

Teljes

SÁROSPATAKI LAPOK.

A

PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

AZ

IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

1882.

ELSŐ ÉVFOLYAM.

MITROVICS GYULA,

FELELŐS SZERKESZTŐ.

RADÁCSI GYÖRGY,

ZSOLDOS BENŐ,

SZERKESZTŐ-TÁRSAK.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD BÉLA, A REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.

1882.

TARTALOM.

VEZÉRCIKKEK

és hasonló irányúak.

Mit adott nekünk a zsinat? I—III. <i>Mitrovics Gy.</i>	1, 37, 49
A bécsi helvét hitvallású evang. főegyháztanács üdvözlőírata a sárospataki ref. főiskolához.	
<i>Mitrovics Gyula</i>	17
A vallás reformja. <i>P. Nagy Gusztáv</i>	20
A zsoltárok átdolgozása. <i>Czinke István</i>	38
Középiskoláink és a reál-iskolai tanácskozás.	
<i>Bokor József</i>	55
Lelkészválasztási törvényünk a zsinati alkotások sorában. I—II. <i>Béki Sámuel</i>	65, 81
Bernáth Zsigmond. <i>Mitrovics Gyula</i>	97
Vessünk számot örömünkkel. I—II. <i>Édes Abr.</i>	99, 121
Egy kis polemia-féle. <i>Nagy Ignác</i>	137
Művészet és iskola. <i>Bokor József</i>	153
Rövid válasz az „Egy kis polemia-féle” cikke.	
<i>Béki Sámuel</i>	156
Az országos reform. tanáregyesület kérdéséhez.	
<i>Futó Mihály</i>	169
Az affiliálás kérdéséhez. <i>Wéber Samu</i>	193
Egy ügynek vagyunk munkásai. <i>H. Kiss K.</i>	209
A szabadság és autonomia szélsőségei. <i>Nagy I.</i>	233
Hittanhallgatóink jövőjéhez. <i>Radácsi György</i>	249
A husvéti igazság. I—III. <i>P. Nagy G.</i>	265, 289, 305
Báró Vay Miklós, gyűlést megnyitó beszéde	321
Mustármag. <i>K. Tóth Kálmán</i>	345
A lelkészek anyagi jólétének előleges biztosítására tett régebbi intézkedések s teendők a zsinati új papválasztási törvénnyel szemben. I—II. <i>Édes Abrahám</i>	361, 377
Emlékezzünk régiekről. <i>Pereszlényi János</i>	398
Jerikó ostroma és az új-kor Hiel-je. <i>Mitrovics Gy.</i>	417
Gyenge confessorok. <i>Mitrovics Gyula</i>	433
Potestas ecclesiastica. <i>Bierbrunner Gusztáv</i>	479
Örömnapiunk (1882. jun. 25.). <i>Mitrovics Gy.</i>	465
Nyílt levél a lapok szerkesztőjéhez. <i>Czelder M.</i>	481
Az új lelkészválasztási törvények gyakorlati alkalmazása. I—II. <i>Kovács Béla</i>	505, 521
A megütközés oka. I—II. <i>Bierbrunner Gusztáv</i>	537, 553
A prot. autonomia érdekében. <i>Egy protestáns tanügybarát</i>	570
Igehirdetésünk főbb elvei s a szigorú kritika érdekében. <i>Szabó József</i>	585
Ne rontsuk el a törvényt félrendszabályokkal.	
<i>Ujj István</i>	601
Az igaz keresztyénség. <i>P. Nagy Gusztáv</i>	617
A zsinati törvények ügyében leérkezett min. intézmény	622, 645
A zsinati törvények és a szentesítés. <i>Mitrovics Gyula</i>	633
Hallgassa meg a zsinat megbízóit is (1882. szept. 10.). <i>Görömbei Péter</i>	657

Lap.

Még egy szó a miniszteri leíratra. <i>Zombori G.</i>	660
Br. Vay Miklós elnök, zsinatot megnyitó beszéde	673
A zsinatról. I—V.	675, 701
Hegedűs László beszéde (Szept. 14.)	697
Br. Vay Miklós főgondnoknak az egyházkerületi gyűlést megnyitó beszéde	713
A kritika teendője s jogosultsága az egyházi beszédnél. <i>K. Tóth Kálmán</i>	729
Az igaz protestantismus. I—II. <i>P. Nagy G.</i>	745, 761
Panslavismus a felföld családi életében. <i>Felföldi.</i>	777
Videant consules. <i>Édes Abrahám</i>	883
Dr. Samassa beszédének olvasásakor. <i>Radácsi György</i>	809
Az igazi veszedelem. I—II. <i>P. Nagy Gusztáv</i>	825, 841
A kvalifikáció. <i>Sörös János</i>	846
Br. Vay Miklós főgondnok, gyűlést megnyitó beszéde	857
Miként lehetne az egyházmegyei gyűléstartás terhei alól egyházainkat felmenteni. <i>Szabó József</i>	873
A kvalifikáció. <i>F. Varga Lajos</i>	891
A karácsonyi öröm. <i>Pereszlényi János</i>	907

ISKOLAI ÜGY.

A tanítóképezdek reformja. <i>Dezső Lajos</i>	4, 68
Egy középiskola. I—XIV. <i>Bokor József</i>	72, 85, 124, 142, 158, 177, 369, 294, 310, 327, 347, 364, 382, 396
Hogyan készül a középiskolai törvény? <i>Bokor J.</i>	84
Ref. népiskoláink a hanyatlás útja felé. <i>Csizi M.</i>	102
A tanítóképezdek reformjához. <i>H. Kiss K.</i>	140
A középiskola egysége és az irodalmi képzés ügye. I—V. <i>Dóczi Imre</i>	173, 195
213, 237, 253	
A tanítóképezdek reformja. I—II. <i>Dezső Lajos</i>	123, 437
Leendő néptanítóink előképzettségének mértéke.	
<i>Kapitány János</i>	454
Egy másik ok. <i>Csizi Miklós</i>	524
Jövünk. <i>Mártha István</i>	541
Az erdélyi ref. középiskolákban divó magántanítói rendszer rövid ismertetése. <i>G. Mihaltz Ödön</i>	573
Értsük meg egymást. <i>Lenkei János</i>	586
A népiskolai tanterv átnézése ügyében. I—II.	
<i>Fogarasi Jenő</i>	604, 732
Joó István zsinati beszéde	715
A protestantismus és humanismus érdekében.	
<i>Zsoldos Benő</i>	860
Egy keletkezőben levő nyílt kérdés a gimnázium körében. <i>Zsoldos Benő</i>	876
Néhány szó a túlerhelyezés kérdéséhez. I—II.	
<i>Búza János</i>	894, 910

Lap.

T Á R C A.

A sárospataki főiskolai könyvtár története. I—VIII.

<i>Szinyei Gerzson</i>	8, 22, 57
72, 91, 144, 161, 180	
Észrevételek és megjegyzések a zsoltárok műfordítására. <i>Ivánka Sámuel</i>	87
A zsoltárok átdolgozása. <i>Czinke István</i>	105
Viszhang a kölkedi hangokra. <i>Ivánka Sámuel</i>	127
Őszinte szó Ivánka Sámuel úrhoz. <i>Nagy Ignác</i>	183
Válasz Csízi Miklós úrnak. <i>Ruszkai Gyula</i>	198
Még egy szó a maga helyén. <i>Ivánka Sámuel</i>	216
Kérelem és nyílt levél a sárospataki irodalmi körhöz. <i>Makai János</i>	241
Válasz a nyílt levélre. <i>Bokor Főzsef</i>	243
Ünnepi énekeink szerkezetéről. <i>Ivánka Sámuel</i>	271
A biblia-e vagy a Heidelbergi káté? <i>Sörös János</i>	273
Akkor hát nekem van igazam. <i>Nagy Ignác</i>	296
A könyörület szívekhez. <i>Pazar Főzsef</i>	313
A megújítandó énekes-könyv. <i>Szentkúti Károly</i>	329
A szószék aesthetikája. I—II. <i>Hörk Főzsef</i>	350, 368
Tájékoztató az énekügy terén. I—II. <i>Ivánka S.</i>	385, 400
Nyílt levél a „Magyar paedagogiai szemle repertoriuma” rovatvezetőjéhez. <i>Makai János, Mitrovics Gyula</i>	353
A sárospataki főiskolai énekkar száz éves ünnepén (jutalmazott pályamű). <i>Apostol B.</i>	469
A sárospataki ref. főiskola képe hajdan és most. <i>Molnár Lajos</i>	473
Az ünnep. I—II. <i>Radácsi György</i>	484, 508
Visszapillantás a sárospataki főiskolai énekkar múltjára. I—III. <i>Orbán Főzsef</i>	526, 543, 558
Énektörténelmi töredék a felvidékről. I—II. <i>Kálmán Farkas</i>	575, 589
A moldva-oláhországi missio köréből. <i>Láng K.</i>	607
A párisi prot. theologiai facultas és a liberalismus. I—III. <i>Dr. Felméri Lajos</i>	626, 648, 734
Az énekügyi bizottság legújabb dolga. <i>Kálmán F.</i>	750
Az új énekes-könyv. I—II. <i>Czinke István</i>	767, 780
A régi nagy-kőrösi reform. gimnázium. I—VII. <i>H. Kiss Kálmán</i> 798, 815, 830, 848, 878, 897, 914	
Széttekintés az énekügy terén. <i>Ivánka Sámuel</i>	862
Karácsoni ének. <i>Ivánka Sámuel</i>	912
Téli ének. <i>Czinke István</i>	913

KÖNYVBÍRÁLAT. IRODALOM.

Tóth Pál: „Erkölestan.” <i>Czinke István</i>	10
Közüttatás	24
Dr. Finaly H.: „A latin nyelv szótára.” <i>Zsoldos Benő</i>	851
Balogh Ferenc: „Keresztyén egyháztörténelem.” IV. korszak	14
„Magyar prot. egyh. isk. Figyelő”	14
Hartmann: „A keresztyénség válsága az újabb theologiában”	15

Lap.

Filó Lajos: „Keresztyén hittan.” I—III. <i>Radácsi György</i>	40, 60, 109
Warga Lajos: „Keresztyén egyháztörténelem.” <i>R. Gy.</i>	42
Felvidéki: „Panszlávizmus és protestantismus.” <i>R. Gy.</i>	43
Weber Sámuel: „Türelmi emlékünnepi egyházi beszéd.” <i>M. Gy.</i>	44
Eichler János: „A nevelés alapelvei a történet alapján.” <i>M. Gy.</i>	35
Csippék Ferenc: „A pápa helyzete és utolsó szó a római kérdéstről.” <i>M. Gy.</i>	74
K. Tóth Kálmán: „A hit temploma.” II. k. <i>Mitrovics Gyula</i>	76
Helbing Albert: „Evangeliumi vallásoktatás a konfirmándusok számára.” <i>M. Gy.</i>	114
„Confirmandenbüchlein” von S. Weber. <i>M. Gy.</i>	115
„Ujabbkori egyházunk lelkészeinek esküszegése.” <i>Mitrovics Gyula</i>	116
Dr. Gusztáv Heinrich: „Deutsches Lehr und Lesebuch;” Josef Felsmann: „Deutsches Lesebuch. II. Th.” <i>Kun Pál</i>	129
H. Kiss Kálmán: „Bevezetés a ref. ker. vallásra.” I—VI. <i>Gérecz Károly</i> , 163, 186, 222, 261, 279, 299	
„Kérdőjel gyanánt.” I—V. <i>Filó Lajos</i> 202, 220, 243, 258, 275	
„Megjegyzések Gérecz Károly bírálatára.” I—III. <i>H. Kiss Kálmán</i>	332, 354, 404
Madarász Imre: „Templomi szószék.” I—VIII. <i>Szabó Imre</i> 426, 439, 457, 486, 514, 529, 546, 561	
Szentimrei Tamás: „Latin mondattan.” <i>M. s.</i>	578
„Javitó és pótló adatok a sárospataki főiskolai énekkar történetéhez. I—II. <i>Novák Lajos</i>	592, 610
W. Rajka Teréz: „Egy nagynéne levelei.” <i>Czinke István</i>	628
Lukács Ödön: „Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imák.” I—III. <i>Czinke István</i>	740, 752, 782
Búza János: „Növénytan.” I—II. <i>Dr. Czákó K.</i>	801, 817
Egy pár megjegyzés Dr. Cz. K. bírálatára. <i>Búza János</i>	833
Tóth Pál: „Gyöngyvirágok”	15
Görömbei Péter: „A nagyállói ev. ref. egyház története. I—II. <i>Radácsi György</i>	900

Lap.

KÖZÉLETÜNK.

Iskolaszenteles Göncön. <i>Füzi János</i>	26
A számvevőszék. <i>V. K. B.</i>	116
A prot. főgondnokok értekezése. <i>M. Gy.</i>	132
Előkészületek az énekkar s önképző-társulat ünnepéhez. <i>H. J.</i>	133
Az ungi ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Orémus Dániel</i>	188
Kovács Károly ungi h. segédgondnoknak gyűlést megnyitó beszéde	204

A felsőzempléni egyházmegye köréből. <i>Böszörményi Károly</i>	Lap.
Tisztelgés Borsodi József, simonii lelkészénél. <i>Ruszkai Gyula</i>	225
Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Antalfi László</i>	227
A gömöri h. h. egyházmegye tavaszi közgyűlése. <i>Kovács László</i>	282
A tiszáninneni ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. <i>Mitrovics Gyula</i>	315
Vállyi János ref. s.-gondnok 25 éves jubileuma. <i>Nyíri Gyula</i>	335
A tiszántúli egyházkerület közgyűlése. <i>Lukács Ö.</i> Jubileum. <i>Gadnai Károly</i>	339
Az erdélyi ref. egyházkerület közgyűlése. I—II. <i>Szilveszter Domokos</i>	370
Követésreméltó példa. <i>Görömbei István</i>	428
Orgonaszenteles Szepsiben. <i>Frenczel Bertalan</i>	443, 459
A dunántúli ref. egyházkerület közgyűlése után. <i>Dunántúli Gáncsoló</i>	445
A tiszáninneni ref. egyházkerület nyári közgyűlése. <i>Mitrovics Gyula</i>	374
Egy kis helyreigazítás Gáncsoló közleményére. <i>Jelenvolt</i>	490
A felsőszabolcsi ref. egyházmegye számvevőgyűlése. <i>Görömbei Péter</i>	493
A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Böszörményi Károly</i>	532
A felsőszabolcsi ref. egyházmegye képviselői és számvevő-gyűlése. <i>Vas Mihály</i>	595
Az alsózempléni egyházmegye őszi közgyűlése. s.—a.	650
A felsőborsodi ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Debreczeni Bertalan</i>	663
A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Kovács László</i>	666
A tiszáninneni ref. egyházkerület őszi közgyűlése. <i>Mitrovics Gyula</i>	691
Dunántúli dolgok. <i>Dunántúli Gáncsoló</i>	709
Tudósítás a tiszántúli egyházkerület őszi közgyűléséről. I—II. <i>Lukács Ödön</i>	720
Észrevételek V. M. úr helyreigazítására. <i>Görömbei Péter</i>	739
Bizonyításul	755, 770
A felsőszabolcsi egyházmegyei papi egylet értekezlete. <i>Vas Mihály</i>	786
A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye köréből. <i>Böszörményi Károly</i>	805
Templomszenteles. <i>R. Gy.</i>	820
Nyilvános köszönet. <i>Orbán József</i>	837
	854
	855

A tiszáninneni reform. egyházkerület rendkívüli közgyűlése. <i>Mitrovics Gyula</i>	Lap
Tudósítás a tiszántúli egyházkerület ad hoc gyűléséről. I—II. <i>Lukács Ödön</i>	865
	868, 880

NECROLOGOK. GYÁSZJELENTÉSEK.

Dr. Fortlage Károly	16
Szakácsi Dániel	45
Bernáth Zsigmond	199
Vattai Bertalan	135
Szegedi Sándor	247
Szentpéteri József	263
Vekerdi Béla	318
Pápai István öngyilkos tanuló	344
Laki András, írta <i>Böszörményi Károly</i>	376, 412
Bentek Pál, írta <i>Görömbei István</i>	388
Pápai Imre	463
Dr. Vatke Vilmos	429
Szobonya Endre	430
Báró Radvánszky Antal	446
Hajnal Ábel	478
Biki Ferenc, írta <i>Kallós Péter</i>	497
Zsindely János	535
Bartha Mihály	535
Vetter Antal. <i>R. Gy.</i>	582
Filep Mihály	631
Kallós Lajos	670
Solymosi Sámuel	743
Magyar Antal	759
Arany János. <i>R. Gy.</i>	791
Panyicza Mátyás	872
Váli Ferenc	904
Greguss Ágoston. <i>R. Gy.</i>	919
Rácz Lajos	919

MULTUNK.

Pro memoria. <i>Görömbei Péter</i>	27
Egy lap a nagy- és k.-kövesdi ref. egyház történetéből. <i>Végh János</i>	148
Halotti énekek a XVIII. század első éveiből s még valami. <i>Görömbei Péter</i>	301

VEGYESEK.

Hazai és külföldi, egyházi és iskolai, valamint köztársadalmi életünk nevezetesebb és jellemzőbb életmozzanataira és eseményeire vonatkozó, kisebb-nagyobb terjedelmű közlemények, minden számban, számszerint 319 közlemény.

Szerkesztői izenetek.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többzör
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

Mit adott nekünk a zsinat?

I.

Magasabb célú, talán épen a jövő boldogítására szánt alkotások valódi becsének és jóra valódságának megítélése végett, igen sokszor tanácsos dolog a történetből kölcsönözni mértéket és irányadó elveket. — A mult mindenben tanító-mestere levén a jelennek és a jövőnek, szükséges: elfogulatlanul leolvasnunk ama tanulságokat, melyeket az talán számunkra feltartott és megőrzött, s épen mai fáradozásunk sikerének biztosítása kívánja azt, hogy határozott feleletet tudjunk adni magunknak azon komoly kérdésre: mit eredményeztek a muliban a mienkhez hasonló, vagy azzal párhuzamos szándéklatok és cselekmények? áldás volt-e az, a mit szültek, vagy ellenkezőleg, súlyosak, kárhuzatosak lőnek következményeikben, s úgy egyik, mint másik esetben, melyek voltak az okok, melyek a különböző és ellentétes eredményt létrehozák?

Én nem tartozom azok közé, kik a zsinatot minden módon perhorreszálni akarják: ez, úgy érzem: egészen elkésett, időszerűtlen és ildomtalan törekvés lenne ma már; de mert az említett s talán nem jogosulatlan felfogás behatása alatt állok, most, midőn a magyarországi ref. egyház alkotmányozó zsinatát megtartotta s ennek alkalmából, a jelennek és jövőnek szánt alkotmánytervezet immár előttünk fekszik: emlékezetemben akaratanul is felmerül a zsinatok története, azoknak a történetből ismeretes alkotmánytervezete; felmerül az eredmény, melyet azok szültek, s ez eredménnyel szemben mindenkor csak a legnagyobb megdöbbenéssel tudok megállni, annyira, hogy minden zsinat csarnokának bejáratánál a vérengző orosz-lánra vonatkozó eme szavakat látom feljegyezve: „Vestigia terrent, principiis obsta!”

Nem csupán magyarországi, szűkebb körű protestáns egyházunk életében, hanem az egyetemes egyháztörténetben sem ismerék eddigelé egyetlenegy zsinatot sem, mely valamely számbavehető eredménnyel végződött volna, akár az egyház

egyetemét, akár annak egyes tagjait illetőleg. A római katolikus egyház zsinatairól, annak leghívebb pártfogói is nyilván bevallották, hogy utánuk rendesen rosszabbul állottak az egyház ügyei, mint előttük; a magyarországi zsinatok közül pedig, a budai zsinatról egyik korabeli történetírója, nem habozott eme kemény szavakban adni ítéletének kifejezést: „kivánatos lett volna, ha protestáns egyházi életünkön sohasem esett volna meg e csorba és sokat lehetne fizetnünk, ha visszavehetnők a fegyvert, melyet e balúl végződött vállalat által ellenségeink kezébe adánk.” Két dolgot látok csak, mely az eddigi zsinatok sötét árnyéka, azoknak nyomasztó lelkeként mindenütt megjelen: az egyik ama pressio, melyet a többség, a kisebbségben maradt pártáryalattal szemben mindenkor gyakorolt; a másik pedig az, hogy ahelyett, hogy mint azt célozták: összetartást teremtettek volna az egyház kebelében, sokszor a legszegyenletesebb módon constatálták a világ előtt, hogy az együvértartozás kapcsa még gyengébb a felekezetenben, mint azt más, ellenséges indulatu felekezetek hívék, s mert a hozott határozatokat többség és kisebbség a saját felfogása szerint, nem ritkán önző céljainak megfelelőleg, magyarázta, hivatkozott rájuk, mint kötelező tekintélyre, ha azok céljainak megfelelték; ellenben érvénytelennek nyilvánította, ha azokkal ellenkeztek; a helyett, hogy rendezték volna az egyházat, a bizonytalanság, a versengés és az ezek látására felszabadult roszakarat áldozatául tettek ki nem egy oly ügyet és magas érdeket, melyet épen megmenteni lett volna hivatásuk.

Én, megvallom: ha egyszer másként nem lehet, szeretek szép és megnyugtató reményekkel is táplálkozni; a tények rideg és kiméletlen logikáját szívesen enyhitem a felemelő, biztató hit könnyebb megnyugvásával, s mert az életben csakugyan lehetségesek a kivételek, örömet el tudom hinni, hogy csak azért, mert az eddigi zsinatok nem sikerültek, egy azért mégis célhoz vezethet, s épen azért nem is vonom le azt a következtetést, ami a zsinatok történetének tanulmányozásához oly közel áll, azt t. i., hogy oly intézmény és a szerve-

zésnek oly kapcsolata, mely az egyház életében, századokon keresztül, újabb meg újabb kísérletek dacára sem válik be, nem is lehet az egyház természetének megfelelő; hanem abbéli meggyőződésében aztán senkisem ingathat meg, hogyha a zsinatok a régi csapáson járandanak, ha azok működését a régi szelleme hatja át, alkotmánytervezetükben a régi, áldástalannak bizonyult elvek és tanok vitetnek keresztül: az a zsinat növelheti ugyan a zsinatok számát, de áldásos eredményt épen úgy nem fog felmutatni, mint bukott elődei.

A most már előttünk fekvő s immár szentesítésre váró alkotmány és általában szervezeti munkálathoz épen ezen szempontból s ilyen oldalról kívánok szólni. Dacára azon őszinte tiszteletnek, melylyel a benne lefektetett elvek és intézkedések egyrésze iránt viseltetem, sajnálattal kell kijelentenem, hogy benne igen sok helyen, igen lényeges pontokat illetőleg, sokrészből megújulva látom mindazon tévesztéseket, melyek az előttünk ismeretes zsinati tervezeteket is élőhalottá tevék.

Egy szervezeti munkálattól, mely az életnek van szánva, azt hiszem: első sorban megvárhatjuk azt, hogy intézményei, rendelkezései és szabályai egészen gyakorlatiak legyenek s benne oly célok tűzessenek ki, melyek egyrészt a leg-sürgősebbek, másrészt pedig kivihetők s mindenekelőtt a mának égető követelményei; az előttünk fekvő tervezet, ezen realis érdekekkel szemben, annyira eszményi, olyan magas képzeleti világban mozog, hogy közülünk a legvérmesebb reményekkel táplálkozó is, titkos mosolylyal ismeri el és vallja be, hogy a tervezetben megparancsolt dolgok nagyrésznél megvalósítására még csak gondolni sem akar. s a tervezet ily magas légkörben mozgó szándékai méltán bizonyos nagyra valószínű mozgólódás színében tűnhetnek fel, attól a protestáns egyháztól, mely eddig abban kereste becsületét, hogy egy tehetségéhez mért kicsi kört fogott fel és ölelt át lelkének egész forró szeretetével, de azt aztán hagyományos szívóssággal, törhetlen vas-szorgalommal ápolta és művelte, s ha épen kellett, vérével termékenyítette meg! Azok, kik a mostani zsinatot sürgették, azt, mai napság égető és nyomasztó szükségünk fedezésével indokolták; most pedig úgy áll a dolog, hogy jelen zsinatunk, a megalkotott tervezetben felállított ugyan egy egészen ügyes, nagyszerű szépészeti elvek ismertetére valló épületet a jövő század protestantismusának számára, de a melynek palotaszzerű osztályaiban védetlennül marad a mai protestáns egyház az idők viharai ellen, s én attól félek, hogy ez a magasra csigázott protestantismus, igen könnyen és igen természetesen azon gondolatot fogja támasztani a mai egyház híveiben: én nem foghatok az épület

felállításához legkisebb részben sem, mert az kézzelfoghatólag felülmúlja minden erőmet.

Erről s általában a szervezet többi lényeges pontjairól egy következő cikksorozatban szándékozunk elmondani észrevételeinket.

Mitrovics Gyula.

ISKOLAI ÜGY.

A tanítóképezdek reformja.

A népoktatási törvény szentesítése óta, részint az állami tanítóképezdekben adományozott bő segélyezések, részint a tanítói állomások javulására való kilátás, szokatlan mérvben vonzották a tanítói pályára a tanuló ifjúságot. A tanítóhiány, melyről 10 évvel ezelőtt panaszkodtak, nemcsak eltűnt, hanem, miután a tanítóállomások rendezése, újak felállítása nem tartott lépést a képezdek productiójával, úgyszólván túlbőséggnek adott helyet.

Újabb időben a végzett képezdész hosszú ideig kénytelen állomásra várakozni. Különösen ijesztő mérvben szaporodott azon tanítónőjelöltek száma, kik évekig várnak állomás után, s a képezdekbe jelentkező aspiránsok száma nőttön nő. Nem helytelen tehát a közoktatási minisztérium azon intézkedése, hogy e növekvő áramlatot a tanítóképzés emelésére fordítsa. A tanítónőképzés emelésére tett intézkedésül kell ugyanis tekintenünk a közokt. minisztérium azon legújabb rendeletét, melylyel az állami tanítóképezdek tanfolyamát 3-ról 4-re emelte. A *Néptanítók Lapjának* ezévi 23—24. számaiban jelent meg a tanítónőképezdek új tanterve s több szaklapban már méltatásra is talált.

Miután e viszonylagos túlbőség a férfi-tanítóképző intézetekben is megvan, nagyon valószínű, hogy a sor ezekre is rákerül. A budai állami tanítóképezde már az 188°/₁. tanévre 4 folyamra rendeztetett be. Tanítói körökből is gyakran emelkednek fel hangok a tanítóképzés emelése, tovább fejlesztése iránt, s már hivatalos körökben is hangoztatják, hogy a tanítóképezők 4 évi tanfolyamának legrövidebb idő alatt való behozatala várható.

Csak helyeselni lehet: ha a kormány az áramlatot a tanítóképzés emelésére kívánja kiaknázni. Kívánatos lett volna azonban, hogy e fontos intézkedést a szakférfiak nyilvános eszmecseréje előzte volna meg. Ez sem a hírlapokban, sem a legközelebb lefolyt országos tanítógyűlésen — hol pedig sok képezdei igazgató és tanár volt jelen — nem történt; nincs tehát más hátra, mint hogy hírlapilag beszéltessek meg e fontos ügy. Ez indított arra, hogy a tanítónőképezdek tantervének rövid bírálatos ismertetését adjam; miután valószínű, hogy a férfi-tanítóképezdek számára ugyanazon nyomon készülend az új tanterv. Nem tartom pedig kívánatosnak, hogy

ez a tanterv a férfi-tanítóképezdekbe behozassék, mert sok fogyatkozást látok abban. Ez alkalommal a neveléstanra szorítkozom, máskorra hagyván a reform többi oldaláról való véleményem előadását.

A tanítónőképezdek számára kiadott tanterv szerint tanítandó:

I. osztályban, heti 3 órán: A testtan, kapcsolatban az egészségtannal. Lélektanból a gondolkodás főbb alakulásai *elemiesen s gyakorlatilag*. A beszéd- és értelemgyakorlatból a 3 első szakasz; az írásvolvasás módszere. A testi nevelés; az iskolai oktatás tárgyai (didactica?).

II. osztályban, heti 3 órán: Módszertan. Oktatástan s az I. osztályban szerzett lélektani ismeretek rendszerbe foglalása. Mintatanítások szemlélése.

III. osztályban, heti 3 órán: Kedély- és akaratképzés; a jelesebb tankönyvek és eszközök ismeretése. Próbatanítások.

IV. osztályban, heti 6 órán. Neveléstörténet. Tan- és órarend készítése, anyakönyvek, naplók, leltárak vezetése és tanítási gyakorlat.

Szívesen közlöttem volna szóról-szóra az egész szöveget, azt hiszem azonban, helykimélés tekintetéből helyesen cselekvém, ha csak kivonatossan közlöttem e tantervet.

Én előttem a következő hiányok tűnnek fel e tantervben:

1. Az egyes disciplinák elnyújtásának, feldarabolásának ok- és célszerűtlen volta. Így az anthropologia s módszertan az I. és II., a neveléstan az I., II. és III. osztályokra terjed, s noha az anthropologia a neveléstanak alapját képezné, tehát paralell vagy egymásután volna tanítandó az anthropologia és neveléstan, semmi elv sincs megtartva a berendezésben; mert míg pl. a testtan s a testi nevelés az I. osztályban taníttatik, addig a lélektan gondolkodástani része az I., s az ezen alapuló értelmi nevelés (didactica, methodica) a II. osztályban; hogy a III-ik osztályban tanítandó szépészeti és erkölcsi képzésről szóló része a neveléstanak hol nyeri a pszichologiai alapvetést, az iránt a tanterv nem ad felvilágosítást.

2. A tanítási gyakorlatok túlságosan ki vannak terjesztve. A III-ik osztályban heti 1 órán két-két növendék, a IV-ik osztályban heti 2 órán egy-egy növendék, s ismét heti 1 órán két-két növendék, tehát összesen heti 4 órán 6 növendék tanít; ehhez véve a II. osztály látogatását, előttem igen soknak és feleslegesnek látszik, különösen az egy tanítóval bíró, leginkább 4-osztályu gyakorló-iskolákban, melyekkel mai napság a képezdek el vannak látva.

3. A III. osztály számára előírt *tankönyvek és eszközök megismertetése* jobb helyen lenne az egyes tantárgyak módszertanánál s a IV. osztályra hagyott óra- s tantervkészítés, anyakönyvek, leltárak, naplók vezetése, mint aránylag legkönnyebb rész, indokolatlanul hagyatik az utolsó évfolyamra.

4. Még mindig kísért bizonyos féltudós szellem a képezdei tantervekben. A lélektan az I. osztály számára elő van írva, de ott csak *elemiesen s gyakorlatilag* tanítandó az, s a II. osztályban kell azt rendszerbe foglalni. Hát már vagy megérti a pszichologia tanait az I. osztályu növendék, vagy nem; ha igen, akkor rendszerben kell azt adni már ottan, mert rendszerbe nem szedett ismeret lehet ugyan tudás, de nem tudomány; ha pedig nem tételezhető fel, hogy az I-ső osztálybeli növendék megértse a pszichologia és logica tanait, akkor két út lehetséges. Vagy el kell hagyni a lélektant, mint külön disciplinát, s a nevelés- és oktatástan illető §-aiba kell a pszichologiai alapelveket foglalni, mint pl. *Ohlernél és Báránynál* (Tanítók könyve, 1866-ik évi kiadás) történik, vagy pedig későbbi osztályokra hagyni, mikor a növendék értelmének oly fejlettsége várható, hogy a rendszerbe szedett lélektani ismereteket is megértse. Nemcsak tudományos, hanem erkölcsi, társadalmi szempontból is károsnak tartom az afféle compendiosus ismeretet, mert az elbizakodottságra vezet, míg az alapos tudomány szerénynyé tesz. — Tanítóink egyrészének tagadhatlan fenhéjazása tapasztalásom szerint arra vezethető vissza, hogy ily *gyakorlatias és elemies* tanulmányok birtokában kész tudósoknak hiszik magukat.

5. Általában az egész neveléstani tananyag nincs sem objective a tantárgy, mint tudomány szempontja, sem subjective a növendékek természete szerint rendezve. Mindkét szempont szemmeltartása mellett a következő tantervet lehetne megállapítani:

I. osztály, heti 3 órán: *Az iskola* külső és belső berendezése, anyakönyvek, naplók és leltárak. Az iskolaügy fejlődéstörténete különösen Magyarországon; a népoktatási törvények. *A tanító* hivatása, kötelessége; jeles paedagogok életírása s munkái, olvasmányokkal egybekötve.

II. osztály, heti 3 órán: *A tanítvány* teste s a testi nevelés. Lélektanból a képzetek és gondolkodás tana s ennek alapján *oktatástan*.

III. osztály, heti 3 órán: *Módszertan* a történeti fejlődés tekintetbevételével; tankönyvek, taneszközök ismerete. Mintatanítások szemlélése a gyakorló-iskolában.

IV. osztály, heti 3 órán: Lélektanból a kedély- és jellemre, az egyediségre vonatkozó tanok, s ez alapon *aesthetikai és ethikai nevelés*. Gyakorlati tanítás heti 2 órán. Második félévben az összes elméleti tananyag ismétlése.

Indokolásúl:

1. A képezde 4 osztályuvá tétele által én a képezdet a középtanoda felső osztályaival egyenlőnek kívánom tekinteni, s óhajtom, hogy az elemi tanítói oklevél érettségi bizonyítványul tekintessék, s a jobb tanulók pár évi elemi iskolai gyakorlat után az egyetemi philosophiai tanulmányokra, illetőleg felsőbb tanári pályára bocsáttassanak (én azt

hiszem, ez lesz a középtanodai oktatás orvossága). Ebből kifolyólag a psychológiát mint philosophiai propaedeuticát kívánom taníttatni, s éppen ezért kell azt a két felsőbb osztályra hagyni; ellenben az iskoláról szóló tanokat, a legelemibb, tehát a legkönnyebb részt (a növendék fejlettségéhez alkalmazkodva) előre kell bocsátani.

2. A fölvevett beosztás szerint nemcsak a növendékre könnyebb részletek vannak előre bocsátva, sőt a részek ily beosztása megmenti a tudomány szempontját is; logikai egymásutánba rendezvén a miniszteri tanterv szerint összekuszált részeket. Iskolában, az iskolai életre előkészülő növendékeknek az ismeret legelső tárgya szükségképp az iskola, *a nevelő oktatás helye*; innét saját belvilágára kell fordítani figyelmét, megismertetvén vele önmagát, *a nevelő oktatás alanyát*; méltán következik tehát az iskolatanra a tanítóról szóló fejezet. — Önmagának ismerete után *a nevelő oktatás tárgyára*, a gyermek ismeretére kell irányoznunk a leendő tanító figyelmét. Itt ismét testi, értelmi, kedélyi s erkölcsi nevelés logikai sorrendet képeznek. Az értelmi nevelést (did., method.) már azért is kell a III. osztályban tanítani, hogy ugyanekkor a mintatanítások szemlélése által a következő évi gyakorlatra előkészíttessenek a jelöltek. — Az aesthetikai s erkölcsi nevelésről szóló rész azért maradhat az utolsó évre, mert az iskola nevelői munkásságát úgyis csak majd a gyakorlatban látják igazán be a tanítójelöltek, mert ebbeli elméleti ismereteikből nem csinálnak usust a gyakorló-iskolában.

3. A neveléstörténet szétbontása nem ok nélkül történik. A neveléstörténeti oktatásnak 3 szokott formája van. Első a chronologiai; ez felmutatja ugyan a fejlődést, de hosszúra nyújtja a tanulmányt, s az idegen iskolaügy fejlődéstörténetével ellaposodik; ezt hát csak a hazai iskolaügy fejlődéstörténetére kell szorítani s legegyszerűbben kapcsolható össze a tanodaismével, az iskolai törvények ismertetésével, mint az iskola története. A második mód az egyes tantárgyak tanításának történeti fejlődése; ez az, amire a leendő tanítónak nagy szüksége van; ez, mint az egyes tantárgyak módszerének története, a módszertannal kapcsolandó egybe. A harmadik mód a biographicus módszer, mely alatt a nagy pädagogok tanulságteljes élettörténetét s ezzel benső kapcsolatban az azok által képviselt nevelési s oktatási eszméknek az illető pädagogok iratainak olvasása közben való megismertetését értem. Ez leghelyesebben csatolható a tanítóról szóló fejezethez, mint a rendszeres neveléstan előkészítője.

4. A tanítási gyakorlatoknak egy iskolában nem szabad több időt adni hetenkint 2 óránál, különben a gyakorló-iskolai növendékek szenvednek hátrányt; ha azonban a kormány hajlandó volna oly helyen, hol képezdék vannak, a mostani gyakorló-iskolából *ingyenes iskolát* alakítani, a megfelelő felekezeti iskolákat pedig több tanítóval ellátott (és az állam által

segélyezett) minta-iskolává alakítani: akkor a II-ik osztály hospitiuma s a III. osztály próbatanítása a mintaiskolába, a III-ik osztály hospitiuma s a IV-ik osztály tanítási gyakorlata a gyakorló-iskolába esnék, melyben esetleg minden tanító nélkül, egyedül az igazgató felügyelete alatt, a IV éves növendékek tanitanának.

Dezső Lajos.

T Á R C A.

A sárospataki főiskolai könyvtár története.

A sárospataki főiskolai könyvtár eredetét egy időre lehet tenni magának az iskolának alapításával. Nincs ugyan arra hiteles történeti adatunk, hogy az 1531-ben alapított iskolának mindjárt eleinte könyvtára lett volna; de abból, hogy Perényi Péter és utána Gábor oly buzgó s áldozatkész pártfogói voltak az iskolának, következtetni lehet, hogy ők az akkori tanítás céljainak megfelelő könyvtár alapításáról és fentartásáról is gondoskodtak. Különösen 1549 óta, midőn az iskola collegiumi rangra emeltetett, képzelné is alig lehet, hogy a bölcseleti és hittani tudományok előadása, a tanítóságra és papságra menő ifjak képzése (L. Bas. Fabr. Szikszói. Oratio funebris de vita et obitu Gabr. Perényi. Wittebergae, 1568. Nálunk kéziratban 20. lap) néminemű könyvtár segélyére ne támaszkodott volna. Ha az alapítási évet, adatok hiányában, meg nem határozhatjuk is, annyit hitelesen bizonyíthatunk, hogy a XVI. században már rendezett és a közhasználatnak átadott könyvtára volt Sárospataknak, mely az esküdt deákok felvigyázása és kezelése alatt állott. Bizonyítja ezt XVI. századbeli eredetű „*Leges scholae*” című iskolai törvénykönyvünk, mely 1621-ben, január 8-án I. Rákóczy György intézkedéséből újra átnézetett és bővítettett. Ebben a könyvtárnak hatásköréről és választásáról a következő cikk foglaltatik: „*Hogy a társaság (communitas) könyvkészlete (supellectile librorum) el ne hanyódjék, sőt a társaság hasznára megtartások: arra különös gond fordíttassék. A primariusok közül, ezeknek szavazatával, a tanítók egy könyvtárnokot választassanak, a ki okos, jámbor, tanult, józan-életű, megpróbált hűségű és becsületességű legyen, a kinek szakértő munkássága (sollerti industria) és szorgos gondoskodása által a társaság könyvei és irományai megőriztessenek és közhasználatra kiadásának. A kit a primariusok jelenlétében megválasztanak, azt az igazgató kiáltja ki és erősítse meg esküjével, mely a könyvtárnok számára következőleg van meghatározva: Én, N. N., a sárospataki iskola könyvtárnoka, szentül ígérem, hogy az iskola törvényei szerint a társaságnak minden reám bízott vagyonát hűségesen megőrzöm és arról gondoskodom. Mindezekben nem a magán, de a közhasznót tekintem. A tanítók (praeceptoribus) iránt tartozó tisztelettel és engedelmességgel viseltetem, azoknak jóhírért, nevét s tekintélyét mindig és mindenütt oltalmazom, az iskola*

„törvényeiben előirt hivatalos kötelességeket (munia) (amennyire az emberi természet gyarlósága megengedi) hűségesen teljesítem, az iskola jóhírére s nevét úgy az idegenek, mint az iskolabeliek előtt fentartom, a könyveket az iskola polgárainak személyválogatás (προσωποληψια) nélkül használatra kiadom, a kiadottakat vagy bármi módon elhanyagoltakat visszakérem és bizonyos helyére visszateszem, minden reám bízottokról (azoknak, a kiket illet vagy illetni fog) jó lelkiismerettel számot adok, a háromegy isten úgy segítjen engemet. Amen!”

A fentebbi, hű fordításban közlött törvényekelyben legnevezetesebb pont az, a mely megszabja, hogy a könyvtárnok a könyveket minden személyválogatás nélkül ossza ki, a kiosztottakat visszakérje és illető helyére visszarakja. Ebből az látszik, hogy Sárospatakon akkor már nagyobb, a közhasználatnak átadott könyvtárunk volt, mely rendezve is volt. A legelső rendezés, melyet okmányszerűleg igazolhatunk, 1623. augusztus havában hajtatott végre, Tolnai István igazgató és Salanki György iskolai senior felvigyázása alatt. Bizonyítja ezt régi iskolai anyakönyvünk, mely a sárospataki iskolának 1671-ben történt elfűzetése alkalmával előbb Gyulafehérvárra, majd innen 1716. év március 26-án Marosvásárhelyre került, hol az a reformátusok főtanodájának könyvtárában jelenleg is becses ereklyeként őriztetik. E régi anyakönyvnek 491-ik lapján ily cím alatt fordul elő egy régi könyvtári leltár: *Catalogus librorum in bibliotheca scholae saarospatachiensis existentium, cum diligenti inspectione clar. viri D. Stephani Tolnai rectoris primarii digniss. nec non scholae senioris Georgii Salanchi providiss. praesentibus quibusdam scholae alumnis reformatus anno 1623 die 1. augusti.* (L. A marosvásárhelyi helv. hitv. főtanoda értesítvényét az 1876-ik tanévről és a régi anyakönyvet Konecz József tanár és könyvtárnok úr szíves magán értesítése nyomán). — E leltárból nemesak az akkori könyvek számáról és a rendezés módjáról nyerünk felvilágosítást, hanem egyszersmind arról is meggyőződünk a „reformatus” szó nyomán, hogy az 1623. aug. 1-én végbement rendezés előtt már legalább egy rendezésnek kellett előfordulni, mely valószínűleg még a XVI-ik századra mutat vissza. A fent címzett catalogus szerint volt akkor a könyvtárban 32 theologiai, 83 történelmi, 7 hellen és latin remekíró, 7 nyelvészeti, 28 theologia-magyarázati (interpretes theologici), 87 auctores locorum communium, 49 bölcsészeti, 4 orvosi, összesen 296 mű. Ez osztályozás némi szakszerű rendezésre mutat, de a mód, a szerző és alak egyszerű feljegyzéséből áll, még az alak síncs mindenütt megjegyezve, így: *Tertulianus in fol. 4 vol. Augustini opera omnia in 5 vol.* A kiadás és annak helye s ideje egyáltalában nem említetik. A szaklajstromon kívül még betűrendes jegyzéke is volt a könyveknek.

Nem sokára 1635-ben ismét új rendezés alá került a könyvtár, miről a marosvásárhelyi régi anyakönyvben álló ily című leltár tanuskodik: *Catalogus librorum in bibliotheca scholae illustris saarospatachiensis exist. cum diligenti inspectione reformatus anno domini 1635.*

(Lásd a fentebbi „Értesítőt” és Konecz József úr szíves közleménye nyomán a régi anyakönyvet). Ebben (a régi anyakönyv 561-ik lapjától az 573-ig) 631 mű van felsorolva, melyek két thecában állottak. Az egyikben volt 396 mű öt „ordo”-ban, a másikban 235 mű 6 „ordo”-ban. Az „ordo” valószínűleg nem szakot vagy alakot, hanem a szekrény polcát jelenti, melyen a könyv elhelyezve volt. Az ekkori rendezésnél már az alak síncs jelölve a címtárban, annál kevésbé a kiadás helye és ideje.

Ez időtájtban a könyvtárnok, ki mindig az első deákok (primarii) közül a tanárok és az ifjúság szavazatával (communi rectorum et coetus suffragio) választatott, a következő szigorú utasítás szerint járt el a felügyeletnél és kiszolgáltatnál:

1. Tartozott a könyveket a molytól (a situ) és pizoktól (a squalore) megóvni.
2. Az elveszéstől hiven és lelkiismeretesen megőrizni.
3. A könyveket az arra kiszabott órákon készséggel (haud gravatim) kiszolgáltatni.
4. A visszahozásra bizonyos határidőt kitűzni, mely 15 napnál hosszabb időre nem terjedhet. Ha az illető a könyvet még továbbra is használni akarja, más jelenkező nem létében újabb határidőig magánál tarthatja. A codexeket az iskola falain kívül használni semmi szín alatt, még biztosíték mellett sem engedtetik meg.
5. Idegeneknek, bármily magas állásu, rendű és rangu emberek (cujuscunque status, gradus et eminentiae) legyenek is, a tanárok és a seniorok engedelmé nélkül könyvet kiadni nem szabad. Ha az idegen szükségétől kényszerítve a tanárokhöz (ad rectores) folyamodik és azoktól engedélyt nyer, csak megfelelő zálog mellett kaphat ki könyvet, mely ugyanazon szekrényben helyezendő el.
6. Minden reábízottokról a tanároknak számot adni tartozik és az iskolát addig el nem hagyhatja, míg számadásának eleget nem tett. (L. a régi anyakönyvet a 131. lapon, Konecz J. úr szíves értesítése folytán).

E harmadfél százados könyvtárnoki utasítás ma is teljes figyelmet érdemel. Láthatjuk ebből, hogy mennyire érezték apáink a könyvtári vagyont becsét, mily hűséggel és éber gondnal igyekeztek azt megőrizni és biztosítani.

(Folytatása következik).

Szinyei Gerzson.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Erkölcstan, középiskolák és felső népiskolák (polgári leányiskolák), leánynevelő-intézetek, tanító- és tanítónő-képezdek számára.” Irta Tóth Pál, a miskolci prot. leánynevelde igazgató-tanára. Miskolc, 1882. 134. lap. Ára 80 kr.

Tóth Pál azon írók közé tartozik, kiket megbírálni szerfölött nehéz, kik melegségekkel bennünk hasonló melegséget támasztanak s őszinte lelkesedésekkel annyira megragadják rokonszenyűnk, hogy fogyatkozásait — ha csak nem felettébb szembeötlők azok — alig-alig tudjuk észrevenni.

Vannak könyvek, melyek a leghiggadtabb vérű olvasó részéről is mintegy kihívják a bírálatot. A Tóth Pál-féle írók azonban nem kritizáltatják magukat, hanem olvastatják; nem gáncsolódásra ingerelnek, hanem gyönyörködtetve nemesítenek. Munkáik — ha szabad ezt a világias hasonlatot használnom — olyanok, mint ama derék asszonyok, kiken a ridegen vizsgálódó szem nem talál ugyan semmi feltűnőt, semmi bámulni való testi szépséget, de a kik lelkek nemessége, szellemök emelkedettsége s érzelmeik mélysége és tisztasága által még is elbájolnak és lebilincselnek mindenkit, a kiből csak e fényes lelki tulajdonságok iránt némi fogékonyság lakik.

Tóth Pál ismét derék munkát végezett. Ismeretes lelkesedésével, megszokott tiszta irányával, egészséges gondolkozásával, eszményi hajlamaival, költői mély kedélyével egy könyvet írt „Erkölcstan” címen, a fent megnevezett tanintézetek számára.

Épen neki való tárgy; hajlamainak és eddigi munkálkodásának megfelelő foglalkozás. És ez meg is látszik a kidolgozáson. Könyvének minden lapján a legőszintébb tárgyszeret és használni törekvés ömlik el. S nem száraz paragrafusokat írt: életet öntött a sorokba. Nem rideg erkölcsi elveket szedett pedans sorrendbe: egyénisége szeretetreméltóságát kölcsönözte oda a fejezeteknek. S az életből és a történelemből egybegyűjtött lélekemelő példák által, míg egyrészt folytonos feszültségben tartja az olvasó figyelmét s könyve érdekességét nagyban emeli, addig másrészt a holt elveket élővé varázsolja, meggyőz és emel, erősít és nemes elhatározásokra ösztönöz.

E könyv egy rövid bevezetés után, melyben az erkölcstan fogalma, feladata és felosztása van előadva, feloszlik két főrésze, u. m. elméleti és gyakorlati erkölcstanra.

Az elméleti részben aztán — ismét egy rövid bevezetés után — szól az első fejezetben az erkölcsi jóról (bölcseesség, ítélet, igazság, méltányosság, nagylelkűség, erkölcsi jellem, a szorgalom mint a jellem kifejtője, lélekjelenlét, bátorság, áldozatkészség, mértékletesség, szerénység, takarékosság, egyszerűség, egészség, jókedv, munkaszeretet); a második fejezetben beszél a bűnről, annak, különféle fokozatairól, nemeiről s a harmadikban a lelkiismeretről, ezen örökéber útmutatóról és igazságszolgáltatóról. Végül méltó befejezésképen közli Hugó Viktornak mélyhatású, remek költeményét a „Lelkiismeret”-ről.

A második vagy gyakorlati részben, melyet szerző kötelességtannak nevez, a szokásos beosztással találkozunk, t. i. az egyes szakaszok szólnak az isten, magunk és embertársaink (az egyes ember és az erkölcsi társulatok) iránti kötelességeinkről.

Nem azért állítottam pedig ide ezt az élettelen vázlatot, hogy papiros teljék vele, hanem csak azért, hogy némi tájékoztatást nyújtsak a szíves olvasónak e munka tartalmáról és berendezéséről, s hogy saját szemeivel ítélhessen az érdeklődő: mennyiben van elégtéve e beosztásban az erkölcstan követelményeinek, s hogy azon tanintézetek növendékeinek (kiknek e munka száruva van) értelmi fejlődéséhez képest elég tudományos-e, vagy talán nagyon is tudományos a rendszer mely itt követve van; s általában, hogy a címben

megnevezett helyeken ez a könyv sikeresen használható lesz-e?

Természetesen ezt így a vázlat után csak hozzávetőleg lehet valakinek megmondani; mert nem láthatja az irányt, az egyes tételek gondolatmenetét, csoportosítását, nem bírálhatja az állítások igaz vagy nem igaz voltát, nem érezheti azt a melegséget és közvetlenséget, mely a tárgyalt tételeknek olyan vonzó életelevenséget kölcsönöz; nem gyönyörködhetik a szebbnél szebb példákban, melyek észrevétlenül meggyőzték s emelték az én lelkemet, s nem hallhatják azt, a keresetlen s könnyen folyó előadást, mely ügyesen válogatja meg a mondani valókat, hallgatja el az elhallgatni valókat, s mely szárazzá és unalmassá sehol, de sehol nem válik.

Mert igaz, hogy valamely munka sikere nagyrészt már biztosítva van azáltal, ha annak nagy vonásokban rajzolt tervezete eléggé sikerült, illetőleg a benne követett rendszer helyes tapintattal és kellő tisztasággal van megállapítva, de az is igaz, hogy különösen iskolai kézikönyvnel, a munka becse és használhatósága nem kevésbé függ a részletes kidolgozásban tanúsított ügyességtől is.

Ha már most én figyelembe venném azt, hogy ez a kezünk alatti munka gimnáziumok számára is készült, s ha tudom azt, hogy a gimnáziumban eddig is a 7-ik s legújabbban meg már a 8-ik osztályban tanítják a keresztyén erkölcstudományt: úgy egyszerűen azt mondhatnám reá ítéletül, hogy ennek az osztálynak ez a munka nem elég — tudományos. Igen, azt mondhatnám reá, dacára a tudományos színezet látszatának, s dacára annak, hogy még az is meg van benne, hogy az erkölcstant bölcsezésre (ethica) és theologiaira (moral) szokták elkülöníteni. Sőt a fő felosztás ellen is tudnék kifogást emelni, azt állítván, hogy ilyen megkülönböztetés: elméleti és gyakorlati erkölcstan, nem létezik, s a szerző által önálló résznek vett kötelességtan is az elméleti részhez tartozik, képezvén annak egyik alsóbb fejezetét.

Vagy még tovább menve: az egész erkölcstudomány tulajdonképpen kötelességtan; az élet gyakorlati kérdéseinek, a reánk váró kötelességeknek elméleti megoldása, fejtegetése; vagyis az egész erkölcstan elméleti tudomány.

Felhozhatnám még azután azt is — a mi egyébiránt inkább a kiállítás külsőségeihez tartozik — hogy a munka tisztasága, használhatósága s a tanulók könnyebbége érdekében nem lett volna célszerűtlen dolog azt, a mi az egyes paragrafusokban a tulajdonképeni *tantételt* képezi: nagyobb vagy folyó, a mi pedig mint példa, a tantétel megvilágítására szolgál: apróbb betűkkel nyomtatni.

De hát én most csak azt veszem tekintetbe, hogy ez a könyv első sorban a felső népiskolák, polgári leányiskolák és leánynevelő-intézetek számára készült, s ekkor a mi előbb fogatkozásnak tűnt föl benne, az most némiképen előnyefül tetszik nekem. Ilyen előnye tehát a szigoruan tudományos külső mellőzése, a *népszerű* felé hajló tárgyalási módor s az az *olvasó-könyvi jelleg*, mely e jóra való munkának eltagadhatlan tulajdona.

S itt nem állhatom meg, hogy üres, dicsérő frázisok helyett legalább egy szép mutatónyt ne közöljek a szíves

olvasóval. Azt hiszem, ez minden hosszú, unalmas beszédnél jobban fogja e könyvet jellemezni és ajánlani.

A 36-ik lapon fejtegetvén szerző azt, hogy miben áll a valódi áldozatkészség, a következő megbecsülhetetlen példákat állítja lelkünk elé:

„Az áldozatkészségben — úgymond — a jeles honfiak és honleányok halhatatlan példákat tüntetnek fel.

„Bethlen Gábor, erdélyi fejedelem, nagy vagyonának tekintélyes részén, Erdélyben egy főiskolát alapít, mely ma is, mint a tudományosság egyik gyűpontja, jótékony fényt hint a magyar nemzetre. Hány szegény szülő áldja a nagy alapító áldozatkész nagy lelkét, kiknek gyermekei ingyen részesülnek a tudomány áldásában.

A Rákócziak, Lorántfy Zsuzsanna fejedelemasszony európai tekintélyű iskolát alapítanak Sárospatakon, mely a tudomány és szabad szellem főhelye volt századokon át és ma is ily szempontból tekinti az elfogulatlan hazafi.

Széchenyi István egy évi jövedelmét áldozza fel a magyar tudós-társaság megalapítására, példája sok követőt talált, és ma már oly eredményt mutat fel a világ előtt, mely a magyar nemzetet az európai művelt nemzet tagjának méltán ajánlja. Az akadémia palotája pedig az egész nemzet áldozatkész lelkének élő emlékoszlopa.

Horváth Mária, Ungmegyének elvonultságban élt derék úrnője, takarékos életének egész vagyoni eredményét, őseitől öröklött, megőrzött gazdagságát tudományos célokra áldozta s lett a sárospataki főiskola második alapítója. Nincs is nagyobb, tudományosabb intézet, mely nevét az áldozatkészség, a jótékonyaságról ne említené.

Mindenki, a legszegényebb is, vihet az oltárhoz áldozatot, melyen az emberiség, a haza üdvéért lobog fel a meggyújtott tűz legtisztább lángja.“

— Térszűke miatt csak kivonatosan közlöm e mutatóvált, s ugyanez okból nem iktathatok ide egy olyan paragrafust, mely könyvet és szerzőt megint más oldalról jellemez. Azért csak utalok — a többi között — arra az igen szép fejtegetésre, mely a 80-ik lapon a „Belső istenitisztelet“-ről beszél. A Vajda Péter modorában tartott mély, vallásos érzéstől áthatott s valódi költői ihlettséggel alkotott elmélkedés ez.

A legmelegebben tudom ajánlani e munkát — mint segédkönyvet — mindazok számára, a kik csak erkölcstan tanításával foglalkoznak, de különösen sikerrel használhatják, mint ilyet, a népiskolai tanítók; mint rendes tankönyvet pedig — leszámítva, hogy egy kicsit terjedelmes, de a min igen könnyű segíteni — minden eddigi e fajta munkánál elfogadhatóbbnak tartom mindazon intézetek részére, melyeknek szánva van (a gimnáziumot kivéve); s ezenkívül az ugynevezett ismétlő vagy vasárnapi iskolák növendékeinek egyetlenegy s mulhatlanul megszerzendő kézikönyve ez.

„Az erkölcsi érzület — mondja az előszóban szerző — napjainkban úgyszólamint ingatag alapon nyugszik. Boldog, ki meg bírja őrizni jellemét tisztán, szeplőtlenül.“

„Már pedig jellem, nemes, tiszta jellem teszi az embert. Korán, a lélek romlatlan korában adjuk kezébe a tudományt a gondolkodó ifjunak, de ne legyen az csak holt anyag, elevenítsük meg lelkünk, szellemünk melegével. A példák

vonzanak. Legyen e tekintetben az erkölcstan előadása a történelem és társadalmi élet jellemalakjaival összekötve.“

S mert e könyvben azzal van összekötve, azért tudom én ezt olyan melegen ajánlani.

Czinke István.

HAZAI ÉS KÜLFÖLDI IRODALOM*).

— „Keresztyén egyháztörténelem.“ 4-ik korszak. Luthertől a jelenkorig. Első rész. A XVI. és XVII. század. Irta *Balogh Ferenc*, hittanszaki tanár a debreceni ref. kollegiumban. IV. füz. Debrecen. Kiadja ifj. Csáthy Károly. 1882. E mű I-ső füzeté 1872-ben jelent meg s tüzetesen volt ismertetve a „Prot. egyh. és isk. lapok“ 1873. évfolyamában. II. füzeté 1874-ben, a III. 1877-ben látott napvilágot. Igéri szerző, hogy a jövő év folyamán az utolsó füzet is kikerül a sajtó alól. Ha a IV. füzetet az I-sővel összehasonlítjuk: úgy találjuk, hogy szerző tíz év leforgása alatt is hű maradt önmagához. Szereti az eseményeket még most is vagy színpadiasan szemléltető modorban, vagy ami aztán az egyenletes tárgyalás kárára történik, bizonyos elhamarkodott rövidséggel, de mindig az öt annyira jellemző mesterkelt formában előadni; a mely két túlság aztán épenúgy ártalmára van az érthetőségnek és élvezhetőségnek, mint a jóízlésnek. Ma is illik rá — épen mint tíz évvel ezelőtt — az, amit Toldi mondott *Meliusr*a: „nagy tudományú és munkásságu férfiú, de zordon ízlésű író.“ Ha a mű utolsó füzeté is megjelen, bővebben foglalkozunk majd az egészszel.

* Megjelent a *Czelder Márton* által szerkesztett „Magyar protestáns egyházi és iskolai figyelő“ november—decemberi kettős füzeté. Közölve van benne id. báró *Vay Miklós* elnök zsinati megnyitó-beszéde. Ezután következik „A világ jövője, megvilágítva a történelem és kijelentés által“ című *visioszerű* cikk folytatása, *Venétianer Sándortól*. Majd egy érdekes egyháztörténelmi okmány fordítása *Csuthy Zsigmondtól*; továbbá kétrendbeli cikk a magyar protestáns irodalmi társulat ügyében s több apróbb közlemény. Belföld című rovatában, a szerkesztő sérelmet lát abban, hogy a zsinat, alkotmánytervezetének 1-ső §-ában eképen határozta meg az egyházat: „Az evangélium szerint reformált magyar keresztyén egyház, mely országos törvényeinkben helvét hitvallásának nevezetik.“ Nézete szerint ez a kifejezés lett volna helyesebb és a valóságnak inkább megfelelő: „a magyarországi helvét hitvallást követő ref. egyház.“ Helyesebb kifejezés szempontjából, a „Figyelő“ szerkesztőjének teljes igazsága van, noha másrésről, attól a végzetes lépéstől, mely a magyarországi protestáns egyházra ezen hibás fogalmi meghatározásból, annak igazhitűségét illetőleg, bekövetkeznék, egyáltalában nincs mit félnünk; mégpedig először azért, mert a zsinat, szervezeti munkájának mindjárt általános meghatározásai között kimondotta, hogy „az egyházi alkotmányt megállapító törvények által az egyház és iskolák hitvallási és államjogi

*) Hogy e rovatot teljessé tehessük: kérjük a szerzőket és kiadókat műveik, illetőleg kiadásaik szíves beküldésére. Szerk.

alapjai és viszonyai egészen érintetlenül hagyatnak; másodszor azért, mert ez idő szerint Magyarországon minden egyébtől inkább lehet félni, mint, mélyreható hitelvi forradalmaktól, néhány túlérzékeny embernek eme képzelt rémétől. Bárcsak a tudományos irodalom terén lenne már ez úgy eléggé előkészítve és megérlelve, s hol van még ehhez az az idő, mikor az ezen a téren tisztázott gondolatok a nagy közönségnél is kovász gyanánt fognak működni?!

— *Hartmann Ede*, a hírneves német bölcse, néhány évvel ezelőtt, egy munkát tett közzé, a melynek ez a címe: „**A keresztyénség önmagától való felbomlása.**“ Ebben, a keresztyén vallásnak tulajdonítván és számítván be mindazon visszasságot, melyet e nagy szellemi mozgalom, az étellel és az emberi gyarlóságokkal való érüklözésében, felszínre hozott, fejtegetéseinek végeredményeül, azt jósolta, hogy a keresztyénség megszűnik az emberiség világvallása lenni, s mulhatlanul a budhizmus és bramanizmus fogja elfoglalni helyét, mert eme vallásirányzatban találhatók fel az igaz vallásnak boldogító elemei és föltételei. Mi, tudván azt, hogy az emberiség, minden elképzelhető gyarlóságai dacára sem juthat ily szellemi tönkrejutást jelző állapotba, nyugodtan és bú nélkül várhattuk e merész jóslat beteljesedését; *Hartmann* azonban türelmetlenkedvén jóslatának teljesedése felett, egy újabb theologiai irányzatu művet adott ki, ilyen cím alatt: „**A keresztyénség válsága az újabb theológiában.**“ Ebben *Hartmann* már azt igyekszik bebizonyítani, hogy az elméleti protestantizmus legújabb képviselői: *Biedermann*, *Lipsius* és *Pfleiderer*, nem állanak többé a keresztyénség álláspontján, akkor, mikor Jézust úgy iparkodnak feltüntetni, mint a keresztyén vallás alapítóját. *Hartmann* szerint a keresztyénségnek nem Jézus, hanem Pál apostol az alapítója, s Jézusnak távolról sem volt gondolatában az, hogy egy külön, talán keresztyénnek nevezett vallást alapítson, másrésről az a vallás, melyet Pál alapított, annyira nem a Jézus műve, hogyha a Pál apostoli tan alaptételei Jézusnak tudomására juthattak volna, a legnagyobb rosszalással tiltakozott volna azok ellen. Anélkül, hogy e rovatban *Hartmann* részletesen cáfolhatnók, egyszerűen megjegyezzük, hogy csak azért, mert a jézusi tant Pál apostol fogta fel legmélyebben és magyarázta legszellemesebben, még nem következik, hogy a keresztyén vallás nem a Jézus alkotása alapján; épenúgy, mint a *Hartmann*, sok ponton érdekes bölcselete, *Hartmann*féle bölcseleti irány marad, még abban az esetben is, ha majd felette eltérő magyarázatokat fog is adni az utókor, vagy valamelyik szellemes tanítványa.

— Épen most jelent meg *Tóth Pál* miskolci prot. leányneveldei tanártól egy igen derék könyvecske: „**Gyöngyvirágok**“ címen, mely fiatal leánykák számára készített elmélkedéseket és imádságokat tartalmaz. A könyv úgy becses tartalmáért, mély vallásos érzésből s egészséges gondolkodásu főből származó elmélkedéseieért, rövid bensőségteljes s az érzés közvetlensége által áthatott imáieért, mint igazán díszes és izléses külső kiállításáért is, a közeledő karácsonyi és új-évi alkalmakra, serdülő leánykáknak nyújtandó ajándéknál felettébb alkalmas. Felhívjuk e jóra való könyvecskére olvasóink becses figyelmét.

Felelős szerkesztő: MITROVICS GYULA.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** A német tudományos világot nagy vesztesség érte a közelmúlt napokban. November 8-án hunyt el nevezetesen, hosszabb szenvedés után, *Dr. Fortlage Károly*, ki a jénai egyetemen 35 évig működött, mint bölcseztanár. Az elhunyt halálhíre, nálunk, magyaroknál is, bizonyára szélesebb körben költethet fel mélyebb részvétet, mert *Fortlage* egyike volt azoknak, kik az újabb időben külföldi egyetemeken tanuló magyar ifjakat, mindenkör nagy szeretettel és kitüntető előzékenységgel fogadták és segítette elő tanulmányaikban, s kinek oly sok magyar ifju, annyi tanulsággal hallgatta csillogás nélkül való, de mindenkör szellemes és eszmékben gazdag előadásait. *Fortlage* széleskörű és mélyreható irodalmi tevékenységet fejtett ki s értékes művekkel örököltette meg nevét. Ezek között nevezetesebbek: „A legrégebb bölcsestész gondolkozási módja,“ 1829. „A hegeli rendszer hiányai,“ 1832. „Bölcselmi elmélkedés Plato Symposionja felett,“ 1835. „Az isten lételet bizonyító érvek és azoknak bírálata,“ 1840. „Felolvasások a költészet történetéből,“ 1830. „Száz tétel a pszichológiához,“ 1843. „A bölcsestész történetének genetikai fejlődése Kant óta,“ 1853. „A pszichológiának, mint tapasztalati tudománynak rendszere,“ „A keresztyén elődök énekei,“ 1844. „A görögök zenei rendszere,“ 1847. — Legyenek e sorok az elhunyt tudós és *magyarbarát* emlékének szentelve.

— **Irodalmi körünk** a népiskolai és gimn. tankönyvek ügyében folyvást munkálkodik. Jelenleg sajtó alatt van: *Növénytan*, a gimnáziumok V-ik osztálya számára, *Buza Jánostól*; bírálat alatt: *Szépírási füzetek*, *Számtan*, *Földrajz*, *Tanórarend* a népiskolák és *Vallás*tan a gimnázium I. és II. oszt. részére. A népiskolai és gimnáziumi vallástankönyvek átalakítási ügye szakbizottság kezében van. Az ismeretes *Rövid természettan* (Krüger-Orbán), *Beszéd- és értelemgyakorlatok* (Nagy L.) című műveket másokkal óhajtja helyettesíteni s e végből úgy ezekre, miként népiskolai *Énektanra*, *Tornászati kézikönyvre* és *Olvasókönyvre*, illetőleg azok alaptervezetére, legközelebb pályázatot hirdet s ugyanekkor hétéves életéről és szerepléséről is bővebben megemlékezünk.

— **Az erdőbényei ref. egyház** — mint értesülünk — minthogy az előbb történt meghívást *Kovácsi Sándor*, sárospataki tanár nem fogadta el, *Nagy Ignác*, tállyai ref. lelkészt választotta meg lelkészeül. A mily őszintén örülnék, ha Erdőbénye oly minden tekintetben kitűnő egyént nyerhetne meg lelkészeül, mint amilyennek ismerjük mi Tállya derék papját, épenoly komolyan kellene rosszalnunk, ha utóljára kitűnnék, hogy ez ismételt választás csak az egyházkerületünkben érvényes lelkészválasztási törvények kijátzásának szolgált eszközeül. A törvény és rend mindenekelőtt való. Annak szigorú megtartásában áll protestáns egyházunk ereje.

Szerkesztői izenetek.

I. S. S.-k. Énekgyűnk vajdó kérdése s ehhez hasonló, mind napirendre kerülnek lapunkban; azért kérjük szíves türelmét. G. P. Nagy-Kálló. A becses régiséget köszönjük s felhasználjuk. Oly jellemző az, hogy sohasem mulja idejét. W. S. Sz.-Béla. Már a jóindulat is lekötélőz ránk nézve s hiszszük, hogy alkalomadtával többet is lehet reménylenünk. L. Ö. Nyiregyháza. Várjuk az ígért teljeseését. V. J. Kis-Kövesd. Sorát ejtjük. Számítunk lelkészársaink érdeklődésére. B. S. Kassa. Számíthatunk-e kérésünk teljesítésére?

Laptársainkat kérjük a csereviszony szíves fentartására.

Szerkesztő-társak: BOKOR JÓZSEF, RADÁCSI GYÖRGY.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sort többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

A bécsi helv. hitv. evang. főegyháztanács üdvözlő irata a sárospataki főiskolához.

A nagyérdemű ref. főiskolának Sárospatakon.

A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok mindkét hitvallású evangélikus lakosai, magasztos emlékünnepet szenteltek a folyó évi október 13-ik napján, azon alkalomból, midőn száz évvel ezelőtt, 1781. október 13-án a türelmi parancs kiadatott, midőn ezáltal, az említett hitfelekezeteknek egyúttal állami létezésük is megújított. Bármennyire nagy és közös volt is azonban ez időben az öröm a felett, hogy az evangéliumi istenitisztelet szabad gyakorlása ilymódon biztosítva lőn, a helvét hitvallást követő evangélikusokat csakhamar nagy aggodalomba ejtő az a kérdés: honnan nyerhetnek majd elegendő számú s alkalmas lelki gondozókat hitfelekezetük részére?! Ily szorongatott helyzetükben, különösen a tiszáninnen i ref. egyházkerület s elsősorban a sárospataki főiskola volt az, mely akkori nagyérdemű szuperintendensének, Szalay Sámuel úrnak fölhívására, a legnagyobb buzgalmat fejtette ki, abból a célból, hogy az akkor theologiai tanfolyamot végző ifjakat arra buzdítsa, hogy siessenek segíteni a távol földön alakult helv. hitv. új gyülekezetek szükségén s vállalják el közöttük a Jézus Krisztus evangéliumának szolgálatát. A nagyérdemű főiskola fáradozásait siker koronázta; mert alig néhány hónap elteltével már 48 tanuló fogadta el a hozzá intézett meghívást s hagyta el hazáját; nem tekintvén mindazon akadályokra, melyek előttük, különösen a cseh nyelv nemtudása miatt állottak, s ilymódon első lelki gondozói lettek azon gyülekezeteknek, melyeknek ők elfelejthetetlen szolgálatot tőnek áldozatkészségök által.

A helvét hitvallású főegyháztanács azért, e 100 éves emlékünnepe alkalmából, készséggel ragadja meg az alkalmat arra, hogy a nagyérdemű sárospataki ref. főiskolát szívből üdvözlje s egyszersmind biztosítsa azt afelől is, hogy azon hithű, szeretetteljes és eredménydús tevékenysége, melyet e főiskola a 100 évvel ezelőtt Cseh- és Morvaországban alakult reformált gyülekezetek lelki gondozásának céljából kifejtett, mindenkor hálás emlékezettel fog megőriztetni.

Bécs, 1881. október 26.

A cs. kir. helv. hitv. evang. főegyháztanács.

*Br. Schmidt-Altenheim.
Dr. Tardy.*

Midőn e nagybecsű s a sárospataki főiskolát mindenesetre megtisztelő üdvözlő iratot közlésteszük, megemlíthetjük talán alkalmilag, hogy a Cseh- és Morvaországban alakult új egyházak sorsát nemcsak az emlékiratban is említett alakulás első éveiben, hanem később is, mindig kiváló szeretettel ölelte fel úgy tiszáninnen i egyházkerületünk, mint a főiskola előljárósága is. Igazán missionarius szerepet vitt, hosszú időn át, hitsorsosaink lelki gondozása körül, s mindent elkövetett maga részéről, hogy az alakult egyházak erősödése és fennállása biztosíttassék s igehirdetőkben ne szenvedjenek hiányt. Nem egy akadályt kellett pedig e tekintetben az iskolai előljáróságnak leküzdenie! Oda kivándorolt ifjaink közül, a sok nélkülözés és erős küzdelem miatt, többnek megtört lelki ereje és kitartása s az ilyenek, visszajöven hazánkba, sötét vonásokkal festették le a jövőt, mely azokra várakozik, kiket talán elhatározásuk előbb e pályára vonzott. Ez aztán, természetesen többeket visszariasztott a vállalkozástól, s az előljáróságnak legjobb rábeszélő tehetségét kellett elővennie, hogy ne engedje ifjainkban kihűlni azt a tüzet, melyet a távol vidéken élő hitsorsosok ügyének oly meleg szeretetével ápolgatott. Álljon itt, mint ez ügyre vonatkozó egyháztörténeti adat, melyet egyházkerületünknek 1804. szept. 30-án, Bódván tartott közgyűlése jegyzőkönyvéből közlünk kivonatban s mely a jegyzőkönyvben 133. 5. pont alatt van bevezetve:

„Rozgonyi József, rector-professor úr, méltóságos fő-curator úrhoz intézett levelében jelenti, hogy sok baj van a Csehországba küldendő candidatusokkal; mert az onnan visszajött tiszt. predikátorok panaszolkodásaikkal, az iskolai ifjúságot a csehországi predikátorságtól nagyon elijesztették, úgy, hogy nagy mesterséggel kell az ifjakat reávenni, hogy hazájokból kimenjenek s magukat oly hivatalra adják, mely szóval előttük nagyon megkicsinyítették. Mely dolog iránt tejendő rendelésről a venerabl. superintendentiának esedezik.“ Emez előterjesztésre aztán az egyházkerület a következő határozatot hozta:

„Igyekezzen a professoratus minden lehető jó móddal a tanuló ifjúságot meggyőzni, hogy a Csehországban való predikatori hivatalnak felvállalása nem büntetés, hanem az isten közönséges anyaszentegyházához tartozott kötelesség teljesítése. Melynek tiszta jutalmát, kiki szíve benső megnyugvásában feltalálja. Reménységet nyujtván egyúttal afelől, hogy a kik oda kívül ezen predikatori hivatalt készséggel és közönséges meglelégedéssel viselendik, visszajövetelökkel hazájokban mindenekelőtt különös tekintetet fognak érdemelni.“

Szerkesztő.

A vallás reformja.

A legközelebbi zsinat megkísérlette egyházunknak, mint egységes magyar reformált vallásos társulatnak reformját; csak mint társulatét, a társulati szervezet, rend és belkormányzat, általán az alkotmány tekintetében, s nem egyszersmind mint vallásos társulatét, melynek lelke s valódi megkülönböztető jellege végre is mindenkor maga a vallás, az azonos vallásos meggyőződés, vagy legalább is az azonos vallásos törekvés. Az egyház reformja volt a cél s nem a vallásé. Ugyan miért? Mert tán a vallás kérdésében nincs mit reformálni, ott minden rendén van s csak az egyházalkotmány igényelt reformokat? Oly távol állunk ettől, hogy alig akadt volna zsinati képviselőink sorában egyetlen ember, ki ezt állítani merészelte volna. Vagy tán mert az egyház reformjának kérdése égetőbb vala, mint a vallásos reformé? Bizonyára épen megfordítva áll a dolog. Ha vannak sebeink — pedig mennyire vannak! — e sebeket sokkal inkább érezzük vallásos öntudatunkon, mint egyházi életünkben. Ha van köztünk szétágazás, ha van köztünk szertehúzás, ha van köztünk meghasonlás, sőt ellentét: bizonyára inkább megvan ez a különböző vallásos irányok közt, azok hite s törekvése között, mint az egyházi életben az egyes egyházkerületek között. És mégis mi a csekélyebb, a kevésbé fájó sebeket gyógyítottuk. Vajon miért? Mert e sebekek valóban már gyógyíthatók. Ha egyiknél-másiknál az az ír nem használ, melyet a debreceni zsinat készített, majd használ a másik ír, melyet a következő fog, a tapasztalás utasítása szerint, újból készíteni; a vallásos élet sebeire azonban még nincsen ír, mely azokat begyógyíthatná, mert e sebekek még nincsenek megérve. E sebekek még csendes, szelid ápolással tervszerűleg érlelni kell. A széthúzást lehetőleg megszüntető egységet ott, ahol az inkább nélkülözhető, az egyházi téren, megteremtettük; ott, ahol arra nagyobb szükségünk volna, a vallás kérdésében, meg sem kísértettük létrehozni, mert hiszen meg sem is lehetett volna kísérteni, hanem

hagytuk továbbra is a pártokat: hadd küzdjenek, hadd harcoljanak ezentúl is szabadon, fejlesztve erejüket, e harc által készítve elő a jövő békét, új alkotásaival.

És ez jól is van így. Nem azt teszi hát, hogy nincsen körünkben vallásos kérdés, midőn látjuk, hogy a zsinat csakis egyházi ügyekkel foglalkozott; sem azt, hogy az egyházi reform szükségét inkább éreztük, mint a vallás reformját, hanem egyszerűen azt, hogy az egyházi reform kérdésénél magát a zsinat illetékesnek érezte, míg a vallásos reform kérdésében egyáltalán nem. Ott helyén volt s lesz a zsinat. Itt sem ez, sem semmiféle lehető vagy képzelhető zsinat nem hívatott. Egyházszervezeti kérdésekben szívesen alárendeljük magunkat a többség határozatának, de lelkiismereti kérdésekben elleneállunk nemcsak akárminő többségnek, hanem az egész világnak is. Testünkre felvehetünk akárminő ruhát, olyat is, ami nem tetszik, jobbnak hiányában. Lelkünkbe csak oly hitet, csak oly igazságot fogadhatunk be, mely lelkünkben való lélek, mely, ha eredetileg nem is az volt, de lelkünket átalakítani, azon uralkodni képes. Társulathoz tartozhatunk, ha az nem felel is meg mindenben igényeinknek, jobbnak hiányában. De vallásul csak azt követhetjük, hitünkül csak azt fogadhatjuk el, ami meg tud benünket győzni, ami áthatja lelkünket, uralkodik felettünk, melynek nem tudunk elleneállni. Amott zsinatolhatunk, szavazhatunk s engedelmeskedhetünk. Emitt csak meggyőzhetünk s csak meggyőződhetünk. Protestánsok vagyunk s reformátusok; azon atyáknak hitben fiai, kik Helvetiában hittek s készítettek egykor hitvallást, mely után mi is neveztetünk, s ezzel mondjuk ma is: hogy „a hit dolgában nem ismerünk más ítélő bírót, csak az istent“ (Helv. conf. II. 3.). és ismét: hogy „a vallás vagy a hit vitás kérdéseiben nem szenvedjük el, hogy zsinatok határozmányaival kényszerítettessünk“ (Helv. conf. II. 2.).

Voltak, a kik a vallás reformjának szükségét érezve, a vallásos kérdést egyenesen szóba akarták

hozatni a zsinaton; voltak ismét, a kik a reformmozgalmaktól s a theologiai tudomány szabadságától visszariadva, ellenkező célzattal akarták a zsinatot, kryptopapista tendenciával engagirozni. De a zsinat bölesen kitért mindegyik elől. Bölesen, nemcsak a maga szempontjából, miután egyebet nem tehetett, gondolkoztak bár így vagy amúgy egyes tagjai; hanem bölesen egyetemes szempontból is. Mindkét fél nagyon tévedt. Azok feledték azt, hogy hitet zsinat sohasem adott, hanem csak constatait, s képtelenség attól várni hitet, a kinek előbb kapni kell azt s egyszerűen magáévá tenni. Nézzék át a történetet, adott-e valaha hitet zsinat, s nem egyszerűen csak vallást tett-e arról, a mi már mindig készen volt? S ha hitet kísértett meg adni egyik s másik zsinat, jaj volt annak a hitnek, nem ölte-e meg a hitet s nem alacsonyította-e le egyszerűen a száj vallástételévé? Ezek pedig feledték azt, hogy a protestantismus a lelkiismeret szabadságának gondolatán állott fel s áll ma is fenn, s ha ezt elveszszük tőle, olyan lesz, mint az ízét vesztett só, melyről Jézusunk mondá, hogy „nem egyébbre való, mint hogy az utcára vetessék s mindenki által megtapodtasék” (Máté. V. 13.). Feledték azt, hogy az igaz protestantismus még nem halt ki minden protestáns ember kebeléből, s ha lennének is sokan, kik szájukkal velünk ugyanazt vallanak, bár szívükben tiltakozva; de sokan lennének olyanok is, kik készebbek lennének szakadni, mint lelkiismeretük ellenére meghajolni. Feledték ezt s meglátnák azt, hogy hitegységet akarva teremteni, ma, mikor nines, miként hull szét, mint oldott kéve, reformált egyházunk.

A vallás-reform ügyét zsinat nem akadályozhatja, zsinat nem mozdíthatja elő. Ez ügy sorsa egészen más küzdterén vívatik ki s fog egykor eldőlni. E tér a capacitatio tere, vagyis a tudomány s az irodalom tere.

Itt küzdjünk meg, e téren; itt mérkőzzünk össze a vallás-reform barátai és ellenei.

Ne gondolja senki, hogy e kérdés elodázható, vagy a hatalom szavával nem létezővé tehető. Jaj annak a hatalomnak, mely magában elbizakodva, egy nála milliószorta nagyobb hatalomnak akar útjába állani. A vallás-reform ügye a protestantismusra nézve az a szegeltető, mely, ha az építők megvétik is, a jövő épületének sarkköve lesz, s jaj annak, ki e követ el akarva mozdítani, annak alája kerül.

De azt se gondolja senki, hogy, mert e kérdés megvan, tehát könnyűszerrel meg is oldható; hogy csak kívánnunk kell s meg lesz oldva. Biz az jó dolog volna, ha egyebet sem kellene tennünk, mint a vallást reformáló zsinatot sürgetnünk, a képviselőket megválasztanunk, s azután egyszerűen csak elfogadni a készet, rámondani az Ament az így megkésztett új hitvallásra. Jó is volna, ha ily

könnyen menne. Ellenkezőleg: felette sok nehézség az, mivel meg kell küzdenünk.

Századok sok s nagy munkája áll már hátunk megett. Nekünk e munkát kell folytatnunk, s ép azért e munka eredményeit kell előbb megemésztetnünk s feldolgoznunk. Tanulnunk kell tehát elsősorban. És gondolkoznunk, keresve az igazságot. Egymást meggyőzve, új hitet teremtenünk. S ez új hitet mind szélesebb körben terjesztve, diadalra juttatnunk. Ez a feladatunk. Bizony nem kis feladat! Hogy meddig kell még küzdenünk, hogy az aratás ideje elérkezzék, attól függ: mennyire s mily erővel dolgozunk. Tettre tehát!

E lapok szűk hasábjain is e célra törekszünk s törekedjünk, ha lassan is, de mégis egy-egy lépéssel előre; ha csak homokszemekkel is az új épület anyaghalmazához, de mégis azt gyűjtve, gyarapítva.

Nekünk, a protestantismus lelkipásztorainak elsősorban s átalán a művelt elemeknek kell egymáshoz közelednünk, egymással eszmét cserélnünk, egymást meggyőznünk, azon végecéllal, hogy egy hitre, egy értelemre jussunk, s akkor már nem messze az aratás ideje.

Beszéljük meg hát mi együtt, egymás között, a vallás égető s oly kényes kérdéseit, nyíltan, őszintén, ha fájni fog is itt-ott a nyílt szó, az igazság keresésének őszinte törekvésével semmitsem takargatva és semmitsem színlelve; mert csak így jöhetünk tisztába, mert csak ez az út vezet ki a chaosból, melyben bukdácsolunk.

Ahol sok pásztor van s a pásztorok egyet nem értenek, hanem százfelé húznak: ott a nyáját egyideig együtt lehet ugyan tartani a kihasznált legelőn — míg a nyáj lassankint el nem hull; másfelé is lehet ugyan terelni, de csak százfelé; egyfelé azonban csak akkor, ha a pásztorok előbb egyértelemre jutnak.

Erre törekedjünk.

És ha meg nem érjük is az aratás nagy napját; ha nem élvezhetjük is munkásságunk érett édes gyümölcsét, meglesz azért a mi jutalmunk s elég lesz az nekünk: az igazság keresésének önmagában rejlő, boldogító jutalma.

P. Nagy Gusztáv.

T Á R C A.

A sárospataki főiskolai könyvtár története.

(Folytatás). II

A sárospataki könyvtár a XVII-ik század folyamán a Rákóczy család pártfogása alatt indult nagyobb gyarapodásnak. Már I. Rákóczy Györgyről fel van jegyezve, hogy egyéb jótéteményei mellett, melyekkel a sárospataki iskolát elhalmozta, a könyvtárt is különös gondoskodásába vette. 1641-ben, az ifjuság kérésére, a könyvtár számára bolthajtásos helyisé-

get építtetett és a szükséges könyvek megszerzésére évenként költséget szolgáltatott. (L. Matricula tractus zempleniensis és ifj. Csécsi J. Registrum historicum). Halála után felesége, Lorántfy Zsuzsanna Sárospatakra téven át lakását (1649.), az iskolát fejedelmi bőkezűséggel, édes anyai gondnal ápolta. Számtalan jótéteményeit e helyen mellőzve, csak azt említem meg, hogy 1651-ben nyomdát állíttatott és a könyvtár gyarapításáról évenként gondoskodott. De legtöbbet köszön a sárospataki könyvtár III. Rákóczy Zsigmondnak, I. Rákóczy György legkisebb fiának, ki a Rákóczyak közt legbuzgóbb pártfogója volt a tudományoknak. Ez édes anyjától is ösztönözve, azon nemes célt tűzte maga elé, hogy a sárospataki iskolát a tudományok egyetemévé emelje. Ily célból hívatta Sárospatakra Comenius Jánost, a XVII. század európai híru tanférfiát; de fájdalom! nagyszerű tervének kivitelében 1652. február havában történt kora halála meggátolta. A sárospataki iskola szellemi felvirágzása lebegett szeme előtt akkor is, midőn annak könyvtára számára saját költségén a legújabb és legdrágább könyveket a külföldről meghozatta. Így a többek közt a 10 kötetből álló nagy ívrétalaku párisi polyglott bibliát, melynek kiadására 1649-ben egy előkelő gazdag francia minden vagyonát ráköltötte. Ezen fényes kiállítású munkából még ma is látható egy kötet (a III-ik) a sárospataki főiskola könyvtárában. Becsessé teszi előttünk e kötetet Medgyesi Pálnak, Lorántfy Zsuzsanna fejedelemszony udvari papjának egykoru feljegyzése, mely a könyv első és második levele közé ragasztott ívrétalaku levélre így van nyomtatva: „*Volumen III. Regiorum istorum operum volumina X. curavit sumtibus suis liberaliter emi advehique Amstelodamo, ex fervido, hocque aevo adfectu in rem literariam incomparabili illustrissimus celsissimusque dominus D. Sigismundus Rákóczy piaae memoriae, in principalis suarum celsitudinum bibliothecae sárospatakiensis usui illustris ibidem scholae suae concessae, una cum aliis rarioribus libris compluribus imprimis Atlante novo Mercatoris, ornamentum. Qua accessione tam est libraria ea Supellex illustrata ut caeteras in Hungaria Transylvaniaeque eo saltem nomine, longo post se relinquat intervallo. Ita testatur Celsissimae principis Matris D. suae Clementissimae jussu Paulus Medgyesi Celsitudinum suarum concionator aulicus, ἀποστῆς, S.-Patakini, 1 Aug. 1658.*“

Hogy mennyire szívén fektűt a tudmányszerető fiatal fejedelemnek a sárospataki főiskola könyvtárának gyarapítása, mutatja az, hogy könyvtárát, az atyjáéval együtt, végrendeletileg a sárospataki iskolára hagyta. Ezen becses és gazdag fejedelmi könyvtár által a sárospataki iskola könyvtára a XVII-ik század derekán egész Magyar- és Erdélyországban a legelső helyet foglalta el. Művelődéstörténetünk és könyvészetünk érdekében sajnálni lehet, hogy e fejedelmi könyvhagyomány leltára ma már csak töredékben van meg a sárospataki főiskola könyvtárában; de így is nagybecsű emléke az a multnak. — E lajstromtöredékben, mely „Catalogus librorum Illustr. Sigismundi Rákóczy“ címet visel, mindössze csak 821 kötet munka fordul elő, ezek közt 117 mű magyar. A magyar művek közt kettő van olyan,

mely Szabó Károly „Régi magyar könyvtárában“ nem fordul elő, nevezetesen: „*Vámossi Györgytől: Istenes elmélkedések*“ és „*Pécsi Lukácsától: Az ker. hadakozásnak tüköre.*“ Előfordul még benne: „*Libellus manualis illust. Sigismundi Rákóczy manuscriptus*“ és „*Magyar imádságos könyv, kinek az fedele ezüstös.*“

(Folytatása következik).

Szinyei Gerzson.

IRODALOM.*)

* „Közüktatás“ cím alatt jelen meg az év kezdetével egy egyetemes tanügyi közlöny, melynek élén Dr. Lutter Nándor áll, mint lapvezér. A hozzánk is beküldött programban, a szerkesztő-bizottság elnézést kér azon erős kifejezésekért, melyekkel élni kénytelen, mert — mint mondja — a leggazdagabb szótárban sincs méltó kifejezés azon elbizakodott cimboraságra (clique), mely tanügyünk vezetésében, a tanügyi kormány kebelén kívül, vezérszerepre vergődött, mely a legszentebb ügyünkben hivatlan gazdálkodik s a mely kísérletezők ellenébe egy erős phalanxot szükséges immár állítani, ha nem akarjuk azt, hogy egész iskolatagunk szánandó zsákmányaúl essék azon hivatlan gazdálkodóknak, akiknek hasztalan vártuk eddig önmaguktól való lejárásukat. A lap vezérelvül „a nevelés-oktatásnak a keresztyén vallás erkölcsös irányba való visszaterelését tűzi ki, s küzdeni akar azon szélesen elterjedt nézet ellen, mintha az iskolának csak tanítani és nem egyúttal nevelni is volna hivatása.“ Ha valakinek, úgy bizonyára nekünk elég okunk volna kikelnünk némely központi tanügyi körnek türethetlensége s olynemű csinált nagysága ellen, mely mindent lenéző és lehurrogó kiesínyléssel fogad, a mi nem a bölcsesség követé egyútt fűvők köréből került elő; de mert oly szent ügy köréből, minő a közüktatás, teljesen száműzendőnek tartjuk a boszúállás politikáját; megvalljuk a „Közüktatás“ igen harcias jelszavai eme közpéldabeszédet juttatják eszünkbe: *timeo Danaos et dona ferentes.*“ Egytől előre is okunk van félni s ez az, hogy fennen hirdetett függetlensége alkalmasint csak igen kis mértékben értendő. Elhiszszük, hogy a kiszemelt ellenség ellen erősen szándékozik küzdeni; de aztán annál később organuma lesz a tanügyi kormány törekvéseinek és „kísérletezéseinek“, sőt „a keresztyén vallás-erkölcsi irányba való visszaterelés“ buzgósa alatt oly felekezeti érdekek és irányzatok is értendők, melyeket épen mi, protestánsok nem igen fogunk megköszönni. Megtanultuk, hogy némelyeknél a vallásra való hivatkozás igen veszedelmes dolog.

* Ivánka Sámuel, főiskolai ének- és zenetanár, előfizetést hirdett ily című munkára: „*Óramutató a magyar ref. énekügy terén.*“ E műben szerző, az énekügy terén, 40 éven át szerzett tapasztalatait és tanulmányait foglalja össze, abból a célból, hogy rendszeresen eléadja mindazt, amit e körből minden mivelt egyházi belhivatalnoknak ismernie s

*) Hogy e rovatot teljessé tehessük: kérjük a szerzőket, s kiadókat, műveik, illetőleg kiadásai beküldésére. Szerk.

tudnia kell, jelezvén egyúttal azt is, hogy egyházi, iskolai és temetési éneklésünk, a vallásos és egyházi élet fejlődésével s kívánalmaival szemben, mily ponton áll, s melyek képezik emelkedésének és előhaladásának akadályait? A mű 10—12 iv terjedelmű leendő előfizetési ára 1 frt. Jólélekkel ajánljuk e dolgozatot olvasóink pártfogásába. Énekgyűnk újabbkori fejlődése és emelkedése, nem egy tekintetben van *Ivánka Sámuel* nevéhez és fáradhatlan buzgalmához kötve, s az a szerző, ki eddig jelentékeny anyagi áldozatokat is tett, hogy emelje prot. istenitiszteletünket s egyházi életünket, megérdemli, hogy elősegéljük céljaiban.

* **A dunamelléki ref. egyházkerület** kiadásában és *Kókay Lajos* bizományában megjelent: „*Bevezetés a ref. keresztyén vallásra.*“ Vezérkönyv a ref. vallásu elemi iskolák első és második osztályában, tanítók számára. Irta *H. Kiss Kálmán*. Ára 60 kr. E könyv tulajdonképen beszéd- és értelemgyakorlatokat foglal magában a vallás elemi tárgyai felett. Egyesülve van benne a sokratizáló módszer előnye és jó tulajdona, annak gyöngeségeivel. Gondoskodtunk, hogy a mű lapunkban szakértői bírálatban részesüljön.

* **Ugyancsak Kókay Lajos** kiadásában megjelent a *Bánfi János* által szerkesztett „Ifjusági és népkönyvtár“ XI-ik kötete, tartalmazván egy elbeszélést *Bánfi Jánostól* „*Fejes Boris*“ cím alatt. Szerző Fejes Boris képében az elhibázott nevelés szomorú következményeit tünteti fel, egyszerű és mégis szép népszerű előadással. Az erkölcsi irányzat, tanulmányokban gazdag művecskét még a szülők is haszonnal és élvezettel olvashatják. Ára 50 kr.

* **Értesítés.** Imáim megrendelőinek szives tudomásúl. Előfizetési felhívásomban azon ígéretet tettem, hogy ha az előfizetési ívek október hóban visszaérkeznek, az 1882. január 1-ső napjára imáim elhagyják a sajtót; mivel azonban még folyvást érkeznek vissza az ívek, nem tudván magamat tájékoztatni a nyomtatandó példányok számára nézve, szives elnézésökért esedezem, hogy ígéretemnek eleget nem tehettem. Most újabban kijelentem, hogy imáim 1882. év május havában fognak szétküldetni a megrendelőnek. *Lukács Ödön*.

* **Zeisler M.** kiadásában Budapesten megjelent: „*A jezsuiták titkos utasításai,*“ a XVI-ik századbeli eredeti latin kéziratból fordítva. Ára 50 kr. A kiadó és fordító úgy látszik: vásárt akartak csinálni azon ellenszenvből, melylyel a nagy közönség a jezsuita-rend iránt viseltetik, s egyszerűen ebből a célból bocsátották nyilvánosság elé a munkát; mert értéke az egésznek valóban semmi sincs, mind oly dolgokat foglalván az magában, melyek már igen régen ismertek az előtt, ki e rend viselt dolgainak tanulmányozásával csak kis mértékben is foglalkozott.

* **A dunamelléki ref. egyházkerület** kiadásában megjelent; „*Keresztyén hittan,*“ a ref. vallásu elemi iskolák IV-ik osztálya számára. Irta *Filó Lajos*. Legközelebbi számunk megkezdi tüzetes ismertetését.

KÖZÉLETÜNK.

Iskola-szentelés Göncön.

Az 1881. évi november 27-ikének emléke kitörölhetlen betűkkel van feljegyezve a gönci ref. egyház vallásosságáról ismert híveinek lelkében; mert oly nap volt ez, minőről a sok örömet s fájdalmat átélte, s a multban a nagyság és dicsőség fény-polcáról a vallásüldözés áldoz dűhe által legnagyobb nyomorba döntött gönci ref. egyház jegyzőkönyvei nemcsak egyről emlékeznek ugyan, de a milyet a jelen élő nemzedék megérni még eddig nem vala szerencsés. E napon lett felszentelve ugyanis, a folyó év nyarán épült s 3000 frtba került, valóban remek második iskola!..

A nevezetes nap reggelén, mintha még a harangok is ünnepélyesebben szólottak volna, mint más-kor, mintha több varázs-erővel hatották volna meg a hívek s ügybarátok szívét: oly szépszámu gyülekezetet gyűjtöttek össze a város minden felekezetéből, hogy valóban szokatlan érzés fogta el az ember szívét, ha csak végig nézett is ez imposans gyülekezeten... Örömtől sugárzott minden arc, örömtől dobogott minden szív, s a meghatottság fényes tanujele ott ragyogott az öröm-könyektől nedvesült szemekben.

A gyülekezet alkalmi éneke után a helybeli énekar szép éneke zendült meg annyi ihlettel, annyi buzgósággal s oly hatással, minőt csak iskolázott férfiak karénekénél tapasztalhatunk, de a miénkhez hasonló, földmivesekből s iparosokból álló énekkarnál nagyon ritkán. Dicséret e helyen is érte ugy a tagok buzgalmának, mint különösen az énekvezér s tanító Tóth Elek szakavatottságának.

A karének elhangzása után alulirott mondott Márk. 10. 14. v. alapján alkalmi beszédet. A templomi istenitisztelet végeztével, mely az ujbóri urvacsoraosztással volt összekötve, harangzúgás mellett vonult a gyülekezet az új iskola udvarára, melynek közepén egy asztal s pár szék volt elhelyezve az itt fungáló esperes és a lelkész számára. Alig foglaltunk helyt székeinken: ismét megharsant az énekar megható hálaéneke, mely után nagytiszteletű Fodor Pál esperes úr emelkedett fel székéről, s szólott szívből a szívekhez. Beszéde rövid, de valóban magvas beszéd vala, melylyel most az egyház és iskola iránti lelkesültség magaslatára ragadta hallgatóit, majd érzékeny könyeket csalt ki a szemekből. Beszédjében elismerését fejezte ki az egyház hívei iránt, hogy megértvén a kor intő szavát, ily díszes iskolát emeltettek; majd felhívá őket, hogy őseinktől öröklött s mindaddig híven őrzött vallásos buzgóságukban ne lankadjanak soha, és mint eddig, áldozzanak ezután is az egyház és iskola s ezáltal a haza és emberiség oltárára; „mert csak az a nép tarthat jogot a fenmaradáshoz — mondá — mely az ily szent célokért áldozni tud is, akar is“ sat. Az esperes úr, emlékezetes beszéde s hálaimája végeztével, felnyitá az iskola ajtaját s átadá rendeltetési céljának. A gyülekezet pedig szétszólt, vive magával feledhetlen emlékeket, az egyház és iskola iránt való lánglelkesedést.

Az ily szenteléseknel szokásos társas-ebéd, az egyház pénztárának kimélése céljából s még más okból is, elmaradt; hanem kiki szívesen látta vidéki s helybeli vendégét saját asztalánál.

De nemcsak november 27-ikéhez fűződnek édes emlékek, hanem a mai naphoz is. A mindkét-nemű iskolás-gyermekek ugyanis ma vettek búcsut régi iskolájuktól, s ma költöztek át új tantermeikbe. A mára határozott átköltözésről — mi különben csakis az iskolatanács jelenlétében akart végbemenni — értesülvén a szülék nagyrésze: ki-ki igyekezett szemtanuja lenni azon érzékeny pillanatnak, midőn a gyermekek „isten hozzádot” mondanak régi iskolájoknak, hogy az újba menjenek át. A nők sírtak, a férfiak meghatva hallgatták a gyermekek búcsubeszédét s énekét. A leányok átköltözése a régi fiiskolába egyszerűbb, de szintén megindító volt. Ugy hiszem: e nap emlékét is megőrzi lelkökben a növendékek s jelen volt szülék, az utolsó óráig!

A fentebbiek után nem mulaszthatom el, hogy egyházam nevében e helyen is szíves köszönetet ne mondjak azon nemeskeblű ügybarátoknak, kik áldozataikkal támogattak benünket a szent ügy keresztvitelében, az építési költségek fedezésében. Ezek között, mindenesetre első helyen áll az iskola s más szent ügyek iránt való áldozatkészségéről nagyon előnyösen ismert tek. Meczner József úr Korlátról, ki mindjárt, mielőtt értesült róla, hogy egyházunk hozzáfogott a régen tervezett iskolaépítéshez, 100 forintot volt szíves adományozni. Adakoztak még kisebb összegeket többen, kik közül elég legyen itt a következőket felemlítenem: Szathmáry Miklós országgyűlési képviselő úr 15 frtot, Ducsai Rezső úr T.-Németiből 10 frtot, Debreczeni Lajos gyógyszerész úr 5 frtot, Diemansberger Károly úr 5 frtot sat. adtak, kik s mindazok, valakik e szent célhoz kisebb-nagyobb áldozattal járultak, találják meg édes jutalmukat keblök tiszta öntudatában s az utókor hálás emlékezetében.

Füzy János.

MULTUNK.

Pro memoria.

Hallottuk, tanultuk, imitt-amott általános szövmekkel megírva olvastuk és naponként ma is olvashatjuk, hogy az elmúlt századokban mi mindenféle zaklatásokat, üldöztetést, méltatlankodást kellett a szegény kálvinista papoknak, tanítóknak, egyházak és egyházi előjáróknak szenvedniök, a hatalmas róm. kath. papság részéről. De még hagyján, ha az államnál perorvoslást nyertek volna! De ez nem történt; sőt ellenkezőleg, az esett meg legtöbbször, hogy az állam segélyére ment, pártjára állt az üldözönek, a clerusnak s ennek nyújtott titkon vagy nyilván is segédkezet. A hübérendszer virágzása mellett segített töle telhetőleg a földesúr is, a kath. állam- és clerusnak, a hol csak szerét tehette. Elszedték a ref. hivektől a templomokat. Ha ujat akart az üldözött hitfelekezet építeni, vagy csak renovalni is, folyamodnia kellett Pontiusból Pilátushoz.

Az üldözés és elnyomatás részleteit azonban, egészen a legújabb időkig, ismertetni nem lehetett. Megtiltotta ezt is a mindenható clerus ügyesen alkalmazott eszköze, sőt mondhatjuk bátran, hogy engedelmes szolgálja, a „censura” segélyével.

Vonjuk le tehát a felvilágosodás által amugyis megnyirbált gyűlöletes titoktartási leplet e porfedit adatokról, s részben intő példa gyanánt, tanulságul; részben a tökéletesedés, mívelődés s nemzeti érde-

kekért küzdő reform. egyház sisiphusi birkozásának feltüntetése céljából, közöljünk egy pár adatot a türelmi parancsot közvetlen megelőző s közvetlen követő évekből, hogy igazán és alapjában felfoghassuk s mérlegelhezzük a „türelmi parancs” befolyását s alkotójának, korán felül emelkedett, nagy szellemét.

Ideje s részünkről illő és a hálaérzet által parancsolt kötelesség, hogy e visszapillantást megtegyük.

A példákat egy egyház történetéből s porlepte adataiból meritjük; de ez az egy talál százra, meg ezerre az országban.

A nagykálói ref. egyház, melynek életéből s jegyzőkönyveiből veszszük ez adatokat, 1767 tavaszán nagy készüléket tett, hogy templomát újból fogja fedni. Volt már építkezési anyag: fa, zsindely, lécs, minden; sőt készpénze is az egyháznak. Meg volt fogadva az építő ácsmester is. De a róm. kath. plebános, Rozgonyi Pál, ki azt szerette volna, ha az egész ref. templom elpusztul vala, hogy kő kövön nem marad, a mozgalmat nem nézhette el szó nélkül; hanem jelentést tett a vármegyére, hogy a nagykálói ref. egyház engedélykérés nélkül építkezéshez fogott stb. és csakugyan a munkát félbeszakíttatta, beszüntettette. A nagykálói egyház előjáróinak most már folyamodniok kellett a megyére, mely az építkezésre 1767. szept. 18-án engedélyt adott s a zaklatásnak ekkor, e cimen, vége szakadt.

Vége szakadt; de csak az építkezésre nézve, vagyis addig, míg más cimen ismét bele nem köthettek a ref. egyház ügyeinek intézésébe.

És csakugyan, az említett esemény után tiz évre, már ismét találunk egy sérelmet, a szellemi, a valláserkölcsei építés köréből feljegyezve, szóról szóra ekként: „1777. máj. 11. A tisztelendő V. A. Diakonus ur káplánja T. Péter Horti Imre ur, az orosz pappal együtt, vasárnap délelti cultus alatt az fiui iskolába menvén: ijesztvén a gyermekeket s mocskolva az otthon maradott deákot *). Kilenc kiskatét elszedett a gyermekektől és azokat elvitte. Ezen dolgot Instantiank által (azon héten levén itt a generalis gyűlés) Főispán úr Ő Excellenciájának bepanaszoltuk, és éppen az egri nagyprépost Ő Nagysága jelenlétében olvasván instantiánkat, úgy értettük, hogy visszaadattatásuk iránt parancsolt, de nem küldötte őket senki vissza; hanem julius közepén értek küldöttünk s hét közzülök visszaadott, kettő odamaradt.”

Szinte ily feltűnő sérelmet foglal magában a harmadik eset:

„1782. május 26. mindnyájan a beeskedtetett személyek a régiekkal edgyütt a Parochialis házba begyűlvén, közönséges megegyezésből egy sem vevén ki magát belőle, végeztetett, hogy a felséges királyi és tsászári kegyes Resolutionnak (türelmi parants) ötödik punctumához tartván magát az ekklesia, többé meg ne engedjük, hogy harangjainkkal a Pápasták urnapi processiójokra harangoztassanak, melyet 20 vagy több esztendők óta nemcsak kívánt hanem erőszakkal is cselekedtetett a földesuraság és a melyet kéntelen kellett a békeségért mind- eddig cselekedett az ekklesia.”

*) Nagyállón abban az időben s később is 1849-ig VI osztályú kis gymnasium volt, a „rektor” vezetése alatt; az alsóbb elemi osztályokat az V. és VI. osztálybeli deákok vezették s tanították; ezek közül maradt az iskolában felügyelőül egy, míg a többiek a templomban voltak.

„1782. Maji 30. E napon esett úrnapija. Ekkor reggeli Istenisztelet után a Parochialis Házban egyben gyűlvén mindnyájan a Consistorialis személyek oly véggel, hogy Kabai István uramnak az 1779-dik és 1780-ik esztendőkbeli curatorságában való számadása revidealtassék, mikor éppen folyt volna a számadás, elsőben a Tttes Földesuraságnak Fiscalissa Szűts György úr az akkori curatorát az Ecclesiának Tormás Mihály uramat magához kihivatván a Gyűlésünkből, erőssen parancsolta a Földesuraság nevével, hogy a processióra, a mikor hírt fog adatni, a mint eddig szokásban volt, harangjainkat megvonassa. Erre Curator uram mondotta, hogy azt többé nem tselekszi az Ekklesia, elvégezte közönséges megegyezésből, hogy a királyi parancsolathoz alkalmaztatván magát, semmiképen nem harangoztat. Ezen discursusát referálván említett Tormás Mihály Curator úr a consistorialis személyeknek, tsak hallgatásban edgyütt lévén, folytattuk a számadást. Azonban jó két Tisztartó Pelsőczy András reformatus és Zékány nevezetű orosz a fiscalis levelével közinkbe, melyben ezt írta a Tanátsnak és a Hadnagyak (NB. azért küldötte az ekklesia gyűlésébe ezt a levelet, mert nagyobb része a Tanátsnak benn van és akkor is itt volt a consistoriumban). Emlékezetnek okáért ide feljegyeztetik ez a levél: „Jóakaró Hadnagy uram és egész Tanáts! A régi bevett szokás szerint, a T. Földesuraság megtisztelésére, vagy hogy Inneplése annál nagyobb solemnitással menjen véghez, parancsoltatik a Tanátsnak, a kikre vagyon minden városi baj, dolog, az illetén is bizattatva, hogy mivel már annak a T. Kállay Familia régen ususába vagyon, hogy a Harangok meghúzzattassanak illetén alkalmatosságokkal: most is azt meg ne tiltsák; sőt a mikor hír adatik, meghúzzassák. Ez nincsen a mi vallásunk ellen semmi legkisebben is, mi ezzel az Isten vagy lelkünk esméretei ellen nem vétünk; hanem egyedül fog a Tanáts hibázni a Földesuraság ellen, kiknek az Isten s Király után meg kell adni azt, a mi őket illeti. Nem kell ezzel a Földesuraságot újabb-újabb haragra ingerelni; meg kell azt is gondolni, hogy kinek jószágából veszi a város és a Tanáts a maga élelmét: azért, hogy ezután magokat semmiben ne menthesék, ezen commissióm által parantsolom a Földesuraság akaratjából, hogy ebbeli Földesurakhoz tartozó kötelességeket el ne mulasztassák: ha valami véletlen dolog fogja a Tanátsot követni, azt magának tulajdonítsa. Ezen commissiót megtartsa a Tanáts, hogy mikor vissza fog kéretetni, akkor visszaadassék. Külömben sem tselekedvén maradok Hadnagy uramnak és a Tanátsnak jóakarójok: Szűts György Fiscalis. Kálló dec. 30. máj: 1782.“

„Ezen levelet elolvassván magam a gyűlésben (írja Fazekas Gy. predikátor), mindnyájan egy szájjal azt feleltük: ez nem a Tanáts, hanem az Ekklesia dolga. A Tanátsban vagynak Pápasták, Reformátusok nagyobb számmal, és oroszok is, és így a Tanáts nem parancsolhat a Reformata Ekklesiának Harangjaiból; az Ekklesia pedig tökéletesen elvégezte, hogy többé nem harangoztat. A Tisztartók hánykódtak előttünk, és utoljára azt kívánták, hogy írjunk vissza erre a levélre. De mi megmondottuk, hogy mi semmit nem írunk; de nem is harangoztatunk. Ezek a Tisztartók elmenvén előllünk, hozzáfogtak a Pápasták a magok és oroszok harangjaikkal a Processióhoz. Mi pedig nyolc vagy tiz személyeket küldöttünk a jelenlevő consistorialis szemé-

lyek közül, többnyire nemeseket, a Templom Porticussába, hogyha valami módon erőszakot akarnának tenni, azok protestáljanak a királyi Resolútióra és az erőszakosokat repellálják. Senki sem jött felé is Templomunknak és Tornyunknak, és így elvégezték Processiójokat a mi harangozásunk nélkül.

A Földesuraság közül egy sem volt jelen szokások ellen akkor a processión. Elvégződven a Processió, kérte Fiscalis ur a levelet; de az ekklesia nem adta; hanem emlékezetnek okáért megtartja, hogy lássa a posteritás.“

„1783. jun. 19. Úrnapiján gyűlésünk lévén a Tttes Földesuraság három Tisztartót hozzánk küldötte, hogy a Processióra harangoztassunk. Mi elolvassván előttök a kegyelmes Tolerantialis Parantsolatnak ötödik Punctumát, megmondottuk világosan, hogy mi ezen parantsolathoz tartván magunkat, sem most, sem máskor a Processióra nem harangozunk. Egyébben, a miben lehet a Ttts Földesuraságnak engedelmességek. Nevezetesen azt megtesselekeszszük, hogyha valaki a T. földesurak közül meghalna, tisztességére fogunk mindenkor harangoztatni. Ezen izenetünkkel elmentek és akkor többet nem is sürgettek a harangozásra. Hanem úgy értettük, hogy a Tttes földesuraság megparantsolta a Tisztartóknak, hogy a Predikátor életjét, mint a más Taxások életjét megdézsmálják. Úgy is lett; mert egy Tisztartó Hordáskor rám izent, hogy vigyem be a gabonából a Dézmát. Én bevitettem, a mennyit kívánt. (Fazekas Gy. lelkész.)

Eddig az eredeti iratok.

Feltüntetik a ref. egyház, iskola helyzetét; a ref. papság alárendeltségét a földesurasággal szemben. De feltüntetik azon előnyöket is, melyeknek a *türelmi parancs* által lépett élvezetébe a ref. egyház. Ez lett az oszlop, melyhez támaszkodva, védte jogait s visszaverte a klerus, a kath. állam és kath. földesuraság támadásait a ref. egyház. Méltó azért, hogy e rendeletről és fenkölt szellemű szerzőjéről mindenkor hálával emlékezzünk.

Görömbel Péter.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A magyar protestáns irodalomnak, e megnyíló évvel örömmünnepe van. A Dr. Ballagi Mór által szerkesztett „Protestáns egyházi és iskolai lap“ ez évben tölti be, fennállásának, *negyedszázados* évét. Mi, akik ily minőségben csak most állunk egyházunknak, s a közmíveltségnek szolgálatába, nem kezdhettük szebb és szívesebb kötelesség teljesítésével új pályánkat, mintha őszinte örömmel üdvözlőjük ez alkalomból úgy e lapnak nagyérdemű szerkesztőjét, mint hosszú időn át kitartó buzgalmu munkatársait. A „Protestáns egyházi és iskolai lap“ szép, de nehéz napokat élt át, egyházi és iskolai életünk újabb korszakából. Már maga az a tény, hogy első, nyilvános közlönye lön egyháztársadalmunk közszükségeinek s ohajainak s egyik előharcosa nem egyszer fenyegetett igazainknak s jogainknak, egymaga megérdemli azt, hogy a nagy közönség hálás elismeréssel adózzék teljesített szolgálataiért. Az pedig, hogy az újabbkori egyháztársadalmi életünket mozgató kérdések és eszmék között alig volt olyan, mely benne, többé-kevésbé alapos

és kimerítő vitatás alá nem vétetett volna, egyházi és iskolai életünk hű tükrévé s történetének megbecsülhetlen forrásává teszi mindenkor e lapot s méltó arra, hogy az olvasó közönség különösebb pártfogása által is kimutassa iránta háláját s szellemileg és anyagilag is biztosítsa fennmaradását.

— **A sárospataki ref. egyház,** testvéri örömmel üdvözölve, az *esztergomi* hitsorsosok abbéli törekvését, melyszerint ref. egyházközséget igyekeznek szervezni, tettel is hozzájárult a nemes cél megvalósításához s buzgó előjáróinak indítványára, az alakuló egyháznak, régibb urasztali készleteiből egy urasztali poharat és egy terítőt ajándékozott. A régiségénél fogva is igen érdekes pohárra eme szavakat vésette fel: „*A sárospataki ref. egyház ajándékozta az esztergomi alakuló ref. egyháznak, 1881. november 20.*“

A testvéri érzelem zálogául szánt ajándékot, a következő, meleg hangon tartott levél kíséretében küldötte el:

Testvérileg üdvözölt nemes Presbytérium!

Midőn testvérileg van szerencsénk üdvözölni az esztergomi, csak közelébb alakult ref. szentegyház nemes presbytériumát, azon evangéliomi parancsnak engedve: „Mindekkel jól tegyetek, kiváltképen pedig a ti hiteteknek sorsosaival,“ atyafiúi szeretetünk őszinte zálogául ajándékozunk és küldjük az úri szent vacsora kiszolgáltatásához való felesleges készleteink közül, azon fedeles, bevésésekkel ellátott ezüst-poharat, mely „*Alexander Ross Junior Donavit ecclesiae s. patakinae. Anno 1704 die July 3.*“ feliratot visel s melyet immár 177 év óta bír egyházunk; ugyancsak ajándékozunk és küldjük a: *Nemes Boka Ferencné asszony ezen kendőt a s.-pataki Ecclesiának ajánlja. II. Kor. 8: 9.* köriratú, aranyrojtta, szélein virágos aranyhimzéssel s közepén csillagokkal ellátott urasztali terítőt.

Fogadja az igen tisztelt presbytérium fennjelzett ajándékainkat, keblünk őszinte üdvkívánatainak kíséretében, hogy a még most növekedő plántaegyház, használja e készleteket a hivek buzgalmának élesztésére, az úr háza iránt való jó tettekben nyilvánuló szeretet erősítésére, egyszerűsmind emlékeztető jelekül a nagy apostol ezen ígéire is: Mindenek ékesen és jó renddel legyenek ti köztetek!

Fogadja a testvérgyülekezet azon szívünkéből fakadó, s imánkba is befoglalt jó kívánatunkat, hogy azon kiválóan jelentékeny helyen, hol a protestantismus hitszabadságot, tiszta erkölcsiéget és törhetlen hazafiasságot hirdető lobogója csak imént lett kitűzve, oltalmazza meg az úr, a még számra nézve csekély, de szép növekedésre, virágzásra és gyümölcsözésre hivatott gyülekezetet s kegyelme édes jeleivel áldja az időknek végeig!

Testvéri üdvözlötünk újabb kijelentésével maradtunk Sárospatakon,

Kérészy István,
tanár s ref. főgondnok.

Terhes Barna,
ev. ref. lelkész.

— **A pápai ref. jogakadémia.** Az országgyűlés pénzügyi bizottságában Trefort miniszter úr úgy nyilatkozott, hogy a dunántúli ref. egyházkerület hajlandónak látszik a pápai jogakadémia feladására s maga az illetékes püspök úr is kész közbenjárni e végett saját egyházkerületében. Ez

esetben — mint halljuk — a miniszter úr beszüntetné a győri jogakadémiát, de úgy látszik, hogy csak ez esetben. Nem tudjuk: ezt a kicsinyes alkut, vagy a miniszter úr nemzetboldogító törekvéseit esodáljuk-e inkább? Ha a miniszter úr csakugyan érzi a győri jogakadémia szükségételen voltát: miért kell annak a beszüntetését egy prot. jogakadémia kimúlásához kötnie? De nem értjük Pápa városát sem, a mely csak imént emelt templomot a színészetnek, a jogakadémia feltartásához pedig — úgy látszik — nincsen áldozni valója. Jellemzi ez eset az időt és az embereket.

— **Bert Pál,** a francia köztársaság közoktatásügyi minisztere, nagy buzgóságot fejt ki, hogy az összes francia iskolák katonailag szerveztessenek. Közelebb egy törvényjavaslatot készített, mely szerint a községek ifjai, amint az elemi iskolából kilépnek, zászlóaljakba csoportosíttatnak s így 15—20 éves korukig, a midőn a hadseregbe osztatnak, katonai oktatásban részesülnek. Franciaországban, az alsó néposztályban, aránylag igen nagy az *írni-olvasni nem tudók* száma; remélhetjük, hogy az új közoktatási miniszternek, az abc-ista sereg szervezése mellett, talán ide is ki fog terjedni gondja!

— **Az izráeliták száma,** a „Földrajzi közlemények“ által közlött legújabb statisztikai adatok szerint, jelenleg 6.824,240 a világon. Ebből van az Orosz birodalomban 2.342,000 vagyis 34·3%; Ausztria-Magyarországon 1.111,000 vagyis 16·2%; Németországban 512,153 vagyis 7·5%; Amérikában 308,000 vagyis 4·5%. Ha a Németországra eső arányt tekintjük, az ott uralkodó antiszemita mozgalmat és ellenszenvet alig lehet ebből a tekintetből megértenünk; sőt inkább ez is egyik bizonyosság arra nézve, hogy annak oka mélyebben fekvő társadalmi viszonyokban s azokból származó s hagyományos ellenszenvben keresendő és ez sokkal régibb keletű, mint némelyek gondolják. Már maga Luther igen sokszor izgatottan kel ki műveiben a zsidók ellen, s egy helyen, megfélelkezve a reformatorhoz is illő emberbaráti türelmességről, nem is tartja a hébereket embereknek s haragtól elragadtatva beszél száműzetésük mellett.

— **Sárospatakon** közelebb elhunyt *Maklári Bertalan*, gimn. V. oszt. tanuló. Az elköltözött becsületes, törekvő, de igen gyöngye testalkotásu ifju volt s tanárai és tanuló-társai egyaránt sajnálják halálát.

Szerkesztői izenetek.

F. J. Gönc. Küldeményét köszönjük s felhasználtuk. Kérjük szíves közreműködését, annyiival is inkább, mert az ön rendelkezése alatt igen érdekes adatok állhatnak. — E. A. Sály. Szabad-e emlékeztetnünk a gyakorlati kérdések ügyes fejtegetőjét? — K. K. Vrpít. Jellemző, hogy ön i n g y e n sem hajlandó olvasni. Egyébiránt a chinai bölcseségnek is megvan a maga jó oldala: így sem a meglevő rossz felett való boszankodás nem emésztí az embert, sem egy jobb jövő vágya nem bántja álmait. — K. F. Gyüd. Küldeményeért fogadja köszönetünket. — H. J. Eperjes. Irodalmi körünk igen megtisztelve érzi magát körünkbe való lépése által. A felajánlott közvetítésre nézve csak tessék parancsolni velünk. — Sz. K. Pozba. Kapta-e küldeményünket? — D. I. Nagykőrös. Meleg hangon tartott soraiért fogadja irodalmi körünk hálás elismerését. Az ígért tanügyi dolgozatoknak örömmel nézünk eléje. Aggodalmait illetőleg: engedje megjegyeznünk, hogy ha valami, úgy épen a prot. tanügyi összhangzatos fejlesztése és egysége az, mi törekvéseink főtárgyát képezi. De ön tudja legjobban, hogy nekünk és másoknak is védenünk kell azt, mi életfeltételünk s talán épen nálunk tapasztalhatta, hogy nem jó „a lélek adományainak különféleségét megoltani“ s az egységnek őrizkedni kell a catholikusálástól.

Laptársainkat kérjük a csereviszony szíves fentartására.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., fél évre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

Lapunkra még folyvást elfogadunk előfizetéseket, sőt megrendeléseket is, a fizetés kötelezettsége mellett.

Előfizetési ár:

Egész évre 5 frt.

Fél évre 2 frt. 50 kr.

Az előfizetési pénzek vagy megrendelések t. Buza János, tanárhoz küldendők.

Ha valaki előfizetőink közül lapunknak első, mutatványszámát nem kapta volna meg, kíváncsian szívesen szolgálunk azzal. Általában, ha a szétküldésnél valami tévesztés történnék, kérjük azt velünk tudatni, hogy azonnal intézkedhessünk.

Kiadóhivatal.

Mit adott nekünk a zsinat?

II.

Ellenségeink és irigyeink, erőszakosan szemet hunyván azon szolgálatok előtt, melyeket protestáns egyházunk, különösen a multban, úgy iskolái, mint más intézményei által is, a közműveltség terjesztésére és épen ezáltal a köztársadalom javára teljesített, s megfélemlítvén arról is, hogy volt idő, midőn valamennyire számbavehető módon, még a magyar tudományosságot is a protestáns egyház képviselte: az újabb időben nem egyszer hangosan hirdették s roszakaratulag terjesztették a közvéleményben ellenünk azt a vádat, hogy különösen az iskolai ügyekben nem állunk többé hivatásunk magaslatán, nem a kor és modern követelések és igények színvonalán; mindent elkövettek, hogy intézeteinket megkicsinyítsék, jóra valósságukat még hivatalosan is eltagadják s ugyancsak magas hivatalos körökben egyszer mindenkorra megállapított dolog lőn immár, hogy még csak képe sem él többé lelkünkben egy magasabb közoktatási szervezetnek. Ezekre a kemény és igazságtalan vádakra a protestáns egyháznak végre hivatalosan is felelnie kellett. Meg kellett mutatnia az ellenkezőt s erre, ha valami, úgy bizonyára egy oly szervezeti munkálat készítése a legalkalmasabb eszköz, mely épen magának az ócsárló, bizodalmatlankodó közoktatási kormányának kezén át juthat csak megerősítés és szentesítés alá.

De hát mi módon bizonyít a zsinati szervezeti munkálat roszakaró ócsárlóinkkal szemben? Ugy, hogy újabb, oly megbírtatlan terhek és

becsületbeli kötelességek emelésére tesz nagyszavú ígéreteket, melyeknek eddigi nem teljesítéseért soha senki, egy rossz szóval sem illette, s melyeknek emelését tőle soha senkisé, még a követelésekben sokszor túllícitaló közvélemény sem követelte és okosan nem is követelhetette: úgy, mint az a gazda, akinek kétségbevonák kis birtokán való mintagazdasági tehetségét és erejét s ő sértett büszkeségétől sarkalva, kölcsön-pénzen, luxus-cikkek terjesztésével felelt a vádakra, de szántatlanul hagyta gabnatermő földét. Mert, engedelmet kérek: beszélni és rendelkezni — mint ezt a zsinati szervezeti munkálat teszi — kisdodóvádkról, melyeket szervezni és felállítani első sorban magának a társadalomnak kötelessége, beszélni tanítónő- és kisdodóvá-képezdéről, legalább is 12 rendes tanárral ellátott bölcsészeti szakosztályokról; egy 29,300 frt. évi költségelőirányzattal tervezett s sürgősen a már szentesített konventhez utalt középiskolai tanárképezdéről, mely előirányzatból például csak a tiszáninneri egyházkerületre 7325 frt. évi összeg esnék s csak úgy, minden magyarázat nélkül odavetni mindennek tetejébe, a szervezeti munkálatban az egyetemet.... akkor, mikor lelkészeinknek és tanítóinknak évi fizetése több helyen alig haladja túl a 200 frtot; mikor szuperintendensi évi jelentésekből olvashatunk ilyen, a könyveket szemünkbe facsaró adatokat: nem egy lelkészcsalád jutott a nyomor legszélső határához s nem egy családnál hiányzik a mindennapi kenyér: hát mindez igen jó lehet erős világításnak ahoz, hogy felköltse bennünk nyomorainknak és tehetetlenségünknek kinzó érzetét; de nem a mai világba való voltuk mellett,

maga a tervezet tesz legnagyobb bizonyosságot, akkor, mikor egy ilyen idem-peridem, semmitsem mondó szakaszt is törvénybe igtat: „mindazon intézkedések, melyek még nem levő intézetekre vonatkoznak, akkor fognak érvényesülni, mikor az intézetek létesülni fognak,“ amely törvénytörvényszakaszából nyilván annyit tudunk meg, hogy a mely intézmények nem léteznek, hát azok, majd a jövőben fognak létezni.

Aki figyelemmel kísérte azon vádakát és szemrehányásokat, melyeket csak most említettem s kereste azoknak okát s talán részben némi alaposágát is: tapasztalhatta, hogy azok meg-meg-újulva, a legtöbbször egy bizonyos oldalról intézetek ellenünk, különösen a tanügy terén. Szemünkre vetették, hogy protestáns egyházunk több oly középiskola-félét, kis gimnáziumokat tart fel, melyekben részint a kellő tanerő hiánya, részint más körülmények miatt, a felmutatható eredmény nem üti meg a kellő mértéket s ezt a nagyon természetesen megmagyarázható eredménytelenséget aztán az egyetemes protestáns oktatás jóra valóssága ellen fordították . . . egyeseknek bűnét az egésznek tulajdonították és tulajdonítják még ma is. A konvent által a zsinat elé terjesztett tanügyi szervezett, egyszer-mindenkorra elejét akarta venni ez immár méltán elhordozhatlanná válott ítéletnek; egy külön szakaszban körvonalozta: melyek azok a föltételek, melyeknek eleget téve, valamely középiskola vagy kis gimnázium a fennállhatás jogával bír: a gimnázium feladatából felölelt terjedelemhez képest, számszerint mennyi tanerőnek kell okvetlenül működnie? a zsinat pedig egyszerűen törölte a tanügyi szervezethől ezen szakaszt, mint sejtethő; nyilván abból az indokból, mert meghagyásával több tengődő iskolájának életfájára vetette volna a fejszét . . . De épen az ilyen s ehez hasonló intézkedés már az, mit, én legalább részemről, sehogysem tudok összeegyeztethetőnek tartani a zsinati alkotásoknak, más pontokban igen magasan járó idealismusával, s attól tartok, hogy ellenségeink majd azon megjegyzést teszik eljárásunkra: aki palotát szándékozik építeni, annak a korhadó, rozszant s útban álló, értéktelen alkotmányok szét-szórásától sem kellett volna visszariadnia.

S ily szempontból, most még csak egyet legyen szabad fölemlítenem a zsinatnak igen magas eszményi felé való törekvésével össze nem egyeztethető tényei közül. Bizonyára tiszta protestáns elv volt az, melyből kifolyólag, az alkotmánytervezetnek mindjárt általános meghatározásai között, kimondatott az, hogy az iskolák, mint a vallás-erkölcsi életnek veteményes kertjei, mindenes-től fogva az egyháznak tulajdonai s szervezetének lényeges kiegészítő részei: de mikor a domestikából, a protestáns hivek vallás- és egyházszeretetének eme felső alko-

tásából, kitudta a tanítókat s arra utalt és azzal nyugtatta meg magát, hogy ő róluk gondoskodik és gondoskodjék is az állam, ezzel, nem is említvén az így történt rendelkezésnek a szeretet, ha úgy tetszik: a keresztyén kegyelmességnek osztó igazságával ellenkező természetét, az első, elhatározó lépést tette arra nézve, hogy megalazítsa azt az összefüggést, melyben egy felekezeti tanítónak saját felekezetével, annak magas érdekeivel állania kell; meggyöngítse az együvértandóságnak azon érzetét, melynek hidegsége ellen már eddig is annyit panaszkodtunk; sőt az e tekintetben való állami gondoskodásra történt hivatkozással, igen sokat levont azon magas gondolkodásmódból, melylyel határozta meg az iskolának az egyházi élet szervezetében elébb kimutatott jelentőségét s külföldi lapokban a zsinat működését ismértető közleményekben, máris olvashattuk azt a megjegyzést: „A magyarországi ref. egyháznak legközelebb megtartott zsinata, eredményeiben, több tekintetben, méltán igen jelentékenynek mondható; majdnem megfoghatatlannak látszik azonban előttünk: hogyan történhetett meg az, hogy midőn iskolai szervezetének megalkotásában oly magas igényeinek (bölcseleti szakok, tanár-képezde, egyetem) adott kifejezést, a tanítók és tanárok sorsának javítását az állami gondoskodásra bízta s megelégedett azon jézusi mondásról: „más szegényeim is vannak énnekem, azokért is kell nekem első sorban cselekednem. Nem áll módunkban tudni: mennyi összeggel s mily mértékben gazdag forrásokkal rendelkezik a magyarországi ref. egyház, mindazon intézeti ágak föllállítására, melyeket zsinati szervezetében ígér; de azt hisszük, hogy első sorban, e célból, hiveinek áldozatkészségére kell támaszkodnia; már emez áldozatkészségnek tüzet élesztgetni, az egyház iránti szeretetnek alapját megvetni, mindjárt az iskolában kell kezdeni s mi attól félünk, hogy e rendelkezés az illetőknek ez irányban annyira kíváncsatos buzgalmát és missioi lelkesültségét fogja lohasztani.“ —

Egy második kellék, melyet egy alapos, a jelen és jövő számára készített szervezeti munkálatban, azt hiszem: méltán kereshetünk, az, hogy az a munkálat jól ítélje meg és jól ismérje azon életkört, a melynek számára intézményeket alkot, s oly törvényeket szabjon meg, melyek azon életkör természetének, szellemének és jól felfogott érdekeinek teljesen megfelelnek, azzal összeférnek.

Ha valaki, úgy épen én vagyok az, aki az egyházat, épen theologiai álláspontomnál fogva is, a szó nemesebb értelmében vett nagyon realis, az étellel és annak viszonyaival sokszorosan összenőtt, ebbe a világba való társulatnak tekintem, s túlvilági voltával nem tudok, nem szeretek valami nagy mértékben szentimentáliskodni; de másrés-

ról, azt is vallo, hogy ennek a társulatnak megvan a maga jellemző sajátága s arra nem lehet ám a többi, másnemű társulatoknak szabványait, azoknak rendszerét ráhúzni a nélkül, hogy le ne töröljük zománcát, meg ne fojtsuk szellemét s ki ne forgassuk lelkéből. Ilyen formát tesz pedig a zsinati szervezeti munkálat azon terjedelmes része, mely az egyházi bíróság és törvénykezési rendtartásra nézve alkot törvényeket. Ebben az egész részben látok ugyan mély jogi elveket, ügyesen font perlekedési hálózatot, de benne a laikus is azonnal felismeri a világi törvénykezés és peres eljárás másolatát; a protestáns ember érzéke s szabadságérzete pedig azonnal megremeg a római pápai curia döntvényeinek a hazai protestáns földre lett ily átültetése előtt s igen könnyen azt felelheti bírálattal: így parancsolni s így büntetni lehet oly egyházban, mely alkotmányában a tagok anyagi áldozata nélkül áll fenn; de nem tanácsos abban a protestáns egyházban, a melynek tagjai mindinkább súlyosodó anyagi áldozatokkal maguk tartják fel az egyházat s amelynek perlekedési rendszerét Pál apostol, eme szavakkal szabta meg: a tévedőket szeretettel intsétek és dorgáljátok, nehogy valami kényszerítés legyen ti köztetek, mely által a Krisztus lelke megcsufolatnék. És én nem is hiszem, hogy a magyar ref. egyház valaha a gyakorlatban a megállapított tervezet szerint fog perlekedni s ha ezt fogja tenni a betűk értelmében: ez már közelgő végfelbomlásának lesz esalhatlan előjele s minden, ezen perrendtartás szellemében megejtett végrehajtás, egy-egy egyháztágot fog elűzni az egyház kebeléből. E törvényjavaslatnak mindenáron ezen alakjában való elfogadására pedig, nézetem szerint, annyival kevésbé volt kényszerítve a zsinat, mert előtte egy oly másik törvényjavaslat is feküdt ez irányban, melyről elfogulatlan szakértők nyilván megvallották, hogy egyszerűbb, átlátszóbb és gyakorlatibb is egyúttal, s amelynek benyújtásánál, ha követtetett is el formai hiba, mindenre a tárgy fontossága megérdemelte volna, hogy kellő megfontolásban részesíttessék, ha más célból nem, már csak azért is, hogy az elfogadott javaslatnak, correctivumául használtassék fel, ott, hol arra alkalmasnak mutatkozott, annyival is inkább, mert ha a zsinat, a neki megadatott szabadságnál fogva, csak azért, hogy a lelkészválasztási törvények annál hamarabb keresztülhajtassanak, túltette magát a házi szabályok formáságain s az eredetileg tervezett választási törvényeket alapjában módosító szakaszokat dictando után, elfogadta tárgyalási alapul: semmi újabb sérelmet nem követ el a tanácskozások szabályain s igen hihető, hogy ezzel egygyel kevesebb kifogásolható s kétségeket támasztó törvényt alkotott volna meg.

Mitrovics Gyula.

A zsoltárok átdolgozása.

Napról-napra többen kísértik meg erejüket a tervbe vett új énekes-könyv számára készített zsoltár-átdolgozásokkal. Így legközelebb is a „Prot. E. és I. Lap“ legutolsó számában *Fejestől* s nem sokkal korábban, az „Erdélyi Prot. Közlönyben“ s a „Fővárosi Lapokban“ *Szász Bélától* olvashattunk igazán csinos fordítási kísérleteket, illetőleg mutatványokat. Jelent meg aztán az enyedi „Szemlében“ is, különböző szerzőktől, egynehány próbadolgozás; de a melyek költőietlen laposságban s zsidóskodásban egymást felülmulni törekvő gyarlóságok csupán. A Szenczi Molnár Alberté ezeknél minden bizonynyal hasonlíthatlanul többet ér.

Ezenkívül, úgy tudom, hogy az egyetemes énekügyi bizottság elnökéhez, *Kiss Áron*, esperes urhoz is már szépszámu ilyen fordítási mutatványt küldöttek be egyesek.

A munkakedv tehát, úgy látszik, hogy nem hiányzik; csak az a kérdés, hogy ezek a buzgó emberek — kellő utbaigazítás hiányában — nem végeznek-e, a legszebben sikerült fordítással is, teljesen kárba vesztett fáradságot? Mert a Kolozsváron ülésezett bizottság jegyzőkönyve után elindulni nem lehet s épen azért annak mulasztásait pótolandó, egyesek próbálják meg tájékoztató útastításokkal látni el azokat, kik költői lelkületök által fölindítva, netalán újabb munkálkodásra buzdulnának.

Igy az enyedi „Szemlében“ *Váró Ferenc* alaposan irt értekezést közöl „Zsoltárfordításaink versformáiról“, melyben, többek közt, azt mondja, hogy „énekes-könyvünk zsoltári része reformjának ki lehetne s talán ki is kellene terjeszkednie a zenészet elemre is, nem csupán a szöveg helyességére, nyelvi és verselési tulajdonaira.

A „Prot. Pap“ című folyóirat 14-ik számában pedig, az éberszemű *Vigil* mond el egyet-mást a 8. zsoltár egy ismeretlen átdolgozójának s mindazoknak, kik talán magányban zsoltárfordítással foglalkoznak. Azt mondja nevezetesen, hogy „a zsoltárok átírása s általában az új énekek szerzésére nézve, a dunamelléki ref. egyházkerület énekügyi bizottsága azt a helyes elvet fogadta el, hogy legyenek azok írva a magyar verstan szabályai szerint s eltekintve attól, hogy a dallamok minő méretet adnak ki, a verssorok mértéke és sormetszete, a szótagok száma szerint irassanak s így az illető átírt zsoltár vagy szerzett új ének legyen teljes ízében magyar.“

Minthogy ebben a két idézetben foglalt állítás új énekes-könyvünk sorsára nézve rendkívül fontos és elhatározó, annyira, hogy ezeknek tekintetbevételétől vagy nem vételétől függ teljesen annak sikerülése, s a jelenleg használatban levőnél magasabb értéke: legyen szabad nekem — ez óhajtvá várt énekes-könyv érdekében — a fentebbi két állítás tisztázása végett, néhány jóakaratu észrevételt megköszönve e becses lapok hasábjain.

Hogy az új énekes-könyv minden ízében magyar legyen, hogy „énekelje a mi népünk is saját lelkének szüleményeit, mint a többi protestáns népek s szünjék meg már végre a magyar nemzeti egyház a külföldinek filiája lenni“ ez, azt hiszem, oly nemes és jogosult törekvés, a mely ellen senkinek nem lehet kifogása. Csakhogy e nemes szándék kivitelének maga az egyetemes énekügyi bizottság gördített

útjába akadályokat, akkor, mikor a kiválogatott zoltároknál, nemcsak a szöveget, hanem a legtöbbnél az eredeti dallamot is megtartotta. Számszerint 47-et.

Ha már most valaki neki készül egy zoltár átalakításának, okvetlen tekintettel kell lennie annak dallamára is s ahhoz kell alkalmaznia a maga fordítását, ha csak teljesen hasznavehetetlen munkát nem akar végezni.

Mert ha pusztán csak a szótagok számára s az azok által kívánt mértékre és sormetszetre, vagyis a soroknak a dallam által megkívánt hosszúságára lesz az átdolgozó tekintettel, azzal a célhoz egy lépéssel sem jutott közelebb. Irhat igen szép, magyaros szöveget, csak hogy mégsem lesz az énekelhető, hacsak új dallamot nem szerkeszt hozzá valaki. Mert azt minden ember jól tudja — a ki csak a zenéhez egy keveset ért — hogy egyenlő hosszúságú sorokra készített dallamok is, nem mindig ugyanarra a helyre kívánják a sormetszetet. Például tizenegy szótagos sorban lehet a metszetet így beosztani: 4, 4, 3; de lehet így is: 4, 3, 4. Mind a két beosztás magyaros, a sor egyenlő hosszúságú, de azért ugyanarra a dallamra a kettő nem énekelhető.

Vagy felveszi Vigil a XC. zoltárt ilyen beosztással:

Tebenned | biztunk | eleitől | fogva

Hát ez magyaros, annyi bizonyos; de nem kevésbé lesz az ilyen beosztással is: 2, 3, 4, 2.

Sőt tovább megyek és azt mondom, hogy némely dallam csaknem minden sorban más-más elhelyezését követeli meg a cezúrának. Példának felveszem a 8-ik zoltárt a *Szász Károly* fordítása és cezurázása szerint:

Felséges Isten | ó mi örökségünk,
Mely bámulandó | a te neved | nekünk,
Te fényességed | ím mindent | betölt,
Dicsőségedtől | viszhangzik | ég, föld,

Hát ez a magyar verstan szabályai szerint van írva, az tagadhatatlan; csak hogy ha a VIII-ik zoltárnak meglevő dallamát is magyar metrikára alkalmazzuk, akkor ez a szöveg nem lesz arra a dallamra énekelhető.

Vigil zeneértő ember s különösen nagy hegedűs, ezt tapasztalatból tudom. Ugyan próbálja meg s hegedülje el most ezt a fentebbi négy sort — a melyet ő mintául állított fel a Prot. Papban — a VIII-ik zoltár dallamára az itteni beosztással, majd meglátja, hogy milyen furcsa lesz az!

Más beosztást kíván az a dallam egészen és pedig mind a négy sorban egymástól teljesen különbözöt. Nevezetesen az ilyet:

4, 4, 3	vagy vers-	— — — — — — — — —
3, 2, 4, 2	lábakban	— — — — — — — — — — —
3, 2, 4, 1	kifejezve:	— — — — — — — — — — —
4, 4, 2.		— — — — — — — — — —

Bizony nehezebb dolog lesz azokat a zoltárokat magyar mérték szerint átalakítani, mint a hogy az ember első tekintetre gondolná; — a mint e rövid mutatványból is látszik — ha a dallamokat is magyar metrikára akarjuk alkalmazni s nem elég-szünk meg egyszerű, mértéknélküli korálokkal: abban az esetben kezünk nagyon meg lesz kötve; mert nemcsak a sormetszet elhelyezése lehet igen külön-féle, hanem akkor — a dallam meneténél fogva — a verslábakra is szigorú gondot kell fordítanunk.

Ha pedig az átdolgozó — a dunamelléki egyházkerület megállapodása szerint — a dallamot teljesen figyelmen kívül hagyva, csak a szöveg magya-

ros mértékére ügyel, abban az esetben a maga munkáját ugyan felettébb megkönnyítette; de mit fog akkor tenni az énekügyi bizottság a meghagyott zoltárdallamokkal s hol kerit majd azoknak alkalmas szöveget?

Az lett volna azért a célravezető eljárás, hogyha már a bizottság megtartott sok régi zoltárdallamot, de egyúttal kifejezte azt az óhaját is, hogy az új énekes-könyv minden ízében magyar legyen: legeslegelsőben is ahhoz értő emberekkel, a meghagyott dallamokat magyarosan rythmizáltatta volna, vagyis *kerestette volna ki a dallam menetének megfelelő magyar mértékét* s azt közzétéve, úgy hivta volna fel a magukban képességet érzőket a szöveg átdolgozására.

Röviden összefoglalva most már az előadottak végeredményét, ki lehet mondani, hogy:

1) Egyelőre *csak* azokat a zoltárokat lehet a magyar verstan szabályai szerint átalakítani, melyeknek dallama nem hagyatott meg;

2) azokat a különféle alkalmakra kívántató új dicséreteket, melyekhez szintén csak ezután fog még valaki magyar dallamot készíteni s hogy

3) a többiekre nézve pedig, a szöveg reformálása folytán, nemcsak, hogy jó volna a dallam reformálására is kiterjeszkedni, hanem, hogy a dallam átdolgozása előtt a szöveg célszerűen nem is reformálható. S ha mégis készítenének ilyeneket egyes költői lelkű emberek a dallamra való tekintet nélkül: az énekügyi bizottság tudja, hogy mitevő lesz ezekkel az átdolgozásokkal.

Czinke István.

KÖNYVBIRÁLAT.

Keresztyén hittan, a ref. vallásu elemi iskolák IV. oszt. számára. Irta *Filó Lajos*. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Ára kötve 20 kr. Budapest.

Kókai Lajos bizománya. 1881.

A népiskolai vallás-oktatás kérdését régóta üttük-vétjük már és nem is hiában. A dolog természetéből folyó lassúsággal és tartózkodó lépésekben ugyan, de végre mégis csak előbbre-előbbre haladunk. A vezérelvekké immár tisztában volnánk. Királyhágón innen és túl hiszszük és valljuk a jó Fáy Andrásal: „*Szeretem, ha az ifjúságban a vallásosság nem ajak-petyegésben, hanem elme, szív és érzelem meggyőződésében áll*” (Óramutató 56. l.), vagyis készséggel elfogadjuk vallás-erkölcsi oktatásunk utmutatójául a paedagógiát; de ahoz — úgy látszik — még nem vagyunk elég bátrak, hogy a paedagogia jónak ismert vezérelveit a vallás-erkölcsi oktatás minden ágára, annak összes anyagára szigorúan alkalmazzuk.

Azon, az idő szellemének a nyomása alatt, amely szellem felébresztésében a protestantizmusnak orosz-lánrésze van, túl vagyunk, hogy népiskolai oktatásunk majdnem kizárólag szenttörténetek, káték és zoltárok beemléztetéséből álljon. Azt is megengedjük, hogy a biblia szélteben és hosszában nem gyermeknek való s hogy abból csak azon részletek ille- nek be a népiskolai vallásoktatás keretébe, amelyek vallás-erkölcsi nemesbűlést eszközölhetnek. És így

kezdjük a bibliát nem önmagáért, hanem az általa, inkább pedig csak jól kiválogatott részletei által elérhető erkölcsi haszonért tanítani. Nagy engedményekre, vagy — ha úgy tetszik — megszorításokra vagyunk hajlandók főleg az ó-szövetséggel szemben. Belátjuk, hogy a népiskolás gyermeknek ahhoz, hogy az Jézust s vallásának fenséges voltát, erkölcsi elveinek magasztosságát megismerje, nincs szüksége a zsidónép történetének betanulására, egy csomó különösnél különösebb zsidó hely- és személynévvel való megismerkedésre. És ez mindenesetre haladás s a paedagogia józan követelése előtt való bölcs meghódolás.

A szenttérténetek összefoglalása által helyet szorítottunk a vallás-erkölcsi oktatás körében az egyház történeteinek. Ez is haladás. Az egyház őskorának, a reformatiot megelőző időknek, a reformationnak általában s különösen a hazai reformationnak is számos kiemelkedő hős alakjainál alig lehet valami jótékonyabb, amivel a gyermeki hitet férfiúi meggyőződéssé szilárdíthatjuk. Természetes, hogy ezt csak úgy érhetjük el, ha évszámok és száraz nevek helyett mindig azt emeljük ki, aminek jellemképző s hiterősítő tulajdonsága van. És úgy is cselekszünk.

Sőt még tovább is elhatoltunk. Elhittük — sok húza-vona után — hogy a tisztos emlékü heidelbergi káté nem a népiskola számára íratott s rászántuk magunkat, hogy megérdemelt nyugalomba helyezük. De ugyanekkor mit csináltunk? Megpróbáltuk a jó öreg kátét u. n. hittanokkal helyettesíteni és szentül megváltunk győződve, hogy e ponton is előre haladtunk. Pedig dehogy haladtunk! Mert hát: mik egyebek azok a mi hittanaink, mint megint csak káték?! A mesebeli szent madarat elégettük s mi lett a hamvakból? A mesebeli szent madár. Az és újra az. Rebeka-fogáshoz folyamodtunk, de Jákób a gödölye bőrében is Jákób maradt. — És itt van a bökkenő. E pont az, a hol az alku nehezen megy; a hol az ó és új idők szelleme sehogysem akar testvérileg ölelkezni; a hol a paedagogiai bölcsesség elakad; a hol a tanító elégtelennek érzi erejét és kezdi követelni, hogy a vallásoktatásnak, reá nézve elbírhatlan terhét, emelje a pap. Még többet is mondhatunk. E pont az, a hol — mint a példák bizonyítják — igen könnyen csorba esik az írói ügyességen. Süppedékes talajon ki is tudna járni ingadozás és bukdácsolás nélkül?

Ha nem akarnánk jobb egyháztagnak látszani, mint paedagogusoknak, akkor ezen a bajon is könnyen lehetne segítenünk, az által, hogy tudós szemöldökű, rendszerbe szedett hittanokat, népiskoláink számára, nem készítenénk, vagyis *csak annyit közlünk a gyermekkel egyházunk hittanából, amennyi annak gyöngye elméjét meg nem terheli, amennyit abban élővé tenni képesek lehetünk.* Mert igaz van Fáy Andrásnak, hogy: „a korai szoktatás és gyakorlás megszerzik ugyan a szoktatott és gyakorlott tárgyban a technikai ügyességet, de ha a tárgy fogalmai a gyermeki elme erejét meghaladják, a korai erőtetés által egyszersmind előletik a későbbi szabad vizsgálat és öngyőződés vágya is, minél fogva érdek és buzgalom helyett — miket csak meggyőződés szülhet — egyedül gépelyi (gépi) megszokások foglalják el a lelket“. „Ezen axiómánál fogva — mondja tovább — mindenkor úgy vélekedem, hogy a gyermeknek az első éveken, míg gyöngye elméje a vallási hittanok, mysteriumok tiszta felfogásaira meg nem ért, vallási tekintetben egyedül csak szívhajlamát kell képez-

nünk, Isten létezése, jósága, bölcsesége érzetere vezetnünk, a keresztyén vallásnak néhány főigazságaira és moráljára is inkább csak reá vezetnünk, mint betanítanunk, nem pedig korán kis és palatinátusi kátékkal, miként azok szerkesztve vannak, szentírási helyekkel, hitformákkal és zsoltárokkal lepni s erőtetni meg fogalmait.“ (Óram. 56. 1.)

Azt tesszük-e mi, a mit Fáy javall? Nem. Ő már 1842-ben elébb volt, mint mi vagyunk 1882-ben. A mellett ugyanis, hogy a népiskolai hittant tudós rendszerbe szedjük: ráhatározzuk azt a 4-ik osztályra, mint dunamelléki téstvéreink; vagy az 5-ikre, mint a tizántúliak is és beszélünk ezeknek a fejletlen kis embereknek: eredeti ártatlanságról, eredendő bűnről, isteni kegyelemről, szüztől való születésről, istennek önmegalázásáról, azaz emberi formában való megjelenéséről, pokolra szállásról; váltságról; feltámadásról, mennybemenetelről; atya jobbán való ülésről; az egy istenség háromságáról; az istenség körül szolgáló felsőbb lényekről: angyalokról s ezeknek elesett testvéreiről; látható és láthatatlan, egyetemes és részleges egyházzal; halandó és mégis feltámadó testről és sok más eféléről is, a mi „felülhalad minden véges elmét“, kivált pedig a fejletlen gyermekét.

Ugyanezt teszi a kezünk alatt lévő *ker. hittan* is s épen ez egyik legfőbb oka annak, hogy az, még olyan kipróbált tollú férfiúnak sem sikerült úgy, mint azt a *Filó* név után hinni szeretettük, mielőtt a könyvet lapoztuk volna.

Szerző talán a tanterv után, talán a saját ízlése és meggyőződéséhez képest, *úgy fogadta el a hittan anyagát, a mint írva találta; úgy csoportosította. a mint rendesen szokás és épen úgy nem tudta azt „tejnek eledelévé“ alakítani, mint hittan-író elődei.* Ez gyöngesége ugyan, de mentsége is. Hittana rövidre szorított, száraz kivonata az egyház hittanának, tehát elvont, nehézkes fogalmi meghatározások gyűjteménye, a melyek, mint ilyenek, nemcsak hogy vérré nem válhatnak a gyöngye gyermekben, hanem, mint azt a hosszú tapasztalás bizonyítja, el is párolognak az első légváltoztatáskor. Hiában! Más a zsinati atyák, más a káté-készítő reformátorok és tanárok, meg a 4-ik osztályba járó gyermek is más. . . !

Bűn volna azonban el nem ismernünk, hogy szerző nemesen megfáradt a végből, hogy a száraz anyagba életet leheljen s hogy azzal a gyermek gondolatkörébe befészkelődjék; de — úgy látszik — hogy nemcsak az anyaggal, hanem önmagával is volt küzdeni valója. (Folytatása következik).

Radácsy György.

HAZAI ÉS KÜLFÖLDI IRODALOM.*)

* **Warga Lajos**, sárospataki hittanár „*Keresztyén egyháztörténelem*“ című nagy művének II-ik kötetéből jelent az I-ső füzet, 10 iv terjedelemben. Ára 1 frt. Azok, kik ez összeget szerzőnek postautalvány mellett megküldik, a füzetet keresztkötés alatt bérmentve kapják meg. Ugyanily módon — mint értesülünk — szerző volt hallgatói a három füzetből álló 1-ső kötetet is megszerezhetik, a 4 frt. bolti ár helyett 3 frtért. Warga műve, mint azt később

*) Hogy e rovatot teljessé tehessük: kérjük a szerzőket, s kiadókat, műveik, illetőleg kiadásai beküldésére.

Szerk.

tüzetesen is kimutatjuk, nemcsak szépen írott kellemes olvasmány, hanem megbízható kalauz a theologiai tudományok egész birodalmában. A jelen füzetben a reformatio megindulásával s fejlődésével foglalkozván, Luther, Melancton, Zwingli, Calvin mindmegannyi kidomborodott alakokká válnak kezei között, a kiknek erényeit és gyöngeségeit époly őszintén és élesen emeli ki, mint a róm. kath. egyház és az u. n. eretnek-felekezetek gyarlóságait s esetleg elismerésre méltó jó tulajdonait. Wurga elfogulatlan történetíró, azt tartja, a mit De Wette vallott: „A történet első nagy törvénye az igazság és a történetbuvár első kötelessége az igazságszeretet.” Melegen ajánljuk e művet olvasóközönségünk pártfogó figyelmébe.

* **„Panszlavizmus és protestantismus.”** Irta Felvidéky ... Budapest. Kiadja Ráth Mór. 1882. Ára 1 frt. E művet a napi sajtó már előre hiresztelte s megjelenése után mohó ujságvágygyal s részben titkos kárómmal ismertette. Kemény vádirat ez, egyfelől az evangélikus vagy ágostai hitvallású egyház előharcosai, másfelől a hazai kormány vezérférfiai ellen, mint a kiknek erélytelensége és homályos látása okozta azt, hogy a panszlavizmus a felvidéken, sőt szerte az egész országban és pedig úgy az evangélikus, mint a római katolikus egyház körében, oly veszélyes elemmé fejlődhetett, a mely „a haza egységét és a magyar nemzet jövőjét komolyan fenyegeti.” Az álnevű szerző, mint műve címe is világosan kifejezi, csak a protestans panszlavizmussal foglalkozik, mert ezt ismeri s ezt volt alkalma tanulmányozni és meggyűlölni. Műve elején egy számadatokkal is igazolt sötét képben tünteti fel a veszedelmes áramlat eredetét, fejlődését s jelen állását. Szerinte ennek alapvetője Kollár János, néhai budapesti evang. tót lelkész volt; főfő ápolói és terjesztői a püspökök, papok, tanítók egy része, kik közül az $\frac{1}{3}$ panszláv és mint ilyenek a magyarság iránt érzett mély gyűlölettel, templomokban, iskolákban titkos összejövetelek alkalmával és az irodalomban, a női és gyermeki szívekben mesterségesen szítják a gyilkos tüzet. Hogy ez lehetséges szégyenére válik a protestantismusnak épugy, mint a kormánynak; mert e hazaellenes áramlattal szemben sem egyik, sem másik nem teljesítette kötelességét. Az egyház takargatta, titkolgatta ezt az elmérgesedett sebet, a kormány pedig engedte magát az egyházi előjáróság szembekötődsi játéka által elámitatni, miközben a baj annyira megnőtt, hogy az egyháznak — föltéve, hogy akarná — nincs már ma többé hatalmában azt gyökerestől meggyógyítani; miért is a kormánynak kell mialébb férfias eréllyel hozzáfognia annak kiirtásához. Szerző egész sorozatát állította össze a kiirtás módzatainak. Ezek: értelmes tanfelügyelők; a nemzetiségi törvény eltörlése; magyar nyelvű népiskolák; állami kisdóvóvadás minden községben; a panszláv irodalom szigorú ellenőrzése s annak ellensúlyozása végett egy hazafias szellemű, képes tót heti lap állami támogatás mellett; a papok hazafias szellemű nevelése; hogy pedig ez elérhető legyen; a tervezett egyetemes theologiai akadémia nem a tót Pozsonyban, hanem az ország fővárosában állittassék fel és pedig vagy állami segélyezés mellett, vagy a mi még jobb és üdvösebb: állítsa azt fel maga az állam. Ugyancsak a baj elhárítása szempont-

jából sürgeti szerző, hogy alkosson a törvényhozás a vallás-egyenlőség és egyenjogúság szellemének megfelelő tiszta, félremagyarázhatlan törvényeket, vegye védelmébe s pártfogó szeretetébe a protestantismust, segítse annak egészséges fejlődését, s ha ily módon aztán bebizonyította azt, hogy az autonom protestantismusnak nincs miért félnie az állami beavatkozástól: akkor majd a protestantismus is őszintébbé s ragaszkodóbbá válik az alkotmányos államkormány iránt, s szerző hite szerint még azt is hajlandó lesz megengedni, hogy a szabadon választott püspökök és felügyelők ezentúl az államhatalom által erősíttessenek meg. Műve záradékában, a papság meghanyatlott tekintélyének visszaállítása végett, sürgeti a képesítő vizsgálatok szigorúbbá tételét, s felhívja a közép birtokosok osztályát, hogy neveljék fiaikat evangélikus papokká, mert ily módon nemcsak az ősi vagyont megmenthetik, hanem a haza és társadalom iránt is szent kötelességet rónak le, kiszorítván a papi hivatalokból a panszlávok gyermekeit s az egyház kebeléből a nemzetölő panszlavizmust. És akkor beteljesül a nagy Széchenyi jóslata: „Magyarország nem volt, hanem lesz.”

Mi, kik távol állunk ez üzelmek tűzhelyétől, nem érezzük magunkat arra hivatva, hogy bíróként lépünk fel, a szerző által elítélt ügyben, vagy a meghurcolt egyének védelmére. Ágostai testvéreink javáért s a haza üdvéért azonban melegen óhajtjuk: vajha a lelkes szerző a lelkesedés nagyító üvegén át rajzolta légyen a veszélyt, s vajha az egyház önmagában is elég erős és elég jóindulatu legyen a panszlavizmus megfékezésére s a pellengérré állított vezetők mialébb tisztára mossák magokat!! Ezt kívánja ágostai testvéreink hazafiassága s az egyház becsülete. A szerzőhöz is van pár szavunk. Tiszteljük s nagyrabecsüljük hazafiaságát s lelkesedését; de nem vagyunk hajlandók arra a meredélyre követni, a hová őt nemes buzgalma ragadta. Gyógyszereinek legnagyobb részét üdvösnek, célravezetőnek tartjuk, de a protestans autonomia sáncait ne nyitogassuk, mert az idők — a mint a jelek mutogatják — gonoszak. A levegő a legmagasabb régiókban, nehéz az absolutismus szagától, s ki tudja: nem lehet-e még egyszer a prot. autonomia a magyar nemzetiség mentővára?!

Ajánljuk e 160 lapra terjedő szépen írott s érdekes tartalmu művet olvasóink figyelmébe. Nem tudjuk, kinek rójjuk fel bűnül, hogy e hazafiasságtól szikrázó mű Bécsben nyomtatott? Azt hisszük, hogy ez a Ráth Mór szeszélye. Fogadja sajnálatunkat s meglepetésünket.

* **Wéber Sámuel**től, ez elsőrangú, sokoldalú s fáradhatlan buzgalmu egyházi írótól, a türelmi parancs kiadásának százéves évfordulati alkalmából megjelent, német nyelven, egy ily című egyházi beszéd: „*Türelmi emlékünnepi egyházi beszéd.*” A mű igazán mintája egy kitűnő egyházi beszédnek. A LXIV-ik Zsolt. 10—11. verse alapján, szerző azt fejtegeti, hogy a türelmi parancs kiadásának százéves emlékére szentelt ünnep: a *tanulásnak, vigasztalásnak* és komoly *intelmeknek* emlékünnepe. A mű még egyháztörténeti szempontból is méltán érdekes, mert rövid, de becses adalékokat sorol fel a szepességi ev. egyházaknak, a türelmi parancs kiadását megelőző zaklatott életé-

ből. Ajánljuk azért azt az illetők figyelmébe, annnyival is inkább, mert a kiadás tiszta jövedelmét, az egyetemes ev. konvent, az örökre emlékezetes emlékünnap alkalmából felállítandó szegényalap gyarapítására határozta fordítani.

* **„A nevelés alapelvei a történet alaján. Lélektanilag megvilágítva”,** írta *Eichler János*. E neveléstani mű levelezések alakjában van írva s tulajdonképen újabb átdolgozása azon értekezéseknek, melyeket szerző, a ki lelkész, egyszer és máskor e tárgy felett, különböző lelkészi értekezleteken tartott. Már a kidolgozás alakja mutatja, hogy inkább emelkedett szellemben tartott utasítás akar az egész mű lenni, mint tudományos rendszer. Szerzője, mindenekelőtt azt fejtegeti, hogy a történet és nevelés között a legszorosabb kölcsönhatás uralkodik, s éppen ezért egyáltalában nem közönyös dolog az: kellőleg tudja-e a nevelő méltányolni a történetnek a nevelésre vonatkozó jelentőségét? Ezen általános bevezetés után, a nevelésnek különféle elveit állapítja meg, mondván, hogy a nevelés *alaki elve* mindenekelőtt az, hogy a növendéket a történeteknek mintegy látható szemléltetése által megismértessük az isteni világigazgatás célszerűségével; *tárgyilag* elve pedig az, hogy a nevelő, mintegy példánykép legyen a gyermek előtt a vallásosság és hitelvi hűség egységére nézve. Általában nagy kár, hogy a szerző sok helyen egészséges, józan, sőt eddig még kellően nem méltányolt neveléstani elveit itt-ott merev felekezeti szempontok zavarják meg, s műve sok helyen predikáció-szerű ömlengés inkább, mint tudományos értekezés. (A mű teljes címe: *Die Principien der Erziehung auf dem Grund der Geschichte. Psychologisch beleuchtet von J. Eichler.*)

* **Tilling Vilmostól** megjelent: *„A gymnasiumi képzés jogosultsága és értéke.”* Neveléstani tanulmány. Most, midőn Trefort, közoktatásügyi miniszter, éppen a legközelebbi napokban szakértekezleteket tart, hogy a reáliskolák új szervezetét előkészítse, különösen ajánljuk e művet a szakértők figyelmébe. Benne egy külön fejezet van ezen cím alatt: *„Középiskoláink és a reáliskolák.”* A mű teljes címe: *„Von dem Rechte und dem Werthe der Gymnasialbildung.”* Riga. XII. 88 lap.

* **Irodalmi körünk** kiadásában, mint a főiskola tulajdona megjelent *Buza Jánostól*: *„Növénytan a gimn. V-ik osztálya számára.”* Bővebb ismertetését adni fogjuk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Sárospatakon, a folyó hó 5-én, hosszabb szenvedés után, elhalt *Szakácsi Dániel*, hites ügyvéd, 67 éves korában. A megboldogult hosszabb ideig volt t. gondnoka a tolesvai ref. egyháznak s országgyűlési képviselője az ó-liszka választó-kerületnek, nagy pártfogója a protestáns irodalomnak. Sárospataki főiskolánkkal is közelebbi összeköttetésben állott, mert tagja volt egyik jogi vizsgáló-bizottságunknak. Benne a protestáns egyház egyik áldozatkész tagját vesztette el. Nyugodjanak békében és hálás emlékezettel környezve porai!

— **A Szász Domokos** által szerkesztett *„Erdélyi protestáns közlöny”* a zsinat által megteremtett unio tiszteletére, elhagyta az „erdélyi” jelzőt s az új évtől kezdve már *„Protestáns Közlöny”* cím alatt, mint az egygyé vált magyar ref. egyház, egyházi és iskolai magas rendű közös érdekeknek irodalmi közlönye jelen meg. Mi öszinte jó lélekkel kívánjuk, hogy lapársunknak éppen XII-ik évében, új keresztelése alkalmából történt szélesebb térfoglalása, egyúttal szélesebb körű pártfogásra is találjon Királyhágon innen való olvasó közönségünkben is. Ezt a „Prot. Közlöny” több szempontból, méltán megérdemli. Erdélyi hitsorsosaink, több tekintetben igen egészséges ujabbkori egyházi életének intézményei, eddig még igen sok prot. ember előtt ismeretlenek lényegükben. Megérdemlik pedig, hogy azokat tanulmányozzuk. A zsinat összes alkotásai között, a legprotestánsabb és legszabadabbelvű intézkedésnek azt tartjuk, mely a szervezeti munkákat 7. §-ában, kész szívvel kivonván Erdélyt a megrendszabályozás minden később bekövetkező esélyei alól, örökre biztosítja intézményeinek szabad fejlődését és minden külbefolyással szemben való érinthetlenségét. Jöhetnek idők, mikor mi még úgy fogunk Erdélyre tekinteni, mint a magyar ref. szabad egyházi élet egyedül fennmaradt menedékhelyére s a „Protestáns Közlöny” jó szolgálatot tehet, ha e méltán irigyelhető magas képet addig is gyakran fogja szemünk elé tárni.

— **Protestantismus és panslavismus.** Éppen most, midőn *Felvidékinek*, lapunk mai számában bővebben ismertett hasoncímű könyve méltán oly nagy feltűnést keltett, megdöbbenő adatot olvasunk a *„Nemzeti népkiskola”* című közlöny legújabb számában. *Orbók Mór*, a nyitrai megyei tanító-testület egyik vezérfőfia ugyanis ezeket írja: „mutasson nekünk valaki olyan felvidéki tót községet, melyet evangélikus felekezetű papja vagy tanítója megmagyarosított volna; vagy csak olyant, kiben az eziránti igaz nemes szándék meg lett volna; de még kevesebbet kívánunk: csak olyan panszlávot ohajtánánk látni, kit, jó hazafiból, nem pap vagy felekezeti tanító tett volna azzá!” Alkalmilag megemlítjük, hogy *Szeberényi Gusztáv*, ev. szuperintendens, a maga és egyházkerülete lelkészeinek és tanító-testületének nevében, a lapokban közzétett nyilatkozatában, visszautasítja mindazon vádakát, melyeket Felvidéki az evangélikusok hazafisága ellen felsorol; mely visszautasításra vonatkozólag aztán „egy bányakerületi lutheránus” tiltakozik az ellen, mintha Felvidékivel szemben Szeberényinek igazsága volna, akkor, mikor egyházkerületének papjait és tanítóit igyekszik tisztára mosni. Az olvasó közönség, azt hiszszük: adatokat is szívesen látna a kérdés eldöntésénél.

— **Új modora az irodalmi vitának.** *Stöcker*, berlini udvari predikátor, mint ezt bizonyára tudják olvasóink, már régen kiméletlen és igen erős vitát folytat a jénai theologiai szakkal és különösen *Braasch* szuperintendenssel s *Websky*, berlini theologiai magántanárral. Most legközelebb, hihetőleg belefáradva a huzavonába, az említett férfiaknak egy német lap közelebbi számában, annyit felelt, hogy egyszerűen idézte ellenök II. Mózes XX: 16. versét: *„Ne mondj a te felebarátod ellen hamis tanúságot.”*

Az erős textus kidolgozását és alkalmazását aztán az olvasó közönség tetszésére bízta. Stöcker magát egyszer elbizakodva „új Luthernek“ nevezte s most csak következetes ábrándjaihoz, ha azt hiszi, hogy a szentírás, ilyen emberi szenvedélyek által keltett harcokban is, döntő tekintélyül szolgálhat.

— **Kulcsár Sándor**, ujvidéki ref. lelkésznek, királyi ő felsége, a közügyek terén szerzett érdemeinek elismerésül, a koronás arany érdemkeresztet adományozta. Ha szabad kisebb dolog alkalmából, nagyobb történeti párhuzamra gondolnunk, érdekes és jellemző volta miatt megemlítjük, hogy midőn egy alkalommal a szász választó-fejedelem *Luthert*, egy rendjeféle ajándékkal kínálta meg, a nagy reformátor látható örömmel és meglepetéssel vette kezébe azt, ezt mondván: szép dolog; értéke is nagy lehet — szabad-e azt eladnom a szegények javára; mert *az én jutalmam én velem vagyok!*

— **A nyitramegyei tanító-testület** — mint azt közzétett jegyzőkönyvéből olvassuk — egyhangulag elhatározta, hogy a IV. osztályt végzett népiskolai tanulók ne köteleztesenek, a középiskolába lépésük alkalmával *fölvételi vizsgát* tenni. — Nem tudjuk: ugyan miért? Mi egyáltalában nem kételkedünk abban, hogy a néptanítók kellő lelkiismeretességet fordítanak arra, hogy a népiskola pontosan elvégezze feladatát; de egyrészt az a körülmény, hogy nem minden népiskola áll még, ez ideig, a tanultság és az elemi ismeretek közlésének egy színvonalán, másrészt az a nehézség, mely a népiskolai bizonyítványok megbízhatósága szempontjából méltán felmerülhet: nagyon időelőttinek tünteti fel előttünk e megállapodást, illetőleg ennek a kérdésnek ilyen könnyűszerrel való eldöntését s ebbe talán a középiskolák igazgatóságainak is erős beleszólási joguk van; annyival is inkább, mert sokszor még az is hasznos és célszerű dolog lenne, ha különösen gyöngye tanulók, egyik középiskolából a másikba való átlépésük alkalmával, esetleg rövid fölvételi vizsga alá vettetnének, ha az igazgatóság ezt, maga megnyugtatósa végett, jónak látja. Sokszor nagy baj az, hogy nem egyforma szigorú mértékkel mérünk.

— **Főiskolánknak** 1857-ben beállított *Löser-féle nyomdai gyorssajtója*, 25 évi szolgálata után, használhatlanná válván, helyébe egy újszerűsített, ugynevezett „önkirakó“ *Kaiser-féle* sajtó állítatott be, mely már a mai nyomdászat legkényesebb igényeit is képes kielégíteni. Az új sajtó 3200 frtba került, oly módon, hogy a kiállító gyáros a régeinek alkatrészeit 600 frt. árba vette át. Lapunknak 2—3-ik száma már az új sajtónak kiállítása.

— **A pápa Rómában marad.** A lapok már hónapok óta költöztetik a pápát. Most *Fuldába*, majd *Málta* szigetére szándékozott, a híresztelés szerint, száműzni magát. A legközelebbi napokban *Schwarzenberg* bibornok-érsek, visszaérkezvén Rómából, Prágában, az ez alkalomból nála tisztelgő papság üdvözlétére, egyebek közt ezeket is mondotta: „A pápa egyáltalában nem szándékozik eltávozni

Rómából, sőt ellenkezőleg, el van határozva arra, hogy rendíthetetlen bátorsággal, jó pásztorképen fogja képviselni legmagasabb pástori hivatalát és ha isten úgy akarja, életét is feláldozza hivataláért.“ Ily martyrságra senkisésem fog okot szolgáltatni ő szentségének.

— **A „közoktatás“** híreszteli, hogy *Trefort* miniszter úr legközelebb nyilatkozni fog a népiskolákról s *erélyesen* hozzáfog reformterveinek keresztülviteléhez. — Kíváncsian várhatjuk a nyilatkozatot és reformterveket, melyekben sok tévesztés is fog majd előfordulni bizonyára, ha a népiskolákról teendő nyilatkozata olyan adatokon nyugszik, mint aminők e napokban hivatalosan közétették, s a melyek közt például jelentetik, hogy *Cigándon nincs* népiskola !! ?

— **A sárospataki főiskolai pénztár múlt évi zárszámadásának eredménye.** Protestáns közmiveltségi intézeteinket, hitsorsosainknak s általában a nagy közönségnek áldozatkészsége tartván fel, nagyon méltányos dolog az, hogy koronkint kellő értesítést vehessen filléreinek hová történt fordításáról. Épen ezen oknál fogva a nyilvánosság iránt elvállalt köteletségünknek fogjuk tartani, hogy időnként adatokat közöljünk főiskolánk anyagi állapotáról s annak nevezetesebb mozzanatairól. Addig is, míg majd legközelebb a számvevőszék megtartaná szokásos évi vizsgálatát s annak eredményét részletesebb tételekben ismértethetnénk: aljanak itt a főiskola pénztári állására vonatkozó következő adatok: **A köz- és alumnialis pénztár** múlt évben már együtt kezeltetvén, **bevétele** volt: 110,133 frt. 6½ kr. **Kiadása:** 106,277 frt. 33½ kr. **Maradék:** 3855 frt. 72⅝ kr. **Horváth Mária pénztár bevétele:** 20,204 frt. 3 kr. **Kiadása:** 16,024 frt. **Pénzkészlete:** 4180 frt. 3 kr. Eszerint a két pénztár évi maradéka **8035 frt. 75⅝ kr.** Megjegyezzük, hogy e maradékban visszafizetett tőke is van, de a zárszámadás örvendetes eredménye mindenesetre az, hogy a főiskola pénztára a múlt évről **többlettel** zárattott le.

— **A halottégetés eszméje** roppant mérvben terjed Párisban. Egész társulat alakult, melynek tagjai arra kötelezték magukat, hogy haláluk után hullájuk elégettessék. Számuk több mint hétezer s már egy negyed millió franc áll rendelkezésükre. Sőt amelletz izgatnak, hogy a kórházakban elhaltak közül minden olyan egyén ily módon temettessék el, kiknek rokonai más módon nem intézkedtek elta-
karításuk felől.

Szerkesztői izenetek.

T. D. Kcs. A gyakorlati életbe vágó kérdései, nem az, hogy alkalmatlanságot nem okoznak nekünk, sőt mint most, úgy más-kor is szívesen felelünk azokra. Másoktól is mindenkor szívesen veszünk ilyeneket s részint magán uton, részint, ha fontosabbak azok, lapunkban is feleletet adunk rájuk vagy utalunk gyakorlati forrásokra, melyek könnyen eligazítanak. — K. T. K. **Lacháza.** A bizonyára nehéz kalászokat köszönettel fogjuk fogadni. Telik az az olyan istentől bőven megáldott gazdag tárházból. — L. Ö. **Nyiregyháza.** A kiadás ügyében, némely feltételekre vonatkozólag, levelet irtunk már régebben. Kapta-e, hogy eddig még nem nyertünk utasítást?

 Megjelen minden hétfőn.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

Lapunkra még folyvást elfogadunk
előfizetéseket, sőt megrendeléseket is,
a fizetés kötelezettsége mellett.

Előfizetési ár:

Egész évre 5 frt.

Fél évre 2 frt. 50 kr.

Az előfizetési pénzek vagy megrendelések
t. Buza János, tanárhoz küldendők.

Ha valaki előfizetőink közül lapunknak eddig
megjelent számait nem kapta volna meg, kívánatra
szívesen szolgálunk azokkal. Általában, ha a szétkül-
désnél valami tévesztés történnék, kérjük azt velünk
tudatni, hogy azonnal intézkedhessünk.

Kiadóhivatal.

Mit adott nekünk a zsinat?

III.

Egy további kíváncsi, melyet egy, az élet-
nek szánt tervezettel szemben, az eddig mondot-
tak után, azt hiszem: szintén jogosan formálhatunk,
az, hogy az a tervezet, felfogás dolgában, álljon
annak a kornak színvonalán és annak magaslátán,
melynek ügyeit rendezni, sőt előbbre vinni vállal-
kozott; a mely magaslatra az a kor már felemelke-
dett s átlegyen hatva, minden ízében, azon eszmék-
től, a józan szabadelvűség azon szellemétől, a mely
eszmék azt a kort mozgatják s a melyeknek meg-
valósítása képezi, első sorban, azon kornak törek-
véseit s jellemző irányzatát.

Mennyire feltűnő módon zárkozott el a zsinat
korunk szabad szellemének jótékony áramlatai elől:
erre nézve nem hozom itt emlékeztetbe, a zsinati
ülésezek tartama alatt egyik-másik zsinati kép-
viselőnek elejtett nyilatkozatait, mert bár azok
mindenesetre jellemzik az emberek felfogásait, nem
a zsinatnak voltak hivatalos nyilatkozatai; nem
azt a szellemet sem, mely a „közgyűlés“ felett
támadott vitát áthatotta, melyben igazán az eklé-
siát akarták kitudni az eklésiából, de
amelyet a zsinat szerencsés érzéke, mégis legalább
közvetítő módon tudott eligazítani; nem említem
a megalkotott lelkesválasztási törvénye-
ket sem, mert a tárgy roppant nagy fontosságá-
nál fogva, arról legközelebb egy külön cikkben

fog egyik munkatársunk érdemlegesen megemlé-
kezni. Szabad legyen nekem ebből a tekintetből, a
zsinati szervezetnek más rendelkezéseire kiterjesz-
tenem figyelmemet.

Mindnyájan tudjuk, hogy akik az ugynevezett
határozatképes konventnek, abban az
időben, elkeseredett ellenségei voltak, mindenek-
előtt azzal is érveltek álláspontjuk mellett, hogy
a konvent, már csak szervezeténél fogva sem lehet
az egyház egyetemes akarátának hű kifejezője;
hogy tagjai nem a gyülekezetek többségének bizal-
mából megválasztott képviselők. Ezen kifogás han-
goztatása után, méltán azt várhattuk, hogy majd
az lesz hát a zsinat s a tervezet, majd a zsinatok
szervezésére nézve, csakugyan érvényesíteni fogja
azon protestáns és szintén szabadelvű gondolatot,
melynél fogva a zsinati képviselők választása minél
szélesebb körű szabad választásra fog
fektettetni. S mit tőn a zsinat? Megalkudott s
közvetített oly kérdésben, a melyben nincs és nem
lehetett alku és közvetítésnek helye. Én még
sohasem láttam törvényhozó testületet, melynek
egyforma jogu tagjai, nem egyforma szabályok
szerint választottak volna, melynek megalakulá-
sára nézve, nem minden elemét egyformán köte-
lező törvények hozattak volna; csak a magyar-
országi ref. egyháznak leendő zsinatai lesznek ilye-
nek. Mert valóban az a zsinat, melyet az előttünk
fekvő szervezeti munkálat a jövőre nézve tervez,
midőn a képviselők megválasztásának módját az egy-
házkerületek külön megállapodására és tetszésére
bizta, midőn annyit sem mer általános feltételül ki-

mondani, hogy annak a bizalomnak, melyen egy zsinati képviselő áll, legalább is kell lenni oly széleskörűnek, mint a minően az egyházkerületi hivatalnokok állanak — mondom: az a zsinat nem az hogy az eddigi ócsárolt, kifogásolt és megbizhatatlannak kijelentett konventeknél szűkebb körű, a közakarat kifejezésének tekintetéből, hanem végeredményében és alkotó elemeinek egy részében, nem egyéb, mint a traktusok küldötteinek gyűlése, s míg a konventnek tagjai, legalább egy-egy superintendentiát képviseltek, addig a tervezet szerint alkotandó zsinat tagjai, a legnagyobb részben, legfelebb saját traktusoknak bizalmára fognak hivatkozhatni; amely bizalom, hogy milyen szűkkörű is lehet, mutatja az, hogy ilyen szervezettel valaki már mindössze kilenc szavazattal is lehet zsinati képviselő.

S ha már a tervezet értelmében lehetséges az, hogy valaki csupán kilenc szavazattal egyházi vagy világi zsinati képviselő legyen, akkor nem értem: miért kellett megbizhatatlannak tartani eddig a határozatképes konventet; miért kellett még a zsinaton is, az ellentáborból, folyvást felszólalni a leendő konventeknek megszabott hatásköre ellen, mikor annak tagjait eddig is legalább 50—60 előkelő, tapasztalt és megbízható superintendentialis egyén választotta és fogja választani jövőre is?!

Protestáns egyházi életünk egyik lényeges oldalát a népnevelés képezi. Ezen kérdés sikeres, lehető szerencsés megoldásától függ egyházunk jövője, jóhírneve a társadalmi tényezők sorában s a történet ítélszéké előtt. S talán, mert éreztük eddigi mulasztásainkat azon munkásokkal szemben, kik ez ügyet első sorban szolgálták és szolgálják, korunk gondolkozásmódját ma már azon felfogás hatja át, hogyha a néptanítói osztálynak, igen sok esetben, nem tudunk elegendő kenyeret adni, pótoljuk ki annak keserűségét azzal, hogy emeljük ez állást legalább elismerésünkkel s adjuk meg a néptanító-osztálynak azt a jogot, mely a tanítói osztálynak más körben meg van adva; azt a jogot, hogy annak a munkának tervezésében, melyet keresztülvinni első sorban nekie kell, melynek sikereért első sorban felelősségre ő vonat, neki is része legyen s ő is meghallgattassék... Az előttünk fekvő szervezeti munkálatnak egy igen jelentékeny részét, épen népnevelési kérdések és elvek fejtegetése képezi, s ez a tervezet, egész polyhisztori nyugodtsággal, mind ezt elintézhetni véli, a néptanítói osztály szavának meghallgatása nélkül, s így történt meg, hogy a legközelebb megtartott zsinaton, szerencsések valánk ugyan bőszámban tisztelni, egyházi és iskolai, bölcs és nagytapasztalatu képviselőket, ezek mellett tudós és nagy elméleti, magas körben mozgó apparátussal rendelkező tanárokat: de sem most nem láttunk, sem a tervezet szerint, általában nem fogunk lát-

hatni, a később megtartandó zsinatokon sem, kimutatva egyetlen helyet sem a néptanítók vagy képezői tanárok képviselőinek részére; holott pedig, ha valahol, épen egy protestáns zsinaton, nagyon rendén való dolog lenne ez; annyival is inkább, mert előbb, mint láttuk: maga a zsinat kimondotta, hogy „a reformált egyház alsó és felső iskolái, mindenestől az egyház testéhez tartoznak.“ s mert nagyon ideje már felhagynunk azon előítélettel, mely az irás eme szavait a néptanítókra olvasta és alkalmazta: „ők pedig a gyülekezetben hallgassanak!“ — hallgassanak, most már hosszú időre, mert a zsinat eltörölte velük szemben, azt a szégyent, hogy eddig még presbyterek sem lehettek.

Végre, hogy egyebeket ne is emlitsünk, egy szervezeti munkálattól, mely korát boldogítani szándékozik, azt is méltán megvárhatjuk, hogy az felölelje korának minden nagyobb kérdését, s feleletet adjon azokra; tájékoztasson annak bonyodalmas viszonyai között, vagy legalább intézkedései által, ne zárja el, hosszú időre azoknak megoldását, kívánatos és célszerű rendezését és véglebonyolítását.

Egyházi és iskolai életünk, annak békés fejlődése, örökös nyugtalanításnak van kitéve. Híveink kebléről elrabolják a gyermekeket, hogy idegen vallásnak legyenek tagjai; a protestáns ember adófizetőjévé tétetik a katolikus oltároknak; alig van oly viszonya az életnek, vallásunk nyilatkozatainak, a melyben jogtalan megkeserítéseknek, törvénytelen zaklatásoknak nem volnánk kitéve. Hasonlót tapasztalunk iskolai életünkben is, legfelebb azzal a különbséggel, hogy a támadásokat másfelől kell kiállanunk, tehát, hogy ellenségünk változik... Az ugynevezett főfelügyeleti jognak végleges rendezése, mind elejét venné ezeknek; mert hiszen, mint tudjuk: ez a jog egyúttal kötelezettséggel is van együvé kötve, helyes értelmezés szerint s arra is kiterjeszkedik, hogy protestáns egyházi életünk minden oldalról megvédelmeztessék a más vallásfelekezetek túlkapásai vagy bárminemű háborításai ellen, s ezt a roppant nagy horderejű, ráknézve égető életkérdést, a zsinati szervezeti munkálat csak legtávolabbról sem érinti, annyival kevésbbé oldja meg, annyira, hogy még csak neve is egyetlen egyszer fordul elő a munkálatban; pedig milyen testület nyilatkozhatik hát ebben a kérdésben nagyobb súlylyal és több erélylyel, mint épen a ref. egyháznak egyeteme, mint épen maga a zsinat; sőt ki értelmezheti e jogot illetékesebben, mint megint maga a zsinat? Szétszórtan, egyik-másik sérelmes esetben, erre nézve az egyes egyházkerületek által felemelt hangok, mint tapasztalhattuk: a pusztában enyésztek el s meghallgatás nélkül maradtak... ez már és ehez hasonló, kiemelkedő, nagy kér-

dések és érdekek azok, melyekben egységre kell törekednünk, melyben minden protestáns embernek egy értelemben kell lennie, melynek megvédésében egy szál emberként kell fölkelnie és nem az, hogy a külön fejlődési történettel bíró egyházkerületek szívverése, az utolsó dobbanásig, szigorúan kimért skála szerint szabályoztassék, s nem az, hogy még csak el sem akarjuk hinni, hogy amely intézmény az egyiknek javára van, az a másokra nézve kárhózatossá is válhatik, épen a másokétól különböző helyzete miatt.

Említettem fentebb, hogy egy alapos szervezeti munkálattól, azt is meg lehet várunk, hogyha már, egy vagy más ok miatt, nem rendezhet is véglegesen valamely viszonyt, arra mindenesetre ügyelnie kell, hogy intézkedései által legalább ne zárja el hosszú időre, annak a viszonynak végleges lebonyolítására a lehetőséget.

Erre nézve csak egyet említek meg a zsinati munkálat intézkedései közül.

Az egyházkerületek rendezése, célszerűbb felosztása, már régi idő óta, egyik megoldandó kérdés gyanánt van elismérve. Bármily keserűséget okozott is a kérdés bolygatása némelyeknek, élénk megvitatás tárgyát képezte az, irodalmi úton is. Abban a legtöbben megegyeztek, hogy a kelletnél nagyobb kiterjedésű egyházkerületekkel, együttjár a koloszsztalis nagy birodalmak káros következménye: a beolvasztott, szerény igényű alkatrészekre, a nagyhatalmi összeköttetésből származó túlterheltség. En készséggel elismerem, hogy e kérdésnek eldöntésére a zsinatnak nem volt és nem lehetett ideje; sőt, most, midőn az annyira és oly régóta ohajtott egyesülés volt a fő cél, nem is lett volna célszerű e kérdést tüzetesebb vita tárgyául oda dobni; mert ez méltán a legnagyobb elkeseredést, sőt végleges szakadást idézte volna elő. De arra aztán, nézetem szerint, megint nem volt elegendő ok, hogy ennek a kérdésnek megfejtésére nézve örökre elzárassék az út és mód; hogy ez a kérdés ugyszólván elő se kerülhessen többé a maga igaz formájában, vagy legalább száz esztendőre levéttessék a napi rendről. Így áll pedig a dolog. Mert mikor a szervezeti munkálat az egyházkerületekről szóló külön fejezetben, egész határozottsággal kimondja azt, hogy „az egyházkerületek területének módosítása vagy változtatása, az egyházkerületek meghallgatásával és beleegyezésével, a zsinat jogkörébe tartozik,“ ezzel többé nem létezővé tette e nagy kérdést; mert hiszen nem valami mély bölcsesség kell ahoz, hogy előre láthassuk, hogy a zsinat netalán szándékolt határozatának, mindenkor útjában fog állani az egyházkerületek bele nem egyezése, a nagy birodalmak mintájára: a területi épséghez való erős ragaszkodása. Erre a pontra vonatkozólag, a tervezet igazán egy

olyan jogot adott meg a leendő zsinatoknak, a melyet gyakorolni, mondhatom, hogy sohasem lesz alkalmá és hatalma.

.... De igen számos, más megbeszélni és fejtegetni való tárgyaink s azokkal szemben, lapunknak, ez idő szerint még kimért határa, nem enged meg, hogy ez alkalommal, tovább menjek a szervezeti munkálatnak ily irányban való taglalásában. Jelen cikksorozatomban különben sem az volt kitűzött feladata, hogy rámutassak annak minden egyes, talán egész az aprólékosságig menő részleteire, hanem, igenis, az, hogy feltüntessem annak, a főbb pontokban kimutatható tévedéseit.

Mi célból és minő szándéklattal?

Bizonyára nem abból, hogy mint azt némelyek gondolták, sőt, mielőtt fejtegetéseimnek végét birták volna várni, hozám intézett soraikban ki is fejezték, hogy én és elvtársaim, lázítunk a megtartott zsinat ellen s útját akarjuk állani a hozott határozatok szentesítésének, akkor, mikor ilyen hangokkal zavarjuk meg a zsinat alkotásai felett támadt kétségbeejtő mély csendet — mely egyébiránt, jegyezzük meg: nem pusztán a közörműnek és közmegnyugvásnak, hanem az önmegadásnak, lemondásnak és csalódásnak is lehet síri csendje — hanem, igenis, abból a célból, hogy egy dologra kérjem azokat, kikre fog majd bízani a szentesítendő törvényeknek alkalmazása, a gyakorlati életben való keresztülvitele, s ez a kérelem az, hogy bölcsességük, okos tapintatuk s különösen a tiszta protestáns elveknek szemelőtt tartása, pótolja ki azokat a hiányokat, melyekkel a szervezeti munkálatnak több intézkedéseinél találkozunk, s lélek elevenítse meg azokat a rideg és több tekintetben holt betűket.

Egyre, mindenesetre nagyon ügyelnünk kell.

Azon jellemző vonások közt, melyek a magyar protestáns egyháznak úgy egyetemét, mint egyes kiválóbb alakjait, előnyösen különböztették meg más egyháztól és más vallásu hivektől, egyik legnagyobb szerű vonás volt az, hogy bizonyos tekintetben a zseniálításnak egy külön nemével tűntünk ki akkor, mikor áldozatkészségről, lelkesültségről vagy olynemű eszélyességről volt szó, melynél fogva egyházi ügyeink súlyosabb és válságosabb bonyodalmakból vezettessenek ki és mentessenek meg. Őrizkedjünk, nehogy a meghozott, holt betűkhöz való ragaszkodás, ezt a szellemet bénítsa meg közöttünk. Valamint őrizkedjünk attól is, hogy oly bürokratikus egyházat alakítsunk, mely minden lépésére fog tudni ugyan idézni paragrafust, mely pontos, hivatalos keresztyéneket nevel ugyan, de amelytől aztán, csak egy lépésnyire van az a katolikus gondolkozásmód, a hívek részéről: én megtettem, amit a törvény betűje követelt — azon túl egyházam ügyei és életszükségei engem többé nem érdekelhetnek.

A protestáns egyháznak eddig még jó sorsa és vezetőinek szerencsés tapintata, mentse meg ettől egyházunkat!

Mitrovics Gyula.

Középiskoláink és a reáliskolai tanácskozás.

Évek óta folyik a harc a reformátusok középiskolái ellen. Maga, a középiskolai törvényjavaslat indokolásába bevitte a miniszter. Mondhatjuk: hatalmas alarc-elvetés volt.

De végre is, alaptörvényeken, nemzetközi jellegű szerződéseken nyugvó autonómiájukon kifogni nem sikerült. Kerülő úton véltek bejutni bástyái közé.

Ráköltetett iskoláikra, hogy az elmaradottság, a tétlenség honol bennök; hogy szegénységük miatt nem tehetnek eleget a modern iskoláztatás igényeinek; hogy kihalt belőlük az országos oppositio idején létüket igazoló eszme: a szabadság eszméje. Mondatott, hogy már szabadság hangzik minden kathedráról s a reformátusok iskolái, vidéki széthúzó érdekeikkel, csak gátjai a vagyonosabb s ifjú szabadságra ébredt állami s az állam közvetlen vezetése alatti iskoláknak. Tanácsoltattott, hogy rakják le fegyvereiket s engedjék át a munkatért a közoktatás terén egyedül illetékes államnak, ki pénzével, bölcsességével győzi a haza közművelődési szükségleteit. — Már-már oda jutottunk, hogy a hangulat kész a református iskolák könnyenbevésére. Odáig jutottunk, hogy félni lehetett: ha a középiskolák ügye a törvényhozás elé kerül, református iskoláink a rövidet húzzák.

Mért tagadnók, hogy a ref. iskolák tájékozdása, az alkotmányos viszonyok létrejötte után, lassu volt. A ref. iskolák consolidált viszonyokra támaszkodnak; e consolidált viszonyok, a rohamos átalakulás s a még rohamosabb átalakítási vágyak miatt, sehosem valának. A hosszantartó bizonytalanság azonban tűrhetlenné vált ref. iskoláinkra is. Kezdik összeszedni magukat s a kihívást nemcsak a tanítás és nevelés békés versenyében, hanem az irodalom küzdterén is elfogadják. S amily mértékben halad a református tanügy ébredése, azon arányban tűnik ki a lármás ellenfél vértzetlen volta.

Szinte boszantó látni: mint ítél maga a miniszter annyit dédelgetett tanárképző intézete és ifjabb tanár-nemzedéke felől. Tessék megolvasni 1880. január 20-iki rendeletét a tanárképző igazgatójához. Sőt a múlt év utolsó napján tartott tanácskozáson is panaszkodik, hogy működésükben nincs összhang; hogy a közvetlen vezetés gyöngé.

Aztán kiderült, hogy anyagi eszközeik sem oly bőségesek, mint valamennyien óhajtanók. Az állam örök deficittel küzd, s e deficit legelőször a közművelődési intézményeken áll boszút.

Mit szóljunk a közoktatás lelkéről: a tanintézetek belsőszervezetéről?! Ha a közigazgatás egyéb terén oly sürgősen követeli a közélet, hogy legfőbb vezetője egy-egy gondolatot, programot képviseljen, legyen a szóban forgó tér: pénz-, ipar-, kereskedelem-, közlekedés-, had-, belügy, époly, sőt több joggal várhatnók, hogy a közoktatási minisztérium egy gondolatot törekedjék megvalósítani, mely tekintetben programja szilárd, mindenki által érthető legyen. — Végre is a közművelődés ügye gondolat nélkül nem vezethető. Egységes programban kell felölelnie a nép-, közép- és felsőbb iskolák s általán a szakoktatás minden ügyét. Egy ily programon nyugvó rendszerben minden esetben nyereség van, még akkor is, ha az ország közművelődési viszonyai elbuktatnák annak képviselőjét.

Mi programot képvisel közoktatási minisztériumunk, elárulja az 1881. dec. 31-iki reáliskolai enquete.

Jegyezzük meg, hogy a reáliskolák ügye forog szőnyegen. Jegyezzük meg azt is, hogy e tekintetben semmi felekezet, a reformátusok legkevésbé zavarják a miniszter működését. Itt nincsenek széthúzó társadalmi érdekek, melyekkel le kellene számolni. A reáliskolák az államéi, illetőleg közvetlen az ő vezetése alatt állanak. Tehet velök egy programot képviselő minisztérium, amit akar.

A tanácskozás összehívását az az alkalom szülte, hogy a középiskolai törvényjavaslat országgyűlési tárgyalása előtt, néhány életbevágó kérdést óhajttisztáztatni a miniszter. A kérdés körülbelül ez: mi az oka a reáliskolák növendékei folytonos csökkenésének, s mit kellene tenni e hanyatlás megakadályozására?

A kérdés annyira életbevágó, hogy szinte csodálkozni lehet, hogy csak most, a tizenkettedik órában vettetik föl.

S imé, a beérkezett vélemények ahelyett, hogy orvosolnák, vagy legalább palástolnák a közoktatásunk testén tátongó sebet: ijesztő mérvében tárják elénk. Annyi kitűnő egyén közt kettő nem volt egy véleményen. S valamennyi közt legmerészebbnek, hogy ne mondjam: kalandosnak látszik a minisztérium véleménye.

Két nézet látszik vívódni egymással a tanácskozáson, anélkül, hogy bátran szembe tudnának kelni. Az egyik nézet az egységes középiskolát sürgeti és szerencsésnek mond minden lépést, mely ez irányban tétetik. A másik nézet, s ez a minisztériumé, fönnakarja tovább is tartani a kettős középiskolát, t. i. a gimnáziumot és a reált.

A két nézet közt még nem került törésre a dolog; noha, ha jól sejtjük, nemsokára bekövetkezik. Sürgeti a helyzet tisztázását ama zavar, melybe a reáliskolák a legújabb miniszteri nyilatkozatok után jutottak.

Miben keresi ugyanis a miniszter az önálló-nak szánt, tudományos reáliskolák orvosságát? Először is röviden elveti a latin nyelv többfelől sürgetett behozatalát a reálba. Aztán célokat jelöl meg, melyek felé az önálló reáliskoláknak haladni kellene. Nevezetesen, a körülményekhez képest(?), egyszer kereskedelmi, másutt gazdasági, a harmadik helyen katonai előkészítő iskolát kívánna alkotni belőlök. De mit tegyen a miniszter, „mikor közönségünk annyira irtózik a disciplinától!” Kesereg, fájdalmában.

E céltalan kesergés és panaszkodás jellemzi az 1881-ik év legboldogtalanabb enquetejét. — A középiskolai törvényjavaslat annyiszor való benyújtása után tehát ma ott áll minisztériumunk, hogy a testestül-lekeztül övéinek tartott reáliskolák alapelveivel sincs tisztában.

Két lehetőség van az adott helyzetben; az egyik: hogy magának a miniszternek, tárcája közvetlen fájdalmi alatt szülemlett merész ötletei bukkantak föl csupán a tanácskozás folyamában, melyeket még ő sem ért rá összefüggő, egészséges programba alkotni. A másik: hogy e meg nem emésztett eszmék fölvetésével, a különben is forrongásban levő közvéleményt akarta még erősebb mozgalomba hozni, hogy a törvényjavaslat országgyűlési tárgyalásának elhalasztására tisztességes okot nyerjen. Külömbet nem talált.

Mi az utóbbit teszszük föl a minisztériumról. S az adott helyzetben, melynek a reformátusok immár csak tanúságot vevő szemlélői, ez volna a legokosabb. Képzelné sem tudjuk, hogy a dec. 31-ki enquete után, mi programmal léphetne a miniszter az országházba, törvényjavaslata támogatására?

A minisztérium e vergődésén okulva, a reformátusok pozitív munkával mutassák ki: mennyit érnek; quid humeri valent, quid ferre recusent?

Bokor József.

T Á R C A.

A sárospataki főiskolai könyvtár története.

(Folytatás).

Az e korból fenmaradt és könyvtárunkban ma is meglévő könyvekből úgy itélek, hogy a Rákóczy-könyvtár átvétele után (1652—1660.) könyvtárunk ujlág már harmadizben rendeztetett el a XVII. század folyamában. A rendezés módjáról a könyvek jegyei tesznek bizonyosságot, mert catalogusnak még eddig nyomára nem akadtam. A rendezésnél minden szekrény (theca) külön betűvel jegyeztetett, azután jött az „ordo“, mi ekkor a szekrény polcait, sorait, jelentette és végre a sorbeli (polebeli) szám, így: O. A. O. 4. lib. 12. Ezen jegy a könyv sarkára és címlapjára is ráiratott. Ezenkívül minden könyvön rajta áll a tulajdonos főiskola neve, így: *Liber ill. scholae S.-Patachinae*. A meglévő könyvek azt mutatják, hogy O. I. is volt, de lehetett több is, ha Medgyesi Pál egykoru feljegyzésének hitelt adhatunk.

A Rákóczyak és mások ajándékai folytán megszaporodott, gondosan leltározott könyvtár, az iskolának 1671. oct. 20-án történt elűzése alkalmával pusztulásnak indult. A tanárok: Buzinkai Mihály és Pósaaházi János, a tanulókkal együtt, egyelőre Debrecenbe mentek és ott várták az események fejlődését. Innen a következő évben, Apafi Mihály fejedelem meghívására, Erdélybe mentek, hol az akkor már üres gyulafehérvári iskolába telepítették le. A patak-gyulafehérvári iskolának egy része az 1682. év folytán, az országos állapotok változásával, visszajött ősi fészkebe, a másik rész Gyulafehérváron maradt, honnan 1718. ápril 20-án Marosvásárhelyre költözött és az ottani iskolával egyesült. Az 1682-ben Patakra visszajött iskola, a Tököly szerencsésének letűntével, 1687. ápr. 20-án kénytelen volt, a jezsuiták üzelve folytán, második ízben is elköltözni. Most Göncere ment, hol már azelőtt is, 1674-ig, híres iskola volt: leánya a patakinak. Itt is csak 8 évig lehetett békeségben. 1695. március 25-én Kassára tette át szállását, honnan a tanulók 1704. dec. 13-án tértek vissza a régen elhagyott fészkebe.

Az iskolának ezen vázlatos történetét e helyütt csak azért szőttem be, hogy a könyvtár sorsára némi világot vethessek. Midőn az iskola 1671-ben Debrecenbe vándorolt, a könyvtár egy része is oda került, magukkal vivén azt és a nyomda betűit a tanárok és tanulók, a másik rész idegen kezekre jutott. Debrecenből ismét részben magukkal vitték a tanárok és tanulók a könyvtárt Gyulafehérvárra is. Csak így lehet megfejtetni, hogy a marosvásárhelyi főiskola régi könyvei közül, mintegy 38 darabon, még jelenleg is felismerhető, hogy a pataki főiskoláé volt. (L. a marosvásárhelyi főtanoda értesítőjét az 1876/7. évről), hogy a jezsuiták, kik különben inkább az iskola jövedelmére ásitottak, a könyvek közül is többet magukhoz ragadtak, bizonyos abból, hogy némely könyvünkön, melyek a főiskola régi könyvtári jegyét viselik, ez áll: *Liber Residentiae sarospatakiensis Societatis Jesu 1676. (L. Collectio Dadaiana)*. Olyan könyvünk is van, melyet 1697-ben Kassán a német katonáktól vásárolt vissza id. Csécsi János, a Kassára menekült pataki iskola tanára. Ilyen a következő című könyv: *Qu Septim. Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri autoris antiquiss. ac doctiss. scripta ad complures veteres gallicanis germanicisque bibliothecis conquisitos recognita codices etc. Basileae. 1562. 2 r.* Ennek címlapjára ez van jegyezve: *Redemtus a Germanis, qui hunc ex Arce Patach sustulerunt, Anno 1697 flor. hung. 2. per Joh. Tsétsi R. S. P. in suburb. cassov. Ez és ezzel együtt más könyvek is, hihetőleg akkor kerültek a német katonák kezébe, midőn a Zrinyi-féle összeesküvés felfedezése után, 1671-ben, a Stahrenberg, majd 1685-ben a Caprara vezérlete alatt álló császári sereg előtt a pataki vár kapui is megnyitlak. Hogy a kassa-pataki iskolának is volt könyvtára, azt a közelebb említetten kívül még a következő könyvek igazolják: 1) *Lansbergius Phil. Catechesis religionis christianae quae in Belgii et Palatinatus ecclesiis docetur. Tabláján: Ex oblatione munifica perill. et gener. D. Davidis Cassii Med. Doct. eperiessensis obtinet ill. collegium exul in suburbio cassov. ab anno 1703. 29 Jan. 2) Alstedius Joh. Hen. Methodus sacrosanctae theologiae octo libris**

tradita. Hanoviae. 1623. 4 r. Schola suburbana ref. cassov. possidet ex oblatione testamentaria Rev. Dom. Joh. Vizsolyi. A. 1703 die 24 Apr. 3) Marcus Antonius. De republica ecclesiastica. Címlap hiányzik. 2 r. Ex oblatione munifica perillust. ac gen. D. Davidis Cassy Med. Doct. eperiessiensis obtinet ill. collegium exul in suburbio cassov. ab anno 1703. 29 jan. 4) Harmonia confessionem fidei orthodoxarum et ref. ecclesiarum quae in praecipuis quibusque Europae regnis nationibus et provinciis sacram evangelii doctrinam pure profitentur etc. A címlap nem egész. Ex oblatione munifica perill. ac gen. Domini Davidis Cassy Med. Doct. eperiessiensis obtinet ill. collegium exul in suburbio cassov. ab anno 1703. 29 jan.

A bujdosó főiskola az 1704. és 1705-ik évek folyamán végre Nigrelli császári hadparancsnok pártfogása mellett visszaköltözhetett régi helyére; de az ősi fészek fel volt dűlve, mindenféle javai, jövedelmei idegen kezekre kerültek, a könyvtári készlet nagyobb részével együtt. A szécsényi gyűlés hatása alatt, II. Rákóczy Ferencnek 1705. szept. 6-án kelt intézvénye alapján, egy vegyes bizottság ült ugyan össze oly célból, hogy a főiskola javainak és jövedelmeinek ügyét elintézzze, de a jezsuiták által 1671-ben és 1687-ben eltulajdonított könyveket többé vissza nem lehetett keríteni. Sőt 1706 végével, midőn Rabutin császári hadvezér Debrecen meg szállotta és kifosztotta, az a szerencsétlenség is érte a könyvtárt, hogy a tanárok és tanulók által 1671-ben odavitt és ott őrzött könyvek is zsákmányul estek, régi nyomdánk betűivel együtt. (Lásd Szombati J. Biographia professorum 344. lap és Révész I.: Figyelmező 1872. X. f.). Valószínűnek látszik, hogy ez alkalommal néhány könyvünk a debreceni főiskola könyvtárába került, mit bizonyít az, hogy később, 1743-ban, régi könyvtárunk példányaiból kaptunk is vissza onnan 5 darabot.

A Kassáról való visszatérés után, több mint két évtizeden át, nehéz megpróbáltatásoknak volt kitéve a s.-pataki főiskola. Egyrészt a sárospataki jezsuiták mindent elkövettek, hogy az iskolát a hozzátartozó javakkal s jövedelmekkel együtt birtokukba kerítsék, másrészt a két tanár (Csécsi János és Füleki András, majd Nagymihályi Sz. Gergely) folytonos versengésben élve egymással, a rendetlenség és fegyelmetlenség színterévé változtatták át az iskolát, melynek már-már végpusztulását várták kárörvendő ellenségei. A nagy szerencsétlenség azonban, mely a ref. vallásuaknak ezen szemefényét érte, a közrészvétet a legnagyobb mértékben felébresztette. A fejedelmi kegy megszüntével, most már a középosztály, általában a nagy közönség vette pártfogása alá. Az ország messze vidékeiről siettek böles egyházi és világi férfiak, hogy az anyaiskola megzilált anyagi ügyeit rendbehozzák, sokképen megzavart szellemi életét újabb lendületnek indítsák. Hogy céljokban boldogultak s ez iskolát a magyarság javára megtarthatták, azt főképpen III. Károly kegyességének lehet köszönni, ki böles intézkedéseivel a jezsuiták ármánykodásait meghiusította, a belviszályokat is óhajtott módon lecsendesítette.

(Folytatása következik).

Színyei Gerzson.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Keresztyén hittan, a ref. vallásu elemi iskolák IV. oszt. számára. Irta *Filó Lajos*. Kiadja a dunameléki ref. egyházkerület. Ára kötve 20 kr. Budapest. Kókai Lajos bizománya. 1881.

(Folytatás.)

De hadd beszéljen immár a mű önmagáról s állításaim mellett.

Kis nyolcadrétű 42 lapon, először is „Szíves tudomásul” cím alatt egy rövid előszó áll, tájékoztatás és önigazolás végett (3—4. l). Erre következnek: „Bevezetés” a hittanba 3 szakaszban, a melyek közül az első: *A vallásról*; a második: *A szentírásról*; a harmadik: *A keresztyén vallásról és vallástannal tanít* (5—10. l). Ily előzmények után jön a *Ker. hittan* 8 szakaszban: „Istenről, A teremtsérről és gondviselésről, Az okos teremtményekről, különösen az ember-ről, A Megváltóról, A váltságnak és üdvnek megszerzéséről, Az egyházzal, A kegyelmi eszközökről és A halál utáni állapotról.” Bezárja e részt *Befejezés* címen, az *Apostoli hitforma* ismertetése és szövege, mint a mi, szerzőnk szerint, a ker. hittannak méltó záradéka (10—32. l). Végül: *Imádságok* cím alatt, független gyanánt, több, különféle alkalmakra írott, kisebb-nagyobb imával találkozunk „*Fördös Lajos* kecskeméti lelképásztor” tollából s ezek között, nem tudom: mi jogon s a *Filó* vagy *Fördös* izlése szerint-e? — ott látjuk az egész művet bezáró *Úri ima* előtt, mint ennek s az elébb álló imádságoknak édes testvéreit — a *Tíz parancsolatot* és az *Apostoli hitformát*, ez utóbbit már második kiadásban s a hittan végén közlöttől eltérő szövegezéssel (33—42. l). A *Bevezetés* és *Ker. hittan* című részeket együttesen két félévre és úgy vannak beosztva, hogy az első félévre 12, a másodikra 14 lapnyi a betanulni, illetőleg betanítani való; sőt mint az előszóból megtudjuk, ebből is elhagyhatók — ott, a hol a szükség úgy kívánja, — az egyes és kettős csillaggal jegyzett §§-ok. Az összes hittani anyag 122 §-ra van felaprózva, úgy, hogy ezek láncolatossá, bár nem mindig természetesen összefüggésben következnek egymásra és pedig a hittanokban és másfajta népiskolai tankönyvekben eddig divatozott s részben még ma is szokásos kérdések és feleletek mellőzéseivel, mi által a kis mű olvasmányi színezetet nyer s az ujdonság ingerével hat.

Ilyen e mű tartalma, berendezése s modora, a miből nyilván kitetszik, hogy szerzőnk — még a gyermek kedvéért sem akart semmit elejteni az egyház hittanából; nemcsak, hanem hűségesen követi a régibb hittanokat az anyagbeosztás és csoportosítás tekintetében is, annyira, hogy fogalmi meghatározását adja még a *Ker. vallástannak* is, s fel is osztja azt, úgy, amint azt régenten is szokták, két fő részre: t. i. *Ker. hittanra* és *Ker. erkölcsstanra*, jóllehet ez utóbbiról nincs módjában s nem is lehet célja értekezni. Hogy a 10 éves gyermek mennyivel lesz bölcsőbb, hitében erősebb s erkölcsére nézve nemesebb, ha megtudja, hogy némelyek szerint (!) a ker. vallástannak két, három vagy négy főrésze van-e, s ha megtudja, hogy „a hittan az Isten ismeretére tartozó igazságokról,” az erkölcsstan pedig csak a kötelességekről tanít: annak elfogulatlan megítélését, szerzőnkre s az olvasó közönségre bízom. Én csak azt jegyzem meg, hogy efféle fogalmi meghatározások, amellet, hogy érthetetlenek, ártanak az író hírne-

vének; mert nem felelnek meg a valóságnak. Szerző megakarván közelíteni a gyermek fogalmi körét: érzi, hogy módosítania kell a szokásos tudós meghatározásokon s igyekszik is arra, de kevés szerencsével. Azt a célját, hogy rövidsége mellett is kimerítő és személyhez alkalmazott legyen, nem tudta elérni. Rövidsége ugyanis homályt, kétértelműséget szült, tehát megakadályozta a nagymennyiségű és különben is elvont természetű anyag átlátszóvátételében s ráadásul még ellenmondásokba is sodorta. Ime a bizonyítékok:

Az 1-ső §. Istenről szól. Ugy határozza meg Istent, mint „*fővalót*, a ki e világnak ura . . . a kitől van *onnan felül* minden jó adomány . . .” Szerző álláspontján a *fővaló* helyett *legfőbb valót* kellene használni, mert szerinte vannak *angyalok* is, a kik pedig, mint önmaga mondja, „*az embernél felsőbb lények*” (44. §.). Ugyan-e meghatározásból kihagynám — szintén a szerző tana szerint — az *onnan felül* szavakat, mert a 27. §-ban azt olvassuk Istenről, hogy ő: *mindenütt jelenvaló*, tehát nincs sem alant, sem fent, sem itt, sem ott, „hanem benne élünk, vagyunk és mozgunk.”

A 3. §-ban a vallás fogalmát határozván meg, összeköti annak régiebb és újabb meghatározási módját, mondván: „*A vallás (tehát) nem egyéb, mint Istennek ismerése és tisztelése; olyan lelki kötelek az, a mely az embert a fővalóval egyesíti.*” Tegyük fel, hogy a meghatározást a gyermek megérti s azt is, hogy ez a vallás fogalmát csakugyan kimeríti; még akkor is, mivel a meghatározás kettős, mellőzni kellene a *nem egyéb, mint* szavakat; vagy ha nem: akkor az *olyan* szó elébe *azaz*, vagy pedig *vagyis* magyarázási szócska illesztendő.

A 4. §-ban azt fejtegetvén, hogy minden embernek volt és van vallása, erre a következtetésre jut: „*Ezért mondjuk, hogy a vallás lelkünk természetéhez tartozik.*” E meghatározás, amellet, hogy túlhaladja a gyermek elme-erejét, egyúttal itt még korai is. Szerző ugyanis csak később, részint a 25-ik, részint a 47-ik §-ban ismerteti a lelket, s még ott is úgy, hogy a gyermek csak annyit tud meg róla, hogy az szellem és részekre nem osztható, láthatatlan és halhatatlan. A lélek tehát = szellem, a szellem pedig = lélek. Gondoljuk, hogy a gyermek ezt is megérti, de még akkor sem következik, hogy a *lelkünk természete* kifejezéssel tisztára jut, vagy juttatható. Jó volna azért kihagyni; kihagyásával különben sem támad hézag az előző és következő között.

Az 5. és 6-ik §§-okban azt bizonyítja, hogy az Istent könnyű megismerni és létezéséről meggyőződni, t. i. a világ roppant alkotmányának *megtekintése* és a *lelkiismeret* által. Itt a *megtekintjük* szó helyett a *megvizsgáljuk* szót használnám, mivel a meggyőződés nem szokott olyan igen könnyen születni, pusztán egy tekintetre. A lelkiismeret meghatározása nem tartozik szorosan ide, de ha már bizonyítani akarunk vele, akkor — mint még ösmeretlent — meg kellett azt, szerintem is, határozni. Illetékesebb helye volna egyébiránt a 23. §-ban, ahol azt bizonyítja szerző, hogy *van Isten*.

A 7. és 8. §§-ok a legsimább és legsikerültebbek közül valók; de már a 9-ikben ismét beleütközünk egy kiálló kőbe. Azt mondja ugyanis szerző a természeti vallásokról, hogy azok azért nevezetnek így, „*mivel azoknak külsője csupán az emberi és természeti ereje.*” Ehez — azt hiszem — hogy a 10 éves gyermeknek még nőnie kell.

A szentírásról, vagy szerzőnk szerint *Szentírárról* szóló szakasz első pontja (10. §.): „Az isteni kijelentés meg van írva abban a könyvben, a melyet Bibliának stb. nevezünk.” ily formában természetesebben csatlakoznék a megelőző §-hoz: A kijelentett vallásokat egy könyvből lehet megismernünk, a melyet Bibliának stb. nevezünk. Mert a megelőző §-ban már nem a kijelentésről, hanem a kijelentett vallásokról volt szó. A *szentírárt* név helyett, a melyet szerző egész kedvtelvel használ, mindenütt a *szent-könyvünk* nevet alkalmaznám; a gyermek ugyanis hozzá van már szokva, hogy azt a bizonyos nyomtatványt ő *könyvnek* tartsa és ne *íratnak*. A héber *kőtab* vagy a görög *graphē* különben is egyjelentésű a magyar *könyv* elnevezéssel.

A 11-ik §-ból kiküszöbölendőnek vélem a szerző által szintén kedvelt új-szövetségi szórendet: *Irták pedig a bibliát olyan férfiak* stb. ily módon: A Bibliát olyan férfiak irták stb. . . Ugyanitt nem használnám e kifejezést: *Mózes és a többi próféták*; mert igaz ugyan, hogy a próféta név — mint tisztelet-név — a zsidó nemzet minden nagy férfit megilleti; de különbség van mégis a tiszteletbeli és valóságos próféták között. A szerző meghatározása mellett, hibás fogalma támadna a gyermeknek a héber prófétákról.

(Vége következik.)

Radácsi György.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Trefort, közoktatásügyi miniszter, megtette a népiskolákra vonatkozó nyilatkozatát, melyet lapunk legközelebbi számában mi is jeleztünk. Ez pedig abban áll, hogy egy leíratot intézett a képezdei igazgatóságokhoz, melynek főbb pontjai a következők: A népoktatás ügyének sulypontja a tanítóképzésben és így a tanítóképző intézetekben van. Az iskolának lelke a tanító s az ő képzettségétől, buzgalmától függ a tanítás sikere, sőt az egész iskolának az életre való hatása is . . . Oktattassanak a tanítóképezdek növendékei arra, hogy fősulyt fektessenek a tanításnál a tisztán olvasható s helyesen fogalmazott írásra, a számvetés elemeire; olvasás közben és szemléltető úton sajátítsák el a szükséges természeti, történeti, földrajzi s egyéb alapismereteket; végre a gyakorlat útján a nép fenntartó s megélhetési eszközei, a gazdaság és alsóbb ipar is bevonandók az elemi oktatás körébe. Ügyelni kell az egészség és tisztaság ügyére, sat. — Ezek mind igen helyes oktatási és nevelési elvek; de a népnevelés reformját ott kell kezdeni, hogy áldozzék az állam a mostaninál többet a szent ügyre s mindjárt megváltozik a népnevelés képe Magyarországon.

— A szász agitációnak egy legújabb mozzanata. Azt már közölték a lapok, hogy az ugynevezett „*német iskolai egyesület*” egy harcias szellemű fölhívást intézett a német nemzethez, a magyar-erdélyországi szászok megmenetése végett. E felhívás, még csak *szellemi* támogatást kért. Most egy másik, újabb felhívás jutott kezeink közé, aláírva „a német érdekeknek a külföldön való előmozdítása végett alakult fő és több fiók-egyletének” elnökségei és számos előkelő egyén által. A felhívás hű fordításban a következő: „Az az iskolai törvényjavaslat, mely mai napság a magyar törvényhozó testület asztalán fekszik, egyenesen arra tör, hogy a Magyar-Erdélyországban levő német közösségeknek még csak utolsó maradványa is kiirtassék s feldúlátván a majdnem 800 év óta ápolt német szellemi kultúra, ezzel a magyarságnak a német nemzetiséggel szemben vívandó

megsemmisítő küzdelme készítették elő. Minden németnek szent kötelessége azért, hogy az utolsó órában, a legnagyobb veszéllyel fenyegetett törzsrokonainak mellette álljon azon küzdelmében, mely általában a német kultúra és német népet ellen vívatik. Hogy Magyar-Erdélyországnak németei döntőleg vívassák meg e harcot a magyarság ellen, a végett nemcsak erkölcsi, hanem *anyagi segélyre* is szükségük van. Csak néhány évvel ezelőtt, gazdag segélyeszközök folytak be Németországból Magyarországra, abból a célból, hogy egy idegen népnek segélye és könyörülete is enyhítse a súlyosan meglátogatott szerencsétleneket. Mennyivel nagyobb kötelessége most a német nemzetnek, hogy megmutassa áldozatkészségét azzal a törzsrokonával szemben, a mely — az alkotmány által biztosított jogai dacára is — ily veszélybe jutott s a mely a nemzetiségéhez való hű ragaszkodása miatt szándékoltatik ily módon végképen kiirtatni. Kérjük az adományoknak alulírottakhoz való eljuttatását. — Mily irtóztató mérvű lehet az a lelketlenség, a melylyel a szászok a külföldön ellenünk izgatnak, mi, egyebek közt, csak abból is ítéljük meg, hogy még oly józan belátású férfit is sikerült félrevezetniök, aminőnek tartjuk *Phleiderert*, a szabadelvű theológiának ez elsőrangú képviselőjét, s ilyen tapasztalatokkal szemben, csak örömmel lehet üdvözölnünk azon irodalmi újdonságot, melyszerint, *Neményi Ambrus* egy röpiratot bocsátott közzé, melynek célja épen az, hogy a szászok üzelmeit és félrevezetéseit leleplezze.

— **Zwinglinek, e nagy reformátornak**, emlékszbrot szándékoznak felállítani Zürichben s e célból már ki is hirdették a pályázatot. A felállítandó szobor költsége egyelőre 80 ezer francra van előirányozva.

— **A párisi egyetemi tanárok**, mint tudjuk, egy olyan bizonyos palástszerű hivatalos öltönyt viseltek előadásuk közben, mely arany- és ezüst-sujtással volt díszítve. Most e hagyományos, régi öltöny viselését eltiltotta a közoktatási miniszter, a mi ellen aztán a köztársaságelleni lapok kemény szavakban kelnek ki, ezt is mondván egyebek közt: „Ezt is el kellett törölni, mint mindent, ami a régi hagyományokra, az egyetemi fegyelemre emlékeztet; mint mindent, ami képes megnyerni a tiszteletet és tekintélyt.”

— **Kuriosum.** Egy tanférfiu küldte be lapunkhoz e figyelmet érdemlő sorokat: Az ország összes népoktatási tanintézeteiben a közoktatási minisztérium megbízásából, Gönczy Pál, min. tanácsos, Prágában, Fölkel Jánosnál mintegy 10,000 darab földgömböt készíttetett. Ezen a glóbuson *Budapest nem létezik*; hanem ott van Bukarest, Zágráb, Triest stb. A glóbusra az van írva, hogy készült „a legújabb földrajzi felfedezések nyomán.” Tehát Magyarország fővárosát sem *Trefort*, m. kir. miniszter, sem *Gönczy Pál*, m. kir. min. tanácsos, még eddigelé sem fedezték föl. Ha már egy min. tanácsos glóbus-készítésre adja magát, talán csak meglehetne várni annyi figyelmet a nemzet iránt, hogy az ország fővárosát a többi harmad-, negyedrangú városkák mellett föltüntetné?! Ha felekezeti tanár csináltatott volna ilyen „legújabb földrajzi fölfedezések után készült” glóbuszt, bizonyosan pereatot kiáltanának rá és méltán.

— **A canonica visitatio figyelmébe.** A mult évi egyházlátogatás által a tiszáninneri egyházkerület népiskoláiban használt tankönyvekről beterjesztett statisztikai adatok oly pontatlanok és megbízhatlan hitelűek voltak,

hogy azok alapján, a felsőbb hatóságilag követelt kimutatást megkészíteni s népiskoláinkról bizonyos tiszta képet alkotni a lehetetlenségek közé tartozik. Ohajtandó azért, hogy a mult év hibái e tekintetben ne ismétlődjenek; ami csak úgy érhető el, ha a nt. egyházlátogató urak benn az iskola termében, mint szemtanúk, szereznek tudomást afelől: kik, hol és hol nem és mily mennyiségben tanítják főiskolánk kiadványait? Ezt kívánja egyházkerületünk, főiskolánk, tanügyünk érdeke a canonica visitatio komolysága, tekintélye.

— **A sárospataki leányiskola** javára f. hó 7-én tartott s közvacsorával összekötött táncestély tiszta jövedelme — mint halljuk — felülhaladja a 400 forintot. Ez első sorban néhány diakoniszaillekedéssel buzgólkodó hölgy érdeme; másodsorban pedig egész Patak városé, a melynek lakosai felekezeti elfoglaltságon felülemelkedve, vetélkedve hozták meg a nemes ügyért áldozataikat. A ref. leányiskola s általában a nőnevelés érdekében melegen ohajtjuk, hogy ez a lelkesedés és vállvetett munkálkodás újra meg újra hirdesse a keresztyén szeretet erejét és hegyeket mozditó hatalmát.

— **A sárospataki főiskola köréből.** A számvevőszék szokásos évi működését f. hó 23-án kezdi meg. Nagyon ohajtandó volna, ha az egyházmegyék kivétel nélkül élnének abbéli jogukkal, hogy az állandó számvevőszéki tagok mellé, maguk részéről is küldenének képviselőket. Oly fontos ügy, minő egy iskolának anyagi ügye, bizonyára megérdemli ezt. E tekintetben eddig az *abauji* egyházmegye ment elől mindig jó példával. A gimnáziumi ifjuság „*Erdélyi önképző köre*” e hó 22-én, mint Erdélyi János halálának évfordulati napján, nyilvános ülést fog tartani. Mint értesültünk, a kör elnöke: *Kun Pál*, tanár úr fog tartani felolvasást Erdélyi Jánosról. *Kálmán Farkas*, ének-ügyünk e fáradhatlan buzgalmu buvára, a főiskolai énekhar százéves fennállásának, ez évben megtartandó örömmünepére, egy nagyobb szabásu dalművet készített és azt megküldte az énekharnek. Ugyanezen alkalomra *Ivánka Sámuel*, ének-és zenetanár is készített egy himnust.

Szerkesztői izenetek.

Gy. S. U-k. Ugy eljárnia, mint levelében írja, nem szabad. Arra, hogy nem tudta, hogy az illető leánygyermeknek róm. kath. az anyja, nem lehet hivatkozni. A kérdéses ügyben ajánlom önnek **Török Pál**, superintendens urnak nyomtatásban is megjelent „Körlevelét.” — **Z. B. H.-Németi.** Igenis, hirdettetnie kell. — **G. Gy. Gyoma.** Jó véleménye, az, hogy örökös előfizetője ohajt lenni a „Sárospataki lapoknak,” csak emelni fogja kötelességérzetünket. Szabad-e kérnünk szellemi támogatását is. Személyes találkozásunk alkalmával is, annyi közérdekű tárgyról s annyi szellemességgel beszélt ön, hogy irodalmi körünk szerencséjének tartaná, ha sorai közt tisztelhetné. — **Dr. F. L. Kolozsvár.** A régi, kedves viszonyra való szíves visszagondolást, igen köszönjük, közreműködése pedig lekötelez bennünket. A maga nemében páratlan becsű művének ismertetésében, egyelőre az a nehézség áll előttünk, hogy minket, kik csak most kezdtük pályafutásunkat, megelőzhettek laptársaink. Tudja Ön, hogy most, még a tudománynyal is, hogy sietnek az emberek!! — **E. A. Sály.** Pótló levele megérkezett; de hát a mienk?

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Lelkészválasztási törvényünk, a zsinati alkotások sorában,” Béki Sámuelről. „A tanítóképző intézetek reformja,” Dezső Lajostól. „Egy középiskola,” Bokor Józseftől. „Hazai és külföldi irodalom.” „Vegyes közlemények.” „Szerk. izenetek.”

Lapunkra még folyvást elfogadunk előfizetéseket, sőt megrendeléseket is, a fizetés kötelezettsége mellett.

Előfizetési ár:

Egész évre 5 frt.
Fél évre 2 frt. 50 kr.

Az előfizetési pénzek vagy megrendelések t. Buza János, tanárhoz küldendők.

Ha valaki előfizetőink közül lapunknak eddig megjelent számait nem kapta volna meg, kívánatra szívesen szolgálunk azokkal. Általában, ha a szétküldésnél valami tévesztés történnék, kérjük azt velünk tudatni, hogy azonnal intézkedhessünk.

Kiadóhivatal.

Lelkészválasztási törvényünk, a zsinati alkotások sorában.

A magyarországi reformált egyháznak, legközelebbi zsinati törvényhozó testülete, mint tudjuk: bevégezte munkálkodásának első ciklusát. Készséggel kell elismernünk, hogy komolyság s higgadság jellemezte a zsinati képviselők működését; mert hiszen mindenki érezte a feladat fontosságát; de érezte s éreznie kellett a reá nehezülő felelősség súlyát is, melylyel önlelkiismeretének, a bizalmukkal megajándékozott választó gyülekezeteknek, mindenekfelett pedig az egyetemes anyaszentegyház érdekeinek tartozott.

Hogy áldásos munkát végzett-e a zsinat; hogy az alkotott törvények az életképesség törzséről hajtottak-e ki, s az anyaszentegyház életének vérkeringését előfogják-e segíteni? erre, helyes feleletet adni, bővebben majd a jövő fog. Különben is bárminemű alkotásnak életképességét, legtöbbször annak gyakorlatilag helyes alkalmazása állapítja meg.

A törvényhozás alkotásaival, elvitázhatlanul nyert az egyetemes reformált egyház. Egyesítette, legalább bizonyos tekintetekben, az öt egyházkerületet s ez által azon erkölcsi erőt, melyet ez ideig, a teljesen különálló, külön szervezettel bíró, különféle szabályok s határozatok által kormányzott egyházközségek, egyházmegyék és egyházkerületek szükség esetén kifejtteni birtak, oly magasabb fokra emelte, melynek remélhető hatása, az egyház kebelében áldásos, kifelé pedig, rendes állami viszonyok között, sikerteljes is lehet.

Megalkotta a zsinat „a magyar országos reformált egyházi közalapról” szóló törvényt, mely után évtizedek óta sóvárgott; melynek szükségét s nagy fontosságát, úgy az összes egyházkerületek, mint egyetemes egyházunk világi s egyházi tagjai is, különbség nélkül elismerték s ennek folyamánakép, a létesített törvényt, főelveiben, oly meg-egyező akarattal állapította meg, melyhez hasonló összetalálkozását a véleményeknek, még reformált egyházi életünk mezején is csak gyéren találhatjuk.

Hogy azonban az egyházi közalap meg is teremtesse s ne maradjon csak írott malaszt-nak s reményeink jövő Mekkájának, ehhez már a gyülekezeti tagok buzgósága, áldozatkészsége s az egyházközségi előjáróknak és lelkészeknek bizonylankadást nem ismerő, kitartó munkássága kíván-tatik meg.

Előre láthatjuk, hogy ezen a téren a kezdet nehézségeivel rendkívüli mértékben fogunk talál-kozni. Ha azonban a törvényben kifejezést nyert alapelvek, helyesen s egyelőre a kényszerítő eszközök mellőzésével fognak alkalmaztatni; ha mindenkor ugyan, de különösen az első években, annak hű és lelkiismeretes kezelése, gyümölcsöztetése, a segély részrehajlatlan kiosztása, lehető legnagyobb nyilvánossággal történik; ha főfigyelem fordítatik arra, hogy a segély, a szükségnek megfelelő oly mérvben adassék, hogy annak a segélyezett egyházközség látható hasznát vegye, nem pedig, mint az eddig legtöbbnyire történt, hogy t. i. 10—20 frtnyi összegekben szolgáltatott az ki, a mely csekély összegekkel

aztán az egyházközség sem segíthetett magán, a szűkölködő egyházi személyek részéről pedig nem annyira megérdemelt jutalmazásnak, mint inkább koldusalamizsnának tekintetett az; szóval, ha a fizetni köteles egyháztagok, az előjárók és lelkészek által, a segélyalap magasztos céljai iránt kellően felvilágosíttatnak s a segélyezés megállapítására hivatott egyházi felsőség részrehajlatlansága, mindenki által elismerve lesz, s ekkép a reformált egyház megerősödése és fejlődése mintegy láthatóvá leend: ez esetben, legszebb reménnyel lehetünk, mind a közalap folytonos gyarapodása, mind pedig, annyi nélkülözést látott anyaszentegyházunk jobb jövője iránt.

Szabályozta s egyöntetűvé tette a zsinati törvényhozás, az egyetemes reformált egyházra nézve a lelkészek választását, s őszintén kimondhatjuk, hogy egyetlen elvi kérdés sem idézett fel, a tárgyalás minden komolysága és higgadtsága mellett is, nagyobb harcot s az ellentétek élesebb szembeállítását, mint éppen ez.

Nem is csodálkozhatunk e felett. Ha világiak és egyháziak, e törvény helyes megalkotását tartották éppen ama sarkpontnak, melyen áll és esik az egyházi élet jövő felvirágzásának oly igen fontos ügye, egyezőleg értek vele. De a célhozjutás, a kivitel módozataira vonatkozó nézeteimmel, én a leszavazott kisebbséghez tartozom s e nézetemnek a zsinati törvényhozás házában is kifejezést adtam, s míg egyrésről Gróf Lónyay Menyhért, egyházkerületi főgondnok úr, a november 19-iki délelőtti ülésben úgy nyilatkozott, hogy „egyházaink felvirulása, erkölcsi-sége, mindig a papoktól függ,” a mely elismerésért én előtte a legnagyobb elismeréssel hajlom meg s érette neki igazi tisztelettel adózom, másrésről nyíltan kijelentem s azt hiszem, e nézetem helyessége felől sok buzgó papot s világi egyháztagot is meggyőzött már a tapasztalati élet, hogy a legszebb képzettségű s kellő gyakorlati bölcseséggel bíró lelkész is, számtalan esetben, az egyház felvirágzása s az erkölcsiség emelése érdekében maga elé tűzött legmagasztosabb céljai, legneme-sebb szándékai valóításában is, akadályozva, sőt visszaverve volt, a világi egyháztagok közönye s egyháziatlansága által.

Szerintem tehát, az egyházak felvirágzását, a gyülekezetek erkölcsi életének emelését, tisztaságát előmozdítani s megőrizni, csakis a lelkész és egyháztagoknak összevágó működése képes, mégpedig úgy, ha egyrésről a lelkész — a benne helyezett bizalomnál fogva — valódi atyjává s hűséges tanácsadójává lehet egyházközsége összes tagjainak, másrésről pedig az egyes egyháztagok bizalommal közeledhetnek lelkészükhöz, mint a kit saját akaratuk szerint s legjobb meggyőződésökből ajándékoztak meg bizalmukkal. Ha lelkész és gyülekezetek

között ily viszony létezik; ha bensőleg mindenik érzi az egymásiránt való tisztelet s összetartozás nagy fontosságát, ott tartom én áldásosnak és sikerteljesnek a lelkész működését, s meg vagyok győződve, hogy a lelkész és gyülekezetek között létező ily bizalmon alapult összeköttetésben rejlik az, a mi legfőbb: nevezetesen, a gyülekezetek benső lelki békéje; de ebben rejlik az anyagi élet előmenetele is. Miután pedig az előlegesen kiosztott törvényjavaslatban, annyivalinkább a javaslat részletes tárgyalásánál beiktatott 8. §-ban, ezen elveket teljesen kizárva s megsemmisítve láttam, az anyaszentegyház érdekét vettem különösen tekintetbe, midőn meggyőződésemet követve, a gyülekezetek szabad választási joga mellett emeltem fel igénytelen szavamat.

(Vége következik.)

Béki Sámuel.

ISKOLAI ÜGY.

A tanítóképző intézetek reformja.

— Második közlemény*). —

Folytassuk a tanítóképezdek új tantervének szemlélését a többi tantárgyakon.

A hit- és erkölcsstan a miniszteri tanterv szerint az I., II. és III. osztályban tanítandó heti 2—2 órán. Hogy miért marad el a IV. osztályban a vallástanítás, azt legfelebb azzal lehet okadatolni, hogy a minisztérium nem akarja a vallástanárok óráinak számát szaporítani, nehogy a tiszteletdíjat is emelnie kelljen. Ez azonban — úgy gondolom — nem elegendő érv.

A min. tanterv nem szabja meg — a dolog természetéből folyólag — a hit- és erkölcsstan oktatás tananyagát, hanem bizza azt az egyes felekezetek főhatóságaira. E lapok iránya, azt hiszem, nemcsak megengedi, sőt megkívánja, hogy a ref. növendékek hit- és erkölcsstan oktatásáról is szóljak valamit. Igen nagy szükség van arra, hogy a ref. növendékek számára nemcsak a tananyag, hanem még a tankönyv is kijelöltessék. Az e tekintetben némely állami tanítóképezdeknél talált mulasztás eredménye az lett, hogy a ref. növendékek igen gyarló, terv nélkül való hitoktatásban részesültek, s mint tanítók, növendékeik vallás-erkölcsi oktatásában teljesen tanács nélkül állottak. Ismerek oly állami képezdet, melyben a ref. növendékek három éven át csak egyháztörténelmet tanultak. Ily hiányért aztán a képezdet tenni felelőssé, éppen nem lenne méltányos eljárás; a kinek számára bizonyos jogok feltartattak, csak magát okolhatja, az azok nem használásából eredhető hátrányokért.

Ami már a tananyag megválasztását és beosztását illeti: én az első osztály számára az egyháztörténelmet, második osztály számára hittant, harmadik osztály számára az erkölcsant, negyedik osztály számára a népiskolai vallástanítás módszerét látnám jónak kitűzni. A hitoktató az egyházi ének tanítását is eszközölje ott, hol e tekintetben más intézkedés nincsen.

*) L. e lapok első számát.

A magyar nyelvből a min. tanterv szerint tanítandó:

I-ső osztályban, heti 3 órán: olvasás, fogalmazás; nyelvtanból: az egyszerű mondat s ennek alapján a szó- és hangtan.

II-ik osztályban, heti 3 órán: olvasás (aesthetikai és nyelvtani fejtegetésekkel), fogalmazás, szavalás.

III-ik osztályban, heti 2 órán: költői műfajok olvasása alapján, költészettan és verstan, polgári ügyiratok.

IV-ik osztályban, heti 2 órán: irodalomtörténet, olvasmányokkal, neveléstani, irodalmi s történeti tartalmu értekezések.

Feltűnő, hogy hiányzik az összetett mondatok köre, úgy látszik ez sajtóhiba; a helyesírás említve sincs. Kíváncsinos lenne a növendékek privátolvasmányának a tanterv által való rendezése, legalább főbb vonalaiban; mert a képezdei ifjúsági könyvtárak gyarapítása e tekintetben kevés tervszerűséget mutat.

A német nyelv tananyaga: (a két alsó osztályban 3—3, a két felső osztályban 2—2 órával) elég helyesen van kiválasztva és beosztva. Nem így

a mennyiségtan, melyből a min. tanterv szerint tanítandó:

I-ső osztályban heti 2 órán: a tizedes rendszer; a négy alpművelet egész számokkal, közös és közös törtekkel; oszthatóság, közös többszörös, közös osztó; törtek átváltoztatása; a négy alpműveletre vonatkozó általános számtani igazságok.

II-ik osztályban, heti 2 órán: aránylatok, hármas feladatok, egyszerű kamatszámítás, százalékszámítás.

III-ik osztályban, heti 2 órán: A) *közönséges számtan*. 1. Határidő és középpercent-számítás. 2. Egyszerű és összetett társasági számítás. 3. Vegytési számítás. B) *Algebra*. 1. Ellentett mennyiségek. 2. A négy alpművelet egész és tört számokkal. 3. Hatványozás és gyökfejtés közönséges számjegyekkel.

IV-ik osztályban, heti 2 órán: másodhatványra emelés és második gyökfejtés algebrai képlet nyomán. Harmadik hatványra emelés és harmad-gyökfejtés. Egyenletek egy és két ismeretlennel. Progressiók. Kamatos-kamatszámítás.

Itt már a tananyag megválasztása is kifogásolható. Ha a kamatos-kamatszámítást progressiók alapján kívánja a tanterv, akkor nem maradhat el a logaritmikus; ha logaritmikus nélkül, a kamatozási tényezők segélyével tanítandó a kamatos-kamatszámítás, akkor nincs szükség a progressiókra. — Ha szabad különbséget tenni férfi- és nőtanítóképezdek között: akkor tanítónőképezdek számára ez utóbbi, a férfitanítóképezdek számára amaz előbbi eljárás ajánlatos.

A tananyag beosztása sem látszik helyesnek. A II-ik osztály számára kimért tananyag kevés, a III-ik osztály számára kiszabott tananyag sok. Helyesebb lenne a III-ik osztály számára a *közönséges számtan* cím alatt felsoroltakat a II-ik osztályba átvinni s e helyett a III-ik osztály számára átvenni a IV-ik osztály tananyagából a hatványozást.

Különösen nem helyeselheto az arithmetikának és algebrainak cursusok szerint való elkülönítése; ez eljárás megfosztja a képezdei számtani oktatást gyakorlatiasságától. Az arithmetikai és algebrai mennyiségekkel való műveletek egymásmellett tanítandók, oly módon, hogy midőn az összeadást tanítjuk, tárgyszámlolásról haladunk tiszta számokra, ezekről alkalmazott feladatokra, majd algebrai mennyi-

ségek összeadására megyünk át. A hatványozást is előbb arithmetikai számjegyekkel s nyomban algebrai kifejezésekkel végezzük. Általában az arithmetika, mint fejbeli számvetés, ismétlésül (mert hiszen azt a tananyagot már a felvételnél megkivánjuk a növendéktől), s mint írásbeli számvetés az algebra kiinduló pontjául szolgáljon.

A miniszteri tanterv szerint való beosztás mellett a képezdei számtanítás az I-ső, II-ik s részben a III-ik osztályban is a középtanodában (sőt már az elemi iskolában) jól-roszúl megtanultak visszakérődzésére szorítkozik s a növendékre — mint ilyen — nem bír az újság ingerével; innen magyarázható azon tapasztalat, hogy sok növendék a képezdében elfelejti a polgári számvetést, mert nem tanul; azt hiszi, hogy az neki már könnyű. Az algebraival meg azért nem gondol, mert hiszen az — nézete szerint — neki úgy sem szükséges, meg aztán igen nehéz. Az általam tervezett beosztás mellett egyenletesen lenne megosztva a teher.

Én a férfitanítóképezdek számára következő tantervet látnám jónak:

I-ső osztályban a négy alpművelet egész számokkal fejből, írásban s ezek alapján ellentétes és algebrai mennyiségekkel. Tizedes rendszer, tizedes törtek, közös törtek fejből, írásban, algebrai mennyiségekkel.

II-ik osztályban: hatványozás, gyökvonás számokkal, algebrai kifejezésekkel. Logarizálás, mint hetedik számtani művelet.

III-ik osztályban: viszonyok, arányok, hármas szabály, százalékszámítások. Első- és másodfokú határozott egyenletek.

IV-ik osztályban: haladványok s ezek alapján kamatos-kamatszámítás.

Mértanból tanítandó a min. tanterv szerint:

II-ik osztályban, heti egy órán: Test, lap, vonal, pont. Hossz-mérés. A szögletek. 3-, 4- és sokszögek. Kör.

III-ik osztályban, heti egy órán: Négy- és háromszögű idomok területe. Pythagorás tétele. A sokszögek és kör területe.

IV-ik osztályban, heti egy órán: A testek köbtartalma.

Földrajzból:

I-ső osztályban, heti 2 órán: Magyarország és Európa földrajza.

II-ik osztályban, heti 2 órán: A többi földrészek és a mértani földrajz.

Történelemből:

III-ik osztályban, heti 3 órán: Magyarország története.

IV-ik osztályban, heti 3 órán: Világtörténelem. Heti 1 órán: Alkotmánytan. Sem a tananyag megválasztása, sem beosztása, nem esik kifogás alá.

Természettanból tanítandó a min. tanterv szerint: I-ső osztályban, heti 2 órán: Ember- és állattan (gerinceselek).

II-ik osztályban, heti 2 órán: Állattan (gerinctelenek) és növénytan előismeretek.

III-ik osztályban, heti 2 órán: Ásványtan, szervetlen vegytan. Leíró növénytan, növényélettan.

Természet- és vegytanból:

III-ik osztályban, heti 2 órán: Természettani alapfogalmak, vonzási, áramlási és rezgési jelenségek. Fizika-geographia és meteorologia.

IV-ik osztályban, heti 2 órán: Szerves vegytan, Heti 2 órán: Gazdaságtan.

A természettudományok tananyagának megválasztása nem helyeselhető. A szerves vegytanra túlságosan sok idő fordítottatik, a természettanra pedig igen kevés; pedig a physika-geographia és meteorologia is ide számíttatik. (Igaz, hogy a hangtan kimaradt). A beosztás sem helyeselhető. Az ember-tan élettani alapon tanítandó; ez, valamint a növény-élettan, a szerves vegytanban való tájékozottságot feltételez: nem lehet hát azokat emez előtt tanítani. Helyesebb beosztás lenne:

I-só osztályban: Ásványtan, szervetlen vegytan. II-ik osztályban: Növénytan és szerves vegytan. III-ik osztályban, heti 2 órán: Állattan- és ember-tan egészségtannal. Heti 2 órán: Természet-tanból a természettani alapfogalmak, vonzási és rezgési tünet-mények. IV-ik osztályban, heti 2 órán: Természet-tanból áramlási jelenségek, meteorologia. Heti 2 órán: Gazdaságtan.

A művészeti szakok (ének és zene: 4, 4, 4, 2 óra; rajz és szépírás: 3, 2, 2, 2 óra; női kézimunkák 2, 2, 2, 2 óra; testgyakorlás 1, 1, 1, 1 óra); a tanítónőképződék céljához képest úgy a tananyag megválasztása és berendezése, valamint az azokra szánt heti óraszám szerint helyesen vannak méltatva. Férfitanítónőképződékből kihagyandó lenne a háziiparból minden haszontalan *pepecselés* (az 1882. sz. min. rendelet kifejezése), e helyett a kertészetre, méhészetre és selyemtermelésre kellene nagyobb gondot fordítani, mint eddig történt; mert a háziiparnak a képezdékbe történt behozatala óta a kertészet a képezdékben többnyire hanyatlott. A háziipar csak azon órákon taníttatnék csupán a téli időszakban, melyek nyáron kertészettel vannak betöltve, s leginkább taneszközök készítésére, vagy a kertészet és gazdaság körül értékesíthető szerek készítésére kellene szorítkoznia. Ami az egyes osztályok heti óraszámát (27, 27, 28, 28,) illeti, az sem múlja már felül a növendékek erejét s e beosztás mellett remélhető, hogy nemcsak a tanárok *végzik be* az előirt tananyagot, hanem a növendékek is megértik s begyakorolják, megemésztik azt.

Végül meg kell itt emlékeznem a közokt. kormánynak ez évi január 1-én az állami képezdék igazgatótanácsaihoz intézett rendeletéről, mely hivatva van a tanterv betűjébe szellemet önteni.

E rendelet kibocsátására a miniszter úrnak azon tapasztalata adott alkalmat, melyszerint a népiskolákban a tanítók nagyobb gondot fordítanak az egyes tantárgyaknak rendszeres kézikönyvek szerinti előadására, mint az értelmes olvasásra, olvasható tiszta írásra, világos szabatos fogalmazásra s kevés sulyt fektetnek a tisztasági s egyéb közegészségi momentumokra, hogy általában az elemi oktatás nem eléggé gyakorlati, az elemi iskolák nem nevelnek eléggé az életre. A miniszter úr gyökerében kívánja a bajt orvosolni: a képezdei oktatást és nevelést kívánja gyakorlatiassá tenni. Evégből kívánja, hogy a képezdei növendékek abban gyakoroltassanak: miként kell a realismereteket az olvasó-könyvi darabok alapján nyújtani a gyermeknek s miként kell őket ez úton a helyes olvasás-, írás- és fogalmazásra vezérelni. Gyakorlatilag kell a képezdészeket vezetni a kertészet, selyemtermelés, méhészet és háziipar elsajátítására, ez utóbbinál „kihagyván minden haszontalan *pepecselést* s figyelmet fordítani az értékesíthető cikkek elkészítésére.” Szoktatni kell végre a képezdei növendékeket a tantermek szellőztetésére, tisztán tartására s egyéb közegészségi momentumokra. Végül

felhívja a miniszter a képezdék igazgató-tanácsait, hogy adjanak véleményt arra nézve: miként lehetne a mezei gazdaságnak gyakorlati úton és biztos sikerrel való tanítása végett mindegyik tanítónőképző számára 3—5 hold terjedelmű földet szerezni s az intézetet egy pár fejős tehénnel — mely egyúttal igavonóul is szolgálna — felszerelni.

Örömmel üdvözljük e messzeható miniszteri rendeletet, mely hivatva van végetvetni a képezdékben lábra kapott doctrinair iránynak, valamint azon ugyan menthető, de nem helyeselhető eljárásnak, hogy a képezdékkel kapcsolatban levő gyakorlóiskolákban, melyek az osztatlan népiskola előképei tartoznának lenni, az egyes tantárgyak (a tanítójelöltek előtt való példaadás céljából) külön rendszeres tankönyvek szerint taníttatnak; amint ennek csak oly iskolában szabad volna történnie, hol minden egyes osztályt külön tanító vezet. Hiszen a tanítójelöltek előtt való példaadás kedvéért némely négyosztályú gyakorlóiskolában az ötödik és hatodik osztály számára előirt tantárgyak (történelem, természetrajz stb.) is felvették a tantervbe, s külön tanórákon rendszeres kézikönyvek szerint taníttatnak. Ime egy újabb bizonyíték arra nézve, hogy a tanítónőképezdék kétféle (osztatlan és többosztályú helyesebben többtanítójú) gyakorlóiskolával kell ellátni. Mert szerintem ama gyakorlatiatlanságnak, melyet a miniszter úr tapasztalt, egyik oka abban rejlik, hogy sem a népoktatási törvény, sem a min. tanterv nem tesz különbséget az egytanítóju (falusi) és többtanítóju (városi) iskolák között, hanem megállapítja ez utóbbiak számára a maximumot, s miután az évenként a tanfelügyelőséghez beküldendő adatok között azt is ki kell mutatni, hogy mily *eredmény* mutatkozott vizsgák alkalmával a történelemből, természetrajzból etc., az ambitiosus falusi tanító nem ok nélkül értelmezte a felsőbb rendeleteket aként, hogy hát neki a reáltantárgyakat is külön órákon s külön rendszeres kézikönyv szerint kell tanítania, ha *eredményt* akar felmutatni. A szóban levő miniszteri rendelet alkalmas lesz ez aggálynak részben való megszüntetésére; de *teljesen* csak akkor tűnik az el, ha külön tanterv bocsátatik ki a falusi és városi iskolák számára. Akkor aztán az egyes hitfelekezetek is meg lesznek szabadítva azon nehéz helyzetből, melybe őket a versenyzés nemes ambíciója sodorta, melyszerint t. i. a miniszteri tanterv mértékét megütni kívánván, iskoláikban a reáltantárgyakat külön s némelykor terjedelmes kézikönyvek szerint docealtatják, miként ez p. a tiszáninneni ref. egyházkerület tanterve szerint történik, mely egyházkerületnek csaknem kivétel nélkül osztatlan iskolában épp az olvasó-könyvek használata szorúl a rendszeres tankönyvek mellett háttérbe, nagy hátrányára a tanítás gyakorlatias voltának, a szép olvasásnak, helyes és olvasható kézírásnak és ügyes fogalmazásnak.

Dezső Lajos.

T Á R C A.

Egy középiskola.

A közoktatás rendszerének s a nevében szervezett nyilvános iskoláknak csak egy része tekinthető máig elég szilárd alapokon nyugvónak: az *elemi iskola* és a *szakiskolák*. E kettőt, a rendszer két végpontját érti a közönség, tudja igazolni az elmélet.

Ki előtt a műveltség végére mehetetlen birodalma, az írás és olvasás mesterségének elsajátításával meg nem nyílt; ki beszéd- és értelem-gyakorlással tárgyi ismeretekre szert nem tett; ki a számolás alapműveleteiben értelmi fegyverzettséget, az erkölcs alapelveiben a társadalmi és állami rend iránt érzéket nem nyert: ma már kevésbé lesz alkalmas a kifejlett életszükségletek közt tájékozódásra.

A haza pedig minden polgárától megvárja, hogy kötelességét megtegye. A kötelesség megértésének kapujában a nagy tömeg számára a nyilvános elemi iskola foglal helyet. Gyakorlat, elmélet fognak kezét az elemi iskolák állítása, szervezése és berendezésében. Létük igazolása ma már felesleges munka.

Átalában ugyanezt mondhatjuk a szakiskolákról. Senkisé nem születik kész földművelő, iparos, kereskedőnek; nem: bíró- és közigazgatási hivatalnoknak, államférfinak, ügyvédnek, orvosnak stb. Tanulnunk kell mindegyik hivatást, hogy kellően betölthesse az ember. Aztán annyira különfélék az életfoglalkozások, hogy egy iskolában sehogysem összesíthetők ma már az odavezető ismeretek. Oly nagy fej sincs, melybe valamennyi szakpálya elve, fogása, tapasztalatai beleférnének.

A szakpályákhoz mért szakiskolák léte teljesen indokolt. Vitáik nem is a létjog igazolására valók. Inkább: újabb meg újabb szakiskolák állítására, vagy a már létezők tökéletesebb szervezet-módjára vonatkoznak. Ne kicsinyeljük e viták fontosságát, s ne is tartssuk tényleges szakintézeteket, ne kívált a magasb szakoktatást a tökély példányképeinek.

Szakiskoláink és elemi iskoláink tehát elég szilárd alapokon nyugosznak. Értjük célukat, ismerjük eszközeiket, megtudjuk vonni határvonalait. S e három elegendő még az elméletnek is, hogy velők, a nevezett iskolákkal, úgy bánják, mint a közoktatás rendszerének önálló tagozataival.

Egészen más a rendszer két végpontját összekötő iskolák állapota, melyekről mi itt szólni kívánunk.

Az emberi élet lassu fejlődése, a végtelenül kifejlett életszükségletek, a magas fokra hágott közművelődés, testi és szellemi erőink fokozatos érlelődése hosszú, de nagyon hosszú iskoláztatást igényelnek. A közéletre hivatott ember a közélet intézményeiben, a nyilvános iskolákban leli meg méltó képződését. Elemi iskoláinkat megfutva pedig, a közélet legtöbb foglalkozására nézve távol vagyunk még attól, hogy szakiskolába mehettünk, hogy hivatásunkat megérthetnők. Sőt a műveltebb rész a teljes gyermek- és ifjúkort, az élet egyharmadát, kénytelen iskolában töltöni. S e hosszú időnek csak felét veszik igénybe az elemi és szakiskolák. A másik fél a hosszú iskolázás idejének éppen közepére, s ha közoktatási rendszerről van szó, hát nevezzük a maga nevén: a *középiszkolára* esik. — A középiskola létjoga tökéletesen indokolt.

Alig is több, amit egy szilárd elmélet nemében, a középiskoláról mondhatunk. Elég tisztességes értekezést lehetne arról írni például, hogy a középiskola csak bizonyos módok és föltételek mellett való kibővítése az elemi iskolának. Valaminthogy a logika nem csekélyebb erejével bizonyítható lenne, hogy a középiskola nem egyéb, mint előkészítő intézete a szakiskoláknak. Enemű értekezés és bizonyítások nélkül valóban nem szűkölködünk.

Az a baj csupán, hogy középiskoláink e szerepnél többre vágnak. Nem elégítheti ki őket, hogy

az elemi iskola toldaléka, vagy a szakiskolák előcsarnokának tekintessenek. E többre törekvés nem is pusztá vágy, melyért netán tanárai és növendékeinek hiúságát kellene felelőssé tenni. Mindennél erősebb a középiskola önállósági törekvése azon indok, hogy csak e föltétel mellett alkothatja meg tantervét. A tanterv jósága pedig a felhasználható eszközök kiválasztásával függ össze. Viszont a tantárgyak — e közművelődési eszközök — kiválasztása megint egy bizonyos célból történhetik. Csak az nevezheti középiskoláját önálló közoktatási tagozatnak, aki oly célt tudott elébe tűzni, mely az általános paedagogiai célba, a művelés keretébe beillesztve bár, mégis megtartsa relatív függetlenségét, úgy az elemi, mint a szakiskoláktól. Egy ily cél lesz a biztos próbaköve a felhasználható eszközök kiválasztásának, s ily eszközök módszeres beosztása és foganatbavételével megint a határvonalak megvonatnak úgy az elemi, valamint a szakiskolák felé. S ha ez megtörténhetnék, úgy csak üdvözlőnk lehetne az önálló közoktatási tagozattá vált középiskolát.

E két lehetőség előtt állunk tehát. Vagy lemond a középiskola minden önállósági törekvésről a közoktatás rendszerének körében, s ez esetben joggal üzheti tovább „szakoktatásra előkészítő” kis játékait. Vagy tudatára jut önállóságának, s ez esetben saját *céllal* — egyébként mindig az általános paedagogiai követelmény körében —; saját *eszközökkel* és biztos *határvonalakkal* kell bírnia. — Harmadik lehetőség nincs.

Tegyük fel, hogy a második lehetőség előállt és pedig kézzelfogható formában, megint nem logikus következmény-e, hogy a középiskola csak *egy* lehet?

Ez egy középiskola útjainak egyengetése képezi e tanulmány feladatát.

(Folytatása következik.)

Bokor József.

HAZAI ÉS KÜLFÖLDI IRODALOM. *)

* Nehány nappal ezelőtt hagyta el a sajtót: „A pápa helyzete és utolsó szó a római kérdésről.” Szerző engedelmével, franciából fordította és kiadja *Csippék Ferenc*. Budapest. Atheneum. 1882. 48 lap. Ára 80 kr. E röpiratról, bizonyos körök, már megjelenése előtt úgy beszéltek, mint feltűnő eseményről az irodalom terén; híresztelték, hogy hatása nem kevesebb, mint az leend, hogy a magyar közvéleményt általában kedvező ítéletre és rokonszenves hangulatra fogja megnyerni a pápa megingott tekintélyének, mostanában oly élesen vitatott kérdésében. Ezt a nagy és nehéz célt, magának a röpiratnak előszava is kifejezi, midőn, egyebek közt, azt mondja: „E lapok minden őszinte embernek szólnak. Az itt megvitatott kérdés mindenkor figyelmes vizsgálatra hívta fel az összes nemzeteket.” Ismervén a forrást, melyből e munka ered, mi előre meg voltunk győződve irányra felől; most pedig, figyelmesen elolvassván azt, sajnálattal kell konstatálnunk, hogy benne egyáltalában nincs beváltva a szerzőnek és fordítónak azon ígérete, melyszerint a szóban forgó, nagyfon-

*) Hogy e rovatot teljessé tehessek: kérjük a szerzőket s kiadókat műveik, illetőleg kiadásaik beküldésére. Szerk.

tosságu kérdés megvitatása loyális módon fog megtörténni s a munkát nem fogja sugallani semminemű szűkkeblű pártelölítélet. Ellenkezőleg, az egész röpirat hangyaszorgalommal, sok helyen kétségbeesett kapkodással összeállított gyűjteménye, mindazon hagyományos nézeteknek, melyek a pápaság intézményéhez tapadtak s kizsákmányolása azon nyilatkozatoknak, melyeket a pápaság érdekében egyszersmászor nevezetesebb egyházi és világi egyének tettek, nem irtóztván a mű egybeállítója sok helyen még attól sem, hogy egy-egy nyilatkozatot kiszakítson az egészből s úgy csonkán idézve magyarázzon saját céljaihoz képest. — Az egész mű egyébiránt *négy fejezetre* van felosztva. Az első fejezet a „*Pápaság*“ címe alatt, az ő függetlenségét és méltóságát fejtegeti, oly dolgokat beszélve arról, melyeken már régen túl van a mai józanabb felfogás, s amelyek egymagukban is eléggé bizonyítják az egész röpiraton végigvonuló irányzatnak elfogult voltát, nemcsak, hanem ezekre az igen gyenge alapigazságokra épített további következtetéseknek könnyen összeomló alkotmányát is. A pápaságot — mondja a röpirat — önmagában kell tanulmányoznunk, hogy a kérdést jól megérthessük, s ennek a pápaság önmagában való tanulmányozásának, szerző szerint, az az eredménye, hogy az egyház hirdeti, a történelem pedig megerősíti, hogy a pápaság eredetében nem függött semmi emberi hatalomtól; hogy az közvetlen isten által lett megalapítva. A többi hatóságok nem származnak közvetlen módon istentől. És ezen pápaságnak, mely eredetében független volt a világ minden hatalmától, függetlennek kell lennie működésében is, s melyik az az emberi hatalom, mely azon praetensioval bírjon, hogy felülhelyezze magát a legfőbb hatalmon, mely oly világos nyilvánulása isten kormányzásának e világon? Természetesen, mindezen alaptanok aztán nevezetes emberek, egy *Thiersnek*, *Visconti-Venostanak*, mindenekelőtt pedig a Rómában egybegyűlt püspököknek nyilatkozataival támogattnak. A *második* fejezet címe: „*Róma és a pápaság az ész és történelem előtt*“, azt iparkodván bizonyítani, hogy a pápaság és Róma két oly bűverejű név, mely két nagy eszmét képvisel, nevezetesen a vallási eszmét és civilisatorius eszmét. A pápaság teremtménye nemcsak Róma, hanem az egész Olaszország, annak civilisatioja s *tizenkilenc század óta Róma a Vaticanban van és nem a Capitoliumban*. Ugyanezen fejezetben leiratik aztán az a hálátlanság, melylyel a pápaság e nagyszerű alkotásai viszonzottak; az a szomorú helyzet, melyben a pápa mai napság van, nemcsak hanem a későbbi, a mostaninál még nyomasztóbbá válható jövője, „amikor majd a hitelenségben felnevekedett új nemzedékek felfogják váltani a mostani lakosságot, amikor az *atheus* vagy *protestans* iskolában nevelt ifjúság eléri azon kort, hogy elveit alkalmazhatja s több eféle „semminemű szűkkeblű pártelölítélettől nem sugalmazott“ dolgok! A *harmadik* fejezet, eme kettős cím alatt: „*A pápaság és a kiválasztott nemzet, az olasz függetlenség és a pápa világi fejedelemsége*“, azt bizonyítja, hogy milyen szoros kötelék fűzi a szentszéket az olasz nemzethez; mennyire védelmezték a pápák a nemzetiségi elvet s így mennyire egy a pápaságnak és az olasz nemzetnek érdeke, célja, törekvése, világ-

történeti hivatása. Maga az olasz nemzet nem is volt soha ellensége a pápaságnak, s ha most megszavaztatják Rómát és az olasz nemzetet, a pápaság javára fog nyilatkozni; azonban, ha az olasz nép becsukná is szemét, ám meglassa azokat a belső és külső veszélyeket, melyek Olaszországot majdan megrendítik; amely már is mutatkozik, mert az olasz kormány a pápaelleni támadásaival eltávolította magától az ország nagy államfentartó elemét; a monarchia kiszolgáltatta magát a forradalomnak, amely, miután megrohanta a monarchiával a tiarát, most a koronát készül megsemmisíteni. A röpirat utolsó fejezete, melynek ez a címe: „*A pápaság és a katolikus világ*“ azt igyekszik, szintén bőszámu idézetekkel bebizonyítani, hogy a pápai teljes hatalom fenntartása, nemcsak Olaszországnak, hanem egyszersmind az összes keresztyén világnak életérdekeiben áll. Minden felvilágosodott férfi, bármilyen legyen különben meggyőződése, fel tudja fogni a katolikus érület nyilvánulásainak horderejét. Általában a római kérdésnek rendezése nem tartozhatik egy hatalomra. A pápa világi fejedelemsége a katolikusokra nézve különös jelentőséggel bír. Ma, egy ilyen keresztyén hatalom létezése szükségesebb, mint valaha. A *protestáns* és szakadár hatalmak közepette szükséges, hogy legalább egy állam legyen, melyben keresztyén fejedelem uralkodik; legalább egy törvényhozás legyen, melyet a keresztyénség eszméi lelkesítenek. S így megy a fejtegetés tovább, nem hagyva egyetlen világi fejedelemségen sem csak egy iznyi keresztyén becsületet is. Általában a röpirat, egy ultramontán egyénnek kínos, erőtelen vívódása a megmásíthatlan tények hatalma alatt, s bizonyos szánalmat kelt fel minden olvasóban a szerzőnek azon minden lépten-nyomon elárult meggyőződése, hogy alkalmasint menthetlen ügyben emelte fel szavát s maga is érzi, hogy a történet vihara elsodorja *utolsó* szavát. Az egész mű, magyarra jól van fordítva, de a 48 lapnyi terjedelemnek ára kissé felcsigázott.

* Megjelent a „*Középiskolai szemle*“ első füzeté, igazán dús gazdag tartalommal. Szerkeszti Dr. *Jancsó Benedek*. Tartalma: „Mit akarunk“ a szerkesztőségtől. „Nevelés és társadalom“, Felméri Lajos kitűnő tanulmányának első közleménye. „A villanyszikra sikamlásáról és ennek néhány újabb sajátosságáról“, Antolik Károlytól. „Hogyan kell olvasni a Halotti B. chját“, Dr. Jancsó Benedektől. „Betegen“, Tibulus elégiája, fordította Dr. Csengeri József. „Az idegen nyelvek tanításáról középiskoláinkban“, Bodnár Zsigmondtól. „Az egyévi önkéntesség és közép iskoláink“, Dr. Fialowszky Lajostól s más apróbb közlemények. Örömmel üdvözljük e derék folyóiratot.

* Ugyancsak e napokban hagyta el a sajtót „*A hit temploma*“. Egyházi beszédek, *Spurgeon nyomán írta Könyves Tóth Kálmán*, II-ik kötet. 1882. Szerző tulajdona. Ára 2 frt. 20 kr. Az első kötetet a szó teljes értelmében elkapkodta az olvasó közönség, annyira, hogy azt szerző most már másodízben adja sajtó alá. Addig is, míg e kiváló művet tüzetesebben ismértethetnők lapunkban, őszintén, jó lélekkel ajánljuk azt olvasó közönségünk figyelmébe. A „Hit templomának“ ezen kötete is egy gazdag bánya, melyben minden lépten-nyomon eredménnyel lehet munkálód-

nunk s a benne közlött beszédek nem pusztán elmondásra valók, hanem tanulmányozásra, s már csak olvasásuk is gondolatokat, emelkedett felfogást teremtenek, abban, aki velök lélekkel, figyelemmel foglalkozik. Ilyen képző, lelkünket gazdagító és megtermékenyítő tulajdonai szerint mérlegeljük pedig mi valamely műnek értékét és jóra valóságát. A „Hit templomának“ ezen kötete 39 beszédet tartalmaz. Ezek között az utolsó *Decopelt*nek gyermekek számára írott beszédeiből való, melyet mutatóványúl közöl az áldogozó, arra nézve, hogyan kell a vallásos és erkölcsi gondolatokkal, a gyermekek szívében is utat törnünk?

* A Homér irodalommal foglalkozóknak ajánljuk figyelmébe Hercher Rudolfnak „Homér felett irt értekezéseit.“ Megjelent Berlinben, 1881. Weidmann kiadásában. E műben szerző a Homéri költeményekben előforduló helyeknek állapítja meg topografiáját, kimutatván azt, hogy mennyi felel meg az előforduló helyek leírásából a valóságnak s mi az, a mi a leírásban egyéni s általában a költői felfogásnak és képzeletnek szabad teremtménye. A mű, sok érdekes adatai mellett, szépen és élvezhetően is van írva. (Teljes címe: „Homerische Aufsätze“).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Angelics Germán, az ő felsége által kinevezett szerb metropolita, mint a lapok annak idejében mindjárt közölték, a sárospataki főiskolában tanulta a jogtudományt. Anyakönyvünkben Angelicsre vonatkozólag, latin nyelven a következő adatokat találjuk: Beíratott *Gortvay János*, azonkori igazgató által, az 18^{41/42}. iskolai évben, első sorsszám alatt, augusztus 27-én, eképen: Nomen = Gregorius Angelics; Aetas = 19; Religio = Rn. u; Tutor = Paulus Scheroglovics. Locus Habitationis = Carlovicium; Comitatus = Syrmians. Conditio = civis. Studium = Jus patriae.

— Ugyanezzel összeköttetésben örömmel tudatjuk olvasó közönségünkkel, hogy Angelics Germán ur, meleg szavakban emlékeztet meg főiskolánkról, sőt mint kifejezte magát: „mint a sárospataki collegium tanítványa, a legbensőbb hála-érzettel levén áthatva“ — meghívta főiskolánk igazgatóságát a patriarchai székre, folyó hó 22-ikén történendő beiktatásának ünnepélyére. Midőn e ránk nézve annyira megtisztelő megemlékezést, a legmélyebb hálával köszönjük meg e helyen is, egyszersmind sietünk kifejezni tanári karunknak s egész főiskolánknak őszinte szerencsekívánatait s tiszteletteljes üdvözlétét magasrangú s közhasznú hivatalának ünnepélyes elfoglalása alkalmából.

— Ambulantia. I. A budapesti egyházi lap 3-ik számában, egy „Ambulans“, az iskolaügyi rovatban, vezércikket ír, arról a rövid közleményről, melyet én, lapunk 3-ik számának *vegyes közleményei* között, a sárospataki főiskola pénztárának, múlt évi zárszámadásáról közzétettem. Ebben, roppant nagy hangon kérdezi: ki tette közzé ezt az eredményt; hogy mertem közzétenni, mielőtt a számvévőszék megvizsgálta volna azt; minek vezetem félre a közvéleményt, minek nyomatom ki kövér betűkkel, hogy a főiskola pénztára a múlt évben *többlettel* záratott be? ő

tudja, hogy mit tartson azon számadásról, mely ilyen pluszal végződik. Tudjuk meg, hogy aki közpénzeket kezel, évenként tartozik a nyilvánosságnak őszintén meggyónni. Ezt a gyóntatót a legvastagabb nyaku kálvinista is tartozik elfogadni s több ilyen szépen írott dolgok. — Hát bizony azokat az adatokat én tettem közzé, a pénztárból nyert kimutatás alapján, s közzé fogok ilyeneket tenni jövőre is, Ambulans tanácsának kikérése nélkül, akkor, amikor azt jónak fogom látni. A közvéleményt (Ambulans maga még nem közvélemény!) nem vezetem félre s igenis, fentartom most is abbéli állításomat, hogy a főiskola pénztára a *mult évben*, nagy örömeinkre, *többlettel záratott be*. Minő körülmények eredményezték ezt, erről, amint ígértem, tüzetesebb kimutatást fog adni lapunk, akkor, ha majd a számvévőszék elvégzi munkáját. Jó tanácsait Ambulansnak köszönöm. Amennyiben talán eddig, egy vagy más dologban bujkáltunk volna a nyilvános számadás kötelezettsége alól, hát majd csak megjavulunk! Teljesen hiszszük: fog ami *lapunk* ilyen jó szívből származó jó tanácsot *többet is* kapni Ambulans-tól: erre nézve már régen felismértük az előjeleket. Dehát *et alios ego vidi ventos!* Csak ambuláljon, sétálgasson itt közöttünk továbbra is; csak arra kérjük tisztelettel: ne mutassa ki minden lépten-nyomon haragját s talán ne is beszélne olyan eleveket és holtakat elítélő magas hangon; mert csak úgy ambulálva, nem lehet ám megismérni egy intézetet minden ízében; aztán a magas hangot erőtetni nem is ízléses dolog, mióta Cicero megmondotta: *agreste quidam est a principio clamare*. És még egyet! Nem lehetne-e Ambulansnak, épen ilyen igen fontos közügyben, saját becses nevében eleállania? Nem ami kedvünkért, mert mi jól ismerjük ám emberünket; hanem azért, hogy a közönség tudná: ki az, aki így képviseli és őrzi érdekeit; meg azért, hogy a mi *lapunk* olvasó közönsége mindjárt tisztán tudna ítélni az ilyen hangok *intentioja* s ennek a roppant lelkiismeretességnek valódi rugója felett.

Mitrovics Gyula.

— Egy különös vallásfelekezet. Angliában, de különösen Londonban és más nagyobb városokban, mindinkább terjed az ugynevezett „Üdvösségszerzők tábora.“ A felekezetnek, mint neve is mutatja, egész katonai szervezete van. Van nevezetesen 445 *tisztje*, 12,000 katonája. Roppant mennyiségű pénzüsszeggel rendelkeznek, melyet gyűjtés útján szereznek be. Csak Londonban butorokra és tiszt szállításokra 21 ezer font sterlinget költenek. A felekezetnek jelenleg *Booth* „tábornok“ az elnöke. Ha istenitiszteletre gyűlnek össze, zászlók és kendők lobogtatása mellett énekelnek, imádkoznak s egy-egy jókedvű áhitatoskodó éktelen hangon kiabálja az „Ament“, „Gloriát“ s más eféléket. — Ennek alkalmából eszünkbe jut, hogy ezeknél az „üdvösségszerzők“-nél, annak idejében, csak az ugynevezett „*theophilanthropisták*“ lehettek vigább kedvű imádkozók, kiknek istenitiszteletükben az egyik aktus az volt, hogy csinosan eljárták a „*francia négyest*.“ Sajnálatraméltó mindenestre az ilyen s ehhez hasonló jelenségeknél csak az, hogy a vallásos életnek, részint az értelmetlenség, részint a beteges szentimentalizmusra hajló kedély, részint néha az emberek csalása miatt, ilyen nyilvánulásai is fordulnak elő még mai napság is.

— **Nyilvános nyugta s köszönet.** Alulírott hivatalosan bizonyítom s örömmel tudatom az illetőkkel s érdeklődőkkel, hogy a sárospataki ref. leánynevelde alaptőkéjének szaporítására folyó év és hó 7-én közvacsorával összekötött bál tiszta jövedelme gyanánt a rendező-bizottság elnöke 402 forintot, s ugyanezen célra és alkalomból Búza János helybeli gimnáziumi tanár és nője Liszkay Terézia asszony által tett alapítvány gyanánt 50 forintot; összesen 452 forintot adott át az egyház előljáróságának.

Kedves kötelességemnek tartom az egyház nevében s meghagyásából mindazok iránt, kik e szép eredmény elérésére közreműködtek, fáradságukat s idejüket nem kimélve buzgólkodtak, hálás köszönetünket s tiszteletünket nyilvánítani. Az egyház nevében: *Kérészy István*, ref. főgondnok.

— **Papválasztás.** A dunántúli kerület egyik legnépesebb és legjobb jövedelmű egyháza, *Farkasd* (Nyitrában), a komáromi tractus szorgalmas és tehetséges jegyzőjét, *Somogyi Antal*, hodosi lelkészt, egyhangulag papjává választotta. Érdemesnek tartjuk e választást a nyilvánosság elé hozni, már csak azért is, mert a legközelebb tartott zsinat álláspontja ellen ez is igen hatalmas bizonyíték. Ott ugyanis, mint tudjuk, a szabad választás ellen éppen azért is harcoltak, mert népünk éretlen és értelmetlen; a valódi tehetségekkel szemben rendszeren az érdemetlen embereket, vagy pedig általában az ügyes és élelmes egyéneket szokta babérkoszorúzni. Ime, a farkasdi gyülekezet kizárólag földmivelő hivei, mintegy feleletül a zsinati papválasztási törvényre, megmutatták, hogy az egyszerű jámbor nép, classificatio és candidatio nélkül is meg tudja keresni a valódi érdemet. Mind az érdemes megválasztottnak, mind a szerencsésen választó gyülekezetnek, örömmel gratulálunk; ez esetet pedig ajánljuk azok figyelmébe, akik az ujonnan alkotott papválasztási törvénybe oly igen szerelmesek.

— **Egy kis helyreigazítás.** A „Figyelő“ januárius havi füzetében, a „zsinat után“ című cikkben, annak álnévű szerzője ezeket mondja: „A naplóbíráló-bizottság, kedélyes szavakban, de elég világosan pronunciálta programját, óva intvén a képviselőket gyakori és hosszú nyilatkozatoktól. Mert a naplóba csak is különös szortirozással vétettek fel a nyilatkozatok; de meg nem is egész terjedelemben, hanem csupán oda illő kivonatban. Így csinálják a históriát!“ — Mikor a zsinat már elkezdett nagy szóáradatban úszni, egyik naplóbíráló-bizottsági tag, azon igen természetes föltevésből indulván ki, hogy némely ember talán még nevének és szavainak minél több izben történő megörökítése végett is beszélhet annyiszor: igaz, hogy mondott valamit a bizottságnak a napló szerkesztésére vonatkozó megállapodásáról. De hát annak nem az volt ám az értelme, amit „Figyelmező“ ír. Arról volt szó, hogyha majd talán a zsinat lefolyásának története *nyomatásban* kiadatik, az ne a naplónak szöszereint való közléséből álljon, mert ez egyrésztől lehetetlen a nem mindenkor szabatosan leírt beszédek miatt, másrésztől pedig megbírhatalan költségbe is kerülne. Hanem, elég lesz az eredeti naplót, minden részében, a maga nyers anyaghamazával együtt, talán csak néhány példányba lemásoltatni

az egyházkerületek levéltárai s a főbb tanintézetek könyvtárainak részére, s ezenkívül aztán kéressék majd fel valaki, aki a napló alapján, válogatva, rendezve abból azt, ami lényeges, ami a történethez, a dologhoz tartozik, állítsa össze a zsinat egész lefolyását és történetét s az így készített mű fog aztán kinyomatni. Ebbe bizony aztán már nem jöhet bele minden beszéd. De különben a naplóbíráló-bizottság ugyan-ám lelkiismeretesen eljárta nehéz munkájában snines mit félennie egyik szónoknak sem, hogy mostohán bántak volna el vele annak tagjai. Ennyit megjegyezni kötelességünknek tartottuk „Figyelmezőnek“ azon vádjára, mintha a zsinaton lettek volna oly egyének, kik a történet meghamisítóinak állottak volna be sorai közé.

— **A szombathelyi róm. kath. egyházmegyéhez tartozó, vasvári alesperesi kerület lelkészi kara, Istóczy Győző** által, egy kérvényt nyújtott be az országgyűlés elé, melyben kéri, hogy a „keresztyének és zsidók között kötendő házasságra vonatkozó törvényjavaslatot vegye vissza a kormány; a zsidókat emancipáló törvényt pedig törölje el az országgyűlés.“ — Minthogy az említett polgári házasságra vonatkozó törvényjavaslat, csak félrendszabályt tartalmaz, s célja nem egyéb, mint az, hogy a polgári házasság nagy kérdésének igaz megoldását lehetetlenné tegye hazánkban, vagy legalább hosszú időre elnapolja: az bizony csak kíváncsú lenne, ha visszavétetnék; de hogy a zsidó-emancipatio eltörlöttessék, azt csak oly emberek kívánhatják, akik századokkal szeretnék visszavetni Magyarországot a felvilágosodás és humanismus dolgában. Hogy miért? — ők tudják legjobban.

— **A miskolci ref. egyház előljárói** e napokban a felett tanácskoztak: mimódon lehetne az egyházat, az újabb időben már tarthatlanná válott anyagi zilált helyzetből kiségiteni? Abban történt megállapodás, hogy e célra nincs más orvosság, mint az, hogy jövőre minden egyháztagnak még egyszerannyi egyházi adót fizessen, mint amennyit eddig fizetett.

— **A zsinati szervezeti munkálatnak** szorosan az egyházi életre vonatkozó törvényjavaslatok, legközelebb már ő felsége elé fognak terjesztetni megerősítés végett; de az iskolaügyi részt, nem terjeszti fel a közoktatásügyi miniszter, mert az ellen lényeges kifogásai vannak s előbb állami törvényhozás útján akarja rendeztetni a középiskolák ügyét.

Szerkesztői izenetek.

K. P. T.-Becs. Lapunknak eddig megjelent számaint elküldöttük. Igyekezni fogunk, hogy őszinte örömet teljessé tegyük. Szívesen üdvözljük soraink közt s előre is köszönjük közreműködését. — H. N. L. **Hódmezővásárhely.** Természetes, hogy úgy küldtük. Ajánlatát köszönjük. Az, amit ír: felfogás, ítélet és izlés dolga. — L. K. **Plojest.** Magán levelet írtunk, kezéhez jutott-e? — Cz. K. **Budapest.** Mi nem sietünk. Alapos munkához idő kell. Szíves készsége lekötöleznénk. — A „Néptanoda“ szerkesztőségének. **Pécs.** Nem kaphatnók meg a lapnak, legalább egypár előbbi számát is? Ez a lap egészen, zsinati cikke pedig különösen is érdekel minket. — Ngs. G. P. úrnak **Budapest.** Jelen számunkra már elkészült. A jövőben közléseszzük.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Lelkészválasztási törvényünk, a zsinati alkotások sorában.“ (Vége). Béki S. „Hogyan készül a középiskolai törvény?“ Bokor J. „Egy középiskola.“ II. Bokor J. „Eszrevételek és megjegyzések a zsoldárok műfordítására.“ Ivánka S. „A sárospataki főisk. könyvtár története.“ (Folytatás). Szinyei G. „Vegyes közlemények.“ „Szerkesztői üzenetek.“

Lapunkra még folyvást elfogadunk előfizetéseket, sőt megrendeléseket is, a fizetés kötelezettsége mellett.

Előfizetési ár:

Egész évre 5 frt.
Fél évre 2 frt. 50 kr.

Az előfizetési pénzek vagy megrendelések t. Buza János, tanárhoz küldendők.

Ha valaki előfizetőink közül lapunknak eddig megjelent számait nem kapta volna meg, kívánatra szívesen szolgálunk azokkal. Általában, ha a szétküldésnél valami tévesztés történnék, kérjük azt velünk tudatni, hogy azonnal intézkedhessünk.

Kiadóhivatal.

Lelkészválasztási törvényünk, a zsinati alkotások sorában.

(Vége).

Hogy a zsinati képviselet többsége a legjobb szándék által volt vezérelve, midőn a törvényerőre emelt főelveket elfogadta, minden kétségen felül áll; hogy az egyházközségek jóléte s a lelkészi kar tekintélyének emelése volt egyedüli irányadója: őszintén elismerem. De hát-e cél elérése végett, ha már a kijelölés elve elfogadtatott, miért nem elégedett meg a 7. §-sal, melyben eléggé körül van írva a kijelölő bizottságnak azon irányadó utasítás, melyszerint „a lelkészi pályán szerzett érdemeket, az egyházak gondozásában elért kitűnő sikert és hiven teljesített szolgálatot kell méltánylásban részesíteni.“ Mi szükség volt a 8. §-ra, mely, a mellett, hogy a gyülekezetek és lelkészek önértékét legérzékenyebben sérti s a gyűlöletnek termékeny magvát rejtí magában, egyszersmind a legfelségebb evangyéliomi elvvel, az egyetemes papság elvével, mely minden egyháztagra — tehát lelkészekre nézve is — egyenlő jogélvezetet feltételez, határozott ellentétben van?

Egyházunk kebelében, ha a püspöki legmagasabb állást nem tartjuk is méltóságnak, de elismerjük azt, hogy első az egyenlők között, s ha a sorrendben elsőnek, tehát püspöknek, az alkotmánytörvény értelmében megválasztható minden felszentelt lelképásztor, hogy lehetett a törvény egy másik fejezetében az elsőségre jogosított valamennyi lelkész között második, harmadik, negyedik

minősítési osztályzatot állapítani meg?? Nem egyéb ez, mint a gyülekezetek szabad választási jogának megsemmisítése s a lelkészi kar jogainak megszorítása, a gondviselés egyes kiválóbban kegyeltjeivel szemben. Lehet is hallani társaskörökben, azoktól, kik figyelemmel kísérték zsinatunk munkálkodását, az elismerés szavai mellett, helytelenítő nyilatkozatokat is, különösen a szabadság és jogélvezet korlátozása tekintetében; mert épen a magyar reformált egyház törvényhozásától nem várhatták a korszellem követelményeivel ellentétes korlátozó intézmények életbeléptetését; nem várhatták épen most, a midőn maga a zsinat oly törvényeket is alkotott, melyek anyaszentegházunk minden egyes tagjának áldozatkészségét, az eddiginél fokozottabb mérvben kívánják igénybe venni.

Hogy akadt református lelkész, ki képes arról beszélni, mikép a „a zsinatnak egy nagy része a demagogia áramlatában úszik,“ méltó megütközést kelthetne, ha az illető épen egyházirodalmi cikkeiből, nem úgy volna ismeretes, mint oly hierarcha és népgúnyoló, kinek veto-jog kell, az általa „ördítő fenevadaknak“ tartott hívei ellen. Hát bizony én nem csodálkozom a felett, ha az ily tisztársunk füleibe azok a nemes párt-árnyalatok olykor-olykor bele kiabálják, hogy „ki kő húznyi.“ „A ki szelet vet, vihart arat!“

Már feljebb említém, hogy a legjobb törvények életképességét is, azoknak gyakorlatilag helyes alkalmazása biztosíthatja leginkább. Kiválóan szük-

séges lesz ezen helyes alkalmazásra gondosan figyelni, a szóban lévő lelkészválasztási törvények életbeléptetésénél. A törvény 9. §-a, az egyházak osztályozását és a lelkészek minősítésére vonatkozó eljárást az egyházkerületekre bízta, az egyházmegyéek meghallgatásával. Igazán nehéz, még csak elgondolni is, hogyan lehet — a törvény iránti legjobb akarattal bár — az osztályozást és minősítést megállapítani. Egyik nagytekintélyű zsinati képviselő-társam, ki — mert királyhágóntúli — régóta gyakorlatában van az ily szellemű törvény alkalmazásának, magán beszélgetés közben ily formán nyilatkozott: „Ne gondold azt, hogy e törvénynek gyakorlati alkalmazása az lenne, hogy ti most innen haza mentek, összeültök és sorra veszitek egymást, paptársaitokat és azt mondjátok: N. az első, N. a negyedik osztályba soroztatik. Isten mentsen ilyen eljárástól! Annak megítélése, hogy ki melyik egyházközségbe s minő viszonyok közé való? a kijelölt bizottságot illeti; az fogja minden helynek megtalálni s megadni a maga emberét.“ E nyilatkozatot egyházi életünk egyik tekintélyétől hallva, némi megnyugvást talált lelkem a végrehajtandó törvény iránt; mert feltételezem, minden világi s egyházi befolyását érvényesíteni tudó férfuról, a ki az egyéni önérzetet becsülni tudja, hogy egyenlő jogu felszentelt lelkészek között, kik immár éveken át, annyi önmehtagadás-sal szolgálnak az anyaszentegyház kebelében, csak azért, mert talán egyiknek kitünő, másiknak elsőrendű iskolai bizonyítványa volt, jogélvezet tekintetében, egyiket a másiknak alárendelni nem fogja. Én részemről az életnek hagyomány fel az osztályozást. Egyházunk történelme, a multban és jelenben egyaránt igazolja azt, hogy a kimagasló tehetségek és jellemek, mindenkor megtalálták méltó helyüket, s ha néha-néha ellenkező eset fordul is elő, a visszaéléseknek talán egy százalékáért, a protestantismus alapelvét — az egyházközséget fenntartó egyháztagek szabadakaratának érvényesülését — megsemmisíteni, nem tartom egyházunk érdekeivel megegyezőnek. Én remélem is, hogy az egyházkerületek és egyházmegyéek, a törvény szigora mellett, mindenkor oltalmazni fogják a gyülekezetek jogait s érdekeit, eleget tévén a törvénynek a kijelölés által, az egyházközségek érdekeinek pedig az által, hogy az általok ajánlatba hozott 2 vagy 3 lelkész közül a legérdemesebbet mindenkor kijelölik.

Megemlítem, mert habár a gyülekezetek szabad választási jogának védői közé tartozom is, nem vagyok oly elfogult, hogy el ne ismerjem a törvénynek netán létezhető jóságát, melyet az, végrehajtásában eredményezhet. Ilyennek tartom e törvénynek azon bekövetkezhető hatását, melyet az a theologiai ifjúságra gyakorolhat. Komoly gondolkozású ifju ugyanis, ha tudja azt,

hogy jövendő jobbléte sok tekintetben már attól is függ: mennyiben tett eleget iskolai pályája kötelmeinek, lehetetlen, hogy idejét s tehetségeinek minden erejét öntökélyesítésére ne fordítsa. Adja Isten, hogy legalább ez egyben érvényesüljön áldásos hatása e törvénynek!

Béki Sámuel.

ISKOLAI ÜGY.

Hogyan készül a középiskolai törvény?

Irtuk a minap, hogy a közoktatás magyar kir. minisztériuma, midőn középiskolai törvényjavaslatát immár *ötödizben* nyújtja be a képviselőháznak, *még mindig nincs tisztában*: mitevő legyen középiskolái felével, a *reál-iskolával*? Nevezett minisztérium a szükséges tájékozódást önkebelében föl nem találván, másutt kereste azt. December 31-én, budapesti tanárokból álló tanácskozást hívott egybe, melynek eredménye megint csak az lön, hogy a szétágazó vélemények okán egyebet, mint a reál-iskolák tantervének *szükséges reformálását*, ki nem mondhatott. S így az enquête meghiusultnak tekintendő. Vegyük tudomásul, hogy a miniszter két irányban indítja meg most a mozgalmat, hogy az aggodalmassá váló ügynek valami megoldását lelje.

Nevezetesen — amint a budapesti hírlapokból olvassuk — megbizta a budapesti reál-iskolák igazgatóit, hogy a tankerületi főigazgató elnökle alatt összegyűlvén, *javaslatot dolgozzanak* ki a reál-iskolai tanterv módosítása iránt. Együttal irányelvül kitézi, hogy *a reál-iskola felső osztályai szaktanfolyamokkal köttessenek össze; anélkül azonban, hogy a reál-iskola szervezete és célja kárt szenvedjen*. Így írják a nevezett lapok; tudósítóik bizonyára látták a miniszteri felhívást. Nekünk a felhívás eredeti szövegéhez nem volt szerencsénk.

Ez tehát egy.

Olvassuk azontúl a képviselőház közoktatásügyi bizottsága tárgyalásaiból, hogy a miniszter indítványára nevezett bizottság egy szűkebb körű albizottságot küldött ki, mely albizottság feladatát a január 20-iki ülésben a hivatalosan oda küldött miniszteri tanácsos úgy magyarázta, hogy „az albizottság munkája, a kérdés *államjogi és didaktikai* természete szerint, két részre oszlik“; hivassanak meg hát mindkét félen szakértők, kiket a bizottság kihallgatván, a megoldás útját előkészítse.

Ez a második.

Ahoz nincs szónk, hogy a kérdés államjogi oldalnak előkészítése s a szükséges egyetértés létesítésére parlamentarizmus albizottságok küldessenek ki, s hogy ezek a „szakértők,“ vagy tán jobban mondva: az *érdekelt felek* köréből kihallgatást eszközöljenek. Ily kérdésekben a „modus vivendi“ határoz, melyet kölcsönös engedmények, s végesetben a majoritás formuláz.

Egészen más a szóban forgó ügy didaktikai része. Az még csak megjárna, ha a törvényjavaslatban említett különböző érdekkörök iskoláinak didaktikailag is kíváncsok, lehető összhangzásba hozásáról lenne szó a nevezett parlamentarizmus előkészítő fórumon. E kérdésben is dönthet a scrutinium. De nem

arról van ám szó. Maga a miniszter így allegál a bizottság előtt: „a reál-iskolákat életképesekké kell tenni, s épen ezen intencio által vezéreltetve, hívott össze maga is a napokban egy szakférfiakból álló enquete, melynek eredménye aztán az albizottsággal közölni fog.” Tehát e parlamentarizmus albizottságra bizatik, hogy szavazás útján döntse el: hogyan legyenek életképesek a reál-iskolák; az albizottság eszerint kiemeltetik természetes parlamentarizmus hatásköréből, s tanügyi principiumokat eldöntő tudományos akadémiává, iskolai szellemet meghatározó conciliummá válik. Ez ellen, vagyis az iskolai ügy didaktikai felének ily forumok elé terelgetése ellen van nekünk szónk.

S e szót, ki merné állítani, hogy ellenzéki viselkedet adjon szánkba? Közoktatásunk magasműveltségű minisztere jól tudja, hogy midőn iskolák életképesége, a budgettől nem függő tanügyi irányzata, a tanügy szelleme kerestetik, ha ezt meg nem találja egy fő: száz fő, száz akarat, száz szavazat sem adhatja meg. S ki mégis ide appellál, tagadhatatlanul erőlteti a dolgot. Ez erőltetést látjuk mi az elősorolt tényekben. S mert ezt látók, vélekedtünk úgy, hogy a törvényjavaslat tárgyalásának tisztességes elhalasztását célozta a miniszter. Nekünk felelt a miniszter, midőn a bizottságban szabadkozott azon föltevés ellen, mintha a javaslatnak törvénynyé emeltetését késleltetni akarná!

Jól van, tudomásul vesszük. S most annál nagyobb nyugalommal szemléljük s regisztráljuk közoktatási minisztériumunk vergődését a középiskolák ügyében. Mi eredményre jut a még mindig dolgoztatni kívánt enquete? Miféle javaslattal állnak elő a budapesti reál-iskolai igazgatók? Hát az albizottság szakértői hova jutnak el? Mint fogja mindezeket a bizottság nyélbeütni? S mi címen fogja elmondani majdan a felelősséget ekként szerencsésen megosztott minisztérium a várható fényes eredményre, hogy „ezt én csináltam!”

Biztosít a miniszter, hogy a jó szándék megvan. Ez is valami; noha megírta Dante, hogy a pokol útja is jó szándékkal van kikövezeve.

Bokor József.

Egy középiskola.

(Második közlemény).

Kérdés alatt van célja középiskoláinknak; kérdés alatt vannak természetes határai az elemi és a szakoktatás felé; kérdésben a különböző, ugynevezett középiskolák egymásközött; kérdésben vannak használandó eszközeik: mie nincs hát kérdés alatt a középiskolának? Talán az egy neve?

Résztvétem annak, ki e biztosnak egyedül maradt dologból: a névből kívánná megszerkeszteni középiskoláját. Hisz jelöl fogalmat, elismerem. S a fogalomból — mint a közönséges józanész s azonfelül a philosophusok tanítják — mindig szabad s lehet következtetést húzni. Lehet a középiskolából is. E következtetés azonban mindent egybevetve sem több sem kevesebb annál, hogy benne már nem elemi, s még nem szakiskolával van dolgunk.

Ez ugyan sovány felelet, de felelet. Felelet azoknak, kikre a közoktatás rendszerének vezetése bízva van, s akik a középiskola zavaros helyzetének homályos érzetében középiskolát elemi iskolával, középiskolát szakoktatással összekötni kívánnak. Ezt teszi például állami közoktatásunk minisztériuma,

midőn reál-iskoláját, ez eddig határozottan *középiskolának vallott* intézményt, kereskedelmi, gazdasági, sőt esetleg katonai szakoktatással kívánja összezsírttatni. Hogy az alaki logika mily erejével: azt ő tudja. —

Melyik politika nem tette túl azonban magát az alaki logika szabványain! Megesik a tanügyi politikán is, kivált ha a helyzet zavaros, s a tette magát mégis el kell határoznia. Ily esetekben mindig marad fenn egy tisztességes út, melyet járni könnyű, s amely nagyobb veszélyekbe botlástól megóv, tudniillik a *történelemé*. A történelem a társadalmi tudományok „arany-horgonya”; a történetek tanúsága azon mentő eszköz, mely legalább a jelen megtartására oktat. Ez az oka: miért ragaszkodik mindenki különbség nélkül a tények logikájához; sőt, hogy a reformerek maguk miért nem szakíthatnak a történetek tanúságival, oka: mert az ember műösztonét vélik sejteni az események láncolatában, amaz öntudatlanul is működő érzéket, melyről mondatott, hogy a jövő méhét képezi.

Cserben hagyott benünket a középiskola szervezetében az alaki logika, forduljunk minden veszély rettegése nélkül történelmünk tanúságához.

Tényleg úgy van, hogy a középiskola nevének többféle nevelés-oktatási intézményt ismerünk.

Van egy középiskolánk, mely az elemi és a tudós szakiskolák: a régi egyetemek között középen áll, tudniillik a *gimnázium*. Hosszú időn keresztül egyedül állt és élt, híven alkalmazkodván az eredetével összefüggő ama kíváncsolomhoz, hogy az egyetemek kedvét töltse, oly tanítványokat bocsátván számára, kik a primitiv egyetemek jobbára latinnyelvű előadásait megértsek. Így volt hazánkban, így a művelt Európában mindenütt.

A nemzetiségi eszmék fölébredése s jogaiknak erős kezekkel követelése tört először rést e közoktatási intézményben. A lingua vernacula mindenütt tért kezdett foglalni az iskolákban, először ugyan latin nyelven előadva, majd a tiszta hazain. E század elejével pedig a hazai nyelv mindenütt hódított, sőt ma annyira ment, hogy a lingua latina maga is mindenütt az illető nemzet, az állam hivatalos nyelvének taníttatik.

A középiskola kérdésében maig oly nagy port felverő latin kérdés, melyre Berkeley szavai teljesen illenek: felverjük a port s aztán panaszkodunk, hogy nem látunk: teljesen a hazai nyelv jogainak érvényesítéséből eredt. Tanuságként jó lesz ezt is megjegyezni azoknak, kik a latin nyelv eshetőleges mellőzősével a *hazai* műveltséget vélik veszélyeztettnék.

A második rést a régi gimnáziumokon a természettudományok rohamos s annyi eredménnyel jutalmazó felkarolása okozta. Ez eredmények előtt az iskola sem hunyhatott szemet, s lassanként feltárta kapuit a természettudományok betódulásának. E hódítás szintén a jelen századra esik, s képzeltető, hogy a nemzeti törekvésekkel egyesülve, mily ostrom alá vevé gimnáziumainkat. S amint a gimnáziumok a követelésekhez elég gyorsan alkalmazkodni nem tudtak, a természettudományok a hazai nyelvvel karöltve párhuzamos iskolát teremtettek a gimnázium mellett. Ez a *reál-iskolák* keletkezésének eredete.

S ezzel lön megteremtve a kuszált helyzet, melyben a paedagogia csak keresi a tájékozódást, de a melyet meglábolni nem birt. Sőt, hogy a zavar még nagyobb legyen: a felsőbb szakoktatás maga nagy változásokon ment keresztül. Talán az egy theologia

— s ez is csak a római katolikus — maradt meg régi, középkori állapotában. A jog-, az orvos-, a bölcsészeti tudományok teljesen átalakultak, ha formában kevésbé, annál inkább lényegben. Sőt — amiben ugyan egy kis anomalia is van — a *tudomány-egyetem* mellett egy *műegyetem* képződött ki. Mintha e műegyetem nem kiegészítő részét alkotná az *egyetemes tudományosságnak*. Minket azonban német ész vezetett. Pedig mennyivel logikusabb lett volna a francia „sciences és lettres” felfogást követnünk, ha már osztályozni és az osztályozásban másolni akartunk.

A közélet szülte e rohamos fejlődés teljesen fejére hágott középiskolánknak. Mennyi természet-tudomány a gimnáziumban a latin mellett? mi viszonya a reál-iskolához? mi okon készít a gimnázium minden egyetemi szakra? mi okon a reál-iskola csak egyre? Hány évesek a középiskolai tanfolyamok? Mi lesz a természetes választó határ a két középiskola, s viszont ezek és az elemi iskola, majd az egyetem közt?

Ki ne ismerné föl e kérdésekben a mai középiskolák sokat hányatott életkérdéseit?

(Folytatása következik.)

Bokor József.

T Á R C A.

Észrevételek és megjegyzések a zsoltárok műfordítására.

Azon feltűnő lelkesültségnek, nemes törekvésnek, mit a remény alatt békén szendergő új Énekes-könyv érdekében, világrahozatalában kiváló örömmel tapasztalunk, csak örülhetünk. Azonban valahányszor egy-egy feltűnő Zsoltár-műfordítást, a lélek és szív benső odaadásával átolvasok, bizonyos tételek és kifejezéseknel sokszor fájó érzés rezgi át keblem húrjait, mely rezgéseket, még a helyesnek, célszerűnek talált szövegezés sem képesek mindig teljesen megszüntetni.

Szomorú előérzetem van s ennek alapján az új Énekes-könyv gyors létrejötte már kétessé vált előttem. A munkálkodás megvan az énekügy barátai között; csak hogy mindegyik tényező, saját egyéni szempontjából indulva ki, minden előirányzat, közösen, kölcsönösen tett elvi megállapodás nélkül törekszik leróni kegyeletet adóját az énekügy iránt; vagy más szóval: tenger, hajó, személyzet van, de iránytű nincs sehol.

Egyesek tevékenysége, buzgalma, igyekezete ellen kifogást tenni nem lehet; de majd, midőn eljő az az idő, hogy az egymásra halmozott anyagokat, az egymással irányra, szellemre, kivitelle alig, vagy csak kevésbé összhangzó dolgozatokat szakszerűleg rendezni kell, nem lesz halandó, ki azt úgy teljesítse, úgy hajtsa végre, hogy az a felekezet várakozásának teljesen megfeleljen s igényeit kielégíteni képes legyen.

Az öt egyházkerület, szerencsétlen árvájára, az előítéletek nehéz sulya alatt nyögő énekügyre nézve, jelenleg — míg a leendő Énekes-könyv kiadására nézve az „*ego primam tollo*” be nem következik — egyetért; mert mindenik, habár bizonyos tekintetben, látszólagosan óhajtja, hogy a felekezet szellemi léttségéhez illő Énekes-könyv jöjjön létre; hogy legalább ne legyen oka pirulnia a vallásos szellemi

fennsőbbségben folytonosan haladó külföldi reform. egyházak előtt; de én őszintén mondom, hogy félek és tartok attól — észelve az eddigi összhangzat nélkül való munkálkodást, főleg pedig az egymástól nagymérvűleg elütő nézeteket és véleményeket — hogy az ényészet ölébe sok év alá fog még merülni, míg a felekezet ebbeli régi óhaja teljesül, vagy — mitől Isten mentsen — hogy partikularizmusba esünk az énekügyre nézve, mint a sweitziai; a kettő közül valamelyik teljesülni fog. Ám legyenek rossz jövődőlő!

Még alig hogy e téren megkezdtek a működést, már a Zsoltár-szövegek műfordítására nézve is több ellentétes nézet, vélemény és még ki tudja hogy mi, vergődött felszínre. Az egyik s úgy látszik eddig, hogy domináló nézet az, mely szem előtt tartva a külföldi ref. egyházak e részben tett helyes eljárását, nem ohajt az új Énekes-könyvben a zsoltárok részire külön önálló osztályzatot, mint eddig volt; ennél fogva azok közül minél kevesebbet, csak a keresztyén szellemmel teljesen azonosítható, a keresztyén érzületet egyáltalában nem sértő szövegeket; dallamilag pedig, csak a mai modern zene hangnemeire alkalmazható, népiskolákban azok tanítását nem nehezítő menetű énekeket kívánja fölvetni, és azokat tartalom szerint a többi énekek közé beosztani, miként beosztották a zürichi, lausannei, vaudt-, neuchatel- és a genfi cantonok; tekintve pedig a műfordítást, abban a folytonosan előretörő, mindinkább szellemesbülő, s a héberizmus nyügetől valóban szabadulni óhajtó magyar ref. szellem magasztos kinyomatát óhajtja látni. Szerintem ez a legkorszerűbb, leghelyesebb nézet. A másik sajátságos nézet az, mely minél több használható Zsoltárt, az ódonszerű, esetlen héber kifejezések megtartásával, semmit se törődve a vers és rithmus átalakításával, szeretne használatba vétetni; ez az ugynevezett fontolva haladók nézete, kikben megvan ugyan a nemes igyekezet, de félnek a ref. szellem fényétől s csak árnyékba húzódnak; a harmadik nézet a mozdulhatlanságig maradók nézete, kik a Szent Molnár-féle szövegek nyelvtani kijavításával s a feleslegesek kihagyásával ez idő szerint megelégednének; a negyedik nézet az, mely a szövegek szellemére ha ad is valamit, de annál nagyobb súlyt fektet a versek és a rithmus teljes átalakítására, illetőleg magyárosítására.

Azok, kik e nézetet vallják, erős magyar szellemű reformátusok, szemébe néznek minden akadálynak, nehézségnek bátran, mely gátolná őket a kivitelenben; nagy feladatot tűztek maguk elé; miként leendő az megoldva: az a jövő titka; de hogy a megoldás teljesen csak bizonyos szempontok figyelembevételével eshetik meg, az több mint való. Tudva van, hogy a Zsoltárok műfordítását az illetők híven az eredeti szöveghez hajtják végre, és néhol látszik is azokban a héberizmus jó adagokban; most már az ily héber szent fogalmakkal, sajátságos hasonlatokkal jól átszőtt szöveget magyar versmérték és rithmus szerint alakítsuk vallásos énekké, hogy fogja az magát kivenni? Épen úgy, mintha pl. egy qualificaltnak látszó zsidót felöltöztetünk magyar díszes ruhába, s ki nem ismeri, azt hiszi, hogy tetőtől talpig magyar ember. Az ilyenekre mondá egy régi kedélyes költő:

„Farkas is elhányja szőrét,
Kigyó levetkezi bőrét,
Mégis az marad, mi volt!”

Tehát valamint a magyar öltöny alatt is megmarad sokszor a zsidó jelleg — noha e tekintetben is vannak kivételek — a mostani műfordításoknál is, a héber szöveget szolgailag utánzó magyarosított szövegekben is akként feltalálható az; az ilyen jellegű s kinyomatu szövegeknek aztán mindegy, akárminő versalakzatot s a dallamnál rithmust adunk, csak benne van már azokban az ősz zsidó szellem. Ha tehát azt akarjuk, hogy a zsoltárok szövegileg magyar jellegűekké váljanak, illetőleg magyar versalakot, rithmust nyerhessenek, akkor a műfordításoknak is magyar ref. szellemben kell megtörténniök; következésképp azokból, minden oly kifejezéseket, hasonlatokat, melyek a ref. ember keresztyén érzületét sértik, ingerlik, végkép ki kell hagyni. Nem állítom, hogy ezen magyarosítás nehány zsoltárnál — t. i. ott, hol a bennrejlő vallásos szellem egybehangzó a keresztyén szellemmel — nem volna kivihető; de tagadom, hogy e műtetre kivétel nélkül mindegyik alkalmas volna. Ime, egyházi lapjainkban, nehány héber szellemben nyakig úszó Zsoltár-műfordítások már lettek bemutatva, s azt észleltem ugyanazonegy sorrend alatt álló zsoltárnál is, hogy a kifejezések sok helyen egymástól eltérők; mindenik versenyez egymással a héberizmusban, mintha csak megrendelés útján készültek volna azok valamely falusi zsidó egyház részire, nem pedig tösgyökeres magyar ref. gyülekezetek számára jöttek volna az áldott napfényre!

A multnak emlékeinél fogva, melyek hozzájuk fűződnek, én a zsoltárokat tisztelem; de hogy azok minden tekintetben a mi cultusunkra annyira fontosak volnának s oly belbecscsel bírnának, miszerint azokat csak szolgailag utánzott műfordításokkal lehetséges visszaadni, mert másként eredetiségük kockáztatva s hatásuk veszélyezve volna: nehéz elhinni. Ha azok a Zsoltárok, melyekbe rajongásig szerelmese vagyunk, oly és annyi szellemi és hatásos erővel bírnak: mi az oka mégis, hogy a külföldi újabb ref. Énekes-könyvekben mindig apad számuk? A lausanneiek 31, a zürichiek 29, a vaudt-, neuchatel- és genfi cantonok 55 Zsoltárt használnak s azokat is nem egy csoportba, hanem külön-külön, tárgyilagosan beosztva, a többi énekek közé helyezték.

Nagyon szűk korlátoltságot, szellemi szegénységet kellene föltenni azon felekezetről, mely nem volna képes saját istenitiszteletéhez szükségelt énekeket teremteni, hanem idegen anyagokból gyurna idegen szellemben ilyfélét magának!

Nekem a Zsoltárok azon része ellen, melyeknek vallásos szelleme a valódi ref. szellemmel azonosítható, nincs kifogásom; de van az olyak ellenében, melyeknek átiratát olvasva, azt kell gondolni, hogy nekünk a személyileg három egy Istenen kívül, egy negyediket, a haragvó, boszúálló, rettenetes héber Jehovát is tiszteletünk tárgyává kell tenni!

Az eddig közölt műfordítások technikailag — habár nem eléggé magyar versmérték szerint — megküzdöttek a nehézségekkel, hanem az azokból kirívó héberizmus, a mai emelkedettebb keresztyéni fogalmak szerint, annyira visszataszító, hogy minden magyar reformátust sért, mert nem tudja magát tájékoztatni, hogy az Istenről egyszer mint szerető menyeyi Atyáról, ki földi gyermekeit csak boldogítani, elősegíteni kívánja, másszor mint olyanról hall, vagy olvas sorokat, ki nagy búsulásában, haragjában, éltünk napjait semmivé teszi, s vesszővel, bottal vigasztal bennünket stb. Miféle emberi gyarlóságok-

kal felruházott lény az, a mai keresztyéni fogalmak szerint? Nem következetlenség-e ily egymással homlokegyenest ellenkező vallási tételek fenntartása és terjesztése?

„Haragod miatt napja életünknek“ ez a kifejezés hogy állhat meg oly vallásos egyékekkel szemben, kik egész éltök folyamán kegyesek, buzgók vagyis vallásosak voltak, s okot nem adtak arra, hogy Isten haragjában foszssa meg életüktől. Nem célszerűbb leendett volna így módosítani: „Végzésed miatt stb.“ csak egy szóváltoztatás, s mennyivel keresztyénebb kifejezés!

De kérdehetné ezekután valaki, mimódon volna tehát lehetséges úgy átmódosítani az alkalmasabb zsoltárokat, hogy azok az Énekes-könyvben külön osztályzatot nem képezve, tartalom szerint olvasztatnának be a többi énekek közé! Felelet: úgy, ha a fölvetett zsoltárnak csak a szellemét fogjuk föl s annak adunk alakot. Hogy ezt tényleg igazolhassam, alább közlöm a LXXXIV. Zs. áttételét magyar ref. szellemben, nem műfordítás, nem utánzás, hanem olyan, hogy a magyar ref. keresztyéni érzületet legalább nem sérti, nem jő elő benne fecske-, verébfészkek, kútásás, csatorna-csinálás, mint Molnár Albertnél tapasztalható, hanem a vallásos érzületet foglalkoztatja az örök Fővalóval, s nem engedi annak figyelmét másfelé kalandozni.

Ily módon látnám én népünk vallásos felfogásához illőnek az arra alkalmas Zsoltárokat áttenni. Nincs szándékom azzal nyomást gyakorolni, távol van annak gondolata is tőlem, csak egyszerű bemutatás akar ez lenni, semmi egyéb.

Miután Lapjainkban kísérletkép is voltak eredeti szerzemények bemutatva, én is megkísérlem a bemutatást egy pár énekkel. Az a sajátságos bennük, hogy magas költői eszméktől nem duzzadók, de nincsen is reá szükség egyszerű népünkkel szemben; hogy a magyar versmértéket megüti-e, azt majd megszűgja nekem az én énekügyi bajtársam*), onnan a Duna vidékéről; tartalmára nézve olyan akart lenni, hogy népünk vallásos érzületének tápanyagul szolgáljon s s figyelmét tisztelete tárgya iránt folytonosan lekötve tartsa, hogy ne csak test, hanem lélek szerint is legyen jelen az a gyülekezetben.

LXXXIV. Zsoltár áttétele.

Világ Ura s Fejedelme,	Édes Atyánk, mi paizsunk!
Vonz házadnak szent szerelme,	Reményünk és bizodalunk,
Imát zengni néked e helyen.	Szent érzettel tisztelünk itten.
Lelekem hozzád vágyakozik,	Elhagyva a föld gondjait,
És csak feléd kívánczik,	Lelekem kint sok bajait:
Hogy irgalmat nyerhessen itten.	„Egyek vagyunk a szeretetben.“
Szent léven e törekvésem,	Erősítsd ez érzést bennünk,
Oh segíts meg, jó Istenem!	Hogy lehessen hozzád mennünk.
Csak az boldog ember nyilván,	Te vagy nekünk fényes napunk,
Utáiban ki igazán	Édes Atyánk s védpaizsunk;
Ohajt járni, szívvel, lélekkel.	Oh áldd meg a hű tisztelőket.
Ninesen vágya semmi után,	Szent áldásod azzal legyen,
De halad az erény után,	A ki jár a jó ösvényen,
Nem gondolva a tövisekkel;	S javaiddal boldogítsd őtet.
Mert tudja az ígéretet:	Bizony boldog az éltében,
„Hozzád jutni csak így lehet.“	Ki bizik szent istenében!

Vasárnap déleesti ének.

Dallam: CXXXVIII. Zs.

Oh mindenek alkotója,	Ki szent házába látogatja
Fentartója, áldott Istenem!	És hallgatja igaz ígédet,
Csak te hozzád vágyakozik	Azt egykoron idvezíti,
S kívánczik e földről lelkem.	Ha követi, szent beszédedet.
Oh tekints le egeidből,	Azért híven megtartjuk azt,
Fénykörödből mostan én reám,	Mert ad vigaszt földi létünkben,
S mit ajakim zengedeznek	S ha e világ eltántorit,
És rebegnek, halld meg, jó Atyám.	Ez bátorít küzdelmeinkben.

*) Kálmán Farkas. I. S.

Magasztalom Felségedet,
S szent nevedet áldom szüntelen;
Mert a te szent igazságod,
És jószágod — örök s végtelen.
Azért hozzád im járulok
S leborulok imádva téged.
Igaz hittel így föllelem,
S megőlelem te szent Felséged!

Engedd, Atyám, hogy szívembe
És lelkembe rejtsem beszéded.
Tudom: ki azt megőrizi
És tiszteli, te azt megvéded.
Óh segíts hát híven élni,
S jót reménylni, a míg itt élek.
Igy az élet bajaitól.
S fájdalomtól sohasem félek.

Ivanka Sámuel.

A sárospataki főiskolai könyvtár története.

(Folytatás).

Lehet képzelni, hogy e nehéz időben gondolni sem lehetett a könyvtár gyarapítására; sőt később, az egész XVIII-ik századon át sincs könyvtári tőkéje a főiskolának. Mindössze némely iskolai díjakat fordítottak a könyvtár javára. Ilyenek voltak 1775 óta az iskolai büntetéspénzek, melyek évenként 80—120 frtra mentek és az aláírási díjak, melyeket azok fizettek, a kik az akadémiai pályára való lépéskor az iskolai törvényeknek aláírtak. Ilyen volt 1785 óta a beírási díj, mely ugyanakkor 1 frtban állapított meg és 1788 óta a két (nagy és kis) hallgató-terem díja, melyet az ott tartatni szokott, gyakran előforduló könyvárverésekért fizettek pénzben vagy könyvben, mely alkalommal a jobb könyvek a főiskola számára megvásároltattak. Addig az árverést nem lehetett megkezdeni, míg a könyvjegyzék a főkönyvtárnoknak be nem mutatott. Ezen időtájt a könyvtár ajtajánál perselyt is tartottak, melylyel a látogató közönség adományait fogadták el. A persely a tanári kar jelenlétében nyitott fel és évenként 15—20 frt. jövedelmet adott. A mi ezen elsorolt jövedelmeken kívül még szükséges volt könyvtári beszerzésekre, azt az előjáróság, a közpénztár állásához képest, szívesen teljesítette, úgy tekintvén a könyvtárt, mint az iskola szellemi életének, tanárok és tanulók tudományos előhaladásának fő-fő tényezőjét. Ezért időről-időre megbizta a tanári kart, hogy meghalt tanárok, kitünőbb egyházi és világi férfiak könyvtárait a főiskola számára megvásárolják, vagy könyvárveréseken, Pesten, Leleszen, vagy másutt vevőkül jelentkezessenek. (L. Acta publica 76., 77. lap). Nem említve a kisebb vételeket, melyekről könyvtári naplóink a XVIII-ik században évről-évre folyvást tanuszkodnak, a következő nagyobb vételek fordultak elő:

1) A Longai könyvtárból 1755-ben 21 különböző mű, 25 frtéért és 84 denariuserért.

2) A Dr. Szathmári Paks Pál, s.-pataki tanár könyvtára, mely 181 műből állott, 279 kötetben, melyről ezen lajstrom maradt fenn: *Series librorum, quos sum-tibus inclyti, patronatus pro illustri collegio S.-patak. collegit cl. D. Paulus P. Szathmári, inserta publicae bibliothecae. Anno 1766.*

3) A Bányai István, s.-pataki tanár könyvtára, mely 388 kötetből állott és 677 frt. 22 denariuserért vették meg. Ezen könyvek jegyzéke, melyben sok becses kiadású latin classicusokra akadunk, ily címet visel: *Catalogus librorum e bibliotheca cl. D. Prof. Stephani Bányai in bibliothecam ill. collegii S.-patakiensis translata.*

4) A Beleznai könyvtár, melynek megvételével 1795-ben Szombathi János főkönyvtárnokot bizta meg az előjáróság.

Ezzel mintegy 2308 kötettel szaporodott a könyvtár, mint a „*Recensio librorum bibliothecae Beleznaianae S.-patakinum adlatorum an. 1795.*“ mutatja.

Feltűnő, hogy a fent elsorolt könyvtárak lajstromában egyetlenegy régi magyar könyv sem fordul elő, mintha könyvgyűjtőink, magyar tudósaink, szentségtörésnek tartották volna, hogy az idegen nyelvű, különösen latin könyvek közt, még magyarul írók művei is előforduljanak. Irodalmunk újjászületése s ennek segélyével nemzeti és szellemi életünk megújodása hozta meg azt az időt, midőn magyarjaink a könyvészet terén is különös súlyt fektettek a nemzetire és gyűjtögetni kezdték azt, ami magyarul vagy magyar embertől iratott. E tekintetben a sárospataki főiskolai könyvtár körül felejtethetetlen érdemet szerzett magának Szombathi János, tanár és könyvtárőr (inspector bibliothecae 1783—1823.), ki a régi magyar könyveknek szenvedélyes gyűjtője volt, már akkor, midőn nálunk még igen kevesen gondoltak arra. E végett felkutatta a szegény ref. papok s tanítók könyvtárait, felhasználta az ünnepre járó és supplicáló diákokat. Az ő páratlan gondoskodásának köszönhető, hogy már 1790-ben mintegy 170 különböző műre megy nálunk a XVI. és XVII. századbeli magyar könyvek száma. Az ő egyedüli érdeme, hogy a sárospataki könyvtár régi magyar könyvekben jelenleg is az első helyek egyikét foglalja el a hazai könyvtárak közt.

A vétel mellett ajándék útján is nevezetes gyarapodást vett a s.-pataki könyvtár. Legelső volt, ki a XVIII-ik század elején, mindjárt az iskola visszaköltözködése után, nagyobb számu könyvet hagyott ránk: Eszéki István, kolozsvári ref. lelkész, ki 1659-ben iratta be magát a s.-pataki akadémiai ifjak névsorába. Az iskolából egyenesen a németalföldi egyetemekre ment. Onnan előjövén, lett szatmári tanár, azután Erdélyben egymásután udvarhelyi, deési és végre kolozsvári lelkész. Se Bód Péter, se Ferenczi és Danielik nem jól adják életrajzát. Ezen tudós ref. lelkész 1707-ben meghalván, gazdag könyvtárának kétharmadát a s.-pataki, egyharmadát pedig a kolozsvári iskolának hagyta. Érdekes végrendeletének ide vonatkozó 5-ik pontja: „*A könyveknek is egy részét, hacsak harmadát is, hagyom a kolozsvári collegiumnak, két részét a pataki scholának, mint-hogy azoknak, úgy tudom semmi sincsen, itt mégis vagyon valami.*“ A könyvek csak 1720-ban szállítottak Sárospatakra. Az egész hagyomány 205, nagyobbbrészt theologiai munkából állott. Minden kötetben látható Eszéki Istvánnak sajátkezü névirása. E hagyomány emlékezetét ily című catalogus tartja fel: *Catalogus librorum a Ven. Dom. Stephano Eszéki ill. scholae S. patakiniae legatorum et die 3 sept. 1720. e Transilvania adductorum.*

A másik nagyobb könyvadomány e század elejéről a Simándi István s.-pataki tanaré, a ki 1710. máj. 2-án elhalván, egész könyvtárát a főiskolára hagyta. Mintegy 294 theologiai, bölcsészeti és görög-római irodalomra tartozó munka olvasható meg azon jegyzékben, mely ezen hagyományról mai nap is tanuszkodik könyvtárunkban ily címen: *Catalogus librorum ill. collegio S. patak a clar. D. Stephano Simandi legatorum hac serie inventatus A. 1711. per Franciscum Fantho.* Ezen két könyvjegyzék össz-

szehasonlító vizsgálata tanulságos már csak azért is, mert megtudjuk belőlök, hogy egy lelkésznek és egy fiatalon elhalt tanárnak milyen könyvtára volt a XVIII. század elején. A theologiai művek mindkettőnél nagyobb számmal voltak képviselve, mint egyebek, noha Simándi bölcészeti tudományokkal foglalkozott és első tanított kísérleti természettudományt a s.-pataki főiskolában, a miért is őt, mint később Hatvani Istvánt Debrecenben „ördögös-“nek tartották. Kisebbségi könyvadományok a XVIII. századból ezek:

1) *Dusitz Mihály* báji ref. lelkész hagyományából 1738-ban 28 darab. 1717. sept. 1. iratta be magát az akad. ifjak sorába. 1728-ban iskolánkból egyenesen akadémiára, Utrechtbe ment, honnan 1730-ban visszajövé, 1731-ben báji pappá lett, meghalt 1738-ban.

2) *Radócz István* hagyományából 1739-ben 5 db.

3) *Matolcsi László* hagyományából 1743-ban 15 db.

4) *Pettyéni Gyöngyösi Pál*, elébb kassai lelkész, azután a frankfurti (az Odera melletti) egyetem tanára hagyományából, 1746-ban, 63 db. angol mű. Ennek hasonnevű fia Pál, orvostudor, pétervári kórházi orvos volt, leánya pedig Sára, Bányai István sárospataki tanár (1744—67.) felesége volt.

Az elősoroltakon kívül még több, mint 200 adományozó nevét mutatják fel könyvtári naplónk a XVIII. századból. Ezek közt tekintélyes egyházi és világi férfiakra akadunk, de nagyjából szegény papok, tanítók és tanuló ifjak. Ezek, ha valamely iskolai hivatal (seniorság, könyvtárnokság), vagy iskolai pályákat bevégezték, hálájuknak szokás szerint egy-egy a könyvtár számára felajánlott könyvvel adtak kifejezést. Így tettek 1751 óta a külföldi egyetemekről hazatért ifjak is, mely úton könyvtárunk időnként nevezetes gyarapodást vett.

Mint feljebb előadtam, a XVIII. században végpusztulásra jutott könyvtárunk vétel, hagyomány és különösen ajándék útján szép gyarapodásnak indult. A régi könyvtár néhány példányai is innen-onnan előkerültek. A könyvtár közvetlen felügyeletével, gondozásával most is, mint a múlt századokban, az esküdt diákok (primarii) közül bíztak meg egyet, vagy legtöbbször kettőt is. A főfelügyeletet az igazgató-tanár, majd 1783 óta Szombathi János, mint főkönyvtárnok vitte. Fontosabb ügyekben, mint p. o. vétel, csere, árverelés, maguktól nem intézkedhettek. Kötelességök volt a könyvtárt rendben tartani, az olvasó közönséget kiszolgálni. Hivataluk 1—3 évig tartott. Megjegyzendő, hogy ezen században még a természettani eszközök, régiségi tárgyak sat. is a könyvtárban őriztetek. Hivatalévök elteltével a könyvtárt és más őrizetekre bízott tárgyakat leltár mellett adták át utódaiknak. Hadd álljon itt azoknak névsora, kik a XVIII. században könyvtárnokságot viseltek. *Fantho Ferenc* 1711-ben (akad. pályára lépett 1704-ben, 1712-ben tállyai tanító, hol aztán állandóan megtelepedett, † 1718.). *Czeplédi Sámuel* 1715-ben (akad. pályára lépett 1706 oct. 3., 1716. jan. 23. seniorrá lett, 1717-ben külföldre ment, honnan 1719-ben tért vissza, 1720-ban berzétei pappá választatott, hol † 1728.). *Pécsi Imre*, később Péczeli nevet vett fel, 1726-ban (atyja a révkomáromi lelkésznek, nagyatyja a debreceni tanárnak. Az akad. pályára 1717. jan. 26-án lépett, 1725-ben syntaxisták tanítója volt, 1728—1730-ig rimaszombati tanító

volt, végre 1731-ben külföldre ment, honnan 1734-ben visszatér, zsolcai s. azután lúci és putnoki lelkész volt, meghalt 1758-ban). *Szerencsi István* 1728-ban (akad. pályára lépett 1718. jul. 7., 1729-ben külföldre ment, onnan hazajövé, lett vadnai, végre silicei lelkész, † 1761.). *Fekete Zsigmond* 1732-ben. *Lebo István* 1736-ban. *Petrarhai István* 1738-ban (akad. pályára 1726. dec. 7. lépett, 1738-ban seniorságot is viselt, majd 1739-ben tállyai pappá választatott, mely minőségben 29 évet töltött. Végre golopi lelkész és abauji esperes. Golopi lelkész csak névleg volt, mert Tállyán saját házában lakott. Meghalt 1789-ben, 81-ik évében). *Bányai István* 1738. és 39-ben, azután 1744-ben pataki tanár lett. *Rimaszombathi András* 1739-ben (az akad. pályára lépett 1729. szept. 22., 1738-ban a logicusok praesese volt, mint könyvtárnok még 1739-ben seniorrá választatott, 1741-ben külföldre ment, honnan visszatér, berzétei pap lett, hol 1745-ben fiatalon elhalt). *Szilágyi Pál* 1740-ben. *Szücs István* 1742-ben. *Kolláti János* 1743-ban. *Szentgyörgyi Mihály* 1745—47-ig (akad. pályára lépett 1739-ben, febr. 27.; 1750. febr. 7. seniorrá választatott, azután pelsőci, végre vadnai pap lett, hol 1774 tájban halt meg). *Szathmári Paksi Abrahám* 1749—50-ig (azután tokaji, kazinci, keresztesi pap és superintendens). *Szentgyörgyi Sámuel* 1751—1756-ig (hasonnevű atyjának, a superintendensnek fia, az akad. pályára lépett 1743. márc. 31., seniorrá lett 1756. jan. 26., azután külföldre ment, honnan visszatér, lett sajó-vámosi lelkész, hol meghalt 1779 táján. *Szentesi János* 1756—60-ig (később s.-pataki tanár). *Csebi Pogány Lajos* 1760—61-ig, ugyanakkor segéd-könyvtárnok *Katona József* volt. *Szentgyörgyi István* 1761—1763-ig, ki később s.-pataki tanár volt. *Bátori József* 1764—66-ig (akad. pályára lépett 1753. jul. havában, 1765. a logicusok praesese volt, 1767-ben seniorságot viselt, azután külföldre ment, honnan visszatér, lett kazai lelkész, hol meghalt 1804-ben, 70 éves korában). *Katona József* 1766—68-ig és vele *Molnár Görgei István* segéd-könyvtárnok (a későbbi s.-pataki tanár atyja), ki 1768—69-ben maga volt könyvtárnok. *Tasnádi Székely István* 1769-ben (Istvánnak fia, akad. pályára lépett 1760. dec. 5-én, 1775-ben seniorságot viselt, 1776-ban a berni egyetembe ment, honnan 1788-ban visszatér, 1779-ben lett szepsii pap; 1793-ban abauji esperes, meghalt Szepsiben, 1800-ban). Vele egyidejűleg *Sárány Pál* és *Szathmári Paksi Sámuel* voltak segéd-könyvtárnokok. *Komjáthi Abrahám* 1770—1773-ig (akad. pályára lépett 1760. máj. 2-án, 1774. jan. 25. seniorrá választatott, 1775—1785-ig külföldi egyetemeken időz, honnan visszatér, a miskolci gimnázium professora lett, azután 7½ év múlva igricii, végre parasznai lelkész és a.-borsodi esperes). *Kérészi István* 1774—1778. (Zsigmondnak, a cserépfalvi lelkésznek fia, atyja után szintén cserépfalvi lelkész volt). Ugyanakkor *Szathmári Paksi Mózes* és *Tasnádi Székely József* segéd-könyvtárnokok voltak. *Szathmári P. Mózes* és *Tasnádi Székely József* egyidőben, 1778—1781-ig mindketten rendes könyvtárnokok voltak. Az utóbbi még 1781—83-ig is hivatalban volt (fia Istvánnak, testvére a szepsii papnak, Istvánnak; akad. pályára lépett 1770. jan. 20-án, 1783. jan. 15. seniorrá választatott).

tott, 1784-ben külföldre ment, honnan 1786-ban tért vissza; 1790-ben erdőbényei, majd 1802-ben hernád-németi pappá lett, hol 1822-ben halt meg). Vele egyidőben *Szabó Dávid* (később s.-pataki tanár és újságíró) viselt alkönyvtárnokságot. *Rozgonyi József* 1783—4-ig (később s.-pataki tanár). *Kisari Tóth János* 1784—1790-ig. Ezzel 1786—1788-ig *Láczai József* viselt alkönyvtárnokságot, mindketten később sárospataki tanárok lettek. *Váczai Sámuel* 1790—92-ig. *Zilai Császár Sámuel* 1792—1794-ig (akad. pályára lépett 1780. júl. 10., 1795. febr. 2. seniorrá választatott, 1796-ban külföldre ment, honnan egy év múlva visszatérve, lett először gesztelyi káplán atyja mellett, azután 1799-ben petrii, 1802-ben szuhai, végre egymásután hetei, rimaszombati, perkupai lelkész). *Váradi Pál* 1794—95-ig. *Gál András* 1795—97-ig (akad. pályára lépett 1783. febr. 2.), 1797. jan. 27. seniorrá választatott, 1798-ban a jénai egyetemen időzött, honnan 1799. jan. havában visszatérve, lett gönci, majd 1811-ben vadászlelkész). *Kovács István* 1797—99-ig, vele egyidőben alkönyvtárnok *Miskolczi Mihály* volt, ki aztán 1799—1800-ig rendes könyvtárnokká választatott.

(Folytatása következik).

Színei Gerzson.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Hazai protestáns irodalmunk egyik legszellemesebb és legszorgalmasabb képviselőjét, lapunknak is dolgozótársát, *Bierbrunner Gusztáv* urat és családját súlyos csapás érte. E hó 21-ikén hunyt el öt és fél éves leánykája: *Louis*, ronesoló toroklobban. Ha ily lesúlytó s lelkünket egész mélyében érintő veszteségeknél lehet szó vigasztalásról, hozza meg azt a szülék részére az idő s az isteni gondviselés, s enyhítse gyászukat az, hogy abban másokkal együtt mi is őszinte részvételt osztozunk.

— **Beküldetett.** E lapok folyó évi 4-ik számában egy „*Kuriosus tanférfiu*“ „*Kuriosum*“ cím alatt azt fedezte fel, hogy a Felkl által Prágában kiadott s általam magyarnyelvre fordított földgömbön „*Budapest nem létezik*“, aztán Trefort miniszter úrral együtt jól megleckéz.

Ahoz a tanférfiúhoz nincs semmi szóm; hanem tisztelettel kérek minden ép látással bíró egyént: szíveskedjék elővenni a nevezett kiadó földgömbjei közül a 21 és 47 centimeter átmérőjű gömböket, mindeniken ott fogja találni fővárosunknak nemcsak jegyét, hanem „*Budapest*“ nevét is; a 31½ centimeter átmérőjű gömbön szintén ott találja a maga helyén — a Duna mellett — a főváros körjegyét és attól keletre a „*Pest*“ nevet is.

Igaz, hogy a metsző a „*Buda*“ szót itt elhagyta, valószínűleg azért, mert a nagyobb betűvel írott „*Magyarország*“ szó vette el a helyet, de ki tagadhatja, hogy mégis csak ott van írva a mi fővárosunk neve. Aztán az is igaz, hogy a 31½ centimeter átmérőjű gömb szövege még 1869-ben nyomtatott, a mikor a fővárost csak Pestnek hívták, a másik két gömb szövege későbbi nyomtatvány.

Gönczy Pál.

Midőn e helyreigazító sorokat, a méltányosság szempontjából, a legnagyobb készséggel közzétettük lapunkban, másrésztől ugyancsak az igazság érdekében, egész tisztelettel kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy alkalmunk volt közvetlen meggyőződést szerezni a következő feliratu: „*A föld, a legújabb felfedezések nyomán, magyarul szerkesztette Gönczy Pál, a m. kir. közoktatási miniszter megrendeléséből kiadta Felkl János Prágában*“ földgömből, melynek peripheriája, saját mérésünk szerint: 68 centimeter. S úgy találtuk, hogy

1. az osztrák-magyar monarchia egy és ugyanazon sárga körvonallal van megjelölve.

2. A nevezett sárga körvonalon belől a következő feliratok olvashatók: *Ausztria*, nagy ritkított betűkkel; első A-betűje Tirol hegyeire, vég kis a-ja Máramarosba esik. *Magyarországnak*, apró, tömött betűkkel, a Bácskán át Erdélyre terjed ki. *Prága, Bécs, Triest*.

3. Az elősorolt 5 néven túl, a kérdéses földgömbön, *Ausztria-Magyarország* határán, semminemű más felirat, tehát sem *Pest*, sem *Budapest* neve föl nem található.

A szerkesztőség.

— **A sárospataki ref. főiskola köréből.** A számvetőszék a múlt héten elvégezte feladatát s megvizsgálta a főiskolai pénztár múlt évi számadását. — *Zsoldos Benő*, tanártársunk, a classicus irodalom szorgalmas tanulmányozója, sajtó alá adta *Thucydides* „A peloponnesusi háború története“ című művének magyar fordítását. Egyelőre az első könyv fog megjelenni folyó év április havában. Felhívjuk ez úttörő munkára az olvasó közönség figyelmét és pártfogását. — Az „*Erdélyi önképző-társulat*“ folyó hó 22-ikén, mint Erdélyi János halálának évforduló napján, megtartotta ünnepélyes nyílt ülését. A szépszámu közönség bizonyára meg lehetett elégedve az ünnepély egyes mozzanataival: úgy az ének- és zenekar működésével, mint az egész műsorozat gondosan kiválogatott szavalati darabjaival, s különösen *Kun Pál* tanár-elnöknek, Erdélyi felett tartott szép beszédével.

— **Őszinte vallomás.** A közoktatásiügyi minisztérium, a közoktatási tanácsal egyetértve, eddig több oly középiskolai tankönyvet ajánlott használatra, melynek csak elejét, egyes tanfolyamát látta és bírálta meg, s megtörténve az ajánlat, a szerzőkre bízott, hogy a többi részleteket is készítsék el saját belátásuk szerint. Ennek aztán az lett az eredménye, hogy a később készített könyvek sehogysem sikerültek és sehogysem váltottak be. Most a minisztérium körrendeletileg tudatja, hogy jövőre csak oly könyveket fog ajánlani, melyek előbb egészen elkészítettnek és megbíráltatnak. Lelkiismeretesen másként eljárni bizonyára nem is lehet. Felekezeti iskolában eddig még sohasem ajánlottak oly könyvet, mely el nem készült, s előbb, minden ízében, szigorúan meg nem bíráltatott.

Szerkesztői izenetek.

V. U--i kollegának. Ha az a ref. férfiu, fel tudja mutatni, az e tekintetben illetékes harmadik fórumnak is felbontó ítéletét, azon esetben kihirdethető. Az, hogy a róm. kath. lelkész nem tartja az előbbi házasságot felbontottnak s a menyasszony részéről megtagadja a kihirdetést, mitsem tesz. Csak tessék erről, a szükséges tanak által bizonyítványt kiállíttatni. Az a róm. kath. lelkész az ő dogmájukhoz ragaszkodik, mi pedig a törvényre támaszkodunk. Ajánlom önnek *Bakóczy János*nak „*Bibliai szövegtár*“ című művét; különösen annak függelék részét. — Sz. L. *Budapest*. Az érdekes okmányt megkaptuk s köszönjük. E napokban magánlevelet írunk s abban bővebben.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Bernáth Zsigmond emlékezete.” Mitrovics Gy. „Vessünk számot örömünkkel.” Édes Á. „Ref. népiskoláink a hanyatlás útja felé.” Csizi M. „A zsoltárok átdolgozása.” Czinke I. „Könyvbírálat.” Radácsi Gy. „Irodalom.” „A számvevőszék.” V. Krüszelyi Bálint. „Vegyes közlemények.”

BERNÁTH ZSIGMOND

meghalt 1882. január 28-án.

... „Láttuk az ő csillagát!” ...

Nem számítva feltűnésének s nagygyalátának idejét, több mint egy félszázadon át ott ragyogott a magyarországi protestáns egyház életégén, s most, hogy lehullott, bármennyire el lehettünk is készülve letűnésére, az a fénysugár, melyet az égbolton leírt, méltán szívéig hatott minden protestáns embernek s méltán a tisztelet és kegyeletes gyász könyeit fakasztja fel minden protestáns ember szemében.

Ugy egyes emberek, mint egész nemzetek és társaságok életében is vannak nagy és kiemelkedő korszakok, melyeknek dicsőségét és szép és lelkesítő emlékeit szívünk egész hevével öleljük keblünkre s a szeretet és tisztelet egész féltékenységgel veszszük körül azt az egyént, ki talán e lélekemelő időknek s azok emlékeinek élő képviselője még közöttünk. S valóban vannak kimagasló alakok, kiknek utósó szívdobbanása az élőkre azért félelmetes, s a feljők boruló sirdomb azért aggodalomkeltő, mert ezt a kérdést juttatja eszünkbe: nem egy szebb, egy nagyobb, egy jobb kor tűnt-e le velők együtt visszahozhatlanul s ha így dőlnek ki egymásután nagyjaink, ki fogja közöttünk a magas, a lelkesítő példát képviselni?!

Bernáth Zsigmond az ilyen alakok közé tartozott. Egyik teremtménye, elsőrangú munkása volt protestáns társadalmi életünk oly korszakának, melyre a magyar protestáns egyház mindenkor csak büszkeséggel tekinthet vissza, s a melynek küzdelmeiben, mely az igazság, jog és lelkiismereti szabadság küzdelme vala, nem tudja az ember: a protestáns eszmék hatalmát és erejét csodálja-e inkább, vagy azokat a jellemeket, melyeket e szellemi hatalom képezett, s azt a törhetlen akaraterőt, melyet az a küzdőkben teremtett ...

Amyrald mondotta egykor, hogy „a nagy emberek érdemén és az áldáson, mely lépteiket kíséri, könnyű megosztozni ... jut belőle bőségesen mindenüvé s nagyságuk épen szellemőknek mindent átható voltában rejlik.”

Bernáth Zsigmondot magáénak mondhatja a haza, nagyjai közzé számíthatja a köztársadalom, neve és emlékei előtt tisztelettel hajolhat meg az egész protestáns egyház, de mindenekelőtt tiszáninneri egyházkerületünk s abban sárospataki főiskolánk mondhatja el a legnagyobb hála érzetével:

„Mi láttuk az ő csillagát!”

Láttuk értelmének, szellemének fenségét, egyházkerületi életünk kormányzásában; tapasztaltuk jellemének erejét ügyeink védelmezésében s éreztük szívének melegségét, szeretetének áldásait főiskolánk életében.

Lélekben oda borúlva azért az elköltözött nagy ember sirhantja felé, fájdalunkat s veszteségünket csak az enyhítheti némileg, hogy a porladozó szíveknek is megvan tanulságuk, s a nagy emberek sirhantja nem pusztán tiszteletre intő komoly jel az élők útjain, hanem lelkesítő példa is áldott emlékezetük megőrzésére, nagy tetteik követésére.

Legyen emlékezete örök tisztelettől környezve közöttünk! ...

Addig is, míg különösen az egyházi téren kifejtett munkásságát, illetékes kézből ismertetethetnők, álljanak itt az elköltözött nagy ember életrajzának főbb vonásai részben az „Ellenőr“ után.

Bernáth Zsigmond született 1789. október 20-án, Mándokon, Szabolcsmegyében, oly régi magyar birtokos családból, melynek tagjai, a reformatio óta nem egyszer tűntek ki hazafiúi és vallásos erényeik által. Egyik nagybátyja, Bernáth József, az 1790¹/₁-iki prot. zsinatnak volt egyik elsőrangú vezérfia; atyja, Zsigmond pedig, több éven át, Ungmegyének alispánja és országgyűlési képviselője. Iskoláit Kassán, Sárospatakon, Budapesten és Bécsben végezte. Már az 1811-iki országgyűlésen, mint gr. Török Józsefnek és b. Podmaniczky Jánosnak helyettese volt jelen. Ezután mint joggyakornok folytatta pályáját; majd Vay József septemvir mellett működött, mint kir. táblai jegyző, 1812. pedig letette az ügyvédi vizsgát.

Ezután egyideig bereg megyei birtokán, a gazdaságnak élt, de csakhamar, ugyanazon megyében a törvényszéki bírák sorába választatott meg, 1816-ban Ungmegyében választatott meg főszolgabírónak, 1825-ben pedig ugyanezen megye küldötte képviselőjének a pozsonyi országgyűlésre. Az 1830. országgyűlésen szintén mint Ungmegye egyik képviselője működött, s ott számos törvények szövege az ő fogalmazásában fogadtatott el. Jelen volt az 1833—36. országgyűlésen is s Kölcsey Ferencsel s másokkal együtt, kerületi jegyzőnek választatott, s mint ilyen, több országgyűlési felirat fogalmazásával s az urbéri törvények szerkesztésével bízott meg. Élénk részt vett a vallásügyi sérelmek vitatásában s ugyancsak ő indítványozta a nemzet anyagi jólétére oly nagy befolyású tagosítási törvényjavaslatot is. Az 1839—40. országgyűlésen szintén ott látjuk Bernáth Zsigmondot, s az 1847—48-iki válságos, utósó pozsonyi országgyűlésen is jelen volt, mint Ungmegye képviselője. 1848-ban Ungmegye főispánjának neveztetett ki s ugyanezen évben tevékeny részt vett a magyar kormány által egybehívott mindkét hitvallású magyar- és erdélyországi protestánsok értekezletében. A szabadságharc után visszavonult s egészen gazdaságának élt; de már az ötvenes évek végén megint ott látjuk a protestánsügyi küzdelmekben, sőt 1860-ban ő is egyik tagja volt azon küldöttségnek, mely a protestánsok sérelmeit tárgyzó előterjesztést Bécsbe vivé fel. Az 1861-iki országgyűlésen Ungmegye kaposi választókerületét képviselte nemcsak, hanem ő volt e korszakot alkotó országgyűlésnek korelnöke is. A hetvenes évek eleje óta ungmegyei birtokára vonult vissza, s bár előrehaladt kora miatt megszűnt is tényleges részt venni hazai és egyházi ügyeink intézésében, folytonos figyelemmel és érdeklődéssel kísérte azokat. Az ungi ref. egyházmegyének több évtizeden át volt segédgondnoka s az egyházmegye érdemei iránt való háládatosságának jeléül az utósó percekig ilyen minőségben tisztelte a nagy férfit, meghagyván őt e minőségben akkor is, mikor, előrehaladt kora miatt, már tényleg részt nem vehetett az egyházmegye ügyeinek vezetésében. Életének 90-ik évfordulója alkalmából, tiszáninnyi egyházkerületünk, nagy érdemei iránt való háládatosságának azzal adott kifejezést, hogy az 1878. évi szeptember hó 22—24-ik napján, Tiszánánán tartott közgyűléséből, jegyzőkönyvileg üdvözölte egyházi és iskolai életünk e Nestorát s egy küldöttséget bízott meg az üdvözlőnek átadásával. Ugyanezen alkalmából, ő Felsége, a magyar király is, szerencsekívánatával tüntette ki a nagy férfit. *Mitrovics Gyula.*

Vessünk számot örömünkkel.

Az a nyomasztó hangulat és mély hallgatás, mely nálunk azóta állott be, mióta a zsinat megoldotta feladatát, sem nem méltányos, sem nem jogos. Nem méltányos, mert ha az az eredmény, melyet a zsinat alkotásaiban felmutatni képes, megfelel azon várakozásoknak s igényeknek, melyeket a nagy közönség működéséhez előzetesen fűzött: illő dolog, hogy az kellőleg méltányoltassék és elismertessék, s mert általában kíváncsi és természetes is lenne, hogy a közvélemény, egy oly nagyfontosságú s valóban százados esemény felett, minő magyarországi ref. egyházunk életében egy zsinat, ne térne oly könnyen napirendre. De nem is jogos, mert az a hallgatás, melyet tapasztalunk, nem hiszem, hogy a közörmnek

lenne csak szóval meglegedése és boldogító megnyugvása. Sőtinkább, teljesen hiszem, hogy velem együtt, sokan lehetnek, kiket részint a meglepetés, részint a kisebb-nagyobb mérvű meg nem elégedés hallgattatott el darab időre. Most, hogy átértük az első behatásokat s számot vethettünk örömeink tárgyával, ideje, hogy nyugodtan s szenvedélyeskedés nélkül hallgassuk ki egymást; annyi- val is inkább, mert a zsinat alkotásainak gyakorlati alkalmazása és keresztülvihetősége, nézetem szerint, sokban függ attól: mennyire tudunk méltányosok lenni egymás iránt s mennyire leszünk képesek az életben ellensúlyozni azt, mit az elméletben talán tévesztettünk?

Ilyen szempontból, legyen szabad nekem is elmondanom, e lapok hasábjain, egypár észrevételt a zsinat alkotásai felett, s legyen szabad nekem is beszámolnom, örömöm vagy elégedetlenségem tárgyával.

Legelőször is, én egyáltalában nem tudok örülni az erdélyi reformátusoknak a többi négy kerülettel történt egyesülése felett; mert ez a frigy nem önfeláldozó s nem minden esélyekre magát elszánó őszinte szeretettel köttetett. Oly házassághoz hasonlítom azt, melyben az egyik fél, a nő, az élet megszokott járandóságait kialkudja; sőt többet mondok: olyan jegyváltásnak, olyan kézfogásnak tekintem azt, mely az örök hűségre kötelező tulajdonképi házasságnak nem visszavonhatlan biztosítéka. Váloperre elég ok leend, mihelyest az első szívélyes ölekezés elragadó perceiben tett kecsgető ajánlatok talán nem lesznek teljesíthetők, s mihelyest a feltételeket az élet beváltani nem engedi.

Én részemről az erdélyi kiváltságokat fentartók álláspontjára helyezkedtem volna ugyan, de más tekintetben.

Ha van Erdélynek válópereket intéző szent-széke: legyen a Királyhágon innenieknek is. Nem tudok megnyugodni abban, hogy hiszen a kath. clerustól is el fogják vonni a válópereket! De mikor?

Ha Erdély az elnöklésnél egy fejjel boldogúlhat s bizonyosan jobban, mint mi: minek nekünk a kétfejű sas, e szörnyszülött? Vagy ha ez nálunk, az egyházi téren áldásosnak mondatik, miért nem ültetnek a világi, a politikai téren is az elnök mellé egy másikat is, papi talárban? s ha innen leszoritandók a papok: miért nem amonnan a világiak? Én, kálvinista létemre, Kálvinnal tartok: az egyházban legyen papelnök, mégpedig vasmarokkal tartott kormánynyal, vas fegyelemmel!

A másik tárgy, melynek eldöntése nem elégít ki: a választott képviselő-presbyterek számának növelése, mely szerintem egészen szerencsétlen gondolat! Mennél több értelmetlen egyénnek van beszólási joga: annál nehezebb a kormányzat! Ezenkívül itt még az is a bökkenő, hogy nem könnyű dolog 800—1000 lélek közül is 12 jóra való, becsületes, használható embert összeszedni, úgyszólván beverbuválni; mert Isten nevében, fizetés nélkül, dicsőséghajhászatból, nem nagy örömmel vállalkoznak az emberek. Hát még ha elgonjuk, hogy jellem dolgában körülbelül ekkép osztályozhatók földmívelő híveink:

A jámbor, istenfélők: gyámoltalanok;

Az életképes, hasznavehetők: roszmultuak.

Hát az egyházak osztályozása mellett, a lelkészek candidatio útján történő választásával szemben, a tanítók megszorítás nélkül való választása nem kirívó contrast-e? Hiszen ez utóbbiak választásánál még nagyobb megszorításra volna szükség; egyfelől azért, mert a tanítók önképzésökre sokkal kevesebb évet fordítanak; másfelől azért, mert munkásságuk, a kitűzött cél elérése, az eredmény, melyet felmutatni tartoznak, sok tekintetben még nagyobb felelősséggel van összekötve.

Hát azon zsinati szónokra mit mondjak, ki a tanárokat sem kívánta volna élethosszig választani? Hiszen, ha gazdag nyugdíjalapokkal rendelkeznének, nem is volna rosz, az elfáradtakat, hivatalukba unottakat félreállítani ezen a téren is. Az 50-ik 60-ik esztendővel már beáll a hanyatlás korszaka! De minthogy nyomorult szegények vagyunk: engednünk kell, hogy a pellikán-fiak utolsó csöppig kiszivattyúzzák a tanítók vérért!

A lelkészi hivatalok betöltésénél az egyének és egyházak osztályozása, teljesen elégséges megszorítás lett volna. Ezek mellett a candidatio már célon túl-lövés! Már is emelkedtek hangok e törvény kivihetlensége mellett. Mi fog hát történni majd az alkalmazásnál? Bizonyára felüti fejét a renitentia! S arról fogunk meggyőződni, hogy a zsinatnak sincs tiszteletet parancsoló tekintélye, épen úgy, mint a kerületi kormányzsékeknek. A léckirályra ezentúl is felmásznak a békák, mint eddig, s fel sem veszik az új alkotmányt. Vagy csak azon §. lesz teljesítve, a mi az egyéni izlést kielégíti.

(Vége követk.)

Édes Ábrahám.

ISKOLAI ÜGY.

Ref. népiskoláink a hanyatlás útja felé.

Sokan lesznek, kik megütközve fogják olvasni a sulyos vádat, mely cikkem homlokán áll; sokan lesznek, kik előtt eddig rózsás színben volt feltüntetve népnevelésünk; kik hitetlen Tamásként, mint egy boszankodva kérdik: ki akarja a ref. népiskoláktól elvitatni az első helyet, a példányszerűséget, a vezérszerepet?

Igen, mi vezérszerepet vittünk, s közel az idő, midőn tanítók és szülők, pártfogók és egyházi kormányzók gyönyörrel néztek, s nézhettek is a ref. népiskolák magas állására, mely minden más felekezet iskoláit túlszárnyalta.

De hát ma már nem így állnak-e iskolai állapotaink?

Fájdalmasan, de ki kell mondani, hogy nem épen!

Mióta az állam lépett iskoláival a versenytérre, azóta népiskoláink tanítói, vezetői, mintha belefáradtak volna a versenyfutásba a haladás terén; mindinkább kevesebb gondot fordítanak részint a tanításra, részint a tanításra való felügyeletre, közvetlenül a tanítóra.

Én, mint néptanító, a saját észleletemet mondom el, minden hozzáadás nélkül. Felveszem a tiszáninnyi kerületben, a népnevelés terén legelől álló Gömör-megyét; már csak azért is a legjobbak egyikét, mert a többi egyházmegyéek állapotai sok tekintetben bizonyára rendezetlenebbek s még több kívánni valót mutathatnak fel.

A felvett megyében a ref. iskolák nyolc szakaszra vannak felosztva; mindenik szakaszban az iskolák szellemi felügyeletét egy körlátogató bizottság végezi. E bizottság tagjai: egy lelkész, egy világi tag és egy tanító.

Az iskolai év közepe táján, jan. hó végén, e bizottságok szakaszaikban útra kelnek s félévi vizsgát tartanak minden iskolában. Jelentéseket a bizottságok beterjesztik az iskolai választmányi elnöknek; ki is az egyházmegyei gyűlés előtt referál az iskolák szellemi állásáról, a tanítók szorgalmáról.

Az egyházmegye megdicséri a megdicsérendőket, serkenti vagy megdorgálja a restebb tanítókat. Hát biz ez igen szép így a papiron, de a kivitelét lássuk a dolognak!

A körlátogó bizottság megállapítja a sorrendet, melyszerint ekkor fog ide és ide érkezni, s a vizsga délelőtt itt, délután ama falu iskolájában fog megtartatni.

Megérkeznek, illetőleg várhatók délelőtt úgy 10, 11 óra tájban, vagy délután 3—4 óra közt.

Megérkeztek; kivéve a világi körlátogatót, mert ez a legtöbb esetben csak a szabályzatban szerepel; jó, ha egy-két tanító híréből ösmeri, de iskolájában aligha látta!

Helyet foglalnak.

Legelőbb is a vallástudományok vonatnak elő, s a mily gyorsan csak pörgetheti le a gyermek a várt feleletet, futnak végig a lelkieken. Sietni kell, mert hisz naponta két iskolán kell túlesniök.

A többi tantárgy számonvételét ez egyben mind megösmertetem.

Szóval végig leckézteti a szakaszt a körlátogató küldöttség; a hol sebes, gyors felmondás által feltűnnek a gyermekek, tehát, hol az emléztetés „mint a vizeknek folyása“ megy, ott a tanító biztos lehet a kedvező jegyzőkönyvi ítéletről.

Te pedig tanító, egy évig ismét nyugodt lehetsz iskolád felől; nem fogja senki nyugalmodat háborítani.

És ez alig, alig beszámítható kivétellel így megy mindenütt!

Már most miért képezze magát tovább, egy, a mai kor nevelési elvei szerint képezett tanító, ha látja azt, hogy nem az életnek kell tanítania, hanem az iskolának; különben el van felette törve a pálcá!

Miért tanítson a szemléltetés alapján, holott az figyelembe sem vétetik; hogy mily értelmi fokon állanak a gyermekek? tudnak-e egyes dolgokról maguktól helyes feleletet adni? ki tudják-e gondolataikat, ösmereteiket írásban helyesen fejezni? képesek-e az életben előforduló ezer, meg ezerféle esetben, már mint gyermekek, magukat találni, tájékozni? vajon vallásos nevelésük a szent historia s más kérdésekbe foglalt dolgok gyors elpörgetésében áll-e, vagy meggyőződéssel mondják, hogy van egy Isten, ki... stb., kiből bizni, remélni, kinek hálát adni, kihez „szívbeli szent buzgósággal“ kell emelkedni s nem a gyarló ajak rebegésével!?

Van-e biztos ismeretök a haza, az alkotmányról, a nép s király jogai és kötelességeiről? stb. Képesek-e a mindennapi életre szükséges számításokat megfejteni? stb. stb.

Ezeket igen, igen ritkán szokták ám kérdezni a gyermekektől!

Nagyon következetes dolog aztán, hogy a tanító, csak az emléztetésre fordítja a fő súlyt, egész éven át magoltat; így vizsga alkalmával csak a zsílipet kell felhúzni: foly a szóáradat a gyermek szájából. Valamennyi tankönyvet kezdetétől, végeig, betűről betűre betanultat, annyira, hogy a gyermek fennakadás nélkül fujja ott, hol szájába lett adva a szó; míg az értelem fejlesztésére nem is gondol.

Kényszeríti erre a tanítót saját érdeke is; mert ki ne igyekeznék minél jobb osztályzatot nyerni az egyházmegye előtt, már csak azért is, mert előléptetésére több kilátásai lehetnek?

És vajlon: egy cukrász üzletet nyit-e ott, hol a nép kukoricakenyérrel él?

Mindenesetre a tanítót is az életszükséglet kényszeríti állásának, hivatásának mikénti betöltésére; a haladás- vagy elparlagosodásra.

Nincs tehát kellő ellenőrzése a tanításnak, nincs kellő erély a tanítók működésének számonkérésére; vagy talán képzettség sincs? Nem merem föltételezni, mert az ellenkezőt is volt szerencsém tapasztalni.

Mi tanítók, ez okból esünk vissza, vagy ha vissza nem esünk is, de előre ezért nem haladunk, elparlagosodunk.

Nem ok nélkül való hát azon vád sem a minisztérium részéről, hogy „az újabb időben képezett tanítók sem felelnek meg a valódi nevelés-tanítás elveinek; csak elméleti tárgyakat tanítanak.“

Oly munkát készítünk, a milyen a szükséglet, illetve a kereslet; a milyet könnyebb s kevesebb erővel kiállíthatunk. Nem azért pedig, hogy nem tudnánk az életnek tanítani.

Innen van a közöny a népnél is az iskolaügyek iránt. Nem lát az 50, 60 éves öreg ember s nem hall okosabbat, életrevalóbbat ma sem az iskolai vizsgákon, mint az ő gyermekéveiben; s most látja át, hogy biz az mind kevés hasznú dolog volt, a minek az életben ugyszólván semmi hasznát sem vette; ma is úgy látván állani az iskolai ügyeket: sem kedve, sem akarata e fölösleges, nem életrevaló dologra pénzt és időt áldozni.

Most, midőn úgy az állam, mint a katolikus felekezet kettős erővel igyekszik a népnevelés javításán, iskoláinak, tanítóinak előbbvitelén: nem szabad nekünk, reformátusoknak semmivel hátrább maradnunk; annyival inkább, mert pénzáldozattal, újabb befektetéssel, vagy az egyes egyházak anyagi megerősítésével tanügyünk felvirágoztatása nem jár.

Követeli ezt a tanítók érdeke, kik színpadi botránykozató alakul, a jelen vagy-utókor szálmass mosolya tárgyául szolgálni többé nem akarunk.

Ha annyi áldozattal, költséggel járult az egyházkerület kiképeztetésünkhöz: a talentumok mikénti felhasználásáról kell, hogy számot vegyen; s ha meg nem felelnénk ez esetben sem a kor kívánalmainak: érhet bennünket azon vád, hogy „az újabb tanító nemzedék nem tud a régi tan módszer nyügeitől megszabadulni.“

Ha ez így történik, akkor mind a tanítónak, mind az egyháznak, mind a nevelésnek kiszámíthatlan haszna lesz belőle.

Én tehát hanyatlásunk egyik okát a körlátogató bizottság napszámmunkakénti eljárásában látom és tapasztalom.

Nem írói viszketeg adta kezembe a tollat, nem is személyes indok, mert hisz tanítói pályám kezdetétől fogva iskolám mint „kitűnő példányiskola“ volt osztályozva és van ma is; hanem okadatolnunk kell a súlyos vádat, mely az újabb tanítónemzedékre lett kimondva; másrésről pedig ohajtom és akarom a ref. népnevelés ügyét a vezérszázló lobogtatására ma és a jövőben előre állítani!

Elmondtam nézeteimet, adja Isten, hogy használjak vele a tanügynek!!

Csizi Miklós.

T Á R C A.

A zsoltárok átdolgozása.

A miket multkori cikkemben e cím alatt elmondtam, azok az átdolgozandó énekeknek csak külső alakjára vonatkoztak. Most a belsőről, az eszmemenetről, a gondolatok minőségéről és csoportosításáról, az eredeti bibliai képek, hasonlatok, kifejezések használatának s a zsoltároknak nyilatkozó vallás-erkölcsi világnézetkövetésének, átvételének mértékéről; vagyis az *átdolgozások szelleméről* szeretnék röviden egyet-mást elmondani.

Átdolgozásról beszélek és nem fordításról.

Mert akár a műfordítás, akár a szabad fordítás itt szóba sem jöhet. A zsoltároknál — azok természetéből kifolyólag — csak a *szabad átdolgozás* lehetséges.

Hiszen mindenki ismeri azon tulajdonságukat, mely míg egyrészt a hatásnak titkát rejtí magában, addig másrészt alkalmatlanná teszi ezeket — sok tekintetben — a gyülekezeti éneklésre.

Az individualis vonatkozásokat értem ez alatt. Sok zsoltár annyira egyéni, annyira specialis érzelmeket és indulatokat énekel, hogy épen e miatt a lyrai költészet legkivánatosabb jó kellékeit: a közvetlenséget, melegséget és igazságot nem lehet tőle megtagadni; de jó lélekkel azért senki sem kívánhatja azoknak akár a magános, akár a templomi istenitisztelelnél való használatát. Legyen elég itt csak az u. n. „*átközödo zsoltárokat*“ megemlítenem — melyektől az őszinteséget és melegséget senkisé fogja elvitathatni — és azokat a „*panaszolkodókat*“, melyekben Dávidnak és a többi énekszerzőnek nehéz sorsa, ellenségeitől való bántalmazása van keserű szavakban elsírva áláírva a Jehova előtt.

Én együtt érezhetek a költővel, ha tisztán csak mint egy népnek lyrikusát tekintem őt, s ha tudom azt, hogy ennek a népnek vallási, erkölcsi, társadalmi nézetei az ilyen hangú kifakadásokat megengedték, sőt egészen jogosultaknak tekintették; gyönyörködhetem a gondolatok sajátosságában, a kifejezések erőteljességében, az érzés naivságában, a nyilatkozatok természetes őszinteségében, de azt senkisé követelheti tőlem, hogy mikor én a „*mi Istenünk*“ dicsőítésére, meg a saját lelkem megnyugtatóására, vallásos érzelmeim kiöntésére éneket akarok énekelni (hozzá még a gyülekezetben): akkor ezeket, az én körülményeimre legkevésbé sem illő s erkölcsi felfogással homlokegyenest ellenkező beszédeket úgy zengedezsem el, mintha azok az én lelkemből hasonló igazsággal és melegséggel fakadtak volna fel.

Harag boszúállás, irigység, káröröm, átok, panasz, zúgolódás: ezek nem a mi indulataink. S mert nem azok, azért nem engedik meg nekünk a zsoltárok lefordítását, hanem azoknak teljes átdolgozását teszik köteleességünkkel.

És méginkább erre kényszerít bennünket a zsoltároknak egy másik uralkodó jellemvonása, t. i. a keresztyén vallásos világnézettel merőben ellenkező *szűkkörű zsidó felfogás*. Nem mondom, hogy nincs közöttök kivétel, mert akad egynehány, mely a gondolatok fönségét és emelkedettségét tekintve, a keresztyén himnus és óda magasabb színvonaláig emelkedik, de általánosságban szólva, ez a megjegyzés nagyon rájuk illik.

Nem is lehet másképen.

A zsoltároknak egy tekintélyes része azokban az időkben jött létre, a mikor még a Jahveismus, a tiszta egy istenhit nem szilárdult meg teljesen, hanem fejlődésben, forrongásban volt még, s mint ilyen, küzdelemben volt a szomszéd pogánynépeknek, sőt magának a zsidó nemzetnek is előbbi polytheismusával. Ezekben az időkben még Jehova nem az az isten, a ki „lélek és igazság“ (mint Ézsaiásnál), a ki nem gyönyörködik többé az áldozatoknak vérében (51. Zs. 21. v.), s a ki egyedül áll a nagy világegyetemben; hanem csak a korlátolt felfogású zsidó nemzeti isten, a „Seregeknek Ura“, a ki mellett a többi nemzeteknek is vannak istenei, csakhogy ő azoknál hatalmasabb, s mint ilyen, az ő kedves népét a zsidót — minthogy vele kötést tett — a többiek felett diadalra segíti.

Kicsoda olyan Isten, mint a mi Istenünk? Van-e az Istenek között ő hozzá hasonló? Nincs Uram senki az istenek közt olyan, mint te (86. Zsolt. 8. v.), ilyen és efféle felkiáltásokat a zsoltáros könyvben gyakorta olvashatunk, bizonyosságaul annak, hogy a zsidó nép képzeletében Jehova csak egy (bár hatalmasabb) a többi istenek közül.

Ezt a korlátolt nemzeti istent aztán felruházzák ők különféle emberi gyarlóságokkal is, minő többek között a késedelmeskedés, részrehajlás és haragos indulat. Különösen ez utóbbi van igen sokszor egy-egy énekekben erősen hangsúlyozva, a mi keresztyén emberben minden másnál hatalmasabb visszatetszést támaszt. S ugyanennek a korlátolt istenfogalomnak s a tipikus héber szellemnek kifolyása azon nagyon is leplezetlenül nyilatkozó naiv kívánság némely zsoltároknak, hogy: „Kedvezz Uram az én életemnek és ne vedd el azt, mert ha meghalok, akkor nem foglak téged többé dicsőíteni. Avagy magasztal-e valaki téged a sötét világban?“ A mi más szavakkal azt teszi, hogy, hadd éljek még én Uram, mert halálomból úgy is egyikünknek sincs semmi hasznunk.

Vagy ugyancsak ilyen gondolkodásnak, ennek a specialis zsidó üzleti szellemnek kifolyása az a szövetség, melyet a zsidó istenével kötött s a melynek értelmében kötelezte magát arra, hogy ő a többi istenek közül egyedül a Jehovát fogja dicsőíteni, de viszont elvárja az ő szövetséges istenétől, hogy ez meg őtet, minden más népek felett megsegítse és megáldja.

Aztán az a számtalan hivatkozás a zsidó történelemre, az abban szereplő személyekre; az ország egyes nevezetesebb helyeinek, városoknak, hegyeknek (Jeruzsálem, Sion, Libanon, Kádes, Hermon stb.) emlegetése; a helyi vonatkozású s a nagy közönség által nem érthető némely célzások; az istenre vonatkozó olyas megszólítások, melyeknek csakis a zsidók szájában van értelme s melyek a keresztyénség egyetemesebb felfogásával össze nem egyeztethetők (mint Jakób Istene, Sion Ura, seregekenk Ura); s végül — hogy egyebeket elhallgassunk — a szép számmal található izléstelen képek és hasonlatok (mint 32. Zsolt. 9. v. Ne legyetek olyanok, mint a ló és mint az öszvér...; 38. Zs. 6. v. Megrothadtak és megsenyvedtek az én sebeim az én bolondságom miatt; 44. Zs. 24. v. Serkenj fel, miért aluszol Uram? stb.): mindezek, a már előbb megemlített okokkal egyesülve, lehetetlenné teszik a zsoltárok műfordítását; de még az olyan korlátolt átdolgozást is, minőt többekkel együtt, úgy látom, az énekügyi bizottság is óhajtana.

Mert tartozzam én bármilyen vallásfelekezethez; legyen muhamedán, buddhista, zsidó vagy keresztyén: mit várhatok meg teljes joggal attól az énektől, melyet templomaiban használ az a felekezet, melynek hitvallását én is magamévá tettem?

Sem többet, sem kevesebbet ennél, hogy az az én vallási s erkölcsi nézeteimet és érzéseimet ne sértse, s e mellett tartsa lelkemet folytonos emelkedettségben.

És ezt megvárhatjuk a zsoltároktól is. A mi közülök e kíváncsi megfigyelőleg átdolgozható és át is dolgoztatik: az az új énekes-könyvbe felveendő; a melyet pedig legjobb akarat mellett sem lehet „keresztyén énekké“ átalakítani, az elmarad s mi nem fogunk vele semmit veszíteni.

S aztán vigyáznunk kell arra is, nehogy feldolgozni látszassunk a gyöngyöt a kavicsért, a lényegest a lényegtelenért, a lelket a külsőségekért.

Azt értem ez alatt, hogy a mi a zsoltárokból igazán becses, a mi olyan tulajdonság azokban van, melynek kedvéért új énekes-könyvünkben nekik helyet adunk: az átdolgozásnál, ezeknek a mi szemünkben is becses tulajdonságoknak visszaadására kell törekednünk, nem pedig arra, hogy szolgálilag utánozzuk a költőt, még oly kifejezések és gondolatok átültetésében is, melyek miatt mi éppen ezekre az átdolgozásokra kényszerülve vagyunk, s melyek eddigi énekes-könyvünkben is csak a helyet foglalták, a számot és árat szaporították, mivel énekelni úgy sem énekelte őket senki.

És mi adja a zsoltároknak ezen kiváló becsét, melynélfogva még ma is annyira ragaszkodunk azokhoz? Mit felelnénk mi egy idegen felekezetbelinek, ha azt a kérdést intézné hozzánk, hogy miért énekeljük éppen mi, felvilágosodott, református keresztyének, templomainkban még mindig a zsidók zsoltárait?

Én a kérdezőnek ezt felelném: az a keleti lángolás, az a szenvedélyes istenszeretet, az a forró, mely áthitós az istenháza és imádása után s az igazi lyrai hű és lendület: ezek azon kiváló tulajdonságok, melyeket sem eléggé megbecsülni, sem a mi újabb keletű énekeinkben (kevés kivétellel) feltalálni nem lehet, s melyek miatt mi református keresztyének a zsoltárokhoz annyira ragaszkodunk.

De ragaszkodjunk aztán az átdolgozásokban ezeknek visszaadásához is. És — mint mondtam — csak is ehhez, mert csak ezek általános és örökbecsűek, a zsoltárok többi tulajdonságai pedig az átdolgozásból maradjanak el, mert azok nem a mi hitünk, erkölcsi felfogásunk és tisztultabb izléseink szerint valók.

Ilyen szempontból kiindulva már, még arra kell az átdolgozásnál tekintettel lennünk, hogy az az átdolgozandó ének egységes munka legyen. Azaz legyen abban egy vezérgondolat, mely a keresztyén vallásos világnézet segítségével kiválogatott s részben át is alakított eszméket s kifejezéseket egy szerves keretegészszé fűzze össze.

Hasonlattal szólva: úgy képzelem én magamnak ezt az egész munkát, mint mikor egy darab sziklából az arany-szemeket kiszedik s azokat aztán az olvasztó helyiségben tetszés szerinti formában tömörítik együvé.

Hogy egy pár példával is világosítsam fejtegetéseimet, ide iktatom két olyan zsoltárnak átdolgozását, melyeknek mindenképpen erősen érezhető — az eredeti szövegben — az említett héber felfogás.

Ezek a 89-ik és a 90-ik Zsoltárok. Vegye elő bárki is az énekes-könyvet, akár pedig a bibliát és elolvassván ott e két éneket, mondja meg, hogy különösen a 89-iket lehet-e és szabad-e úgy lefordítani, amint az eredetileg megvan írva. Hiszen több, mint kétharmada arról beszél, hogy milyen kötést tett isten az ő szolgájával, Dáviddal, tehát az ő igazmondásából és kegyelmességéből kifolyólag ezt az ígértét váltsa is be. Én ezeket a dolgokat, mint reánk nem tartozókat elhagytam, s csak azokat tartottam meg, melyekben Isten — minden Dávidra való vonatkozástól eltekintve — mint egyetlen, igaz és irgalmas valóság dicsőítettik.

A 90-ik zsoltár egyike a leghangulatteljesebb énekeknek. Az összhangot csupán az rontja benne, hogy több helyen hangsúlyozza Istennek haragját, mely minket megemészt. Alapgondolata ez a szépen kifejezett igazság és kérelem, hogy „az isten örök; a mi életünk pedig mulandó és rövid s az is oly sok fájdalommal teljes. Ha már ilyen rövid, legalább tedd azt vidámmá és boldoggá Istenem!“

S most hadd álljon itt e két mutatóvány, melyek elég gyöngye kísérletek ugyan, de azt hiszem, hogy példának azért elég jók, elég világosítók.

89. Zsoltár.

Az Úrnak irgalmát örökké éneklek,
Igazságát áldom dicsérő énekben;
Mert tudom, hogy megáll kegyelme mindörökké,
S minden nemzetséget ő jósága fődöz bé.
Uram! mindent betölt a te szent igazságod
S a ki hozzád hű, azt vezeted, véded, áldod.

Az egek hirdetik csodadolgaidat,
A szent gyülekezet te igazságodat;
Oh nagy erős Isten! a titkos végtelenbe!
Van-e valóság, ki hozzád hasonló lenne?
Van-e rajtad kívül, te örök, szent igazság,
Kit urául valljon a mélység és magasság?

Te uralkodol a temérdek tengeren,
Tiéd a menny s a föld, tiéd a végtelen;
És a mi él, mi van, mindent te teremtetél,
A te neved zengi mind az észak, mind a dél;
Nagy vagy, Uram s jó is, a kegyelem s ítélet
Tökéletességben járnak együtt te véled!

Boldog a nép, a mely tenéked örvendez,
Óh édes nyugalom részese leend ez!
S ő nagy erejének te leszel ékessége,
Vezető világa lelkednek fényessége:
Engedd hát nevedet örökké magasztalnunk,
Óh szenteknek szente, mi paizsunk s oltalmunk!

90. Zsoltár.

Te benned bízunk eleitől fogva,
Ki benned bizik, őh az nem vesz el:
Hisz sem ég, sem föld nem születtek és te,
Uram, már voltál s örökké leszel!
Ezer év neked egy rövidke nap,
Vagy mint az éjből néhány pillanat.

Nagy vagy, dicső vagy, örök és felséges!
S óh mi az ember te veled szembe?
Mulandóságnak gyermeke, játéka;
Nincs annyi erőnk, mint egy porszembe.
Por lesz az ember — porból vétetett —
Igy szól felőlünk örök végzeted.

Óh úgy múltunk el, mint a tűnő álom,
Úgy hervadunk el, mint az őszi lomb!
Melyet zöldelőn talál még a reggel,
S az este már sötét sirunkra ont;
Úgy száll el tőlünk a nap, mint a szél,
S mint az a szó, melyet ajkunk beszél.

Bizony rövid, óh oly rövid az élet,
Hetven, nyolevan év, vagy még annyi se;
Es e rövid életben is az ember
Több bűnnek, mint örömmnek részese;
A munka oly sok s napunk oly kevés
Es mennyi könnyű, mennyi szenvedés!

Óh taníts minket bölcsőbb akaratra,
Hogy használjuk fel rövid életünk,
S hogy szánk ne nyiljon soha fel panaszra,
Tedd a napokat könnyűvé nekünk;
Kegyelmeddel erőnk megsegítsed,
Szerelmeddel szívünk melegítsed.

Zendítsd nyelvünket vidám éneklésre
S engedj még érnünk boldog éveket;
Te nagy jószágod dicsőítsd meg rajtunk,
Hogy örök hálát adhassunk neked.
Minden munkánkat tedd állandóvá,
Még a gonoszt is teremtsed jóvá!

Czinke István.

KÖNYVBIRÁLAT.

Keresztyén hittan, a ref. vallásu elemi iskolák IV. oszt. számára. Irta *Filó Lajos*. Kiadja a dunamel-leki ref. egyházkerület. Ára kötve 20 kr. Budapest. Kókai Lajos bizománya. 1881.

(Vége).

A 14. §-ban a *testamentom* szót magyarázván, azt mondja, hogy a Bibliának úgy egyik, mint másik része azért neveztetik így, „*mivel mindkettő isten változhatlan akaratát foglalja magában.*“ Ez jószándéku ugyan, de veszedelmes tévedés. Az ó-szövetség, vagy ó-testamentom, amint azt igen sokan tudjuk, egyéb különösségeitől eltekintve, nagyon sok véres-száju rendeletet tartalmaz; magam részéről nem óhajtom, hogy azokban a gyermek isten változhatlan akaratát lássa és rettegje. De az az állítás nem is felel meg, még az új-szövetségi okmányok szerint sem, a valóságnak! Maga a „Hegyi tanítás“ fényes cáfolat az ellen, akkor amikor benne az ó és új világnézet éles ellentétékül vannak egymásmellé állítva. A „szeget szegért, fogat fogért“ és a „szeressétek ellenségeiteket is“ nem lehetnek egy ugyanazon Isten változhatlan akaratának kifolyásai. Pál apostoltól is azt tanuljuk, hogy a törvény csak előkészítő a Krisztusra; csak börtön, a melyben az emberiség, mint fogoly őriztetett és készítettett elő a tökéletesebb kijelentésre. Sőt maga szerzőnk is úgy beszél a keresztyén vallásról, mint a mely *minden vallások között a legtökéletesebb* és pedig azért, mert azt Jézus alkotta, kiben a *legteljesebb mértékben* jelentette ki magát az isten (19. §.). Ellenmond tehát önmagának is.

A mi a biblia-írók ihlettségét s „*a teljes szentírás istentől ihletett*“ szavakban kifejezett véleményről illeti, erre nézve egyszerűen idézem *Szász Károlynak* a Magy. Tud. Akad. által kiadott, *A*

világirodalom nagy époszai címet viselő művéből (Budapest, 1881.), a következő helyet, a mely kizárólag az ó-szövetségre vonatkozik: „Századok, sőt évezredekén át szent könyveknek, kijelentés által sugalt erkölcsi s kétségbevonhatlan hitelességű történeti igazságok hozdozóinak tartatván (a mire a zsidó nép korlátolt körén kívül a keresztyénségnek épen e körből történt kiemelkedése s világvallássá léte hatott elhatározólag), csak későn juthatott hozzá a kritika, hogy a vizsgálódás szabadságával válogathassa ki az egymással ezer szálban összeszőtt igazat és költöttet . . . s bár a kritika e munkája még ma sincs befejezve, meglehetősen világossággal láthatunk már eredményeibe s az addig érinthetetlennek tartott szentség magváról egymásután hám-lanak le a költészet hüvelyei.“ Ezeket *Szász Károly* mondja, aki tüntetni is tud a papi palásttal s a Magy. Tud. Akadémia terjeszti; vajon ha ezek eljutnak majd az emberré nőtt gyermek fülébe: nem fog-e az szánakozva mosolyogni azokon, a miket ő a népiskolában verejtékezve tanult, s azokon, a kik vele szembekötösdit játszottak . . . ?!

Az Istenről tanító szakaszban a szentírat nyomán mondja szerzőnk: „Isten lélek,“ ami azt teszi, hogy „ő csupa szellem s nincs benne semmi anyagi rész, tehát *nincs sem teste, sem alakja.*“ Kissé lejjebb ez áll: „Az Isten úgy nyilatkoztatta ki magát, mint Atya, Fiú, Szentlélek . . . *de azért a három isteni személy nem három, hanem egy és ugyanazon isten.*“ Nos tehát: „*egy és ugyanazon.*“ Higyjük el, hogy az istenségnek ily módon való meghatározása jó is, szabatos is s habár túlhaladja is az a véges emberi elmét; de legalább hű az az egyház gondolkodásmódjához, vagyis a káték §§-aihoz. De hát azután?! A 86. §-ban meg ezt olvassuk: „Isten a Jézus Krisztust tette az anyaszentegyház fejévé. Ő annak a feje most is; mert noha *testére nézve már az égben van*; de tudományával és szellemével ma is élteni és táplálja azt, mint a *maga testét.*“ Így hát: Istennek nincs ugyan teste, ő mindenütt jelenvaló, csupa szellem; a Krisztus azonban, a ki pedig épen olyan isten, mint az Atya, sőt a ki épen az az isten, a ki az Atya, — ez a Krisztus *testére nézve az égben van!!* Az ember maga is elbódul e kényes kérdésekkel való vívódás közben: miért hordozzuk meg a szegény gyermeket is ezeken a szédítő mélységeken és magasságokon . . . ?! Ugyan van-e arra szüksége a ref. egyháznak, hogy a tanáiban rejlő ellenmondásokkal zaklassa a gyermeket és csökkentse maga iránt a világosság után epedők bizodalmát? Azt tanítjuk, hogy Isten *onnan felül* küldi le a maga áldásait; tehát ott lakik valahol a beláthatlan s távcső által föl nem fedezhető távolban, bizonyos térre szorítva; Jézus ott ül szintén Szent Atyja jobbán s ott van mellettök bizonyára a Szentlélek is. Sőt tovább is megyünk. Azt mondja például szerzőnk az anyalokról, hogy „*ezek ma már nincsenek a földön,*“ hanem ezek is ott vannak a hármass istenség körében, s „*Isten körül boldogságban élnek*“ (43. §.). — Ez így egy szépen benépesített mennyország s költők, festők ennémi alkotásaiban meg is csodáljuk a művészi erőt; de nem látjuk bennök — legalább én nem látom — a keresztyénségnek azt az istenét, akit lélekben és igazságban kell imádnunk; mert lélek. Hagyjuk azért az ilyen zsidós és pogányos mennyországot a művészeknek és katolikus atyánkfainak s szabadítsuk meg attól a népiskolát; mert — hogy ismét *Fáyra* hivatkozzam — „*Károsak az elmefelet-*

tiségekkel megrakott gyermeki káték azért is, mert ha egyszer ezekben megtörik a gyenge elme, hiedelmet fog adni később más elmefelettségeknek, s így születik meg a babona.

De vizsgáljuk e kép másik oldalát is! Az angyalok közül — mondja szerzőnk (45. §.) — „azok, akik Istentől elpártoltak, mint gonosz szellemek, vagy ördögök, büntetés alá vették.” Ezek tartózkodási helyét nem határozza ugyan meg; de ha már léteznek ilyenek: lakniuk is kell valahol, hihetőleg ott, ahová az utolsó ítéletkor az összes gonoszok letaszítatnak: — a pokolban (118. §.). — Tehát van ördög is, pokol is; a fényes és boldogító égi világgal szemben valami sötét, irtóztató, jaj, siralom és fogcsikorgatás zajától háborgó inséges világ, mélyen, valahol a föld ezeredik rétege alatt, telve elesett angyalokkal és gonoszságban megrögzött emberekkel; akikhez nem hat le soha az isteni kegyelem szabadító szózata; akik „testökben és lelkökben örökre szenvednek; férgők meg nem hal és tűzök meg nem aluszik.” Borzasztó világ! És az Apostoli hitforma szerint az istenteleneknek eme bűzhödt börtönébe kelle leszállania Jézusnak is, hogy innen, mint valami javító házból emelkedhessék fel az egekbe, megosztani az Atyával a régóta nélkülözött hatalmon és dicsőségen. Hogy miért kelle a földön megjelent Istennek, akinek élete — könyvünk szerint is — ártatlanság, szentség, az erénynek és kegyességnek példányképe (65. §.), a pokolra jutnia: — azt nem említi szerzőnk; sőt, amint az 59. és 63. §§-okból látszik, szándékosan kerülgeti a pokolra-szállás mozzanatát; de e kerülgetés közben nem veszi észre, hogy akkor, amikor az apostoli hitformát a ker. hittan méltó záradékának nyilvánítja, Scylla helyett Charybdisbe esett. Ezeketől a zsidós-persa örökségektől ideje volna immár hittanunkat megszabadítani; hogy valamiképpen csakugyan bele ne jussunk a babona-gyártás bűnébe. Szép az a „Divina Comoediá”-ban, amikor Dante végig sétálja a poklot az ő tanítványával, s még szebb az, amidőn a tisztító-tűz hegyének csúcsáról kedvese karján ég felé emelkedik s bolygóról bolygóra szállva, állócsillagokon és égtájakon keresztül vándorolva, együtt gyönyörködnek a megdicsőülésre méltó lelkek boldogságában, s végre a legmagasabb régióban megpillantják az angyalok és boldog lelkek serege által körülrepetett Szentháromság istenséget is.... őh ez bizonyára fenséges látvány és dicsőségre válik a Dante képzelőtehetségének; de az ilyen Dante-féle mennyország és pokol mindig eszünkbe juttatja Jupitert és Plutot s mindkettőjök méltó környezetét.

Az emberről, ennek eredeti állapotáról, a bűnbeesésről s ennek következményeiről szóló részletek, szintén bővítködni nemcsak tárgyi, hanem alaki nehézségekben is (46–56. §§.). A tárgyi nehézségeket érezzük és ismerjük. Ugy a gyermek, mint az ember előtt van és mindig is lesz abban valami elbírhatatlan és megfoghatatlan, hogy az a lény, akit az isteni akarat ártatlanságra, boldogságra és halhatatlanságra szánt, az, a saját emberi akarat folytán, letörölheti magáról az isteni kép vonásait, s egy mosolygó paradicsomi alma miatt nyakába veszi a bűnt s annak átkai gyanánt a szenvedéseket és halált, sőt még rá is tapasztja, irtóztató örökségül, rosz tettének összes következményeit a későbbi emberiség valamennyi tagjára; akik, hogy össze ne omoljanak a drága örökség súlya alatt, magának az istenségnek kellett testet öltenie s véres verejtéke-

zés és kínos kereszthalál árán a roskadozó embert a bűn átka alól kiszabadítani. E tan különösségeit mélyen érezte szerzőnk is, amit bizonyít az, hogy úgy a tiltott almafát (a mely, *Paksi Szathmári Mihály*, néhai sárospataki tanár szerint, különben is szőlőfa volt), valamint a kigyóképű sántát is, kihagyja a játékból; amazt az isteni parancsolattal, emezt a szabadakarattal helyettesítvén. Alaki nehézségei a kifejezések ujdonságában s kétértelműségében rejlenek. Ilyenek: *Alkotta Isten őt* (az embert) *testből és lélekből* (47. §.). A világot semmiből, az embert ellenben valami készletben tartott elemekből alkotta volna Isten...? Jobb e helyett a régi, ismeretes bibliai meghatározás, a mely szerint az emberi test a föld porából való; a lélek pedig az abba mintegy belefűtt, légies, megelevenítő elem. Ehez a meghatározáshoz különben szerző is visszatér a 111. §-ban: „*Testünk* — ugymond — *porrá lesz, a melyből vétetett.*” E visszatérés azonban ismét ellenmondás. Fontos tankönyvirási szabály az, hogy ugyanazon tárgy, gondolat, fogalom, eszme mindig ugyanazon szavakban közöltessék a gyermekkel, a félreértések kikerülése végett.

E kifejezésből: *Első szüleinket Isten ártatlan, azaz bűnnélküli állapotban teremtette* (49. §.) nem tudjuk meg: a teremtre vagy a teremtményre vonatkozik-e az „ártatlan és bűnnélküli” jelző? — „*A bűn zsoldja a halál, azaz testi és lelki veszedelem*” (51. §.) szintén kitérés a bűn és halál eredetének eme megszokott értelmezése elől: „Egy ember által jött be a világra a bűn és a bűnért a halál.” Ez utóbbi sokkal érthetőbb, ha ugyan lehet e kérdésnél szó az érthetőségről...? „*Eredeti, vagy eredet szerinti bűn*”... „*sajátképeni bűnök*” (52. §.); „*az ember természeti állapota* (a bűnset óta) *a bűnösség*” (53. §.); „*A bűn már természeténél fogva kárhozatos dolog*” (55. §.). stb. mind tulságosan foglyos s részben még nyelvtanilag is hibásan alkotott meghatározások, s azt bizonyítják, hogy a hittan emberfeletti anyagával birkózni s ezt népiesíteni kemény feladat.

A *Megdáltóról* tanító 4-ik szakasz, az itt fejtegetett tantól elválhatlan különösségeken kívül, főleg szerzőnk rövidsége való törekvése miatt, túl tömötté, egészen zsúfolttá lett s épen ezért kétszeresen is homályossá.

Egyebeket nem is feszegetve, mellőzném itt a *szűztől és Szentlélek ereje által* való születést. Az elsőt azért, mert nem gyermekészhez illő gondolatokat ébreszthet és szükség esetén alig volna okosan magyarázható; de meg Pál, a dogmák nagy mestere, mitsem tud Jézusnak *szűztől való születéséről* (aki asszonytól — *ex pueris* — való, mondja ő Galat. IV. 4.); a másodikat pedig azért, mert eszembe juttatja a „*Fili-oque*” vitás pótlékot; meg azért is, mert nem szeretném, mint tanító, ha valamelyik tanítványom, visszaemlékezve ezen tételre: „*a három isteni személy nem három, hanem egy és ugyanazon Isten*” (31. §.), azt találná kérdezni: miként lehet az, hogy a fiú a vele ugyanazon istenséget alkotó Szentlélektől való...? Pedig e kérdésnek — föltéve, hogy a gyermekkel sikerült a megelőzőket megértetnünk — be kellene következnie.

Ugyanítt az „*évszámításunk kezdetén*” kifejezést is felcserélném; mert keresztyén évszámítás a Jézus születésekor még nem létezett. Tartózkodnám a Jézus-névnek attól a Máté és Lukács-féle magyarázatától is, a mely szerint e név a szűz Mária fiának, *hivatása jelzőjeként* adatott volna; mert hiszen nem

titok az, hogy a *Jézus-név divatos volt az izraeliták között*, akárcsak a Jákób és Ábrahám. A *hármastisztet* (prófétai, főpapi, királyi) szintén hagyomán a theológusoknak, mint olyat, ami nemcsak hogy igen ó-szövetségi zamatú, hanem, vallástörténeti ismeretek nélkül, meg sem érthető. Mellőzésével nem vesz el a hittan, közelebből még a Krisztus-tan lényegéből sem, csak egy szemernyi is. A gyermek — jó vezetés mellett — e nélkül is szépnek fogja találni a Jézus tanításait; bámulni fogja annak nyugodt, fenséges halálát; sőt érezni fogja a jézusi szellem királyi hatalmát is. Maga Jézus mondta: „a betű megöl!”

Hogy miként lehetünk mi részeseivé a váltság érdemeinek; mi az a helyettes elégtétel; mi az az idvezítő, élő, munkás és holt hit; hogy mik a keresztényi élet fokozatai; mi különbség van a megtérés, újjászületés és megszenteltetés között; milyen az az újjászülő és megszentelő kegyelem; mit kell értenünk a szentlélek rendes és rendkívüli ajándékai alatt; munkálkodik-e a kegyelem kényszerítőleg, vagy nem; el lehet-e magunkban oltani a szentlélek erejét vagy sem; mi az a látható és láthatatlan, egyetemes és részleges egyház; milyen az a szentek egysége szerint való béke; hogyan lesznek a sakramentumok jegyekké és pecsétekké...?? mindezek s az efélékhez hasonló kérdésekre adott feleletek igen szépen formulázott s mély bölcseségre valló tételek lehetnek, a körülmények kényszerítő hatása alatt született kátékban...; de — mint a tapasztalás bizonyítja — rendszeren izzadásba hozzák még a theológust is; a gyermek pedig, ha angyalok nyelvén zengjük is neki, legfőleg csak álmélkodva csodálkozik a mi nagyságos dolgaink felett. *Probatum est!*

Sietek megjegyezni, hogy szerzőnk az említett furcsaságok egy részét maga is csillagokkal jegyezte meg; ami azt teszi, hogy azokat ő is mellőzhetőnek, tehát terhelőknek is tekinti. Nem tudom megérteni: mi okon kerültek a 67. és 68. §§-ok is a csillagozottak közé? Én épen azokban, vagyis *Jézusnak saját tanításaiban és nem a zsinatok hitcikkeiben látom a népiskolai hittan magvát*. Gyermeknek mindig elég annyit tudnia a bűnbánat és megtérésre vonatkozólag, hogy I-ten könyörülő édes atya, s hogy aki a Jézus utasításai szerint él, vagy esetleges tévedéseiből azok által kíván megszabadulni: az a legjobb úton van a boldogság és örök-élet felé. Ez pedig ott van a megcsillagozott §§-okban, amelyek kissé kibővítve, felesleges tehetnék a 69—82. §§-okat, a könyvecske nagy előnyére. A *keresztység és urvacsora* című részletek kevés fáradtsággal átdolgozhatók. Csak küszöböltessenek ki belőlök: *az isteni kegyelem jegyei, kiábrázolói, pecsétjei; újjászülő kegyelem; kegyelem szövetsége*... stb. kifejezések.

A *halál utáni állapot*ról, erről a nagy ismeretlenről, sokkal kevesebb is igen elég lehetne. A testről a 47. §-ban azt mondta szerzőnk, hogy az: „*romlandó, halandó*,” itt pedig már így szól: „*testünk sem marad örökre a halálban, hanem feltámad*.” Igaz, hogy mindjárt utána teszi: „*Igy tanítja ezt szentkönyvünk*” (114. §.); a következőben pedig: „*ha testünk feltámad*” és „*ha lelkünkkel újra egyesül*...” Ez a szentíráshoz való főbevezetés, talán úgyis mondhatnánk: *menekülés* és az a veszedelmes: *ha szócseke elveszi* az egész feltámadás-hit erejét. Elég volna tehát, az ingadozás kikerülése végett is, csak annyit mondanunk a halál utáni állapotról nézve: *mi történik velünk halálunk után, nem tudjuk; de bizunk Isten jóságában és igazságosságában, hogy szereteté-*

vel a sirban is velünk van és megjutalmazza a jókat halhatatlansággal.

Ami az *Imádságok* című függelékét illeti: kár, hogy az előszóban nincs megemlítve: vajon az a 19 ima, a tizparancsolattal és apostoli hitformával együtt, mind a 4-ik osztályt terheli-e, s vajon azok mind beemlézni valók-e, vagy csak — a szükséghez képest — elolvasandók...? A tizparancsolatnak és az apostoli hitformának — akár így, akár úgy — nincs az imák között semmi helye. Különösen is hangzik együtt a kettő: *erős bosszúdó Isten és mi atyánk*...! Az imák egy része is, mint az *Urvacsora előtt, Kenyérvételekor, Pohárvételekor, Urvacsora után* feliratuak, a confirmatioi kátéba és nem a 4-ik osztály hittanába valók. Gyermeknek jobban szeretem a verses imát, mint a prósat; mert amannál maga a forma őrzi, mintegy a tartalmat az emlékezetben; de sem egyik sem másik fajtaból nem kívánnék sokat s nem is változtatgatnám az imákat az osztályokkal; mert az Isten az ma, aki tegnap és nem szereti — mint Jézustól tudjuk — a sokbeszédű imádságot. Van a népiskolában különben is elég tanítani és tanulni való!

Végül még valamit a szerző érdekében és indítvány gyanánt. Készséggel ismerem el, hogy előnye e kis műnek a sokratizáló modorral való szakítás, s hogy azon részletei, amelyekben inkább vagy egészen is ment lehetett szerző a dogmák nyügeitől; az ily részletei, mint az *Isten tökéletességeit jelző tulajdonok; gondviselés; Jézus élete, tudománya, halála*... ügyesen és gyermeki felfogáshoz alkalmazottan vannak írva; ott ellenben, hol a dogmák szövevényeit oldogatja: homályos és ellenmondásokba bonyolódó. De épen ezáltal győzött meg, legalább engem, afelől, hogy *a mi egyházunk hittana nem a népiskolának s abban nem a 4-ik osztálynak való. Ha azért nem nélkülözhetjük, avagy nem akarjuk nélkülözni annak tanítását: tegyük át azt a 6-ik osztályba, előkészítőül a confirmatioi oktatásra; de még ekkor is mellőzzük belőle mindazt, ami kételkedést és versengést szül inkább, mint Istenben való épülést*. Ne terheljük a gyermek elméjét oly hinni valókkal, amelyek akadályozzák a lelket a szabad röplésben; mert megint abban is igaza van *Fáy Andrásnak*, hogy: „*mennél kevesebb hinni valója van a protestánsnak, lelke annál szabadabb és néhány fontos bilincs szintűgy nyűgöz, mint a mázsás*...” Mi a szabadságra vagyunk megszabadítva, mondja Pál, ne gyötörjük hát magunkat a szolgaság igájával!

Hogy a kátészerű hittant miként lehetne egészen is mellőznünk népiskolai vallástantárgyaink között, arról, Isten segedelmével, nem sokára...!

Radácsi György.

HAZAI ÉS KÜLFÖLDI IRODALOM.*)

* A *konfirmációi oktatás*nál igensokszor nagy nehézséggel kell megküzdünk, amiatt, hogy nincsenek eléggé alkalmas kézikönyveink e célra. A használatban levő kátékkal szemben, az a feladat vár reánk, hogy azok csupán nagy vonásokban körvonalozott keretei levén ezenköri oktatásnak, azokba kell beosztanunk az egész oktatás tananyagát és ez nem könnyű feladat. Ennek megkönnyítésére ajánl-

*) Hogy e rovatot teljessé tehessek: kérjük a szerzőket s kiadókat műveik, illetőleg kiadásuk beküldésére.

jük az illetők figyelmébe *Helbing Albertnek* ily című munkáját: „*Evangeliumi vallásoktatás a konfirmándusok számára.*“ A mű, a mienktől eltérő viszonyok közt készült ugyan, de vezérfonalul a tanító számára mindenestre használható. A bevezető részben tárgyalja a vallásnak, kijelentésnek, bibliának, hitvallásnak fogalmát. Ezután az egész műnek rendszerét három részre osztván fel, az első részben, istenről és az ő munkáiról szól, a második az emberről, végre, a harmadik Jézusról; természetesen mindezek csak oly központi gondolatok és tárgyak, amelyek körül csoportosítja szerző a szükséges tudni és közölni valót. Érthető, szabatos nyelvezete, nagyban emeli a könyv becsét. Karlsruheban jelent meg, *Müller J.* kiadásában.

* Épen midőn a fentebb említett mű rövid ismertetését bevégeztük, kaptuk meg a következő, ugyanazon körü oktatással foglalkozó művet „*Confirmandenbüchlein von S. Weber.* II. javított kiadás. Igló. 1882. Ára 20 kr. Tekintve azt, hogy hazai irodalmunk, bizony sok tekintetben messze el van maradva még ez idő szerint, a külföldi irodalom mellett, *Weber* könyvének, épen ilyen alkalmasszerű hozzájárulása, valóban örömet szerzett nekünk; mert jól esik tapasztalnunk, hogy ez nemcsak kiállja amazzal a versenyt, hanem bizonyos tekintetben felül is múlja azt, felül különösen melegsége, emelkedett szelleme által, ami pedig fődolog a konfirmáció oktatásnál. Aki figyelemmel kísérte protestáns egyházunk újabb vallás-erkölcsi oktatásának fejlődését, annak figyelmét méltán megragadhatta az a tény, hogy *Weber Sámuel* volt az első, aki küzdve a régi hagyományos és minden neveléstani elvek nélkül, úgy szólván robotszerűleg végzett tanítási módszer ellen, előbb többrendbeli hírlapi cikkben, aztán más téren is, szót emelt amellett, hogy a vallásitanítás is csak úgy lehet sikeres és áldásos, ha az értelmes s általában itt is a józan neveléstan szabályai szerint járunk el. E tekintetben övé, kétségtelenül a kezdeményezés érdeme s ez a felfogás hatja át jelen könyvecskéjét is. Benne a legnehezebb tárgyak is, minden gyermek által megérthető módon vannak előadva s a legelvontabbnak látszó tételeket is megeleveníti a szerző vallásos melegsége. Bár az egész művecske mindössze 36 lapra terjed, ha annak tartalmát a növendék elsajátítja, benne egy biztos vezére leendő a vallási és egyházi élet terén. A mű egy bevezető rész után, mely „a vallásról szól általában,“ két részre van felosztva: az első a hittani, a második az erkölcsi elemet tartalmazza. Minden tárgynál előbb egy rövid tantétel áll; erre aztán találó bibliai idézetek, megfelelő bibliai történetekre vagy életpéldákra való utalás következik, s a tárgyalást egy-egy szép ének vagy más szellemes idézet rekeszti be. Csak két rövid mutatványt idézünk, mintegy az egész mű szellemének némi megismertetése végett. Az egyiket a rövid, értelmes magyarázatra és józan felfogásra, a másikat az emelkedett, meleg tárgyalásra. A 8-ik §. ezt a kérdést: „Miben áll Istennek lényege?“ így fejt meg: „Isten a legtökéletesebb szellemi valóság; ő a világnak teremtője és kormányzója, ő minden embernek édes atyja. Minthogy isten lélek, őt nem láthatjuk ugyan, de létezését felismérhetjük munkáiból. Csak egy isten van, mert legtökéletesebb valóság csak egy

lehet és a teremtettségben annyira összhangzó valami minden, hogy azt csak egy és ugyanazon értelem hozhatta így létre.“ A 21-ik §. erre a kérdésre: „Mi az imádság?“ így felel: „Az imádság lelkünknek istenhez való emelkedése és szívünknek istennel való beszélgetése. Ha már a jó emberekkel való érüklözés is nemesítőleg hat reánk, mennyivel nagyobb mértékben nemesíti meg szívünket az istennel való társalkodás. Valamint a virágot a napnak fénye élteti, épenúgy lelkünk is csak akkor lehet boldog, ha az imádkozás által istenhez emelkedik fel. Állítsd a virágot valamely árnyékos helyre: azonnal elveszti az színét és illatát: épenígy az ember is a legkedvesebb kincsét veszti el, ha összeköttetésben nem áll istennel. Imádkozzál azért örömet és gyakran istenhez!“ Az egész művecsét egy ima és egy rövid szertartási beszéd zárja be.

* Berlinben igen rövid idő alatt már második kiadásban jelent meg egy ilyen című röpirat: „*Ujabbkori (modern) egyházunk lelkészeinek esküszegése.*“ A mű alapgondolata az, hogy „a protestáns egyház lényege nem áll és nem is állhat valamely csalakozhatlanul igazhittű theologiai tanrendszerben, hanem ellenkezőleg csakis az egyházhivek benső vallásos életének közös nyilatkozási módjában; a theologiai tanok, az egyház szervezetében, lényegükönél fogva, az ugynevezett mozogható elemet képezik, s mint ilyenek, folyvást előrehaladó tökéletesedésnek vannak alávetve, s csakis az egyháztagok gyakorlati benső vallásos életüknek összhangzó mivolta az, ami a szervezetben állandó s ami az idők változásaival és hullámzásaival dacoló szellemi tényezőnek tekinthető.“ Kíváncsú lenne: ha e műnek magyar fordítója is akadna, annyival is inkább, mert olvasása sokban hozzájárulna azon igazolatlan bizalmatlanság megszüntetéséhez, amelylyel viseltetik magyarországi olvasó közönségünk egy része, az ujabbkori, szabadabb szellemű theologiai mozgalmak iránt, épen azon ok miatt, mert alapos tájékozottság hiánya miatt, ez irányt egészen tagadó, sőt romboló iránynak szereti tartani. E mű pedig könnyen, érthető modorban csoportosítja az ujabb theologiai kutatások eredményét, s kézzelfoghatólag bizonyítja be, hogy a kutatásoknak alapját komoly vallásos érzés és nemes szándék képezi.

KÖZÉLETÜNK.

A számvevőszék.

Főtisztelőtű Kun Bertalan superintendens úr elnöklése alatt január hó 23-án ült össze az a bizottság főiskolánkban, melyet évről-évre kiküld és megbíz az egyházkerület azzal, hogy a sárospataki főiskola anyagi ügyeit átvizsgálja s a vagyonnekezelésről magának közvetlen meggyőződést szerezzen.

A küldöttségben ott voltak: Prágay Lajos esperes és főiskolai egyházi algonnok, Laky András esperes, Dókus Gyula szolgabíró, Nagy Pál esperes, mint rendes tagok; Idrányi Ferenc az abauji egyházmegye küldötte, Tóth Dániel az alsóborsodi egyházmegye küldötte, Dr. Lengyel Endre az alsózempléni egyházmegye küldötte és a főiskolai vagyonnekezelő hivatalnokok.

Hat álló napig tartott a becsületes és szorgalommal keresztülvitt munka. Első napon a múlt évi számvevőszék jegyzőkönyve olvastatott s az ebben foglalt feljegyzések folytán szükséges határozatok hozattak meg; u. m.:

Azon adósoktól, kik betáblázási illetékekkel tartoznak, kamatfizetés alkalmával, először is ez fogatik le.

A jövő számvevőszékig beszerzendők azon okmányok, melyek elő fogják tüntetni, hogy mily összeg fizettetett ki már, töltésezési költség címen, az istvánházi birtok után.

Azon tőkék, melyeket az anyagi ügyeket rendező bizottság kitörlésre ajánlt és a superintendens elfogadott, kihagyandók a számadásokból.

A Kun-örökösök elleni kártérítési per megindítása iránt intézkedni, gazdasági választmányra bízott.

Ezek után átvizsgáltattak a kamatozó tőkék tételről tételre. Határozat hozott a főiskola érdekében több rendbeli tartozásoknál.

A második napon folytattatott a fentebbi munkas intézkedés tételét ugyancsak többféle adóssági ügyek iránt.

A harmadik napon még mindig akadtak egyes töke-követelések, melyeknél egyik vagy másik irányban intézkedésre volt szükség. Az egyesek irányában teendő intézkedések többnyire a gazdasági választmányra és a főiskolai jogigazgatóra bízottak; az egyházak iránt az illetékes esperesek kérettek és kéretnek fel erélyesen eljárni.

Ezen a napon határozatott el az is, hogy ezentúl a főiskolai irodalmi kör könyveinek úgy fog nagyobb kelendőség biztosítani, mikép minden egyházmegyében bizományos és minden iskolátogatókörben albizományos lesz, kik a felmerülő szükségletet azonnal és közvetlenül kielégítsék. Midőn számvevőszék határozatot megerősítés és foganatosítás céljából a superintendensre terjeszti, felhívja egyszersmind az irodalmi kör figyelmét arra, hogy törekedjék ezután könyveinek előállításánál az olcsóságra is.

A negyedik napon történt meg — egyebek közt — a levéltár átvizsgálása is. Itt őriztetnek a főiskola értékpapírai, részvényei, alapítványlevelei, hivatalnokok és bérlők cautionai s minden kötvény és szerződés is.

A multból eredő egy pár hiba leszámításával — melyek egyhamar és egykönnyen ki nem köszörülhetők, de a melyek javíthatása iránt most is erélyes határozatok hozattak — minden rendben és hiány nélkül megtaláltatott.

E napon mondatott ki, hogy ezentúlra a főiskolai betegsegélyző-egylet kórházi ápolónőjét csak úgy fizeti a főiskolai közpénztár, ha azt az egylet pénztára fedezni nem bírná.

Ez alkalommal elrendelte számvevőszék, hogy a főiskolában levő minden egylet — még mostani itt ülésezése alatt — terjesztsze elébe mult évi számadását.

Az ötödik napon egybeállítottatott az eddigi vizsgálatoknak és számvetéseknek eredménye. Kitűnt ebből, hogy a főiskolai köz-, alumnialis- és Horváth Mária pénztárban volt összes

bevétel: 130,337 frt. 9²/₆ kr.

kiadás: 122,301 „ 33³/₆ „

maradvány: 8,035 frt. 75⁵/₆ kr.

Tőke befolyt

a köz-, alumnialis stb. pénztárba 24,244 frt. 55 kr.

a Horváth Mária pénztárba 12,955 „ 91 „

együtt: 37,200 frt. 46 kr.

Tőke kiadatott

a köz- stb. pénztárból 19,429 frt. 9 kr.

a Horváth Mária pénztárból 17,722 „ 73 „

együtt: 37,151 frt. 82 kr.

A számvevőszék elrendelte, hogy a 8,035 frt. 75 kr. pénztári készletből a közpénztár által kiadott töke, 4815 frt. 46 kr.-nak kihelyezésével, egészittesék ki annyira, mint amennyi befolyt; a Horváth M. pénztárban pedig a túltökésített 4766 frt. 82 kr. maradjon tőkeszaporításnak.

Igy tehát lett a pénztár valószínű és elvitázhatlan maradéka 3,220 frt. 29 kr.; mert, ha a 8,035 frt. 75 kr. pénztári készletből levonjuk a kihelyezendő 4,815 frt. 46 krt: lesz a maradvány, 3,220 frt. 29 kr. Ez öröndetes eredmény jólesőleg hatott az egész számvevőszékre.

A többlet magyarázata abban van, hogy a mult évben nemcsak régi kamatok és haszonberek folytak be a pénztárba, hanem elveszettnek hitt és kitörlésre ajánlt tőkék, sok évi hátrálékos kamataikkal együtt is, kifizettettek.

A főiskolában levő egyletek közül öt adta be mult évi számadását; u. m.: a *Jogászegylet*, az *Irodalmi önképző-társaság*, az *Énekkar*, a *Tűzoltó-egylet* és az *Erdélyi önképző-kör*. Ennek az öt egyletnek van 2657 frt. 80 kr. kamatozó tőkéje, ahogy a hirtelen és hiányosan készült számadásokból kivenni és megállapítani lehetett. Jövőre ugy ezekről, mint a most elmaradt egyletektől is olyan számadásokat vár és kíván be a számvevőszék, melyek a *tandrelnök* közbejöttével készülnek s *aláírásával* megerősíttetnek.

A tápintézet ezutáni számadásaira nézve is történt intézkedés; a mostani adatok nyomán körülbelül meg lehetett annyit állapítani, hogy egy-egy ifju a tápintézetben, egész iskolai éven át, 55—56 frtba kerül.

A főiskola jövő évi költségvetése egybeállítottván, a bevételek 74 ezer frtot mutatnak, a kiadások pedig 76 ezerre rugónak látszanak. A különbözet azért tűnik fel ilyen soknak, mert a bevételi tételek legalacsonyabbra, a kiadásiak pedig a legmagasabbra tétettek. Ez így van minden jó előirányzatnál. Így eshetik aztán az meg, a mi ez idén is megesett, hogy nemcsak az előirányzatbeli deficit nincs meg, de még tekintélyes többlet is marad.

A hatodik napon tisztán előterjesztések és kérények tárgyalattak.

Az egyetemes tanügyi bizottság és Árvai József között fennforgó könyvvételi ügy végmegoldása superintendens úrra bízott.

A gazdasági választmány elnökének tiszteletdíja jövőre 200 frtban megállapított.

A Györgytarló bérleti ügyének intézése, valamint a téglagyár iránt való végleges leszámolás a gazdasági választmányra bízott.

A Kolozs-féle háznak, convictusi célra való megvétele, szakértővel történt megvizsgálás után, véglegesen elejtetett. Az irodalmi kör részére, a nyomda tiszta jövedelmének 10%-ául, 400 frt. utalványoztatott.

A főiskolai kormányzati szabályok átvizsgálása egy nagy bizottságra bízott.

Az énekkar 100- és az irodalmi kör 50 éves jubileumi ünnepélyének segélyezése ajánlattal terjesztetik a tavaszi superintendentialis gyűlésre.

Legutóljára megvizsgáltatott a cassa, ahol az egész pénztári maradvány, részint előlegekben, részint kölcsönökben, részint készpénzben, hiány nélkül megtalálhatott.

Ime ily sok és így szerteágazó ügyeket intézett el kitartó, erős munkával a fent nevezett nagyérdemű küldöttség. Mindezekon felül volt ideje egyes számvevőszéki tagnak arra, hogy az épen folyamatban levő félévi vizsgálatokon, a convictusi étkezésnél, a könyvtár- és muzeumokban is megjelenjék.

Az egész köldöttség szívvél és lélekkel, szóval és tettel dolgozott azon, hogy ez édes „*Alma matert*“ virágoznak lássa, tudja „*mind az időnek végéig.*“

Ugy legyen!

Viski K. B.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Bernáth Zsigmond temetése** január 31-ikén, délután 2 órakor, igen nagyszámu közönség jelenlétében ment véghez Tarnócon. A gyászszertartás a szabad ég alatt történt, s előbb *Homoky Antal* ref. lelkész mondott imát és egyházi beszédet, majd *Orbán József* tanártársunk, mint ez alkalomra felkért szónok, tartott nagyhatásu beszédet, találó vonásokkal rajzolván le abban az elhunyt nagy férfinak hazafiú, köztársadalmi, egyházi és családi kimagasló erényeit. Sárospataki főiskolánkat *Orbán József*en kívül még *Bokor József* közigazgató képviselte. A főiskolai énekkar szereplése, mint halljuk, nagy elismerést aratott s közreműködése nagyban emelte a gyászszertartás megható voltát. Az elköltözött nagy lélek porai a családi sírboltba tétettek le. Nyugodjanak békében s tisztelettől környezve!

— **Illetéktelen keresztelési ügyben hozott ítélet.** Tatán, Cser Vendel, róm. kath. káplán, megkeresztelt két vegyes házasságból született gyermeket, sőt az egyik gyermek meghalván, azt el is temette. Perre kerülven a dolog, a tатаi kir. járásbiróság felmentette Cser Vendelt. A kir. ügyész pedig felebbezván az ügyet, e napokban a királyi tábla, a kihágásokról szóló 53. §. alapján, valláselleni kihágást állapított meg s Cser Vendelt a büntető törvények 275. §-a értelmében 100 frt. bírságra vagy 10 napi elzárásra ítélte. Mint tudjuk: egy másik, ehhez hasonló ügyben már másként hangzott a kir. tábla ítélete is, s az ide vonatkozó törvénynek homályos voltát semmisem mutatja jobban, mint az, hogy annak értelmezése a bírák önkényétől függ. Arra kell azért törekednünk, hogy a hiányos és félremagyarázható törvényeikk törvényes úton kijavíttassék.

— **A Rákóczy-Gelei féle Gradual** 8-ik példánya napvilágra jött. E példány a hajdu-böszörményi egyház birtokában van; jelenleg Kálmán Farkas úrnál van megvizsgálás végett. Az egyház a példányt most köttette be kiváló pompával, Dávidházi, debreceni könyvkötő által.

— **A vasárnap megszentelése.** E tekintetben Angliára eddig mindig mint példányképre szoktunk hivatkozni. Most azonban szomorú adatokat olvasunk erre vonatkozólag. A minap ugyanis megpróbálták itt-ott kiszámítani azt, hogy a népességnek hanyadrésze az, mely vasárnap templomba jár? Kisült, hogy az illető városok lakosságának alig egy harmadrésze érzi szükségét a vasárnapi áhitatoskodásnak. Majd annak is utána jártak: hány olyan ember van, ki

szombaton estve korcsmába megy? Bristolban, a mértékletességi egyesület tagjai sorra járták a korcsmákat és kiszámították, hogy a város 215,000 főből álló lakosságából csak egyetlen este 104,000 ember volt korcsmában. Ezek közt 37,074 férfi, 36,803 asszony és 13,415 gyerek.

— **Emlékünnepély.** *Terhes Barna*, sárospataki ref. lelkész, egy emlékiratot intézett az egyháztanácsához, melyben a templom százéves ünnepélyének megtartására hívta föl az egyháztanács figyelmét.

Az egyháztanács ennek folytán elhatározta, hogy az emlékünnepélyt az aratási közvizsgák ünnepélyes vasárnapján saját templomában megtartja. S hogy ezen ünnepélyt az egyház némi újabb intézménnyel is kiemelje, elhatározta, hogy azon időre tornyába a már rég nélkülözött új órát felállíttatja. Ezen célra az egyháznak jelenleg összesen 980 frt. 54 kr. áll rendelkezésére s ez lehetővé teszi, hogy nemcsak óra lesz tornyunkban, hanem a tűzoltó-társulattal vállvetve, éjjeli és nappali rendes toronyőri állomás is fog berendeztetni. Az ünnepély részleteinek megállapítására küldöttség van kinevezve, melyről később.

— **Jótekonyság.** Nagyságos *Teleky Péter* úr, az abauji ref. egyházmegye világi tanácsbírája s zsinati volt képviselője zsinati napdíjilletményét, összesen 130 forintot, a nevezett egyházmegye „ön hibájok nélkül hivatalképtelenné lett papok“ segélyezésére szolgáló pénztár gyarapítására ajánlotta fel s fizette is be. Fogadja nemescélú adományáért legmélyebb elismerésünket s köszönetünket.

A pénztárnok.

— **Uj emberek.** Hátsó-Indiában, az andamáni szigetek őserdőiben, egy eddig ismeretlen népre bukkantak. Ez új nép neve *Dsaravász* s nyelve, védő-szerei és házieszközei egészen különbözök a többi andamáni néptől. Jellemükre nézve — a mint mondják — gyávák és félénkek. Amennyire eddig megközelíteni és tanulmányozni lehetett őket, a valláshoz hasonló valamiről fogalmuk sincs, ami igen nevezetes adat.

— **A protestáns egyház főgondnokai,** f. hó 2-án közös értekezletet tartottak Budapesten. Az eredményről, jövő számunkban bővebben megemlékezünk.

Nyilt levél.

Ivánka Sámuel úrhoz.

Olvasván e t. lapok 6-ik számában az énekeket, nagy örömmel nyilatkozom róluk a következőkép: 1. A 84. Zsoltár átirata: a nyolcas sorok tökéletes jók, a 9-es soroknak magyar méreten leendő beosztására a magyar költészetben 3 alak használtatik, u. m. I. alak: 4 + 4 + 1. II. alak: 4 + 2 + 3. III. alak: 4 + 3 + 2. Miután az első versben a III. alak (4 + 3 + 2) vététt fel, ezt meg kell tartani az egész éneken át; így már a többi versek 9-es sorai nem épen jók, de ha az I. alakot (4 + 4 + 1) vesszük fel, úgy a méret ellen semmi kifogás nem lehet, sőt igen jónak mondható. 2. A vasárnap délelti ének (a 138. Zsolt. nót.) teljesen sikerült, vajha így *átértének* s *dtérzenék* sz. poétáink a magyar méret szerinti beosztást, mint Ivánka úr, akkor nagyon kevés bajunk lenne a szöveg rythmizálásával! A tartalomról nem vagyok hivatva ítélni; annyit mégis el kell mondanom, hogy az én lelkem buzgóságát egészen kielégíti, ugyanazért, miután ezeket „*megsúgtam*“ volna, kérem a többit is, lesz ott még, a hol ezek rejlettenek!

Kálmán Farkas.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— Megjelen minden hétfőn. —

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: „Vessünk számot örömmünkkel.“ (Vége). Édes Á. „Egy középiskola.“ (3-ik közlemény). Bokor J. „Visszhang a kölkedi hangokra.“ Ivánka S. „Könyvbírálat.“ Kun P. „A protestáns főgondnokok értekezlete.“ „Előkészületek az énekkar és önképző-társulat emlékünnepehez.“ H. J. „Vegyes közlemények.“ „Szerkesztői üzenetek.“

Lapunkra még folyvást elfogadunk előfizetéseket, sőt megrendeléseket is, a fizetés kötelezettsége mellett.

Előfizetési ár:

Egész évre 5 frt.
Fél évre 2 frt. 50 kr.

Az előfizetési pénzek vagy megrendelések t. Buza János, tanárhoz küldendők.

Ha valaki előfizetőink közül lapunknak eddig megjelent számait nem kapta volna meg, kívánatra szívesen szolgálunk azokkal. Általában, ha a szétküldésnél valami tévesztés történnék, kérjük azt velünk tudatni, hogy azonnal intézkedhessünk.

Kiadóhivatal.

Vessünk számot örömmünkkel.

(Vége).

Vártam a zsinattól, a nagy lelkesedés hevében — a mi egyébiránt korántsem volt oly általános, mint azt a hír szárnyaira vette — vártam az egyházi adózás minőségének megváltoztatását és a díjminimumnak a pesti egyházmegye példája szerint, 1200 frtra való emelését. De az áldozatkészség hiányának savanyu almájába, még a zsinat sem mert beleharapni; hanem visszagurította azt a superintendentiák zöld asztalára, honnan aztán az adótöbblet és papi-tanítói dézma-váltság ellen harcoló világi és a többnyire városi papokból, vagy öregségök miatt a jövővel már nem sokat törődő, nyomorúsággal küzdő testvéreikért nem nagyon érdeklődő egyházi törvényhozóktól bizonyára nincs mit várni!

Nem lehet ugyan figyelmen kívül hagyni a népnek, részint a terméketlen évek, részint a 10 év óta megkétszereződött adók miatt bekövetkezett, igazán sujtott helyzetét, azt, hogy arra több terhet rakni már alig lehet. Annálfogva kielégítő lett volna csak annyit is kimondani, hogy a hivatalnokok nyomora enyhítése végett, a hol teheremelést már lehetetlen, ott az üresedés alkalmával, a tanítói hivatal a lelkeszível összeköttetik; másrésről az eddigi fizetésnek, bizonyos meghatározott összegű fixumra való állapításának is ki kellett volna mondatnia akképen, hogyha a kellő mennyiség, bármi okból, be nem adatik, a fizetőképes hívek, pót-

kivetés útján, tartozzanak a hiány fedezetéről gondoskodni. Ily törvény egyfelől biztosítaná azt, hogy egy ember se búvhatnék ki az adózás alól, másrésről nem mentetnék fel, elegendő ok nélkül, a teherhordás kötelezettsége alól, s végül erősen lenne ösztönözve az előjáróság is arra, hogy az egyházi tartozások idejében beszédessenek.

Hozott ugyan egyházkerületi kormányunk, már évekkel ezelőtt, egy határozatot, miszerint az előjárók tartoznak beszédni az egyházi hivatalnokokat illető párbéreket és egy összegben tartoznak azt át is mérni. De az ilyen intézkedéseket az élet igazán kineveti! Ugyanis, ahol az előjáróság köteleztetik, ott senkisem ismer kötelezettséget és az előjárók inkább lemondanának állásukról, mint együttesen vagy szétszótottan mennének a lelkeszi és tanítói illetményeket szedni. Mert ha lelkiismeretesek és emellett szigort használnának, akkor lakostársaikat haragítnák magukra; lelkiismeretlen eljárásuk pedig méltán a hivatalnok haragját vonja maga után. Valóban nagy gyarlóság is azt kívánni attól az előjárótól, ki a fél faluval rokonsági összeköttetésben áll, hogy ő az én jogos kielégíttetésemért viaskodjék, s talán boszúra is ingerelje maga ellen roszfizető hallgatómat. Ezt az erős önszeretet, a család iránti kötlesség nem engedi, s ilyet már csak követelni is túlzás! Másrésről amaz intézkedés azért sem vihető ki, mert a gyűlédek leöntésére nincs hely. Tehát először is magtárak építésére kellene kényszeríteni a gyülekezeteket; aztán a magtár-kezelőnek az

érték összegét vagyonára telekeltetni és fáradságdíjúl percentuatiót adni; végül megszabni azt, hogy a hivatalnok tisztán kapja meg illetőségét, s azt is ne úgy, mint most, amidőn sokszor a szolgabíróhoz kell előbb folyamodnunk s pandurokkal behajtatnunk.

Igy megy nálunk a párbérszedés. S erős a hitem és meggyőződése, hogy ilyenek a körülmények, ritka kivétellel, másutt is! Hanem vagy némán szenved, tűr, éhezik és rongyoskodik s gyáván hallgat a legtöbb szolgatárs, vagy halála utánra hagyja a nép megnyúztatásával a hátrálékok behajtását.

Ily viszonyok közt látni azt, hogy a zsinat emelt ugyan számunkra palotát, mely már a convent rézfedelével tetőzve is van; de nincs rajta se padozat, se ablak, se ajtó; szóval: az idők zivatarai elől falai közzé nem húzódhatunk; tudni azt, hogy elébbvalónak találtatott a presbyterek száma felett húzalkodni, mint arról gondolkodni, hogy a prot. egyház nehéz igájában munkálkodóknak elegendő, biztos ellátásuk legyen: ez méltán vérháborító!

Nem találok én megnyugvást a domestica megalapítására hozott, sokakat elragadó öröme hangoló áldozatok szemléletében sem; először azért, mert ha a fellobbanó szalmaláng élénk tüze a jelenlévők nagyobb részét sem birta ajánlatra, vagy ennek kellő mértékére hevíteni: előre vetettnék látom az árnyékot! A szűkkeblűség nyomása lesz uralkodó az ezentúl hozandó ajánlatoknál. Nem is lehet másként! Mit adjak én, midőn legalább eddig még, vagyonos osztályaink oly mélyen hallgatnak s ugyanám késlekednek a tömegesebb példaadással s az áldozatkétség kimutatásával!? Boszantott némelyeknek önmagukból való kikelésé is, a 30,000 forintra menő ajánlat hallattára. Hiszen hogy mély tiszteletre kötelező áldozatkézséggel is találkozánk, azt el kell ösmerni; de mi ez, az 5 egyházkerület nyomorának enyhítésére, hát még virágzásba hozatalára?! Milliók kellenének ide! A mik pedig nem lesznek!

Másodszor nem megnyugtató rám nézve a domestica iránti érdeklődés azért sem, mert nem a közteherviselés, nem a birtok arányos adóztatás elvére, hanem jórészen kegyadományozásra van fektetve. Már pedig szomorú tapasztalat az, hogy a törvényalkotó úri rend — tisztelet a kivételeknek — kötelességérzetből nem szeret adózni, és sokszor a java is csak úgy, hogy gratia legyen a neve! Itt önkénytelen eszembe jut Begedi „Autonomiájának“ zárszava: „könnyebb ez így!“ s eszembe jut, visszatérve a tanítósággal összeköthető lelkeszi állomásokra vonatkozólag, szintén Begedinek a tanítás nehéz munkájától irtózó papokra vonatkoztatott másik zárszava: „jobb ez így!“ Bizony pedig kis egyházakban nyomorgó olyan papok, a kik sohasem mondják a maguk művét, sőt be sem

tanulják predikációjukat, hanem csak olvassák: elfoglaltságuk felől vállalkozhatnának az iskolatanításra is és azt hiszem, hogy ekként áldásosabb lenne a népnevelés eredménye. Practicus nép a kath. clerus! mély bölcseséggel belátta már századok óta, hogy szerzetesei nevelnek az egyház számára, voltaképp a magas clerus oltalmára, erős támaszokat és apácaik vakbuzgó, a család jövőjét átalakító anyákat. Azért nem volna ám botor gondolat a Begedié, ha mindenütt kivihető volna, hogy miután papi s egyházi érdekeknek vakengedelmességgel szolgáló szerzetes rendjeink nincsenek: a papok vennék át legalább a népiskolákat!

Végül főlemlitem még azon aggodalmamat, mely a domestica megalapításánál nyugtalanít: hogy vajha az intéző köröknek eszökbe jutna akkép gyümölcsöztetni a némelyek által roppant összegnek képzelt ajánlatot, hogyha nem lehet jelenünk boldog, legalább teremtsük meg a jövőt: ne nyúljunk a kamatokhoz egy századig. Akkor aztán elmondhatják utódaink valóban: Nem volt prot. egyház, hanem lesz! Különben a korhadtt keretből bár kegyeletesen őriztessék, a képet megemésztendi, a megszűnés nélkül rágó moly: az idő!

Édes Ábrahám.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola*).

(Harmadik közlemény).

Kérdések fölvetése és azok vitatása helyett maradjunk egyelőre a tényeknél. Bemutattuk középiskolánk két válfaját: a gimnáziumot és a reál-iskolát; mutassuk be most a többit, mert van több is. Ilyen nevezetesen harmadsorban a *polgári iskola*.

E közoktatási intézmény irányában azon szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a világos törvény birtokában s birtokában ama magyarázatoknak, melyek e törvényt szülték s alkalmazását elősegítették, minden önkéntesnek látszó hozzávetéstől visszatartathatjuk magunkat.

Az 1868. évi XXXVIII. t. c., mely a „népiskolai közoktatás“ címét viseli, 67—79. §§-aiban rendelkezik a *polgári iskolákról*. Soká nem voltunk s bizonyos körökben máig sincsenek tisztában azzal: minek kell tekinteni a nevezett törvényben megszabott polgári iskolát: elemi iskolának-e? mire népoktatási neve adott jogot; szakiskolának-e? miként tantárgyainak egy részéből következtetni lehetett; vagy pedig középiskolának? mint ezt feles-számu érvek igazolják. E kérdések egyszer fölvetetvén, nagy volt a zavar a polgári iskola által érdekelt körökben. S mivel az iskola végre sem zavarcsinálásra, hanem az értelmi világosság terjesztésére való, a mindig józanészű közönség határozott idegenkedést tanusított a helyét nem lelő polgári iskola iránt. Nem állította fel a törvény által követelt helyeken sem a polgári iskolát, vagy ahol erőltették a dolgot, s az állam kezdeményeseiből szervezték, oda nem küldte el gyermekeit.

*) Lásd az 5., 6-ik számot.

Tíz évnél tovább tartott e kelletlen helyzet, míg végre a kormányon is észrevették, hogy a dolgon valahogy segíteni kell. Az 1879-ik év tavaszán tanácskozást hívott össze e tárgyban a miniszter, melyet e szavakkal nyitott meg: „Sokszor hangoztatták és magam is e nézetben vagyok, hogy a társadalom ama rétegei számára, amelyeknek szükségét az elemi iskola ki nem elégíti, a középiskolák pedig — reáliskola és gimnázium — túlhaladják, okvetetlenül szükséges még egy iskolát létesíteni. Nálunk azonban ez irányban — úgy látszik — túlméntünk a határon, amennyiben kétféle ilyennemű iskolánk van: a felső népiskola és a polgári iskolák. A kérdés már most az, melyiket tartjuk meg? Továbbá meg kell fontolnunk, nem adtunk-e a polgári iskolának a kelletinél nagyobb keretet?”

E miniszteri nyilatkozatnál kell-e több bizonyíték, hogy a polgári iskolák léte forgott szóban; hogy a kérdésnek valahára tisztáztnia kellett. A megoldásnak irányt Csengery Antal adott, ugyanazon enquéten tartott nagy beszédével, mely utóbb önállóan is megjelent. „Alig tehetni föl, mondja Csengery — Olcsó könyvtár 101. szám. 87. lap — hogy jobbmodu közeposztályunk is, amelynek oktatásáról itt szó van, tizenhat éven túl is iskolába járassa gyermekét. Egy része a gyermekeknek már tizen-négy éves korán túl elhagyja az iskolát. Az új középiskola (a polgári) négy osztálya már ezeknek *elegendő általános ismereteket* nyújt akár gyakorlati életpálya tanulására, akár közép szakoktatásra kívánnak menni. Azt a *bevégzett általános műveltséget* azonban, amely az üzlet emberét értelmes, öntudatos munkásságra képesíti, komoly erkölcsi tudattal látja el, s a művelt honpolgár színvonalára emeli, csak oly tanfolyam képes megadni, amely legalább is hat évre terjed. A mi polgári iskoláink egészen megfelelnek az érin-tett kelleknek, amelyeket az új középiskola szervezését illetőleg csaknem egyértelműen felállítanak a paedagogok.“ Így Csengery Antal. E felfogással pedig a polgári iskola formalisan középiskolának nyilvánított. Eltekintve azonban az indokoló tekintélyétől, sőt eltekintve használt, homályos érveitől, melyek elegendő általános ismeret s aztán bevégzett általános műveltség-féle jelszavak és megkülönböztetésekben keresnek alapot az új középiskolának: tagadhatatlan, mert a törvény is úgy rendelkezik, hogy növendékei azokból vétetnek, akik az elemi iskolát már bevégezték, s viszont aképp képeztetnek, hogy majdan szakiskolába mehessenek.

Egy tekintet elég azon meggyőződés szerzésére, hogy a polgári iskolában a gimnázium és reáliskolával, tehát a középiskolákkal teljesen rokon tanintézettel van dolgunk, ha figyelmünket használt eszközeikre, tárgyaik száma és beosztására irányozzuk. Sőt maga a fentidézett törvény 76-a §. nyíltan mondja: „a polgári iskolákban a tanterv úgy állapítandó meg, hogy a polgári iskola első négyévi folyama alatt, habár kimerítőbben, ugyanazon tantárgyak taníttassanak, amelyek a középiskola (reál, gimnázium) négy alsó osztályában taníttatnak.“ A latin nyelvet kiveszi ugyan a kötelező tantárgyak soraiból a törvény; e különbséget azonban helyreüti megint az a gyakorlat, melyszerint a latin nyelvet, noha nem kötelezőleg, mindenütt tanították polgári iskoláink.

Ki kételkednék még az előadottak után, hogy az elemi oktatáshoz kapcsolódó, a szakoktatást részben kísérő, részben megelőző, de lényegében a két-

féle: elemi és szakiskolák közt álló intézetben: a *polgári*ban, csakugyan középiskolát kell látnunk. Szükség volt mégis e megjegyzésre azon idegenkedés miatt, melylyel a régebbi középiskolák barátai a polgári iskolát tekintik. Csengerynek nagyon igaza volt, ha már egyszer a polgári iskolát megalkottatá, hogy azt új középiskolának nevezte. Az ő hatása alatt keletkezett az 1879 szept. 5-iki 24793. számú miniszteri rendelet, mely a közönség megnyerésére szánva, „minden irányban meg akarja értetni: mi a polgári iskolában a nevelésnek és oktatásnak közelebbi, mi az életnek ama tanítás által elérhető végcélja.“ Ezek (lásd a nevezett rendeletet) a következők: alaposan előkészül a növendék a mezey gazdaság észszerű vezetésére; ha iparos vagy kereskedő akar lenni, az ezen foglalatosságokhoz szükséges alapismeretek birtokába jut. Ezeknek elég az új középiskola 4 osztályának bevégezése, mert aztán szakiskolába kell menniök. Akik pedig mind a hat osztályt bevégzik, s „már is általános műveltséggel bíró létükre“ tovább kívánnak tanulni, s „mint gazdák, erdészek vagy állatorvosok magukat teljesen ki akarják képezni,“ mehetnek, az óvári gazdasági akadémia kivételével, a gazdasági középintézetekbe, az állatorvosi intézetbe, a selmeci erdészeti akadémiába. Sőt a polgári iskola 6 osztályát végzett növendékek előtt nyitva van az út, hogy a közlekedési, belügyi, ipar- és kereskedelemügyi és pénzügyi minisztériumokban, mint „alsóbb fokú hivatalnokok életpályát leljenek.“ E szerint lehetnek „vasúti gyakornokok;“ a belügyminisztérium „segéd- és számtizti, valamint a megyei segéd- és kezelői állomások hivatalnokai;“ lehetnek „kiadók a nem kincstárilag kezelt postáknál, távirdai kezelők, sőt felvétethetnek a távirdai kezelő tanfolyamokra.“ Alkalmazást nyerhetnek a pénzügyminiszter hatósága alatt álló „számvevősegi és pénztári, az adó-, vám-, fogyasztási adóhivatali, pénz- és adóörsegi és a segéd (kezelési) hivatali, továbbá a dohánybevéltási, gyártási és eladási, lotto-hivatali, bélyegző- és sóhivatali szolgálatnál.“

Egész terjedelmében kiírtam az új középiskola elé tűzött célokat, hogy egygyel több alkalma legyen közönségünknek megismerni az alsóbbrangu oktatási intézmény gyakorlatiasságát. Ki akartam mutatni hajlamimat ama szükségesség érzete iránt, hogy nem való minden növendéknek végig futni a tudós középiskolát, sőt a legnagyobb rész jól tenné, ha a törvényben a polgári iskola elé tűzött tanévek után, már akár ott, akár a gimnáziumban vagy reálban végezte azokat: szakiskolába, illetőleg életpályájára menne. Nekem is óhajom, hogy a „tudós középiskolák“ a lehetőségig szabaduljanak a ballaszttól.

S ha, mint minden jel mutatja, maga a közoktatási minisztérium is e véleményben van, hogyan adja okát, hogy legújabbban a reáliskolákat is gazdasági, kereskedelmi és hadászati iskolákkal kívánja kapcsolatba hozni. A polgári iskola színvonalára kívánja-e alább szállítani a reáliskolát? Vagy éppen a polgári iskolákat kívánja-e feleslegessé tenni, felejtven a két évvel korábban ez érdekében kifejtett nagy buzgalmat. Talán Csengery halálával traditioi is elenyésztek már a központban? Valóban igaz: die Todten reiten schnell.

(Folytatása következik.)

Bokor József.

T Á R C A.

Visszhang a kölkedi hangokra.

„A prot. egyh. és isk. Lapok“ ez idei 5. számában, Nagy Ignác, kölkedi ref. lelkész úrtól, az énekügyi bizottság munkálatára vonatkozólag egy cikk jelent meg, amelyre, minthogy ez a cikk engem is, mint a Kolozsváron egybegyűlt énekügyi bizottság egyik szerény és igénytelen tagját, szintén érdekel, sietek nézetimet az énekügy érdekében, minél előbb, határozottan elmondani. Mielőtt azonban ezt tenném, elismerésemet kell nyilvánítanom közlő úrnak az énekügy iránt tanúsított érdeklődéseért s nemes buzgalmaért; de minthogy másrésről, jóakaratu cikkében oly helyek is fordulnak elő, amelyek miatt közleménye eleire *mottóul* igazán a XXXVIII. Zsoltár 5. versének második felét lehetett volna kiírnia: azért szükségesnek s elővigyázati szempontból nélkülözhetetlennek láttam, hogy azokat szigorú bírálat alá is vegyem egyúttal.

Ugy látszik, hogy a közlő úr a Bethsabéba szerelmes, s annak a Dávidnak, ki Uriást művészi kiszámítással tette el láb alól, de kit azért mégis szentnek neveznek, Zsoltárait tartalmilag csak felületesen, sőt mondhatni: alig ismeri, az éneklés alá fölvetett verseken kívül; mert különben nem állította volna azt, hogy a Molnár-féle verselés „a kálvinista népnek vérévé vált.“

Ezt általánosságban kimondani túlzás és nem egyéb, mint az öntudatos kálvinista önérték megsejtése. Abból, hogy a Szenczi Molnár-féle Zsoltárok, itt-ott, sőt sok helyen észlelhető badarságai mellett is, nehány, a közlő úrhoz közel eső vidéki s valóban özönvíz előtti falusi népnek vérében vannak ez idő szerint, még egyáltalában nem következik, hogy azok általánosan, minden magyar kálvinistára ezt a hatást szülték volna! Közlő úron tapasztalható, hogy gondolkozásmódja, az énekügyi bizottságnak eljárására vonatkozólag, nagyon is vérszerű, pedig talán jobb lett volna, ha a természetes ész és műízlés szerénti lett volna az; mert akkor cikkében ily tételt nem állított volna föl, hogy: „a Zsoltárokon csorbát ejteni valóságos merénylet.“ Bizony nagy dolog, hogy az énekügyi bizottságnak nem volt annyi belátása, hogy a falusi népség s némely Noé-korabeli gondolkozású és felfogású vezérférfi kedvéért megmerte mozgatni a régi határkövet, a biblia ellenére, még a Zsoltárok azon dallamára nézve is, melyet a falusi ember az anyatejjel szívott magába. Közlő úr csodálkozását fejezi ki a felett, hogy egy idő óta „a papok, tanárok, tanítók neki iramodtak a haladásnak,“ ami — köztünk legyen mondva — a közlő úr cikkén bizony kevésbé látszik, mert akkor nem volna a haladás felé való iramodás előtte már egész a feltűnőségig botránykoztató. Hát a protestantizmusnak az a célja, rendeltetése, hogy a neveletlen falusiakért egy helyben vesztegeljen, mint a közlő úr „Muhamed koporsója?!“ Hogy a *szent-gáliak, rátótiak* azt tették amit tettek, a mostani énekeskönyv ellenében, az legfeljebb csak annyit bizonyít, hogy az *akkori* lelkészek annyira hanyagok voltak kötelességük teljesítésében, hogy a népet nem tudták, vagy nem akarták okosan megnyerni az ujitásnak, mert ha ez megtörténik: a valódi magyar jellem olyanokat bizonyára nem tett volna, mint azon hírneves falusiak akkorában tettek. Az pedig, hogy a

nép *országosan* zavargott volna az énekes-könyv változtatása miatt, még nincs ez ideig bebizonyítva! Azt tudjuk mindnyájan, hogy semmiféle reform, kisebb-nagyobb mérvű rázkódás nélkül nem vihető keresztül, különösen azon esetben, ha nincs rá előkészítve a nép; de vajjon azért sohase lépünk annak terére? Mi lenne akkor az emberiségből?

Sajátságos felfogás a közlő úr részéről az is, hogy „a Zsoltárokat azért nem kell bántani, mert a nép a régi énekest, ha egy tinó árba került is, megszerezte; tehát azért, ha hibás a verselés, gyöngéden kell azt kiigazítani, s a csillagtalánokat is bele kell tenni egész sértetlenül; legalább ha a templomba nem éneklék, éneklék otthon. (Minő okos tanács!). Csak hadd legyenek benn az ősi ódonságok.“ Valóban mily nagyszerű ódonság is van pl. a XXXVIII., LXXVIII., CV., CIX. stb. Zsoltároknak! No csak énekelgettesse híveivel közlő úr! Jó lesz talán a szépség és nagyobb hatás kedvéért még a XLV. Zsoltár 5. versét is elővenni kiegészítésül.

No már ilyen utasításra, eláll mai időben minden józan elvű és nézetű embernek az esze! A magyar ref. népről annyi műveltséget már föl nem tenni, hogy az minden szépnek, jónak, üdvösnek barátja, ha arról meggyőztetik, igazán vakmerőség. Ez már az igazi *merénylet*, nem pedig az, amit közlő úr az énekügyi bizottság eljárásában ilyesnek jelzett. Én is ismerem a népet, mert immár 40 éve leend, hogy szolgálatom után köztük forgok, tanulmányoztam azt; de oly gyarló, esetlen falusi népet, mely a jóakaratu előhaladásnak ellensége volna, legalább itten körülünk nem ismerem. Máskülönben, embere válogatja! Az igaz, hogy minden ujitásnak van olyan, a milyen ellensége, volt is, lesz is; de azok kedvéért, miután nem ő érettük van a felekezeti, az egyházi társadalom, csak nem fogunk talán retrograd lépéseket tenni? Ugyan hogy venné az ki magát, ha a nép oly dolgokban imponálna, a melyhez legkevésbé sem ért? A nép, sok tekintetben még gyermekkoru, de mégis sokkal fejlettebb, érettebb s élesebb felfogásu már, mint volt a mostani Énekes-könyv bevételekor.

Jól említi közlő úr, hogy a vallásosság nagyon is hanyatló félben van, ez igaz; de mi oka annak? megmondom én úgy négy szem közt. Semmi más, egyebek közt, mint az, hogy oly helyeken a lelkész nem végzi kötelességét az evangelium szellemében; nem törődik a népélet fejlődésének előmozdításával úgy, mint a ráhivatottaktól megvárná a közvélemény. Hol a lelkész teendőit hű lélekkel teljesíti, ott a vallásosság nincs hanyatló félben, sőt ott semminemű nemescélú és irányu ujitástól nem félnek. Ha valamely kálvinista falusi nép oly tudatlan — ami egyébiránt nagy ritkaság, legalább a tiszta magyarság közt — hogy a korszerű ujitások nagy szükségességét és horderejét a jövő érdekében belátni és azt jó lélekkel elősegíteni nem bírja, annak sokszor a lelkészek is az okai. Azért is vannak ők, az is a rendeltetésök, hogy híveiket a hit-fáklya világánál vezessék a szellemi és értelmi tökéletesedés tetőpontja felé. Szerintem a lelkészi hivatal nemcsak a naponkénti templomi könyörgés elmondásában s egyéb teendők gépies teljesítésében áll, hanem igen is, áll abban is, hogy a nép vezettségük s oktattassék a józan hitelvek korlátain belül; hogy az a tudatlanság nehéz terheitől megszabadulva, szabadon és élvezettel szívhasssa a józan felvilágosodás éltető levegőjét.

Ha a zsoltárok beltartalmát teljesen, tökéletesen, az alfától az omegáig ismerné a közlő úr, én azt

hiszem: akkor egészen más véleményben volna, s ha figyelemmel kísérné a külföldi mívelt ref. egyházakat, ahol szintén vannak falusiak is, láthatná, tapasztalhatná, hogy azok az énekügy terén mennyire előre haladtak már, s egészen más szempontból indult volna ki cikke írásakor, s nem tesz vala feljajdulásokat és nem tekinti a szunyogot is elefántnak. Ne törődjék tehát a közlő úr azzal, hogy mit szeret a „*nép*,” mi kedves a „*népnek*,” — hiszen máskor, más kérdésben úgy sem szokott sokat adni reájuk, — hanem törődjék inkább azzal, hogy mi hasznosabb reá nézve, s mi úton lehet annak szellemi látkörét folytonosan szélesíteni. A leendő énekeskönyvben lesz ugyanis elegendő, a nép által kedvelt ének fölvéve; lesz arról is gondoskodva, hogy az *átmenet* az új énekes-könyv fölvételénél észrevétlenül történjék. Ily esetekben az öregekre való hivatkozás egészen érv nélkül való és felesleges; mert hiszen az ő napjaik megszámlálvák immár, s kedvökért egy felekezet csak nem fog talán az egyformaság és léhaság központján vesztegelni. Megvallom, hogy elfogultakkal s ódonszerű nézetűekkel szemben nem könnyű leendő keresztülvinni az énekügy reformját; de megvagyok győződve, afelől is, hogy az ilyen emberek a közvélemény elől annak idején, vagy maguk ki fognak tisztességesen térni, vagy pedig ki fognak térítettetni; vagy ha ez nem történik, azon esetben úszni fognak, úszniok kell az árral; mert a haladás kerekét gyöngye idegű kezek még sohasem tudták ám feltartóztatni és nem is fogják!

Ezek után én csak arra kérem a közlő urat, hogyha az énekügynek talán *használni nem akar* — mit róla egyáltalán föl nem teszek — *legalább ne hátráltassa a fejlődését* oly eszmék terjesztésével, melyek a komoly, ahhoz értő embert mosolyra készítik. Nem kell azt hinni, hogy azon új énekes-könyv egy-két év alatt kész leendő, óh nem; ha *ilyen* előmozdítói lesznek többen, mint a közlő úr, legalább is kell egy évtized, míg azzal rendelkezhetünk. Mindenesetre elég idő van arra, hogy annak fölkarolására egy új, lélekben, felfogásban megifjodott nemzedéket neveljünk még a lelkeszi karban is; elég idő, hogy előkészítsük még a *féllett* falusi népet is, s felköltsük abban a vágyat és ingert, annak mielőbbi használatba vételére. De azt nem az ódonság barátai s nem a már elvégzett teendők kényelmes vánkosán békén szendergő, előre törekedni nem akaró, hanem a vállalkozó szellemű, emelkedett gondolkozású, népünk józan felvilágosodását híven elősegíteni törekvő egyének fogják majd megtenni; mi, hogy úgy legyen, őszintén, szivemből kívánom.

Ivánka Sámuel.

KÖNYVBIRÁLAT.

Deutsches Lehr- und Lesebuch für höhere Lehranstalten insbesondere für Obergymnasien und Oberrealschulen von Dr. Gustav Heinrich. I. B. 3-te w. v. u. v. Auflage. Budapest, 1882. R. Lampel's Verlagsbuchhandlung. 313. l. n. 8.

Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ungarischen Anmerkungen, von Josef Felsmann. II. Th. 5. d. g. s. Auflage. Budapest, 1882. R. Lampel's Verlagsbuchhandlung. 178. l. k. 8.

Dr. Heinrich Gusztáv, m. k. egyetemi tanár neve sokkal ismertebb a német irodalmi tankönyvirás terén, semminthogy szükség lenne arra, amire a kezdő írók rászorultak, t. i. hogy bemutattassék a szerző személye a t. c. közönségnek. Tankönyvei elég kelendők, kiadjuk mindig akad; a közoktatási kormány protectioja sosem hiányzik; ha Heinrich tollat ragad, avagy ollót, hogy valamelyik könyvét nyélbe üsse, mint szakférfi, a ki az ország első főtanintézetén képviseli a német nyelvészeti és irodalmi tanulmányokat, eléggé hiteles firma arra, hogy szakképzettsége vitatás tárgyát ne képezze; mint a középiskolai tanárvizsgáló bizottság, kir. közoktatási tanács és magyar tud. akadémia tagja, sokkal tekintélyesebb férfiú, minthogy ne tudna magának az oktatás terén kellő befolyást biztosítani, s ne tudná ide vonatkozó eszméit, ha vannak, belátása szerint érvényesíteni. Ha H. tankönyveit nézegetjük — miután neki a legkényelmesebben kezeügyébe esnek a szakmájára tartozó legkiválóbb munkák — nem arról lehet szó, valjon jók-e azon iskolai kézikönyvek, melyeket gyárszerű gyorsasággal állít ki; mert miután a legjobb forrásokból dolgozik, fel sem tehető, hogy ne a legjobbat válogassa ki azon roppant anyagháalmazból, mely rendelkezésére áll. H. tankönyveit egészen más szempontból kell bírálat alá venni.

A szempont, melyből H. tankönyvirodalmi munkássága megbírálandó a következő: figyelembe vette-e szerző akkor midőn valamely munkájának kiállításához fogott, a magyarországi középiskolák ifjúsága többségének fejlettségi fokozatát s a német nyelv és irodalom tanításában elérendő célt?

Hazánk középiskoláinak többségében a tanítási nyelv, amint azt államiságunk is megköveteli, a magyar. Talán kivételt csakis a balázsfalvi oláh, az ujvidéki szerb gymnasiumok, s az erdélyi szászok iskolái képeznek. A legtöbb gymnasiumban e szerint a német nyelv és irodalom is magyarul adatik elő azon ifjúságnak, mely a német nyelvet önmagára nézve idegennek ösmeri, s mint idegent, keservesen tanulgatja. Ennek az ifjúságnak tehát mindenekelőtt oly tankönyvekre van szüksége, melyek jegyzetei, magyarázatai ő hozzá magyar nyelven szólnak. Ámde ilyen-e H. úr könyve? Dehogy ilyen! Szerző gondos óvatossággal, hogyne mondjam: szörnyű féltékenységgel vigyáz arra, nehogy német olvasó-könyvébe valamely magyar szó, kifejezés vagy jegyzés belezavarodjék. Német a címe, német előszava, német az iránytana, melyet ad, németek a jegyzetek melyekkel megadja műve tudományos színezetét. Azt kérdezzük, s ezt hazafias kötelesség megkérdeznünk H. úrtól: hol vannak azon középiskolák, melyek előttünk fekvő olvasó-könyvét használhatnák? Mert nem elég ám felvenni a legkitünőbb olvasmányokat az iskolai kézikönyvbe, a mint ezt H. úr tévén, ha a magyarázatokat németül adjuk hozzá. Igaz ugyan, ezt készségesen elismerjük, hogy sokkal kényelmesebb a tankönyvgyártónak elővenni Kurz, Götzinger, Hecke stb. műveit s az azokban található jegyzeteket kinyomatni, mint magyarra lefordítani. Ámde kérjük: mit használ az a magyar tanulónak, ha H. úr a világ összes bölcsességét belenyomatja is tankönyveibe, ha ő meg nem értheti azt, miről van szó; mégpedig azon roppantúl egyszerű okból, mivelhogy nem német az anyanyelve, hanem magyar? Már maga azon iránytan is (Grundriss der Stilistik), melyet Mundt, Becker, Beck, Laas, Kappes, H. Kurz, Wackernagel, Reinhard után összegezett (1—53. l.), semmit sem ér,

ha meggondoljuk, hogy az ország összes középiskoláiban sehol nincsenek a tanulók oly fokon a német nyelv birtokában, hogy haszonnal olvashatnák a tudós tanár még tudósabb írókból összeállított stílistikáját. Valóban lehetetlen azon meggyőződésünknek nem adni kifejezést, hogy H. úr előtt nem is a magyar ifjuság érdekei voltak irányadók, mint inkább talán az osztrák vagy nagy-németországi középiskolák, melyekben a német, mint anyanyelv adatván elő, nagyon természetesen, az ide vonatkozó utalások, jegyzetek stb. mind német nyelven magyaríztatnak. Ha tehát H. úr olvasó-könyvét Ausztriában vagy Németországban mindenütt elfogadják, a német mint anyanyelv tanítására, az ellen semmi szavunk; hanem, hogy a magyarországi középiskolákba bevitessék, ezt legszelidebben szólva, abszurdumnak kell tartanunk, azon okok alapján, a melyeket eddigelé elmondtunk.

A mi magát a munka beosztását illeti: az műfajok szerint van rendezve; mégpedig: I. Elbeszélés, Történelmi előadás 1—19 műdarab; II. Leírás 6 darab, 3 költemény; III. Értekezések: 12 próza, 1 költemény; IV. Szónoki beszéd; 6 darab; V. Párbeszéd 3; VI. Levél, 4 kötetlen, 1 kötött alakban; VII. Üzleti iráypéldányok, 3 darab. A művek gondosan és teljes szakértelemmel s elég jó ízléssel vannak összeválogatva. A felvett darabok itt-ott elég nehezek ugyan, de ez nem baj, mert abban egyetértünk szerzővel, illetőleg szerkesztővel, hogy jobb, ha az ifjuság a nehezebb olvasmányokban gyakorolja magát, mert így alaposabban kifejlődik gondolkozó képessége.

A mi a másik kezünk alatt levő művet, a *Felsmann* úrét illeti, szerkesztő nem felejtkezett el egészen arról, hogy hazai növendékek által óhajtja könyvét használtatni. Ámde szörnyű olcsón oldja meg ezen feladatot, s a nehezebben érthető német szavakat jegyzetek alakjában közli magyarul is, s ennyiben műve, tekintve iskolai használhatóságát, kétségkívül jobb, mint Heinriché, de csakis ennyiben. Beosztása e munkácskának következő: A) Prosa. I. Erzählungen, Fabeln und Märchen. II. Um und Nachbildungen, Beschreibungen. III. Aus der Geschichte, Erd und Vaterlandskunde (Attila und die Hunnen, die Tatra, Die ungarischen Alpenseen, Der Rothenurm-pass, Die Theiss, Aus dem Leben der Zigeuner in Siebenbürgen). IV. Aus der Natur, B) Poesie. I. Lieder. II. Erzählungen, Märchen, Fabeln. III. Lehrdichtung.

Felsmann mindenesetre inkább figyelembe vette azt, hogy hazai tanintézetek számára készít könyvet, mint Heinrich. Hanem: mi szüksége volt arra, hogy német címmel, német előszóval bocsássa ki kezei közül könyvét? Fölvett több hazai tárgy darabot is, helyesen; hanem nem vett fel igazi magyar szellemet, amit pedig még a német olvasó-könyvektől is jogunk van bizonyos fokig megkövetelni, miután hazánkban a német nyelvet éppen nem germanizálási szándékból tanítják ez idő szerint. Node *Felsmann* tankönyve miniszteri kibocsátvány által van elfogadva, s így remélhető hogyha újabb kiadást ér, majd jobban tekintetbe veszi szerkesztője a hazai középiskolák érdekeit.

A helyesírás mind a két olvasó-könyvben eltérő: t. i. a *Felsmanné* ragaszkodik még némileg a régibb orthografiához, a *Heinriché* azzal szakít s ez a helyes. *Heinrich* könyve azonban kivétel nélkül törtsarkú betűkkel van nyomva, míg *Felsmanné* váltakozó: tört-

sarkú és gömbölyű. Óhajtandó lenne, ha már valahára két reform létesülhetne a német olvasó-könyvek gyártása terén, t. i. a schweizi tanítók által sürgetett egyszerűsített helyesírás és a törtsarkú, helytelenül német vagy goth betűknek nevezett betűk teljes kiküszöbölése.

Kun Pál.

KÖZÉLETÜNK.

A protestáns főgondnokok értekezlete.

Említettük lapunk legközelebbi számában, hogy a prot. főgondnokok, illetőleg főfelügyelők, folyó hó 2—4-ig Budapesten közös értekezletet tartottak. Akkor lehetetlen volt erről bővebb értesítést adnunk, mert az értekezlet előre elhatározta volt, hogy a nyilvánosság elé addig semmitsem hoz, míg a tanácskozás alá vett ügyekben határozott megállapodásra nem jut. Most, közvetlen értesülés alapján, az eredményről a következőkben tudósíthatjuk olvasó közönségünket.

Az értekezlet kiválóbb fontosságú tárgyait az illetéketlen keresztelésekre és általában vallásügyi kihágásokra vonatkozó törvencikk, továbbá a törvénytelen egyházi megadóztatás, s különösen az országgyűlés elé már benyújtott középiskolai törvényjavaslattal szemben követendő eljárás képezték. Az említett nagyfontosságú kérdések felett előbb mindkét prot. egyház vezérfőfői külön tartottak értekezletet, majd annak utána közös tanácskozásra gyűltek össze. Az említett tárgyak közül a két elsőbbre nézve, abban történt megállapodás, hogy a már régebben történt felírás szellemében, ismételten egy kérvény, illetőleg memorandum fog benyújtatni a képviselő házhoz; a középiskolák rendezésének ügyében pedig ugyancsak egy emlékirat készített s nyújtatott be a „*Közülatásügyi albizottsághoz*.”

Az emlékirat tartalma, hű kivonatban a következő:

„A magyarhoni protestáns egyházak, valahányszor a középtanodai oktatás törvényes rendezése szönyegre került, teljes önérzettel hivatkoztak arra, hogy midőn azt, egyházuk jogi állásának, benső életének s közmívelődési céljai nélkülözhetlen feltételeinek szempontjából veszik vizsgálat alá, ezt egyszersmind azon meggyőződésből teszik, hogy a magyar prot. egyházak céljai s érdekei hazánk közmívelődési érdekeivel azonosok.”

„A mennyiszer csak törvényjavaslat terjesztett elő a középoktatásról, a prot. egyház határozottan kifejtette mindenkor azon sarkalatos elveket, melyeknek megsértésébe sohasem egyezhetik bele.”

„Ilyen elvek, mindenekelőtt az, hogy a prot. egyház iskolai autonóm szabadságának s az államhoz való viszonyának alapjai, nemzetközi szerződések erejével bíró békekötésekben s az 179°/₁. 26. törvencikkkel alaptörvényekben vannak lerakva. Ezen szabadságunkat nem csorbitja a coordinatio literariae institutionis kiterjesztésének elrendelése sem; mert ennek ránk nézve más alkalmazása nem lehet, mint az, hogy a törvényben megszabandó tantárgyakat a protestánsok is felvegyék. Az államnak joga van kijelölni a célt, az iskolákban adandó képzettség minimumát, de hogy ez minő eszközökkel éretik el, abba nem avatkozhatik. Ilyen értelmezést adott a coord. lit. institutionak a budai zsínat is, amelyen pedig sok azonkori törvényhozó volt jelen. Ezt elismerte az 184³/₄-iki országgyűlés is. De ha ezen törvényektől eltekintünk is, tanügyi autononomiánk s a középiskolai ügy rendezésének kérdése, önmagában is elválhatatlan kapcsolatban van a prot. egyház életével s e kérdésszel a prot. egyházak életéről és felmaradásáról van szó. Nem pusztán esetlegesség, hanem öntudatos tevékenység ered-

ménye az, hogy prot. egyházunk 30 fő-, 27 nem teljes gimnáziumot, 13 hittani intézetet, ugyanannyi tanítóképezdét és 6 jogakadémiát tart fel önerejéből. Vérral szerzett szent erősségek ezek, melyek a szabad szellem és szabad eszméknek voltak menhelyei, sőt sokszor védvárai az alkotmányos szabadságnak és igaz hazafiságnak. Azt, természetesen, mindenkor elismerte a prot. egyház, hogy az államnak megvan legfőbb felügyeleti joga, de ez nem lehet más, mint közvetett ellenőrzési jog, mely már fogalmánál fogva kizár minden pozitív intézkedést. Ha most már ilyen szempontokból tekintjük a legutóbb előterjesztett középiskolai törvényjavaslatot, ki kell jelentenünk azon sajnos tapasztalatunkat, hogy a javaslat már több ízben hangsúlyozott elveinket s jogainkat ismét mellőzi. Így ki kell emelnünk, hogy mellőztetett az, hogy középtanodáinkról, a fennebb megjelölt alapokon, egy külön fejezetben rendelkezék a törvény. Ez nem felekezeti kiváltság, hanem a jogfolytonosságnak követelménye; mert hazánkban a felekezetek közötti jogegyenlőség nagy elve még testet nem öltött, s míg tényleg létezik uralkodó vallás, mely hatalmas karjait társadalmi életünk minden rétegébe kiterjesztheti, addig a létért való küzdelemnél nem nélkülözhetjük azon palladiumunkat, melyet kivívott jogaink törvényes biztosításában bírnak. Emellett a törvényjavaslat egy vonalba helyezi iskoláinkat, a magánosok által állított iskolákkal. Az 179¹/₁-iki 26. t. c. feltétlen jogot biztosít nekünk iskolák állítására, ez a törvényjavaslat pedig feltételekhez köti azt. Az egész javaslaton bizonyos egyenlősítési irány vonul keresztül. Korlátozza a tanárképesítési vizsgákat, osztályösszevonást, tanárok és tanórak számát; a felügyeleti jogot rendelkezéssé és közvetlen intézkedéssé teszi ki s fenntartja a nyilvánosság elvonását, holott ez életeleme a prot. tanintézeteknek s attól az, kormányi intézkedés útján, meg nem fosztható; sőt tovább menvén, intézkedési jogot ad a kormánynak, még alapítványaink tekintetében is. Mindezeket meggondolva, továbbra is szilárdan ragaszkodunk a korábbi előterjesztésekben fenntartott álláspontunkhoz és elveinkhez, azon reménnyel, hogy e biztosított jogok fenntartása, szükséges már csak a közművelődés sikerének szempontjából is, s a közoktatásügyi albizottság, megemlekeztén azon szolgálatokról, melyeket a prot. egyház tanintézetei által teljesített a haza javára, a képviselőháznak ajánlani fogja az elmondottak figyelembe való vételét s a törvényjavaslatnak azokhoz való alkalmazását.

Ez emlékiratot b. Vay Miklós, főgondnok úr, ki mint ref. egyházunk képviselője, szintén meghivatott a közoktatásügyi albizottság tanácskozáisaiba, hatásos szavak kíséretében adta át a nevezett albizottságnak, mely folyó hó 6-iki tanácskozásában, arra vonatkozólag aképen határozott, hogy azt majd a középiskolai törvényjavaslat illető helyével összeköttetésben, kellő megfontolás és megbeszélés alá veendi. Hogy mily mérvben és minő eredménnyel ránk nézve, erről, annak idejében szintén meg fogunk emlékezni.

Előkészületek az énekkar s önképző-társulat emlékünnepehez.

Mint már lapunkban régebben említettük, a sárospataki „főiskolai énekkar“ és „ifjúsági önképző-társulat“ a jelen iskolai évben fogja megülni fennállásának száz s illetőleg ötvenéves emlékünnepe. Hogy ez ünnepély mennél díszesebb és hatásosabb legyen, e célból már most megtették a szükséges előkészületek. Így nevezetesen az ünnepélyt rendező bizottság, Szinyei Gerzon tanár úr elnöke alatt, január 25-én gyűlést tartott, melyben a következő megállapodások történtek:

Mindenekelőtt elnök felolvasta a köziskolai székek a főiskolai énekkar százéves jubileuma megtartására vonatkozó jegyzőkönyvi határozatát; a mely szerint a főiskolai énekkar a nevezett örömmünnep megtartására felhatalmaztatik, azon utasítás mellett, hogy ünnepélyét a magyar irodalmi önképző-társulat 50-éves jubileumával együtt tartsa s minden, az ünnepély érdekében tett intézkedéseit s határozatait jóváhagyás végett a köziskolai székek bejelentse.

Ezen határozat tudomásul vétetett.

Miután a bizottság ismételen kifejezést adott azon óhajtatásának, hogy a két testvéregylet ünnepélyét együtt tartsa meg; tárgyalás alá vétetett a kettős ünnepély megtartásának ideje, s húzamos eszmecsere után a bizottság azon megállapodásra jutott:

hogy az ünnepély folyó év június hó utolsó vasárnapján, az aratási zárvizsgák bevégeztével tartandó meg.

Az ünnepély megtartásának helyiségeül, miután e célra sem a városi templom, sem a főiskolai imaterem nem látszott eléggé alkalmasnak:

a bizottság a tornacsarnok előtti helyiséget jelölte ki; mégpedig, hogy az ünnepelő közönség az idő esélyei ellen is kellőleg védve legyen, a nevezett nyílt téren egy deszkacsarnokot óhajt építtetni, úgy rendezvén be a csarnokot, hogy az dalcsarnoknak, esetleg banquette és koncert helyiségnek is alkalmas legyen. Felkérte egyszersmind elnök urat, hogy e végből érintkezésbe tévén magát a köziskolai székekkel, a csarnok felépítésére szükséges lépéseket tegye meg.

Tárgyalás alá vétetvén a kettős ünnepély programja, a bizottság e tekintetben egyelőre a következő megállapodásra jutott:

Az ünnepély napját megelőző szombaton ünnepélyes fogadtatás a vasúti állomásnál, a vendég közönség elszállásolása s ismerkedési estély. Vasárnap félkilenc órakor istenitisztele a városi templomban. Istenitisztele végeztével a tulajdonképeni jubileumi ünnepély a fentnevezett csarnokban. Ez ünnepélyt az énekkar kezdi meg egy alkalmi darab elmondásával. Erre következik az énekkar történetéből egy részlet felolvasása, *Orbán József* tanár úrtól, majd a pályanyertes alkalmi óda elszavalása. Ismét szerepel az énekkar, egy a lefolyt század dalfejlődését feltűntető dalfűzérral. Ezt követi a „magyar irodalmi önképzőkör“ történetének felolvasása, *Szinyei Gerzon* tanár úrtól, esetleg a pályanyertes alkalmi óda elszavalása. Végül, egy a begyűlt kartagok által közösen elmondandó darab. Az ünnepély végeztével két-, esetleg háromszáz terítékű banquette részvételi jegy mellett. Estve koncert.

Majd elnök indítványára egy hármastagú bizottság neveztetett ki a meghívások mikénti eszközzése, illetőleg meghívók készítése végett.

E bizottság tagjai Szalay Károly, Vattay László, Hallgató János.

Ugyancsak elnök indítványozta, hogy az ünnepélyt rendező bizottság napról-napra növekvő teendőinek minél gyorsabb elvégzése s főként a szálláskészítés nehéz munkájának sikeresebb megoldása céljából, a tanári testületnek azon tagjai, kik a multban vagy a jelenben az énekkarral szorosabb összeköttetésben állottak, illetőleg állanak, kéressenek fel az ünnepély rendezésében való részvételre.

A bizottság ez indítványt magáévá tette s e célból felhívta jegyzőt, hogy Zsindely István, Nemes Ferenc, Radácsi György, Molnár Lajos, Dezső Lajos

s Ivánka Sámuel tanár urakat az ünnepély rendezésében való szíves részvételre kérje fel.

Szintén elnök indítványozta, hogy miután a köziskolai széknek az ünnepély megtartására vonatkozó jegyzőkönyvi határozata reményt nyújt a számvevőszék, illetőleg az egyházkerületi közgyűlés részéről némi anyagi segély nyerhetésére: e célból kéressék fel a számvevőszék, hogy segélykérés végett benyújtandó folyamodványunkat terjeszsze pártolólág az egyházkerületi közgyűlés elé.

A bizottság elfogadta ez indítványt, s a számvevőszék megkeresésével Szalay Károly széniorot bízta meg*).

Ugyancsak a köziskolai szék nevezett határozata alapján oda utasítja a bizottsági jegyzőt:

hogy a jegyzőkönyvet jóváhagyás végett a köziskolaiszékhez terjeszsze be. Az ünnepélyt rendező bizottságnak mindezen intézkedését, a köziskolai szék jóváhagyólag tudomásul vette s a további teendőkkel jövőre is megbízta, felkérve, hogy eljárásáról és megállapodásairól mindenkor értesitse az iskolai igazgatóságot.

H. J.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászshir.** Vattay Bertalan, földbirtokos, több éven át erélyes, alkotmányos szolgabíró s a szalonnai ref. egyház ügybuzgó főgondnoka, a szabadabb eszmék egyik buzgó szóvivője, meghalt február 4-ikén, Szalonnán (Borsodmegye), 60 éves korában, tüdő-tífuszban. Áldás legyen emlékezetén.

— **Papválasztás.** A nagy-kaposi egyház, Magyar Bertalan, eddigi minaji h. lelkészt, az erdőbényei egyház pedig Abaházi József, o-liszka lelkészt választotta meg papjának. Erdőbényén ezúttal ez már a harmadik választás egymásután. Végre talán majdcsak megtalálják, akit keresnek.

— **A sárospataki főiskola akadémiajában,** a második félévi előadások folyó hó 10-én kezdettek meg. Tanrendje a következő:

A vallás- és egyháztudományi szakban: Mitrovics Gyula, előadja *A theologiai erkölcsstanból:* a 2. vagyis elvi részt, hetenkint 3 órán. *A gyakorlati theológiából:* a katekhetikát és liturgikát, tekintettel a magyar ref. istenítiszteleti szertartások történeti fejlődésére; egybekötve mindkét lelkészi működési kör lelki gondozói oldalára vonatkozó alkalmi utasításokkal s a legújabb büntető törvénynek a lelkészi teendőket szabályozó szakaszainak ismertetésével. Hetenkint 5 órán. Wargha Lajos, *Az egyháztörténelmet* (a reformáció előtti korszak befejezése és prot. egyházi élet a XIX-ik században), hetenkint 6 órán. *A vallások összehasonlító ismertetését* (folytatva), hetenkint 4 órán. Nagy Gusztáv, *Az új-szövetség történetét* (folytatva), hetenkint 5 órán. *A bibliai vallástant* (folytatva), hetenkint 5 órán. Radácsi György, *Az ó-szövetségi írásmagyaroztat* (a ref. énekügyi bizottság által a tiszáninneri egyházkerületre kiszabott zsolnárok), hetenkint 3 órán. *Az új-szövetségi írásmagyaroztat* (a korinthusiakhoz írott 1-ső levél), hetenkint 3 órán. V. Krüzselyi Bálint, *Az egyházjogot*, hetenkint 4 órán.

A bölcsészeti szakban: Orbán József, előadja: *Az egyetemes történelmet* (legújabb kor), folytatva, hetenkint 5 órán. Szinyei Gerzson, *Az egyetemes magyar iro-*

*) Az ajánlat meg fog történni.

Szerk.

dalomtörténetet 1772—1807-ig, hetenkint 4 órán. Bokor József, *Az újkori bölcsészet történetét* (folytatva), hetenkint 3 órán. *A képzőművészetek aesthetikáját* (folytatva), hetenkint 2 órán. Radácsi György, *A héber nyelv-tant és a héber nyelv történetét* (folytatva), hetenkint 4 órán. Buza János, *Az állatok és növények fontosabb életműködéseit* (folytatva), hetenkint 2 órán. Kun Pál, *Német irodalom:* Goethe és Schiller kisebb elbeszélő költeményei, heti 2 órán. *Francia irodalom:* Fénelon, *Les aventures de Télémaque fils d' Ulysse*, hetenkint 2 órán.

A jog- és államtudományi szakban: Emödy Dániel, *A magyar magánjog rendszerét* (folytatva), hetenkint 5 órán. *A polgári peres és perenkívüli eljárást*, hetenkint 5 órán. *Örökösödési jogunk elveit a jelenben és a múltban* hetenkint, egy órán. Nemes Ferenc, *A magyar büntetőjogot* (folytatva), hetenkint 5 órán. *A magyar államjogot*, hetenkint 5 órán. *A magyar közigazgatási jogot* (folytatva), hetenkint 1 órán. Dr. Szánthó Gyula, *A római jogot* (folytatva), hetenkint 8 órán. *A római jog forrásainak történetét*, hetenkint 2 órán. Dr. Ballagi Géza, *Az alkotmány- és kormányzati politikát*, hetenkint 6 órán. *A pénzügytant*, hetenkint 4 órán. V. Krüzselyi Bálint, *A váltó- és kereskedelmi jogot*, hetenkint 6 órán. *Az egyházjogot* (folytatva), hetenkint 4 órán. *A csöndrendtartást* hetenkint 2 órán. Dr. Bacsoni Lajos, *A magyar pénzügyi jogot*, hetenkint 6 órán. *Az államszámviteltant* (folytatva), hetenkint 2 órán. *Részleteket az u. n. moralstatisztika köréből*, hetenkint 2 órán. Orbán József, *Az egyetemes európai jogtörténetet*, hetenkint 5 órán. Bokor József, *A jogbölcsészetet* (folytatva), hetenkint 5 órán. Dr. Kun Zoltán, *A törvénytörvények orvostant* (rendkívüli előadás, folytatva), hetenkint 2 órán.

— **Jótekonyság.** A sárospataki ref. egyház leány-növeldejére adakoztak újabban: Dr. Bacsoni Mátyás 188 $\frac{1}{2}$. iskolai évre 1 frt., Bokor József 188 $\frac{1}{2}$ -ik isk. évre 3 frt., Baksay József egyszermindenkorra 5 frt., Szalay Károly főisk. szénior évenként 3 frt., Szakácsi László évenként 1 frt., Galgóczy Barna 188 $\frac{1}{2}$ -ik évre 3 frt., Szemere Gyula egyszermindenkorra 5 frt., Prágay Lajos alsóborsodi esperes 10 frt., Borsos István egyszermindenkorra 2 frt., Miskolczy Pál ez idő szerint 1 frt., Idősb báró Vay Miklós egyszermindenkorra 20 frt., Boronkay György Cékéről 5 forint, özvegy Ardey Károlyné szül. Baksay Erzsébet 30 frtot; továbbá Bódogh Károly, nevenapján, szintén a leányiskolának ajándékozott, Bódogh Ida, ferjezett Katona Györgyné nevében, egy nagy földgömböt. Midőn ezen kegyes adományokat az egyház nevében halás köszönettel nyugtázom, egyszermind tudatom, hogy a tanügy barátaihoz e célra adakozás végett gyűjtő-íveket küldtem, melyet a debreceni protestáns lap, dacára, hogy annak nem küldtem, oly testvéri szeretettel fogadott, hogy azt lapjában egész terjedelemben közölte, s maga nyitván meg az aláírást, a tanügy-barátokat adakozásra felszólítja, s lapját az adakozások közlésére felajánlta.

Kérészy István, ref. főgondnok.

Szerkesztői izenetek.

H. K. K. Nagy-Körös. A küldeményt megkaptam s közölni fogom. Talán érdekelni fogja önt, hogy D. L. cikksorozatának, még folytatása is lesz. — K. P. Budapest. Az ígért dolgot örömmel várom. Mihelyest tehetem, magán levelet írok. — S. K. Sár-Szent-Lőrinc. A könyvet postára adtam; fogadja azt tőlem szívesen. — Sz. I. F. Balog. Kénytelen leszek más példányt venni s azt elküldeni. Valakinek bizonyosan szüksége volt rá s lefoglalta. — Dr. K. A. Budapest. Kapta-e leveletem? Mint ígértém: amikor szükség lesz reá, kérni, sürgetni fogom az illetőket.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sort többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Egy kis polemia-féle.“ Nagy I. „A tanítóképezdek reformjához.“ H. Kiss K. „Egy középiskola.“ (4-ik közlemény). Bokor J. „A sárospataki főiskolai könyvtár története.“ (Folytatás). Szinyei G. „Egy lap a kis- és nagy-kövesdi ref. egyház történetéből.“ Végh J. „Vegyes közlemények.“ „Pályázat.“

Egy kis polemia-féle.

A „Sárospataki lapok“ 6-ik számát egy baráti kéz hozzám küldötte, azon figyelmeztetéssel, hogy hallgassam csak: miről van ott szó, elől a vezércikkben; ott aligha engemet nem ütnek? Hát nézem: csakugyan rám jár a rúd. Én voltam az a vakmerő, a ki azt mertem írni, hogy a zsinat egy része a demagogia áramlatában úszik. Én vagyok az a rettenetes hierarcha és népgúnyoló, kinek vétő-jog kell; a ki a népgyűlést ordító fenevadnak tartom; a ki szelet vetek és vihart aratok, a „Sárospataki lapok“ vezércikkéből.

A „demagogia a zsinaton“ című cikket én irtam. Azért irtam pedig, hogy ott a demagogia malmára hajtotta a vizet egy tekintélyes rész.

Nagyon szeretik sokan a protestáns szabadságot emlegetni; de még azt mostanában nem bírtam megtalálni, hogy hol van hát annak a határa? s a kik arról írnak, rendesen maguk sem tudják. Szabadság a végtelenségig víve, egyjelentőségű a féktelenséggel, s én ennek a tüneteit látom egész 1861-ik évtől fogva mostanáig. minden téren, minden alakban. A protestáns szabadságot és autonómiát én úgy értettem és úgy értem ma is, hogy az egyház-egyetem, zsinata és conventje által hoz az egyetemet kötelező szabályokat; conventje és a superintendenciák viszik a legfőbb kormányzatot és igazságszolgáltatást, az arra rendeltetett legfőbb tisztviselők által; a traktusok intézkednek a maguk körében; az egyházak is a maguk körében, az arra rendelt — mindenkor a közbizodalom által választott — egyének által. Az egyház választja, az egész nép szavazata által, presbyteriumát, s a presbyterium, élén a pappal, kormányozza az egyházat, szabadon, csupán csak a törvények által korlátozva. Értem pedig a protestáns szabadságot úgy, hogy annak jogkörébe ne avatkozhassek se világi kormány, se más vallásfelekezet; hanem menjen minden a

maga körében rendesen, törvényesen; egyik hatóság a másik jogkörébe ne gázolódjék. „Az alsó rend a felsőt hallgassa, az erős az erőtlent ápolgassa!“ A közrendnek az a szép joga van, hogy presbytereit szabadon választja kebeléből, s a presbyterium, a pappal együtt, kormányoz az egyházban, szabadon, minden felső és alsó presbíótól. E mellett az értelmiség számára szabad sajtó és szabad véleménynyilvánítás (mely szabadsággal én is bátorodom élni mindenkor, valahányszor akár fölülről, akár alúlól túlkapást látok, ha még úgy össze népgúnyolóznak is érte Sáros-Nagy-Patakon!*).

A mely társulat — legyen az polgári vagy egyházi, vagy bármi néven nevezendő társulat a világon — így van szervezve: az szabadnak mondható; a mely társulat még ezen is túlment, az nem szabad többé, hanem szabad os.

Ha minden egyes egyháznak megvan a maga törvényesen választott presbyteriuma, mire való akkor a népgyűlés?

Vagy ha megvan a nép gyűlése, minek akkor a presbyterium; vagy egyik, vagy másik fölösleges; s ha fölösleges, akkor káros is. Furcsa dolgok történének, ha mikor békén tanácskozunk a presbyteri gyűlésben, egy tömeg nép betódulna s azt mondaná, hogy nem oda Buda! hanem mi vagyunk itt a fölséges nép! majd mi határozzunk, mert az autonómia a mienk. Mit szolt volna rá Béki Sámuel úr, ha mikor Debrecenben megnyitották a zsinatot, mi, a kik ott voltunk: nagyszámu papok és szent áhitattal hallgattuk a tanácskozást, bele kiabáltunk volna, protestáns szabadságunk és egyéni autonómiánk jogánál fogva, a tanácskozásokba! Pedig hát sok dolog történt ott is, a mit mi talán másként szeretünk volna! Hogy egyebet ne is említsek: lekanyarították derekunkról a papi övet, ez egye-

*) Épen Sárospataknak ez sohasem volt szokása. A vélemény szabad nyilvánításának jogát másoknál is tiszteljük, de magunknak is kérjük.

düli papi jelvényt, és nyakunkba kanyarították az iskola-tanítókat, hogy legyen, a ki a presbyteriumot a pap ellen bujtogassa!

Béki Sámuel úr a korlátlan, szabad papválasztásról beszélve, a zsinatot kárhoztatja, hogy kissé szárnyát szegte a papválasztásoknál történni szokott zabolátlanságoknak. Mi örömmel vettük; hiszen ha pár évtizedig tartott volna még, a papságunk alább süllyedt volna magánál a választó közönségnél, s azt a kis papi convenciót, melyet az ősök alapítottak, egy nemzedék elmulta alatt, végkép elcsipkedte volna a fölséges választó közönség. Nem volt szabad papválasztási jog egész 1861-ik évig, legalább a Dunamelléken és Dunántúl nem volt; de azért meg volt az autonomia és a szabadság is. A papot rendelték, s az a hatóság, melynek kezeibe volt letéve ezen jog, jobban ismerte az egyéneket és egyházakat, mint a papi kortesek. Itt Baranyában pl. midőn lábrakapott a szabad választás, mindig az egyházi hatóság ellenére választottak, s egy tekintélyes gyülekezetnek már kenyérévé lett a papi kortesség, annyira, hogy egy papválasztás sem történt meg náluk nélkül, s míg egyrészt a megválasztandó papot keményen kizsebelték, másrészt egy-egy leányt az atyafiságból a nyakába varrtak.

Most utóljára meg már a népnek nem is akart kelleni a választási jog; a hol százával volt is a választó, 20—30 ember jelent meg, s a megválasztott lelkésznek pedig épen nem akartak szótfogadni. A korszellem sem követeli azt most már; aligha jól nem lakott vele! Lám, a megyei tisztek választását megkorlátozta a korszellem; a bírói személyzet választását pedig elnyelte; de azért mégsem likadt ki a világ feneke.

Jó volt azt a papválasztást megkorlátozni csak ennyire is; maradt meg még a szabadságból annyi, amennyi elég a papválasztás körül is; a korteskedésre pedig semmi szükség.

A mi Béki Sámuel úrnak le hierarcházását illeti: arra azt felem, hogy nem azért tanultam 12 iskolát, hogy fölöttem grassálni engedjem hallgatóimat, a kik bizony jó, hogy ha nevüket le tudják írni, s nem azért esküdtem gyülekezetem pásztorának, hogy engem terelgessen a nyáj! s a vétő-jogot is kifejtettem én annak idejében; csak annyit mondok, hogy megvan az in praxi, csak az a kár, hogy de lege is meg nincs; virágozik mellette a gyülekezet jobban, mint ott, hol a szabadság féket veszítve, szaporítja a nazarénusokat. Aligha többet nem ér egy igazi erélyes pap mindenkor, mint a lágy pásztor, a ki csak anyit ér, mint az asztagon a váz, mely csak arra való, hogy rászálljanak a verebek.

Béki Sámuel úr engem ismeretes népgúnyolónak is nevez. Elfogadom; hiszen a protestáns szabadság az én szabadságom is. Engem

szabad megbírálnia másnak, nekem szabad mást. Ismét csak azt jegyzem meg, hogy többet ér és többet használ mindenkor az olyan egyén, ki irgalom nélkül feltakarja és megostorozza a hibát, mint a ki hizelkedik a népnek, legyezi annak visszaéléseit, bűneit.

Egyébiránt nemcsak a nép felé szól az ostor; felfelé is szokott az csapkodni. Többet vágtam én a visszaélést fönt, mint alant. Lakoltam is érte, volt idő! de azért csak fogjuk biz azt a tollat forgatni, míg isten az erőnek lelkét megadja hozzá!

Általános szokássá, divattá lett, egy idő óta, hogy ref. lelkésztársaink szeretnek szabadság-hősként szerepelni — kivált a kiknek nem volt alkalmuk 48-ban egy kis puska-port is szagolni a szabadságért. — Atyafiak! nem az a mi szerepünk; mi őrizzük a vallást és az egyházban a jó rendet; a népjogot, népszabadságot keresztülviszi és gyakorolja a nép, még ellenünk is! Én olyannak tartom egyetemes egyházunkat, mely rohan a lejtőn — ha úgy tetszik: a szabadság lejtőjén lefelé, nyaklónélkül — és az elébe fogott vontatókat nem hogy csillapítanak a szekérben ülők, hanem kergetik közös akarattal. Ebből, hitem szerint, veszedelem fog következni. Valami majd törik vagy szakad (már ugrálnak is ki a szekérből a nazarénus atyafiak!). Én az általános rohanás közben próbálom a kereket megkötni. A vélemény szabadság az enyém is; az autonomia az enyém is! Ugy munkálok közre, amint egyéni autonomiám parancsolja. Azért a Krisztus követője vagyok én is; ha nem is oda követem, a hol őt korba csolják, hanem inkább oda, a hol Ő korba csolja a pénzváltókat, galambárusokat, Farizeusokat!

Nagy Ignác,
kölkedi ref. lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

A tanítóképezdek reformjához.

E becses lapokban Dezső Lajos úrnak „A tanítóképezdek reformja“ című cikkét őszinte örömmel üdvözlöm. Vannak azonban némi megjegyzéseim, a melyeket éppen a t. szerző által kívánt eszmecsere felköltése érdekében elmondani kötelességemnek tartom.

Örülök különösen annak, hogy a tanítóképezdek négy éves tanfolyammá tételét hangsúlyozza és sürgeti. E sürgetésben ugyanis igazolását látom a nagy-körösi reform. tanítóképezde tanár-kara hasonló igyekezetének.

Mi ugyanis, midőn a konventi munkálatoknak a népoktatásra vonatkozó része felett, véleményt kívánt tőlünk f. t. Török Pál püspök úr, erősen hangsúlyoztuk, hogy tanítóképezdek — éppen a Dezső úr által fölhozott indokokból — négy éves tanfolyammá tétessék és erős bizodalunk van a nevezett püspök úrban, hogy e törekvésünk már a legközelebbi jövőben sikert arat. Ugy tudom, hogy a deb-

receniref. képezdei tanárkar ugyancsak erre törekszik. A négyéves tanfolyam mellett óhajtanám azt is, hogy növendékeink érettebb korban, jelesül a VI-ik gimn. osztályból lépnének képezdeinkbe, s a fölvételi vizsgálatok töröltetnének.

Üdvözlöm azért is, a mit — az I-ső számban — a neveléstani anyag beosztására nézve igen helyesen elmond. Szeretném, ha a kormány a fölösleges számú tanítóképezdek helyett, a legszükségesebb számra leszállított ilyenmő intézeteket szerelné föl teljesen és állítana föl azok mellé mindenütt teljes I—VI osztályu gyakorló-iskolát.

Erre az I—VI osztályu gyakorlóiskolára minden jól berendezett tanítóképezdénél elkerülhetlen szükség van; mert ilyen népiskolája van legtöbb az országnak. *Nálunk — a nagy-körösi ref. tanítóképezdében — már öt év óta van a gyakorló-iskola, I—VI osztályuval (60—70 növendékekkel) átalakítva.* Ezen felül még módjában van növendékeinknek másféle népiskolákban is gyakorolni magukat, lévén Nagy-Körösön 20 ref. népiskola. Azt azonban nem tartom kívánatosnak, hogy a gyakorlóiskolának rendes tanítója ne legyen. A rendes gyakorló-iskolatanítót az *egységes vezetés szempontjából egészen szükségesnek tartom.*

A hit- és erkölcstanra vonatkozólag némileg vádolja Dezső úr a vallásfelekezeti hatóságokat, hogy a vallástanításra az országos törvény által fönnhagyott jogukat, különösen a kálvinista hatóságok, nem gyakorolják. Van valami benne. De lehet, hogy azok az államképezdei vallástanárok, kiknek kinevezésére és díjazására a felekezeti főhatóságok semmi befolyással nem bírnak, az *idevonatkozó utasításokat figyelembe sem vennék.* Ezért a vallás tanítása körüli hiányt s netaláni fogyatkozást azzal igyekeznek pótolni némely ref. egyházkerületek, hogy az állami tanítóképezdekben képesített tanítóktól, ha reform. felekezeti iskolákban lesznek tanítókká: a vallástudomány összes anyagából, valamint az egyházi énekekből külön képesítő vizsgálatot követelnek.

A mi a Dezső úr által ajánlott anyagbeosztást illeti, annál én célszerűbbnek tartom azt, hogy a tanítóképezdekben, a ref. vallási tananyagnak mindazon ága taníttassék, a mi csak a mi ref. népiskoláinkban szerepel, a konfirmációi oktatást kivéve, a mely papi teendő. Így óhajtom az I. osztályban a bibliai történetek és a bibliaösmeret, a II. osztályban az egyháztörténet és egyházalkotmánytan, a III. osztályban a hittan és erkölcstan, s a IV. osztályban a vallástanítás módszertanának tanítását. A templomi énekek tanítása folyna az említett vall. tananyagokkal együtt mind a 3 éven, s a 4-ikben ezen énekek tanításának módszere is elvégeztetnék, mint a vallástanítás módszertanának kiegészítő része.

A többi tantárgyakra vonatkozó ajánlata ellen a t. cikkezőnek nincs megjegyzésem, kivéven a *német nyelvet* és az *algebrát*. Ezek tanítása ellen, éppen a miniszter úr által is hangsúlyozott *gyakorlatiasság* szempontjából van kifogásom. Ugyan kérdeim: hol érték el teljesen azt a célt a német nyelvvel Magyarországon, kivéven az *idegenajku* vagy tisztán sváb és szász-német *vidékeket*, a melyet vele elérni akartak? Vagy talán azért kell más hasznos tantárgyak elsajátításától az időt ezzel elfogni, mert külföldön a *francia nyelvet* tanítják a tanítóképezdében, úgy mint mi a németet? ... Hát az *algebrára* van-e szüksége egyetlenegy elemi népiskolatanítónak is? Vajjon nem időpazarlás az ezzel való foglalkozás is?!

Öszintén örültem a t. cikkíró által idézett miniszteri rendelet megjelenésén is; de midőn a *hasznos talan pepecselés* kizárásáról olvastam, sokat tündöttem rajta, hogy vajjon *nem válik e pepecseléssé mind az, a mi a tanulás és a tanítás összes módjának begyakorlásán kívül esik?*!

A mi az 5 hold földet s a két ígás téhen tartását illeti: ez csak úgy lenne célravezető, ha az a föld közvetlen közelben lenne s a gazdaság és kertészkedés gyakorlati tanára, a megfelelő cselédség és költséggel lenne ellátva, a mi bizony sok helyen csak kegyes óhajítás. Nálunk van ilyen külső gazdasági föld, melyet a városi műkertész (a gazdaság és kertészet gyakorlati tanítója) műveltet a növendékek közbejöttével s a növendékek ezenkívül az intézeti belső kertben, méhesben, selyemtenyésző helyen s a városi mintakertben is foglalkoznak. Óhajtandó volna azonban, hogy belső helyiségünk lehetne olyan, mely a más két helyen való foglalkozást fölöslegessé tehetné; de ezt a helyi viszonyok lehetlenné teszik.

Hogy egyes népiskolákban a történelmet előbb tanították — kényszerűségből — mint kellett volna, határozottan nem kárhoztatom; sőt én is tanítottam volna, azt látván, hogy iskolám növendékei elzúllanak, mielőtt az V—VI osztályt elvégezték volna. *Valljuk meg, hogy az iskolakényszer nagyon kevés helyen divatozik úgy, a mint kellene; a törvény kellő szigorral alig hajtatik végre.* Én ilyen helyet csak egyet ösmerek, Nagy-Köröst. Azt tudom, hogy itt valóban végrehajtották snemcsak papíron. De kell is népiskoláit szaporítania; most állított föl a ref. egyház pár iskolát, jövőre megint kettővel fogja szaporítani. *Nagyobb bűnnek tartom pedig azt, hogy ha a hazai történelmet nem tanítják, mint azt, ha korábban tanítják valahol!*

Osztom azt a nézetet is, hogy a népiskolák viszonyait tekintve, azok a tananyag minimuma és maximuma tekintetéből is osztályoztassanak; mert áll az, hogy azon iskolától, hol egy tanító egy osztályt tanít, mindig többet lehet várni, mint a hol egy tanító tanítja mind a hatot! Vajha oda juthatnánk, hogy minden osztálynak külön tanítója lenne! Ezt azonban mi nem érjük meg; addig tehát jó lesz követni a tisztántúli ref. egyházkerületet, mely számba véve népiskolái viszonyait, az elvégzendő tananyag terjedelmére nézve 3-féle népisk. tantervet készített.

Az *olvasásra* én is kiváló súlyt fektetek; de bár egyedül maradjak is, kimondom, hogy a *népiskolai tantárgyaknak olvasókönyvből tanítását nem helyeslem.* Ha a *Közüktatás* című lapnak — gimnáziumi növendékekre szóló, de ide is alkalmazható — érvelése mellett nem szólana is, mellettem szól a tapasztalat. Itt, Nagy-Körösön, igen jeles tanítók megpróbálták ezt és fölthagytak vele. Privát nevelő 1—2 gyermekkel sikerrel használhatja.

H. Kiss Kálmán,
ref. tanítóképezdei tanár.

Egy középiskola.

(Negyedik közlemény).

Ugy-e, megértetted szíves olvasóm a polgári iskola, Csengery ez új középiskolája elé tűzött célokat? Meg. Számosan vannak. Meglett tűzdelve a polgári iskola okokkal és életcélokkal annyira, hogy helytállása nemcsak a gyakorlati életben, hanem a közoktatás intézményeinek rendszerében, tehát az elméletben is elismert és igazolt legyen. S ha az új

közép iskolaszervezete, tantárgyainak számával, minősége és módszerével, mint valamely kijelentésen nyugovó dogma, változhatatlan erejében állna előttünk úgy, hogy csupán magyarázata, a gyakorlat előtt való megkedveltetése várna mestereire: készen lennénk a közoktatás e tagozatával. Miután ez nincs úgy, legyen kegyes, a maga dolgában oly szilárd alapon állónak vélt gyakorlati iskolaszervező meggondolni: mily nehéz föladatot hártott az új középiskola, sőt általában a középiskolák beléletét: a tantervet, módszereket megállapítani hivatott tanítók vállaira.

Nem kevesebb, mint *egypár tucat életpálya és szakiskola* számára követeli tőlük növendékeiknek előképzését, s ez az új középiskola hasznavehetőségének magas fokmérője. Fordítsunk azonban a dolgon s lépünk azzal a követeléssel paedagogusaink felé: tessék hát ez egypár tucat életpálya előkészítő ismereteit úgy összefoglalni egy iskolába, tudniillik a polgáriba, hogy mint illik: mindegyik megeléje a szükséges ismereteket, a nélkül, hogy feleslegesekkel ne terheltessek, s rögtön belátjuk, hogy homály és chaos áll elé.

A közoktatásügygyel szakszerűen foglalkozó körökben is mély gyökeret vert ama vélemény ellen küzdünk itt, mintha az iskola *szervezete* és az iskola *tanterve* egymástól élesen elkülöníthető oly dolgok volnának, melyeket egymástól függetlenül tárgyalnunk, sőt szabályoznunk lehetne. A polgári iskola esete a legjobb felvilágosító példa. Híres enqueteje előtt, tantervének gyártói, elég biztos alapon vélték állani, tudniillik a világos törvény s az ezt sugalmazó, külföldről importált tantervek alapján. Azonban e tudós urak, iskoláikkal együtt, közönségünknek nem kellettek. Az enquete erősen gyakorlati célokat szemelött tartó munkássága óta, a szervezet (értem mindig úgy, mint átlag érteni kívánják: a külszervezetet) megvolna és most a tanterv, a módszeres ismeret összeszerkesztőkre vár kemény munka. Az van szabva elébök, hogy körülbelül két tucat életpálynak tegyenek eleget egy iskolában, de úgy, hogy mindegyik növendék jól tartassék s gyomra, a megterhelés miatt, egynek se romoljon el.

Egy ily rendezéshez pedig elvek kellenek, melyek egyformán szabályozók a tantervre és a külszervezetre. Legjobban érezte ezt Csengery. S midőn, új középiskolái megkedveltetése érdekében, életcélok kitűzését követelte, rajta volt, hogy e célok az iskola szempontjából összefoglaltassanak. O mondja, hogy „amit a polgári iskola tanít, mind szükséges egy *középrendű* embernek, bármily életpályán működjek.”

E szövegezés után csak azt kellene tudnunk bizton, hogy melyik az a *középrend*, s aztán azt, hogy miféle ismeretek szükségesek a kérdéses középrend számára. Csengery nem marad adós a felelettel. „Van a nemzetnek egy nagy osztálya — mond — amelynek szellemi szükségét az elemi oktatás távolról sem elégíti ki, az az oktatás pedig, amely a fensőbb oktatásra készít elő, túlszárnyalja, amelynek módja is, akarata is van tovább taníttatni a gyermekét, mint a szegényebb művelt néposztályoknak, de a tanításban rövidebb idő alatt kíván célt érni, mint azok, akik tudományos pályára készítik elő gyermekeiket; amelynek ennél fogva a népiskola kevés, a gimnázium és reál-iskola meg sok. E szükség érzete idézte elő hazánkban is a polgári iskolát, nem a polgári rendről vevén nevét, hanem onnan, hogy azt az általános műveltséget van hivatva megadni, amelyre egy tudományos pályára nem törekvő, jobb módu, művelt

magyar állampolgárnak szüksége van.” Csengery e paraphrazisa fájdalom, egy lépéssel sem vitt bennünket közelébb annak megértéséhez, hogy melynemű ösmereteket válasszon ki a paedagog a követelt iskola számára; a polgári iskola s egyáltalán semmi iskola tanterve, művelési módja és módszere sem állapítható meg az ily általános követelmények után, hogy „azoknak való, akiknek az elemi iskola kevés, a gimnázium és reál-iskola meg sok.” Vagy amint Gönczy a legutóbbi enqueteen ezen társadalmi réteget jellemezte: „az az osztály, mely az úr és paraszt közé esik.”

Csengery, midőn az elvek harcát és győzelmét oly szükségesnek ösmeri az iskolák rendszerezésében, fölötte fájlalando, hogy a legáltalánosabb elvek ködös homályából, a részletekig leszállni nem akart; innen lőn hatásának csekélyebb mérve. Ő csak a kelő naptól megvilágított hegycsúcsokat ismeri, de a völgy melegét, az élet zöldelő fáját nem élvezi. Van igazság gondolataiban. De gondja van rá, hogy ez igazság az augurok leplébe burkoltassék, nehogy esetleges tévedései szembeötlőkké váljanak. S ha ő maga — tegyük föl — nem tévedett is e delikát kérdésekben, mindig fönmarad a lehetőség, hogy tévesztett. Ki indulna útnak például a tévedéstől mentesség biztos érzetében, mikor Csengerytől azt hallja és pedig épen oly pontokon, hol sejtenők, hogy a mi látkörünkbe eső völgybe száll alá: „A középiskolák (ide érti a polgári iskolát is, mint mindig) legalább négy alsó osztálya adja meg azt a képzettséget vagy legalább érettséget, amelyet a középfoku szakoktatás sikeres hallgatása föltételez. Nem ok nélkül tettem a megkülönböztetést: *képzettséget* vagy *érettséget*. A gimnáziumok és reál-iskolák alsóbb osztályai inkább az utóbbit adják meg. Mindkét tekintetben inkább megfelel a közép szakiskolákba lépő növendékek igényeinek a polgári iskola.” Ez az az auguri homály, melyről szólottam. Pedig a hírneves paedagog épen e helyt érinti talán legközelebből összes írataiban, az iskolák tantervét, az ismeretek ama mértékét, melytől végre is művelődés, szellemi fejlődés s minden egyéb iskola által elérhető célok első sorban függenek.

Ennek oka, még Csengerynél is, hogy az iskolák rendszerében nem tartá kellő fontosságúnak a tanterv és külszervezet összefüggő voltát.

Ez úton jutottunk aztán oda, hogy középiskoláink merőben convencionalis alapokon állíttatnak be a közoktatási rendszerbe. Maig per van a felett: vajon érettségi vizsga vagy a szakoktatás által teljesítendő fölvételi vizsga vesse a határt fölfelé. Hasonló ingatag alapokon nyugszik a középiskolák tanfolyamának évszáma. Mért 6, 8 vagy 9 évi tanfolyam? Ugyan mi döntse el mind e kérdéseket, ha nem maga a belső szervezet, a tanterv?

(Folytatása következik.)

Bokor József.

T Á R C A.

A sárospataki főiskolai könyvtár története.

(Folytatás.)

A könyvek számának növekedése, a kiszolgálat gyorsasága és pontossága szükségessé tette a könyvtár célszerű elrendezését. Ez többiben történt a XVIII-ik században.

Pécsi (később Péczeli) Imre könyvtárnok volt az első, aki könyvtárunkat 1726-ban, Kispataki János (1716-ban

aug. 2. íratott be az akad. ifjak közé, 1726—27-ig senior, 1728-ban miskolci tanító, 1730-ban akadémia ment, azután Győrben és Neszmélyen viselt papi hivatal, meghalt 1753-ban) senior idejében elrendezte. Emlékét a Pápai Molnár Mihály által írt ily című, szép betűkkel írt jegyzék tartja fel: *Nomina ac ordo librorum ut et aliorum instrumentorum, quae in bibliotheca ill. collegii ref. s. patachiensis ab anno 1726. 8 octobris inventantur, de quibus bibliothecarius ratiocinari obligatur seniore hum. d. Joh. Kispataki thecario item hum. d. Emerico Pécsi et noviter descripta per Michaellem Pápai Molnár anno die praedictis.* Ezen catalogus szerint a könyvek 43 thecában voltak elhelyezve. A thecák a magyar és héber betűrend szerint rendezettek el. Minden thecával újra kezdődik a sorszám. A könyvek címe a lehető legrövidebben a nyomtatás helye és ideje nélkül adatik. A kötetszám- és alak mindenütt fel van jegyezve. Az egyes thecákban levő kötetek számából következtetve, a theca polcot vagy legfeljebb a szekrények egyes fiókjait jelentette. A könyvtár ekkor még csak 1314 kötetből állott.

Ezen hely szerinti catalogushoz 1728-ban Szerencsi István könyvtárnok betűrendes címtárt készített, mely ily címen van meg könyvtárunkban: *Series librorum in bibliotheca ill. collegii ref. Sárospatakiensis contentorum secundum ordinem alphabetici hoc modo digesta per Steph. Szerencsi pro tempore ordinarium bibliothecarium A. 1728. d. 19. octobris.* E betűrendes címtárban sincs megjelölve a nyomtatás helye, ideje és az alak, de az egyes könyvek könyvtári helyzetére nézve el lehetett igazodni belőle.

Nem sokára 1738-ról újabb catalogust tudunk felmutatni ily címen: *Nomina ac ordo librorum et aliorum instrumentorum, quae in bibliotheca ill. collegii s.-patakiensis novo ordine disposita H. D. Johannes Petrahai reassignavit a. 1738 Stephano Bányai pro tempore bibliothecario ipsis calendis febr. presentibus ac inventantibus H. H. D. D. Stephano Lebo, Joh. Szentpéteri, Georgio Tállyai.* Ugy látszik, hogy az átadás mindig egynehány nagyobb diák jelenlétében ment végbe. Ezen catalogus szerint a könyvek, melyek a megelőző kimutatáshoz képest igen kevés szaporodást mutatnak, 51 thecában voltak elhelyezve, melyek a magyar és héber alphabet szerint nevezettek most is. A theca ekkor is polcot vagy fiókot jelentett. A kiadás helye, ideje és az alak egy könyv után sincs feljegyezve, de a kötetszám ki van mutatva. Az 1738-iki rendezés alkalmával egyszersmind a tulajdonos főiskola nevét is beírták a könyvekbe, így: Liber ill. scholae s.-patakiensis 1738. Bélyegnek még semmi nyoma sincs abban az időben.

1760-ban a könyvtári létszám növekedése újabb rendezést tett szükségessé, melyet csebi Pogány László és Katona József hajtottak végre. A rendezés módjáról és a könyvek számáról ily című catalogus nyújt felvilágosítást: *Series librorum ill. collegii ref. s.-patakiensis anno 1760.* Mindössze 71 thecában 1795 kötet volt elhelyezve. Az elhelyezésnél az alak volt határozó. A könyvek címénél már a kiadás helye és ideje is meg van jelölve. A thecák

melyek polcot jelentenek, a magyar, héber és görög alphabet szerint nevezettek el és egy-egy ábécén kétszer is végimentek, így: A A. a a. ∞ ∞ sat.

Ezen helyszerinti catalogushoz, mely az átadást és átvételt könnyítette meg, betűrendes lajstromot is készítettek 1766 táján, mely ismét a könyvtár használatánál szolgált nélkülözhetetlen kalauzúl. Ennek készítői hihetőleg Katona József és Molnár Görgei István voltak. Címe: *Catalogus librorum ill. collegii s.-patakiensis alphabeticus.* Ebben a könyvek címe csak igen röviden a nyomtatás helye és ideje nélkül van adva, a kötetszám és a könyvtári helyzet azonban pontosan jelezve. Ekkor a könyvek száma 2569 kötetre ment.

1780-ról is tudunk címtárt felmutatni, ilyen felirattal: *Catalogus librorum bibliothecae publicae ill. collegii S.-patachiense ordine alphabetico digestus a. 1780. M. Novembr.* de ez a rendezés módjáról nem nyújt tájékozást és a könyvtári helyzetre nézve sem igazít el.

Egész tervszerűséggel, az eddigőtől eltűtő módon fogtak a rendezés munkájához 1785-ben, midőn K. Tóth János és Lácai Sz. József könyvtárnokok egy helyszerinti és egy betűrendes címtárt készítettek, melynek emlékét a „*Series librorum secundum loculos dispositorum*” és a „*Catalogus librorum bibliothecae publicae ill. scholae S.-patakiniae ordine alphabetico digestus et descriptus a. 1785, mense jan. procurante Joh. Tóth bibliothecario ordinario per Josephum Láczai*” című lajstromok tartják fel. Ekkor úgy látszik, talán új helyiségben, a könyvek alak szerint helyeztettek el tíz szekrényben, melyek a magyar ABC betűivel (A—K) jelöltettek meg. Egy-egy szekrénynek 20—28 polca volt, melyen a könyvek alulról felfelé, balról jobbra menve számoztattak, így: L(itera) A. pl(uteus) 13. num(erus) 105. Minden kötetnek más száma volt és a számozás minden szekrélynél újra kezdődik. A könyvek címénél a kiadás helye, ideje és az alak fel van jegyezve. A helyszerinti catalogusnak teljesen megfelel a betűrendes, mely utóbbi a könyvek könyvtári helyzetére pontosan rávezet. Az összes létszám ekkor, számításom szerint, 3500-ra ment.

Ezután öt évvel, 1790-ben, midőn Kisari Toth János a könyvtárnokságot Váczai Sámuelnek átadta, ismét új leltárt vettek fel, melyről a „*Bibliotheca ill. collegii Helv. Conf. addict. s.-patakiensis inventata a. 1790*” című catalogus tanuskodik. Itt a rendezési módszer nem mutat változást az 1785-ikivel szemben, de azért nevezetes, mert a magyar munkák és a Magyarországról írottak, hihetőleg Szombati János utasítása szerint, most legelőször külön választottak és egy ujonnan felállított (L) szekrényben helyeztettek el. Ezen catalogusban 4069 kötetet számoltam meg.

A XVIII-ik században utóljára 1797-ben rendezték el a könyvtárt, Kovács István, Miskolci Mihály könyvtárnokok. Mutatja ezt ily című lajstrom: *Catalogus librorum bibliothecae publicae ill. collegii ref. s.-patakiensis secundum pluteos concinnatus.* Ezen helyszerinti catalogusban az 1785-iki rendszer van megtartva; készült-e hozzá betűrendes címtár, még eddig nyomába nem akadtam. A kötetek száma most már 9713-ra rugott fel, a mi főképp a fentebb említett Beleznai-féle könyvtár megvételéből állott elő.

Mint az előadottakból látszik, a XVIII. században a sárospataki főiskolai könyvtár úgy volt rendezve, kiszolgáló személyzettel (1—3 könyvtárnok, ezenkívül irnokok) úgy volt ellátva, amint azt egy tudományos intézet méltósága megkívánja, a tanárok és tanulók szellemi élete szükségessé teszi.

Érdekes lesz már most a könyvtár használatára nézve alkotott rendszabályokat megismerni. 1778. okt. havában, midőn *Szathmári Paksi Mózes* és *Tasnádi Székely József*, könyvtárnokokká választottak, a következő használati rendszabályt állapították meg:

1. A két könyvtárnok egyenlő, mindkettő felelősséggel tartozik.

2. Szerdán és szombaton 12—1 óráig és 3—5-ig a könyvtár nyitva áll és egyik vagy másik könyvtárnok mindig mulhatatlanul jelen lenni tartozik.

3. A kiadott könyveken netalán előforduló piszok és rongálás (*maculae et detritiones*) gondosan megvizsgálandó, a beadónak megmutatandó; az okozott kárt az igazgató becsüli meg.

4. Bármely kiadott könyvnek visszaadása szorgalom-szak végével történik; azok, akik be nem adják, az igazgatónak jelentetnek fel.

5. Vidékieknek, az igazgató különös megbízása nélkül, könyvek nem adatnak ki és akkor is csak az igazgató által meghatározott időig.

6. Az igazgató tudta nélkül őrizet végett (*in conservatorium*) semmit sem szabad elfogadni; ha pedig valamit elfogadnak, a letevő biztosítása végett térítvényt állítsanak ki és a letett tárgyért mindketten kezességet vállaljanak.

7. Az áruba bocsátott könyveket az igazgató beleegyezése nélkül megvenni és számadásba vinni nem szabad. A könyvtár számára a tanárok tudta nélkül úgy vegyenek könyveket, hogyha azok nem volnának méltók a könyvtárba való felvételre, magok számára lesznek kénytelenek megtartani azokat.

8. A könyvek eladójától a könyvek áráról nyugtatványt vegyenek, melyet számadáskor előmutatni tartoznak.

9. A kiszabott órákon kívül is bármely tisztességes vidéki ember, vagy iskolai tag irányában, különösen a primariusok és a vitatkozásra nyilvánosan kijelöltek irányában, a könyvtárba bocsátásra nézve, szívesek és előzékenyek legyenek (*faciles se se exhibeant*).

10. Nyilvános tanítási időben, amennyire eszközölhető, a könyvtár látogatása meg nem engedtetik, legalább vigyázni kell, hogy valaki a hallgató terembe be ne menjen. L. Acta publica 110. 111. ll.

Ezen rendszabályokból látszik, hogy míg egyrészt a könyvtári vagyon megőrzését minden oldalról biztosították apáink; másrészt az olvasó közönség kényelmére is minden lehető intézkedést megtettek, többet sokkal, mint amennyit mai időben teszünk és tehetünk.

Majd 1781. márc. 28. a gyarapodási napló vezetésére nézve is utasítást kapnak a könyvtárnokok. Meghatározták, hogy a könyvbevétel igazolása végett, különösen az ajándékba kapott könyvekről, magától az ajándékozótól, vagy ha ez nem lehet, a behozótól vagy átadótól, elismervényt kell felmutatni. Továbbá minden ajándékba kapott könyvet fel kell jegyezni és ha tán ezek közül némelyek eladtak és az árukon újak vétettek, ezeket is be kell iktatni különböző címen. L. Acta publica 138. 139. ll.

A XVIII-ik században, mint láttuk, nem volt állandó tőkéje a könyvtárnak. Némi csekély jövedelmet az iskolai díjakból, büntetés-pénzekből biztosítottak számára. A XIX-ik században már állandó tőkét is tudunk felmutatni. Egyes derék pártfogóink, iskolánk szellemi életét, az előhaladott kor kívánalmaihoz képest, az által kívánták emelni, hogy külön a könyvtár számára is tettek alapítványokat. Ilyenek:

1. A gr. *Teleki Sámuel* 500 vfrtos alapítványa, 1809. nov. 26-ról, mely az 1811-iki pénzváltozás után 144 vfrtra és 30 $\frac{2}{3}$ kr-ra szállott alá.

2. *Szathmári Paksi Erzsébet* aszszony (Varannay Istvánné) 100 vfrtos alapítványa, 1810-ről, mely kamataival 136 vfrtra növekedvén, az 1811-iki pénzváltozás miatt 34 frt, 10 kr-ra szállott. Ezen tőkéhez csatolták azon 100 vfrtot is, mely a *Bárczai Katalin* (Kácsándy Lászlóné) által 1784-ben magyar könyvek nyomtatására hagyott 500 vfrtos alapítványából megmaradt és az 1811-iki pénzváltozás miatt 25 vfrt. 8 kr-ra szállott.

3. *Csobai Nagy András* 2000 vfrtos alapítványa, 1812-ről, azon feltétellel, hogy a tőke kamatjának $\frac{1}{10}$ része minden évben a tőke nevelésére fordíttassék.

4. Gr. *Teleki László* 1000 vfrtos alapítványa, 1815. jan. 1-ről. Az alapítványlevél szerint ezen tőke kamataiból csak *bölcsészeti, történeti* és *classici* irodalomra vonatkozó műveket lehet vásárolni. Megvan határozva, hogy a választás joga 3 évenként sorba forogjon az említett szak tanárain. Ki van kötve, hogy a vásárlandó és már megvásárolt könyvek jegyzéke évenként az egyházkerületi gyűlés elé terjesztessék jóváhagyás, illetőleg tudomásvétel végett s az eredményről ő maga is tudósíttassék. Hogy csak az említett három szakot jelölje ki az alapító, annak oka volt: „mivelhogy a bibliotheca theologiára tartozó könyvekkel leginkább bővölködik.”

5. *Szathmári Paksi Mihály* pesti ügyvéd, 100 aranyos alapítványa az 1829. febr. 4. kelt végrendelet szerint.

6. *Fáy András* 400 vfrtos alapítványa, mely 1835. aug. 11-én folyt be a pénztárba, magyar könyvek vételére volt rendelve.

7. *Constantin Gábor* 300 vfrtos alapítványa, az 1817 szept. 5. kelt végrendelet szerint.

Ezen hét rendbeli alapítvány összesen 5028 forint 48 krt tesz vfrtban, mostani pénzértékben 2216 frt. 95 kr. L. Officii liber 1825.

Ennyinek kellene lennie a könyvtár tőkéjének jelenleg is.

(Folytatása következik).

Szinyei Gerzson.

MULTUNK.

Egy lap a nagy- és kis-kövesdi ref. egyház történetéből.

„Ezen ekklesiának eredetéről s régebb idejéről sem az öregektől, sem az ekklesia mostani matrikulájából kitapogatni többet nem lehetett (hacsak e részben a tractus protocolluma segítséggel nem lesz), hanem, hogy az 1763-ik esztendőben, októbernek vége felé, szintén szüret alkalmatosságával, méltóságos Báró Fischer nagy-kövesdi földesúr, predikátor, tiszt. Csécsi János úr idejében, a nagy-kövesdi mater ekklesia templomát sok összegyűjtetett Tót jobbágysági által, éjszakának idején violenter elfoglalta, és ámbátor más nap mindjárt a kis-kövesdi filiális ekklesiából azonnal visszavételére a nép fel is ment, de a megreszegített jobbágyság Bari Istvánt, kis-kövesdi kúrártort halálosan megsebesítette, az elkeseredet népet

dorongokkal s kövekkel visszaverte, és így templomától s parochiájától s ahoz tartozandó földjeitől, rétjeitől végképen megfosztotta.

Mindjárt akkor a predikátor, tisz. Csécsi János úr egész házanépével s várandós feleségével csaknem Kis-Kövesdig Nagy-Kövesdről szekeren kivitetett és azon a helyen, a mely most *Helyszének* hivattatik, a szekér feldüttetvén, ott hagyatott.

A templomban maradt zsolttáros könyvek a vároldalon megégettettek, a matrikula elveszett és az istenitisztelet mind a két ekklesiában félbeszakadott.

Ezen gyászos esetekben a két ekklesia tagjai egyetértvén, kivált a Kis-Kövesdiek, dicsőségesen országglott Magyarország felséges királynéja, Mária Terézia elébe folyamodnak; és ámbátor sok dicsőséges és igen kedvező parancsolatokat kaptak, mint a kis-kövesdi ekklesia ládjában levő perlevélből világos: mégis vallásbeli szabadságokat az 1786-ik esztendeig vissza nem kaphatták.

A pásztor nélkül elszéledett nyáj tehát ezalatt az idő alatt a maga vallásbeli köteleseit keseredett szívvel Karcsán, Szomotoron és Szöllőskén teljesítette s gyermekeit ott kereszteltette.

Nevelte ezen ekklesiának gyászát, hogy a kis-kövesdi filialis ekklesiában megmaradt 90 fontos harangot, említett idősb Báró Fischer József nagy-kövesdi földesúr, egy bizonyos éjszakán ellopatta a falu közepén levő haranglábról és ezt nem hamarabb mint két esztendő múlva a ttes. ns. vármegye közbevetése által küldötte vissza, mely most is a kis-kövesdi ekklesiának birtokában vagyon.

Ezalatt az idő alatt a már Nagy-Kövesdre behelyeztetett Plebános, Fili Mátyás úr temetett erőszakkal s keresztelt Nagy-Kövesden, de a Kis-Kövesdiek minden erőszakoltatások s ijesztgetések mellett is, halottjaikat temették magok, nevezetesen ns. Benkő István, mint a ki jó énekes volt s ns. Rácz György úr és a fia, ifj. ns. Rácz György, a ki akkor a sárospataki anyaiskolában tanult, sok halottakat eltemettek.

Sok perlekedések után végre felderült ezen gyászos ekklesiának örömnapja, a midőn elfelejtetlen emlékezetű magyarországi Királyunk, felséges II. József császár a keresztyéni türedelemről 1781-ikben kiadott parancsolatjának értelme szerint, a vallásbeli szabadság itt is helyreállott, a midőn mindjárt tisz. Török István zemplényi predikátor úr itt is a csűrökben predikálni és a predikatori hivatalt folytatni elkezdte. De mégis 1785-ik esztendőnek az elein a rendes predikatori hivatalra ezen ekklesiába a sárospataki kollégiumból tisz. Almási Sámuel úr béhozattatott. Istenitiszteletre pedig a kis-kövesdi falu végén, a régi temető mellett lévő azon borház rendeltetett vagy adattatott vissza, mely ezelőtt a kis-kövesdi filialis ekklesiának temploma volt; de az uraság által elvetetvén, borháznak fordítottatott.

De majd ezen templomban is, melyet tisz. Csizi János úr pataki predikátor felszentelt, háborgattak, sőt a beléjárásban impediálttak, míg végre egy újabb recursus után azon kis-kövesdi ekklesia ládjában lévő királyi felséges parancsolat mellett, ujabban a kis-kövesdi ekklesia lévén máterré, Kis-Kövesden templomhely, parochialis házhely ki nem mérettetett, sőt az elvett templomért 300 forint vissza nem fizettetett. Ezen parancsolat ereje szerint az elfoglalt parochialis földeknek és réteknek is, vagy azok helyett másoknak vissza kellett volna jönni; de ezt a két ekklesia között való egye-

netlenség megakadályoztatta. Tiszteles Almási Sámuel úr pedig megunván ezen új ekklesiában lévő predikatori hivatalnak terhét, általköltözött 1781-ik esztendőben a szabolcsi tractusba.

Ugyanezen 1781-ik esztendőben második predikátor, tisz. Szegedi István úr a rozvágyi ekklesiából ezen ekklesiába béhozattatott, a mely esztendőben mindjárt a parochialis ház a falu közepén, második esztendőben pedig 1788-ban a templom a falu felső végén a nagy-kövesdi reformátusoknak könnyebbségért felépítettetett.

1790-ik esztendőben, januárius 17-én, tisz. Lovas Sámuel úr Kajatáról ezen reformata kis- és nagy-kövesdi ekklesiába hozattatott be a predikatori szent hivatalra, a ki is 10 esztendőig dicséretesen folytatván itten ezen szent hivatalt, Vajdácskára önként 1800-ik esztendőben elköltözött.

Ugyanazon esztendőben mostani predikátor tisz. Sárkány József januáriusnak 16. napján ezen ekklesiába béhozattatott, a ki is 21 esztendőig fogva folytatván itten szent hivatalát, ez alatt az idő alatt ezen nevezetes változásokat jegyezhet fel.

1. 1810-ik esztendőben minden különös telkesgazda egy-egy véka tavasszal szaporította meg a fizetést, mely mintegy 46 véka tavaszra megyen, mely a tractus protocollumába is beiktattatott.

2. Az eddig adattatni szokott negyvennyolc szekér tűzi fa helyett tíz öl kemény tűzi fára az ekklesiával megegyezett és e mellett fűtőnek minden gazda tíz-tíz kéve nádnak adására és minden pázsitos ötven kéve nádnak adására magát lekötölte, mely a tractuale consistorium által Mező-Tarcalon 1814-ik esztendőben az ötödik szám alatt megerősítettet.

3. 1817-ik esztendőben az eddig volt iskola-fundust a templom napnyugoti oldalában, mely százhatvan quadrát ölből állott, mlgos született grófné, zétényi Klobusiczky Mária asszonynyal elcseréltük a tractuale consistorium helybehagyásával, azon mintegy 900 □ ölet magába foglaló fundusért, mely a templomnak napkeleti oldalában vagyon, aszerint, mint az arról szóló cserelével mind a tractuale archivumban, mind az ekklesia ládjában, mind pedig a leleszi káptalanban in originali bététetett.

Minthogy pedig ezen ekklesiának protocolluma ezen 1821-ik esztendőben készítettet, az ezután történhető változások s consistorialis végezések be fog-nak iktattatni.“

* * *

Eddig tart az egykori bejegyzés az egyház multjára vonatkozólag; azután következnek a rendes consistorialis végzések s az egyház belügyeire vonatkozó határozatok a jelen időig.

Az említett Báró Fischer József, az eperjesi vérbíró, Fischer Mihály utódja, kiről, ezelőtt 12 évvel, egyik utódjától, Báró Fischer Arnoldtól hallottam, hogy a vértörvénszéknél kifejtett tevékenységeért kapta a bárói címet.

A bejegyzésben több rendbeli perlevelekről van emlékezet, hogy az egyház ládjában volnának. Én a ládát felkutatva, csak egy II. József császárhoz latin nyelven irt folyamodványt találtam, melynek hátuljára a határozat német nyelven van írva, s az egyházzal közölve s megpecsételve. Ha használható lenne, bármikor beküldhetem *).

Végh János.

*) Kérjük szives beküldését. Lapunk feladata az is, hogy minél több adatot gyűjtsön össze egyháztörténetünk számára. Szerk.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az országos ref. tanáregyesület.** E nagy fontosságú kérdésben főiskolánk tanári kara f. hó 11-ikén tartott értekezletet, s tárgyalás alá vevén azon emlékiratot, melyet e tárgyalás, a tiszántúli ref. tanáregyesület elnöksége nekünk is megküldött, arra vonatkozólag a következő megállapodásra jutott. Tanári karunk élénken érezte a felhívásból sugárzó s ref. iskoláink javát előmozdítani kívánó buzgalmat: örömmel vette azért azt tárgyalás alá. Élénk viszhangra kelt nála is azon eszme: vajha református iskoláink és tanáraink egymással szorosabb viszonyba, oly egyesületbe hozhatók volnának, amely mellett azért mindegyik iskola, s így a mi negyedfélszázados főiskolánk is, megtarthatná egyéni jellegét. Oly egyesület eszméjét örömmel üdvözli tanári karunk, mely a köz felvirágzásának előmozdításával az egyes intézetek hátrányára nem válnék. Meg van arról győződve tanári karunk, hogy így érti ezt, a felhívást szövegező igen tisztelt választmány is, s épen azért örömmel nyújtja felé jobbát az egyesülésre. De meg kell jegyeznie, hogy a multak tapasztalásain, különösen a négy egyházker. egyetemes tanügyi kapcsolatain okulva, jelenben nem érzi magát arra indítatva, hogy a programban fent is elősorolt részletek alapján testületileg sorompóba léphetne, vagy az abba való belépésre valakit határozatilag kényszeríthetne; hanem, igenis fennhagyja egyénenként kinek-kinek a jogot, hogy az alakítandó országos egyesületnek tagjává lehessen. És reméli is, hogy miként a szűkebb körű „tiszántúli középiskolai tanáregyesületnek” több kartársunk eddig is tagja volt, úgy az országos ref. tanáregyesületnek is többen tagjává lesznek. Ez utat véli legalkalmasabbnak különben is köziskolai székünk, hogy a fent kifejezett s kívánatosnak ösmert egyesülés módozatai lassanként megállapíttassanak, s így előkészítessék azon forma, melyben, ha szükségét érzik, majdan a hivatalos tanári testületek is, mint élő tagozatok helyt találhatnak.

— **A „Közoktatás”** megnehezített azért, hogy lapunk, egyik számában, a reál-iskolák vajdó kérdéséhez is hozzászólt s előkelő gunyorossággal kérdezi: „Ugyan mi baja van a sárospataki lapnak a reál-iskolával? Hátha valakinek eszébe jutna a sárospataki akadémiát „tűdövészesnek” mondani azért, hogy a jogi tanulmány *egy-egy* évfolyama csak 30—40 akadémiai hallgatóval bír?” Ha már egyszer fel-tétetett a kérdés, arra egész tisztelettel a következőket feleljük: nekünk a reál-iskolával nincs ugyan bajunk, de lapunk tanügyi lap is levén, minden magasabb engedély kérése nélkül, igenis, joga van minden tanügyi kérdéshez, tehát a reál-iskola kérdéséhez is hozzászólnia, még azon esetben is, ha az némelyeknek nem tetszenék; továbbá, aki akadémiánkat csak úgy ismeri, hogy a jogi tanulmány „*egy-egy évfolyama*” 30—40 hallgatóval bír, annak nincs már igazán joga, hogy akadémiánk állapota felett diagnoszt csináljon. Mi nem szoktunk semmivel olyannal dicsekedni, amivel nem bírunk („azaz” a mink nincs); azért ki kell jelentenünk, hogy a *négyéves jogi tanfolyamon* van 40—50 hallgatónk, de ez a számarány majdnem tíz év óta nem változik.

— **A pozsonyi ev. theol. intézet** növendékei, egy iratban, erélyes hangon tiltakoznak Felvidékinek azon vádja ellen, mintha ők panslávok volnának. A tiltakozó iratot 38 hittanhallgató írta alá; 19 növendék vonakodott aláírni. Ez utóbbiaknál dícséretre méltó legalább az, hogy hallgatásukkal oly szépen bevallják hazafias érzelmeik minőségét.

— **Kitüntetés.** *Fiók Károly*, debreceni papnövendék, a Kisfaludi-társaság pályázatán dícsérő elismerést aratott. *Firduzi*, persa költő *Sah Name*-jából a *Szorab* című epizódot fordította le az eredetiből. Ő — mint a pályázati jelentés mondja — „új név az irodalomban, de ismeretessé válhatik, mert jól fordít.” Öszintén kívánjuk, hogy a pályabírák reménye valósuljon s a nemes példa lelkesítőleg hasson minden papnövendékre.

— **Az „üdvösségszerzők táborát”** ismértettük a múlt alkalommal. Most e hóbortos felekezetre vonatkozólag újabb adatokat olvasunk. *Bocht*, tábornok már a kis gyermekeket is bevonta „hadműveleteinek” körébe. Egy gyermek hírlapot alapított ezen cím alatt „A kis katona.” Ebben aztán 4—12 éves gyermekek írják le „lelki élményeiket, benső életük szentélyének tapasztalatait,” azt, hogy mennyire az ördögnek, a sátánnak voltak már foglyai, de aztán „jobb-átot” csináltak a Jézus zászlója felé. A lap szerkesztője aztán részletes feleleteket is ír a „kis csapat” beküldött kérdéseire; „jelszókat” osztogat az élet különböző „örállomásaira.” Ugyátszik, hogy ezzel a felekezettel is együtt jár az az átok, amely rendesen kísérni szokta az ilyen sectákat: — hóbortosságuk mellett egyszersmind az erkölcsiségnek is mételyei.

Pályázat.

A sárospataki irodalmi kör pályázatot hirdet a következő népiskolai tankönyvek s illetőleg vezérkönyv *alaptervezetére*:

1. Természettan.
2. Énektan.
3. Tornászati vezérkönyv.
4. Olvasó-könyv. Ez utóbbi a *Pánczél*-féle mű kiegészítéséül a 3—6. osztály számára.

Az *alaptervezet* készítői, tekintettel a tiszáninneni egyházkerület által elfogadott *Népiskolai tantervre*, mint általános keretre, magok határozzák meg a tananyagot úgy minőség, mint mennyiség szerint; sőt kellő indokolás mellett, a tanmódot is magok ajánlják.

A tervezett műnek megírásával a legjobb alaptervek készítői bizatnak meg, akik az irodalmi kör alapszabályaiban körülírt módon díjaztatnak.

Pályázók csak az irodalmi kör tagjai lehetnek; de, az alapszabályok értelmében, a kör tagjául minden arra hivatott egyén, készséggel fölvetetik.

A tervezetek *f. év május hó 1-ső napjáig Sárospatakra, az irodalmi kör elnökéhez küldendők*, aki úgy az irodalmi kör alapszabályaival, mint tüzetes felvilágosítással minden érdeklődőnek szívesen szolgál.

Az irod. kör elnöksége.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Művészet és iskola.“ Bokor József. „Rövid válasz az „Egy kis polemia-féle“ cikke.“ Béki S. „Egy középiskola.“ (5-ik közlemény). B. J. „A sárospataki főiskolai könyvtár története.“ (Folytatás). Színyi G. „Könyvbírálat.“ Gérecz K. „Vegyes közlemények.“

Művészet és iskola.

Munkácsy Mihály itthon van!

Az ország fővárosa, a képző-művészeti társulat, az írók és művészek egylete, a nemzeti kaszinó ünnepli a vendéget. Budapest egész nem hivatalos világa eljött, hogy meghozza koszoruját az egykori asztalos-legénynek, ki ma az ország első művésze.

Csodás idők!

Néznétek csak egy emberöltő kor távolán át, néznétek ez anyagi és politikai bajokkal küzdő, pessimismusra hajló, állítólag anyagelvűségnek hódoló kort kellő távolból, mint jön izgalomba Munkácsy nevére, s így szólnátok: „csodás idők! hisz itt az eszme él; ami ámitás: az a csüggettség, az a hitevesztettség, az a jövőnek, a holnap napnak aggódva várása.“ Bizonyára azt mondanátok: az az ámitás!

Több; Munkácsy példáján és korán látnátok megcáfolva azon tudva vagy öntudatlan terjesztett bénító véleményt, hogy a demokrácia a középszerűség ápolója. Tudjátok ki volt e hitrontó vészkiáltás feltalálója? Az a Schneider Eulogius, ki a rémuralom idején, a strassburgi münster égbe meredő tornyára a jakobinus sapkát tűzte föl, s a fáradtságtól lihegve kiáltott fel: „üssük le a tornyot, ne bántsa magasságával a szabadság egyenlőségét!“

A mi korunk, a mi nemzetünk fel tud emelkedni, műélvvel vagy sejtelemmel meg tudja közelíteni a cinque cento felhőtlen, derült egét, hol Lionardo da Vinci, Michele Agnolo, Raffaello, Correggio, Tiziano élnek. Munkácsyval a magyar renaissance üli diadalát; a magyar renaissance, mely egész raját bocsátja külföldre művészeinek, de kik hazajönek, hogy mint Antaeus, az anyafölddel érintkezésben keressenek erőt a további küzdelemre.

Ti ezt mind látjátok, mind tudjátok, azért ünneplitek Munkácsyt.

Mi csak azt kívánjuk megmagyarázni: mi köze e lapnak, mely homlokára „protestáns egyházi és iskolai élet köréből“ szerény címet íra, a magyar képző-művészetek felvirágzásához?

Van kettő.

Az egyik illet nemcsak bennünket, de illeti az összes tanügyi irodalmat, kivált a főiskolákét. Ugy-e, hogy eddig úgy volt s fájdalom! átlag úgy van ma is, hogy az iskolák elbocsátják növendékeiket, a leendő államférfit és ügyvédet, az orvost és természettudóst, a papot és tanárt, a mérnököt, technikust, a műveltnek nevezett társadalom minden osztályát anélkül, hogy instructiót adna neki, hogy mi a szép egy épületben, egy szoborban, egy képben. Sovány rajztanítás, teljesítve a középiskolák rendkívüli, számfeletti tanárai által, kiknek helyzetét még mostan készülő középiskolai törvényünk is csak immel-ámmal hajlandó biztosítani, volt az egyedüli, mely a forma-érzék felköltését, nemesbítését eszközölte. Ez is jobbára merő mértani rajz, s csak egyes lelkesülőbb rajztanár s fogékonnyabb tanuló esetében terjedt többre.

Általában el volt terjedve a nézet, hisz még ma is az a döntő, hogy a forma-érzék a nyelvtanítás eszközli. A paedagogusok egész unalmas hada esküszik reá, hogy az „alaki képzést“ egyes-egyedül a latin és görög nyelv tanítása adja meg. S aminő holttá vált e tanítás a klasszikusok oratio recta és obliquainak száraz szófejtetetésével, a technikus terminusok, a cum dativo és ablativo szörszálhasogatásával, oly alant maradt a szegény tanítvány ízlése. Mennyire igaza van a napokban elhunyt Charles Blancnak, ki Grammaire des arts du dessin-jében így ír: „Valóban vagy számúznunk kell iskoláinkból az egész ó-kort, vagy be kell vinnünk szellemének legdicsőbb műveit, épületei, szobrai, képeinek ismeretét, moralitás és fenköltőség tekintetében a legkiválóbbakat.“

S hol van a klasszikusok oly élénk sürgetése mellett is intézkedés téve, hogy az ifjuság megismerkedhessék a plastika e halhatatlan műveivel? Valódi erkölcsi rendetlenség — desordre moral az, mint a neves műkritikus mondja — mely collegiumaink nevelésében máig uralkodik. Mig az iskolák idegenkednek a képző-művészetek fenkölt eszméinek felkarolásától, addig nem is lesz ez irányban öntudatos közönségünk. És hacsak a képző-művészetek, hacsak a közönség bánná! De megbánja az idegenkedést maga az iskola. Nem általános-e a panasz, és ez már az iskola részéről jön, hogy közönségünk még az iskolában is csak a hasznost keresi. Ne ragadja csak meg idejekorán az iskola a szép magasztos eszméinek, a szemlélhető szépnek segítségét, bizony kihull markából az is, amit ma még féltékenyen zsugorgat: a klasszikus világ discursiv szépsége, melynek élvezete, hasonlíthatlanul nehezebb feltételekhez van kötve. S ekként maga az iskola lesz oka, ha az ideál szolgálatából le lesz rántva a mindennapiság porába; amily arasnyi értelemmel mérlegelendik szolgálatait, oly arasnyi értelmű nemzedéket fog kibocsátani, s így a végzetes bajt épen ő teszi állandóvá, örökké!

Vigyük közelebb, kössük össze a képző-művészeteket az iskolával, szervezzünk mindenütt aesthetikai, műtörténelmi múzeumokat. Ime ez az egyik közünk a képző-művészetek felvirágzásához.

De van egy másik is, amelyet mi, egy református tanügyi lap írói, szeretnénk a beismerés oly önvallomásával juttatni a közönség elé, hogy egyúttal kezességet nyujtsunk, hogy a hibából, mely főleg bennünket terhel, kigyógyulni iparkodunk.

A történelem a tanúsága, hogy messze mentünk, mint felekezet, a puritán egyszerűség követésében. Templomainkból számúztuk „a képeket és bálványokat,” a képző-művészetek alkotásait. Maguk templomaink építésénél gond volt reá, hogy a műizlés lehetőleg mellőztessék, hogy még látszatát is kerüljük, mintha a „benső emberen” kívül érdekelhetne bennünket egyéb. Tagadhatatlan, hogy meg volt a jelentősége e chauvinismusnak. De ma már közönségünk úgy ítél, hogy fölkeltjük ugyan növendékeinkben az erős meggyőződést, de szögleteit nem simítjuk el; alkalmat adunk logikus jellem képződésére, de a forma-érzék ápolása híján az egyént érdessé teszszük.

Itt az ideje, hogy református főiskoláink törekedjenek lerázni e kétszeres vádnak terheit. Itt az ideje, hogy tágabb látkört nyissanak növendékeik előtt, úgy tehetségeik többirányú kifejlődésére, mint többirányú pályaválasztásra. Sárospatak már megtette ez irányban intézkedéseit, felállította, berendezte s rajta van, hogy minden tőle telhető erővel gyarapítsa „szépészeti és műrégészeti” muzeumát.

A magyar nép, e keleti faj iránt kegyes gondviselés, támasztott köztünk férfiakat, kik a művé-

szetek oltárát eddig nem látott fényben gyújták meg. Lesz, mert lennie kell közönségünknek, ki ez oltárhoz nemcsak kétes sejtelemmel, de a tudás, az ízlés biztosságával meghozza áldozatait. Az iskolákra vár a feladat, az igaz, jó és szép közös fészken ülő eszméinek népszerűsítésére, műértő közönség formálására.

Üdvözljük a nagy művészt, ki nekünk e meggyőződésünk elmondására alkalmat adott.

Üdvözljük Munkácsy Mihályt!

Bokor József.

Rövid válasz az „Egy kis polemia-féle” cikkekre.

Előre bocsátom, hogyha azon tisztársam, akihez válaszom intézve van, vagy bárki más is, cikkemtől személy ellen indított harcot, vagy meddő vitázás előidézését várná, csálódni fog. Több tekintetből nem teszem azt. Nem teszem, mert jól tudom, hogy a tollharc fegyvere, ha valahol, az egyházi téren még inkább kétélű; nemcsak ott sebesít, ahova vág, de sebet ejt az anyaszentegyház egyetemének testén is, mely pedig tőlünk, oltárának szolgáitól, méltó joggal megkövetelheti, hogyha építeni nem tudjuk, alapjainak ne ássunk alá s kapuit ne döngessük. Nem teszem azért sem, mert meg vagyok győződve arról, hogy tisztársam, aki válaszom írására okot adott, velem együtt egy és ugyanazon szent cél szolgálatában fáradozik, s e cél nem más, mint egyetemes egyházunknak azon magaslatra emelése, melyre tanainak, *erkölcsi elveinek tisztasága* által hivatva van, s melyet *korszellem követelte democraticus szervezete* által méltán meg is érdemel. Nem teszem még azért sem, mert azon nagy közt, mely ellentétes elvi álláspontunkat egymástól elválasztja, személyeskedés által betölteni úgy sem lehet; míg ellenben elvi küzdelemben nyerhet a szent ügy; egy táborba gyűlhetnek a harcolók s lehet egy akol és egy pásztor.

A tárgy érdemére térve, az „Egy kis polemia-féle” cikk írója a miatt jajdult fel ellenem, mert nem hagytam szó nélkül azon állítását, hogy „a zsinatnak egy nagy része a demagogia áramlatában úszik”; nem hagytam figyelmen kívül azt sem, midőn egyházközségeink fentartó tagjairól, a népről — szerinte közrendről — ha ugyan egyházi életünkben *különböző rendekről* szó lehet — oly *lenézőleg* s mondhatni *tisztességtelen megfélekezéssel* szól, hogy én azon közleményt, egyetlen egyházztaggal is közölni, arcpirulás nélkül nem tudnám. (Lásd: „Prot. egyh. és isk. lap” 1881. 49. sz. „Demagogia a zsinaton”).

Cikkíró, mint a sajtónak szellemi munkása, bizonyynyal nem magának, nem is pusztán nekünk, lelkészeknek ír; de úgy hiszem: azon szándék által vezéreltetve harcol tollfegyverével, hogy okuljon a nagy közönség s használjon munkásságával az anyaszentegyház közügyének. Hogy e cél elérhető lenne, a szellem fegyverének oly *modorban* való alkalmazásával, én kétségbe vonni bátorodom.

Ha valamely téren becsülni kell bárkiben, még a legigénytelenebb emberben is azt, ami benne *ember*, ami neki *emberi méltóságot s emberi jogokat ad*: az egyházi élet tere különösen az; e téren, épen az *ige hirdetőjének*, oly hangon s oly gúnnyal beszélni, az *egyháztagok egyetemét magában foglaló közgyűlésről* s annak tagjairól: erős meggyőződésem, mikép nem

talál pártfogásra, a magyar reformált egyház lelkesi testületének egy százalékánál sem. Mert jegyezzük meg: én, de senki is, nem gátolja cikkirót, hogy a protestáns egyház és a sajtó szabadságát használva, küzdjön azon irányban, mely meggyőződése szerint leghelyesebb; de azt gátolnia kell minden egyházát szerető tagnak, hogy a küzdelemben, a harcban, a tisztességről megfélekezve, anyaszentegyházunk testét szabdalja össze, úgy amint azt „polemia-féle” cikkében a baranyai leleplezések által ismételve is teszi. Ki tudná megmondani: ki a nagyobb bűnös? ki az anyaszentegyház Júdása Baranyában? az a tekintélyes gyülekezet-e, mely a megválasztandó papot keményen kizsebelte? vagy az a pap, aki engedte, hogy a választó atyafiságból nyakába varrjanak egy leányt? Én szerintem, nem a gyülekezeten s nem a választó atyafiságon kellett volna csattogni Krisztus korbácsának. Mosdatlan dolgok ezek, uram, piacra nem valók! Kár ezeknek a nyomdafesték. Az egyház zöldasztalának tekintélyével kell az ily visszaéléseket megtorolni s meglakoltatni a bűnöst, s nem jogfosztást alkalmazni az egyháztagok ellenében, a jogegyenlőség korszakában.

Mi, tisztáninneniek — csaknem kivétel nélkül a sáros-nagy-pataki dicső alma maternek neveltjei — szeretjük a népet; nem legyezzetjük, sőt ostorozzuk — csak hogy szeretettel ostorozzuk — hibáit, annyi-
valinkább visszaéléseit; s az eredmény? az, hogy olyan Baranyában történő kizsebelésekről semmitsem tudunk. Nálunk elpirulna ilyenre a legszegényebb s legmiveletlenebb egyháztag is. Nálunk pénzért nem vesznek ekklézsiát, s leányért nem kapnak papot. Nálunk az eféle dolgoknak bizalom és szeretet az ára.

Cikkiró értelmezését adja a protestáns szabadságnak és autonomiának is, noha megvallja, mikép mostanában nem birta megtalálni, hogy hol van annak határa? Értem; meg is mondom határt nem találó csapongásának okát. Azért nem találja annak határát, kedves tisztársam, mert önmagára nézve papuralmi törekvéseivel régen túlszárnyalta, az egyháztagokra nézve pedig nagyon szűk korlátok közé vonta, elannyira, hogy nemcsak a protestáns egyházi szabadság gyakorlásában, hanem már az egyháztag emberi s egyéni jogainak élvezetében is a végtelenségig vitt, féktelenséggel egyjelentőségű szabadosságot lát. Mi nem félünk az ily féktelenségtől. Bizunk református népünk józanságában s igyekszünk úgy nevelni őket, úgy hatni rájuk, mikép belássák, hogy egyházi szabadságunk s önkormányzatunk áldásait pillanatnyi s helyi érdekekért feláldozni, vagy csak kockáztatni is, nem pusztán reformált egyházi szempontból, de főleg magyar nemzetiségi érdekekből is, felettébb veszélyes. Csak hogy itt, ezen felső megyékben, működésünk irányát nem is a lelkes egyéni autonómia szabja meg — ilyet mi nem ismerünk — hanem az egyház szent ügye s jól felfogott érdeke az, mely munkásságra sarkalja az egyháztagot és annak lelkipásztort egész azon határig, ameddig a jó rend terjed.

A mi lelkipásztori szeretetünk, őszintén kebelére öleli a tanító-testvért is, aki nem könnyebb munkával, nem kevésbbé szent célért s nem nagyobb jutalom fejében fárad és küzd, egyháza és hazája szent érdekében. Tanító-testvéreink állásának méltánylása s az egyháztagoknak becsülése pedig, az egyházközségek belső békéjét eredményezi s a presbytérium felbujtogatása a pap ellen, ritka, mint a fehér holló. Hogy visszaélést egyes éretlenek a leg-
szébb joggal is üzhetnek, azt kétségbe vonni nem

akarom; azt azonban őszintén kimondom, hogy 19 éves lelkesi pályám ideje alatt, sem Gömör-, sem Abaujmegyében erre példát nem adtam, nem hal-
lottam; nem tudok most sem. És figyelje csak meg: egyházkerületünk 8 esperességében nazarénus atyafit nem találni s a vándor-próféták is távol maradnak tőlünk; igen, mert mi nem megyünk lefelé nyakló nélkül a szabadság lejtőjén, hanem törekszünk az egyházi szabadság fokozatos fejlesztése által azon magaslatra, ahol lelkes, tanító és egyháztag egyiránt méltó és érett a szabadságra.

Van egy bűnöm, tisztársammal szemben, s ezt fájdalmas érzéssel vallom meg; az nevezetesen, hogy 1837-ben születtem s így az 1848. évi nagy események alkalmával csak 11 éves voltam, s a szent küzdelemben nincs semmi részem. De azt — bocsásson meg — határozottan visszautasítom, hogy én divatból lennék szabadsághős, s csak azért, mert „nem volt alkalmam 48-ban egy kis puskaport is szolgolni.” Hogy tisztársam tudára adja a nagy közönségnek, mikép puska-
port is szolgált, bár e ténye, minden bizonynyal, életrajzában egyik legszebben kiemelkedő mozzanata lesz, de középkorba illő sötét nézetei mellett, azzal érvelni aligha lehet. Egyet azonban mégis bizonyít; azt tudniillik, hogy egy kicsit hiú és öndicsekvő. Viszonzásúl én csak úgy sugva mondom meg önnek — mert hát nem is lehet vele oly nagyon dicsekedni — hogy én konzervatív ember vagyok; de ez nem gátol abban, hogy egyházam szabadságáért s a protestáns autonomia megvédelmezéséért életemet se tartsam drágának.

Igéri kedves tisztársam, hogy mindaddig for-
gatni fogja a tollat, míg Isten az erőnek lelkét meg-
adja hozzá; engedje Isten, hogy hosszú időn keresz-
tül válthassa be ígérletét; de ne vegye rossz néven, ha azon jó kívánattal zárom be soraimat, mikép azon hosszú időn keresztül tollát és küzdelmét a szentlélek ereje vezérelje. Béke velünk!

Béki Sámuel.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola.

(Ötödik közlemény).

Valóban feltűnő! Mindent számbavettünk középiskoláink szervezetének a közoktatás rendszerébe beállításánál, számbavettük: az életpályákat, a szakiskolák követelményeit, a középiskolák csökönös fejlődését, tanítványainak életkorát és csak egyet mellőztünk el, a középiskola legjellemzőbb, mondhatjuk konstitutív elemét: a tantervet. Csengery példájából látjuk, s őt követi e részben paedagogusaink és kormányférfiaink legnagyobb része, hogy valamely „általános műveltség” tüzetik ki a középiskola főcéljának. Smégis, ha szervezetéről van szó, a tantervet nemcsak figyelmen kívül hagyják, hanem egészen természetesnek veszik, hogy róla csak másodsorban, a kül-szervezet megkészítése után, lehet szó. Egész nyiltan kifejezte a gondolkodás ez irányát Szász Károly, a képviselőház tanügyi albizottsága tárgyalásain és a „szakértők” közt sem akadott senki, hogy tiltakozott volna e felfogás ellen.

Pedig a tanterv másodsorba állítása a szervezet egybeállításánál okozta, hogy középiskoláink a szakoktatás felé nem lehettek természetes határvonalra.

De mi ez az ingadozás ahoz képest, amit középiskoláink szenvednek az elemi oktatástól, amit ők okoznak az elemi iskolának amiatt, mert a szervezetnél a közlendő ismeretek száma, mértéke, összefüggése, egyszóval a tanterv figyelmen kívül hagyatik. — Az 1868-ik XXXVIII-ik törvény a legjobb bizonyíték.

Az említett törvény az elemi iskoláztatás kötelezettségét a tanuló 6—12-ik, illetőleg 15-ik éveig terjeszti ki. E hat évre van beosztva az elemi iskola ismeretköre, hatosztályos tanfolyammal. A miniszter 1877-ik évi 21678. számú rendelete nyilván mondja: „még most is találatnak oly iskolák, melyekben a törvény világos követelése ellenére, négyosztályu iskolákat tartanak, s a törvényben a hatosztályu mindennapi iskola számára kiszabott tantárgyakat négy év alatt akarják az elemi iskolára erőszakolni. E törekvésnek a „legnagyobb szigorral kell ellenállni.“ Lesz-e foganatja e „legnagyobb szigorral“ követelt intézkedésnek, most ne kérdjük. Ránk most az összefüggő ismeretkör, s e nyomon az iskolák tagozata tartozik. Az első tagozat tehát hat évre terjed, hat osztálylyal. S ez volna az elemi iskola természetes tagozata, melyhez — ha már egyszer rendszerről van szó — a középiskolának kapcsolódni kellene.

Azonban nem így történik. A törvény ugyanis elrendeli, hogy a 12-ik életévüket betöltött s az elemi iskolát végzett növendékek éltek 15-ik éveig ismétlődő iskolába tartoznak járni. Nyilván középiskolába nem menő növendékeket tart szem előtt, s így a dolog még elég tiszta.

Kezd zavarodni a látkör a felsőbb népiskolák beállításával. Itt már az elemi oktatás fölött álló, egy oly közoktatási tagozattal van dolgunk, melyet külföldi minta után megcsinálni könnyebb volt, mint nálunk akár életrekölteni, akár viszonyait a többi intézetekhez igazolni. A törvény azt mondja: Oly falvak és városok községei, melyek kebelökben legalább 5000 lakost számlálnak, kötelesek felsőbb népiskolákat állítani s fentartani. E felső népiskolák jellemzésére a törvényből vehetünk még annyi tudomást, hogy a hatosztályos elemi iskolához kapcsolódnak, és hogy a fiúk számára három-, a leányok számára kétéves tanfolyammal bírnak. Megmondja azontúl a törvény azt is, hogy mit kell tanítani a felsőbb népiskolában, s a törvény ide vonatkozó száraz szavai különös gondolatot költhetnek bennünk a felsőbb népiskolák hivatásáról, valami olyat, melynek a polgári iskola enquêtjén maga a miniszter adott kifejezést, hogy hiszen ez iskola édes testvére a polgári iskolának, s e szerint adott viszonyaink közt meg kellene gondolni, hogy melyiket tartsuk meg? S a nevezett enquêten nem egy szó hangzott, mely a szűkebb körre mért felsőbb népiskolát gyakorlatibbnak tartotta Csengery *új középiskolájánál*. Anyi áll, hogy a két intézmény közel rokonságát Csengerynek sem sikerült megdönteni. E rokonságról, az ismeretek nevében majd később szólunk.

Most csak annyit jegyezzünk hát meg, hogy a törvény alapján van immár két különálló népoktatási intézményünk: a hatosztályu elemi iskola s a háromosztályos felsőbb népiskola, s jegyezzük meg, hogy a törvény kivihetőnek tartja, hogy népünk a 12-ik éven túl egész a 15-ik életéig járathassa rendes iskolába gyermekeit. E jóhízeműségnek is hasznát vesszük később. Tény, hogy az elemi iskola és felsőbb népiskola köre egymást lényegesen még nem rontja.

A határvillongás a nevezett törvény 3-ik címe alatt felsorolt népoktatási intézménynyel, a *polgári iskolával* kezdődik. Azt mondja a törvény, hogy nagyobb községek, melyeknek anyagi ereje engedi, kötelesek *felső népiskola helyett* polgári iskolákat állítani és tartani fenn. E polgári iskolák tanfolyama a fiúknál hat, a leányoknál négy év. Tehát a közoktatás egy új tagozata lép elénk és pedig „a községi lakosok nagyobb száma s azok anyagi ereje“ címén. Szerénytelenség nélkül jegyezhetjük meg, hogy sem egyik, sem másik cím önmagában vagy akár együttvéve nem bír intézet-alkotó vagy bomlasztó erővel. Ahoz gondolat kell. Mi gondolat, az ismeretek mily rendszere vár a polgári iskolában megvalósításra, arról a törvény számot nem ad.

És így történik, hogy a polgári iskola minden ponton összeütközésbe jő az elemi iskolával, a felsőbb népiskolával. A polgári iskolák részére nevezetesen azon jogot biztosítja a törvény, hogy növendégeit az elemi iskola *négy osztályt* végzett gyermekekből szedhetik. Tehát a törvény által hat osztályra tervezett s *az ismeretek rendszere érdekében* a miniszter által világosan hatosztályunak követelt elemi iskola derékon kettészakítható a polgári iskola kedvéért. Ügyelt-e e szervezet formulázója tantervre, ismeret-egészre, gondolatra? Ugy véljük, nem. Jerünk tovább. Az idézett törvény 49. §-a azt mondja, hogy a mindennapi (elemi) iskolába tartozik járni minden gyermek 12-ik életéve betöltéseig; „kivétel csupán azon gyermekekre nézve engedtetik, akik négyévi elemi oktatás után felsőbb tanintézetbe (polgári iskola, középiskola) lépnek, s ott *két évig tanulnak*.“ E nyílt szövegezés tanúsítja, hogy tanterv, ismeret-egész tekintetbe sem jött a törvényalkotó előtt, s egyedüli szabályozójának csak a gyermek évkorát tekinté. Mint valamely matematikus, csak arra nézett, hogy numerusai összevágjanak. De hogy a numerus alatt mi rejlik? rá nem tartozott. Ezért darabolta föl előbb jól megcsinálnak hitt elemi iskoláját. Vegyük figyelembe még azt, hogy a polgári iskola a törvényben 6 évre, hat osztálylyal van tervezve. Gimnáziumaink és reál-iskoláink pedig nyolc osztályosak. Mindhármuk pedig, ha mint önálló közoktatási tényező kíván szerepelni, saját önálló és összefüggő tantervvel bír; okvetlen azzal kell birnia.

S ha ez intézetek bizonyos tagoltságát megengednők is, melyre nézve megint a tanterv a döntő, miként ez a polgáriskolában az 1877-iki rendelettel foganatosított is, kijelöltetvén 1—4 és 5—6 osztályu tagosultsága, kérdem: hova lesz ez intézetek, vagy akár nevezett tagoltságaiknak szerves ismeretköre, tanterve s általa várható művelő hatása, ha a csonkán, t. i. a 4-ik osztálynál elhagyott elemi iskolát a béna — mert csak két alsó osztályával igénybe vett — középiskola egészíti ki (a fent említett 49. §. utasítása értelmében). Tehát a középiskolák is, már a második osztálynál megszakíthatók. Kiváncsi volnék arra a középiskolai tantervre, amelyik két alsó osztályában olyan bevégzett ismeretkört tudna adni, mely bátran betetőzné a 4-ik osztálynál elhagyott elemi iskolát; mellőzhetné a felső népiskolát, s ugyanakkor méltó alapja lenne a középiskola további tanfolyamainak. Kérdem: van-e ez intézkedésekben csak egy szikra gondolat a tantervre? Hogy kívánságunk még élénkebb legyen: a törvény 79. §-a azt mondja, hogy a községeknek jogukban áll a felsőbb népoktatási intézeteket nemcsak egészben, hanem részben is felállítani, nevezetesen a hároméves felső népiskola

és a hatéves polgári iskola helyett „csak egy-vagy kétévi folyamat hozni létre.” Ez intézkedés végleg szét tép minden reményt arra nézve, hogy bevezetett ismeretközlésnek állánának szolgálatában e díradarab intézetek, miután alig tehető fel, hogy a községében egy vagy két felső nép-, illetőleg polgári iskolát végzett gyermek, ismerete kiegészítése érdekében, fölkeresse a kiegészített intézetekkel rendelkező szerencsésebb községeket.

Ismerem Csengery gúnyolódását a „chablon emberei” felett, azokra célozván, kik nagyobb egyszerűséget óhajtottak és óhajtanak a közoktatás rendszerében, mint ez tényleg népoktatási törvényünkben s az ígérkező középiskolai törvényben feltalálható. Csengery gúnyja, föltevésem szerint, azonban éppen e numerus-csinálókra, azokra vonatkoztatható, kik az iskolák tagozatainak megállapításában egyebet nem tekintenek, mint a gyermek évszámát. A tanterv egyszerűsége, a művelés érdekeinek elsősorban figyelembevétele, még a külszervezet meghatározásában is, melyet mi sürgetünk, belátásunk szerint kiemelkedik e körből, melyet chablon-szerűnek nevezhetnénk.

Jó lesz hát a Csengery által chablon-szerűnek nevezett törvényalkotóknak meggondolni most, a középiskolai törvény vajudásakor, hogy növendékeinek fölvetélét akár az elemi iskola, akár a felső népiskola, akár a polgári iskolából, ne csupán a 9—12 éves kor numericus szempontjából szabja meg. Jó lesz meggondolni most, mikor a gimnázium számára tetőtől talpig egész s összefüggő tanterv csináltatott, a reál-iskola számára megint hasonló készül — csak hogy más alapokon (?) — a polgári iskoláknak megint különálló, egyöntetű tanterve van, hogy az iskolák csereberélgetése a növendékeknek meg ne egedtesék. Vagy különálló, független közoktatási tagozatok és intézmények, s akkor nincs más, mint rajtok „mit gebundener marcheroute” menni; vagy ha főnhagyatik szülőknak, gyermekeknek a későbbi pályaválogatás lehetősége: akkor tessék is ez intézeteket egymással szorosabb viszonyba hozni. Erre pedig nincs más mérvadó, mint a tanterv. Imé, ezért függ össze oly szorosan a tanterv az iskolák külső szervezésével.

(Folytatása következik.)

Bf.

T Á R C A.

A sárospataki főiskolai könyvtár története.

(Folytatás.)

vt. K.

Ezen alapítványok mellett az iskolai igazgatóság, hogy a könyvtár szegényes ellátásán segítve legyen, a XVIII. században nyitott s fentebb elősorolt jövedelmi forrásokon kívül újabb jövedelmi ágakat is teremtett. Ilyenek:

1. *A papságra avatandók ajánlatai*, mely 1807-ben határozottatott el s majd 1813-ban újra megerősítettett. Minden pap, az úgynevezett *felszentelés* alkalmával, még a szentelési gyűlésen 5 vfrt, vagy azzal felérő könyvet tartozott ajánlani a könyvtár számára. Ezen szokás még ma is fennáll, azon különbséggel, hogy a hasonértékű könyvajánlás ma már nincs divatban.

2. *Beírási díj*, mely 1784-ben egy vfrtban állapított meg és felerészben az igazgatót, felerészben a könyvtárt illette. 1836-ban az új iskolai szervezet szerint,

az iskolai díjak pengőpénzre emeltetvén, a gymn. beírási díj a közrendűekre 1 frtban, az úrfiakra 2 frtban állapított meg, melynek fele az igazgatóé, fele a könyvtaré volt. Az akadémiában a non togatusok 3 pgő forintot, a togatusok 2 pfrtot fizettek a beírási díj fejében, mely összegnek $\frac{1}{3}$ -része az igazgatóé, $\frac{2}{3}$ -része a könyvtaré volt. 1856-ban már a beírásokból befolyt jövedelem felerészben a közpénztárba folyt, az akad. beírásoknak pedig csak egyharmada fordul elő a könyvtár bevételei közt. Végre 1862-ben a beírások díja 1 forint 5 krról 2 frtra határozottatván, ennek fele a nyugintézet részére fordítottatott; majd 1870-ben, egyházkerületi határozatnál fogva, a beírásokból járó összes jövedelem a tanári nyugintézetnek engedtetett át.

3. *Aláírási díj*, melyet az akad. pályára lépő ifjak, az iskolai törvények aláírása alkalmával, 1775. óta fizettek. 1808-ban meghatározták, hogy a törvények aláírásakor (subscriptio) a könyvtár számára külön rovat nyitassék s az illető maga írja oda nevét, midőn egynemelyik nagyobb ajánlatot is tett a könyvtár javára. 1825—1835-ig, a könyvtárnoki tiszti könyv kimutatása szerint, az egyházi pályára készüők (togatusok) 3 frt. 45 krt, a világi pályára készüők (non togatus) 5 frtot fizettek váltó-pénzben. Ezenkívül 1835-ben az aláíráskor az ajándékozók számára, régi szokás szerint, külön rovat készítését határozták el. 1836-ban az isk. díjak pengő-pénzre emeltetvén, aláírás címen a non togatusok 2 pengő frtot fizettek a könyvtár javára, a togatusoktól is ennyi járt, csak hogy ennek negyedrészt a senior kapta. Így volt 1856-ig, csak hogy 1852. óta az aláírási díj 3 pengő frtban állapítottatott meg. 1856-ban az aláírási díj fele már a közpénztárba folyt. 1870. óta ezen tétel nem jön elő többé a könyvtár bevételei közt.

4. *Perselypénz*. A múlt század közepe óta, egész 1836-ig, a könyvtár ajtója előtt persely volt kifüggesztve, melybe a látogatók rakosgatták adományait. Az 1836-ik éven innen ezen jövedelmi forrást nem mutatják többé a tiszti könyvek.

5. *Tanítói díj*. 1806-ban meghatározták, hogy a tanítóságról visszajövők 2 vfrtot, a segédtanítóságról (preceptor) visszajövők 1 vfrtot fizessenek a könyvtár számára. Ezen tétel még az 50-es és 60-as évek bevételei közt is szerepel, de 1870-nen innen már nem fordul elő.

6. *Téritvény-díj*. Már 1775-ben azt határozták, hogy a tanítóságra menők annak a pénznek kétharmadát, melyet az egyházak követeli hoznak, a könyvtár javára adják. Ebből fejlődött ama szokás, hogy a tanítóságra és vidéki nevelőségre menők számára adott téritvény pecsételéseért a nagyobb egyházak követeli 2 vfrtot, a kisebbeké pedig 1 vfrtot fizettek a könyvtár számára, mindenkor az ellenőrnél (contrascriba). Ezen díj szokásban volt még 1871-ben is, de azon innen már nem jó elő a könyvtár bevételei közt.

7. *Büntetéspénz*. Ezt 1775. júl. 12. óta, egész 1848-ig, az iskolai törvény áthágói (magyar nyelven beszélők, könyörgés-mulasztók, kártyázók, pipázók, 1828-ban a tarka nyakendő viselők, az 1836-iki törvény pontjai szerint, a kik a könyvtár könyveit idejében vissza nem szolgáltaták stb.) fizették. Általában 1848-ig a börtönpénz is a könyvtár jövedelmei közé tartozott.

8. *A jogtanulók ajánlatai.* Az iskolából távozó jogászok 1814. óta évenként kisebb-nagyobb összeget ajánlottak a könyvtár javára. Ezen tétel csak 1825-ig található fel a tiszti könyvekben. 1818-ban 310 vfrtot tett az ajánlott összeg.

9. *Páncélvármegye váltási díja.* Ez évenként 1814—1822-ig 10 vfrttal jó elő a bevételek közt. Páncélvármegye a joghallgatók törvénygyakorló társasága volt, a hol az ifjak az országgyűlési és megyei életet másolták le. Voltak alsó és felső házi viták, megyei gyűlések, törvényszéki tárgyalások formásan az illetékes tisztviselők és bírák szereplése mellett. A szent szövetségbe lépett osztrák kormány 1822-ben ezt is, mint más társulatokat betiltotta. 1832-ben Nándorvármegye néven újra megalakult, de már akkor a váltásdíj, mint könyvtári jövedelem nem szerepel.

10. *Árverési díj.* 1788-óta szokásban volt, hogy ha valaki az egyik vagy másik hallgató teremben könyveket adott el árverésen: a nagyobb hallgató teremtől 1 vfrt, a kisebbtől 30 krt. fizetett. Ezen szokás 1861-ig divatozott, azóta az árverések díj nélkül történnek.

11. *Temetési díj.* A Cekeházán 1803. aug. 1. tartott tanügyi választmányi gyűlésen egyebek közt azt határozták, hogy a főiskolai éneklőkarnak, a pataki temetésekért 3 arany fizetlenség, melynek fele a könyvtáré legyen. Később a díj 25 vfrtban állapított meg és csak harmadát kellett átadni a könyvtár pánztárába. Így jó elő ezen tétel 1814—1866-ig folyvást a jövedelmi források közt.

12. *Pecsételési díj.* A seniorok régente minden bizonyítvány megpecsételéseért 6—6 krt. fizettek, 1836. óta ily címen 4 pfrtot fizettek abból a pénzből, melyet ők 30 krval az egyes bizonyítványok pecsételéseért kaptak. 1848. után már nincs szokásban.

13. *A pénzért vett példányokból* befolyt jövedelem. A nyomda újra felállítása óta (1807.) szokásban volt, hogy a könyvtár pénzén iskolai könyveket vettek, melyeket aztán a könyvtár javára az alkönyvtárnokok árultak el.

14. *Többszörös példányok ára.* Ez régen is, mint most, természetes jövedelmi forrása volt a könyvtárnak.

(Folytatása következik).

Szinyei Gerzson.

KÖNYVBIRÁLAT.

Bevezetés a reformált keresztyén vallásra. Vezérkönyv a ref. vallású elemi iskolák első és második osztályában tanítók számára. Irta H. Kiss Kálmán. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Budapest. Kókai Lajos bizománya. 1882. Ára 60 kr.

Magyarországon, a népiskolai tantárgyak közül egyiknek sincs oly mostoha sorsa — kivált a ref. egyházak iskoláiban — mint a *hit- és erkölcsstannak*. Súlyos vád nagyon, nem is örömmel mondom ki, de ki kell mondanom, mert állításom igazsága felől hosszú időn át szerzett tapasztalataim győztek meg, s mert szeretném, ha tovább nem marandna ama szomorú sorsban, ez a méltán első helyet érdemlő tantárgy.

Hogy e vád nem ráfogás, nem rágalom, annak bebizonyítása annyiival is inkább szükséges, minthogy a kezünkben levő „*Vezérkönyv*” méltánylása vagy elítélése attól nem kis mértékben függ.

Az 1868-ik évi népoktatási törvény s az arra vonatkozó több rendbeli miniszteri szabályrendeletek a népiskolában tanítandó minden tantárgynak egészen új és szebb életet biztosítottak, a hit- és erkölcs- tant pedig, úgyszólván *megölték!* Nem szándékosan ugyan, csak úgy véletlenül!

Hogyan? Hiszen a *hit- és erkölcsstan* is meghagyott egész épségében! Igaz, de épen ebben rejlik a baj egy része. Míg ugyanis a vallástantárgyak maradtak a régi állapotban, addig az új tantárgyak behozatala által elvonták a gyermek, a tanító és a felügyelők figyelmét egyaránt a megszokott vallástantárgyaktól, s az így támadt érdektelenség hátramaradást idézett elő tanítóban úgy, mint tanítványban. A tanító, elébb az újdonság ingere, majd a tanítványok mutatkozó szeretete által hajtva, egész erejét a reál-tantárgyakra fordította, mint a melyeknek érthetővé tételére jobbnál-jobb és szebbnél-szebb segédeszközök is álltak rendelkezése alatt. A látványosság aztán megtetszett az iskolai előljáróság- nak is, s egyszer csak oda jutottak, hogy a vallástantárgyak az ötödik kerék gyanánt tekintettek a népiskola ujdón felszerelésű szekerében.

A baj másik oka pedig az, hogy a népiskolai tantárgyak felszaporodása mellett „ezermester” szerep jutott a néptanítóknak, s közülök kiki arrafelé hajolt buzgalmaival, a merre szíve hajlamai vonták, vagy a mely irányban több elismerést vélt aratni és nagyobb föltűnést remélhetett. Így aztán a legkevesebben igyekeztek azon, hogy a különben is mozdulatlan állapotban veszteglő vallástankönyvek anyagába életet lehelljenek, vagy a vallás-erkölcsi oktatás helyesebbé tétele felett töprenkedjenek. De nem igen igyekeztek azon az arra első sorban hivatott előljáróságok sem, legalább jó ideig, miért is a vallás-erkölcsi oktatás még ma is csak nagy nehezen tud a régi tengődő állapotból kibontakozni.

De lássuk e kérdés történeti fejlődését tanulságul és a kezünk alatt lévő könyv értékének meghatározása végett.

Magyarországban ezelőtt még csak 20—25 évvel is a népiskola tantárgyait csaknem teljesen a vallás- tanok képezték. Megvolt a temérdek vallásos kézikönyv, tanító és gyermek kezében ugyanazok, névszerint: Énekes-könyv, Sz.-Historia, Vallásraváló bevezetés, Hübner, Ker. erkölcsstudomány, Kijelentett vallás, Útmutatás, Heidelbergai katekizmus, Confirmációhoz előkészítő kis katekizmus és felsőbb osztálybeliek számára a teljes nagy Biblia; a kezdők, úgynevezett ábcékék részére ezen itt elősorolt könyvekből s iminnen amonnan kivonattak az *úri imádság*, az *apostoli hitforma*, a *tíz parancsolat*; továbbá *kölnöféle imák*, *erkölcsi szabályok*, melyek között kiváló helyet foglalt az „*Arany ABC*” és az úgynevezett „*Jókor felkelj*,” mely utóbbiak, ügyes és lelkiismeretes tanítás mellett, a gyermek erkölcsi erzületében mondhatni legtöbb jót eredményeztek volna.

De hogyan tanítottak még azon időtájban Magyarország valamennyi népiskolájában bármely tantárgyat?! Hányadik tanító hallotta csak hírét is a paedagogiának, didaktikának, methodikának? Hol voltak a tantervek és vezérkönyvek, avagy a mi mindezeket nagy mérvben pótolta volna, a tanítóképezdék? Hányadik tanító tudta az ő *mesterségét*?!

A hit- és erkölcsstani könyvek a felsőbb osztályok számára, az Énekes-könyvet és a Bibliát kivéve, mind kérdések- és feleletekben voltak írva. Ezek tanítása tehát úgy történt, hogy a tanító kihagyott

(azaz kimutatott, avagy kijelölt) néhány kérdést, minden előleges értelmezés nélkül; a gyermekeknek pedig azokat meg kellett tanulniok, akár értették, akár nem. A ki jól meg birta tanulni, úgy, hogy leckéjét rendesen, „szóvétek nélkül“ mondogatta fel, több leckét kapott, mint a gyengébbek vagy hanyagabbak. Így majdnem mindenik gyermeknek külön-külön leckéje volt, s csaknem annyi osztály, a hány gyermek. A kinek látszólag valamelyik könyv tartalma igen könnyen ment a fejébe, más könyvet kapott, olyat, melynek betanulása, a tanító véleménye szerint, több fáradságot igényel; s az ilyen minél jobban megfelelt kötelességének, annál több leckét kapott s annál hamarabb *kitanulta* az iskolát, a nélkül, hogy csak egy tantárgyat is bevégezt volna! És akárhány ember van még napjainkban is, a ki bátran elmondhatja, hogy 2—3 év alatt mindent kitanult, úgy, hogy a tanító már nem tudott vele mit taníttatni!

A kicsinyek, kik még jól olvasni nem tudtak, minden erkölcsi vagy illedelmi szabályra, imádságra „Hiszekegy“-re, tizparancsolatra, a nagyobbak által taníttattak, úgy, hogy míg a tanító a könyv nélküli leckeztette, vagy templomban vagy temetésen volt azokkal, avagy saját családi ügyeivel s bajaival foglalkozott, a kicsinyeket ott, ahol lehetett, csoportba vagy nem ritkán csoportokba ültette s egy-egy *kusztós* felügyelete alatt diktáltatta nekik úgy az erkölcsi szabályokat, mint az imákat, apostoli hitformát, tizparancsolatot sat. Nekem is diktáltak s én is diktáltam másoknak akárhányszor. S milyen volt az a diktálás és utána való mondás! Mily cifránál cifrább dallamokat csaptunk reá! Hát még értelmesség tekintetében!

A dallamokat nem kottázhatom le, de az értelmességre vonatkozólag kuriózum gyanánt megemlítek néhány példát, melyek hirtelenében eszembe jutnak. Ime:

Az Edvi Illés Pál gyönyörű arany ABC-jéből:

B. *Bánya* házi cselédekkel, a helyett: Bánj a házi cselédekkel sat.

D. *Ha tanulás nem örvendez*, megbánod ha *vélelendez!* E h. Ha tanulni nem örvendez, vén leendez.

F. *Esküvéstikán* végy szádba, soha ne esküdj hiába. E helyett: Esküvést ritkán sat.

H. Ha nemes a familiád, *Mig* (még helyett) az becsét nem ruház rád, tehát azzal ne hánykódjál, *panaszra* (parasztra) ne csúfolódjál, szeme előtt az istennek paraszt és nemes nincsenek; *kínél és* és erkölcs nemes, e címre csak az érdemes. — Talán egy szót sem értettünk belőle, habár csak három helyen volt hibásan diktálva.

De nem folytatom tovább e sületlenségeket, mert céломhoz nincs is szükség többre, talán már az is sok. Azonban még azt nem hallgathatom el, hogy a miket szabatosan tanultunk is, csak itt-ott értettük, helyesen minthogy vagy meg sem magyaráztattak, vagy ha megmagyaráztattak is, kemény eledelek maradtak azok a mi lelkünknek. Kemények bizony, kivált mikor még ilyeneket is kellett a jó Istentől kérnünk: „Ne vigy minket a *kisértetbe!*“ Mi a kísértetet mindig temetőből hazajáró léleknek hittük.

Továbbá: „ . . . Hiszek a Jézus Krisztusban, . . . ki fogontaték szent Lélektől és eltemetvén szálla a *poklokra!*“ hová a rossz gyermeket szokta küldeni a megboszankodott édes

anya, az örökké tartó kínok, gyötrelmek hazájába, a gonoszok *gyehennájába!*

Mily hit- és erkölcsitanítás volt ez!? S mit eredményezhetett a gyermek lelkében!? Azt, hogy nem féltük az Istent, hanem féltünk az Istentől!

De nem festegetem tovább a hit- és erkölcsitan akkori anyagait s tanítási módszertelenségét; hanem tovább megyek célom felé egy lépéssel.

A kor szelleme lassanként elhozta az időt, midőn a prot. egyház és iskola ügyének vezérférfiai belátták, miszerint az oly dolgok tanítása és tanulása, mégpedig úgy tanítva és tanulva, nemcsak nem elég az idvességre, sőt annak valóságos kárára van: tehát összeültek, tanácskoztak és a vallástaniást — mint más egyebeket is — kissé jobb lábra állították, kevesbitvén a gyermeknek nem való tananyag mennyiségét, s nem engedvén meg, hogy a meghagyottak össze-vissza minden megrágás nélkül tömessenek az anyatejtől még alig elválasztott gyermek szájába, szívébe, lelkébe.

Azonban e mindenesetre nagy elismerést érdemlő intézkedéssel sem éretett el az óhajtott cél a vallásos és erkölcsi nevelésben és oktatásban teljesen. S miért nem? Azért, mert a tanítás végett kijelölt hit- és erkölcsitan tankönyvekben még most is nagy azon bibliai történetek és hittételek mennyisége, melyek gyermeknek egyáltalában nem valók, s melyek míg egyrészt nem is a ker. vallás keretébe illők, másrészt nem hogy keresztyéni nemes cselekedetekre buzdítanak, hanem ellenkezőleg, az erkölcsstelen érzelmeket és keresztyénietlen, nemtelen indulatokat gerjesztik fel; sőt nem kevés azon tanok száma sem, melyek a prot. ker. hittanban most már meghaladott álláspontokat képeznek, legalább a mi felfogásunk szerint, kik az írásoknak nem betűit, hanem szellemét veszszük hitünk és cselekedeteink sinórmértékeül, ott t. i., hol az írások betűszerinti értelme Isten dicsőségével és a józan észszel is ellenkezik. Ugyde, míg prot. egyházunk híveinek műveltebb s ifjabb része ezeket így hiszi és vallja s az újabb nemzedéket ily szellemben kívánja tanítani és nevelni; a régi iskolák növendékei között azok, kiknek szemeik a korszellem s az igazságot és okokat fürkésző tudományok által gyújtott tisztább és nagyobb világosság befogadására már gyengék, az egész ref. keresztyén vallás és anyaszentegyház alapköveit vélik felforgatni az által, ha a ref. hit- és erkölcsstan többé nem a régi szellemben taníttatik.

E két ellentétes meggyőződés és akarat érvényesítésének kell tulajdonítanom azt a sajnos dolgot, hogy míg másféle tartalmu tankönyveink között célszerűbbeknél célszerűbbekkel dicsekedhetünk: jó hit- és erkölcsstan könyvek írására vagy épen nem is mernek vállalkozni, vagy ha vállalkozik valaki, munkájában nem meri saját meggyőződését követni. Ennek tulajdonítom azt is, hogy a népiskolai tanítókra a hit- és erkölcsstan tanítása a legnehezebb feladat és legkényesebb dolog, nem lévén alkalmas könyv sem a tanítók, sem a tanítványok kezeiben, különösen I—II-ik osztály számára. Mert hogy az úgynevezett *apostoli hitforma, tiz parancsolat* s az eddig taníttatott *bibliai történetek nagyobb része nem népiskolába, különösen pedig nem I—II-ik osztálybeli* gyermeknek valók, sőt, hogy a felhasználható részek is a hit- és erkölcsstanítás céljának teljesen megfelelő átdolgozást kívánnak: azt minden okos és tanult ember beláthatja, még ha nem paedagogus is; ha idevágó vallás-tankönyveinket ismeri!

Szívesen elismerjük, hogy jók voltak azok a magok idejében s részben tényezői is népiskolai enemű tankönyveink tökéletesítésének. Hogy azonban ma már jobb, célszerűbb tankönyvekre van szükségünk, az a paedagogiai tudományban történt nagy előhaladásunkban leli főképen magyarázatát. Tehát nemzetünk, sőt szorosabb értelemben mindig tökélyesbülni szerető hitfelekezetünk, nagyobb és általánosabb műveltségének a kifolyása. *Újabb keletű válás-erkölcsi tankönyveink csak annyiban érdemelnek figyelmet és méltók a számbavételre, amennyiben azok ez újabb s nemesebb szellem szüleményei.*

(Folytatása következik) **Gérecz Károly.**

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Munkácsy Sárospatakon.** Az országosan ünnepelt művész, a „*Krisztus Pilátus előtt*” című világhírű mű szerzője, a jövő hó 2-ikán, reggeli 6 órakor fog városunk határán szülőföldjére átutazni. Főiskolánk ifjusága lelkesen készül, hogy a művészet szelleme iránt érzett hódolatát, e szellem egyik legméltóbb képviselőjének, ünnepélyesen mutassa be. Szívesen üdvözljük nemes törekvésüket, s nemcsak gyönyörködünk, de osztozunk is lelkesedésökben s ünnepélyes érzelmek között várjuk nagy hazánkfia megérkezését.

— **Ajándékok a szépművészeti múzeumnak.** Főiskolánk szépművészeti és műrégészeti muzeuma újabban ismét felette értékes tárgyak birtokába jutott, nevezetesen Mesko Sándor úr egy olajképet, melynek tárgya Krisztus levétele a keresztről, továbbá ugyancsak az ő indítványára a kassai ref. egyház úrasztalának régi terítőit bocsátotta múzeumunk rendelkezésére. Megemlítjük külön is e nagy ízléssel készült asztalterítőket. Az egyiket a hagyomány szerint Lorántfy Zsuzsanna maga készítette s adományozta a kassai ref. egyháznak. Középen az Agnus dei, négy szögletén a négy evangelista kivarrt képe. Ornamentikája a fejedelemségek korának ízlésére vall. Ezüst-arany csipkerojt szegélyezi a hossz és szélességben 1½ méter nagyságú kendőt. A második darab, középen a Lorántfy címerrel s e fölírással „Putnoki Klára. A. O. 1658.” az arany himzésnek valódi remeke. A harmadik darab a legkisebb méretű s legújabb, 1739-ből, mint a felírás mondja: „Szalafei Bekes József és Kis-Azari Panti Anna szívesen adják isten dicsőségére a N.-Kassai Helv. Eecnk.” Mind a három terítő a legjobb állapotban van, s a múlt s megelőző század szövésszete és kézi varrásának legkiválóbb példányait képezi. Köszönetünk érte a nemes kassai egyháznak, különösen lelkes főgondnokának. Megemlítjük még azt, hogy Kossuth Lajosnak, egy 1878. nov. 19-én Baracconében kelt, Kun Pálnak címzett, s négy sűrű quart-lapra terjedő sajátkezű levele szintén múzeumunknak adományoztatott.

— **Az új encyklika.** XIII. *Leo* pápa nem tud kibé-
külteni helyzetével. Olaszországi püspökeihez legközelebb is encyklikát intézett, amelyben az egész katolikus világot tette sarkalja a pápai érdekek megvédelmzése s a világ-
uralmi hatalom visszaállítása végett. A szokásos bevezetés

után, amelyben — mint rendesen — a modern intézmények veszélyességét festi és vatikáni rabsága miatt zúgolódik, azzal igyekszik megnyerni a hűtlen olaszok szívét, hogy állandó szeretetéről biztosítja Olaszországot, mint amely — *isten rendelése szerint* — a katolikus egység központja. E nyájaskodás után nyomban következik a színvallás. Nem tűrheti — mondja ő szentsége — hogy idegen hatalomtól kell függenie, s megvárná ettől az elvetemült világtól, hogy ha már kivették kezéből a világkormány-palcát, legalább az egyház-kormányzatban teljesen független és szabad legyen. A létező állapot tűrhetetlen lévén, sürgeti a püspököket, hogy kérvények segítségével fejtsenek ki erős actiot és köves-
senek el, a törvény határain belül, minden lehetőt, hogy tényleg mielőbb helyreállíttassék a pápa szabadsága, mint amelylyel az egyház jóléte, Olaszország gyarapodása és a keresztyén népek békesége szorosan össze van kapcsolva. E végből kívánatos, hogy *minden tartományban* napi lapok alapíttassanak, amelyek a katolikusokat az egyház iránt teljesítendő kötelességekre lelkesítsék. A hírlapírók folyvást egy célt tartanak szem előtt (!). A gazdagoknak első kötelessége, hogy vagyonukkal a katolikus sajtót támogasság s ettől senkinek sem szabad magát — talán a kellemetlenségektől való félelem miatt — elvonnia; mert az egyház, mely fölnevelte fiait, méltán meg is követelheti tőlük, hogy lelki üdvösségüket és vallási érdekeiket többre becsüljék saját nyugalomuknál. Végül a papok neveléséről is szól s kívánja, hogy az terjedjen ki a böseleltre, természettanra és történelemre, sőt azokra a tudományokra is, melyek a biblia magyarázatára és bírálatára vonatkoznak. Csak ennyi az, amit ő szentsége az olaszországi püspököktől s az egész katolikus világtól kíván, s ami által saját nehéz helyzetén könnyíteni remél. Nekünk csak az a feltűnő, hogy a modern intézmények ellensége, a modern áramlattal szemben, a kárhuzatos modern eszközökhöz (sajtó, újszerű papnövelés) folyamodik.

— **Felhívás.** A főiskolai énekhar bizottmánya felhívja az énekhar mindazon volt tagjait, a kik a százéves jubileumon közösen elmondandó darabokban részt venni óhajtanak, hogy ebbeli szándékukat (lakásukat, utolsó postát s a szólamot, melyet énekelni óhajtanak), márc. hó 18-áig az énekhar elnökénél jelentsék be! A közösen elmondandó darabok a „Dalünnepen” és a „Szabadságdal” lesznek, melyeknek partitúrái a bejelentés vétele után szét fognak küldetni. Az összpróba az ünnepélyt megelőző pénteken és szombaton fog megtartatni (jun. 23., 24-én). Szállásról gondoskodva lesz!

— **Papi becsületszó.** *Rakovszki János*, izai (máramarosmegyei) g. kath. lelkész, f. hó 15-én, a megyei kir. ügyész, felsőbb rendeletre, letartóztatta. A nála talált levelek és röpiratok kiderítették, hogy ő a felső-magyarországi panszláv-üzelmek egyik ügynöke, s a galíciai agitatorokkal szoros viszonyban áll. A különben jónevű öreg papot, aki mint író is ismeretes, a kir. ügyész *becsületszóra*, viszonyainak rendezése végett, rövid időre, szabadon bocsátotta, s ő a szabadságot arra használta fel, hogy *megszökött*. A nyomozások, úgy látszik, súlyosan compromittálják a határszéli görög kath. papságot.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az országos reform. tanáregyesület kérdéséhez.“ Futó M. „A középiskola egysége és az irodalmi képzés ügye.“ Dóczy I. „Egy középiskola.“ (6. közl.) B. J. „A sárospataki főiskolai könyvtár története.“ (Folyt.) Szinyei G. „Őszinte szó Ivánka S. úrhoz.“ Nagy I. „Könyvbírálat.“ Gérecz K. „Az ungi ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ Orémus D. „Vegyes közl.“

Az országos reform. tanáregyesület kérdéséhez.

Ösmeretes dolog, hogy a tiszántúli reform. középiskolai tanáregyesület központi választmánya, egyetértve a mult évben, Debrecenben tartott zsinaton résztvett tanárokkal, az 1881-ik évi december 8-ról keltezve, egy országos reform. tanáregyesület és ez által kiadandó tanügyi szakközlöny érdekében, a hazai reform. egyház fő-, és középiskoláinak és tanítóképezdek tanárkaraihoz egy „Felhívás“-t intézett. Nem céлом a lapok útján különben is ösmert Felhívásnak magvas és magyar reform. felekezeti tanügyünk iránt egész bensőséggel szóló eszméit részletezni; beszélnek azok magukért elég ékesszólással; nekem elég lesz ezúttal a kérdésre vonatkozó egyéni, de talán mégsem egészen egy magam által elfogadott nézeteimet röviden elsorolni.

Mindenekelőtt sietek kinyilvánítani, hogy a Felhívás eszméit, célját és törekvését egészben és részleteiben magamévá teszem. És itt — bocsánat érte — nem hallgathatom el sajnálkozásomat, hogy, mint a „Sárospataki Lapok“ mondják, a sárospataki reform. főiskola mélyen tisztelt tanári kara, bár a Felhívás célját és szellemét helyeselni látszik, mégsem érzi magát indíttatva, hogy az ügy javára testületileg sorompóba lépjen; hanem tagjainak egyenként hagyja fenn a jogot, hogy az országos egyesületnek, tetszése szerint, ki-ki tagja lehessen.

Nem céлом vitatkozásba bocsátkozni és csakis az első behatás alatt rögtönösen felvillanó egy-két töredékes gondolatomat érintem itt; de felfogásom szerint nem eléggé erős érv az egyesülés megtagadása végett a mult tapasztalataira hivatkozni, holott egy még ezután létesítendő egyesületnek multja nem is lehet; mert az egyetemes tanügyi bizottság szerintem egészen más dolog, sem hogy annak multjáról a reménylendő tanáregyesületre vonjunk irányadó következtetést; más volt annak feladata, köre, mások intézői. De megengedve,

hogy baj volt ott, tehát itt is lehet: szerintem itt is más a következés. Ha magyar reform. tanügyünk virágzását munkálnunk édes mindnyájunk elsőrendű kötelessége; ha a buzgó és szakavatott erők egyesülése a siker egyik főfeltétele, amint hogy ez, az én gondolatom szerint csakugyan egyik tanintézetnek sem szolgálhat hátrányára. Sárospatak nagytekintélyű és kiváló szellemi erőkkel rendelkező tanári karának kellene egyiknek az első sorban mind tanügyünk virágzását hathatósan munkálni, mind a lehető bajnak, hatalmas erejével, útját vágni. Nekem úgy tetszik: ha Sárospatak tanárai a legtöbben beállanak is a tanáregyesületbe, mint egyesek tehetnek igen sok jót, de nyomatékukat bizonyára sokszorosan emelné egy főiskolai testület tekintélye és példája buzditana másokat is; míg ma e főiskola tanári karának visszavonulása nemcsak igen jelentékeny szellemi erőttől fosztja meg már eleve az egyesületet, hanem példája egyes kisebb tanintézetek tanári karára lehet leverő, elbátortalanító.

Azonban haladok céлом felé. Ismétlem, hogy az országos tanáregyesület érdekében kibocsátott Felhívást teljesen magamévá teszem. Ugyanis:

Kétségtelen tény előttem, hogy magyar reform. egyházunk fő- és középiskolái, nemkülönben tanítóképezdek kezdett óta máig, a felekezet szükségletein felül, a tiszta magyar nemzeti közművelődésnek, a szabad gondolkodás és lelkiösmereti szabadság magasztos ügyének nemcsak a multban voltak hű munkásai és elsőrendű tényezői, hanem ha emez eszméknek a jövőben is önzetlen harcosaiul óhajtanak szerepelni: nagy ideje van, hogy valamint a legközelebb Debrecenben tartott egyetemes reform. zsinat az eddig megoszlott magyar reform. egyházat egyesítette: úgy szükséges, hogy egyházunk felsőbb tanintézeteinek tanári karai is egy országos reform. tanáregyesület kebelében erőiket egyesítsék, nemes feladatukat vállvetve törekedjenek megoldani. Szükségesnek látom továbbá ebből folyó

lag, hogy öszpontosított működésük keretétől, meghatározandó időben, egyetemes közgyűléseket tartsanak, közeget egy országos, felekezetünk nevelés-ügyét képviselő és munkáló, úgyszintén felekezetünk multjához és jelenéhez méltó szakközlönyt létesítsenek.

Csak az elfogultság, vagy roszakaratu korlátoltság vonhatja kétségbe magyar reform. felsőbb iskoláinknak — nem is említve a multat — fontos nemzeti hivatását a jövőben is. Nevezetesen, ha tény az, hogy fajunk értelmiségének jövője, egy derekas középosztály műveltsége, általában a felsőbb tanintézetek szellemi nyomatékától függ: nem kevésbé igaz ez magyar reform. felsőbb tanintézeteinkről is. Csak mellesleg érintve azon körülményt, hogy a mi felekezeti tanintézeteinkben a növendékeknek mily magas százalékát teszik a másfelekezeti tanítványok; hogy évről-évre hány százan és százan sajátítják el azokban az idegen ajkúak zengzetes nyelvünket, szívhatják be ajkaikról a közös haza tiszta szeretetét; főleg nagyszámú és tetemes népességű alföldi városainknak és vidékeinek közműveltsége, polgárainak értelmisége, egyházunkhoz és annak intézményeihez való öntudatos ragaszkodása a legtöbb esetben kizárólag a kebelökben, vagy környékükön létező felsőbb reform, tanintézetek szellemi értékétől, ez pedig első sorban is a tanférfiak valódi képzettségétől, odaadó buzgalmától, az egyesült erők nyomatékából is folyó tekintélytől föltételeztetik.

Épen ez okok hatása alatt tartom én főbenjáró dolognak, hogy a hazai reform. felsőbb tanintézetek tanári karai országos egyesületté tömörüljenek, anyagi és szellemi tehetségökhöz mérten egy hozzánk méltó tanügyi folyóiratot létesítsenek, — az anyagi támogatást azonban nem más-ként értve, mint hogy az egyes tanárok a folyóiratnak lehetőleg teljes számban — talán a tagsági díjjal — előfizetői közzé lépjenek. De viszont a létesítendő szakközlöny érdekében nem kételkedem hangsúlyozni, hogy a folyóirat ára lehetőleg mérsékelt és tartalmában a magyar reform. tanári karhoz méltó legyen. A mérsékelt díj szerintem nem is ütközik leküzdhetetlen akadályokba.

Vegyük számításba, hogy van hazánkban több mint 300 ref. fő- és középiskolai tanár; vannak különböző rangu tanintézeteink és ezeknek könyvtárai; a tanintézeteket fenntartó testületek; már ezek is jelentékenyen biztosíthatnák a közlöny anyagi oldalát. De egy tartalmas folyóiratnál számíthatunk más tanintézetekre, a tanügy pártolóra is. Végül, hitem szerint, legfontosabb érdekeinek megtagadása nélkül, esetleg nem vonhatják meg segélyöket egyházkerületeink sem és pedig annál kevésbé, mert nem a sajnálat érzete nélkül érintem, hogy mig egyházunk egyeteme min-

denkor, nemkülönben a legközelebbi zsinat is kellően hangsúlyozta tanintézeteinek a felekezet életére kiható fontosságát, épen felsőbb iskolái és azok tanárai iránt tanusított intézkedéseiben legkevesebb érdeklődést.

De tovább megyek. Midőn én, indittatva egyfelől ref. közoktatásunk tisztos multja és jövődöbeli nem kevésbé fontos hivatásának érzete által, bátoríttatva másfelől azon jelentékeny értelmi erő által, melyet a magyar ref. tanári kartól csak ellenségei tagadhatnak meg, szükségesnek találom, hogy egy országos reform. tanáregyesület és szakközlöny létesíttessék: ugyanakkor a „Felhívás“-sal egyetértőleg, nemcsak lehetőnek találom, hanem szívemből óhajtom, hogy az eddig fennálló tanáregyesületek továbbra is fennmaradjanak, szélesebb körben működjenek, sőt újak is létesüljenek. E végre nézetem a következő:

Minthogy az úgynevezett „Országos közep-tanodai tanáregyesület“ iránya és törekvései ellen tudvalevőleg, országszerte nyilatkozik az elégtelenség és ellene meg is indult a mozgalom; minthogy egyházkerületeink közül egyeseket, már a téri viszonyok is egymáshoz csatolván, egymásra utalnak; minthogy némelyik egyházkerületünk (például a dunántúli), kebelében nem tart fenn annyi felsőbb iskolát, hogy tanárai külön egy jelentékenyebb számú tagokból álló ref. tanári egyesületet képezzenek; minthogy a gyakoribb érintkezés az együvé-tartozás érzetének testvéri kapcsolatát is erősítené: a királyhágón-túli atyafiak továbbra is tartsák fenn eddigi egyesületeket; a tiszai két kerület iskoláinak tanárai — még ha Sárospatak visszavonulna is — egyesüljenek egy második csoporttá; viszont a harmadik csoportot képezzék a dunai kerületek, mivel e részben a dunamellékieknél már a mult évben történt is e végre némi mozgalom.

Az én szemeim előtt emelő látványképen tűnik fel a magyar reform. egyház felsőbb iskolái tanárainak öszpontosított működése és az ennek nyomában várható üdvös munkásság. Az egyes testületeket magába ölelő egyetemes reform. tanári egyesület, számbeli sulyával, értelmi nyomatékának tekintélyével, eléggé erős lenne felekezeti tanügyünk multjához és jelen állásához méltó munkásságot kifejteni; másfelől a napjainkban divattá váltott, igaztalan és ránk nézve lealázó felfogást és ellenszenves áramlatot a kellő mederbe szorítani, vagy épen megszüntetni.

Forró óhajtasom, hogy magyar reform. negyedik százados tanügyünk nemzeti közművelődésünk előfájának nem satnya vagy elősdi, hanem nemes gyümölcsöt hajtó ága legyen!

Futó Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskola egysége és az irodalmi képzés ügye *).

Valószínű, hogy csak napok választanak el bennünket a középiskolai törvény országgyűlési tárgyalásától, s az ötödik törvényjavaslatnak — miután elődei, minisztereink ingadozása s a haza bölcsének az ügy körül tanúsított tájékozatlansága miatt, egy évtizedig hasztalanul kopogtattak a képviselőház ajtaján — talán sikerül testet ölteni magára; hiszen úgy is ki van vetköztetve az előbbi javaslatok minden reformeszméiből. Nincs ugyan okunk a tervbe vett középiskolai törvénytől — a mely jelen alakjában pusztán a statusquo szentesítése — valami lendületet várni középiskoláink ügyében, nincs különösen nekünk, reformátusoknak, kiknek középiskoláit a most hozott zsinati törvények békóba verték, s azoknak úgy anyagi, mint szellemi emelkedését egyedül a fenntartó egyházi testületeknek gyéren csergedező áldozatkésztségére hagyták: de az a haszna kétségtelenül meg lesz, hogy legalább állandó törvények fogják szabályozni középiskolai ügyünket, megcsontosodhatik ingadozó szervezete, s nem lesz kitéve annak, hogy, mint eddigelé történt, a miniszeri rendeletek útján való igazgatás mellett mint egy Proteus, örökösen szint változtasson.

Azonban épen eme legfőbb s csaknem egyedüli haszon szempontjából — a mely a meghozandó törvényből közoktatásunkra hármlik — lehetetlen, hogy sajnálkozással ne olvassák a törvényjavaslatot mindazok, kik a középiskolai ifjuság nevelésében hazai közmívelődésünk legerősebb tényezőjét tekintik. Sajnálunk kell, hogy közoktatási kormányunk a középiskolai kérdésben magasabb elvi álláspontra emelkedni nem mert, s midőn ma már az *egységes középiskola* ügye Európa-szerte a megoldás stadiumához közeledik, kormányunk épen ekkor szentesíti törvény által hazánkban a középiskolának két külön alakját: a gymnasiumot és real-iskolát, amazt az irodalmi képzés, emezt a tudományos képzés suprematiájával. Tehát megcsontosodni engedi a humanismus és realismus harcából visszahatás útján keletkezett ephemer alkotásokat, s törvényt nyel biztosít tartós életet oly anomáliának, melyszerint a legellenértesebb intézmények által igyekszik ugyanazon célt: az ifjuság általános műveltségét s a magasabb szak-képzettség előkészítését elérni. Nem akarom itt a gymnasium és real-iskola irányja, s egyiknek vagy másinak jogosultsága felett úgy hazánkban, mint a külföldön sokáig folytatott irodalmi viták érveit ismételni; nem kívánom a középiskola bifurcatioja ellen azon ezerszer elmondott s meggyőző igazságot sem fejtegetni, hogy a szegény real-iskolai növendéknek már 10 éves korában praedestinálva van pályája, a melynek kötelékeiből később, ha tehetségei másfelé hajlanak, nagy erőfeszítéssel is alig lehet kibontakoznia: csupán a középiskola megoszlásának körülményeire s az ügy jelenlegi állására ohajtok rámutatni.

*) E jeles közlemény már régebben beküldetett szerkesztőségünk-höz, de — mint kezdő vállalat — eleintén lehetőleg több oldalról igyekeztünk magunkat megismertetni, s e miatt azt eddigelé, legjobb szándékunk mellett sem közölhattük. Most a közlemény, tárgyánál fogva, elsőrendű napi kérdéssé válván, sietünk ezt közrebocsátani, s felhívjuk erre olvasó közönségünk figyelmét s kérjük a derék szerző szíves elnézését.

Szerk.

Részemről a real-iskolát — ha szabad így szólnom — csak *forradalmi alkotásnak* tekintem. A természettudományoknak századunkban történt bámulatos fejlődése volt azon hatalmas, mely — miután egészen a classica philológiával saturált iskolán kívül, sőt mondhatni, ennek ellenére nőtt fel — megtámadta a renaissance korabeli állásponton tespedő gymnasiumot, s helyet követelt a par excellence ujkori tudománynak az iskolában, hol azelőtt csak némi járulékat képezte az oktatásnak. És eme tanügyi mozgalom csak egy hulláma volt ama nagyhatású korszellemnek, mely állami és társadalmi közéletünk arculatát egy emberöltő alatt megváltoztatta. A középiskola megoszlása azon szellem áramlatának kifolyása, mely századunk első felében politikai és társadalmi téren állami trónokat forgatott fel és társadalmi választó falakat döntött le. Korunk világnézetének ugyanis egyik legerősebb talpkövé a természettudományok által nyújtott igazságok képezik, s amint küzdött e világnézet a belé nem illő intézmények ellen a közélet terén, úgy igyekezett a közélettől messze maradt iskolát is magához assimilálni. Itt is megvolt a régi nemesség, minden hagyományos előjogaival — az irodalmi s különösen a classicus tanulmányok; és a novus homo — a természettudományok — époly erélylyel harcolt az egyenjoguságért az iskolában, mint a társadalomban. De a szellem világában sokkal lassabban fejlődik ki a metamorphosis, mint a kardok mezején. A realismus emberei eleintén csak a görög nyelv száműzését, majd az egész classica philologiai oktatás megszorítását, utóbb ennek a középiskolából egészen kizárását követelik, végül pedig az összes irodalmi képzettséggel szemben a *tudomány* — science — nevet ruházván a realis ismeretekre, az irodalmi képzés ellenében a *tudományos* vagy természettudományi képzésre igyekeznek a középiskola súlypontját helyezni. De a középiskolának századokon át megizmosodott szervezete sokkal erősebb volt, mintsem hogy a korszellem ennyire megváltoztassa, s midőn a realismus a humanismussal — amint előszeretettel szokták a természettudományi képzettséget a classicus műveltséggel szemben nevezni — a középiskola falain belől megegyezni nem tudott: a hatalmas áradattá duzzadt kis patak rést tört a vízfogó falán s uj medret ásott magának, uj középiskolát teremtett: a real-iskolát.

A real-iskola, mint a realis élet visszahatása, az ember magasabb, eszményi törekvései ellen, meghonosult a művelt Európában mindenütt, hová csak a kor reform-eszméi elhatottak. Csak az a sajátságos, hogy legnagyobb hódításokat tett a classicismus és idealismus földjén, Németországban, hol a real-iskolák gombamódra termettek, s legkevésbé volt képes megszaggatni a középiskola egységét a természettudományok és a gyakorlati élet kiváló hazájában, Angliában, hol formalis real-iskolák, mint külön intézmények, máig sincsenek, hanem csak a Public School kebelében állítottak fel u. n. real-szakaszt (modern side), anélkül azonban, hogy ennek növendékei egyetemre való képesítést nyernének. Messze vinne e különös jelenség fejtegetése, csak az ellentétet akartam jellezni, s föltüntetni azt, hogy egyedül Angolország óvta meg a középiskola egységét, midőn a természettudományi képzést is a classicus iskolák falai közé a humanismus erkölcsösítő hatása alá helyezte.

De a forradalmak heve szilárd, bevégzett formá-

kat ritkán hoz létre. Amiket pedig, mint a fennálló intézmények ellen visszahatással képzett szélsőségeket teremt, azoknak, mint ephemer alkotásoknak, az ellentétek kibékítésével előbb-utóbb meg kell semmisülniök. A real-iskolára, mint a középiskola egyik formájára, e sors gyorsan következik és ma-holnap átalakul azzá, amivé lenni igazi hivatása, t. i. a *gyakorlati életpályák*, mint gazdaszat, ipar, kereskedelem s más hasonló életirányok iskolájává. Azt hiszem, hogy a közoktatásügyi miniszter úr szintén e tér felé akarja terelni real-iskoláinkat, midőn azoknak felsőbb osztályaiban bizonyos „szakok” felállítását ép e napokban hozza javaslatba. Csakhogy akkor hogyan értsük azt, hogy más oldalról a benyújtott törvényjavaslatban, mint az egyetem egyik ágára előkészítő „középiskolákat,” kívánja azokat szervezni?

A középiskola ezen alakja alig élt még néhány tized évet, de nyugott aerája ez alatt sem volt sohasem. Szervezeti átalakítások, tantervi változtatások curájával élt folyvást, a 6 évi tanfolyamot 7-re, majd 8-ra emelték, csak hogy a gymnasiummal való versenyre képessé tehessék. Pedig ha még azt tennők is fel, hogy az igazi műveltségre mindkét középiskola egyenlő mérvben vezérel: a real-iskolát megbénítja a versenyben azon egyszerű körülmény, hogy a tudomány-egyetemnek csupán egyetlen szakjára készít elő, míg a gymnasiumi képzettség annak minden ágára képesít. Hogy pedig még e föltevés is mily bizonytalan alappal bír, mutatja maga a törvényjavaslat miniszteri indokolása, mely készséggel ismeri el, hogy „a gimnázium a real-iskolánál kétségkívül teljesebb és alaposabb tudományos képzést ad,” amint alább, az irodalmi képzés tárgyalásánál, igyekezni fogunk kimutatni, az emberi tehetségek összehangzatos kifejtésére real-iskola és gimnázium nem is rendelkeznek egyenlő eszközökkel. Annyit azonban, elvi szempontból itt is megjegyezhetünk, hogy a középiskola fogalmával ellenkezik az oktatásnak oly tervezete, mely a felsőbb szaktanulmányoknak csupán egy specialis ágával áll solidaris összefüggésben, a helyett, hogy az általános műveltségre, mint az összes magasabb tanulmányok előkészítőjére volna tekintettel. És ezen körülmény kiválóan sieteti az egységes középiskola létrejövetelét. Hiszen a gimnázium úgy sem azon egyoldalú philológiai gyakorló hely már ma, ami csak századunk elején is volt. A ki látta iskoláinkat 48 előtt, alig fogja felismerni a mai gimnáziumon az akkori középiskola arculatát. A merev philológiai álláspont a korszellem nyomása alatt engedett, s ma már a természettudományoknak minden alapvető ága lényeges óraszám-mal foglal helyet a gimnáziumban. És ez a második ok, mely a középiskola egységének előmozdítására szolgál. Meg is tette már erre az első lépést Poroszország, midőn a real-iskolák elnéptelenedésén csak az által birt némileg segítni, hogy újabb időben több ilyen intézetbe kötelezett tantárgyul vitte be a *latin* nyelvet. Hasonló intézkedéshez folyamodott Szászország, Baden és Bajorország, s kivált e két utóbbi állam real-iskoláiban a latin nyelv oly tekintélyes óraszámot nyert (39, 40), a melyet hazánkban a *gimnáziumok tanrendje* is csak kevéssel múl felül. Csak egy lépést még és a veszélyes bifurcatio nincs többé. E lépéshez készül jelenleg ismét Poroszország, midőn középiskoláinak olynemű átalakításával foglalkozik, hogy azok az *alsóbb osztályokban teljesen ugyanazon tanterv szerint, párhuzamosan haladjanak, s csak a negyedik osztálytól kezdve válasz-*

tassék el egymástól a classicus és realis nevelés irányára. Ezen reform oly közel viszi az egységes középiskolát a megvalósuláshoz, hogy szinte alig látszik egyébként, mint az egységes angol tanrendszer megközelítésének, amely t. i. a felsőbb osztályok növendékeit az egyes tudománykörökben tehetségeik és hajlamaik szerint csoportosítja.

A kérdés megoldását, azt hiszszük: nagyban elősegíti az 1880-ik év augusztusában Brüsszelben tartott nemzetközi tanügyi congressus tanácskozása, mely kiváló fontosságot azáltal nyert, hogy Európa összes országai elküldötték oda jelesebb szakembereiket, sőt még az Oceánon túlról is több állam volt benne képviselve. És míg az itt összegyűlt tudósoknak egy része a classicus nevelés mellett kardoskodott, a nagy többség az *irodalmi és tisztán tudományos oktatás összeegyeztetését, vagyis az egységes középiskolát* hozta javaslatba, s csak alig akadt oly egyén, mint Pisko, a híres bécsi phisicus, aki ezt, az általa okozandó túlterhelésnél fogva lehetetlennek tartotta.

De hát nálunk talán még távolabb áll az ügy a megérlelődés stadiumától, mint a művelt külföldön, — hogy oly nyugodtan s messzetekintő államférfiúi bölcseséggel hozzák törvényjavaslatba a kétféle középiskolát? Ellenkezőleg, az adatok és a köztapasztalás egészen mást bizonyítanak. A real-iskola a műegyetemnek volna előkészítő iskolája, és épen a magyar kir. polytechnicum tanári kara — tehát a real-iskolai képzettség legilletékesebb bírása — már 1875-ben azon meggyőződésének adott kifejezést a minisztériumhoz terjesztett emlékiratában, hogy a *„real-iskola kihalóban levő faj, mely a küzdelmet az új tervezetű gimnáziummal sehogysem állhatja ki.”* Azóta real-iskoláink 6 éves tanfolyamát 8-ra emelték. És mi lett az eredmény? Az, hogy miként a szegedi real-iskola tanári kara mult ősszel a közoktatásügyi miniszterhez intézett javaslatában statisztikai adatokkal kimutatja, az utóbbi 5 év alatt a *hazai összes real-iskolák növendékeinek száma 8 ezerrel 5 ezerre szállott alá, tehát 3 ezerrel fogyott.* És így épen az intézmény megerősítésére célzott tanfolyambővítés érvágás volt a már azelőtt is kihaló fajnak nevezett iskolán.

Nem csoda tehát, ha jelenleg ismét annyiszor olvasunk real-iskolai reformeszmékről; a napi sajtó úgy, mint a szakközlönyök, tanári testületek emlékiratai s miniszteri enquétek telvék a legkalandosabb színezetű javaslatokkal. E javaslatok legnagyobb része mégis egy irány felé gravitál: az egységes középiskola eszméje felé. Ugyanis míg e real-tanári karok memorandumai a német járó-szalagon indulva, a latin nyelvnek kötelezett tanulása által gondolják emelhetőknek a real-iskolát és így érdekeikből folyólag csak a közeledést, nem pedig a teljes assimilálást óhajtják a gimnáziumhoz: addig a közoktatásügyi miniszter által a mult év utolsó napján tartott real-iskolai enquéten a meghívott szakférfiak többsége határozottan az egységes középiskola mellett emelt szót s real-iskoláinknak ezen szempontból való berendezését javasolta és a bifurcatio merev álláspontján csaknem egyedül állott a miniszter egy pár real-iskolai igazgatóból álló uszálylyal*). Sőt még sokkal

* Feltűnhetett a lapok olvasóinak, hogy Stoecek és Szili, a két műegyetemi tanár, mily elismerőleg nyilatkoztak ez enquéten a műegyetemre került real-iskolai növendékek képzettsége felől. Csak az a különös, hogy a polytechnicum tanári karának hivatalos nyilatkozatai, ha azok a testület részéről történnek, vagy némely rectori jelentések, egészen más színezetűek; a mely körülmény nyilván arra enged következtetnünk, hogy az említett két tanár dícséretei pusztán személyes természetűek.

figyelemre méltóbb jelenséget is hoztak felszínre e mozgalmak. Az imént említett miniszteri enquête ugyanis constatálta, hogy a „magyar faj“ nem igen látogatja a reál-iskolákat; a szegedi tanárok emlékirata pedig világosan kimondja, hogy „a legmagyarabb városokban a létszám túlnyomó részét a más városokból jövő nem magyar ajkú, különösen pedig a német ajkú ifjúság teszi ki.“ Nem igen vagyok hajlandó feltenni, hogy Németország, vagy a hazánkat körülvevő osztrák örökös tartományok árasztanak el reál-iskoláinkat ezen német ajkú elemmel; hanem inkább azt hiszem, hogy egyrésről a nagyon is reális gondolkodású s a tudományt is csak kamatozó tökének tekintő zsidó-faj, másrésről pedig a határainkon élő s minduntalan nemzetiségi kérdésekkel fenyegető „nem magyar ajkú“ népek képezik reál-iskoláink contingensét. Bármint álljon a dolog: a reál-iskola forciozását ily tapasztalat mellett vagy a magyar érdekek ellen valló vétségnek, vagy nemzetünk jelleme és törekvései félreismerésének kell tulajdonítanunk.

Végül még csak egy tényt akarunk felhozni a középiskolai kérdésnek hazánkban való állására, amely előtt kormányunknak szintén nem volna szabad szemet hunyni. Ez a *debreceni zsinat középiskolai törvénye*, mely a gimnáziumot, mint *egyedül álló* középiskolát ép e napokban szervezte. Zsinatunk előmunkálataiban is ott állott a középiskola kétféle alakja, s hogy a kérdést mégis minden elvi összeütközések és nagyszabású viták nélkül oldották meg, bármennyire nem tetszett is ez a vak lármához szokott napi sajtónak, részemről ebben is csak az egységes középiskola megérését látom. Zsinati törvényhozásunknak, mely a középiskolai ügy emelésénél egyéb tekintetben oly alacsony niveaura helyezkedett, ez volt legbölcsebb intézkedése. Lehet, hogy az állami tanügy vezetői ezt is csak a hitfelekezeti érdek kifolyásának s nem magasabb tanügyi álláspont eredményének fogják tekinteni. A hitfelekezeti törekvéseivel t. i. legjobban öszhangzik a humanus életirány ápolása, s amennyire közel esik céljaihoz a gimnáziumi nevelés tendenciája, ép oly nehezen volna érdekkörébe illeszthető a reál-iskola iránya. De mondjanak bármit, nézetünk szerint csak a hazai közoktatásügy előnyére fog válni, ha ref. egyházunk — mely a multban nem egyszer volt már a magyar nemzeti nevelés kelesztő kovácsa — ez irányban is úttörő leendő, s vonzó példája az egységes középiskolára vezérel.

Tehát legalább nekünk reformátusoknak megvan alkotva egységes középiskolánk. Azonban itt önként előtérbe lép a brüsseli tanügyi congressus kitűzött kérdése: *Minő viszonyban osztandó meg az idő a természettudomány és az irodalmi műveltséget illető tantárgyak között, vagyis minő helyet foglaljon el jövőre az irodalmi képzés a középiskolában?* Erről lapunk jövő számában fogunk szólni.

Dóczi Imre.

Egy középiskola.

(Hatodik közlemény).

Örök ingadozás a középiskola fajai, tagoltsága és szervezetében; bizonytalanság a használandó ismerettárgyak száma és mértéke megszabásában; állandó per a fölött, mi viszonyban és összeköttetésben álljon az elemi és a szakoktatással: imé ezek az eredményei a divatos középiskolai paedagogia szélesre taposott útjának.

Egy szűk, mert használatba nem vett ösvény maradt fönn, melyre lépni mi szándékozunk. Az ismeretek rendszerének előleges tisztázásával, a középiskola tanterve megállapításával próbálunk utat törni, hogy a függőben maradt kérdések megoldassanak. Az irányban kívánunk perspektívát nyitni, miként alakul a középiskola úgy bel-, mint külszervezete, az elemi és szakoktatáshoz való viszonya, ha kizárólag a tanterv, az e dolgokban végre is döntő ismeretek rendszerének álláspontjára állunk. Lehető-e e szándékunk? később megváltik. Mindenesetre hasonlít eljárásunk (nem érdemet mondtam) Kopernikéhez, aki az égi testek járásának problémáját a földközponti elmélettel megoldani nem tudván, azon ötletre jött: hátha több sikerre jut a földnek bolygóvá tétele. Vagy még inkább hasonlít Kantéhoz, ki a tünemények világának metaphysikus kérdését az emberi elme inventariumának előleges rendezésével vélte tisztázhatónak. A tárgy mindkét esetben ugyanaz maradt, csak a szemlélő álláspontja változott. Tökéletesen ellentétes volt az illető korok közfelfogásával; és hol van az az elmélkedő, sőt az a gyakorlati ember, aki észre nem venné, hogy ez ellentétes álláspont, t. i. Koperniké vagy Kanté, mennyi világosságot vetett az elvitázhatatlan tények tömkelegére.

És mégis mindkét vállalatnak megvoltak erős küzdelmei. El vagyok rá készülve, hogy a középiskola kérdésében választott álláspontunkon első sorban a gyakorlati egyének fognak megütközni. Sőt tekintve azon erős konzervatizmust, melyet az iskolák dolgában a közélet minden más tényezője felett tapasztalunk, ha az elmélkedők is megbotránkoznak vállalatunkon: az sem lep meg. Vigasztalni fogom magam Lessing szép mondásával: „én is ittam az igazság forrásából“ s tudom, hogy akik nálam e részben szerencsésebb helyzetbe jutottak, nem zavarják meg előttem annak üde vizét.

Különben feladatunk mindennél könnyebb. A tények körében maradunk, melyeket mindenki ismer, s az igazság tisztába hozatala érdekében egyénenként gyakorlandó ellenőrzést mindenki végrehajthatja. E tények: középiskoláink jól ismert tantárgyai, illetőleg tantervei.

Mint tudjuk, gimnáziumaink a tanterv tekintetében azon állásponton állanak, melyet számukra az 1880-iki, 16179. sz. a. kiadott miniszteri rendelet szabott meg. Hogy autonomikus iskoláink e tantervtől több ponton eltérnek, tudom; de ez dolgunkon nem változtat. Csak tantervök más, de tantárgyaik, melyeket a törvényhozás, mint átlag kötelezőket, különben is törvénybe kíván iktatni, ugyanazok. Rám nézve pedig egyelőre a tantárgyak fontosak, s csak majd másod sorban a tanterv.

A reál-iskolát tantárgyaival együtt azon alakjában tekintem, melyet az 1874-iki, ma is mérvadó miniszteri rendelet formulázott.

A polgári iskolát az 1877-ik évben, 21678. sz. a. kibocsátott miniszteri rendelet s az ezt kíséző tanterv szerint veszem szemügyre. Egyébként ez újabb intézkedés lényegesen az 1868-iki XXXVIII. t. c. alapján áll.

Végül nem mellőzhetek még egy negyedik tantézetet, melyről fönnebb — noha futólag — megemlékeztem, tudniillik a *felsőbb népiskolát*. Említém már, hogy közoktatásunk első administratora, a közoktatásügyi miniszter, az 1877-iki enquête-n a felsőbb népiskolát a polgári iskolával teljesen rokon tanin-

tézetnek ismerte föl. Szükségét érzé kérdésbe tenni, hogy a két rokon intézet közül melyiket tartsuk meg. A miniszter gyökeresebb megoldást kívánt, mint amire enquêtje vállalkozott. A súly, mint tudjuk, az új középiskolára fektettetett, de azért a felsőbb népiskola is megtartatott. Az élet küzdelmeire bízott, hogy bánják el úgy a felsőbb népiskolával, amint megérdemli. Én nem kívánom a felsőbb népiskolát Csengery példájára formalisan középiskolának nyilvánítani, noha az elemi oktatáshoz állásából s azon körülményből, hogy valóban ott virágzó a felsőbb népiskola, ahol fölé egy szakoktatási tanfolyam szerveztetett, bátran lehetne arra következtetni, hogy benne is középiskolát lehet látnunk. Mindennél fontosabb rám e tanintézetnek az 1868-ik XXXVIII. t. c. megszabott köre, illetőleg tantárgyai, melyekben sok rokonságot találunk a középiskolák tantárgyaival.

Tekintsünk el most egy percre mindazon úgy mondott hivatások- és céloktól, melyekkel a divatos elméletek a középiskolák különböző fajait felruházni szokták s vessük szemünket kizáróan és tisztán a a nevezett törvények- és rendeletekben megszabott ismeret-anyagokra, az intézetek tantárgyaira és úgy találjuk, hogy mind a négy tanintézet bizonyos számú ismeret-tárgyat közösen használ. E közösen használt tantárgyak a következők: vallás, magyarnyelv, szám-tan, mértan, természetrajz, természettan, földrajz, történelem, rajz, torna; tehát számszerint tíz.

A nélkül, hogy e tárgyaknak a négy iskolában *négyféle módon megszabhatott(?)* tantervére ügyelnénk, bátran következtethetjük, hogy mindegyik iskola a maga specialis feladatát, amaz okot, melyért egymástól külön állva léteznek, a közösen használt tárgyakon kívül álló ismeret-anyagban leli.

Nevezetesen a *gimnázium* a következő négyben: latin nyelv; görög nyelv; német nyelv; bölcsészeti előtan.

A *redl-iskola* e háromban: német nyelv; francia nyelv; bölcsészeti előtan.

A *polgári iskola* e nyolcban: német nyelv; a vidék szüksége szerint még egy más hazai nyelv; könyvvitel; nemzetgazdaság elemei; köz-, magán- és váltó-jog elemei; mezői gazdaságtan; vegyi és gépi ipartan; szépírás.

Végül a *felsőbb népiskola*: szépírás; mezői gazdaságtan alapvonalai; hazai alkotmánytan; egyszerű könyvvitel; ének.

Az úgynevezett rendkívüli tantárgyakat egyik intézetnél sem veszem figyelembe, fölösleges megmondani az okot, miért! Tény az így is, hogy elősorolt intézeteink elég sok ismeret-anyaggal dolgoznak; nevezetesen a közösen használtakat is összeszámítva: a gimnázium 14-el, a reál-iskola 13-al, a polgári iskola 18-al, a felsőbb népiskola 15-el.

E tények láttára, aki ez iskolák valamely egymáshoz közelébb hozatalát, netán épenséggel *egyes középiskolát* óhajt indítványba hozni, csak úgy teheti, ha e specialis és közös ismeret-anyagok jelentőségével tisztába jő.

(Folytatása következik.)

Bf.

T Á R C A.

A sárospataki főiskolai könyvtár története.

(Folytatás.)

Ezen 14-féle iskolai díjból évenként 1000—1200 frt. folyt be a könyvtár pénztárába, mely összeg a fent kimutatott tőkék kamataival együtt tekintélyes évi jövedelmet mutat. Amde a 14-féle iskolai díjat, lassan-lassan, mint előadtam, egynek híján, elszedegették a könyvtártól és más célokra fordították, anélkül, hogy helyette más jövedelemről gondoskodtak volna. A tőkék kezelésénél sem járt el kellő pontossággal az előjáróság, mint ezt a könyvtárnoki tiszti könyvek nyilvánvalóvá teszik. Ha az iskolai közpénztár megszorult, ami gyakran megesett, minden nagyobb aggodalom nélkül a könyvtár jövedelméhez nyúltak, leg többször úgy, hogy többé vissza sem térítették. Már 1815-ből nyoma van, hogy a közpénztár 580 rfrttal adós a könyvtárnak és ugyanazon év jul. 10—14-iki közgyűlésén azt határozta az egyházkerület, hogy ezen adóssági összeg a könyvtár tőkéjéhez csatoltassék, mely akkor 3280 rfrtra ment és kezelése a seniortól elvétetvén, az alkönyvtárnokra bízott. Majd az 1817. jul. 10-én tartott egyházkerületi közgyűlés erélyesen tiltakozott az ellen, hogy az alapítványok más célokra fordíttatnak. Ugy látszik, nem volt eredménye a tiltakozásnak, mert az 1837. ápr. 12-iki közgyűlés ismét szükségesnek tartja kimondani, hogy az egy vagy más végre rendelt tőkék kamatait, ellenkező végekre fordítani nem lehet, meghagyatik a tanári karnak, hogy hozza tisztába, mely tőkék illetik a közpénztárt, melyek a könyvtárt. „Ezen határozat később is több ízben megújított, sőt a tanárok egy kitünően szerkesztett alapítványok könyvét is készítettek: mindamellett a végrehajtásnál a nemes szándék és cél ellenére ütött ki a dolog, a kamatok csakugyan „ellenkező végekre“ fordíttatván. A szükség törvényt rontott akkor is, mint ma. A könyvtárnoki tiszti könyvből látható, hogy a Csobai Nagy András-féle tőke után 1847-ben 1080 frt., a Szathmári Mihály tőkéje után 90 arany hátralék-kamat volt a közpénztárnál. Ugyanazon évben a gr. Teleki Sámuel és a Varannai Erzsébet tőkéje után 13 évre, a gr. Teleki Lászlóé után 5 évre, a Fáy Andrásé után 11 évre volt adós kamattal a közpénztár. Ez utóbbi tőkéről 1858. jun. 25-ről azt a határozatot találjuk a számvevőszék jegyzőkönyvében, hogy kamatját, minthogy a tőkét elköltötte, fizesse a közpénztár. Ehez járult, hogy később az alapítványi tőkék egynémely része el is vészett. Jelenleg már csak 970 frttal szerepel a könyvtári alap a főiskolai számadásoknál és nincs nyilvántarva, mely tőkék maradtak meg a folyó század három első tizedében tett alapítványokból.

Az előadottakból kitűnik, hogy ha pusztán a könyvtári alapra kellene szorítkozni jelenleg a könyvek vásárlásánál, nem sokra mennénk vele. Oly csekélység az, hogy annak kamataiból mai időben egy magános tudós szakkönyvtárának évi gyarapítása sem telnék ki, annál kevésbé egy oly tudományos intézeté, mint a mienk, melyben több szak van képviselve. Örömmel jegyezzük fel, hogy az alap szégyenségére nem is hivatkozik a felügyelő egyházkerület,

mert főiskolájának szellemi érdekeit szemelött tartva, mintegy kárpótulásul az elveszett vagy elvont jövedelmi forrásokért, szívesen beléegyezik abba, hogy évenként 800—1000 frt. fordíttassék könyvvételre és kötésre. Bizonyára ez is kevés a tudomány és irodalom mai fejlettsége mellett, a tanárok és tanulók fokozottabb, különféle igényeihez képest, de megnyughatunk benne azon örvendetes tapasztalat mellett, hogy ez irányban is folyvást nem hátra, de előre megyünk.

Előadván a könyvtár jövedelmi forrásait a XIX. században, meg kell emlékeznünk annak e korszakbeli gyarapodásáról is, mely most is, mint a múlt században, vétel és ajándék útján történik.

Ami a vétel útján való gyarapodást illeti: annak háromféle módja van szokásban. Első módja az, hogy az egy vagy más szakba vágó jelesebb új munkák könyvárusi úton szereztetnek meg. A tiszti könyvekből, melyeket 1850-ig az alkönyvtárnokok vezettek és a gyarapodási naplóból, melybe 1856 óta a főkönyvtárnokok iktatják az évenként szerzett könyveket, lehet látni, hogy évről-évre mily gyarapodása volt és van könyvtárunknak az egykoru irodalmi termékekből, könyvárusi úton. Végig tekintve ezen feljegyzéseken, arról győződünk meg, hogy 1855-ig a német theologiai művek tették nagy részét az új szerzeményeknek, ami jellemző adatul tekinthető iskolai és tudományos életünkre nézve. Ide jegyzem azon könyvkereskedőknek a nevét, melőlözve az élöket, kikkel e század folyamában összeköttetésben állottunk: Kilián György, Schweiger András, Eggenberger József, Burián Pál, Wiegand Ottó és György, Heckenast Gusztáv. Ezek közül Schweiger és Burián ódon könyvekkel is kereskedtek s olykor-olykor üzleti szempontból ide Patakra is elrándultak és különösen a csereviszonyból, melynek itt széles tere nyílt, nagy hasznot húztak. Feltűnő dolog, hogy Sárospatakon egész a 60-as évekig nem telepedett meg könyvkereskedő állandóan. Lippert és Kepler pozsonyi könyvárusok 1803-ban folyamodtak ugyan az iskolai kormányhoz, hogy bent az iskolában üzletüket megnyithassák, meg is engedik nekik, hogy a most is fennálló *Berna* soron boltjuk legyen, de csak kevés ideig tudták magukat fentartani. Annál többen voltak a könyvkötők. Hogy helybeli könyvkereskedésünk nem volt, annak okát én, a postai közvetlen összeköttetés hiánya mellett, abban találok, hogy a főiskola a szükséges iskolai könyveket, nemcsak a saját nyomdájából kikerülteket, hanem a pénzen vettek is, maga árultatta az alkönyvtárnokok által egész 1866-ig. Néha más iskolai eszközöket is tartott készletben, sőt papírárulásra is gondolt. Az 1815-ben Lónyai Gábor segéd-főgondnok elnöklete alatt kiküldött gazdaságügyi választmány egy „papirostár” felállítását is tervezte, oly formán, hogy az iskola egyenesen a gyárból hozatná a papirost és nyereségre árulnatná a tanuló ifjúság közt. A terv szönyegre került 1835-ben is, de ekkor sem létesülhetett. Évenként 100 rizma írópapír fogyasztása volt kilátásba helyezve. Rizmáját 8 vfrtért vették volna a papírmalomban, koncát 35 krval árulták volna a tanuló ifjúság közt. Ily módon 300 frt. évi nyereség mutatkozott, mely összegből 40 frt. fuvarbérbe számíttatván, a tiszta haszon 260 frtra ment volna, mely a könyvtár javára volt kijelölve.

A könyvárusi úton kívül az árverések is igen nevezetes gyarapodási eszközei valának könyvtárunknak ebben a században is, az 50-es évekig. Évenként 10—15 kótavetye is tartatott a főiskola tantermeiben, ahol a vidéki élő vagy megholt egyházi és világi férfiaknak vagy helybeli tanároknak és nagyobb diákoknak könyvtárai egészben vagy részben eladásra kerültek. Az iskolai előljáróság ezen alkalmakat mindannyiszor felhasználta a könyvtár gyarapítására. Törvény volt arra, hogy könyvárverést tartani az ellenőr (contrascriba) híre s tudta nélkül nem lehet. Ez az engedély megadásakor meghagyta az árverést tartónak, hogy a kótavetyére szánt könyvek jegyzékét a könyvtárörnek mutassa be. Ily úton igen sok ritka és nagybecsű könyvek jutottak, olesó áron, a főiskola birtokába. Jelenleg ez a szokás már nem áll fenn. Ha fordul is elő könyvárverés olykor-olykor, arról az iskolai igazgatóságnak nincs tudomása.

A vétel útján való gyarapodásnak harmadik módja az volt, hogy az előljáróság, ha alkalom kínálkozott, egész könyvtárakat is megvett. Természetes, hogy ilyenkor kettős, sőt többszörös példányai is lettek a könyvtárnak, amit úgy értékesítettek, hogy időről-időre árveréseket rendeztek, vagy csereviszonyba léptek. Egészben vagy részben megvett könyvtárak a következők:

1. A *Beregszászi Nagy Pál* (1798—1803-ig sárospataki theologiai tanár, † 1828.) könyvtára. Ezt 1805-ben vették meg 1119 rfrtért és 27 krért. A nagy tudós és nyelvész könyvtárában becses kéziratok is lehettek, de jegyzékét még eddig nem láthattam.

2. A *Kazinczy Ferenc* könyvtára, melyet szorult anyagi viszonyok közt tett eladóvá nyelvünk halhatatlan érdemű reformátora. A debreceni főiskolát is megkínálta vele, de a patakinak adott elsőséget. Az egyházkerület sietett is megragadni a kedvező alkalmat és az 1806-ban okt. 5., 6-ik napjain tartott közgyűlésén, 2000 vfrtért megvásárolta. Az egyik 1000 frtot az egyházkerület előlegezte, minthogy akkor az iskola pénztárában nem volt annyi felesleg, a másik 1000 frtot a kegyes jóltevők ajánlották meg, részben még a közgyűlés ideje alatt. Komjáthi Ábrahám esperes volt megbízva a gyűjtés vezetésével, ki Kazinczyval az iskolai élet óta szorosabb viszonyban volt. Ő számolt az egyházkerületnek a begyűlt pénzekről. E nagybecsű gyűjtemény, mely Magyarországra tartozó nyomtatványokból, kéziratokból és rézmetszetekből áll, 1807-ben hozatott Sárospatakra. Emlékét a gyűjtő által sajátkezűleg, gondosan írt következő című könyvjegyzék őrzi: *Bibliotheca antiquaria rerum hungaricarum Francisci Kazinczi Bibliothecae Collegii Reformati. Sárospatakiensi illata 1807.* Van benne 1511 nyomtatvány, 19 kézirat, 1081 rézmetszet.

3. A *Porkoláb István* könyvtára. Ez a fiatal tudós, mint szikszói gimn. tanár, Beregszászi után, 1804. jan. havában theologiai tanárrá választatván, a legszebb remények közt foglalta el tanszékét, de nemsokára szerencsétlenül járt, 1806. dec. 7-én Kassán, egy temetés alkalmával, épen a szószéken, midőn már beszédét nemsokára bevégezte volna, gutaütés érte és haláláig, mely 1809. ápr. 29-én történt, elnyomorodva, sokat szenvedve élt Sárospatakon. Nyomorult elhagyatottságában az egyházkerület vette gondnoksága alá

és úgy segített rajta, hogy könyvtárával együtt minden ingóságait átvette, részben eladta és az így begyűlt pénz kamataiból, melyhez nemesszívű adakozók is járultak, koszttal, szálással (a Berna soron) és kiszolgálattal látta el. Könyvtáráról, mely 892 kötetre ment, ily című jegyzék van meg: *Series librorum A. D. Stephani Porkoláb in bibliothecam collegii S.-patakiensis relatorum A. 1807.*

4. *Szilágyi János* (alaeszkai ref. pap.) könyvtára, melyet 1820-ban Ragályi Zsigmond szerzett meg a főiskolának. Erről szóló jegyzéket nem láttam. A vételt, mint bevégzett ténny, a felsőborsodi esperes terjesztette volt az egyházkerületi gyűlés elé.

5. *Emödi István* (atyja Dánielnek, 1804—1806-ig s.-pataki tanár, azután m.-keresztesi, sályi, fügedi, végre györkei lelkész, † 1823.) könyvtára, melyet 1825-ben vett át a főiskola, de jegyzékét ennek sem láttam.

6. *Nyíri István* (1798—1837-ig s.-pataki tanár) könyvtára is vétel útján jutott a főiskola birtokába. Az erről tanuskodó jegyzék 101 művet 201 kötetben mutat fel.

7. *Csengeri József* (1824—1850-ig s.-pataki tanár) könyvtára, mely 443 műből (554 kötetben) állott, az arról szóló kimutatás szerint. Csengeritől egy több száz darabból álló éremgyűjteményt is vett át a főiskola.

8. *Szeremlei Gábor* (1842—51-ig s.-pataki, 1851—56-ig bécsi, 1856—67-ig ismét s.-pataki tanár) könyvtárának egy részét is megvette a főiskola.

Ezen nyolc-rendbeli nagyobb vételen kívül, fordulnak elő több-rendbeli kisebb vételek is, melyek évről-évre kimutathatók a gyarapodási naplókból.

(Folytatása következik).

Színei Gerzson.

Öszinte szó Ivánka Sámuel úrhoz.

A „Sárospataki lapok“ 8-ik számában Ivánka Sámuel úr erős támadást intéz ellenem a zsoltárok miatt, mi engem legkevésbé sem lepett meg, épen Ivánka úrtól, aki már régtől fogva erős gyűlölője szent Dávidnak és familiájának, minden zsoltáraival együtt. Természetes is ez, aki azon őskori vallásos költészetnek mélységei előtt szédül, magasságáig nem lát fel, ragyogásától elvakul, belsősegeit nem érti, szépségeire nem fogékony; az könnyen azt mondja: vessük el ezt a pokolba, majd faragok néhányad magammal én neked, református egyház, különbet, azt énekeljed! annyival is inkább, hogy már *egy mivelt catholica nő is azt mondta, hogy ezek bizony furcsák*; csak hogy nem a catholica nők kedvéért lettek ám azok átültetve, hanem a református közönségéért.

Én részemről az elvi vitát szeretem, a személyeskedést gyűlölöm; nem szólnék erre az ellenem irányzott közleményre, ha elvi része is nem volna; ámde itt a kérdés az, hogy elvessük-e a zsoltárokat, vagy ne? Illetőleg megcsonkítsuk-e igen tetemesen, s amik megmaradnak, átdolgozzuk-e olyan gyökeresen, hogy az édes apjuk se ismerjen rájuk többé?

Én nem tagadtam azt, hogy *menthető* az ének-újítás; *sőt* okokat hoztam föl, hogy miért *szükséges*; de azt mondtam, hogy a zsoltárokat csak annyiban bolygassuk meg, amennyiben hibás a fordítás és nyelvezet, a nem énekelhetőket pedig hagyjuk meg,

majd elférnek a könyvben; továbbá a dicséreteket bővitsük meg, a silányokat hagyjuk ki, írjunk újat, *ehez a munkához társ leszek magam is*. És jeleztem a nehézségeket, amelyekbe ütközni fog az új énekes-könyv behozatala; jelzettem pedig úgy, hogy utaltam a mostani énekes-könyv behozatalakor felmerült nehézségekre, melyek annyira emlékezetben is vannak még mindenütt, hogy nem szükség két tanuval eskü alatt bizonyítani, ami szintén nem volna lehetetlen.

Ivánka úr pedig irtani akarja minden kegyelet nélkül és kiforgatni, deformálni, amennyire csak lehet: itt van közöttünk az elvi eltérés. Fel szokták ellene még hozni, hogy héber szellem él bennük, az pedig a keresztyénséggel nem egyez; persze eddig egyezett!

Ha a héber szellem az ok az átalakításra, vagy kigyomlálásra, hát ennek van előttem értelme; de akkor el kell vetnünk az egész ó-testamentomot is; mert hiszen a Betsabé és több tisztos nőszemély is benne van és az egész szelleme csupa zsidó; (de talán még az új-testamentomot is, mert annak szelleme meg görög); meg az egész szentírást, mert régi história, a mai előre haladott korszellemmel nem egyezik többé; meg minden confessiót, minden cerimóniát is, mert a betű megöl, a lélek megelevenít (csak hogy az olyan lelket, mely mindent le akar rombolni, mi felénk úgy hívják, hogy „nihil!“).

Miután az énekügyi bizottság megengedte, hogy mindenki hozzászólhat, ezen jogommal élek a sajtó útján én is; ha végleg meg lesz állapítva az énekes-könyv, s az egyház egyeteme elfogadja, kötelességemnek fogom ismerni, hogy az a nép által is elfogadtassék; de azt tudom, hogy a legnagyobb nehézség a néppel lesz. Ha Ivánka úr, a magyar reformált népről annyi műveltséget föltételez, hogy az az új énekest minden nehézség nélkül beveszi, ám üdveztse őt az ő hite, hanem én „oly gyarló, esetlen népet“ és oly makacs népet igenis ismerek, akivel sok bajunk lesz, míg megszokott kedves énekeit elfeledi.

Ivánka úr azt is írja: „Ugyan *hogy venné ki magát*, ha a nép oly dolgokban imponálna, melyekhez legkevésbé sem ért? A nép sok tekintetben még gyermek, de mégis sokkal fejlettebb már, mint volt a mostani énekes-könyv bevételkor;“ épen azért sokkal erőlyesebben fogja ellenezni, mint akkor. És én azért jeleztem ezt, hogy készen kell rá lenni; mert ez a félig gyermek, félig érett nép olyan, hogy ha aztán megköti magát, nem hallgat rá, nemcsak Ivánka úr szép új énekeire, hanem még szent Dávid hárfájára sem. Hogy példával világosítsam fel a dolgot, elmondom, hogy iskolánkban a zsoltáron, kátén és szenttérténeten kívül semmi könyvet bevételni nem lehetett, mert nem vették meg; utoljára megvételtem az egyház pénztárával a szükséges könyveket, így se fogadták el s így is visszaküldözték, s a szülék, sőt előljárók naponkint a tanító nyakára járnak perelni, hogy nekik az a könyv nem kell, mert annak úgy sincs semmi haszna! Az új énekes-könyvet pedig ingyen nem igen adhatjuk s a nép épen úgy nem fogja megvenni, mint a tankönyveket.

Népünknek az a baja, hogy jogérzete szinte mesterségesen van kifejtve a sok követválasztás, papválasztás, községi, egyházi és iskolai ügyekben való beleokoskodás folytán, míg a szabadsághoz, önkormányzathoz kellő jóakarat és műveltség hiányzik nála; szabadságával nem élni, hanem vele visszaélni tud csupán. Egészen mások a viszonyok városokon, hol maguk a viszonyok teszik műveltebbé a népet, de meg ott ilyen aprólékos egyházi ügyekkel.

Folytatása a mellékleten.

nem sokat törődnek, valami újat beplántálni lehet sokszor a nép közönye folytán is; hanem falun — pedig a ref. nép legnagyobb része falvakban van elszórva — örökké az egyházi ügyeket tárgyalják s a papot, mestert húzzák-vonják, ha valami újításról van szó, egy szívvel lélekkel elleneszegülnek, kivált ha egyéb tekintélyt nem éreznek a pap háta mögött, mint az erkölcsit. Ilyen körülmények között az új énekes-könyv behozatala okvetetlenül özszeütközést fog szülni és a pap tekintélyét a legerősebb próbára fogja kitenni.

Ivánka úrnak tetszett a vallásos hanyatlást is a papok bünéről róni fel; no ezt arról a részről megszoktuk, akármilyen ügyben szólal össze a tanügy embere mostanában papi egyénnel, szereti orron szülni valamivel, ez divat. Sőt predicatoriát is tart nekünk Ivánka úr, mintha mi talán kötelességünket „a naponkénti templomi könyörgés elmondásában és egyéb teendők gépies teljesítésében találtnánk csak; látszik, hogy városi ember volt mindig s nem ismeri a mi sokféle miseriánkat és teendőnket; de hát mindezt bünül nem tulajdonitom, látom, hogy szereti a divatos frasisokat; teljék kedve bennük. Egyet azonban mégis legyen szabad figyelmébe ajánlani azonak, a kik az énekügygyel foglalkoznak, s ez az, amit épen Ivánka úr cikkeiből tanultam. *Aki az énekhez akar nyúl, tegye azt szent kegyelettel és buzgósággal s hittel.* Aki szent Dávidot csak Betsabéval és Uriással látja s mint orgyilkost tekinti csupán, az ne tartson meg énekeiből egyet se. Aki pedig az ókor legihletettebb szent költőjét látja benne, tele ragyogó szépségekkel, az nem kíván eldobni belőlök egyet sem, ha mindjárt nem is éneklí valamennyit. Még azt is ajánlanám, hogy akik az átdolgozásba kezdenek, ne azon legyenek, hogy annak minden sorát, szavát kiforgassák s az egésznek nyakát kitekerjék, hanem ahol még jó vagy tűrhető is, hagyják meg. Csak ott változtassanak, hol a nyelvérzékét és szabályt sértik, vagy hibás a fordítás. Megvallom, hogy amely átdolgozásokat eddig láttam, magában némelyik szép is volna, de mégis úgy tetszik, hogy nagyon új és mégsem új, szóval olyan, mintha valami remek antik műről a véseteket lefaragták volna, hogy modern legyen. S bármelyiket hasonlítottam össze a régivel, ha szép is, de még sem ér annyit, mint a régi, a maga erőteljes domborodásaival, példa a 90. zsoltár, félek, hogy úgy járunk vele, hogy sok szép és új lesz az új könyvben, de ami szép, az nem új, ami új, az nem szép.

Ne vélje senki, hogy én az énekügyi munkálatoknak útjába akarok állani, sőt inkább elősegítem, de ha mindenki csak egy oldalról fogja fel a dolgot s a másik oldalát nem nézi meg s minden körülményt nem vesz tekintetbe, műve egyoldalú lesz s nem lesz állandó; szeretem hinni, hogy felszólalásom az ügyet másik oldalról világítja meg s az ügynek így is jó szolgálatot tettem; azért kár volt Ivánka úrnak engemet a 38. zsoltár 5. versével lebolondozni, ez a zsoltár — hogy a többi, mit idézett (melyek közül a 78. epikai műfaj) ne említsem — egyike a legszebeknek, a régi énekes úgy ajánlja mint nagypénteki, bűnbánó, betegségkor és temetéskor mondandó éneket, mely alkalmakra igen gyönyörű versei is vannak. Megtehetném, hogy viszonzásúl Ivánka úrnak fordíthatnék egyet előre, ott van a 36. és 37. zsoltár, azt ajánlhatnám mottóul, de nem teszem, csak annyit mondok, hogy „Hebehurgya szelességgel, semmismegy ki jó véggel,“ tehát dolgozzunk meggondoltan és ne Hübele Balázs módjára! Nagy Ignác, kölkedi ref. l.

KÖNYVBIRÁLAT.

Bevezetés a reformált keresztyén vallásra. Vezérkönyv a ref. vallásu elemi iskolák első és második osztályában tanítók számára. Irta H. Kiss Kálmán. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Budapest.

Kókai Lajos bizománya. 1882. Ára 60 kr.

(Folytatás.)

És most lássuk, hogy a kezünk alatt lévő „Bevezetés a ref. keresztyén vallásra“ mit tartalmaz, miképen tanít, megfelel-e rendeltetésének, s szeretnők-e mi, ha néptanítóink s gyermekeink nevelői eme vezérkönyv szerint oktatnák és nevelnék 6—7 éves gyermekeinket a keresztyén vallásra?!

A mű két részből áll. Az első rész az I-ső, a második rész a II-ik osztály tananyagát foglalja magában; amaz három, ez utóbbi négy szakaszra osztva. Terjedelme mindegyiknek 62—62 lap.

Az első rész I. szakaszának címe: *az iskola*, a II-iknek: *család és társadalom*, a harmadiknak: *természet és Isten*. Az első szakasz tételei: 1. A tanító a szülék helyettese. 2. Bizalom és szeretet a tanító iránt. 3. Ima a tanítóért. 4. Iskolai életrend. 5. Tanulás előtti ima. 6. Tanulás utáni ima. A második szakasz tételei: 7. A szülék szeretete. 8. Imádság szüleinkért. 9. A testvérek szeretete. 10. Ima testvéreinkért. 11. A jó magaviselet reggel. 12. Reggeli ima. 13. A jó magaviselet az utcán. 14. A jó magaviselet otthon; asztalnál. 15. Étél előtti ima. 16. Étél utáni ima. 17. A jó magaviselet mindenütt. 18. A jó magaviselet este. 19. Esteli ima. 20. Az előljárók és a felsőség hivatása. Az előljárók és a felsőség tisztelete. A harmadik szakasz tételei: 21. A természet tárgyait való figyelmeztetés. 22. A tárgyak készítői s az emberek foglalkozásai. 23. A világ. 24. A teremtmény. 25. Isten a világot semmiből teremtette. 26. Isten gondját viseli teremtményeinek. 27. Istent szeretni kell. 28. A templomban. 29. Az úri ima.

A második rész I. szakaszának címe: *Isten*, Isten tulajdonságai. A másodiknak: *Egyházi élet*; Isten iránt való kötelességek. A harmadiknak: *Család és társadalom*; a) erkölcsi kötelességünk magunk iránt, b) felebarátunk iránt. A 4-ik szakasz címe: *Természet*, oktan állatok és növények iránt való kötelességek. Az I. szakasz tételei: 1. Isten mindenhatósága. A világteremtés. 2. Isten mindenütt jelenvaló és igaz. József eladatása és felmagasztaltatása. 3. Isten bölcs. 4. Az Isten jó és irgalmas. Jónás és Ninive. 5. Az Isten szent. 6. Az Isten öröktől fogva és örökké való s változhatatlan. 7. Isten lélek és láthatatlan valóság. 8. Isten egy. A II. sz. tételei: 9. Istenben való bizodalom. A kapernaumi százados. 10. Isten akaratján való megnyugvás. Jób példája. 11. Isten imádása. Isten hálás tisztelete; Noé hálaadása. 12. A templom Isten háza. Jézus megtisztítja a jeruzsálemi templomot. 13. Az ünnepek. A III. sz. tételei: 14. A magunk szeretete; mértékletesség, mértékletlenség. Kun László sorsa. 15. Takarékoság és fösvénység. 16. Életünk és vagyunk oltalma. 17. A haza védelme. Dobó s az egri nők. 18. A szülei szeretet. A tékozló fiu s az ő atyja. 19. Szeretet a szülék és testvérek iránt. József példája. 20. A hazudozás és irigykedés büntetése. Vid és Salamon király sorsa. 21. A hálátlanság. Endre vezér pártütése Imre király ellen. 22. A

szófogadatlanság. Ugrin és a magyarok IV. Béla alatt. 23. Ne kívánd a másét. Osztrák Frigyes halála. 24. A becsületesség. Hunyadi János. 25. A nagylelkűség. Hunyadi János és Cilley Ulrik. 26. A könyörületesség. Az irgalmas samaritanus. 27. Az igazságosság. H. Mátyás király és a szegény ember. 28. Gazda és cseléd. Kont fegyvernőke. A IV. sz. tételei: 29. Nem kell az állatokon kegyetlenkedni. 30. A növények kimélése.

Ime az előttünk fekvő vezérkönyv tartalma, beosztása!

E tartalom és szerkezet kétségtelen bizonyítéka annak, hogy 1. a szerző gyakorlott író és paedagogus, 2. hogy szerző és a szerzeményét elfogadó dunamelléki ref. egyházkerület ugyanazon nézeten van, melyet mi a bibliai történetek, ap. hitforma s tízparancsolat tanítására nézve az előzményben elmondottunk: Mindezek mellett nekünk e vezérkönyvnek mind tartalma, mind beosztása ellen több kifogásunk van, nevezetesen: azon okból, mert a tanításokat, különösen pedig a hit- és erkölcsstani oktatást, énekléssel és imádkozással kell megkezdeni s bevégezni; továbbá, mert a gyermeknek a tanítások folyamában különféle fohászokat s imákat kell tanulniok; *a vallásos oktatást mi az Istenről való tanítással tartjuk szükségesnek megkezdeni*, mert különben az éneklésnek s imádkozásnak semmi értelme nincs; megjegyezvén, hogy e tanítás tartalma sem több, sem kevesebb ne legyen, mint amennyi szükséges arra, hogy a gyermekek megtudják: kinek énekelünk s imádkozunk, s mi okból? A bővebb és részletes tanítás pedig Istenről akkorra hagyandó, mikor a gyermek a természet különféle tárgyainak s tünevényeinek hasznossága, szükségessége, egymáshoz való viszonya s kölcsönös hatása, továbbá az emberek sorsának valamely felsőbb hatalom által való intézése, a titkon vagy nyilván elkövetett jó cselekedetnek megjutalmazása, a gonosznak megbüntetése felől közvetlen vagy közvetett tapasztalatok után meggyőződött, annyira, hogy csaknem önként emelkedik fel lelke azon gondolatra, miszerint csakugyan kell lenni Istennek és az Isten mindenható, mindentudó, bölcs, jó, igaz, irgalmas, kegyelmes stb. De mert erre húzamos idő, rendszeres és célirányos tanítás kívántatik: Isten eme tulajdonságainak tanításáról legalább is a 2-ik évi tanfolyam végén, nem pedig az első osztályban, vagy a 2-ik évi tanfolyam elején lehet szó; bár még amott is korán van. Tiszáninneri egyházkerületünk népiskolai tanterve szerint Isten tökéletességeiről az V-ik osztályban kell tanítani, s ez nagyon helyesen van; mert hiszen honnan ismerjük Istent, nemde részint az ő munkáiból, részint a kijelentésből? Ki ismertette meg velünk Istent legtökéletesebben? Úgy ismerték és ismerik-e Istent minden emberek a földön, mint mi, keresztyének? Kiről neveztetünk keresztyéneknek s miért stb. Mindezeknek szükségképen meg kell előzniök az Isten tökéletességeiről való tanítást, meg különösen a Mózes és Jézus élettörténetének s tanításainak; ha ugyan ki nem akarjuk tenni a tanítót a gyermekek zavarba hozó kérdezősködéseinek, mint kiteszi e vezérkönyv szerzője, illetőleg a dunamelléki ref. egyházkerület.

Épen ezen okokból nem helyeselhetjük, hogy 1-ször e vezérkönyv szerint a tanító nem „*Isten nevével kezd el*” a tanítást, sőt nem is a családi körből indul ki, ahonnan a gyermek iskolába kerül, s a melynek Isten után előtte legszentebbnek, legdrá-

gábbnak kell lennie s ahová szíve, lelke, legforróbb és legnemesebb érzelmeivel vonzódik; hanem a tanítóval maga magát állittatja előtérbe, s a legelső imát magáért taníttatja a tanítóval, mint a ki „*a gyermek dolgait vezérli!*” 2-or, hét imát betaníttat a nélkül, hogy a gyermekek tudnák, kinek imádkoznak s mire való az imádság. 3-or, hogy Istenről és az ő tökéletességeiről részint később, részint korábban tanít, mint kellene. 4-er a bibliai történeteket nem méltányolja kellőleg s érdeme szerint. 5-ör a gyermek érzületét, cselekedeteit egészen figyelmen kívül hagyja, annyira, hogy az egész könyvben sehol egyetlen egy példát sem találunk, melyet legalább tükördarab gyanánt mutatna fel valahol, mint a gyermek szabad tetszése és akaratából származott cselekményt. Ellenben nagyon helyesnek tartjuk, hogy szerző a tanulságos példákért nemzetünk történelmébe is bele mert nyúlni s céljainak teljesen megfelelő darabokat választott ki. Mi ugyan ennél még tovább is mentünk volna!

(Folytatása következik). Gérecz Károly.

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az ungi ref. egyházmegye f. évi febr. 14. s 15-ik napjain a vajáni egyházban, nagyt. Szabó András esperes és Kovács Károly helyettes segédgondnok urak elnöklése alatt tartotta meg ez évi tavaszi rendes közgyűlését.

A gyűlést megelőző nap estveli óráin — a már akkor szép számmal összesereglett gyűlési közönség előtt, rendes szokás szerint — felolvastattak a valóban avatott tollal írt, s mindvégig élénk figyelemmel kísért egyházlátogatási jelentések, melyekből örömmel vettünk tudomást egyházaink s iskoláink szellemi és anyagi emelkedéséről, s hiveinknek — csekély kivétellel — az egyházi közügyek iránti meleg érdeklődéséről s szíves áldozatkészségéről.

A gyűlésre kitűzött nap reggelén — a köztanácskozásokat megelőzőleg — rövid lelkészi értekezlet tartatott, melyen a zsinat által megállapított, s részben már kezdeményezett egyházi közpénztárra az egyháztagok részéről történendő befizetések eszközése körül való lelkészi eljárás módozata beszéltetett meg, bizalmas körben. Az értekezlet után közistenitisztelet tartatott a diszes, művészileg kifestett templomban, hol előbb a helybeli egyháztagokból alakult — s a tevékeny ifju tanító Lázár István által valóban dicséretreméltólag kiképzett — énekkar, majd a gyűlésen megjelent lelkészekből és tanítókból összeállított másik énekkar, egymást felváltó összhangzatos énekléseikkel emelték és fokozták, a nagy számmal felgyülekezett hivesek vallásos buzgóságát. Istenitisztelet végeztével, nagyt. esperes úr szívből fakadt buzgó imája után, Kovács Károly, h. segédgondnok úr, köztetszésben részesült s jegyzőkönyvbe iktatni rendelt beszéddel nyitotta meg a tanácskozást *).

Érdekesebb tárgyai s határozatai e gyűlésnek a következők:

Egyházmegyénk mindenekelőtt őszinte fájdalomának óhajtván kifejezést adni a veszteség felett, mely őt ama

*) Jövő számunk közleni fogja.

felejtethetlen nagy férfinak — néhai mélt. *Bernáth Zsigmond* úrnak — legközelebb bekövetkezett halálában érte, s leróvni a hála, tisztelet és kegyelet adóját az iránt, ki egyházmegyénknek 21 éven át fáradhatlan tevékenységi segédgondnoka, tapintatos böcs kormányzója, összes magyarhoni reform. egyházunknak egyik oszlop-embere és vezérférfa, önkormányzati jogainknak mindig éber őre, s rettenthetetlen védője volt, s akit mi mindenkor örömmel s büszkeséggel vallottunk magunkénak: érdemeit jegyzőkönyvében megörökíteni, s a gyászoló családhoz részvétíratot küldeni határozta, s egyszersmind elrendelte, hogy a megüresült segédgondnoki szék betöltése végett, az egyházak a jövő őszi gyűlésre szavazataik beadására hívassanak fel.

A *lucskai* egyházban, néhai *Petrás János* halálával megüresült lelkészi állomásra egyhangu szavazattal *Szakai István*, kolbásai helyettes lelkész választatván meg: e választás megerősített, s az elválasztott ifjú lelkész, kit jeles képessége s ifjú tevékenységére való tekintetből, egyházmegyénk örömmel s a legjobb reménnyel fogad kebelébe, jegyzőkönyvileg felhívatni rendeltetett, hogy tekintve e széles körre terjedő s mintegy 20 leányegyházat magába ölelő egyháznak jelenlegi zilált helyzetét, állomását mielőbb foglalja el.

A *kaposi* egyházban, néhai *Kása Endre* halálával megüresült lelkészi állomásra, a választáson jelen volt nagyobb számú egyháztagek egyhangu nyilatkozatával *Magyar Bertalan*, minaji helyettes lelkész választatott meg; de amennyiben e választásnál az egyháztagek egyénies megszavaztatása mellőztetett, s amennyiben e választás ellen az egyháztagek egyrésze azon okból kérvényezett, mert épen a választásra eleve kitűzött s már két ízben ki is hirdetett nap reggelén, az ott működő segédlelkész által szószékből kihirdetve lett, hogy a lelkészválasztás egy héttel későbbre halasztatott, s emiatt ők a választás helyéről — a templomból — eltávozván, választói joguk gyakorlásától elűtettek: a választás megsemmisített, s új választás rendeltetett el, egyszersmind a vétséget elkövetett segédlelkész ellen — netaláni önigazolhatás tekintetéből — consistoriumi tárgyalás határozatott.

A polgárilag Bereg- és Szabolcsmegyékhez, de egyháziilag egyházmegyénkhez tartozó egyházakban, az egyházi magtárak állományai, s más egyházi és lelkészi javadalmak s azok jövedelmei — megadóztatás céljából — a polgári hatóság által összeíratni és kimutatatni rendeltetvén: különösen a magtárak, mint jótékony segélyalapok ellen intézett s minden áldozatkészséget megbénító ezen intézkedés, valamint a szegény egyházaink részéről évről-évre fizetni kötelezett, s reájuk megbírhatlan teherként súlyosodó egyenértéki adók minden évbéli fizetése megszüntetésének az illető helyeni kieszközlése végett, kérelem intéztetik az egyházkerülethez. Valóban ez adónem — úgy, amint most kivettetik és szedetik — a legaránytalanabb s igazságtalanabb adóztatás a világon. Ime, egy gazdaember például örököl szülei után 40 katasztrális hold földet, s fizet érte százalékúl az örökléskor egy százalékot, vagyis 40—60 frtot és bírja e földet — minden további százalékfizetés nélkül — 30—40 évig, míg az én egyházam, például ugyanennyi lelkészi és tanítói földtől fizet évenként 11 frt. 32 kr. egyenértéki

adót, tehát 30 év alatt 339 frt. 60 krt., 40 év alatt 452 frt. 80 krt. Az igazságtalan adóztatás megváltoztatásának, s arányosabb kulcs szerinti kivetésének eszközését fogja kérelmezni egyházmegyénk az egyházkerulettől. Sajnos, hogy az ilyesmi a zsinat figyelmét kikerülték.

A *pallói* leányegyház azon kérdésére, hogy amennyiben sem elaggott, sem segédtanítója, az országos tanítói nyugdíjalapból segélyre igényt nem tarthat, köteles-e az egyház a nevezett alapra tőle követelt 66 frtot befizetni? hivatkozással az erőszben fennálló országos törvényre, kimondatott ebbeli kötelezettsége, annyival is inkább, mert ha jelenben nincs is, de a közel jövőben lehet olyan tanítója, ki az országos nyugdíjra képesítve is lesz.

A tanítói testület ifjabb tagjai közül többen — hivatkozva a vallás- és közoktatási minisztériumnak mult 1881. évben, 4832 sz. a. kiadott azon rendeletére, melyszerint „mindazon tanítók, kiknek tanképesítő okmányuk nostrifikálásra számot nem tarthat, vagy ily okmánynyal nem bírnak, az 188 $\frac{1}{2}$ -ik tanév végéig valamelyik államtanító-képezdénél tanképesítő vizsgát tenni kötelesek“ — kérdést intéztek az iránt, hogy e kötelezettség melyik évtől számítandó? E kérdésre n. t. esperes úr által az egyházkerületi jegyzőkönyvekből több évekről kiírt s összeállított miniszteri rendeletek s ezekre hozott egyházkerületi határozatok alapján kimondatott, hogy az 1874-ik évtől hivatalba lépett tanítók mindannyian kötelesek ily vizsga letételére.

Egyházmegyénk szilárdul el lévén határozva, hogy hazánk, magyar nemzetiségünk és reformált egyházunk e végvárában — mig csak lehetséges — egyetlen örállomást sem ad fel, egyetlen egyházat sem affiliál,*) mindenekelőtt számot kíván vetni magával s tisztaba jönni az iránt, hogy melyek azon egyházak, a melyek képesek lesznek önerejükből anyai önállásukat jövőben is fenntartani? s melyek viszont olyanok, amelyek e célra segélyt igényelnek? s mennyire rúghat a megkívántató segély összege? valamint szabadulni óhajt azon kellemetlenségtől is, hogy minden lelkészi halálozás alkalmával deputatiót küldjön ki a lelkészi díjminimum megállapítása végett. Ez okokból az egyházi, lelkészi és tanítói javadalmak s fizetések újabbi összeírását határozta el, ennek mielőbbi foganatosításával a legközelebb működött egyházlátogatóságot bízván meg.

Volt két fegyelmi ügy is. Egyik az imént említett kaposi segédlelkész ügye, melynél kitűnvn, hogy „intra muros peccantur et extra,“ az ifjú segédlelkész atyai szelid figyelmeztetéssel bocsáttatott el. A másik egy súlyos bűnökkel vádolt tanító ügye, melyben újabb pótvizsgálat rendeltetett el.

Tárgyaltattak még e két napig tartó gyűlésen több kisebb-nagyobb ügyek, de amelyek helyi érdekűek lévén, felemlítésük itt szükségtelen.

Végül nem mulaszthatom el, hogy hálás köszönetet ne mondjak itt a nyilvánosság terén, úgy a *vajáni* egyház derék lelkészének s összes tagjainak, mint különösen a vallásos buzgalmukról s szíves áldozatkészségükről általánosan ismert és tisztelt *Bernáth* és *Fekesházy* úri családoknak, kik a gyűlés összes tagjait, több napokon keresztül, igazi magyar vendégszeretettel s pazar bőkezűséggel ellátni szívesek valának.

Orémus Dániel,
egyházmegyei főjegyző.

*) Üdvözljük e nemes és üdvös elhatározást!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Munkácsi fogadtatása.** Amint előre jeleztük, úgy történt. A nagy művész és fényes kísérete f. hó 2-ikán reggeli 6—7 óra között csakugyan megérkezett a sárospataki pályaudvarba, a hol az ifjuság nagyja-apraja három nemzeti lobogó körül csoportosúlva, izgatottan várta a késlekedő vonat érkezését. A város intelligenciája is fényesen volt képviselve, a sáros-esős idő dacára is. Amint a türelmetlenül várt vonat végre berobogott, kitört az éljenvihar s tartott mindaddig, míg az ünnepezt pár kiszállt a kocsi-ból. Ekkor a mély csendben, *Szalai Károly* szénior emelte fel üdvözlő szavát és fejezte ki az ifjuságnak a művészet és annak nagy mestere iránt érzett hódolatát; mire *Munkácsi* néhány halkán ejtett szívélyes köszönő szóval válaszolt. Ezután *Bartha Béla*, a jogászegylet elnöke átnyújtá francia nyelven mondott meleg szavak kíséretében, a fiumei virágokból mesterileg alkotott virágcsokrot, a *művész ne-jének*, ki azt látható meglepetéssel fogadta és köszönte meg. Erre megzendült az ifjusági énekkar üdvözlő dala, a melynek utolsó hangjaiba belevegyült a siető mozdony fűttye és a közönség újra felharsanó éljen-riadala, s a kölcsönös szívélyes üdvözlések között a vonat tova repült, magával vivén főiskolánk igazgatóját és széniorát is, és szeretjük hinni, hogy a művész-párnak főiskolánk, ifjuságunk és városunk iránt támadt jó véleményét és rokonszenvét is.

— **A középiskolai törvényjavaslat.** A képviselőház tanügyi bizottsága katonás elnökének sikerült keresztülhajtani a középiskolai törvényjavaslatot az albizottság és szakértői tárgyalásain. Sőt ugyancsak erélyvel látott hozzá, hogy a főbizottság is megtegye a magáét. Az eddig megtett munkán tapasztaljuk azt, amit lapunk 6-ik számában előre mondtunk, hogy a kérdés államjogi oldalán fontos elintézni valók merültek föl. Ilyen volt a katolikus egyház erélyes föllépte, Haynald ő eminentiája javaslatában. E fontos tényre még visszatérünk, valamint a miniszter sensatiót költött beszédjére, melyet a budget tárgyalásán tartott. — A dolog didaktikai oldalára szintén bevált nézetünk. Miután az albizottság tudományos akadémiai nem válhatott, kellemetes causerieket produkált, melyeknek a törvényjavaslat lényegére valóban csekély befolyása lesz.

— **„Megrendelési felhívás** ily című műre: *A nagy-kállói ev. ref. egyház története*, írta *Görömbei Péter*, nagy-kállói ev. ref. lelkész.“ Midőn e felhívást lapunk mellékleteül t. olvasó közönségünknek megküldjük, melegen ajánljuk a derék lelkész és ismert nevű író nemes vállalkozását. *Görömbei* megérdemli a pártfogást már azért is, hogy lelkész, jegyzői, sőt tanári foglalkozásain kívül még mint író is, igazi nemes kötelességérzetből igyekszik szolgálni a hazai protestantizmus magasabb érdekeit.

— **A sárospataki ref. egyház** február hó 19-én tartotta meg szokott évi számadólató és tisztújító közgyűlését. Örömmel győződünk meg ez alkalommal, a nagy pontossággal készített, s az egyház szellemi és anyagi életének minden mozzanatára kiterjeszkedő főgondnoki jelentésből, hogy a sárospataki ref. egyház a közelebb lefolyt esztendőben bizalomkeltő és megnyugtató előhaladást tett azon az úton, melyre a megelőző évben reálépett. Törekedett — amennyire a körülmények megengedték — anyagi ügyeinek rendbeszedésére, a kihelyezett tőkék biztosítására, adósságainak tisztázására, a nagy mértékben felszaporodott egyházi adóhátrálékok apasztására s az évi adókiutakozások lehető pontos beszolgáltatására. Biztos töképenze ez időszert = 2498 frt. 62 kr. Ezenkívül különféle alapok címén (u. m. halottas kocsi, toronyóra, énekegylet és orgona-alap) van az egyháznak = 1590 frt. 7 krja. Különös elismerést érdemel azonban ez egyháznak azon áldozatkész buzgósa-

melylyel elemi iskoláit erősíteni és felvirágoztatni törekszik, s hogy közelebbről leányiskoláját — nemcsak a maga, hanem a vidék s mondhatjuk a protestantizmus érdekében is — felsőbb leánynevelő-intézeté igyekszik fejleszteni. E célból két díszes és célszerű új tantermet építtetett, felállította a hatodik osztályt s egyes tantárgyak tanítására megnyert két főiskolai tanárt is. Ez iskola alapítókéjének növelésére is minden lehetőt elkövetett, úgy hogy rövid pár év alatt ügyszólván egyedül csak a pataki, sokféle igénybe vett lakosoktól = 1251 forint 68 krajcárt gyűjtött össze. Miután pedig e sok szép siker felmutatásában az egyház fáradhatatlan és erélyes főgondnokának, Kérészy István főiskolai tanár úrnak van legnagyobb érdeme, évi jelentésének felolvasása után — amikor egyszersmind hivataláról is leköszönt — a gyülekezet az őszinte bizalom tünető jelei között kérte őt fel újra a főgondnoki hivatal elvállalására s az egyháznak a szellemi és anyagi előhaladás útján tovább való vezérlésére.

— **Panszlavizmus.** Az eperjesi collegium tanári kara, az intézet kebelében fennálló különböző szakok hallgatói között, egy titkos panszlav-társulatot fedezett fel, amelynek elnöke egy *Marschall Gusztáv* nevű jogász volt, aki megidézettvén, ritka vakmerőséggel vallotta be, hogy ő igenis híve a panszlavizmusnak és egész lélekkel kíván küzdeni az összes szlávok egyesüléseért. Ezt az ifjú apostolt, az éber hazafissággal örködő tanári kar, az intézetből kirekeszté, s társait is megbünteté.

— **Zólyommegyében**, a besztercebányai „*Szbornosty*“ szerint, a *dobrovínai* lelkészi állomás betöltésénél erős harcot vívott a panszláv- és magyar-párt, s ez utóbbi véreséget szenvedett, mert *Slávik János* külföldön tanult panszláv-érzelmi lelkészjelölt nyert szavazattöbbséget, s e választást a senioratus is, mint felebbezési forum, megerősítette. E sokféle alakban és irányban nyilatkozó hazaellenes áramlat ellensúlyozására *Galgócon*, „*Felvidéki Nemzetőr*“ cím alatt, e hó elsejétől, havonként kétszer megjelenő magyar lap indult meg. (Előfizetési ára egész évre 4 frt). Szerkesztői: *Libertiny Gusztáv* és *Orbók Mór*. Üdvözljük e hazafias vállalatot.

— **A róm. kath. egyház tanárképző-intézetet** készülni felállítani, s e célra *Haynald* érsek, mint hírlík, 100,000 forintot ajánlott fel. Mi a felekezeti tanárképző-intézeteket feleslegeseknek tartjuk s szeretünk megbízni az állami tanárképző-intézet működésében és növeltjeiben.

— **Apró hírek.** *Szentkuthy Kiss Károly*, az „Új magyar Athenas“ egyik szerkesztője, f. hó 2-án költözött át *Pozbáról Peszekre* (Barsm.). — *Mihálydii* (Szabolcsm.) rendes lelkészsze, az *Ér-Semjénbe* hívott *Béressy Dániel* helyére, *Kolos Barna* új-fehértői s.-lelkész választatott meg; *gégényi* (Szabolcsm.) rendes lelkészsze *Szük Endre nyiregyházi* s.-lelkész; *vasmegyeri* (Szabolcsm.) lelkészsze, az elhalt *Nagy János* helyére, *Hódi János lövő-petrii* lelkész. Az utóbbi három elválasztott, főiskolánk növendéke. Fogadják mindnyájan szerencse-kívánatunkat. *Naprágyon* (Gömörm.) a *Nagy János* ref. s.-lelkész buzgólkodása folytán énekkar alakult. Gömöri egyházme-gyénk az énekkarok szervezésében régen elől jár, s újabb időben a népkönyvtárak felállításával is a jó példát képviseli. *Kiss Lajos*, abauvári ref. lelkész úr, az ifjusági kórház részére 2 frtot küldött, mint a maga és egyháza adományát. Fogadják az ifjuság köszönetét és tiszteletét. *Hörk József*, eperjesi ág. hitv. akad. hittanár és *Laki József* ungvári ref. tanító, a „sárospataki irodalmi kör“ tagjaivá lettek. Az erdélyi ref. egyház, az országgyűlés február 27-iki határozata értelmében, a tőle már régebben elvont *cameraticum beneficium* gyanánt, ezentúl évenként 14,000 frtnyi jótéteményben részesül.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az affiliálás kérdéséhez.” Weber S. „A középiskola egysége és az irodalmi képzés ügye.” (2-ik közlemény). Dóczy I. „Válasz Csizi Miklós úrnak.” Ruzsai Gy. „(Kérdőjel gyanánt).” Filó L. „Kovács Károly, ungi h. segédgondnoknak, a legközelebbi egyházmegyei gyűlést megnyitó beszéde.” „Vegyes közlemények.”

Az affiliálás kérdéséhez.

Nem szenved kétséget, hogy kivált az utolsó időben, tetemesen fogy az evangéliumi hívek száma. A kivándorlások Amerikába e téren is nagy kárt tettek és most is tesznek. A sáros-zempléni esperesség, mely 16,734 lelket számlál, múlt nyáron az esperességi gyűlés alkalmával, kénytelen volt bevallani, hogy a kivándorlás útján 400 lélek-nél többet veszített. Szepességből tavaly 1675 lélek vándorolt ki *), mely összegből legalább a harmadrésze az evangéliumiakra esik. És ha tavaly oly nagy számmal vándoroltak ki, ez idén, legalább megyénket illetőleg, azok száma, kik az újvilágot felkeresik, talán háromszor is nagyobb; mert minden héten találkozik az ember egész családokkal, kik hazánktól végképen elbúcsuznak.

Ezen szomorú tünemény egyházainkra is akadályozó, bénító befolyással lesz. Most is van elég egyház, mely 3—400 lelket számlál és amelyben külön-külön lelkész és tanító van alkalmazva. Már eddig is két ily hivatalnoknak nem volt elég hivatalos teendője az egyházközségben. De e körülménnyel nem igen törődött volna az egyik vagy a másik, ha csak a fizetés olyan maradt volna, milyenre szüksége van a családapának, a mai fokozódott életszükségletek között. De fájdalom, a lélekszámmal fogy a fizetők száma is és itt-ott annak következtében a díjazás oly csekély, hogy csakugyan arról is elmondhatni: „Zum Leben zu wenig, zum Sterben zu viel!” Mit is kezdjen egy lelkészi család 4—500 forintnyi fizetéssel, ha az állásnak megfelelőleg, tisztességesen élni és a gyermeknevelés feladatának akar megfelelni? Pedig akárhány ilyen „dotírozott” papi családot sorolhatnánk fel Szepességen és Magyarországon másutt is!

*) Zemplénmegyének csak egyetlen vidékéből, a T.-Terebesiből, több mint 1400 ember vándorolt ki. L. a „Zemplén” ez évi 8-ik számát.

Szerk.

Ez oly baj, melynek orvoslását sokára elhalasztani nem lehet. A viszonyoknak megfelelőleg, ily községben egyelőre arra kellene felügyelni az egyházi hatóságnak, hogy egy állomás megüresedésének alkalmával, a tanítói és lelkészi állomás csak egy egyénnel töltsék be, ki a kétszeres hivataloskodással, egyszersmind a két hivatal után járó egész fizetést is húzna és megfelelő munkatért és foglalkodtatást nyerne.

A munka és díj ily cumulatíója, gondolom: csak sikert és megelégedést eredményeznének kisebb egyházközségeinkben. Csak az most a kérdés: vajjon lelkész alkalmaztassék-e, ki a tanítói teendőket is magára vállalná, vagy pedig megfordítva, a tanító legyen a megválasztott és pedig levita minőségben, ki keresztelezésre és temetésre legyen felhatalmazva, míg a szorosabb értelemben vett lelkészi teendők, esketés, anyakönyvezés tekintében a kérdéses egyház a szomszéd egyházhoz affiliáltassék, hol önálló lelkész van alkalmazva.

Több lapban ezen tekintetben azon nézettel és indítvánnyal találkoztam, hogy az ilyen érintett esetekben sokkal egyszerűbb és azért ajánlhatóbb is, ha lelkész alkalmaztatik, kire az iskolatanítás is bizassék. Én, mint iskolalátogató is, ki gyakran és mindenféle népiskolában megfordulok évenként, más véleményben vagyok. A lelkész, kire a tanítói teendők is bízottak, ilyen körülmények között is, inkább csak lelkész marad és az iskolát igen gyakran mellékes feladatának tekinti és elhanyagolja; míg a tanító az iskola körüli teendőit rendesen lelkiismeretesebben és nagyobb sikerrel végzi. Már pedig a prot. egyházközség életében a legbiztosabb alap az iskola képezi; amilyen ez, olyan az egész község jövője is. „In der Kinderstube werden die Würzel künftiger Geschlechter geworfen,” mondja egyik predikációjában a hírneves Gerock. Ezen tekintetből a kisebb egyházak hivatalainak összevonása alkal-

mával, véleményem szerint, ajánlhatóbb a tanító alkalmazása levitai minőségben és a szorosabb értelemben vett lelkeszteendőkben a község affiliálása oly szomszéd egyházközséghez, hol önálló lelkesz működik.

Weber Samu.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskola egysége és az irodalmi képzés ügye.

(Második közlemény.)

Az eszközök hasznavehetőségét az általuk elérendő cél határozza meg. A középiskola tantárgyait is csak azon cél szempontjából vehetjük bírálat alá, melylyel, mint specialis hivatással, ezen intézményt közoktatásunk keretébe illesztjük. Sokat irtak össze már a középiskola céljáról. Sokan mint *öncélért* buzognak érte, többen pedig pusztán a felsőbb iskolák előcsarnokául tekintik. A név és a történelmi fejlődés kétségenkívül az utóbbiak álláspontját igazolja; de amazoktól sem lehet eltagadnunk azon köznapi jelenséget, hogy a legtöbb ifju — vezesse bár választott pályája akárminő szaktanulmányokra — a középiskola bélyegét viseli magán, még emberkorában is. A középiskola épen azért, mivel leghajlékonyabb korában s csaknem viaszként alakítható lelki állapotában veszi át az embert, és mivel legtovább foglalkozik szellemi képzésünkkel: kitörölhetetlen nyomokat hagy lelki életünk minden nyilatkozatán.

Nincs szándékom a középiskola célja felett a meddő vitát növelni, s pedig annyival inkább, miután a kiindulási pontomul felvett középiskolai törvényjavaslat indokolása — mintha mindkét párt inye szerint akarna eljárni — „a magasabb felső oktatásra való előkészítést” s egyszersmind „a nemzet műveltebb s így minden tekintetben döntő súlyú osztályának általános, sőt tudományos műveltség fokára emelését” tűzi ki a középiskola feladatául. Tehát előkészítés, vagyis a lelki tehetségek kifejtése és tudományos műveltségre vezetés a kettős cél, a melyre minden középiskolai tantárgynak irányulnia és szolgálnia kell. Annyit azonban, épen további fejtegetésünk érdekében, meg kell jegyeznünk, hogy e két feladat végeredményében egészen összeesik. Mert hiszen miben áll a tudományos műveltség, ha nem a lelki tehetségek fejlettségében? A szellem művelése egy úton jár a tudományos műveltségre való vezetéssel. S nagyon tévednek, a kik az által gondolják a középiskolát a kör színvonalára emelhetőnek, ha azokat korunk szellemi előhaladásához mértén *ismeret-anyaggal* halmozzák el. Ismeretek magukban még nem adnak műveltséget; hanem azon szellemi képesség, melylyel ismereteinket fel tudjuk dolgozni, szóval tudunk *gondolkozni*.

Régi szólásmód: nincs olyan rossz könyv, a miből ne tanulhatnánk. S épen ily joggal mondhatjuk: nincs a tudománynak olyan ága, mely tehetségeink fejlesztésére ne hatna, vagy szellemi műveltségünkhöz ne hozna valamit. De a középiskola nem ölelheti föl a tudomány végtelen birodalmát, s ki kell választania azon tanulmányokat, melyek az ember értelmi és erkölcsi művelésére legnagyobb hatással vannak, s melyek egyszersmind a specialis szakta-

nulmányoknak alapul szolgálnak. Mert hiába mondják, hogy „nincs az elmének köszörűköve;” ha nem volna: akkor minden tudományág elemeit be kellene szoritnunk a középiskolába, hogy általa felsőbb tanulmányokra előkészíthessünk. Csak az a kérdés; melyek a par excellence szellemmívelő tanulmányok; miféle ösmeretek adják meg az embernek magasabb erkölcsi és szellemi értékét, hogy azokra helyezhessük a középiskolai oktatás súlypontját? E kérdésre mi határozottan ezt feleljük: *az irodalmi műveltségre képesítő tantárgyak*.

De korunk realis tultengése már annyira ment, hogy a kérdést nem is ekként teszik föl a tanterv alkotásánál, hanem egész üzleti szellemben ázt kérdik Spencer Herberttel: „*miféle ismeret ér leg-többet?*” S a felelet a természettudományi ismereteket állítja előtérbe. Igazán, alig lehet valami jellemzőbb korunk utilitaris szellemére, mint eme kérdés, melylyel Spencer a középiskola gordiusi csomóját kettévágni törekszik. A létért való küzdelem korában az iskola első-renden az *önfentartás* eszközeinek megteremtője, az életmód és kenyérkereset kulcsának kovácsa; aztán előkészítő a *szülei állapotra és polgári helyzetre*, s végül gondoskodnia kell az élet pihenő óráinak kellemes betöltéséről is*). Ezen maximákból önként folyik a középiskolai tantárgyak sorrendje. Első helyen áll a megélhetés tudománya, a gyakorlati ismeretek: *quaerenda pecunia primum est, virtus post nummos*; másod-renden azon ismeretek, melyek a gyermeket a leendő szülei állapotra készítik elő; harmadik helyen a társadalom- és állam-tudomány, s csak végül, mintegy *vasárnap délutáni élvezetre*, jut némi hely az irodalmi képzettség tanulmányaira. Ez azon tanrendszer, melynek érdekében a közelebb lefolyt debreceni zsinatnak is egyik tanári képviselője fellépett, s beszéde (mert nem oda nézett, a hova célzott) annyi helyesléssel találkozott, hogy szinte alig érthető: miként térhetett a fölött a zsinat egyszerűen napi rendre?

Távol legyen tőlem, hogy korunknak a fölfedezések és találmányok terén tett haladását kicsinyeljem, vagy a gyakorlati életismeretek hasznosságát kétségbevonjam; sőt a mily bámulattal állok meg amaz előtt, époly készséggel ismerem el emezek szükségét arra nézve, hogy az életben biztosan mozoghassunk; csak azt tagadom, hogy ezek képeznék az emberben azt, a mi *igazán emberi*, s hogy ezen ismeretek növelnék az embert magasabb erkölcsi lénynyé. Ezen tudományok nevelhetnek embert *zoologiai*, de nem *ethicai* értelemben. A haszon és kézművesszerű nyereségre irányzott munkásság lehet egyes ember iránytűje, de nem az emberisége; s a ki az utilitarismus kedvéért kész szakítani az irodalmi neveléssel, az, csak a mának és holnapnak nevelve, ne csudálkozzék, ha humanismust nem lel az új nemzedékben. A természettudományokon épült eme világnézetnek egyoldalúságát, a mely csak a kézzelfoghatóra szorítja az ember tekintetét, s csak a realis haszon körébe vonja le a lélek szárnyalását, méltán nevezi Du Bois Reymond, a szellemes *természettudós, neobarbarismusnak* és *korunk műveltségét fenyegető veszélynek*. Mert a mily megbecsülhetetlen előnyöket nyújtanak különben a természettudományi tanulmányok, másoldalról a hol ezeknek kizárólagos az uralma, ott époly mérvben szegényül el a szellem eszmékben, a képzelet képekben, a lélek érze-

*) Lásd Spencer „Értelmi, erkölcsi és testi nevelés” c. művét. Ford. Öreg János és ifj. Losonczy László. D. I.

lemben, és az eredmény: oly szűk, száraz, durva gondolkozásmód, a melytől a muzsák és gratiák elfordulnak, s a mely nem igen tud aztán a „*pihenő órákra*“ hagyott irodalmi művekben élvezetet találni. Aki csak a természettudományokban látja az emberiség összes üdvét, az minden egyéb iránt elvesztette fogékonyságát, s nem képes művelt érzéssel és szellemes érdekekkel viseltetni az ismeretek semmi más faja iránt, ami pedig az iskolai oktatás összhangzó menetének alapföltétele.

A középiskola célja az általános műveltség s tehetségeink összhangzatos kifejtése volna; de a természettudományi képzés pusztán *egyoldalúságot* nevel. Mert nem említve azon nagy veszteséget, mely az emberiség legkiválóbb szellemeinek gondolatvilágával való ismeretlenségben áll: táplálék nélkül hagyja a lelket az erkölcsi szép és jó eszméi iránt, s örökösen az érzéki tapasztalat körében hordozván az elmét, elszoktatja az általános szemlélődéstől s elnyomja fogékonyságát az érzékeken felül eső lelki tünetmények iránt. Pedig a tapasztalati adatok csak az által nyernek értéket, ha bizonyos lelki processusokon mennek keresztül. A ki képes felfogni, hogyan szűrődik a tapasztalatból elmélet, mint emelkedik a nyers tények fölé a törvény, az anyag fölé a gondolat: csak az bír tudományos műveltséggel. Ellenben a ki megszokta, hogy a gondolat testét csak a természettani laboratóriumban találja fel, az az „*ignoti nulla cupido*“ elvénél fogva nemcsak érzéketlen marad az emberiség magasabb törekvései iránt, de nem is képes oly emelkedett álláspontra jutni, honnan az emberi szellem működését koncentrálva áttekinthesse. Ezért mondá hazai közoktatásunk egyik kiváló vezérférfia, Csengeri: „a tisztán tudományos oktatás materialismusa ellen szükséges correctivum az *irodalom*; s a mit a természet ismerete nem adhat, megismertet bennünket az emberrel, a polgár jogaival és kötelességeivel, az állam és társadalom föladataival és viszonyaival, egyszóval a világ erkölcsi rendével.“

Hogy minő veszély rejlik a túlhajtott realis nevelésben és az irodalmi képzés elhanyagolásában, azt hiszem, eléggé illusztrálja a reál-iskolai érettségi vizsgálatok vezetésével megbízott egyik miniszteri szakbiztos múlt évi jelentése*), mely előadván, hogy a reál-iskolát végzett növendékek még *Petőfi vagy Aranyból sem olvastak soha semmit*, így nyilatkozik: „A hazai nyelv és irodalom iránt a reál-iskolai tanulók legnagyobb része oly közönyt mutat, mely az iskola körén messze túlmenő veszélyt rejt magában és melyet leküzdeni, mégpedig lehető erőlyes és gyorsan ható eszközökkel leküzdeni, *életkérdés nemcsak tanügyünkre, de nemzeti kulturánkra nézve is*.“ E panasz elég erőteljes szavakba van öltöztetve arra nézve, hogy gondolkodóba ejtse nemzeti tanügyünk vezetőit. S miként óvhatjuk meg ifjuságunkat eme póriás ellapulástól? Szerintünk csak úgy, ha a természettudományoknak ellenébe tartjuk a humanismus palladiumát, vagyis, *ha az irodalmi képzésre építjük középiskolánk oktatásrendszerét*. „Amint kiszabadította a humanismus az emberiséget a scholasticus theologia börtönéből, úgy lépjen ki most a síkra a harmonicus műveltség új ellenségével szemben. *A hellenismus tartsa tőlünk távol az americanismust*.“ Így szól Du Bois Reymond érde-

kes felolvasásában*). Nem mond új eszmét, nem sürget divatos reformot, a mely sokszor — mint egy jeles paedagogiai írónk megjegyzi — csak a népszerűséget hajhászó és a phrasisok füstjével dolgozó tanárok köréből kerül ki; hanem egészséges tanrendszert, s hatásosnak bizonyult orvosságot ajánl a közoktatásunkban elharapódzott kórtünet ellen.

Az irodalmi képzés és az iskola szövetsége oly régi, mint maga az irodalom és az iskola. Nemcsak gimnáziumaink alakulása és fejlődése áll kapcsolatban az irodalmi képzés szükségének tudatával, hanem már az ó-korban is a római tanuló idejét nagyjából az irodalmi tanulmány foglalta el; sőt a görög iskoláztatás előhaladtával szintén írott művek magyarázása és taglalása volt a tanítás főmunkája. Meglehet, fogják mondani, de nem volt meg akkor a XIX. század természettudományi ismeretköre. Mind igaz. Hiszen nem is akarjuk mi a korszellem elől struccmadárként homokba dugni fejünket, sem pedig a világtörténeti fejlődés futó kerekeinek küllőibe nem szándékozunk kapaszkodni, hogy visszatartsuk; hanem csak meg akarjuk óvni a középiskolai oktatás rendszerét azon ingadozástól, hogy mint ballast nélküli hajó minden eszmeáramlatra ide-oda hajóljon; s a mi úgy tehetségeink összhangzatos kifejtésére, mint épen ennél fogva a nemesebb értelemben vett emberi műveltségre leginkább vezérel: az irodalmi képzést óhajtjuk középiskoláink talpkövévé tenni.

A mi álláspontunk gimnáziumi, de azért eszünkben sincs az iskolát az élettől elválasztani. A különbség csak az, hogy mi első sorban *embert*, nem pedig vegyészt, mérnököt, orvost vagy ügyvédet akarunk nevelni, s a kenyértermő szaktanulmányoknak az irodalmi műveltség által oly alapot kívánunk vetni, mely az embernek magasabb látókört adva, még az üzlet piacán se engedje pusztán üzletemberré lapulni. És ha tényleg vannak középiskoláink, u. n. reál-iskolák, melyek összes tanóráiknak egyharmadát sem szentelik az irodalmi képzésre, s kétharmadánál többet fordítanak a reál-ismeretek megszerzésére: *nem a viszony teljes megfordítását, hanem csak az irodalmi tantárgyak túlsúlyát tartjuk egészséges rendszernek*. Tudományos ismeretek anyagával halmozni el az ifju lelket, a nélkül, hogy a feldolgozó szervek megédzésére kellően gondolnánk: épenugy szellemi csömört okoz, amint az ismeretek teljes hiánya vérszegénységre vezet. A természettudomány, mondja a brüsseli congressus egyik szónoka, épenugy enerválhatja az elmét, mint a pusztán philologia.

(Folyt. követk.)

Dóczi Imre.

T Á R C A.

Válasz Csizi Miklós úrnak.

Jó adag meggondolatlanság és feltűnési vágy kíváncsít ahhoz, hogy valaki, minden igazabb körültekintés nélkül, neki rontson egy oly hivatalos testületnek, melynek tagjai felsőbb helyről vett megbízatásuknak mindeddig, legjobb tudomásuk szerint, igaz lelkiismeretességgel tettek eleget. Ilyen dicstelen szerepre vállalkozott Csizi Miklós úr, ki széltebhosszába fogva a gömöri ref. egyházmegyét, azt

*) Lásd a „Magyar tanügy“ 1881-ik évi folyamának 44-ik lapját. D. I.

*) Megjelent a „Deutsche Rundschau“ 1877. novemberi füzetében, két utolsó fejezete fordítva a „Magyar tanügy“ 1877. decemberi füzetében. D. I.

akarja elhíttetni a világgal, hogy itt nálunk az iskolalátogatással megbízott egyének csak napszámféle munkának tekintik az iskolák megvizsgálását; nem veszik azt komolyan; igyekeznek mennél hamarabb és mennél könnyebben átesni rajta.

Miután a keztyű elém is van dobva, felveszem azt és szemökbe nézek ama vádaknak, melyek minden kivétel nélkül szólnak mindnyájunknak, kik iskolalátogatók vagyunk, s kik, ha a Csízi Miklós úr neheztelt cikke csakugyan igaz alapokon állana, egytől egyig megérdemelnék, hogy újjal mutogassanak reánk.

A főtétel, mely Cs. M. úr cikkének magvát képezi, az, miszerint népiskoláink a „hanyatlás útján vannak,” tanítóink „elparlagosodnak,” az „emléktetésre fordítják a főszólyt, s egész éven át magoltatnak” és ennek oka abban keresendő, mert „nincs kellő ellenőrzése a tanításnak, nincs kellő erély a tanítók működésének számonkérésére, sőt talán képzettség sincs...” Hogy miképen lehet egy lélegzésre ennyi sok mindent össze-vissza szemetelni, azt az én egyenes lelkem felfogni nem tudja; mert, hogy ezen állítások mind alaptalanok, azt — úgy hiszem — meggyénk lelkészei és tanítói mind aláírják.

Hogy a Cs. M. úr iskolája és ő maga miként állanak maguknak, azt nem tudom; de hogy népiskoláink nagyobb része virágzásnak örvend, s hogy tanítóink legnagyobb része bölcsen kereskedik a talentumokkal, s igyekszik nemcsak a „kereslethez” alkalmazkodni, hanem még azon cikkeket is megszerezni, melyeket a „legújabb nevelési elvek” hoztak forgalomba; hogy általában néptanítóink nem állnak hívalkodva, összedugott kézzel, hanem oly igazi munkások, kikre mi gyönyörűséggel és büszkeséggel tekinthetünk ma is, ez lelkemnek oly szent meggyőződése, melyet Cs. M. úr légből kapott állításai nem képesek megdönteni. Itt legalább a mi szakaszunkban a legnemesebb verseny létezik e tekintetben a tanító urak között; a haladás, előretörekvés utáni vágy mindeniket magával ragadja, s nem szégyenli senki azt, a mit a tanítás sikeresebbé és könnyebbé tételére kartársától látott, hallott, saját iskolájába is átültetni. Szakaszértekezleteink a legtanulságosabb eszmecseréket, legalaposabb bírálatokat, legtalpraesettebb szakmunkákat hozzák felszínre, s dicsekedés nélkül mondhatom, hogy a legképzettebb paedagogus is jól érezhetné magát köztünk. Így állnak népiskoláink, így állnak tanítóink; s ha valaki személyesen akar mindezekről meggyőződést szerezni, tantermeink nyitva állanak előtte. Azonban távol vagyok attól, hogy minden érdemet magunknak tulajdonítsuk; sőt készséggel elismerem, hogy ez örvendetes állapot, ez a jó szellem más szakaszokban is megvan.

Vissza tehát a váddal, hogy tanítóink elparlagosodnak, csak arra törekszenek, hogy a vizsga alkalmával „a zsilip felhúztatván, folyjon a szóáradat,” s ennek alapján „kedvező jegyzőkönyvi ítélet” terjesztessék be a tanító működéséről. Cs. M. úr tövis-koronát, én e helyett babért nyújtok a tanítói karnak, az ő kartársainak; babért, mert megérdemlik. Amennyire csak szavam elhathat, proklamálom a világ előtt, hogy Cs. M. úr állítása alaptalan, hogy nagy számmal vannak tanítóink, a kik inkább saját lelkiismeretük megnyugtató ítéleteért, mintsem a vizsgáért tanítanak; vannak tanítóink nagy számmal, a kiket a kötelesség és önérték elparlagosodni nem enged, az önmivelés útjáról letérni nem hagy.

Most már vegyük sorra az iskolalátogatókra zúdított vádak. Legelsőbbben is egy oldalvágás van mérve a világi körlátogató urakra, kiket „csak hírből ösmer egy-két tanító, de iskolájában sohasem szokott látni.” Ez a vád is csak fentartással fogadható el; mert ha vannak is e kategóriába eső világi úri emberek, de vannak viszont olyanok is, a kik biztos-társaikkal sorba látogatják az iskolákat. Így dicsekedve kell rámutatnom szakaszunk ügybuzgó világi körlátogatójára, tek. Sárközy Gyula úrra, ki minden évben részt vesz szakaszunk iskoláinak vizsgáin, sőt még a szakértekezleten is. Van tehát kivétel ezek között is és e tiszteletet érdemlő kivételt Cs. M. úr tudva és szántszándékosan elhallgatta.

A mi pedig iskolalátogatási eljárásunkat kisebbitő vádjait illeti, azokra feleljenek a következő sorok. Igen! mi fél-fél napot töltünk egy-egy iskolában, mert ennyi tökéletesen elég bármely népiskola szellemi állásának megítélésére. Nekünk nem célunk minden egyes gyermeknek külön osztályzatot adni, ez a tanító joga volt mindig, s az marad ezután is; nekünk az iskolával, mint egészszel van dolgunk. Különben is nincs oly vizsga a művelt világban, a hol mindazt elkerdeznék a censendustól, a mit annak tudnia kell. Nehány felelet minden tantárgyból biztosan eligazíthatja a censort arra nézve, hogy milyen osztályzatot adjon. Azt meg egyáltalában ne tessék hinni, hogy mi könnyen vesszük az iskolalátogatásra nyert megbízatásunkat. Bátran ki merjük mondani, hogy a felelősség érzetével lépünk be minden iskolába, s a hol hiányt látunk, nem mulasztjuk el ostorozni; a hol pedig dicsérni valót tapasztalunk, nem feledjük méltányolni. Az iránytű kezünkben a főt. egyházkerület által kiadott tanterv. A mi ott elő van írva, azt többé-kevésbé minden iskolában megkívánjuk, a mi nincs, azt nem követelhetjük. A kérdezést — igaz — nem vesszük ki a tanító kezéből, mert a gyermek saját tanítója kérdés-formáihoz lévén szokva, ha folytonosan mi kérdeznénk, könnyen megtörténhetnék, hogy a kérdezett még arra sem tudna megfelelni, a mit különben nagyon jól tud. Azt hiszem, e tekintetben ön is velem tart, *nem szívesen engedi át a kérdezést a censor uraknak úgy-e?* Valamint azt sem vonja kétségbe, hogy bármily kitűnően vezetett iskolát vegyen át valaki, s bármily képzettséggel fogjon is a tanításhoz, jó idő kell arra, míg ő a tanítványokhoz s a tanítványok ő hozzá szoknak. Hagyjuk tehát kérdezni a tanítót, de ottan ottan felteszszük a mellékes kérdéseket annak megtudására, vajjon a gyermek érti-e azt, a mit elmondott? A csupa szóáradatban nem szoktunk gyönyörködni s nem is erre alapítjuk véleményünket. Igaz, hogy szeretjük, sőt megkívánjuk az értelmes és folyékony előadást, felmondást, könyvnélkülözést, mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy a könyvnélkülözés által az emlékezőtehetség fejlesztetik, a szóismeret bővül, a styl, a gondolatforma nemeseedik, s hogy ezekre époly szükség van, mint az értelmi és ítélő tehetség fejlesztésére; de hogy a csupa emléktetés kielégítene benünket, az csak hajánál fogva előrántott állítás.

Hogy népiskoláinkban túlnyomólag elméleti dolgok taníttatnak, s hogy e miatt a minisztérium panaszkodik még az újabb tanítói nemzedék ellen is, ennek mi, iskolalátogatók, okai nem vagyunk. Mi a „számonkérésnél” a tanterv által kijelölt határok között mozoghatunk csupán; a mi ezen kívül esik, az iránt nincs jogunk intézkedni; de arra igenis

figyelemmel vagyunk, hogy az egyes tantárgyak a gyakorlati életre való alkalmazásukban taníttassanak. Így p. o. a nyelvtan tanításától megvárjuk, hogy az a szabályszerű írás, mondatszerkesztés, gondolatelőterjesztésre képezzen; a számtanból, hogy a napi életben előforduló példák és esetek körében mozogjon; a természettudományoknál megkívánjuk a szemléltetést, a lehetőség határai között; megkívánjuk, hogy az elvont igazságok értelmesen taníttassanak, magyaráztassanak. Figyelemmel vagyunk arra, hogy az egyháziasság, hazaszeretet és egyéb erények miként ápolatnak. Ennél többet se nem tehetünk, se kívánni nem lehet tőlünk. Egyébiránt, hogy iskoláink ne közelednének hova-tovább a gyakorlati élet felé is az elméletek sivár mezejéről, azt az állítást is kénytelen Cs. M. úr visszavonni, ha meggondolja, hogy a legközelebbi országos női iparképzési alkalmával iskoláink fele különféle kitüntésekben és érdemelekben részesített. Közeledünk bizony mi a gyakorlati élet felé.

Azt is könnyű kibetűzni az ön felszólalásából, miszerint bántja az, hogy olyan tanítók is vannak, a kik nem „az újabb kor nevelési elvei szerint képezettek,” s kik e szerint talán még más modorban tanítanak, mint önök. Ezeknek ön úgylátszik a feje fölött néz el, s szeretné, ha mi is azt tennék. De nem! Mi különbséget teszünk az öreg és az ifjú tanító között; míg az „újabb kor nevelési elvei szerint képzett tanítótól” megkívánjuk, hogy a nevelési elvek képző hatása tanítási módszerén s általában az egész iskolán felismerhető legyen, addig kímélettel tartozunk lenni azok iránt, kik egy más világban, más kor levegőjében nőttek fel, s kik előrehaladt koruknál fogva a legnagyobb erőfeszítéssel sem képesek elsajátítani azt a könnyűséget, a melylyel talán önök — kik három évig kizárólag ebben gimnazisták magokat — a tanítást vezetik. De ha látjuk bennök a jóakaratot, a szorgalmat, kitartást, a miben még sok tekintetben túlszárnyalják az ifjabb nevelési elvek szerint képzett tanítókat, önök tőszomszédjába osztályozzuk őket.

Ime, így járunk mi el, s ez által nem szolgáltatunk alkalmat egyetlen tanítónak sem arra, hogy „elparlagosodjék.” Van „kellő ellenőrzése a tanításnak,” van „kellő erély a tanító működésének számon kérésére,” van nagyobb, mint az állami és községi iskolában. Nyugodtan nézhetünk népoktatásügyünk állapotára, tanítóink legnagyobb részének működésére. Igaz, hogy mi, iskolálatogatók, valami rendkívüli paedagogiai képzettséggel nem dicsekedhetünk; de annyit mindenesetre tudunk, hogy képesek vagyunk különbséget tenni a jó és a rossz iskola között; meg azt is megtudjuk latolni, hogy azok az újabb nevelési elvek szerint képzett emberek mennyit érnek. Egyébiránt még ha se erély, se képzettség nem volna is bennünk, s ha tanítóink csakugyan parlagosodni indultak volna is, akkor sem lehetnénk mi bűnbakok. A kiből kötelességérzet, jóakarát, benső hivatás nincs, hiába fogják azt az iskolálatogatói dorgatoriumok szentelt víze alá; viszont, a ki ezen tanítói erények birtokában van, az, ha soha vizsgát nem kellene is adnia, még akkor sem fogna megfélemlkezni magáról. A lelkiismeretes tanítónak mindig önmaga a legjobb és legszigorúbb bírója; az ilyen saját hibájáért sohasem fog másokat felelőssé tenni, s tanítani fog nem az előléptetésért, hanem saját öntudatának megfizethetetlen örö-

mére. A ki ezt nem így fogja fel, az napszámos marad halála órájaig!

Csak két dologra kell még megfelelnem: az egyik az egyházkerületünkben levő többi egyházmegye megsejtése s ezzel kapcsolatban egyházmegyeink illetéktelen kidicsérése. Ki bírta meg önt, hogy megyénket a többiek rovására kidicsérje? Legyen meggyőződve, hogy ezt önnek a tractus nem igen fogja megköszönni. Ez a magasztalás egy gömöri ref. néptanító szájában hallatlan rosztól veszi ki magát. A másik dolog, a melyre nézve még tisztába kell jönnünk, az, hogy ön azt bigygyeszi cikke végére, miszerint iskolája „kitűnő példányiskola,” tehát nem magáért beszél. Erre azt jegyzem meg, hogy ez egyrésztől nem is igaz, másrésztől pedig, még ha igaz volna is, azt szétkürtölni a világ minden sarka felé, szerénységtelenség.

Sok szó férne még az ön cikkéhez. Elmondhatnám, hogy miután ön nem a saját iskolájából indul ki, amint bevallja, hanem bizonyosan a mások elbeszélésére támaszkodik, tehát nem is lehet jól informálva. Elmondhatnám, hogyha igaz az, miszerint az iskolálatogatók csak a gyors felmondással dicsekedő iskolának adják meg a kitűnő osztályzatot, s erre való tekintetből parlagosodnak el a néptanítók, valószínű, hogy ön is ily módszer alkalmazása után nyerte meg a kitűnő osztályzatot, s következőleg ön is parlagosodik. De nem... hanem ezzel a figyelmeztetéssel zárom be válaszomat: bármennyire tagadja is az írói viselkedetet, a szerecsent mégsem moshatja fehérre.

Jövőben ne igyekezzék alaptalan vádakkal félrevezetni a közvéleményt, arcúl csapdosni a valódi tényállást. Jegyezze meg, hogy a ki szelet vet, vihart arat*).

Ruszkai Gyula.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Kérdőjel gyanánt.

Audiatur et altera pars.

I.

Ha valamely közlemény vagy állítás helyes volta ellen kételyünket egyszerűen s minden nagy igény nélkül akarjuk kifejezni, rendszeren kérdőjelt teszünk a kifogásolt szó vagy sorok után. Miért csinálnék belőle titkot? nekem is van kételyem; kételyem azon bírálat helyes és igazságos volta ellen, melyet Radácsi György, a népiskolák 4-ik osztálya számára írt Ker. Hittan-om felett, ezen lapok 3., 4. és 7-ik számaiban közzétett. Szolgáljon tehát részemről e néhány cikk, nem cáfolatúl, hanem csak a kérdéses bírálat helyes és alapos voltát kétségbevonó egyszerű *kérdőjel gyanánt*.

Ezzel nem azt fejezem ki, mintha a bírálatról a méltó érdemet megtagadni kívánnám. Gonddal, éllel s dialektikai ügyességgel van az írva; s már csak azért is elismerést érdemel a bíráló, hogy egy alig 33 lapból álló népiskolai tankönyvet oly terjedelmes s ennyiben már magában véve, megtisztelő bírálatra méltat. Azonban engem a bíráló — s ezt sajnálattal nyilvánítom — sem kiinduló pontjának helyességéről, sem legtöbb kifogásának alapos és megállható voltáról meg nem győződött.

Ő ugyanis, bírálatában nemcsak kis-könyvemmel, hanem hitfelekezeti tanainkkal s egész keresz-

*) Targhalmaz miatt késett.

tyéni álláspontunkkal is, per tangentem, foglalkozik, s e foglalkozása közben modern theol. gondolkodásának nagygazdagsága tárházát mutatja be.

Mondhatná ugyan valaki, hogy ő kis-könyvnek bírálatánál, a nagy theol. kérdések fölvetése és hitfelekezeti tanainknak rövid úton elítélni akarása által, olyan hibába esett, mint az a városi vagy megyei notabilitás, ki egy közigazgatási kérdés tárgyalásánál egyszerre a nagy politika mezejére csap át s a városi vagy megyei gyűléstermet szónoklatának hangos erejével parlamentté akarja improvizálni. Én Radácsi eljárását nem kifogásolom. Ha ő jónak látta egy népiskolai tankönyv bírálatánál theol. gondolkodásmódját revelálni: ezt én itt egyszerű tudomásul veszem s nem követem őt a nagy theol. kérdéseknek csak így incidentaliter s egyes kiszakasztott részeiben való vitatásával; meg lévén különben is a felől győződve, hogy azok a *furcsaságoknak* nevezett hitfelekezeti tanok és bibliai tételek nem fognak Jerikó falaiként egy könyvbírálat riadó kürtjének megzendülésére azonnal összeomlani.

Azonban legyen szabad megjegyeznem, hogy Radácsi, midőn a kérdéses kis-könyvet egyenesen a maga theol. álláspontja perspektívájából vette bírálat alá, olyan kiinduló pontot használt, mely mellett rá nézve, már magában véve is, felette nehézé vált munkám irányában a tárgyas igazságszolgáltatás. Innen van, hogy ő a hitfelekezeti tanaink melletti megmaradást, sőt ezen idézetet is: „a teljes szentírás Istentől ihletett” s általában a szentíratra való hivatkozást, mint „a szentíráshoz való menekülést,” mely szerinte (csodálatos!) a hit erejét csak gyöngíti, munkám megrovandó fogyatkozásai közé sorolja.

Csak logikai következetességgel járt el Radácsi, midőn fölvelt szempontjából elítélte kis-könyvemet, mint a mely Szentháromságról, angyalokról, az ember eredeti állapotáról, a bűnesetről, elégtételről, Szentlélek erejéről, sakramentumi jegyekről és pecsétokról, feltámadásról, mennyországról, poklóról stb. stb. szól és tanít. De ne feledje el, hogy azzal együtt, a sárospataki kis-kátétól kezdve egészen hitvallási könyveinkig, elítélte minden hittan-könyveinket, melyeknek vezérfonala nyomán egyházunk a maga fiait és leányait eddigelé vallásunkra oktatta. Elítélte magát a tananyagot; sőt a ki a bírálatot beható figyelemmel olvassa, bizonyos mértékű elítéltetést lát abban a biblia felett is.

Én azonban igazolásomul azt hozhatom fel, hogy bár nem ismeretlen előttem a modern theologia kaleidoskopja; és a kik abban gyönyörködnek s abban keresik a vallás boldogító igazságait, azokat én élvezetőkben megháborítani nem akarom: de ne kívánják, hogy az ő élvezetőknek én is részvevője legyek és hogy a ref. népiskolák számára az ő ízlések szerint készítsék hittani kézikönyvet. Előttem egyáltalán nem az a cél lebegett, hogy Radácsi theol. álláspontjának megfelelő hittani könyvet írjak; s a megbízó egyház sem azt adta utasításomul: hanem kívántam írni a ref. népiskolák számára *ref. hittant*, tehát olyat, mely hitfelekezeti tanainknak megfelel. Az anyag adva volt; rám nem új anyag előállításának, nem is az anyag megváltoztatásának, hanem csupán az összeállításnak és kidolgozásnak feladata nézett. A bíráló pedig úgy látszik, az kívánta volna, hogy a hitfelekezeti tananyagot részben mellőzzem, részben a modern theologia élestárából meritendő tananyaggal váltsam fel; mindenestre, hogy a munka elkészítésénél az ő theol. gondolkodását s ne más

tekintélyt tartsak szabályozóul. Azt én helyesnek tartom, hogy szónak, tollnak, gondolatnak legyenek szabad szárnyai és hogy a theol. tanszékek magaslátán meglegyen az azokat megillető tanítási szabadság; azt hiszem, ennek korlátozni akarásával Radácsi sem vádolhatja egyházunkat; azonban ő ne türelmetlenkedjék, ha egyházunk népiskoláiban a maga hitfelekezeti tanát kívánja hirdettetni és taníttatni; és nézze el békén, ha az a maga tantételeit, midőn iskolái számára hitfelekezeti hittant készített, az ő theol. gondolkodásmódjának prokruszesi ágyába fektetni nem akarja. S ha volna, ki ezt erőszakolni akarná, én azt gondolom: bírna egyházunk még mindig olyan théseusi erővel, mely e bajt elhárítani képes lenne.

Luther, a ki pedig a vitatkozás elől bárki ellenében is könnyen ki nem tért, munkájának „*Von dem Worte Gottes*” szóló fejezetében (l. 11.) ezeket mondja: „Wer nachgiebet, dass der Evangelisten Schriften Gottes Wort seyn, dem wollen wir mit disputiren wol begeben; wer es aber verneinet, mit dem will ich nicht ein Wort handeln,” s ezen szavaival kifejezi azon igazságot, hogyha az ellenfelek között a közös alap és közös kiinduló pont hiányzik, közöttük minden szó, minden leírt betű a kérdés eligazítására nézve kárba vezett fáradság. S én épen ennél fogva, ha pusztán azon elvi eltérésre tekintek, mely köztem és Radácsi között, már mindjárt a kiinduló pontnál mutatkozik, a bírálat irányában a lehető legrövidebben is nyilatkozhattam volna; és hogy mégis nem ezt tettem s teszem, ennek oka az, mert Radácsi másnemű kifogásokat is gördít munkám ellen s nem csupán olyanokat, melyek szorosán theol. álláspontjából következnek, s én ezen kifogásoknál is, legalább a magam részéről, a *kérdőjel* használatát indokolhatónak vélem. *Filó Lajos.*

KÖZÉLETÜNK.

Kovács Károly, ungi h. segédgondnoknak, a legközelebbi egyházmegyei gyűlést megnyitó beszéde.

Nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés!

Éveim számánál fogva, reám hárult elnöki tisztemből kifolyólag, szerencsém lévén üdvözölhetni ez év beálltával nagyobb számmal összesereglett egyházmegyei közönséget, amennyiben multon épült a jelen, s a jelen alapja a jövőnek, méltóztassék kegyesen megengedni, ha bátor leszek némi futó tekintetet vetni a lehanyatlott év eseményeire, hogy azokból tanulságot meríthessünk a jövőre. Nem lesz valami bájoló a kép, mit fel fogok mutathatni. Az emberiség a mult éven is — mint annyi számtalan előzőin — vívta a lét kényszerű küzdelmét, szellemi és anyagi fegyverekkel. A vén Európa egy iszonyú lávával telt aknákat képezett, s képez ma is, melynek egyik krátere éjszakon, mint nihilizmus, régóta ingatja a társadalom rétegeit, másika nyugaton, mint fenizmus tört ki, s gyilkolással, gyűjtogatással akarja érvényesíteni jogát a földhöz, melyet évszázadok óta véres verejtékével, éhen, sápadt arecal mível, hogy munkája gyümölcsét szívtelen ura kényelmesen élvezze, ha szeszélye magával hozza, elkergetse világgá, paternos in sinu ferentem penatesque laresque; nem távol tőlünk — mi fájdalmasan hat ki reánk is — mint panszlávizmus, rabló-bandákat hány torkából, melyek égetve, pusztítva, gyilkolva, életre-halálra elszántan útját állják a civilisationnak. Míg e helyeken a lét harca erőszakos és véres tények borzalmaiban nyilatkozik,

a hatalom sem késik eszközeivel lehűteni az izzó szenvedélyeket. Ez a múlt év képe, főbb vonásaiban, melynek keretében hazánk is egy helyet foglal el.

Az idegen földből átültetett, a nemzet természetét, szellemét és történelmi multját számba nem vevő intézmények, folytonos experimentatiók, az igazságszolgáltatás lassúsága, az uzsora felszabadítása, tévesztett hiteltörvények, az adók évről-évre szaporodó nemei, folyton szedték az áldozatokat. S a mily mérvben terjedt az elszegényedés, oly, sőt fokozottabb mérvben terjedt az erkölcsök hanyatlása, lazult hit és vallásosság, népesedtek a tömlöcök oly számban, mint még soha; a megélhetés felett kétségbeesettek egy része kiköltözött és költözik, keresve új hazát, némelye megőrült, vagy öngyilkossá lett. Támadtak ugyan nagylelkű hazafiak, kik feladatukul tűzték ki maguknak eloszlatni a közöny hidegségét, tevékenységre buzdítani a nemzetet, figyelmeztetni a veszélyre, s nem lehet tagadni, hogy némi pezsgés állott be a cselekvés terén, értekezletek, társulatok, tervezetek egymást váltották fel, s a kormány is több üdvös intézkedéseket tett népnévelés, kereskedelem, ipar és mezőgazdaság érdekében *).

Vallásfelekezetünk — a magyarországi ref. egyház — sem maradt tétlenül, elfoglalta megillető helyét a küzdőtéren. Hogy mit tűzött ki feladatául? e végett szükséges kissé messzebb időre visszatekintnünk. A negyedik század második felét éli már a reformatio hazánkban. Az embert biztonsága s művelődési ösztöne társadalmi életre hívta, a társadalmi lét rendezett, szervezett állapotot feltételez. Midőn őseink a vallásújitást elfogadták, különváltak az ősegyháztól, tehát külön társulás és szervezkedés lett szükségessé. Hja, de a szakadás üldözést kelte fel, s az hatalmas és erős volt, rendezve az ősegyház gazdag papsága által, élén a fejedelemmel. Rendezkedés, szervezkedés csak a tagok összefövetelével, a gyűléseken lehető, de összegyűlni csak hatalmas főúr vagy fejedelem pártfogása s védelme alatt volt lehető, s csak oly területen, mire annak hatalma kiterjedt. Innen ref. egyházunk elsőbb szervezkedési szabványai, egyházi törvényei, csak részletes összefogeteleknél, gyűléseknek eredményei, s azok az összefogetés helyi viszonyainál fogva, az országnak hol egyik, hol másik részén tartattak érvényeseknek. Sok vérnek kellett omlani, sok keserves könynek csordulni, ki kellett ürülni az üldözés méreggel telt kelyhének, négy békekötésnek kellett sok drága vér árán kiküzdöttni, kegyleveleknek kiadatni, Isten szabad ege alatt sok ünnepélyes eskünek elhangzani, mindenkor azon elhatározással, hogy meg ne tartassanak, s az üldözések annál művészebb alakban folytattassanak, s csak a hatalmas francia forradalom keltette enyhébb légáramlat tette lehetővé, hogy a századán felülemelkedett gondolkodású, de központosítási tervének keresztülvitelénél az eszközökben nem válogató fejedelem türelmi rendeletének óltalma alatt békésebb napokat élt őseink, 1791-ben, midőn az ország rendei az alkotmány biztosítékai, s vallásfelekezetünk jogainak körülírása felett tanácskoztak, az ország fővárosában közönséges egyházi gyűlésre összejöhettek. E gyűlésből már csak Erdély hiányzott, mely Magyarhontól még akkor elválasztva, saját alkotású törvényekkel kormányozta magát. Ezen gyűlésnek végzeményei királyi szentesítésben nem részesültek, s így csak annyiban nem maradtak papírmalaszt, amennyiben némely egyházmegyék, kisegítőül, gyakorlatba vették. Az élet azonban kivívja követelményeit, vagy mint latinul mondani szokták: „mundus se expedit.“

Az egyházkerületek szervezték körükben egyházi kormányzatukat, mindenik saját ízlése s belátása szerint többkevesebb iskolai befolyást engedve az egyházközségeknek saját

ügyeik intézésébe; s így történt, hogy míg a mi egyházkerületünkben az egyházközségek — alig valami kivétellel — közgyűléseikben hoztak határozatokat, s azokat választott előljáróik — presbytereik — által hajtották végre, a lelkész és gondnok kettős elnöklete és vezetése alatt: más kerületekben maguk magukat kiegészítő egyháztanácsok — consistoriumok — a lelkész egyedüli elnöklete alatt intézték az egyházak ügyeit, mignem jöttek a megpróbáltatás napjai, melyeket már mi éltünk és szenvedtünk át, s melyekben a vallásfelekezetünkhöz nem tartozó hatalom megírta a rendszert, a törvényt, s reáparancsolta egyházunkra, eltiltotta a gyűlések tartását, tehát azt, hogy az egyháztagok befolyassanak saját ügyeikbe; eltiltotta a világi elnököket székeik elfoglalásától. Hatalomnak, mely rendőrökkel, tömlöcökkel, szuronyokkal, ágyúkkal rendelkezik, egyes emberek ellen nem szegülhetnek, de van nagyobb hatalom is, s ez a hatalom: a nép, az egyakaratú, egyetértő milliók; egyes embereket lehet bilincsekbe verni, legyilkoltatni, felakasztani, de nem az összes népet. A consistoriumok jónak látták hivatkozni a népre, s ott is, hol elébb gyűlések nem szoktak tartatni, ott is, a hol szokásban voltak, összegyűlt a nép, s három millió protestáns — mint egy ember — tiltakozott az önkény ellen, s a hatalom meghátrált. Visszaállott tehát a megelőzte állapot, az egyházmegyék és egyházkerületek újra szervezkedtek, de bárha a siker a gyűlések mellett hangosan kiáltott, bárha tartásának általánosítása tért hódítani látszott, sőt elvül hangoztatott: ahol a consistoriumok megszokták önkényes eljárásuk kényelmességét, visszatértek régi szokásukhoz. Bekövetkezett aztán, hogy míg a szoros értelemben vett magyarhoni négy egyházkerületben egymástól eltérő egyházi s iskolai kormányzat áll fenn, az időközben visszaesett erdélyi vagy királyhágontúli kerületben, hatalmas fejedelmek által adott kiváltságok és saját intézmények léteznek. Az összes magyarhoni protestantizmusnak egy jelvény van zászlóján: az emberi művelődés és közérkölciség előmozdítása. Különböző szervezet, különböző intézmények is vezethetnek ugyanazon eredményhez, de mennyivel könnyebben és hatalmasabban érthetik el egyesült erővel, egyenlő intézményekkel, összevágó eljárással? „Concordia res parvae crescunt,“ az egyetértés csodákat művel, s nekünk valóban csodákra van szükségünk. Országunk királyai és nagyjai tömérdek vagyont áldoztak a vallás és tudomány oltárára. A mint elváltunk az ősegyháztól, azon javak élvezetétől megfosztattunk, saját erőnkre s egymás segélyére lettünk utalva.

A nemzet — egy felmagasztosult pillanatban, a korszakot képező 1848. évben — kimondotta a vallások egyenjogúságát; de ezen törvény még mai napig is írott malaszt; a megbukásunkat követte évtized növendékei nem élvezték az önkormányzat tevékenységét s áldásait, központosítási eszmékkel saturálvák; vallásunk vezérférfit, egyházunk támaszpontjait egymásután dűledeznek, az újabb kor gyermekei képzésre várnak, a hatalom központosítási törekvése önkormányzat iránt nem kedvező; ezekhez járul, hogy a tanügynek a nemzet által rég óhajtott, sok sürgetés után elvégre a középiskolákat illetőleg §§-okba foglalt rendezésénél, autonómiánkat megbénító, s az állami beavatkozást kiterjesztő törvényt helyezett kilátásba, s egyházi és iskolai kormányzatunk még akként is, a mint történelmileg kifejtett, rendszerbe foglalva nincs, az idő és szokás azokat ugyan megszentelte, s reánk kötelezőkké tette, de mivel a királyi szentesítést nélkülözik, végrehajtásuk a közigazgatási hatóságoknál akadályra talál; ezeken felül — mint előbb említém — sanyarú évek nehezettek reánk, elszegényedtünk, pusztulunk, veszünk; hogy ily körülmények közt felekezettünk, mint oldott kéve, szét ne hulljon, megérett a tömörülés, s annak létesítése végett a zsinattartás eszméje. S a zsinat, 90 évvel a legközelebb Budán tartott után, múlt év

*) Engedelmet kérünk, hogy lapunk szűk tere miatt, eddig, itt-ott kénytelenek voltunk meg rövidíteni, a különben igen érdekes általános rajzot.

okt. 31-én Debrecenben összegyűlt, megteremtette az egyesülést erdélyi hitrokonainkkal; megalkotta, egyöntetűvé tette úgy az egyházi, mint az iskolai kormányzat rendszerét, a felelősség szentesítésére, s az erkölcsi ápolására hozott fegyelmi törvényeket; rendezte az egyházi bíróságokat és törvénykezést, szabályozta a lelkészválasztás jogát, s mivel jelen viszonyaink közt csak úgy biztosíthatjuk fennmaradásunkat, ha vállat vállhozva, egymást támogatjuk, egymásnak segédkezet nyújtunk: megalapította az országos egyházi közpöntárt, s megalapította oly kiszámítással, hogy mindnyájunk évenkénti csekély hozzájárulása mellett — a nélkül, hogy az egyesek jelentékeny terhelést érezhessenek — reform. egyházunk égető szükségét fedeztethessenek, a gyengék gyámolítása, a nyomorral küzdők felsegítése, az elesettek felemelése által az összetartás megszilárduljon, hogy bármi vész és vihar mindnyájunkat együtt találjon. Legégetőbb szükség volt álláspontunkat a munkába vett középiskolai rendezésnél kinyilatkoztatni. Tanintézetünk vallásos társadalmi életünk lényeges szervei, egyházunk testének kiegészítő részei. Nemzetközi biztosíték békekötések, országos törvények, királyi hitlevelek, kormányzati intézkedések alapján kifejtett jogszokásoknál fogva az államhatalom közvetlen befolyása nélkül kormányoztattak, bizonylataik az államhatalom által teljes érvényűeknek tekintettek, történelmi multunk kezeskedik, hogy államellenes tanokat nem terjesztenek; ki kellett mondanunk: szabja meg törvény a tan rendjét, terjedelmét, a bizonylatok érvényességének kellékeit, de ha léteznek az országban tanintézetek, melyeknek iránya ellenőrzést igényel, gyakoroltassék az, eddig bírt autonómiánk sérelme nélkül. Szerencsém lévén a nagy. egyházmegye közönségének mély hálával fogadott bizalmánál fogva a tanácskozásokban részt vehetni, megelégedéssel jelenthetem, miszerint egyházkerületünk küldöttei a zsinat szabadeivübb elemét képezték, s egyházkerületünk szellemét csak ott nem érvényesíthették, hol a többség a számot vetette mérlegbe.

Áttérve most már egyházmegyénk életére: a megelőzteknél kissé kedvezőbb aratási eredmények némi segélyt nyújtottak a leélt sanyarú évek terheinek könnyítésére, s e részben hálával kell adoznunk a gondviselésnek; az erkölcsi és vallásos mivelődés tökélyesbül és ha jelentékeny mozzanatokban nem nyilvánult is, mint az egyházlátogatási jelentések tanúsítják, hanyatlást nem tűntet fel, de helyenkint feltűnő gyarapodásnak indult, mit bizonyára az illető lelkész urak lankadatlan buzdításának s kitartó eszélyességének lehet tulajdonítani.

Itt már berekeszthetném kissé hosszúra nyúlt előterjesztésemet, ha megemlékezem nem kellene azon csapásokról, melyek egyházmegyénket sújtották. Első ezek közt azon szerencsétlenség, mely a kis-dobronyi egyház egyházi épületeit, templomát, paplakát, iskoláját elhamvasztotta, bár azokat, lelkészének buzgósága és bölcsesége, előjáróinak tevékenysége, a hívek áldozatkészsége, a biztosítási alap s takarékmagtár nem csekély hozzájárultával, hamvaiból már is fényesen kiemelte. Súlyosodott az egyházmegyénkre nehezdedt csapás két érdemes lelkészünk váratlan elhunytában, de betetőződött azon vesztésben, mely köztiszteltől környezett, érdemekben gazdag segédgondnokától, mélt. Bernáth Zsigmond úrtól, hosszas és tettűs életének alkonyán bekövetkezett halálában érte. Illő, hogy emléküket mélyen véssük fájó lelkünkbe, s megörökítsük lapjain jegyzőkönyvünknek; s ezzel a tanácskozást megnyitottnak nyivánitom.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Adományok a szépművészeti és műregészeti muzeum részére.** *Id. b. Vay Miklós*, koronaőr és főiskolánk főgondnoka, a következő levelet intézte muzeumunk öréhez: „A magyar tudományos akadémia, félszázados ünnepélye alkalmával, összes tagjait lefotografírozatta, ezen, idővel még becsesebbé válандó gyűjteményt, *Miklós* fiam, oly célból vásárolta meg 350 frtért, hogy azzal főiskolánk szépművészeti muzeumát gazdagítsa, amint hogy megbízásából az egészet ma vaspályán útnak indítván, a képeket tartalmazó szekrény kulcsát ide rekesztem.” Budapest, 6/3 1882. — Szeremley József, t.-dobi ref. lelkész úr, *Polonkai Albert* t.-dadai bíró következő felette becses adományát küldte be: 1) egy szörme-süveget, alkalmasint a Rákóczy korból, mely Dadán, a régi temetkező helyen eszközölt ásás közben találtatott. 2) egy filigran gömbbel díszített ezüst gombostűt. A nagybecsű adományokért és ajánlatokért itt is köszönetét fejezi ki az igazgatóság.

— **A pápa beszéde.** XIII. *Leo* trónralépésének évfordulóján, a nála tisztelegő bibornokoknak beszédet tartott, a melyben a pápai kérdés lassú oldódása és saját megalázó helyzete miatt türelmetlenkedve, kemény oldalvágásokat osztogat az olasz kormánynak és népnek; amazt jogfosztással, ezt féktelenséggel, vad indulatoskodással vádolja, majd mindkettőt fenyegeti is. „Balgatagság azt hinni — mondja ő — hogy az egész világ katolikusai nyugodtan akarják tűrni, hogy fejük, legfőbb tanítójok, sokáig maradjon az ő magas méltóságához illetlen és fiú szívökre nézve annyira kínos helyzetben... Elérkezhetik az idő, a midőn magok az ellenségek fogják segélyül hívni a közrend megővésére és a népek jólétére a hatalmas és jótékony befolyást, melyben a római pápa oly gazdag.” E reménységgel táplálkozva, azon elhatározással zárja beszédét, hogy bármennyig és mily mérvben kelljen is szenvednie, kész a reá háruló súlyos kötelességeknek megfelelni; bízva istenben és a szent collegium állhatatosságában. Különös véletlen, hogy ugyanekkor a francia parlamentben a concordatum eltörlését indítványozák s a pápai méltóságot *metaphysikai hatalomnak* emlegetik.

— **Simor és a magyar nyelv.** A főváros közgyűlése már egy félévvel ezelőtt elhatározta, hogy az istentisztelet a VII. kerület templomában magyar-jellegű legyen, s ezt a magyar jellegűséget az összes fővárosi templomok istentiszteletére is kiterjeszteni óhajtotta. E végből felíratot intézett a primáshoz, a ki azonban arra még maig sem válaszolt. A főváros erősen magyarosodó lakosai szégyenelni kezdik, hogy már a zsidók is magyarul tartják istentiszteleteiket, a római katolikusoknak pedig csak úgy újságképen, búcsú alkalmával jut egy-egy magyar predikáció. A papokat sürgetik is, de azok, bár elismerik a nép kívánságának jogosságát, Esztergomra hivatkoznak. Onnan pedig Rómába szoktak tanácsért járni!!

— **Az országos könyvkiállítás** f. hó 5-én nyílt meg s azon főiskolánk könyvtára is képviselve van; de, az épen most folyó könyvtár-rendezés miatt, nem egész jelentőségében. Ritkaságaink egy jó részét nem lehetett elküldeni.

— **Apró hírek.** *Orbán Főzsef*, sárospataki tanárnak *Bernát Zsigmond* felett mondott s nagy hatást keltett beszéde elhagyta a sajtót. — *A főiskolai énekkar*, folyó hó 15-ikén hangversenyt tart, a százados örömnep költségeinek fedezésére. Ugyane napot a főiskolai ifjúság, a szokásos módon, a nap fontosságához méltóan készül megünnepelni. — *Bartha Béla*, jogász-elnök, f. hó 5-ikén felolvasást tartott az egyházi és polgári házasságról.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— Megjelen minden hétfőn. —

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: „Egy ügynek vagyunk munkásai.” H. Kiss K. „A középiskola egysége és az irodalmi képzés ügye.” (3-ik közl.). Dóczy I.
„Még egy szó a maga helyén.” N. I. lelkes úrnak. Ivánka S. „Kérdőjel gyanánt.” Filó L. „Könyvbírálat.” Gérecz K.
„A felsőzemléni ev. ref. egyházmegye köréből.” Böszörményi K. „Tisztelgés Bosodi J. simonii lelkesnél.” Ruszka Gy.
„Vegyes közlemények.” „Szerkesztői üzenetek.”

Egy ügynek vagyunk munkásai.

E becses lapok egyik számában, az ochloch-ratia ellen lesújtó szavakat olvashattunk. Hogy valaki helyesli a zsinat papválasztási törvényét, jól teszi, én is egyetértek vele, több oknál fogva; de azt, hogy ezzel összeköttetésben olyan meggondolatlan kifejezéseket szalaszszunk ki a szánon: „lekanyarították derekunkról az övet, az egyedüli papi jelvényt és nyakunkba kanyarították az iskolatanítókat, hogy legyen aki a presbyteriumot a pap ellen bujtogassa!” végtelenül sajnálom és határozottan kárhoztatom is.

Mert ugyan meggondoltuk-e, hogy mit tesz ez? Meggondoltuk-e, hogy ezzel 4000 becsületes kálvinista tanító homlokára sütöttük a bujtogató bélyeget? Ha valakinek panasa van valakire a bujtogatásért, nevezze meg, vonassa törvényes kereset alá; de 4000 becsületes tanítót, kikkel egy ügynek vagyunk munkásai, nem szabad bujtogatással vádolnia senkinek sem.

Nekem ehhez az ügyhöz különösebben is hozzászólanom azért van jogom, mert azt, hogy a presbyteriumokban annyi tanító üljön, mint integrans tag, amennyi a gyülekezet papja, azt én indítványoztam legelsőben a Ballagi Prot. egyh. és isk. lapjában és a Népiskolai Szemlében, s úgy vette át az ugynevezett ref. tanítói orsz. értekezlet; de jogom van azért is, mert ez az ügy felekezetem ügye; felekezetem érdekei mellett pedig küzdeni dicsőségnek tartom; s mert, végre, én a tanítók iránt nem vagyok oly elfogult, mint némelyek.

Valóban sajnálom és hibáztatom az ilyen beszédet, amelyet közölünk senkinek sem volna szabad mondania. Nem volna pedig azért:

mert a zsinat, másnemű megbecsülhetlen szolgálati mellett, ebben a tekintetben kevesebbet tett, mint amennyit kellett volna! Ha valaki akarja: összeállíthatom a régi kánonok azon passusait, a melyekben nemcsak a tanítók

(ludimagisterek, scholarum rectorok, praeceptorok), hanem még a nagyobb tanulók is kötelezve vannak a synodusokon (egyházmegyei és kerületi gyűléseken) megjelenni, s az elmaradókra büntetés van szabva*). Így tehát a zsinat figyelmen kívül hagyott, legalább a **törvény betűiben** még most is élő jogot. E jogon ösmeri el őket a szatmári ref. egyházmegye még most is közgyűlése kiegészítő részeinek. Aztán, ha a zsinat az egyházmegyei és kerületi gyűlésekre oda jogosította volna a tanítókat, vagyis elfogadta volna az én indítványomat — mint a fentebb nevezett lapokban tettem — nevezetesen, hogy az egyes gyülekezeteknek a traktusok gyűléseire küldendő képviselői háromféle elemből álljanak, u. m. papok, tanítók (tanárok) és világiak: azok a néptelen trakt. gyűlések nyertek volna egy tisztességes elemet, a mely már saját jól felfogott érdekéből is támogatott volna minden jót. Az egyházkerületekre nézve az volt indítványom, hogy a kerületek magok jelöljék ki az egyházkerületi gyűlésben való részvételre jogosítandó tanítókat, hogy így a néptanítói szakértelem ott is képviselve legyen, a demagogia pedig ki maradjon.

No de ezeken most már túlvagyunk. Azt azonban megteheti a konvent és meg is kell tennie, hogy a kerületi tanügyi bizottságba a tanítók okvetlen bejussanak!

De tegyük föl — amit ugyan én nem akarok megengedni — hogy a tanítók bujtogatnák (?) a presbyteriumot a pap ellen; annak is vannak ellenszerei, mégpedig ezek azok:

Becsüljük meg mi papok, az oltár szarvai mellett velünk együtt munkálkodó tanítót. Ez nem azt teszi, hogyha hiányokat veszünk észre, barátságosan ne figyelmeztessük őket,

*) Egyebek közt pl. a komjáti cánonok is így rendelkeznek. L. Szerk.

s ha ez nem használ: hivatalosan intsük meg őt, de sohasem a gyermekek, vagy a szülők előtt! Ha az a tanító látja a mi jóakaratomkat, nem fog az ellenünk bujtogatni; de ha a tanító tekintélyét rontjuk: bizony a hatás ellenhatást szül ő nála is; a féreg is védi magát, hát egy önértékes tanító! A mi a tanítók megbecsülését illeti, álljon itt a jó öreg Tóth Ferenc, „lelkipásztori gondviseléséből“ egy soha el nem évülő passus: „A mi az iskolamestereket illeti: ezek a helybeli predikátor vigyázása alatt vannak és egyenesen attól függenek s azoknak subordináltak; de ez a relatio nem tiltja meg a lelkitanítókat, hogy azok iránt barátsággal ne viseltessenek, sőt, hogy ezek másoktól is illendő becsületben tartassanak, azon kell lenni; mert ha a mestert elhagyja a predikátor tapodtatni, sőt maga is eszköz abban, azután ő következik, mivel a predikátor és mester közt más személy nincs. De az iskola java és az eklézsia boldogsága is ezt kívánja, hogy a belső személyek szép egyezségben éljenek. A predikátori hivatalnak pedig semmivel jobban nem árt a lelkitanító, mint azzal, ha a mestert mód nélkül alacsonyítja és hallgatói előtt magához igen kicsinynek írja; mert úgy látszik, hogy a mikor ezt az igen megalacsonyított embert a predikátor a kathedrába felállítja, talán magát is és a sz. hivatalt is alacsonyítja, legalább a mesternek alacsonyítása, sohasem szolgálja predikátorának magasztalására.“ (77. és 78. lap.)

Ilyen ellenszer továbbá a tanítók fizetésének emelése. Azt lehetne azonban erre mondani, hogy honnan? Kisoroszi (Barsi trakt.), Kisszekeres vagy Borzova (Szatmárban), Hotyka (Zemplénben) hogy emelje például a tanító fizetését, midőn az egyház és község együttvéve sem képesek még a papnak sem adni 400 frtot, nem hogy a tanítónak és hány van ilyen? Aztán úgy látszik: a törvényhozás kiadja a 20 milliónyi tanulmányi alapot a r. kath. egyháznak s az 1848. XX. t. c. írott malaszt? Mind igaz; de éppen erre való az a domesztika, hogy a mit az egyes nyomorult egyházak nem tehetnek, tegye meg az egyetemes egyház közalapja. Erre meg azt mondják: nincs efféléről szó a ref. egyházi közalapokról szóló törvényben! Igaz, hogy a tanítókról nincs szó; de van szó az iskolák építéséről és fönntartásáról s az e célra való segélyezésről. (2—k. §. b. pont). Az iskolák pedig természetesen fönnt nem állhatnak tanítók nélkül; a tanító pedig úgy felelhet meg nemes hívatásának, ha a megélhetés gondjaitól mentessé teszszük. Erre pedig még a 400 frt. is kevés. És engem bíztat, reménynyelkecsget az, hogy a konvent, melyet a zsinat 11-ik §-a egyházi nyugintézet szervezésével bízott meg, módját fogja találni

annak, hogy a tanítók is segélyeztessenek. Ha ez meglesz: annak a domesztikának legbuzgóbb gyűjtői éppen a tanítók fognak lenni.

Ne feledjük el, mit a nagy apostol mond: „méltó a munkás a maga bérére!“ Ne feledjétek el, a mit Felméri mond, az „Iskolázás jelene Angolországban“ című munkájában, hogy azé a hatalom, a kié az iskola; ha akartok hatalmas egyházat: akarjatok egyházakhoz hív és elégedett tanítókat; az elégedetlen elemek kifelé fognak gravitálni, noha talán később keservesen megbánják a kifelé gravitálást! Ne feledjétek és ne feledjék el mindannyian, hogy nekünk kálvinistáknak nemcsak vallásos és felekezeti, hanem magyar nemzeti szempontból szükségünk van minden iskolánkra, a népiskolától kezdve az akadémiaiáig. Ha mi Kossuth és Eötvös 1848⁹-ik tervei szerint átadtuk volna az államnak iskoláinkat: 1850-ben a Bachrendszer mind németté tette volna azokat, s kérdés: megtudtuk volna-e nyerni a patentális harcot és föltámadt volna-e ez a függetlenforma Magyarország is úgy, a hogy most van? Elégítsük ki a tanítókat teljesen és ha izgatásra akadunk, akkor is: lakoljon az izgató!

Ha terünk engedné, mindkét ellenszer hatásos voltára nézve példát is tudnék felhozni saját tapasztalataim után; de ennek hiánya miatt, elég legyen csak azt megemlítenem, hogyha valaki azt hiszi, hogyha a tanító bujtogatni akar: a presbyteriumon kívül azt nem jobban teheti, mint abban? az, nagyon csalódik. A presbyteriumban szavai- és tetteiért mindenki felelős.

Még egyszer ismétlem azért, hogy az ilyen ügyben meggondolatlan nyilatkozatok csak elkecsereledést szülnek, s ne csodálkozzunk aztán rajta, ha a tanítók a lapok hasábjain papuralomról panaszkodnak. Hierarchia, küriarchia és ochlocratia egyformán veszedelmesek.

Azt se vélje pedig senkisé, hogy én e sorokat írhatnámsági viszketegből és népszerűség-hajhászból írtam. Én is megszoktam mondani a magamét mindenfelé. A miért a felekezetem ellen szórt alaptalan vádak ellen fölmertem szólalni, esztendeig piszkoltak a Rill „Paed. szemléjében.“ A jó ügy érdekében — legjobb meggyőződéseim szerint — mindig fogok szólani.

Végül, a papi tekintélyt nem a papi öv (vestis non facit monachium), de még nem is a Krisztustalan bajusztalan arc, hanem a curapastoralis alapíthatja meg. Ha Török Pál ezt nem gyakorolja, nem lett volna a pesti ref. egyházból semmi, a melyet 100 ezer frt. adóssággal vett át.

H. Kiss Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskola egysége és az irodalmi képzés ügye.

(Harmadik közlemény.)

Az emberi szellem fejlesztését tűzik a középiskola feladatául, és mégis háttérbe szorítják az ifjú léleknek a legkiválóbb szellemekkel való társalgását, az irodalmi művek olvastatását. Pedig, hogy Felméri találó kifejezéseivel éljünk: amint a primitív ember is fát dörzsöl össze fával, hogy tüzet gerjeszsen, úgy a szellemi világban szintén a szellemekkel való tartós érintkezés folytán indulhat meg a gondolkodás processusa. Az irodalmi studiumok, mint a legnagyobb gondolkodók legjobb gondolatának tárháza, legtokéletesebb művelői a leendő gondolkodónak; már pedig a különböző életpályák mindenekelőtt *gondolkodó főt* igényelnek. Lehet, hogy az irodalmi képzés egyes tényei elenyésznek — mert hiszen mennyit tanulunk a feledésnek — de magok után mégis oly erőösszeget hagynak, mely a természettudományi egyoldalúsággal szemben kéri az ember beszédéből, kilátszik irataiból és egész gondolkodásából. Hátha még aztán mi is „az élet pihenő óráira” tekintünk: a szellemi élvezetnek mennyi oly forrásait nyitja meg az irodalmi műveltség, a melyektől el van zárva, a ki csupán reál-tanulmányokkal foglalkozik.

Az irodalmi tanulmányoknak különösen alapvető részét, a *nyelvtani oktatást* szokták legtöbb oldalról megtámadni. Spencer azt vitatja, hogy a nyelvtanítás csak a *tekintély uralmára* vezet. „Ezen szavaknak ez a jelentése, így szól a tanító vagy a szótár; erre az esetre ez a szabály; ekként tanít a nyelvtan, s ezen utasítást oly készpénzül fogadja a növendék, a melyhez semmi kétség nem fér.” Csodálatos! mintha a dolgot megfordítva, épúgy nem lehetne a természettudományokra is alkalmazni: Ez a folyadék ennyi hő-fok mellett fagy, a másik több mellett; a hang sebessége ennyi, a villanyé annyi; ez a két delejsark egymást vonzza, a másik taszítja sath. miért? mert úgy van. A nyelvtan szabályait épúgy lehet experimentálni az írott műveken, mint a természettanéit a tüneményeken; s az inductív methodus épúgy a tapasztalatból fogja elvonni a nyelvet, mint a természet törvényeit. Csak ne feledjük, hogy a nyelv tényeiben ugyanazon erő közvetett műveleteit kell szemlélnünk, melynek munkálkodását a természetben nyomozzuk, s akkor be fogjuk látni, hogy a nyelvtanítás nem a tekintély, hanem a törvényszerűség uralmát biztosítja.

Pár évvel ezelőtt Bain, korunk elsőrangú psychologusa lépett síkra a philologiai oktatás ellen, s a legfontosabb oldalról, a lelki tehetségek összehangozatos fejlődése szempontjából támadta meg azt, azon állítással, hogy a nyelvtanítás a legkisebb mérvben növeli az észet s csak az emlékezőtehetséget terheli. „Kis csepp ész — úgymond — az emlékezet tág tengerében.” Eszméi nagy port vertek fel, amely azonban lecsilapult már annyira, hogy gondolatai fölött nyugodtan tekinthetünk el. Bain a hétköznapi életből, a philologiai oktatás terén több iskolában szerzett tapasztalataiból indul ki. S fájdalom, e tekintetben nemcsak Nagy-Britanniában, de hazai középiskoláinkban tán még jobban szerezhettünk hasonló szomorú tapasztalatokat. Csakhogy, viszont ha Bain a természettudományi oktatást nem Eton, Rugby, Har-

row és más statusszerű intézetekben, hanem némely hazánkbeli szegényes középiskolában látná, ahol a leggyakorlatiasabb tudományok is, részint paedagogiai erők, részint segédeszközök hiányában, csaknem merő könyvnélkülözés útján taníttatnak: akkor a philologia ellen szórt támadásait a természettudományok ellen fordította volna. Azt akarjuk mondani, hogy egy tanulmányi ágnek lelketlenül kezelése nem jogosíthat fel arra, hogy magának az illető tanulmánynak képző erejét elítéljük. A hadvezér csatavesztéseért a stratégiát, a tanult gazda bukásáért az oeconomiát senkisésem fogja eldobni. Hogy csak egy egyszerű mondatnak is az összeállítása, a jelzőnek főnévével, az állítmánynak alanyával való összeegyeztetése, egy birtokviszony felismertetése mennyi megfigyelő képességet fejt ki: csak az nem látja, ki a memorizálásból élösködő nyelvtanításról varr magának hímet a philologiai képzés felől. Az állítmány vonzata, a név- és igeragozás fölépítése, a névmások és személyragok viszonya, a tőszavakból származottjaik jelentésének derivatioja, s az egész etymologia, synonymia, syntaxis és a többi, hogy mennyi értelmi erőt, gondolkodó és ítélő képességet igényelnek: mindenki tudja, aki valaha nyelvtanítással foglalkozott. Iskolai köztapasztalat, hogy a nehézfejú, gépies betűmorzsolásból tengődő gyermekek épen a nyelvtanulásnál jutnak zátonyra, míg akiket a gondviselés bőven megáldott judiciummal, a nyelvtani tanórát csaknem pihenőül tekintik. Pedig ha a nyelvtanítás pusztán csak az emlékezőtehetséget táplálná — ha nem épen megfordítva állana is a dolog — de verejtékes tanulással bizonyára a leggyöngébb elméjű növendék is segíthetne magán. Tehát a philologia nemcsak kiválóan eszművelő tanulmány, hanem én magam részéről alig tudom el is képzelni: hogyan volna lehető a lelki tehetségek alapos kifejtése a nyelvnek, mint a gondolat megérzékitőjének értelmes ismerete nélkül. Hiszen a nyelvtan összeesik a gondolkodással.

Az irodalmi képzés époly értelemfejlesztő, s egészben véve szellemmívelő tanulmányokra van építve, akár a mathematica; s azonkívül, amint már föntebb megjegyeztük, oly philosophiai műveltségre vezet, amely egész *világnézetnek* szolgál alapkövéül. Az ily philosophiai világnézet mellett lehet aztán az ember — mint Greguss mondja, korán elhunyt testvéréről — természettudós s egyszersmind aestheticus és moralphilosophus. E vonás emeli a gimnáziumot ma is Európa-szerte a reáliskola fölé; mert a philosophiai álláspont és ezen épült humanus világnézet, képezheti csak úgy az állami, mint a társadalmi élet biztos alapját. Hát a tudományos képzés nem teremte-e szintén határozott világnézetet? De igen, azt a nyers világnézetet, melyet föntebb neobarbarismusnak nevezünk, s melynek gyümölcse a materialismus; azt, amit amerikanismusnak címeztünk, melynek erkölcsi rugója a nyereség és haszon kérdése.

És e pontnál nem szabad mellőznünk az irodalmi képzésnek a tudományos oktatás felett paedagogiai szempontból talán legkiválóbb előnyét, az *ethicai képzést* sem. Az irodalmi nevelés nemcsak szellemi, hanem ethicai műveltséget; nemcsak értelmi, hanem erkölcsi erőt is ad a léleknek; nemcsak tudományra növel, hanem *jellemet* is képez az emberben. És én nem tudom, nem mély értelem rejlik-e a szellemes írónak eme kifejezésében: „Egy maroknyi jellem fölér egy kéve tudmánynyal.” S ha a jellemképzés

a nevelésnek mindig fontos ágát képezte: csak egy futó pillantást kell vetnünk társadalmi életünk felédült erkölcsi ábrázatára, hogy azt ma kiválóan előtérbe állítsuk.

Van-e oly lapja a napi sajtónak, amelyben sikkasztás, hivatali visszaélés, hamis bukás vagy öngyilkosságról ne olvashatnánk? A modern civilizatio oda emelte már a mi társadalmunkat is, hogy a tág lelkiismeret, úzérkedő szellem, szédelgés, jellemgyöngöseség, vagy épen jellemtelenség, nálunk sem tartozik többé az újdonságok körébe; sőt, ha tán szellemi műveltségben nem is, de (büszkének lehetünk rá!) a társadalmi bűnökben bizonyosan elértük a legelső culturnemzetek niveauját. És e corruptio, mely polyp-karjaival átöleli a társadalom minden rétegét, az utcai gamintól a miniszteri cabinetig, mely elnyeli a társadalmi élet alapját, az emberek iránti bizalmat, s melynek érintésétől — mint csiga az ő házába — a becsületes jellemnek úgy kell magába zárkóznia... akárhány alakban nyilatkozzék is, csak egy fogalomra vihető vissza: *a jellem hiányára*. Államférfiak, társadalmi bölcsészek kutatják e kóros jelenségek okát. És én elhiszem, hogy sok, sok oka lehet; de ha tán merész állítást kockáztatnék is, nem hallgathatom el meggyőződésemet, hogy *azon elméletnek, mely az iskolai tanulmányokat is a gyakorlati hasznavehetőség vezérelve szerint méltatja, nagy része van a társadalom erkölcsi talajának megingatásában*. Túlhajtott utilitarismus és erkölcsiség antipolaris fogalmak; a nyers realismus elhagyja satnyulni az emberben a legnemesebbet: az erkölcsi jellemet.

Az egységes középiskolának a természettudományokra való építése ellen tehát a jellemképzés érdekében is tiltakoznunk kell. Részemről legalább azt az oktatási rendszert, mely egészen a gyakorlati élet göröngyeihez köti az emberi lelket, s az erkölcsi élet kérdései iránt oly közönyösen hagyja, hogy azokról gondolkozni sem tudhat: nem hiszem képesnek arra sem, hogy a család, haza és ember szeretetét olthassa az ifju szívébe, s hogy a jog, igazság, szabadság vagy bárminemű erkölcsi eszme iránt is lelkesülést gyújtson növendéke keblében. A tudományos oktatás fog nevelni üreskeblű cosmopolitákat, akiknek ubi bene, ibi patria; de nem fog nevelni honfiakat, kik a nemzet érlüktetését saját szívveréssökkel azonosnak tekinték. Növelhet az életnek kitűnő gyakorlati férfiakat; de erkölcsi erőt, mely őket arra képesítse, hogy fölemelt fővel állhassanak meg a létért való küzdelemben akkor is, ha tán az élet bányájában a kenyérkereset aranyere előttük megszakad: sem a kétszerkettő, sem az éleny ismerete nem adhat. Az erkölcsi érzés erejét, mely még az üzlet piacán sem engedi az embert a lelkiismeretlenségig alásülyedni, a jellemzilárdságot, mely még a legnagyobb veszélyek között is megóvjá az embert attól, hogy elcsüggedve az öngyilkosság karjaiba dobja magát: csak az irodalmi képzés, vagyis az a nevelés adhatja meg, mely az ifju lelket a mult idők nagy jellemeinek mintaképe által irányítja, az emberiség erkölcsi és szellemi fejlődésének s örökös küzdelmének szemléltetése által edzi meg. Az irodalmi művek époly kiaknázhatalan bányául szolgálnak az erkölcsi nevelésnek, mint a természettudomány az igazság kutatásának. Igaz, hogy ez a rendszer, mely a nevelést a Hunyadiak és Zrínyiek, vagy a Horatiusok és Grachusok hazaszeretetére, Aristides igazságérzetére, Socrates bölcs szerénységére, Regulus becsületérzésére, Rákóczy szabadság-

szeretetére, s a hazafiui és polgári erényeknek az irodalomban megörökített többi mintaképeire vezeti vissza: bizonyosan sok tanulni valót hagy fenn a későbbi szakfélfiúnak, de valódi embert nevel a társadalomnak. *A szakismeretet meg lehet szerezni fejlettebb korban is, de nem a jellemet.*

Végül, bár nem akarjuk az athénai Sophisták szerepét paedagogiai elvvé emelni, mindazáltal az irodalmi képzésnek nem megvetendő előnyéül tekintjük a természettudományi felett azon *előadásbeli ügyességet* sem, melyre az irodalmi műveltség juttat el bennünket. Világosság, szabatosság, választékosság és aesthetikai ízlés beszédnek úgy, mint az iránynak savát borsát képezik. A szép előadás lelket önt a holt anyagba is, s az igazság is kellemesebb lesz a szépség zománcával körülragyogva. Az irodalmi képzés az előadás mintaképein, az aestheticus irány műremekein vezeti át az embert, s mi természetesebb, minthogy a tartalom, az eszmék mellett azoknak külalakja is lenyomódik a lélekbe. Csak hallgatnunk kell egy irodalmi műveltségű embert, vagy olvasnunk művét: s szinte alig tudunk bűvköréből kibontakozni. A realismusnak ellenben irálya is nyers és ízetlen, mint világnézete. Nem ritka eset, hogy a már reáliskolákból kikerült tudományos emberek sem képesek foglalmazni és ezen iskolák ellen épen ezen oldalról tettek legtöbb kifogást a multban úgy, mint a jelenben.

Tehát egységes középiskolák az irodalmi képzésre építve! Hogy azonban félre ne értecsünk, ismételten is megjegyezzük, hogy mi egyedül üdvözítő rendszert a nevelés terén sem ismerünk, és mint az egyoldalúság ellenei, a természettudományi oktatás körét az iskolában nem megszorítani, hanem a *lehető mértékig* kiterjeszteni óhajtjuk, csak hogy az irodalmi súlypont megtartása mellett. Hitünk szerint: így képezhet a középiskola legbiztosabb alapot a felsőbb oktatásra, s így lehet állandóan a kor specialis igényei mellett, az általános emberi műveltség veteményes kertje *).

Dóczi Imre.

T Á R C A.

Még egy szó a maga helyén.

N. I. lelkes úrhoz.

A „Sárospataki Lapok“ 11. számában N. I. úr, cikkében azt hozza fel ellenem, hogy én ötlet erősen megtámadtam a zsolttárok miatt, és hangsúlyozva mondja, hogy én sz. Dávidnak és familiájának erős gyűlölője vagyok stb. Valakinek olyakat állitania felőlem, a miket bebizonyítani aligha képes volna: sajátságos jellegre enged következtetést vonnom, a nézetek és felfogások megítélésénél. Öngazolás végett tehát szabad legyen nézetei aaptalanságát s állításai valótlanságát röviden bebizonyítanom.

*) E cikkben elmondott véleményünk igazságára, annak megírása óta, kiváló bizonyítékot szolgáltatott a közoktatásügyi miniszter úr, ép e napokban kibocsátott rendelete által, melyben élénk vonásokkal ecsetelve azon eredmény csekélységét, melyet a reál-iskolák a philologiai tantárgyak körében eddigelé tanúsítottak, meghagyja a tankezületi főigazgatóknak, hogy a fenhatóságuk alá eső reál-iskolákban figyelemeket kiválóan az irodalmi műveltséget illető tantárgyakra fordítsák, s kimerítő jelentést terjeszsszenek hozzá, úgy e tanulmányokban elérendő eredmény felől, mint azok tanárainak tanító-képességéről. De hát az ily intézkedés (nem is említve azon gyanút, mely a rendszer hibáját épen a kormány által képesített tanárok tanítói képességére akarja hárítani) félrendszabály marad mindaddig, míg a reál-iskolák is az irodalmi képzésre nem lesznek fektetve.

D. I.

Nincs igaza a közlő úrnak annyiban, amennyiben ötet, mint egyént legtávolabbról sem volt szándékomban megtámadni; hanem csak, felfogásom szerint, egyoldalú s alap nélkül való nézeteire akartam jóakarattal észrevételt kockáztatni. Nincs továbbá igaza abban sem, mintha én sz. Dávidot gyűlölném; ez nem szokásom és jogom sincs hozzá; csak sajnálkozni szoktam bizonyos oly gyarlóságok felett, melyek egy magas rendeltetésű könyvben, mint szentcélu s nemesirányú művek szerepeltetnek.

Hogy a sz. Dávid neve alatt előforduló, de nagyrészen mások által íratott, a közlő úr által pedig régi fényben és dicsőségben tekintett zsoltárok, úgy, miként azok Énekes-könyvünkben közölve vannak, a mai emelkedettebb keresztyéni szempontból ítélve, oly magasak és mélyek volnának általában, hogy egy művelt gondolkozású s a reformált hitelvek voltát felfogni és megérteni tudónak fészé-
dülést és szemképrázatát okoznának, azt kétségbe vonom s ez kissé elbizakodott kifejezés is az illető részről; a honnan állításaim megbizonyítása végett alább illustratioval is szolgállok. Reményilem: ha közlő úr nem is, de a tisztelt olvasó közönség meg-leend győződve afelől, hogy azon bizonyos kath. nő, ki itt akarattal szerepel, helyes és tapintatos véleményező volt zsoltáraink némely részét illetőleg, s afelől is megnyugtatót szerezhet magának, hogy az illető tisztelt nő nem elfogult, nem olyan léha gondolkozású, mint a minőkkel, főleg vallási nézetekre nézve, gyakran ott is találkozunk, hol emelkedettebb nézeteket hittünk, vártunk és reményeltünk; nem is a merev betűkhöz ragaszkodó, hanem derék, művelt és okos nő. Miután azok a közlő úr által kivétel nélkül nagyrabecsült zsoltárok nem a kath. nőért, hanem a ref. közönségért voltak átültetve — örülök, hogy ennyit megtudhattam a közlő úr cikkéből — lássuk, hogy azon terebélyes Libanon és Sirioni cédrusfa, melynek árnyékában a ref. közönség annyi évek óta énekel, minő nemes gyümölcsöket termett, s miként oltották azokkal lelki éhőket az egyház hívei? Nem akarok terjedelmes exegezist adni e tekintetben, csak néhány példát mutatok föl a sok közül; ki általánosságban akarja ismerni e dolgokat, ne sajnáljon se időt, se fáradságot a zsoltárok átbírálására! Szabad legyen azonban előre nyilvánítanom, hogy én a zsoltárokat úgy tekintem és úgy veszem föl, mint „*istentiszteletre rendeltetett ének-szövegeket*,” tehát fogalmamnak kell lenni arról, hogy voltaképen, egy fennsőbb értelemben vett istentiszletnek mily szellemben írott Énekes-könyv szolgálhat tárgyául? A sz. Dávid címe alatt sorakozó zsoltárok, mint már említettem, tartalmilag egymástól annyira elütők, mint a Sz. B. „*szentek hegedűje*” című magánházi Énekes-könyvé, s annyira szív-, lélek- s érzelemsértők sok tekintetben, mint lélekemelők is másrésről; úgy, hogy azokban a közlő úr által emlegetett mélység és magasság megvan bizonyos pontokon; de a tiszta fénylő világosságot — mint a viharhajtotta felhők a napsugarakat — homály és foltok fedezik; és épen ezeket a foltokat, homályokat ohajtánám én kivéetni a zsoltárok közül, mint a melyek a valódi igaz vallásfény után epedők lel-kére mindig kellemetlen hatással voltak és lesznek.

Már a „Magyar prot. Egyh. és Isk. Figyelőben” közöltem a kihagyásra méltatott zsoltárokat; azonban itt ismét kénytelen vagyok bizonyos tekintetben ismétlésbe bocsátkozni, és pedig önigazolásul azokért, kiket e dolog közelebbről érdekelhet.

Fölmutatom tehát azon zsoltárokat egyszer mindenkorra, melyekből *istentiszteletre alkalmas és gyülekezetek által kifogástalanul* előadható énekeket szerkeszteni, minden vallásos ihlettség és magas költői felfogás mellett sem lehetséges; ha pedig volna oly merész vállalkozó, ki azt tehetné: arról elmondható lenne, hogy „*a bölcsesség kövét megtalálta.*” Tehát, nem véve figyelembe azon egy-két verset, melyet hol egyik, hol másik zsoltárban első tekintettel éneklésre alkalmasnak vehetünk, nem használhatók ezek: a 2., 3., 7., 14., 18., 22., 35., 41. A 44. zs. némely verse arra tanít, hogy miként kell Istennek szemrehányásokat tenni, ha a halandó kívánságának onnan felülről elég nem tétetik. A 45. zs. egészben képletes kifejezésű, de mi a nép felfogásához nem való, az 5. versből ugyan, ki magában csábítási hajlamot érez, tanulhat. — A 47., 48., 49., 52., 53., 54., 55., 58., 59., 60., 64., 68. alig egy-két vers kivételével, mind használhatlanok. A 69. zs. 10., 11. verseiből, melyek az átkozódás bizonyos nemé-
s tanak, még gyöngéd (?) módosítással is miként volna lehetséges közlő úr szerinti éneket szerkeszteni: nehéz elgondolni; miként a 73., 74., 75. zsoltárból is! A 76. zs. után megtudhatjuk látnoki ihlettséggel, hogy *a szekér a lóval együtt mikor alszik el!* Hát a 78. zs. ez az „epicai műfaj”! az ám, a javából! Erről a közlő úr azt állítja, hogy egyike a legszebb zsoltároknak. Ezen állításra lehet már jogosan elmondani, hogy: „hebehurgya szelességgel” stb. Hogy a LXXVIII. zs. oly műfaj volna, hogy annak némely versei nagypénteken, bűnbánó heteken, betegségkor s temetéskor is alkalmazhatók lennének: merő képtelenség! talán a XXXVIII. zsoltárról akarta ezt a közlő úr mondani? De ezen epicai műfajú zsoltárról mondok én szebbet, nézzük meg csak a 33. versét! — ime Isten ebben úgy van feltüntetve, *mint aki sok bort ivott és kiált, azután az ellenre találván, hátul rajta nagy sebet vágott*; „mily hatásos, mily egyszerű leírás! — hát a megelőző versek, mint a melyek tartalmuknál, pl. undok férgek, legyek, szunyogok, békák, cserebogarak, sáskák stb. fogva, a vallásos lelket mintegy kiragadják a földiek határából! — ha az efajta tartalom meghagyásával is felvehetők a zsoltárok, akkor tisztelem a vallásos izlést és felfogást! Hát a 79., 81., 82., 83., 87., 88., 89., nagyrészen, 94., 105., 106., 107., 108. zs. mit használnak? Így a CIX. zs. is mire való? arra, hogy megtanítsa az olvasót az átkozódás külön nemére, mint a LXIX. zsoltárban láttuk! — Ezeknek és még a meg nem nevezetteknek nagy része tehát oly tartalmu, hogy a bennök rejlő szellem a keresztyén szellemmel egyáltalában nem azonosítható; az ily zsoltárokról mondtam s mondom is, hogy végkép kihagyandók, mert ezeket semmi költői lángész élvezhetőkké nem fogja tenni. . . ! De ha mégis akadna közöttünk széles e hazában, ki ezen állításomat tetteleg megcáfolná, akkor nagyon el fogom ismerni, hogy tudatlan vagyok a lelkiekben.

Ha az illető érdekeltek a jelzettem zsoltárokat keresztyéni vallásos szempontból, szigorú pontossággal átnézik, meggyőződhetnek arról, hogy miért és mennyiben akarom én azokat N. I. úr szerint kiirtani, csak azok bűvárlásakor az illetők körül ne gátolja a szabad kilátást az orthodoxia sűrű köde. Át fogják látni, hogy teljes kiirtásról szó sincs, csak az olyanokról, melyekből népünk sem szellemi, sem erkölcsi, sem vallásos tanulságot a mai fogalmak szerint nem nyerhet, lelki vigaszt nem

merithet, tehát csak hasztalan foglalják el a helyet az Énekes-könyvben.

N. I. úr felhossa továbbá, hogy: „*ha a zsolttárok átalakításának alapoka a héber szellemben rejlik, akkor az ó-testamentomot is el kellene vetnünk, mert annak szelleme egészen zsidó.*”

Nem állítom, hogy az ó-testamentom, minden kirívó héber szelleme mellett is, teljesen elvetendő volna, csak azt mondom, hogy annak is vannak polyvái, s nem ártana a tiszta szemet kiválogatni, s azt adni a hívek rendelkezése alá. De ez drága kincs! mit tennének az illetők akkor textus dolgában? holott ez annak alapanyaga! Nem akarunk darázs-fészekbe nyúlni, de mindenki tudja, hogy az ó-testamentomban is vannak oly kifejezések, melyek könnyen gyúanyagúl szolgálhatnak kevésbé mivelte lelkűeknek az erkölcstelenségre! Tudjuk pedig, hogy egy nem a maga helyén kiejtett szó, vagy egy rossz példamutatás a nagy komolysággal keresztülvitt nevelést hányszor megingatta!? hát ily irányu s tartalmu dolgoknak csak egyszeri véletlen átolvasása is, mily hatással lehet a mivelttség alsóbb fokán állók lelkületére? Nézzük meg jól tehát, hogy *mi eszközökkel* akarjuk a népet keresztyéni szellemben előbbre vinni, hogy méltók legyenek azok azon célra*).

Fölemlitém előbbi cikkemben, hogy az új Énekes-könyv alkalmazásánál nincs mitől tartani, ha arra előkészítjük a gyülekezetet. Nekem teljes meggyőződés, hogyha közkedvességű, tekintélyt túlságosan nem tartó, vagy arra nem féltékeny hivatalnokok állnak az ügy élére, nincs oly magyar ref. gyülekezet, melyet az énekügynek megnyerni ne lehetne. Jó a magyar nép, s „*ha vele bánni tudnak, az ingét is odaadja!*” Én legalább állítom, magam részéről, hogy nincs az a falusi gyülekezet hazánkban, melyben szép és előzékeny bánásmóddal nemhogy az új Énekest meghonosítani, de még a templomi összhangzatos éneklést is létrehozni ne tudnám, föltéve, hogy érelyes presbyterium volna a háttérben. Jóakaratu figyelemzés, szíves kérelem, tanácsadás, nemes példadás mindig megteszik hatásukat a népnél!

Ami végezetre a N. I. úr azon nyilatkozatát illeti, hogy én a vallásos hanyatlás okát a lelkészeknek róvom föl, arra azt mondom, hogy „*jók ne vegyék magukra.*”

Megnyugtatóul egy zárszót még. — Én a XXXVIII. zs. 5-ik versével sérteni nem akartam; a versben csak bolondságról van szó, mi nagyban különbözik a „bolond” kifejezéstől, — mint meleg és hőség, vagy hüvös és dermesztő hideg sem egy jelentőségűek, ugy ezek sem; ember a nélkül nincs, még a legbölcsebben is megtörténik sokszor, ime Dávid is gyakran elismeri ezt magában. — Ez tehát nem volna nagy baj; nagyobb annál az, hogy nézeteink, elveink az énekügy terén eltérők, ugyanazért minden szószaporitást kerülök; *de ha szükségét látom, hogy az énekügy érdekében annak javára erőmet latba vessem, tenni fogom.* Győzzön ami jobb!**) *Ivánka S.*

*) „Páris Amerikában” című élvezetes tanregény 216 ik lapján Trúth lelkész szónoklatában a többek közt azt mondja: „Okoskodjatok vallástok felett, vessetek ki belőle minden zsidó- vagy pogány-vegyülést, mely tisztaságát megrontja.” stb. Ajánlom e mű elolvasását mindenkinek.

**) Minthogy szakértők és az olvasó közönség, az eddig történt szóváltások után, azt hisszük: teljes ítéletet alkothatnak a vitatott ügy érdemében: az énekügy ezen oldalról való taglalását, magunk részéről, befejezettnek nyilváníttuk; feltartván lapunkat, természetesen arra, hogy e nagyfontosságú kérdés más irányban és más részleteiben, a szükséghez képest, szintén tüzetes megbeszélés tárgyává tétessék.

Szerk.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kérdőjel gyanánt.

II.

Radácsi a *paedagogia* nevében is intézi kifogásait. Elismerem, hogy nagy hatalmat hi segítségül; mert annak elveit a vallástanításnál sem szabad figyelmen kívül hagyni. Azonban, hogy amit ő a *paedagogia* nevében elítél, az mind a *paedagogia* ellen elkövetett vétség volna: ezt legyen szabad *kérdőjel* alá helyeznem.

A *paedagogia*nak főbb elveire nézve könnyű az egyetértés; azoknak alkalmazásánál azonban csaknem annyi az eltérés, a hány író vagy tanférfi magát *paedagognak* vallja. Én is szívesen egyetértek Radácsival azon föelvre nézve, melyet Fáy András Óramutatója nyomán birálatában felállit; nevezetesen: hogy a vallásosság az ifjuságnál ne ajakpetyegésben álljon; hogy a gyermekkel csak annyit közöljünk a vallástól, amennyit megbir, s hogy az első években hittan-tanítás helyett annak csak szivhajlamát kell képeznünk, s Isten létezése, jósága, bölcsesége érzetere vezetnünk sat. Azonban Radácsi ezen *paedagogiai* elvet egészen másképen alkalmazza, mint én azt alkalmazandónak vélem.

Ő ugyanis azon következtetésre jut, hogy tehát a kátészerű hittant népiskoláinkból egészen mellőznünk kellene; mert a mi egyházunk hittana nem a népiskolának, legalább nem a 4-ik osztálynak való; s ha már nem akarjuk azt nélkülözni: tegyük át annak tanítását a 6-ik osztályba; de akkor is mellőzzük belőle, ami inkább kételkedést és versengést szül.

Hogy a hittant a népiskola 4., 5. vagy 6-ik osztályában kell-e tanítani? ez, elismerem, lehet vitatás tárgya. Egyházkerületünket annak a 4-ik osztályban való taníttatására az a tekintet vezette, hogy sokan kikerülnek a mindennapi iskolából, anélkül, hogy a 6. vagy 5. osztályig feljutottak volna és hogy még most is sok helyen csak négy osztályból áll a népiskola; egyházkerületünk pedig azt akarta, hogy hittani oktatásban való részesülés nélkül minél kevesebb növendék hagyja el iskoláinkat. Az is lehet vitatás tárgya, hogy a népiskolai hittanba mennyi tananyag öleltessék fel; de olyan *ref. hittant*, míg csak más confessio nem állapittatik meg, az elemi iskolások számára sem képzelhetünk, mely eredeti ártatlanságról, eredendő bűnről, isteni kegyelemről, váltságról, mennybemenetelről, szentháromságról, feltámadásról sat. épen semmit se mondjon. Pedig Radácsi eszményképének ilyen népiskolai hittan felelne meg, s mint fejtegetésének összefüggéséből megtetszik, ő hitfelekezeti tanaink legnagyobb és legvitálisabb részeire vonatkozólag értette azon kifejezését, hogyha már a népiskolák részére hittan kell, mellőztessék abból minden, ami kételkedést és versengést szül.

Radácsi, *paedagogiai* kifogásánál, hangsúlyozza a gyermeki elme gyöngeségét. De hát aztán mikor akarja ő taníttatni a hitfelekezeti hittant? Fejtegetéséből ezt a feleletet vonhatjuk le: *semmikor*; mert szerinte azt a gyermek még nem érti, a felnőtt ember pedig már elítéli, miután szerinte hitcikkelyeink legnagyobb részben „felülhaladnak minden véges elmét,” kételyt, versengést szülnek, s elbirhatatlan, sőt ellenmondó dolgokat foglalnak magukba. Nem vizsgálom, hogy ily irányu gondolkozás mellett, nem kellene-e

a vallásitanításból általában mindazt, ami természet-fölötti, s így megfoghatatlan, elhagyni: hanem Radácsi aggodalmai ellenében legyen szabad megnyugtatót keresnem Údvöztönk eme szavainak tágasabb értelmében: „Hálát adok néked, én Atyám, mennynek és földnek ura! hogy elrejtetted ezeket a bölcséktől és értelmesektől; és azokat megjelentetted a kis gyermekeknek.” Mát. 11., 25. Igen; mert amit a tudós elméjének erejével fel nem foghat s a miben ő csak ellenmondásokat lát: azt a gyermek lelke fogékonyságával boldogító életelemévé varázsolja át. A hitigazságok gyümölcsöző befogadására a gyermeki kedély nem utolsó tényező; s ha egyszer ez elpárolgott: nehéz azt a vallásra nézve az elmének bármilyen fejlettsége és képzettsége által utánpótolni! S már maga ezen tekintet elég fontos arra, hogy az egyház a maga hittanát népiskoláiban taníttassa.

De az a gyermeki elme nem is egészen olyan, mint a minőnek Radácsi állítja. Ő ugyanis egyrésztől olyannak állítja azt, mely, mintha csak az ő dialektikája szerint okoskodnék, az Isten mindenütt jelenvalóságának, a szentháromságnak, Jézus csodás születésének és a feltámadásnak cikkeinél szinte zavarba ejti fogós kérdéseivel a tanítót; másrésztől pedig olyannak mondja azt, melynek erejét ezen mondat felfogása is felülmúlja: „a vallás lelkünk természetéhez tartozik,” aminek magyarázata pedig már a megelőző sorokban adva van. A gyermek esze egyszerűbb úton jár, mint a dialektika csavargós menete; és sem a kifejlett ember logikájával nem bír még szörszálhasogatásokat véghezvinni, sem nem oly gyöngé, hogy a kifogásolt hitfelekezeti hittan tanulását meg nem bírja. Nekem Radácsi, egészen fölöslegesen, figyelmembe ajánlja azon tankönyvirási szabályt, hogy ugyanazon fogalom számára ugyanazon szó használtassék; én azt hiszem: méltóbb jögről ajánlhatom az ő figyelmébe, hogy, mint paedagog, a gyermek elméjének erejét ne két különböző mértékkel mérje és mint bíráló ne két ellentétes igényvel forduljon kis-könyvemhez, egyszer azt is sokalván, ami benne van, másszor pedig kifogásolván azt is, hogy a bűneset története benne előadva és az apostoli hitforma minden tétele benne megmagyarázva nincs.

A gyermek elméje, minden túlterheltség nélkül, többet megbír, mint azt sokan a philanthrop paedagogok közül gondolják, s arra nézve a hittan tanulása semmivel sem nehezebb, mint a nyelvtan, természettan és egyéb tantárgyak tanulása; még az olvasó-könyvben is fordulnak elő sok olyan olvasmányok, melyek nehezebbek a gyermek elméjére nézve, mint a hitfelekezeti hittannak legkifogásoltabb részhelyei. Igaz, hogy, mint ezt Radácsi is jól tudja, s bizonyosan tapasztalásból is ismeri, alig lehet, főleg a népiskolák számára szolgáló tankönyveknél, s így a hittannál is, a megfelelő tananyagot akként dolgozni fel, hogy annak elsajátítása egy kis fáradságba ne kerüljön; bizony tanulni, egy kissé az emlékezőtehetséget igénybe vennie kell nemcsak az elemi iskolának, de még a theol. diáknak is, hogy a tananyagot elsajátíthassa; azonban a paedagogia nevében mindjárt a lármaharangot ne húzzuk meg, ha a gyermek emlékezőtehetsége foglalkoztatva van; mert szinte alig lehet meghatározni, hogy a gyermek szellemi fejlődése vajjon dynamicus, vagy mechanicus hatások folytán eszközöltetik-e nagyobb mértékben. Szerintem mind a kétféle hatásra szükség van; s valamint szélsőségben jártak a régi

paedagogok, kik mindent csak emléztetni kívántak: úgy aligha szélsőség felé nem gravitálnak azon újabbkoraiak, kik nagyon is értelmesíteni kívánó rendszerekkel a gyermek elméjét akaratlanul túlterhelik, zavarba ejtik s a korafejlesztés üvegházi mestersége által sajátképen természetes fejlődésében gátolják.

De ha tán a gyermek elméjének erejére, fogékonyságára s fejlesztésmódjára nézve egyetérténénk is: Radácsi, ki helylyel-közzel elismerést is nyilvánít munkám iránt, s magában a tárgyban keresi a feldolgozás nehézségét, még mindig a tananyaggal nem akar kibékülni, azt nem tartja a vallásosság fejlesztésére alkalmasnak, s ezért szól általában a népiskolai hittanok ellen; vagy ha már azok nélkül épen el nem lehetünk, ezért ajánl népiskolánkba olyan hittant, amely sajátképen csak címére, de nem tartalmára nézve lenne *ref. hittan*.

Én tisztelem Radácsi nézetét; de azon aggodalmát, melynélfogva ő a vallásosságot a hitfelekezeti hittannak népiskolánkban való tanításától, mintegy a vallást magától a vallástól félti, teljességgel nem oszthatom; mert ami a hittan tárgyát képezi, az nem csupán száraz anyag, hanem már magában véve is olyan éltető elem, mely kétségkívül a vallásosság fejlesztésére s növelésére szolgál. Ezen állításomnak támogatására felhozhatom, hogy a nagyírű Vinet, L'Education című munkájában a többek között ezeket mondja: „Le christianisme est la plus excellente des morales. Il ne s'adresse pas d'abord à la raison; il va droit à l'ame avec toute la puissance d'un fait. Il apporte un nouveau fait, hors de la nature, au-dessus d'elle, au-dessus de la raison. Il dit les compassions du Très-Haut; le miraculeux abaissement de la Divinité; la Parole éternelle faite chaire; le Saint que tous les cieux connaissent etc. etc. Il raconte à l'humanité abattue sous le poids de ses péchés et sous le sentiment de sa déchéance, sa réhabilitation conçue par l'amour, accomplie par l'amour.” (119. l.). Ismét: „A-t-on fait attention que la religion est un enseignement populaire de métaphysique et de psychologie?” (134. l.). S ezen idézetből kitűnik, hogy maga Vinet is, a vallás és keresztyénség alatt, midőn annak oly erkölcs- és szellemfejlesztő erőt tulajdonít, beleérti épen azon dolgokat, melyeket Radácsi a *ref. hittanból* mind kihagyatni szeretne; sőt, hogy Vinet épen azon kifogásolt hitigazságokat tekinti olyan földolgoknak, melyek nélkül a keresztyénségnek, a ker. vallásnak, s így a *ref. hittannak* is megszűnnék sajátképeni erkölcs- és szellemfejlesztő s boldogító hatása.

Filó Lajos.

Bevezetés a reformált keresztyén vallásra. Vezérkönyv a *ref. vallásu elemi iskolák* első és második osztályában tanítók számára. Irta H. Kiss Kálmán. Kiadja a dunamelléki *ref. egyházkerület*. Budapest. Kókai Lajos bizománya. 1882. Ára 60 kr.

(Folytatás.)

De vizsgáljuk már azt, hogy e Vezérkönyv miként tanít?

Kezdjük legelől!

1. *Tanító*: Mik vagytok ti mindnyájan, kik itt vagytok és az iskolába jártok? *Gyermek*: Mi mindnyájan, kik itt vagyunk és az iskolába járunk, iskolás gyermekek vagyunk. — *T.*: Ugy van; ti iskolás gyermekek vagytok. Én titeket éneklésre, imádko-

zásra, írásra, olvasásra, számolásra, beszélésre, versecskékre tanítalak. Mire tanítalak én benneteket? Gy.: Elmondják a kérdésbe tett feleletet. — T.: Ha én mindezekre megtanítalak titeket, mi vagyok tehát én titektek? Gy.: Tanító úr, ki minket mindezekre megtanít, a mi tanítónk.

2. T.: Ki parancsol nektek odahaza, *midőn itt nem vagytok*? Gy.: Nekünk odahaza, *midőn itt nem vagyunk*, atyánk, anyánk, vagyis *szüleink* parancsolnak. — T.: Kinek fogadtok tehát szót, *midőn szüleitek* valamit parancsolnak vagy eltiltanak? Gy.: Atyánknak, anyánknak, vagyis *szüleinknek*. . . . T.: Hát ha *hibáznátok*, ki *dorgál* és *fenyít* meg benneteket? . . . T.: Ki ügyel reátok, *mi* itt maradtok? (t. i. az iskolában). . . . Ki *fenyít* meg, ha *hibáznátok*? . . . Micsoda hát a tanító? Gy.: A tanító a szüleink helyettese.

Összefoglalás. Az iskolában egészen a tanítóra bízák a szülék gyermekeit. A tanító nemcsak tanítja az iskolában a gyermekeket, hanem épenúgy vigyáz reájuk és épenúgy gondoskodik a gyermekekről, mint magok a szülék. A tanító az iskolában a szülék helyét pótolja, vagyis: a tanító a szülék helyettese.

Most tanuljuk meg ezt a kis verset:

Mig mi itt vagyunk az iskolában,
Jó atyánk s anyánk eljár dolgában;
De itt helyettök kedves tanítónk,
Ki szeret minket s jó útmutatónk.

Ime a legelső erkölcsi tanítás! A kérdéseket és feleleteket nem idéztük egész teljességében, mert az fölösleges is. De a mit bemutattunk belőle, az szóról szóra van. Ehez azonban azzal a hozzátevéssel tartozunk, hogy az összefoglalás és versecske tartalmát szerző a bemutatott módon teljesen kifejti. S mint-hogy a történelmi események kivételével mindenütt e képen jár el, világos, hogy *tanalakja kifejti*; a *történelmi elbeszélésekben* pedig *először előadó*. Tehát a kifejtendő tárgyak természetének teljesen megfelelő, s így helyes. De az már nem helyes, hogy 1) nem a szülei házból indult ki, okadatolván azt, hogy miért hozzák a szülék gyermekeit az iskolába; 2) hogy a tanítónak az erkölcsi s általában a vallástani órák alatt követendő vagy megtartandó eljárásra semmiféle utasítást nem ad, melyhez annak minden ily órán alkalmazkodnia kellene; nevezetesen, hogy a hit- és erkölcsi oktatást énekléssel s imával kezdje meg s végezze be; hogy a hit- és erkölcsi oktatás alatt a büntetések alkalmazásától óvakodjék; hogy magát semmiféle panasz által, melyek tanítványaitól jöhetnek, megzavartatni ne engedje sat. Az pedig még nagyobb hiány e mű elején, hogy nem is érinti: mikor kezdje meg a tanító ezen vezérkönyv szerint az oktatást; mindjárt az első vagy második tanórán-e, avagy csak akkor, *midőn* már a beszéd- és értelemgyakorlatokban, írás-, olvasás- sat. tantárgyakban némileg előhaladott.

De lapozzunk tovább!

3. Ima a tanítóért. „Isten áldd meg kedves tanítomat, Ki vezérli az én dolgaimat.“ Vajjon csak a tanító vezérli-e a gyermek dolgait? . . . S nem önzés-e, hogy a legelső imát a tanító önmagáért csikarja ki tanítványaiból?

4. Iskolai életrend. Mint az első tanításban láttuk, a kérdezgetve kifejti tanalak után van az összefoglalás 9 sor; ezután egy megtanulandó vers 40 (azaz negyven) sor terjedelemben! (6—7-ik lapon). Ugyan miképen véli szerző ezt a hosszú verset a gyermekekkel kellően beemléztetni? Ugy-e, hogy

ezeket a tanító saját szavaival addig mondogassa tanítványaival, míg azok képesek lesznek hiba nélkül elmondani; vagy úgy, hogy a régi rendszert követve diktálás után énekelgessék végig a csoportba ültetendő gyermekek? Az első esetet a többi anyag feldolgozására való tekintet teszi lehetetlenné; a második mód pedig ma már kirívó volna.

A 6., 7. szám alatti tanulás előtti s utáni verses imák jók, mert épen alkalmasak és a leggyengébb tehetségű gyermek által is azonnal megérthetők; de mi ezeket nem itt, hanem a legelső tanításban mutatnók be növendékeinknek, és vallásos erkölcsi oktatásunkat ezekkel kezdenők meg s végeznek be. Hogy miért, már fentebb elmondottuk.

A szülék, jöltevők, testvérek és árvák iránti szeretetre serkentés — eltekintve néhány kifejezési hibától, melyekre később fogunk visszatérni — igen szépen van ezen a módszeren is keresztülvive. A megtanulandó versecskék és imák jól vannak megválasztva, noha itt-ott egy kis módosítás nem ártott volna. A jómagaviselet tárgyalásaira is ugyanezt mondhatnók, ha az összefoglalások és imákon kívül még a *borzasztó hosszú* 28-, 32-, 50-, 24-, 26 soros (!) *megtanulandó verses illemszabályokat is ott nem talál-nók*, melyek a Pánczél F. II-ik osztály számára írt erkölcsi olvasó-könyvből vannak átvéve. De ugyan melyik tanító lesz képes azokat I-ső osztálybeli gyermekekkel betaníttatni. S ha ott van a vezérkönyvben, hogy „*Megtanulandó illemszabály!*“ nem méltán megkövetelhetik és megkövetelik-e majd az illető t. iskolafelügyelő urak, hogy a gyermek azokat is tudja?! Pedig az lehetetlen, kivált ott, hol valamenynyí osztály egy tanító vezetésére van bízva! S meg nem foghatjuk, hogy amik olvasni tudó, tehát tanulni magokban is képes növendék számára voltak írva eredetileg, hogy lehet azokat olyanokra erőszakolni, kik még a betűket sem ismerik mind, s így e versek megtanulásában a magok erejére nem támaszkodhatnak?! Az értelmezést nem is említjük.

Az előljárók és a felsőség (bírók, polgármesterek, előljárók, tanács, király) hivatása és tisztelete című részletek nem ide, hanem az alkotmánytanba valók, azon fejlettebb s tanultabb növendékeknek, kik már nemcsak a magok városát, faluját s annak környékét ismerhetik; hanem azoknak a földrajzban s történetben is kellő jártasságuk van. Hányadik 5—6 éves gyermekkel lehet még itt a bíróról, jegyzőről sat., szóval a községi, megyei előljáróságról, a szomszéd faluk s városokról, az országról és annak fejről, a királyról haszonnal beszélni? S hogy tiszteljék a gyermekek azokat, kiket nem ismernek s kikkel semmiféle összeköttetésben nincsenek? Szerintünk csak úgy, mint bármely más, nálunknál nagyobb embert. Ez az oktatás tehát teljesen céltévesztett s így egészen fölösleges. Ha már az előljáróság iránti tiszteletre akarjuk a kis gyermekeket buzditani, beszéljünk az iskolai és egyházi előljáróságról, lelkészről, gondnokokról s iskolalátogatók s felügyelőről, kiket van alkalmuk megismerhetni és kellőképen tisztelni, anélkül, hogy a falut (várost) s az országot be kellene érettek útazni! Hát még erre a megtanulandó versre, mely így szól: „Hogy dolgo-dat bátran végezd és mindenben célod érjed, magad s vagyondod ne bántsa gonosz ember — *Isten átka!* — rávigyáz az előljáró“ . . . mit mondjunk? Hát az Istennek is van átka? S az Isten átka ellen is megvéd az előljáró? Ez egy kissé különös átmenetül szolgálna az Isten tulajdonságainak ismertetésére; hanem sze-

rencsére azt még megelőzi. A természet tárgyra való figyelmeztetés (ötödfél lapon). A tárgyak készítői s az emberek foglalkozásai (hat lapon). A világ (két lapon). A teremtő. A teremtés. A gondviselés. Az Isten szeretete. A templom. Az úri ima, mely-lyel az első osztály tananyaga bevégeződik. (Összesen 17 lap). Ezek után csak mégsem jut eszébe a gyermeknek, hogy az Istennek átka is van és hogy az ellen az előljáróság megvéd bennünket! . . . Nem bizony, mert mikor ide ér, azt sem tudja szegény, hogy mi is hát ő és mit is tanult hát ő idáig?

A természet és Isten ismertetésének megkezdésével ugyanis egy borzasztó tömkelegbe vezetetik a gyermek, mely tömkelegből ha szerencsésen szabadulhat ki, nem adhat elég hálát Istennek.

(Folytatása következik). *Gérecz Károly.*

KÖZÉLETÜNK.

A felsőzepléni ev. ref. egyházmegye köréből.

Vonakodva veszem a tollat kezembe, hogy igénytelen közleménnyel e becses lap szerkesztőségét felkeressem, mert vajmi kevés s kevésbé örvendetes az, a mit e szerény egyházmegye beléletéről nyilvánosság elé hozhatok. Ha pedig megeresztem a tollat, csak a panasz lesz sok, azt pedig többen nem szeretik, s szokásos kicsinykedésnek tartják különösen azok, kiknek az e vidéki egyházak helyi körülményei s anyagi viszonyairól kevés tudomásuk van, a kik nem tudják, hogy itt vannak lelkészek, kiknek 25—30 köblös föld haszonélvezetén kívül semmi más jövedelmük nincs, s a földek munkáltatásában is magukra hagyatva, a gazdálkodás lélekgyötrő kínai közt tengetik nyomorúságos életüket. . . . Pedig az anyagi szegénység mellett, mely polypkarokkal tart fogva mindnyájunkat, még más okunk is van a panaszra! . . . Mióta a budapesti kir. tábla, prot. egyházunk védbástyáján: az 1868. 53. t. c. 12. §-án, a b. t. k. 53. §-ának világra szóló értelmezésével rést ütött, azóta nekünk csekély létszámú egyházainkkal, idegen elemek közzé szorult lelkészeknek nincs más teendőnk, mint folytonos védelmi harcot vívni, a jogainkat ostromló római papsággal szemben. A megtámadások áramlatként zúdulnak fejünkre minden percen! . . . Ma megkeresztelik s be is anyakönyvezik a vegyes házasságból született ref. gyermeket, holnap el is temetik; itt meggyóntatják a 18 éven alúli ref. kiskorút, amott meg a 18 éven felüli nagykorút (volt rá eset, hogy egy 29 éves nőt), az áttérési törvényes formaságok figyelmen kívül hagyásával, egyházukba felveszik, ha az illető neme szerint, az atya vagy az anya kath. vallású volt. S hogy ily sérelmeinknél a megyei bíróságok előtt orvoslást, annyivalinkább elégtételt nyertünk volna: az még nem történt, hanem az igen, hogy a ref. lelkészt pénzbírságban elmarasztalták azért, mivel a plébánust, aki az orgonistája által erőszakosan eltemetett ref. gyermeket, mint egyházához tartozót, beanyakönyvezte, beidézette! . . .

De hagyjuk ezeket! . . . talán az idő majd meghozza ezen sebeink orvoslását! . . . Jelen közleménnyemnek különben is az egyházmegye kebelében mult február hó 16-ik napján Lasztomérban tartott közgyűlés főbb mozzanatainak

ismertetése a célja. Bernáth Elemér, egyházmegyei segédgondnok úr, hivatalos elfoglaltatásai miatt, nem jelenhetvén meg közöttünk, azért a közgyűlést Laky András, esperes úr mellett, Boronkay Károly, korelnök vezette. A közgyűlés megnyitával Fejes István, egyházmegyénk zsinati képviselője, beszámoló beszédet tartott, melyben jelezve a zsinat alkotásait, egyszersmind felemlíté, hogy a teljes prot. szabadság szellemében igyekezett egyházmegyénket képviselni. Az egyházmegye közreműködéseért elismerésének adott irányában kifejezést. . . .

Ezután megállapittatván a napi rend: elsőben az ítélkezési, aztán a közigazgatási, s végül a kérvényi s egyéb ügyek vétettek tárgyalás alá. . . .

A közigazgatás köréből említésre méltók: A kolbásai egyházban lelkész-tanítói állomás rendeztetett, s miután a charta ily minőségben a 600 forint minimumot megüti, az egyház lelkész-tanító hívásra feljogosított. A kis-bárii egyházban, a lelkészi állomás megszilárdítása végett, pár évvel ezelőtt célbavett földbirtokvásárlás ügye, végmegoldáshoz közelget, amennyiben a kis-bárii határ tőszomszédságában egy 40 holdas földterület a tulajdonos által áruba bocsátatván, megvásárolhatóvá lett. E nagyhorderejű ügy kivitelét a nemeskeblű gróf Vay Károlyné ő méltósága tette lehetővé, amennyiben a birtok előde, néhai Kazinczy Péter által az egyházra tett 840 forintos alapítványt e célra készségiel kifizette, továbbá az általa lelkészi fizetésül tűzifa-váltásban megajánlott 60 frtnak tőkéjét, 1000 forintot is, földvétel tekintetéből rendelkezés alá bocsátotta. Az ügy keresztyénvitelével Bernáth Elemér, egyházmegyei segédgondnok, Dókus Gyula, tanácsbíró és Fejes István, s.-a.-ujhelyi lelkész bíztak meg.

A tolcsvai Nagy Gedeon-féle 20,000 forintos alapítvány kamatainak a végrendelet szerinti kiosztás tekintetéből, a mult évi szept. egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 14-ik pontja alatt javaslatba hozott felosztási arány-kules ellen elhatározta egyházmegyei közönségünk felszólamlását a tavaszi egyházkerületi közgyűlés elé felterjeszteni, amennyiben méltányos arányt nem tud találni abban, hogy még Alsóborsodnál is kevesebb osztalék van számára jelölve, s annyivalinkább kényszerülve van felszólalni, amennyiben ezen javaslatba hozott felosztási kules a többi tárákból segélyosztásnál is irányadóul tekintetnék. Végül nem hagyható említés nélkül, hogy a homonnai alakuló leányegyház, Dercsényi Kálmán és Mándy István követői által, az egyház belállapotát ismertető beterjesztvényt adott be, melyben előadatik, hogy a hívek pontos összeírása legközelebb munkálatba vétetett. Ez ideig 78 helvét és 67 ágostai hitvallású egyén íratkozott be egyháztagul. Az istenitisztelek egy magán irodai helyiségben tartatik. Alakulás óta 5 helvét és 2 ágostai hitvallású istenitisztelek tartatott, Böszörményi Károly, málcai és Csiskó János, kassai lelkészek által. Az úrasztali készletek már beszerezettek. A keresztelei, esketési, halálozási, valamint áttérési esetekről a főgondnok haladéktalan jelentést tesz az anyaegyházi lelkésznel. Ez ideig három egyén tért át a leányegyház kebelébe. Ezek közül egy nő Mózes vallású volt. A rendes anyakönyv mellett családi anyakönyvet is nyitott az egyház. Ezen anya-

könyvvezetés azonban önállóságot nem igényel magának, miután minden egyes bejegyzései az anyaegyházi anyakönyvbe is beküldetnek. Legfőbb óhajtaása ezen leányegyháznak a templomépítés; e célból az egyház hívei körében kibocsátott aláírási íven 1487 forint van feljegyezve, melyből eddigelé be van fizetve 641 forint. Az ország mindkét hitfelekezeti egyházaihoz és pártfogóihoz ki lett bocsátva 3025 aláírási ív, ezekből eddigelé 190 íven begyűlt 1136 frt. 51 krajcár. Eszerint templomalapra begyűlt eddig: 1777 forint 51 krajcár, mely összeg a homonnai két pénztárnál van 6%-ra elhelyezve. Ezek után a vallástüdözés korszakában elesettek hamvaiból új életre törekvő gyülekezet azon kérése tolmácsoltatik, hogy a főt. egyházkerületi kormányzóknál államsegélyben részesíttetésre ajánlássék. Ezek valának közgyűlésünk fontosabb és nevezetesebb tárgyai. Protestáns egyházunk eleitől fogva a nemeskeblű világiak áldozatkészségében találta egyik hatalmas támaszát. S bárha az idők és viszonyok hatása sokban csökkentette is ama férfiak kebelében az egyház ügyei iránti buzgalom lobogó tüzét, mindamellett nem mondhatjuk, hogy legjobbjaink teljesen elhulltak volna; mert még jelenben is vannak, kikre el lehet mondani: „igazi kálvinista ember.” Ezek közül valók: Szemere Gyula, Szemere Géza, Kövér Péter, lasztoméri egyháztagok, a kik, az igazán mondhatni — népes gyűlést — az egyházi pénztár legkisebb megterhelhetése nélkül, hitrokoni vendégszeretettel látták el. Mulasztást követnének el, ha mellőzném az egyházmegyei közönség elismerését számukra a nyilvánosság előtt is meghozni.

Böszörményi Károly, e. m. főjegyző.

Tisztelgés Borsodi József simonii lelkészénél.

Folyó hó hatodikán egy kiskörű, de szívemelő ünneplésség színhelye volt a simonii ref. paplak. E napon ugyanis a gömörmegei papi társaskör néhány tagja, nyert megbízatás folytán, a széles körben előnyösen ismert Borsodi József házáat kereste meg, hol Nagy Pál, esperes, a küldöttség vezére s a veterán lelkésznek egykori káplánja, egyszerű, de igaz érzésről tanuskodó szavakban, melyeknek hatása alatt mindnyájan könyvekre fakadtunk, tolmácsolta odamentelünk célját, azt a tiszteletet, amelylyel egyházmegyénk papsága az öreg kartárs személye, munkássága iránt viseltetik, s amely papságnak egy töredéke — a papi társaskör — saját jobb meggyőződésétől indítatva, ennek a tiszteletnek, íme ezen küldöttség által kívánt külsőleg is kifejezést adni. Egyszersmind átnyújtotta az alább közlendő jegyzőkönyvi kivonatot, előszóval is felkérve a megtisztelt lelkipásztort, hogy a jegyzőkönyvben részletesen felsorolt dolgozatokat engedje át a papi társaskörnek, nyilvánosság elé való bocsátás végett.

De hadd beszéljen a jegyzőkönyv:

Kivonat a gömöri ref. egyházmegye kebelében alakult papi társaskör 1881. dec. 8-án, Kelemérben tartott összejövetelének jegyzőkönyvéből.

Nagy Pál, esperes, egy köztetszéssel találkozott indítványt terjeszt elő. Előrebocsátja, hogy van egyházmegyénk-

nek egy közbecsülésben megöszült lelkipásztora, Borsodi József, simonii lelkész, ki félrevonúlva a nagy világ zajától, a legszentebb munkában, egyházi dolgozatok készítésében töltötte le egész életét s ki enemű munkálkodásának már tényleg is jelét adta „imakönyvének” világ elé bocsátásával. Hogy mennyire megnyerte ez imakönyv a hivatott egyének tetszését, bizonyítja az, miszerint még most is, oly hosszú idő után, általánosan használtatik, sőt maga a kritika, ennek szerzőjét a jelenkori imairók fejének jelentette ki; kétségtelen, hogy ezen jeles művel nemcsak saját nevének szerzett elismerést, hanem egyházmegyénknek is kölcsönzött egy levélkét az elismerés koszorújából. Ezért az átkölcsönzött tiszteletért, egyházmegyénk papsága még mindezideig adósa a tisztos Áronnak; illő, hogy ezen tiszteletbeli tartozást még életében rójuk le. E célból indítványozza a következőket: Köztudomás szerint már évek óta készen vannak a nagyrabecsült lelkipásztor asztalfiókjában a „köznapi imák” és „egyházszertartási beszédek” és körülbelől úgy rendezve, hogy csak sajtó alá kell bocsátani. Nagy kár volna, ha e művek, melyeknek szerzőjéről általános tudomásunk az, hogy csak szépet és jót képes alkotni, a feledés homályában maradnának s elvonatnának legszebb rendeltetésüktől, a közjóra világítástól. A papi társaskör ezek után már nem fejezhetné ki méltóbb alakban tiszteletét az agg kartárs iránt, mintha egy kebeléből alakult küldöttség által felkeresi és kéri őt, hogy engedje át az említett kéziratokat, melyek talán hatyúdalai lesznek nemesen érző és gondolkozó lelkének, közhasznu lelkészi pályájának; engedje át a lelkészi társaskörnek nyilvánosság elé való bocsátás végett. Hogy pedig ezt a lelkészi társaskör útján kívánja eszközölni, erre azért van oka, mert ebben a kartársi tiszteletnek igen szép része lesz; másrésről pedig hihető, hogy a nagyon tisztelt szerző, ki „vasárnapi imáit” is csak Tompa Mihály többszörös sürgetésére volt hajlandó útrabocsátani, a közóhajtas által felhívatva, talán bátrabb öntudattal fogja megnyitni a túlszerénység által védett fiókjait.

Társaskörünk lelkes örömmel teszi magáévá ezen jó órában született indítványt, s jegyzőkönyvileg is felkéri a tisztos férfiút: engedje át az említett szellemi termékeket lelkészi társaskörünknek, hogy ez úton aztán azok közkinccsökké váljanak s legyenek örök időkre szóló emlékkövei, épenúgy, mint elsőszülött testvérök, a „vasárnapi imakönyv,” mély vallásos kedélyének, fenkölt gondolkodásának, az irányában tündöklő töröl metszett magyarságnak, mindennekfelett pedig nemesen megfutott lelkészi pályájának. Reméljük, hogy mint Arany János, az élet hajlott korában az ifju lélek rugékonyságával végezte be az ő Toldiját, ami megtisztelendő kartársunk is enged a szíves felhívásnak és mielőtt eljönne az éjszaka, melyen többé senkisem munkálkodhatik, megifjodni engedi magát egy időre és keres lelki erőt művei összeszedése és rendezéséhez.

A jegyzőkönyv átadására s a közóhajtasnak előszóval is tolmácsolására Nagy Pál, Balogh Béla, Tóth Sámuel, lelkésztársak önként ajánlkoztak, megbízatván egyszersmind azzal is, hogy jelentsék ki, miszerint társaskörünk a kiadásal járó minden bajokat magáévá teszi, s szerzőt ez oldalról minden teher alól fel kívánja oldani, a szerzői tiszteletdíjat

és minden egyéb járulékokat pontosan fogja kézhez szolgáltatni, s egyszersmind, ha netalán másolásra, tisztázásra stb. szükség volna, ennek baját is a kör tagjai szíves készséggel elvállalják.

Az ünnepelt aggastyán — kinek szép alakja igazán szolgálhatna próféta mintaképül — meghatva mondott köszönetet a tisztelet illetén nyilvánításáért s megígérte, hogy dolgozatait összeszedve, a kívánathoz képest, a társaskör kezébe teszi le.

Egy rövid óráig tartó szívélyes beszélgetés után, áldáskívánások közt hagytuk el a derék papi családot, őszintén örülve, hogy látogatásunknak meglett kívánt sikere.

Addig is, míg a művek, illetve az előfizetési felhívások világot látnának, bátrak vagyunk felhívni a Borsodit tisztelő férfiak becses figyelmét e jelesnek ígérkező dolgozatokra, melyek méltán helyet kérnek minden papi könyvtárban.

Ruszkai Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az örömnép ügyében.** A „Sárospataki Lapok“ 10-ik számában közöltetett, hogy a sárospataki főiskola énekkarának százados emlékünnepe f. év június hó utolsó vasárnapján fog megtartatni, s arra mindazok, a kik az énekkarnak egykor tagjai voltak és életben vannak, hivatalosak; sőt az ünnepély emelése végett, a megjelenendő kartagok egypár darabot közösen fognak elmondani, s a kik ama közös éneklésben részt akarnak venni: abbeli szándékukat, s a szöveget, melyet énekelni óhajtanak, márc. 18-ig az énekkar elnökével tudassák. Én szívem mélyéből üdvözlöm ama nagyszerű intézkedést és ezennel ünnepélyesen ígérem, hogyha az Isten életemnek kedvez, a kitűzött időben az ünnepély örömeiben okvetlenül részt fogok venni, s mint a baszszus-fakknak egykori igénytelen protokántora a baszszus-szöveget kívánom énekelni. De bátor vagyok kérdésbe tenni: vajjon a márc. 18-ig való jelentkezés megtörténhet-e mindenfelől, s a felhívás el fog-e jutni a mondott ideig a kar életben levő tagjainak legalább csak nagyobb részéhez? Szabadjon nekem azt kétségbevonni. Mert bár ama felhívás több lapban is közzététetik; de azért mégis számos tag leendő, szerintem, olyan, a kihez az nem fog elhatni. Igen, mert sok község van olyan, ahova politikai napilap, sőt még, szegényeinkre legyen mondva, egyházi hetilap sem szokott járni. Én legalább sok községet tudok illet. A szétszórtan élő kartagok miként fognak tehát az ünnepély felől értesülni? Azt hiszem, hogy a tiszánineni egyházkerület kebelében lakó kartársak csaknem kivétel nélkül értesülnek majd, mert hiszen az ünnepély az ő központjukon fog megtartatni. Ugyde az énekkar egykori tagjai közül más vidékeken s jelesül a tiszántúli egyházkerület területén is számosan laknak, ahol pedig a „Sárospataki Lapok“ és más egyházi lapok nem járnak minden községbe. Hogy tehát legalább a tiszántúli egyházkerület területén lakó társak is megkaphassák a felhívást: én óhajtanám, hogy a márc. 18-ki jelentkezési határidő hosz-

szabítottassék meg egész húsvétig, s akkorra a felhívás külön nyomtatnék ki, a mi szerintem nem okozna oly tetemes költséget, hogy azt az énekkar pénztára el nem viselhetné, és az ünnepi legatusoktól egy-egy példányban mindenik egyházba megküldetnék. A jelentkezést ünnep után a követek magukkal színte mindenünnen bevihetnék. A közösen elmondandó pár darab tanulmányozására húsvét utántól június végeig elég idő jutna még. Remélem, hogy így kevés tag maradna el, ki az ünnepély megtartása felől tudomást nem szerezhetne.

Kallós Péter,
tiszta-becsi ref. lelkész.

— **Egy indítványhoz.** „Debreceni protestáns közlöny“ 6-ik számában, Balogh Ferenc id. Kiss Aronnak „A XVI. században tartott magy. ref. zsinatok végzései“ c. nagy és jeles művére vonatkozó ismertetését, a *Prot. együlethez*, mint az ismertetett mű kiadójához intézett érdekes felhívással rekeszti be, kívánván az egylettől, a mely újabb időben úgylis inkább csak könyvek kiadásával ad magáról életjelt, hogy elvetve a visszariasztó nevet, alakuljon át *theologiai könyveket terjesztő és kiadó egyletté*, vagy *prot. irodalmi egyletté*, s készítettessék a névnek megfelelő új program, amely úgy tűzze ki a célt, hogy az minden hátsó gondolatot lehetetlenné tegyen, s hogy amellet minden árnyalat beléphessen az egyletbe s ott közös erővel munkálkodhassék. Ez lehető — mondja az indítványozó — csak akarjuk. Midőn mi a különböző árnyalatoknak ily módon való egy kalap alá vonását halljuk s a felett elmélkedünk, mindig eszünkbe jut a szép remények közt megindult *Prot. theologiai könyvtár*, amelynek két első (s egyúttal utolsó) kiadványa egymástól egészen elütő szellemű, s úgy olvastuk valahol, hogy azt a derék vállalatot épen ez a különböző szellemiség buktatta meg. Derék dolog volna az, ha mi egygyé tudnánk forradni; de erre — úgy hisszük — előbb még kissé puhulnunk kell. Ami az indítványt más oldalról illeti, t. i. hogy a *Prot. egylet*, könyvkiadó egyletté alakuljon, arra nézve, már magunkra is hivatkozhatunk. Az egylet alakulásakor ugyanis a sárospataki főiskola theologiai tanár-kara épenezt a nézetet képviselte és az idő megmutatta, hogy jobb is lett volna egyelőre csak a könyvkiadásal megelégedni. Sőt ugyancsak a sárospataki tanári kar, midőn *Irodalmi körét* megalkotta, egyúttal azt a magasabb célt is kitűzte maga elé, amely szerint — mihelyt körülményei engedik — magasabb értékű és egyetemes érdekű műveket is nyomtatni fog. Ez az idő — reánk nézve — még eddig nem érkezett meg s őszintén fogunk örvendeni, ha e tekintetben megelőztünk. Az egyetemes hazai protestantismus elsőbb, mint a mi érdekünk. Mi nem fogjuk útját állani az új alakulásnak; mert abban, kissé más formában ugyan, de a saját régóta vallott nézetünk nyerhet kifejezést.

— **Helyreigazításul.** Ugyancsak a „D. prot. közlönyben“ Csák János hosszasan ismertetvén Böhl Eduárd, bécsi theologiai tanár „Christologie des alten Testaments stb.“ című művét, ismertetése záradékában azon óhaját is kifejezi: „bár mielőbb eljönne már az az idő, midőn a magyar ref. egyházban is nagyobb buzgóság ébredne a bibliának tudományos megérthetése iránt!“ Eddig egyetértünk teljesen

ismertetővel; de ő tovább is megy. „Majdnem száz éve — mondja folytatva — hogy *Varga István*, debreceni hittanár „*Exegetica theologia*“ c. munkája megjelent, s *azóta hídba keresünk ó-szövetségmagyarázattal foglalkozó munkát hazai prot. theologiai irodalmunkban.*“ Ez a vád az, amit nem hallgathatunk el, amit helyreigazítani kívánunk; mert hát — Isten jó voltából — nem vagyunk bizony mi épen olyan túlságos szegények! *Varga* ugyanis 1807-ben adta ki említett művét; azóta igaz, hogy közel egy század telt el, de e század nem volt olyan kétségbeesetten meddő, mint az ismertető hiszi. E századra esik ugyanis *Sebestyén István*, volt pápai tanár „*Messologia*“ c. 21 ívre terjedő s a *Böhlével* épen hasontárgyú igen jeles műve (Buda. 1835. 8. r.), amely, mint ilyen, különösbbe is érdekelheti az ismertető urat, sőt az olvasónak is érdekes tudnia róla, hogy az a „*Messologia*“ a *Böhl* hasontárgyú művénel, korábbi eredete mellett is, igazságosabb és tanulságosabb, mert benne a szerző, a saját supranaturalisticus nézete mellett közli rendesen a rationalisták nézetét is, a kettőt mintegy párhuzamba állítva s az utóbbit folytonosan cáfolgatva is. Ugyancsak ebből az elitelt századból való a *Dr. Ballagi Mór* „*Bibliai tanulmányok*“ c. műve is (I. II. füz. Pest. 1865., 1868.), amely csak egy része ugyan a tervezett nagy egésznek; de így is megérdemli, hogy ne térjünk felette könnyen napirendre. Ott vannak az említettekén kívül még a *Dr. Angus Főzsef* „*Bibliai kézikönyve* (angolból veszedelmes magyarsággal átültetve), a melyet a Bibliaterjesztő-társulat ügynökei váltig kínálnak (Budapest, 1876. 8. r. 735. l.) és a *Protestáns egyesület theologiai könyvtárának* kiadványai közül: „*Tájékozás az újabb theologia körében*“ c. műből a *Biblia* nevű rész, *Keresztes Főzsef* n.-enyedi tanártól. Mindezek igen tisztességes gyümölcsei a hazai bibliai irodalomnak, s főleg a *Böhl* vizenyős műve mellett igen is méltók a megfigyelésre és elismerésre. Sőt, hogy az e mező művelésére hivatottak ma sem vesztgelnek, azt az „*Egyh. és iskolai lapok*“ mult évi vegyes rovata s a sárospataki főiskola mult évi igazgatói jelentése is igazolhatja. Csak ennyit az igazság érdekében; különben mi is melegen kívánjuk, hogy a bibliai irodalom művelésére többet és többen tegyünk, mint eddig tettünk s amennyien most is teszünk; de e mellett ne feledjük el hű emlékezettel és tisztelettel őrizni azt, amink idáig van és ne temessük el könnyűszerrel a multak alkotásait. *Vajha volna már mielőbb theologiai irodalomtörténetünk!!*

— **Apró hírek.** *Orbán Főzsef*, tanártársunknak „*Az alapok és alapítványok jogi természetéről*“ szóló, eredeti forrástanulmányon nyugvó kitűnő dolgozata külön füzetben is megjelent. Kíváncsinos lenne, ha e tanulmány különösen országgyűlési körökben s általában mindazok kezében megfordulna, kik hivatva vannak e nagyfontosságú ügyben majdan dönteni. — Az *erdőbényei egyház* f. hó 12-én már negyed ízben választott papot, s ez alkalommal, közfelkiáltással, *Czinke Istvánt*, lapunknak is szorgalmas, fiatal munkatársát választotta meg. — *Magyar Bertalan*, minaji h. lelkészt, a kaposi gyülekezet másod ízben választotta meg,

március 5-ikén egyhangulag. — *Kovács Béla*, cécei lelkész ugyanakkor a vajkői (Abauj) egyházközség szintén egyhangulag választotta el lelkészévé. — Az *alsózempléni* egyházmegye f. hó 28-ikán, a *gömöri* pedig április 12-ikén tartja meg tavaszi közgyűlését; amaz Sárospatakon, ez utóbbi pedig Runyán. Gondoskodtunk, hogy lapunkban, a gyűlés folyamáról, kimerítő értesítést közölhessünk. — Egy *gimnáziumi tanuló*, ki nevét elhallgattatni kérte, szerkesztőségünkben azon ajánlatot tette, hogy a főiskola, mint szellemi édes anyja iránt érzett hálájának némi csekély jeléül, iskolai pályájának tartama alatt, mint gimnáziumi tanuló 2 frtot, mint majdan leendő akadémiai hallgató pedig 3 frtot fog évenként a főiskolai lelkész kezeibe letenni, mindenkor a pünköshti ünnepek után, oly célból, hogy az, mint pályadíj tüzessék ki, egy „iskolai évet bezáró, vagy más tartalmu imára.“ Ilyen és ehhez hasonló gondolkozásmód illik egy nemesen érző fiatal emberhez. Fogadja érte e helyen is köszönetünket! — *New-Yorkban*, a gr. Eszterházy Pál buzgókodása folytán alakult új magyar protestáns egyház e napokban, *Kecskeméthy Ferenc*, ifjú lelkész elnöklete alatt, már 12 tagból álló presbyteriumát is megválasztotta. — A Rómában megjelenő „*Il Papato*“ című lap, pályázatot hirdetett egy latin nyelven írandó s XIII. Leó pápát dicsőítő költeményre. A több százra menő pályamű közül négy ezüstmedailont, három pedig *apostoli áldást* nyert. A négy jutalmazott között van *Dr. Stecker Lajos*, magyar róm. kath. lelkész is. — *Főiskolánk ifjusága*, az ének- és zenekar közreműködése mellett, nagy lelkesedéssel és szép közönség jelenlétében ünnepelte meg március 15-ikét. Kun Pál tanár tartott alkalmi beszédet; Vattay László és Virág József, hittanhallgatók pedig szavakat. — *Gönci levelezőnk írja*, hogy a hidas-németi róm. kath. lelkész, kit illetéktelen kereszteleés miatt, a kassai járásbíróság, a minap 50 frt. bírságra és 8 napi fogságra ítélte, dicsekedve hirdeti hívei közt, hogy mint a vallás mátyrja, kész az 50 frtot is fogsággal letudni. Hát hiszen beszélni sok mindent lehet; mi csak azt jegyezzük meg: a ki a törvény áthágása miatt szenved, annak az embernek, legyen bármely vallásfelekezetű, *rendetlen* ember a neve, nem pedig *mátyr*.

Szerkesztői üzenetek.

K. K. Iványi. U. I. Lasztomér. H. I. Korlát. P. Gy. Horka. Abban az ügyben lapunk legutóbbi számában, már mástól közöltünk cáfolatot, azért az önköt mellőznünk kellett. Az érdeklődést egyébiránt köszönjük. — M. I. Alsó-Vadász. Jőni fog, mikor lehet. Előre is megjegyzem, hogy az irodalmi kör, igenis, gondoskodott arról, hogy az a magyar nyelvtan kijavíttassék. — B. B. Simon. Ha terünk engedni fogja, a két esinos átirást közölni fogjuk. A harmadik már nem illik be lapunk keretébe. — Sz. I. Balog. Kérem a folytatást. Kapta-e levelemet? — Sz. J. Szalonna. A küldeményt köszönöm. Épen alkalmilag szándékozom közölni. Előbbi kedves levelében körülírt terve jó is, üdvös is, de megvalósításához most még nem kezdhetünk. Egy egész táborot zúdítanánk magunk ellen. Az, hogy mi megnőhessünk, az önk akaratától és pártfogásától függ. — K. M. Beret. Engedjen meg kolleaga úr; de nem tehettem másképen. Ezt saját érdeke is így kívánja. — K. L. Hanva. Megkaptam; a tudósítást is szívesen kérem. — N. I. Kölked. Legközelebbi számunk hozni fogja. A semleges téren való találkozásnak örömmel nézünk eléje.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A szabadság és autonomia szélsőségei.” Nagy I. „A középiskolák egysége és az irodalmi képzés ügye.” (4-ik közlem.)
Dóczi I. „Kérelem és nyílt levél a sárospataki t. irodalmi körhöz.” Makai J. „Válasz a nyílt levélre.” B. J. „Kérdőjel
gyanánt.” Filó L. „Vegyes közlemények.”

A szabadság és autonomia szélsőségei.

Azokért, melyeket én a szabadságról és autonomiáról egyik-másik közlőnyben irtam, nem egyszer keményen megtámadtattam, s mindenki tudja, hogy e lapokban is úgy tüntettek fel némelyek, mintha én ellensége lennék az autonomiának; holott, a tapasztaláson okulva, valósággal nem egyéb ellen küzdöttem, mint a szabadságnak és autonomiának szélsőségei ellen. A tárgy mindenestre elég fontos, hogy felette minél több oldalról eszmét cseréljünk, s egymást nyugodtan kihallgassuk és megértsük. Szabad legyen azért nekem is közelebbről kifejtennem nézetemet.

Köztünk, tagadhatatlanul, nagy az eltérés, s a véleménykülömbőség abban áll, hogy többen azt hiszik, hogy az egyház kormányzatába minden embernek bele kell szólnia, a ki csak az egyház tagja; mert ezt követeli a szabadelvűség törvénye, s ebben igazságuk is van, a szabadelvűség szempontjából.

Mi pedig azt hisszük — mert nekem is van sok elvtársam — hogy az egyházkormányzat jogát csak az arra választott vagy rendelt férfiak gyakorolhatják; mert ha minden ember kormányoz, akkor senkisem fog engedelmeskedni; valamennyi csak parancsolni akar; ebben meg talán nekünk van igazunk, a jó rend szempontjából?

Azok, kik nincsenek velünk egy véleményen, a támadásnál a szabadelvűség szokott frasisait használják, mely frasisok igen divatosak és csinosak lehetnek ugyan, de még egyik sem szentírás ám! Én pedig ez ellen megpróbálok egy kis történelmi levezetést; talán nekem is lehet egy kis igazam.

Az egész emberiség történelme nem egyéb, mint valamely megállapított rend felé való törekvés és a megállapított rend felbontására való igyekezet. Ez a tusa foly ősi időktől fogva egész mai napig. Ime, Mózes megállapítja az ó-szövetségi törvényt,

s azt mindjárt fölforgatja a zsidó demagogia és az egy igaz isten imádását aranyborjura változtatja, az alatt a kis idő alatt, míg Mózes a Sinai hegyen időz. S ez a harc meg-megújul egész a Krisztusig.

Krisztus megjelenik; nem azért, hogy elrontsa a törvényt, hanem hogy megtartsa azt, s ime, a demagogia az, mely legjobban kiáltja a feszítet meg-et! Görögország, Róma köztársaságai a legnagyobbyszerű hódításokat teszik a föld kerekiségén, mégpedig nemcsak fegyverrel, hanem a műveltséggel még inkább, s majdnem valamennyi hőse a demagogia áldozata lesz, csak azért, hogy a fenálló rend ellenségei a romokon emelkedhesse fel; a köztársaságból legyen császárság, a nép vezéréből császár. A keresztyénség megállapodik, megszilárdul, épazért hatalmassá lesznek élén a pápák; de ott van mindenütt az ellenzék, valamely secta képében, míg végre a reformatio hatalmas szelleme előtör; de íme, a reformatioval egyidejűleg előtör a szabadság túlhajtott alakja: a demagogia, s csinál porlázadást, hirdeti a vagyonnak és nőknek közösségét. Calvin reformálja Genfét; de ott van mellette mindenütt a demagogia, a libertinek neve alatt, mely gátolja a rend megállapítását, s midőn erőre kap, elkergeti Calvint.

Nézzük a mai kor szellemét. Ennek első alakja a nagy francia forradalomban culminál; leöli az aristocratiát, a királyt kiirtja családostól; az egyenlőség nevében le akarja döntögetni a tornyokat, le az istent az égből és imádata oltárára helyez egy feslettéletű nőt, s a kik élén állanak a forradalomnak, a szabadság nevében, sokkal nagyobb zsarnokok lehetnek, mint volt az a rend, melyet oly kegyetlenül kiirtottak; míg végre alkotmányos királyság helyett, a legzsarnokabb császársággá növi ki magát az egész forradalom, I. Napoleon személyében, ki országokat foglal, királyokat nevez ki saját rokonságából. A hol csak a demagogia

felülkerülhetett, még eddig csak a pusztulás nyomait hagyta hátra, s a hol megállapodott, ott kezdődött az igazi zsarnokság, a szabadság helyett. Ezen eszmék nyugóznak bennünket; ezek vergődnek a 19-ik század minden intézményeiben, s egyenként jutnak diadalra, s ezen eszmék, midőn nagyobb robajjal törnek elő valahol, mindenütt előtérbe nyomul a demagogia, s az foglalja el a tért, mint a forradalom nagy napjaiban s a commune idejében a sans culotte, a föld alatt lakó mezitlábos Páris. Ez az elem csak rombolni akar és tud, bárminő szabad institutiók mellett is. Lám, Amerikában meggyilkolták Linkoln Ábrahámot, Garfieldet. Európa minden fejedelme ellen merényletet intéznek; Oroszországban nihilismus alakjában áll elő; de mindig ugyanaz: uralomra törekvő demagogia, proletariatus. S ez az elem megvan nálunk is, még a legfélreesőbb falvakban is ott lappang; a meglevő renddel elégedetlen, mert éhes, s ha egy sunyogó próféta jön és hirdeti a vagyon és nők közösségét; hirdeti azt, hogy ne adózzunk, ne katonáskodjunk: hát mindjárt talál egynehány hívót. Ezekről kell őrizkednünk; ezeknek nem szabad befolyást engednünk közügyeinkre; mert ha ezek fölülkerekednek, nem megvédeni, de ledönteni igyekeznek ősi alkotmányunkat. Egyik alakja ennek a protestáns egyház kebelében amaz égető seb is, mely panslávizmus név alatt ismeretes; mely kész megtagadni ősei hitét is és az orosz egyházhoz szegődni; mert neki mindegy: akár vallás, akár politika, akár nemzetiségi kérdés, ő hozzá szegődik és azt szolgálatába fogadja, csak hogy változást idézhessen elő, melytől jobbat vár magának. Már most, ha mi kimondjuk azt, hogy minden alkalommal, ha valamit határozni akarunk, népgyűlést kell tartani, a fentidézett párt mindenkor megjelenhet tömegesen, s a híveket terrorizálhatják, majorisálhatják, s elriaszthatják. S történhetnék olyan dolog is, hogy az egyházi gyűlés jogérvényes határozatával, törvényerőre emelné a nasarenismus hitelveit, vagy felosztaná egymásközt az egyház közvagyonát, ha előre szép csendesen a nemzeti izgatók, vagy a sunyogó próféták elkészítenék az utat. Ezért nem kell nekem a népgyűlés, hanem a népképviselő.

Sokan szeretnek a kor szellemére hivatkozni. Hát legyen szabad nekem is a kor szellemére hivatkozva kimondanom, hogy a korszellem nem népgyűlést, hanem képviselőt követel mai napság.

Még az angol meetingekre sem igen lehet itt hivatkozni; mert azok se határozati, hanem csak tömeges kérvényezési joggal bírnak. A miket én egy más alkalommal, a szabad papválasztással való visszaélésre vonatkozólag felhoztam, azokat azért hoztam fel, hogy az ilyen üzelmek oly ügye-

sen és alattomosan szoktak gyakoroltatni, hogy a zöldsztal — mely csak kétségbevonhatlan bizonyítékok alapján ítélhet — az ilyeneket, ha tárgyalja is, ritkán ítélheti el; de a sajtó rácsapkodhat s rámutathat, s ez is, ha tán nem is orvoslása a bajnak, de mindenesetre erős argumentum a korlátlan szabadválasztás megszorítása mellett.

A tanító-testvérek ölelgetésének boldogságát is szívesen oda engedjük másoknak. Mi is ölegettük őket; nem régiben kimondtuk Felsőbaranyában, hogy az egyházmegyei gyűlésnek épúgy tagja minden tanító, mint a pap; tehát állott a tractus: papi, tanítói és világi elemből; ők is aztán kezdték ölelgetni, de még fojtogatni is a papságot; összezsapván ott a szűrs atyafiakkal és elpártolván a papságtól, ők képezték a mezitlábos pártot; sőt a somogyi tanítók memorandumot küldtek a zsinatra, s a tanítói testület külön akart válni az egyházi hatóságtól; a papok tekintélyét rendszeresen ásták alá; ahol csak lehetett, összeütközést provokáltak; nem csoda! ők nem a mi kedves alma matereink kebelén nevednek többé; külön praeparandiában képeztetnek, facér mesterlegények, kasza-, kapa-kerülő hazafiak adják hozzá a legnagyobb contingenszt. Becsülöm én a régi szabásu, collegiumból kikerült, tán theológiát, philosophiát végzett mívelt tanítót; de az újabb nemzedéket, az ő félig-meddig mívelt tudakosságával, féltudós bölcseségével, alattomos áskálódásával, nem tudom szeretni; azért erről ne is beszéljünk többet. Külömben is, amit a zsinat elvégzett, törvényerőre emelkedik, mihelyt meg lesz erősítve, s akarva, nem akarva, meg kell hajolnunk előtte.

És bár én az autonomiáról így gondolkozom, annak a gyülekezeti életre nézve semmi káros hatását nem tapasztaltam. Gyülekezetemben például egy nasarenus sincs, de még a zsidó sem élhet meg! s gyülekezetem tagjai jó templomba járók, jómódu, munkás, takarékos nép; noha itt is megvan az a legalsó réteg, mely ha fölülkavarodnék, csak olyan lenne, mint a többi salak; hanem arról gondoskodunk, hogy az fölül ne kerüljön. Én a népet annyira becsülöm, amennyit ér személy szerént. A jókkal jól vagyok, vannak barátaim a nép között; de az alját, mely lopásból él, istent ismerni, egyház terheit viselni nem akar, biz én nem sokra becsülöm. A nép szabadságának csak annyiban vagyok barátja, amennyiben az arra értelménél, vagyonánál fogva, jogosítva van. Elvem az, hogy elébb tanítsuk, neveljük a szabadságra, s mikor arra meg van érve, akkor adjunk neki szélesebb jogokat, s ne megfordítva.

Nagy Ignác,
kölkedi ref. lelkesz.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskola egysége és az irodalmi képzés ügye.

(Negyedik közlemény.)

Az irodalmi képzés paedagogiai fontosságáról szólva, lehetetlen kitérni annak legvitásabb kérdése: a classicus nyelvek és irodalmak középiskolai ügyének megoldása elől.

Ama visszahatás ugyanis, mely a gimnázium ellenében a reál-iskolát, mint modern középiskolát megteremtette, a philológiai oktatásnak is engedvén némi tért az új intézmény keretében, a classicus nyelvek helyett — jelleméhez híven — a modern nyelveket karolta fel, mint amelyek amazoknál nagyobb *gyakorlati haszonnal* kecsegtetnek. S azóta, eltekintve a hazai nyelv és irodalomtól, melynek a józan paedagogia mai nap már mind nagyobb tért nyit a középiskolában, s melyet részünkről is az irodalmi képzés kiváló tényezőjéül kívánunk tekinteni, elsőrangú kérdéssé nőtte ki magát: vajon a classicus vagy modern nyelvek alapján történjék-e a középiskolai oktatás szervezése.

E kérdés a középiskolai nevelésügy tengeri kigyója, mely ha letűnik is olykor olvasó asztalunkról, de időközönként folyvást meg-megjelen úgy a tanügyi irodalom, mint a napi sajtó lapjain. Laikusok épen úgy, mint paedagogusok Európaszerte hívatta érzik magukat, hogy a *korszellem* nevében pálcát törjenek a classicus nevelés felett, s szinte alig van divatosabb tanügyi thema, mint a latin és görög nyelvek középiskolai tanítása ellen beszélni vagy írni; úgy hogy aki ez áradattal szemben a classicus irodalmak mellett akarja szavát fölemelni, számoljon le előre is azzal, hogy modern paedagogusnak tartassék.

Sajátságos jellemvonása az korunk társadalmának, hogy külsőleg a legnagyobb előszeretettel csüng a classicus világ műemlékein, míg irodalmának és világnézetének iskolai tanulmánya ellen egész szenvedélylyel harcol. Termeinket, szobáink falát szeretjük antik műkincsekkel földiszíteni, nagy embereink szobrát phidiaszi utánzatokkal veszszük körül, a paloták homlokzatáról Niobe-csoportozatok tekintenek alá, színházainkat, mint egy *παιδική σκηνή*-t a görög regevilág képei tarkítják, muzeumainkat a római régiségek halmaza teszi gazdaggá: de a classicus műveltségtől, amely mindezeknek megértésére vezetne, s amely eszközölné, hogy az érdeklődés eme tárgyak iránt ne csak merő látszat és szellemi divathajhászat, hanem benső vonzalom és értelmes szeretet legyen, idegenkedik korunk modern gondolkozása; és míg p. o. nagyon bölcs dolognak tartják a kihalt állatfajok fossibilis maradványainak tanulmányozását — amely állatokból pedig mi sem jutott reánk — addig ama holt nyelvek tanulását, melyeknek irodalma csaknem összes lelki műveltségünk alapját képezi, pusztá időpazarlásnak tekintik.

E jelenség bizonyára nem csekély felületességet árul el, s a komoly és megállapodott irány hiányát jelzi, korunknak a magasabb emberi műveltségre célzó törekvéseiben. És hogy mily szélsőségek között mozog e tekintetben a jelenkor szellemi iránya, mutatja azon körülmény, hogy míg az amerikai nő — tehát a kiválóan modern társadalom tagja — a classicus nyelvek tanulását tekinti egyik eszköznek azon különbség áthidalására is, amely a nő és férfi

míveltsége között első pillanatra feltűnik*); s míg Skóciának vannak *elemi iskolái*, melyeknek növendékei oly jártassággal bírnak a latin és görög nyelvben, hogy bátran felveszik az egyetemre**): azalatt a continensen élénk mozgalom indul meg arra nézve, hogy a reál-iskolák előtt is nyissák fel a tudományegyetem sorompóit s ekkép a magasabb tanulmányok alól is dobják ki a classicus képzés alapját.

Távol esik úgy szándékomtól mint tehetségemtől, hogy ezen görög-latinellenes irodalmat eredetétől fogva végig kísérem, vagy érveléseit sorba mérlegeljem; legyen elég annak csupán napjainkba eső mozzanataira s főként hazánkban történő nyilatkozataira reflectálnom. Hazai közmívelődésünk ugyanis sok tekintetben a mívelt nyugatot vévén előképül, alig van a nyugati szellemnek oly áramlata, melynek hullámai nálunk is mozgalmat ne indítsanak; s így a realismusnak a classicismus ellen folytatott harca is, nemcsak visszhangra talált tanügyi irodalmunkban, de talán még jobban meghódította társadalmunkat a modern eszmének, mint a külföldi műveltebb államokat, ahol p. o. Angliában, az egész harcot is csak a professorok tudós vitáinak tekintik. Pedig amennyire jogosult e küzdelem Angol-, Német- és Franciaországban, éppoly kevés alappal bír hazánkban. Nem arra akarok célozni teljességgel, hogy emez államok már oly magas míveltséget értek el, s oly nagyszabású irodalommal rendelkeznek, amely mellett könnyebben nélkülözhetik a görög és latin irodalmak által nyújtott míveltségi alapot, s hogy talán a természetes fejlődés menete szerint nekünk még várunk kellene, míg egy magasabb míveltségi fokról intézhetnénk hasonló támadást iskolai nevelésünk classicus iránya ellen; nem, mert mi alig félszázados rohamos fejlődésünkben — amely talán épen ezért nem bír a nemzettest minden tagjában gyökeret verni — megszoktuk reformeszméinket a magasabb míveltségű nemzetektől kölcsönözni, s azokat teljes fejlettségökben ültetni át hazai földünkre, amiért nálunk többen újítás oly ritkán válik be. Hanem amiért kevésbé lehet jogosultnak tartanunk e törekvést hazánkban, mint a külföldön, azon egyszerű tény, hogy a mi középiskoláink, a nemzeti nyelv és tudományos oktatás mellett, sokkal kevesebb súlyt fektet a classicus képzésre, mint a külföld bármely nagyobb és műveltebb állama.

Ha Angliában oly bölcsészek állanak a classicus nyelvek elleni küzdelem élére, mint Spencer és Bain, s ha felolvasásokat tartanak a természettudományi oktatás mellett: annak van értelme oly államban, hol a tudós középiskolák mintegy római erődívenyek állanak ma is a modern társadalomban, melyeknek rendes tantárgyait csak a class. philológia és mathesis képezik, s a természettudományok tanulása pusztán a növendékek hajlamára van bízva. Ha Franciaországban a latin nyelv megszorítása mellett hozta létre Jules Ferry két évvel ezelőtt a középiskola új tanrendszerét: ez csak a közhangulat kifolyása lehetett oly tanügyi viszonyok között, midőn a lyceák főtörekvése csupán a latin dissertatiók, latin verselés és cicerói stilusra irányult. És ha Németország oly termékeny talaja a reális törekvéseknek, ez még mindig igazolását találja a class. nyelveknek oly mérvű tulsúlyában, amelyhez hasonlót a mi gim-

*) A magy. közoktatás és közmívelődés némely főbb kérdéseiről. Csengery Autaltól. 56 l.

**) Felméri Lajos: Az iskoláz s jelene Angolországban. I. köt. 155 lap.

náziumainkban távolról sem találunk. Így Poroszország 9 osztályu gimnáziumában hetenkint 122 tanórát fordítanak eme nyelvekre, Ausztriában 8 osztály mellett 73-at, Bajorországban pedig csak magára a latinra ennyit s ezenfelül a görögre 26-ot. Ellenben nálunk, a legmagasabb fokot éri el a legujabban életbeléptetett állami tanterv, midőn a class. nyelvekre 67 tanórát szentel hetenkint; református középiskoláink ennél mindnyájan kevesebb időt fordítanak e célra, úgy hogy p. o. a dunamelléki egyházkerület tanintézetei 59 class. philologiai tanórájukkal egyenlő ponton állanak a francia republica inmént említett középiskolájával, amelyet pedig korunk legszabad-elvűbb alkotásaként szeretnek feltüntetni. Ha azonban számításba akarnók venni azon körülményt is, melyszerint a francia ifjú a nyelvrokonság következtében a mi turáni ajkú gyermekeinknél sokkal hamarabb és könnyebben beleélheti magát a latin nyelv és irodalom tanulmányába: akkor be kellene ösmernünk, hogy a mi középiskoláink, az egyenlő óraszám dacára, még a francia intézeteknél is kevesebb súlyt fektetnek a classicus képzésre.

De vannak tanügyi íróink, kik ezen érvelést megfordítják és így szólnak: A nyugati népeknél van némi alapja a classicus tanulmányoknak, mert ők saját nyelvök történetének kulcsát adják ez által növendékeik kezébe; de nekünk, kiknek nyelve semmi rokonságban sem áll a görög és latin nyelvekkel, még ezen indokunk is hiányzik ama nyelvek középiskolai tanítására. E felfogásra csupán annyit jegyzünk meg, hogyha a nyelvtanításnak iskolai feladata és célja pusztán a *philologizálás* volna, a legnagyobb készséggel nyujtanánk kezét annak középiskoláinkból való kiirtására. De mi az irodalmi képzés szempontjából akarjuk megítélni a classicus nyelvek iskolai értékét és e célnak vajmi kevés érintkezési pontja van a nyelvrokonság elvével.

Hát azon észjárásra mit mondjunk, mely a mívelt nemzetek példájára való hivatkozással szemben így felel: Más a mi helyzetünk, mint az övék; azok egy világnyelv birtokában vannak, amely mellett szükségét sem érzik más modern nyelvek tanulásának; azok oly hatalmasan kifejezett iparral, kereskedelemmel és társadalommal bírnak, amelyek az iskola nélkül vagy annak ellenére is oktatnak minden tanulni vágyót*). Mintha mondanák: az angol, francia, német és a többi nemzetek pazarolhatják az ifjuság idejét elavult ókori tanulmányokra; de nekünk minden időnköt a hasznos tudnivalókra kell fordítanunk. Azt hiszem, hogy ama nemzetek paedagogusai nem igen köszönnék meg iskoláik tanrendszerének ily színben való feltüntetését, s még kevésbé lennének meggyőzve ily okoskodás által azok classicus irányának tűrhető volta felől.

Azonban a classicus nyelvek középiskolai kérése nem dönthető el pusztán a külföldi analogia alapján; hanem számba kell vennünk komolyan azon okokat, amelyek folytán mai nap a class. studiumokat élő nyelvek tanulmányával kívánják helyettesíteni.

Ezen okok legfőbb kútfeje az *utilitaris közszellem*, mely első renden a classicus nyelvek tanítása ellen szórja támadásait. Ha mindezeket tudod, immár mi hasznát veszed? A catechismus eme kérdésével állanak a gim. növendék elé és az ifju lélek fejlődése — amely még korántsem jutott el ama bibliai mondás tudatára, hogy „nemcsak kenyérrel él az ember” —

hányszor esik áldozatául az iskola ellenségévé szegődött társadalom felfogásának. A hasznosság principumára, mint paedagogiai elvre, a föntebbiek után nincs mondani valónk. Legfőlebb azt kérdezhetjük, hogy ezen irányelv szerint rendezve a középiskola tantárgyait, hol lesz a határvonal, ameddig a jelenlegi tananyag megnyírbálásában elmehetünk? Vajjon a phisicai tünemények experimentalis ösmerete mellett, mi haszna van azok mathematicai levezetésének, vagy a mennyiségtan körében mi haszna van a geometriai analysis és determinansok középiskolai tanításának, sőt hányadik tanuló fogja a történelmet, e különben közkedvességű tantárgyat is, Thucydides szemüvegén nézni, s azért tanulni, hogy „vezérfonala legyen a jövőben, mely minden valószínűség szerint ismételni fogja a multat, vagy legalább hasonlítani fog hozzá?”*).

De a kérdés paedagogiai számbavehetőségét kellene kétségbe vonnunk, ha sokkal komolyabb érvek is nem szólanának a modern nyelvek és irodalmak mellett.

A középiskola bifurcatioját ugyanis épen a régi gimnáziumnak az élettől való elszigeteltsége okozta, s az elszigetelt helyzetet fogják fentartani továbbra is a class. studiumok, mondják a gyakorlati irány hívei. E tanulmányoknak megvolt az értelme, míg a tudomány és közélet organuma világszerte a latin nyelv volt; de a mily benső viszonyban állott akkor a közélet az ily tanulmányokra épített iskolával, époly távol esnének egymástól a mai műveltség korában, midőn a latin és görög nyelvek legfőlebb a philologusok és történészek tanulmánykörére szorultak. A mai tudományosság és irodalom nyelve: a modern nyelvek, melyeknek ismeretét tudományos férfiú épenezért nem nélkülözheti. Aztán azon általános nyelvtani képzést is, melyet az iskola a privilegizált classicus nyelvekkel kíván elérni, épen úgy megadja a modern nyelvek grammaticája; az irodalmi nevelés céljainak pedig épenoly, vagy a közeliség érdeke folytán még nagyobb szolgálatot tesznek a modern irodalmak, melyek ma már, amellett, hogy korunk eszméivel foglalkoznak, a legkiválóbb classicus mintákhoz állítható műremekeket tudnak felmutatni. S végül, hogy a classicus képzettség mennyire nem teszi nélkülözhetetlen alapját a magasabb emberi műveltségnek, minduntalan hivatkoznak Schiller és Göthére, kik a görög nyelv ismerete nélkül az újkor legnagyobb szellemeinek sorai közé jutottak.

Im, ezek a főbb indokok, melyek a humanus nevelés több barátját is meghódították, s a melyeknél fogva a paedagogusoknak egész tábora sürgeti, hogy az irodalmi képzés a középiskolában élő nyelvek és irodalmak által eszközöltessék. És ki tagadhatná, hogy ez érvek között több úgy látszó, mint valódi igazság is rejlik? Ki vonná kétségbe az élő nyelvek fontosságát akár gyakorlati haszon, akár művelődés szempontjából? Sőt készséggel ismerjük el, hogy mai napság ezek a szellemnek telephonjai, melyeknek ha nem értjük hangját, a közös emberi műveltség templomából zárjuk ki magunkat. Vagy ki volna oly elfogult, hogy a görög és római irodalmat a modern irodalmak rovására dicsőítse? Részünkről legalább habozás nélkül aláírjuk Macaulaynak azon állítását, melyszerint „az athenaei és római lángszellemek teremtményei, melyek értelmi mindenét képezték őseinknek, a mi kincseinknek csak egy

*) Kun Pál: Néhány őszinte szó a középoktatás szervezetéről. 32 l.

*) Thucyd. I. 22.

részét teszik, s az általuk reánk hagyott készlet oly gondosan szaporítottatott, hogy a sokszorozott kamat most felülmulja a tőkét*). Sőt nem ámitjuk magunkat a formális képzésről hirdetett szokásos phrasissal sem, hogy t. i. egyedül csak a latin és görög nyelvek grammaticai rendszere birna azon értelemfejlesztő és szellemmívelő erővel, amely a nyelvtanítást az oktatás rendszerében annyira előtérbe állítja. A nyelvek organismusában, kevés kivétellel, ugyanazon categoráik a határozók, s ami az egyik nyelvben gondolkozást ébreszt, az a másikban sem veszti el hatását.

De ha mindent megengedve, az élő nyelvek alapján akarnók is szervezni középiskoláinkat, vajon lényegtelen kérdés volna-e a tantervalkotás előtt, s nem okozna-e szintén szellemi harcot annak megoldása, hogy melyik nyelv által fejlesszük növendékeink lelki tehetségeit, s melyik irodalom által oltsuk beléjük a humanitás érzelmeit és eszméit? Gimnáziumaink eddigelé a németet tekintették olyan gyanánt, mely a modern műveltség kulcsát van hivatva az ifju nemzedék kezébe adni; reál-iskoláink az újkor nemzetközi nyelvét, a franciát karolták fel, közoktatásügyi miniszterünk pedig legközelebb az angolra hívta fel kiválóan a paedagogusok figyelmét. És ki tudja: nem áll-e még elő valaki a szép olasz, vagy más nyelv ajánlásával. Melyik legyen tehát az iskola édes gyermeke? Mert hiszen valamennyit tanítani didactica képtelenség. Azért méltán kérdezhettük Gregussal: tehet-e az iskola célszerűbbet, mintha a növendéknek azt a nyelvet szolgáltatja, melynek törzsökén a többiek fakadtak vagy fejlődtek, melynek segítségével tehát legkönnyebben ismerkedhetik meg azok bármelyikével**).

(Vége következik).

Dóczy Imre.

T Á R C A.

Kérelem és nyílt levél a sárospataki t. irodalmi körhöz.

A legközelebb hivataloskodó egyházlátogató urakhoz megküldött, népiskolai tankönyvek bejegyzésére használt ív hátsó lapján, följogosittatnak, sőt felhivatnak a ref. népiskolák tanítói s tanítói körök elnökei, hogy „a tankönyvekre vonatkozó minden megjegyzéseiket, esetleges kifogásaikat, tudassák a sárospataki irodalmi kör elnökségével.“

Engedelmet kérek, hogy én a nagytt. szerkesztő úr engedelmeivel — részint azért, hogy más tanítótárs is hozzá szóljon a fölvetett tárgyhöz, részint azért, hogy más is tudja jövőre nézve magát mihez tartani — egy tantárgyra, illetőleg egy kötelezett tankönyvre vonatkozó észrevételeimet e becses lapokban közlöm; előre is megjegyezvén, hogy ismerve a főiskola anyagi érdekeit s az irodalmi kör nemes ügybuzgalmát, s tudva azt, hogy oly férfiakhoz szólok, kik képzettségüknél fogva magasan állanak felettem, talán nem fogyasztom a helyet igénytelen soraimmal, ha nem olvastam volna e becses lap egyik számát, melyben egyszerre négy tankönyvre van hirdetve pályázat; de arra, a mire, egyéni nézetem szerint, szinte oly égető szükség lenne, nincs. E tankönyv a népiskolai „Magyar nyelvtan.“

„Nyelvében él a nemzet,“ mondá egy jeles írónk, s ki az a tanfériak között, ki elmerné mondani, hogy ezen

szavak nem igazak és nem ámenek? Ki az, aki el ne ismerné: 15—20 év lefolyása alatt mily változások s mennyi újítások történtek a magyar nyelvtudományban? Ki az, aki el ne ismerné, hogy a magyar nyelvtudományi methodologia 15—20 év alatt többet haladt, mint az azt megelőző években egy félszázad alatt? Dacára a fennemlítettnek, Árvai Józsefnek a népiskolák számára írott „Magyar nyelvtana,“ mely 15—20 évvel ezelőtt íratott, ma is ajánlott, sőt kötelezett tankönyv.

Hogy mily fontos változások s újítások történtek magában a nyelvtudományban, csak a legközelebb lefolyt évtizedben is, azt az irodalmi kör t. tagjai sokkal jobban tudják, mint e sorok írója, s hogy elfogadták e javításokat, még a népiskolai kézikönyveknél is, bizonyítja a többiek között Búza J. tanár úr „Természetrája“ (Futone helyett futrinka, túlkönc helyett túlok-orrú és sok más, a nyelvtudomány mai állásának megfelelő elnevezés, de a melyekkel nem akarom a t. olvasókat untatni).

Hogy az újításokat, vagyis javításokat helyeselte a közvélemény, igazolja azon körülmény, hogy átvette azt a legtöbb középiskola, ezek között a sárospataki gimnázium is, melyben olyan dolgokról beszélnek a magyar nyelvtani órákon (p. o. az igeragozás stb. alkalmával), melyekről jeles Árvaink még mitsem hallott, mint könyviró; mert ha ily minőségben akar továbbra is maradni, talán átalakítandja még nevezett könyvét.

De még fontosabb érvekkel bizonyíthatná egy jó író, s még fontosabb cáfolatokat hozhatna fel egy valódi didacticus — a maga korában oly jeles, s az általam ismert régibb szabásu magyar nyelvtanok között ma is legjobb Árvai „Nyelvtana“ ellen — ha annak módszertani oldalát venné figyelembe, s összehasonlítná az újabb szabásu népiskolai magyar nyelvtanokkal. Én csak annyit jegyezek meg ez alkalommal, hogy míg mai napság, minden jó magyar nyelvtani vezér- és kézikönyv az olvasó-könyvekkel hozza összhangzatba a nyelvtanítást, s mintegy ezeket veszi a nyelvismeret tulajdonképeni anyagául, addig Árvai „Nyelvtana,“ mintegy amazoktól független tantárgyat kezelteti azt; amiben különben menthető, mert még azon időben alig volt rendszeres olvasó-könyvünk.

De legyen elég ennyi, a maga korában oly jeles tankönyv árnyoldaláról, s most, mielőtt nyílt kérelmem következne, bevallom, hogy én nem az Árvai nyelvtanát használtam legközelebb, hanem a Nagy László által szerkesztett s Komáromy Lajos által átdolgozott vezér- és gyakorló-könyvet, első s főhelyen azért, miket elmondottam, másodszor azért, mert a gyermekek nagy része még az egyházkerületi határozat megújítása előtt megvette, részint azért, mert Árvai „Nyelvtana,“ ha mi egynehányan nem fogyasztjuk is azt, el fog fogyni; elfogyasztják azt az e tekintetben módszert nem szívesen változtató kartársak s így eljárásommal anyagi kárt nem teszek.

És most szabad legyen egy tiszteletteljes kérést intéznem a t. irodalmi körhöz! Méltóztassék a nevezett tantárgy átdolgozását a tornászati elé helyezni, tudván és értvén, hogy a magyar nyelv tanításának mikéntje mégis csak közelebb áll azon egyházhoz, mely azt eddig oly kitűnően védelmezte, s haldokló ágyából támasztá fel. S ha tán előbbeni kérésem kivihetetlen lenne, tekintélyes befolyásánál fogva engedélyeztesse a magyar nyelvtannak az említett könyv szerint való taníttatását addig is, míg az átdolgoztatnék, a kor kívánalmainak megfelelően.

Makai János. ev. ref. tanító.

*) Lord Bacon.

**) Greguss Gyula összegyűjtött értekezései. 58 l.

Válasz a nyílt levélre.

A fentebbi közleményre azonnal megadjuk a választ. Az Árvay-féle Magyar nyelvtan évi kelendősege, a tavalyi kimutatás szerint, 1300 példány volt. E kelendőség nemannyira az ugysis fogyatékosan keresztülvitt kényszer-használatot mutatja, mely alól például az igen tisztelt felszólaló úr is emancipálta magát, mint inkább a könyv belértékét. Ezt ismerte el irodalmi körünk mult évi 1881. okt. 16-án tartott közgyűlése 4. jegyzőkönyvi pontja, melynek ide vonatkozó része így hangzik: „Olvasatott a népiskolai tankönyvek átnézésére kiküldött bizottság jelentése. Eszerint az ABC, Magyarok története, *Magyar nyelvtan*, Természetrész című művek jelenlegi alakjukban és tartalmukkal is sikerrel használhatók stb.; mely bizottsági jelentés tudomásul vétetett.”

Midőn e választ közlésem, távol van tőlem, vagy akár az irodalmi körtől, annak gondolata, mintha a szóban forgó tankönyv minden tekintetben tökéletes volna. Sőt szívesen ösmerem be, hogy épen e terén oly methodikai fejlemények állottak be az utóbbi tíz év alatt, melyeket figyelmen kívül hagynunk nem lesz szabad. Nem is hagyta figyelmen kívül megbeszélésüket az ez ügyben kiküldött bizottság. Csak kivételüket halasztá el.

Annál jobban örülünk azon, ha, mint most is történik, tanítóink köréből érkeznek közérdeklődésre valló figyelmeztetések. Mi is felkérjük t. tanítóinkat és lelkészeinket: kövessék Makai úr példáját s *használják fel lapunkat a tanügyi eszmék megérlelésére*. Épen ez volt egyik célja irodalmi körünknek, mikor a „Sárospataki Lapokat” alapítá! Sőt szívesen látjuk őket, irodalmi körünknek tagjai, tehát a tankönyvirodalom tetteles munkásai gyanánt is.

Bokor József,
irod. kör másod-elnöke.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kérdőjel gyanánt.

III.

S nézzük most a kérdést *didacticai* szempontból. Senkisé kívánja azt, hogy a gyermek népis-koláinkban mindjárt a hittan tanulásával terheltessek. Hiszen egyházkerületünkben is a vallástanítás rendszere épen a Fáy Óramutatójának megfelelőleg van megállapítva. A gyermek ugyanis elemi iskoláink alsóbb osztályaiban csak az ő vallásos szívhajlamát képző, s Isten általános ismeretére szolgáló, majd azután a bibliai történelem főbb mozzanatait magába foglaló oktatásban részesül; s csak miután három év alatt ezen fejlesztési fokokon átvezettetett, veszi kezébe a hittant, hogy a mit addig a vallásból sporadice tanult, az lelkében összefüggő képpé, mintegy élő alakká domborodjék ki. Azon vallási benyomásoknak, melyeket a gyermek a megelőzőtt években szerzett, épen a hittan tanulása ad határozottabb alakot, ez emeli azokat a homályos sejtelmek köréből a tudat tisztultabb álláspontjára. Nem kell tehát gondolnunk, mintha a gyermek már a 4-ik osztályban is a hittan tanulásával megfelelő előképzés nélkül találkozónék; s midőn Radácsi a gyermeki elme túlterhelésétől tart, ha az a hittanban bűnesetről, angyalokról, Jézus csodás születéséről, mennybemeneteléről, az Atya jobbára üléséről s feltámadásáról szóló igazságokra tanítatik: vegye figyelembe, hogy a gyermek, mikor a 4-ik osztályba jut ezen tárgyaknak rendszeres tanulására, akkor már a megelőző

osztályokból azok nagy részének előleges ismeretét hozza magával; s így a hittan tanítása egyházkerületünkben azon didacticai elvnek megfelelőleg következik be, hogy a szerzett egyes ismereteket nemcsak csoportosítani és rendszeresíteni, hanem azok alapján a fejlesztést tovább folytatni is kell, mégpedig akként, hogy a tanítás a már nyert ismeretek láncszemébe kapcsoltsassék.

Ezen didacticai elv szempontjából egyházkerületünk a népiskola számára a tananyagot fokozatosan úgy osztotta be, hogy a növendék a hat osztályon keresztül mindazt megtanulhassa vallásunkból, a mi egy értelmes ref. keresztyéntől méltán megkívánható. S én is a hittan kidolgozásánál figyelemmel voltam, úgy a tananyagot, mint a terjedelmet tekintve, arra, a mit a növendék a vallásból a megelőző években már tanult és a mit az 5. és 6-ik osztályokban még tanulni fog. Egyházkerületünkben a népiskola hat osztályában a vallástan egy összefüggő teljes egészét képez, s még az egyes részek is a nagy egészszel való összefüggésekben ítéltetők meg legbiztosabban. Egyházkerületünk tehát a vallástani könyvek készítésénél a paedagogiai és didacticai elvekre figyelemmel volt.

De a kérdéses kis-könyvecske készítésénél sem mellőztetett a didacticai elvek követése. Ha ezt Radácsi kevésbbé vette észre, mint tehette volna: ezért felelőssé azt hiszem, nem magát e kis-könyvecskét lehet és kell tennünk.

Távol van tőlem a szándék, hogy én e helyen e kis tankönyvnek előnyeit, melyeket Radácsi meglátni nem kívánt, de a melyre nézve több más paedagogok elismerő nyilatkozatait hallottam és a melyek a gyakorlati kezelésnél már eddig is mindjárt az első évben kedvezően mutatkoznak, tüzetesen fejtegessem; elégnek tartom itt inkább csak a bírálat kifogásaira szorítkozni, s azoknak valódi értékekre szállítását megkísérteni.

Nehezteli Radácsi tankönyvemben a rendszerességet, még inkább, hogy a régi beosztás rendszerét nagy részben meghagytam; valamint azt is, hogy a könyvben több meghatározások fordulnak elő. Rendszernek minden tankönyvben, még ha a fő- és alosztályozásokat világosan ki nem tesszük is, szükségképpen lenni kell; rendszer nélkül bármelyik osztály számára a megfelelő tananyagot összefüggő egészében és kellő szabatsággal alig is lehetne biztosan feldolgozni. Még ott is, a hol valamely tantárgyból csak egyes szemelvények adatnak, kell, hogy az író lelke előtt egy megfelelő rendszer képe lebegjen. S csalódik az, ki valamely tantárgynak rendszeres feldolgozásában az elsajátítás nehézségét keresi; sőt ha a rendszer a tantárgynak és a növendék felfogásának megfelelő — ha az úgy van keresztülvive, mint kis-könyvemben, a hol a tárgyak egymásból folynak, s mintegy önmaguktól gombolyodnak le: ez nézetem szerint a tanulást csak könnyebbé és biztosabb eredményűvé teszi. — A hittan egyes szakaszainak beosztásánál a régi rendszert nagyon csekély változtatással megtarthatónak véltem; mert nekem feladatam nem az volt, hogy minden tekintetben új ösvényt törjek, sőt inkább, hogy a régi mesgyéket, amennyiben azok jók, célszerűek, használhatók, meghagyjam. Különben a ki nem restel egybehasonlítás tenni, az könnyen felismerheti, hogy a réginek nevezhető rendszer keretében könyvem úgy a tananyag összeállítására, mint a kidolgozásra nézve, akár régiebb, akár újabbkori elődeitől miben,

s vajjon előnyösen vagy hátrányosan tér-e el? Meg vagyok győződve, hogy ha az újabb rendszerek beosztását követem: ez vagy nehezkesebbé vagy hézagossá tehetné volna munkámat; holott a régi felosztás egészen népies és így a gyermeki felfogásnak is leginkább megfelelő. A mi pedig a meghatározásokat illeti: kár azok miatt egyszerre annyira fölgerjedni, s azokra egyenesen az anathémát kimondani. Még a beszéd- és értelemgyakorlatokat is úgy kell kezelni, hogy végül a fejtegetett részleteket csoportosítsuk, összevonjuk, egy közös fogalomban egyesítsük, vagyis meghatározzuk. A tárgyakkal akkor jövünk tisztába, midőn azokat meg is határozzuk; ez tehát szorosan a tanítás körébe tartozik. S ez az oka, hogy a népiskolai tankönyvekben is, legyenek azok: nyelvtan, számtan, vagy természet-tan sat., a meghatározások kikerülhetetlenek; és hogy azok a népiskolai hittanban is kell, hogy helyet foglaljanak. Igaz, hogy a meghatározásokat amennyire a tárgy és a tér megengedi, úgy kell inkább lekövetkeztetnünk, mint csupán szárazon odadobunk; de ne feledjük el, hogy minél felsőbb osztályokba lépünk, a dolog természeténél fogva, a meghatározásoknál is az inductív eljárást annál mérsékeltebb adagban alkalmazhatjuk; mert különben a tankönyv vezérkönyvvé vastagodnék ki. Az eddigi hittanok sokkal inkább telvék meghatározásokkal, mint az én kis-könyvem, azon különbséggel, hogy azokban a meghatározás is többnyire a kérdésekbe van foglalva; az én munkámban pedig az a tanuló számára van megírva, lehető egyszerűséggel, kevés szóval és többnyire az előzőkből lekövetkeztetve.

Nem kevésbé figyelembe veendő egy iskolai kézikönyvnél, hogy az olyan terjedelemmel bírjon, melyet a tanító a kiszabott leckeórákor elvégezhet; melyre nézve az a megkívántató tananyagot minden szórakozás nélkül, szabatosan s oly rövid és világos mondatokba foglalva adja elő, hogy azok, még ha az incriminált meghatározásokat tartalmazzák is, a gyermek lelkéhez könnyen odatapadjanak. Épen ezért, bár ezen lapok 7-ik számában egy confirmatói könyvecskéből nagy dicséretetek között, mint követendő példánykép, volt a többek között kiemelve ez a rész helye is: „Mi az imádság? Az imádság sat. sat. Valamint a virágot a napnak fénye élteti, épen úgy lelkünk is csak akkor lehet boldog, ha az imádkozás által istenhez emelkedik fel. Állítsd a virágot valamely árnyékos helyre: azonnal elveszti az színét és illatát: épenígy az ember is a legkedvesebb kincsét veszti el“ sat. sat.; én nem merném ajánlani, hogy egy népiskolai kézikönyv ily sentimentális declamatio hangján irattassék. Egy népiskolai tankönyvben, még ha a terjedelem megengedné is, a virágos szónoklati nyelvezetnek helye nem lehet. Minden iskolai kézikönyv többé-kevésbé száraz és tömört, mert kevés szóval minél több anyagot kell felölelnie; de a gyermeki elme az ily tankönyvet mindig jobban megbírja, mint a fölösleges szóáradásokat és a cifra flosculusokat. A tanítás azután arra való, hogy a tananyag módszerileg feldolgoztatván, a tanító keze alatt életet nyerjen. A tanítás sikerére nézve a tanító methodicai ügyessége megkívántatik a hittannál is, bármily didacticai tökélyvel legyen az készítve; és ha a kellő methodicai feldolgozás hiányzik: a legjobb kézikönyv mellett is, legyen az természet- vagy földrajz, történet vagy nyelvtan, szópetyegéssé válik a gyermekre nézve a betanult dolog; míg ellenben megfelelő methodicai kezelés

mellett, a mit a vallástanítás sikere is mindig fölföltételez, a kérdéses hittani könyvecske is kétségtelenül sikeresnek fog bebizonyulni.

Az sem utolsó fontosságú didacticai elv, hogy a tananyag feldolgozásánál a tanuló lelki látköre és a benyomások iránti fogékonysága, valamint a kedélyében visszhatást szülhető mozzanatok eltávolítása figyelmen kívül ne hagyassék. Ehez képest, míg az eddigi kis-káték legnagyobb részben elenchticus irányban és modorban készítettettek, én ezt mellőzendőnek véltem; azt tartván szemem előtt, hogy a gyermek, ki először kezd hittant tanulni, mielőtt ellenvetések vagy eltérő tanok cáfolásába vezettnék, előbb saját egyházának hitcikkelyeivel csendes békeségben ismerkedjék meg. Épen ezen szempontból, tudván, hogy a gyermeknél a sok és tüzetes bizonyítgatás a hit belső erejének képződésére tán inkább háborítólag, mint elősegítőleg hat, az Isten lételét is inkább csak előterjesztem, mint szorosan bizonyítgatom. Sőt a hol a szövegbe szentíráti mondatokat illeszték is be: teszem úgy, mintha azok jobbára a tankönyv szövegéhez tartoznának, s nem terhelem sem a könyvet, sem a gyermek elméjét a szentíráti helyeknek zárjelek között fölemlítésével; mert úgy a szentíráti helyek kikeresése, mint a hitcikkelyeinkkel ellenkező tanok cáfolása és Isten lételének a kételkedők elleni tüzetes bizonyítgatása, nézetem szerint, a gyermeknek csak későbbi éveiben foglalhat helyet, akkor, midőn ő már saját egyházának hittanát főbb vonalaiban megismerte.

Mindezen itt érintett didacticai szempontok előttem lebegtek; hogy azonban azokat mennyiben sikerült kis-könyvem készítésénél érvényesítenem: azt mások ítélik meg, s ne én.

De míg azt csak szerény tartózkodással fejezem ki, hogy Radácsi engem nem győzött meg a kérdéses tankönyvnek a didactica elveitől való állítólagos eltérése felől: azt már teljes meggyőződéseim szerint hangoztathatom, hogy semmiféle paedagogiai elv és a Fáy Óramutatója is nem mutatja azt, hogy *ref. hittan* elemi iskoláinkban épen ne taníttassék, vagy pedig csak olyan taníttassék, a minő Radácsi lelke előtt lebeg, hittan, hitfelekezetünk tanai nélkül, állítólag akár azért, mintha hitcikkelyeink nem gyermeki elmének valók volnának, akár azért, mintha azoknak nagyrésze már elavulva, a korszellem és tudomány által túlszárnyalva volna. Sőt egyházunknak nemcsak érdekében, de kötelességében is áll hitfelekezeti hittanát népiskoláiban taníttatni, hogy az ő tagjai a hitfelekezeti tanfogalmakkal megismerkedve lépjenek ki az iskolából, az ígéhirdetésnek sikerrel lehető hallgatására. Igaz, hogy Radácsi a mi népiskolai hittanainkat gúnyolódva nevezi olyan *mesebeli szent madárnak*, mely ha elégettetik, újra kel hamvaiból; de én ezen gúnyolódva ejtett hasonlatot minden sértődés nélkül szívesen és komoly értelemben elfogadom, meg levén győződve afelől, hogy elégethetjük a népiskolai hittanokat az úri-imával, apostoli hitformával és a dekaloggal együtt, s kiküszöbölhetjük tantermeinkből; de azoknak hamvaiból, ha egyházunkban megvan az életösztön, újra kikel a *mesebeli szent madár*; mert hogy az egyház a maga hittanát népiskoláiban taníttassa, főleg ha az oly fokozatos előkészítés után történik, mint egyházkerületünkben, ez nemcsak nem paedagogiai tévesztés, mint Radácsi állítja, hanem az egyháznak egyenesen *paedagogiai életszüksége*.

Filó Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Megdőbbenve vettük a hírt, hogy *Szegedi Sándor*, a debreceni ref. főiskolának derék tanára, a tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesület buzgó elnöke, zsinati képviselő, folyó hó 17-én, ötheti súlyos szenvedés után, életének 57., tanári hivatalának pedig 29-ik évében, jobblétre szenderült. Az elköltözött ritka nemes, humánus lelkületű férfiú volt; mint embert és tanárt mindenki csak becsülni és szeretni tudta; őrizzük és tiszteljük meg azért kedves emlékezetét, szeretettel és kegyelettel közöttünk.

— **Egy úttörő mű.** Thucydidesnek, a nagy történetírónak „A peloponnesusi háború története” című művéből az első könyv, magyar fordításban e napokban jelent meg, *Zsoldos Benő*, tanártársunktól. Aki isméri és tisztelni tudja a classicus kor nagyobb szabású alkotásait, az mindenesetre örülni fog, hogy elvégre e nagy történelemnek is akadt hivott magyar megszólaltatója közöttünk. A történet tanulmányozásának hasznairól — mondja a derék fordító is, művének előszavában — művelt közönség előtt szólni, ma már felesleges dolog. S e mű a történelemnek, az emberiség életének tanulmányozására nézve, bátran mondhatni: oly hálás tárgyat szolgáltat, aminőt az irodalomban más mű alig. Ez a történelem egyik legmozgalmasabb korszakát tárgyalja, s e korszaknak egymásra halmozott tévedéseiről szól. Nagyjelentőségű továbbá Thucydides még azáltal is, hogy ő a történelmet kizárólag emberi cselekedetek gyanánt fogja fel; ő szerinte az emberi gondolatok, indulatok, szenvedélyek, az ember az ő összes jó és rossz tulajdonaival, fényes sajátságaival és gyöngéivel, erényeivel és bűneivel alkotják egyedül azt, amit történelemnek nevezünk; eképen ő nála válik csak a történelem azzá, aminek valójában lennie kell: az emberi dolgok hű tükrévé, s ezáltal az élet tanító-mesterévé. Ajánljuk a derék művet olvasó közönségünk s különösen a szakértők figyelmébe és pártfogásába; annyival is inkább, mert az a munkás, aki véresverejtékkel ott ás a letűnt nagy idők ismeretlen miveltsegi kincseket rejtő, de sok emberre nézve örökre bedőlt bányája felett: bizonyára megérdemli, hogy elismerésben és pártfogásban részesíttessék a jelennek tett szolgálatait.

— **A biblia-e vagy a heidelbergi káté?** A „Debreceni Protestáns lap” ez évi 8-ik számában, egyházi életünk egyik veterán munkása, kemény szavakban ad visszatetszésének kifejezést, a felett, hogy *Görömbei Péter*, egy alkalommal a Garzó Gyula által szerkesztett gyakorlati bibliai magyarázatokat ismertetvén, a heidelbergi kátéra vonatkozólag, egyebek közt, ezeket mondotta: „sokan még most is az elavult, érthetetlen káté-magyarázatokkal untatják a hallgatókat... Óhajtható, hogy a káté által az istenháza szerelmétől elidegenített hívőket, életreható és életet keltő bibliai magyarázatok által visszaédesgessük a templomba.” Nem szándékunk a vitába beleelegyedni, csak mint igen fontos és közérdekű igehirdetési kérdésre vonatkozólag, alkalmilag mondunk el némelyeket. A katekhizálás 1567-ből veszi eredetét. Erre vonatkozó rendelettel elsőben a *Melius* elnöksége alatt szerkesztett s Debrecenben megjelent „Articuli et verbo Dei” sat. című, 74 cikkből álló kanon 53. cikkében találkozunk; ezen időben kerülvén be hozzánk a heidelbergi káté Erdélyből, az említett cikkben, a katekhizálás sorrendje, a h. káté rendszere szerint iratik le. Mindnyájan tudjuk, hogy a Melius-féle debreceni articulusok, közérvénynyel, az egyetemes ref. egyházat általánosan kötelező erővel sohasem bírtak; amint hogy elsőben igen sok ideig, csakis a tiszántúli egyház lelkészei gyakorolták a katekhizálást, s csak később vették aztán át a szokást, más egyházkerületek lelkészei is. Amiért is a dolog történeti oldala kétségtelenül az, hogyha a katekhizálással felhagytunk, azzal bizony még

semmiféle egyházi törvényt nem sértünk meg; annyival kevésbbé, mert tény az, hogy a h. káté szerzői sohasem gondoltak arra, hogy az ő művök valaha a bibliát fogja leszorítani a magyar ref. templomok szószékeiről, s mert már igazán általánosan kötelező szabályként van megírva az, hogy „textus ex solis libris canonicis populo explicandus et aplicandus; quia illud solum regula est fidei et vitae.” Mi a h. kátét igen nagyra becsüljük; abban elég határozottsággal és hűen vannak körvonalozva ref. egyházunk hittételei; de ha ily szempontokra kell tekintenünk: méltán kérhetjük: miért nem kerül szószékre, magyarázat végett, maga a helvetica confessio, mely elvégre mégis csak elsőbbségi szabályozója és sinórmértéke egész hitrendszerünknek? Maradjon azért igazán — természetesen *értelmesebb* fordításban — a h. káté a népiskolák felső vagy ismétlődő osztályaiban, ha már egyszer végképen nem lehet nélkülözniük; a templomban pedig, canonaink értelmében, magyarázzuk a bibliát, mint szent vallásunk egyedüli, kimeríthetetlen gazdagságú forrását, s hagyjunk fel oly igehirdetési módszerrel, melyet már a gyülekezet is kicsinyel, sőt a mely iránt való ellenszenve sokkal régebb keletű, mint egyelőre gondolnók. H. Kiss Kálmánnak igen derék könyvében, „A szatmári ref. egyházmegye történetében” olvasom, hogy „*Sallai András*, körmörői lelkész, 1796-ban hallgatói azért *tűrjék* az egyházból, mert sokat *katekhizál*.” (L. 584. lap).

— **Értesítés.** „A főiskolai énekhar” bizottmánya szíves tudomására hozza az énekhar azon t. volt tagjainak, kik a jubileumon mondandó közös darabokban résztvenni jelentkeztek, hogy a jelentkezők szerfelett csekély száma miatt, a határidőt április 20-ig meghosszabbítja, s a szövegek kinyomtatása és szétküldése felől csak akkor s csak abban az esetben fog intézkedhetni, ha a jelentkezők száma, az ünnepély nagyszerűségéhez mérve, arányos lesz.

— **Nyilvános nyugalma.** A tiszáninneni hely. hitvallásuk egyházkerületének Miskolcon levő felsőbb leánynevelő-intézete alapjára kibocsátott kéréseken újabban következő adományok érkeztek: Kun József úr ívében ő maga 25 frt. A megyaszói ref. egyház ajánlata 20 frt. Ruszkai Gyula, jánosii ref. lelkész úr ívében ő maga 1 frt., Sárkány Gyula úr ívében: Bereczky Ferenc 1 frt., Nagy György 30 kr., Guba Mihályné 30 kr., Papp Lajos 20 kr.; összesen 1 frt. 80 kr. Miskolci takarékegyület alapítványa 50 frt. Tóbiás István úr ívében ő maga 5 frt. Hosszúfalussy Dezső és Propper Ignác urak együtt 25 frt. Fejér Endre, szolgabíró úr ívében: Hosszúfalussy Mátyás 1 frt., N. N. 40 kr., N. N. 60 kr.; összesen 2 frt. Csordás Dániel, mező-csáthi ref. lelkész úr 2 frt. Szathmáry József, segéd-szolgabíró úr ívében ő maga 5 frt., szirma-bessenyi jegyző úr 1 frt.; összesen 6 frt. Szobránczy Sámuel úr 1 frt. Csengery József, átányi ref. lelkész úr ívében 1 frt., az átányi lakosoktól begyűlt termény ára 2 frt.; összesen 3 frt. Szabó Károly, soproni tanfelügyelő úr 3 frt. Főtiszt. ngs. Kun Bertalan, superintendens úr évi ajánlata 10 frt. Nagy Péter, miskolci gőzmalom raktári tiszt úr ívében ő maga 10 frt., Papp Dániel 1 frt., Pál Ferencné úrnő 1 frt.; összesen 12 frt. Nagyt. Vattay Sándor, ref. lelkész úr ívében ő maga 6 frt. Gönczy Pálné ő nagys. Budapestről 5 frt. Miskolci takarékpénztár adománya 25 frt. Méltóságos báró Vay Béla, főispán úr, a debreceni zsinat alkalmából, képviselői napi díjait, összesen 80 frtot, a fentebbi alapra adományozza. Petró József, ügyvéd úr ívében ő maga 5 frt., Bükk Zsigmondné ő nagys. 10 frt.; összesen 15 frt. Jelen nyugtázás összege 303 frt. Ezen összeget a legutóbb nyugtázott 5636 frt. 97¹/₂ kr-hoz adván, az eddigi gyűjtés eredménye 5939 frt. 97¹/₂ kr. *Bakos Antal*, egyházker. pénzt.

— **A középiskolai törvényjavaslat** a képviselőház tanügyi bizottságában elbukott. Várjuk Trefort bukását.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Hittanhallgatóink jövőjéhez.” Radácsi György. „A középiskolák egysége és az irodalmi képzés ügye.” (Befejező közlemény.) Dóczy Imre. „Kérdőjel gyanánt.” Filó Lajos. „Könyvbírálat.” (Folytatás). Gérecz K. „Vegyes közlemények.”

Hittanhallgatóink jövőjéhez.

A debreceni zsinat eltiltotta a joghallgatókat, a gimnáziumi és képezdei ifjakat a legatioi jótémény élvezésétől. A kathedra féltett tekintélyének s a papi hivatal méltóságának megóvása s illetőleg fentartása végett túltette magát az „egyetemes papság” sokszor fennen hangoztatott és nagyra méltatott szép elvén, s egyúttal vizet eresztett a közoktatási miniszter malmára is.

Mert hát mi lesz e határozat eredménye? Próféta messzelátás nélkül is gyaníthatjuk, hogy elébb joghallgatóink, majd jogakadémiáink létszámának megapadása, egyszersmind pedig theologusaink szaporodása.

Ez utóbbi eshetőség készlet a felszólalásra.

A theologusok száma már eddigelé is nagy. A kik közülök azzal a vérmes reménykedéssel futják az iskolai pályát, hogy künn az életben a függetlenség gyönyörei várnak rájuk — mint a jelek mutatják — hosszú, kínzó várakozásra lehetnek kárhóztatva.

A káplánok egy része ugyanis, a hír és névkönyveink szerint, már most is alig képes rendes helyre befészkelődni, s jó rokonok és apai barátok szárnyai alá húzódva, töprenkedik a jövő eshetőségei felett. Mi történik majd, ha ezentúl még nagyobb rajokban bocsátjuk ki theologusainkat az iskola falai közül?

Ez a baj, a budapesti theologiai akadémia körében, ha nem csalódunk, már a múlt évben is beszéd-tárgya volt, s gyógyszeréül azt találták ki, hogy megszabják a felveendő ifjak számát; azokat pedig, akik e számon felül jelentkeznek, elutasítják. Ez bizonyára a legrövidebb és legkényelmesebb megoldása e kérdésnek; de nem egyeztetethető össze sem az érettnék nyilvánított ifju választási szabadságával, sem a tudomány és tudományos intézetek magasabb érdekeivel.

Elutasítani ugyanis egyes ifjakat, akiket nemes

becsvágy s igazi tudomány-szomj hajt bizonyos intézetekbe, s talán bizonyos tanárok hallgatására; elutasítani az ilyeneket oly intézeteknek, a melyeknek az a szép feladat jutott, hogy fényökkel mennél többeknek és mennél szélesebb körben világítsanak: ez oly eljárás, amelyet nem szabad utánoznunk, ha csak zárdaszerű seminariummá lesülyedni nem szándékozunk. Egyházkerületeink nem gondolkozhatnak oly önzően saját theologiai akadémiáikról, mint a költő az ő muzsájáról: „Elég ha nekem világol!” Ily szűklátókörű felfogás nem illenék azok méltóságához, nem a protestáns szabadelvűséghez sem.

Egy másik módja volna a baj orvoslásának: ha lehetőségig megnehezítenők a theologiai pálya bevezetését, s ha szigorú colloquiumok, s még szigorúbb kápláni vizsgálatok által kísérlenők meg útját állani az e pályára való tódulásnak. Ez az eljárás már nemcsak az intézetek céljával férne össze, hanem üdvös eredményeket is idézhetne elő, amennyiben jótékonyan hatna theologusaink és lelkészi karunk tudományos értékének emelésére. Azonban ez sem volna gyökeres gyógymód, mivel az ifju szellem rugékonysága és munkabíró ereje ezen az akadályon is könnyen átsegit az iparkodót.

De meg nem is az a fő baj, hogy talán keveset tudnak theologusaink, vagy káplánaink, hanem az, hogy többen vannak az elégnél, s kín látni, hogy a hosszú iskolai pálya után kidobtnak a hajmeresztő bizonytalanságba, s hitet és munkakedvet veszítve, Éli fia sorsától kell rettegniök.

Ettől a bizonytalanságtól kell őket mielőbb megszabadítanunk; amin nézetem szerint csak úgy történhetik meg, ha a tanintézetek a törvényes 4 éven túl is folytatják velők szemben az „Alma mater” szerepét, kölcsön fejében pedig felhasználják az okifju erejét a saját céljaikra, de egyúttal az ifjak szellemi előnyére is. A helyett tehát, hogy akár a pálya

kezdetén elutasítanak, akár annak végén hidegen útnak eresztenék: gyakorolni igyekeznek velők szemben a keresztyén szeretetet, s fiak gyanánt bánnak növeltjeikkel a nagykorúság beállta után is.

A módja lehetne például a következő:

Először is jogot adnánk a végzett theologusnak, hogy ha úgy akarja, vagy körülményei úgy parancsolják, továbbra is a tanintézet kebelében maradjon, legalább egy évig. Aztán jogot adnánk az ilyeneknek arra is, hogy részint önképzési, részint önfentartási érdekből, ünnepi jótéteményt élvezhessenek. A legatiók száma ezt lehetővé teszi anélkül, hogy mások emiatt megcsónkúlnának. Végre jogot adnánk nekik arra is, hogy a tápintézetben csekély díjért élelmezést, a főiskolai épületekben pedig lakást nyerjenek.

Ezekért a jogokért aztán, amelyek az intézeteknek alig kerülnének valamibe, köteleznők őket arra, hogy közülök például 2, vagy amennyi szükséges, mint könyvtárnok-segéd a könyvtárakon segítsen, s az olvasó szobákban az olvasni kívánóknak — bizonyos díjért — kiszolgáljon. Ez a kiszolgálat nem ejtene csorbát egyetlen nagyra törő ifju önértetén sem; külföldön ugyanis egyetemi docensek és rendkívüli tanárok is készséggel vállalkoznak az ilyen szerepre; mint ami hathatós előmozdítója az önművelésnek. Az ilyenek továbbá köteleztetnének egyházi szónoklatok tartására a gyülekezeti vagy a főiskolai templomban is, az előbbi helyen, délelőtt — a lelkészek akadályoztatása esetén — csakis az ilyenek szolgálhatnának. Ennek is megvolna a maga elvitázhatlan jó hatása.

Ezek közül választatnának az ifjúsági egyletek vezetői, akik egy fővel magasabbak lévén a többiekénél, sok divatos visszaélésnek inkább elejét vehetnék. Ezekből telnének ki a tápintézeti asztalfelügyelők s kenyérosztók, szintén a jobb rend érdekében. Ezek és csak ezek lehetnének, szükség esetében, a gimnáziumi s esetleg még az akadémiai tanárok helyettesítői is.

Ha az így alkalmazottak között olyanok volnának, akik a kápláni vizsgálatot, mint negyedévesek kiállották s bizonyítványt nyertek: azoknak az intézetben töltött év kápláni évül beszámíttatnék; azok pedig, akik a kápláni vizsgálatot ki nem állották, az által, hogy itt maradhatnak, jó alkalmat nyernének az öntökéletesítésre; ami — főleg a papságnak osztályokba leendő sorozása miatt — a gyöngébbekre nézve kívánatos nagy előny volna s a papság szellemi értékére nézve sem maradna befolyás nélkül.

Ifjainkat, mint azt sajnosan tudjuk, vagy épen nem, vagy csak kis mértékben részesíthetik főiskoláink vagy egyházkerületeink abban a jótéteményben, hogy külföldre, vagy csak hazai egyetemekre való eljuthatásukra, nekik illő módot és segínyt nyújthatnának; részesítsék tehát legalább

annyiban, hogy ne ereszszék ki közülök azokat, akik magasabbra vágnak, a szárnyakat lohasztó bizonytalanságba; hanem próbálják az ilyeneket egy-két évi alkalmaztatás által bővebben kiismerni, hogy szükség esetén legyen akire szemőket vehessék s akihez bizalommal folyamodhassanak. Egy-két év, szorosabb iskolai teendők nélkül, bizonyos tisztességes készletével a jóra való ismereteknek, a főiskolai könyvtárak szorgalmas búvárlása mellett, sok fiatal embert emelhet fel addig szunynyadó szellemi erőinek tudatára és segíthet az öntudatos és határozott irányu önképzésre. Ez már magában is oly nyereség lehetne, amelynek az eredménye a főiskolákra és egyházkerületekre egyaránt megtermené gyümölcseit.

Egy lépéssel még tovább is mehetnénk. Úgy látszik: az idő lassankint s talán már nem is sokára, arra fogja kényszeríteni a lelkészi kar egy részét, hogy a népiskola terheit is vegye vállaira. E körülménnyel is számolnunk kell! Jó volna, ha a theologiát végzett ifjakat előkészítenők az ily feladatra is, azáltal, hogy köteleznők őket a neveléstan hallgatására s egyúttal a gyakorló-iskolák látogatására is. E végből természetesen gondoskodnunk kell arról, hogy akadémiainkon a neveléstan ne csak elméleti, hanem gyakorlati szempontok szerint is, évről-évre előadassék; sőt lehetne s kellene gondoskodnunk arról is, hogy a végzett theologusok a gyakorló-iskolákban, főleg a vallás-erkölcstanból, de minden más tantárgyból is, próbatanításokat tarthassanak. Nagy szükségök volna erre ugy is, mint leendő vallásitanítóknak s ugy is, mint a tanítók hivatal szerinti felügyelőinek!

Végül, hogy ez 1-ső és 2-ik vizsgálat közé eső (nálunk például két évi) időnek is több szellemnövelő tápláléka legyen: bevinném a 2-ik vizsgálat tárgyai közé az általános neveléstant; aztán elébb a szakpálya tantárgyai, majd szintén a 2-ik vizsgálat tárgyai sorába: a hazai prot. theologiai irodalom történetét; sőt lényeges változtatást kísértenék meg az 1-ső vizsgálat körében is. Kissé szélesebb látkör és esetleg természetű váló munkakedv mellett az anyagi szegénységnek sem volna oly riasztó a képe, mint különben. Az eszmékkel, gondolatokkal való vívódás bizonyos mérvű fenköltiséget kölcsönöz a léleknek, amely nem enged elcsüggedni s kétségbeesni a kereszt terhei alatt, egyúttal megóv a féltudós kevélységétől és zúgolódásaitól épúgy, mint a világ lesújtó ítélete ellen.

Igy gondolnám én theologusaink jövőjét úgy előkészíteni, hogy abból nekik is, a ref. egyházegyetemnek is, de meg a nevelő-intézeteknek is haszna legyen. Ajánlom e komoly kérdést az érdekeltek szíves figyelmébe!

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

A középiskola egysége és az irodalmi képzés ügye.

(Befejező közlemény.)

A nyelvtanítás egyik célja kétségtelenül a növendékek intellectualis képzése, melyet ezen oktatási körben főként a nyelv rendszerének boncolgatásával érünk el. A lelki erőknél épügy megvan a maguk gymnastikája, mint a testi erőknél. S habár ezen szellemi erőfejlesztésre egyaránt képesnek tartjuk is bármely nyelv tanítását — amennyiben t. i. nem pusztán kellermethodussal történik — kérdés: vajon a tudományos oktatás módszere nem jár-e több nehézséggel az élő nyelv kezelésénél, melynek formái folyvást fejlődnek vagy kopnak, mint a holt nyelvnél, melynek megjegőződött szervezete nyugodtan, tisztán áll előttünk. Hogy többet ne említsünk: vajon a francia és angol nyelvek hangtana oly tiszta világításba helyezhető-e a gyöngye értelem előtt, mint a görög és latin nyelveké; vagy azon törekvés, mely éppen korunkban indult meg a nyugati ária nyelvek körében, az írás és hangoztatás kiegyeztetésére, nem újabb gordiusi csomó-e a philologiai módszer előtt? Más oldalról talán senkisék vonja kétségbe, hogy a classicus nyelvek nagyobb formai gazdagsággal rendelkeznek és így a tudományos vizsgálatra több anyagot szolgáltatnak, mint a modern nyelvek. Igaz, hogy e hiányt az utóbbiakban némileg más aequivalensek pótolják; de vajon p. o. a modern nyelvek segéd-ígerendszere nyújt-e oly észgyakorlatot, s akár a gondolatok nuanceának kifejezésére, akár a logikai gondolkodás fejlesztésére van-e oly hatással, mint a classicusok gazdag flexioja? Végül, ha már a classicus nyelvek alaktanában is nehézkes a tudományos módszerre nézve a csekély szabálytalanság, hányiszorta több szabálytalan alakulással találkozunk a modern nyelveknél a nyelvkopás következtében, melyek p. o. franciában a latin nyelv ismerete nélkül még nyelvtörténetileg sem világíthatók meg, s melyeket aztán csakugyan minden értelmi működés nélkül pusztán az emlékezet garadjára kell öntenünk. Ugyanazért miután az élő nyelveket különben is képviseli az iskolában az anyanyelv, ezzel szemben úgy a közös vonások, mint az ellentétek megfigyelésére s általában a nyelv tényeinek objectív fejtegetésére legcélszerűbbnek tartom a holt classicus nyelvek tanítását. „Igy jár el az is — ugymond Greguss — ki az emberi testtel meg akar ismerkedni: nem éri be vele, hogy az élő szervezetet vizsgálja, mely még csupa pezsgés és változás, hanem előveszi a holt tetemet is, felboncolja és átfürkészi azt.“

Ha továbbá a humanus műveltség, mint végső szempontjából tekintjük a classicus és modern irodalmaknak az iskolához való viszonyát: bármily elismeréssel legyünk is az utóbbiak fejlettsége és gazdagsága iránt, a kérdés — legalább a mi szemünk előtt — e tekintetben is a class. irodalmak részére dőlel. A modern irodalmak ugyanis legnagyobb részben a *romanticismus* korában jutván nagyobb szellemi magaslatra, legtöbb alkotásuk annak jellemét tükrözi vissza; tehát sokkal inkább a nemzeti élet gyökeréről fakadtak, s a *nemzetiség, egyéniség és tárgyiasság* jellemvonásai sokkal jobban át- meg átszövődnek rajtuk, mintsem hogy az iskolai nevelésnek mintegy nemzetközi organumát képezhessék. Ellenben a classicus irodalmak éppen azon *általános emberi és eszményi* vonás által lesznek a nevelés

alkalmas eszközeivé, melyet, mint a felekezeti és nemzeti korlátokon felülemelkedő jellemet, — per emineciam — *humanusnak* nevezünk. A latin költő, ha barátságról zeng, felmelegíti a szívet más égalj alatt is, ha hazaszeretetről énekel, lelkesíti a Tisza partján is; mert eszméje nem római, hanem általános emberi. A görög dráma alakjai elítélhetők ugyan a mai aesthetica szempontjából, amennyiben örökké cothurnusban járva, nem a hétköznapi élet talaján mozognak, s egy-egy erkölcsi eszmét képviselve, nem bírnak az egyéni élet ezer sajátosságával; de a nevelés szempontjából éppen azért lesznek az ember előképei, mivel bennök az ideálért való törekvés és az általános emberi typus van kifejezve. Az új-kor nagy szellemei is éppen akkor jutottak a zenithre, midőn az emberiség közös eszméit hirdetve, ezen *classicitasra* tudtak fölemelkedni.

E mellett még egy más tekintetet sem hagyhatunk figyelmen kívül az irodalmi képzés eszközeinek megválasztásában. Az ujkori irodalmak ugyanis a szellemi fejlődés későbbi fokán, s az emberi ismeretkör szélesebb alapján képződven, mint a görög és latin irodalom, a tartalom gazdagságában felülmúlják ugyan ezeket, de egyszerűség tekintetében nem versenyezhetnek velők. Korunk irodalmi művei, éppen az ismeretek tág körénél fogva, oly széles vonatkozással, a társképzetek és rokonfogalmak oly szoros összekapcsolásával adják elő a tárgyalt eszmét és gondolatot, hogy azt gyakran csak az iskolázott ész olvasztó tegelye tudja egyszerű tisztaságában maga elé állítani. Innen van, hogy az angol nemzet büszke ugyan Shakespeaerejére, de azért aestheticusai a tiszta tragicumot Sophoclesben tanulmányozzák. Classicus és modern irodalmak — hogy érzéki hasonlatot használjunk — oly viszonyban állanak egymáshoz, mint az egyszerű és összetett szerkezetű gép; az utóbbi talán gyorsabb munkát végez és így hasznosabb lehet; de bonyolult szerkezete, erőinek combinatioja a vizsgáló értelemre sokkal nehezebb amazénál, melynek alkotása első pillanatra is tisztán áll előttünk. És melyik mechanicus fogja addig az elevatorot vagy az archimedesi csigasort tanulmányozni, míg az egyszerű csigával meg nem ismerkedett? A görög és római irodalom tehát éppen ezen jellemüknél fogva, amennyiben itt az eszmék egyszerűbb alakban és tisztábban táruznak fel előttünk, alkalmasabbak a nevelésre. Az Ilias jobban megismerteti az epos jellemét Zalán futásánál, Ciceróban jobban kidomborodnak a szónoki beszéd formái, mint Kossuthnál, Euclides elemei egyszerűbbek az „újabb mértan“-nál, Plato dialogosai szabatosabbak korunk bölcsészeti műveinél stb.

De hát eltekintve a modern irodalmakhoz való viszonyától, oly messze esik-e tőlünk a görög és latin irodalom, hogy annak tanulmányozása elszigetelné az iskolát az élettől? Én azt hiszem, hogy az ily állítással csak azok hintenek port a laicus világ szemébe, kik az ifjúságot már az iskolában is az élet ezer szövevényén akarnák keresztül vezetni. De aki a növésbe jött csemetét óvni igyekszik a vihar csapásaitól, míg megerősödik, az a mai társadalom levegőjénél éltetőbb elemeket fog keresni tanítványa lelkének. Hiszen ha a görög világnézet üdeségét tekintjük, mely irtózik minden rúttól (*αισχροβν*) és az emberi jellem eszményét is a *καλοκαγαθία*-ban keresi: oly castaliai forrás buzog fel előttünk, mely korunk társadalmát is képes felfrissíteni. Ezért mondja Jean Paul, aki pedig csak eléggé modern

gondolkodásu ember: „A mai emberiség iszonyatos mélyen süllyedne, ha az ifjuság nem a régi nagy idők és emberek csendes templomán át haladna a későbbi élet vásárterére.“ Ha pedig a görög és római nagy szellemek gondolatvilágát nézzük: ugyanazon eszméket, ugyanazon törekvéseket fogjuk találni náluk, melyek a mi gondolkodóink lelkét betöltik. „Thucydides és Xenophon minden sora tele van — mondja a brüsseli congressus egyik tudósa — oly gondolatokkal, érzelmekkel és politikával, társadalmi és erkölcsi elõítéletekkel, melyek minket elfoglalnak; e tekintetben közelebb állunk a görögökhöz, mint a középkori franciákhoz, s az Ilias és Odyssea kevésbé idegen reánk nézve, mint Roland éneke.“

A classicusokat abbahagyni, nyers megoldása volna a középiskolai kérdésnek, főleg minálunk, kiket még alig választ el egy pár *évtized* ama kortól, melyben közéletünk úgy, mint irodalmunk, egészen azok légkörében mozgott. E tanulmányok nélkül nemzeti multunk történetében, vagy csak e század első felének, nemzeti újraébredésünk nagy eseményeinek vizsgálatában is egyetlen lépést sem tehetnénk, államférfiaink saját alkotmányos fejlődésünket sem ismerhetnék meg, s jogászaink előtt a legfontosabb magánjogi ügyek latinnyelvű actákba vesznének.

A görög és római világ civilisatioja ezernyi szállal szövődik össze az új-kor műveltségével, amely — miként Macaulay is kénytelen beismerni — „művészetet, tudományt, izlést, polgári és értelmi szabadságot“ köszön az ó-kornak. Kivéven ugyanis néhány tudomány-ágot, melyek fejlődésök elején állanak, különösen technicus és általán természettudományokat, összes ismeretünk még folyvást az ó-korban gyökerezik. A történelem jó részben még ma is classicus tanulmányokon épül; a római jog még mindig alapja jogi viszonyainknak, bármennyire megváltoztak is; a görög művészet plasticai nagysága ma is mintaképe művészeinknek; szépirodalmunk az ó-kor tanulmányozásán nőtt nagyra, s azért ma sem haladta felül mindenben az ó-kor költőit; és bölcsészetünk ma is ott hánódik ama kérdéseken, melyeken Plato és Aristoteles lelke tündökölt. Vagy hol van egyebütt a keresztyénség eredete, ha nem az ó-korban? Ki értheti meg alapját, első életét, vagy csupán hittételeit is anélkül, hogy be volna avatva az ó-kor életébe? A görög és latin studiumok tanítanak továbbá az igaz politikai szabadságra is, föltárva előttünk az államélet legszabadelvűbb alakjait épenugy, mint azok kinövéseit, az absolutismus és ochlocratia elvetemültségét; és aki az ó-kort politikailag tanulmányozza, e szélsőségek egyikének sem hódolhat, ép oly kevéssé a despotismusnak, mint a socialismus és communisimus álmának, melyeket már az ó-kor átálmódott és leküzdött. Hát azt emlitsük-e, hogy a class. philologia szolgáltatja a kulcsot ma is az összes modern népek elvont műszavai nagy részének, sőt magok a természettudományok műnyelvének is megértéséhez. Egyszerűen a görög és latin irodalom oly alapvető tanulmányt nyújtanak, amely nélkül sem az új-kori műveltség színvonalára emelkedni, sem az emberiség szellemi előhaladásának historiái tudatára eljutni nem lehet. Magasabb tudásnak, tehát tudományos műveltségnek szükséges alapja: az eszmék fejlődésének, a szellem előhaladásának ismerete. Hiszen „az első kezdeményezések épen a legfontosabbak — mondja Boeckh*) —

rendszerint bennök van a lényeg, az *ἀρχή*, a principium, mely később gyakran elhomályosul, ha nem térünk ismét vissza az elejéhez.“ Avagy a *reformatio is nem a kezdethez való visszatérésből merített-e erőt s öntött új életet a keresztyénség szellemébe?*

Schiller és Göthére hivatkozni a classicus műveltséggel szemben, mitsem nyom a latban. Nagy szellemek önmagukban hordozzák a teremtető erőt; s az iskola nem a geniekért, hanem a közönséges lelkekért van. Emellett ugyanaz a Göthe mondta: „Bár maradna a görög és római ó-kor tanulmányozása mindig a magasabb műveltség alapja.“ Mi nem álmodunk ilyenről, sőt hiszünk az emberi szellem oly mérvű fejlődésében, amely mellett az önálló műveltség stadiumán nyugodtan mellőzhetni majd a classicus tanulmányokat, s legfőleg a mult idők bűvárának lelke fog visszatérni hozzájuk. Csak azt nem tudjuk elhinni, hogy elértük volna már ezen időt, mikor fél-lábbal még mindig az ó-kor talaján állunk, s mikor a class. irodalom képezi még ma is azon piédestalt, melyen modern műveltségünk nyugszik. „Aki azt hiszi — mondja Boeckh*) — hogy mivel némileg önálló műveltségre jutottunk, most a régieket, kiknek segítségével értünk odáig, nélkülözhetnők: úgy vélekedik, hogy mivel elkészült a háztető, baj nélkül elhanyagolhatjuk a fundamentumokat.“

Sokat lehetne még mondanunk a classicusok erkölcsi képző erejéről is, ha a hírlapi cikk kerete nem kötne bennünket. És itt talán mosolyogva fog-nak gondolni ellenfeleink azon nagyon is naturalis, sőt obscurus helyekre, melyekkel ezen írók olvasása közben egyszer-másszor találkozunk. De hát a fejlet-tebb izlés talaján nőtt új-kori irodalmak, vagy maga bibliánk is, nincsen-e gazdagon beszórva ilyenekkel? Legyen az iskola bölcs, eszközeinek megválasztásában. Nem tagadjuk mi a modern irodalmak ethikai erejét, hanem ami a classicusokat ezek fölé emeli, az bár egészen alanyias, de mindnyájunkkal közös felfogás, melyszerint az ó-kor jellemei, erkölcsi eszméi, mintmegannyi *szellemi kövületek, erkölcsi típusok* állanak előttünk. Innen van, hogy a költő még nemzete egyik legnagyobb fiáról sem tud magas-zosabbat mondani, mintha az ó-kor jellemeihez hason-lítja azt.**) Állambölcsek, nagy gondolkozók szavait idézhetnők bizonyító erősségül, de legyen elég pusztán Thiers beszédére utalnunk: „oly században, mint a mienk, eltávolítani az ifjuságot az antik szépség, az egyszerű szép forrásától, nem tenne egyebet, mint erkölcsi süllyedésünket gyorsítani.“

Hiszen mind szép ez, fogják mondani, talán igaz is van benne; de mikor a positiv eredmény egészen más, mint a jól hangzó elmélet; mikor a középis-kolai classicus műveltség mai napság alig áll egyéb-ből, mint néhány locus communis hangoztatásából, egy csomó latin és görög szó ismeretéből, s néhány író egy-egy töredékének jól-roszúl lefordításából: az ily tanulmány nem érdemli meg a ráfordított időt, s az ily műveltség nem méltó, hogy a classicus nevet viselje. Elég szomorú, hogy így van; s még ha egy kis pessimismus járulna is e nézethez, teljesen iga-

*) Ugyanott.

**) Ird azt, ki a pusztán népét vezérli;
Ki kürtöl, és lerogy a régi fal;
Tarquin előtt, ki arcát megcseréli; —
Fülepét ostoroz lángajkaival;
Ki győzni Athént esellel is szorítja;
Kit bösz csoport elitél, mert igaz;
Ki Róma buktán keblét felhasítja —
Elég... a példa fáj: Széchényi az! (Arany.)

*) Encyclopaediae und Methodologie der philologischen Wissenschaften, 6. §.

zuk van azoknak, kik a középiskolai classicus tanulmányok mostani eredményével nincsenek megelégedve. De erősen tévednek akkor, midőn azt hiszik, hogy ezen koldus eredmény oka maguknak a classicus tanulmányoknak elavultságában, azok vonzó és művelő erejének hiányában rejlik, s ennél fogva élő nyelvekkel, modern irodalmakkal kívánják azokat helyettesíteni. Mert bár tagadhatatlanul sok percentet elvon a classicusok iránti rokonszenvből a család és társadalom magatartása, melynek körében minduntalan e tanulmányok gáncsolását hallhatja a gyermek: mindazáltal akik a classicusok iránti bizalmatlansággal eltelve azt vélik, hogy az élő nyelvekkel magasabb eredmény volna elérhető mai tanrendszerünk mellett, azokat útasítom a réal-iskolák modern irodalmi műveltségének megtekintésére.

A réal-iskola csak úgy van a francia nyelvvel eredmény dolgában, mint a gimnázium a classicusokkal. „A tanulók egész ismerete abban áll, hogy olvasmányuknak 15—20 lapját körülbelül úgy analysálják, mint a gimnáziumban valamely latin vagy görög szerzőt. Ellenben a legelementarisabb olvasókönyvek cursorius olvasása és fordítása oly föladat volt, melylyel az osztály legjavához tartozó tanulók sem igen tudtak megbirkózni. Szóval a tanulók nem jutnak annyira, hogy bármi könnyű olvasmányt meg tudnának érteni, még akkor sem, ha a szótárt szabadon használhatják.” Így festi réal-iskolánkban a modern irodalmi képzettséget az a miniszteri szakbiztos, kinek mult évi jelentéséből már föntebb is idéztünk.

Ime tehát nem a tanulmányágban, hanem másutt keresendő a hiba. Van pedig ez legnagyobb mérvben magában *tanrendszerünkben*. A mi tanítványaink meglehetősen tudnak declinálni, conjugálni, ösmerik a syntaxis szabályait; de nem tudnak fordítani, nem ismerik a classicus írók szellemét, s nincsenek beavatva az ó-kor világnézetébe, mi ennek az oka? *Az a tanrendszer, mely több súlyt fektet a nyelvtanítás philologiai, mint irodalmi céljára, többet az észgyakorlatra, mint a humanus műveltségre.* Aki egy futó pillantást vet gimnáziumi nyelvtanításunk tanrendjére és látja, hogy növendékeink 4 éven át rágódnak a latin nyelv grammatikáján (alaktan és syntaxis), hetenkint 6, 7, 8 tanórával, mely a felsőbb osztályokban, hol a class. irodalom szellemébe kellene behatolniok, 3, 4 tanóra áll rendelkezésünkre, melyeken az írásbeli dolgozatok mellett ízlelőül is alig adhatunk valamit tanítványainknak a tulajdonképeni irodalomból: azonnal beláthatja, hogy *e tanrendszerben, nem az irodalmi képzés, hanem maga a nyelvtanítás van cél gyanánt előtérbe állítva.* Az első osztályban kezdeni tudományos módszerrel egy idegen nyelv tanítását, midőn a gyermeknek nyelvtani ösmerete még az anyanyelv körében is csak chaoticus tájékozatlanságból áll: nem egyéb, mint határszéli veszteglőintézetbe zárni a tanítás biztos haladását. Köztapasztalat, hogy maturandus ifjaink görög irodalmi képzettsége csaknem egyenlő fokón áll latin irodalmi ismereteikkel, holott ezen nyelv tanulására épen felényi évet fordítanak, s ezt is jóval kevesebb tanórával. Miért? Mert a két felső osztályban, hová a növendékek szellemi fejlettsége és nyelvismerete folytán az irodalmi képzés súlypontja is esik, mind a két tanulmányág egyenlő gondozásban részesül. *Az irodalmi műveltséget nem magádnak a nyelvnek ismerete, hanem az írók minél szélesebb körű olvasása adja meg.* És ha még az ily rendszerhez illő szerény

célt tűznénk középiskoláink elé! De mikor 10 latin és 5 görög író gondolatvilágába akarjuk bevezetni tanítványainkat, könnyű belátni, hogy ezeknek class. műveltsége inkább csak fictio lesz, mint valóság. Melyik classicust ismerik aránylag legjobban növendékeink? Horatiust és Homerost, akikkel legtöbbször foglalkoznak. Vagy ha már pusztán sovány töredékeket olvastathatunk az egyes írókból, s a classicus szellemet egyáltalán nem ismerhetjük meg közvetlenül a görög és latin irodalomból: legalább gondoskodnánk oly kézikönyvekről, melyekben ezen írók gondolatai, műveik tartalma és jelleme, s az ókori világnézet legfőbb vonásai anyanyelvünkön volnának ismertetve. De ma a legtöbb iskola kezébe adja a tanulónak a pusztá szövegkiadást, hozzácsatolva legfőlebb az író rövid életrajzi vázlatát; a görög-római intézmények, állami s társadalmi élet ismertetése pedig rendszerint csak a tanárnak fordítás közben mondogatott megjegyzéseire szorul.

Lehet, hogy később részletesebben is elmondjuk szerény nézetünket a class. nyelvek és irodalmak tanításáról; most azonban legyen elég a föntebbi gondolatokra utalnunk, különösen pedig hangsúlyoznunk, hogy a tanítás reformja főként ezen elv alkalmazásában áll: *kevesebb súlyt a nyelvtani, többet az irodalmi képzésre, kevesebb tanórát az alsóbb, többet a felsőbb osztályokba, mint ahogy jelenleg van.* Ezáltal nyerni fog nemcsak az irodalmi képzés ügye, hanem több időt nyerünk az ismeretszerzésre: a tudományos képzésre is.

És ezek után, bár sokat lehetne még mondanunk a kérdés egyik-másik oldaláról, talán resumálhatom hosszúra nyult cikkem alapgondolatát. Törekvésem célja: *az irodalmi képzésre épített egységes középiskola; magát az irodalmi műveltséget pedig a hazai és class. nyelvek és irodalmak útján gondolom legalaposabban eszközölhetőnek.* Nem volt szándékomban az egységes középiskola tantervét, csak irányát megjelölni. Ezen irány gimnáziumi, de idealom nem a mai gimnázium. Tudom, hogy ez irány tanügyi körökben mennyi ellenzéssel találkozok, s nem ámitom magamat azzal sem, hogy érveimmel az ellentáborból megnyertem valakit; mert soraim pusztán az ügyhöz való hozzájárulás értékével bírnak. De ha senkit meg nem győztem volna is e nevelési irány helyességéről, még akkor is azt hiszem, hogy ennek oka nem álláspontom helytelenségében, hanem magamban rejlik, amennyiben meggyőződésemenek nem tudtam eléggé meggyőző kifejezést adni.

Dóczi Imre.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Kérdőjel gyanánt.

IV.

Miután engem a felszólalásra nem annyira a munkám, mint hitfelekezeti hittanunknak a népiskolákban való tanítása ellen támasztott kifogások indítottak: az eddig mondottak után cikksorozatomban jóformán be is fejezhetném. S hogy mégis nem ezt teszem: oka az, nehogy bárki azt mondhassa, mintha kitértem volna a sajátképen munkámat terhelő kifogások elől; holott pedig szerintem azok is megérdemlik a kérdőjel odaillesztését.

Elismerem azonban, hogy igazsága van Radácsinak, midőn kifogásolja, hogy az apostoli hitforma

könyvemben kétféle szövegezés szerint fordul elő. Ez a kiadás felügyelőjének egyszerű elnázéséből származott, s e tévesztésen, melyet én is azonnal észrevettem, egy netaláni újabb kiadás alkalmával segitve lesz.

A függelékül mellékelt imákat, mint ki is van téve, Fördös Lajos készítette. Ő lett a kötetlen beszédű népiskolai imáknak készítésével megbízva, a verses imák, melyek tapasztalat szerint könnyen szópettyegéssé fájúlnak, inkább csak a kezdő osztály számára hagyatván. E függelékben azonban nemcsak a 4-ik, hanem a többi osztályok kötetlen beszédű imái is együtt vannak, mellékelte azokhoz az úri-ima, a tizparancsolat és az apostoli hitforma. Egyházkerületünknek ezen intézkedését csak helyeselhetjük, tudván, hogy mint az úri-ima, úgy a tizparancsolat és az apostoli hitforma is, hitfelekezetünk vallásos tudatában egyaránt elismert fontossággal bírnak, úgy, hogy azokra a szülők magok is tanítják gyermekeiket. Luther, akire pedig, azt hiszem, nekünk még mindig lehet némi súlyal hivatkoznunk, ezen szavakkal emeli ki a tizparancsolat fontosságát: „Der Decalogus, das ist die zehen Gebote Gottes, sind ein Spiegel und kurtz Summarium aller Tugenden und Lehren, beyde, wie man sich halten soll gegen Gott und auch gegen den Menschen. Und ist kein schöner, besser, vollkommener noch kurtzer Buch von Tugenden jemals geschrieben worden.“ (Vom Catechismo 101. l.). Az apostoli hitforma pedig, melynek, mondhatni, keretében mozog nemcsak a Heidelbergi káté, hanem Kálvin katekismusa is, a keresztyén vallásnak mintegy a rövid summariuma . . .

S ezeknek előrebecsátása után térjünk át most már azon kifogásokra, melyeket Radácsi egyenesen munkám ellen hoz fel. A lehető rövidséggel és száraz tárgyiassággal kívánok azokra felelni, úgy gondolkozván, hogy az igazság kiderítésére az elmélkedés és a replica érdekessége nem okvetetlenül megkívánató kellékek.

Hogy munkám bevezető részében (22. §.) miért határozom meg az erkölcsant is, holott azt csak később tanulja a gyermek: ennek oka az, mivel a vallástannak fogalmában benne van már az erkölcsant fogalma is; és mikor a hittan tanulására átmegy a gyermek, egészen a logika rendén van, megtudnia nemcsak azt: mit tartalmaz a hittan, hanem azt is, hogy tehát a vallástannak micsoda ága marad fenn az erkölcsant számára.

Kifogást tesz Radácsi egyszersmind némely meghatározásom ellen; de nem mondja meg, hogy volna hát jobban. Ez egy okkal több, hogy azokat továbbra is fenntartsam. A vallás meghatározásánál pedig (3. §.) az ajánlott *vagyis*, sem nem árt, sem nem használ; mert a mondat értelme anélkül is világos.

Az isten fogalmának meghatározásánál (1. §.), bármily álláspont mellett, a *fővaló* teljesen megfelelő kifejezés; mert abban a két szó az összetételnél fogva szorososan egy fogalomra olvadván, superlativus értelmet ad ki, s annak ezen jelentését nem vitálja az, hogy az angyalok (44. §.) az embereknél felsőbb lényeknek mondatnak. Ezen bibliai kifejezés pedig: „akitől van onnan felül minden jó adomány,“ annál inkább odaillik, mivel Istennek ethikai tulajdonaira mutat, anélkül, hogy az, mint alább még érinteni fogom, Isten mindenüttjelenvalóságának fogalmába ütköznék.

A *lélek* szót, mielőtt arról tüzetesen beszélnek,

használok ugyan már ezen mondatban: „Ezért mondjuk, hogy a vallás lelkünk természetéhez tartozik“ (4. §.); de ez nem oly nagy bajt okozó anticipálás, mint Radácsi gondolja. Hiszen a lélekről hallott a gyermek már az első osztályban is és így a kérdéses mondatban az már nem is egészen ismeretlen fogalom előtte; de meg, mint még a codicator sem mindig kerülheti ki művében a következő §-okra hivatkozást: úgy a tankönyvíró is kénytelen sokszor használni olyan szót, melynek tüzetes tárgyalására csak később térhet rá. A könyv, mint a nap, nemcsak előre, hanem hátrafelé is veti a maga sugárait, s annak megelőző pontjai is akkor nyernek reánk nézve teljes megvilágítást, mikor a következő pontokon is mind áthaladtunk. És a kifogásolt mondatban a *lélek* szót annyival inkább használhattam, mert az csak az előbbi sorokra vonatkozólag hozatik fel, egy kétségtelen igazságnak közönsége- en ismert, mondhatni közmondásszerű kifejezése gyanánt, addig is, míg a lélek a későbbi §-okban tüzetesen tárgyalattnék.

Hogy a *lélek* szó magyarázatánál (25., 47. §.) használok e kifejezést: *szellem*, ez azért épen úgy nem idem per idem meghatározás, mint mikor azt mondjuk: *a test anyag*; különben is ki van fejtve mindjárt a következő szavakkal, hogy mit tesz az, hogy *a lélek szellem*. És hogy ezen szót a gyermek már az iskolában megismerje, s ne a templomi szószékből hallja majd felnőtt korában először: azt hiszem, ez ellen didactikai szempontból sem lehet kifogás.

Az ajánlott *megvizsgáljuk* szó helyett pedig jobbnak tartom a használt *megtekintjük* (5. §.) szót. De kész vagyok itt inkább engedni, mint *de lana caprina* vitatkozni. S hogy Isten létezésének felismeréséről ezen helyen szólok, s nem az ajánlott 23 §-nál: ennek oka az, mivel én nem tartom paedagogice helyesnek egy gyermek előtt, ki csak most veszi kezébe a hittant, Isten lételet tüzetesen demonstrálni; s könyvemben ez a kérdés nem is a demonstrálás szempontjából tárgyalatik.

Hogy a természeti vallások csupán az emberi észből, és nem a kijelentésből származnak: ennek megértését nem tartom a gyermeki elme erején felüleső dolognak; pedig épen azt teszi a 9. §-ban kifogásolt kifejezés. És ha már szólhattunk természeti és kijelentett vallásról, meg is kellett azt röviden magyarázni, hogy a gyermek csupán száraz, üres szót ne tanuljon.

A *szentírat* kifejezést (10. §.) azért használok, mert a *szentírás* szót, mely a biblia elnevezésére már csaknem tulajdonnévileg használtatik, alapjában meghagyandónak véltem; azonban az *írás* a foglalkozást, az *írat* pedig már ezen foglalkozás szüleményét fejezvé ki, a *szentírat* nyelvtanilag megfelelőbb kifejezése a bibliának, mint a *szentírás*. De az ajánlott *szentkönyv* elnevezés ellen sincs kifogásom, amint hogy ez a kifejezés is többször előfordul munkámban.

Hogy a *bibliát Mózes és a többi próféták* stb. *írták* (11. §.): ebben semmi igazítani valót nem látok; mert egy kis-kátében nincs helye még a tiszteletbeli és valóságos próféták közötti distinctio mélyébe való bocsátkozásnak. Az eddigi kis-káték legnagyobb részében így fordult elő ezen kifejezés: *Mózes és a próféták*; ugyde Mózes a bibliában is prófétának, mégpedig kiváló prófétának neveztetik: ezért az általam használt kifejezést megfelelőbbnek találom.

A *testamentum* szó (14. §.) adott magyarázatának igazolására azt mondhatom, hogy Isten változ-

hatatlan lévén, akaratában is az; következőleg helyesen van mondva, hogy a biblia Isten *változhatatlan* akaratát foglalja magába és hogy innen van a *végrendelet* vagy *testamentum* elnevezés. Isten akaratának változhatatlansága azonban nem zárja ki azt, hogy ő az ó-testamentumban kijelentésének csak alsóbb, az új-testamentumban pedig felsőbb mértékét közölte és így, hogy a két testamentum az üdvfejlésnek bár szorosan összefüggő, de azért különböző fokozatát mutatja. Nincs tehát adott magyarázatomban sem veszedelmes tévedés, sem önellenmondás; mert Isten, midőn a Krisztusban kijelentette magát, az ó-testamentomi kijelentésben nyilvánított akaratát nem *megváltoztatta*, hanem *foganatosította*, bevégeztésére emelte.

A bibliai írók *ihlettségét* (13. §.) valamint ezen bibliai ígét: „a teljes szentírás Istentől ihletett,” Radácsi csak *szembekötödsdi játéknak* nevezi. Ezen merész állításával azt hiszem, ő tovább ment, mint őt a modern theologia hiveinek nagy része is követni kívánná. A kérdést bővebben nem elemzem; de ha még a biblia tekintélyét is elvetjük; ha azon ígét is, melyre pedig a keresztyénség, s főleg a protestantismus kezdettől fogva oly nagy súlyt fektetett, *szembekötödsdi játéknak* nevezhetjük: én akkor nem tudom, hogy egyházunk minő megállható alapra építheti vallását?!

(Vége következik.)

Filó Lajos.

Bevezetés a reformált keresztyén vallásra. Vezérkönyv a ref. vallásu elemi iskolák első és második osztályában tanítók számára. Irta H. Kiss Kálmán. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Budapest. Kókai Lajos bizománya. 1882. Ára 60 kr.

(Folytatás.)

Szerző a III-ik szakaszban már annyira túlhalt a kérdegetésben, hogy 1) több helyen maga is összezabonyolódik; 2) azt hinné az ember, hogy legalább 2—3 osztályt végzett gyermekeket censeal.

Mindezeknek oka a tananyag helytelen beosztása. Szerintünk ugyanis a II-ik osztály tananyagának kétharmadrésze az I. osztály tananyagának kétharmadrészével lett volna felcserélendő; mert 1) a II. osztály tananyagának nagyobb része kevesebb ismeretfeltételez az I. osztály tananyagának nagyobb részénél; 2) azon jellemvonások, melyeket a szerző a történelmi események elbeszélésével a II. osztály elé tár, kisebb-nagyobb mérvben már a legkisebb gyermekben is megvannak, s épen ezért azokat erősíteni, nevelni, ha szépek és jók; gyöngíteni, megsemmisíteni, ha rútak és nemtelenek, a nevelés legelső feladata; 3) a példák legjobb nevelési eszközök; 4) azon történetkéket, melyeket szerző a II. osztályban eszközül felhasznál, az 5—6 éves gyermek is hamarabb és jobban elbeszéli, mint összefoglalja vagy összefoglalás után elmondja azokat, melyekre szórszálhasogatásig vitt kérdezősködéseivel akarja megtanítani. Ugyanez áll az ének- és más szép kis versekre is, az I. osztályra erőszakolt hosszú illellemi szabályokkal szemben.

De lássuk már magát a tanítást nyelvtani és logikai s több, még eddig nem érintett szempontból. Tisztelettel ismerjük el, hogy szerző mind a magyar nyelv sajátos természetét, mind a logika szabályait, mind pedig a biblia tanításait jól ismeri; de nem lehet elhallgatnunk, hogy mindamellett is oly

hibákat követett el, melyeket, ha valaki előre figyelmezteti, nem hagyott volna kiigazítatlanul; a biblia-tanítások fejtegetésébe pedig nem merült volna be annyira. E hibák közül a két elsőbb már a legelső tanításból is kitűnik, midőn szerző így szól: „... mi vagyok én tehát ti nektek? Gyermekek: Tanító úr a mi tanítónk!” holott a feltett kérdésre ez volna a szabatos felelet: Tanító úr *nekünk tanítónk!* Ehez hasonló ez is: „Ha hibáznátok: ki *dorgál* és *fenyít* meg benneteket?” Nyelvtani helyességgel, ha az okot szolgáltató ige feltételes módban van, az okozat igéinek is ott kell állaniok, és viszont. A felől pedig, hogy a tanító rendesen mint bánik tanítványaival, — hogy t. i. dicsér, jutalmaz és büntet, — a gyermeket nem tanítani, hanem a tapasztalásnak kell meggyőzni. Ilyenek a többek között, a következők: „T.: A jó magaviseletű gyermek korán vagy későn kél föl? Gy. korán kél föl.” De nem lehet-e — kérjük — a későn fölkelő gyermek a legjobb magaviseletű is? ... „T.: Az imádsággal a jó gyermek Isten jóságát köszöni meg.” Hát mi vagy ki az Isten, s miféle jósága lehet? Erről a gyermek egy szó magyarázatot sem hallott! „T.: Otthon feleli-e valamijét a jó gyermek?” Bizony otthon, mert gyermek, de azért még nem következik, hogy rosz legyen! „Mire kéri a jó gyermek evés előtt az Istent? Arra, hogy áldja meg a gyermek eledelét.” Nem jobb volna-e azt mondanunk, hogy: engedje Isten az ételt békén és úgy elköltenie, hogy egészségére váljék s abból erőt merithessen a további munkára!

Az étel előtti ima utolsó versszaka különben is ez:

Add: mértéktelenen éljünk áldásoddal,
Éltünk, egészségünk tartuk főnn azokkal.

Csak hogy itt is itt a nyelvtani (vagy talán toll) hiba (24. l.). „Hogy áll meg az illelmes gyermek sat.” F. *bátran megáll* (25. l.).

„A jó magaviseletű gyermek ... orrát nem fujkálja ... másról nem beszél” ... Ez így felállítva, igen merev szabály volna! ... „tudja, hogy ha magát jól viseli, — bár senki nem látja is, — de látja Isten.” (Itt megint az a baj, hogy a gyermek még semmit nem hallott Istenről. Aztán Isten csak akkor látja, mikor jót cselekszik?) (26. l.). „T.: Megnyugszik-e este minden ember és minden állat? Gy.: Megnyugszik! (Kérdés: meg-e?) „*Mit szoktak enni este felé* az emberek? Gy.: ... vacsorát.” „Hát a ki nem dolgozik, érdemi-e a vacsorát? Gy.: nem érdemi.” (Ezt sem lehet ily föltétlenül állítani, mert vannak gyermekek és szülők, akik nem *estefelé* vacsorálnak és akik nem igen dolgoznak és mégis esznek.)

A „természet és Isten” cím alatt szerző, az étel és italtól elkezdve az egész világot minden benne levő tárgyakkal és dolgokkal felőleli s beszél és beszéltet mindenről, mi az ég alatt, a föld színén, a vizekben és a föld gyomrában van; miközben aztán azokat a *dolgokat*, melyek szájokat fölnyitják, esznek, isznak, éreznek, egy helyről más helyre a maguk akaratából elmennek, nevezi *állatoknak*, s nehogy zavarba jöjjön a gyermek, rögtön kérdezi: „hát te állat vagy-e? S a gyermeknek azt kell felelnie: Én is állat vagyok ... T.: Jól van! Hát azokat a *dolgokat*, melyeknek sem szájok, sem kezök, sem lábuk, sem orruk, sem fülök nincs, hogy nevezzik, tárgyaknak-e vagy állatoknak? Gy.: Az olyan *dolgokat* ... *tárgyaknak* nevezik. Tehát a tárgyak = dolgok, az állatok = dolgok, s mert az ember is állat, következőképen az ember is = dolog! Elvész az elemzésben (35. l.). (Folyt. követk.)

Gérecz Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Előfizetésre való felhívás.** Engedve a több oldalról hozzánk intézett kérésnek, lapunkra, az olvasó közönség nagyobb könnyebbsége kedvéért, ezennel az április hóval kezdődő *évnegyedre*, vagy akár az innen számítandó *félévre* is, előfizetést nyitunk. Előfizetési ár az előbbi esetben 1 f. 25 kr., az utóbbiban 2 f. 50 kr. Az előfizetési pénzek, legcélszerűbben postautalvánnyal, *Buza János* tanár úrhoz küldendők. — Ez alkalommal egyszersmind azon szíves kéréssel járulunk olvasóink elé, hogyha valaki közülök talán nem szándékoznék megőrizni lapunk egyes számait, igen lekötölné bennünket, ha a 3., 4., 5-ik számokkal megajándékozná szerkesztőségünket. Lapunknak ezen számai, bár feles példányban nyomattak, teljesen elfogytak, pedig egypár helyre kellene velük szolgálnunk.

— **Gyászhir.** *Szentpéteri József*, recskei lelkész, március hó 30-án, rövid szenvedés után, meghalt. Nyugodjanak békével porai!

— **Egy különös könyv** érkezett be szerkesztőségünkhöz. Címe nincs; alakja kis octav, 84 lapból áll. Magyarúl nyomtatott Jeiteles Hermannál, Kaposvárott, 1882. El van torzítva sajtóhibákkal; ami, valamint tartalmának berendezése is, hevenyészett összeállításra mutat. Bizonyára sürgős érdeke lehetett kiadójának e pamphlet napfényre hozásában. Mint egy végjegyzete felvilágosít, a kiadó: „Szabó János, szennai ref. lelkész,” ki „a megrendelőknek még folyvást szolgál példányokkal, noha csak száz példányban nyomatta.” Ez épen nem csalogató külsejű és berendezésű könyvecskéről azért emlékezünk meg, mert egy nagy ref. egyházmegye beléletére vet világot; a belső-somogyiéra. Periratok, hivatalos és félhivatalos levelek teszik a könyv tartalmát. Az egész kiadványnak — mint kivehető — az a célja, hogy a kiadó lelkész úr a közönség előtt keresse igazságát, melyet az egyházmegye consistoriuma előtt elveszithetni hisz. Ez, mindenesetre jogos módja az önvédelemnek. S e könyvecske mindennél beszélőbb bizonyossága amaz élénk egyháztársadalmi életnek, mely Belső-Somogyot mozgásban tartja. E mozgalmakban van több dolog, ami általánosb figyelemre is méltó. Ilyen nevezetesen azon kísérlet, melyet az egyházmegyei kormányzat módosításában véghezvitt azáltal, hogy az egyházmegyei bíraskodást, a közpénzek beszédését, az egyházmegyei tanügy vezetését, az eddigi központtól, az esperesi hivataltól elkülönítve, más tényezőkre bízta. A decentralisatio e demokratikus irányát, a munkafelosztás elvén kívül az is indokolja, hogy több egyént tesz érdekeltté a közügyek iránt. Elméletben tehát helyeselnünk kell B.-Somogy egyházi alkotmányának e módosítását. Aggaszt azonban bennünket a próba rossz sikere, melynek a kézalatti pamphlet egyik kiáltó bizonyítéka. Bántó az a könnyenvevő, kendőzetlen magaviselet és beszédmód, melyet az egyház egyik alárendelt hivatalnoka, a főntemlitett t. Szabó János, számvevő úr folytat az egyházmegye első hivatalnokával, az esperessel. Imez

hivatalból bevádolja a számvevőt az egyházmegyei consistorium előtt. És a számvevő, hivatalos replikájában az esperest egyre-másra csak „vádaskodó úr” címén nevezgeti. Különben is nagyon szeretik az erőteljes kifejezéseket használni a somogyiak: „szemérmetlen,” „aljas,” „borju” sat. szavak sűrűn fordulnak elő e hivatalos és félhivatalos okmányok gyűjteményében. Mindenesetre több finomságot igényelne a hivatalos élet. Peres dolgaikba azonban, illetéktelen bírák gyanánt avatkozni nem kívánunk, annival kevésbé, mert jelen perük nem is dologi, hanem tisztán személyi kérdéseken fordul meg. Ily esetben pedig a sajtónak legfőlebb az a kötelessége, hogy figyelmeztessen arra, hogy a decentralisatio üdvös eredményeket csak azon esetben hoz, ha a társadalmi kapcsolat központja, a conserválást képviselő tekintély minden tisztelettel környeztetik s könnyedén nem dobátik oda a fékevesztett elemek dúlásainak. B.-Somogy egyháztársadalma, mint a kezünk alatti könyvecskéből következtetnünk lehet, ez állapothoz van közel és consistoriuma ítéletétől függ, hogy a jó rend vagy fejtelenség uralkodjék-e a nagy egyházmegyében.

— **Az egyházmegyek köréből.** Az abauji egyházmegye március 22—24., az alsózempléni pedig 28—30-ik napjain tartották meg tavaszi közgyűlésüket. Addig is, míg a gyűlések tárgyairól, illetékes kézből, kimerítő tudósítást tennénk közé lapunkban, megemlítjük az utóbbi egyházmegye köréből, hogy az erdő-bényei papválasztást nem erősítette meg, s így e választás az egyházkerülethez fog felebbeszetni.

— **A moldva-oláhországi missio köréből.** Galaeról írják nekünk, hogy Láng Károly, felügyelő-lelkésznek, óriási harca van, két, az ottani egyházba betolakodott csavargóval, kik közül az egyik a félrevezetett és elámitott néppel magát papnak, a másik pedig tanárnak megválasztatta; most a nép megbizonyosodván afelől, hogy mind a két iparlovag csakugyan csaló, a felügyelő-lelkész segítségét kérte ki az iránt, hogy a parochialis épületet tőlük megtisztítsa. A konzulatus oly gyáván viseli magát ez ügyben, hogy alkalmasint kénytelenek lesznek egyedül orvosolni bajukat az által, hogy mindnyájan megjelennek az egyházi épületben, s a benn lakó tanár urat (mert ez ügyesebb volt a lakás elfoglalásában) szépen kiteszik. Általában méltán panaszkodik levelezőnk, hogy a galaci konzulatus a magyar alattvalók érdekeit egyáltalán nem védelmezi, és pedig annyira, hogy a románok előtt is köznapi beszéd tárgya konzulaink gyávasága.

— **Értesítés és felhívás.** Szószéki használatra szánt „Vasárnapi, ünnepi, alkalmi imakönyvem” folyó évi május havában elhagyja a sajtót; midőn efelől értesitem Imakönyvem megrendelőit és előfizetőit, egyszersmind felhívom azokat, kik előfizetni óhajtanak, hogy addig juttassák hozzám megrendeléseiket, míg a mű sajtó alól ki nem kerül, mert azután 2 forintjával még füzve sem lesz kapható, mivel a nyomtatási díj sokkal többbe került, mint egyelőre számítottam. A megrendelőknek pedig tudomásukra hozom, hogy éppen a fennebbi oknál fogva, az utánvételi díjat fizetni fogják.

Lukács Ödön,
felső-szabolcsi esperes.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeri
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A husvétii igazság.“ I. P. Nagy G. „Egy középiskola.“ (7. közl.). Bokor J. „Ünnepi énekeink szerkezetéről.“ Ivánka S. „A biblia-e vagy a heidelbergi káté?“ Sörös J. „Kérdőjel gyanánt.“ (Befejező közl.). Filó L. „Könyvbírálat.“ (Folyt.). Gérecz K. „Az abauji egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ Antalfi L. „Vegyes közlemények.“

A husvétii igazság.

I.

Az igazságot igazán megőlni nem lehet. Eltehetik az útból egy időre, azt hive: sikerült megőlniök; el is temethetik mélyen a sötét föld ölébe; göröngyökből halmot rakhatnak föléje, s nehéz köveket is helyezhetnek a sírhalom tetejére: de az igazságot mégsem sikerül sem teljesen, sem örökre megőlni, sem végképen eltemetni — feltámad az és visszajő. Ime, a husvétii igazság — nem a régi, hanem az új hit előtt. —

Tisztelet a régi hitnek, ahol az még megvan; ahol az még épít; mely nemcsak az igazság feltámadását s visszajövetelét hiszi és hirdeti, hanem az igazság porhüvelyének feltámadását s visszajövetelét is. De hányan vannak azok, akikben már e hit épen nincs meg; akiknél e hit hirdetése nemhogy építene, hanem ép ellenkezőleg rombol; akik nem tudván többé hinni a testi feltámadást s a feltámadt test égbe emelkedését, s az égből a felhőkkel leendő visszajövetelét, nemcsak ezen hitet vetik el a Krisztusról, hanem minden hitet; akik végre magának a Krisztusnak történeti lételeben is kételkednek, s a keresztyénség lényegének igazságában, sőt magában a vallásban is; — akik, hitüket vesztve, nemhogy az igazságot más úton keresnék, hanem beérik a semmivel, s beülnek a gúnyolók székébe, hazugságnak címezvén a husvétii igazságot, hazugságnak gúnyolván a keresztyénség eredetét, hazugságnak bélyegezvén minden vallást. Ezeknek, ezek ellen akarok szólani. Hányan vannak, akik, ha ennyire nem mennek is, de ott állanak, mint Hercules a válúton, nem tudva merre induljanak; akik kétségtől hányatva, s megrettenve a bizonytalanságtól, vagy visszatérnek oda, ahonnan kiindultak, sivár hitvesztett lélekkel, hogy szájjal vallják azt csak ezentúl, aminek szívük már ellene mond, — vagy, ami nem kevésbé rossz, ott maradnak a válúton tétlen, tépelődésben, várva,

ha valaki véletlenül jönne, aki a helyes útát megmutatná. Ezeknek, az ilyeneknek van szükségök a józan tudomány útbaigazító szavára.

Igen emlékezetes előttem — mert az idők szellemét, a vallásos léleknek mély meghasonlását, a kor szellemével egyező, a tudomány alaptételeinek, az új világnézletnek megfelelő új vallásos meggyőződés szükségének mély érzését mutatja — az az egyszerű tény, mely másokkal is bizonyára megtörtént, s történik ma is, hogy miként kellett V. vagy VI. gimn. osztálybeli korunkban, tehát egy gyermeknek a többi gyermekkel szemben, osztálytársaim ellenében vitatnom azt, hogy Jézus csakugyan létezett; hogy ő történeti személy, s nem fictio; hogy a keresztyénség eredete nem ámitás, sem babona, hanem egy nagy történeti egyén hatásának eredménye. És ezt a Krisztust azok a gyermekszívek már be tudták fogadni. Hányan vannak, akik ma már, ember-észszel, még kevésbé bírnak másféle Krisztust elfogadni. Nem az a baj, hogy korunk nem tudna hinni, hanem az, hogy oly dolgok hívését kívánják tőle, melyek ellenkezvén positiv, kétségtelen ismereteivel, absolute hihetetlenek reája nézve. Ellenkezőleg, korunk szeretne hinni, sovárogo egy jobb s igaz hit után, mely lelkét magragadni, s magával ragadni lenne képes. . . Adjunk hát neki, keresztyén számára új hitet, s többet használunk a vallás ügyének, ha a 90 eltévedt juhot terelgetjük össze, mintha a 10 megmaradthoz csalogatjuk vissza a kopár legelőre azokat, akiket a szellemi éhség szórt szerte-szét, mikor azok ugysem fognak hallgatni a csalogató szóra. Akik nem hisznek immár a dogmaticus Krisztusnak, nyerjük meg azokat a történeti Krisztusnak, aki a keresztyénségnek egyetlen igaz alapja, melyen kívül más alap nem vettethetik, melyre, ha a mult kor épített szalmát és pozdorját, melyet az idők tüze megemészt, építsünk mi drága-köveket, melyeket ha valaki megtalál, mint ama példázatbeli keres-

kedő, elmegyén s minden jószágát eladván, megveszi azokat. Nézzük meg hát, a tudomány fátylának világa mellett: mi a ma az első husvétban a történeti igazság? Miként áll ma a modern theologia, a protestans bibliai tanulmány, a történelmi kutatás előtt a husvét kérdés? S lássuk: mi volt amaz első husvétban a valódi, s mi a képzelt igazság?

Körülbelül épen 1847 éve annak, hogy a husvét előtti napra viradó éjszakán Jézus, tanítványainak ábrándozó rajongása, s a reménylett új zsidó-királyságban leendő elsőség feletti versengése, másrészt babonás biztonsági érzetükben tanúsított vigyázatlanságuk következtében, elfogatván, előbb Kajafás előtt, mint veszedelmes újító, mint minden fennálló vallásos rend és hatalom ellensége, halálra ítéltetett. Majd, miután a synedriumnak halálos ítéleti joga ez idő szerint nem volt, a római helytartó elé hurcoltatott, s álnokul, mint political forradalmár vádoltatván, a habozó Pilátus, a forradalom rémének felidézésével, s a reá háramlandó nagy felelősség terhének veszélyével rémítetve, a halálos ítéletet kényszerítettet kimondani s végrehajtatni. A tanítványok, kik előtt képtelen hihetlenség volt még csak a gondolat is, hogy Jézus, a Messiás elfogathatik, mikor ez a mérő hihetlenség megtörtént, mint villámtól sújtottak, hitüket vesztvé s mesterüket megtagadva szétfutottak. Futottak, az ítélet végrehajtását be sem várva, haza — Galilaeába. És az a tanítvány, kinek türelmetlenkedése a várt események késlekedése felett és önző törekvése magának érdemet vívni ki az elsőségre, társai felett, adta a mestert az ellenség kezébe — látva, hogy egy ártatlan ember akaratlan gyilkosa lett, önmaga vetett véget saját életének. És csend lőn Jerusalemben. S a zsidó történelem egy megölt nagy prófétával, s egy eredménytelen messiási mozgalommal gazdagabb. Az igazság fejedelme megszakadt szívvel, jeltelen, elfeledt sírban, s a hazugság fejedelmei újra Mózes székében, s újra biztonságban. Már tán el is feledték a galilaeai prófétát, mikor néhány hét múlva, a következő pünkösti innepen, előállott egy, ama galilaeai férfiak közül — az, ki, ha megtagadta is az urat, de mégis legtovább volt hozzá hű; ki legelőször hitte és mondta őt Messiásnak, s ki még az elfogatás után is reményelt, s követé őt a főpap udvaráig, hogy tán tanúja legyen ama vér-lázító, aljas bántalmazásoknak, melyeknek a tanács színe elől kivezetett próféta oda dobott, s csak akkor veszté reményét, s tagadá meg azt, akiért mégis szíve keserves könyeket hullatott —, mikor eme tanítvány, Péter, elkezdé az ünnepre sereglett nép előtt hirdetni, bizonyítani, hogy az a Jézus, aki a Golgotán megöletett, Isten által feltámasztatott, s az égbe, jobbjára emeltetett, s onnan fog, rövid idő alatt visszajönni, Isten országát,

mint Messiás felállítani. Mi történt? Mi teremtette meg e hitet Péterben, s általa aztán a többiben?

Mi történt? A régi hit könnyen felelhetett, míg Kopernik el nem jött, s ő és utódai, a természettudományok, s az egész modern tudományos műveltség alapvetői, le nem döntötték az emberek hitében a régi világ képzelt egét, e világ kupoláját, melyhez csak elég magas lábtót kellene tudnunk készíteni, hogy kapujához támasztva, a felette lévő mennyországba feljuthassunk, melybe Illés égi tüzes szekéren ragadtatott fel, s melybe angyalok szárnyain, kik az égből le s fel szabadon szállongnak, magunk is felvitethetnénk, amint mindezt még a régi világ szentül hívé. De hát hova lett ez az ég? Feleljetek: megvan-e még valahol — nem mondom, a műveltek között, hanem a mi protestáns népünk öntudatában — hát ott megvan-e még? S ha még itt-ott megvan is, — tán a gyermekek és nők egyrészének szívében, hiszen magatok vagytok rajta, atyámfiak, midőn bevittétek már népiskoláinkba a földgömböt, s a telluriumot, s átalán a természettudományt, hogy mihamarabb kiveszszén az ég régi képze a nép alsó rétegeinek lelkéből is! És ha ég nincs, hol van a Krisztus testi mennybemenetele? Ha nincs mennybemenetel a testben, hol van a Krisztus testi feltámadása? Atyámfiak, protestáns lelkészársak, s ti egyházunk világi oszlopai — hozzátok, férfiakhoz, s nem gyermekekhez szólok, — mit gondoltok: örökké azt fogjuk-e felelhetni a husvét kérdésre: „az Úr valóban feltámadott! feltámadása után evett tanítványaival! sebhelyeit megtapintatta! s szemeik láttára ment fel a hegyről az égbe!“ (már hogy a galilaeai hegyről-e vagy az olajfák hegyéről Jerusalemben vagy épen, nem is hegyről, hanem Bethania mellől, azt döntsek el maguk közt az evangelisták)? Sokáig szolgálhatunk-e két úrnak, a kik bizony sehogysem férnek össze; a természettudományoknak, a haladó felvilágosodásnak egyfelől, s az ezekkel ellentett dogmaticai világnézetnek másfelől? Örökké sántikálhatunk kétfelé? s vágthatjuk magunk alatt a fát, anélkül, hogy a fa is le ne dőljön, s mi is le ne zuhanjunk!

Pál apostol ezt írta a korinthusiaknak, mikor azok között egy párt magasabb bölcsészeti problémákat fejtegetett, s többek közt a testi feltámadás kérdését is erősen szóba hozta — pedig beh más világ volt még akkor —: „Én, atyámfiak, nem beszélhettem néktek úgy, mint szellemieknek, hanem úgy, mint testieknek, mint gyermekeknek a Krisztusban. Tejfel tápláltalak benneteket s nem kemény étellel, mert még nem bírtátok meg, sőt még most sem bírjátok meg.“ Én ép az ellenkezőjét mondhatnám most ennek, mert a kikhez itt szólok, azok igen is megbírják az erősebb táplálékot; sőt azt követelik, mert a tej már nem nekik

való. Jól tudom én, jobban mondva: inkább elhiszem, hogy vannak még, akiknek erős beszédek ezek, mert sokakról hiszik, hogy még tejjel kell őket táplálni. S van is igazságuk. Nem is templomi szószékről beszélünk, s nem is gyermekeknek a Krisztusban, mert ezekhez ez időszerint még nem szólanánk úgy, hanem olyanoknak, akik itt már a Krisztust nem test szerint, hanem lélek szerint akarják ismerni. Akinek gyermeket kell táplálnia, az gyermeknek való eledelt adjon, s balgaság volna az ilyet kárhozatni azért, mert nem a maga pecsenyéjét osztja meg gyermekével. De hát azzal is számot kell vetni, hogy a gyermek nem lesz mindig gyermek. Ha a prot. pap a szószéken ma még nem azt hirdeti teljesen, amit ő maga hisz, ő maga tud, hanem azt, amit gyülekezete igényel, ami azt építi, azt teszi, amit lelkiismeretes nevelőnek kell tennie. De örökre nem maradhat így. Vigyázzunk, hogy a nyakunkra ne nőjön a gyerek, s maga ne keressen végre olyan táplálékot, amelyet mi nem adunk neki, idegen helyen, mert ha elrontja gyomrát, nem kell többé neki a mi táplálékunk, s ha nem rontja el, még kevésbé kell neki, de akkor meg mi sem kellünk neki. Avagy nincs-e itt az ideje, hogy számot vessünk a jövővel, s készüljünk hozzá az igények változásához? Nem látjuk még ez idők jeleit? Keressük azért a husvéti kérdésre azt a feleletet, amit magunknak adhatunk, s amit — eljő az ideje — hogy kénytelenek leszünk másoknak is hirdetni.

P. Nagy Gusztáv.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola.

(Hetedik közlemény*).

Egy nyiltan, hogy úgy mondjuk, magától beszélő tény előtt állunk, midőn a középiskola jellegével bíró négyféle tanintézet: a gimnázium, a reál-iskola, a polgári és felsőbb népiskola ismeretanyagában tíz oly tárgyra találtunk, melyet mindegyik közösen használ. Bizonyára azért, mert mindegyiknek szüksége van rá. Ha e tízre mindegyiknek szüksége nem volna, mellőzné, ahogy mellőzi például a gimnázium a könyvviteltant, a francia nyelvet, a nemzetgazdaságtant; ahogy mellőzi a reál-iskola a görög és latin nyelvet stb. Csak azt mellőzheti egyén, tanintézet, ami egyébként, meglehet, hogy hasznos vagy kellemes, de a létföntartás érdekében nem okvetlen szükséges. A négyféle tanintézet önmaga árulja el, hogy a tanintézetek általános érdekéből mire, a nevezett tíz ismerettárgyra van mindenekelőtt szüksége.

A többi, amit mindegyik külön-külön még fölvesz, nem ily általános okokból veszi föl. A mult hagyományai, a széthúzó társadalmi érdekek lehetnek s lehetnek rájuk hatással, mikor különlegessé-

geikkel egymástól eltérnek. Az általános elveket és törvényeket kereső tudomány előtt, csekélyebb jelentőségükkel, okvetetlenül a rövidebbet húzzák. De nemcsak ezért. Hanem azért is, mert ha a négy tanintézetnél szereplő ismeretanyagok középszámát megállapítjuk, azt találjuk, hogy a közösen használt tantárgyak ez intézeteknek 75%-át teszik, míg a külön tantárgyak csak 25%-át. Ugyan ki helyezné e törpe kisebbségre a megalkotandó egységes középiskola súlypontját?

Ez eredményt pedig nem valamely körmönfont dialektika, hanem a tények nyílt beszéde adá kezünkbe. Tanulságuk sem szorul hosszas magyarázatra. Azt beszéljük e tények, hogy történetileg leélt fel fogás az, mely a jövő középiskoláját egy-egy extra studiumra, például a latin, görög nyelv és irodalomra helyezné; épen ily leélt, vagy az általános érdekekért küzdő paedagogia előtt okvetetlen félszeg társadalmi követelménynek tűnnék fel, ha teszem fel a német, francia nyelv és irodalomra, vagy a bölcsészeti előtanra, vagy a mezeti és nemzetgazdaságtanra, vagy a hazai alkotmánytanra, a könyvvitel-tanra, a szépírást sat. helyezettnek az annyira várt egységes középiskola súlypontja.

Ez egy középiskolát pedig mily sürgősen követeli úgy a gyakorlat, mint a legilletékesb közvélemény! Az e tekintetben uralgó közfelfogás és sürgetés mellett szintén csuda, hogy az egységes középiskola módozatának körvonalozása oly gyéren foglalatostokdattja paedagogusainkat. Tán nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy e máig nem ismert és mégis oly sürgősen követelt, a jövő középiskolájának nevezett egyesítésben, tanügyi közvéleményünk sejtelmének találkozását látjuk, amaz önkénytelenül is működő műöszönnel, mely tényleges középiskolai jellegű tanintézeteinket úgy csinálta meg, hogy 25%-nyi eltérésük mellett, használt eszközeik 75 százalékában ugyanazon alapon állanak. Ez alap, mint fönt is mondtuk, a következő tantárgyakban határozódik: vallás, magyar nyelv, számtan, mértan, természetrajz, természettan, földrajz, történelem, rajz, torna. Imé, ez a tények beszéde.

Levonhatunk azonban még egy más, paedagogiai szempontból nem kevésbé fontos tanulságot, középiskolai jelleggel bíró tanintézeteink szerencsés találkozásából.

Említők, hogy mily ingatag külön-külön mindegyik tanintézetünk: a gimnázium, a reál-iskola, a polgári és felsőbb népiskola célja. Határvonalaik emiatt meg nem vonathattak. Eszközeiket az általunk követett empirikus úton kellett megkeresnünk ugyan csak ez útát felhasználunk összes függőben levő kérdéseik megoldására.

Egy célja maradt csak illetetlenül középiskoláinknak, ama cél, mely az általános paedagogiának, tehát valamenyi iskolának célja: az ember testi és szellemi erőinek művelése. Talált közös ismeretanyagunk nevében most hát mi állunk elé ama követelménnyel, hogy az elemi és szakoktatást összekötő középiskola ne erőszakkal bevitt különleges érdekek, tudniillik a mult hagyományai, vagy a társadalmi széthúzó érdekek által szabályoztassék, hanem sinórmértékét épen a legáltalánosabb, mert mindenüvé alkalmazható eszközök használatában találja. Az ember testi és szellemi erőinek művelése, ama jól ismert, de rendesen félreértett elv alapján, hogy az „általános műveltség“ kultiválása a középiskola feladata, nyilván azon eszközök által lesz szolgálandó, melyet

*) Lásd e lapok 11. és megelőző számain. Helyet kívántunk adni lapunk szükre mért keretében, Dóczy I. úr, a mienkkel egy név alatt küzdő, de egyébként gyökerestől különbözö cikkének. Innen eredt a miénk megszakitása.

felsőbb népiskolában, polgári iskolában, reálban, gimnáziumban általánosan találunk, s nem azokkal, melyekkel csak itt vagy amott találkozánk, amelyek hát kivételességükkel nyilvánvalóvá teszik, hogy nem az általános műveltség előmozdítására valók.

Ha polemikában telnék kedvünk, itt lenne helyén felsorolnunk mindazon érveket, melyek tanügyi közvéleményünk egyik részének érdeke, kivált a klaszikus tanulmányok alapvető volta ellen szólnak. Minden tiszteletreméltó ellenfeleimnek ez álláspontja, mert a historiai fejlődés egyik és pedig nagyon fontos stadiumát képviseli. Sokkal tisztább és határozottabb azonban a mi, szintugy tényeken nyugvó álláspontunk, semhogy védelmét az ellenfél megerősítésében kellene keresnünk. S aztán az egy középiskola körvonalozására irányuló szándékunk, még annak árán is, hogy eszmények keresésével veszélyeztetjük befolyásunkat a jelen tanügyi mozgalmainak szabályozására, sokkal igazoltabb, semhogy vágások adása és vevése, a közönséges polemia kielégíthetne bennünket.

(Folytatása következik.)

Bokor József.

T Á R C A.

Ünnepi énekeink szerkezetéről.

A „Prot. Közlöny“ ez évi egyik számában egy énekátíratot volt szerencsém olvasni, a mi közkedvességű s az énekügy iránt mély rokonszenvvel viseltető küzdőtársunktól, id. Kis Aron úrtól. A közlött karácsonyi éneket bíráló alá venni nincs szándékom; annyit azonban mégis mondhatok, hogy iránya correct, de szelleme, mint azt a közlő maga is elismeri, fájdalom! orthodox, egész a sivárságig. Sajnos dolog, hogy ezzel a magyar ref. szellemet előretörekvésében gátló orthodoxiával egyáltalában nem tudunk vagy nem akarunk szakítani.

Kérdem: mi is az a magyar prot. szellem? Mi célja, mi rendeltetése van annak? Talán az, hogy ezredéves ódon sírok felett merengjen; vagy az, hogy árnyékot s homályt vessen a fény elé, melynek világánál kell az emberiségnek haladnia a főkély kellő magaslátára!? Az a prot. szellem, melyre, szemben más felekezetekkel, oly sokszor szeretünk hivatkozni, úgy látszik, csak névben él már s többé nincs jelen!

Nehéz eligazodni, hogy voltaképen leendő énekeink mily irányban s mily szellemben legyenek szerkesztve! Kik eddig kísérleteket tettek e tekintetben, műveiken igen észlelhető, sőt feltűnő a hideg, a merev formaiság, az anyagnak mondhatni gépies, vagyis minden élet, szellem nélkül való feldolgozása. Tudjuk világosan, hogy célunk az, hogy minden tekintetben tartalomdús énekkönyvet hozzunk létre; de hogy miként lehetne annak tartalmát, népünk hiteli nézeteihez, felfogásához alkalmazva, oly helyesen és annyira tapintatosan megteremteni, hogy az a régi orthodoxia nehéz bilincseiből kiszabadulva, egy magasztosabb s emelkedetebb hitelvek és nézetek alapján ülhetné diadalát: erről nem gondolkozok senkisé.

Szomorú dolog az, hogy ünnepi énekeink általában tartalomban s számban minden más alkalmi énekeinket meghaladják, meghaladják még a vasárnapiakat, tehát azo-

kat is, melyeknek tárgyaúl az örök Fővaló szolgál leginkább. Míg a világ vagy a mindenség teremtetőjével keveset, s akkor is sokszor túl-költői, ábrándos, tehát népünk szellemi érzékeit lekötő egyáltalában nem képes modorban foglalkoznak szövegeink: addig az emberiség megváltójának túltömjéneznek. Nézzük meg komolyan ünnepi énekeinket; mik azok tartalmilag voltaképen? Nem egyebek, mint tisztán esemény-leírások! A magyar ref. ember annyira gyermekkorúságban tartatik e tekintetben, még vén korában is, hogyha p. o. ünnepelni akar, a templomban csak az ünnep céljának megfelelő események gépies recitációját énekli és hallgatja; természetes aztán, hogy oly dolgok ismétlésének, melyeket iskolás korától fogva mindig hallott, érzelmei, lelke s szíve nemesítésére alig lehet befolyása. Háttha még azon leírásokat, kirívó ellenmondásokat vesszük figyelembe, melyek a szövegekben itt-ott, sokszor veres fonálként húzódnak végig. Így p. o. a karácsonyi énekekben a Krisztus mondatik Isten egyszülöttjének, Dávid fiának, szűztől születettnek, a virágvasárnapi ének, főleg a 8. sz. alatti, mit tartalmaz: előhozza Lázárt, Máriát, Zakariást, a Siont, számár vemhét; sat. Na ezek valósággal lélekemelőek! Az áldozócsütörtöki énekekben egy helyen mondatik — 34. dics. 2. vers — hogy Jézus fel is támadt *a maga hatalmával*; a 32. dics. 1. v. pedig az áll, hogy a nagy Isten *ötet* nemcsak *feltámasztotta*, hanem a kézírást is elszakította! stb.

Olyszerű kifejezések, melyek a népnél a kételkedésre szolgáltatnak okot eltávolítandók; oly leírások, melyek a szívet, lelket hidegen hagyják s csak olyanok bizonyos tekintetben aránylag, mint a Tinódi-féle énekek, mellőzendők annál is inkább, mert a bibliából tudjuk, hogy a *betű meg-öl*; tehát ne a betűk ezereivel — melyek emészthetlenség — tápláljuk a hívők lelkét, hanem a szellem égi eledelével, hogy aki abból eszik, soha meg ne éhezzen. A virágos költői s elvont kitételeket, melyekkel sok énekünk meg van rakva, minthogy azok a nép felfogását túlhaladják, kerülünk kell, nehogy azt mondhassa a nép: „értem, Uram, de nem tudom, hogy mit tesz.“ A lélek és szív érzelmeire, nem pedig a hideg észre kell tehát a költőnek hatnia; ez utóbbi elfogad sokszor akármit, csak hogy gondolkozni ne kelljen azon.

Az a fajta énekdallamok fölvétele, minő a fent jelzett énekátíraté, az erdélyi énekes-könyvben célszerűtlen volna. Nincs kifogásom magyarsága ellen, de az ily alak-talan dallamok a régi korban lehettek hatásosak, hanem az újabb nemzedékre nézve körülbelül azt a hatást szűlnék, mit a „Latitue feylem zumtuchel mic vogmuc“ stb. féle régi halotti beszéd szűlné.

Visszatérvén ünnepi énekeink tartalmára, e tekintetben az volna ohajtandó, hogyha csakugyan „Istenitiszteletre rendeltetett énekes-könyvet“ akarunk, akkor annak tartalma nagyrésztben ne a Jézus élettörténetének száraz, merev leírásából, vagy a dogmai dolgok folytonos recitálásából álljon, hanem legyen az teljesen a címnek megfelelő. Nem mondom, hogy a hitélet jelen fejlettségi pontján teljesen szakítunk bizonyos dogmai elvekkel, csak azt állítom, hogy azokat ne toljuk előtérbe; hanem a szövegek szerkezeténél az elsőséget minden tekintetben annak adjuk, kit

az legjobban megillet, t. i. az egy élő igaz Isten tiszteletének, mert a többi másodrendű dolog.

Józan, vallásos meggyőződésekre támaszkodva, ismét közlök épen alkalmoszerűleg is egy nagypénteki és egy husvéti éneket, magyar versmérték szerint. Majd akad valaki, ha megérdemli, hogy dallamot készít reá. Ily szellemben ohajtanám én az enemű énekeket szerkeszteni. Legyenek azok tárgyhoz szólók, nem pedig hosszadalmas, üres frázisok, vagy híg lében főleresztett rimelések.

Nagypénteki ének.

Fájó érzet szállta most meg keblünket,
Szomorúság, bánat nyomja szívünket;
A hitbajnok — sok harc után — halva már,
Fakadozik szemünkben a könyár.
Áldott Jézus, szenvedésid fáljaljuk,
Halálotat hő részvéttel gyászoljuk;
Igaz ügyért feláldozád életed,
Azért mondjuk: áldva legyen emléked.
Te tanítál békén tőrni, szenvedni,
S a bajok közt soha el nem csüggedni;
Vigasztalni, védeni a szenvedőt,
Tanítani a lelki jókért epedőt.
Oh Istenünk, segélj, hogy őt kövessük,
Nagy eszméit, mig élünk, meg ne vessük;
Példányképünk ő legyen csak egyedül,
Mig nem lelkünk szent lelkével egyesül.

Husvétí ének.

XLVII. Zs. dallamára.

Keresztyén hívek! Most a hű szívek
Énekeljenek s Örvendezzenek.
Halál s enyészet, Im, elenyészett.
Mert Jézusunk él; A hit fényénél
Tisztán látjuk őt, Halált legyőzött;
A nagy viadal Már lett diadal.
Oh mily öröm élni! Nincs miért félni,
A rideg sirtól S örök haláltól.
Hisz majd egykoron, A sirormokon,
Nagy diadalt ül, Rendületlenül,
Jézusunk szava, Mely ki volt mondva:
„Ime én élek, És ti is éltek.“
Tudom, hogy a sir Testemmel megbir,
S az ott porrá lesz; De oda nem vész.
Ha idejét tölti, Égi szó költi
Mennyei létre, Örök időre.
Igy megláthatom Áldott Jézusom.
Oh engem e hit, Atyám, boldogit!
Oh dieső felség! Örül föld s az Ég.
A feltámadott Hű példát adott,
Jövőt reménylni, Sirtól nem félni.
Segíts hát engem, Oh jó Istenem!
A szeretetre S kegyes életre,
Hogy mig tart életem, Neked szenteljem.

Ivanka Sámuel.

A biblia-e vagy a heidelbergi káté?

Korunk a forrongás korszaka. Lázás tevékenység észlelhető minden téren; e lázás tevékenység hullámai csapkodják az ipar, a politika, az egyház és iskolai élet mezejét mindenfelé. A zsinat végzései, a középiskolai törvényjavaslat mind e tevékenység szüleményei, az egyház és iskola újalakítására, illetőleg erősebb alapra való állítása céljából.

A sok különféle nézetek, ujabbkori eszmék közül

azonban némelyek már bölesőjökben érintetnek a halál szele által. Rontanak, de nem építenek, úgy, mint ezt a régi korban élt jeles férfiak tették. Azt tudjuk, hogy mit rontunk el, de azt, hogy az épület, mely a romok eltávolítása után következik, lesz-e oly tartós, mint a most már elpusztítandó romoknak látszó szent örökségek? erre a kérdésre a jövő adja meg a feleletet.

Nem céloim ez alkalommal az itt érintett s napirenden levő, mindenek által méltatott tevékenységet észrevételeimmel kísérni és bírálgatni, tudván azt, hogy ami jó, ami üdvös, soha el nem vész, sőt sírjából is felkél; mig ellenben az, ami nem életrevaló, a kor szelleme által a lét első percében a mulandóság fátyolával takartatik be. Csakis a „Biblia-e vagy a heidelbergi káté?“ kérdés alatt álló tárgyra vonatkozólag szándékom elmondani gondolataimat. Örömmel veszem mások e tárgyra vonatkozó észrevételeinek nyilvánítását, legyen bár az pro vagy contra, tudván azt: fas est et ab hoste doceri.

De térjünk a dologra. Mindenekelőtt ki kell nyilatnitanom, hogy a heidelbergi káté elavult érthetlenségének önmagunk vagyunk az okai. Nem tridenti zsinat végzése az, melyből egy jótának sem szabad hiányzania. Ha érthetlenség, elavult, még ebből nem az következik, hogy kimondjuk rá „anathema sit,“ hanem, igenis, annak a mai nyelvezethez, theologiai tudományok felfogásához képest való átalakítása következik, aminthogy ezt némely egyházak lelkészei saját körükben meg is teszik.

A tiszántúli egyházkerület népesebb egyházaiban szépen megfér a bibliamagyarázat mellett a kátémagyarázat, érthetlensége, elavultsága mellett is. Ott, hol két lelkész működik az úr szőlőjében, egyik lelkész a bibliát, másik pedig a kátét magyarázza; ott pedig, hol egy lelkész van, vasárnap délután a kátét, hétköznap pedig a bibliát magyarázza. Elismerem szentkönyvünk magyarázatának égető szükségességét, kivált napjainkban; de azt is el kell ismerünk, hogy nem kevesebb szükség van a kátémagyarázatra, mint a könyvek könyvének magyarázatára, bármint gondolkozzanak is némelyek.

Sallai András, körmörői lelkészt hívei 1796-ban, kirturják az egyházból. Miért? Azért, mert sokat ketekhezál. Ez igaz; de nem azért, hogy vasárnapokon s hétköznapokon a kátét magyarázza folytonosan, hanem azért, hogy kátémagyarázat végeztével, mindkét rendbeli ifjúságot bentmarasztotta a templomban, s azoktól kérdezősködött az elmagyarázott tételekről stb. Ebben az eljárásban tanusított túlszigorúsága eredményezte tehát a hallgatóság fellázadását, nem pedig az érthetetlen káté magyarázata. Az ifjakkal istenitisztelet után való bentmaradása, e században sok körülmények közbejötté miatt, elmaradt. A mult században, midőn sérelem ejtetett a kérdésben levő symbolicus könyvünkön, senkisésem gondolt arra, hogy feledjük azt, s figyelmünket csak a bibliamagyarázatra fordítsuk, sőt elődeink annak épségben tartásáért egész buzgósággal mindent igyekeztek elkövetni. Ugylátszik: oda jutottunk, hogy már ma nem az ellenfél mondja ki a halálos ítéletet e könyvnek egyik vagy másik tétele felett, hanem egyházunk saját gyermekei az egész felett.

A Garzó „Gyakorlati bibliamagyarázatok“ című szakfolyóirata nem azért indított meg a múlt évben, hogy leszorítsa a kátét a szószékről. Erre is szükségünk van, ennek hiányát éreztük mindnyájan; de ez csak vezérfonal a bibliamagyarázatra, távol lévén a szerkesztőtől minden más reformáló szándék.

A kátémagyarázat, felfogásom szerint, szépen megférhet a bibliamagyarázat mellett. Szenteljünk több időt a bibliamagyarázatra, mint a kátémagyarázatra; de ne dobjuk azt le szószékeinkről; tükör az még ellenségeink előtt is. Nem is annyira elavult, érthetlen az, mint inkább stíljánál fogva élvezhetetlen.

A vallás iránt annyira közönyös korszakunkban, nem az a teendőnk, hogy a kátémagyarázatot mellőzzük, hanem az, hogy a káté nyelvezetét az ez idő szerint megtisztult magyar nyelv szabályaihoz alkalmazzuk, s úgy adjuk a nép kezébe, minden vasárnap délután kellő magyarázattal. Míg a bibliát hetenkint két, három vagy több órán is, szóval ahogy a körülmények engedik, magyarázhatjuk, addig a kátémagyarázatra is szentelhetünk egy órát.

Sokkal lényegesebb és nagyobb baj az itt szellőztetett dolognál, szerintem az, hogy igen sok helyt, még most sem tartatik sem biblia- sem kátémagyarázat, sem vasárnap, sem hétköznap, s még a vasárnap délutáni istenitisztelest is egy könyörgéssel tudják el igen sok helyen. Ide fordítsuk azért figyelmünket; itt reformáljunk, hogy mindenek ékesen és szép renddel folyjanak egyházunkban.

Sörös János.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Kérdőjel gyanánt.

(Befejező közlemény).

Majd ezen kérdéseket rakja össze a bíráló: ha az Isten lélek, s így teste nincs: hogyan lehet a Krisztus, aki épen az az Isten, aki az Atya, testére nézve az égben? — ha a három isteni személy egy és ugyanazon Isten: miként lehet, hogy a Fiu a vele ugyanazon istenséget alkotó Szentlélektől való? — vajjon a Szentlélek ereje által való születés fölemlítése nem ébreszt-e nem gyermekészhez illő gondolatokat? — ha Isten onnanfelül küldi áldását: nem szorítjuk-e az ő létezését csak bizonyos térre? — és ha a Krisztus testére nézve az égben van, az Atyának jobbán; sőt ha az angyalok is, kik már nincsenek e földön, Isten körül boldogságban élnek: nem lesz-e nekünk a költők s festők alkotásainak megfelelő benépesített mennyországunk? — Hogy Radácsi ezen általa *elbódítóknak* nevezett *kényes kérdéseket*, mint ellenvetéseket, honnan vette tolla alá: én nem nyomozom; de ha hitfelekezeti tanainkra, melyeket ő csak úgy ismer, mint én és kis-könyvem előadására figyelemmel van: azoktól ő magát teljesen megkimélhetne volna. Mert:

1. a Fiu az olyan Isten, mint az Atya (31. §.); a Fiu azonban emberi alakot öltvén magára a Jézus Krisztusban, már a Jézus Krisztusnak, ki egy személyben isten-ember (62. §.), az istenség szellemi voltának minden hátránya nélkül tulajdoníthatunk testet; s ő testére nézve csakugyan nincs már közöt-

tünk e földön, de nem is az *égben* van, mint Radácsi mondja, hanem *mennyekben* (59., 122. §.), ami más fogalmat fejez ki, mint a physikai ég.

2. A Fiu Szentlélektől származottnak könyvemben seholsem mondatik, s a Jézus Krisztusra vonatkozik ez a kifejezés: *született a szentlélek ereje által* (59. §.); tehát a szentlélektől való fogantatás (122. §.) a szentháromság személyeinek egyenlőségét meg nem háborítja.

3. Ha a szentlélek ereje által való születés fölemlítése gyermekészhez nem illő gondolatokat ébreszt: el kell tiltanunk az apostoli hitforma tanítását, vagy legalább ki kell törölnünk annak idevonatkozó passzusát. De szerencse: a gyermeki lélek tiszta tükrében ártatlanabbul rajzolódna le a vallási dolgok, még ha azok József és Pótifárné esetét adják is elő, mint azt az akadémikuskodó felnőttek gondolják, s nincs ok a paedagogiai ovakodást oly túlságig vinni, hogy a gyermek előtt születésről, az azzal összeköthető sikamlós gondolatok miatt, még csak szólni se merjünk. Amely paedagog tanítványai az apostoli hitformának kérdéses cikkelye által nem illő gondolatokra ébresztetnek: azok már csakugyan szívökben megromlott gyermekek, s azokra a paedagogia aligha érvényesítette kívánatos hatását. Előtte, megvallom, nem ily gyermekeknek képe lebegett!

4. Hogy *Isten onnanfelül küldi áldásait* (1. §.): ezen közhasználatu bibliai kifejezésben Radácsin kívül más valaki még aligha botrányozott meg. Isten küldheti áldását bárhonnán, tehát felülről is, mint ahogy onnan küldi a testi áldások két kiváló nemét, az esőt és a napsugarat, anélkül, hogy az ő létezését bizonyos térre kellene szorítanunk; és az egész mondat értelme különben is csak az, hogy Isten minden áldásnak kútfeje.

5. Ami a *mennyországot* és az *Atya jobbán-ülést* illeti: hogy ezekről könyvem másként tanít, mint Radácsi állítja: elég annak 69. és 118. §-aira egyszerűen utalnom, melyeknek alapján azt is mondhatom, hogy a pokolnak említésénél Radácsinak a Dante Divina Comoediájára való hivatkozása bár elmés, de a tény valóságának meg nem felelő és sem könyvemre, sem hitfelekezeti álláspontunkra nem vonatkoztatható.

Nem tetszik Radácsinak az sem, hogy könyvemben *angyalokról, ördögökről, mennyországról és pokolról* szó van és hogyha már ezekről szólok, miért nem határozom meg a helyet is és miért kerülgetem az 59. és 63. §-okból kitetszőleg, a *poklokraszállás* megmagyarázását? Én azt hiszem, meg is lehet kívánni, hogy egy hittanban előadva legyen, mit tanít egyházunk a biblia alapján az angyalokról, ördögökről stb. Ezekről a gyermek hall már a megelőző osztályokban is, de hall, s mennyi babonakeveréssel vegyítve, különösen az életben. Helyén van tehát a hittanban szólni ezen tárgyakról már csak azért is, hogy azokra nézve a gyermek elméje a babonás képzetektől, mint ezt könyvem 44., 45. és 118. §-ai teszik, megóvattassék. Hogy az angyalok stb. tartózkodási helye szorosan meghatározva és a poklokraszállás megmagyarázva miért nincs? ezt én csak aggatódzó kérdésnek tekintem; ha pedig komolyan kell vennem, feleletem ez: az illetéktelen kérdésekkel alkalmatlankodó gyermeknek a paedagog egyszerűen ezt válaszolja: most még nem neked való, majd később megtudod; így Radácsi kérdésre azt mondhatom: az angyalok tartózkodási helyét

számára geographice meg nem határozhatom, s a mennyország tájait neki le nem írhatom, mert az emberi hozzávetések ingadozó talajára lépni nem akarok; hanem elégedjék meg azzal, amit e tekintetben a kijelentésből tudhatunk, s várjon béketűréssel, míg a fátyol föllebben, megemlékezvén Üdvözítőnknek eme mondásáról: „még sok dolgok vannak, melyeket néktek mondanom kellene, de most el nem hordozhatjátok.” (Ján. 16, 22.). A *poklokraszállás* magyarázatát pedig nem kerülgetem, hanem mellőzöm; mivelhogy hittanom oeconomiaja szerint nem az apostoli hitforma tételről-tételre való fejtegetése volt a feladatom és mert az apostoli hitforma azon cikkelye ugyanis Jézus halálának fogalomkörébe számítható.

Majd a 45—56. §-oknál a bűnesetről és következményeiről szóló hitágazatot boncolgatván Radácsi, kiemeli, mily *elbírhatatlan*, hogy az ember egy *mosolygó paradicsomi alma miatt, de ami Paksi Szathmári Mihály szerint, szőlőfa volt, nyakába veszi a bűnt*, s szemembe veti, hogy a *tiltott almáját, valamint a kígyóképű sátrát kihagyom a játékból*. Nem tagadom, hogy az ily kedélyeskedés mulattatóvá teheti sokak előtt a bírálatot; de hogy az oly komoly kérdés felett, melynek történelmi és lélektani megfejtésében annyi századok nagy elméi fáradoztak, s tán még fáradozni is fognak, helyet foglalhasson: ezt kétségbe vonom. A bűneset történetének előadása pedig azért van könyvemben (50. §.) mellőzve, mert az a megelőzőt osztálynál a szenttörténelemben foglal helyet; s nekem itt már csak az abból folyó igazság előterjesztésével kellett foglalkoznom.

Hibát, sőt ellenmondást lát Radácsi továbbá abban, hogy midőn Isten a világot semmiből *alkotta*, én mégis azt mondom, hogy Isten az embert *testből és lélekből* (tehát valami készletben tartott elemekből) *alkotta* (46. §.); és azt állítja, hogy midőn a 111. §-ban mégis azt mondom: „testünk porrá lesz, a melyből vétetett,” nyilván ellenmondásba keveredem; s itt közli velem azon fontos tankönyvirási szabályt, hogy ugyanazon fogalom kifejezésére ugyanazon szó használtassék. A hibát én itt csak a Radácsi felfogásában látom; mert 1. Isten a világot semmiből nem *alkotta*, mint ő mondja, hanem *teremtette*, mely két fogalom összetévesztésétől megóvhatta volna magát, ha könyvemnek 35. §-át figyelmesebben átolvassa; 2. midőn könyvemben azt mondom, hogy Isten az embert *testből és lélekből* *alkotta*, ezzel a teremtés fogalma érintve nincs, s csak az van kifejezve, amit bizonyosan Radácsi sem tagad, hogy az ember alkotórésze vagy eleme: a test és a lélek; és midőn az embert testből és lélekből állónak vagy alkotottnak mondom: ezzel nincs kizárva az, hogy a test pedig a föld porából vétetett. Hol van tehát itt könyvemben az ellenmondás és a fontos tankönyvirási szabály ellen elkövetett vétség? én ezt Diogenes lámpájával sem vagyok képes fölfedezni.

Első szülőinket Isten ártatlan, azaz bűnnélküli állapotban teremtette (49. §.). Itt Radácsi nem tudja, hogy az *ártatlan és bűnnélküli* jelző Istenre, vagy első szülőinkre vonatkozik-e? Egyikre sem, hanem a Nagy László és egyebek nyelvtana szerint ezen szóra: *állapotban*. Az *ártatlan állapotban* kifejezés pedig, hogy első szülőinkről értendő, ezt a §. folytatólágos szövege kétségtelenné teszi. Egyébiránt szívesen fogom egy újabb kiadás alkalmával így változtatni a mondatot: *Isten első szülőinket ártatlan* sat.; ha ugyan megint nem akad olyan hyper kriti-

kusom, ki az ártatlan állapotnak melyik szóra való vonatkozását még akkor sem találja el.

Radácsi továbbá e helyett: „a bűn *zsoldja* a halál” (51. §.), ezt ajánlja: „egy ember által jött be a világra a bűn stb.” Mindkét szentíráti hely ugyanazon tanfogalom körébe esik. Én munkámban elégnek tartottam a bűneset következményeit csak általánosságban megemlíteni, a részletezést a magyarázat vagy a későbbi tanítás számára hagyván fenn. Különben mikor azt mondom, hogy a bűneset folytán első szülőink boldogtalanokká lettek, mert szentkönyvünk szerint is a *bűn zsoldja a halál*: itt semmi kitérés sincs; sőt a ker. hittan körében akkor állítunk valamit épen legbiztosabb erővel és érvénnyel, midőn az állítást egyenesen maga a bibliai íge fejezi ki. A boldogtalanúság fogalma alá pedig oda tartozik a halandóság fogalma is, ha ugyan Schopenhauerrel nem tartunk, ki a halált boldogságunk mozzanatai közé számítja; de aki mégis, azt hiszem, egészségére és életére jól vigyáz.

Ez a mondat: a *bűn már természeténél fogva kárhozatos dolog* (53. §.), sem túlságosan nem foglyos, sem nyelvtanilag hibásan alkotva nincs; s csupán azt teszi, amit könnyen megérthet a tanító, hogy a bűn, még ha más meg nem büntetné is, már magábanvéve kárhozó, kárt okozó, veszedelmes dolog, tehát a bűn már magábanvéve is bünteti a bűnöst.

A *Megváltóról* szóló szakaszt (57—70. §.) Radácsi túltömöttnek, s épen azért kétszeresen is homályosnak mondja. Nincs abban egyszeres homály sem; s annyi christologiai ismerettel, amennyi abban van, bírnia kell egy értelmes ref. keresztyénnek, hogy az ige hirdetést épületesen hallgathassa. Ami a Megváltóról előadva van, ugyszintén a hitről, megigazulásról, kegyelemről sat. szóló tanítások mind a ref. hittan körébe tartoznak. Ha azokkal a tanfogalmakkal a gyermek az iskolában meg nem ismerkedik: mikor fogja azokat megismerni? pedig egyházunk mindig feladatának tekintette úgy nevelni hiteit, hogy azok vallásukat ismerjék és értsék. S azt sem tudom: miért kelljen a *Jézus* névnek a Máté- és Lukács-féle magyarázatától (60. §.) tartózkodni, miután a Máté és Lukács evangyeliomai is egyházunkban canonicusoknak ismertetnek?!

Kifogásolja Radácsi ezt a kifejezést is: Született a Jézus *évszámításunk kezdetén* (59. §.); mert — ugymond — Jézus születésekor még nem volt ker. évszámítás. Ezt mindnyájan tudjuk, sőt még többet is az aera Dionysianáról. De a kifogásolt kifejezés akár grammaticae, akár historice nem is azt teszi, mintha Jézus akkor született volna, mikor Dionysius Exiguus a 6-ik században a ker. évszámítást kidolgozta, vagy midőn a 8-ik században Béda Venerabilis azt alkalmazásba vette, s majd Kurta Pipin annak használatát elrendelte; hanem egyszerűen azt jelenti, hogy Jézus ezelőtt 1882 évvel született.

A könyvemben előforduló csillagozás okát és célját megmondja könyvem előszava; amiből kitűnik, hogy helytelen Radácsinak azon állítása, mintha azt én azért tettem volna, mivel a „furcsaságoknak” egy részét magam is terhelőnek tekintem. Megemlítem továbbá, hogy a 68. §., mely Jézus haláláról szól, csillagozva nincs; a 67. §. pedig azért van, mert szükséges rövidítés esetén, az a 66-ik §-ra való tekintettel, az egész összefüggésének és kerekdedségének megháborítása nélkül kihagyható.

Végül még a halálutáni állapotról szóló szakasz (111—119. §.) ellen tesz a bíráló kifogást, azt mond-

ván, hogy erről a nagy ismeretlenről kevesebb is elég lehetne. De éppen azért, mivel az az emberi ész előtt egy nagy ismeretlen: szükséges arról annyit fölemlíteni, amennyit a kijelentés tudunkra ad; vagy tán véka alá rejtjük azt a világosságot, melyet vallásunk a halál felett vigasztalásunkra földerített? Ha vannak, kiknek e világosság sérti szemeiket: mi hitünk szemeivel örömmel fogjuk fel annak boldogító sugárait, s nem mondjuk, hogyha a test romlandó és mulandó, hogyan nem marad az az örök halálban; mert szentkönyvünk tanítása szerint a test romlandó és mulandó volta nem zárja magába egyszersmind az örök halálban maradási. És midőn én itt, vagy bárhol másutt a szentíratra hivatkozom: ez nem oly menekülés, mint bíráló gondolja; mert hitfelekezeti álláspontunk szerint az csak hitünk erősítésére szolgál, ha azt mondhatjuk: *így tanítja ezt szentkönyvünk*. S aligha lehet oka Radácsinak a *ha* szócska felett is nagyon örvidenie, midőn könyvemben azt mondom: „*ha* testünk feltámad, az a mostaninál minden tekintetben fölségesebb lesz;“ mert a *ha* szócska, mint azt bárki akármely szótárból, s egyenesen az akadémiai nagy szótárból is megtudhatja, nemcsak föltételező, hanem időt jelentő értelemben is használatik, épenugy, mint ezen szók: *mikor, midőn*. És hogy a kérdéses helyen a *ha* szócska általam is ily időt jelentő értelemben használatik: azt, aki az értelmet elmagyarázni nem akarja, bizonyosan kétségbe nem vonja.

S most ezeknek előadása után a t. olvasó ítélete alá bocsátom: nincs-e méltó okom Radácsi bírálatának helyes és igazságos volta ellen a *kérdőjelet* föltenni; és hogy én az ő bírálatát munkámnak netalán újabb kiadásánál tehetem-e nagy mértékben gyümölcsözővé?

Legyen a bírálat szigorú, de egyszersmind igazságos; mert a hyperkritikusok, kik ott is hibát keresnek, hol nincs, épenugy vétenek, mint azon pajtáskodó bírálók, kik a munka fogyatkozásai előtt szemet hunynak, s érdemetlenül szórják a dicséreteket.

Különben, hogy akár az igazságtalan elítélés, akár az érdemetlen magasztalás felől mit tartsunk: megérthetjük Horatiusnak ezen szavaiból is:

„Mordear approbriis falsis, mutemve colorem?
Falsus honor juvat, et mendax infamia terret,
Quem, nisi mendosum et medicandum?“

(Libr. I. Epist. XVI.)*

Filó Lajos.

Bevezetés a reformált keresztyén vallásra. Vezérkönyv a ref. vallásu elemi iskolák első és második osztályában tanítók számára. Irta H. Kiss Kálmán. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Budapest. Kókai Lajos bizománya. 1882. Ára 60 kr.

(Folytatás.)

A szabatoság ellen is sokszor vét; például: A *fák, füvek* érző és élőlényeket *növényeknek* nevezik! „A földből kiásott tárgyak ásványok“ (36. l.). „A megdagasztott és megkelt tésztát a *kosarakból* hova vetik?“ Ki csinálja az ekét? Gy.: A gépész. (Honnan tudja ezt a gyermek?). Miféle *tüzelő-eszkö-*

*) Midőn e közleményt befejezzük, kérjük olvasóinkat a következő, bár csekélyebb nyomdahibák szíves kiigazítására: A 14. számban 245. lap első kikezdésének 3. sorában „leckeórakor“ helyett „leckeórakon“, az 5. sorban „szórákozás“ helyett „szóarádozás“, a 246. lap felülről 12. sorban „fölföltételez“ helyett „föltételez“ olvasandó.

Szerk.

Folytatás a mellékleten.

zön szoktak sütni, főzni? A *tüzhelyen!* T.: A *téglát, meg a vályogot agyagból ássák* és úgy vetik! (40. l.). Ki kereskedik a *dolgokkal a boltban?* . . . Ki mindennek erőt ad dologra és élvre. (Mi lehet ez az élv?) az Isten az; borulj le ő előtte *térdre!* Vajjon térdén állva vagy térdre borulva kell-e az Istent imádnunk nekünk protestáns keresztyéneknek? . . . Minek a *hátán* állasz te? A földön. . . Hát te és a melletted állók részei vagytok-e a világnak? Gy.: A világnak én is része vagyok, meg a mellettem állók is! (Tehát az ember világrész!). *Vagytok-e* ti és a melletted állók? Hát a fák, füvek, virágok sat. vannak-e? . . . Nem furcsa és fölösleges kérdezősködések az ilyenek? (45. l.).

A *teremtő* ismertetése ellen is van kifogásunk. Az emberi készítmények anyagai az ásvány-, növény- és állatországból kerülnek ki — mondja könyvünk. — Az ásványneműeket a föld szolgáltatja. A növények és állatok egymástól származnak; *de a legelső növényt, állatot és a földet Isten teremtette*. Mit tesz ez? Azt, hogy miután Isten a földet, ezen a növények és állatok közül a legelsőket megteremtette, többé nem teremt s nincs is szükség a teremtésre; mert hisz az ásványi anyagok készen vannak, a növények és állatok pedig egymástól származnak isteni beavatkozás nélkül (!).

E logikai következtetést világosan igazolja a következő: „Isten a világot semmiből teremtette“ című tanításnak összefoglalása, mely szóról-szóra ez: „Az épületeket minden hozzájuk valókkal együtt, a mesteremberek anyagokból és szerszámokkal készítik; az állatok és növények pedig egymástól származnak: mert e világon *magától semmi élő nem állhat*. E világot ellenben Isten semmiből teremtette.

„Isten gondját viseli teremtményeinek.“ Lényege ez: „A mi kezdetben volt, ma is megvan és nincs egy hija is.“ De ezt a természettudomány megcáfolja; mert voltak oly testek (teremtmények), melyek mai nap már nincsenek; viszont vannak olyanok, melyek a szerző által értelmezett teremtéskor, tehát kezdetben, még nem voltak. Ezt azonban mi nem az ellen hozzuk fel, hogy Isten gondját nem viselné teremtményeinek, hanem az ellen, hogy minek fejtegetni gyermek előtt oly dolgokat, melyekről fogalma sem lehet.

A gondviselésről tanuskodó ének-versek száma kilenc; egytől-egyig be kell-e e ezeket tanítani? Ha igen, akkor erre legkevesebb tíz tanóra szükséges.

„Isten imádása s tisztelete a templomban,“ kitűnően sikerült oktatás. Első vagy második leckének is beillenek. De azt a 26 soros verset (Pánczél F.-től) ismét sokaljuk.

Az úriimára, melylyel az I. osztály tananyaga bevégeződik, annyi a megjegyzésünk, hogyha szerző már ezt is be akarja tanítani azoknak, kik még talán nem tudnák: rövid magyarázatot kellett volna hozzáadnia. Ha egyébként nem is, legalább a benne levő „kisértet“ szóért; mert ha szerző is fölöslegesnek tartja az ily félreérthető kifejezések magyarázatát, megeshetik, hogy a tanító méginkább fölöslegesnek fogja tartani, s épenugy nem törődik vele, mint a vezérkönyv.

A II. osztály tananyaga a teremtés történetével kezdődik, a mely azonban sem nem hű a bibliai előadáshoz, sem nem érthető. Szerző jobbat akart adni a szokásosnál, de jó szándéka meghiusult! Különösen érthetetlen benne a 2-ik nap története. A föld teremtéséről nincs benne szó. Ily kifejezései: *teremtett Isten világító égi testeket, melyek egymást bevilágítják; a*

vizeket és a levegőt megtöltötte létező valóságokkal... szintén hátrányára vannak az elbeszélések. A vásárnap megünneplésének szükségességét is más indokokból kellene már kifejtenuk, nem pedig a szombati megnyugvásból, a mi különben is ellenkezik az istenség ker. fogalmával.

T.: Az Isten által teremtet világitó égitestek melyek? Gy.: A nap, hold és a csillagok. Mi pedig azt kérdezzük: hát a más valaki által teremtet világitó égitestek melyek? (65—67. l.)

Isten mindenhatósága, mindenüttjelenvalósága, igazsága, bölcsesége, jósága és irgalmassága igen szépen s szabatosan van tárgyalva, de azért nem hiba nélkül. Ugyanis a 76. lapon az összefoglalásban azt mondja: „Az Isten jóságának nincs határa; az Isten irgalmas.” A megtanulandó 2-ik ének-vers pedig így szól: de a hamis és istentelen ember *mind cselédestől veszedelmet nyer!*“ Ezek merő ellenmondások s kockáztatják az Isten igazságáról s jóságáról közlött tanítás sikerét, annyival is inkább, mert a 78-ik lapon, az Isten szentségéről szóló énekben ez áll: ... „Mégis a bűnösnek halálán te nem örülsz, inkább nagy irgalmad szerint rajta könyörölsz.”

Ilyen hiba az is, hogy szerző Isten örökkévalósága felől a gyermeket a világ elmúlásának fejtegetésével akarja meggyőzni. Ez, amellet, hogy a kitűzött cél elérése végett nem szükséges, még veszedelmes is lehet, mert a gyermeket eféle töprenkedésre vezetheti: ha a világ elmúlik, hol lesz az Isten, mit fog csinálni s mi célja lesz? Azt-e, hogy más világot teremtsen, mely tökéletesebb lesz, mint a mostani? Vagy pedig, hogy azontúl minden baj és gond nélkül egyedül magának élhessen. ... Aztán, ha a világ elmúlik s csak az Isten fog megmaradni, akkor a jó emberek örök élete az egész mennyországgal együtt mesebeszéd! ... De hisz a világ nem is mulhatik el, mert a természetből világosan látja s kétségtelenül meggyőződik afelől, hogy a *valami semmivé nem lehet* és semmiféle test meg nem semmisül a természetben, csak elemeire bomolhatik fel. Isten örökkévalóságának tárgyalását változhatlanságának fejtegetésével kellett volna azonosítani s a cél teljesen el lett volna érve; míg így a gyermeknek az egész ker. vallás igazságai felől eddig szerzett hite, meggyőződése könnyen meginog.

Hogy az Isten lélek és láthatatlan valóság, szerző meggyőzőleg bizonyítja be; csak hogy ezek a fejtegetések, eltekintve némely ellenmondó kifejezésektől, ily alakban még itt időelöttiek!

„Az Isten egy!” Ezt mi is úgy valljuk; de azon meghatározást, miszerint valamely valóság csak akkor tökéletes, ha a világon mása nincs, nem tartjuk helyesnek, mert ebből ezek és ezekhez hasonló következnék, hogy 1) a minek azonmása nincs, az tökéletes. Ellenben 2) semmiféle teremtmény és így Istennek semmiféle munkája nem tökéletes. S ámitás az is, mit a 84. dicséret eképen tanít: „Tökéletes volt minden tekintetben, valamit, Uram! teremtél kezdetben!...”

„Egyszer a Jézus Krisztus, *kiről már ti sokszor hallottatok otthon a szülei háznál és egyebütt*“ sat. A kapernaumi százados története előadásának emez első soraiban most szól e vezérkönyv a Jézus Krisztusról a tanítványokhoz legelőször, s ahelyett, hogy röviden elbeszelné, *ki volt, mi volt a Jézus Krisztus*: elhiteti, hogy a *gyermek*ek már sokszor hallottak ő róla otthon a szülei háznál és egyebütt. Pedig kérdés, hallottak-e vagy nem. De akár hallottak, akár nem, a

tanítónak azzal nem szabad megelégednie, mert nem az ő szájából hallották és nem tudhatja: mit hallottak, mit nem? Így szerző Jézusról, mint egészen ismeretlen személyről beszélve, tanítása homályos, gyermek által kellőképen meg nem érthető, következtetésképpen céljára nézve eredménytelen. Meg nem foghatjuk, hogy ha már az Istenről közlött tanításaiban elhallgatta is Jézus Krisztust, legalább már itt miért nem ismerteti meg kellőképen?

Jób példájában ezt: „Egykor Isten megakart próbálni Jóbot, hogy: vajjon ha nyomoruságot bocsát reá, megtartandja-e az ő kegyességét? mi nem így adnók elő; mert ebből az tűnik ki, hogy Isten nem ismerte Jóbot, nem tudta előre is, milyen lesz Jób a csapások és szenvedések idején: tehát Isten sem mindentudó. Elő lehetne ezt adni más értelemben is. És pedig csakis úgy építhetünk vele.

„Noé hálaadása,” mint Isten hálás tiszteletének példája, igen jó, mert a célnak teljesen megfelel. De mi az özönvíz történetét mai nap már nem úgy adnók elő. Az ehez tartozó éneknek ezen kifejezése ellen is: „Dicsérlek Istenek felett” kifogásunk van; mert nem lévén reá vonatkozólag semmi magyarázat, ismét arra a feltevésre ad alkalmat, hogy nemcsak egy, hanem több Isten is van.

(Vége következik).

Gérecz Károly.

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Egyházmegyénk f. é. március 22—24. napjain, Göncön tartotta meg, Fodor Pál, esperes és Komáromy László segédgondnok urak elnökleite alatt, tavaszi közgyűlését.

Reggeli közistenitisztelet után, a jelen volt szépszámu közönség helyet foglalván a városház tanácstermében, melyet a város derék előljárósága, mint mindenkor, úgy most is, szíves előzékenységgel bocsátott rendelkezésünkre, itt esperes úr elsőben is buzgó imában esedezte tanácskozásainkra Isten jóra vezérlő kegyelmét; ezután felolvastván a jelen voltak közérdekeltségétől kísért évi jelentését, a gyűlést megnyitotta.

A jelentés előbb általános vonásokban állítja elének egyházmegyénk mult évi vallás-erköcsi, tanügyi és anyagi helyzetének rajzát, majd, a részletekre is áttérve, feltünteti az év öröndetes és szomorú eseményeit, különösen hálás érzettel sorolja fel azon jótékony adományokat, melyek öröndetes bizonyosságai annak, hogy a hitbuzgóság, a mostoha időviszonyok nyomása alatt is, él és megtermi nemes gyümöleseit. Méltán tüntette fel a jótékony adomány-sorozat koronája gyanánt Teleky Péter, v. tanácsbíró úrnak azon nemes áldozatát, miszerint az önhibájuk nélkül hivatalképtelenné lett lelkészek felsegélésére szolgáló alapra, összes zsinati díját, 130 frtot oda adományozta, melyet a közgyűlés hangos „éljen” kiáltással fogadott. Tartsa is meg Isten sokáig a derék férfit, ki úgy anyagi áldozattal, mint kiváló szellemi erejével buzgón működik egyházi életünk felvirágoztatásán, s jelen gyűlésünkben is nemesak részt vett, amint szokásuk némelyeknek, hanem példás kitartással, csaknem végfogytig közreműködött ügyeink elintézésében.

Az iskolaügyre vonatkozólag is elég öröndetes ténye-

ket hoz fel a jelentés, s bár e részben nem emelkedhetünk is a kormány által formált igények színvonalára, sőt vannak sajnosan érzett hiányaink, mégis a haladás félreismerhetlen, minek egyik jele az is, hogy kitűnő iskoláink száma a múlt évben emelkedett. Építkezés, felszerelés, iskoláztatás tekintetében is előbbhaladtunk. Szóval a jelentés — habár voltak egyes sötét pontjai — általános tartalmára nézve, méltán vétetett örvendetes tudomásul.

A sötét pontok között nem kis megütközést keltett az, melyben esperes úr tudatja, hogy az abauj-tornai kir. tanfelügyelőség a megyei közigazgatási bizottság elé terjesztett s egyházainkkal is közlött értesítőjében, felekezeti iskoláinkat illetőleg oly valótlan adatokat közöl, melyek, amellett, hogy tanügyi állapotainkat nem híven tükrözik: tanítóink, egyházaink s közvetve egyh. felügyelő hatóságunk jó hírnevére is árnyat vetnek; minélfogva meg is bízta közgyűlésünk az esperesi hivatalt, hogy ama valótlan adatokat kimutatva, intézzen elnökiileg átiratot a közigazgatási bizottsághoz, azon kéréssel, hogy utasítsák a tanfelügyelőséget, hogy jövőre ily, a közönséget félrevezető adatok közlésétől tartózkodjék. Nem akarjuk hinni, hogy hitfelekezetünk iránt való szűkkeblűség sugallaná a tanfelügyelőség ez eljárását, talán inkább egyházi és iskolai beléletünkkel való ismeretlenségből származik az; de mindenesetre méltánytalannak kell tartanunk. Hiszen, mi protestánsok, az oktatásügyet elsőrendű érdekeink közé soroltuk mindenkor, tettünk s teszünk is azért mindent, nem a mai napság divatozó statistikai kimutatások kedvéért, nem a dicsőség koszorúja utáni sovargásból, hanem magának az ügynek erkölcsi, társadalmi és nemzetiességi fontossága érzetéből; most sem a babérokra számítunk mi; de azt már csak a „suum cuique“ elvénél fogva is megvárhatjuk, hogy méltánylat dolgában adassék meg nekünk is annyi, amennyi minket illet, s talán azok a kimutatások sem épen arra valók, hogy csak beszéljenek, hanem hogy igazán beszéljenek.

Béki Sámuel és Teleky Péter, zsinati képviselők, jelentést tevén a zsinat első ülészakájának működéséről s abban követett eljárásokról: jelentésük köszönettel s elismeréssel tudomásul vétetett.

A Takács Endre halálával megürült vajkői egyházba Kovács Béla, cécei lelkész, a Kovács János halálával megürült bogdányi egyházba Oláh Péter, kassai s.-lelkész, rendes lelkészek gyanánt megválasztatván: e választásokat örömmel erősítette meg közgyűlésünk, annyival inkább, mert alapos reményt táplál, hogy mindkét jeles ifjú lelkészben a magyarság ama végpontjain, úgy a protestantismus, mint a magyar nemzetiség, hű és erős bajnokokat nyerend.

Idrányi Ferenc, egyházmegyei küldöttünk, a jelen évi főiskolai számvevőszéki gyűlésen szerzett tapasztalatai folytán, igen szomorú jelentést terjesztett közgyűlésünk elé, s leverőleg hatott mindnyájunkra, hogy a főiskola tőkéi tetemesen fogynak. E jelentést eredetiben felterjeszti egyházmegyeink a főtiszt. egyházkerületre, hogy az abban jelzett bajok gyökeres orvoslása iránt intézkedés tétessék.

A szántói egyházat illetőleg — melynek a múlt évi őszi egyházkerületi gyűlés, végveszélylyel fenyegető adósságai

törlesztésére, megengedte a lelkészi és tanítói birtok oly módon leendő eladását, hogy a Patay Sámuel, főgondnok által felajánlott 10,000 frtból 3000 frt. az egyházkerületi tartozásba befizetessék, 7000 frtból pedig az eddigi birtoknak megfelelő mennyiségű és jöminőségű föld vásároltassék — beterjesztetett az egyházmegyei küldöttség jelentése a megkötött eladási szerződéssel együtt. A birtok eladása tehát megtörtént; de a vétel — bár erre az eladáskor igen előnyös alkalom kínálkozott — némely befolyásos egyháztagok alkudozása s késlekedése miatt meghiusult s a birtokot megvette más. Hogy az egyszer elszalasztott jó alkalom megjön-e ismét és mikor: kérdések kérdése. Bizony kár, hogy az illető előjárók szemelőtt nem tartották az Eféz. V. r. 16. versben foglalt apostoli intést. A jelentés a szerződéssel együtt fel fog terjesztetni az egyházkerületre.

Az egyházmegyei népiskolai választmány és a körlátogatóság — az iskolai felügyelet célszerűbb gyakorolhatása végett — újból rendeztetett. A választmány ekként alakított meg: Elnökök: Idrányi Ferenc, lelkészi, Mesko Sándor, világi részről. Tagok, lelkészi részről: Veres Sámuel, Gadnai Károly, Kovács Béla; világi részről: Meczner József, dr. Hegyi István; tanítói részről: Makay János, Menyhért István, Farkas István. A körlátogatással pedig 24 lelkészi és ugyanennyi világi ügybarát bízott meg. A körlátogatás bevégzett cyclusára visszatekintve, választmányunk jelentése alapján, elismeréssel emlitem itt fel Gadnay Károly, k.-bőödi lelkész azon kiemelkedő ügybuzgalmát s fáradatlan tevékenységét, melyet ő a népnevelésügy érdekében, épen ott, hol az oly kiváló fontossággal bír, megyénk felvidékén, mint körlátogató, már évek óta kifejtett. A multa nézve találja fel jutalmát a szent ügyért való fáradozásból származó nemes öntudatban; jövőre pedig adjon az ég közhasznu működése folytatásához lelki s testi erőt.

Sajnosan vette tudomásul közgyűlésünk, egyházmegyei pénztárnokunknak a gyűlési pénztárunkat oly súlyosan terhelő tőke-kamatadó ügyében tett jelentését. E minden méltányosság nélkül kirótt adó elengedéseért több ízben kérvényeztünk, igazolván e pénztárnak vallás-erkölcsi, egyház- és iskolaigazgatási célra szolgáló rendeltetését. S hasztalan, az adófelügyelőség mindig tudott §-okra hivatkozni ellenünk, s denique legközelebbi kérvényünknek csakugyan fizetés a vége; mert a pénzügyminisztériumnak f. é. február 14-én kelt végzésével kérelmünkkel elutasítottunk. Tehát az egyes hívektől áldozatkészséggel összehordott egyházi és iskolai célú filléreink is, mint a nyereszkesedésre alapított pénzintézetek, minden kimélet nélkül adó alá vonatnak. Pedig bizony megérdemelnénk az ily jótékony célú tőkék adómentességét, ha nem egyébért, legalább azon szolgálatok némi viszonzása fejében, melyet mi lelkészek az államnak minden díj nélkül teszünk.

Egyes egyházaink is görnyedeznek a nagy adó súlya alatt; többek között a n.-kinizsi egyháztól, mely a Hernád folyó partszaggatásai miatt különben is élet-halálhareót vív, 500 frtot haladó s 1875. előtti időből származó adóhátrálék követeltetik, holott a közelebbi évekre adói teljesen tisztázva vannak. E két súlyos csapás végromlást hozhat a nevezett egyházra. Közgyűlésünk az adóhátrálék-

nak — az elévülési törvénynél fogva — leiratását kérelmezi az egyházkerület útján a magas minisztériumtól.

Tárgyaltatott Kovács Béla, cécei lelkésznek egy, a közgyűlésre beterjesztett indítványa. Nevezett lelkész ugyanis azon tapasztalatból indulva ki, hogy amennyiben az egyházak szellemi ügyeinek vezetése mellett, az anyagi ügyek vezetése is legtöbb esetben a lelkész vállaira nehezül, ezek legnagyobb részét pedig a hívekkel szemben fennálló adósági viszony képezi: ennek rendezése, biztosítása s behajtása — miután a gondnokok az egyes hívekkeli szoros összeköttetésnél fogva ezeknek s önmaguknak is kellemetlenséget szerezni nem akarnak — lesz rendesen a lelkész és egyháztagek között felmerülő visszavonás, egyenetlenség forrásává, melyek aztán a lelkésznek nemcsak egyéni nyugalmát zavarják fel, hanem szellemi működésére is zsidbasztólag hatnak; e kellemetlen helyzet javítása céljából javasolja, miszerint mondatnék ki határozatilag, hogy jövőre az egyházlátogatás az egyházaktól az eddig biztosítatlanul kihelyezett tőkékről, valamint azokról is, melyek után a kamatok pontosan nem fizettetnek, a kötvényeket magához vevén, azoknak biztosítását, illetve behajtását az adós fél költségére eszközölje.

Közgyűlésünk elismeri ugyan ez indítvány céljának szép és magasztos voltát, minélfogva a lelkészek az anyagi ügyvezetés terhei- s kellemetlenségeitől menten, minden erejük s tehetségüket — mint főcéljuk — a szellemi érdekeknek szentelhetnék; azonban annak életbeléptetését, adott viszonyaink között — az egyházak anyagi életére való tekintetből — nem tartja tanácsosnak; félő ugyanis, hogy a lelkésznek a vagyonkezelés körüli felügyelet s felelősség alóli felmentéséből, egyes gyorsabb intézkedést igénylő esetekben, az évenként egyszer megjelenő egyházlátogatásra való várakozás miatt, oly mulasztások állanak elő, melyek az egyház anyagi állapotán helyrehozhatlan csorbákat ejtenének. Azért az indítványt — tartalma egészében — határozati erőre nem emeli. Hanem amennyiben a maga részéről is szükségét látja annak, hogy a tőkék kezelése, biztosítása, behajtása s kamatszédés körül az egyházi gondnokok kedvezéséből vagy hanyagságából eredő zülalt állapotoknak akadály vettessék; jövőre köteleességévé teszi az egyházlátogatásnak, hogy az egyes egyházakban minden kötvényt átvizsgálván, a szükséghez képest, felelősség terhe alatt utatitsa az előljárást a haladéktalan intézkedésre.

Indítványoztatott az is, hogy minden nyolcadik évben egyházmegyénkben tartatván meg az egyházkerület őszi közgyűlése, amennyiben eddig a gyűléstartás költségét, csaknem egészben, az erre kitűzött egyik vagy másik egyház viselte: gondoskodnék egyházmegyénk oly módról, minélfogva jövőre ahoz, méltányosság szerint, megyénk többi egyházai is járulnának. Ez elvben közhelyesséssel fogadott indítvány, a kivitel módzatainak bővebb megbeszélése és erre vonatkozó javaslat készítése végett, egy bizottságnak adatott ki.

Ezekben levén szerencsém jelen gyűlésünkről e becses lapok olvasóit értesíteni, tudósításomat nem zárhatom be anélkül, hogy köszönetet ne mondjak itt gönci hitsorsosainknak, valamint általában a város polgárságának a szíves ven-

dégszeretetéért, melynélfogva bár évenként kétszer, sőt néha többször is, megjelenünk közöttük közügyeink intézése végett, legkisebb jelét sem tapasztaljuk annak, hogy bennünket meguntak volna, sőt mindannyiszor örömmel nyitják meg előttünk barátságos hajlékaikat, s körükben magunkat mintegy otthon érezhetjük. Legyen rajtuk az Isten áldása!

Antalfy László, e. m. főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Előfizetésre való felhívás.** Engedve a több oldalról hozzánk intézett kérésnek, lapunkra, az olvasó közönség nagyobb könnyebbége kedvéért, ezennel az április hóval kezdődő *évnegyedre*, vagy akár az innen számítandó *félévre* is, előfizetést nyitunk. Előfizetési ár az előbbi esetben 1 f. 25 kr., az utóbbiban 2 f. 50 kr. Az előfizetési pénzek, legcélszerűbben postautalvánnyal, *Buza János* tanár úrhoz küldendők. — Ez alkalommal egyszersmind azon szíves kéréssel járulunk olvasóink elé, hogyha valaki közölök talán nem szándékoznék megőrizni lapunk egyes számait, igen lekötölezné bennünket, ha a 3., 4., 5-ik számokkal megajándékozná szerkesztőségünket. Lapunknak ezen számai, bár feles példányban nyomattak, teljesen elfogytak, pedig egypár helyre kellene velük szolgálnunk.

— **Az örömnép ügyében.** Amily örömmel fogadtuk volt főiskolai énekarunk százados jubileumának magasztos eszméjét, s az annak megvalósítására célzó intézkedéseket, épenoly sajnálattal vettük e becses lapok legközelebbi számában a t. bizottmány azon értesítését, melyszerint a tervezett közénekülésre a volt kartagok közül eddigelé szerfelett kevesen jelentkeztek. Ezen indolentiának, szerintem legtermészetesebb oka az lehet, hogy az együtténeklésre oly darabok jelöltettek ki, melyek a régi kartagok előtt — mint már előttem is — teljesen ismeretlenek. Hanyadik kántor pedig egyszersmind muzsikus is?! S avagy zeneismeret nélkül, a külélet rideg, viszontagságos körülményei között, megtanulhatók-e a „Dalünnepen“ és „Szabadságdal“-féle műdarabok? Erre nézve bátor vagyok megjegyezni, hogy a kérdéses emlékünnap körének szélesbitése, s illetőleg egész mivoltának minél inkább való kidomborítása céljából, talán célszerű lett volna, s még ezentúl sem lenne késő, a régibb gárda legénységének, az általuk elmondandó darabok választására nézve szabad kezét engedni, ami bizonyára nemhogy csökkentené, sőtinkább emelné az ünnepély tekintélyét, növelné értékét, fokozná az érdeklődést, izmosítaná a sikert, megsokszorozná a szent nap élményeit, s beszédesebbé tenné arról az emlékezetet. Én e tárgyról már jőeleve így gondolkoztam s most is e nézetben vagyok; mert hiszen vannak nekünk a régibb időkből is örökszépségű darabjaink, aminőek péld. a „Nagy Trobadour“, „Machbet“, „Norma“, „Nabugodonozor“, „Ernáni“, „Bánk-bán“, „Fehér asszony“ című operák; „Rákóczy“, „Kossuth“, „Klapka“, „Garibaldi“, „A kivánt dicső“, „A haza int“ indulók; „Dicső lant“, „Ha a lant“, „Édes hazám“, a magyar és lengyel „Hymnusok“

s a „Nagy szózat“ műdarabok. S a kiállítás tekintetéből is jól venné ki magát talán, ha az egybegyűlendő külön korbeli kántorok, váltakozva, külön csapatokban (legfőlebb két-három csapatot értek) szerepelnének. Természetesen, az illetén működésre is szükséges az előleges próba; de azzal már mi könnyen el tudnánk banni, csak terünk legyen! Mely nézetem ha a t. bizottmány helybenhagyását kinyerhetné: mi, az 50 és 60-as évekbeli kartagok, az ünnepély alkalmára magunkhoz *Ivánka Sámuel*, énektanár urat, s intézkedő elnökül egykori századosunkat, *Nemes Ferenc*, jogtanár urat kérjük fölhívni. Én egyébaránt, ha az úr akarándja és élünk, a már kiszabott, közösen mondandó két darabban is szerepelni fogok, és pedig a vezér-szólamban.

Erdélyi Sándor,

magyar-jesztrebi ref. lelkész.

— **Ünnepi szórakozásul.** Olvasóink közül többen, emlékezni fognak arra, hogy *Terhes Barna*, sárospataki lelkész-társunk, egyházkerületünknek sajó-szentpéteri és sátorlajuhelyi közgyűlésén, a társas közebedé alkalmával, egy-egy toaszt-koszorút olvasott fel. Az elsőben egyházkerületünk esperesi karát, a másikkban pedig segédgondnokainkat köszöntötte fel, emelkedett, költői sorokban. A köztetszéssel fogadott köszöntő aztán, jótékony célra kinyomatott. Egy példánya most került nagytt. *Édes Albert* úr kezeihez, ki is azt elolvastván, annak hatása alatt az alább következő sorokat írta s küldötte be szerkesztőségünkhöz közlés végett. Szívesen engedünk kérésének; mert egyrészt bizonyára mindnyáján örömmel látjuk egyházi életünk ez érdemekben megőszült Nestorának még most is emelkedett kedélyét, másrészt, mert nincs protestáns ember, ki e lelkes sorokban említett legnagyobb protestáns férfiú iránt kifejezett hódoló tisztelethez és hálához, a legnagyobb készséggel hozzá ne járulna s szíve e tekintetben nem az *Édes Albert* úréval együtt dobogna.

Terhes Barna lelkész úrhoz!

Olvastam tizenhat játszi toasztaid,
Talpra termettek mind szép gondolataid;
Éljent mondtam azon nyomban.
S bár én már két hetes öreg gyermek vagyok,
Érzem, hogy a toaszt okai jók, nagyok.
Itt pusztai magányomban,
Elsirattam a sok, nehéz időt látott,
Beesületben vénült hazafi Bernáthot.
Kár, hogy toasztod hatása
Meg nem juházhatta azt a gyilkos halált,
Melynek nyila Unggal mindnyájunkat talált,
Kiknek kedves volt látása.
A dieső Vayak, lelkes Ragályiak:
Mind, mind magasröptű, fönn lengő sasfiak.
Méltók, hogy hív egyetemünk
Mutassa ki szívből, felbuzgó háláját;
Emelje értök az egekre imáját.
Mit adhatunk, ez mindenünk.
Hát dieső sasaink legöregebbike:
Miklósért, nincs pohár? mondsza! ha illik-e
Az ilyen néma hallgatás?
Nem! nem is költői feledékenységed
Tett volt hallgatagga e név iránt téged;
Hanem a nagy fontolgatás.

E sasért, ki ész és tudománytelt fővel,
Szívvel, több jót tett, mint más sas a kettővel:

Belátád, kevés egy pohár.
Ehez hordók, kádak, Zemplén bortengere
Kellene, s egyházunk millió embere!

Igy gondolkoztál, úgy-e bár?
Én magam is félek számat mozdítani,
Mert nem tudnék hozzá méltóan szólni.

Az öregnek gondolatja,
Tolla, nyelve botlik; ráhallgatni unnak;
Nevetik, hogy immár a hamut mamunak,
A szósz pósznek mondogatja.

Édes Albert.

— **Jótékonyág.** A sárospataki ref. leánynevelőde réjabbán adakoztak: Az alsózempléni egyházmegye egyházlátogatási úton 18 frt. 6 kr., mégpedig: cigándi járás 6 f. 35 kr., pataki járás 4 f. 60 kr., megyszói járás 3 f. 40 kr., szentesi járás 2 f. 48 kr., tállyai járás 1 f. 23 kr. Abauj-megye kassai járásából 3 f. 33 kr., hegyközi járásból 3 f. 37 kr. A gömöri egyházmegyéből 5 frt. Egyesek: Törös Pál 2 f., Törös Tamás 1 f., Meczner Rudolf évenként 5 f., Both Istvánné évenként 5 f., Majomi Bartha János 2 f., Finkei József, tanár 2 frtot. Abauji dékántól 11 f. 32 krt.

— **Szeles Károly**, beregszászi ügyvéd, főiskolánk egykori derék növendéke, a „*Bereg*“ című lapban felszólal az ellen, hogy a beregszászi ref. egyháztanács „némely tagja, titokzatosan és rögtönözve“ keresztülvitte, mikép a husvéti legátus ezután mindig Debrecenből menjen oda. A pátronusok közül némelyek ezen úgy felháborodtak, hogy a debreceni diáknak a patenst vagy azonnal visszaadták, vagy csak a nyomtatás árát adták meg érte. „És e felháborodás — mondja Szeles K. — méltán indokolt vala; mert a sárospataki főiskola nem adott arra okot, hogy a beregszászi ref. egyház tőle ezen *százados jótéteményét* megvonja. De ha okot adott volna is: ezen kérdés eldöntése nem az egyházi tanács határozatától függ. Beleszólása van ebbe a helybeli ref. egyház minden tagjának. . . Ha az egyházi tanács pár tagjának nem tetszik a sárospataki főiskola növendéke: hozasson magának ünnepi követet onnan, ahonnan tetszik; csak hogy nem az egyháztagek erszényére, hanem a saját zsebére. . . Végül indítványozza, hogy mindazok, kik valamit a husvéti legátusnak szántak, küldjék azt a *Bereg* szerkesztőségéhez, „honnan a begyült összeg egyenesen a sárospataki főiskola igazgatóságához tétetik át; oly kérelemmel, hogy az egy kitűnő, szegénysorsu növendék megjutalmazására fordíttassék.“ Ehhez a beszédhez nem kell commentár. *Szeles Károly* nemcsak jó protestans, hanem a sárospataki *protestans jogakadémiának* is hálás növendéke.

— **Beküldetett.** Nagytt. szerkesztő úr! Az alsózempléni ref. egyházmegye legközelebbi közgyűlésére nem mehettem el. Kíváncsi vagyok az ott történetekre! Szeretném különösen tudni: vajon a régóta tervezett s már alapszabályokba is öntött „Papi értekezletek“ ügyében indítottak-e valamit? Kár volna, ha nem; mert igen elférne ránk olykor-olykor egy kis eszmecsere. Becses lapjában jó volna ezt a kérdést, egyházi életünk javára megboltygatni. *Egy ref. pap.*

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A husvéti igazság.“ II. P. Nagy G. „Egy középiskola.“ (8. közl.). Bokor J. „Akkor hát nekem van igazam.“ Nagy. I. „Könyvbírálat.“ (Vége). Gérecz K. „Halotti énekek a XVIII-ik század első éveiből s még valami.“ Görömbei P. „Vegyes közlemények.“

A husvéti igazság.

II.

Mi történt ama nagypéntek s a keresztyénség első pünkösztje között? Mi történt, hogy az a tanítvány, aki azt is megtagadta, hogy valaha ismerté a mestert, akkor már annak feltámadását hirdeté?

A találgatásnak kezdettől fogva tág tere nyílt. S a találgatás, mint rendesen, itt is sok idétlen léhaságot teremtett meg. A találgatásra készült mese ellenmesét s ez ismét új mesét szült láncolatosan, úgyhogy az első század végén s a 2-ik elején készült evangéliumok elbeszélései már mind e találgatások alapján állanak, s épen azért egymással mind ellenkeznek, annyira, hogy az őskeresztyénség okmányaival szemben a legnagyobb kritikai eljárásra van utalva a történettudomány, hogy azokból s az azokon kívüli tömérdek zagyvalékából a meséknek a történeti igazsághoz vezető helyes utat megtalálja.

A legtermészetesebb fölvétel volt, melyet már az apostoli kor után rögtön, a keresztyén hitrege üres sírjával szemben, a zsidóság feltalált — : „az ő tanítványai jöttek el éjszakán és azok lopták el őt“ (Máté 28: 13.). A legtermészetesebb, mert a legléghőbb gondolkodásnak is rögtön eszébe ötlik, nem kell hozzá tudomány, sem ész-törés; de komolyan meggondolva, a legképtelenebb fölvétel, melynek képtelenségével csak együgyűségre versenyez. Eszerint az apostolok igen közönséges csalók lettek volna! Ha van valaki, akinek e gondolat, mint lehetőség, ma is megfordulna agyában, csak ez egyet kérdelek tőle: miként tudja akkor megérteni az apostoloknak lelkesült, önfeláldozó, vértanui életét? Ki látta, hogy csalók életüket áldozták volna fel, még hozzá egymás után áldozták volna fel, egy hazugságért, melyet maguk költöttek?

Merő képtelenség!

Ilyen, a képtelenséget természetesnek látó, felületes fölvétel ez is: — Korán vették le őt a

keresztről, s mint tetszhalottat fektették őt a sírboltba, melynek nyílását, ha nehéz is, de mégis csak elmozditható kő fedé; s hogy mint tetszhalottat temethették el, ki aztán magához jöve, a sírból kikelhetett, valószínűvé teszi az, hogy az ő lábszárai nem törettek meg (János 19, 31—33.). Erre először is azt jegyzem meg, hogy az ő lábszárainak meg nem töretése pusztán hitrege, mely csakis a IV-ik evangéliumban fordul elő, míg a többi íratok erről semmit sem tudnak. Pusztán hitrege, mely alapult azon a dogmán, hogy a Krisztus a valódi páscha-barány, és így, miután a páscha-barány egy csontját sem volt szabad megtörni (Exod. 12, 46.), az ő csontjai sem törethettek meg. Olyan hitrege s épúgy állott elő, mint az ő Dávidfiúsága, betlehemi születése s a többi, melyeknek regevoltát a legrégebbi pozitív adatok a leghatározottabban mutatják. De hát ezzel a léha fölvétellel sem érdemes hosszan foglalkozni. Ehelyett ismét csak egyet kérdek, ami e fölvétel képtelen voltát szembeszökőleg mutatja: — ha hát azért jelenhetett meg újra tanítványai között, mert valósággal nem halt meg, ugyan hová lett hát ezután? hogy tudott az övétől megszabadulni? s hogy tűnhetett el egy olyan egyén nyomtalanul? Bizonyára könnyebb egy élőnek a holtak közül övéi közé, oda Galilaeába, ahol őt oly jól ismerék, visszatérni, mint az élőnek csak úgy egyszerűen újra visszamenni a holtak közé. Furesa módja a rejtély megfejtésének egy még nagyobb rejtély fölállítása! Így van az, aki meséken épít maga is meseköltő lesz, s ám lássa hogyan bontakozik ki a mesék kelepcéjéből.

Az üres sír regéjén alapuló találgatásoknak javított kiadása, melytől legalább a szellemességet elvitatni nem lehet, habár különben ez is az előbbiekkal egy kategóriába esik, a Renan-féle. Eszerint a sírt üressé a magdalai Mária nagy szerelme tette, mely a mesternek holttestét is birni akará; s az üres sír tette viszont a tanítványokat hívókké. Kissé merész, az igaz. De mi a lehetetlen a talá-

lékony, tüzes francia elme előtt! Vessünk véget e meséken alapuló üres találgatásoknak, melyek mind csak abból indulnak ki, hogy a sír üres vala. — Valóban üres volt-e hát?

Tegyük fel a kérdést: üres volt-e a sír, s ez szolgált alapul a feltámadási hitnek? — vagy: Előbb megvolt a feltámadási hit, s ebből következett természetesen az, hogy a sírt üresnek hívék, s az üres sír képzetéhez csatolódott a részleteinek eltéréseiben rege voltát világosan mutató hitrege az üres sírról?

Az apostoli kor s annak reánk maradt iratai semmitsem tudnak az üres sírról. Csak a későbbi nemzedékek alatt lassanként, de folytonosan alakult synopticus evangéliumok s a 2-ik században íratott IV. evangélium beszélnek róla, s természetesen, minthogy nem való tény, hanem eltérőleg alakult regéket adnak elő, a legnagyobb eltérésekkel. Az üres sír tanui Máténál csak a magdalai s a másik Mária; Márknál egy harmadik asszony is, Salome; Lukácsnál még egy Joanna is és még más asszonyok név és szám nélkül, sőt utólag Péter apostol is; Jánosnál csak egy asszony, a magdalai Mária, de aztán már nemesak Péter, hanem János apostol is, a szeretett tanítvány, holott a 2 első evangélium szerint az apostolokat ekkor már Galilaeában, illetőleg a galilaeai útban kell gondolnunk. Máté szerint az asszonyok szemeláttára történik egy angyal által, földrengés között, a kő elvétele; Márk szerint a követ már eltávolítva találják, s bent a sírban látnak ülni, jobb felől egy angyalt; Lukács szerint amint üresen találják a sírt s meglepetve nem tudják mit gondoljanak, akkor jó hozzájuk két angyal; Jánosnál Mária Magdolna s a két tanítvány csak az üres sírt s a ruhákat látják, majd az egyedül maradt Mária már két angyalt lát a sírban ülve, egyiket fejtől, másikat lábtól. De hagyjuk el ez ellenmondások felsorolását s kérdezzük: ugyan kit jogosítanak fel ez elbeszélések annak tényül elfogadására, hogy a sír üresnek találtatott? Nem inkább azt mutatják-e ez elbeszélések, hogy itt egy szép hitrege különböző feldolgozásával állunk szemben?

Ezt mutatja az is, amire már utaltunk, hogy az apostoli korban szó sincs az üres sírról és általán semmiről arról, ami ezzel összeköttetésben van, semmi az asszonyokról s azok látomásairól, sem a galilaeai nőkről, sem a 3, sem a 2 asszonyról, sem magáról a magdalai Máriáról, illetőleg annak látomásáról. Maga Pál apostol beszéli el nekünk, hogy mi alapon állott az apostoli korban a feltámadási hit, amint ő is azt azoktól vette, akik előtte apostolok voltak — I. Kor. 15, 3—11. „Arra tanítottalak benneteket... amit magam is tanultam, hogy a Krisztus meghalt a mi bűneinkért az írások szerint, és hogy eltemettetett és hogy harmadnapon feltámadott az

írások szerint, és hogy látta őt Péter, azután a tizenkettő, azután látta őt több mint 500 testvér egyszerre, akik közül a legtöbben ma is élnek, némelyek pedig elnyugovának, azután látta őt Jakab, azután az apostolok valamennyien (megkülönböztetve a 12 tanítványtól, mindazok, akik a feltámadt Krisztust látták, s kik épezért az ő küldötteinek, azaz apostoloknak tekintendők), s mindnyája között, mint egy idétlen szülött (amennyiben jóval később, tehát mintegy időn túl látta), láttam én is... Tehát mi is, ők is, így hirdetjük és így hittetek“ Tehát Pál is s az ős-apostoli kör is Péternek tulajdonítja az első látomást, nem pedig Mária Magdolnának s más asszonyoknak. Ha Pálnak valami ilyesről tudomása van, semmiesetre el nem mulasztja azt felhozni, már csak azon okból sem, mert ezzel ellenfelének, Péternek érdeméből alkalmat lett volna levonni. De hogy Péteré az elsőség; hogy az ő hitén épült fel az ős-apostoli keresztyénség, azt Pál is készséggel s határozottan elismeri (Gal. 2: 7, 8.). — Péter első pünkösti beszédében sem fordul elő az üres sír bizonyítéka (Csel. 2: 14—36.), pedig miután Dávid ismert sírjáról szól, melyben Dávid porai valóban benne nyugvának, mulhatatlanul utálnia kellett volna a Krisztus sírjának ürességére, ha erről ebben az időben még egyáltalán szó lett volna. A feltámadás bizonyítékai Pálnál is, Péternél is: először is és főként az írások, az ó-szövetség szent iratai, azután másodsorban, a látomások, melyeket Pál is realis megjelenéseknek vett. Ha már e korban, sőt épen ha akkor rögtön a sír megvizsgálatott, s bármiként is, de üresnek találtatott volna, lehetetlenség, hogy az üres sír is ne szerepelne a bizonyítékok között. Az, hogy nem szerepel, világosan mutatja, hogy habár természetesen üresnek gondolták is eleitől fogva a sírt, mert hisz az Úr belőle feltámadott, de nem tudták üresnek, egyszerűen mert senkisémet nézte s nem is ismerte, hogy hol van. Hiszen örökre ismeretlen maradt a sír a keresztyénségre nézve! Mig ellenkezőleg, ha annak oly nagy szerepe lett volna a keresztyénség előállításánál; ha az lett volna az első bizonyíték a feltámadás mellett, mulhatatlanul határozottan fentmaradt volna annak emléke, s kezdetől fogva a keresztyénség Mekkája lett volna, aminthogy később, sokkal később, keresett is magának szent sírt a keresztyénség, ahova zárando-koljon.

A kultörténeti bizonyítékok hát teljesen ellene szólnak az üres sírnek. De ellene vannak a belső bizonyítékok is.

Ha a régi kor történeti kérdéseit vizsgáljuk, nem szabad a magunk korának viszonyaiból kiindulnunk, hanem első kötelességünk a kérdéses kor viszonyai közé s annak gondolatvilágába helyezniünk át magunkat. Ami ma igen közönséges: egy

sírnak felbontása, az akkor csaknem lehetetlen volt, mert a legnagyobb szentségtörésnek tekintett volna; ellene fellázadt volna a közérzet. Sem Jézus barátainak, sem ellenségeinek nem jutott, nem is juthatott eszébe, sírvizsgálatból jutni bizonyosságra. Mire is lett volna ez jó? Változtatott volna-e ez a dolgok állásán? Hisz, ha lehetőknek képzeljük is a lehetetlent, hogy a törvényes sírvizsgálat megejtetett volna, s az, amit kerestek, megtaláltatott volna; ha az apostolok szemeikkel látták volna, s fel is ismerték volna a szent hamvakat, melyeket megelevenedve az égben képzeltek: megszűnt volna tán a feltámadásban vetett hitük? Egyáltalán nem. A hit alakja változott volna, de nem annak lényege. Fent van az atya jobbján, az írárok szerint, tehát feltámadott, ha nem ebben a testben is, de más testben! — ez lett volna a felelet. Az, aki őt magához emelte, adott neki dicsőbb testet, mely e testből vétetett, a romlandó helyett rothadatlant, a földi, a portest helyett égi, szellemi testet, aminő az angyaloké. Hiszen Pál is ez alakban igyekezett hihetővé, elfogadhatóvá tenni a testi feltámadás dogmáját a korinthusiak előtt, kik annak lehetőségében kételkedtek! (I. Kor. 15. 35—53.). Másként állott volna a dolog, ha a sír üressége valahogy véletlenül derült volna ki, mely esetben az apostolok arra, mint bizonyítékra okvetetlen hivatkoztak volna. Ekkor lehetetlen, hogy a synedrium nevette volna az apostolokat, mint sírfeltörőket, gyanúba s per alá. És ez igen kényes ügy lett volna. De hát mindebből semmi sincs.

Hogy állott hát elő a mythos az üres sírról, mely annyi tisztátalan gyanúsításnak tette s teszi ki az apostoli kort? Igen egyszerűen. Magából a feltámadási hitből. Hitték a feltámadást, mert azt, meggyőződésük szerint, az írárok megjósolák s bizonyíták, és mert látták a megdicsőültet. Mit érdekelte őket tovább a különben is üresnek hitt sír? Miért keresték volna, hogy hová helyezték őt? Akárhová, nincsen ott! De letűnt az apostoli kor, s vele az élénk parusiahit. Kínos kiábrándulással látták, hogy az apostolok csalatkoznak, midőn hívek és hirdeték, hogy az Úr még az ő életükben visszajő. Lassanként kezdtek arra gondolni, hogy Isten előtt ezer esztendő annyi, mint egy nap. Ki tudja: mikor jő vissza az Úr? Kezdték ismét a földiekkel is törődni, a földi dolgok iránt is érdeklődni, s kezdték gyűjteni az apostoli hagyományt az öt evangeliumokban, s kezdték érdeklődni az iránt is, hogy hol volt az ő sírja — talán hogy azt fölkeresve, hitükben megerősödjének. De ekkor már annak utánajárni nem lehetett. S ekkor hangzott a keresőkhöz: „Mit keresitek a holtak között az élő? hiszen nincsen ott! Mit keresitek a sírt, hiszen úgyszólván üres az!” De azért némelyek mégis keresték, s miután másképp nem találhatták, keresték az Írárokban, ha valamiképp megvolna azokban

jóslva, s hitők szerint meg is találák a messiaticusnak tartott Ezsaiás 53. fejezetében, a 9. versben. Tehát gazdag ember sírjába temettetett. Nem oly sokan voltak Jézus barátai a gazdagok közül, hogy meg ne találták volna a nevet is, arimathiai József nevében. S a gazdag ember sírjának sziklasírnak kellett lenni. S az utókor kegyelelte e sziklasír körül csoportosítá azután mind teljesebb számban azokat a derék, szeretetteljes asszonyokat, kik nem kevésbé szerették s hitték az Urat, mint férfitanítványai. Bizony megérdemelték!

Az üres sírral megszabadultunk mintegy lidércnyomástól, mind ama bántó fölveteltől, mely a húsvéti tényben mást keres szent és tiszta meggyőződésnél. Most már áttérhetünk a komoly tudomány meglehetősen tisztába hozott kutatásainak ismertetésére, hogy aztán reámutathassunk a nagy húsvéti igazságra.

P. Nagy Gusztáv.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola.

(Nyolcadik közlemény).

Polemia helyett, az egységes középiskola szervezetének körvonalozása vár reánk. Alapunk már van hozzá, azon tíz ismerettárgyban, melyet a négyféle középiskolában közösnek találtunk. Számítunk rá, hogy magát a pusztá tény, tíz tantárgyunk közös voltát, mind a négy intézetben, esetlegességnél többnek: jelentősnek tudja be mindenki. Viszont mi is szívesen beismerjük, hogy e talált tény, mint általában minden tény, egy gondolat elevenít meg, mely magyarázójául szolgál.

Gondolat nélkül, a legkiáltóbb tény mellett, az unalom száll meg bennünket. Elismerjük, alig van unalmasabb valami, mint ennek ismétlése: magyar nyelv, számtan, mértan, természetrajz, természettan, földrajz, történelem, rajz, torna, vallás; még ha a meggyőződés bensőségével bizonyítnók is, hogy tőlük függ a középiskola üdve. Ki ne ismerné az álmatlansággal küzdők rendkívényét az álomriasztó gondok és képzelmelek elűzéséről? Az egytől-százig való csöndes számolás az. Tessék háromszor ismételni hasonló helyzetben a mi elősorolt tantárgyainkat, az unalom s nyomában az édes álom lepi meg fáradt elménket. Kajánság nélkül mondjuk, hogy az unalom volt mindenkor a paedagogia tudományának (?) a megölője. Az az álmatag kifejezés tanár, tanítvány arcán a leckerendek összevisszáját: a vallás, magyar nyelv, történelem, rajz . . . (s még nem aludtál el olvasóm?) juttatja eszünkbe.

Voltak, vannak s lesznek a paedagogiának tényei. Azonban a gyémánt a köszöreléssel, az ember pedig a neveléssel válik értékessé. Amiye hiányzik az iskolai nevelésnek, az a tényeket átható és az utolsó részleteket is megelevenítő gondolat. Pedig nem mondhatjuk, mintha az összefüggést, az elme érdeklődését felkeltő gondolat szükségét nem éreznék paedagogusaink. Sőt nagymértékben, szakmából törekednek felé. Legyen szó például a felsőbb oktatásról, vagy népiskoláról, a középiskolánál szervezet tekintetében sokkal szilárdabb alapokon nyugvó

tanintézeteinkről, fő kérdés gyanánt merül föl: mi módon kapcsoltságának össze ismerettárgyai? Más szóval: mindig és mindenütt a *tanterv* képezi az iskolák legjellemzőbb tulajdonságát. Egyes intézetek elért sikereiket talán rátermett tanáraiknak, vagy tehetségesebb tanítványainak, vagy a mindkettejüket szerencsésen átható iskolai közszellemnek számítják be. Nem mondom, hogy a sikerben e tényezőknek nincs részök. Ezek szerencsés találkozása azonban, kívül esik a pozitív adatokra építő tudomány hatalmi körén. A paedagogia büszkeségét, ha van, mindenkor a jó tanterv szerzi meg. Ez az a semleges pont, ameddig a tudomány matematikai biztossággal elmeget s amely nemhogy sértene a tanárban, a tanítványban, az egyes iskolák közszellemében élő egyéniséget, sőt gyámolítójukká válik.

Régen, amíg középiskoláinkban a latin nyelven, a valláson és a mathezisen kívül alig tanítottak valamit, aránylag könnyű volt a paedagogus dolga. A „túlterhelés“ még nem volt föltalálva. Legfőlebb arra kellett gondjának lenni, hogy mindegyik ismerettárgy a maga körében, amaz elv szerint: „ismertről az ismeretlenre“ jól legyen beosztva. Bánta is aztán, hogy a csekélyszámu ismerettárgy egymásközt hogyan függ össze? Arravaló a tanítvány feje, hogy eligazodjék rajta! megélt az ember ugyis; sőt nincs érdekünkben tagadni, hogy voltak kapacitásai ismeretben, jellemben egyaránt, amaz időknek, már akár javára, akár dacára iskoláinknak.

Nehezebb a helyzet ma, a „túlterhelés“ idején. Az ismerettárgyak özöne árasztja el iskoláinkat, s ez ár ellen nincs mód a védekezésre. Már mi csak iparkodtunk lehető kevés számra összevonni tantárgyaikat, öttel kevesebbre, mint amennyivel a legalantabb foku középiskolai jellegű intézet, a *felsőbb népiskola* bánik. És mégis maradt tíz! Ennél kevesebbre csakugyan bajos volna szorítkoznunk, vagy legfőlebb azok példáját követve, kik a jelen követelményei felett kétségbeesve, a multak klasszikus ábrándjain lelkesülnek, s a latin nyelv és a matematikumokon kívül talán mindent kiűznének középiskoláikból. Ezek a theoretikusok, s elméletök a haloványá szürkült eszmény, mely a jelen gyakorlatában többé talajra nem talál.

A felszaporodott ismerettárgyak pedig kétszeres okon követelik a jó tantervet. A középiskola szűk határai közt, mindegyik tantárgyra fordítani kell valami időt. Aztán arra is gondolni kell, hogy e tantárgyak egymásutánja ne átabotába történjék, hanem kölcsönös támogatással. Valami terv szerint kell hát elhelyezni ez ismerettárgyakat, s az elhelyezésnek a legegyszerűbb, a tantárgyakra, a tanárra, a tanítványra nézve legtermészetesebb út-módon kellene megtörténni. Ez elhelyezésre a matematikától hiába várunk tanácsot. Két millió és néhány százezerre megy azon elhelyezésnek száma, melyet említett tíz tárgyunk matematikai kombinációja megenged. Sorsot húzzunk rá, vagy vakon neki menjünk az erdőnek s találomra szedjük fel tantárgyaink sorozatát? Megfordítva: épen ide kell egy gondolat, mely a találgatások helyett, vezérlő szövétnek legyen. Egy gondolattal kell várnunk, nem csupán a mindegyik tantárgyra szabható időt, a módot, melyen ez ismerettárgyak egybefűződjének, hanem középiskolánk természetes határainak, tágultságának és céljának kitűzését is.

Ahol *tanterv* van, mindenütt jelen van a tervezőt vezérlő gondolat is. Sokban bajos lenne ugyan e

vezérlő gondolatot tisztán kifejezni, s épen innen származik tervezetük nehézkessége, amaz unottság, mely belőle tanárra, tanítványra egyaránt haramlik. Szerencsésebb helyzetben vagyunk egy újabbkori tantervünk iránt, melyet a kitűnő főpap, Ipolyi Arnold, a közoktatási tanács elnöke aláírásával, a m. kir. vallás- és közoktatási miniszter 1880. évi 16179. sz. a. rendeletével adott ki. Érdekesnek tartjuk bemutatni e tantervet, hogy példáját adjuk: mennyire találkozik a közoktatást tiszta és határozott gondolatokra alapítani kívánó törekvésünk a köztudatban már hivatalosan is helyet foglalt tényekkel. Próbáját kívánjuk adni annak: mily eredményekre jutunk az iskolai oktatásban, s általa logice várhatólag a közéletben egy-egy gondolat vezérlő alatt. Sőt saját célunkra hasznát akarunk húzni a miniszterialis tanterv bemutatásából; értem azt, hogy az általunk később előadandó tervhez, belőle egyes támpontokat, egyes részletek bárhol is elfogadható kidolgozását nyerjük meg, amelyeket ismételnünk feleslegessé váland. Mindez okokból szívből üdvözljük a miniszterialis tantervet, noha alapgondolatával nem érthetünk egyet.

(Folyt. következik.)

Bokor József.

T Á R C A.

Akkor hát nekem van igazam!

(Felelet az „Egy ügynek vagyunk munkásai“ című cikkre.)

Sohasem hittem volna, hogy igénytelen tollamnak olyan sulyja legyen, ha ezt ezen becses lapok tudomásomra nem hozzák, azáltal, hogy egyremásra jönnek a cáfolatok ellenem. Ebből látom, hogy Patakon most is úgy megbecsülik a vendéget, mint hajdanában, mikor én ott utaztam. E lapok 13-ik száma is egy cikkel tiszteli meg az én néhány elejtett szavamat és abban atyafiságosan megdorgáltatom, hogy miért nem veszek részt azon közörömben, hogy jövőre már a tanítók is tagjai lesznek a presbyteriumnak.

Legutóbbi cikkemben már kissé bővebben szoltam e dologról, hogy én miért nem örvendem ezt az örvendetes eseményt.

Most még csak az van hátra, hogy e lapok 13-ik számában ellenem megjelent cikkre válaszoljak néhány sorban; amely cikk egy füst alatt idézi a komjáti canonokat, áldott emlékü Tóth Ferencet és Felmérynek angliai tapasztalatait.

És amiket idéz, azok *igen kitűnően vannak idézve az én állításaim mellett*. Lássuk csak!

Először is a komjáti canonok Quarta classis Can. II. ezt mondja: „Magistri simul et discipuli suis Pastoribus obedire tenentur. Rectores scholarum, quemadmodum a Pastoribus et vocari, et collocari solent: ita *iisdem in omnibus pietatis et humanitatis officiis debitam obedientiam praestare debent* una cum suis auditoribus: Inobedientes autem, et rebelles tam rectores quam studiosos, *ejiciendi auctoritatem habeant Pastores*, re tamen prius cum Domino Seniore communicata.“

No énnékem annyi hatalom sem kell a tanítók felett, mint amennyit a komjáti canon ad; de azt megkövetelem, hogy maradjon a maga jogkörében: a tanításnál; még a

jus ejiciendit se követelem, hanem a fejemre ülni biz én nem engedem!

Ezek után azt is készséggel elismerem, hogy a zsinat figyelmen kívül hagyott egy, a törvény betűiben még most is élő jogot, t. i. a tanítóknak a gyűléseken való megjelenési jogát. Én ma is megadom nekik szívesen azt a komjáti canonban lévő jogot; sőt azt nem is vette el senki. Elmehetnek bátran, úgy mint bárki más; csak hogy aztán több jogot ne követeljenek, mint a canon ad; az pedig illetéknépen szól: Quinta Classis canon. V. „Quod Ludirectores simul et studiosi Concilia frequentare debeant. Ludimagistri et studiosi eruditiores, *non solum testandae erga sanctum Presbyterium obedientiae causa, sed imprimis discendi studio, et majores imitandi proposito*, in sacris proficiendi ardore, ac pio zelo, et ipsi cum suis Pastoribus sacro concilio interesse debunt, ac suae *eruditio-nis pietatisque indicia dare publice conabuntur*; ut hac ratione in amorem ac favorem Ecclesiae sese insinuare, ac promotiones tandem sperare *possint*; tehát engedelmesség okáért, tanulási szándékból stb. stb. szívesen látjuk a gyűlésben a tanító urakat is. Különben is minden gyűléseink nyilvánosak.

Tökéletesen egyetértek a jó öreg Tóth Ferenczel abban, „ami az iskolamestereket illeti: ezek a helybeli praedicator vigyázása alatt vannak és egyenesen attól függenek, s azoknak subordináltak.” Hát hiszen ezt irogatom én is; de nem akarják a tanítók elhinni, mivel ők meg ezeket az aláhúzott sorokat nem akarják elismerni, azért van sokszor a zsurlódás; pedig egyszerre szent lenne a béke, ha ezt elismernék.

Még Felméry is én mellettem bizonyít, mondván, hogy „akié az iskola, azé a hatalom,” s nálunk az iskolák községivé tétele egyenesen jezsuita-féle fogás volt ref. egyházunk megrontására és a néptanítók — erre felé — épen a községi iskola mellett korteskedtek „le a papokkal!” és sikerült is igen sok helyen a községi iskola. Eldobták a boldogtalanok a Krisztus kenyerét, a demagogiánál kerestek menedéket a hierarchia ellen, s ott először is jól lehúzták a készpénzre reducált naturalis fizetéseket; a készpénzt pedig nem fizetik, s épenoly buzgósággal hajtja be számukra a polgári hatóság, mint amily erővel munkál a kényszeriskolázás ügyében és a „Tekintetes tanító urak” most jajgatnak csak igazán az új pártfogók védszárnyai alatt; bezzeg azok különben tudnak parancsolni, mint a vaskalaposok; de hát „le a papokkal!” „Romlásod oka magad vagy Izrael!”

Ugy veszem azonban észre, hogy a szóban levő cikknek más egyéb volt a fő intentioja, nevezetesen a *tanítók fizetésének emeltetése és a domesticában való osztozás*.

A tanítók fizetésének emelésébe mi lelkeszünk mindenkör szívesen beleegyezőnk, ha aránylag a mienket is emelik. De 12 esztendeig tanulni a magunk költségén; 8—10 évig káplánkodni 20—30 forint fizetés mellett és azután 5—6 száz frtos egyházban nyomorogni át egy életet; s viszont 3 esztendeig tanulni a praeparandiát közkölségen, s 2—300 forinton segédtanítoskodni, s a 18-ik életévben már céltérni, s beülni 3—400 frtos tanítóságba: itt alig van meg a tanulási idő és költség, de még a miveltségi fokozat közti

arány is, papok és tanítók között. Ott, ahol tehát fizetés-emelésről szó lehet, aránylag kell emelni mind a kettőt és nem csupán az egyiket a másik mellőzésével, vagy pedig egyesíteni kell a két fizetést, akár papi, akár tanítói hivatalban. Két koldus helyett legalább legyen egy, aki tűrhetően élhet.

A domesticára nézve pedig megjegyzem, hogy az egyenesen az egyházak föntartása céljából van alapítva, beleértve az iskolák építését is. Ha majd annyira növekszik, hogy folyóvá tehető lesz, bizonyosan fognak belőle részesülni a tanítók is *aránylag*. Ámbár megjegyzem itt, hogy a tanítók aránytalanul jobban el vannak látva, mint a papok; azok az országos nyugdíjintézetből, öregségük esetére és haláluk után családjuk is, szép javadalomban részesülnek; a nyugdíjalaphoz pedig szegény egyházaink hozzájárulni executioval kényszerítettnek; míg a papi gyámegylethez az egyházak nem járulnak; tehát az arány itt sincs meg! Ha tehát a tanítók a domesticában is részesülni akarnak, szükséges, hogy hozzá is járuljanak.

Megjegyzem azonban még, hogy mi a tanítókat testvérekül tekintettük mindeddig; de bizony kénytelenek vagyunk bevallani, hogy ők csak az osztozásban akarnak testvérek lenni; mikor terhekről és kötelességekről van szó, akkor „önálló tisztségviselők.” Mi p. o. itt Alsó-Baranyában alakítottunk papi és tanítói gyámegyletet, melyhez a tanítói kar — noha sokkal több a tanító, mint a pap — *egyharmadrésznyi arányban járult és egyformán osztoztak a tanítói özvegyek a papi özvegyekkel*; de a tanító urak fizetni nem akartak; nekik külön autonomia kellett; mikor már a cassa jól felszaporodott, azt sürgették, *hogy osztozzunk*. Mi szeretettel odaadtuk az összes vagyonnak *felét*, noha ők csak *harmadrészen* járultak hozzá; de bizony azóta sem akarnak ők fizetni, csak azt várják, hogy majd ad az ország, meg a zsinat autonomiát és pénzt hozzá elegend; gyámkaszságjuk pedig nem gyarapszik.

A tanítók bujtogatásáról csak annyit, hogy mi már a mi felekezeti praeparandiánk növendékeivel igen meg vagyunk elégedve! Jobb lenne bizony őket énekelni tanítani, mint jogaik gyakorlata. Örökké tanítói értekezletekre akarnak járni, s e végett fuvarért zsarolják az egyházat — míg a pap egy évben egyszer a tractus gyűlésre sem kap kocsit — s a nagy értekező a papság ellen való engedetlenségben culminál; hanem azért, ha csak lehet minduntalan kell, azt tartani, mert az iskolát elesavarogni az igen jó titulus; ezt pedig a nagyszerű paedagogiai elvek és a nép művelése, a kor szelleme stb. mind igen megkívánják. Mikor a zsinaton a tanítók presbyterialis jogát elhatározták, jó lett volna akkor az izgató és bujtogató tanítók ellen is meghozni a szigorú törvényt. Ők már a papság ellen egész irodalmat teremtettek; három négy lapban éveken át piszkolták a papságot, mégpedig itt Baranyában katolikus lapokban, talán épen ellenségeink biztatására; de bizonynyal katolikus emberek szárnyai alatt. Külömben ezt, „akinek nem szűre, ne vegye magára.”

Végül szememre veti a cikk az én borotvált arcomat, holtott én sohasem neveztem Pontius hóhérának, vagy Heródes katonájának egy bajuszos és szakálos papot sem; pedig ha

az ember a calvariai képeket végignézi, meg a tractus-gyűléseket, a bajuszos papsággal, olyan sok hasonló arcokat talál itt és amott. Annyit azonban mondhatok, hogy mióta bajuszt nem viselek, sokkal többen köszönnek, mint azelőtt. A „vestis non facit monachumra“ meg azt mondom, hogy nem is a ruha teszi az embert, hanem a ruhátalan embert sem sokra becsülik. A papság ruhájának országSZerte a longa van elismerve, övvel és paláttal; mi rólunk lehúzták a longát, elvették az övet. Én részemről a reverendát és övet megtartom s tetejébe veszem ezt a modern papi ruhát; talán nem jövők miatta összeütközésbe a hatóságommal? Ezt ajánlom másoknak is. Reformatoraink ellene mondtak a *cifra misemondó ruháknak*; de a papi ruhát canonaink minden egyházi embernek viselni parancsolták, még a tanítóknak és tanulóknak is. Én tehát viselem és viselik velem együtt nagyon sokan. Kedves főpásztoromat is abban láttam legelőször, s képe örökre emlékezetemben maradt. A cura pastoralisra nézve pedig nem megyek ám tanulni a praeparandiába. Ha a pesti 10,000 lélekből álló ekklezsiát annak derék főpásztora szép virágzásra emelte, én is tudok valamieskét felmutatni; legalább nem megyünk kéregetni, sőt adunk. Adósságunk sincs, hála Istennek; épületeink se szakadnak a nyakunkba, s egy kis tőkésenként is van már a magunk emberségéből; nem sok, az igaz, csak minden lélek után több mint 20 frt., s gyülekezetünk számlál 807 lelket; ez pedig nem gyűlt adóztatásból, hanem egy kis egyházi gazdálkodásból. Ezt megszerezni, megőrizni és szaporítani, szintén kellett egy kis cura pastoralis; ezért tehát nem szükséges az embernek a bajusztát rángatni, mikor nincs is! *)

Nagy Ignác, kölkedi ref. lelk.

KÖNYVBIRÁLAT.

Bevezetés a reformált keresztyén vallásra. Vezérkönyv a ref. vallásu elemi iskolák első és második osztályában tanítók számára. Irta H. Kiss Kálmán. Kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület. Budapest. Kókai Lajos bizománya. 1882. Ára 60 kr.

(Vége.)

A templom, mint Istennek háza, szintén paedagogiai alapos jártassággal van ismertetve; azonban abból a történetből, melyszerint Jézus a galambárúsokat és pénzváltókat kihajtja a jeruzsálemi templomból, ezt a kitétel: „kötélből ostort csinálván“ teljesen kihagytuk volna.

Ref. keresztyéni ünnepeink okadatolásához Jézus élete s a ker. egyház keletkezése történetének ismerete szükséges. Ezek nélkül nem képzelhetjük, hogy az ilyen tanításnak kellő eredménye legyen: „Tanító: hallottál-e te valaha valamit a Jézus Krisztusról? A gyermek mondja: hallottam.“ Megjegyzendő, hogy mind a kérdésben, mind a feleletben benne van: kit az Isten az emberek tanítására és megszabadítására küldött.

*) Azt hiszem: teljesen eleget tettem úgy a tárgyilagosságnak, mint a méltányosság szempontjának, midőn e különben nagyfontosságú tárgy megvitatására lapunkban készséggel nyitottam tért mindkét félnek; sőt, mint épen az igen tisztelt cikírók tudják legjobban, ugyanám elkövettem mindent, hogy e tanulságos eszmecsere közben, a legkisebb személyes vonatkozások is mellőztessenek. Ugyanazért részemről ez ügyet befejezettnek nyilvánítom.

Szerk.

sára küldött. (Miféle megszabadításra? Erről szó sincs). „Hát a karácsonról? Gy.: Hallottam. Tan.: Ezt a mi jöltevőnk, az Úr Jézus Krisztus születése emlékére ünnepeljük!... Ez az ünnep télen esik.“ Így ismereti a nagypénteket, húsvétet, áldozócsüörtörtököt és pünkösztöt (92—93. l.) „A Jézus Krisztus — mondja — sok jót tett az emberekkel és nagyon szerették; de a rossz emberek ellenségei voltak s egy pénteki napon megfogták és keresztre feszítették. A Jézus Krisztus meghalt és eltemették. De az *Atyaisten* nem hagyta, hogy a gonoszság diadalmaskodjék, húsvétkor föltámasztá őt s áldozócsüörtörtökön fölvitte mennybe!!... Alább: „Mikor a Jézus mennybe ment, megígérte, hogy a megszorodott emberek vigasztalására *elküldi az Istennek szent lelkét!*... Végül: Az ünnepnapokon... *nagypénteket kivéve* (tehát áldozócsüörtörtökön is?), az *úrvacsoráját is kiszolgáltatták!*“

Midőn mindezeket így hallja a gyermek, nem akaratlanul felkelhetnek-e elméjében ezek a gondolatok: „Hát miért nem védelmezték meg Jézust azok az emberek, kik szerették? Vagy az Isten miért engedte megfeszíttetni, holott a halálból feltámasztotta? Miért kell nekünk a Jézus születésének, halálának, feltámadásának, mennybemenetelének sat. napjait megünnepelni? Hogy küldhette el Jézus az Istennek szent lelkét, holott Isten csupa lélek? Aztán meg hát Jézus hatalmasabb Istennél? Mi az az úrvacsora? Hát az az *Atyaisten?*“... Mindezekre semmi felvilágosítás, semmi magyarázat; kivéve az úrvacsorát, melyre vonatkozólag a 94. lapon ezt a jegyzetet találjuk: „Az úrvacsora mivoltát illető magyarázatot későbbre ígérje meg a tanító, midőn t. i. növendékei nagyobbak lesznek.“ Bizony ezt az egész cikket nagyobb gyermekek számára akellott volna fenntartani.

Legsikerültebb része e vezérkönyvnek az itt következő III—IV-ik szakasz, melyben a magunk, felebarátaink, oktan állatok és a növények iránt tartozó erkölcsi kötelességek tárgyaltnak. Hiánya csak az, hogy míg eddig, az olvasni s könyvből tanulni kevésbé tudó gyermekeknek, sokszor az egész fejtegetés tartalmát magokban foglaló verseket kell megtanulniok: itt, úgyszólván, semmi magán teendőjük nincs, hacsak az elbeszél s tárgyalt eseményeket nem fogalmazgatják; a mire azonban még képtelenek, de nem is utasíttatnak. Feltűnő, hogy az énekes-könyv itt teljesen használatlan marad; holott itt még nagyobb sikerrel lehetne azt használni, részint egyes a dologhoz tartozó versszakok betanulása, részint eléneklések által. Kár, hogy ezek a szép s könnyen felfogható s erkölcsi nemesbűlést eredményező tanítások, melyeket a legkisebb gyermek is örömmel hallgat s könnyen elbeszél, *legutójjára hagyattak!*

És most összegezzünk!

1) Nem tudhatjuk: mi az oka, az illető egyházkerület tanterve-e, vagy talán valamely a szerző elé tárt alaptervezet; de szerintünk a tananyag nem egészen helyesen van megválasztva, következésképen a tanmenet nem jó. 2) A tanalak a fölvetett tárgyak természetének teljesen megfelel; de a fejtegetésekben sok a fölösleges, a mi a kitűzött cél elérését kétesse teszi. 3) Nyelvezete tősgyökeres magyar, egyszerű és szép; de kérdései itt-ott homályosak. 4) Az I. osztály tananyaga, minden körülményt figyelembe véve, aránylag sokkal több és nehezebb a II. osztályénál.

Különben készséggel ismerjük el ismételten is, hogy e jórészben úttörő műnek, felsorolt fogyat-

kozásai mellett is, megvannak a maga elismerésre méltó érdemei, s újabb kiadás alkalmával nem lesz azt nehéz — a mi jóakarató felszólalásunkra való tekintettel is — egészen használható, sőt kitűnő művé átigazítani. — A prot. nevelésügy érdekében őszintén kívánjuk, hogy ez mielőbb bekövetkezzék.

Gérecz Károly.

MULTUNK.

Halotti énekek a XVIII-ik század első éveiből s még valami.

Nem emlékezem, hogy valahol nyilvánosan említettem volna, miszerint a nagy-kállói reform. egyház 2-ik sz. anyakönyvének az elején, a XVIII-ik század elején írt amolyan azon időbeli theologia foglaltatik kéziratban, Herczegszöllősi István, ibrányi (felső-szabolcsi egyházmegye) prédikátortól, 1704-ből.

Ezen Herczegszöllősi Istvánra nézve eleinte azon nézetben voltam, hogy alkalmasint egy és ugyanazon személy lehetett azon Herczegszöllősi Istvánnal, ki, mint kállói lelkész s a szabolcsi egyházvidék (XVIII. századbeli címe a mai felső-szabolcsi traktusnak) esperese, ugyanitt N.-Kállón halt meg, 1763. febr. 15-én, 78 éves korában, s így ifjú korában ő írta volna az említett anyakönyv elején olvasható „theologiát.” De ezen vélekedést fel kelle adnom; mert nem tehető fel, hogy az 1763-ban, 78 éves korában elhalt lelkész, 1704-ben, tehát 19 éves korában már pap lett volna; sőt az énekszerző azt írja magáról 1702-ben, hogy „a boldogult asszonynak már 12 év óta praedikátora.” Hanem lehetett ez az ibrányi pap (a kérdéses kézirat szerzője), a N.-Kállón elhalt hasonnevű lelkész-és esperesnek az apja, kiről a könyvalaku írat a fiura szállván, ez, miután sok tiszta papir volt még a könyvben a theologia után, nem engedte azt kárba veszni; hanem egyszerűen fordította s felhasználta Kállón anyakönyv gyanánt. Mert talán nem is szükséges megjegyezni, hogy akkor még nyomtatott rovatos anyakönyviek nem voltak; hanem vezettek p. o. a „házassági jegyzőkönyvbe” ilyen körülírt neveket: „Feri vajda leányát vette egy vályogvető N. N.”; vagy a kereszteltek között: „Leányból nem Isten rendelése szerint asszonynya lett asszony leánya: Kata,” t. i. megkereszteltetett; vagy a halottas anyakönyvben: meghalt: „egy pásztor ember; „*rit idő*” vocatus. Azt nevezném már most én okos embernek, a ki ezen bejegyzések után ki tudna egy családi értesítőt állítani!

Na de ezeket csak azon kétszáz év előtti idők és mivelődési viszonyok jellemzésére hoztam fel, melyekből a többször idézett „theologia” dataódik. Az írat teljes címe ez: „Némely szentírásbeli Locusoknak, igaz, helyes és valószínű magyarázatja és azokból kijöhető controversiaknak értelmes megfejtetése és ismét azokra tehető objectiókra helyes és illendő megfelelés. Mellyek Irattattak, és nem kevés munkával edgyszer is, másszor is edgynnen is, másunnan is, ilyen formában öszveszedeggettettek Herczegszöllősi István, ibrányi Ecllesia méltatlan Lelki Tanítója által. Ibrányban Anno Dni 1704.”

Főbb fejezetei ez íratnak: Kicsoda írta a rómaiakhoz írt levelet? Kinek írta? Mit téssen ez a szó: apostol? Micsoda apostolnak lenni? sat. Továbbá: Némely megjegyzések Krisztus szennyvedése körül. Kicsoda szennyvedett? Mit szennyvedett a Krisztus? Némely jegyzetek Krisztus fogantatásáról. Az religio micsoda? Keresztség. Hitnek jegyei. A tanítóknak külső életekben megkívántató jóságos dolgok sat. sat. Egy helyt ilyen épületes (?) passus is olvasható: „A Gratianus decretumában ilyen regula is vagyon: „Ha (ugymond Gratianus) az Pap, valamely asszonyt ölelgetne, senki ne merjen föléle gyanakodni, hogy gonosz végre cselekedgye; hanem hogy azt isteni áldomással áldja.”

Ha azt kérdezné a t. olvasó: mi célból irtam ide ezeket? azt felelem: azért, hogyha majd valaki a magyar reform. theologia történelmének megírására szánja magát, itt is talál egy adatot.

Megjegyzem még, hogy vannak e könyvben egészség-tani szabályok is; p. o. „Köldökcsemör ellen hamvas ecetet innya” sat.

Van illemszabály is; p. „A tudatlan ember soha illendőképen nem tudgya megbecsülni a Túdó embert; mert a tudatlan ember soha nem volt tudós és nem tudgya mi legyen a tudomány, avagy Túdósnak lenni; ellenben, a Túdós ember megtudgya becsülni a Túdós embert érdeme szerint; mert a Túdós ember volt valaha tudatlan, ahonnan immár tudja: mely nyavalyás állapot légyen tudatlannak lenni” sat.

E könyvben vannak a címben irt halotti énekek is, szóról-szóra ekként: „Az Tekintetes, Nemes és Nemzetes Bélaváry Éva Asszonynak, Tek. Nemzetes és Vitézlő, Ibrányi László Uram szerelmes Házas Társának, Temetése megtisztelésére nyomtatott Chártákban Herczegszöllősi István, akkori ibrányi Praedikátor által írott versek. Anno D. 1702. Lett temetése 17 Juny.

Az igaz hitnek megpróbálása az utolsó napon.

Nines állandó, s maradandó igaz, s jó e világon;
De mulandó, változandó, minden fű gyenge ágon;
Az ékes fű, ámbár sűrű, hervad a sűtő nyáron,
Légy bár igaz; de lésszesz gaz, ama próbáló tárgyon.

Kérdem okát? mondd meg titkát, az igaz miért vész el,
Fénlő ezüst, miként a füst; de miért enyészik el.
Búséges kéz, s tegzes vitéz, miért múlnak, hűlnak el,
Irgalmasság, hűség, jóság tévők mért szedetnek el?

Hogy mutassa, s világ lássa, Isten hogy ő szabados,
És hogy senki, mondja néki, mért tésszed ezt mert bajos,
Minden nemzet, gyülekezet légyen abban bizonyos,
Úr az Isten! ő kezében élet s halál, ki jajos.

Veszedelem, és mély verem, hogy őket el ne nyelleye,
A sok szükség, nehéz inség testeket ne metélleye,
Azt akarja, Isten karja őket el vezérélleye,
Hogy nem öröm; de víg öröm őket jól meg frisselleye.

Pátriarchák, réghi Atyák, özöviznek előtte,
Elaluttak, megis hóltak, a víz őket nem érte,
A jaj elől, nagy baj elől, ő magához felvitte,
Az övéit, szent hiveit Isten így elrejtette.

MÁS VERSEK:

Idvezitőnk mondgya: ti világosságtok
 Úgy fénylő, hogy nyilván megláthassák mások,
 Cselekedeteket, melyek legyenek jók,
 És dicsőíttessék mennyei Atyátok.

Tekintetes Nemes Béllavári Éva,
 Melyekkel tündöklött e magyar Hazába,
 Isten szép kertének hűséges Dajkája,
 Mert volt országunkban, mely olyan mint Árva.

Próféta jutalma, őt azért kövesse,
 Prophétát Prophéta nevében mert vette,
 Élet koronája fejét ékesiesse,
 Bőséges örömmel Istennek előtte.

Szomorúan írta Herczegszőlősi István, a boldogult
 Asszonyának tizenkét esztendeig való Praedicatora.

(A nagy-kállói ref. egyház 2-ik sz. anyakönyvéből).

Közlő: Görömbei Péter.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A szatmári ref. egyházmegyéből** írja levelezőnk, hogy az említett egyházmegye szokásos közgyűlése április 18. és 19-én Szatmáron fog megtartatni; amikor is az első napon az egyházmegye szeretve tisztelt világi elnökének, *Vállyi János*, segédgondnoknak, 25 éves jubileuma egész ünnepélyességgel fog megtartatni. Mely ünnepély emelése végett a szatmári és németi testvérgyülekezetek tanácsai elhatározták, hogy a jubileumra a Szatmármegye területén levő nagy-bányai és nagy-károlyi egyházmegyék elnökei is, az egyházmegye nevében, hívassanak meg, s a két egyház költségén készíttessék egy albumszerű díszes könyv, benne néhány tiszta lappal, melyben a megtisztelni kívánt egyházmegyei segédgondnok, gondnokságának 25-ik évfordulója alkalmából, az egész egyházmegye nevében kifejezendő köztiszteltet és hála nyilvánítása mellett, a gyűlésen megjelenő tagok nevüket emlékül aláírják; mely album aztán a segédgondnok úrnak át fog adatni. Ugyancsak ez alkalomból a két egyház azt is elhatározta, hogy minden gyülekezet lelkésze és világi képviselője elfogadása és ellátásáról gondoskodva leendő.

— **Az országos közalap kezelő bizottsága** folyó hó 1-ső napján megalakult. Elnöke Révész Bálint, szuperintendens; bizottsági tagok: Veszprémi Gáspár, Simonffy Imre, Fráter Imre, Ujfalussy József, Lengyel Imre, Balogh Ferenc, Tóth Sámuel, zsinati képviselők és Varga Lajos, a debreceni ref. főiskola pénztárnoka. Ezen bizottság egyszerűen elhatározta, hogy az egyházkerületi elnökségeknek figyelmébe fogja ajánlani, hogy az adományok gyűjtésére addig is tegyenek meg minden lépést, míg majd — az ide vonatkozó törvények szentesítése után — ez ügyet a convent vehetné kezei közé.

— **Egy körjelenség a német protestáns egyházi élet köréből.** Ha figyelemmel kísérjük a nagy német birodalomnak egyházi életét, melyre eddig, több tekintetben, mint példányképre szoktunk hivatkozni, abban az újabb időben

több oly jelenségre találunk, melyek méltán megrendítenek, s a melyek a legszomorubb és legválságosabb jövőre és megváró események bekövetkezésére engednek következtetnünk. Ezen jelenségek között első helyen, az a törekvés emelkedik előtérbe, mely eltérítvén az egyházat tiszta protestáns irányzatától, abba a legszembeeszköbb módon igyekszik a *katholicismust* s az azzal *együttjáró hierarchiát érvényesíteni*. Vilmosnak, — ki hangsúlyozni szokta azt, hogy ő a német protestáns egyháznak császára, — udvari papja, alkalmasint magasabb körökből nyert sugalmazás folytán, csak nem régen hangsúlyozta, hogy a német „népegyházat“ gyökeresen szükséges átalakítani, s a sürgős reformok közt első helyen áll s a teendők legsürgősebbje az, hogy a püspökök visszanyerjék azon előbbi tekintélyüket, befolyásukat és fényüket, mely őket, állásuknál fogva, szintén isteni jognál fogva, méltán megilleti. Ennek az irányadó hangnak engedve aztán, a legutóbbi tartományzsinat, az ugynevezett general-visitationnak sürgős utasításul adta, hogy mindent kövessen el az említett cél elérésére, sőt meghagyta, hogy a szuperintendensek már a legközelebbi egyházi látogatások alkalmával úgy jelenjenek meg, hogy *meglátszék rajtuk az a fény és pompa, mely magas állásukat megilleti*.

— **Palestinának zsidókkal leendő betelepítése** tárgyában, Bécsben legközelebb, egyik zsinagógában, igen népes és zajos gyűlést tartottak *Bierer*, törvényszéki orvos és *Spitzer*, rabbi elnöke alatt. Az előbbi élénk színekkel rajzolta le azt, hogy mennyire szigorú kötelessége minden igazhitű izraelitának az, hogy segédkezet nyújtson arra, hogy különösen az Oroszbirodalomban annyira üldözött testvérek Palesztinába telepíttessenek le. Egy *Feigenbaum* nevezetű szónok szavai, melyekkel a telepítés szükségtelen voltát igyekezett bebizonyítani, gúnyos visszatetszést idéztek elő. Végre abban történt a megállapodás, hogy egy 5 tagból álló bizottság neveztetett ki, a telepítés módjainak körvonalozása, illetőleg egy erre vonatkozó tervezet elkészítése végett. Azt már előre kiszámították, hogy az egész telepítési ügy keresztülvitelére *csak* 50 millió frtra volna szükség; ez pedig, mint a gyűlésben jelen volt s fellelkesült tagok megjegyezték, egészen jelentéktelen összeg, ha tekintetbe vesszük az eszme nagyszerűségét, s ha minden izraelita megteszi kötelességét.

— **A württembergi király**, Olga királynő rábeszélésének engedve, húsvét vasárnapján, Rómában a katolikus hitre tért át.

— **A napi lapok ujságolják**, hogy Trefort, közokt. miniszter, legközelebb ismét betérjeszti az országgyűlés elé, a csak nem régen visszavont, s most némileg módosított középiskolai törvényjavaslatot, s ezúttal már miniszteri tárcáját köti annak el- vagy nem fogadásához.

— **Az amerikai mormon-telepek főprófétájáról**, eddig az volt a közhit, hogy meghalt. Most az a hír van elterjedve, hogy a próféta életben van és csak abból a célból tűnt el észrevétlenül hívei elől, hogy, isteni küldetésének erősebb bebizonyítása végett, egy kis feltámadásfélével lepje meg övéit.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A husvéti igazság.“ III. P. Nagy G. „Egy középiskola.“ (9-ik közl.). Bokor J. „A könyörület szívekhez.“ Pazar J.
„A gömöri helv. hitv. egyházmegye tavaszi közgyűlése.“ Kovács L. „Vegyes közlemények.“

A husvéti igazság.

III.

A külföldi, közelebbről a német, holland és francia tudományos theologiai irodalomban a husvéti hit eredetének kérdése lényegében már megoldottnak tekinthető. Csak egyes részletkérdések azok, melyekben a tudomány e téren előbbre vihető.

E szerint a husvéti hit eredete tisztán az ó-szövetségi szentíratokra, az azokban foglalt bizonyítékokra, az írásokra viendő vissza. Ezekből olvasta ki először Péter s olvasták ki utána mind a többiek azt, hogy a Krisztus nem maradhatott a sirban (Csel. 2, 2—4.), hanem feltámadott s a mennybe menván, az Atya jobbjára ült, sonnan fog visszajönni az ég felhőivel, mihelyt ellenségei lábai elé vettetnek, ami rövid idő alatt, még azon nemzedék idejében bekövetkezend. Erre utal Pál apostol fentebb idézett előadása is, mely az egész hit alapjául s bizonyítékául az írást tekinti. A két főhely, melyeken ez egész hit alapult, s melyekre Péter is hivatkozott az első pünköstkor — Csel. II. 24—36. v. ö. XIII. 34—37. — a 16-ik Zsoltár 10-ik verse s a 110-ik 1-ső verse. Oly helyek, melyekből a kor exegetikai előítéletei mellett, igen természetes volt a Krisztus feltámadásának kiolvassása; annyira természetes, hogy Pál csudálkozhatott a zsidók vakságán, hogy látván nem látnak. 2. Kor. III. 13—15. Nem az apostoloknak kellett ez íráshelyeket csürni-csavarni, hogy beleolvashassák azokba a Krisztus feltámadásának jóslatát, hanem, megfordítva, az ellenfélnek, a Krisztus feltámadása tagadóinak.

Hogyan? Hát Dávid s az írások általán, csakugyan jóslták a szenvedő, feltámadó s visszajövendő Messiást? Egyáltalán nem. E hit egészen új volt az apostoli korban, s Péter által született meg kizárólag. De egyszer megszületvén Péter által, oly meggyőző bizonyítékokat mutatott fel e zsoltároknak, majd egyéb ó-szövetségi helyeken,

melyeknek e kor emberei alig állhattak ellent, melyek Pál apostolt is az új hit üldözőjéből annak legbuzgóbb apostolává tévék. Minden azon fordult meg, hogy e kor ama zsoltárokat tévesen Dávidnak tulajdonítá, amikor aztán nem is magyarázható másként helyesen azokat, mint úgy, ahogy Péter tévé. A 16-ik zsoltár írója a jövőre feltámadás hitével vigasztalja magát, tehát nem lehet Dávidé, hanem csakis azon korból származhatott, melyben már a zsidók hitték a testi feltámadást, tehát a Makkabeus korból, vagyis legfőleg pár száz évvel a pünkösti esemény előtt. Így aztán természetesen érthetők a zsoltár eme szavai: „Nem hagyod az én lelkemet az alvilágban és nem engeded, hogy a te szented rothadásra jusson.“ A 110-ik zsoltár, a mint tartalma mutatja: valamely király felavatásának ünnepére készült, ki egyszersmind legitim főpapnak tekinthető, — talán ép az első Makkabeus — király felavatására, tehát királytól épen nem és így Dávidtól sem származhatott. Ezért szól a zsoltáríró eme királyról úgy, mint az ő uráról: „Monda az úr az én uramnak: Ül az én jobb kezem felől, míglen vetem a te ellenségidet zsámolyúl a te lábaid alá. Igen, de ama kor már a zsoltárokat általán, s ezeket a zsoltárokat pedig különösen is határozottan Dávidnak tulajdonítá, mert mindegyiknek a felírásban, mint a tudomány ítélőszéke előtt általán tévesen, úgy itt is egészen tévesen bár, de Dávid nevezetik meg szerzőképen. Már pedig ha Dávid a szerzője ezen zsoltároknak, akkor az, ami azokban van, csakis a Messiásra vonatkozhatik, mert mást Dávid urának az Istenen kívül nem nevezhet, mint a Krisztust, azaz a Messiást. Akkor Dávid a Krisztus mennybemenetelét az Atya jobbjára s onnan leendő visszajövetelét világosan megjósolta a 110. zsoltárban. Visszajövetelét is, mert csak addig ül az Atya jobbján, míg ellenségeit lábai alá nem veti. Ha Dávid a szerzője a 16-ik zsoltárnak, akkor

az, ami abban mondatik, magára szinte nem vonatkozhat, mert hisz ő nem támadott fel, mert hisz holtteste ott volt a koporsóban, melyre Péter reámutathatott (Csel. 2. 29.), s mert a 110-ik zsoltárban sem a maga mennybemeneteléről szól (Csel. 2. 34.); hanem akkor ennek is a Krisztusra kell vonatkoznia, akkor éppen a Krisztus halála, eltemetése, poklokra szállása és feltámadása világosan meg van jósolva. Valóban így véve, e zsoltárok ellenállhatlan meggyőző erejűek és semmi csuda sincs benne, hogy ezek alapján hittek és hogy, miután hittek, láttak.

Messze vinne bennünket e hit részleteinek, vagy, mint Szász Károly, „A világirodalom nagy époszai” című művében helyesen nevezi, a keresztyén monda dicső körének további kifejlését taglalni, s az itt nem is lehet most feladatunk, de az, ezekből is mindenki előtt világos lehet, hogy amint Péter ezen zsoltárokkal győzte meg előbb társait, majd az első pünköstön többet 500 embernél egyszerre, úgy, hogy azok is rögtön láttak, úgy maga is ezen zsoltárok alapján hitt és látott először.

De hát mi vitte Pétert arra, hogy kereszen az írások között? Mi vezette az ő lelkét eme zsoltárok ama szavaihoz? A priori tekintve, e kérdést léha kérdésnek tartjuk, mert hisz ép így lehetne kérdezni: mi vitte Kopernikot a gondolatra, hogy a föld forog a nap körül s nem megfordítva, holott ezelőtt a dolgot mindenki amúgy gondolta? Hanem, miután e kérdés a tudományban csakugyan fel van vetve, s miután arra oly helytelen feleletet szoktak adni, mely egy valódi történeti nagyság iránt igaztalanságot foglal magában, s mert e kérdésre helyesen és alaposan is meg lehet felelni, mutassunk reá a valódi okra; mutassunk reá a valódi husvétii igazságra, amely Péter hitének is igaz alapja volt.

Mélyen felháborítja öntudatunkat, mely Jézus történeti nagysága előtt csak bámuló tiszteletet tud érezni, felháborítja igazságérzetünket, mely csak megbotránkozni tud azon, ha egy történeti nagyság, azért, mert nem részesült azon szerencsében, hogy hozzá méltó életíróra találjon, a törpe életírók kicsinységének alacsony színvonalára süllyesztenek alá, — azon nagyon szokott fölvétel, melyet Renannál is találunk, hogy az ok itt Jézusban keresendő, mintha ő előre hitte s jósolta volna nemcsak az ő leendő halálát, hanem feltámadását s leendő visszajövetelét is. Eszerint Jézus, a nagy próféta, működése vége felé ábrándozó rajongó lett, akit nem bámulunk többé, hanem szánunk kell, aki magát Messiásnak gondolván, ebbe a gondolatba mintegy belezavarodott, az írásokból azon hitre jött, hogy ő meg fog öletni, de fel fog támadni s az égből fog visszajönni, s eféléket mondott Péternek s tanítványainak átalán (Máté XVI.

21—23., XVII. 22—23., XX. 18-19-ig., XXIV. 23—34. stb. stb.) Jól van, mester, most már értjük, miért hitt Péter, de hát azt nem értjük, miért hitt Jézus? s ha már hihetett Jézus az írásokból, akkor meg azt nem értjük: miért nem hihetett hát inkább Péter a tényekből és az írásokból, mert hisz ő már mint ténnyel állott szemben azzal, amit Jézus csak sejtethetett, a kereszttel? Azt is értjük: miért keres e kor Jézusban rajongást, a világos történeti adatok ellenére is. Értjük, mert hisz e kor vallásos embert alig tud képzelni tiszta fővel, rajongás nélkül. Hát még vallásalapítót?! De hát a történetet ne a kor ízlése szerint, s ne a képzelőtehetséggel csináljuk, hanem okmányok alapján s alapos kritikai gondolkozással. Az evangéliumokban sok a valódi jézusi mellett a tisztán apostoli, az áljézusi, mely úgy különvált attól, mint a víz az olajtól, s nem is ördögség helyesen különválasztani. Keressük a történeti igazságot s ne csináljuk azt. A valódi jézusi részek alapján, a helyreállítható Máté-féle logikából, Jézus élete történeti igazsággal megírható lesz, s meg fogjuk látni, hogy ő nem rajongó, hanem a világ legtisztább fejű gondolkozója s a világ legnemesebb szíve volt.

Már Scholten, a derék holland tudós, teljes igazsággal mutatott reá azon merev ellentétre, mely Jézus tanításai közt az Isten országaról, s az apostolok messianicus várakozása s az ezzel egyező amaz áljézusi mondások között szembeszökő, melyből csak a vak nem látja, hogy Jézus afféléket nem mondhatott, nem is mondott, mert nem is hihette, miután egészen mást hitt — Isten országát a szívben s nem Jerusalemben, természetesen s lassan fejlődő s terjeszkedő Istenországot, nem pedig egy Messiás redivivus által, angyalok segítségével, egyszerre, csudásan felállítandót. De hát nemcsak az ellentét, hanem más külső történeti tények is világosan mutatják, hogy amaz áljézusi mondások az ő leendő feltámadása s visszajöveteléről mind az apostoli s az azt követett kor post eventum készült s Jézusra egyszerűen csak bona fide átvitt mondások.

Ugyanis tény az, hogy Jézus látván a veszedelmet, de csakis a veszedelmet, minden óvó intézkedést megtett, hogy el ne fogathassék — rendesen vidékre ment éjszakára, s az utolsó estve, mikor nem mehetett már ki a páschavacsora miatt, a getsemáni fák s bokrok közt töltte az éjt a város falain kívül s öröket állított —; tény a getsemáni lelki küzdelem; tény, hogy az utolsó pillanatban is menekülésre gondolt (Máté XXVI. 46.). Hogy értsük mindezt, ha ő előre meg volt győződve nemcsak bekövetkezendő haláláról, hanem feltámadásáról is? Tény Judás árulása. Hogy értsük azt, ha már jól tudjuk, hogy az egész 30 ezüstpénzes rege Zakariás XI. 12—13-ból olvastatott ki? Hogy

értsük Judás öngyilkosságát, ha ő is tudta, mert hallotta, hogy ezeknek úgy kell történni, hogy az Úr, ha megölték is, de feltámad? Tény, hogy az elfogatáskor az apostolok, hitüket vesztve futnak szét, s mind megtagadják. Hogyan, ha előre voltak informálva? Ki nem látja itt az igazságot?

Péter tehát nem Jézus hitét hitte és hirdette, hanem a magáét. Nem azért hitt, nem azért keresett, mert Jézus beszélt neki, hanem másért. Ugyan miért? Sohase keressük, hisz nem messze van tőlünk. Hitt és keresett, keresett és hitt, mert Jézus szellemi nagysága kényszerítette erre. Teudasnak, a Jézus utáni Messiasnak feje nemsokára ott volt kiszúrva Jerusalemben falán.

Ugyan jött-e valakinek az a gondolata hívei közül, hogy feltámadt s visszajő? Gondolt-e a sok Messias közül, kik egymást követik, egyiknél is valaki az ilyesmire? Senki. Mert azok pusztán rajongók voltak, kik a közhit szerinti Messiasnak adták ki magukat, Jézus pedig nem rajongó, hanem nagy ember, szellemóriás volt. Ez a különbség. Rajongóról lemondani, rajongót elfeledni könnyű dolog. De lehet-e egy nagy emberről, minőt ezredekek sem szűlnek, hinni, hogy csak hóhér kell, s vége mindennek? Lehet-e hinni, aki hisz abban, hogy Isten csudákat tett és tesz, hogy most ne tett volna csudát? Lehet-e hinni, hogy az az Isten, aki Énókot és Illést magához emelte az égbe, a kereszt alatti hóhér-ásta sírban engedte volna megrothadni azt, aki nagyobb volt Illésnél s minden prófétánál, nagyobb még Mózesnél is? Lehet-e hinni, hogy Isten elhagyta volna azt, akinél tisztábban s igazabban tisztelni Istent még nem tanította ember? Lehet-e, hogy az, aki először ölelé szívére az egész emberiséget, faj-, vallás- és rang-, sőt erkölcsi különbség nélkül, gyógyítandó betegségnek tekintvén egyszerűen a bűnt, s nem örök kárhozatnak; aki minden embert Isten fiának s egymás közt testvérnek tanított; aki jóval parancsoló a roszt is visszafizetni s szeretni még ellenségeinkben is az embert, s lehet-e, hogy az isteni szeretetnek ezen megtestesülése, úgy, mint egy embergyilkos, hóhér keze alatt veszszen s ezzel vége legyen mindennek? Nem. Nem soha. Ezért keresett Péter; s ezért talált; ezért hitt. És ez a valódi husvét-i igazság: Jézus szellemi nagysága, mely diadalmaskodott a sír éjjelén, a pokol kapuin, ellenségeinek gyilkos haragja s tanítványinak kétségbeesése s hittagadása felett.

Értitek már miért keresett Péter az írásokban és miért hitt és miért látott. Azért, mert lehetetlen volt neki nem hinnie, mert Jézus szellemi nagysága kényszeríté őt erre. Oh, hogy az ember a valódi nagyságot igazán megfogni s igazán megtartani nem képes! Oh, hogy az ember még az igazságból is bálványt csinál s az előtt borul térdre,

ahelyett hogy követné, s csak azt imádná, akit az igazság egyedül parancsol imádni. De a történelem igazságot fog szolgáltatni. A Krisztust mi még látni, ismerni fogjuk, s ha nem is imádjuk, de követni fogjuk, s ekkor cselekszünk majd az ő kívánsága szerint.

Ime a husvét-i igazság: Az igazságot megölni nem lehet; feltámad az és visszajő. Megölték az igazság fejedelmét kortársai, s ha hitben feltámasztották is, de valóságban eltemették utódai. Temetve pihen, de meg nem halva, közel kétezer éve a keresztyénség dogmaticájában. De eljő a feltámadás harmadnapja, s az igazság, mely égi honába szállt el a földről egy időre, visszatér ismét a maga idején, hogy megtanítsa hinni újra e hitetlen világot s ekkor lesz a Krisztus valódi visszajövetele, melyet tanítványai akkor hiába vártak.

„Jövel azért Uram Jézus!”

P. Nagy Gusztáv.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola.

(Kilencedik közlemény).

A ministerialis tanterv valóban nem nélküli az egyes ismerettárgyakat összefüggésben tartó vezérgondolatot. E gondolat, melyet így kifejezésre nem juttattak ugyan szerzőik, megfelel a közvélemény uralkodó természettudományi áramlatának, s rövid szavakban alkalmasint így fejezhető ki: *az ember a föld járuléka*. Ez az a vezéreszme, mely a miniszter tantervében az egyes ismerettárgyakat egybefűzi, s a nyolcéves tanfolyamra terjedő középiskolát az ismeret és képzettség csorbitása nélkül meg nem szakítható, tagozástól ment compact intézetté teszi.

E vezérgondolathoz képest az egész terv a *földrajzon* nyugszik és pedig azon természettani földrajzon, melynek első legilletékesebb földolgozója, ha nem csalódunk, Reclus volt, amely irányban van tartva Reclus pompás műve is. Mint élő s színterén minden tüneményre közvetlen hatással levő tényezőt fogják föl e magas philosophiai beccsel bíró dolgozatok a földet. Utánok írja a ministerialis tanterv: „A földrajzi tudomány tulajdonképeni feladata, hogy mutassa ki, mennyiben függ az emberiség művelődése, a népek társadalmi és állami állapota a lakóhely természeti viszonyaitól, hogy derítse fel ezeknek hatását az egyes nemzetek történetére és viszontagságaira.” A vízszintes tagolás, az oro- és hydrographiai viszonyok, sőt a topographiai és népismertető elemek mind e főcél által vannak áthatva, s a tanterv kívánja, hogy az egész földgömböt tárgyzó 1., 2., 3. középiskolai osztály földrajzi tananyagában úgy is legyenek tanítva. Mindenütt éreztetni kell a kapcsolatok fontosságát, adja utasításul, mely a föld mint egész s az egyes, szervesen vagy szervetlen tünemények közt van.

Miután a földrajz illetően tárgyalásával minden további ismeret közléséhez tágas alapot szerzett volna tantervünk, a 4-ik osztálytól kezdve kettős ágazatban folytatja tovább ismerettárgyainak sorozatát. Abban a hitben van, hogy mindkettő megfelelő kapcsolatot, a

gyermek fejében, a természettani földrajz már említett adataiban.

Az egyik ág, történelem címén, az emberiség küzdelmeit tárja föl és pedig az ó-kor történetén kezdve (4. osztály); a középkori Európáét Amerika fölfedezéseig (5. osztály); az új-kor története a bécsi congressusig (6. osztály); a legújabb kor történeti jellemzését, összekötve politikai földrajzzal (7. oszt.); és végül Magyarország történetét (8. osztály).

A másik ág, melyhez a szükséges alapokat a kémiai előismeretek kivételével az 1—3. osztály természettani földrajza a tanterv előfeltétele szerint már megadja, a hiányzó kémiai előismereteken kezdődik s a 4-ik osztályban ásvány- és közettant, valamint a geologia elemeit tanítja. Az 5-ik osztályban növénytant, bonctani alapokon; a 6-ik osztályban állattant, szintúgy tudományos rendszerben tanít, melyhez az állatok földrajzi elterjedésének előadása csatlakozik. Ismeri hát már a tanuló a föld élettani fontosságát, ismeri az organikus és anorganikus tűnemények rendszerét, alkalmas is lesz immár arra — véli a tanterv — hogy megismerje ama physikai törvényeket is, melyek a föld és összes járuléka fölött, mint Hellas istenei fölött a fatum uralkodnak. A 7-ik osztályban *bevezető természettani alapgazságokat*, mechanikát, hang- és fénytant tanít; a 8-ik osztályban pedig hőtant, az anyag szerkezetére vonatkozó főbb kémiai fogalmakat; delejességet, villamosságot s végül rövid kosmographiát ad.

Az elmondottakban foglaltatik a ministerialis tanterv magva. A többi ismerettárgyak szorosb vagy lazább viszonyban simulnak hozzá, aszerint, amint vezérgondolatának megértéséhez szükségesek. — Mielőtt e többi ismerettárgy összefüggését bemutatnám, ki kell emelnem, hogy fájdalmasan nélkülözöm ezen, a felsőbb osztályaiban két külön mederben folyó tantervnek a középiskola végén találkozását valamely összekapcsoló tantárgyban. Az egyik mederben, a történelmiben eljutottunk hazánk, önmagunk megismerésére. Hagyjuk meg a tanterv hitét, hogy úgy juttattuk el nyolcadik osztályt végzett gyermekünket ide, hogy „lakóhelye természetes viszonyaitól függésben” ismerte föl hazája sorsát. A másik mederben, a természettudományin pedig a kosmographiáig értünk, tehát azon ismeretkörig, mely az egyén, a haza, a nemzet, az emberiség érdekei- és érzelmeitől legtávolabb áll. Hol van itt a középiskolának önmagától eredő bezáródása? A középiskola határvonalát a felsőbb oktatás felé mi adja meg e két részre osztott, de betetőzését hiában kereső tantervben? Igaz, van egy ékítőmánya oda tűzött boglára tantervünknek, *bölcsészeti előtan* címén, mely a 8. osztályban a lelki jelenségek főbb csoportjait, az értelmi fejlődést, a logikai formákat, a tudományok felosztását tárgyalja. E bölcsészeti előtan azonban, mely a középiskola zárkövének látszik, miután támpontját a hazai történelemben, másfelől a kosmographiával végződő természettudományban, legalább az „ismeretről az ismeretlenre” fokozata szerint nem leli, hamarabb a felsőbb oktatásból átcsempészett toldaléknak, sem-hogy a középiskola véghatárának nevezhető. Amint-hogy tudjuk is, hogy örök per van a felett, hogy az úgynevezett bölcsészeti előtan bizonytalan címén mi ismerettárgyak közöltessenek a középiskolájától végbúcsút vevő növendékekkel.

Áttérve már tantervünk egyéb ismerettárgyainak bemutatására, legszorosabb viszonyban van a vázoltakkal a szám- és tértan. Mind a 8 osztályra úgy

van beosztva ministerialis tantervünkben ez egymásba kapcsolódó tudománypár, hogy progressiójában egymást, valamint a rájuk támaszkodó ismereteket elősegíti. Eszmemenete és részletes beosztása jórészen megfelel és alkalmazható ama tantervre is, melyet a középiskola felől mi alkotánk, s amelynek körvonalozására később áttérünk. A mathezisnek, egyébként ha jól van beosztva, a legkülönbözőbb tantervekhez alkalmazhatósága egyúttal a legjobb bizonyíték, hogy benne formát s nem egy középiskola *vezérgondolatát* adó ismerettárgyat kell látnunk.

Hasonló állást foglal el ministerialis tantervünkben a hazai, illetve a magyar nyelv, csak-hogy más okokon. „A gimnázium tantárgyai között a magyar nyelvi oktatás az, mely *némileg* közvetlen kapcsolatban áll a többi tanszakok mindegyikével” mondja szerényen a tanterv utasítása. Azt akarja mondani, hogy magyar nyelven történjék iskolánkban a tanítás. Ezenkívül a nyelv, mint a fogalmi ismeretek befoglaló edénye, az emberöltő korok bölcsességének és szellemi fenségének tárháza, mint szülemelő érzelmeink és eszméink közli eszköze, igényel méltó helyet a középiskolai tanításban. Ezért mondja a ministerialis tanterv, hogy a nyelvnek mint a „gondolatkifejezés eszközének” van ott szerepe. E szerint azon hivatásnak, hogy egy tartalmas gondolattal kösse együvé a tananyagot, a nyelvtanítás sem felelhet meg, s így nem is válhatik a magyar nyelv sem a középiskolai tanterv vezérévé. Noha hát mint külön, tehát önálló tantárgyként szerepel a hazai nyelv középiskolánkban, a tanítás alsó fokán, az e tanítás tartalmát képező ismeretekhez fog alkalmazkodni. Másszóval: nyelvtani formák közlésén nem kezdhető a középiskolai tanítás, hanem tárgyakon, melyeket elbeszélünk és elbeszéltetünk tanítványainkkal. Az eljárás e módját elvben helyeselni látszik a ministerialis tanterv is, tényleg azonban fogyatékosan való-síthatja, mert a fönfentemlített philosophiai becsü földrajzi anyaggal kellene elbeszéléseinek küzdenie, amihhez kellő fogalmi ismeretei a gyermeknek nincsenek, s mindig kérdéses, hogy az egész középiskola folyama alatt, a növendékek legnagyobb részének lesznek-e? Épen e miatt kénytelen a ministerialis tanterv más tárgyakhoz fordulni segélyért, a magyar nyelvi oktatás megindításának érdekében. Nevezetesen: „a nemzeti hagyomány költői elemeihez;” „a görög mondvilág” olvasmányaihoz. Mindjárt az első osztályban rá lép tehát arra az útra, hogy tantárgyai széthulljanak, hogy egyik a másikat ne támogassa, s így csoportosító bevallott zsinórmértékének meg nem felel.

Az olvasmányok és elbeszélések nyomán alakítandó nyelvtanítást egyébként elég szerencsés fokozatokban oldja meg. Az 1—3. osztályban a mondott tárgyi ismereteken szerkeszti és szerkeszteti össze a növendékekkel a nyelvtant. A negyedik osztályban kezdi önálló szerepéhez juttatni, hol a stílus sajátosságaira figyelmezteti a tanulókat. Az ötödik osztályban határozottan előtérbe lép a nyelv aesthetikai eleme, az írásművek szerkezetének általános szabályaival. Ugyancsak az aesthetikai elem jut érvényre a hatodik osztályban, hol rhetorikát; a hetedikben, hol poetikát tanít. Végül a nyolcadik osztályban a magyar irodalom fejlődésének áttekintésével méltón zárja be a hazai nyelv tanítását.

A magyar nyelvnek, vagy általában bármely nyelvnek, csak úgy lehetne vezérszerepet adni a középiskolában, ha a most említett aesthetikai elem

válhatnék irányadóvá az egész tanításban. Bármily becses legyen is azonban szellemi életünk e nyilatkozata, s részemről fontosságát minden tantervünk-nél jobban kiemelni kívánom, mégsem fogadhatnám el e gondolatot alapnak a tömeg számára állított középiskolában. Ily irányu képzésnek a növendékek szerfelett aránytalanul örökölt aesthetikai tehetségei állanak útjában. Jól tudja ezt ministerialis tantervünk is, s épen azért mondja a magyar nyelvtanítás céljának, „hogy a tanuló *oly tárgyakról, melyek tapasztalatának és tanulmányának körébe esnek*, világosan, szabatosan és stilaris ügyességgel tudjon szólni és írni,” nyíltan kifejezvének ekként, hogy tanulmányának tárgyai, az ismeretek tartalma, melyek a középiskolai oktatást vezérlik a nyelvtanítástól függetlenül, tudniillik azon tárgyakban keresendők, melyeket mi is a tanterv magvai gyanánt találtunk.

(Folyt. következik.)

Bokor József.

T Á R C A.

A könyörületos szívekhez!

Tegnap egy borzasztó szerencsétlenség színhelyén voltam, s még a fájdalom és mély részvét hatása alatt fogtam tollat, hogy szomorú hirdetője legyek a minden emberi érzelmet lesulyító tüzesetnek, mely legközelebb Salamon községét s benne ref. egyházunkat, a lelkészt és tanítót legnagyobb mérvben érte. Mintha valami üldöző szellem fogta volna fel egyházmegyénk ellen lángostorát! A borzasztó tűzvész minden évben kiveszi lesulyító áldozatát egyházaink közül; az 1880-ik évben az eszenyi egyház vesztette el tűz által templomát, tornyát és paplakát; 1881-ben a kis-dobronyi egyház, templomát, tornyát, paplakát és iskoláját; ez évben a salamoni egyház paplaka, tanítólaka, s iskolájától és minden gazdasági épületeitől fosztatott meg egy rövid óra alatt. Mintha csak legvirágzóbb egyházainkat s legkedvesebb barátainkat szemelte volna ki egymásután a pusztító elem: ezek sodortattak pusztulásra, véginségre. A salamoni tüzeset folyó hó 14-én, reggeli 8 óra tájban, ismeretlen okból ütött ki. Salamon községe, észak-délirányban fekszik, szűk utcával s az épületek egymásra halmazva. A község déli végén volt a tanítólaka, iskola, templom, paplak, melléképületeikkel egymásmellett; a tűzvész innen támadt. A tanító szalmája gyult ki s egy pillanat alatt átesapott a csűrre, istálóra, iskolára s tanítói lakra, innen csapott át — túl a paplakon — a negyedik házra s úgy tovább élesztve, ragadtatva a dühöngő szél által; egy óra múlva a falu fele része rommá, számtalan család vagyonától megfosztva lőn. A község keleti oldala, hol a parochia is volt, ma nem létezik, a szó teljes értelmében egy romhalmaz az egész; 32 ház, számtalan melléképület esett martalékul s ugyanennyi — sőt minthogy egy házban több család is lakott — vagy még több család lett földönfutó, semmi nélkül. S minthogy az épületek többnyire náddal fedettek valának: amely pillanatban meglepte a láng az épületet, ugyanabban már le is omlott az; oltásról, mentésről szó sem lehetett; a tüzelem dühöngött mindaddig, míg maga előtt felemészthetőt talált. Még a szerencsétlen-

ségben is szerencse volt, hogy nappal történt, legalább emberáldozat nem esett; még így is csak Maksa József, tanító önfeláldozásának köszönhető, hogy az iskolás gyermekek 38-an, mind oda nem égtek, mert a tűz kezdetben nagy hirtelenséggel, mindjárt az iskolát támadta meg, s a gyermekek rémülésekben nem az ajtóhoz, hanem az ablakokhoz futottak, ahol már menekülni nem lehetett; a tanító egymásután mentette ki őket. Nagy isteni gondviselés — mondhatni csudálatos — hogy a templom, mely a tanító és lelkész lak között fekszik, két tűz között épségben maradt, mi csakis a zsindelytetőnek köszönhető. Legtöbb kárt a tanító szenvedett, míg ő az iskolásokat mentette, addig, a rajta lévő ruházatán kívül, a szó teljes értelmében, mindenétől megfosztatott; menthetlenül odaégett 3 db. szarvasmarhája, 2 db. lova, több mint 50 köböl életneműje, élelmiszere, bútorai, családjával csak a rajtavalója maradt. Nagy kárt szenvedett a lelkész is, ki épen a tüzeset napján, magánügyei rendezése végett, Ungvárra járt, s midőn hazamenendő volt, már útjában hallotta, hogy neki nincs otthona, nincs hova hazamennie. Az a csendes, békés lelkész lak, az a barátságos hajlék, melyben annyi magasztos honfiúi érzelem, annyi vallás és egyház iránti buzgóság, annyi baráti tisztelet és szeretet nyilvánult: nincs többé, egy romhalmaz az egész, még helye is alig ismeri őt. Valóban nem tudom: melyik érzelem leverőbb, szemeinkkel látni megsemmisülni mindenünket, vagy midőn a távolból, édes örömmel kívánczozunk csendes, édes otthonunkban megpihenni és sehol nem találjuk azt? . . . Kevés házibutorán kívül, elvesztette mindenét; több házibutura, könyvtára, minden élelmiszere odaveszett, tanítójával együtt nem maradt egy betevő falata; elmondhatják: mit együnk, mivel ruházkodjunk? A könyörületos szívek nyujtanak nekik hajlékot és táplálékot. Szerencse, hogy az anyakönyvek, jegyző- és számadókönyvek megmentettek, a hivatalos pecsétek a romok közül kerültek meg. Nagy csapás érte a fél községet annyival inkább, mivel a jobb módú gazdák ott laktak, ahol a tűz pusztított, s a csapás annyival nagyobb rajtok, mivel az egyházi épületeken s meg egy lakházon kívül, biztosítva egy sem volt. A becsületos nép bízott a gondviselésben, bízott egymásban, hiszen — mondák — emberemlékezet óta nem volt itt tűz: nem biztosítottak. Most már a megmaradt rész, tömegeesen biztosít, félnek, hogy a boszuló kéz, mely talán az egész községet akarta semmivé tenni, a megmaradt részre is tüzet vet. Így lett Salamonban az ünnepi öröm, siralom gyásznapjává; visszagondolva a jobb napokra, végignézve a romokon, zokogva kiáltják: volt, nincs! . . . A megtörténtet, meg nem történtté tenni nem lehet; hanem a váratlan esemény által reánk zúdított veszteséget, az e feletti fájdalmat kipótolni, enyhíteni, a részvét, a szeretet, a jótétemény áldozatos tényeivel lehet. A nagy veszteséggel sujtott lelkész és tanító, a veszteség pillanatában nem gondolnak, nem is gondolhatnak arra, hogy az atyafiúi, a baráti, a rokonérmű szíveket könyörületre hívják fel; a nagyon is lesújtó való hirdetése, eléggé jelzi különben is, hol enyhítsen a felelőrt melegen érző szív. De mégis én — ki a rombolás szemtanúja valék — könyörületre hívom fel mindazokat, kiknek keblökben az egyház s azok hivatalnokai iránt érző szív

dobog, kiknél a felebaráti részvét és áldozatkészség szent tüze ég: nyujtsuk filléreinket a nyomor enyhítésére, hogy jótéteményeinkkel rajtok, hacsak némi részben is, segítve legyen s jótéteményünk haszna mi reánk térjen vissza.

Szomoru s valóban megrendítő a kép, melyet a leégett rész romhalmaza nyújt. S midőn e felől gyászjelentésemet a „Sárospataki Lapok“-ban közlés végett beküldeni tisztemnek tartottam, teljes tisztelettel maradtam *)

Nagy-Szelmencen, ápril 16. 1882.

Pazar József,
e. m. aljegyző.

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri helv. hitv. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Egyházmegyénk folyó év és hó 12—13. napjain *Ru-nyán* tartott közgyűlésében, mindenekelőtt a múlt őszi közgyűlésünk alkalmával segédgondnokul elválasztott *Ragályi Gyula* eskettetett fel, ki egyházmegyénknél *Nagy Pál*, esperes által tolmácsolt szívélyes üdvözlése közben hivatalába iktattatott. A kitűnő, vallásos buzgalmu *Ragályi* család szereplése, ugy a múltban, mint a jelenben, eléggé ismeretes egyházmegyénk és egyházkerületünk előtt. Adja az ég, hogy megválasztott s.-gondnokunkat is évek hosszú soráig üdvözölhessük, egyházmegyei és kerületi táblabíráink díszes koszorujában!

A Diószeghy Zsigmond lemondásával megürült világi tanácsbírói hivatalra beadott szavazatok általános többségével tanácsbíróvá *Tornallyay Zoltán* választatott meg, ki egyházi és iskolai ügyeink intézésében eddig is tevékeny részt vett. Gyűlésünkön jelen lévén, azonnal felekkertetett s szíves üdvözlésünk mellett székét elfoglalta.

A *Ragályi Gyula* segédgondnokká választása által megürült világi tanácsbírói hivatalra a szavazás elrendeltetett.

Az esperesi jelentésből s az egyházlátogatási jegyzőkönyvek kivonataiból az tűnik ki, hogy egyházmegyénkben a hitélet virágzó, itt-ott tetekben, nagyobb mérvű áldozatkészségben is nyilatkozik. A sok adományt mellőzve, csak két egyházból idézek példát: *Zsibben*, Farkas Ábrahámné, szül. *Ragályi Etelka* asszony, az egyháznak egy ezüst keresztelő medencét és egy ezüst-poharat ajándékozott; *Fáy Viktor*, ki a paplak építésekor oly tetemes áldozatkészséget tanusított, az építendő iskolához is felajánlotta a szükséges faanyagot, ugyszint a tégláégetéshez megkívántató tűzifát; *Turpis Viktor*, tanító, 34 véka élet-restanciáját — mely azóta már be is jött — szintén e célra ajánlotta fel. *Bejében*, Csemniczky Pálné, született *Szepessy Anna* asszony, holtá napjáig borral látja el a sz. asztalt; *Batta Sámuel*, szolgabíró, vizsga alkalmával a szorgalmasabb tanulók jutalmazására 5 frtot adott. *Oldalfalván*, néhai *Csiszár Bene-*

*) Midőn ez esdő szótat, a legnagyobb részvét érzetével tesszük közzé: magunk részéről is felhívjuk olvasó közönségünket a könyörülő felebaráti szeretet és áldozatkészség gyakorlására s a kenyér és hajlék nélkül maradt derék két egyházi hivatalnok sorsának enyhítésére. Szívesen elfogadunk, nyugtázunk s az illetők kezébe juttatunk bármely csekély adományt, mely hozzájuk beküldetik. Az adakozást szerkesztőségünk 5 frttal kezdi meg.

Szerk.

dek, e leányegháznak végrendeletileg 100 frtot hagyományozott; *Pongo László*, oldalfalvi lakos, élte végeig kenyeret és bort ajánlott az úrvacsorához; *Pongo Lászlóné* a szószéket kékszíni ezüstszegeles kelmével díszíté föl. *Zsórban*, *Csizmadia József*, gondnok, ezen hivatala ideje alatt, az úrvacsorához szükséges kenyeret és bort ajándékol adja; *Mike Andrásné*, az úrasztalára egy nagy zöld selymekendőt adott. Mindez adományok csak két egyházban tettek s mindenesetre kitűnő jelei ez egyházak hívei vallásos buzgalmanak és áldozatkészségének, melyeket egyházmegyénk is örömmel vett tudomásul. A többi adományokat azon okból mellőzöm, mivel azok egyházkerületünk jegyzőkönyvében különben is közölni fognak.

De a fényt az árny mindenütt kíséri. Egyházunk tén is vannak sebek, bár azokat lehetőleg takarni és gyógyítani óhajtjuk. Vannak tengődő egyházaink s beunók nyomorgó hivatalnokaink, kik az országos, kerületi és megyei segélypénztárakból nyerendő, csekélysege miatt csak alamizsnának nevezhető segélyt, óhajtva várják. S ez annál szomorubb, mert kitűnő képességű lelkészeink közül is többen, ez alamizsna-segélyre vannak szorulva. Egyházaink pénz- és magtári tőkői nem mindenütt kezeltetnek pontosan, néhol épen veszendőben vannak. Az egyház hívei a pénzt magukénak tartván, egymásközt kellő biztosíték nélkül kiosztogatják, s nemhogy a tőke, de a kamatok fizetéséről sem akarnak hallani. E szomoru tapasztalatok következtében *Ragályi Gyula*, segédgondnokunk azon ígéretet tette, hogy f. évi június elején megkezdje az egyházak látogatását, kiválsólag azok anyagi ügyeire fordítván figyelmét, sürgősen intézkedvén ott, ahol szükségét fogja látni. Kísérőjeül *Nagy Pál*, esperest kérte fel, ki erre készséggel ajánkozott. Más egyházmegyékre nézve is követendő példa. Sok jót várunk egyházaink anyagi ügyeire vonatkozólag, egyházmegyei elnökségünk e rá nézve sok fáradsággal járó látogatásától. Nagy ideje, hogy egyházaink anyagi ügyei behatólag megvizsgáltassanak. A lelkészek és előjárók felhívtak, hogy egyházuk anyagi ügyeire vonatkozó ügyirataikat s hivatalos okmányaikat készen tartsák s az elnökségnek, majd annak idején, mindenben segédkezet nyujtsanak.

Az iskolai jelentésekből kitűnt, hogy az iskolakötelesek a tanfolyamot mindenütt kijárlják, iskolamulasztások alig egy pár helyen fordulnak elő, ismétlő iskola azonban több helyen nincs; az iskolaszékek teljesítik köteleességeiket. Testgyakorda 7 helyen van, faiskola csak 9 helyen nincs; pénzalapja 25 iskolának van, egyebütt az egyház pénztára fedezi az iskolai kiadásokat. 39 tanítónak van 300 frtra felmenő, vagy azt meghaladó jövedelme, a többi kevesebb ennél; 68 népiskolánkból 26 teljesen fel van szerelve, 42 pedig hiányosan. Mindennapi iskolaköteles van összesen 3215 gyermek s ennyiből csak 289 nem jár iskolába. Ismétlő iskolaköteles van összesen 1146 gyermek, kik közül 268 nem látogatja az iskolát. Kitűnő iskolánk van 24, dicséretes 31, kielégítő 12, gyenge csak egy. Az öszhangzatos éneklés több helyen fel van karolva. Pelsőcön rajz, Rimaszombatban, Jánosiban a női kézimunka, Kisfaludon szalmafonás és kosárkötés, Bején és Visnyón szalmafonás, feltűnő szép sikerrel taníttatnak. Kitűnt, hogy néhány tanító, isko-

lájában maig sem a kerületünk által kijelölt sárospataki tan-
könyveket tanítja. Ezek, valamint azon tanítók is, kik a
szakértekezleteket s ének gyakorlatokat igazolatlanul mulasz-
tották el, egyenkint 2 frt. bírságra büntetettek.

Szkárosi Gusztáv, isk. választmányi elnök, egészségi
okok miatt, magát e tisztségtől felmenteni kérte. Bár egy-
házmegyénk őt e helyen tovább is óhajtotta volna megtar-
tani, felhozott okait méltányolván, lemondását elfogadta, s
helyére *Ruszkai Gyula*, jánosii lelkészt nevezte ki.

Szentpéteri Sámuel és Csider Károly, zsinati rendes
képviselőink, eljárásukról jelentést tettek. Ügybuzgalmuk s
a zsinati alkotásokban tevékeny részvételükért köszönet sza-
vaztatott.

Csider Károly, zsinati vil. rendes képviselő, e reá
nézve megtisztelő bizalom emlékeül az egyházmegyei házi
pénztár javára 50 frtot, az egyházmegyei ujonnan alakult
papi gyámegylet javára szinte 50 o. é. frtot ajánlott fel,
utóbbit oly feltétellel, hogy az általa ajánlott összeg mind-
addig kamatoztassék, míg belőle 100 frt. nem lesz, amikor
kamatai a gyámegylet céljaira lesznek fordítandók. Csider
Károly, vallásos buzgalmának és áldozatkészségének ez újabb
kegyeletes nyilvánulását egyházmegyénk kedves tudomásúl
vette. Megszoktuk őt mindenütt ott látni, ahol tenni és
áldozni kell. Tesz is szóval, tollal és anyagi áldozattal.

Egyházkerületünk 1878. jun. 23. s következő napjain
Sárospatakon tartott közgyűlése jegyzőkönyvének 28. számú
pontja által, a tanítók is eskütételre köteleztetvén, 3 ifju
tanító az esküt közgyűlésünk színe előtt ünnepélyesen le-
tette; egyszersmind felhívtak az 1878. évtől alkalma-
zásban levő megyebeli tanítók, hogy a hivatalos eskü leté-
tele végett, 1883-ik év tavaszán tartandó egyházmegyei
közgyűlésünkön jelenjenek meg.

A gyámoldai igazgató-választmány jelentése szerint,
a lelkési tárból egy-egy segélyre jogosult 25 frtot, a tanítói
két tárból egy-egy segélyzendő 31 frt. 90 krajcárt kap.
Alamizsnának is kevés.

A dékáni számadás megvizsgálatván, rendben talál-
tatott. A bevételek főösszege 4462 frt. 99 kr., a kiadások
összege 3408 frt. 40 kr.

A sárospataki főiskola költségvetéséről s anyagi állá-
sáról szóló írott és nyomtatott jelentések köröztetni ren-
deltettek.

Sok bajunk van a tanítói oklevelek miatt. Az egyház-
megye és kerület elrendelte, a törvény parancsolja, hogy
oklevél nélkül rendes tanító senki nem lehet s országos
nyugdíjra sem nyer jogosultságot. És tanítóink ezek dacára
sem igyekeznek a törvénynek s az egyházkerület határo-
zatának elegettenni; vizsgát — pár egyén kivételével —
nem állanak, oklevelet nem szereznek, ezért aztán nem
ismertetnek el rendes tanítóknak s az egyházakban csak
szükségből és csak ideiglenesen hagyatnak meg. E törvény
alá tartoznának az 1874-től bejött tanítók, tehát az ifjab-
bak, mert a régibb tanítóknak az egyházmegyék adtak
oklevelet. A balogi egyház már harmadik évre kérte Csabai
József, eddigi ideiglenes s oklevél nélküli tanítóját állo-
másán meghagyni. Egyházmegyénk ezt nem engedte meg,

mely határozatát egyházmegyénknek a balogi egyház nehez-
telvén, felebbezését kijelentette.

Az esperes által nagy gonddal összeállított statisztikai
táblázatból kitűnik, hogy egyházmegyénkben, a köze-
lebbi összeírás szerint, a lelkek száma 27,165. Két év alatt
a lelkek számának apadása 2884. Ennek oka a 2 krajcáros
adóban rejlik, mert az egyházi előjárók csak azokat veszik
számításba, akik a 2 kros adót meg tudják venni, a cselé-
deket, szerintők jött-menteket, cigányokat stb., pedig ki-
hagyják, bár néhány egyházban a lelkek száma tagadhat-
lanul magasabbra volt felvéve a meglevőnél.

Szinte az esperes által az egyházlátogatási jegyző-
könyvekből fáradságos munkával összeállított s az egyházak
vagyonai állását kimutató táblázatból kiderül, hogy megyebeli
egyházainknak ma 63,712 frt. tőkéje, 21,583 frt. adóssága
van. A lefolyt egyházi évben bevétele 37,626 frt. 39 kr.,
kiadása 32,444 frt. 32 krajcár volt; a magtárakban bűzája
2565 véka, rozsa 7373 véka, zabja 1394 véka van.

Nem mulaszthatjuk el felemlíteni a runyai egyház
hiveinek azon áldozatkészségét, hogy ők az egyházmegyei
gyűlést, egyházuk terheltetése nélkül, saját költségükön lát-
ták el. Elismerésre és követésre méltó példa.

Jövő őszi közgyűlésünk *Zsípben* fog megtartatni.

Kovács László, e. m. főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Margit, olasz királyné**, mint igen vallásos és buzgó
templomlátogató fejedelemasszony isméretes. Annál inkább
feltűnt azért az olaszok előtt, hogy a legközelebbi nagyhéti
és husvéti templomi áhitatoskodásokban egyszer sem vett
részt. Ennek okát az olasz hírlapok aztán abban keresik,
hogy az anticlerikális párt, melynek sehogy sincs kedvére
a királynő túlbuzgó vallásos kedélye, bizonyos összeesküvést
tervezett a királynő ellen s elhatározta, hogy a mely pere-
ben valamely templomban megjelen, azonnal *kifütyölik*.

— **Gyászhir.** *Vekerdi Béla*, sárospataki harmadéves
hittanhallgató, a husvéti szünidő alatt, folyó hó 11-én Daró-
con, a szülei háznál, rövid, kinos szenvedés után, meghalt.
Az elköltözött egyike volt főiskolánk legkitünőbb növendé-
keinek s szülein kívül, kik csak nem régen vesztették el
egy másik szépreményü fiokat, a tanári kar s tanulóársai
méltán fájlalják váratlan elhunytát. Béke nyugodjék kihűlt
porai felett!

— **Szeles Károly**, beregszászi ügyvéd s főiskolánk
egykori növendéke 21 frt. 25 krt a következő sorok kisé-
retében küldött a főiskola igazgatói hivatalához: Tekintetes
igazgató úr! A beregszászi legatio századok óta a sáro-
spataki főiskolához tartozott. Ezen százados szokást a mult
évben egy pár Debrecenből került egyén felforgatta, ameny-
nyiben a mult év február havában tartott egyházi gyűlésen
— melyet a tárgy előleges megnevezése nélkül hívtak ösz-
sze — keresztülvitték, hogy ezentúl a beregszászi egyház-
ban minden husvétii ünnepre Debrecenből hozatnak legátust.
Ezen, a többség ellenére hozott határozat, már a mult évben

érvényre emelkedett, amennyiben a múlt évi husvétii ünnepre csakugyan debreceni deákunk volt. Az egyházi patronusok e miatti visszatetszésöknek különböző módon adtak kifejezést. Sokan a patenset visszautasították, mások annak nyomtatási költségét fizették meg; végül mások jóelőre kijelentették, hogy debreceni legátusról hallani sem akarnak. Ilyen hangulat lévén egyházi patronusaink közt, nehogy az egészen ártatlan debreceni növendék az idei husvét alkalmával is komoly visszautasításnak legyen kitéve, én indítványoztam a „Bereg“ hasábjain, hogy a kik a sárospataki főiskolát nem akarják megkárosítani, ide havi adományaikat küldjék el hozzám. Így gyűlt össze az alább kimutatott összeg, melyet én azon kérelem mellett teszek át tekintetes igazgató úrhoz, az adományozók nevének kitétele mellett, hogy azt a tekintetes tanári kar meghallgatásával, egy szegénysorsu kitűnő növendék megjutalmazására fordítani méltóztassék. Az adományozók nevei: Bary Sándor 1 frt., Benda Kálmán 1 frt., Gönczy Sándor 1 frt., Gulácsy Dezső 2 frt., Guthy Ferenc 1 frt. 25 kr., Janka Sándor 50 kr., Jeney Sándor 50 kr., Katinszky János 1 frt., Konez András 50 kr., Kóródy Sándor 1 frt., Lakatos József 50 kr., Linner Bertalan 2 frt., Papp Endre 1 frt., Péchy Endre 1 frt., Ricsy Sámuel 1 frt., Seres Sándor 50 kr., Sütő József 1 frt., Szabó Albert 1 frt., Szarka János 50 kr., Szeles Károly 1 frt., Szopó József 1 frt., Várady Lajos 1 frt. Összesen 21 frt. 25 kr. Kiváló tisztelettel maradtam Beregszászban, 1882. ápril 14. Alázatos szolgája *Szeles Károly.*

Addig is, míg azt hivatalosan tehetők, fogadják az illetők szíves köszönetünket e helyen, főiskolánk iránt tanúsított szeretetükért és áldozatkészségükért.

— **Tanítóvásár.** Ungváron évenként kétszer, u. m. április és október hóban tanítóvásárt szoktak tartani az izraeliták, amidőn könyvvel, ágyneművel felbutorozva, számos csavargó zsidó tanító árulgatja magát és tudományát azoknak a szülőknek, kik ilyen helyen keresnek nevelőt nagyreményű gyermekeik számára. Az idei tavaszi vásár folyó hó 13-án tartatott meg a „Fekete sas“ vendéglő előtti téren, s mint lapunk egyik értesítője írja, ugyanám nagy volt a kínálat és kereslet s Lengyelországból is igen sok konkurrens jelent meg. A zsidó zugiskolák e szégyenletes apostolait rendőreileg kellene szétugrasztani!...

— **Papválasztás.** A *perbenyiki* ref. egyház *Futó János* megvásárolta, a *recskei* pedig *Kolozs István* putnoki segédlelkészt választá meg papjává.

— **A nasarenismus és baptismus,** a vallásos élet e gonosz lelkek által ápolt mótelye, sőt a közerkölciség megmérgezője, fájdalom, mindinkább nagyobb mérveket ölt s több-több tért igyekszik meghódítani. Protestáns egyházunk ezen a vidéken, eddig még érintetlenül maradt e fekélytől, azonban int az idő, hogy e veszedelmes ellenséggel szemben, mi is résen álljunk. Mint közvetlen értesülésből tudjuk: a baptismus közelebb egy, az eddiginél erősebb és több oldalú támadásra készül s igen hatalmas pártfogók állanak háta megett. Nem adunk neki 5 évet, hogy szabad vallás-

felekezetté alakul, ha létjogainkat nem védelmezzük s közönyösen nézzük a futkározókat, mint nézik p. o. Budapesten, ahonnan ágazik az szét az ország minden részébe, s előbb-utóbb mi hozzánk is. Hogy készen találtassunk, előre is ajánljuk lelkészársaink figyelmébe *K. Tóth Kálmánnak*, e derék és lelkes írónak, a „Futkározó hamis atyafi.“ továbbá a „Hazug próféta“ és a „Nazarenus Kósza Julis siralmai“ című, népszerű műveit. Ezekben alaposan van megismertetve és cáfolva e veszedelmes vallásirányzat tana s a vele járó erkölcsi és társadalmi veszély. Tanulságosabb s egyszersmind eszméletőbb olvasmányt alig adhatunk ez irányban népünk kezébe. Sőt e két előbbi munkának magasabb irodalmi becsé és értéke is van s így tanulsággal olvashatjuk azt mindnyáján. Mind a két mű mintaképe annak, hogyan lehet népszerűen és mégis emelkedett szellemben védelmeznünk szent vallásunk tiszta elveit a roszaakaratu emberek csalásaival szemben, s így mind a kettő kiváló terméke hazai apologetikai irodalmunknak. Az első mű — mely rövid idő alatt már négy kiadást ért — ára 10 kr., a másodiké 5 kr., a harmadiké pedig 6 kr. Tömeges megrendeléseknél jelentékeny árkedvezmény nyújtatik; mely esetben azonban 4 kr. portó-költség is utalványozandó.

— **Warga Lajos**, tanártársunk kiadta elhunyt nejének, a szellemes írónő, *Rajka Tertéznek*, kéziratban hagyott egyik művét „*Egy nagynéne levelei.*“ Felnőtt leányoknak és fiatal asszonyoknak ajánlva. A mű ára 60 kr. Kapható a kiadónál Sárospatakon és Pfeifer Ferdinánd könyvkereskedésében Budapesten s ez úton minden könyvtárusnál. Ez erkölcsi irányu művet közelebb bővebben fogja ismertetni lapunk.

— **A putnoki ref. egyház** egy második népiskolát épít. Gr. *Serényi László*, kinek egyik leányát legközelebb b. *Geymüller Frigyes Rezső* jegyezte el, az építéshez szükséges ötezer darab téglát ajándékba adta.

— **Adományok.** *Munkácsi Mihály* Párisból megküldte főiskolánk „szépészeti és műrégészeti muzeuma“ részére a következő képeinek: „Milton“, „Siralomház“, „Az éjjeli csavargók“ és „Az elítélt utolsó órája“ nagybecsű másolatait. Az első rézkarcban, az utóbbiakat fénynyomatokban. — *Vladár Lónyay Sarolta* úrhölgy pedig, „az országos nőképző egyesület“ által rendezett sorsjáték két drb. eredeti sorsjegyét adományozta szépészeti muzeumunknak. A sorsjáték tárgya Izsó Miklós cararrai márványból készült „busuló juhásza.“ Húzás apr. 25.

— **Nt. Prágay Lajos** úr, főiskolánknak buzgó és éber szellemű egyházi algondnoka, e napokban közöttünk időzván, meglátogatta a tanítási órákat is, s személyesen és közvetlen tapasztalás útján győződött meg főiskolai tanítás-ügyünk vezetése felől.

— **Renán Ernő**, újabban francia nyelvre fordította Salamon „Példabeszédek“ könyvét. A classicus fordítást érdekes jegyzetekkel kíséri ugyan, de észrevételei között több merész állítással is találkozunk. Ilyen, egyebek közt, az is, hogy Salamon Schopenhauernek volt előkövete.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sort többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „B. Vay Miklós főgondnoknak gyűlést megnyitó beszéde.“ „Egy középiskola.“ (10-ik közl.). Bokor J. „A megújítandó Énekes-könyv.“ Szentkúti K. „Könyvbírálat.“ H. Kiss K. „A tiszáninneri ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.“ Mitrovics Gy. Vályi János, szatmári ref. egyházm. segédgondnok 25 éves jubileuma.“ Nyiri Gy. „Vegyes közlemények.“

Báró Vay Miklós főgondnoknak gyűlést megnyitó beszéde.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Mióta e helyen az utolsó időben tanácskozhattunk, a helyzet reánk nézve sok tekintetben megváltozott. Méltóztassék azért megengedni, hogy mielőtt gyűlésünket megnyitnám, ezen változott helyzet megfigyelésére hívjam fel a mélyen tisztelt gyülekezet figyelmét.

Legyen pedig szabad mindenekelőtt azon fontos tényre hivnom azt fel, mely azon közzsínatban jutott kifejezésre, melyet a magyar reformált egyház, közelebb Debrecen városában tartott meg. Az egyháznak mindenkor egyik legfontosabb és messze kiható ténye az, midőn annak választott képviselői, egyetemesen kötelező erejű törvények alkotására, közzsínatra gyűlnek egybe; midőn a közösség, az együvértartozás érzete szab határt az egyes egyházkerületek, különben teljes autonóm cselekvőségének, oly törvények alkotásával, melyek az egész magyarhoni reform. egyház egy célra törekvő erőinek fokozását tartják szem előtt.

Ha a mult század végén Budán, s legközelebb Debrecenben tartott zsinat közt akarunk párhuzamot vonni, elmondhatjuk, miként az eredményt tekintve, a debreceni mindenkép megnyugtatóbb positiv eredménnyel végződött reform. egyházunkra nézve; mert míg a budainak határozatai sohasem nyerhettek felsőbb jóváhagyást, addig amannak végzései — vett előleges legújabb értesítéseim szerint — azon stadiumban vannak, miként törvényerőre emelkedésök elé érdemleges gát emelkedni nem fog, s nem fog a zsinatnak azon reménye meghiusulni, mikép összehívásának egyedüli célja: a megalkotott határozatok megerősítésének s törvénynyé válásának öröndetes tudomásul vétele és kihirdetése valósággá váland, s ezzel ref. egyházunk életében oly nyomot hagyand maga után, mely számba fog vétetni mindenkor, s oly törvényeket hozni, melyek a fentebb érintett közösség és együvértartozás érzetét fejleszteni s a ref. egyháznak szellemi egységét megalkotni és fentartani lesznek hivatva.

Ezen utolsó zsinatunk, a dogmai hitélet kényes s napjainkban egyáltalában nem acut kérdésének bölcs mellőzésével, az egyházi élet gyakorlati kívánalmainak, u. m. az egyház alkotmányának, szervezetének, közigazgatásának és iskolai tanügyének rendezésére és megalapítására volt irányozva.

Ezek azon kérdések, főtiszt. egyházkerületi közgyűlés, melyek napjainkban szükségessépen előtérbe nyomulva, sürgős megoldást követeltek, oly megoldást, mely kizárja a meg-megújuló kellemetlen súrlódások, félreértések előállhatását; mert az egyház békéjét, a hívek nyugalját, semmisem zavarja, dülja fel jobban, mint a naponként megújuló bajoknak, súrlódásoknak szakadatlan láncolata. Származzanak bár ily bajok, akár egyesek túlkapásaiból, akár más felekezetek részéről előállható súrlódásokból, akár a hatalom illetéktelen beavatkozásaiából: az eredmény mindig ugyanaz s elkedvetlenítő még az egyház legbuzgóbb tagjaira nézve is, azért, mert a hívők serege az egyház-községben nem lelki háboruságot, hanem megnyugvást keres. Az egyházalkotmány helyes szervezete, a kifogástalan kormányzat, azon egyedüli óvszer, mely az érintett közbékét és biztonságot létesíteni van hivatva.

Bármennyire megnyugtató és békés lefolyása volt is ezen legközelebbi zsinatunknak, nem lehet hallgatással mellőzni, hogy az elvi viták folytán többször hallatá magát, kivált egyházkerületünk részéről, egy mindig nemes, mert a meggyőződés fegyverével vívó ellenzék; továbbra is fel akarván

tartani és megvédeni mindazt, ami még ma is életrevaló, s ami, véleménye szerint, egyházunk felvirágzását éppen nem akadályozza.

Egyházi életünkben a lelkészválasztási törvény, s illetőleg annak különféle mérvű és felfogásu alkalmazása volt az, mely régóta sok panaszra és súrlódásokra adott alkalmat. A közelebb lefolyt zsinat, hová egyházkerületünk is utasítá e kérdés megoldását, végét óhajtván vetni a felmerülő kellemtlenségeknek: correctivumúl, a kijelöléssel együtt, a lelkészek minősítését és az egyházak osztályozását látta jónak törvénybe iktatni. Mennyiben fog ez intézkedés célravezetőnek mutatkozni, azt az idő mutatja majd meg, s azon gyakorlatban fog csak nyilvánulhatni, mely ezen törvény practicus alkalmazása folytán fejlődik ki.

Engedje meg azonban a főtiszt. egyházkerületi közgyűlés, hogy becses figyelmét kezdetben már zsinati munkánk fénypontjára irányozzam. — Egyházi életünknek legégetőbb baja mindig az volt, hogy az önsegély, létezésünk ezen eddigi nemes alapja, a viszonyok kedvezőtlen hatása folytán, sohasem fejlődhetett ki közöttünk oly mérvben, mely egyházaink, lelkészeink s tanítóink sokszor siralmas helyzetén gyökeresen javíthatott volna. — A debreceni zsinatnak jutott azon valóban fontos feladat megoldása, melyért évek óta legjobbjaink hiába küzdöttek; a debreceni zsinat volt az, melynek buzgó képvisellete, támogatva egyházunk több tagja által, letette alapját az egyetemes egyház közpénztárának. A lelkesedés, a protestáns egyház áldozatkészségének kiapadhatlan forrása újra megnyílt; az ösök dicső példáját a késő utódok követték, s amint az eddigi ajánlatok mutatják — s hiszem, hogy az ezutániak méginkább mutatni fogják — oly anyagi tőke fog egyházunk részére összegyűlni, mely hivatva lesz annak virágzóbb létet, dicsőbb jövőt biztosítani azon multnál, mely teljes vala küzdelmekkel és lemondással, sanyarúsággal és nélkülözésekkel. — Legyen szabad itt megemlítenem az áldozatkészségnek néhány lélekemelő példányát! Ott, hol áldozatkészségről van szó, egyházunk életében, mint mindig, úgy most is Ragályi György segédgondnok úr nevét kell, mint első ajánlattevőét, kitüntetnem; az ő nemes kezdeményezését a közpénztár megalkotásában sokan követték, nemcsak egyházunk férfiai, vezérlő oszlopai közül, hanem a buzgó nők is megértették azt; azok tehát, kiknek kezökbe van letéve egy jobb jövő reménye, s akiknek szívében emelkedik a valódi hitbuzgóság oltárának örökön égő tüze. Oly nevek, mint Böszörményi Róza és özvegy Hegyi Mihályné úrhölgyeké, egyházunk nőtagjainak mindenkor követésre méltó például szolgálnak; ők a valódi diaconissák azok, akikben az Urnak kedve telik.

Méltóztatik arra is emlékezni, hogy az egyházkerületek püspökei és főgondnokai azon megbízást nyerték, úgy az egyházkerületek, mint legközelebb a zsinat részéről is, mikép, tekintve a mostani mozgalmas időket, figyelemmel kísérjenek minden oly nyilatkozatot, tényt vagy intézkedést, mely bárhonnan eredve, egyházunk érdekeit érintené, s amennyiben közvetlen teendők szüksége forogna fenn, saját belátásuk szerint haladéktalanul működjenek is mindig. Ezen megbízásban az illetők híven eljárta a testvér evang. egyház megbízottjaival egyetértőleg. S örömmel említhetem fel azon testvéries viszonyt, mely a két prot. felekezetet, minden alkalommal a legmelegebb kötelekkel egyesíté; mely örvendetes körülményt egyházkerületünk is bizonynyal úgy üdvözölheti, mint egy szebb és jobb jövő zálogát.

Az egyik igen fontos, még mindig függőben levő kérdés, mely egyházunkat közelebből érdekli: az eléggé ismert illetéktelen keresztelés és anyakönyvelés sérelmes ügye. Mi ebben most már másodízben nyújtottuk be kérelmünket az országgyűléshez. Hogy mennyire szükséges az 1879. 40. t. c. 53. §-ának szabatosabbá és világosabbá tétele egy új törvény által, mutatják az egymástól eltérő bírói ítéletek; most legközelebb is, a királyi tábla elmarasztalta a hivatolt 53. §. alapján az illetéktelenül keresztelő kath. lelkészt, a legf. curia büntető-tanácsa pedig felmentette, mégpedig oly indokolással, mely a büntető törvénynek nemcsak az idézett 53. §-át, hanem az 1868. 53. t. c. ide vonatkozó intézkedéseit is kivetkeztette erejéből. Ezen körülmény reánk nézve annál fájdalmasabb, mert a kormányok, a legrégibb időktől fogva — még a Bach-féle is — mindig jogsérelemnek tartották az eféle illetéktelen kereszteléseket, s mint ilyenek bírálták el azokat.

A másik igen fontos ügy volt, melyben közös eléterjesztést tettünk a minisztériumhoz, a kath. lelkészek azon törvénytelen követelése, hogy protestáns felek is fizessék az ő papi illetékeiket, azon birtokok után, melyek azelőtt katolikus kezekben voltak. E tekintetben az 1790. évi 26. t. c. világosan szól, s ha a minisztérium nem ezen törvény rendelete szerint fog ez ügyben eljárni, szükséges lesz az országgyűlés eleibe vinni az ügyet.

Hátra van még, hogy szóljak arról is: mi állást foglaltunk mi el, szemben a legközelebb beadott középiskolai törvényjavaslatokkal. Az országgyűlési közoktatási bizottság saját kebeléből egy albizottságot nevezett ki, azon utasítással, hogy amennyiben szükségesnek látja, hallgassa meg, pædagogiai és kormányzati tekinteteből, egyrészt a szakférfiakat, másrészt azon felekezetek meg-

bizottait, melyek az országgyűléshez és a kormányhoz ez ügyben elébb már kérelmet nyújtottak be. Meghivatott ez alkalommal a magyarországi római kath. egyház feje is, s egy előkelő érsek nyújtá be a római kath. egyház kívánalmait magában foglaló emlékiratot a jelzett bizottságnak, melyet aztán hosszú sora követett az erdélyi római kath. status, az egyesült és nem egyesült román és szerb metropoliták s patriarchák, a tanító szerzetes-rendek s az erdélyi szász evangélikusok kérvényeinek, kik, egytől-egyig a protestánsok autonóm szervezetére hivatkozva, foglalták el, szemben a cultus-minister által beadott törvényjavaslattal, saját álláspontjukat.

Mennyiben szolgálhatott és szolgálhat, jogos vagy legalább opportunus hivatkozási alapul más felekezeteknek az 1790°/1. 26. t. c., mely törvény országgyűlésileg becikkelyezve, reánk nézve még ma is azon közjogi alap, melyen áll iskolánk autonómiája: nem vitatom; valamint azt sem, hogy egyik vagy másik vallásfelekezet mily közjogi állásban van tényleg az államhoz és kormányhoz, az iskolákra nézve; egyszerűen csak azt említem fel, hogy báró Radvánszky Antal, ágostai egyetemes felügyelő s én egy közös emlékiratot adtunk be az országos albizottsághoz, s előszóval is kifejtettük egyházunk közjogi álláspontját. S különösen az általam benyújtott egyetemes nyilatkozatunk a miniszteri törvényjavaslat 6-ik fejezetére vonatkozó pontjai ezek:

1. Vegye figyelembe az albizottság azon memorandumot, melyet az evangélikusok nevében benyújtottunk s fontolja meg komolyan a törvényjavaslat tárgyalásánál az abban bőven kifejtett elveket.

2. Nyisson a két evang. felekezet számára, ide értve az erdélyi reform. egyházkerületet is, külön fejezetet s iktassa be abba azon alaptörvényeket, melyek a két evangélikus felekezeteknek autonómiáját biztosítják.

Nem kívánván bővebben belebocsátkozni a memorandumunkban eléadottakra, abból csak két pontot emelek ki.

1. Mondja ki a törvény, hogy bár kötelesek a felekezetek középtanodái is mindazon tárgyakat felvenni, melyeket a törvény meghatároz és azokat annyi osztályban és évfolyamban tanítani, de a tanrendszert, tantervet és tankönyveket az illető felekezeti hatóságok vannak jogosítva elkészíteni és a tanítás és tanulás módját, szabályzatát és rendjét meghatározni; kéri tehát memorandumunk a 77. §-t is formulázni. Ily értelemben vették a közoktatás azon szabályzatát (coordinatio literariae institutionis) melyről az 1791. 26. törvénycikk emlékezik, mindjárt keletkezése után s ily magyarázatot adott annak maga azon királyi leirat is, mely 1819-ben a helytartó-tanács útján közöltetett a két evang. felekezettel.

2. A további pont, melyet fel kívánok említeni memorandumunkból, a legfelsőbb felügyelet, suprema inspectio; erre nézve ahoz ragaszkodtunk, hogy maradjon meg ennél jövőre is az eddigi, törvényes erőre emelkedett törvényes gyakorlat (legalis usus) mely az 1791. 26. törvénycikk alapján életbelépett, és amelyet, maga a legfelsőbb felügyelő-hatalom személyes képviselője, a királyi felség, 1819-ki leiratában inaugurált, nem kívánván egyebet, mint azt, hogy a két evang. felekezet, iskoláinak tanügyi állapotáról időnként részletes kimutatást terjesztszen fel a helytartó-tanács útján. Ezen joggyakorlatnak ad kifejezést a törvényjavaslat 87. §-a és ez elegendő is. Ezen részletes kimutatásból a kormány tárgyilagosabb és hitebb értesítést nyerhet az iskoláról, mint a minőt tehetnének a kormány iskolafelügyelői, kik évenként egyszer vagy kétszer jelenhetnének meg az iskolákban. Ez, amint egyrészt kellő garanciát nyújt az államkormányzatnak, hogy iskoláink meg fogják ütni azon mértéket, melyet a törvény azon iskolák elé tűz, melyek a kormány közvetlen rendelkezése alatt állanak, úgy másrészt maguknak a felekezeteknek is teljes megnyugvást szerez. Épen ezért a 88. és 89. §-kat a javaslatban kihagyandónak véltük, mint amelyek az iskolák autonóm jogába belevágnak és a controversiának legfőbb tárgyai voltak. Ezt annál inkább véljük kívánhatni, mert a reform. felekezet azon iskolahatóságot, mely iskolái felett a felügyeletet gyakorolja, beigtatta ujlag a közoktatás azon szabályzatába is, melyet legközelebb a zsinat kiegészített s mely a legfelsőbb helybenhagyás alá van terjesztve. Ezen kormányzó hatóság oly férfiakból alakittatik, kik kellő paedagogiai és szakképességgel bírnak.

A mi a miniszteri törvényjavaslat többi részleteit illeti, azokra nézve ajánlottuk az albizottság figyelmébe a memorandum ide vonatkozó egyes pontjait és az 1790. 26. §-ban foglalt, részünkre biztosított autonóm jogaink szemelőttartását. A mi már a vázolt albizottsági tanácskozásokat illeti, méltóztattak tapasztalni, hogy igen sokan, a középiskolai törvényjavaslatnak az országos közoktatási bizottságban történt elbukását igen kedvezőtlenül ítélték meg; ámde a mi álláspontunk mindaddig, míg az 1790°/1. 26. törvénycikk érvényben van s mindaddig, míg a felekezetek közti viszonyosság, a jog és méltányosság alapján, az 1848. 20., 2., 3. §-ai értelmében rendezve nincsen, más nem lehet, mint azon alaptörvény, mely egyedüli biztosítéka protestáns egyházi és iskolai életünknek. Az is igaz, a mit a közoktatási miniszter úr legközelebb kifejezett egy országgyűlési bizottság előtt,

hogy míg az alapok és alapítványok jogi természetének kérdése meg nem oldatik, helyes és méltányos alapon, oly közepoktatási törvény nem készíthető, mely minden jogos igényt kielégíthetne; mert azt, hogy mi reformátusok ohajtjuk rendezve látni középitanodáinkat, bebizonyítánk az által, hogy mi e tárgyú zsinati kézmunkálatunkat immár felterjeszténk jóváhagyás, illetőleg megerősítés végett a koronának!

Kötelességem ezzel összefüggésben felemlitenem azt is, hogy sárospataki főiskolánk egyik érdemes tanárának, Orbán József úrnak, az alapok és alapítványokról írt műve, mely az országgyűlés tagjai közt is kiosztatott, miután elébb a Protestáns egyházi és iskolai lapban megjelent, méltó feltűnést keltett. Vajha e fontos kérdés tisztázását az elfogulatlan elmék előtt elősegíthetné.

Ezek voltak azon érdekesebb mozzanatok, melyeket vázolni kötelességemnek tartottam; s ennek tehetségem szerint megfelelően, magamat nagybecsű bizalmukba ajánlva, a mai gyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola.

(Tizedik közlemény).

Nagy szerepet visznek még ministerialis tantervünkben az idegen nyelvek. Az összes heti órák 45 %-át fordítja a két klasszikus és a német nyelv és irodalmak tanítására. Ha nem tudnók, hogy a régi gimnáziumok példája s aztán az a csökönös elmélet, mely hydra-fóként mindig újra nő, hogy a középiskolai oktatás a nyelv s legkiválóbban a latin és görög nyelvek és irodalmak alapján érhető el, van hatással e tantervre, azt mondanók: sok a fecsérelni való ideje, hogy az idegen nyelvekre oly tömeges heti órát szán. Konzervatizmus mellett azonban — be kell ösmerünk — tudott mértéket tartani, s minden rokontantervtől eltérőleg, szintén fukarúl méri a klasszikusokra fordított időt. Ennek oka megint abban van, hogy szerzői érzik, hogy a középiskolai tanítás súlypontja máshova, azon tartalmas ismeretanyagokra helyezendő, melyeket e tanterv magvával ösmerénk föl; vagy mint ők mondják: „a középiskolai nyelvtanításnak tulajdonképeni feladata a nyelvvel való gyakorlati elbánás ügyességének megszerzésében áll.” S miután szintén a ministerialis tanterv mondja, hogy „az összes irodalmi oktatást egységes feladatnak tekintve, a magyar nyelv tanítását illeti részint az alapvetés, részint az elméleti okulás rendszeres egybefűzése és kiegészítése”: mi, akik már elég szilárd alapokon, a főntemlitett tíz tantárgy alapján állunk, elsőbb feladatnak tartjuk ez ismeretanyagok a középiskolára alkalmazását, mint a „szükség” rovására a netán „hasznos,” sőt esetleg csak „kellemes” tantárgyakkal foglalkodtatást, minőket a latin, görög, német, francia vagy bármely más nyelv és irodalmak középiskolai felhasználásában találunk. Nem szeretnénk félreértetni akként, mintha az irodalmi oktatás becse ellen érvelnénk. Nem az ellen, hanem a mellett érvelünk, hogy minden *kifejezés-tanítást*, mire a nyelv való, meg kell előznie, s tartalmánál fogva előbbvalónak lennie: a pozitív ismeretek tanításának.

Ministerialis tantervünk e kétféle álláspont közt ingadozik. Egyik lábbal már a pozitív ismeretanyagokon nyugszik, de a másikkal még a nyelvi oktatáson áll. Egyéb hibái közt *) e bizonytalanság nem az utolsók közül való.

Hátra van még, hogy főlemlitem ministerialis tantervünk többi tárgyait, névszerint a rajzot, a tor-

nát és a vallást. Mindhároma helyet foglalt azon tíz alapvető ismerettárgy közt, melyet a középiskolák par excellence eszközeinek találtunk. Illő helyet foglalnak el a ministerialis tantervben is, noha méltatásban közülök csak egy, a geometriával egybekötött rajztanítás részesül. Részemről több súlyt kívánnék fektetni e tantárgy céljánál a miniszteri tanterv által is helyesen említett „szépérzék felébresztése és művelése” szempontjára. És itt mondom el röviden azon kíváncsalmat, melyet az aesthetikai tehetség ápolása érdekében főlebb említek. Sovány rajztanítás, s azonfelül a nyelv és irodalmakkal összekötött rhetorikai és poetikai tanítás volt összesen az, amit középiskolánk az aesthetikai érzék művelésére tettek és tesznek. A *discursiv* szépre volt fektetve minden súly, s majdnem teljesen elhanyagolva a *szemléleti* szép minden kíváncsalma. Okvetlen hagyni kell időt a középiskola felsőbb osztályaiban is a szabadkézi rajztanításra. Sőt, hogy az aesthetikai eredmény általánosabbá váljék, fel kell nyitni középiskoláink termeit az ó- és újkor képzőművészeti termékeinek. Kiszámíthatatlan a nyereség, melyet a plastika és a festészet legkiválób termékeinek a növendék elé állításával szerezzünk. A görög anya a plastika alkotásaival vette körül a családi szobát, melyben a szép görög nép gyermeke született s növelkedett. Nemzedékek ellen elkövetett bűn, középiskoláink megfosztása e műremekektől, melyeket a magas tőkélyre emelkedett technika bámulatos olcsó áron tud másolatokban előállítani. Minden középiskola mellett aesthetikai műzeumok szervezendők, főcéllal a szépérzék művelésére, de egyúttal segélyül a történelmi és irodalmi oktatásra. A classikus irodalmak sürgetése mellett épen megfoghatatlan, hogy hanyagoltathatnak el az antiquitas alkotásainak műremekei, a classikus ó-világ termékeinek szebb fele: képeik és szobraik ösmerete. Ezek felhasználása, talán még nyújtani fog gimnáziumaink számára egy másod-virágzást a classikusok érdekében. Nélkülök alapvető voltuk órái meg vannak számlálva.

A tornatanításról összesen annyiban emlékezik meg ministerialis tantervünk, hogy osztályonként két heti órán tanítandó. E szűkmarkuság megint egyik tanuja, mennyire eltért gimnáziumunk a régi görög neveléstől.

Megemlékezünk végül a vallástanításról. Középiskolai törvényjavaslatunk, valamint kézalatti tantervünk a vallástanítást egyszerűen az illető vallásfelekezetek feladatának jelölik meg. Ez átutalásban, ha jól fogjuk fel, nem a teherlerázás vezérli tantervkészítőinket, hanem először is annak nyílt beismerése,

*) Bírálataát adtam a „Debreceni protestáns hetilap” 1880. évi folyamában. Bf.

hogy nem a vallásitanításban keresik ma a középiskolai oktatás központját; másodsor azé, hogy társadalmunk mai állapotában a hitfelekezetek tekintetnek úgy a hit- mint az erkölcsi szabványok letéteményeseinek. S e felfogásban sok a helybenhagyynivaló. Nem azt értem, mintha az erkölcs szabványainak meg ne lenne a hitfelekezetektől független önállósága. De azt értem, hogy a mi az erkölcsből a tanítás tárgyát képezi, a vallással, a felekezetek küzdelmei közt fejlődött ki, s nyert ezekben oly támaszt, mely erejét érezteti akkor is, ha a hitrendszereket átalakítja az intellectualis haladás. De épen azért, mert mindkettőben, az értelmi fejlődésben szintűgy, mint a vallásokkal összefüggésben levő erkölcsiségben a társadalmi rendnek, közéletünknek hatalmas tényezőit bírjuk, a merev negatio, de még csak a közönyösség álláspontját sem vélem elfogadhatónak a vallás tanítása iránt. Ki a közélet munkása akar lenni (s ugyan mire növelnök növendékeinket, ha nem a közéletre?) köteles ismerni a közélet tényleges rugóit és tisztelni azon szabványokat, melyek az erkölcsi rend alapját képezik. Mikor hát az illető felekezeteknek szabad kezét vélek hagyhatni, hitrendszerök megismertetésére a középiskolában, egyúttal kötelezném őket, hogy a tanterv történelmi részének és methodusának figyelembevételével készítsék meg annak beosztását. Nem szeretném, ha a történelmi tények a felekezet történetének adataival ellentétbe hozatnának, még kevésbé azt, hogy felekezeti érdekből a historia tanúsága meghamisíttatnék.

(Folytatása követk.).

Bokor József.

T Á R C A.

A megújítandó Énekes-könyv.

(Ajánlva az énekügyi bizottság figyelmébe)

Bármily nyenyúljhozzám virágnak tartsák is némelyek jelenleg használatban levő Énekes-könyvünket: egyházi hatóságunk egyértelműleg kimondá, sőt immár fogamatba is vette ennek megújítását, mely felett nemhogy megbotránkoznék az elfogulatlan szemlélő, sőt kénytelen kimondani a búcsuzató verset: „debuisset pridem!“ Üres szalmát csépelnének, ha azt vitatnók: helyes, célszerű-e Énekes-könyvünk átídomitása? Ezen már — hála Isten — túl vagyunk. Ki ne óhajtaná ugyanis ref. papságunk s kántoraink soraiban, sőt az értelmes nép közül is, hogy „szűnjék meg már végre a magyar nemzeti egyház a külföldnek filiája lenni?“ s ki ne látná, ki ne érezné, hogy zsoldáraink s dícséreteink részint teljes átdolgozást, részint kisebb-nagyobb javítást igényelnek, mind nyelvi, mind verselési tekintetben?

Részemről az énekügyi bizottság vezérelveit, különösen 1881-ik júliusi jegyzőkönyve 5. és 6-ik pontjait helyeslem, s e helyütt nem is azokról szólok, amiket a nyilvánosság bírálata alá bocsátva, említett jegyzőkönyvében elmond; hanem azokról, amiket elhallgat, amivel nem kis zavart okoz a dolgozók táborában, s nem csekély felesleges munkát szerez önmagának.

Ugyanis elhallgatja az énekügyi bizottság s hivatolt jegyzőkönyvében nem említi, hogy az egyes átdolgozók

mihez tartsák magukat, dolgozataik külalakját s tartalmát illetőleg?

A külalakra nézve általánosságban annyit mond csak, amennyit mondás nélkül is tudhatni, hogy t. i. dolgozatunknak a magyar nyelv- és verstan szabályaival megegyezőnek kell lenniök. De azt, amire itt különösen szükség lett volna, hogy t. i. a régi s meghagyandóként jelölt dallamok méretére írják-e az illetők dolgozataikat, vagy szabadon választhatnak versalakot? — ezt nem határozza meg. Emiatt nem tájékozódhatván, tudom, hogy többen a régi — magyarosnak korántsem mondható — formákba nyügözték sz. Dávidot. De föltehető az is, hogy többen, élve a határozatlanság szabadalmával, saját tetszésük szerint olyan alakot választának, melyre dallam nincs a mi Énekes-könyvünkben. Valyon már melyiket tartja meg vagy veti el a bizottság? nem tudni; csak az bizonyos, hogy e határozatlansággal nem kis fejtörtést okozott a bizottság a szent poéták táborában és nem csekély munkát szerze önmagának, oda kerülvén majd eléje egyugyanazon ének régi s új alakban. E zavarból kiszabadulhatna ugyan a bizottság, ha dallamokat utólag íratna a meglevő szövegekre; de — mint látni fogjuk — a dallamokra nézve is épenily határozatlanság vehető ki az énekügyi bizottság jegyzőkönyvéből.

Hát a tartalom? Erre nézve is csak általánosságban nyilatkozik a bizottság. „A zsoldárok kijavítása — ugymond — az eredeti héber szövegre és a Szecezi Molnár Albert-féle fordításra való tekintettel eszközözendő.“ Az eredeti héber szövegre utalás mindenikben azon gyanút ébresztetheti, hogy a bizottság kétségkívül betűhöz ragaszkodik, s orthodox álláspontján kizár minden önálló, szabadabb, keresztyéni s magyar felfogásból kiinduló dolgozatot. A sz. poéták közül ennél fogva sokan hiszik, hogy a zsoldárokbá nemcsak új eszmét, de képet, hasonlatot, költői kifejezést sem szabad mást adni, mint az eredeti héber szöveg vagy legfeljebb Sz. Molnár Albert adott. Aminthogy az eddig, itt-amott megjelent mutatóványok eléggé igazolják a szent poéták eme tartalmi lenyügözését, betűhöz ragaszkodását. A különben derék, szabadelvű Fejes, nemhogy a szövegbe logikailag különben sem illő versszakot (strophát) vagy eszmét; de még egyetlen zsidó hasonlatot s szokatlan képet sem mert kihagyni, közlött mutatóványaiban. Ily eredménye lesz — teljes valószínűséggel — másoknál is, az eredeti héber szövegre való utalásnak.

Hogy ez ne történjék, nem lett volna felesleges az alak- és tartalomra nézve, a nagy általánosságban kijelentett elveken kívül, némi részletes s közelebbi utasításokat is adni, így p. o. az alakra vonatkozólag kijelenteni, hogy választhatnak az írók a régi megtartott dallamok, vagy tetszés szerinti újabb versméretek közt; a tartalmat illetőleg pedig kimondani, hogy a bizottság nem ragaszkodik a betűhöz; a zsoldároknak csupán szellemét, örökbecsű költői szépségeit óhajtja, magyarzamatu alakban s keresztyéni szellemben átültetni.

És én azt hiszem, hogy a bizottságnak csakugyan nem volt s nem lehet szándékában a betűkhöz ragaszkodás. . . . S ha mégis az volna? — akkor bátran állithatjuk, hogy a zsoldárok olyatén átdolgozása, melynél fogva azok csupán a

mai nyelv- és verstan szabályainak feleljenek meg: nem nyereség, nem dicsőség reánk, magyar reformátusokra nézve, s ily értelemben távolról sem érdemelte meg a reá csak eddig tett fáradságot és költséget sem.

Dogmatikai, tehát keresztyén szempontot nem is említve, vannak a bizottság által meghagyandóként véleményezett zsoltárok közt is olyanok, melyek sem az eredeti héber szöveg szerint, sem Szezei szerint meg nem állhatnak, nemcsak nyelv- és verstani tekintetből, hanem *logikai, aesthetikai s magyar nemzeti szempontból*. Szeretném tudni — sok közül csak néhány példát hozva föl — hogy a 39-ik zsoltár 2—3. és további versei közt *mi logikai összefüggést* tud felfedezni valaki? Az átdolgozásban — részemről — én csak azt keresném, hogy mi a főszme s mi a költői szépség ezen vagy más zsoltárban. Az imént említett 39-ik zsoltárban az alapgondolat, az eszme: *az emberi élet mulandósága*. A 6—13-ik versekben nyilván ezt hangoztatja: „Csak tenyéryní az ember élete, mint az árnyék, elenyészik. Verejtékkel gyűjtött kincse, nem tudni, kié lesz; szépségét megemészti az idő, mint ruhát a moly... Mulandó minden! Balgatag, kinek bizalma van ilyekben. Én megnémulok, nem dicsekszem, nem bízom, csak benned, istenem!” Ez az eszmemenet, a többi elhagyható, sőt elhagyandó. — De hát Fejes és más sz. poéta alig meri azt így kidolgozni; mert akkor az eredeti héber szöveggel, sőt Szezei Molnárral sem egyez, s félő, hogy a bizottság dolgozatát elveti.

A zsoltárok aesthetikai vétségeit époly felesleges mutogatnunk, mint nem keresztyén hit- és erkölestani. Ezeket — úgy hiszem — Nagy Ignác barátunkon kívül senkisémmel védelmezi. Sértés nélkül lehetetlenség feltennünk az énekügyi bizottságról, hogy mindezeket azon módon kívánja átvétetni, amint az eredeti héber szövegben vagy Szezeiben van; hanem enged a poéták licentiájának, izlésének s keresztyén érzületüknek. Csupán a *magyarságról* szólunk még röviden. Köztudomású, hogy lehet fordításban valamit jó magyarsággal visszaadni, anélkül, hogy az mégis valóban magyar lenne, mely ellenmondás a tárgy idegenszerűségében, különösen a képek, hasonlatok átvételében rejlik. Így p. o. a 128-ik zsoltár a családi boldogságról zeng. Mily öröm, boldogság az, midőn — Szezei Molnár szerint —

„Láthatod gyermekidet
Te asztalod körül,
Renddel, mint olajvesszőt.”

kétségkívül szép hasonlat Palestina, de nem Pannonia ege alatt. Itt „virágok a bokorban,” vagy „zöld levelek az ágon” érthetőbb, magyarosabb hasonlat. Hanem az eredeti héber szöveg és Szezei áll kivont palossal a sz. poéták előtt: „Ne bánts, annak úgy kell lenni az utósó jottáig!” És úgy lesz. Olajvesszőhöz hasonlítjuk énekünkben a gyermekeket, aminek csak annyiban van némi értelme, hogy kálvinisták vagyunk, kik — tudvalevőleg — „zsírosszájuk” már gyermekkorukban.

Nem kisebb zavart okoz sz. poéták és zenészek, aztán ezek és majd a bizottság közt ez utóbbinak a *dallamok megíratása iránti határozatlansága*. A jegyzőkönyv 7-ik pontja azt mondja, hogy a dallamok egy kulesra átírásáról később, ellenben új, eredeti magyar énekek szerzéséről *már most* lesz gondoskodva. Tehát a dallam egy része most, a

többi azután lesz meg- és átírva? s miért nem egyszerre, a szöveg teljes elkészülése után? A dolog természetes menete talán az, hogy előbb írjanak a Szászok, Fejesek szöveget, azután csináljanak hozzá zenészeink dallamot; különben nagy zavar lesz, melyből évek múlva sem lábolhat ki a bizottság, eléállván több oly eset, hogy a beadott s elfogadott jó zenei darabhoz nincs szöveg s viszont. Utasítják ennél fogva a poétát a zenészhez, majd pedig ezt amahoz.

Érdekes volna tudni laikus, nem zenész egyéneknek is, hogyha már a bizottság kimondá azon szép főelvet, miszerint *eredeti magyar Énekes-könyvet akar szöveg és dallamra nézve*: miért tartotta meg mégis a francia eredetű zsoltárdallamokat legalább oly nagy (47) számban? Sok ez a jóból! Pedig még ehez járul 19 dallam a magyar, ugyanannyi az erdélyi s legalább 15 az eredeti legújabb megírandók közül, úgyhogy az új Énekes-könyvben összesen éppen 100 dallam lesz.

A *honoráriumra* nézve is ily határozatlanságot tanúsít az énekügyi bizottság, a d) pontban említett „*illendő*” jelző nagyon relativ fogalom lévén. Pedig lehet, hogy némelyik poéta strófaként, vagy legalább darabonként, 1 aranyról ábrándozik (ami nem valami hallatlan nagy „*illendőség*,” s nem is képtelenség, maga az Énekes-könyv behajtván ilyen honoráriumoknak megfelelő tiszta jövedelmet, melyet az első években *illendőbb* helyre nem is tehetne magyar ref. egyházunk) és adatik majd neki soronként 10 krajcár, az is a jövő decenniumban, majd ha előbb a nyomdai költségek letörlesztetnek, s így beteljesül a szegény magyar sz. poéták is Dumas keserű satyrája, hogy a nyomdász, a papírgyáros, a betűszedő, a festékesináló, betűöntő, rongyszedő, a könyvkötő, a könyvtáros mind hasznot lát, mind megél, — csak maga az író nem.

Ismét nem lett volna felesleges, mivel méltó a munkás a maga jutalmára, határozottan kiírni a nyílt pályázatnál az eredeti darabok szerzőinek s a zsoltárok átíróinak és a javítóknak, végre a zeneszerzőknek külön-külön, számokban beszélő *illendőbb* munkadíját.

Vége a dolgozatok benyújtási határidejét sem tűzte ki a bizottság.

Ime, ezek azok, amelyeket az énekügyi bizottság elhallgatott vagy nem határozottan jelölt ki; de amelyekben az intézkedés még tán most sem késő és nem is felesleges, ugyanazért tisztelettel ajánlom ezeket az illetők becses figyelmébe.

Szentkúti Károly.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Megjegyzések

Gérecz Károlynak „Bevezetés a ref. keresztyén vallásra” című munkámra, e lapokban közzétett bírálatára.

Nevezett munkámat Gérecz Károly úr szíves volt — a lehető legnagyobb aprólékosságra is kiterjeszkedőleg — megbírálni. E bírálatról legkevésbé sem vonom meg a jóakaratot; de mindamellett nem szabad hallgatással mellőznöm azt, mert jelzett művet *nagyon ferde világításban* mutatta be a nagy közönségnek. Ha talán saját kiadványom

lett volna e munka: elhallgattam volna; mert hiszen, még ha mindenben igaza volna is: az ily prot. munkák nem szokván több kiadást érni, észrevételeinek és jó tanácsainak hasznát úgy sem vehettem volna. Azonban ezen munka a főtisztelt dunamelléki ref. egyházkerület költségén jelent meg és az e művet becsületesen is honorálta. Kötelességem tehát, hogy Gérecz úrnak e munkát illető vádjait és kifogásait kellő értékre szállítsam alá. Ezt megvárhatják tőlem bírálóim, kik e munkát kiadásra ajánlották, megvárhatja a vallástani kézikönyveket készített egyházkerületi bizottság, mely azt a bírálók meghallgatása és egy újabb átnézés után elfogadta, és végre: maga a dunamelléki ref. egyházkerület. Midőn azonban művem védelmére felszólalok: igyekezni fogok megszerezni azon bátorságot, hogy ahol a nevezett bírálónak igazságát látom, azt beismerjem és kijelentem, hogy munkámat magam sem tartom tökéletesnek; de ilyen emberi munka nincs is.

I.

A bíráló *nagy igazságtalanságot követett el munkám ellen és ellenem, midőn a bírálathoz fogott, anélkül, hogy munkám keletkezése körülményeinek utánajárt és kifürkészte volna: mily igényeknek és kívánalmaknak kelle vezérkönyvemmel megfelelnem?* Még csak annyi fáradságot sem vett magának, hogy a könyvemhez írt *előszót* átolvasta volna! Hogy ezt sem tette, mutatja a bírálónak — e lapok 17. számában, a 300-ik hasábon olvasható — emez önvalomása: *„Nem tudhatjuk: mi az oka, az illető egyházkerület tanterve-e, vagy talán valamely a szerző elé tárt alaptervezet; de szerintünk a tananyag nem egészen helyesen van megválasztva, következésképpen a tanmenet nem jó.“*

Én, ha a kérdéses vezérkönyvnek bírálója lettem volna, mindenesetre úgy jártam volna el, hogy midőn az *előszóból* megértettem, miszerint a kérdéses vezérkönyv *pályamű*, utánajártam volna: mik voltak a pályakérdés föltételei; továbbá mily igényei és követelményei vannak azon egyházkerület tantervének, mely a megbírálandó könyvet iratta? Bíráló ezt nem tette.

A pályakérdés nem volt titok; az *előszó* is megmondja, hogy a pályakérdés a „Prot. egyházi és iskolai lapban“ kétszer megjelent. Ime ide iktatom azt, amint megjelent, ekként: „Kivántatik a népiskolai vallástanítók számára egy vezérkönyv, mely a népiskolai I. és II. osztály vallási tananyagát s az ehhez szükséges módszertani utasításokat magában foglalja.

Irányadóul szolgáljon a nevezett egyházkerület 1880. évi tanterve, melynek ide vonatkozó helye így szól: I. oszt. Erkölcsi és illedelmi szabályok, az Isten ismeretére való vezetésből Isten tulajdonságai, néhány ó- és új-szövetségi szent történet elbeszélő modorban, kézikönyv nélkül (imádságokról külön lesz gondoskodva). A tanterv azonban ne kösse meg a pályázni kívánók kezét, tekintsek azt csak keretnek s járjanak el a methodica józan szabályai szerint. Ajánlatos lenne, ha a Nagy László „Beszéd- és értelemgyakorlatok“ modorában járnának el, s az ott fölvetett körhöz hasonlóan, hogy azokkal párhuzamosan tanítani is lehessen, tárgyalnák: 1. az iskolai és községi életet; 2. a családi

életet; 3. az előjárók hivatását, a természet tárgyaira való figyelmeztetéseket; 4. az egyházi életet (lásd Kiss Áron „A prot. népisk. vallástanítás módszertanát,“ 43—44. lap). Az anyag beszélgetésekből s olvasmányokból álljon. Az olvasmányok azonban ne csinált morálu, érzelmős, költött történetek, hanem a biblia s hazai történetek köréből vett tanulásra érdemes elbeszélésekből legyenek. Az Isten ismeretere vezetés alatt a Zákány-féle észvallás van értve, mely az elbeszéléseknél sok használhatót nyújt. Összesen 100—120 kis olvasmány s elbeszélés szükséges. A pályázatok a jövő 1881-ik évi husvét első napjáig alúírottához küldendők sat. Kecskemét, 1880. szept. 27. Fördös Lajos, a bizottság elnöke.“

Ez újabb hirdetésre az én munkám 1880. december 6-án már nagytt. Fördös Lajos főesperes úr kezeihez érkezett. Több nem is adatott be. Az *előszó* elmondja, hogy az 1881. május 14. sat. tartott egyházkerületi közgyűlés 89. I. sz. szerint Ádám Gerzson, Magyar Antal, n.-kőrösi igazgató-tanárok és Nyujtó Pál ceglédi tanító, oly végzéssel küldettek ki, hogy a vallási tankönyveket készített bizottság, „az ő külön bírálatuk alapján“ döntsön a pályamű sorsa felett. Nyujtó Pál azonban hivatali elfoglaltsága miatt a bírálattól visszalépven, helyette Hajdu László, n.-kőrösi tanító hívatott fel. A bírálók külön jelentéseiket beadták, s minthogy a munkát mindannyian elfogadhatónak jelentették ki, a vallási tankönyveket készített bizottság 1881. aug. 26-án Nagy-Körösiön összeült sat. és e munkát elfogadta. E bizottsági ülésen a munka újból átnézetett s *minthogy, kivált a gyakorlati használhatóság szempontjából, egyes bizottsági tagok helyeseknek talált észrevételeket tettek, a szerző felhívatott, hogy az észrevételeket venné figyelembe.“* Így nyerte kérdéses vezérkönyvem jelen szerkesztet, anyagja megválasztását, tanmenetét és kidolgozását.

Készült tehát ez a Vezérkönyv, a főntebb közölt pályakérdés és a dunamelléki reform. egyházkerületi tantervnek megfelelőleg, annyira a bírálók és az egyházkerületi vallásos kézikönyveket készített bizottság kívánalmának megfelelőleg, hogy az erkölcsi és illemszabályok, imák, versek, énekek sat., az újból való átdolgozás alkalmával többszörösen lönek változtatva és illetőleg a nevezettek tetszése szerint módosítva és átalakítva.

Midőn tehát Gérecz K. úr munkámat bírálta, legelsőben is magát a pályakérdést és illetőleg a dunamelléki ref. egyházkerület népiskolai tantervét kellett volna megbírálnia és ha a pályakérdést és tantervet helytelennek találta: munkámat csakis annyiban helyteleníteni, amennyiben azokkal megegyezik. Ez a tanterv pedig kapható, ha könyvtári úton nem is, de mindenesetre az egyházkerületi tanítóképezde igazgatóságánál Nagy-Körösiön. Különben a vallásos tananyagra vonatkozó része közölve van a Dr. Kiss Áron „Prot. népiskolai vallástanítás módszertana“ 85. sat. lapján, ahol a többi prot. egyházkerületek ide vonatkozó tantervei is adva vannak.

Gérecz úrnak — munkámról következtetve — kifogása van a dunamelléki ref. egyházkerület népisk. vallási tanterve ellen. Helyes; ezt ő teheti. De kérdés: valyon olyan minden megdondolás nélkül készült-e ez a dunamelléki egyházkerü-

leti népiskolai vallás-tanterv? Valyon rossz-e az azért, hogy egykissé másforma mer lenni, mint éppen pl. a tiszáninneri tanterv? . . . Gérecz úr persze igennel felel; a mi egyházkerületünk pedig azt éppen nem tartja rossznak. Hogy pedig ezen tanterv nem meggondolatlanság szüleménye, ki fog az tetszeni, ha keletkezésének körülményeit elsorolom.

Az 1871. évi egyházkerületi tanterv több tekintetben módosítást igényelvén, Magyar Antal, n.-kőrösi ref. tanítóképezdei igazgató megbeszélte azt a képezdei tanári karral, majd a n.-kőrösi jelesebb tanítókkal, végre a kecskeméti ref. egyházmegyei hivatalos tanító-testülettel; azután a kecskeméti ref. egyházmegyei tanügyi bizottság, illetőleg közgyűlés elé jutott s ajánlólag terjesztetett a dunamelléki ref. egyházkerületi tanügyi bizottság s végre a közgyűlés elé, mely 1877. június 1-én kelt 112. számú végzésével „megbizta Gönczy Pált, Dr. Kiss Áront és Molnár Aladárt, hogy adjanak a kérdéses tantervet illetőleg érdemleges véleményt s azt Török Pál püspök úrhoz terjeszszék be, ki azon esetben, ha a bírálók a munkát elfogadandónak véleményezik, gondoskodni fog annak kinyomatásáról és oly időben leendő szétküldetéséről, hogy a közelebbi iskolai év kezdetekor minden egyháznak már kezénél legyen.” (Dunamelléki reform. egyházker. 1877. évi május 26. s köv. napi jegyzőkönyv, 112—113. lap).

A nevezett megbízottak a benyújtott tantervet, 11 pontba foglalt módosítás kíséretében terjesztették ismét a dunamelléki egyházkerületi közgyűlés elé, mely azt 1878. június 20. (d. u.) 87. számú határozatával, a beterjesztett módosításokkal együtt elfogadta s a tanügyi bizottság által készített utasítások és általános óraterv kapcsában ki is nyomatta. (Lásd a dunamelléki ref. egyházker. 1878. június 15. s köv. napjain tartott gyűlésének jegyzőkönyvét a 77. lapon és a dunamelléki ref. egyházker. népiskoláinak tantervét sat. Az 1878. júniusi közgyűlés jegyzőkönyvének 87. sz. alatt foglalt határozat értelmében kiadta Kovács Albert. Budapest. Franklin-társulat, 1878.)

Én azt hiszem, hogy azon gyakorló-tanítók, tanárok, papok és tanférfiak, kik ezen egész tanterv készítésére be-folytak, elég kezességül szolgálhatnak annak helyessége s következőleg az I. és II. osztály vallásbeli tananyagának beosztására és így: a munkámban felfedezhető tananyag helyes megválasztására s a tanmenet jóságára nézve is, a Gérecz Károly úr ellenkező véleménye dacára.

Ennyit a munka keletkezését s a tananyag kiválasztását és beosztását illetőleg. Aztán menjünk át a részletekre.

(Folytatása követk.)

H. Kiss Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Egyházkerületünk ez évi tavaszi közgyűlését, szokásos helyén, Miskolcon tartotta meg, április hó 25—27. napjain, főt. Kun Bertalan, szuperintendens és nagyméltóságu idősb b. Vay Miklós, főgondnok elnöksége alatt. Mindenekelőtt szuperintendensünk buzgó és emelkedett szellemű

imájában, meleg szavakkal és meghatott kebelvel adott hála-kat a gondviselésnek ama kegyelméért és hatalmáért, mely-lyel szellemi, erkölcsi, vallástársadalmi életünket és ügye-inket koronkint vezeti és megőrzi, majd ugyancsak erőt és kegyelmet s egyszersmind az egyetértés lelkét kérte köz-tanácskozásunkra. Ezután főgondnokunk, báró Vay Miklós úr ő excellentiája mondotta el elnöki beszédét, melyet, ref. egyházunk jelenlegi egész helyzetét hűen rajzoló és átte-kintő nagyfontosságánál fogva, a gyűlésen jelenlévő szép és nagy közönség általános lelkesültséggel fogadott s melyet lapunk mai száma egész terjedelmében közöl. Ő excellentiája a gyűlést, beszéde végén megnyitottnak jelentvén ki, szu-perintendensünk adta a lefolyt év történetét. Mindnyájunk-nak jól esett abból hallanunk az egyházi és iskolai életünk ör-vendetes, a jövőre nézve megnyugtató és biztató adatokat. Mondotta, egyebek közt, hogy a jó rend, az egyházak ugy szellemi, mint anyagi érdekeinek előmozdítása végett tett intézkedések általában az egyházakban kellő tisztelettel és figyelemmel fogadtatnak; az egyházi és iskolai épületek javítása, habár áldozattal is, legtöbb helyen a legnagyobb készséggel eszközöltetik; a hívek áldozatkészsége, a nehéz idők dacára is, meghozta adományát az úr oltárára. Álljon itt ez adat bizonyítására az a tény, hogy egyházkerüle-tünkben az adakozások egész összege és értéke 21,891 ft. Építkezésre, ezen felül, 38,825 ft. fordított. Az egy-háztartás más ágaiban is, minők a lelkészek, tanítók fizetésé-nek behajtása, az egyházi, iskolai épületek tűz ellen való biztosítása, egyházak, lelkészek, tanítók földjeinek művelése, ott, hol az kötelezve van, a gyermekek iskoláztatása, kevés kivétellel, mind jó rendben megy. Mindezek, külső jelei és nyilvánulásai ugyan a vallásos életnek, de bizonyára vala-mennyien oly öröndetes tények, melyek hűveink jóakarató-ról beszélnek és tanuskodnak. Ezek mellett az egyházi élet kedvező jelenségei közé sorozhatók még az egyházak kebe-lében létező békésebb viszonyok is. Egyházmegyénkint alig egy-két egyházban vannak ezek megzavarva; a béke helyre-állításán az egyházmegyei kormánysszékek ezekben is ére-lyesen munkálkodnak. Legtöbb vitás kérdést meritenek fel az egyházak kebelében a lelkész s tanítói földek után fize-tendő adók, ezeknek kik által történő fizetése. A lelkészek, tanítók, presbyteriumok, lelkiismeretesen igyekeznek meg-felelni kötelességüknek, s az ily jó igyekezetet, természe-tesen szükségesképen áldás koronázza, s így sikerülni fog néhány hanyatlásnak indult egyházunkat a végképen való elszegényedéstől s ezzel együttjáró elpusztulástól is meg-mentenünk. Mindezen öröndetes, lelkünket méltán emel-kedésben tartó állapotok előidőzésére mennyire igyekeznek egyes kiválóbb buzgóságu egyháztagjaink, a sok közül csak azt említjük meg e helyen — mert hiszen az adományok hosszú sora, meg leendő örököltve egyházkerületünk jegyző-könyvi lapjain — hogy a hazai növelésnek általában, a nö-nevelésnek pedig különösbbe is barátja, tekintetes *Ferenczy* Lajos úr, ki, mint a sárospataki főiskolának egykori növen-déke, ezen tanintézet iránt is kitűnő jelét adta annak ide-jében, a tápintézetre tett 2 ezer forintos alapítványával, jelenleg, úgy szólván fáradságos élte munkásságának gyümöl-csét tette le a nevelés oltárára azzal, hogy *haldla esetére*

Mai számunkhoz egy félív van mellékelve.

10,000 forint alapítványt tett a miskolci egyházkerületi főlednynövelde javára s ez alapítványt már most kellőleg biztosította az intézet számára. Mindenestre oly ténye a protestáns buzgóságnak, mely előtt a legbensőbb hála és köszönet érzelmével állunk meg e helyen is.

Közgyűlésünk hivatalos személyzetének kiegészítése végett, Ragályi Gyula úr, a gömöri egyházmegye közelebb elválasztott segédgondnoka, letevén hivatalos esküjét, szuperintendensünknek, a közgyűlés érzelmait tolmácsoló szíves üdvözlétének és jókívánatainak kifejezése mellett foglalta el helyét, s azon közlekedéssel fogadott nyilatkozatot tevén maga részéről, hogy ezután is a legnagyobb készséggel és buzgósággal fogja szolgálni prot. egyházunknak ügyeit. Ennek alkalmából indítványoztatott, hogy, miután az egyházkerületi hivatalnokoktól kívánt esküminták részint korszerűtlenek, részint igen is hosszúak, a zsinat pedig, ahová utalta azoknak átnézését egyházkerületünk, sok teendője miatt, ez ügyet el nem intézhette: neveztessek ki egy küldöttség az esküminták átnézésére, illetőleg alkalmasabbak fogalmazására. Az indítvány egyhangulag elfogadtatott s e célra, szuperintendens úr elnöklete alatt, tagokul a bizottságba Ragályi György, b. Vay Béla, Debreczeni Gábor, Nagy Pál és Bizony Ákos neveztetek ki.

Mult évi közgyűlésünk egyik határozata véleményes jelentést kívánván azon munkálatra vonatkozólag, melyet a tiszántúli egyházkerület készített a Debrecenbe tervezett prot. egyetem, illetőleg tanárképződe ügyében, határoztatott, hogy minthogy e kérdést a legközelebbi zsinat alapelveiben és főbb vonásaiban már tárgyalta s az ez irányban szükséges intézkedések megtételét a konventre bízta, a fennforgó kérdésnek ez időszert való megbeszélése feleslegessé vált s a sárospataki tanári kar tüzetesebb véleményét e tárgyban majd azon időre várja be, mikor a nagyfontosságú ügy a konventi tanácskozások sorrendjén ujjalag előkerül.

Tüzetes tárgyalás alá vétetett a Baldácsy alapítvány kezelő-bizottságának jelentése. Ebben a bizottság jelenti, hogy az alapítvány peres ügyei szerencsésen lebonyolítottak; majd részletes ismertetését adván a hagyomány mai állásának, a jövő kezelésre nézve tesz indítványokat s jelöl meg irányadó elveket. Ez irányelveket egyházkerületünk, az általa kiküldött bizottság jelentése és megbírálása után, főbb pontjaiban helyesnek találta s elfogadta, s abba a bizottságba, mely a szóban forgó kezelési alapszabály-tervezetet fogja elkészíteni, maga részéről rendes tagokul szuperintendens urat és Mocsáry Lajost, póttagul pedig Bernáth Elemér urat kérte fel; jóelőre is kikötötte azonban egyházkerületünk, hogy a kezelési szabályokhoz való hozzászólás jogát mindenestre fenntartja.

Mindjárt ezután két felebbezett ügy tárgyalatott: az erdőbényei lelkész- és a balogi tanítóválasztási ügy. Az elsőre nézve oly határozatot hozott egyházkerületünk, hogy miután az erdőbényei egyház háromszori, bár sikertelen választása által a törvény szellemének és irányzatának tényleg csakugyan igyekezett eleget tenni, továbbá egyházkerületünk, a fennforgó körülményekre tekintvén, a törvény betűitől már más alkalommal is eltért; aztán ezek mellett az erdőbényei egyházat sem akarja az újabb választás zak-

latottságának kitenni, s végre mert az egyhangulag elválasztott segédlelkészben, Czinke Istvánban is méltányolni és jutalmazni kívánja annak szorgalmát s jóirányu törekvését: Czinke István megválasztását helybenhagyja s megerősíti. A balogi tanító-választásnál pedig az egyházmegye azon ítélete hagyatott helyben, melynek értelmében az elválasztott, már előbb ott működő segédtanító, rendes tanítóul azért nem erősítettett meg, mert a tanítóképesítési vizsgát, a kiszabott időre nem tette le.

Közgyűlésünk második napján mindenekelőtt a sárospataki főiskolára tartozó szellemi és anyagi ügyek vétettek tárgyalás és elintézés alá. Ezek közül némely oly ügyek, melyek halasztást szenvedhetnek, a legközelebbi nyári s épen Sárospatakon tartandó gyűlés tárgyaúl tartattak fel és tüzetek ki. Ilyen, egyebek közt, Idrányi Ferenek azon írata, melyben indítványozza, hogy a főiskolai pénztár állapotának javítása céljából, szüntetessék meg Sárospatakon a jogakadémia, s ilyen az abauji egyházmegyének azon felterjesztése is, melyet a főiskola vagyoni állapotára vonatkozólag készített. Ezen körből hozott határozatok közül nevezetesebbek a következők: a főiskola által kiadott könyvek minél szélesebb körben leendő elárúsítása céljából, jövőre egyházmegyénként, sőt a szükséghez képest, még körlelkézi járásonként is albizományosok lesznek az egyházmegyék által felállítandók; az irodalmi kör pedig felkérte, hogy igyekezzenek minél előbb elkészíttetni s használat alá bocsátani a még eddig hiányzó népiskolai tankönyveket, s a gazdasági választmánnyal érintkezve, arra törekedni, hogy a könyvek lehető olcsó áron állittassanak ki. A betegsegélyző-egylet azon kérelme, melyszerint az ápolónő fizetését továbbra is a főiskolai pénztár fedezze, nem teljesítettett, azon ok miatt, mert míg a főiskola pénztárát mindig újabb kiadások terhelik, addig a betegsegélyző-egylet, legalább ez idő szerint, még megbírhhatja ezen, különben sem igen nagy kiadást. A főiskolai énekkar és önképző-társulat kérvényét, melyben a száz-, illetőleg ötvenéves emlékünnap költségeinek fedezésére 500 forint segélyt kértek, a protestáns áldozatkészség intézte el, oly módon, hogy a mondott célra b. Vay Miklós úr ő excellenciája, maga részéről azonnal 100 frtot ajánlott fel; e szép példát aztán az adakozások egész hosszú sora követte, s ily módon rövid idő alatt 265 frt. gyűlt be az ünnepély költségeinek fedezésére. A főiskola anyagi ügyei közül említésre méltóbbak, hogy az Antal-féle ügyben, a per tovább folytatása elhatároztatott, a Kun Dániel örökösivel való kárpótlási ügy, előleges megvizsgálás és véleményadás végett, a főiskola anyagi ügyeinek megvizsgálására, már régebben kiküldött bizottsághoz tétetett át. A mult évi számadás eredménye, a számvevőszék jelentése folytán, tudomásul vétetett; a jövő évi költség előirányzata bemutatott és szintén tudomásul vétetett, azon utasítással, hogy az illető gazdasági választmány, amennyire az lehetséges, igyekezzenek megtakarításokat tenni, a költségvetésben előirányzott kiadásoknál. Ugyanezen nap délutánján egy sajnos fegyelmi ügy tárgyalatott és intéztetett el konsistoriumi gyűlésben, melynek eredménye a közgyűlésben kihirdettetvén, vehettük tudomásul, hogy a bánhorváti lelkész, papi hivatalától végképen megfosztatott s tőle a papi oklevél visszavétetik.

Közügyülésünk többi tárgyait számos, az egyes egyházmegyék által már belkörüleg elintézt s ide többnyire csak tudomásvétel vagy jóváhagyás végett felterjesztett ügyek képezték, s így azok helyi érdeküknél fogva, nem is férhetnek be tudósításunk keretébe. Azt, gyűlésünknek ismertetésénél örömmel kell megjegyeznünk, hogy egyike volt a legnépesebb összejöveteleinknek s jól esett látnunk, úgy a folytonos és kitartó érdekeltséget, mint az egészet átható nyugodt és mindeneket megfontoló higgadtságot.

Mitrovics Gyula.

Vállyi János, szatmári ref. egyházmegyei segédgondnok 25 éves jubileuma.

A szatmári reform. egyházmegye április hó 18-án, 19-én és 20-ikán tartá tavaszi közgyűlését Szatmáron, nt. Kiss Áron esperes és Vállyi János segédgondnok urak elnöklése alatt.

Mellőzve a gyűlés folyamának ismertetését, itt csak azon örömnappalról kívánok röviden megemlékezni, mely e gyűlést kétszeresen fontossá tévé, s méltán biztosít annak kiváló helyet egyházmegyénk történetének lapjain.

A gyűléssel összekötve, annak első napján, április hó 18-án ünnepeltük meg ugyanis egyházmegyénk szeretve tisztelt segédgondnokának, Vállyi János úrnak 25 éves segédgondnoki jubileumát.

Ha valaki évek hosszú során keresztül ép erővel, buzgalommal folytatja hivatalát, s nyugodtan nézhet vissza egy 25 éves múlt eredményeire: ez is szép ajándéka az isteni kegyelemnek; de ha valakit a közbizalom vezéri polera emelt, s negyedszázados működés után az őszinte tisztelet, szeretet és törhetlen ragaszkodás hozza meg számára a hála és elismerés babérkoszoruját: ez oly kivételes szerencse és áldás, mely csak kevés kiválasztottnak jut osztályrészül.

És Vállyi János úr e kevés kiválasztottak közzé tartozik. Midőn 1856-ban a szatmári ref. egyházmegye őt az akkor oly terhes, nagy felelősséggel járó segédgondnoki székre meghívta, már oly mult állott háta megett, mely méltán nyújtott kezességet a jövőre. És ő a hozzá kötött reményeket fényesen igazolta. Azon sötét időben lángoló hazafiságával, egyháza iránti szeretetével, férfias bátorságával ott tündökölt azon első között, kik egyházunk, hazánk jogainak, önállásának védelmében maguknak örök érdemeket szereztek. Majd a békésebb napokban nagyérdemű elnöktársával, Kiss Áron esperessel, időt, fáradságot nem kimélve, az ütött sebek begyógyításán fáradozott, s kitartó buzgalma, ügy-szeretete mindég felkereste a tért, hol egyházának használhatott, s ma is, annyi évek küzdelme, fáradsága után dicsekedve mondhatjuk őt magunkénak.

Mi, akik jeleseinket nem jutalmazhatjuk világi fényvel, hatalommal, örömmel ragadtuk meg az alkalmat, hogy elismerésünknek, hálaunknak bár egyszerű, de annál szebb, mert valódi érdemen alapuló kifejezést adhassunk.

Egyházmegyénk csaknem összes lelkészei, tanítói, az egyházak küldöttei, tehetségesebb hitrokonok, a megye távolabbi részeiből is összesereglett intelligens egyének,

együtt egy impozans közönséget alkottak, kiknek szállása és ellátásáról a szatmári és németi testvér-egyház vendégszeretete gondoskodott. Más egyházmegyei hitrokonaink pedig küldöttségileg történt képviseltetésük által kifejezést adtak annak, hogy midőn a mi örömünkben testvéreileg osztoznak, ugyanakkor itt nemcsak egy szűkebb kör, hanem összes hazai ref. egyházunk szolgálatában szerzett érdem kellő méltánylása célunk.

Az ünnepély a nevezett napon reggeli 10 órakor kezdődött a szatmári diszes ref. templomban. Miután a közönség a 37-ik dicséretnek két első versét eléneklé, a gimnáziumi énekkar működött közre egy szépen elmondott darabbal. Majd felállott Kiss Áron esperes úr, s megható ima után az ünnepeltnek a haza és egyház szolgálatában szerzett érdemeit sorolta elő. Elmondá egyházmegyénknek a lefolyt 25 év alatti történetét; megragadó vonásokkal festette az elnyomatás korszakának szomorú, de mégis dicső- emlékü küzdelmeit; a hatalom üldözései, az ezek ellen kifejtett védelem, hősies ellenállás felejthetlen napjait ismét elvezette szemeink előtt, rámutatva azon férfura. ki e küzdelemben vezérünk, Mózesünk volt, ki mindenét kockára tévé, törhetlen jellemmel, férfias bátorsággal örködött megtámadott jogaink, önállásunk felett, példájával lelkesítve a küzdőtársakat, bátorítva a csüggedőket. Elmondá a harc lezajlása után következett békésebb napok eseményeit, kiemelve ünnepelt segédgondnokunk fáradhatlan szorgalmát, hivatali hűségét s áldozatkészségét, melynek eredménye az, hogy a bizalom, mely őt 25 év előtt a segédgondnoki székre hívta, azóta nemcsak hogy nem csökkent, sőt a legbensőbb szeretetté, tiszteletté s ragaszkodássá fokozódott. Melegen emlékezett meg együtt folytatott hivataloskodásuk 22 évéről, Isten áldását, védő kegyelmét kérve jövőre is szeretve tisztelt elnöktársa drága éltére.

Majd a szatmári ref. egyház főgondnoka, Böszörményi Elek üdvözölte a szatmári s németi ref. testvér-egyház nevében az egyházmegyei közgyűlést, ünnepelt segédgondnokunkat, mint egyházmegyénknek 25 év óta kitartó buzgalmu világi elnökét, az egyház és iskola, közelebbről a szatmári gimnázium pártfogóját; továbbá a nagy-bányai egyházmegye két küldöttjét, Bencsik István esperes és Ujfalussy Miklós segédgondnok urakat.

Vállyi János segédgondnok úr meghatottan köszönte meg a tiszteletnek és szeretetnek ezen reá nézve nagybecsű nyilvánítását. Bár — ugymond — mindég főtörekvése volt a hozzákötött várakozásnak, tehetsége szerint megfelelni, de ha munkáját siker koronázta, azt az, isteni kegyelem után, egyedül tisztársai, a lelkesi kar és hit-sorsosai buzgó támogatásának köszönheti. Kéri e bizalmat, szeretetet ezutánra is, melyet megőrizni halála órájáig legfőbb törekvése és boldogsága leendő.

Végre Bencsik István esperes úr fejezte ki meleg szavakban a nagy-bányai egyházmegye üdvözlését az ünnepelt iránt, ki mindnyájunknak büszkesége, ki nemcsak a szatmári ref. egyházmegyéé, hanem egész ref. egyházunké. Ennek végeztével a gimnáziumi énekkar s a gyülekezet éneklése zárta be az ünnepélyt.

Délután 2 órakor, mintegy 200 vendég részvétele mellett, közebed volt. Az elismerés, tisztelet, felekezeti különbség nélkül eljött lefizetni adóját. Ekkor történt a számos aláírással ellátott díszes emlékkönyv átadása, melyet Illyés István, egyházmegyei főjegyző, igen szépen sikerült beszéd kíséretében nyújtott át. Vályi János úrnak megköszönő, hálás szavai után, ősi magyar szokás szerint, megeredt a dictiók árja, s vidékünk leggyakorlottabb szónokai újabb babérokat szereztek.

Ebéd ideje alatt érkezett meg a mátészalkai tisztelők távirati üdvözlője, s ugyanekkor olvastatott fel Kótay Lajos, szatmári jeles tanító alkalomszerű költeménye.

Nem lehet itt mellőznöm egy eseményt, mely ugy ritkasága, mint egy nemes szívre valló eredeténél fogva méltán megérdemli, hogy iránta elismerésünket nyilvánítsuk. Egyházmegyénk Géberjén nevű kised, többnyire vagyontalan tagokból álló egyháza, kevéssel ezelőtt templomépítéshez fogott. Az egyház főgondnoka, Jékey Mór úr, római katolikus vallásu földbirtokos, megyei volt alispán, ki eddig is folytonosan segítette ama kis egyházat, a közebed alkalmával, annak javára aláírási ívet indított meg, melyre maga első helyen 50 frtot jegyzett fel. Öt követték Vályi János úr 50 frttal s mások 10, 5 frttal stb. tehetségök szerint. Rövid idő alatt mintegy 225 frt. gyűlt össze. Nevezett főgondnok úr meleg szavakban fejezte ki az egyház nevében annak köszönetét s háláját az adományozók iránt, s kijelenté, hogy az adomány viszonzásául, s ama vagyontalan kis egyház bámulatos erőfeszítése s erkölcsi bátorságának méltánylásául ígéri, hogy a templom Isten segélyével rövid időn fel lesz építve. E nemes tett magában hordja dicséretét s a pártfogolt egyház hálájához méltán csatlakozhatunk közelismerésünkkel.

Bár Vályi János úr életrajza a történelem feladata, de nem lesz érdektelen azt főbb vonásaiban e helyen is megismertetni. Született Majtison, Szatmármegyében, 1826. november 24-én. Iskoláit a szülei háznál kezdte, Sárospatakon és Eperjesen végezte. 1844-ben az iskolából kijöven, párévi joggyakornokoskodás után ügyvédi vizsgát tett. A szabadságharcban fegyverrel szolgálta hazáját. A szatmári ref. egyházmegye által 1855. évi ápril 18-án tanácsbíróvá, 1856. július 30-án pedig segédgondnokká választott. Az elnyomatás idején egyházi autonomiánk védelmében tevékeny részt vevén, 1860-ban a nagyváradi országos törvényszék által bűnösnek mondatott ki, de a szelidebb idők beálltával a büntetéstől megmenekült. Szintoly tevékeny s kiváló szerepet vitt a megyei s országos ügyekben. A fejtérgyarmati, választó-kerületet 1861—1878-ig, öt országgyűlésen képviselte ritka elvhűséggel. 1878-ban, megrongált egészsége miatt, a képviselőséget nem fogadta el. Segédgondnoki hivataláról 1860-ban, a közte és akkori elnöktársa, Mészáros István, esperes közt felmerült elvi különbségek miatt lemondott, s őt követte az egész tisztikar. De ugyanazon évben ismét megválasztott. Ekkor foglalta el hivatalát jelenlegi elnöktársa, Kiss Áron, esperes úr is. Mindjárt hivataloskodásuk kezdetén, az egyházmegye összes egyházait személyesen látogatták meg; minden növendéket — több mint 3000 gyermeket — fejenként kikérdeztek, az újonnan szervezett presbyteriumokat kellő utasításokkal ellátták, a tapasztalt hiányokat orvosolták.

— Együttes hivataloskodásukkal egyházmegyénk életében új korszak nyílt meg. 1860 óta 7 egyház új templomot épített. 17 tornyot s templomot javított s ugyanennyi toronyfedelelet építtetett ércből. 17 új paplak, 31 új s 8 javított iskolaépület készült, s 10 harang szereztetett. Az egyházak anyagi javát célzó intézkedéseken kívül, szellemi téren is szép előhaladással találkozunk. Kitartó szorgalma mellett, a t. segédgondnok úr áldozatkészségének is több fényes bizonyosságát adta. Más adományain s a lelkeszi gyámintézet részére tett 400 frtos, s a tanítói gyámintézet részére tett 200 frtos alapítványon kívül, a mult őszön a lelkeszi gyámintézet részére ismét 50 frtot, a tanítói gyámintézetnek 50 frtot és a szatmári ref. gimnázium tanári nyugdíjintézetének 50 frtot adott. A domestica alapjához 1000 frttal járult.

Nyíri Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A százéves jubileum ügyében.** Szerény nézetem szerint, a célbavett ünnepélyre vonatkozólag legilletékesebben azok szólhattak volna, kik a jelenlegi éneklőkaron kívül állnak, s kik személyes jelenlétökkel díszesítendik majd annak idejében amaz emlékezetes napot. Ők adtak volna kifejezést mindannak, amit a hosszú száz év alatt, a sárospataki főiskola körében működött éneklőkar mult és jelenkori tagjaitól érdeklőleg várnak. De miután e tekintetben felszólamlás nem történt eddigelé — minthogy 1842-ik év bezártáig, csekélységem is számot képezett a hajdani éneklőkar díszes tagjai között — az éneklőkaron kívül álló közönség nevében, a következőkben adok kifejezést szerény nézetemnek, a napi renden levő ügyben. — Azon nézetben vagyok mindenkefelett, hogy egy százados emlék megülése alkalmával, arra kell irányulnia minden működésnek, hogy a század leforgása alatt történt minden érdekesebb mozzanatnak, az évek hosszú sora által már csaknem feledésbe hanyatlott képét — miként csak lehetséges és a körülmények engedik — felüldítsük s életrehozzuk. Ez az első. A második pedig az, hogy azok a dekorációk, melyekkel érdekeltséget akarunk kelteni, oly eredetiek legyenek, hogy azon semmi idegen s máshonnan összetákolt zománcok ne csillogjanak, hanem legyenek azok itthoni, a házi tűzhelyen szülemlettek és a század régi, közép és jelenkor valódi s eredeti képét feltüntetők; tehát ezzel azt is jelezem mintegy, hogy a működő éneklőkar három csoportba lenne fejlesztendő. A multakra vonatkozó két csoport, külön vezérlet mellett, oly eredeti szövegű s dallamu darabokat adna elő, melyek a főiskola falai közt látták meg az első napvilágot, és úgy vagyok meggyőződve, hogy csak ekként lenne az ünnepélyes közönség vágya és várakozása kielégítve és érdekeltsége is fokozódva. A harmadik, vagy a jelenkort képviselő ifjabb csoportnak hagynók ama különben művészi értékkel bíró „Nagy Trobadour“-t, „Machbet“-et és „Fehér asszony“-féle darabokat és aztán betetőznék működésüket „Dalünnepen“, „Szabadságdal“, „Kossuth indulóval“, és végre a három csoport, együttesen elmondaná a haza lelkesítő szent dalát: „Hazádnak rendületlenül, légy híve óh magyar!“ Távol

legyen azonban egyrésről mindenkitől azon gondolat, mintha a fentjelzett három csoport egymástól külön és egymással szemben vetélkedve működnek; mert hiszen a legkomolyabb megfontolással is mindenki meg lehet arról győződve, hogy a jelenkort képviselő ifjúi képességgel a régibb korbeliek nem vetélkedhetnek; de másrésről úgy vagyok meggyőződve, hogy az ünnepélyes közönség, nem külön, de egy közös babérkoszorúval ajándékozza meg a közreműködő csoportokat; mert hiszen, ha közös az öröm s a kegyeleteség, legyen közös az érdem és elismerés is. Ami pedig azt illeti, hogy miként lehessen a század első felében működött éneklőkar tagjai tösszehozni: legcélravezetőbbnek látnám, ha e század éneklőkarának legkorosabb két tagját, *Borsodi József* és *Török Mózes*, lelkész urakat felhívnök, az „öreg khorus“ zászlójának kibontására; mit én részemről e nyilvános téren, a bekövetkezendő százados ünnepély érdekében, ezennel teljesítek is, azon hitben és reményben, hogy a század első felében működött éneklőkar tagjai kegyeletes buzgalommal sorakozandnak ama zászló alá, mely egykoron oly sok kedves és ártatlan ifjúi barátságos szórakozásnak is becses emlékeit lobogtatja, mely viszonttalálkozásra s bizalmas ölelésre hív fel mindnyájunkat.

Dudás Lajos.

— **Kanosszában.** Az annyi port felvert német kulturharc, úgy látszik: egyidőre befejeztetett. Vilmos császár képviselője, Schlösser, a napokban nyújtotta át megbízó levelét a vatikánban XIII. Leó pápának. Tehát a pápa győzött, de szelidebb és számítóbb lévén VII. Gergelynél, nem kívánta ellenfelének megalázását, hanem megelégszik annak szövetségével, hogy hanyatlásnak indult tekintélyének azáltal némi fényt szerezzen. A napi lapok érdekes megjegyzésekkel kísérik e kibékülési tényt, s a legnagyobb részök úgy tekint, mint az atheismus és socialis forradalom ellen irányuló szövetkezést. Azt hisszük, hogy a német kormánykörökben újabb időben lábrakapott erős reactionarius szellem, még más meglepetésekkel is fog kedveskedni a közel jövőben Európa protestáns népeinek.

— **A tanulmányi és vallásalap kérdésében** a római kath. egyház püspökei kezdenek színt vallani s határozott állást foglalni. Ők ez alapokat kizárólag katolikus tulajdonoknak vallják s jogi nézetöket e tárgyban a *Hamar Pál* egykori közalapítványi igazgató és primási ügyész ismeretes *Emlékirataiban* látják kifejezve, amelyet nyomtatásban terjesztenek. A követendő eljárás meghatározása végett legközelebb tanácskozássra gyűlnek össze és pedig a hercegprimás elnöklése alatt, aki e nagyfontosságú kérdésben maga akarja kivívni egyháza részére a diadalt. Mi igen tudjuk, hogy a milliók varázshatalma a római kath. egyháznak s a papi nagyurasságnak egyik létalapja, s épen e tudatban eltitkolhatlan aggodalommal gondolunk a milliókért folytatandó küzdelem végeredményére.

— **Nyilvános köszönet.** *Warga Lajos*, akadémiai tanár úr, elhunyt felejtethetlen nőjének emlékéül, a sárospataki reform. népiskolának, illetőleg leánynevelőnek, ajándékkul a következő könyveket adta: *Költemények*. Flóri új könyve. Flóri és Kálmán könyve. Flóri könyve. Leányok könyve.

Egy nagynéne levelei. Ezek, a 4-ik címüt kivéve, mely csak átdolgozás, a megboldogult nőnek saját dolgozatai. Ezekhez jött még: *Képes játékkönyv*. Keresztyén egyháztörténelem I-ső kötete. Boldogultnak 1871-ben készült fényképének nagyított másolata. Ezen kegyes és szép ajándék oly nőnek emléke, ki míg élt, nem az anyagi világnak, hanem a lelki műveltségnek élt. A házi erényeknek, az ernyedetlen munkásságnak, a zajtalan életnek volt hivatott és példás képviselője. Méltó, hogy emléket, az ő szép szellemének termékeit, a sárospataki ref. egyház hálával fogadja s hűn megőrizze. A megboldogult tiszteletreméltó nőnek arcképét, e célból, keretbe foglalva, a felsőbb leányosztályok tantermébe függesztettük ki, hogy azok, kik az ő művét olvassák, szerzőjének arcvonásait is ösmerjék, s hogy a jövő nemzedéknek szolgáljon követendő példa gyanánt. *K. I. főg.*

— **Öngyilkos tanuló.** *Pápay István*, sárospataki gimnáziumi IV. osztálybeli tanuló, ápril 24-én, délután 3 órakor, szállásán szíven lőtte magát. A szerencsétlen és mindenesetre sajnálatra méltó gyermek, a boncolása alkalmából kiállított orvosi bizonyítvány szerint, az elbetegesedett agy miatt, „képtelen volt a szellemi munkára,“ s mint azt tapasztalni is lehetett, bizonyos eltompultság vett rajta erőt, már jóval e beszámíthatlan állapotban elkövetett lépése előtt. Nyugodjék a sírban békével, a rá nézve végzetessé válott élet után.

— **A főiskolai énekkar bizottmánya** szíves tudomására hozza az énekkar volt és jelenlegi tagjainak, hogy a százéves jubileum alkalmára írandó „óda“ pályakérdés beadási határidejét, miután az első kitűzött határidőn belől pályamű nem érkezett, június hó 1-ső napjáig meghosszabbította.

— **A „Z. T.“-nek írják** *Zala-Egerszegről*, hogy *Czéder József*, botfai tanítót, szőlőszomszédja, *Molnár György*, 60 éves, botfai lakos, kegyetlenül meggyilkolta. Molnár lesben állott, s mikor a tanító szőlőjéből hazafelé indult, egy bokorból, észrevétlenül oly fejszeapást mért a tanító fejére, hogy az rögtön összerogyott. Majd a meggyilkoltat egy bokorba vonszolta, ott szemeit kiszúrta, s több sebet ejtett rajta. Molnárt a szőlőszomszédságból támadt civódások ragadták ez embertelen tett elkövetésére, s a vén hiéna most a zala-egerszegi börtönben várja irtóztató bűnének méltó büntetését.

— **Apró hírek.** Ápril hó 23-ik napján, a sárospataki „*Vereskereszt-egylet*“ a főiskola imatermében jótékonycélu hangversenyt rendezett, a mely szellemileg és anyagilag egyaránt fényesen sikerült. A tiszta jövedelem — mint halljuk — 151 frt. — Folyó hó elsőjén a néhai *Molnár István*, *Finkey Pál* és *Finkey József* főiskolai tanárok fehér márványból készült sírszobrai ünnepi megemlékezés mellett fognak a nagy közönségnek bemutatni és megkoszorúztatni. Az ünnepi beszédet *Maklári Miklós*, gimn. igazgató tartja a főiskola imatermében, a melynek végeztével a közönség kivonul a reformátusok sírkertjébe s az énekkar gyászdalokat zeng. — A *cécei* (Abaujm.) megürült lelkészi állomásra *Tóth Albert*, tornyos-németi lelkész választatott meg egyhangulag. — *Szepeiben* (Abaujm.) a ref. egyház díszes orgonát állíttat s azt ünnepélyesen készül felavatni.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sort többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Mustármag“ Könyves Tóth K. „Egy középiskola.“ (11-ik közlemény). Bokor J. „A szószerk aesthetikája.“ Hörk J. „Nyílt levél a „Magyar paedagogiai szemle repertoriumának“ rovatvezetőjéhez.“ Makai J. „Könyvbírálat.“ H. Kiss K. „Vegyes közlemények.“

Mustármag.

— Egy kis tavaszi elmélkedés. —

Korunk mostanában a gyakorlatiasság ösvényén halad s nem vitatható el, hogy ez irány, a társadalmi életben üdvös eredményeket ért el. Erről tanuskodnak a jótékonyasági intézmények, melyek folyvást több-több alaptőkével rendelkeznek. Alaptőke a függetlenség egyik kelléke. Tőke az a szilárd oszlop, mely mellett még a gyöngye is erősödhet. A függetlenség most már testté vált. Ezt is a gyakorlati irány teremtette; azon elvnek köszönheti létesülését, hogy a tőke a függetlenség egyik nélkülözhetlen kelléke. Ha pár századdal ezelőtt létesítik vala: egyetemes egyházunk nem félhetne semmi rázkódástól. Azonban az egyetemesre kiterjeszkedő domesztikánál nem szabad megállapodnunk; hahogy egyházaink jövőjét biztosítani akarjuk, oda kell törekednünk, hogy minden egyház teremtsen oly tőkét, mely idővel függetlenségének legyen szilárd alapjává. Ne riaszszon vissza az, hogy még csak mustármag. Idővel majd lombos fává nővi az ki magát. Mienk még most csak a kezdeményezés nehéz földadata, de szívesen elhordozzuk eme nehéz munkát a jövő érdekében.

Gondoljunk csak a Gecse-alapítványra. E század elején e nemeslelkű orvos néhány ezer frtnyi alapítványt tett, mely már 1920-ban egy millióra nővi ki magát s százak boldogulását eredményezi. Ha mi nem kezdhjük néhány ezer frttal, ugyanazt eredményezi, bár kisebb mértékben, néhány száz forint. Ennek igazolására szabad legyen a következő példára hivatkoznom. Városunkban él egy 90 éves tisztes aggnő, özv. Becze Andrásné, Csizmadia Sára asszony, kinek első házasságából származott fia, néhai Vörös János, az én elődöm volt. Fiának emlékét megakarván örökíteni, 300 forintnyi alapítványt tett oly módon, hogy annak kamatját évről-évre a lelkész húzza. A tőke ily-

módon maradt volna századról-századra 300 frt. Ekkor ötlött eszembe az: vajjon nem lenne-e üdvösebb, ha ez az alapítvány évről évre növekednék, s az özvegy nő előtt elbeszéltem a Gecse-féle alapítvány természetét. A mustármag el lón vetve. Jó talajra talált. Az említett összeget oly módon hagyta, hogy az egy századig kamatoztassék s akkor osztassék meg a fölszaporodott tőke kamatja az egyház s lelkész hivatal között. A kamat fele fordítatik az iskolák fentartására, másik fele a lelkész jövedelméhez csatolandó. S ekkorára a 300 frt. 24,000 frtra nő 6% kamatot számítva.

Egy századig kell várni a mustármag növéseire. Vihar dülhat addig, ezer meg ezer vész törhet ki . . . de hiszen a szántóvető reménység alatt szánt. A jövő miatti aggodalom vagy kétkedés ne tartóztasson vissza benünket a mustármag elvetésétől. Hány jótékony adakozó lehet s van, aki előtt ha az ügyet úgy adjuk elő, hajlandó lesz alapítványát akként módosítani, hogy az a jövő biztosításának egyik alapja legyen. És a tisztes özvegy nő azonban itt még nem állapodott meg; unokájának férjével együtt még 200 frtot tett le készpénzben a 300 frt. mellé, azon egyenes kikötéssel, hogy ennek kamatját évről évre a lelkész húzza. Ime! a mustármag itt mily hamar felnövekedett. S hála e kezdeményezésnek, most már biztos tudomásom van róla, hogy egyházunknak egy pár buzgó tagja azt a 300 frtot, mely egy századig növekedik, nemsokára kipótolja 500 frtra. S ily alaptőke egy század alatt körülbelől 50,000 frtra növekszik. Egy ily kis egyházat ennyi tőke minden tekintetben virágzóvá tehet, s a lelkész jövedelme jelentékenyen emelkedhetik a nép terhelése nélkül. Még most csak mustármag; nem látszik a föld alatt; senkisé sem veszi figyelembe, de csak félszázad multával is megtermi jótékony gyümölcsét, mert már akkor a megszaporodott tőke az egyes egyháztagok közt gyümölcsözvén, azok jólétét is jelentékenyen mozdíthatja elő.

Ne higgyék tisztelt lelkésztársaim, mintha e példát azért hoztam volna föl, hogy ebből reám csak a legesekélyebb érdem is háruljon, sőt biztosan tudom: lesznek, kik engem, mint ideálistát nevetnek ki; ki ahelyett, hogy a század gyakorlati elvei előtt hódolna meg, egész ellentétesen a gyakorlati eredményt egy másik századnak adja át... s ki tudja, addig mit hozhat ránk a végzet: „futuri temporis exitum caliginosa nocte premit Deus!” Fölhoztam e példát főleg azért, hogy a jövő nevében s nyilvánosan fejezzem ki hálámát a tisztos özvegy iránt, ki csaknem egy századot érvén, a jövő századért lelkesül s odáig terjeszti áldásos életét; fölhoztam továbbá azért, hogy hátha találkozik mégis egy pár elvtársam, ki ez eszmét életrevalónak tartja s egyházában oda működik, hogy létesíttessék oly alaptőke, mely későbbben a függetlenség alapköve gyanánt szolgáljon. Bizony, ha atyáink így jártak volna el, nem lenne annyi baj az egyes egyházakban. Az én elődöm pl. századra gondolt előre, s neki köszönhetik a lacházai lelkészek, hogy ők teljesen függetlenek a néptől. Ugyanis mikor a kunok megváltották magokat, az akkori lelkész 60 frtos redemptiót váltott (körülbelül 60 hold). És a 60 forint utódról utódra száll. Az új lelkész köteles e váltsági összeget elődje örököseinek kifizetni. De aztán a redemptusok minden jogában részesül; minden új osztály alkalmával váltsága arányához képest osztozik; a közlegelő árendájából húzza aránylagos részét. Községében virilis s minden alkalommal mint független redemptus gazda szerepel. Földje is nem az egyház nevére van telekkönyvezve; úgy szerepel, mint „lelkész-hivatal.” Most Lacháza közbirtokossága egy pusztát vett közösen. A lelkész, mint redemptus gazda, szintén hozzájárult a vételhez, s azáltal is növelte a lelkészi javadalmat. Aligha van ily természetű egyház az országban. És ezt egy egyszerű szegény lelkésznek köszönhetik az utódok, ki meglehet: nagy megerőltetéssel fizette ki akkor a kiszabott váltságdíjat... de előtte lebegett a jövő... s a mustármag lombos fává növekedett. Exemplum trahunt. Azzal az édes reménnyel zárom be soraimat, hogy nem szoltam hiában, s ha dicsekedtem is, nem önmagamért tettem azt, de azért a jó, nemes ügyért, melynek századokra kiható áldása lebeg lelkem előtt.

Könyves Tóth Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola.

(Tizenegyedik közlemény).

Tovább is mentünk már az egyes tantárgyak méltatásában, mint a miniszter gimnázialis tanterve terjed. Gondolatokat, kívánságokat fejezünk ki az idegen nyelvek tanítása, s az aesthetikai képzés s a

vallás-erkölcsös nevelés igényeinek érdekében. Az egész tanterv magvát alkotó gondolatot pedig, tudniillik azt, hogy egy oktatás-nevelési intézménynek méltó vezérgondolata volna ez: az ember a föld járuléka, épen nem fogadók el.

Teljes ismeretében vagyunk azon kötelezettségnek, mely alkalmazott kifogásaink után ránk vár, hogy positiv javaslatot tegyünk egy középiskolai tanterv körvonalozására. E jogosan formálható követelménynek nem késünk megfelelni. Sőt épen a megfelelésben van ez igénytelen tanulmánynak célja.

Csupán egy oldalát kívánjuk még kiemelni ministerialis gimnáziumi tantervünknek, mielőtt feladunkhoz érnének. Kárhozzátók nevezetesen az iskolák rendezésében azon eljárást, mely azok külszervezetét előzetesen állapítja meg s csak aztán utasítja a paedagogusokat, hogy az így kijelölt határok közt alkossa meg a tantervet. Így történt a ministerialis bemutatott tantervvel is. És épen ez eljárásból eredő fonák-ságokra akarunk most rámutatni. Ezek a következők:

Paedagogiaiilag legyen jó vagy rossz ama gondolat, mely ministerialis tantervünkön átvonul, s tárgyait az ismeretegész érdekében összeköti, szerzői okvetetlen azon nézetben voltak, hogy az a gondolat, s illetőleg az azon alapon így és nem másként készült tanterv felel meg a 10—18 éves ifjú ember fejlődő testi, szellemi és erkölcsi művelődése szükségleteinek. — Irántuk mindig tanusított tiszteletünknek kívánunk kifejezést adni, mikor e jóhiszeműséget rólok föltételezzük. Sőt ama tényből kiindulva, hogy az e tanterv nyomán sikeresen haladt és gimnáziumát végzett növendéket a felsőbb oktatás minden ágára bocsáthatni vélik, egy második bizonyítékát vehetjük, hogy gimnáziumukat tartják a bel-, valamint a külsiker szempontjából a leghasználhatóbb középiskolának. S a középiskola egyéb fajait, névszerint elsősorban a reál-iskolát mégis fenttarthatni vélik, nem ugyan a gimnáziumnak nevezett tantervben, hanem a szerző ministerialis körökben. Utalják törvényjavaslatokban, enqueteekben, bizottsági tárgyalásokban e második középiskola tanárait, hogy csinálják meg ők is tantervüket legjobban, azon kikötéssel azonban, hogy annak nem szabad a gimnáziuméval egyezni. Mintha csak az adomát hallanók arról az emberről, ki barátjának két paripája közül válogatni engedett, de kikötötte, hogy a szürkét nem adja.

De mit volt és mit van tennie? ministerialis köröknek, ha előzetesen úgy szövegeznek, hogy van egy gimnázium s hasonlóképp van egy reál-iskola, mindkettő ugyanannyi évfolyammal, ugyanazon évkorú s művelésre váró növendékekkel, s csak aztán készíttetik meg mindegyik tantervét. Nyilván van, hogy amelyiknek megadják azt a jogot, hogy a felsőbb oktatás valamennyi ágára előkészíthet, s amelyikről azon jóhiszemben vannak, hogy a testi, szellemi és erkölcsi művelődés szükségleteinek legjobban eleget tesz, amellet a másiknak okvetlen el kell törpülni, el kell sorvadnia. Igazi részvétellel kell tekintenünk azon egyenlőtlen harcra, mely ekként gimnáziumaink és reál-iskoláink tanfériai közt hivatalosan szittatik, annyiival inkább, mert alapjában a realistáknak van igazuk. Mint láttuk: a miniszter gimnázialis tanterve megrabolta őket, súlyát ő is épen a realiákra fektet, s most mégis ő gúnyolódik a testvér sikertelen küzdelmein.

Van azonban még egy másik, nem kevésbé nevezetes fonák-sága is amaz eljárásnak, melyet a miniszter gimnázialis tanterve követ s előidé. Ez a

következő. Ugy e alkottatott meg tanterv, hogy „a növendék fejlődéséhez mért tananyag egymásutánjában oly folytonosság létesüljön, mely az egyszer megszerzett ismeretet nem hagyja többé vesztegelni, hanem alapúl tekintve a továbbhaladásban, azt alkalmoszerűen fel tudja használni.“ Így szól a miniszterialis tanterv általános utasítása, és még dicsekszik vele. E roppantúl tudományos (?) frázis azt jelenti, hogy a gimnáziumnak eddig ismert tagoltsága al- és felgimnázium közt megszüntetett, hogy a 8 éves tanfolyamba egyszer belépett növendék a gimnázium végpontja előtt bevégzett ismeretkört sehol nem talál, tehát akár ismeretében, akár az általa eszközölt szellemi és erkölcsi művelés tekintetében csorbulást szenved, ha gimnáziumát a teljes bevégzés előtt elhagyná. Dickens leírása a fiakker-lóról jut eszünkbe, e bölcs tervezés szemlélésekor. Ugy megvan kötve a nemes állat — mondja Dickens — hátulról, oldalvást, hogy amint mozgásba hozatik, nem bukhathván sem hátra, sem oldalra: kénytelen előremenni. A miniszter gimnáziumának növendékei is kénytelenek előremenni, a gimnázium végeig s ha már odáig eljutottak, a felsőbb oktatásra. S aztán mégis ministerialis körinkben panaszkodnak a gimnáziumok túlnépessége, a tudományos felsőbb oktatás növendékeinek nagy száma, s az így előálló szellemi proletariatus felett. Pedig éppen maguk csinálják, úgy alkotott iskoláikkal, tanterveikkel. Beismerjük, hogy nem szívesen akarják ők ezt. De kénytelenek vele. Kénytelenek azon egyszerű ok miatt, mert előbb alkotják meg az iskolák külszervezetét s csak aztán a tantervet.

Régebben, míg tudniillik megvolt az al- és felgimnázium közti tagoltság, a növendék ha észrevette, hogy a tudós középiskola folytatása nem neki való, a negyedik osztály bevégzése után mehetett az ugynevezett közép szakiskolába. Most — ha ugyan következetesen jár el — miniszterünk kénytelen lesz megtiltani, hogy tanítóképezdei, közép-ipar- és gazdasági iskolái felvegyék a gimnáziuma 4-ik osztályát végzett növendékeket, mert ezek nem nyertek a szakiskolákhoz méltó, bevégzett ismeretalapot, következésképp nem nyerhettek kielégítő szellemi műveltséget. Sőt egyenes törvényesszégést lesz kénytelen elkövetni a miniszter (nem kerül tárcájába); nevezetesen kénytelen lesz megszegni az 1868. XXXVIII. t. c. 76. §-át, mely így hangzik: „a polgári iskolákban a *tanterv úgy állapítandó meg*, hogy a polgári iskola első négyévi folyama alatt, habár kimerítőbben, ugyanazon tantárgyak taníttassanak, melyek a középiskola (reál, gimnázium) négy alsó osztályában taníttatnak, a latin nyelv kivételével.“ E kíváncsiaknak meg is felelt a polgári iskola egész 1880-ig. Ekkor foglalta el a gimnaziális tanterv azon kizárólagos álláspontját, melyet bemutattunk, s amelyhez a polgári iskola 1877-iki tanterve nem alkalmaztatott, sőt úgy látszik: nem is alkalmaztatik. A régebbi felfogás, sőt törvényen nyugvó azon intézkedés helyett, hogy a rokoniskolák, tanterv dolgában lehetőleg megközelítsék egymást, az vált uralkodóvá, hogy polgári iskola, reáliskola, gimnázium, mint teljesen független s egymást kölcsönösen kizáró intézetek szolgálják a középiskolai oktatás ügyét. Egy revisio alkalmával jó lesz hát az idézett 76-ik §-t kitörölni, mint végre nem hajthatót.

Ha azonban a közoktatás terén a gimnaziális tantervvel életbelépett irányzat ellen volna még appellata, például az egyszerű józanészhez, mely Descartes állítása szerint a legáltalánosabban van

kiosztva az emberek közt, nem kérdezhetnők-e, hogy ha megtaláltatott a 10–18 éves ifjú ember művelésére a legalkalmasabb út-mód, miként ezt gimnaziális tantervünk megtalálnak hiszi, kell-e? lehet-e? a legjobb út-mód mellett másoknak, tehát okvetetlenül kevésbé jóknak fogamatbavételét próbálgatni? A törvény, a régebbi felfogás s talán a mindennapi józanész is azzal felel, hogy entia praeter necessitatem non sunt multiplicanda. Csak a miniszteri tanterv módszere vall másra, s idézi elő a fonáságot, hogy a 10 éves gyermeket már rászorítja a pálya-választásra, s ha választott, meg nem engedi, hogy az esetleg hibás választást, iskolája cserélése, vagy esetleges elhagyásával, művelődése kára nélkül jótéhesse. Így járunk, ha előbb megcsináljuk a külszervezetet s csak azután töltjük be tartalommal, mint Prokrustes híressé vált ágját.

Tényleg semmikor sem álltunk messzebb az egységes középiskolától, mint a legújabb, bemutatott miniszteri tanterv óta. Hogy ő váljék azzá, éppen merev, kizárólagos álláspontjánál fogva nem teheti. Sőt éppen ő ösztönzi a mellék-intézeteket, hogy merítsenek életerőt a küzdelemre létjoguk érdekében. E mindenkép hamis helyzeten is át kell hát menni közoktatásügyünknek, mielőtt a *szóval* annyit emlegetett egy középiskolát megérthetné.

Pedig oly egyszerű annak módja, ime egyik példája.

(Folytatása követk.).

Bokor József.

T Á R C A.

A szószék aesthetikája.

A szépnek hatása az, hogy tetszik, hogy gyönyörözt okoz, élvezetet szerez, s így rokonszenvünket megnyeri, s meghódít bennünket magának. Valóban szép csak az, ami egyúttal erkölcsi is. Mert a valóban szép, midőn a kedélyt gyönyörködteti (és egyúttal képzetekben, eszmékben gazdagítja az értelmet is, mivel a szép az eszmének concret megjelenése, megtestesülése, megfelelő alakban való megjelenése), ugyanakkor az erkölcsinek is szolgálatot tesz, mert hiszen ennek hazája is az érzelmek világa, a kedély s ebből, a kedélyben uralkodó érzelmekből indul ki az akarat iránya is a jó vagy rossz felé. Az erkölcsivel ikergyermek a vallásos, s így tehát midőn az erkölcsi erősödik és tisztul, a vallásos is erősödik és tisztul. E kettő együtt él és együtt hal. A vallásosnak tárgya a hit, az erkölcsinek az élet, s így tehát ahol a kettőnek eredeti szép egysége megvan, ott az egyensúly egy sajátos magasztos tünetet mutat, a *hit-életet*, melyben mindkettő a maga apotheosisát leli fel.

A keresztyén, nevezetesen az evangyéliomi, a protestáns szószék feladata keresztyéneket, valódi keresztyéneket nevelni, a kik hisznek a Krisztusban és úgy élnek, hogy elmondhatják Pállal: „élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus,“ hogy „a kik élnek, ezután ne éljenek magoknak, hanem annak, a ki ő érettek megholt és feltámadott“ 2. Kor. 5–15. Ezt pedig, ezen feladatát csak úgy oldhatja meg, ha hatni, mégpedig a mi itt földolag: *ezen irányban* hatni képes. Ha *hitéletet* képes teremteni.

Palmer mondja azt egy helyütt, midőn a túlzó külső

hatáskeresés ellen szól a maga „Homiletik“-jában, hogy a beszédek költőisége, szónokias volta nem szüli a hatást, hanem az evangéliom tiszta fenséges világossága, drága igazsága. — Igaz! De a mi a tulzásnak szól, nem szól a a mértéknek. Maguk, a szentírás drága, örökbecsű igazságai, isteni eszméi is nyernek a fenséges egyszerűség, a fenséges világosság által, melybe burkoltattak! Tehát a legfensége-sebb eszmékre nézve sem irrelevans az alak, a melyben azok megjelennek. De hiszen már természetében van a magasztosabb eszméknek, hogy midőn születnek, magokhoz méltó alakot keresnek. A szép lélek szép testet keres és az csak (bár gyakori) kivétel, midőn a szép lélek a rút testbe száll. Természetesen itt a szépnek meghatározása adja a döntő szót. A világ a *szépben* divatot ismer. Pedig a szép örök s mindenkor ugyanegy.

Közelébb lépve tárgyunkhoz, azt kell mondanunk, hogy foglaltassék bár a prédikációban a legfontosabb, a legmagasztosabb igazság, ha az alak és annak megjelenési módja nem méltó, elvész a hatás; a környezet rosz behatása elrontja, megzavarja a legszebb műremek hatását. Nem lehet itt alkalmazni azon állítást: „*contraria juxta se posita magis elucescunt*“; mert tény, tagadhatatlan igazság, hogy a *coloratura*, a staffage hiánya, hibája megrontja a remek főalak hatását. „*Humano capiti cervicem equinam*“ ect. Hor. A drága gyöngyöt, a drága követ, aranyba, ezüstbe foglalják. Vasgyűrűben a gyémánt nem volna megfelelő helyén. Egy hosszadalmas, unalmas, szellemtelen előadásban egy élce, egy szellemszíkra, olyan mint az ütött-vetett, kopott ruhán az új folt.

Mindebből mi tűnik ki?

Legelől is az, hogy a közlendő igazság méltó anyag-foglalatban legyen. Vagyis egy szép, egy fenséges, egy isteni eszme, a maga rokonságával karöltve jelenjen meg. Ne csak a főtét szépsége, a főgondolat nagyszerűsége által akarjunk hatni, hanem ezen főtét tárgyi rokonsága, a főgondolat, főeszme, eszmeköre is legyen szép, nagyszerű. A társaság, melyben ezen főeszme, mint uralkodó, a társadalomban megjelenik is, legyen fejedelmi, az uralkodóhoz méltó. Szóval a *tartalom* legyen nem egy szép eszme, hanem *szép eszmék*, mégpedig ne zürzavaros, összevissza hányt csoportban, tömegben, hanem bizonyos, az egyesek rangjának, méltóságának, fontosságának megfelelő rendben. Rend a lelke mindennek. A tartalom rendje annak logikai egymásutánját, szónoki elhelyezését fogja dirigálni. Ugy fog akkor a tartalom kinézni, mint egy háló, melynek középpontja a főgóc, csomó egy fő-fonál, a melyet ha meghúzzunk, utána jó a többi mind. Az is, a mi a közép előtt, az is, a mi a közép után következik. Ezen egy pontjánál fogva fölemelhető lesz. Ezen egy főpontjánál fogva felfoghatjuk. A beszédet is felfoghatjuk és megtarthatjuk, ha ilyen közepe, ilyen főpontja van. De a fonalaknak egyneműeknek kell lenniök. A porosz király egykor 9000 tallért adott egy svéd óriásért, mert az az ő „Lange Kerlé“-i, hosszú legényei sorába beillett. Ne kiméljünk mi sem fáradságot — meditatio közben — s egy kis időköltiséget sem, ha (ilyen) odaillő gondolatok szerzéséről van szó. Egy előkelő, ünnepiesen öltözött társaságból kéri egy rongyos, szurtos öltözet. A hol a nagyok mulatnak, ott

a törpe feltűnő. Tartalmi rokonság, tartalmi egybe- és össze-illőség, tehát helyes idearum associatio az, amit aesthetikai szempontból elsősorban megkívánunk, amellet, hogy minden megjelenő eszmének, az egész társaságnak, egy fejének, egy közepének kell lennie.

Ruháról szólottunk; a gondolatok, az eszmék ruhája, azok külső alakja: a szavak, a mondatok, melyekbe azokat foglaljuk, s azok összessége az irány, a stylus. A *convenientianak*, a társas illemnek szabályai szerint, bizonyos alkalmakra, bizonyos színezetű, alaku ruházat kívántatik. Az egyházi beszédnek is vannak ilyen társas illemszabályai. A homiletika szól róluk. Ezek szerint is bizonyos színezet, bizonyos alak kell a meghatározott alkalmakra. És ezen külsőbe burkolva kell az egyes főeszme egész fogalomkörének, eszmerokonságának megjelennie, hogy senki a megjelenők külsejének, ruházatának hiányain fel ne akadjon, meg ne botránkozzék. Egy szép alakhoz azonban nemcsak az egész egyöntetűsége, egybehangzása kívántatik meg, hanem a részek és részecskék megfelelő, odaillő alakja is. Ne csak egészében és nagyjában legyen ünnepies a ruházat, hanem részleteiben is. Sok szem nézi e „gálát.“ A sok szem sokat lát. Olyat is meglát, amiről talán azt gondoltuk, hogy senkisémet veszi észre. Azért tehát az utolsó gombig „au fait“ kell lennünk. Nem e téren van a Stier szavainak „Mit Zungen lieben Brüder, mit Zungen reden“ igazsága, hanem a tartalom belsőisége s egyéni igazsága terén. A glossolalia nem alak volt csupán; az modor volt. A belső tartalmi igazság-gazdagság ömlött ki, keresztültörve alakon és szavakon. A Luthernek tulajdonított úgynevezett „heroikus“ modor hasonlít ahoz. Egyes jelesebb ref. imairónk mutatnak erre lélekemelő példát. De ez „charisma“, kegyelmi ajándék; *csinálni*, beszerezni nem lehet. Akinek nem adatott, annak nincs s nem is lesz, *s nem is lehet!* Ünnepies öltözetben kell megjelenünk, az egész irálynak, prédikáció irálynak kell lennie. Nemes méltóság nemes egyszerűséggel, nemes fenség nemes érthetőséggel, nemes világosság nemes tisztsággal. Correct az utolsó vonásig! Hogy lehet ezt elsajátítani? *Valódi* lelkésznél bajos ezzel nem birni! Hiszen neki mindig ünnepi, lelkészi hangulatban, ünnepies öltözetben is kell lennie. A Palmer „Du bist ein Pastor!“ szava legyen „memento mori“-ja. Minden lépten-nyomon látják őt. Minden lépten-nyomon hallják őt. Hadd lássák tehát őt papnak, hadd hallják őt, hallva a papot! A szószék aesthetikája tehát nemcsak az egész irálynak mint olyannak, általában és nagyjában véve nemes fenségét s mégis egyszerű, szabatos világosságát és igazságát kívánja meg, hanem az egyes mondatok, az egyes szavak „salonképességét“, magyarul mondva: szószékre illő voltát is.

Semmi trivialis, semmi „extra“, semmi erőködve szellemdúskodó, semmi könnyelműen ujitó, kiméletlenül ósdi; mindenben a *mai szószékhez* illő. Ne prédikáljunk úgy, mintha a múlt század valamelyik katedrójából beszélénk, de úgy se, mintha mi is a „jövő zenéje“ mintájára a jövő irályát akarnók kineologizálni; hanem beszéljünk úgy, mint beszél ma, amint beszélnie kell ma egy *ihletett egyházi szónoknak*, prédikátornak.

(Vége követk.)

Hörk József.

Nyílt levél a „Magyar paedagogiai szemle repertoriumának“ rovatvezetőjéhez.

Nevezett havi közlőny 121-ik lapján a „Sárospataki lapokról“ a következő sorokat olvasom a legközelebb megjelent számban: „Nagy Ignác kölkedi ref. lelkész is furamódra szidja a tanítókat, szemükre hányva, hogy ők nem a papokkal, hanem a néppel tartanak, tehát a papok itt is *elkülönítik magukat* a nép érdekeitől; haragszik az újabbnak tanítóira, kiket külön képezdékben nevelnek a tanítói méltóság tudatára; neki a régiszabásu tanítók tetszenek (akik a pap szénáját gyűjtik, aratóit ellenőrzik). Meglátjuk: sok tanító megy-e a lépre?! Paedagogiai vicclapnak jó lesz az egri, soproni, meg a sárospataki újság, melyekből, hogy a mosdatlanságokra utaltunk, bocsánatot kérünk olvasóinktól, kik ily „*magvas*“ szótárhoz szokva nincsenek.“

Az idézett sorok alkalmából nekem, mint tanítónak, egy bizalmas kérdésem van a repertorium rovat vezetőjéhez s ez a következő: El lehet-e józan észszel itélni, ki lehet-e gúnyolni, illik-e egy új lap ellen izgatni, szabad-e . . . de minek folytassam tovább a kérdéseket; szóval helyes-e egy lapot megróni s plane excommunicálni azért, hogy azon lapban valakinek elavult nézeteit is közli a szerkesztő; de amely lap, mint ezt mindenki elismeri, a legnemesebb irányban s a legnagyobb készséggel szolgálja a tanító-testület ügyeit s érdekeit???

Lássa, t. rovatvezető úr, a Paed. sz. című folyóirat is közlött már oly dolgokat, melyekért megrótták a cikk íróját, mégha oly tekintélyes férfiú volt is különben, mint Bárány Ignác; de nem bántották magát a lapot. Na igen, mert hát egy lap nem egy ember, s hála istennek, ma nálunk szabad sajtó van, s a „mosdatlanságokat“ is meg lehet mosdatni vagy mosni.

Ha a repertorium rovat vezetője (úgy irodalmi téren) megfojtogatja egy kicsit Nagy I. urat, igen helyesen teszi s üdvözlöm érette, éppenny szívesen, mint Mártonfi urat, ki a „Felvidéki tanügy“ című havi közlőnyben derekasan odamond a tanítófaló lelkésznek; de így én s mások is elfogultnak tartjuk a „repert.“ vezetőjét mindaddig, míg a fenn jelzett kérdésekre nyíltan nem felel; s olyan embernek tekintjük, akinek nincs kellő fegyvere céljainak kiviteléhez.

Szívből kívánom, hogy hasonló *baklövéstől* óvja meg a gondviselés a mi becses „Paed. szemlénk“ rovatvezetőjét; mert ilyen eljárással csak ártani fog szent ügyünknek s kompromittálja a „Paed. szemle“ komolyságát s tanügyi kérdésekben mondott ítéletének megbízhatóságát.

Makai János, tanító.

Nekünk, a fentebbiek után, igen kevés mondani valónk van. Ha e sorok be nem küldetnek hozzánk, egészen szó nélkül hagytuk volna a „Paedagogiai szemle“ igazán „fura“ ítéletét, mert a józanértelmű olvasó közönség ellen való tiszteletlenségnek tartottuk azt, hogy *épen* a „Sárospataki lapok“ védelmezze magát olyan vádakkal szemben, hogy nem szabadelvű, hogy avult nézeteket és elveket képvisel s nem áll az irodalmi komolyság színvonalán, hogy „*mosdatlanságokkal*“ telvél hasábjai, s hogy az egri és sop-

roni lapokkal fű egy követ. A „Paed. szemle“ rovatvezetője, úgy látszik: kölcsön-kenyéren él s nem igen olvassa a mi lapunkat, hogy így ismérhetné annak szellemét, hanem kezébe kap egy számot, vagy elolvas más lapokból egy kis tartalomjegyzéket s az után állapítja meg bölcs ítéletét; mert különben láthatta volna, hogy, igenis, *lapunk támadta meg* és pedig ugyanam keményen és több oldalról Nagy Ignác lelkész urat, a mienkkel homlokegyenest ellenkező nézetei miatt, s hogy neki a védelemre tért adtunk, azt a méltányosság és az eszmék és elvek kölcsönös megvitatásának szempontja kívánta. . . De hát a „Paed. szemle“ csak hadd folytassa tovább is nagy bölcsességét; ilyen és ehhez hasonló, igen alapos ítélete és *szemléje* után, bizonyára korábban kerül ő a „*paedagogiai vicclapok*“ sorába, mint a most létező tanügyi lapok közül akármelyik, haugyan annak szerkesztője idejében túl nem ad azon „*szemlésszén*“, akinek ehhez a foglalkozáshoz egyáltalában nincsen ép szeme és józan ítélőtehetsége. Makai úrral, mi is őszintén kívánjuk azért, hogy a derék „Paed. szemlét“, nem a *gondviselés*, mert hiszen ilyen kicsi dologba nem kell azt belekeverni, hanem utánjárása, olvasási készsége és józanessze óvja meg a mostanihoz hasonló baklövésektől.

Szerkesztő.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Megjegyzések

Gérecz Károlynak „Bevezetés a ref. keresztyén vallásra“ című munkámra, e lapokban közzétett bírálatára.

II.

Főnehézségek könyvem ellen, hogy „*nem Isten nevével kezd el*“ a tanítást, sőt nem is a családi körből indul ki, a legelső imát magáért taníttatja a tanítóval, 7 imát taníttat be anélkül, hogy a gyermekek tudnák: kinek imádkoznak s mire való az imádság; Istenről és az ő tökéletességeiről részint később, részint korábban tanít, mint kellene; a bibliai történeteket nem méltányolja kellőleg s érdemök szerint; a gyermek érzületét s cselekedeteit egészen figyelmen kívül hagyja. (L. e lapok 187—188. hasábján).

E nehézségeket többször ismétli a bíráló, s ennél fogva majd mindenikről a maga helyén szólunk.

Ami az 1-ső gramavent illeti: én is azt tartom, hogy a tanító a tanítást Isten nevével kezdje meg és midőn a tanító énekel és imádkozik a gyermekekkel, épen ezt cselekszi. Igaz, hogy vezérkönyvem legelején Istenről annyi sincs, mint amennyi szükséges arra, hogy a gyermekek megtudják: kinek énekelünk és kinek imádkozunk s miokból? — de *alig van magyar kálvinista gyermek, akinek olyan gonosz szüléje volna, hogy Istenről, mint felsőbb hatalomról, akihez imádkozni kell, ne beszélt volna, már mielőtt a gyermeket iskolába adta!* Ezért nem láttuk szükségét az Istenről való tanítás anticipálásának.

Vezérkönyvem az I. elemi osztály tananyagával kezdődik. Ebben az I. szakasz „Iskola“ címet visel s tárgyalja az iskolai életet.

Bírálom azt mondja (223. hasáb): „nem helyes, hogy szerző 1-ször nem a szülei házból indult ki, okadatolván azt, hogy miért hozzák a szülék gyermekeiket az iskolába?”

Nem tudom: azt akarná-e, hogy az I. szakasz címe „Szülei ház” lenne s ne az iskola? Ha ezt akarja: megmondhatom, hogy az *iskolával* éppen azon okon lehet kezdeni a vallástanitást, amint a földirat tanítását a tanterem leírásával sat.

Ha pedig ezt a szakaszt helyesnek tartja, s csakis azt óhajtja, hogy okadatoljam: miért hozzák a szülék gyermekeiket iskolába? — akkor eleget tettem kíváncsiának; mert „A tanító a szülék helyettese” című beszélgetés 1. és 3-ik pontjában (Vezérkönyvem 1. és 2. lapján) nagyon is ott van az okadatolás.

Sokkal alaposabb vádja a bírálónak könyvem ellen, „hogy a tanítónak az erkölcsi s általában a vallástani órák alatt követendő eljárásra utasítást nem ad” stb. Az pedig még nagyobb hiány e mű elején, hogy nem is érinti: „mikor kezdje meg a tanító ezen Vezérkönyv szerint az oktatást” sat. (E lapok 223. hasábján).

Erre nézve csak azt felelhetem, hogy volt az én könyvemnek egy függeléke, amelyben megvoltak az ide vonatkozó megjegyzések. Például el volt mondva, hogy nálunk a XVII. század 2-ik fele óta, csaknem teljes kivétel nélkül, az iskolatanító tanította a vallást, kit még maig érvényben álló kánonaink és jogszokásunk *belső embernek, egyházi személynek* imernek el. A népiskolai tanító tanítja jelenben is és nincs reá okunk, még ha pusztán az egyetemes papság prot. elvére tekintünk is, hogy a különben predikálással is olykor-olykor megbízott tanító kezéből a vallástanitást kivegyük. A fődolog az, hogy a vallás jól taníttassék s maga a tanító legyen vallásos, feddhetetlen, jámbor életű; mert csak úgy beszélhet a vallásról, ha neki is van vallása s csak úgy ajánlhatja az erkölcsi szabályok követését, ha ő maga is követi azokat.

El volt mondva, hogy a kérdéses Vezérkönyv ilyen vallásos tanítók számára van írva, *nem oly célból, hogy ez redjük nézve oly kényszer legyen, amelytől egy hajszálnyira se lehessen eltérniök, hanem oly végből, hogy ezt iskoláik szükségleteihez mérten, tanításaiknál segédkönyvül egész önállónak használhassák.*

Az is ki volt fejezve, hogy a Vezérkönyvemben földolgozott anyag a beszéd- és értelemgyakorlatokkal kapcsolatosan tanítandó.

Kiterjeszkedtem pedig a Nagy László-féle s a Beszéd- és értelemgyakorlatokhoz írt Vezérkönyvre is. Oda iktattam Gyertyánffy és Dr. Kiss Áron után, hogy „A tulajdonképeni szemléleti oktatás két évfolyamra terjed. Az első évfolyamban valamennyi szemléleti körből az aránylag legkönnyebbeket választjuk ki, s a második évfolyamban ugyanazon szemléleti körökből a nehezebb részleteket vesszük elő.” Ezt követeli a fejlődés törvénye. „Ha tehát a fejlődés törvényével ellentétbe jönni nem akarunk: a Beszéd- és értelemgyakorlatok anyagát ily *gyűrűzetes körökbe* kell rendeznünk. A Nagy László Beszéd- és értelemgyakorlatokhoz írt Vezérkönyve — melynek 3 első szakasza az I., a 3 utolsó pedig a II-ik osztály számára van írva — ily concentricus

módon alakítandó át. Az én Vezérkönyvem is az így átalakított Beszéd- és értelemgyakorlatoknak megfelelőleg lett beosztva a következőleg: I. oszt. I. Iskola. II. Család és társadalom. III. Természet és Isten. A II-ik osztályban szintén ezen szellemben van a tananyag tárgyalva, azon különbséggel, hogy az iskolai étellel foglalkozó szakasz ismétlését feleslegesnek látván a bizottság, kihagyta s a tárgyalás menetét a fennálló (dunamelléki egyházker.) tantervnek tett engedmény folytán, megfordította eként: I. Isten. (Isten tulajdonságai). II. Egyházi élet: Isten iránt való kötelességek. III. Család és társadalom: a) Erkölcsi kötelességek magunk iránt: b) Erkölcsi kötelességek felebarátink iránt. IV. Természet: Oktalan állatok és növények iránt való kötelességek.

El volt mondva, hogy az I. és II. osztályban a vallástanítás előkészítő foka a vallás összes tanításának. Alapja e foknak is van; az t. i., amit a gyermek a család köréből hoz az iskolába, vagyis a fölébredt vallásos érzelem, melyet a szülék példája, főképen a gyermek tudványa fokoz. Óhajtandó, hogy a gyermek csak jó példát lásson a családban s az iskolának a vallásos érzelem fokozása s növelése jusson osztályrészlül; nem pedig a vallástalan érzelem kiirtása, amint erre — fájdalom! — elég sajnos példa akad.

Az előkészítő fok első felében, tehát az I. osztályban, *mihelyt túl van a tanító a szoktatáson, azonnal előveszi ezen vallásos beszéd- és értelemgyakorlatokat, s hozzákezd a vallástanításhoz.*

Ide volt iktatva az is, hogy a gyermek már hatéves korában, midőn az iskolába jut, *igen sokat tud* és bár „a nyelv törvényeit csak sejtelemszerűleg használja, szavakban, kifejezésekben szegény, ismeretei töredékesek, érzései futólagos benyomásokon alapulnak s lelkét hosszabb ideig egy tárgy sem köti le:” mindazáltal aki a magyar gyermeket teljesen tuskónak tekinti, az vagy nem ösmeri, vagy félreösmeri. És éppen azon okból, mert a magyar gyermektől az értelmet és a fogékonyságot meg nem tagadhatjuk: bátran megkezdhetjük vele az ő *közvetlen világának*, az iskolai életnek megösmertetését vallásos szempontból is.

Az iskolát a gyermek már ösmerni fogja, ösmeri már pajtásait, ösmeri tanítóját, mert már a szoktatáson túl van. Az ösmertről hát átmehetünk az ösmeretlenre, s meg kell ösmertetnünk vele a tanítót úgy, *mint a szülék helyettesét.* Teszszük ezt a későbbi siker biztosítása kedvéért; teszszük azért is, hogy a tanítót szeretni megtanulja, s a keresztyénség alaptörvénye — *a szeretet* — keblében meggyökerezze.

Jaj, de ez csak *volt!* mondja Gérecz úr. Igen ez csak *volt*; mert az én hivatalos bírálóim és a vall. kézikönyveket készítő bizottság némely tagjai *nem látták szükségesnek, hogy a Vezérkönyvemben földolgozott tananyag mellett, még egy darabka módszertan is helyet foglaljon!* Ezeknek tudását előre föltették egyházkerületünk tanítói karáról. Node ha az Úr akarandja és élek, ha megérvén azt a hosszú időt, hogy könyvem 2-ik kiadásban jelenjék meg, az eféle utasítás is bizonynyal nem fog hiányozni belőle.

De lapozzunk tovább!

„*Ima a tanítóért*“ (223 hasáb). „Isten áldd meg kedves tanítomat, Ki vezérli az én dolgaimat.“ „Vajjon csak a tanító vezérli-e a gyermek dolgait?“ kérdi Gérecz úr. *Az iskolában* (természetesen Isten után), *igen is*. „S nem önzés-e, hogy a legelső imát a tanító önmagáért csikarja ki tanítványaiból?“ Vajjon nem önzés-e — viszont kérdem én — hogy az Isten fia eként *parancsol* imádkozni: „Ti azért így imádkozzatok: Mi atyánk.“ stb. (Máté VI. 9.). Ez imádság különben a kecskeméti ref. egyházmegyei tanítói testület által összeválasztott imák közül való; nekem — *kívánság szerint* — azokat kelle beraknom, s így sem a gáncs, sem az érdem — e tekintetben — nem engemet illet.

„*Iskolai életrend*.“ (Ugyanott). Az összefoglalás 9 sor; ezután egy megtanulandó vers 40 sor terjedelemben! Ugyan mikép véli szerző ezt a hosszú verset a gyermekekkel kellően beemléztetni? Kiált fel bírálóm. Hát bizony ami megtanulandó, azt meg kell tanulni, akár a tanító előmondása, akár a kirívónak csufolt karban való tanulás útján, aminthogy az egytanítóju I—VI. osztályu iskolákban más-ként nem is lehet; de nem is lesz nehéz azt ama kérdegetve kifejtés után megtanulni az első osztálybeli gyermeknek sem.

„A jómagaviselet tárgyalásait (Vezérkönyvem 17—29. lapjain) helyeselné Gérecz úr, ha az összefoglalások és imákon kívül még a *borzasztó hosszú* 28, 32, 50, 24, 26 soros (!) *megtanulandó verses illemszabályokat is ott nem találtnók*, melyek a Pánczél F. II. oszt. számára irt Erkölcsi olvasó-könyvből vannak átvéve. De ugyan melyik tanító lesz képes azokat I-ső osztálybeli gyermekekkel betaníttatni?“ (E lapok 224. hasábján).

Ezekre az illemszabályokra vonatkozólag megjegyzem a következőket:

A dunamelléki reform. egyházkerület már hivatolt tanterve követeli, hogy az I-ső osztálybeli gyermekeknek reggeli, esteli, tanulás előtti s utáni, étel előtti s utáni imák; az úri ima, erkölcsi és illedelmi szabályok is taníttassanak stb. Be kellett tehát tennem a neheztelt illedelmi szabályokat. Vezérkönyvem első kidolgozásánál szemközti szövegben odairtam azt, amit Pánczélnál találtam és egy Barsban kapott régi Ábécéből a régít, bírálóimra bízva, hogy válaszszanak. A régibb valamivel rövidebb. Az új átdolgozáskor kérdést tettem: melyik maradjon meg? Ne csináljak-e újakat? És ha csinálók: talán rövidebbek lesznek azok. A válasz az volt: maradjanak a Pánczélból átvettek, mint amelyek úgy a nagy-körösi ref. iskolákban, mint általában az egész dunamelléki ref. egyházkerület népiskoláiban közhasználatban vannak. Még azt is tartozom megjegyezni, hogy a jelzett illemszabályok épenugy nem egészen Pánczél művei, mint ahogy nem enyimek: Gérecz úr Sárossy Gyula legujabban kiadott költeményeiben is találkozhatik velök. Ezért van könyvemben ez nyomtatva alájok: (Pánczél stb.) Egyébiránt én többször megfordultam a nagy-körösi ref. (földmívesek gyermekeiből álló) népiskolákban és azokat az illemszabályokat az I. osztálybeli gyermekek igen szépen tudták. A minap pedig — midőn éppen Gérecz úr bírálatának egy része megérkezett — negyedfél éves keresztleányom nálam volt, s elmondá, hogy ő meg-

mosdott, mert így van a regulában: „Jókor kelj föl, Öltözz mosdjál stb.“ és elmondta ezt az illemszabályt egészen, amit addig tanult meg, amíg kedves atyja őt — szegény anyátlan árvát — megmosdatta. Igaz, hogy a szellemi tehetségek is átöröklődnek, s az én kis keresztleányom nem paraszt gyerek; de ne féltse Gérecz úr a paraszt gyermekeket sem; *nem tuskók azok!*

„Az előljárók és a felsőség (bírók, polgármesterek, tanács, király) hivatása és tisztelete című részletek nem ide, hanem az alkotmánytanba valók, azon fejlettebb s tanultabb növendékeknek, akiknek már a földrajzban és a történetben is kellő jártasságuk van“ — mondja Gérecz úr e lapok 224. hasábján. Én pedig azt mondom: lehetnek azok idevalók is, nemcsak azért, mert az egész szakasz „család és társadalom“ címet visel (Vezérkönyvem 9. lap.); hanem azért, mert *én nem tudom a magyar gyermeket és kívált a falusi gyermeket a környezetében történő dolgoktól oly légmentesen elzárva gondolni*, hogy ne ismerné a kisbíró, az öreg bíró, az esküdteket; ne bámulná meg a szolgabíró, meg annak a cifra zsinóros hajdúját, midőn a szolgabíró például bíróválasztásra bemegy a faluba. Egy ilyen bíróválasztás például esemény és a gyermek képes ilyenkor még az iskolát is elesavarogni, csak hogy ott ácsorogjon, ahol a cifra hajdu a karfára támaszkodik; sőt igen sok helyen az iskola is szünetel ilyenkor; mert a bíróválasztás az iskola tágas termében történik. De nemcsak a falukon, hanem még a kisebb városokban is ösmeri már a 6 éves gyermek az előljáróságot, ha nem személyesen is. Tudja mindenesetre, hogy a városházánál, hol annyi ügyes-bajos ember és cifra hajdu jár ki s be, ott székel az előljáróság. Ami a királyt illeti: biz azt én sem láttam; de hát nincs-e minden dajka-mese tömve tündér-királyokkal? Nem játszott-e Gérecz úr már 6 éves korában az Isten, király, palatinus, bíró és szegényember játékot? Én legalább igen.

„Hát még erre a megtanulandó versre, mely így szól: „Hogy dolgozat bátran végezd és mindenben célod érjed, magad s vagyond ne bánts gonosz ember — *Istenátka* — rávigyáz az előljáró“ mit mondjunk? kérdezi Gérecz úr a 224. hasábon. Igen sajnálom és töredelmesen bevallom, hogy *rosz poéta vagyok*. Ezt a verset én gyártottam, s meg sem gondoltam, hogy midőn a cadentia kedvéért, ezt az ecsedi láp szélén — a hol születtem — divatos jelzöt, „istenátka“ — amely másképen annyit jelent, *rosz ember* — alkalmaztam: oly eretnokséget olvas Gérecz Károly úr fejemre, hogy még Isten átkáról is tanítok annak az ártatlan 6 éves gyermeknek, mégpedig oly istenátokról, amely ellen a falusi bíró is megvédhet! Rosz poéta vagyok; mea culpa.

(Folytatása követk.) H. Kiss Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A magyar prot. egyháznak örömnapja volt április hó 29-ike. E napon tölté be idősb báró Vay Miklós úr születésének nyolevanadik évfordulati napját. Ez alkalmából a sárospataki főiskola tanári kara, a következő távirattal üdvözölte ő nagyméltóságát: „A sárospataki ref. főiskola

tanári kara, mai napon tartott gyűléséből, Nagyméltóságod nyolcvanadik születési napja évfordulója alkalmából, mély tisztelete és törhetlen bizalma kifejezése mellett, szívből eredő üdvözlését küldi. Ez üdvözléshez bizonyára szívből csatlakozott Magyarországnak minden protestáns tagja.

— **Az örömnépe ügyében.** A „Sárospataki lapok” 16. számában Erdélyi Sándor, magyar-jesztrebi lelkész úr, énekkarunknak egykori kitűnő praecentora, a legközelebbi számban pedig Dudás Lajos úr, a jubileumot illetőleg egy indítványt tettek közé, amelyben Erdélyi úr az énekkar bizottmánya által közösen elmondandó darabokul választott „Szabadságdal” és „Dalünnepen” című műdarabok helyett egynéhány, a „régibb gárda legénysége” által inkább ismert és inkább kedvelt operákat és induló-féle darabokat ajánl, s óhajtáná Dudás úrral együtt, ha az egybegyűlő külön korbelt kántorok, váltakozva, külön csoportokban szerepelnének. Ezen indítvány — bár az az énekkar iránt való legmelegebb érdeklődésből származott — mint kivilhetetlen, nem talált az énekkar tagjainál viszhangra. Előttünk ugyanis, midőn a nevezett két darabot tűztük ki közös darabul, főként az lebegett, hogy a választott darab lehetőleg alkalmoszerű legyen és minél több volt kartag által énekelthessék. A kitűzött két darab közül az egyik — mint címe is mutatja — egészen alkalmoszerű; ami pedig a két darab művészi becsét illeti, bátran állithatjuk, hogy azzal a hangzatos című opera-darabokkal kiállják a versenyt. Az a feltevésünk is nagyon természetes volt, hogy a begyűlt kartagok között mégis csak a legközelebbi évtized lesz legnagyobb számmal képviselve, s ha már az örömnépen a volt kartagoknak is szerepet óhajtottunk szerezni, elsősorban a legközelebbi évtizedben élt kartagok érdekeit kellett szemünk előtt tartanunk, mint akiknek a megjelenésére nagyobb valószínűséggel számolhattunk. Ami az indítvány azon pontját illeti, hogy a külön korbelt kántorok, váltakozva, külön 3 csoportban énekeljenek, ez — mint fentebb is mondtam — kivilhetetlen; nemcsak azért, mert a kettős jubileum különben is hosszú programja ezáltal unalmassá, sőt érdektelenné is válhatnék; hanem főként azért, mert a szélrózsa minden irányában szétszórva élő veterán kántorok külön-külön csoportokban való összegyűjtése, számukra külön-külön műdarab szerzése és nyomtatása, külön karnagyokról való gondoskodás, az énekkar bizottmányának különben is sok oldalról igénybe vett erejét felülmúlja. Sőt ha Borsodi József és Török Mózes urakat felhívónk is az „öreg khorus” zászlójának kibontására — mint ezt Dudás úr is ajánlja — s feltéve, hogy ők meg is hoznák a boldog ifjúkor emlékének ezt az áldozatot; de összegyűjteni az „öreg khorus” tagjait (másfél hóval a jubileum előtt!); három külön csoport számára az elmondandó darabok külön szövegeit ki-nyomatni, szétküldeni; előleges összpórára — mert erre mégis csak szükség van — két vagy három nappal az ünnepély előtt begyűjteni a veterán kartagokat: ez mégis csak az ünnepélyt rendező bizottmány feladata marad, amely bizottmány azonkivil, hogy az énekkar összes vagyonát eféle költségekre nem áldozhatja fel teljesen; az előrege-

dett kartagok iránt tartozik annyi kíméletet tanusítani, hogy őket megszokott házi tűzhelyöktől már három nappal az ünnepély előtt ne vonja el. Végül azt sem kell figyelmen kívül hagynunk, hogy elsősorban a jelenlegi énekkar jubilál s az ünnepélyen való szereplés nagyobb része őt illeti meg, s mint a közzétett, ideiglenes programmból látható, az énekkar az Erdélyi s Dudás urak által ajánlott „Nagy szózat”-ról sem feledkezett meg. A „Dalünnepen” és „Szabadságdal” című darabok vezérkönyveit legközelebb szétküldjük.

Hallgató János,
karnélök.

— **Az egyházmegyék köréből.** A szatmári egyházmegyéből írja levelezőnk, hogy bár az országos törvény azt parancsolja, hogy oklevél nélkül, rendes tanító senkisémet lehet, mégis, dacára a gyűlési határozatoknak és az esperes felhívásainak, azon egyházmegyében 14 tanító van olyan, aki képesítési vizsgát ez ideig nem tett. Ezekre nézve végzésileg kimondatott, hogy a jelen év őszéig a szükséges vizsgát igyekezzenek letenni, mert különben tanítói hivatalra többé nem fognak alkalmaztatni. Ugyanezen egyházmegyében, két tanító, hivatali hanyagság és erkölcsi vétség miatt elbocsáttatott. Kenyeresi Sámuel, egyházmegyei pénztárnok elhalálozván, a pénztárnoki állás betöltésére a szavazás elrendeltetett. Végül a gyűlés folyamán indítványoztatott, hogy a reformationnak, melynek középpontja Magyarország északkeleti vidékén éppen Szatmár volt, negyedfélszázados évfordulója a közel jövőben megtartassék. E nagyszőrű ünnep miként, hol és mikor leendő megtartásának tervezetével Kiss Áron, esperes úr elnöklete alatt egy, számos tagból álló, tekintélyes küldöttség bíztatott meg. — A tornai egyházmegyéből pedig arról értesít tudósítónk, hogy a régóta óhajtott egyházmegyei papi özvegy-árvatár megalakult; a lelkészi értekezleti körök alkotására nézve pedig megtétek a szükséges lépések s tervben van főt. Lovass Sámuel, esperes úr ötvenéves lelkészségének megünneplése is. Az az ünnep, nekünk is, kik közelebből ismerjük a derék férfit, szívből jövő örömnépeünk leendő! . .

— **Pályázati eredmény.** Lapunk 9-ik számában „irodalmi körünk” által hirdett pályázat két népiskolai tankönyvre nézve sikeres lett. A népiskolai természettan alaptervezetere két, a népiskolai olvasó-könyv alaptervezetere három munka érkezett be. E művek a folyó hó 2-án tartott kezelő-bizottsági ülésben bírálatra kiadattak.

— **Apró hírek.** Édes Albert, nyugalomba lépett esperes, nyomda alá adta tanulságteljes önéletírását s szerkesztőségünk útján, annak egész jóvedelmét, a sárospataki tanári nyugdíj-intézet javára ajánlotta fel. — A hivatalos közlöny folyó hó 3-iki száma körözi azon pozsonyi és eperjesi panszláv tanulók névjegyzékét, akik az ország összes tanintézetéből kitiltattak. 6-ik és 7-ik gimn. osztálybeli tanulók is vannak az új apostolok között. — Budapesten a tótnyelvi evangelicusok a Szeberényi Gusztáv szuperintendens felszólítására, ünnepélyesen nyilatkoztatták ki a magyar haza iránt táplált szeretetüket. — Csurgón Osokonai Mihály képét, mint az ottani gimnázium egykori tanárát, közadakozás útján akarják a gimn. számára megszerezni.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— Megjelen minden hétfőn. —

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: „A lelkészek anyagi jólétének előleges biztosítására tett régiebb intézkedések s teendőink a zsinati új papválasztási törvénnyel szemben.“ I. Édes Á. „Egy középiskola.“ (12. közl.). Bokor J. „A szószék aesthetikája.“ Hörk J. „A tiszántúli ref. egyházkerület közgyűlése.“ Lukács Ö. „Orgonaszentesítés Szepsiben.“ Frenczel B. „Vegetárius közlemények.“

A lelkészek anyagi jólétének előleges biztosítására tett régiebb intézkedések s teendőink a zsinati új papválasztási törvénnyel szemben.

I.

Mint a szobrászok és festők, zenészek és költők közül többen, igazán sokszor csak feltűnési viszketegből, szeretnek a korszerűleg dívó szokástól eltérő módon öltözködni s különködés által törekednek a közfigyelmet magukra vonni: épenúgy tetszelgett magának az újabb időben magyar reformált prot. egyházunk is, a korlátlan szabadválasztás idéttlen kinövésével, a jó izlést, hasznosságot és célszerűséget mellőző, hosszúra nevelt körmeivel, s általában demokratikus intézményeinek a demagogiát fejlesztő modernizálásával.

Valóban fájó visszaemlékezéssel gondolhatunk ama humanus korszakra, midőn még a főiskolák igazi alma máterként, egyetértve s karöltve az apákat képviselő egyházkerületekkel, nemcsak a tudomány tejével törekedtek jól táplálni, a szüléket jó erkölcsükkel, szorgalmukkal megtisztelő s azok ragaszkodó hűségére méltó és hálás fiakat; hanem egyúttal gyöngéd előzékenységgel gondoskodtak az iskola falai közül kikerülendő nemzedék részére arról is, hogy a tudomány tejéhez aztán legyen miből elegendő s a testi, szellemi erőket izmosító jó kenyeret is sütni.

Böles intézkedése volt különösen a mult időknek az, hogy az iskolai osztályokban tanítva tanulhatott az ifjú, előbb mint correpetitor, majd mint a privatisták s végül mint valamely osztály tanítója, s ily minőségben bő alkalma nyílt meg is emészténie a keményebb eledelekkel terhelt gyomornak azt, amit bevett. Mig napjainkban már sajnos tapasztalhatjuk — tisztelet a pályára kiválóbban hivatottnak — hogy felekezeti és országos tanítóképződeinkben, a tudománynak harcra készített jó fegyvereit az élet mezején igen sokan nagyon ügyetlenül képesek csak forgatni; mert az azokkal

való győzelmes viaskodást a gyakorlat adja és biztosítja csak! Nem elégséges bő lőszerekészlettel, egy halmaz tudománnyal rendelkezni, hanem szükséges egyszersmind a horderő távolságát is kiszámítani, a bateriákat alkalmas pontokon felállítani; szükséges a tudatlanság mélységeit áthidalni képes inventio és a cél elérésére minden felhasználható erők okos beosztása vagy összesítése is. Magában véve az ész kincseivel nem sokra boldogulunk a tanítványok körében, ha azt ügyesen közölni nem vagyunk képesek. Ezért van az, hogy igen sok tanító úgy jár esze termékeivel, annak szerzeményével, mint az aranyait hitványul pazarló gazdag, vagy a magvait műveletlen földbe pocsékoló szántóvető. Jár a keze, szája, de nincsen sikere. Ugyanazért bámulom, hogy a debreceni zsinat, midőn jónak látta, részint méltányossági, részint az iparkodást, a szorgalmat jutalmazni kívánó elveknek hódolva, korlátozni a lelkészek választását: a tanítók irányában sem a praxis, sem a képzettség, sem a többre érdemesítés szempontjára nem volt tekintettel, elégnék találván csupán csak az állami törvények által is követelt tanítói oklevelet.

Az eddig mondottak, úgy látszik: messze eltérnek tárgyamtól, de csakis látszik; mert mindaddig, míg prot. egyházunk a maga testétől elszakaszthatatlannak tartja az iskolákat, nem lehet közönyös szemlélője azon visszás állapotnak, melyszerint vannak a tanítás mesterségéhez, helyesebben, annak művészetéhez nem értő, sőt azzal ellenszenvező papok. Ugyan kérdelem: minő censor, minő ítélő bíró válik majd az ilyen lelkészekből?

Ugyanazért én nem bírom eléggé magasztalni egyrészt az ősök bölcsességét, az egyházkerületek atyai jóságát; másrészt azt, hogy még az én gyermek- s tanuló-koromban s diákságom kezdetén is, a papi pályára készülők számára fentartattak az ugynevezett academica promotiok, hol a leendő lelkészek megismerkedtek a népiskolák vezetésének praxisával s tanítottak sok helyt, a csekély jöve-

delmű szülék nagy könnyebbségére, a tehetsége-sebb fiak szerencsétlenségével alsó-, sőt imitt-amott felső-gimnáziumi tanulmányokat, is; aminek jótékony következtetése egyfelől az lett, hogy sok porban veszendett gyémánt került napfényre; másfelől pedig, több értelmes polgár vált be a lelkipásztori üdvös törekvések megértésére és gyámo-lítására, s emellett az ilyen tanító, megbecsülván a főiskolának úgyszólván küszöbéig elibevitt s ön-ként kínáló kenyeret, s emiatt takarékosan is élván azzal, ezzel oly alapra tőn szert, mely képessé tette őt a kápláni évek minden jövedelem nélkül való terheinek elviselésére, nemcsak, hanem a csalá-di élet megkezdéséhez szükségeseknek megszer-zésére is.

Alig tévedek, ha azt állítom, hogy a hajdan még kisjövendelmű egyházakban is, a mainál na-gyobb meglepéssel élő paptársak boldogságának is hatalmas eszköze volt a rectoria. De ma már tarthatlannak találhatik ez a, még haldoklásában is igazán mélyen megsiratható rendszer. Miért? mert az élni siető új nemzedék könnyelmű ifjai, a kellő érettség hiánya miatt, nemhogy méltó hálaérzettel fogadták volna az egyházak tanítói díjleveleit, ha-nem nyargalva végzett pályafutások megérdemelt díjául követelték azt, anélkül, hogy érte emberül megszolgálni soknak csak eszeágában is megfor-dult volna. Igazán szánalomraméltó elve a jelen-kornak, melyszerint már a 18—20 éves ifjunak is érettségi bizonyítványt kész kiállítani; holott pedig némely ember ugyanám későn fejlik, sőt van olyan is, ki mint a kőkény, csak az élet dere alatt érik meg.

Ne gondolja azonban senkisé, hogy a multa-kat magasztaló orthodox rajongás kifolyása mindaz, amit én eddig elmondtam. — Nem; csak sajnosan vagyok kénytelen látni, hogy tanítóképezdénk az államnak átadva sem felel meg a hozzákötött fele-kezeti érdekeknek és igényeknek, mert képzetebb növendékei közül például, egyebek közt egyházmeg-yénk is alig kap tanítókat, mert a kitűnő tanító méltán kitűnő fizetésre vágyik, amit pedig szegény egyházunk egyeteme csak kevés állomáson nyújthat. Annálfogva nem ok nélkül sóhajtozom én vissza, az egyiptomi húsos fazekak azon fajtájára, amely-ből egykor igen tápláló levesek s meglepő velős-koncos húsdarabok kerültek ki a falusi népiskolák asztalára, azon oknál fogva, mert a papi pályára készülők, érett korra jutott, higgadtabb gondolko-zásu, az alma máter és a kenyérkereső apa (supe-rintendentia) iránti hálára érzékenyebb fiak vállal-koztak akkor, és pedig a mostaninál nagyobb kötelességérzettel, a tanítói magasztos pályára. Napjainkban ellenben elég 4 gimnázialis osztály után pár évig praeparandiázni, anélkül, hogy az egyházi hatóságok, mint ez más világi pályán tör-ténik, 2—4 évi gyakorlatot követelnének.

Mindezen abnormis állapotok kirívón jellemzik korunkat. Jelzik azt, hogy csak szánk hangoztatja ama nagyhorderejű szölamot: „népnevelés! jöjjön el a te országod!!“ Jelzi, sajnosan érezhetőleg, hogy a népiskolák vezetésére alkalmazandók kikép-zésének elengedhetlen kötelemét, a többiek közül törölvén egyházkerületünk, e miatt nagyon szűki-ben vagyunk ám a vallásos érdekeinket is melegen felkaroló derék tanítóknak! Sajnosan, sőt keserve-sen érezzük, miszerint az egyházkerületek bár con-ductusi étkezéssel mostanában már majdnem min-denütt meglehetősen enyhítik az iskoláztatásnak a szüléket terhelő, nyomasztó nyögét, de a pálya-végzettek jövőjének biztosításával, vagy legalább anyagi existenciájuk megalapításával mitse törőd-nek, kivéven talán azon kimagaslóbb alakokat, kik tanári székekre szánvák. Ily körülményekkel szem-ben csak örömmel kell üdvözölnünk, hogy a deb-receni zsinat a papválasztás korlátlan szabadságát a közjó és a hivatalnokok érdekében megszorítani, elég jóakaratot tanusított, bár a metszés bizonyára sok is volt egyszerre! De hát a szélsőségek az életben a természet törvénye szerint találkozni szoktak. A korlátlan szabadság, a szabadosság szüli a nagy megszorítást; a kegyetlen cárizmus a nihilizmust; a vakhit teremti a hitetlenséget. Hátha heroicus cura leend az a választási vissza-élések ellen és a választandók java és az egyhá-zak jól felfogott üdve érdekében?!

Hanem a zsinati papválasztási törvény életbe-léptetésének küszöbe előtt, időszerű immár arról is gondolkodni és elmélkedni s bizonyos vezér-elvekben megállapodni egymásközt: mimódon lehetne azt a legcélszerűbben keresz-tülvinni s a gyakorlati életben alkalmazni?

Erről alkarom nézetemet elmondani egy követ-kező cikkben.

Édes Abrahám.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola.

(Tizenkettedik közlemény).

Elemi iskoláját végzett, középiskolába lépő nö-vendéket a következő tanterv és módszeren vezet-ném. A tanítást a haza történelmével kezdem meg; *középiskolai első osztályomnak ez a főtárgya.* Mind-egyik középiskolát tartó városnak van több-kevesebb általános értékű történeti eseménye. Ez eseményt beszélem el mindenekelőtt növendékemnek, gond-dal arra, hogy a főbb szerepvivők személyisége emel-kedjék ki a cselekvény élénk folyamában. A gyer-meki értelem a nagy vonásokban kidomborodott sze-mélyiség s az élénk eseményszöveg iránt érdeklődik. Elvezetem növendéket az elbeszélt esemény szín-helyére, azon halom, sík vagy folyómellékre, hol az esemény lefolyt. Figyeltetem a város fekvésére, az égtájak irányára. Az iskolába visszatérve, a város és környéke jól rajzolt térképét veszem elő s bemu-tatom a város, a folyó, a sík, a halmok és hegylán-

cok ábrázolását. Ha megértette lakóhelye térképét, vidékenként megyék tovább. Ugyanazon vidék főbb eseményeit, hova lakóhelye tartozik, egyenként elbeszélem s elbeszéltetem tanítványimmal. Vezérfonalom a történeti események kiválasztásában a vidék és nem a kronológia, noha az események idejét pontosan megtanítom. E biográfiai alapon a haza főbb eseményeit elsőosztályu növendékemmel megismertetve, egyúttal a haza térképén megszerezem a szükséges tájékozást, a topográfiai, az oro- és hidrográfiai viszonyok ösmeretét.

E történelmi elbeszélésekre támaszkodik a magyar nyelv tanítása. Olvasmányai gyanánt a haza történelmére vonatkozó elbeszéléseket, költeményeket használók. A nyelv grammatikai tanításában egyébként alkalmasnak ítélem a ministerialis tantervben kijelölt fokozatot, s nehogy tantervem főgon dolata bemutatásától elüttessem a részletekre terjeszkedés által, ahol csak tehetem, örömet hivatkozom már ismert, s főbb vonásaiban itt is alkalmazható tantervre. Ily szerencsés helyzetben vagyok a szám- és mértant s az utóbbival összekapcsolható rajztanítást illetőleg is, mint ezt már fentebb is kiemeltem, melynek tantervét a miniszter gimnázialis beosztása szerint főbb vonásaiban szintűgy alkalmazhatónak vélem a többi osztályokban is.

Középiskolám *második osztályában* is folytatom a történelmi alapokon nyugvó földrajz tanítását és pedig a hazával többszörös érintkezésben levő országokon kezdve, Európáét. Szándékosan mondtam, hogy Európa földrajzát történelmi alapokon. Az általánosb történelmi eseményekhez kötném itt is az illető országok földirati megösmertetését. Tagadhatatlan azonban, hogy e földirati tanítás mind jobban előtérbe lép a történelmi rovására; még jobban előtérbe fog lépni a többi világrész tárgyalásánál, melyet a harmadik osztály tananyagának jelölök ki, itt sem mellőzvéen egyébként a fontosb, netán felfedezésükre vonatkozó eseményeket. Második osztályomban még sem a történelmi alapokon nyugvó földrajzi tanításra fektetném már a fősúlyt, de tantervem vezérgondolata érdekéből egy lépéssel tovább mennék. Mint mondom: az első osztályban, a haza történelméből vett eseményekből tanult ismerni a gyermek kiváló egyéniségeket, tanulta ösmerni a ember értelmi és akaraterejét, mely a történelmi cselekvények lefolyásában tükröződött. Figyelmét akkor — *a második osztályban* — az organikus világ hozzánk legközelebb eső tényeire, az *állat- és növényországgra* fordítanám. Ez középiskolai második osztályom főtárgya.

Semmi sem áll távolabb tőlem, mint ministerialis tantervünk azon felfogása, hogy az organikus világot földrajzi természettani alapokon tanítsuk a 10—12 éves gyermeknek. Gondolni sem merek arra, hogy a gyermeknek azt demonstráljuk: „mennyiben függ az emberiség művelődése, a népek társadalmi és állami állapota a lakóhely természeti viszonyaitól, hogy felderítsük ezeknek hatását az egyes nemzettek történetére és viszontagságaira.” E nagy célhoz már kifejlett értelem, az ismeretek egész rendszere szükséges. Holott az ismeretek elemeit tanulja most a gyermek. Most tanul ismerni állatot, növényt, ásványt; hogy vegyen egyúttal okulást arra nézve, hogy mi bélyeget nyom viszonyaiknak különbözősége az ember művelődésére? S aztán ha az állatok, növények ösmertetését a lakóhely viszonyai alapján tanítjuk, úgy tanításunknak kiválóan a specialitá-

sokra kell irányulni, melyek mindegyik vidéket a másik rovására jellemzik. Ez úton épen a legáltalánosabb, tehát a gyermek körébe legközvetlenebbül tartozókat kellene, ha nem mellőzni, de okvetlenül háttérbe állítani. S épen e kíváncsi áll legmeszebb felfogásomtól, s alkalmasint a gyermek művelése érdekétől. Azt az alapot venném második osztályu állat- és növénytantanításomnak, amit Hermann Otto követel, a biológiai alapot. Az állatok és növények életműködése, természetes föntartásuk, propagatiojuk, táplálkozásuk, küzdelmeik közt kifejtett szerveik és ezek fajilag eltérő felhasználása érdekes mindekelőtt a gyermekre. Ezzel hozom mozgásba a gyermek képzelmet s utána értelmi erejét. Ez pedig a professor földolga, s ha sikerül: érdeme. Nincs fárastóbb és eredménytelenebb azon állattani oktatásnál, mely kategoriákon kezd és definitiókon végez, az organikus élet legmegszokottabb működésének megfigyeltetése nélkül. Ide jut pedig a ministerialis tanterven is a tanító. Neki a philosophiai becsü földrajzi tanításhoz illustratióként kell felhasználni az állat-, növény- és ásványvilágot. És ez eljárásnak, hol a föld konfiguraciojára van fektetve minden suly, az organikus élet tanításában nem lehet más eredménye, mint a könyv, s bocsánat a trivialis szóért: a magoltatás. Az állatrajz tananyagának beosztásában tehát a mondott élettani alapon, a legismertebb állatokból indulok ki. Innen bővitem tovább a gyermek ismeretét, s itt sem annyira a systemákra ügyelve, mint az életműködéssel együttjáró különböző morphologia tulajdonságok megismertetésére. Megtalálnám az átmenetet a növényországra, s eközben ugyanazon elemző módszeren vezetem tanítványomat.

Ez volna tehát középiskolám második osztályának főtárgya, s itt tanítanám még — mint fentebb is mondtam — egyúttal Európa földrajzát történelmi alapon. Ugyancsak a magyar nyelvet, mely a történelem s az állat- és növényország elbeszéléseit és olvasmányait használja fel grammatizálásul; hasonlóképen a szám- és mértant és rajzot azon mód szerint, amint ezt a miniszter gimnáziumi tanterve is kijelöli.

A *harmadik osztályban* ismét tovább megyek egy lépéssel, s miután vélem, hogy olvasóm kezdi belátni ama perspektívát, melyet középiskolám alsóbb osztályai elé tűzök, de meg a részletes tanmenet leírása csakis komoly fogamatossítás dolga: röviden érintem meg a további részleteket. Harmadik osztályom főtárgyát az *anorganikus természet* tanítása képezi. Az ásványok ismertetéséből indulok ki, s a vegytan legfontosabb elemein át a hő, villamosság, delej, fény- és hangtanra, illetőleg fontosabb tümenyeire terjeszkedem ki, mindig a már egyszer említett propedeutikus módszeren. Ez osztály fejezi be a történelmi alapokon nyugvó földrajzot a világrészek megösmertetésével. Magyar nyelvi tananyagja mindig oly olvasmányokon, melyek részint a történelem s e rokontárgyu költészet és a természettani elbeszélésekből vétetnek, továbbá a szám- és mértant és rajz a miniszteri tanterv kijelölése szerint.

A *negyedik osztályban* propedeutikus módszeren vezetett középiskolám befejezést nyer, megleti egyik tagoltságát. Ez osztály főtárgya a *mekhanika* és a *kozmoграфия*, mely a megelőző osztályok természettani, földrajzi és szám- és mértani tananyagában alapot talál nemcsak, hanem amazok betetőzését is nyújtja. Az emberen, a haza történelmén kezdem a tanítást, s az organikus és anorganikus természet

áthaladva, az emberi ismeretek legtávolabbi tárgyáig: a nap- és vilárendszer bemutatásáig jutottunk el. E négy osztály szám- és mértani tananyaga elegendő alapot nyújt, hogy e célt megvalósítsuk. Különben is célszerűbb a vilárendszer összefüggésének hypothetikus tanát magasb matematikai bizonyítások nélkül adni a középiskolában. Hisz amint most történi előadása, nevezetesen a középiskola 8-ik osztályában is, mindig fogyatékos az a demonstrálás, melyet tanáraink fogantathatnak. Az általános képzetten kívül, melylyel a nem szakértő, de művelt közönség e tekintetben bírhat, minden más terhére van a középiskolának. A magyar nyelvtan grammatikai részét, mindig ismerete körébe tartozó prózai és költött olvasmányokon már bevégezte, mint a ministerialis tanterv is kijelöli, a negyedik osztálylyal a stilus sajátosságait stb. mutatja ki.

Külön emlékszem meg a negyedik osztály történelmi tananyagáról. Alsóbb osztályaimban, mint leírok, a tér viszonyai, kiindulva a hazai földről, voltak vezetőim a történelem tanításában. E tanítás lényegesen életrajzi természetű volt; az egyén szellemi erejének befolyását kívántam a gyermek tudomásra hozni az események alakultában. Értelmi és erkölcsi tekintetben kiszámíthatatlan hatása van az így bemutatott históriai eseményeknek, a gyermek tehetségeinek ébresztgetése, nemes ambitiojának fölkelésére. S e várható eredményt, mint paedagogus, oda nem adnám szász olynemű tudományos (?) igazságért, mely a sikert az ember munkásságából, a változhatatlan törvények physikai munkásságába helyezi át. Ezt teszi pedig a ministerialis tanterv, s főként abban térek el tőle. Hiszen a paedagogia céljaitól független tudományban is vita alatt van még a történetek felfogásának e két módja. S ha historikusainkat megkérdenők, hogy Carlyle vagy Burke módszere közül melyiket választják, alkalmasint a középúton keresnék a „lux veritatis“ tanuját. Mi pedig, kik a történelmek egy másik szép címéért, a magister vitae-ért versenyzünk, mi paedagogusok kövessük saját útunkat. Embert kell növelnünk, aki küzdeni tudjon alakító körülményeivel, értelmi erejével győzni az anyagon s lemondani csak önérdékéről akarjon a szent részvét nevében. Növekvő gyermekemet ama meglettkorhoz, s népekről szólva, korhadttörzsekhez illő fatalisztikus hittől óvnám meg, hogy bármit csináljunk, a siker nem tőlünk, de a változhatatlan fátumtól függ. Tőlünk függ a siker. Ez a paedagogia aranyzata, s mert csak e hit költ önmunkásságot, tevékeny értelmi erkölcsi erőt. Megjön, ne tartsunk tőle a „quid humeri valeant quid ferre recusent“ mérlegelésének ideje; jó, ha úgy jó meg, hogy nem bús magyarokra, de értelmileg, erkölcsileg teljesen ki-domborodott egyéniségre talál bennünk, s ezzel választ, a munkaerőben és saját tehetségeinkben való bizalmat zavarja az a fejlődő korhoz túlbölcs felfogás, hogy a lakóhely természeti viszonyaitól függ műveltségünk. Függ, elismerem; de növendékem s az életre való társadalom előtt mindig az ellentétes oldalt, az önmunkásságot emelem ki. Amannak kultiválását pedig a philosophiai áttekintéssel bíró szellemi aristokrátiára bízom, még tőle is megkövetelve, hogy tanuságkép egészségesebb következtetéseket vonjon a nevelés számára, mint teszi ministerialis tantervünk. Nem szellemével hát, csupán a történelmi tananyag beosztásával találkozom a ministerialis tantervnek, midőn a negyedik osztály számára én is az ó-kor történetét, főként Görögországot és Rómát

tűzöm ki. Az ó-világ e két népének összefüggő történelmével, mely az egyéniség és szabadságszeretet elévülhetetlen példáját adá, ösmerősnek kell lenni mindenkinek, ki a műveltség általánosabb szintájára emelkedni óhajt. Épen e történetekben lelné legmél-több befejezését középiskolánk első tagoltsága, melynek növendékei feles számmal úgy is szakpályákra, a megfelelő szakiskolákba távoznak innen.

(Folyt. követh.)

Bokor József.

T Á R C A.

A szószerk aesthetikája.

(Vége)

Azt mondtuk: mindig látják őt. És ezen pont az, melynek bár rövid megbeszélése szempontjából, ezen különben minden józan egyházi szónoklattanban előforduló észrevételeink megtételére vállalkoztunk. De az egyházi szónoklattanok ez utóbbi pontban nem mindig terjeszkednek ki a részletekre. Talán azon elvből „ignoti nulla cupido“, vagy talán mert vallják a prot. scholastika egyik nagyságának (a homiletika terén) Andreas Hyperiusnak (Gerhardt) nézetét: „incipient ex te mala quaedam discere, quae ipsis latuerunt.“ (De form. conc. sacr. Cap V. p. 31). Pedig hát e téren a „figurák“ és „figuráskák“ aligha inkább nem bántják a hallgatókat, itt nézőket, mint az irány terén a figyelőket. Mint az irány terén nem egy író enged a nyelvezet tisztaságából, világosságából, határozottságából s így érthetőségéből: úgy itt a külső előadás, a megjelenés terén lealkuszik valamit még az illemből is, csak hogy egyik-másik „figuráskáját“, „figuráját“ bemutathassa.

Az egyik, bár a szószerkekre *felmennie* kellene, *fut* a szószerkekre, a másik lassu-lassu méltósággal kopog felé és megbotlik a közbeeső lépesőn. Ez a reverendát feledte kellően begombolni, amaz a palástot kötötte fel rosztul, s mindkettő kapkod *beszédközben*; emez meg az ingelőt hagyta vagy a kézelőt feledte begombolatlan, s a szószerken, a hová azért ment, hogy prédikáljon, *gombolkozik*. Az egyik törött sarku saruban megy fel, a másik sárosban, vagy a habitus foltos nagyon, talán zsír- és posztó-foltok versenyeznek egymással. Ez haját hagyta botrányosan rövidre nyírni, ama meg szakállát növeszti „kendernek“ vagy még annál is hosszabbnak?! Egynek bajusza van olyan hegyesre fenve, hogy szűrni lehetne vele, másnak meg épen bajusza infestálja folytonosan orrát. Egyik folyton hosszú körmöt hord, a másik rövidebbet, de megette bársony-szegélyt tart, a harmadik meg pláne oly rövidre nyírja, hogy ujjait kell nyálaznia, hogy az előtte nyitva álló bibliában levelezhessen. De meg a szegény biblia is, no meg az agenda és az imádságos könyv! Elnyúzva, elzsírozva, kopott szögletekkel, talán kerekfoltokkal közepén, bizonyítja, hogy otthon azután a „tiszteletes asszony“ a tejes köcsögöket takarja vele. „Szamárful“ megannyi van benne, hogy egy népes iskolában sem több! Borzasztó és ez mind papi tempó!

De hagyjuk felmenni a szószerkekre. Nézzük el neki, hogy a szószerk lépesőin nagyon dörömböz, mint mondani szokás: „trampliroz“ vagy nagyon szuszog, mert hát, mint a hívek sugdossák, jól „befölöstökömözött“, vagy össze-vissza

botlik, letapodja a Luther-rok szélét, felakad a palást zsinórján, ide-oda kukucsál, mint csak egy fellépő kezdő színész, keresi szemével ezt, keresi amazt, nem tudja hamarjában hová tenni a bibliát, az imádságos könyvet, no meg a prédikációt, de és főképen a zsebkendő! Végre mégis csak *felér*. És végre elhelyezi mindezeket! Megáll! Hiszen ha megállana! De az egyik lig-lóg, a másik a lábát rázogatja, a harmadik ide-oda dül, a negyedik már előregöbül, hogy majd ha a leírt, de be nem tanult beszédet mondandja és *lelesnie* kell, a mit be nem tanult, észre ne vétessék. Van, a ki merev marad, mint egy pecek, szemei mereven dűlednek ki. Van, a kinek szeme meg nem pihen, míg az orgona, a kántus végző hangja el nem hangzik, hanem „oberrál,” bolyong a templomban!

A szószéken van, beszélni kezd. Az egyik lassú, reszketeg hangon kezdi, mintha *meg* volna nagyon indulva, de mindig jobban-jobban emelkedik a hang s végül kiabálássá lesz, mintha nagyon *fel* volna indulva, pedig hát mindennek egyszerű oka van: ő büszke reá, hogy őt a falu végén, szélén álló templomból *ki a határra hallják*. A másik a belső, a valódi megindulás hangján kezdi, de oly rosz hang-oeconomiával, hogy még beszéde felét sem mondta el, még a közepén sincs s már is rekedt. Köhécsel, krárog, nyeldes, ajkait nedvezgeti, vagy tán cukorkát dugdos szájába. Sok úgynevezett „medvecukort” visz fel, s annyira használja, hogy mire leér, nemcsak fogai, de ajkai is tiszta szénfeketék. Amaz sugdos, szerelmesen cseveg, utánozza a gyors fecsegésű „*első szerelmes*” színészt, emez meg csak úgy lökdösi, hogy ne mondjuk „pökdösi” ki a szót, mintha megannyi káposztával szájába tévedt feketebors volna. Van, ki minden másodpercben mond csak egy szót, s közbe-közbe olyan pausát is tart, hogy a hallgatóságnak feje fájul bele a várakozásba. Ezekre méltán rámondhatná Luther: „Vos taedium facitis evangelium domini nostri Jesu Christi!” És így megy ez tovább! De hát a kezek? Egyik ökölbe szorítja, mint csak a nagyon dühös, a másik veri a szószéket, mintha nagyon indulatos volna, a harmadik szétterpeszti ujjait, hogy mint megannyi cövek úgy állanak. Ez nagyon alant jár kezével, midőn szívére akar mutatni, hogy mosolyt kelt a hallgatóságban, amaz a rég mondott szóhoz *utólagosan* told egy kézmozdulatot, szomszédja meg talán csupa rangkorból előbb mutat kezével és csak azután mondja hozzá a szót. Az egyik kidugja két karját, mint csak két póznát, a másik nem meri azt tenni s azért behúzza karjait s testéhez szorítja s csak könyökből ágál, vagy csak kezefejét mozgatja. Van a melyiknél a kézmozdulatot így lehet kiszámítani: Egy, kettő: jobb kéz; egy, kettő: bal kéz; egy kettő: mind a kettő és újra meg újra stb. Hát a szem? Az egyiké zord, a másik édeskés, mosolygó, az egyiké merev, a másiké illetlenül körüljáró, tévedező, az egyiké folyton sír, a másiké folyton nevet, talán akkor is, midőn a szenvedések ecsetelésénél hangja a „tremulát” járja. Ez közbe-közbe fel-felnéz, de kapja hirtelen s megint csak az írásnál terem, amaz meg pislog, pislákol vagy behunyja szemét s úgy beszél. Van, a melyik még nyelvét is öltögeti hozzá! Van, a melyik szipákol, orrát fintorgatja, ajkát harapdálja vagy idegesen rángatja. Hát még a zsebkendővel! mi minden

nem történik azzal? Megbotránkozva láttam, hogy az egyik használat után szétterjesztette kezei között s *belenézett*, a másik *késett* a használattal. Megtörtént az is, hogy egy városi előkelő egyházban, a mint a böjti beszédet mondó pap kézikendőjét a szószéken szétbontja, hát egy kis fehér *gyereking tűnt elő*. Otthon tévesztette el. És a templomban bizony vége lett a böjti hangulatnak. De elég legyen ezen részletezésből. Nem szólunk a fejrázásokról, arcalakulatokról, nem szellőztetjük tovább a „chronique scandaleuse”-t s így mellőzzük a Hagenbach által oly kitűnően leírt szószéki egyhangúságot is (Kanzelton = traditionelle Monotonie, die bald eine das Ganze wie eine Schulaufgabe herleiernde, bald eine heulende vor Affect zitternde, bald eine hohle, pathetische, bald eine schlechthin ausrufenartige, oder gar eine die Zuhörer anschnauzende, keifende und zankende sein kann“ . . . cet. cet.), hanem összefoglaljuk az egészet és azon kérdésre: mit kíván a szószék aesthetikája, azt mondjuk: nem szép *eszmét*, hanem szép (valláserkölcsös) *eszméket* tartalmúl; szép, nemes, correct irányt alakúl és szép megjelenést az előadásban. Csak ha mind e háromban megfelelt a kívánalmaknak, csak ha mind e háromban megvan az egység, az összhangzás, arány és rend, teljesség és szabatoság, egyszerűség és mégis érthetőség, élethű természetesség, akkor lesz az *szép*, akkor lesz az *remek*! s akkor fog tetszeni, akkor fog hatni! Higyjuk el Steinmeyernek, e Berlinben tanító kitűnőségnek, a Homiletika terén: „Die Quelle der Beredsamkeit eines Mannes ist die *Begeisterung*, die Theorie der rhetorischen Diction die *Salbung*, die Lehrerin der Action die *Würde*.” Nem fogjuk megbánni! Mert ez annyit tesz: az ékesszólás forrása a lelkesülés, az *ihlet*; az irány főerénye a *keneteljenesség*, s az előadás legszebb díszé a *méltóság*. Hörk József.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ref. egyházkerület közgyűlése.

A tiszántúli ref. egyházkerület folyó hó 3-án s következő napjain Debrecenben tartott gyűlésének közérdekűbb tárgyairól a következőkben teszem meg tudósításomat:

A gyűlést megelőző napokon, folyó hó 1-ső és 2-ik napján, az első és második vizsgára beérkezett tiszteletes atyafiak vizsgálja tartatott meg. Első vizsgát tettek 31-en, kik közül Erős Lajos és Szabó József mindenkül kitűnő osztályzatot nyertek. A második vizsgára jelentkezettek 26-an voltak. Ezek közül mindenkül kitűnő osztályzatot nyertek: Kiss Bertalan (senior), Vincze Ödön, Lévy Mihály és Ónodi Sándor. A vizsgálatok elegendő szigorral tartattak meg; azonban már az osztályozás nagyon irgalmasan történt. Különösen az első vizsgálatra jelentkezettek közül 9-en igen csekély készütséget mutattak, kik mindnyájan szigoruan figyelmeztetve is lettek, tudtokra adatván, hogy ha a második vizsgára is ily készütséggel fognak megjelenni, képesítettetni nem fognak.

Május 3-án reggeli 9 órakor Révész Bálint püspök, a gyűlést szép, emelkedett imával kezdette meg. Megnyitó

beszédében melegen emlékezett meg a zsinatról, annak tényezőiről, működéséről az általa elért eredményről; fájdalmát fejezvé ki afelett, hogy a zsinat munkálatai megerősítve mai napig sincsenek. Kegyelettel emlékezett meg az elhunytakról, elsőhelyen nt. özv. Bodnár Gábornéról, kinek férje f.-szabolcsi ref. esperes és bogdányi lelkipásztor volt; ezek minden vagyonukat, körülbelül 12000 forintot, a debreceni főiskolának hagyományozták. Kegyelettel emlékezett meg Szegedi Sándor, volt debreceni tanárról, ki nemrég elhunván, szintén a debreceni főiskolát tette örökösévé. Felemlítette kegyelettel az elhunyt belhivatalnokokat. Mindezek emléke jegyzőkönyvileg örökítettett.

Kellemesen lepte meg az egyházkerületi közgyűlést Széll Kálmán, szalontai lelkész s egyházkerületi képviselő azon írásbeli bejelentése, miszerint ők többen mult év nov. 1-ső napján, épen a zsinat alkalmával, Debrecenben baráti találkozás végett összegyűlvén, ez összeövetel emlékére 500 forint alapítványt tettek oly céllal, hogy annak kamatja egy, a debreceni főiskola 7-ik osztályában tanuló, szegény sorsu, jóerkölcsű, szorgalmas növendéknek adassék ösztöndíj és segélyezés végett.

Olvastatott Rácz Károlynak, a ménes-gyoroiki anya- és lippai leány-egyház lelkészének, eredetileg a zsinathoz intézett, de azáltal az egyházkerülethez utalt emlékirata, a lippai egyház visszaállítása érdekében, mely már 1522-ben fészkevé lett a megújított evangéliumi hitnek, lévén már ott főiskolánk is. Nemcsak az egyház multjánál fogva ohajtja az egyház visszaállítását, hanem azért is, mivel ott a magyarság pusztul. Áttételezett véleményadás végett a n.-szalontai egyházmegyéhez.

A levéltárnoki érdekes jelentés olvastatván, elfogadtattak a testvér-egyházkerületek következő intézkedései:

1. A bányai ág. ev. egyházkerületnek azon indítványa, illetve határozata, hogy a kerület határain belől megjelent nyomtatványok egy-egy példánya a kerületi levéltárnak megküldessék.

2. A tiszáninneri egyházkerületnek azon határozata, melyszerint elrendelte, hogy minden lelkész köteles ugy az egyház ügyében tett felsőbb intézkedésekről, mint a lelkészi hivatal kiadványairól igrtató-könyvet vezetni.

3. A dunántúli ref. egyházkerület azon határozata, hogy a theologiai növendékek tanképesítési oklevelet tartozzanak szerezni, egyházkerületi közgyűlésünk élénk figyelmét felhíván, az indítvány véleményadás végett a theologiai és képezdei tanárkarokhoz, s annakutána az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz tétetett át.

4. A dunáninneri ág. egyházkerület jegyzőkönyvében a vallásügyi minisztérium leirata az anyakönyvezés tárgyában, t. i. *hogy a szülötteknek törvényes vagy törvénytelen bejegyzésénél miként kell eljárni?* A lelkészkar figyelmébe ajánltatik, s ebből folyólag kimondatik, hogy a törvényes házasság által lekötött nőnek gyermeke, bár férjétől hosszabb idő óta külön élne is, a törvényes férj, mint apa neve alá törvényesnek igrtatandó be, mindazon időig, míg a törvényes végelválás meg nem történt, vagy peres eljárás folyamán az illetékes polgári bíróság által ki nem mondatik,

„hogy a praesumptio alapján törvényesnek bevezetett gyermek az anyakönyvben törvénytelennek tüntetendő fel.“

A „Baldácsy-alapítvány“ intéző bizottságának jelentése és javaslatai nyomán, következő határozatok hozattak: 1. A már most feleslegül mutakozó 8000 frt. jövedelem a terhek törlesztésére fordittatik, s jövőre is a tiszta jövedelem egyrésze a tőkéhez csatolandónak mondatott ki. 2. Az egyházkerületek a reájok esendő osztalékból maguk határozzák meg az arányt, minő mértékben akarják azt a kitűzött hármascél előmozdítására fordítani? 3. Részint a „Baldácsy-alapítvány“ ügyében teendő érvényes intézkedés, részint az intéző bizottság működésének ellenőrzése szempontjából, ugyanennek javaslatára elfogadtatott, hogy alakittassék az egyházkerületekből „meghatalmazottak közgyűlése“ címen egy, ez ügyben önállóan működő választmány, mely majd meghatározza, minő mértékben részeltesse a tiszta jövedelemben a kerületek? Minden egyházkerület választand 2 rendes és 1 póttagot. Megválasztattak azonnal Révész Bálint, Horthy István, póttagúl Kiss Áron.

A máramaros-szigeti lyceum egy emlékiratot terjesztett az egyházkerület elé, melyben azt kérelmezi, hogy miután a megye közönsége folyamodott a minisztériumhoz, hogy engedtessek meg neki az ugynevezett „Suliguli“ alapítvány jövedelmét egy Szigeten felállítandó róm. kath. gimnáziumra fordittatni, támogatná a kerület azon kérvényeket, hogy a miniszter ne katolikus gimnáziumot, hanem polgári, ipar- vagy reál-iskolát álltasson ott, nevezett jövedelmen.

Az egyházkerületi gyűlés azon kijelentéssel támogatva terjesztendi e kérvényt a minisztérium elé, hogy el van határozva érintett felekezeti lyceumot továbbra is fenntartani, s ennek ügyét, mely századokon keresztül annyi szolgálatot tett a nemzetiség ügyének, melegen ajánlja a közoktatási miniszter figyelmébe, egyszersmind az emlékirat egy példányát a conventhez azon kéreessel teszi át, hogy majdan illető helyen a lyceum kérvényét támogassa.

Végre valahára a m.-túri papválasztás ügye is, mely már 6 éve kísérti a kerületet, véglegesen elintéztetett. Tudvalevő ugyanis, hogy a mult évben Turgonyi Lajosnak az egyházkerület kegyelemből, tekintve arra, hogy a felette kimondott ítélet óta magát fölemelte s kiküzdötte, megengedte, hogy bárhol, tehát m.-túron is, választható legyen; azonban az egyházmegye, bár a választás ellen semmi alapos ok felhozható nem volt, választását meg nem erősítette, sőt dacára annak, hogy az egyházkerület őt méltónak találta a m.-túri egyházra, kimondatván, hogy ott is megválasztható, az egyházmegye „indignus“-nak mondatotta ki.

Egy félnapot vett igénybe az efeletti vita, dacára annak, hogy csak egy egyén szavazott a választás megsemmisítésére.

Midőn az ítélet kimondatott, Lukács Dániel esperes azon kérdéssel fordult az egyházkerülethez, hogy ki fogja már most ezt az ítéletet végrehajtani, illetve ki fogja kiadni a consensust? Mert ő ezennel lemond esperesi hivataláról, ő végre nem hajtja; mert ha azt tenné, elesapná a tractusa! Meglett aztán magyarázva neki, hogy az esperes hivatalát mindaddig vinni tartozik, míg helye be nem töltetik, s ha

az egyházkerület határozatainak elleneségülne, az komolyabb következtetéseket vonna maga után. Remélhető tehát, hogy ez a valóban odiosus ügy végképen be van már fejezve.

A felebbezett ügyek intéztettek el május 5-én. A mező-túri lelkész ügyéről már volt szó. A többiek közül közérdeklőbbek valának a következők:

A mező-berényi földadó ügye, melyszerint az egyházmegye oly határozatot hozott a békési egyház kérelmére, hogy azon berényi lakosok, kiknek a békési határban földbirtokaik vannak, a békési egyházban egyházi adót fizetni köteleztessenek. Egyházkerületünk, miután a békés-bánati egyházmegyében az ilyen adózás van divatban, az egyházmegye határozatát megerősítette.

Szesztay Károly, egy előfordult eset alkalmából, azon indítványt tette a felsőszabolcsi egyházmegyében, hogy oly esetekben, midőn a belhivatalnokok bűnügye a világi törvényszék elé is be van jelentve, az egyházmegye függeszse fel addig ítéletét, míg a világi törvényszék az ügyet el nem döntötte. Az egyházmegye ezen indítványt, alapos indokok miatt elvetette, az egyházkerület az egyházmegye határozatát hagyta helyben, az egyházmegyére bizván, hogy időrőlidőre maga döntse el, mikor várandó be a világi törvényszék ítélete, s mikor nem? Ugyancsak a f.-szabolcsi egyházmegye azon ítéletét, melyszerint Baeska Endre, encsencsi tanító, hivatalától elmozdított, helybenhagyta megerősítette a kerület, mivel nevezett tanító már 1856 óta folyvást nyugtalanítja aaptalan rágalmaival, perlekedéseivel, izgatásaival az egyházak, belhivatalnokok, az egyházmegye s egyházkerület nyugalma, s e mellett régen, mint hanyag tanító ismeretes.

Érzékenyen érinté az egyházkerületet Tek. Armós Bálint, világi főjegyzőnek, szemeinek meggyengülése következtében történt lemondása; több mint 10 éve működik már e buzgó, lelkes férfi a kerület jegyzői karában, előbb mint al-, később mint főjegyző; a lemondást, nevezett érdemeinek kiemelése mellett; kénytelen volt a kerület elfogadni, azonban azon reményben fogadta el, hogy nem végképen veszté el; egyébiránt nevezett főjegyző úr is biztosította a kerületet, hogy az egyházi ügyekben ezután is résztveend tehetsége szerint.

A néhai Zagyva Imre elhunytával megürült egyházkerületi pénztárnoki hivatalra Némethi Lajos, debreceni lelkipásztor választatott meg titkos szavazattal. Némethi Lajos 19, Joó István 9 szavazatot nyert. Az egyházkerületi levéltárnoki állás betöltésére nézve javaslatot készített egy küldöttség, melyben azon vélemény nyilvánított, hogy a levéltárnoki állomás a főjegyzőséggel köttessék össze. Ez el nem fogadtatott, már azon oknál fogva is, mivel történhetik, hogy a főjegyző nem fog Debrecenben lakni, mindamelllett ez alkalommal Tóth Sámuel, theologiai tanár választatott meg, utasításul adatván, hogy a folyó ügyeket és iratokat azonnal rendezze.

Gergely Károly eltávazása és Szegedi Sándor halála által megüresedett gimnáziumi tanszékek betöltése céljából a gimnáziumi tanári kar javaslatot adott be, melyben azon kérelem foglaltatik, hogy a két tanszék közül ma egyik se töltsék be, hanem bizassék meg a gimnáziumi tanári kar,

hogy a gimnáziumi szerkezet szakszerű beosztására, úgyszintén arra nézve, hogy minő átmeneteli intézkedések lennének szükségesek, véleményt adjon be. Elfogadtatott.

Nagy vitát idézett elő a Körössi Sándor jogtanár tanszékének miként való betöltése feletti intézkedés. Olvastatott ez ügyben a jogtanári kar véleménye, melyben azon javaslat foglaltatik, hogy a Körössi által előadott tantárgyak közül a főbbek, most is működő rendes jogtanárra, t. i. Karsai Sándorra bizassék, a melléktantárgyakra nézve pedig ideiglenes jogtanár állitassék be; a fizetésre nézve javasolja, hogy a Körössi által előadott főbb tantárgyait előadó rendes tanárnak 600 forint, a s.-tanárnak pedig 500 forint fizetessék; a fennmaradt összegre nézve az intézkedést a kerületre bizta. E javaslat elfogadtatott. A helyettesítésre fordítandó 1200 forint felüli fizetés Körössi részére kiadatni rendeltetett; ideiglenes tanárul Dr. Pápay Imre alkalmaztatott.

A Nagy József-féle alapítvány kamatja 7 pályázó közül Békési Gyula, gimnáziumi tanár úrnak határozatott egyhangulag kiadatni.

A gazdasági választmány jegyzőkönyveinek, számadásainak felülvizsgálásáról szóló jegyzőkönyvben foglalt következő javaslatok elfogadtattak. A főiskola pénzeinek kamata 6%-ra leszállitattik, a kamatleszállítás minden adósra nézve a folyókamat fizetési idejének lejártával lép életbe. Az eként netalán mutatkozandó deficit miként leendő megszüntetése, valamint a főiskola szellemi organizatiojára vonatkozólag, javaslatlétel végett küldöttség nevezetett a következő tagokból: Elnökség: Dávidházy János, Veszprémi Gáspár, Fráter Imre, K. Tóth Mihály, Armós Bálint stb.

A máramaros-ugocsai egyházmegye egy emlékiratot terjeszt a kerület elé, melyben kifejezést ad annak, melyszerint az anyagi szomorú helyzet között, a törvény szigora által nyomtatva, elvileg kimondotta, hogy azon iskoláit, melyeket fentartani nem képes, átengedi közösisiskolának, s annak vagyonát is átadja, úgy, hogy az egyes egyházaknak beleszólásuk legyen az iskola ügyébe. A kerület ezen elvi elhatározást nem helyeselheti s így el sem fogadhatja, hanem egyes specifikus esetek alkalmával utasitattik az egyházmegyei elnökség, hogy az 1869-ik évi augusztusi jegyzőkönyv 702-ik számú határozatban foglalt utasítás szerint járjon el.

A gyűlés 4 nap tartott, legtöbbnyire délelőtt 9 órától délután 2 óráig s délután 5 órától 8 óráig, mégis számos ügy maradt a jövő gyűlésre elintézés végett. *Lukács Ödön.*

Orgonaszentelés Szepsiben.

Örömnepet ült folyó hó 7-én a szepsii ref. egyház. A vallásos buzgóság s az egyház iránt érdeklődő hívek áldozatkészségének örömnepét. Mert e nap volt az, amelyen az egyház díszes orgonája, ünnepélyesen átadatott a használatnak. — Az egyháztanács, valamint a város lakói el is követtek mindent, hogy e napot ünnepélyessé s emlékeztetessé tegyék. Egyháztanácsunk meghívta e napra egyházmegyénk kormányzó-testületének egynehány tagját, s habár nem is tisztelhetjük a meghívottak mindenikét körünkben; mindazáltal igen szépen volt az képviselve. Az ünnepélyt

megelőző napon megérkezett egyházmegyénk szeretve tisztelt esperese, nt. Fodor Pál úr, 7-én pedig ngs. Komáromy László, egyházmegyei segédgondnok és tisz. Veress Sámuel, egyházmegyei tanácsbíró urak, továbbá a vidék egyházainak lelkészei. Miután Komáromy László s.-gondnok és Fodor Pál esperes urakat az egyháztanács a paplakon testületileg szívélyesen üdvözölte, a harangok jeltadtak az ünnepély megkezdésére. Szép volt látni az érdeklődést, melyet a város s a közeli községek lakói felekezeti különbség nélkül ez ünnepély iránt tanusítottak. Még el sem hangzott az utolsó harangszó, már is zsúfolásig telve volt a templom. Majd belépett az esperes úr 9 lelkésznek élén az úr házába, kik közül 7-en az úrasztala körül foglaltak helyet s felzendült a gyülekezeti éneklés „Im bėjöttünk nagy örömmel“ diktálás után. Ezt követte 2 vers eléneklése után a helybeli énekkar által sikerülten elmondott alkalmi ének. Ennek elhangzása után mondott esperes úr az úrasztala előtt egy valóban sikerült imát, melyben lélekemelő hangon kérte az ég áldását az új orgonára, a gyülekezet előjáróira s tagjaira. Ezután következett a 130. dicséretnek a gyülekezet által való elmondása, orgonakisérettel. E gyönyörű ének hatása leirhatlan volt. Szinte látszott az arcokon, mint emelkedik minden lélek a buzgóság szárnyain fel a mindenhatóhoz. Majd egy pár vers eléneklése után fellépett tisz. Béki Sámuel, kassai lelkész a szószékbe, s egy szép ima után a CXVIII. zsoltár 24. verse alapján mondott egyházi beszédet. Nem céloztam ezt tüzetesen ismertetni, csak azt jelzem, hogy annak hatása olyan volt, aminőt csak egy remek szónoki mű kifogástalan elmondása kelthet. E beszéd után ismét az énekkar által elmondott szép ének következett, mit a helybeli lelkész szószékbelépése követett, aki elmondotta röviden az orgona felállításának előzményeit, illetőleg annak történetét. Beszédéből kitűnt, hogy a vallásos buzgóság, az áldozatkészség, mily szépen virágzik még a szepsii egyház tagjai között, akiktől egy pár hónap leforgása alatt 700 frt. gyűlt be az orgona felállítására, önkéntes adakozás útján. Bizony lehetetlen, hogy az elismerés koszoruját ne nyujtsuk az egyház tagjainak, egyenként és egyetemben, e szép áldozatkészségért; különösen ha tudjuk, hogy e nép nem is nagyszámu, nem is vagyonos. Egyszerű iparos a legtöbb.

Végre e rövid beszéd után egy gyülekezeti éneklés zárta be ez egyszerű, de hatásos ünnepélyt. Elégedetten, örömtől sugárzó arccal oszlott szét a közönség. Valóban, ilyenkor látja az ember, hogy a mi egyszerű szertartásunkban mily sok a lélek, s mily nagy hatást képes az épen ezért előidézni.

Az ilyen ünnepélyeknél szokásos társas-ebéd itt sem maradt el. A városháza termében tartott az, mintegy 60 ember jelenlétében. A pohárfelköszöntések az ebéd alatt egymást érték. Emeltek poharat ő felségeért, az egyházért s annak tagjaiért, a s.-gondnok úrért és a működő lelkészekért.

Igy telt el e nap, melyet az írás szavai szerint az „Úr rendelt.“ Örvendeztünk és vígadtunk azon. **Frenczel Bert.**

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Megdöbbenéssel vettük a lesújtó hírt, hogy *Laky András*, a felsőzempléni egyházmegyének dérek esperese, folyó hó 7-én esteli 9 órakor szélhűdéiben meghalt. Az elköltözött férfit még alig pár héttel, mint mindig, úgy most is ott volt egyházkerületi gyűlésünkön s tevékeny részt vett a köztanácskozásokban; sőt még e hó 7-ikén is elvégzte a két istenitisztelést, midőn a halál egész váratlanul kioltá a kedves életet. Addig is, míg lapunk bővebb nekrológot közölhetne — *melynek beküldésére ezennel fel is hívjuk tisztelőit* — álljanak itt róla a következő rövid adatok. Született 1817-ben. Iskoláit Sárospatakon végezte, s előbb hosszú időn át M.-Izsépen, majd Hardicsán, legutóbb pedig 8 évig Ladmacson volt lelkész. A felsőzempléni egyházmegye esperesi hivatalát 27 év óta viselte kitartó buzgalommal s közmegelegedéssel, miért is az egyházmegye két évvel ezelőtt a szeretet és tisztelet kitüntető jeleivel ülte meg 25 éves jubileumát. Egy ritka boldogságot már itt a földön megért, különben elég sok keserőségei mellett, azt, hogy nem volt ember, ki ne szerette, ne becsülte volna végtelen jó szívéért, szelid, humanus modoráért. A sárospataki főiskolát is halás emlékek kötik nevéhez, mert évtizedek óta tevékeny részt vett az iskola szellemi és anyagi ügyeinek vezetésében, előbb hosszú időn át mint az egyházkerületi küldöttség, jelenleg pedig mint a számvéviszék tagja. Az újabb nemzedék lelkében bizonyára sokáig élni fog a szíves, atyai szeretetet és jóságot visszatükröző arcu censor képe, ki már szintén megszokott és kedvesen várt vendég volt a vizsgákon. Temetése folyó hó 9. délután 4 órakor ment véghez, számos tisztelőinek könyei között. A templomban *Fejes István*, s.-a.-ujhelyi lelkész mondott egyházi gyászbeszédet, a sírkertben pedig *Erdélyi Sándor*, m.-jesztrebi lelkész beszélt. Kihűlt porai nyugodjanak békével a sír hantja alatt, melyet annyi tisztelőinek áldáskívánsága vesz körül, szép emlékét pedig sokáig őrizze meg közöttünk a halás kegyelet!

— **A sárospataki állami tanítóképezdőben**, a tanítóképesítő vizsgálatok június hó 19. és következő napjain tartatnak. A kellően bélyegzett folyamodványok, keresztlevelek, iskolai, orvosi, szolgálati s erkölcsi bizonyítványokkal felszerelve, május 21-ig az illetékes kir. tanfelügyelőségnek nyujtandók be.

— **Áldozatkészség.** Azon összeghez, mely egyházkerületünk gyűlésén, az énekkar százéves jubileuma költségeinek fedezésére gyűjtetett, a következők járultak: Bárány Miklós 100 frt., Kun Bertalan 15 frt., Ifjú Bárány Miklós 30 frt., Ragályi György 15 frt., Lükő Géza 5 frt., Bárány Béla 10 frt., Bernáth Elemér 5 frt., Ragályi Gyula 50 frt., Nagy Pál 2 frt., Kopré Ferenc 1 frt., Fodor Pál 1 frt., Debreczeni Gábor 1 frt., Szabó András 1 frt., Laky András 1 forint, Lőrinczi Endre 5 frt., Szentpéteri Sámuel 2 frt., Fekete József 2 frt., Veress Sámuel 1 frt., Fejes István 2 frt., Makay Dániel 2 frt., Terhes Pál 1 frt., Kérészy Barna 1 frt., Édes Albert 1 frt., Futó Sámuel 1 frt., Ifjú Losonczy Károly 5 frt., Bizony Ákos 1 forint, Idrányi Ferenc 1 frt., Csider Károly 3 forint. Fogadják e nemeskeblű adakozók, áldozatkészségükért e helyen is legmélyebb köszönetünket.

— **A pápai kérdés** újra élesedik Olaszországban. A kormánylapok erősen kikélik a Vatikán ellen s a *La Rassegna* c. lap azzal vádolja a pápát, hogy visszaél kiváltságos állásával s fondorkodik Olaszország ellen. Végre is kénytelen lesz Olaszország a *Cavour* egyszerű programjához visszatérni s a szabad államban szabad egyházat alkotni, természetesen a pápa világi hatalma nélkül.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A lelkészek anyagi jólétének előleges biztosítására tett régiebb intézkedések s teendőink a zsinati új papválasztási törvény-nyel szemben.“ II. Édes Á. „Egy középiskola.“ (13. közlemény). Bokor J. „Tájékozás az énekügy terén.“ Ivánka S. „Necrolog.“ Görömbai I. „Vegyes közlemények.“

A lelkészek anyagi jólétének előleges biztosítására tett régiebb intézkedések s teendőink a zsinati új papválasztási törvényvel szemben.

II.

Mint tudjuk: három tényezőt foglal magában az ide vágó törvény; ugymint: az egyházak classificatioját; a lelkészek qualificatioját és az utóbbiak candidatioját.

Vegyük sorba ezeket egyenkint!

Ami az egyházak lelkészi állomásainak, jövedelem tekintetéből való osztályozását illeti: mindenekelőtt előrebocsátom, miszerint annak megállapítása, szerintem egy 3 tagu küldöttségre lenne bízandó, amely küldöttség aztán a lelkészek, tanítók*) és gondnokok meghallgatásával, a földek, rétek, legelők helyszíni megtekintése mellett, tekintetbe venné mindenekelőtt azt, hogy valamely községben mily áron adható bérbe a föld? mert ez a legtisztább jövedelem. Ellenben legköltésesebb gyümölcsöztetése a földnek a lelkész és tanító részéről — kik a munkát ellen nem őrizhetik, a napszámos felett nem állhatnak — az, ha azt igavonók tartásával, vagy pénzért való dolgoztatással összekötve kezelik. Ugyanis a magunkforma embereknek még saját cselédek sem dolgoznak úgy, mint az eke-szarvát fogó, kaszás-kapás béreseikkel egy tálból evő, együttizzadó parasztgazdáknak. A felehaszonra való gazdálkodás pedig igazán csak lélek-kárhozat. Mert az emberek mindenekfelett magukat szeretik. Mint a példaszó is mondja: a szenteknek is maguk felé hajlik a kezök.“

Figyelembe veendő lenne mindjárt ezután az is, valjon közel vagy távol esik-e valamely egyház a népesebb, nagyobb városhoz? mi-

nélfogva az eladásra váró termékek olcsóbban vagy drágábban számíthatók-e? Mert az emporialis helyektől messze eső tájakról már magában véve az adás-vevés alkalmá is bizonyos jövedelmi százalék feláldozását veszi igénybe. S míg az elszigetelt helyen lakók a tehén- és kertihaszon feleslegét sem tudják eladni, addig a város-mellékiek nagy előnnyel értékesíthetik azt.

Méltó tekintet alá jöhet az is: van-e a községben orvos, gyógytár, vagy azokhoz vezető köút, malom? Mert mindezeknek hiánya sokat elvisz a zsebből. Jól tudhatja ezeket, aki ily körülmények közt élt vagy él.

Terjeszsze ki gondját a küldöttség oda is: mily mérvben viseli az egyház a lelkészi s tanítói földek után kiszabott adótehert. Mert a jobb állomásra vágyakozó úgy járhat, mint épen én is, ki Ábrányt Bábaért azon különbség miatt hagytam el, mert a lecticálék egyformasága mellett, emitt 43 hold föld kecsegtetett 16 hd. helyett. Pedig, tekintve azt, hogy Ábrány minden adóterhet visel a hivatalnok helyett, Bában 60—70 frt. fizetésére kényszerül; Ábrányban a lelkésznek 4 db. marha-legeltetési joga van, mit Bában 10 frtjával lehet megszerezni; az ábrányi föld a legjobb minőségű, a bábainak pedig $\frac{1}{3}$ -a infamis szikes, felette ritkán művelhető, $\frac{1}{3}$ -a ellenben csak föltételeesen használható, mert száraz évben szikes rétje kiég, nedves időjárás mellett pedig víz borítja: Ábrány határozottan jobb, mint Bába.

Ne legyen közönyös a küldöttség aziránt sem: könnyű-e vagy terhes a közlekedés a felsőbb iskolákkal? mert ezek, a gyermeknevelés szempontjából, mind nagyfontosságú körülmények.

Nem megvetendő hátrány és előny az is, hogy átkelési helyeken a vendéglátás is nagyobb percentet igényel, míg nagyobb városban az önművelődés, olvasóköri, könyvtárak, fölhasználása mellett olcsón eszközölhető.

*) Tanítókat is említek, mert az igazán országos scandalum lenne, ha a tanítók szabadon, minden megszorítás nélkül lennének választandók a lelkészi választásokkal szemben; holott szerintem az övék az alapvető positio, s csak úgy nem leendő hitvány az általam emelt épület, ha a fundamentum jó!

Figyelmet érdemel azon körülmény is: városi vagy falusi-e? uras vagy egyszerű szűrös-e a közönség, hol a hivatalnok szolgál? Mert tagadhatlan, miszerint előkelő körbe nem mehetünk abban a ruhában, amelyhez hasonló, a gubás atyafiak közt, foltos, kopott volta dacára is, páratlan elegánsnak tűnik fel.

Második tényező, melyet a zsinati új törvény föltételez: a lelkészek qualificatioja.

Ezt megállapítani már sokkal nehezebbnek mutatkozik; de minthogy meg kell lennie ennek is, vessünk számot teendőinkkel e tekintetben is.

Mindenekfelett vezérfonalul fogadandó el a már egyházmegye-székileg s több tagokból állható bizottság qualificationalis működésénél az iskolai bizonyítvány és a kápláni vizsga eredménye; hogy így el legyen érve Béki Sámuel, kassai lelkész által is hangoztatott az az óhaj, miszerint a leendő lelkészek tudományosan képezzék magukat azon pályára, melynek munkásai hajdan nemcsak „tisztelteseknek s tisztelendőeknek,” hanem méltán tudósoknak is címeztettek. Azért is továbbá, hogy ne legyen asyluma a papnövelde a benső hivatás nélkül, leginkább a honvédelmi kötelezettséget, kaszát, kapát, műhelyt kerülő léhák, azon reményben, hogy a természetből ingyen fáradság nélkül nyert bő torok birtokában, majd a véletlen, a nexus, a népszerűség, vagy éppen tisztességtelen utak, talán úgy lehet: a legjobb kathedrák egyikébe juttatják.

Tagadhatlan lévén az, hogy voltak, vannak s lesznek olyanok mindenkor, kik bár könnyű vérrel futván meg a tanulói pályát, könnyű fővel is búcsuznak el az iskolák kapufélfáitól; de természetes ész, józan felfogás birtokában, magukat összeszedve, később aztán tudományos képzettségök hiányait meglepően képesek utánpótolni; míg, viszont, igen sok szép talentum elvész a nagyvilág tolongásai közt, s a szellemi javaknak igen sok termékeny földe begyepesedik, sőt olykor burjánt fog teremni, ha az műveletlenül hagyatik: a jobbáminősítés útja azért mindenkor nyitva tartandó lenne azok számára, kik irodalmi feltűnő és értékes munkásságukkal felköltik a közfigyelmet; míg ellenben a munkaképes kor dacára, iskolai babérakon heverő elparlagosultakra nézve, a jobb egyházakba emelkedhetés lépesei elzárandók lennének.

Minthogy vannak, habár kevés számmal is, olyanok, akik mint a hó, zaj nélkül szeretnek munkálkodni, akik a kihirdető lármát mellőzni vágyva, mégis áldásteljesen és eredménynyel működnek, mint lelkipásztorok vagy tanítók; akik kisdéd mécsőkkel, ha nagy kört nem világítanak is be, de mint a sziklára

csöppenő víz, gödröt mos, úgy ők is lassu, de szakadatlan kitartó munkássággal, a semmiből nemcsak újjáteremtik, sőt meglepő fényre emelik az egyházak, iskolák ügyét: azért kívánatos, hogy az ilyen hangyaszorgalmú, környezetöket szellemileg átalakító derék férfiak is találják meg a kiérdemelt jutalmat és méltánylást. Épen e célból figyelmes körütekintésre lennének utalandók az egyházlátogatók, kikkel, hogy hajlandók legyenek együttműködni, az eddig csak pro forma kinevezett világi küldöttek is, a visitálás idejét okvetlenül a májusi szép tavaszi napokra kellene áttenni; mert télben, mint tapasztaljuk, részint az utak roszasága, részint a hideg levegő, majd a megszállott paplakok frissen fűtött, egészségtelen szobái és a többi terhet okozó vendéglátás miatt, a világi elem elmarad; sőt az egyházi is kellemetlen terhet emel és sokszor betegen tér vissza tűzhelyéhez.

Azonban, hogy a visitatio, talán rózsaszínű szemüvegen nézve a tárgyakat, kedvezménynyel ne vádoltathassék, kiköthető lenne az, miszerint az előléptetésre érdemesülés bizonyítéka 2—3 egyházlátogatás egyhangu, összevágó nyilatkozatában keresendő, az egyházmegyeszék részéről.

Harmadik tényező, mit a papválasztási törvény magában foglal, a candidatio.

A régi gyakorlattól, a korlátlan szabadságtól megfosztott választók és választhatók egy része, mint tudjuk: e megszorítás miatt jajong, vagy duzzog leginkább. Én magam is, e lapok egyik számában, céltúl-lövésnek nyilvánítam a jelölést, a másik két megszorítás mellett. Azonban keressük ratioját e műveletnek is, mely a többi mellett legnagyobb mérvű féltékenységet provokál.

Mindenekelőtt úgy gondolkodom erre vonatkozólag, hogy kijelölési joggal semmiesetre sem látom felruházhatónak az eperesi hivatalt, mert egy embert könnyen vezethet mellékes érdek, nepotismus, — bár papi szempontból, tapasztalva azt, hogyha a fiak érdekében a szülék semmitsem tesznek: idegen még kevésbé érdeklődik értök, — nem tudom elítélni a rokonok gyámolítását; de magasabb nézpontról indulva ki, az ügy és az egyének jól felfogott érdekében kívánatos, hogy a kijelölés joga testület által gyakoroltassék.

A candidálást megkönnyítené, nézetem szerint az, ha az egy és ugyanazon osztályba sorozottak közül, minden alkalommal az aránylag mégis jelesebbek és kiválóbbak állíttatnának előtérbe; úgy képzelvén magamnak általában az osztályozást, hogy a legalsóbb classist képeznék a káplánok, a legkisebb rendű egyházak betöltésénél; másodosztályuak lennének a kis egyházak papjai; har-

madosztályt képviselők azok, akik már egyszer előléptették (s ha még negyedik osztály is állítatnék fel: annak tagjai lehetnének az esperes és a tanácsbírák; de már ezekből, sorrend vagy iskolai, kápláni vizsgaminőség, későbbi feltűnő önképzettség és az egyház-iskola emelése körüli kiváló eredményes munkásság tekintetbevételével, az egyházkerületi kormányshéz jelölendne).

Ohajtandó volna, a candidaturel arra is tekintettel lenni, hogy urak, városi közönség és vegyes vallásu gyülekezet körébe, kivált ha ez utóbbiban plebánia, szóval idegen paptárs vár az érkezőre, olyan jelöltessék, aki tudományos képzettsége mellett, társadalmi esiszoltsággal is birjon. Mert nagy horderő rejlik abban, ha a lelkész a jobb, magasabb körökben is otthonos tud lenni és ott szívesen fogadtatik, s minden tartózkodás nélkül kimondandó lenne Péternek vagy Pálnak, külső műveltség hiányában az, hogy: „te barátom, az említett helyekre nem való vagy!”

Sály bizonyosan könnyebben kielégíthető, mint Budapest! aki még Sályban, ugyanám helytáll, az már Kolozsvárra keves! — Tanuljunk e tekintetben az ellenségtől is! — Még az egyszerű gyülekezet számára is, hacsak egyetlen befolyásos gazdag, tekintélyes, sok jót tehető nagy úr laknék s ott, mennyivel inkább, ha az az egy telekkönyvileg is biztosított dotatióban nagyobb-szerű áldozattal állandón támogatja a templomot, paplakot és iskolát s ezek szolgáit, mint kegyurat kellene részesíteni a kijelölés jogában. Így talán remélhetnők, hogy akadnának, voltaképp támadnának ennek a mi szegény, nyomorult protestáns egyházunknak is buzgó s áldozatkész patronusai; találkoznának egyes gyülekezetek is, melyek szép papi s tanítói jövedelmeket alapítvának cserében a mostani zsinat által elkönfiskált jogok visszaadása föltételével, aminő patronusok és gyülekezetekre hovatovább égetőbb szükség leendő!

A szabadválasztás kedvelt jogáért talán meghoznák egyes gyülekezetek azt az áldozatot is, amitől most az egyházi téren felállított érdek-közösség, a vallás ügyében pedig a teljes egyenlőség közönyösen vett tudata mellett irtóznak: elfogadnák a birtokarányos fizetést.

En részemről legalább mindég megbotránkozva szemléltem azt, hogy olykor, a régi alapítók utódai, bár a teherből, az egyház és iskola fentartása érdekében, s az egyházi szolgák javára, oroszánrészt viselnek, a szavazás idején mégis csak egy emberként tekintetnek, sőt sokszor a buta tömeg által leszavaztatnak.

Nagyon ideje volna e tekintetben is rendezni egyházi ügyeinket, s megalapítani azt a módozatot, mely biztosítná például az egyházfentartásterhe arányában élvezhető befolyást a vagyonos osztály részére.

Mert hiába! idealis vallásnak hívei, de nagyon is prózai világnak vagyunk polgárai, ahol minden vállalatnál, egyesületnél megvan szabva az, hogy a befizetett részvények arányában osztozik kiki, úgy a jogokban, mint a nyereségekben és a terhekben.

En tökéletesen hiszem, hogy országos szegénységünk dacára, a hiúság és a nagyobb mérvű befolyásra való vágyakozás, megteremtené a vagyonos elem részéről azon alapot, melynek birtokában különösen reform. prot. egyházunk rongyaiból, nyomoruságából nemcsak kivetközhetnék, hanem fényes jövőt is biztosíthatna magának. Különben a fillérekkel való minden erőlködésünk is, csak tengéletet eredményez. Mert hiába! a kiválóbb tehetségek — kevés, tormába esett féreg kivételével — hátat fordítanak a különben legmagasztosabb papi és tanítói pályának, s mennek tódulva oda, hol dat Galenus opes és dat Justinianus honorem; ahol gazdag István-rend szalag utáni jövedelemmel és hatalmas nyugdíjjal összekötött tisztelet, elismerés és fény várja készen. A jézusi szegénységre és nyomorra kárhoztatott lelkészi s tanítói pályára pedig maradnak a földmivelő osztályból, mint emelkedési lépcsőre vágyakozó, kevés vagy épen semmi munkával is megélhető, többnyire a legnagyobb adó, a legsúlyosabb köteleességtől, vér-adótól gyáván irtózók, s lesznek nyomorult egyházainkban szellemi proletárok. Mert bizonyára mai időben a munkaszerető és magát jól kiképzett mesterember is boldogabbnak érezheti magát akármelyik egyházkerületünk püspökénél!

Kiöntöttem szívemet, lelkemet a közjó lehető vagy remélt előmozdítása érdekében! szóljon az ügghöz más is és győzzön ami jobb! *)

Édes Abrahám.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola.

(Tizenharmadik közlemény).

Meglelte első tagoltságát középiskolám, a négy alsó osztály vázolt tantervében; megakarom most kísértetni a felsőbb tagozat körvonalozását. Előbb azonban okát adom annak, min nyugoszik ez a kettős tagolás, melyet miniszteri tantervünk határozottan elvet. Nyugoszik oly elven, melyet a paedagogia körében maig talán egyetlen szilárdnak kell tartanunk, nevezetesen a *módszer elvén*.

Mindent egybevetve, az ismeretnek két főmód-szere áll rendelkezésünkre maig. Az egyik az *elemző*

*) A zsinat által alkotott új lelkészválasztási törvények miként való alkalmazása és keresztülvitele, életkérdése levén ref. egyházunknak, e tárgynak tüzetes megbeszélésére ezennel szívesen felhívjuk az érdeklődők figyelmét. Szóljunk hozzá minél többen, minden oldalról kimerítvén a dolognak gyakorlati oldalát. Az ez irányban folytatandó eszmecsere nék szívesen nyitjuk meg lapunk hasábjait. Szerk.

módszer, melyről Kerkápoly Károly így ír (Gondolattan. Pápa 1863. 104-ik lap): „az ismerő alany teheti, hogy a szemlélet nyújtotta tárgyakból indulva ki, azokat vizsgálódásának alávesse, s elemeikre bontsa. A bennük talált elemeket aztán, mint mennyi különös határozottságokat reájok visszaviszi, s ezáltal minőségükről és mennyiségükről többé kevésbé teljes és kimerítő ismeretet nyer, annál teljesebbet és kimerítőbbet, minél gondosabb és teljesebb volt az elemzés... Ilyként nemcsak leírhatni fogjuk az elemzett tárgyakat, hanem meghatározhatni is. Ezáltal meg kifejezésre hozzuk a bennük megvalósult általánost s kimutatjuk a kört, melybe az elemzett alany tulajdonitmányánál fogva tartozik.“ Egészen más, hogy úgy szóljunk: ellentétes az ismerés módszerének második fő-útja, az ugynevezett *szerkesztő módszer*, melyet a philosoph így ír le: „az elemző módszer egyesből indul ki, felkeresi annak különöségeit, s ezekből következtet a benne megvalósult általánosra. A szemlélés tárgyaúl szolgáló világ megismerésére *egyelőre ez az egyedül lehetséges út s mód*. Ezért minden concretumnak megismerése elemzés által közvetítettik. De ha egyszer adva van a benne megvalósult általános: akkor a megfordított mód is lehetséges. Mert hiszen azon általánosból, mint gondolatból, tisztán a gondolkodás útján is okvetlenül el kell juthatni a benne rejlő különösségekre, s így az általánost különös módon megvalósító egyedre is. Mivel azonban ez csak azon esetben, s feltét alatt lehetséges, ha adva van az egyesben megvalósult általános: következik, hogy az elemző módszer, vagyis annak használata, természettől megelőzi a szerkesztőt, egyedül az bírván szolgáltatni azon általánost, melyből utóbbi kiindul. A szerkesztő módszer hát mindenekelőtt egy jó meghatározást igényel, ez szolgálván neki kiindulási pontúl, azáltal, hogy adja az egyesben megvalósulásra jutott általánost.

Az ismerés e tárgyalat két módszere a döntő a tanterv megalkotásában. Középiskolám tárgyalat alsóbb tagozata, támaszkodván a fentebb kimutatott tíz tantárgyra, s aztán támaszkodván az ismeretek ama rendszerére, mely az emberből kiindulva az ismeretről az ismeretlenre haladás paedagogiai sínő-mértékén a kozmografiáig vezetett el, teljesen a most bemutatott elemző módszeren nyugodott. E módszeren a gyermek ismeretének bővülését, s általa szellemi erőinek művelését a tanterv alapján a tanár tartja kezében. Ittvan az oka annak, hogy az ismeret-tárgyak, — a tanterv, — a módszer mellett, miért van oly nagy befolyása a tanár személyének a nevezett alsóbb, propedeutikus módon szervezendő osztályokban.

A negyedik osztály végeztével, mely középiskolám forduló pontját képezi, változik a horizon. Innen túl a szerkesztő módszer nyomul előtérbe. Növendékim nagyobb része szakiskolába, életpályájára ment, bevégzett ismeretkört vivén magával. A kisebb rész, a jól organizált főké velem jó, hogy az ismerésnek leghatékonyabb módszerével megbarátkozzék, hogy szemléleti ösmerete fogalmi ösmeretté alakuljon át. Amott bánható anyag volt növendékem, alakításra váró, mint a szobrász márványa. Emitt munkatárs; őt, engem egyaránt köt a módszer logikája, melynek rendszerét öntudatos következetességgel kell belátnia. Erre való a szerkesztő módszer, s egyúttal itt van oka, hogy a tanár személyes befolyása — noha fontosságát sohasem tagadom — miért száll a tudományosan kiszámítható módszer alá. S e nyomon

középiskolám felsőbb, a „tudós“ jelzővel méltán illelhető tagozatának, tanterve a következőképen alakul.

Kiinduló pontjának, épen a szerkesztő módszer természeténél fogva oly tárgyakat kell vennie, mely általánosságánál fogva mind a többit felülmúlja; oly tárgyat, amelytől mind a többinek törvényei és ezek megismerhetősége szükségképen függ. E tárgy pedig a *fizika*; tehát ez képezi *középiskolám 5-ik osztályának főtantárgyát*.

Megnyszerve ugyanis a negyedik osztályt végzett növendékünk a mechanikai törvények alapján nyugvó áttekintését a világ-, a naprendszer összefüggésének, ama legtávolabbi ismeretkörnek, melynek hatása alatt áll saját földtekénk összes fizikai tünetényeivel együtt: e tünetények legáltalánosb, a szervetlen és a szerves világra egyaránt uralkodó törvényeire térek át. Mint tudomány, elég kiképzett ma már a fizika, hogy engedjen e paedagogiai kíváncságnak. Viszont csak e keretbe utalással lesz elérhető, hogy a fizika nevén gimnáziumaink és reál-iskoláinkban előadatni szokott terjengő ismeretkörnek paedagogice határ szabassék, s hogy a specialitások tanítása illetékes helyükre a felsőbb szakiskolákba utasíttassék. Mindkét körülmény végrehajtandó az egységes középiskola reform-munkájánál.

Jelenlegi középiskoláink ugyanis különbség nélkül a tanfolyam végén, a hetedik és a nyolcadik osztályban tanítják a fizikát. E tantárgy áthelyezését a felső középiskola elejére sürgeti épen tényleges középiskoláink rendszertelensége. Köztük még a rendszerességet leginkább megközelítő ministerialis bemutatott tanterv is e hibákban szenved. Nevezetesen ismert főtantárgyainkat, az ugynevezett realiak fontosabbjait, vagy függelék alakjában kénytelen előadni, vagy ellátva prologok és epilógokkal, melyek a tárgyalás szabályos menetét megnehezítik, s a tanárt a kellő mérték megtartásától elvonzzák. Tanít például a 4-ik osztályban ásvány- és közettant és pedig rendszeres alakban, amihez a dolog természete szerint chemiai előismeretek szükségesek. Miután pedig a chemia rendszeresen addig nem tanított, kénytelen egy bizonytalan terjedelmű chemiai prologot bocsátani az ásványtan rendszeres tanítása elé. Innen kezdve némi rendszeresség látszik 5-ik és 6-ik osztályu növény- és állattani tananyaga beosztásában. Meghíusítja azonban a rendszerességnek, vagy mondjuk: a paedagogia legegyszerűbb követelményének, hogy ismeretről haladjunk az ismeretlenre minden kíváncsalmát azon beosztás, hogy csak a hetedik osztályban tanít *bevezető természettani alafogalmakat*, mechanikát, hang- és fénytant s a nyolcadikban a fizika egyéb problémáit és törvényeit. Hiszen a bevezető természettani alafogalmak elengedhetetlen szükségesek már az ásványtan, méginkább az élettan tanításához. Nemcsak e bevezető természettani fogalmak, hanem maga a fizika összes főbb problémái és törvényeivel általánosabb értékű, s így okvetlenül megelőzi a rendszeres előadásban az anatómiai élettani alapokon nyugvó növény- és állattan-tanítás. Am hivatkozzunk példára. A ministerialis tanterv szerint a hatodik osztályra esik az állat élettana, s így a többek közt itt nyer instructiot a tanuló az állatti organumok, teszem fel a szem, a fül szerepéről is. A dobhártya, vagy a pupilla magyarázásánál már ismernie kellene a növendéknek a hangrezgés vagy a lencsék elméletét. Mindkettőt pedig majd csak a hetedik osztályban tanítják neki.

Az álatlan tanára tehát vagy ide utalással üti el a dolgot, a tanítás kárával, vagy kénytelen hang- és fénytani előzetes magyarázatokat tartani.

És épen e prologok, epilógok (minő teszem fel az is, hogy a 8-ik osztályban újra elő kénytelen venni „az anyag szerkezetére vonatkozó főbb chemiai fogalmakat”) és appendixekből áll tényleges középiskoláink tanterve, melyek a tanítást végtelen megnehezítik.

Csodálatos, de úgy van, hogy a nehézség sikeresebb megküzdésére rendezik be mégis így tanterveiket, azzal érvelvén, hogy a fizika, deductiv és mathematicai formulái követelik a kifejtett értelmi erőt, tehát azt, hogy a középiskola végén adassanak elő. Épen e felfogás ellen kell küzdenünk, s a belőle származó mérték nem tartás ellen, melyet az így szabadjára hagyott fizikai professor elkövet. A legtöbb fizikai specialitásnak, melyekkel tankönyveink most túltömvék, nem a középiskolában van helye. Sőt a mathematicai formulák legnagyobb részét, amelyek tudniillik a fizikai főbb problémák és törvények megértetéséhez nem okvetlen szükségesek, szívesen biznám az osztályonként emelkedő mathematicai tanításra. Tessék megkönnyíteni a dolgot! S e könnyítés módja a most mondottakon túl épen abban áll, amit a szerkesztő módszer szempontjából főntebb követelünk, hogy az általánosabb értékű ismeretkör előzze meg a szűkebb körűt. Tehát az 5-ik osztályban fizika; hatodik osztályban *vegytan és ásványtan, a közettan és geologia elemeivel*; a hetedik osztályban *növénytan és állattan*, bonctani alapokon; végül a nyolcadik osztályban *antropologia*, melyről gimnázialis tervünk hallani sem akar, s viszont amelyet a középiskolai oktatás nélkülözhetetlen ismerettárgyának, hogy úgy szóljak: korollariumának tartok, mint teszi ezt a reál-iskola tanterve is. Ez antropológiára aztán bátran támaszkodhatnék a középiskoláinkban előadatni szokott bölcsészeti előtan, mely alatt immár részemről a tárgyilag már átfutott módszerek öntudatos megismertetését, rövid logikai magyarázatuk kíséretében értem.

Több tantervünkéről külön szólni feleslegesnek tartom; a szám- és mértan, a magyar nyelv és irodalma, továbbá a történelem azon beosztásukban megmaradhatnak itt is, amint a miniszter gimnázialis tantervében találjuk. Természetes, hogy tanmenetük főbb beosztásáról szölok, s nem a részletekről, melyeken sok lenne a módosítani való. Így módosítanám például a történelem és földrajz beosztását annyiban, hogy mindegyik nemzet történetének tanítása előtt, az illető ország politikai földrajzát bocsátanám elő. Továbbá a 8-ik osztályban tanított Magyarország történelménél nem kívánnám utasítani a középiskolai tanárt azon nyolc rendbeli forrásmunkák „megbeszélésére,” melyeket a ministerialis tanterv követel. E munka megint a felsőbb szakoktatás körébe tartozik. A vallás, rajz és a torna tanításáról pedig már főntebb megemlékeztem.

(Vége következik.)

Bokor József.

T Á R C A.

Tájékozás az énekügy terén. Miket vegyenek figyelembe szent poetáink!

Énekügyünk tengerén, mely eddig a komoly vallásosság partjai közt nyugodt méltósággal terült szét, itt-ott, szakadozottan, mint a vihar kitörését megelőzőleg szokott

történni, kezdenek hullámok alakulni; a felekezeti láthatár egyes pontjain, az egyet nem értés, a számítás nélkül való, a vallásos érzületet ki nem elégítő, azt egyáltalában fokozni nem tudó műfordításokból keletkező gondok és aggodalmak gőzéből, *felhők tornyosulnak*, melyekből — ha csak az énekügy iránti nemes vonzalom és jóakarát légáramlata szét nem űzi azokat — könnyen *villám csaphat alá!*

Mióta a ref. egyház létének örülhet, énekügye terén annyi jóakaratu, vállalkozó szellemű, ugyanazon cél felé siető harcos nem volt, mint van most. Hála az égnek, hogy mégis van egy hajónk, mely kitartással halad előre a remény szelid és csendes fuvalma segítségével a még távolban kéklő partok felé; hála az égnek, hogy van személyzetünk is, mely a hit, remény és szeretet távesővén már látja a még messze távolban levő új énekes-könyv szigetét, szebbnél szebb virágaival, nemes gyümölcsöket termő fáival, s szívhez szóló dalokat zengő szárnyaival! Csak egy a hiba, hogy azon utazó személyzetnek alkalmas iránytűje nincs; amivel őket az énekbizottság ellátta, annak magnese nincs, s csak egyszerű anyag levén, a biztos utat nem jelöli meg, ezért aggódhatunk, hogy a hajó-személyzet egyszer véletlenül zátonyra kerül, vagy úgy eltéved, hogy évek kel- lenek hozzá, míg révpartra jut!

Az énekbizottság részére, ily nagyfontosságú dolog letárgyalása végett, minőnek kell tekintenünk az énekügyet, alig egypt nap hagyatott fön; némely tagjának az elindulásra este jött a parancsolat, habár nem violaszínű peesét alatt, csak távirda útján, úgy, hogy az illető alig volt képes magát tájékozni a teendő s mondandók mikéntje felett! Több okok miatt a tárgyalás ama két napon csak egyoldalulag történhetett, mert csak az énekszövegek, dallamok kiválogatása, beható vizsgálat nélkül való futólagos mérlegelése sikerült valamennyire; ez szülte aztán azt, hogy a jegyzőkönyvbe oly hibák csúsztak be, melyeket okvetetlen ki kell igazítanunk, úgy, mint alább látni fogjuk, s miket már az „Egyházi és Iskolai” lapokban 1881-ben közzöltünk is, noha kismérvűleg. Hogy ezen eljárás nem helyesen történt, mutatja a következő s a legkevesbbé dicsérendő eredmény. Ama bizottsági ülésben voltaképen nemcsak theologusoknak, tanároknak, költőknek, hanem az egyházi zenét saját komoly jellegében ismerő s annak magas rendeltetését fölfogni tudó énekvezérek vagy szakértőknek is tért kellett volna foglalniok, s az ügy méltóságához illő komoly megfontolással a tárgyhöz szöloianiok; okadatolva kimutatni, hogy bizonyos énekek részben miért kihagyandók vagy megtartandók, s az utóbbiak szövege mennyiben és miként vétessék korszerű változtatás alá?

Az énekbizottság mélyen tisztelt elnöke, a tagok öszsezhívását megelőzőleg, ha célját, szándékát, akaratát lapok útján közli, s az egyetemes énekbizottság megállapodása felől tájékozásul kellő felvilágosítást nyújt, mindenbizony- nyal, a teendett intézkedés, a közvélemény megfigyelésével célszerűbb levén, az eszmecserék következtében, a már létező eredmény nem állott volna elő. Mikor már a munkatér fele- útján állunk, az irányadó eszmék, nézetek, vélemények, utasítások akkor kezdenek napfényre jöni! Mennyi munka- kimelés, időnyerés történik, ha az a jegyzőkönyv idő előtt

nem születik! Mit tettünk egy év alatt? Semmit; mert az eredmény kevéssel ér többet ennél, s e tekintetben csak a lapok útján közlött eszmecseréket vehetjük s fogadhatjuk el némi kárpótlásul!

Most azon kérdés vethető föl: mikép volna lehetséges egy Ariadne-féle fonalat nyerni, mely, a még nem épen boldogemlékezetű zsoltárok betűhöz tapadó műfordítóit a héberizmus labirintjából kivezetné, a valódi puritán szellem kies terére, hogy megfigyelve a rajta zaj nélkül foglalkozó munkatársakat, vállvetve segitenék egymást a közjó érdekében! Mert, uraim! nagy dolog az, mikor „*Istentiszteletre rendeltetett*” énekes-könyv“ cége alatt, részben egy zsidószelemű, egy elzúllott nép ezredéves eseményeire is vonatkozó verses gyűjteményre lehet ismét kilátásunk! Nem célszerűbb volna-e már, kevés kivétellel, átadni a történelem rovatának? Hát a biblia nem megőrizné-e azon kevés százalékra visszavihető szellemi kincset, mik a zsoltárookban szent költészeti cím alatt kegyeltetnek sokak által? Avagy feledjük-e, hogy a héber nép előtt a haza, vallás, hazafiság, vallásosság egyjelentőségű lévén, énekeik nemzeti jelleggel is bírtak, az egyéni egyoldalúság minden vegyületével, a héber dicsőség fényszakában! Tehát azon nemzeti s egyéni érzelmeket, minden gyarlóságaival és esetlenségeivel hűen visszatüntető verseléseket, melyekben a valódi egyetemes keresztyéni érülettel társítható szellem teszi a legcsekélyebb alkatrészt, illő-e és szükséges-e kiváló alapul elfogadni énekanyagúl? Hát a magyar ref. felekezet annyira szellemi szegénységben sinlik-e már, hogy kifejtett, magasb eszméket is felfogni és megbírni is tudó vallásos felfogásából, érzelmeiből kifolyólag, nem volna képes „*Istentiszteletre rendeltetett Énekes-könyvet*“ teremteni, ezen ezredéves zsoltárok nélkül? Miért hát azokra fektetni a fősúlyt, azokra nehézkedni, mikor nyelvezetünk, vallásos nézetünk, felfogásunk, tisztult eszméink közreműködésével, ha akarjuk, a világ keresztyén felekezetei előtt példányul felmutatható „*Énekes-könyvet*“ is teremthetünk? Szeretünk hivatkozni a biblia azon *magvas mondatára*, hogy „*a betű megöl*,“ s mégis feledjük, hogy „*a lélek az, mely megelevenít*.“ Mit tesznek most ennek dacára zsoltár-műfordítóink? Az ő héber, roskadt szellemű vén írástudók szokása szerint ragaszkodnak mereven az előbbihez, s a krisztusi elvek ellenére, hűtlenül járnak el a másik mondat érvényesítése körül!

De ki az oka ennek? Azon bizottság, mely megalakulása után, életjelt magáról több ideig nem adott, s csak a közvélemény ébredése folytán előállt nyomásnak engedve, kezdett föleszmélni; s az eredmény? a jegyzőkönyvi útmutatás alakjában „ott az írás, forgassátok“ aholott is a megnevezendő helyen, tehát a 3. lapon, a c) alatt az van mondva, hogy a zsoltárszövegek fordítása „*az eredeti héber szövegekre való tekintettel eszközendő*.“ No akkor, keresztyén atyámfia, mint az eddigi eljárásból észlelhető, zsoltár-énekeid ki lesznek burkolva, a képzelő erőre ható leírásokkal, szóvirágos, gyümölcstelen frázisokkal, vallásos zamat, himpor nélküli, észficamító, nem népies, de pórias kitételekkel, melyek, ha valami kismérvű buzgóság volna is benned, azt is kiverik belőled; az efajta mondatok szótárából iktatunk is ide néhány jellemző szót, hogy kik még nem

olvasták a már bemutatott műfordításokat, tájékozhatnák magukat az új énekes-könyv nyelvezetére nézve; ezek azok a búverejű szók, melyek a buzgó lelkeket egy szebb való keresésére ösztönzik: *Oroszlán, dárda, nyíl, fecskefészek, csatorna, Istenharagja, etet, ital, zúgótenger, vízárr, tűzvillám, szívárvány, lépesméz, színarany, ágyasház, völegény, földi bányák, rablánc, könyzapor*, legmagasb foku képlete, kifejezése a sírásnak, mit templomban soha senkisé tesz; továbbá: *fényes kapu, szárnyárnyék, erdő-zúgás, vízgarsogás, színaranyérc, harang nyelve, köd-árnykép, füstölő oltár, stb.* lám, mennyire kötve tartja a héber szöveghez való ragaszkodás a költőt, a tősgyökeres magyar szók s alkalomszerű bibliai mondatok alkalmazásában! Tehát már Sz. Molnár írlya nem alakítható át ily szók igénybevétele nélkül? Attól tartok, hogy afajta kifejezések is bejöhetnek a nagy lelki buzgóság szárnyain az új énekek közé, mint a XL. zsoltár 7. vers két végsora, vagy az Erdélyi énekes-könyv 177. sz. a. ének 9. versében olvasható emez ékes mondat:

Bölcseséged folyamával

Kegyelled „urim, thummim“ ával

Ékesítsd egyenkint őket stb.

Bizonyosan akkori időben a szerző nagyot akart mondani, holott egészen másként is tehetne volna azt. Az effélékre is készen kell lennünk. Anyag van; már a magyar versformák is egy buzgó ügybarátunk által ki vannak mutatva, csak azon ezredéves és saját feleiktől hűtlenül elhagyott héber szentköltészeti műremekeket a vállalkozók idomítsák *héber-magyar* szent költeményekké, úgy is *forrón szereti egymást e két nemzet*, legalább kárpótlásul sokan találják majd vigasztalásukat a magyar formába öntött héber-szellemű szüleményekben! És hogy ez annál nagyobb odaadással, lelkesedéssel történjék, a hű munkásoknak a d) alatti pont értelme szerint jutalom is ígértetik. Csak ez ily nyíltan ne történt volna! Félő, hogy a féltékenység ördöge valamely oldalról fogja fejét felütni, hogy eshetett ez ily hirtelen! hát egy szabad s emelkedett gondolkozású, széplelkű református magyar emberről föltehető az, hogy felekezete érdekében, ha Isten talentumot adott hozzá, egy-két éneket jutalom nélkül ne tudna, ne akarna írni? Hát az a jutalom kié lesz akkor, mely az írás szavai szerint „*mennyben van letéve az igazak számára*“? Hát az édes öntudat mi?

Ivanka Sámuel.

(Vége következik.)

NECROLOG.

Egy veterán lelkészársunk elhunytáról kell megemlékeznünk. Nem volt ugyan cselekményeiért messze földre híres, szerzett érdeméért nem magasztalták sok helyen, de hát a végzet határoz mindnyájunk sorsa és munkaköre felett. Egyiket oda állítja a hír ajtajába, hol mohón várnak az emberek minden lépésére, hogy minél hamarabb beharangozzák vele a világot; az egyiknek kimutatja azt a helyet, melyen közép tehetségével hírt s nevet hagyhat könnyűszerrel maga után; a másikat tehetségével, szerzett ismereteivel eltemeti egy kiskörű, félreeső helyre, hol mint a zárt madár, gyöngé, fojtott hangon éneklí el egyszerű dalát. Valóban ez sorsa sok falusi lelkésznek. A korlátolt határ, mely között mozoghat, s a megélhetés küzdelme kirekeszti a zajosabb élet sorompóiból. Azonban a sors eme számkivetése nem zárja ki azt, hogy ne munkál-

kodjék. Ott a gyülekezet, ott a család, vegye gondja alá, boldogítsa azt és feladatát híven végezze; nem fog kimaradni azok számából, kik az emberiség előhaladásának munkásai voltak.

Egy ily szűk körben, de hű munka közt végezébe pályáját néhai tiszt. **Bentek Pál**, orosi lelkész.

Született N.-Kállóban, 1817-ben, Bentek György és Kerekes Erzsébet szüléktől. Már mint kicsiny tanuló, éles ítéletével és gyors felfogásával kitűnt tanulótársai között; miért is később a debreceni főiskolába adatott, honnan néhány évi tanulása után, szülőföldjén praeceptor hivatallá lépett. Ezen új hivatalában sem mulasztotta el önképzését. Magán úton, a főrektor vezetése alatt folytató gimnáziumi tanulmányait. Majd 3 évi működése után visszament a főiskolába és az akkori idő kívánalma szerint, a theologiai tanfolyam mellett, a jogi szakot is elvégezte.

Kortársainak most is emlékében van az a gyors felfogás, melylyel tanulói pályája alatt rendelkezett.

Iskolázásai közben, valamelyik osztályban, szorgalma nagyon meglazult. Beszéli egyidejű barátai, hogy midőn a vizsga előtt tanára az évi studiumból megcenzálta, Benteket secundára érdekesítette és kemény szavakkal adta értésére, hogy osztályát repetálni fogja. Bentek röviden, de határozott szóval tett ígéretet, hogy ő, tantárgyakat a vizsgára mind meg fogja tanulni. És úgy is történt. 10 nap lefolyása alatt, szép tehetsége segélyével úgy elkészült tantárgyaira, hogy tanára mindentől eminentiával classiciálta.

Iskoláinak végeztével Nyír-Bátorban hároméves rectori hivatalt viselt. Ezután a f.-szabolcsi egyházmegyében káplánkodott. Pappá lett Jékén, innen Gelsére ment, végre Oroson, ez ősrégi ref. egyházban, 19 évig lelkipásztorkodott. E kisjövendelmű egyházban a nagy szegénység lebilincselte tehetségeit. Nem volt ideje, módja és alkalmá, hogy széles körben lépjen a munkálkodás terére. A megélhetés gondjai foglalták el. Kevésszámú hívei felé fordult, akik között példányszerű becsületességével, sokoldalú tanácsaival nyerte meg a köztisztelést és szeretetet.

A gondviselés megtagadván tőle az apai örömeket, más szegény szülék árva gyermekeinek nevelgetésében kereste örömét.

Kedvenc foglalkozásai közé tartozott a verselés. Barátaihoz és hivataltársaihoz legtöbbször rhythmusokban levelezett. Bár efféle elmetermékei maradandóbb becsét nem tüntetnének fel, de lett e foglalkozásból annyi előnye, hogy naivságát és jó kedélyét megtartotta halála napjáig, mely rövid szenvedés után, folyó év április 27-én következett be.

Végtestességéttele falusi egyszerűségben, de mély részvétellel ment véghez. Szép volt látni azt az osztozó fájdalmat és collegialis ragaszkodást, melylyel a községbeli görög-kath. lelkész úr egész családjával a koporsót környezé.

Hivataltársai közül végső tisztelői valának a szomszéd lelkész urak, élükön a nagy. esperes úrral, ki diszes papi ornátusban kedvező benyomást tett a gyászos alkalommal. Szép, nagyon szép szerintem, mikor egy főpásztor elmegy kikísérni övéit.

Tiszt. Szabó Ferenc, pazonyi ref. lelkész úr mondott felette, Jóh. IV. r. 18. vers alapján egyszerű, de szívből származó kenetteljes egyházi beszédet, kimutatván, hogy a lelki tanító is ki van téve az élet szenvedéseinek és a világ bánatmainak, melyért nincsen egyéb jutalma, mint a léleknyugalom, az a tudat, hogy híven végezte feladatát, mely után nyugodtan megyen el pihenni azokhoz, kiket kikísérgetett a temető csendes nyughelyére.

A sírnál az esperes úr mondott, megszokott lelkesültséggel, magasztos előadásával, megható imát.

Nyugodjanak békén porai, Jézus igénytelen, hű szolgájának; emlékéit pedig őrizzék meg, kik őket ismerték.

Görömbei István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A türelmetlenség eredménye.** A schleswig-holsteini evangélikus konsistorium, mint azt a külföldi lapok annak idejében tudatták, *Lüher*, eckernförder lelkész, szabad-
elvű theologiai nézetei és nyilatkozatai miatt, hivatalától elmozdította. Ez ítélet, már akkor nagy feltűnést és méltó megbotránkozást keltett a protestáns körökben, annyival is inkább, mert maga a nevezett konsistorium is kénytelen volt ítéletének indoklásában elismerni, hogy „vádolt ügy élőlőszóval, mint röpirataiban istennek könyörületességéről, a Jézus által közvetített kegyelméről, Jézusnak, mint a mi hitünknek elkezdőjéről és bevégezőjéről, mindenkor a legnagyobb melegséggel és emelkedettséggel emlékezett meg, s egyházi beszédeiben is hangsúlyozta, hogy a keresztyén embernek egyik legfőbb feladata az, hogy életközösségbe lépjen Jézussal s gyakorolja azt a szeretetet, a melylyel árasztotta ő el az emberiséget.“ A szomorú ítéletnek, a hivatalos orthodoxia türelmetlenségének és erőszakoskodásának most már megvan a maga természetes következménye. Schleswig-Holsteinban 329, igen előkelő, magas társadalmi állásu egyénből álló „szabadelvű egyházi országos társulat“ alakult, melynek célja az, hogy mindenütt élő tiltakozás legyen a hivatalos egyház túlkapásaival szemben, s híveket toborozzon össze a szabadelvű theologiai nézetek számára s ellene hasson annak a törekvésnek, mely *Lüher* elítélése által, a szabadelvű theologiai irányt akarta egy csapással a lelkész kar kebelében elnémitani. Ime, az elmélet teréről, most már így csapott át a küzdelem az egyházi élet gyakorlati terére, újabb bizonyítékául azon tapasztalati igazságnak, hogy aki az égő tűzre követ dobál, ahelyett, hogy elfojtana és eloltana azt, szétveri annak szikráit, hogy annál szélesebb körben gyujtsanak! . . .

— **A „debreceni protestáns lapban“,** Balogh Ferenc, hittanár, „Előleges rövid nyilatkozat“ címe alatt, egy cikket tett közzé, a lapunkban megjelent „Husvétii igazság“ című cikksorozatra vonatkozólag. Ebben felindult lelkesedéssel állítja, hogy az ott fejtegetett eszmék keresztyénellenesek, nem protestánsok, eltérnek a XVI. századi reformáció alapjától, sőt vészthozók és üdv nélkül valók. Balogh Ferenc tisztársunknak megvan azon tiszteletre és elismerésre méltó szokása, hogy túlérzékeny igazhitiségéből kifolyólag, mindannyiszor felemeli vészjelző szavát, valahányszor csak a hivatalos egyház hagyományos felfogásával a legkisebb részben is ellenkezni látszó, vagy azt bíráló nézeteket lát felmerülni. Ha most is az volt szándéka, hogy megnyugtassa lelkiismeretét s ujjal kifejezze, hogy az egyház tanaihoz még tudományos téren sem szabad ám hozzá nyulni, bizonyára elérte célját; de cikkének aztán nem is lehet nagyobb hordereje, mert oly nagy kérdéseket pusztán csak kenetteljes szavakkal és bensőséges ömlengésekkel nem lehet ám elűzni, vagy a tudomány napi rendjéről leszorítani. Azt, hogy mélyen tisztelt tisztársunk mily könnyen zavarodik önmagával való ellenmondásba, midőn cikkének elején, a szabadelvű felfogásból származó veszedelmekről beszél, végén pedig oda nyilatkozik, hogy „*Voltair, Strauss, Lang és társai kürtölésére (!) nem záródnak be a keresztyénség templomai, sőt szaporodnak és épülnek*“ — nem is említjük ez alkalommal; hanem arra, igenis, figyelemztetnünk kell az olvasó közönséget, hogy *maga Balogh Ferenc már határozottan nem áll ref. egyházunknak a symbolumokban kifejezett álláspontján, s messze eltért a XVI. századi reformátorok csürni csavarni nem tudó felfogásától*, akkor, mikor cikkében Krisztusról ilyen, a ref. symbolumokban ismeretlen, szintelen és szintén érthetetlen kifejezésekkel él: „*Krisztus felsőbbrendűsége*“ „*Isten országába emelő isteni lény*“, „*Isteni méltóságú meg-*

váltó," vagy midőn a Krisztus istenségét így oldja meg: „A hit látja a történeti Krisztusban, az emberben, az istenit, a süblim elemet," ami már a modern theológiánál egy cseppel sem gyengébb heterodoxia s tanulság is egyszermind arra, hogy itt a frázisok nem segítenek s nem tisztazzák a dolgot, s igazsága van az irásnak: „mivel hogy sem hev, sem hideg nem vagy" stb. Egyébiránt, ha mint a címből következtetni lehet: az „*utó észrevételek*" is megjelennek, meglehet, hogy a szükséghez képest, mi is visszatérünk a kérdéshez.

— **A belsősomogyi egyházmegyéből** vesszük az értesítést, mely a folyó hó 3-án Csurgón tartott értekezletről szól. Tárgya a csurgói hatosztályos gimnáziumnak teljes gimnáziummá emelése. Az előmunkálatok szerint 24—30 ezer frt. tőke előállítása szükséges. S épen e tárgyban, de meg a célba vett eszme szükséges voltának megbeszélésére gyűlt egybe az értekezők. Fáradhatatlan esperese, Körmeny Sámuel elnökle alatt résztvett a belsősomogyi ref. egyházmegye minden kitűnősége, továbbá a vidék intelligenciája felekezeti különbség nélkül. Megjelent Somsich Pál is, a kerület országos képviselője. Nagy lelkesedés közt mondatott ki a gimnázium kiegészítésének sürgős volta. Ez elvi megjegyzést tettek követték. Az esperes ezer frtot, Somsich Pál szintén ezret ajánlott föl. Csurgó nagy községe 5000 frtot ajánlott föl; Nagy Sándor, Mátrai és Neuhaus urak 3400 frtot gyűjtöttek. Az első napon a kívánt tőkének fele már biztosított volt vehető. E minden tekintetben öröndetes eredményt nem veszélyeztetette, s hiszszük: nem veszélyezteteti ama dissonantia sem, melynek — mint a paradicsomban a kígyónak — értesítőnk szerint itt is fel kellett ütnie fejét. — Előre!

— **Ifj. báró Vay Miklós úr** ismét nagybecsű adományaival gazdagította szépészeti és műrégészeti muzeumunkat. Megküldte ugyanis Erzsébet királyné, gr. Desseffy Emil, gr. Lónyay Menyhért és gr. Zichy Edmund mellszobrait. Mind a négy az ajándékozó művész készítménye, s művészi kivitel tekintetében mind kitűnően sikerültek; a királynéé épen felülmúlja mindazon szoborműveket, melyek eddig róla készültek.

— **A jelen számunkhoz mellékelt előfizetési felhívást** ajánljuk olvasóink figyelmébe.

— **Miskolcra** kaptuk a következő sorokat: Nagytiszteletű szerkesztő úr! Engedje meg, hogy becses lapjában egy újabb, nemesebb vonását jelezzem a nagyérdemű báró Vay családnak, mely egyháza, iskolája iránt hagyományos kegyelettel viseltetett mindig s azokért áldozni oly kész volt. Ifj. báró Vay Miklós, jeles szobrászunk, ki, mint az alsózempléni egyházmegye segédfőgondnoka, egyházkerületünk kiváló férfiai közé tartozik, a vezetésem alatt álló egyházkerületi leánynövelde számára, bécsi gyűjteményéből tizenhárom finom, művészi kivitelű és becsű mellszobrot küldött, azon előtte egy alkalommal nyilvánított óhajomra: mennyire szép és szükséges lenne egy felsőbb leánynövelő-intézetben szépészeti muzeumot alapítani. Az ige im testté lett, a nemesen gondolkodó báró úr megvetette alapját becses ajándékával egy ilyen széptani muzeumnak. Az egyes mellszobrok következők: Ő felsége I. Ferenc József Magyarország királya, Erzsébet királyné, Kazinczy Ferenc, Petőfi Sándor, Mendelssohn-Wagner Richárd, Göthe, Schiller, Schubert, Beethoven, Mozart, Mayerbeer és egy eszményi női alak. Fogadja a nemes báró úr a nyilvánosság terén is köszönetünket s engedje remélni, hogy egy szebb jövőnek elébe néző leánynövelő-intézetünket nagybecsű jóindulatában továbbra is megtartja.

Tóth Pál.

— **Apró hírek.** *Czinke István*, erdőbényei lelkész folyó hó 14-én foglalta el új állomását. Az erdőbényeiek szeretetüknek és örömeiknek tüntető jeleivel fogadták új lelkészüket. A határig lovasmenettel jöttek eléje s ott a város bírāja, a paplakon pedig az egyház főgondnoka fogadta üdvözlő beszéddel az érkezőt. Általában május 14-ike feledhetetlen örömnappja volt az erdőbényeieknek, s mi őszintén kívánjuk, hogy szeretetüket erősítse az idő s egymásban való örömeiket növelje az egyház javára irányzott kölcsönös munkálkodás sikere. — *A sárospataki főiskola* anyagi ügyeinek rendezésére kinevezett egyházkerületi bizottság folyó hó 15—16. napjain tanácskozást tartott s több még függőben levő ügyet beszélt meg. Megállapodásairól nyári egyházkerületi gyűlésünknek fogja beadni előterjesztését. — *Hörk József*, evang. hittanár, megrendelési ívet küldött szét „Egyházi szertartástan" című, nagyobb terjedelmű művére. Művében az elméleti, a tudományos szempont mellett, kiváló figyelem van fordítva a gyakorlati tudnivalókra is, s mint kettős értékű, igazán szakmunkát, ajánljuk olvasó közönségünk pártfogásába, annyiival is inkább, mert a gyakorlati theologia ezen ágából ez ideig még nem rendelkezünk minden tekintetben használható munkával. A 24 ívnyi terjedelmű mű megrendelési ára 2 frt. 50 kr. A megrendelések Hornyánszky Viktor, kiadóhoz küldendők Budapestre.

3-1 Rendkívüli árleszállítás!

1. *Lukács Ödön. Egyházi beszédek*, templomi és temetési használatra. 280 l. 1 f. 80 kr. bolti ára helyett **csak 90 kr.**
2. *Dr. Heiszler J. Exegetikai felolvasások*, Pál apostol római levele felett. 3 köt. I. 1 f. 50 k., II. 1 f. 20 k., III. 1 f. 50 k.; összesen 4 f. 20 k. helyett **csak 2 frt. 50 kr.** (a kötetek egyenkint is féláron szolgáltatóknak).
3. — *Egyházi munkálatok*. 2 kötet. 1—1 k. 180 lap. 2 f. 80 kr. bolti ár helyett **csak 1 frt. 20 kr.**
4. *Dongó Gy. G. A boszorkányokról*. (Művelődéstörténeti vázlat). 60 kr. bolti ár helyett **csak 40 kr.**
5. — *Öskeleti temetési hagyományok*. (Művelődéstörténeti vázlat). 50 kr. bolti ár helyett **csak 35 kr.**
6. — *Lapok a tudomány köréből*. 1 f. 20 kr. bolti ár helyett **csak 90 kr.**
7. *Farkas Bertalan. Beszélyek*. 220 lap. 1 f. 20 kr. helyett **csak 60 kr.**

Ifjúsági iratok, a közelgő iskolai vizsgák alkalmára, jutalmul alkalmasak:

8. *Gyulai István. 100 mese kép nélkül*. Az ifjúság számára. 80 kr. helyett **csak 40 kr.**
9. — *50 mese kép nélkül*. Az ifjúság számára. 40 kr. helyett **csak 20 kr.**
10. *Király S. Tündér-mesék*. 60 kr. helyett **csak 30 kr.**
11. *Lázár M. Mesék, kalandok és történetek*. 40 kr. helyett **csak 20 kr.**
12. *Lukács János. Regék és elbeszélések*. 40 kr. helyett **csak 20 kr.**

 Az összeg előleges beküldése mellett az illető munkát bérmentve küldöm.

Mind a 12 munkát egyszerre megrendelve, 7 frt. 77 kr. leszállított ár helyett csak 7 frt-ért szállítom bérmentve.

S.-a.-Ujhely (Zemplénmegye), május hóban, 1882.

Lővy Adolf,

könyvtáros és kiadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Emlékezzünk régiekről.“ Pereszlényi J. „Egy középiskola.“ (Befejező közlem.) Bokor J. „Tájékoztás az énekügy terén.“
Ivánka S. „Könyvbírálat.“ H. Kiss K. „Neerolog.“ Böszörményi K. „Vegyes közlemények.“

Emlékezzünk régiekről.

Óh nagy idők, nagy napok voltak azok! A szellemvilág megmozdult minden ízében, s oly kinyilatkoztatást adott magáról, melynek nagyszerűsége még ma is bámulattal tölt el bennünket. Értjük az első pünköszt csudás napjait.

A mester elvérzett. Keresztfán lehelte ki nemes lelkét. A hatalom meg volt győződve róla, hogy régi mestersége: a hóhérolás most is megtette hatását. Szentül hitte, hogy Krisztussal az általa képviselt eszmék is ki vannak irtva a földről. Azok a bárgyu tanítványok, ki félne azoktól? Vándorbottal, koldustarisznyával, szakadozott hálókkel, ki mivelt még nagy dolgokat a világon?!....

A hatalom rosszúl számított. — Ugy látszik: Krisztusról csak oly fogalmat tudott alkotni magának, mintha az csak egy közönséges lázító, egyszerű utcai szónok, zavarosban halászni szerető izgató, vagy egy türelmetlen ambiciozus demagog lett volna. Csalódott, nagyban csalódott. Krisztus nem volt ezek közül egyik sem; hanem volt egy oly nagyszerű vallási és társadalmi reformátor, aminőt még nem ismert a történelem; volt egy nagyszerű tanító, egy bámulatos pädagog, ki saját eszméit, összes szellemvilágát, szellemi énjét úgy átplántálta tanítványaiba, hogy azok megannyi Krisztusaivá váltak a keresztyénség ügyének.

Megmutatta ezt az első pünköszt története. Megmutatta azt, hogy Krisztussal új korszak vette kezdetét; megmutatta, hogy a Krisztus eszméi által nagykorúvá lett emberi szellemet a judaizmus és pagánizmus szűk keretébe többé beszorítani nem lehet.

Nem is lehetett. A Golgotha vértócsájából oly hirtelen fakadt ki az új világ, hogy arra az ügy legbuzgóbb barátai is alig mertek számítani, a beteg társadalom koripheusai pedig még csak nem is álmodták azt.

Mit is tudott álmodni az a hatalom, mely

a Krisztust halálra ítélte; nem értett az máshoz, csak a fejek leüttetéséhez, a Keresztelő Jánosok és Krisztusok életének erőszakos kioltásához.

A nagy Keresztelő kivégzésénél látszólag célját érte a hatalom, mert János tanítványai szétszéledtek, tudományos rendszerük széjjelmállott; ennek örvendetes tapasztalása vezethette a hatalmat arra, hogy a Krisztus életének is véget vessen, s ezáltal rendszerét a Keresztelő János rendszerének sorsára jutassa. Feledték, hogy míg Keresztelő János csak a profetizmus tisztultabb világnezetének képviselőjeként jelent meg a történelem színpadán, s az ó-kori vallásosság szörköntösében az asketizmus rideg merevségével hirdette a népek megtérését s követelte az új életirányt: addig Krisztus teljesen szakított a múlttal, s vallásos és társadalmi eszméivel új eget, új földet, új historiát, új vallást, új társadalmat, új emberiséget törekedett teremteni.

Nem tartozik szorosan tárgyunkhoz s egy alkalmi cikk keretébe nem is lehet mindent beszorítani, nem tartozik, mondjuk, tárgyunkhoz az akkori idők vallási, kormányzati és társadalmi állapotainak történelmi bírálata; nem kívánjuk feltüntetni azon viszonyokat, melyeknek romlottsága a szellemek reakcióját méltán felidézte. A tények és viszonyok ilyen bírálatos áttekintése igen hasznos és tanulságos lehet a maga helyén és idejében, de most nekünk nincs rá szükségünk. Krisztus lángszellemét, e magasztos tünemény világtörténelmi hatását nem lehet a közönséges kritika mérlegén megmérni. Őt az a kor sem nem szülte, sem nem teremtette. Anyagot neki csak annyiban szolgáltatott az elmélkedésre, hogy az ő istenországi rendszerét ellentétbe állította a romladozott viszonyokkal, s kimondá az ó-világ vallási és társadalmi rendszereivel szemben, hogy „az én országom nem ebből a világból való.“ Amely teljes elítélése volt annak a kornak mind vallási, mind szociális tekintetben.

Az én országom nem ebből a világból való. Azaz ily viszonyok között, ily vallási és társadalmi eszmék és nézetek mellett az én országom nem épülhet fel soha. Mintha mondta volna nekik: beteg nektek vallástok, beteg társadalmatok, betegek, önzők, romlottak vagytok ti magatok is.

Krisztus három év alatt többet tett, többet végzett, mint a világ összes lángelméi, reformátorai. Örök kár a civilizáció történelmére nézve, hogy annak a munkás három évnek története, igazi historiája nincs megírva. A költészet, mely a nagy eszmék kísérője szokott lenni, mely a nagy geniuszoknak már bölcsőjüket égi sugarakkal szokta bevonni, a maga képletes nyelvén sok igazat el szokott ugyan mondani, de gyakorta oly varázslappal vonja be a tények alapforrásait, hogy azokat éppen emiatt alig vagyunk képesek tisztán felfogni. Így történt magával a szent költészettel is. Az angyali ének, mely a keresztyén-ség bölcsője felett megzendült, oly varázsszal hat a vallásos kedélyekre még ma is, hogy bájos hangjai mellett alig halljuk a világot átalakító eszmék hatalmas zúgását. A szent asszonyok nagypénteki sírása mellett alig halljuk a feltámadó eszmék húsvéti örömeinekét.

De az első pünköst egy igazi súlyos világ-erővel oly lökést adott a keresztyén-ség ügyének, melynek hatását bámulva bámuljuk ma is. A vallásos kedély kilépett e napon a szelid merengés hintázó csolnakából, s az alkotó akarat azon hatalmas gályájára lépett, mely az események hullámaira kelve, két ezredév óta viaskodik az önző világ rideg viharáival.

A költészet verőfényes napjainak végeszakadt egyszerre; a pünkösti lángok lehervaszták a költészet fájának üde lombjait, s az első pünköst a szilárd akarat és lelkesedés erejével az első rést törte a régi világ vallásán és társadalmán.

Megalakult a keresztyén anyaszentegyház, s ezzel a Krisztus világölölő eszméire rá lett ütve az első szentesítő pecsét. A szellemek egéről leszálltak ezen fényes csillagok, hogy isteni sugaraikkal a történelem eddig sötét vidékeit is megvilágítsák.

Hol állna ma a világ, ha a keresztyén-ség az első pünköst nyomdokain haladt volna, s a Krisztus eszméinek továbbfejlesztése képezte volna a keresztyén világ legfőbb törekvését?!

Fájdalom! nem ez történt. Krisztus eszméit háttérbe szoríták az emberi gondolatok; a világot átalakító Krisztusból faragott a keresztyén-ség egy legenda-hőst. S midőn századok múlva a reformáció megtámadta a keresztyén-ség ezen merőben földies és Krisztustalan irányát, tüzzel és vassal üldöztettek az új szellemirány hívei.

És ma, majdnem kétezer év múlva, ott vagyunk, hogy a Krisztus, bizony még ma sem igen ösmerhetne az ő igaz egyházára. A katolicizmus,

kultuszának látványosságaival igyekszik ma is ébrentartani a vallásos szellemet; de nem sikerül. A protestantizmus, mintha beleunt volna a küzdelembe, megelégszik egy-egy kis zsinatolással; alkotmányának így vagy amúgy idomításával. De az első pünköst, a hősies alkotás lángjai nem égnek sem itt, sem amott. Az élő Krisztust hiába keressük.

Emlékezzünk régiekről, mikor oly nagy, oly dicső volt a keresztyén-ség az első pünköstben!!

Pereszlenyi János.

ISKOLAI ÜGY.

Egy középiskola.

(Befejező közlemény).

Az emberen kezdtem s az emberen végzem be, a főbb körvonalaiban vázolt tanterv szerint, középiskolai tanításomat. A hazai történelem életrajzi alapokon nyugvó tanításával, mely iránt a gyermeki értelem fogékonyságát eléggé ismerjük, oly rendszer kötelekeibe lép a növendék, mely a biológiai alapon nyugvó szerves világon, a leíró természettanon át, a naprendszerek hypothetikus tanáig vezet el, hogy felőlük képet nyerve, betudja látni a dolgok összefüggésének láncszemeit, melyek mindent egybefűzve tartanak. Minden mesterkelt bizonyítgatás nélkül be fogja látni növendékem, hogy porszem a mindenségben, melynek törvényei felette is uralkodnak. Eddig terjed középiskolám első rythmikus tagolása, melynek jellegét a föntirt elemző módszer adja meg.

Még nagyobb fontossággal bír azonban középiskolám második fele, a „tudósnak“ nem ok nélkül nevezett középiskola. E nevét nem valamelyik tantárgy után érdemli meg, hanem módszerénél fogva. Ugyanis az elemző úton nyert általános igazságoknak *fogalmi rendszerét* van hivatva a fejlődő értelem tudomására hozni. Az a feladata, hogy fogalmi úton reprodukálja az eddig szemléleti úton ösmertet. Kiindulási pontját a mi befolyásunk és személyes érdekkörünktől legtávolabb álló ismeretkör, a negyedik osztály tantárgyául kijelölt kozmografia adta meg. Im ennek törvényei elhatárolók minden egyéb tüneményre és ezek törvényeire. A naprendszerben végbemehető erősebb módosulás, teszem fel a fenséges égi test erősb konvulziója, vagy a matematikai bizonyosságon nyugvó hátrálása az ekkliptikának, maga után vonja földünk s minden dicsőségének, határozott törvények szerinti átalakulását. Az asztromiai törvényeken túl legáltalánosabbak a fizikaik; s majd mind szűkebb körre szorulva a kémiai, az élettani tünemények és törvények, melyek láncolatának végén, mint a teremtés koronája, tulajdonkép mint a legellentétesebb tényezők összege: az ember áll, aki a most érintett, természetinek hívott törvényeken túl még egy más, saját szellemi életének tüneményeit egyesíti magában, az ideális élet minden örömei- és gyötrelmeivel. Be kell láttatni a növendékkel, hogy ő is alá van vetve ez általános törvényszerűségnek, s épen e feladat megvalósításában lelem a középiskola sajátlagos célját.

Azt mondjátok, hogy az okoskodás e menete

ismét a természet járuléka gyanánt mutatja be az embert. De felejtünk-e, hogy e rendszert a természet kauzalitásának felismerésével éppen ő csinálta? hogy éppen akkor tanúsítja fensőbbiségét, midőn őt illető helyét és feladatát a mindenségben beismeri. Éppen e fensőbbiség érzetét, szellemi önállóságunk elhallgatását nélkülözöm sajnosan a ministerialis tanterv rendszerében. E tanítás miatt azért nyílt panaszra szám, mert iránya, még értelmi tekintetben is a meghunyászkodásra, arra kész, hogy a változhatatlannak talált viszonyok keretében annál fukarabban keresse kiki ön pillanatnyi javát s a perc gyönyörét fel ne áldozza magasabb célokért, embertársa javáért. Nincs alap híján a vád, hogy erkölcsi materialismusba merül korunk; s ez irányt még iskoláink támogatják, midőn — ha egyáltalán akad rendszerünk — rendszeresen az ember szolgáltságát hánytorgatják. Ugyan ki fog még szólni az ember önállósága és fensőbbiségéről, ha nem az iskola? Talán a művész? Ugyan kinél leljen még viszhangra a műalkotás, ha az iskolázott közönség ideálok helyett a kérlelhetetlen fatumnak hódol?

Tehát emberismereten indul meg s az ismeretek rendszerét alkotó tagozatokon át megint az ember ismeretéhez tér vissza s záródik középiskolám. Ugyanazon utat kétszer, egyszer elemző, másszor szerkesztő módszeren teszi meg; másszóval: a szemléletekből szerez fogalmat s aztán a fogalmakat igazolja a tárgyi világon. „Ösmerd meg magadat“ volt az első legszellemesebb görög philosophnak hallgatóihoz intézett felhívása. Ösmerd meg magadat, ez a legilletékesebb jelszava a legphilosophusabb jellegű tanintézetnek: a középiskolának. Természetesen nem úgy értem, hogy philosophiai történetet és doktrínákat tanítsunk ott, miként ez némelyektől követeltetett. Hanem azt értem, hogy közlendő ismerettárgyaink, a középiskolának eszközei egy gondolat, módszeresen függenek össze, s a növendék, fejlődésének természetes menetén jusson belátásukra. Igaz, e feladat egyúttal maga az élet feladata. De mégis ha volnának büszkeségünknek: a tudománynak oly eredményei, melyekkel e nagy feladatot megkönnyebíthetjük, mért ne könnyítenők meg az önismeret tövises útját. Ez volna éppen a pedagogiának feladata, s ha netán képes volna rá: dicsősége.

Röviden összefoglalom immár hosszúra nyúlt tanulmányom következményeit, s alkalmazásukat a gyakorlati kérdések megoldására.

A középiskola céljának: a törvényszerűség belátásán nyugvó emberismeretet tartom. Eszközeinek azon tiz tantárgyat, melyet tapasztalati úton találunk meg, de melyeknek helyességét éppen a rendszerbe illésök igazolja*). Végül ez ismerettárgyak beosztását azon kettős tagozatra, melyet az elemző és szerkesztő módszer okvetlen szükséges alkalmazása idéz elő.

Megvallom: hallottam panaszt az ismerettárgyaknak e két módszeren való tárgyalása, s az ebből eredő tagolás miatt. Középiskolai tanfőfiaink ellenszenvre éppen e tagolás ellen irányult, s míg a régebben ösmert, s egyes gimnáziumainkban ma is fentartott al- és felgimnáziumi megkülönböztetést hibásnak mondták ki, ministerialis tantervünk végleg megszüntette. A kifogások azonban mindenre, csak a dolog lényegére, értem: a *módszerre* nem

vonatkoztak. Volt szó az algimnáziumnak nevezett tanárok alárendeltségéről, tehát egy adag hiúságról. Volt szó bizonyos *ujdonságinger*ről, melyet a növendék állítólag veszít, ha ugyanazon ismerettárgyat kétszer kell tanulnia. E panaszszal azonban csak oly egyén állhat elő, ki saját deduktív ismereteinek vélt biztonságában felejté, vagy tán áhitattal soha meg nem ügyelé szellemi erőink fejlődésének útait. Mint a hullámverés, egyszer fel-másszor lemenő ritmikus tagozatban halad az ismeret s vele a szellemi erők fejlődése, hogy a kettő együtt alkosson egy egészet. Ám nézzétek meg, hogy ütött ki a meg nem szakított középiskola ministerialis tanterve. Úgy, hogy az alsó három osztályban a gyermek által érthetetlen célhoz, a többször érintett philosophiai jellegű földrajzhoz csatolva, szintűgy beszéltet az állat-, növényországról, a különböző vidékek természeti más-más tulajdonairól és pedig szemléltető, vagyis elemző modorban, s az így nyert eredményeket véli rendszerezhetőnek a 4—8. felsőbb osztályban. E vállalkozás azonban minő tökéletlenül ütött ki a tantervben, láttuk s keserűn fogjuk tapasztalni minő gyümölcsöket fog hozni a gyakorlatban.

A kétféle módszer elvén nyugvó tantervet s ehhez képest a kettős tagolást mai középiskolánkban okvetlenül fentartandónak, illetőleg keresztülviendőnek tartom. Ezt kívánja a tudomány; ugyanezt a gyakorlati élet érdeke. Az előbbiről többszörösen szoltam; vessünk egy futó tekintetet most az utóbbira.

Közös ismerettárgyakra lertünk, mint látók, gimnazialis, reáliskolai, polgári iskolai és felsőbb népiskolai tanintézeteinkben. E közös tantárgyak száma, valamint általános jelentősége vezetett benünket a gondolatra, hogy bennök lelhető fel egy egységes középiskola ismeretköre. Ez ismeretkör módszeres feldolgozása, illetve az iskolára alkalmazása megint a most mondott kettős tagozatra, az alsóbb és felsőbb középiskolára juttatott el benünket. Ez alsóbb tagozat, mely a 10—14 éves kor iskolájának felel meg, természetszerűleg hivatva van helyettesíteni mindazon hasonrangu tanintézeteket, melyeket felsőbb népiskola, polgári iskola, algimnázium, alreáliskola néven ismertünk vagy ismerünk. Ha ugyanis a művelésre váró növendék kora, hasonlóképen e művelés eszközei, s végül azon általános paedagogiai cél, hogy a testi és szellemi művelődés elérjék, egy intézetben mint valósíthatók találkoznak, nem látok számbavehető okot, hogy miért állittassanak más meg más különféle című iskolák hasonlók közül? A középiskolai művelődés általános érdekeinek eleget tévén az a kettős tagozat, melyről szólánk, mi gátol még benünket, hogy alsóbb tagozattal ne helyettesítsük mind az algimnáziumot és alreáliskolát, valamint a polgári és felső népiskolát? Talán ez iskolák különleges tantárgyai, melyeket a tanulmányban számszerint is felsorolánk, úgy amint azokat a nevezett iskolákban találtuk. Azonban rá is mutatánk, hogy e tantárgyak egytől-egyig, talán az idegen nyelvek (melyekről még megemlékezünk) s az ének és zene kivételével, szakismeret tárgyai, s így okvetlen szakiskolába utasítandók. Ilyenek voltak ugyanis a következők: könyvvitel, hazai alkotmánytan, a vegyi és gépi ipartan, a nemzetgazdaság elemei. Ez ismerettárgyak pedig, anélkül, hogy fontosságukból bármit levonni törekednénk, nyilván nem arra valók, hogy a testi és szellemi erők művelésére hivatott általános eszközökkel,

*) Egy másik, hasonlírtan tanulmányom: „A középiskola eszménye. Sárospatak, 1874.“ tüzetesebben foglalkozott e tárggyal. B. J.

a fentebb tárgyalt tíz közös tantárgyunkkal összefüggő rendszerbe hozhatók volnának. Azt feltudjuk fogni, hogy például a mezői gazdaságtan egy gazdasági szakintézet tantervében nemcsak mint gyakorlati utasítások gyűjteménye, hanem mint a gazdaság tudományának kiegészítő része, képző erővel is bír; hasonlóképp szívesen beleegyezőnk, hogy a nemzetgazdaság- és alkotmánytan: a jog- és államtudományok rendszerében; a vegyi és gépi ipartan: a műegyetemen vagy specialis ipariskolában; a könyvviteltan: a kereskedelmi iskolában nemcsak becses ismeret-anyagot szolgáltatnak, hanem mint egy rendszer kiegészítő részei, a gondolkodó erő kimivelésére is jótékonyan hatnak. Kétségbe csupán azt vonjuk, hogy szakiskolai illetékes helyükről kiszakítva, egymással s azontúl ama közös ismeret-tárgyakkal oly rendszerbe hozhatók volnának, mely nem más érdek, hanem elsősorban a művelés és általa a nevelés érdekeit tartja szem előtt. Azt állítjuk, hogy a felső népiskola és polgári iskolák külön tantárgyai laza összefüggésben vannak ez intézetek sarkalatos ismerettárgyaival, s oda kapcsolásuk csakis azon okon történik, mert a tanügyi közvélemény ma sincs tisztában azzal, hogy alsóbb rangú szakiskoláink felé hol vonja meg a középiskola határvonalát, s e miatt szakiskolát középiskolával összekever, s s ily címeken más meg más alsóbb rangú középiskolákat állít.

E bonyolult helyzet tisztázását követeli úgy az elmélet, valamint a gyakorlat érdeke. S ennek első eszköze, hogy a szakismeretek szakiskolába utasítandók. Azon úton kell haladnunk, melyen a felsőbb népiskolák berendezése már megindult, hogy a hároméves, általános értékű tanfolyam fölé állíttatik a szaktanfolyam, s a nevezett szaktanulmányok ide tételnek át. Sőt polgári iskoláinkban is megtaláljuk a tervezés ez irányát; hatosztályos tanfolyamában főként az utolsó két évre teszi a nevezett szakismereteket, a négy első osztályos tanfolyamon pedig általánosabb érdekeket szolgál. Ez azonban a kibontakozásnak csak egyik, semmiesetre nem kicsinylendő lépése. Ki ne ismerné ugyanis a kényes paedagogiai kérdést: szakmunkást vagy embert kell-e növelnünk mindenekelőtt tanítványunkban? Ha ez utóbbira fektetünk minden súlyt, s az emberré képzés iskoláját aránylag hosszú időre a 14—15 éves korig nyújtjuk ki, félő, hogy a polgárok legnagyobb részét elszoktatjuk élethivatása nehéz munkájától. Viszont az általános érdekű iskoláztatás elhanyagolásával nem embert, hanem gépet csinálunk, mint ezt Csengery erősen kiemelte. Mi is Csengery nézetében vagyunk; de éppen azért határozottan megjelölni kívántuk a módokat, melyeken az embernevelés általános érdekű iskolája szervezendő, s a melyeket a szakoktatásnak föl kell váltani.

Ehez képest, tekintettel hazánk mezőgazdasági állapotára is, a polgárok legnagyobb részének általános érdekű iskolája az elemi iskola, s a lehetőleg mindenütt szervezendő ezt megelőző kiseddóvó-intézet. Az elemi iskola legfőleg a 10—12 éves korig terjedhet, azontúl a mezőgazdaság érdekei nélkül alig terjeszthető. Ez elemi iskola utolsó két évre esnének főként azon ismerettárgyak, melyek a leendő polgárt úgy is mint hazafit, úgy is mint mezőgazdát közvetlenül érdekelnek. A megelőző időt az erkölcsi élet alapszabványain túl, főként az írás, olvasás, számvetés, ének, rajz tanítása veszi igénybe. Az összes realiaknak nevezett tantárgyak ismerete egy

jó olvasó-könyvre, az elemi iskola ez összekapcsoló, paedagogiailag kiváló fontosságú tankönyvére szorítandó. A realiaknak, minő a földrajz, a természet-tan, külön disciplinákra feldolgozása és testes könyvekből való taníttatása árt az elemi iskola igényeinek.

A polgárok egyrésze a tíz éves koron túl is rendszeres iskoláztatást folytat. Ezek számára való már, a középiskola amaz első tagozata, melyet a fentebb írt elemző módszer szab meg. Ez átlag a 10—14 éves korig terjed, tehát azon határidőig, melyet az 1868-iki népoktatási törvény még a népoktatás számára is igénybe vesz. Polgártársaink legnagyobb részére ugyan tévesen, de a Csengery által emlegetett jobb módú középosztály, az iparosok, a kereskedők és annyi más életpálya érdekéből igen helyesen. Ez első középiskolai tagozat tanterve szerint növelni, nem csupán a most érintett életpályák munkásait, hanem általában a nyilvános iskolákat járó közönséget, a nagy válogatást nem engedő módszeren, továbbá az értelem egységének szemponján, tehát a tudományos érdekeken kívül, hangosan követeli a gyakorlati élet. Az általános művelés érdekeinek szolgáló *legjobb* iskola csak *egy* lehet. S e legjobbtól miért eltérni? a kevésbé jókért, azt meg nem érti semmi gyakorlati egyén. Az elmélet sem érteti meg, pedig ez, kivált a paedagogia terén, elég sok érthetlenséget akart már közönsége nyakába fűzni. Felső népiskola, polgári iskola, alreáliskola és algimnázium helyett tehát okvetetlenül egy iskola, s erre szolgálna középiskolám amaz első tagozata, melyet fentebb leírtam. Innen a növendékek nagyrésze megint szakiskolába megy, s csak egy, kisebb része halad a felsőbb, úgynevezett tudományos szakpályák felé. Ezek számára való már, és pedig megint a kettős tanfolyamu reáliskola és gimnázium megszüntetésével, a középiskola azon szerkesztő módszeren való tagozata, melynek általános körvonalat adni iparkodánk. Így értem én az egy középiskolát.

Igen ám! De hát a nyelvek? a klasszikusok? hallom a kérdést, kivált onnan, hol boszusan veszik, hogy nyolcéves tanfolyamu középiskoláról mert valaki beszélni, sőt egész tantervet vázolni, anélkül, hogy a klasszikusokat figyelembe vette volna. Eljárásom indokát maga az előadott tanterv vázlata adja meg. Különbözik pedig nekem semmi kifogásom a klasszikusok ellen, ha először is illetékes helyükön és másodszor nem a művelés általános érdekeinek rovására taníttatnak. Illetékes helyükön középiskolámban csak úgy taníttathatnak, ha a felsőbb szakoktatás érdekeinek, amivel egyébként rendesen indokoltatni is szoktak, szolgálnak; tehát a felsőbb középiskolában. De itt sem szabad annyira túlhatalomra jutniok, hogy az iskola módszerét, s az általa kifejezésre juttatott célt veszélyeztessék. E föltételek mellett szívesen fogadom e klasszikusokat, magamról tudom: mennyit köszönhetünk nekik.

Bokor József.

T Á R C A.

Tájékozás az énekügy terén. Miket vegyenek figyelembe szent poetáink!

(Vége).

Ezek előreboesátása után, lássuk: mit mívelnek Úrtól ihletett műfordítóink ez időszertint? Elővesznek oly énekeket, mint p. o. a III., XXIV. zs., melyeknek csak dal-

lama és mint az I., V. zs., melynek csak szövege hagyatott meg és azt nagy gonddal műfordítják, s tesznek célnélküli munkát, uti figura docet! Amazok csak dallamilag, ezek pedig szövegileg érvén valamivel többet a semminél. Ha az énekbizottság egy teljesen kimerítő tervvel áll elő, s kimutatja a különböző alkalmakat, melyekre énekek irandók, kijelöli a dallamokat jellegök szerint, melyekre szövegek alkalmazandók: nagyon megkönnyítendő az illetők munkáját; így azon eset is beállhat, hogy oly ének is fog létrejönni, mely jellegben, kinyomatban a szöveg dallamával ellentétet fog képezni, azaz: versben örülni, dallamban pedig sírni fogunk, ami közel áll a nevetségeshez. Több oldalról történt nyilatkozatok következtében, megtudván lelkesülő poétáink felől azt, hogy a küzdelemben szeretnének résztvenni, de nem tudják magukat tájékozni kellően e tekintetben, miután a jegyzőkönyvnek birtokában nincsenek, tehát korszerűnek s az ügyre nézve föltétlenül szükségesnek láttam közölni, hogy a működni akarók miket vegyenek figyelembe, mit és miként tegyenek, hogy működésök circulus vitiosus ne legyen.

Vegyük figyelembe tehát azt, hogy énekeink között melyek azok, miket a bizottság teljesen, t. i. szövegestől, dallamostól, vagy csak dallamát különítve szöveg nélkül és szöveget dallam nélkül tartott meg. Ezt tudva, a fentjelzettem eshetőség nem állhat be. Kimutatjuk ezek szerint, azon énekeket, melyek teljesen, szövegestől, dallamostól használhatók lesznek, természetesen a szövegek átirata szem elől nem tévesztendő; ezek a következők:

1. *Zsoltárok*: 15., 16., 19., 23., 25., 28., 30., 32., 33., 34., 35., 38., 42., 43., 65., 66., 77., 84., 89., 90., 102., 103., 119., 134., 135., 138., 140., 150.

2. *Dicséretetek*, amelyek szintén szövegidomitással, néhol szükségelt rövidítéssel használandók: 1., 2., 7., 11., 19., 22., 29., 30., 31., 34., 37., 38., 39., 45., 48., 49., 51., 59., 64., 66., 69., 70., 74., 75., 77., 79., 80., 85., 88., 90., 93., 105., 108., 109., 110., 111., 112., 116., 130., 135., 139., 140., 141., 146., 150., 153., 159., 160., 161., 163., 164., 168., 174., 175., 178., 187., 190., 201., 202., 211., 218., 227., 233., 234., 235., 237.

A következő zsoltároknak egyedül csak dallamuk hagyatott meg azért, hogy azokra jellegileg megfelelő szövegeket alkalmazzon az író: 22., 24., 47., 75., 78., 79., 81., 99., 105., 122., 137.

Ezeknek pedig csak szövegük hagyatott meg, tehát más dallamra szerkeszthetők: 1., 5., 8., 9., 17., 20., 26., 27., 31., 37., 39., 50., 51., 57., 71., 72., 91., 92., 96., 104., 112., 116., 128., 130., 141., 143., 146., 148. zsolt.

3. *Előénekek* közül dallamostól meghagyattak: Vas. regg. 3., d. u. 1., 2. Közn. regg. 1., 2., 3., 4., d. u. 1., 2.

Dallamukat veszítették, tehát másra irandók: Vas. regg. 4., Közn. regg. 5., d. u. 3.

Azon *Dicséretetek*, melyek elébbi dallamaikról másra teendők, ezek: 20., 40., 50., 51., 53., 72., 105., 151., 158., 173., 208., 234.

A jegyzőkönyvi kimutatás szerint tévedésből a meghagyottak között iktattattak: Vas. regg. 2. előének; továbbá

az 5., 8., 13., mely jegyzőkönyvileg 10. lapon, 131. sz. a. látható, azután 25., 43., 60., 61., 63., **67., 68.**, e kettőre az volt kimondva, hogy egygyé alakíttassék. 73., 142., 145., 155., 162., ez utóbbi templomi éneknek nem is való, eseten szövegén kívül az a baja, hogy hangköre decimaig terjed, ennél fogva sok előadási visszaélésnek lévén tárgya, mellőztetett; végezetre 173., 177., 213., 238., ez utóbbira is az mondatott, hogy a 237-ikkel, mint szövegileg, dallamilag rokonnal, egyesíttessék.

A vas. d. u. 1., 2. előének a jegyzőkönyvből kifejtetett, de főleg az 1.-nek módosításával megtartatott mind a kettő. A kihagyottak közé jutottak, holott meghagyattak: a 6-ik, az 5-ik helyett, továbbá: 11., 58., 107., 136., ezek mind szép énekké alakíthatók, ez utóbbi azonban más dallamra teendő, mert elveszté.

Mindazon zsoltárok és dicséretetek, melyek számukkal itt nem szerepelnek, véglegesen elhagyandók.

Az énekügy barátja, ha komoly bírálat alá veszi ezen eljárást, azt elhamarkodottnak fogja mondani, s nem minden ok nélkül, mivel sok ének kiválasztása, a tartalom figyelembe vétele nélkül, főleg a dicséretetek közt történt: sok kihagyatott, mely szelleménél, jellegénél fogva, más dallammal egyesítve, irányváltoztatással még hasztalan nem fogott volna helyet az énekes-könyvben és fölvétettek olyanok, különösen a zsoltárok közül, melyek utánsohaj nélkül is kimaradhattak volna.

Ugy hiszem, hogy az illető énekügy barátai, énekes-könyvünk sorsát illetőleg, tájékozandják magukat ezek után. Munka- és időkímélésre való tekintetből, szabad legyen még a következőket is elmondani.

Én valamely énekes-könyv belbecsét, nem az egy-másra halmozott s használaton kívül is hagyható énekek sokasága után ítélem meg, úgy hiszem: ezzel más is így van; hanem abból, ha tartalma maradandó becsű, öszhangzatos, nem kirívó szerkezetű, a dallamok szövegekkel való társítása sikerült, helyes berendezési stb. Ne azon igyekezzünk tehát, hogy száma nélküli énekünk s ennek folytán tömör énekes-könyvünk legyen, mert így célt nem érünk. Vegyük figyelembe, hogy gyülekezeteink nagyrészen a két magyar hazában, kivéven néhány alföldi egyházat, nem túlnépességű, ennél fogva az idegen elemű népek közé beékeltek s itt-ott szétzúllásához közel álló 500-tól alig 1500 lelket számláló gyülekezeteknek nincs szükségük oly terjedelmű énekes-könyvre, mint p. o. 5, 10, 15, 20, 25 ezer lelket számító gyülekezetnek, tehát, az énekes-könyv legyen kisebb is, nagyobb is; a kisebb kevesebb értékű lévén, a legszegényebb gyülekezeti tag is megszerezheti, s ennek folytán, a még maig is sok helyen divó templomi szöveg-diktálás kiküszöbölhető. Tévednek azok, kik a zsoltárok általános fölvételét s az énekek túlszámra való emelését ohajtják azon indokból, mivel az énekes-könyv a nép második bibliája! Legyen, de én azt tartom, hogy egy énekes-könyvbe, melynek rendeltetése az, hogy abból az illető a gyülekezeti éneklésben részt véve, énekelhessen, nem lehet oly tartalmu énekeket is beszüni, mik tisztán magánérdekűek, s csak magánhasználatra alkalmasak. Más egy gyülekezeti,

más egy magán házi éneklés; amott közös cél, az Isten együdtűdösítése, magasztalása; itt pedig azonkívül az éneklő egyéni állapota, helyzete szerinti önvigasztalódás. Legyen tehát *templomi* énekes-könyvünk, de legyen *magán házi* is, a legegyszerűbb, legrövidebb dallamokkal egyesített szövegekkel; beszöve abba a magán, családi élet, minden más viszonyok tekintetével minél változatosabb tartalmu énekeket. Azt se feledjük, hogy szerfelett sok s nehézméletű, túlterjedt dallamok fölvetését okvetlen kerüljük. A sok növendékkel s még több tanfajokkal küzdő gyenge mellszervű tanítóinkra életőlő méreg a tömérdek énekdallam, főleg ily rendszer mellett, milyenhez ez időszert szerencsénk van. Én csak a következő énekdallamok meghagyását ajánlom és kérem, t. i. XVI., XXV., XXVIII., XXXII., XXXIV., XXXV., XXXVIII., XLII., XLIII., XLVII., LXV., LXVI., LXXXIV., LXXXIX., XCIX., CIII., CV., CXIX., CXXII., CXXXIV., CXXXVII., CXXXVIII., CXXXIX., CXL., CL. *Előénekek* közül: köznap regg. 4., dícséreték közül: 37., 64., 74., 75., 140., 146., 153., 163., 179., 190. Ezekhez jönne még az erdélyi énekes-könyvből: a XIII., XXXIV., LXVI.; továbbá jönnének az új dallamok, hogy az összes dallamkészlet az 50-et elérje.

Ohajtandó a szövegek írását illetőleg, hogy túlterjedő ne legyen egy ének sem, p. o. a CXIX., 67., 68. stb. énekeink hányanak elfoglalják helyét? Továbbá öröm-, hálaadó, magasztaló énekek kemény-, bűnbánati, nagypénteki énekek lágyjellegű dallamra irandók. A költő talentumát szintén kitüntetheti különösen rövid énekek szerkesztésénél, minéműek az előénekek, köz- és zárénekek. Az előénekek egymás felett túlnyomók ne legyenek és szerkesztésöknél főfigyelem fordítandó a versek rövidségére. A terjedelmes előénekek, minők ünnepi énekeink előénekei — husvéti, pünkösti — túlterhelők a gyenge öregekre nézve, mert nem bírják a hosszas állást, fárasztók a jól megtermetteknek is, kivált mikor némely mókázni szerető orgonisták vezetése mellett énekelve, a kiszélesbitett, cikornyázott közjátékkal a rövid ének is hosszúvá lesz. Csekély dolog és ha practice veszszük, mégsem az. Nem hagyható fölemlítés nélkül az sem, hogy p. o. nincs karácsoni, nagypénteki, virágvasárnap, áldozócsütörtöki előénekünk; továbbá virágvasárnap előénekünk van kettő, míg a hasonlóul egynapos áldozócsütörtökre alkalmazott énekünk 7 db. van. Minden költő az alkalmi énekek azon nemét válaszsza kidolgozásul, melyhez legtöbb érzéke, hajlama, kedve van. Sok függ a hangulattól, a kedélyállapottól, sőt a vérmérséklettől is. Legnagyobb szűkében vagyunk az utó-, vagy zárénekeknek, pedig a szószéki tanításokra ezekkel üthetni pecsétet, mi a népnél rendesen szokott hagyni maga után benyomást. Azért ohajtandó volna, hogyha lelkészeink közül akadna, ki a szokottabb, közönséges, illetőleg a nép erkölcsi életére befolyásos egyházi szónoklatra illő textusokat közölné.

E rövid vázlat után, szabad legyen még poetáink becses figyelmét azon bírálatomra föl hívni, melyet a „Prot. egyh. és isk. Figyelő“ legközelebbi száma hozni fog.

Ivanka Sámuel.

KÖNYVBÍRÁLAT.

Megjegyzések

Gérecz Károlynak „Bevezetés a ref. keresztyén vallásra“ című munkámra, e lapokban közzétett bírálatára.

(Vége).

Vezérkönyvemben az I. r. III. szakasz „Természet és Isten“ címet visel. Ez egész szakasról ezt mondja Gérecz úr: „A természet és Isten ismertetésének megkezdésével egy borzasztó tömkelegbe vezetettik a gyermek, mely tömkelegből ha szerencsésen szabadulhat ki, nem adhat elég hálát az Istennek.“ Ugyancsak ezt előzőleg, kegyes a fentebbi „isten-átkával“ is gúnyolódni. (E lapok 225. hasábjá).

Nem vitázom e felett hosszasan, csak annyit említek meg, hogy az ezen szakaszban elsoroltakról, az én könyvem megjelenését előzőleg is tanítottak éppen 6 éves gyermekeknek Nagy-Kőrösön és a mi egyházkerületünkben másutt is Zékány nyomán; sőt abból igen sok előfordul a Nagy László-féle Beszéd- és értelemgyakorlatokban is. Ha már ezen Beszéd- és értelemgyakorlatokat úgy fogjuk tanítani, hogy annak mind a 6 szakaszán, a *szükségés kiválasztás után*, az I. elemi osztály növendékeit átvezetjük: akkor nem lesz oly tömkeleg az én Vezérkönyvemnek a vádlottak padjára ültetett I. r. II. szakasza sem; az abban előforduló dolgok csak bővebb és *vallásos érdekből való ismételése* levén annak, amit Nagy László is előad.

Nyelvtani, logikai és egyéb szempontból is vizsgálván G. úr könyvemet (261—262. hasáb), mond sok helyest is, beismerem; de van mondásában akadékoskodás is elég, p. „Nem lehet-e a későn fölkelő gyermek a legjobb magavi-seletű is?“ Hát biz az ilyen gyermek, G. úr, legalább is *tunya!* „Az imádsággal a gyermek Isten jóságát köszöni meg.“ *Hát mi vagy ki az Isten és miféle jósága lehet?* (262. hasáb). Tessék könyvem 20., 21. lapján a 2. pontot elolvasni figyelemmel, s aligha teszi föl e kérdést. „Az étel előtti ima utolsó versszaka ez: „Add, mértéktelenesen élünk áldásoddal, Élünk, egészségünk tartsuk fenn *azokkal!*“ Itt nyelvtani (vagy talán toll-) hiba van? (262. hasáb). *Sajthiba* biz az; de azt a jóakarát észrevenné és nem csinálna vesszőparipát belőle.

„A jómagaviseletű gyermeket bár senki nem látja is; de Isten látja stb. Itt megint az a baj, hogy a gyermek semmitsem hallott még Istenről.“ (262. h.). Hagyjunk már valamit a családi körnek, az *édes anyának is*, ki bizonyosan beszélt már a 4—5 éves gyermeknek is Istenről.

„Megnyugszik-e este minden ember, minden állat? Kérde G. úr: meg-e?“ Legalább meg kellene, úgy volna jó. „Mit szoktak enni estefelé az emberek? Gy.: Vacsorát. Hát akik nem estefelé vacsorálnak?“ Kérde G. úr. Hát akik szőrszálat nem hasogatnak? kérdem én. — Helyes ellenben a *dolgokra* vonatkozó észrevétele könyvem 35. lapját illetőleg; de egy jóakaratu tanító könnyen tehet ide ezek helyett *valóságokat*. Ez ellen tán nincs kifogása?!

Azt mondja Gérecz úr: „a szabatosság ellen is sokszor vétek.“ (279. hasáb). Meglehet. „Például: A fákat, füveket, élő és érző lényeket *növényeknek* nevezik.“ (U. o.).

Igen; én most is azt állítom, hogy a földből kinövő és önkéntesen mozogni nem tudó *érző és élő lényeket* növényeknek nevezik. Tessék megkérdezni bármely természettudóst, valyon a növények nem érző és élő lények-e?!

„A földből kiásott tárgyak ásványok.“ Igen ez ott áll a 36-ik lapon könyvemben; de megelőzik ezek: *„Tanító: A vas, a réz, az arany, meg a kövek nem tudnak mozogni, nem éreznek és nem élnek. Milyen tárgyak hát a kövek, vas, réz, ezüst és arany? Gyer.: Élettelen tárgyak. Tan.: Valyon úgy nőnek-e ezek, mint a fák, füvek, virágok? Gyer.: Nem úgy nőnek. Tan.: Igen; nem úgy nőnek, hanem a föld gyomrából ássák őket. Honnan ássák? Gyer.: A föld gyomrából. Tan.: A földből kiásott tárgyak ásványok.“* Az egészben csak az a hiba, hogy a *tárgyak* elöl, az *„ezen“* toll- vagy sajtóhibából kimaradt; de amit egy *jóakaratu tanító könnyen kipótolhat.*

„A megdagasztott és megkelt tésztát a *kosarakból hova vetik?*“ (E lapok 279. hasábján). Hát mi feltűnő van ebben? Az én Vezérkönyvemben (39. lap) így áll: *Tan.: A megdagasztott és a megkelt tésztát hova szakasztják ki? Gyer.: Kosarakba. Tan.: A kosarakból hova vetik? Gyer.: a fűtött kemencébe.* No igen. Az a falusi gyermek, vagy kisvárosi, akinek még az anyja kenyeret is süt és nem a péktől veszi, ismeri ezt az egész műveletet és csak kérdezni kell, elmondja. Vagy talán az a baj, hogy nem így kérdezem: „a kosarakból a sütőlapára teszik-e a tésztát? Vagy: a kosarakból a sütőlapára tett tésztát hova vetik?“ Kérdezze meg Gérecz úr saját tanítványát s bizonyosan az is úgy felel, hogy a kosarakból a sütőkemencébe vetik a kenyeret és nem az árokba. Vagy talán az a baj, hogy kosarakat és nem apró teknőket említettem? Én úgy emlékszem, hogy csak a Szepességen használnak apró teknőket és nem Sárospatakon!

„Ki csinálja az ekét? Gy.: A gépész. Honnan tudja ezt a gyermek? (Ugyanott). Igaz, hogy nem mondtam meg neki; de majd minden gyermek ösmér már ilyenféle embert, aki a géppel csépelés alkalmával a gép körül forgolódik; a géppel csépelés pedig még Majomiban is ismerős talán; mert ott sem hordanak már copfot. De jól van; ne ismerje a gyermek a gépészt: ismerni fogja a kovácsot, aki szintén kovácsol vas-ekéket, s azt fogja a föntebbi kérdésre felelni: „a kovács.“

„Miféle *tűzelő eszközön* szoktak sütni, főzni? A tűzhelyen“ — parancsolja Gérecz úr. Hát hiszen igaz, hogy most már a magyar gyermek is spaarherd-et beszél a tűzhely helyett. Vagy talán az a baj, hogy nem konyhát irtam, hanem tűzelő eszközt? Én ezt azért tettem, mert a konyha egy helyiség, amely a tűzhelyt (ha úgy tetszik: takaréktűzhelyt) is magában foglalja. És a tűzhely vagy spaarherd bizony csak tűzelő eszköz és nem alvóhely.

Helyesebb ellenvetése eme kifejezéseim ellen: „A téglát meg vályogot agyagból ássák és úgy vetik ki.“ (E lapok 280. hasábján). Végeredményileg ez is igaz ugyan; de hát szabatosabb lett volna ezt mondani, hogy „a téglának és vályognak való földet agyagból ássák ki.“ Vagy talán az *agyag* szó ellen van kifogás? Tőzegeből meg homokból nem szoktak sem téglát, sem vályogot vetni, s ha teszik: nagy kénytelenségből, és olyan is az.

„Mi lehet azaz él? — kérdi (ugyanott). Biz az nincs megmagyarázva; de hát most is a sok magyarázat ellen panaszol Gérecz úr!

„Borulj le ő előtte (t. i. Isten előtt) *térdre!* Valyon állva vagy térdre borulva kell-e az Istent imádnunk nekünk prot. keresztyéneknek?“ — kérdi (u. o.) Gérecz úr. Ugyan mért nem eretnekíti már a ref. énekes-könyvet is, hiszen abban is ott van: „Szent Isten noha néked... Mi is hát *térdet hajtunk*“ sat.

„Minek a *hátán* állasz te? A földén.“ (U. o.). Bizony nem is a föld sarkán. — „Hát te és a melletted állók részei vagytok-e a világnak? (U. o.). Tehát az ember világrész? — kérdi G. úr. Bizony nem is a világ az embernek része. „Vagytok-e ti? stb. Nem furesa és felesleges kérdezősködések az ilyenek?“ (U. o.). Én meg azt kérdem: nem furesa és felesleges *akadékoskodások* az ilyenek?

Kifogása van Gérecz úrnak a *teremtő* ismertetése ellen is. (E lapok 280. hasábján). Ezen kifejezéseim ellen is: „Az ásványneműeket a föld szolgáltatja. A növények és állatok egymástól származnak; *de a legelső növényt, állatot és a földet Isten teremtette.* Ez azt teszi — mondja — hogy Isten többé nem teremt s nincs is szükség a teremtsre.“

A mit itt tanítok (Vezérkönyvem 46—49. lapján) igaz. A legelső növényt, állatot s földet Isten teremtette; de ez nem azt teszi, hogy Isten teremtoi munkássága megszűnt, vagy kiapadt volna; én illet sehol sem tanítok. Hiába erőlködik ezt Gérecz úr „Isten a világot semmiből teremtette“ című tanításom összefoglalásának idézésével rám bizonyítani. Én e két tanításban csakis azt akarom felfogadni, hogy Isten teremtette a világot és hogy semmiből teremtette, vagyis: nem kelle neki semmi anyag arra nézve, hogy világot teremtsen; csak akarta, hogy legyen: és lett! Tessék egészen idézni és nem félíg.

„Isten gondját viseli teremtményeinek. Lényege ez: A mi kezdetben volt, ma is megvan és nincs egy hujja is. De ezt a természettudomány megcáfolja; mert voltak oly testek (teremtmények), melyek mai nap már nincsenek“ stb. — veti föl Gérecz úr (280. hasáb). Igaz; csak hogy ezek a ma nem léteznek, *más alakban fenn vannak ma is.* Azt hiszem: ezt a természettudományok nem cáfolják meg.

„A gondviselésről tanuskodó énekversek száma 9; egytől egyig be kell ezeket tanítani?“ — kérdi Gérecz úr. Igen; be kell tanítani. Ezeket én egyik bírálóm, egy I—VI. oszt. tanító kérésére tettem bele. Igen örülök rajta, hogy e *szakférfiu* kérése biztos feleletül és védelmül szolgál Gérecz úr kérdésére és támadására.

Helyes ellenben az, hogy az úri ima magyarázatát követeli G. úr. Ha az úr akarandja s élünk: meg lesz.

„A II. osztály tananyaga a teremtés történetével kezdődik, a mely azonban sem nem hű a bibliai előadáshoz, sem nem érthető. Szerző jobbat akart adni a szokásosnál, de jó szándéka meghiusult! A föld teremtséről nincs benne szó“ — mondja G. úr a 280. hasábon. — Tökéletesen igazsága volna, ha itt egy rettenetes sajtóhibával nem állanánk szemben, a mely ugyan a könyv végén kitéve nincs, a minek oka nem vagyok, minthogy a legutolsó kefelevonat nem az én kezembe jött. Ez a sajtóhiba nem más, mint

ennek kimaradása: „Kezdetben teremté Isten a mennyet és a földet.“ E sort azonban, minden a n.-kőrösi könyvkereskedésben található példányba bele fogom írni. Különben vegyük úgy, hogy az nem sajtóhiba: *ezen kifejezésből*: „A 2-ik napon szólott Isten és körülvette a földet a levegő, mely mindenhova kiterjed és fölemelkedtek a fölösleges vizek a levegőbe s fönt uszkáltak a fellegek, mint ma is, a levegő-égben“ *megértheti a ki akarja*, hogy Isten a földet a bibliai 1-ső napon teremtette, csak-hogy az akkor még nem volt kész föld, hanem alakuló, izzó gáztömeg, melynek fénye *ama világosság*, melyről azt mondja a biblia: „mondá Isten: legyen világosság! és lőn.“

Ugyancsak itt kérdem: nem érthetőbb-e ezen leírás, mint a mi a bibliában van eként: „Azután mondá Isten: legyen kiterjesztett erősség a víz között, mely elválasztaná a kiterjesztett erősség alatt való vizeket, a kiterjesztett erősség felett való vizektől: és úgy lőn. És a kiterjesztett erősséget az Isten nevezi égnek: és lőn az estve és a reggel, másodnap? . . .“ Én nem találom ezt a 2-ik nap történetét az *én előadásom szerint* oly érthetetlennek, mint G. úr (280. has.); sőt a *gyermek által könnyebben felfoghatónak*, mint a Károli-féle bibliai szöveg.

De folytassuk a párhuzamot.

I. Móz. I: 9. „Azután monda Isten: Gyűljenek egybe az ég alatt való vizek egy helyre, hogy tessenek meg a száraz és úgy lőn.“ 10. v. „A szárazt pedig nevezé Isten földnek: a vizeknek sokaságát tengernek; és látá Isten, hogy ez jó volna.“ 11. v. „Monda annak felette az Isten: Hozzon a föld gyenge füveket, maghozó füveket, gyümölcsfákat, melyek az ő nemek szerint való gyümölcsöket hozzanak, melyekben legyen az ő magvok e földön, és úgy lőn.“ 12. v. „Hoza annakokáért a föld gyenge füveket, maghozó füveket az ő nemek szerint és gyümölcstermő fákat, melyekben vala az ő nemek szerint való magvok és látá Isten, hogy jó volna.“ 13. v. „És lőn az estve és a reggel a 3-ik nap.“

Az *én előadásom szerint*: „A 3-ik nap a levegőtől teljesen különválasztotta a vizeket és egy helyre gyűjtötte Isten a földön és kitetszettek a földnek száraz részei; vagyis különváltak a szárazföldek és a tengerek. Ekkor az Isten parancsolatjára azonnal kinőttek a földből a különféle növények, melyek ellepték a szárazföldet.“

I. Móz. I: 14. „Azután monda Isten: legyenek világosító állatok az égnek kiterjesztésén, különbséget tegyenek a nap között és az éjszaka között, és legyenek jelei bizonyos időknak, napoknak esztendőknak.“ 15. v. „Legyenek mondák világosító állatok az égnek kiterjesztésén, hogy világosítsák a földet: és úgy lőn.“ 16. v. „Szerze azért az Isten két nagy világosító állatot: nagyobbik világosító állatot, hogy világosítsa nappal; a kisebbik világosító állatot, hogy éjszaka világosítsa, és csillagokat is.“ 17. v. „És helyezetté az Isten azokat az égnek kiterjesztésén, hogy a földet megvilágosítsanak.“ 18. v. „És hogy vezéri lennének a nappalnak és éjszakának és különbséget tennének a világosság és sötétség között: és látá Isten, hogy az jó volna.“ 19. v. „És lőn az estve és a reggel 4-ik nap.“

Az *én könyvem szerint* (65 lap): Ezekén kívül terem-

tett Isten *világító égitesteket is, melyek egymást bevilágítják* és melegítik s eszközlé a 4-ik napon, hogy a vízpárától és mindenféle gőzöktől megtisztult levegőben, ezek a világító testek — t. i. *nap, hold és a csillagok* — láthatók legyenek.

I. Móz. I: 20. v. „Azután mondá az Isten: Hozzanak a vizek uszó élő állatokat és a madarak repessenek a föld felett, az égnek kiterjesztett színén.“ 21. v. „Teremté azért az Isten nagy cethalakat és minden uszó élő állatokat, melyeket a vizek hoztanak az ő nemek szerint: és látá Isten, hogy az jó volna.“ 22. v. „És megáldá az Isten azokat stb.“ 23. v. „És lőn az este és a reggel 5-ik nap.“

Könyvem szerint: „Az 5-ik nap akarta Isten, hogy a vizek és levegő is teljenek meg létező valóságokkal, vagyis lényekkel: és a vizek megteltek halakkal s madarak repdestek a levegőben, honnan pihenni és fészkelni a földre alászállottak s a fák ágain megtelepedtek“ (65. l.).

Gérecz úr azt mondja (280. has.), hogy ily kifejezéseim: *teremtett Isten világító égi testeket, melyek egymást bevilágítják*; a vizeket és a levegőt *megtöltötte létező valóságokkal*. . . szintén hátrányára vannak az elbeszélésnek. Ugyan miért? Talán valami eretnokséget tanított? Aki a két előadást összehasonlítja, meggyőződik róla legott, hogy az *én előadásom a biblia előadásával lényegileg egyezik*. Az is áll, hogy az égi testek egymást bevilágítják. Vajjon nem a nap világítja-e meg a földet s a többi bolygókat; vajjon ezen bolygók a naptól nyert fényt nem verik-e vissza egymásra, p. o. a föld a holdra és ez ismét a földre. — Továbbá: hogy miért volna e kifejezés hátrányára az elbeszélésnek: „Isten akaratából a vizek és a levegő létező valóságokkal megteltek?“ — nem tudom; nem értem!

Közölhetném a 6-ik napi teremtés összehasonlítását is, de ezt G. úr úgy látszik nem kifogásolja; azonban már „a vásárnap megünneplésének szükségességét más indokokból kellene kifejtenuk, nem pedig a szombati megnyugvásból, mi különben is ellenkezik az Istenség korábbi fogalmával“ (281. has.).

Nem tehetek róla; de eddigelé mindig úgy tanultuk és tanítottuk, hogy „megáldá Isten a 7-ik napot, azaz megszentelé azt; mivelhogy azon szünt volna meg minden ő csinálmányának csinálásától, melyet teremtett vala az Isten, hogy azt elvégezné.“ I. Móz. II: 3. v. Azt hiszem: a 7-ik napi megnyugvás s a hétből egy napnak nyugvásra és Isten dicsőségére szentelése Isten ker. fogalmával — G. úr ellenkező nézete dacára — sem ellenkezik.

Azt mondja tovább G. úr ezen tanításaimra: „T. az Isten által teremtett világító égi testek melyek? Gy. A nap, hold és a csillagok.“ Mi pedig azt kérdezzük: hát más valaki által teremtett világító égi testek melyek?“ (281. hasáb). Kérdésre kérdés: Nem akadékoskodások az ilyen szörszálhasogatások?!

Kifogásolja (281. hasáb) könyvemben a 76-ik lapon levő XXXVIII. zs. 14. versét. Nem tehetek róla; alkalmassabb verset odavonatközölve nem találtam. *Ezt már nem én írtam!* Ugyanezt felelhetem a 78-ik lapon előforduló 66-ik dicséret 5-ik versére vonatkozó gravamenre.

„Hiba az is, hogy szerző Isten örökkévalósága felől a gyermeket a világ elmúlásának fejtegetésével akarja meggyőzni. . . . Ha a világ elmulik s csak Isten marad meg, akkor a jó emberek örök élete az egész mennyországgal együtt mesebeszéd! . . . Isten örökkévalóságának tárgyalását változhatatlanságának fejtegetésével kellett volna azonosítani s a cél teljesen el lett volna érve . . .“ mondja G. úr (a 281. hasábon). *Épenugy van, csak tessék jobban megnézni.* Például: „T. Mit látsz hát magad körül minduntalan, ha szétnézel? Gy. Változást. T. Változnak-e fű, fa, virág, állatok, emberek, élő és élettelen dolgok? Gy. Változnak. T. Hát . . . Isten változik-e? Gy. . . . Nem változik. T. Ugyanaz-e az Isten tegnap, ma, holnap stb. vagyis mindörökké? Gy. Isten mindörökké ugyanaz. T. Istennek ezen mindörökké ugyanazságát változhatatlanságnak mondjuk. Milyen hát az Isten? Gy. Változhatatlan.“ (Vezérk. 80. lap). A világ elmúlása csak mellékes, az csak kiindulási pont. Egyébiránt igaz, hogy *„valami semmivé nem lehet,”* de azért merem állítani, hogy e világ, *mint ilyen,* bizony épen úgy elmulhatik, a mint kezdődött; *mert ha elemeire bomlik is* — a mit én sem tagadok — *még akkor is megszűnik ez a világ lenni.* Lám, Gérecz úr megtámadott azért, hogy a gondviselésről szólva az 52. lapon ezt tanitom: „A mi kezdetben volt, ma is megvan és nincs egy hijja is!“ Hogy mily eretnokség van különben az én tanításomban, megmutatja az összefoglalás: „A világnak kezdete volt; kezdődött mikor Isten teremtette. Istennek nem volt kezdete; léteznie kellett már akkor is, mikor a világot teremtette, vagy Isten öröktől fogva való. A világnak minthogy kezdete volt, vége is lesz, a világ elmulik; de Isten el nem mulik soha, mivel kezdete sohasem volt lételének, vagyis: Isten örökkévaló. A világon minduntalan van valami változás; de a világteremtő Istenen soha sincsen semmi változás. Isten ugyanaz marad mindörökké, a ki volt öröktől fogva; vagyis Isten változhatatlan. Az Isten tehát öröktől fogva való, örökkévaló és változhatatlan valóság. (Vezérk. 80. lap).

Hogy „Isten lélek és láthatatlan valóság *ily alakban* stb. — mondja Gérecz úr — még időelőtti“ (281. hasáb). Utóljára nem fogom tudni, hogy vajjon mi lesz és mily alakban G. urnak időszerinti, vagy időszerű!

„Az Isten egy! Ezt mi is úgy valljuk — szól G. úr (281. has.); de azon meghatározást, miszerint valamely valóság csak akkor tökéletes, ha a világon mása nincs, nem tartjuk helyesnek, mert ebből ezek következnek, hogy 1. a minék azonmása nincs, az tökéletes. Ellenben Istennek semmiféle munkája nem tökéletes, s ámitás az is, mit a 84. dicséret eképen tanít: „Tökéletes volt minden tekintetben, valamit Uram! teremtél kezdetben! . . .!“ Én így tanítok (83. l.): Midőn valamiről azt mondjuk, hogy ez a *legszebb, legjobb,* akkor azt akarjuk kifejezni, hogy az olyan egyedüli a maga nemében, annak nincsen párja, mása. Midőn tehát valamelyik emberről azt mondjuk, hogy az a *legderekabb, legkülönb ember:* mit akarunk kifejezni?“ stb. Itt mindenütt a legszebb, a legjobb, a legderekabbról s legkülönböbről van szó, és az egyetlen, párja nélkülit, nem az egyedüli rútról, idomtalanról, rosztól, szóval a tökéletlenről

mondom, hanem a legtökéletesebből. És nem hiszem, hogy volna oly kifecamodott eszű gyermek, hogy a legjobb, a legderekabb, legkülönb emlegetése után, az egyetlen, mása nélküli alatt valami tökéletlenséget értsen.

„Egyszer a Jézus Krisztus, *kiről már ti sokszor hallottatok otthon, a szülei háznál és egyebütt* stb. A kapernaumi százados története előadásának emez első sorai-ban most szól a Jézusról e Vezérkönyv a tanítványokhoz legelőször, s ahelyett, hogy elbeszelné, ki volt a Jézus Kr.; elhiteti, hogy a gyermekek már sokszor hallottak róla a szülei háznál és egyebütt. Pedig kérdés: hallottak-e vagy sem?“ — mondja G. úr. Én meg vagyok föléle győződve, hogy hallottak. Nincs oly 7 éves kálvinista gyerek, aki a karácsony és húsvét ünnepének jelentőségét ne tudná sat. Jajj de ezzel nem kell megelégedni a tanítónak! — Helyes! Hát hiszen ott is van éppen az előadásban (könyvem 85. lapján) . . . Jézus Krisztus, *kit Isten az emberek tanítására küldött,* — bement Kapernaum városába. . . . Megtudta ezt egy katonatiszt . . . és kérte: „Uram! az én szolgálóm nagyon beteg és felette igen gyötrődik.“ *Jézus pedig — akinek Isten nagy hatalmat adott, hogy az emberek testi lelki bajait meggyógyítsa és az embereket megszabadítsa a bűntől,* — mondá a századosnak: „Elmegyek és meggyógyítom őt“ sat. A 12. és 13-ik tanításban szintén tanítok az idvezítőről és azt hiszem, hogy elég ennyi *itt, a következő osztályban* úgyis többet tanulnak róla. Az Istenről szóló tanításnál is elhallgattam a Jézus Krisztust; mert *nem akartam még itt szentháromsági taglalgatásokba fogni.*

Jób példájában ezt: „Egykor Isten meg akarta próbálni Jóbot, hogy: vajjon ha nyomoruságot bocsát reá, megtartandja-e az ő kegyességét?“ mi nem így adnók elő; mert ebből az tűnik ki (ha t. i. szándékosan kicsibáljuk belőle), hogy Isten nem ismerte Jóbot . . . tehát Isten sem mindentudó“ (282. hasáb). Sajnálom, hogy mintául bírálatába nem irta G. úr; legalább hasznát vettem volna, ha az Úr akarandja és élünk! Igaz, hogy el lehetett volna mondani: „Egy némi-nemű napon pedig eljövénék Istennek fiai, hogy az Úr előtt udvarlanának és ezek közt a sátán is eljőve. És monda az Úr a sátánnak: Vedd eszedbe az én szolgálmat, Jóbot, hogy nincsen ő hozzá hasonlatos a földön! Felelvén pedig az Úrnak a sátán, monda: Avagy ok nélkül féli-e Jób az Istent? . . . De bocsásd reá kérlek a te kezedet és verd meg — meglátod ha szemtől szembe meg nem átkoz tégedet. Monda azért az Úr a sátánnak: Ime valamije vagyok neki, a te kezédbe adom sat. (Jób. 1. 6.)“ sat. — De ezzel vajjon nem támasztunk-e kételyt Isten egy-volta felől s nem nyitunk-e utat a kétértelműségre?

Szerettem volna, ha az özönvíz történetét is leírta volna nekem mintául G. úr — „melyet mai nap már nem úgy adna elő“ (282. has.), mint én előadtam. Igaz: a „Dicsérlek Istenek felett“ kifejezést nem magyaráztam meg; de szabad talán valamit az én tanítótársaim belátására is bíznom?!

„Ref. ker. ünnepeink okadatolásához Jézus élete s a ker. egyház keletkezése történetének ismerete szükséges. Ezek nélkül nem képzelhetjük, hogy az ilyen tanításnak kellő eredménye legyen: „T. Hallottál-e valaha valamit a Jézus Krisztusról, akit az Isten az emberek tanítására és

megszabadítására küldött? stb.“ (299. has.) — G. úr ez és több ide vonatkozó vádjára megjegyzem, hogy első kéziratomban az egyes ünnepeknél, Jézus életének oda vonatkozó eseményei tüzetesen voltak tárgyalva és nem oly röviden, mint itt vannak (könyvem 92., 93. l.); de azokat egy tanítássá kellett — éppen hivatalos bírálóm egyik és pedig gyakorló-tanító tagjának a főlshólasására — összevonnom. Mellőznöm nem lehetett; mert az egyházi életet tartalmazó eme szakasz, az ünnepekről nyújtott vázlatos ösmeret nélkül csonka maradt volna; de nagyobb gyermekek sem maradnak ennek ösmerete, mégpedig tüzetesebb ösmerete nélkül. Erről gondoskodik a dunamelléki tanterv, mely a III. oszt. számára az ó- és új-szövevségi biblia-ösmeretet és történeteket szabja ki tananyagul, imákkal és az apostoli hitformával együtt. (A dunamelléki ref. egyház. népisk. tanterve. Kiadta Kovács Albert, egyház. aljegyző. Budapest, 1878. 3 lap). *Éppen ez az oka, hogy a bibliai történetek közül oly keveset vettem föl*, amit egyik vádpontul hoz föl ellenem G. úr bírálata elején. Azon ünnepek közül, melyeken, úrvacsorát nem osztanak, igaz (már akár toll- akár sajtóhibából), hogy az áldozócsütörtök is kimaradt, *elísmerek*; de a *valódi jóakarát* és hiányt könnyen pótolja.

Könyvem III. és IV. szakaszában végre talál G. K. úr valami elísmérésre méltót: de abban sem sok a köszönet. No de ezekre már nem reflektálok, úgyis halommá nőt már válaszom.

Szintén mellőzöm *összegezését*. Már úgyis előre kifejtettem álláspontomat, hogy t. i. *nekem a pályakérdés és a dunamelléki ref. egyházkerület 1878-iki tantervéhez kelle alkalmazkodnom*, s így a tananyagot és a tanmenetet azokhoz kelle szabnom; elmondtam, hogy gyakorlati és elméleti paedagogusok, tanítók, tanárok, papok stb. vettek részt a nevezett tanterv készítésében és *ezeknek részvéte nekem elég kezesség afelől, hogy mind a tananyag helyesen van megválasztva, mind a tanmenet jó*, habár más is, mint a tiszamelléki ref. superintendentiáé és bárha Gérecz úrnak — kit én különben nem kicsinyelek — nézete más is.

Művem úttörő, az igaz; nem is fogyatkozás nélküli; vannak hibái is: mert emberi mű tökéletes nem lehet! Ha élnék és ha Gérecz úr jóakaratu óhajtsa teljesülni: örömet javítanám azon fogyatkozásait s hibáit, melyekről meggyőződtem és még meggyőződni fogok; de hát az én életem egy igen gyöngé nádszál; könyvem sorsa pedig a könyvet éppen nem szerető és szerző magyar kálvinista közönség kezében van, amely az ily jóakaratu (?) bírálatok után még inkább elriad

Most csak arra kérem a t. olvasót: se ne a G. úr bírálatára támaszkodjék egyedül, se ne az én válaszomnak adjon kizárólag hitelt, hanem vegye elő kis könyvemet, a pályakérdést és dunamelléki ref. egyházkerület tantervét és *lásson s ítéljen maga!* Én többet e dologhoz nem szólok. Az Úr kegyelme mindnyájunkkal!

H. Kiss Kálmán.

NECROLOG.

Családok, mint testületek életében a legmélyebben leverő napok azok, melyeken az enyészet, mint a beláthatlan magasból nyílsebes szárnyakon lecsapó sas, egészen váratlanul érkezik meg, s ragadja el azok köréből kiszemelt áldozatait. Ha a tapasztalás a közelgő veszteség fenyegető előjeleit felismernünk vagy legalább sejtünk engedi; ha a reszkető öregséget ott látjuk azon a határponton, melyen túl az emberi szervek számára nincs többé éltető légkör: remegő kebellei bár, de már némileg az odaadó benyugvás fájdalomnyitító előérzetével nézünk elébe ama válságos perceknek, mely kedveseinket tőlünk végleg elszakasztja. Minden azonban csaknem fellegtelen égről, egészen váratlanul

csap alá az öldöklő villám: összerезzenve, megdöbbenéssel nyomjuk kezünket szívünkre, s a seb, mely ilyenkor kebelünkön nyílik, oly mély és sajgó, hogy idő kell reá, míg a lélek zsidbadásából csak némileg is felocsodik.

Ily zsidbatag lelki állapotban van a felsőzempléni ev. ref. egyházmegye testülete, május hó 9-ik napja óta, melyen harmadnappal azelőtt váratlanul elhunyt, köztisztelet és szeretetben állott esperesét: *Laky András*, ladmoci lelkész, a Bodrog folyó partján néma sírba tette.

Mi, akik a sír körül állottunk, soká nem fogjuk feledhetni azt a sötét zivataros napot. Nem! mert nemcsak a természetben volt az sötét és zivataros, hanem kebleinkben is! . . .

Egy nemeskeblű férfiúval tehát kevesebb van az élők sorában! . . .

Ha Laky András életén végig tekintünk, látnunk kell, hogy a nemes lelkület nemtő anygala, mennyei fénysugár képében kísérte őt hosszú pályáján keresztül, egészen a sírig; sőt még a néma sír felett is ott dereng egy halvány fény, mely e szavakra veti sugarát: „Itt nyugszik egy nemeslelkű férfiú!“ Ugyanazért megérdemli, hogy életének főbb mozzanatait felelevenítsük emlékezetünkben! . . .

A megboldogult férfiú született Abaujmegyében, Göncön, 1813-ban, szegény nemes családból. A tudományok iránt vonzalmat tanusított gyermeket az apa idejekorán a sárospataki iskolába vitte. Azonban alig hogy megkezdette iskolai pályafutását, a kemény végzet megfosztá őt a gondozó édes atyától. A korán árvaságra jutott gyermek mindemellett, lelkületének alapvonása: az istenben vetett bizalom szárnyai alatt, továbbra is ott maradt az iskola falai között, és önfentartása felett komolyan gondolkozva s önbizalma érzetében neki bátorodva: 3-ik osztálybeli korában már correpetitori órákat adott gyengébb tanulóársainak, némi csekély díjért. A szelíd, jóerkölesű, szorgalmas törekvő gyermek ily módon magára vonta a közfigyelmet annyira, hogy poeta és orátor korában — a lelkületileg nemesen emelkedett ifjú, tanárainak ajánlata folytán — már nevelői állomást nyert. Eként sorsa jobbra fordulván, az iskolai pályán még csak ekkor látta magát teljesen biztosítva. E helyzet azonban nem tette őt elbizakodottá, sőt inkább e szerencsés fordulat által ösztönöztetve érezte magát arra, hogy a célt, mely lelke előtt lebegett, annál biztosabban megközelíthesse. Ily minőségben tartotta fel magát aztán egész iskolai pályáján keresztül, mi szintén arra mutat, hogy nemes lelkülete és humanus modora folytán kapós és kedvelt volt a nevelői hivatás körében. Ifjú életének ezen időszakából pazonyi Korda Gusztáv, aztán Keleméri Diószeghy Zsigmond tanítványaira és azok családjára egész életén át melegen emlékezett. Pályatársai kiváló előszeretetet tanusítottak iránta egész iskolai életén át, úgy, hogy lehet mondani, miszerint a meleg rokonszeny ölelő karjain futotta meg iskolai pályáját.

Az iskola falai közül a közelet munkaterére 1836-ban lépett ki. Első működési helye a s.-a.-ujhelyi egyház volt, hol mint orgonista-tanító s majd káplán, rövid négy évet töltve, 1840-ben már mint m.-izsépi lelkészt látjuk az alig 27 éves szép képzettségű férfiut. Ezen egyház kebelében 31 évet töltött. Itt élte életének legboldogabb napjait; itt érték őt a legszebb kitüntetések, de itt találta szívét a legfájdalmasabb sorscsapás is. Lelkeszi pályáján, rövid pár év alatt, nemcsak egyházának szeretetét és bizalmát megnyerte, hanem ez egyházmegye figyelmét is felébreszté maga iránt, szerény magatartása és tiszta jelleme által annyira, hogy a testület legdrágább kincse, a jegyzői toll kezeire lett bízva, és pedig 1844-ben mint al- s 1850-ben pedig már mint főjegyző működött.

Az ungi és felsőzempléni testvér-egyházmegyének 1850-ben történt egymástól végleges elválásából kifolyólag,

az ő jövője számára is, mintegy előzetesen ki lett jelölve a végzet által a pályabér, amennyiben az elváláskor felsőzempléni esperesül maradt Jászay Mihály halálával a közbizalom az ő számára jelölte ki az esperesi díszes hivatal, amelyet 27 éven át oly nemesen hordozott, hogy a hosszú pálya folyamán nincs egy nap, mely nem hivatali ügyszeretete s emberbaráti érzelmeiről tenne tanúságot.

Családi boldogsága 1845-ben kezdődött, midőn Gönczy Borbálát nőül vette. E boldogság azonban, melynek emléke a legutóbbi időkben is édes ábrándokban ringatá hön szerető keblét, csak 18 évig tartott. amennyiben a drága nő, kinek nevét mindenkor kegyelettel említette, 1862-ben halál martaléka lett. Kevéssel ezután egyetlen fia az apai házból a közélet terére lépve. egyedül maradt, s így élte le napjait, hivatalának s egyházának szentelve minden erejét. Családi boldogságának romjai felett, mindenkor könyező szemekkel láttuk őt, s ha az emlékezet visszavarázsolta a kedves múltat, fel-felzendült lelkének húrjain amaz imaszerű régi dal: „Messze a kéklő távolban! — Óh a nemes lelkek sokat vesztenek, midőn a családi örömök hajléka eltűnik szemeik elől! Szíve sajgó sebének hegedését remélve, 1871-ben elhagyta azon helyet, melyhez annyi édes, de keserű emlék is kötő kebelét és átköltözött a hardiesai egyházba; de a veszteség fájdalma nem maradt el tőle itt sem. Innen 1874-ben Ladmocrá ment, a szivbátat oda is elkísérte; el!... egészen a temetőbe... a sírba!...

Kebele emelkedett érzelmeinek szép tanujele az is, hogy bár maga sem volt ment az anyagi gondoktól, mindamelllett elhalt testvéreinek hat árváját karolta fel és adta át a közéletnek. De különösen 27 éves esperesi hivatala folyamán irányában szakadatlanul nyilvánult meleg bizalom tesz bizonyosságot nemes lelke mellett, melynek varázshatalmával oly édesen tudta magához csatolni környezőinek egész seregét. Midőn 25 éves esperessége örömnepét, egy díszbiblia és ezüst-serleg átadásával emlékeztetéssé tette az egyházmegye, egy oly férfiúnak hozta meg hódolatát, kinek az elnöki széken ez volt jelszava: „Aki közöttetek nagy akar lenni, legyen ti szolgátok.“

A pápens korában is ott volt ő a jobb sorában és egyháza iránti meleg szeretettel kebelében, nemes bátorsággal állott meg a hatalom széke előtt. Ott volt ő a sárospataki főiskola szellemi és anyagi ügyei körül is, s mint az „alma mater“ szerető gyermekeinek egyike, egész odaadással fáradozott annak felvirágoztatásán. Valóban kebele olyan volt, mint a kalásztérő virágos mező, mely azért díszlik, hogy örömet és áldást hintsen szét a vidékre!...

És e szelíd lélek, mint csendes nyári nap tűnt le az élet egeről!... Pár pernyi küzdelem után csendes révpartra jutott!...

A felsőzempléni egyházmegye soká meg fogja őrizni szívében a tisztalelkű, nemeskeblű Laky András emlékezetét!

Böszörményi Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** Nt. *Pápai Imre*, hajduböszörményi ref. lelkész, az alsószabolcsi egyházmegye esperese s a tiszántúli egyházkerület nagyrédmű esperesi karának egyik kiemelkedő tagja, f. hó 17-én 63 éves korában elhunyt. Az elköltözött a közigazgatás és kormányzat terén szerzett nagy érdemei mellett, mint tudományos és a mélyebb theologiai irodalommal foglalkozó író is, szélesebb körben volt ismeretes, s halála egyaránt érzékeny veszteség egyháztársadalmunkra s a protestáns tudományosságra. Bizonyára megérdemli, hogy élete s munkássága részletesebben is megőriztessék a történet számára, miért is szívesen felkérjük számos tisztelőit s lapunk-

nak barátait, bővebb életrajzának megírására. Temetése f. hó 19-én ment véghez. Nyugodjanak békével s tisztelettől környezve drága hamvai!

— **Még egyszer az örömnep ügyében.** Hallgató János, főiskolai énekkarelnök úrnak, e lapok 20. számában megjelent, s a 16. számban jött cikkemre is vonatkozó nyilatkozatára, több tekintetből fölhíva érzem magamat egy pár barátságos észrevételt tenni. Ugyanis, nem hogy irtam volna, de még csak nem is gondoltam arra, hogy a jubileumi programba fölvevett műdarabok helyett, az általam elsoroltak fogadtassanak el; mert a mi darabjaink csakis a „régibb gárda legénysége“ részére proponáltattak általam. Továbbá azon nézetem, amelynek a 19. számban Dudás Lajos úr is kifejezést ad, hogy t. i. az örömnepélyen a külön korbéli kántorok váltakozva külön csoportokban szerepelnének, idézett cikkemben, azt hiszem: úgy körül van írva, s annyira indokolt, mikép annak előnyössége mellett, itten már fölösleges volna több szót vesztegetni; annyal is inkább, mivel-hogy azon — szerintünk — célszerű indítvány előtt szemet hunynak Patakon. Ha a mi diákkorunkban az obsitos kántorok részéről olyatén ajánlkozás történik: rendkívül nagy örömkre szolgált volna; mi tőlünk pedig hogy irtóznak!! Ami pedig karelnök úr által a mi nézetünkkel szembe állított nehézségeket illeti, minők: „a veterán kántorok összegyűjtése,“ „számunkra külön-külön műdarab szerzése és nyomatása, külön karnagyokról való gondoskodás,“ valamint azon nyilatkozat, „hogy az énekkar összes vagyonát eféle költségekre nem áldozhatja fel teljesen“ megannyi gyenge, s illetőleg alaptalan, tehát helytelen érvek. Mert ugyan melyikünk cikkéből lehetne azt kimagyarázni, hogy mi, fölépésünkkel bármiképen is terhelni kívántuk volna az énekkart, vagy annak csak egy fillérét is igénybe akartuk venni?! Nekünk csak térre, s az egész örömnaphól legfőlebb félórányi időre lett volna szükségünk; és ne tessék tőle tartani, hogy programjuk „unalmassá“ vagy „érdektelenné“ válandik, ha mi is a magunk modorában kirukkolunk. Sőt ellenkezőleg! Hanem így lévén a dolog, kár volt előbb nem nyilatkoznunk, hogy megvilágítottuk volna az illető kérdést a kellő értelemben: vajjon főiskolánknak kiható s bennünket közelebből érdeklő ügyeihez, főleg százados ünnepélyek érdemében, vagyunk-e jogosultak a vidékről is szólani, avagy nem? Egyébiránt szent a béke!

Erdélyi S.

— **Ismertetés végett beküldetett** hozzánk a b.-somo gyi ref. egyházmegye, f. évi tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. Annak feltüntetése után, örömmel győződünk meg e derék egyházmegye egyházi, iskolai és társadalmi életének elevenségéről, erőteljességéről és minden irányba kiterjedő kormányzatának tapintatos és erőlyes voltáról. Körmeny Sándor, esperes gyűléstmegnyitó és beszámoló beszédében, hű képét adja az egyházmegye egyévi életének, s példányszerű kimutatást közöl a lefolyt események legkisebb részleteiről s nem egy oly irányadó elvet jelöl meg, mely figyelmet érdemel egyetemes ref. egyházunk részéről is. Egyebeket mellőzve, hangsúlyozza, hogyha a zsinat hallgatott „az alapok és alapítványok“ országos érdekű kérdésében, emeljük fel szavunkat mi; tegyük át a mozgalmat a testvérkerületekhez, a sajtóba, hallassuk méltányos kérelmeinket vagy jajkiáltásunkat a törvényhozás s ha kell a korona előtt, mert nem csekély jelentőségű az annyiszor elnyomott, érdekeiben megkárosított, kifosztott szegény magyar prot. egyházra s benne a nemzeti közmívelődés érdekére nézve az alapok és alapítványok, illetve vallási és iskolai alap, mely mintegy 10 millió tőke, mintegy 110 ezer hold instruált birtok, mi szintén 10 milliót képvisel, vagy 60,000 hold erdő, ami ugyancsak 10 millió értéknek felel meg s a miből a Horvátok részére botor könnyelműséggel kiadatván s ami Erdélyt nem érintvén, belőle a szorosan vett Magyarország lakossága egy harmadának, a 3 millió protestánsnak, egyházi

és iskolai érdekeit, évi félmillióval lehetne istápolni. Örömmel jegyezzük fel, hogy az egyházmegyében a közérkölcöség kinövéseinek és métélyeinek kiirtására is tervszerűbb, egyöntetűbb intézkedések tétetnek, mint igen sok más helyen, hol a zöldsztalra került, szorosan egyházi tárgyak háttérbe szorítják az ez irányban való teendőket s égető kérdéseket. A jegyzőkönyvben ismertetett igen sok kiváló jelenség közt azonban egy körülmény kellemetlenül hatott reánk, s ez az, hogy a különben más tekintetben látogatott gyűlésen *egyetlen világi tanácsbíró volt jelen*, s midőn a gyűlésről ez is kénytelen volt távozni, a világi elnöki szék elfoglalására a csurgói gimnázium egyik tanára kéretett fel. . . . Mi nem ítélünk, csak elgondoljuk a kényelmetlen zavart, a melybe kerülhetet volna igen könnyen ez alkalommal a protestáns paritás és egyetemes papság elvének gyakorlati alkalmazása. Szívesen hiszszük, hogy ez eset egészen véletlen s máskor ez bizonyosan nem így van!

— **A legközelebb, Sárospatakon tartandó papi vizsgákra**, a következő tárgyak vannak kitéve: I. Az első vizsgát tevők részére, a) theologiai értekezésre: „Közlöttén az ugynevezett messiási zsolnárok bírálatos ismertetése, mutattassék ki egyuttal: miként s minő eredménnyel használtattak fel ezek az új-szövetségi iratokban?” b) Ó-szövetségi írásmagyarázatra az 1., 3., 14., 23., 53., 57., 61., 62., 63., 65., 66., 72., 86. zsolnárok. c) Új-szövetségre: A Galatákhöz írott levél, az apostol cselekedeteinek megfelelő részleteivel. d) Egyházi beszédre: János. VII: 24. Az egyházi beszéd be is tanulandó. II. A második vizsgát tevők részére: a) Gyakorlati írásmagyarázatra: Tizenkét szabadon választott bibliai hely magyarázata. A magyarázatok leírandók s a vizsga alkalmával felmutatandók. b) Írásék úrvacsoraosztás előtti szertartási beszéd, újkönyéri úrvacsoraosztás alkalmára.

— **Jelentés.** A kik a főiskolai tápintézetben élvezett jótéteményöket a jövő 188²/₃. iskolai évben is élvezni akarják, úgyszintén azok is, kik abba újakul kívánnak felvétetni, folyamodványaikat folyó év jun. 20. napjáig aláírotthoz, mint tápintézeti felügyelőhöz adják be. Azoknak, kik már élvezett jótétemény megtartásáért folyamodnak, folyamodványukhoz semmi melléklet sem szükséges; azok ellenben, kik újakul kívánnak felvétetni, folyamodványukat szegénységi és tanulmányi bizonyítvánnyal lássák el. A szegénységi bizonyítványban ki legyen téve az évi egyenes adó összege, melyet folyamodó szülei fizetnek; ki legyen téve továbbá az is, hogy folyamodónak hány és mily kora testvérei vannak, mert csak az így felszerelt folyamodványok fognak a bevétel felett határozó tanügyi bizottság által tekintetbe vétetni. A folyamodványok a „Nagytiszteletű s tekintetű tanügyi bizottsághoz” címezendők. A 60 frtos osztályba való felvételére folyamodni sükségtelen. *Szivos Mihály,* tápintézeti felügyelő.

— **Beküldetett.** Nagytiszteletű szerkesztő úr! Én a Bem-album díspéldányára előfizettem 2 frttal. A megjelenés késedelme miatt kérdést intéztem a kiadó-szerkesztő úrhoz, de feleletre nem méltatott. A „Vasárnapi ujság” szerkesztője sem vállalkozván az interpellatio közlésére: mély tisztelettel kérem n. t. urat, legyen szíves becses lapjában kérdésül tenni: meg fog-e végre valahára jelenni az a „Bem-album”? s ha nem, kéri vissza a 2 frtot egy előfizető. Kérésemet megújítva, méltó tisztelettel vagyok Abaujváron, 1882. május 20. nt. szerk. úrnak alázatos szolgálja: *Kiss Lajos,* ev. ref. lelkész.

— **Apró hírek.** *Édes Albert*, nyugalomra lépett esperes önéletrajza, elhagyta a sajtót. Olvasóink bizonyára sietni fognak megszerezni e tanulságos és erkölcsileg felemelő hatású olvasmányt, melynek megírásában — mint ezt maga

írja szerző — azon remény vezette tollát, hogy ha találkozna még a következő időben is olyanok, kikre az élet napja csak télies fényével hint dermesztő sugarat a sanyaru ifjú korban, azokra az életrajz bátorító hatással leendő oly esügetegségben, milyen szerzőt is sokszor a földig nyomta. E mellett célja az életrajznak, hogy az isteni gondviselésben megnyugvást kereső hitet erősítse s megújítsa s fentartsa a prot. egyház jótékonyágának és áldozatkészségének emlékeztetét s annak megbecsülésére, tiszteletben tartására, megérdemlésére vezérelje az ifjú nemzedékből azokat, kiket soruk annak igénybevételére utasít. A művecske ára 15 kr. A megrendelések *Orbán Főzsef*, nyugintézeti elnökhöz intézendők Sárospatakon. — *Pállik Béla*, a kitűnő állatképfestőtől, a sárospataki szépművészeti muzeum öre azon becses ígéretet kapta, hogy 2—3 év alatt, muzeumunk számára egy eredeti képet fog festeni. Fogadja előre is köszönetünket e nagybecsü ajánlatért. — *Gödöllei Főzsef*, kémes (Baranyam.) ref. lelkész, megrendelési ívet küldött szét „Biblia-magyarázataira” 1 frt. 60 kr-ával. Ismervén a fiatal szerző szép tehetségét és jóígyekezését, bátran ajánlhatjuk művét, már csak buzdításul is, az olvasók pártfogásába. A megrendelések szerzőhöz Kémesre (u. p. Siklós) küldendők. — Lapunk mai számával küldjük szét a sárospataki főiskolai zárvizsgák programját.

3-2

Rendkívüli árleszállítás!

1. *Lukács Ödön. Egyházi beszédek*, templomi és temetési használatra. 280 l. 1 f. 80 kr. bolti ára helyett **csak 90 kr.**
 2. *Dr. Heiszler J. Exegetikai felolvasások*, Pál apostol római levele felett. 3 köt. I. 1 f. 50 k., II. 1 f. 20 k., III. 1 f. 50 k.; összesen 4 f. 20 k. helyett **csak 2 frt. 50 kr.** (a kötetek egyenkint is féláron szolgáltatnak).
 3. — *Egyházi munkálatok*, 2 kötet. 1—1 k. 180 lap. 2 f. 80 kr. bolti ár helyett **csak 1 frt. 20 kr.**
 4. *Dongó Gy. G. A boszorkányokról*. (Művelődéstörténeti vázlat). 60 kr. bolti ár helyett **csak 40 kr.**
 5. — *Öskeleti temetési hagyományok*. (Művelődéstörténeti vázlat). 50 kr. bolti ár helyett **csak 35 kr.**
 6. — *Lapok a tudomány köréből*. 1 f. 20 kr. bolti ár helyett **csak 90 kr.**
 7. *Farkas Bertalan. Beszélyek*. 220 lap. 1 f. 20 kr. helyett **csak 60 kr.**
- Ifjusági iratok, a közlő iskolai vizsgák alkalmára, jutalmul alkalmasak:*
8. *Gyulai István. 100 mese kép nélkül*. Az ifjuság számára. 80 kr. helyett **csak 40 kr.**
 9. — *50 mese kép nélkül*. Az ifjuság számára. 40 kr. helyett **csak 20 kr.**
 10. *Király S. Tündér-mesék*. 60 kr. helyett **csak 30 kr.**
 11. *Lázár M. Mesék, kalandok és történetek*. 40 kr. helyett **csak 20 kr.**
 12. *Lukács János. Regék és elbeszélések*. 40 kr. helyett **csak 20 kr.**

 Az összeg előleges beküldése mellett az illető munkát bérmentve küldöm.

Mind a 12 munkát egyszerre megrendelve, 7 frt. 77 kr. leszállított ár helyett csak 7 frt-ért szállítom bérmentve.

S.-a.-Ujhely (Zemplénmegye), május hóban, 1882.

Lővy Adolf,

könyvárus és kiadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— Megjelen minden hétfőn. —

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: „Jérikó ostroma és az újkor Hiel-je.“ Mitrovics Gy. „A tanítóképezdek reformja.“ Dezső L. „Templomi szószék.“ (Könyv-
bírálat). „Jubileum.“ Gadnai K. „Vegyes közlemények.“

Jérikó ostroma és az újkor Hiel-je.

Szász Domokos, a Kolozsváron megjelenő „Protestáns Közlöny“ szerkesztője, lapjának február—májusi számaiban, tehát négy hónap alatt, időközönként történt megszakításokkal, „Jérikó ostroma“ cím alatt, egy cikksorozatot írt, mely azon cikkekkel iparkodik cáfolólag foglalkozni, melyek a mi lapunkban, a legközelebbi zsinat alkotásait vették, különféle szempontból, bírálat alá.

Minthogy a „Prot. Közlöny“ nálunk nem sok ember olvassa, s minthogy mi, a magunk véleményét sohasem kívánjuk olvasó közönségünkre erőszakolni, s mindenkor nyugodt lélekkel nézünk higgadt ítélete elé, s azért nem is igyekszünk soha az ellenünk intézett támadásokat titokban zsebre rakni, s minthogy, végre, Szász Domokosnak is meg akarjuk szerezni az örömet, hogy fáradsága, szava és megáhitott dicsősége kárba ne vesszen: ime, közöljük a hírneves cikksorozat tartalmát, természetesen szélnek eresztve belőle a szóvirágokat, a muszáj-írás kényszerhelyzetének e kínos termékeit; aztán lesz rá egy pár, elvi fontosságú észrevételünk.

A cikksorozat azzal kezdődik, hogy „a Sárospataki lapok, úgy látszik (a rövidlátók előtt) első sorban azért jött létre, hogy megkeserítse a létrejött uniót s támadásokat intézzen a magyar Sion építő-mesterei ellen.“ De Sz. D. azért nem tart attól, hogy Jérikó falai rombadőljenek. Majd olesó, léha élcéléshez folyamodik, s elnevez minket „sárospataki vitézeknek;“ engem „az ostrom tábornokának.“ Béki Sámuel „kassai dandárparancsnoknak.“ Édes Ábrahámnak pedig, amiért Erdély ellen mert szólni, a nevét gúnyolja ki, mondván, hogy a neve édes ugyan, de lelke nagyon el van keseredve. (Igazán döntő érvek, szikrázó elmésség, melyet csak az múlt felül, midőn az én szerkesztő barátom, szerkesztői verejtékes helyzetében, lapjának ez évi 4. számában ily szellemesen vágta ki magát: „Lapunk mai számának fő-

cikke a jövő számban fog megjelenni“). S miután ily módon megtelik két hasáb, kijelenti, hogy nem írhatja alá az én nézetemet, mely a zsinatok felett pálcát tör; mert ő e kérdésben Lechlerrel tart, aki a Herzog encyclopediájában (jó volna talán ebben a tárgyban inkább Hefelét tanulmányozni!) azt mondja, hogy a zsinatok a Krisztus egyetemes egyházának történetében kimagasló bogpontok (nagyszerű!)... látható lépcsői az emelkedés vagy hanyatlás (tehát hanyatlás) folyamának; azok az egyház egészséges erejének, vagy betegségük (tehát betegségük is) jellegének mutatója.“ Majd gyenge történelmi aparátussal elszámolja, hogy voltak ugyan zsinatok, melyek nem nagy dicsőségére szolgáltak a Krisztus egyházának, de voltak nagyszerűek is; ilyen, egyebek közt a tridenti concilium, mely a kath. egyház egységének korszakot alkotó tényezője; ilyen a szatmár-németi zsinat, sőt, mintha bizony én a superintendentialis gyűlések ellen beszéltem volna, ilyenek voltak az erdélyi zsinatok is. Itt aztán Sz. D. kifogy a térből s egy hétre abbahagyja hadiszemléjét.

Eltelvén az egyheti gondolkozási idő, a Sz. D. által, épen másfél hasáb alakjában elővezetett felmentő hadoszlopok, szokásos ékes dictioban ismétlik: mint lépek én fel, mint az ostromló tábor egyik vezére, a stratégiai szabályoknak megfelelően; de hát az én bombám legfőleg nagyobb nagyot csattan, de nem tesz semmi kárt, mert nincs magva; mert hiszen az, hogy a zsinat rendelkezései, a praktikus érdekeket mellőzve, ez idő szerint elérhetlen magas eszményi világban mozognak, nem árnyoldalai a zsinatnak, mint én megjegyezni bátorkodtam, hanem ellenkezőleg, fényoldalai annak. Maga a Krisztus is, mint az egyház legnagyobb törvényhozója (ez egészen új felfedezés s talán a hasonlat is szerénytelen egy kicsit!), ily eljárást követett, s azért Sz. D. meg van győződve, hogy mi, mint kételkedő Tamások, egykor remegve fogunk leborulni az eredmény előtt, melyet majd a jövő idő felmuta-

tánd, s hallani fogjuk a szeliden (tehát nem a közlöny szerkesztőjének modorában) feddő szót: „boldogok azok, akik nem látnak és mégis hisznek“ s ilyen magvas visiokkal és prófétiával contemplálván, bizonyító érvek helyett, a jövőt, perünket oda prolongálja, s cikksorozatának második része is szerencsésen végetér.

A harmadik cikkben már, a húzamos vele való foglalkozás miatt nekimelegedvén s maga sem lévén megelégedve eddigi működésével, mindenki előtt ismértes második fegyveréhez nyúl, s ha eddig csak élcelt, kicsinyelt és gúnyolódott, most már elkezd gorombáskodni, természetesen a barátság szíves viszonyára való hivatkozással enyhítvén azt. Roham, ostrom, kiszegezett útegek, szűk tér — önként érthetőleg — itt sem hiányzanak, a képek, hasonlatok és színpompa törvényei szerint. Aztán elmondja, hogy az én logikámat nem abban a typográfiában nyomtatták, melyben a közönséges halandó emberekét; mert hiszen mily óriási logikátlanság az: mikor én a zsinatnak az idealismust vetem szemére, ugyanakkor azt is írom, hogy nem tudom összeegyeztethetőnek tartani épen az idealismusra való törekvésével, hogy először nem arról gondoskodott, hogy jó gimnáziumai legyenek s a rozzant és útbanálló alkotmányok elhordassanak. Az sem igaz, hogy a tanítók ki vannak zárva a domestikából; hogy volna ez igaz, mikor ő róluk az állam gondoskodik (persze, a domestika az államé!), s miután ezen döntő érvek így elmondattak, hozzáteszi Sz. D.: „vannak Mitrovicsnak még több kifogásai is, de terem szűk, hát mellőzöm (ez a legkönnyebb) s áttérek a „kassai dandárparancsnok“ oszloptámadásaira, mert ennyi Mitrovicsnak már úgyis elég.

Hosszasabb, néha szintén öt hétre is terjedő fejtörés után aztán, mintha maga is megrestelte volna Sz. D. az eddigi gyerekes élcelést, az eddiginél komolyabb irányban elmondja Béki Sámuelnek, amit ő úgyis igen tud, hogy korlátlan szabad papválasztás sehol sincs a világon, nincs Franciaországban, ahol például a lutheránusoknál, a directorium nevezi ki a papot, a kormány pedig jóváhagyja a kinevezést; nincs Németországban és Helvéciában, nincs az anglikán egyházban és Skóciában, azért miféle jogon igényelheti azt a magyar reformált egyház bármely tagja is s miokon beszél Béki S. az olyan bűn ellen, amiben mások is bűnrészesek!... természetesen nem gondolván meg Sz. D., hogy az előbbi kérdésre Béki S. azon rövid, de teljesen döntő feleletet adhatja: ami jogon Erdély a specialitásokat, amelyekhez hasonlóak szintén nincsenek a világon.

Valóban, alig van könnyebb feladat, mint e minden izében elkényszeredett és végképen elmosárosodott beszédnek megcáfolása, felületes és meggondolatlan adatainak halomra való döntése.

Feltűntethetném, hogy az már az igazi és megbotránkoztató logikátlanság, sőt lelkiismeretlenség az olvasó-közönség zsebével szemben, mikor valaki, mint Sz. D. meg van győződve a felől, hogy a mi gyenge szavunkra bizony nem fognak ledőlni Jérikó falai, s mégis Hielnek áll be, hogy fölépitse a le nem rontott Jérikót, s mégis hat álló héten keresztül vagdalja a levegő-egyet, s a mi igénytelenségünkkel traktálja olvasó-közönségét; holott lelkiismeretes és okos ember csak akkor szokta felemelni szavát, mikor annak szükségét látja s nyugodtan várja a dolgok fejlődését, mitsem adván az általa jelentéktelennek talált körülmények és a hozzánk hasonló apró emberek megzavaró hatására. Kimutathatnám, hogy annak az embernek, vajhmi kevés alapos ismerete van a zsinatok történetéből, aki protestáns létére, velem szemben, a zsinatok áldásos következményeinek bebizonyítása végett épen a tridenti conciliumot és a szatmár-németii zsinatot hozza fel; azt a tridenti conciliumot, mely, amint tudjuk: először is azzal kezdte meg működését, hogy kárhoztató ítéletet mondott a protestáns főbb hittételekre; aztán kimondotta, hogy a hagyomány a szentírással egyenlő tekintélyű, a vulgatában levő könyvek mind kanonikusok; egyedül csak a vulgata hiteles, a szentírás magyarázatnak az egyház közvéleményéhez kell alkalmazkodnia; az eredendő bűnt a keresztség végképen eltörli; Mária szep-lőtlen fogantatásu; a pápa isten helytartója; azt a tridenti conciliumot, melyről mindnyájan tudjuk, hogy benne a pápai követek, égrekiáltó gonossággal és fufanggal hallgattattak el minden magasabb követelést, midőn pedig a nagyobb egyházi visszaélések orvoslására került volna a sor, azok felett ügyes csellel siklottak át; azt a tridenti conciliumot, melyről mindnyájan tudjuk, hogy a helyett, hogy egységet idézett volna elő, a leg-erősebb széthuzást eredményezte a kath. egyházban, úgyhogy Németországban nem lehetett birodalmi törvénytényé emelni, Spanyolország, Nápoly, Belgium csak igen erős kikötések mellett fogadták el; Schweiz és Magyarország pedig csakis a fegyelmi rendelkezéseket vette át, a katolikus Franciaország pedig még a kihirdetését is megtagadta; azt a tridenti zsinatot, a melynek történetét irván meg egy egykori róm. kath. író: Pietro Joave Polanó (valódi nevén Paoló Sarpi, szerzetes), azt a katolikus egyház gyalázatának, a pápaság szégyenfoltjának és az emberi legszentebb jogok ellen való merényletnek nevezi; vagy azt a szatmár-németii zsinatot, mely az egyháznak aristokratikus és püspöki igazgatási formáját szentesítette és fejlesztette, s porba tiporni iparkodott a presbyteri rendszert; azt a szatmár-németii zsinatot, melynek alapján az

erdélyi püspöki jogok úgy megnőttek, hogy az erdélyi püspök még az oláh papoknak és unitáriusoknak, sőt a debreceni püspöknek is püspöke volt; azt a szatmár-németi zsinatot, mely hogy mennyire nem csinált egyiséget a ref. egyházban, mutatja az, hogy egészen más szervezete volt az ország nyugati, más a keleti és más épen a tiszáninneni egyházaknak.

Erős és következetes logikájának feltüntetése végett, ráolvashatnám, hogy egykor a most már magasztalt zsinatokat bírálván Sz. D., 1873-ban még szóról-szóra ezeket írta: „A közvélemény mind hangosabban sürgette a reformokat... de a zsinatok nem voltak képesek azokat keresztülvinni“... „Az egyház szégyenletes állapotra jutván, azon csalálomban ringatta magát, hogy a zsinatok képesek lesznek begyógyítani a sebeket.“ Kimutathatnám Sz. Domokosnak, hogy még az ő, az enyémnél bizonyára terjedelmesebb kiadású logikájában sincs az megírva, hogy a prófétia és visió szinte cáfoló érvek forrása lenne, vagy a mostani zsinati határozatok iránt táplált nagymérvű loyaltásnak megismertetése végett, emlékeztethetném, hogy midőn többen azt a kérdést tettük fel neki a zsinat alkalmával: ha pl. a zsinat más papválasztási szabályokat fogadna el, mint amilyen Erdélynek kedve szerint való lenne: kötelezőnek gondolná-e ő azt magukra nézve? határozottan azt felelte: „Mit gondoltok? hiszen ez a legelső rangu belügyünk, s minket minden ilyes ellen véd a 7. §., s végre ami a Béki S. ellenében felsorolt okokat, a külföldi példákra való hivatkozást illeti, ismételhethetném azt, amit minden ember igen tud, aki csak olvasni szokott, hogy a mi magyarországi egyházi viszonyaink, mennyire egészen más körülmények között fejlődtek, s mennyire egészen más természetűek, mint aminők akármelyik külföldi prot. felekezeté; hogy mennyire egészen más különösen egyházi egész alkotmányunk, s ebből kifolyólag azok a kötelezettségek is, melyek a magyar ref. egyház tagjaira háramlanak, s mennyire nem igaz barátja az a magyar ref. egyháznak, aki például kész volna egyházalkotmányunkat, akár Németország, akár Francia- vagy még Angolország alkotmányával is felcserélni, s mennyire erős megint az a logika, mely szerint mi azért is lemondhatunk a szabadválasztás jogáról, mert néhol ez nincsen meg, mert néhol kinevezik a papot s a kormány aztán megerősíti, vagy természetesen el is veti a kinevezést; dehát mindezt csak röviden érintem ez alkalommal; mert egy dolog igen tisztán áll előttem, s ez a következő.

A zsinat alkotásai felett lehetnek eltérő nézetek közöttünk, de abban itt Magyarországon mindnyájan egyetértünk, hogy mikor a zsinat védelmére erdélyi ember kél fel, s az ajánlgatja

nekünk, hát azt senki valami komolyan nem veszi közöttünk, s akarattunk ellenére is, mindnyájunknak Akán jut eszünkbe az ó-szövetségből, aki eme vallomást tette Józsuénak: „Láték a nyereség között egy jó babilonai köntöst (a szervezett áldott bőségű 7. §-ának köntösét), kétszáz ezüst siklust (a 200 ezer forintra tervezett domestikát) és egy aranyvesszőt, melynek nehézsége ötven siklust nyom (az autonomia megbecsülhetlen aranypálcáját), ezeket megkívánám és elvevém!“ I. Kir. VII: 21...

Nem szeretném, ha valaki félreértene hivatkozásomat. Ha valaki, úgy én vagyok az, aki Erdély nyereségének őszinte szívből örülök, amint ennek lapunk 3. számában, talán még Sz. D. által is helyeselt szavakban kifejezést is adtam, de bizonyos ildomossági szempontot láttam volna abban, ha viszont Sz. D. is megtartja vala ama parancsot: „Vedd fel ami a tied, azután menj el!“ Máté XX: 14.

És most még csak valamit, lapunkra vonatkozólag „pro aris et focis.“ Hogy a „Sárospataki Lapok“ mi célból jött létre? ezt, azt hiszszük: elég kimerítően és érthetően előadtuk és kifejtettük, midőn lapunknak programját közreadók; de hogy nem abból a célból kezdtünk el munkálkodni, amit Sz. D. lát, elég legyen arra hivatkoznunk, hogy lapunk megindításának eszméje oly régi, mint maga irodalmi körünk s egy ily irodalmi vállalat már legelső alapszabályaiban is, munkakörébe van felölelve. Hogy az eszme megvalósítása épen e mozgalmas időre esett, ennek oka egyszerűen az, mert a megvalósításhoz szükséges eszközök, istennek legyen hála, most állanak rendelkezésünk alatt. Ami pedig különösen a zsinati alkotások és protestáns egyházunk más nagyszámú életkérdéseivel szemben elfoglalt álláspontunkat illeti, azt is kifejtettem én elég világosan és érthetően lapunk 4-ik számában, azok előtt, kik érteni akarnak és tudnak s oly természetű az, hogy mindenkor nyugodtan állunk érte számadás alá saját lelkiismeretünk és a közvélemény ítélőszéke elé.

Nem a zsinat és annak alkotásai ellen izgatunk: hanem, igenis, jogunknak és kötelességünknek tartjuk: minden lehető oldalról megfontolni, sőt megbírálni annak alkotásait, meghallgatni a különböző véleményeket; mégpedig abból a nemes és gyakorlati célból, hogy felismervén a netalán való hiányokat, megbeszéljük azt is: mint lehetne azokon, az alkalmazásnál enyhíteni s általában mi teendőink vannak abból a célból, hogy ennek a zsinatnak intézkedései lehetőleg áldásosak legyenek ref. egyházunkra nézve. Engedjen meg magának Sz. D., de ott, hol törvénytiszteletről van szó, senki által sem hagyjuk

magunkat felülmúlni, azért, hogy élünk protestáns jogunkkal, s arra is felhasználjuk értelmünket, hogy még a törvényre nézve is megteszszük észrevételeinket. Ha a zsinati törvények szentesítve lesznek, mi leszünk az elsők, kik, a nekünk adott tehetség mértéke szerint élesíteni, erősíteni fogunk törekedni ref. egyháztagjaink kötelességérzetét és egyházi szeretetét: az új életet, az új szervezetnek megfelelőleg.

De van egy dolog, ami ellen küzdeni soha meg nem szününk, s ez abban áll, hogyha a zsinati határozatok, a Sz. D-hoz hasonló türelmetlen emberek kezében, oly hurokká szándékoltnak talán tétetni, mely elfojtani törekszik minden szabadabb lélegzést, minden szabadabb szót, minden egyéni véleménynyilvánítást, hát azoknak az embereknek igen szomorú és lelketlen dolgába mindenkor oda fogjuk kiabálni a próféta szavát: „a ti kezeitek megfertőztettek vérrel; a ti ajkátok szólnak hazugságot és a ti nyelveitek hamisságot szól.” Ézs. 59: 3.

Egyébiránt pedig általában nem irigyeljük Szász Domokosnak, mint Hielnek, szerepét; sőt őszintén kívánjuk, hogy csak építse a le nem rontott Jérikót és pedig anélkül, hogy, mint ez Hiellel történt: utólrán valaha József átka. I. Kir. 16. 34.

Mitrovics Gyula.

ISKOLAI ÜGY.

A tanítóképezdek reformja.

Egy korábbi cikksorozatban a tanítóképezdek reformjáról szólván, annak a tantervét vettem bírálat alá; minthogy azonban a tanítóképezdeknél nemcsak a tantervben, hanem a szervezetnek a *személyi ügyekre* vonatkozó pontjaiban is módosításokra van szükség, most erre vonatkozólag kívánom elmondani észrevételeimet.

Mellőzve az *igazgatótanács* intézményére vonatkozó nézeteimet, elegendőnek találom e helyen egyszerűen utalni Felméri Lajosnak: „Az iskolázás jelene Angolországban” című jeles munkájára, melyben az állami tanítóképezdek igazgatótanácsairól mondtak a közvélemény által elfogadottakul tekinthetők.

Nem kevésbé fontos a képezdei *tanárok elfoglaltatásának*, megválasztásának és javadalmazásának kérdése.

Ami az *elfoglaltatást*, illetőleg a tantárgyaknak a tanárok közötti beosztását illeti, a jelenlegi állapot sem az államkincstár, sem az egyes (különösen a műszaki) tanároknak, sem a képezdekre nézve nem előnyös.

Az államkincstár nézve azért nem, mert a műszaki (rajz, torna, kertészet) tárgyak tanárait, tanóráik számához mérten, aránylag magasán kell díjazni*), holott éppen e gyakorlati tantárgyakat Európaszerte csekélyebb arányban díjazott tanérok tanítják.

De ez aprócseprő szaktanári állomások mégsem

*) A természettudományok tanára 1000 forint fizetésért tanít hetenkint 18–20 órát; a tornatanár 400 frtért hetenkint 6 órát. D. L.

adnak az illetőknek kellőképp ellátott existenciát, mert a képezdei osztályok (s ebből folyólag az egyes, u. n. művészeti szakokban való heti tanórák) kevés száma miatt nem értékesíthetik kellőképp idejüket, munkaképességüket; oly helyzetbe jutnak, mint p. o. egy gőzhajózási társulat, melynek éppen annyit kell fűtetnie a gőzgépbe, ha kevés útas van is, mint mikor az egész hajó tele van útasokkal.

Ha némelyik képezdei szaktanár más intézetnél is nyer szakjába való elfoglaltatást, akkor az illető egyénre megszűnik e baj, de ez meg az illető intézetekre nézve hátrányos. Nem ismerhetik ki az ily egyének a sok növendék egyediségét; nem hathatnak azokra nevelőleg, mert tanítani lehet ugyan 8–10–12 osztályban, de nevelőleg hatni nem. Még didactikai szempontok is ellene szólnak az egyes szakok ily pedans elkülönítésének. Az ily exclusiv képzettségű vagy foglalkozású tanárok ugyanis, kevés kivétellel, egyoldalúságra hajlandók, *elfoglult* előszeretettel viseltetnek szakmájuk iránt, nem rendelik azt alá a közös célnak, nem látják az egyes tantárgyak közötti összefüggést: nem látják a fától az erdőt. És itt távolról sem célok helyi vagy személyi viszonyokra: a rendszer hiányai ezek.

Ugy az államkincstár, mint a művészeti szakok tanáira, sőt a képezdei nevelésre is előnyös azon eljárás, melyet a kormány néhány képezdénél megkezdett, s melynek a többi képezdeknél való folytatása igen ajánlatos. Így pl. Léván a zene- és rajztanítást egy (rendes tanári fizetéssel ellátott) egyénre, a torna-tanítást a segédtanárra bízta. Iglón a zene- és tornatanítói állás van egyesítve. Az államkincstár csak nyer azzal, ha a rajztanári 600 frt. és a zenetanári 600 frt. fizetés helyett egy embernek ad 1100 frtot; az illető egyén is szívesebben tanít hetenkint 22 órán 1100 frtért, mint 13 (zene) órán 600 frtért. Ezzel a legmértányosabban lenne megoldva a rajz- és zenetanároknak fizetésük emelésére irányzott törekvésük is.

Igénytelen nézetem szerint úgy az egész képezdei oktatás gyakorlatias voltára, mint a képezdei szellem egységessé tételére s a kartársi érületnek a tanári kar kebelében való megszilárdítására igen jó hatással lenne a művészeti tantárgyaknak az elméleti szakok tanárai között való beosztása. Természetes, hogy a tanári karban képezdevégzett (a művészetben is jártas) tanéroknek is kellene lenniök, kik közül az egyik tanítaná pl. a szám- és mértannal együtt a rajzot, másik pl. történelem és alkotmánytannal együtt a zenét. Nagyon kíváncs lenne, hogy az egyetemi képeztetéssel bíró tanárok is tanítanának, az elméleti tantárgyak mellett, gyakorlatiakat is; egyik pl. kertészetet, másik testgyakorlatot. És ezt így be lehetne osztani a miniszteri tanterv szerint négy osztályra: egy igazgató-, négy rendes és egy segédtanárral, s jutna egy-egy tanárra 18–20 óra hetenkint.

Ezzel összefügg a *javadalmazás* emelése.

Míveletlen népek intézményeit jellemzi: a nagy személyzet, silány fizetés, kevés munkaképesség. — Magasabb javadalmazásért több munkát kívánnak s több munkáért magasabb díjazás jár. Ausztriában a képezdei tanárok törzsfizetése 1200 frt. és lakás, de ott a képezdei tanár hetenkint 24 tanórára kötelezhető. Én azt hiszem, hogy Magyarország képezdei tanárai mindenkor tényleg készek megcáfolni amaz állítást, melylyel a népiskolai törvény hozatalakor a képezdei tanárok magasabb díjazásának szük-

ségtelen volta indokoltatott a képviselőházban, hogy t. i. a képezdei tanárok nagyobb díjazásért is csak annyit tanítanak. Jelenleg sok képezdei rendes tanár 15 órán tanít hetenkint, évi 1000 frt. fizetés mellett; bizonyára szívesebben tanítana hetenkint 20 órán, 1200 frt. évi fizetés mellett.

A növendékeket illetőleg. A képezdek alsó és felső osztályainak népessége között nagy az aránytalanság. Ennek oka, hogy a négy középtanodai osztályt végzetek felvételi vizsga nélkül jutnak a képezdébe. Ki kell hát terjeszteni a felvételi vizsgát valamennyi jelentkezőre. Ha felelős a képezde a maga munkájáért, kell, hogy joga legyen növendékei megválogatásához. Európa legtöbb államában megvan a képezdeknek e joga.

A felvételi vizsga azonban részletesebben szabályozandó. Meg kell szabni, hogy mely testi hibák miatt utasítható el az aspirans a képezdébe való felvételtől.

A képezdei növendékek nemcsak tandíjat nem fizetnek, sőt nagy részök stipendiumot élvez. E körülmény olyanokat is csal a képezdébe, kiknek nincs is szándékukban, hogy majd a tanítói pályára lépjenek.

Mihelyt a tanítói hivatal kellőképp lesz díjazva, nem lesz szükség ily nagyszámu stipendiumokra, s nem is fordulhatnak majd elő a fentebb említett fajta visszaélések. Addig is azonban intézkedni kell, hogy olyatén kakukfiak el ne kapkodják az őszinte buzgalommal a tanítói pályára törekvők elől a stipendiumokat, melyek ez idő szerint a tanítói pálya nélkülözéseieért előlegezett kárpótlás gyanánt is tekinthetők.

Szükséges, hogy a jótéteményt élvezők térítvényt adjanak arról, hogy bizonyos ideig a tanítói pályán fognak maradni. Franciaországban 10 évre, Belgiumban 5 évre kötik le magukat a jótéteményes tanítójelöltek.

A honvédelemről szóló törvény 27. §-a értelmében, a népiskolai tanítójelöltek s a népiskolai tanítók a hadseregbe történt besoroztatásuk után, a népoktatást legkevésbé akadályozó időszakban 8 hét alatt katonailag kiképzendők, azután szabadságolándók, s béke idején ezenfelül csak az időszakos fegyvergyakorlatokban való részvételre szorítandók. Azonban a katonai hatóságok a képezdészt nem tartják tanítójelöltnak, s besorozzák 3 évre. A képezdészek tehát kedvezőtlenebb helyzetben vannak, mint a polgári iskola növendékei, kik legalább az egyévi önkéntességre jogosítvák. De elvitetnek az oklevéllel bíró, végzett képezdészek is, ha állomásuk nincs; sőt elvitetnek az állomáson levő végzett képezdészek is, ha még oklevelük nincs. Kikre szorítja hát a törvény által nyújtott kedvezményt a katonai hatóságok magyarázata? Azokra, kiknek oklevelük és állomásuk is van. Ámde ezek nem tanítójelöltek, hanem tanítók. Ez így nem maradhat. Európának majdnem minden államában megvan adva e kedvezmény a képezdészeknek; nálunk is meg kell azt adni, míg a tanítói pálya az anyagi javadalmazás által más pályákkal egyenlő vonzerejűvé nem tétetik a pályaválasztó ifjúság előtt; akkor meg aztán legalább az egyévi önkéntességre kell jogosítani a tanítójelölteket, mint ezt legközelebb Poroszország tevé.

Csak egy részét soroltam elő a meglevő bajoknak; nem is volt célom, hogy kimerítő legyen, hanem hogy másokat e tárgy fölötti gondolkodásra, illetőleg gondolataink közlésére serkentsek, s ekként az ügy megébredését — haszintén közvetve is — elősegítem.

Célom íme el is értem, oly komoly gondolkodásu tanférfiút bírván felszólalásra, mint Kiss Kálmán úr (lásd e lapok 9-ik számát). Midőn azonban Kiss Kálmán úr felszólalása s nézeteinek a neveléstani, mennyiség- és természettudományi szakokban való javaslatommal való megegyezése fölött örömet kifejezem, szükségesnek látom az ügy érdekében, következő cikkemben, pár észrevételt tenni.

Dezső Lajos.

KÖNYVBÍRÁLAT.

„Templomi szószerk.” *Közönséges, alkalmi és ünnepi egyházi beszédek. Írta Madarász Imre, n.-k.-Karcagi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, aljegyző és levéltárnok. II-ik füzet. Ára 1 frt. 20 kr. Karcag. 1882.*

Adtál uram esőt, nincs köszönet benne . . .

Bizonyára a vetéseim aggodó gazdának ez a felkiáltása jut sokszor az ember eszébe, ha figyelemmel kíséri praedikáció-irodalmunkat, s látja ott a túlbőséget és kövérséget, természetesen az ezzel együttjáró konkoltyt és gyomot is. Minden bokorban, minden zugban csak praedikáció. A hírtrombita alig győzi fújni az előfizetési riadót. Tessék, tessék! . . . ajánlja magát az egyik — nagyon célszerű vázlatok; megvan benne az inventio, meg a dispositio, a többi a te gondod; felöltöztetheted úgy, amint akarod . . . doctrinár köpönyegbe vagy falusi ruhába. Tejnek itala és nem erős eledel — jelentkezik a másik — rövid, könnyű, világosan érthető, ünnepi követe és tanítók számára való. Még ilyen se volt — dicsekedik a harmadik — legeslegújabb találmány, valóságos „postillák,” úgy vasárnap délutánra. Ráadásul aztán, hogy az efajta jelenségek annál inkább fel legyenek pócolva, hát a címtáblán legtöbbszörre ott van a tekintélyes cégér is: írta N. N. tanácsbíró, aljegyző, levéltárnok, dékán, zsinati képviselő stb. A jószívű kollega pedig — csupa tiszta barátságból — kiállit egynehány sor ütlevelet, melyben agyba-fübe dícsértetik a munka, mivel-hogy jó nagy betűkkel van nyomtatva, könnyen olvasható s egy félóra alatt még könnyebben elszónokolható.

Ily viszonyok és körülmények között aztán, azon se lehet csodálkozni, ha a mi egyházi beszéd irodalmunkban, sokszor a gyarlóság is igényt tart a borostyánkoszorúra. Nemcsak, de Kölesei szavaiként: „egy némely ember az ő boldog önszerelmében azt híven, hogy mindaz, ami bajusza alól kigördült, egyenesen általeng a halhatatlanságba,” asztalfiókjának zsengéit nagy szavakkal szállítja a nagy örökkévalóság felé. És ha talán egyik vagy másik szerény tagja annak a praedikáció fogyasztó közönségnek, elég lelkiismeretes nyíltan és őszintén megmondani: hogy biz azok a kihíresztelt remekek, nem igen remekelnek; akkor csakugyan bős csatára kelnek az elemek. A megsértett hiúság hánycódik, mint a tenger; s az írói nagyság poharába hullatott keserű cseppekért, még a tisztességes emberek sorából is kitudnak a próféták, t. i. azok, akik a Justin Martir szavai szerint azt hiszik, hogy a főbőleség épenugy él az ő szájukkal, mint a verő a citerával, vagy a lantos az ő lantjával. Bár az efajta megtiszteltetésből az én igénytelenségemnek is kijutott már, s Kölesei Ferenc munkáiból, magamnak életmottoúl azt az igazságot is kölesönkértem: „aki tartózkodás és mellékes tekintetek nélkül akar ítélni, csallhatatlanul számos ellenségeket fog találni, tehát a nyugalomnak egyedül való útja a hallgatás;” de ha már azok a szószerki manák, leginkább az ilyen magamforma emberek számára is hullanak és ajánlatnak, elvégre mégis csak ráadtam a fejemet, hogy szemben azon nagy dícsérettel, amiket a kezünk alatt levő kötetre olyan pazarul szórtak, elmondom az én legűszintébb beszédemet.

Annyit előre is kijelentek, hogy épen azért, mert a munka tekintélyes egyéntől való, hát a kívánságom igen magas fokra van csigázva. S a kiadott beszédek értékét teljességgel nem abból a szempontból mérlegelem, hogy egyik vagy másik, az élető szükség idején talán elővehető, vele egy templomi óra elüthető-e? hanem igenis, abból: *megüti-e az irodalmi mértéket?* van-e benne a mindennapin valami felülemelkedő? termékenyítő hatása-e, tanulmányul szolgálhat-e, különösen azoknak, akiknek nem lévén nagy kiterjedésű szellemi fundusok, bizony igen sokszor árendálgatni is kénytelenek. Mert hiszen, aki csak a pillanatnyi szükség kielégítése végett irogatja teli a papirost, megérdemelhet ugyan egy baráti tapsot, valamelyik lap hirdetési rovatában; komolyan számbavehető irodalmi jelenség azonban még akkor sem lesz, ha kritikusai porzó-pálcá helyett, sétapálcával hajlongnak is előtte. Ha megkímélik is az emberek, megeszik az egerek.

A kezünk alatt levő kötet I-ső számu egyházi beszéde — „Teljes az ég és a föld Isten dicsőségével“ — Esaias VI: 3. v. alapján, közönséges alkalomra íratott. Nézetem szerint minden egyházi szónoknak legelső teendője az, hogy a gondolkozási alapul felvett szöveg mélységeit meglábolva, abból magának egy bizonyos látkört kiszemelve: a szöveg természetének megfelelő tartalmas gondolatot emeljen ki, s arról aztán az ő tárházának alapos érveivel, egyházi szónokhoz illő emelkedett szellemmel elmélkedjék. Például az itt felvett textusnak is épen abban rejlik már a titka, s a felette írandó egyházi beszédnek az a célja: hogy a szónok elmerülvén a természeti viághrend szemléletébe, s az ő fogékony lelke felismervén ott Isten nagyságát és dicsőségét, erkölcsi világunkra vonatkozólag oly igazságokkal tanítson, melyek az érző emberi szívet ama böles teremő iránti szeretetre, tiszteletre és imáadásra serkentik. S íme, mit találunk? Öntudatos alkotás helyett határozatlanságot, mely minden iránypont és delectü nélkül bocsátkozik a szónoklat tengerére, vetvén az ő reménységét a szóáradat özönébe. Szerzőnek, úgy látszik, mindenekre elégséges volt a textus. Megtette azt titulussal is, thémának is, propositionnak is. S miután az exordiumban elmondotta azt, hogy amit a próféta szent ihletségében lelki szemeivel látott fent a magas egekben, azt mi testi szemeinkkel is láthatjuk itt alatt, a nagy természetben; elérkezett az idő teljessége, hogy most már két darabba kötve a szöveget, szóljon I-szor az égről, II-szor a földről, Isten dicsőségére. Nem is említve, hogy minő helytelen eljárás ez, a nagy és nehéz feladattal szemben, egyedül arra a kínos vajudásra akarok rámutatni, amely bizonyára az előleges tervelgetés hiányának lett a következménye. Beszél tehát szerző az égről és a földről Isten dicsőségére. De mivel az egyházi beszédnek nincsen egy, a szövegből kikeresett és határozottan formulázott propositioja, s eképen nem is tudván szerző, hogy mit, miről és mily terjedelemben kell neki beszélnie: szabad utat engedett a szó folyásának s egy könnyű léghajón az égürbe emelkedvén, megmutatja a hallgatónak, hogy van először is egy ragyogó nap; annak a napnak egy szélesen kiterjedő családjá, melyhez tartozik a Merkuriusz, Vénusz, Marsz, Jupiter, Saturnusz, Uranusz, Föld. Vannak továbbá mellékbolygók, bolygócskák, üstökösök, hulló-csillagok; tűzgömbök vagy meteoritok, melyek sokszor roppant durranással szét-pattanva, köveket és vasdarabokat hullatnak a földre. A legszélső bolygó a Neptunusz 620 millió mértföld távolságban kering a nap körül; az üstökösök 3000 millió mértföldre esnek a naptól; a világűr átmérője 6000 millió mértföld; az úgynevezett tejút 18 millió csillagot foglal magában; közönségesen 20 millió álló-csillagot és 109 csillag csoportot vesznek fel a tudósok. sat. sat. Mikor aztán a léghajó gömbjéből kifogyott a köneny és visszahull a földre, előveszi szerző az öt földrész térképét. Megmutogatja a ma-

gaslatokat, hegyeket, hegységeket; az óriás Csimborasszót, az égbenyúló Davalagirit a Himaláján, mint az örökkévaló nagy Istennek lábzsámolyait; a berkeket, ligeteket, setét erdőket; a keletindiai és délamerikai óriás rengetegeket; a patakok, folyók és folyamok sűrű hálózatát; a tenger apályát és dagályát; a bársonyfű gyöngyharmatát, végre a szelekkel játszó kalász zizegését sat. sat. Az egész Werne Gyula-féle utazást pedig berekeszti egy hangzatos dicséret, hihetőleg mintegy ébresztőül a hallgatókra nézve.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Jubileum.

Egy gyönyörű ünnepély folyt le május 21-én Abaúj-megye f.-kemenicei ág. hitv. ev. egyházában, mely mint olyan, megérdemli, hogy e becses lapok hasábjain is megtalálja jogosult helyét.

Nagytisztelatu Páll András, az ottani lelkipásztor s kiérdemült főesperes tartotta ott, s illetve tartották tisztelői, barátai s hívei 50 éves papsága örömnepét. Mint rendezen: az ünnepély istentisztelettel vette kezdetét, s beszédet tartottak a mindenfelől összesereglett szláv ajkú hívek kedvéért szláv nyelven, nagytiszt. Urbán Adolf, sáros-zempléni esperes úr a templomban, Benyó János ó-falusi lelkész pedig a templomon kívül; mindkét beszédéről a nyelvet bírók nagy elismeréssel szólnak. Majd a jubileált galamb-ész lelkipásztor vette át a szót, s összetett kezekkel adott hálákat a mindenhatóval vele közölt kegyelmeiért, s áldotta meg híveit nagy hatással az oltár előtt.

A beszédek követő orgona-kisérettel fel felújuló gyülekezeti s alkalmi éneklések után végre: Zelenka Pál, miskolci ág. hitv. lelkész. s egyházkerületi főjegyző úr imponáló alakja volt látható a szószéken, s rövid fohász után mondott, eszmékben gazdag, valóban eleven és nagy lelkehetségről tanuskodó rövid, de lelket emelő beszédet — mi neki kiváló sajátja — ékes gyönyörű magyar nyelven eme tárgy felett: „Nem te jöttél hozzáunk, mi jöttünk el hozzád.“ Melynek végeztével a nagy közönség a paplakra vonult, hol az agg pásztor a tisztelő küldöttségeket s tisztelőit, külön-külön, előtte az asztalon elhelyezett fehér szalagon télizöld koszorúval azon karszékekben fogadta, melyet egyháza hívei tiszteletük jelölül neki ez alkalomból följárlottak; háttérben ugyanekkor az ünnepeltnek Klimkovics Béla művészi kivitelű olajba festett arképe díszelgett, melylyel őt a hitfelekezetbeli kassai tanárikar megtisztelő.

Zelenka Pál nyitotta meg első az üdvkivánók sorát maga és szuperintendense nevében; követte ezt a sáros-zempléni esperesség küldöttsége, élén Chotvách Endre lelkészszel, ki az ünnepeltnek, egyházmegyéje lelkészei által készített értékes serleget nyújtott át; majd alulírt, mint az ünnepeltnek régi személyes barátja s elvtársa tolmácsolá saját s a testvér helv. hitv. ev. felekezetbeli jó barátok s tisztelők szerencsekívánatát; követte ezt a kassai tanárikar üdvözlő küldöttsége, mely után jöttek a saját és a közelebbi egyházak küldöttei, köztük a kázméri leányegyházé, kik szinte egy értékes aranyozott pohárral tisztelék meg szeretett pásztorukat; végre berekesztette az írásban Miskolc, Kassa és Nyiregyházáról érkezett üdvkivánatok. Mondják, hogy egynémely túlbuzgó barátok zörgettek még az ünnepeltnek magasabb kitüntetése s megtiszteltetése végett is; de ez legalább is elhibázott lépés volt, s nem gondolták meg jól, hogy korunkban ha nyer is kitüntetést a valódi érdem s hazaszeretet, de legtöbbször olyat nyer, melynek neve: koszorú, de tövis; kereszt: de valóságos, melyet vállainkon kell hordanunk.

A tisztelgések végeztével elkövetkezett az ünnepélynek másik vígabb fele is: a méltán úgynevezett lakoma, hol nagytiszt. Csisko János, kassai ág. hitv. lelkész, mint az egésznek intéző lelke és Osztermann Pál, ranki ev. lelkész urak, mint rendezők, ugyancsak derekasan kitettek magukért. Ezen csakhamar megeredtek a nyelvek és szívek, s a sáros-zempléni esperességnek méltó dícséretére: a hazafiasabbnál hazafiasabb pohárköszöntések. Itt is nagytiszt. Zelenka Pál úr volt első, ki poharát emelte a tisztai ág. hitv. ev. egyházkerület szuperintendenseért, főtiszt. Ozékus Istvánért, mint a nevezett egyházkerület fejedelméért; tőle a szót alólirott vette át, s éltette az ünnepeltet, mint a ki 50 éves mult s kitartó munka után a kegyelet és tisztelet virágaiból önmaga fonta homloka körül a legdrágább fejedelmi koszorút. Az elmésebbnél elmésebb sok köszöntő között azonban legmeghatóbb volt az Újj István bozsvai helv. hitv. ev. lelkész köszöntője, ki az ünnepeltnek a még csaknem oly rég elhunyt ödvözült nevére s őrszemlére emlékezett vissza, a rokon érzelmei kegyeletos melegével. Könnyek csurogtak ekkor ünnepeltünk arcán: az igaz fájdalom szentelt könnyeseppjei voltak azok! Mig ezek így folytak, a fiatalok mind hangosabban kezdé követelni az ünnepélyből öt illető részét; mig egyszer csak táncra kerekedett. S mi volt természetesebb, minthogy azok, kik a multban már letáncolták a magukét, programmszerűen igyekeztek menekülni a tánc veszedelmei elől a mellékszobába, aholott is, bár minden körben és minél többször megvitandó igen is nagyhorderejű, ama kérdéssről volt szó, emlékeztet, hogy jelenkorunkban, midőn a merev dogmatikai kérdések lesimultak, mi gátolhatja még, hogy a két testvér prot. felekezet Magyarországon egy tömörült testet képezzen s egyesüljön? mikor különben úgy a mult, mint a jelenben, valamint a jövőben is egymásra vagyunk utalva; együtt, egyért: a lét fentartásáért kell életre s halálra küzdenünk. A kérdés és pedig igen helyesen úgy döntetett el, hogy azt jelenben a panszláv törekvések gátolják!...

De hát térjünk a dologra. Csakugyan egyszer végének kell lenni mindennek. Így történt a mi örömmünepünkkel is; a vendégek lassan oszladozni kezdtek, úgy, hogy másnap délelőtt ünnepeltünk könnyezve, utolsó vendégétől is elbúcsuzott; minden vendége azt kívánván szívéből, hogy az steni gondviselés derék Nestorunkat még sokáig éltesse!

Gadnai Károly.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A német tudományos theologiai irodalom érzékeny veszteséget szenvedett. Közelebb hunyt el dr. *Vatke Vilmos*, berlini theologiai tanár. A boldogult, bár mostanában már nem sokat és nem széles körben beszéltek róla, mély nyomokat hagyott munkássága által a theologiai irodalomban. Strauss után mindjárt az ő nevéhez fűződik az újabb szabadelvű theologiai vizsgálódás. Munkái: „Az ó-szövetségi vallás felett való vizsgálódás,” továbbá: „Az emberi szabadságot” és „Az elvek rendszere” mind megannyi korszakalkotó művek a vallás bölcseleti tanulmányozásának mezején, s különösen az elsőről méltán mondhatta *Wellhausen*, hogy az a legkitünőbb adatokat szolgáltatva valamennyi közt az ó-szövetségi vallás történetéhez. Bár munkássága nagyobb elismerést érdemelt volna, élete teljes volt hányattatásokkal, s minden lépten-nyomon a legkikeserítőbb mellőztetéssel kelle találkoznia. Ellenségei s ezek között a hírneves *Hengstenberg*, mindent elkövettek, hogy mártyrja legyen szabadelvű nézeteinek. Bár tanítványai rajongtak érte s berlini előadásai a búcsújárás egy neméhez voltak hasonlóak, egy egész fél-századon át csak mint docens volt kénytelen tanítani a berlini egyetemen s csak *Hengstenberg* halála után nyert

rendes tanári állomást, s mélyreható tudományos működése is csak nem régen nyert nyilvánosabb elismerést, midőn a jénai egyetem tudori oklevéllel tisztelte meg. Róla mondotta egykor *Hengstenberg*, hogy „az Antikrisztusnak három feje van: az egyik *Vatke*, a másik *Bohlen Péter*, a harmadik pedig *Strauss*, s ha ez istentelen triumviratus erőre kapna, vége lenne a hitnek, reménységnek és szeretetnek;” mely nyilatkozat annál inkább méltó megbotrátkozást támaszthat, mert *Vatke* egyike volt a legmélyebb, néha egész a pietismusig hajló kedélyeknek. Komoly és mélyre ható tanulmányai mellett, különösen szenvedélylyel foglalkozott az egyházi zenével s egyike volt e század leghíresebb orgonajátzóinak. Midőn egykor egy kirándulás alkalmával *Straussal* és *Zellerrel* együtt, kikkel a legbensőbb barátságban élt, egy kis falusi templomba mentek be, ahol *Vatke* az orgonához ült s elkezdett játszani, *Strauss* elragadtatással így kiáltott fel: „Ha így tudnék játszani, minden tudományomat és dícsőségemet oda adnám érte!” Mint igen nevezetes és kevésbé ismeretes adatot említjük meg, hogy *Straussnak* hírneves „*Jézus élete*” című munkája sok részben a *Vatke* szellemi befolyása alatt készült. Az egésznek terve és számtalan adata magától *Vatkétól* származott, ki már *Strausst* megelőzőleg foglalkozott „*Jézus életének*” megírásával, de abbahagyta azt *Strauss* vállalkozása után... Nyugodjanak békével a nagy szellem porai, s mi magyarok is becsüljük meg érdemeit s tartsuk tiszteletben emlékezetét!

— **Megölte a biblia.** Ez alatt a cím alatt közlik a napi lapok a következő esetet. *Fischer Jairus*, leesporti (Pennsylvania) 26 éves hittanhallgató, neki adta magát, hogy a bibliát az első betűtől az utolsóig, szóról szóra betanulja. Már hat évig foglalkozott e kemény, lelketlen munkával s odáig jutott, hogy több ó- és új-szövetségi iratot csakugyan képes volt betűhiba nélkül felmondani. Folyó év július 4-ére kellett volna készen lennie munkájával; azonban e napokban *Fischer Jairus* megőrült. Hát azt a szegény szánandó ifjút *nem a biblia, hanem a betű ölte meg* s a szerencsétlen embernél, már ott kezdődött az elmezavar, mikor, ahelyett, hogy lélekkel foglalkozott volna e fenséges könyvvel s lelket keresett volna abban, a betűt hajhászta, a melyről meg vagyon írva, hogy az csakugyan megöl.

— **Gyászhir.** *Szobonya Endre*, mohii ref. lelkész, május 24. meghalt. *Szobonya Endre* született 1823. okt. 23-án Mohiban, Bars megyében, hol atyja, *Szobonya András*, ref. tanító volt. Tanulmányait, mint grammatista, Pápan kezdte 1835. Végezve a theol. tanfolyamot, Ettén lett ak. rektor. Hazajöve kálnai káplán lett (Bars) 1851.; 1852-ben a veszprémi egyházker. gyűlésen főlavatták s kétyi káplán lett (ugyancsak barsi trakt.), s 4 év múlva N.-Sallóba ment káplán-tanítónak, honnan 1861-ben szülőföldre *Mohi* választotta meg lelkészül. Papi buzgalmáról egy szép új templom és egy csaknem kész iskola tesz tanuságot. Végre saját lakása javítására került a sor, midőn f. május 24. reggeli 8 órakor szélhűdés érte s többé az orvosi segély dacára sem jött magához, s máj. 29-én délután eltemették. Benne felesége, *Kulifay Lujza* jó férjet, 5 kiskorú gyermeke jó atyát és hallgatói jó lelkipásztort gyászolnak. Könnyű legyen a hant porai fölött!

— **Lukács Ödön** „*Vasárnapi s alkalmi imák, szószéki használatra*” című műve, e napokban elhagyta a sajtót s a megrendelt példányok szétküldése megkezdett. Addig is, míg a derék művet, annak idejében kellőleg és részletesebben méltányolhatnók, mi, akik szerencsések valánk már a kéziratot is áttanulmányozni, örömmel ajánljuk azt lelkészársaink figyelmébe és nagyobb mérvű pártfogásába. Igazán minden egyesülve van e műben, mit egy jó és használható templomi imakönyvben csak várhatunk. Tartalmi gazdagság és változatosság, emelkedett szellem és átható melegség, tömör rövidség és a közvetlenség természetes

egyszerűsége, mind kiemelendő jó tulajdonai ez imakönyvnek. Az imák három csoportba vannak sorakoztatva, u. m.: I. Vasárnapi, II. Ünnepi, III. Alkalmi imák; természetesen minden külön cím alatt, számos, úgyyszólván minden elképzelhető alkalomra írott darabok foglaltatnak, figyelmet fordítván szerzője arra, hogy a gyakrabban előforduló alkalmakra elég bőszerű darabok közöltessenek. A 307 lapra terjedő mű összesen 149 imát foglal magában. Kiállítása is kifogástalan, nagy olvasható betűkkel és erős kötéssel.

— **Nagy Ignác**, kölkedi ref. lelkész, ugyanám csinos máglyát rakott számunkra, lapunk húsvéti cikke miatt, a „Prot. Pap“ májusi füzetében s embereket keres, kik azt meggyujtanák. Indítványozza, hogy az ilyen emberektől el kell vonni a szót, meg kell fosztani hivataluktól, mert mi megrontjuk a leendő ref. papokat... Ez talán mégis sok egy egészen félreértett cikk miatt, különösen ha meggondoljuk, hogy ez az indítvány egy minden tekintetben szenvedélyes és ellenmondást nem tűrő egyéntől származik, s mikor az a mi tanári rontásunk olyan jelekben mutatkozik, hogy a „Protestáns Pap“ hasábjai most is, korábban is és reméljük: ez után is, részint névvel, részint álnév alatt, ugyanám korrekt vallásos érzésű és felfogású és a szerkesztő által is kidicsért közleményeket közölnek a mi megrontott *tanítványainktól*, nyilvános bizonyosságul annak, hogy mennyire igazsága van *Bretschneidernek*, midőn az akadémiai theologiai tanításról, egyebek közt így ír (L. Sendschreiblen an einem Statsmann stb. Lipse 1830., 37—88. lap). „Egészen félreismeri az akadémiai theologia oktatás lényegét az, aki azt gondolja, hogy a tanár a maga rendszerét oly módon töcsérelheti az ifju emberek fejébe, hogy azoknak semmi egyéb teendőjük nem marad, minthogy azt egyszerűen elfogadják. Ez a tételes jogtudományoknál még talán megtörténhetik, de a theológiánál bizonyára nem. Századok tapasztalatai mondanak ennek ellent, s az ily befolyást maga az emberi szellem természete teszi lehetetlenné. Mert a tanítvány nem adja ám fel azon jogát, hogy neki vizsgálódnia is lehessen. Ők a tanár előadását tudomásul veszik s meggyőződést szerezni, vagy magukat valamely rendszer elfogadására elhatározni csak akkor szokták, mikor már elhagyták a tanintézetet s aztán tovább tanulmányozván, ismerni tanulták az egyházat és a vallásos szükségeket. Számtalan példa mutatja, hogy e nézet aztán egészen más, mint a minő az akadémiai tanáré vala... És az akadémia előadásoknak nem is az a céljuk, hogy az ifjuságba valamely rendszert oltsanak be, hanem az, hogy megismertessék a theologiai világba tartozó dolgok azonoskori állását. Ők bizonyára roszúl előkészített pásztorai lennének a gyülekezetnek, ha a különböző időkben képződött s a jelenben a mívelt emberek körében felmerülő különböző vallásos nézetek felől nem taníttatnának s nem ismernék az alapokat, melyeken a vallásos gondolkozási módok nyugszanak.“ Ezeket meggondolva, talán tűrne még meg egy kevés ideig minket is N. I. s engedné az elméket néha-néha vívódní, annyival is inkább, mert mindenkor szánandó vakság az — mondja *Ullmann* „Theologische Bedenken“ című művének 34—35. lapján — ha valaki külső eszközökkel akar az igazságnak segítségére jönni. Ennek a vakságnak mindenkor az igazság iránti élő hit s annak benső győzelme iránti bizalomnak a hiánya az alapja. Aki e tekintetben külső segélyekhez folyamodik, az már bensőleg feladta ügyét; mert hiszen ha remélhetne volna, hogy szellemi befolyás által is győzhet, akkor bizonyára eme nemesebb győzelemnek adta volna az elsőséget. Az igazságnak nincs szüksége ilyen mankókra!

— **Apró hírek.** *Cécén* (Abaujmege), május 29-én, a második lelkészválasztás alkalmával *Idrányi Ferenc*, h.-búdi lelkész választatott meg lelkészül, szavazattöbbséggel. — A *nagy-kőrösi* ref. egyházban, a legközelebbi áldozócsütör-

tökön, 158 fiú- és 156 leánygyermeket konfirmáltak. A konfirmálás a délelőtti és délutáni istenitisztelet végeztével folyt le. Mindenesetre szép erősödése a derék egyháznak. Kívánjuk, hogy e 314 ifjú egyháztagból buzgó hivei legyenek vallásunknak. — *Lederer Abrahámnak*, e kitűnő tanítónak és neveléstani írónak, pünköszt hétfőjén tartották meg számos tanítványai és tisztelői huszonöt éves tanítói és írói működésének örömmünnepét. A derék férfiút, lapunk szerkesztősege, a bibliából idézett következő távirattal üdvözölte: „Kijöttél a te földedből, a te rokonságid közül, a te atyádnak házából a földre, melyet mutatott néked az úr és megáldott tégedet és felmagasztalta a te nevedet és *immár légy áldott!*“ I. Móz. XII. 1—2. Olvasóink bizonyosan tudják, hogy Lederer külföldről jött be hozzánk, s egyike lett a legjobb hazafiainak s kitűnő és széles körben ismert hazai neveléstani írónak. — *A sárospataki ref. főiskolai énekkar* elnöksége által, a százéves emlékünnepe alkalmára kitűzött óda-pályázatra, a május 31-ig meghosszabbított határidőig, három pályamű érkezett be, következő jelíggel: 1. sz.: „Ki fon fűzért az érdem homlokára?“ (Goethe). 2. sz.: „Ismerjete reám, én vagyok a ti régi bajtársatok... Az volt ám az idő!“ (Szerző). 3. sz.: „Deres a fű, édes lovam ne egyél.“ — *Bokor József*, szerkesztő-társunknak „Egy középiskola“ című lapunkban közölt tanulmánya, külön füzetben is megjelent s megrendelhető Trócsányi B. bizománnyában Sárospatakon. Az igen csinosan kiállított füzet ára 50 kr.

3—3

Rendkívüli árleszállítás!

1. *Lukács Ödön. Egyházi beszédek*, templomi és temetési használatra. 280 l. 1 f. 80 kr. bolti ára helyett **csak 90 kr.**
 2. *Dr. Heiszler J. Exegetikai felolvasások*, Pál apostol római levele felett. 3 köt. I. 1 f. 50 k., II. 1 f. 20 k., III. 1 f. 50 kr.; összesen 4 f. 20 k. helyett **csak 2 frt. 50 kr.** (a kötetek egyenkint is féláron szolgáltatóknak).
 3. — *Egyházi munkálatok*. 2 kötet. 1—1 k. 180 lap. 2 f. 80 kr. bolti ár helyett **csak 1 frt. 20 kr.**
 4. *Dongó Gy. G. A boszorkányokról*. (Művelődéstörténeti vázlat). 60 kr. bolti ár helyett **csak 40 kr.**
 5. — *Öskeleti temetési hagyományok*. (Művelődéstörténeti vázlat). 50 kr. bolti ár helyett **csak 35 kr.**
 6. — *Lapok a tudomány köréből*. 1 f. 20 kr. bolti ár helyett **csak 90 kr.**
 7. *Farkas Bertalan. Beszélyek*. 220 lap. 1 f. 20 kr. helyett **csak 60 kr.**
- Ifjusági iratok, a közelgő iskolai vizsgák alkalmára, jutalmul alkalmasak:*
8. *Gyulai István. 100 mese kép nélkül*. Az ifjuság számára. 80 kr. helyett **csak 40 kr.**
 9. — *50 mese kép nélkül*. Az ifjuság számára. 40 kr. helyett **csak 20 kr.**
 10. *Király S. Tündér-mesék*. 60 kr. helyett **csak 30 kr.**
 11. *Lázár M. Mesék, kalandok és történetek*. 40 kr. helyett **csak 20 kr.**
 12. *Lukács János. Regék és elbeszélések*. 40 kr. helyett **csak 20 kr.**

 Az összeg előleges beküldése mellett az illető munkát bérmentve küldöm.

Mind a 12 munkát egyszerre megrendelve, 7 frt. 77 kr. leszállított ár helyett csak 7 frt-ért szállítom bérmentve.

S.-a.-Ujhely (Zemplénmegye), május hóban, 1882.

Lóvy Adolf, könyvárus és kiadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5. egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Gyenge confessorok.“ Mitrovics Gy. „A tanítóképezdek reformja.“ Dezső L. „Templomi szószer.“ (Könyvbírálat, folytatás). „Az erdélyi ref. egyházkerület közgyűlése.“ Szylveszter D. „Követésre méltó példa.“ Görömbei I. „Vegetáriusok közlemények.“

*Azon tisztelt olvasóinkat, kiknek előfizetésük e
hó végével lejár, szívesen kérjük előfizetésük vagy
megrendelésük megújítására.*

Előfizetési feltételek:

Félévre 2 frt. 50 kr.

Negyedévre 1 frt. 25 kr.

Az előfizetések vagy megrendelések t. Búza János
tanár úrhoz küldendők.

Kiadó-hivatal.

Gyenge confessorok.

Lapunk húsvéti cikksorozata még mindig
figyelem tárgyát képezi. Latba vetvén azonban az
eddigyi nyilatkozatokat, bizonyos sajnálattal és a
szégyenkezés némi érzetével tapasztaljuk, hogy
azok nem állanak a nagyhorderejű kérdés és tudomá-
nyos theologiai fejtegetés színvonalán.

Midőn én a szóban forgó tanulmányt közzé-
tettem, úgy gondolkodtam, és ezt a cikk írója is
hangsúlyozva emelte ki, hogy lapunk nem nép-
lap, hanem részint egyenesen szakértők, részint
a műveltebb közönség közlönye.

Tapasztaltuk mi is és pironkodva panaszkod-
tak mások is, hogy magyar dogmatikai iroda-
lomról már igen rég idő óta beszélni sem lehet.
A theologiai tudományok ezt az ágát, egészen
kényszerhalálra kárhoztatta az a könnyelmű érde-
ketlenség, mely az újabb korban a vallás nagy igaz-
ságai és megoldandó kérdései iránt meglepett
benünket. Egyszerű gyakorlati társulattá aljasította
le a lábrakapott közfelfogás az egyházat; mindig
azt mondogattuk: ez az idő most nem alkalmas
ilyen kérdések fejtegetésére; vannak nekünk más,
fontosabb teendőink, s mi, meggondolva, hogy az
egyház egészséges vérkeringése mégis csak attól
is függ, ha egészséges és életeleven a szíve és
feje, nem pedig egyszerűen kezeinek gépszerű
vagy éppen erőszakolt és galvanisált mozgásától:
anélkül, hogy nagyobb vitákat akartunk volna

egyelőre kezdeni, vagy valakinek békeségét kíván-
tuk volna elrabolni, elkezdünk csekély tehetségünk
és tanulmányaink alapján ezen a téren is csende-
sen mozogni, a vallástudomány nagy kérdéseit egy
kisebb körben előkészíteni, adatokat, nézeteket,
véleményeket közölni, meghalt dogmatikánk lábra-
állításához, mely, csak hogy részben is megtörtén-
hessék, bizonyára kell hozzá kétszáz esztendő.

S íme, mi történik? Abban a cikksorozatban
elvégre tudományos okok és adatok vannak fel-
használva egy kérdésben, melyet eddig általános-
ságban másként fogtunk fel, másként hittünk és
magyaráztunk, s mi természetesebb, mint az, hogy
ha azok a szembeállított okok és adatok nem helye-
sek, azokat meg kell cáfolni. Dehát hoztattak-e fel
eddig ilyen cáfolatok.

Az eddigi hozzászólásoknak, még azok sem
tulajdoníthatnak bizonyára nagyobb jelentőséget és
értéket, akik cikkünket nem helyeselik, mint any-
nyit, hogy némelyek kifejezték azt, hogy cikksoro-
zatunk nekik nem tetszik, s hogy bizonyos tekin-
tetben ismétlődik a bibliai jelenet: „Álmélkodnak
vala pedig mindnyájan és csudálkoznak vala, néme-
lyek patvarkodván és kételkedvén, egymásnak ezt
mondják: Valyon mi leszen ebből?“

Igen, dehát egy igazságot, vagy vegyük fel:
egyszerű nézetet, nem azzal lehet visszaverni vagy
elhallgattatni, hogy az nem tetszik, hanem azzal,
hogy megmutatjuk, hogy az nem igazság, hogy az
nem helyes nézet, s hogy a szakértőknek, sőt csak
az érdeklődőknek is, a tudomány ilyen fegyverével
való vívódásában hol rejlik az annyiszor emlegetett
veszedelem, én, megvallom: annyival kevésbé bírom
megérteni, mert hiszen ez a küzdelem épenséggel
nem új; egykoru az magával az emberiséggel és
keresztyéniséggel, ezért mondja Bretschneider:
„A theologiának különböző felfogásával az aposto-
loknál is találkozunk és az egyházban való első
vélemény-küzdelmet ők Jeruzsálemben nem is vé-
gezték be teljesen. A vélemények eme különbsége
századokon át megmaradt. Megvolt az a reforma-

torok között; feltalálható az az evangéliumi egyházakban; folyvást fentartotta magát még a római kath. egyházban is, jólehet ez patakokban ontá a vért, hogy a véleményegységet fentarthassa.

Legújabbán két nyilatkozat jelent meg a szóban forgó vitás ügyben: az egyik a „Magyar prot. figyelő“ május–júniusi füzetében, a másik a „Debreceni prot. lap“ 16. számában.

A „Figyelő“ gyakran szereti hangsúlyozni, hogy ő tudományos folyóirat s szerkesztője is igényt tart arra, hogy szava és véleménye nagy kérdésekben meghallgattassék, s íme most, midőn alkalma lenne; midőn olvasó közönsége talán meg is várná, confessorsága annyiból áll, hogy felszólítja Pápát, Pestet, Debrecen-t, Enyed-et, Pozsonyt, Sopront, Eperjest, hogy szóljanak, s szintén nehéz volt, úgy gondoljuk: nyíltan is ki nem fejeznie gondolatának tovább folytatását: „flectere si nequeo superos, acheronta movebo.“ Igen — mondja — szóljanak; cikkük bármily terjedelmes legyen, szívesen fogja közleni. S ezzel még nem elégszik meg, hanem egyenesen hitvallatóvá lesz s nyilvánosan felszólítja Tóth Sámuel, debreceni hittanárt, hogy hallani akarja őt.

Mi nem tartjuk magunkat csálhatlanoknak; minden jobb, helyesebb, erősebben bebizonyított nézetet szívesen elfogadunk, csak egyszer már kezdjük meg az igazság keresését: de engedjen meg a „Figyelő“, ha confessorságával mi magunk sem vagyunk megelégedve, s az egyház több ponton a legnagyobb tiszteletet és bámulatot érdemlő, eddig megállapított dogmája tudományos rendszeréből, csak úgy hamarjában, mi magunk is ügyesebb érvelést tudtunk volna összeállítani, s ne vegye tőlünk rossz néven, ha az mondjuk: arra a komoly kérdésre: „Te is a galileabeli Jézussal valál?“ egy igaz embernek határozottabban kell tudnia felelni „mert a te szód megjelent tégedet.“ Máté 26. 69. 73. Az ilyen szintelen, lelkesültség nélkül való, egymásra utaló confessorság; az egyenes, őszinte, tántorithatlan vallásjellemek ritkasága; a lelkiismereti kérdésekben is a többséghez, a közvéleményhez való ügyes alkalmazkodás, az opportunitás politikája ezen a szentséges téren is, bizony nem kevésbé veszélyes és elszomorító jelensége egyháztársadalmi életünknek, mint akár-melyik az a métej, melynek kiirtogatásával a gyakorlati téren, igen helyesen, oly nagy buzgalommal és oly vállvetett erővel foglalkozunk. „Miért tart azért tanácsot, s vigyázzván, miért bocsát leelkedőket, kik igazaknak tettetik magukat, hogy a mi beszédünkben perpatvart találának, hogy adhatnának a tisztartónak birodalmába és hatalmába?“ Luk. 20. 20. Azért, mert minket bánt az egyház szívverésének ennyire lankadt, erő nélküli lükte-

tése; a positivizmus hangzatos, de alig értett címének örve alá bujt indolentia; az a neme a conservativizmusnak, melynek igazibb neve: kényelem; az olyan álbéke, mely már, legalább ezen a téren, közel jár a végleges zsibbadáshoz, melyhez hasonló mérvű zsibbadást egy külföldi protestáns felekezetben sem találunk. Egy dolog van csupán, melylyel a Figyelmező egy lépéssel már közelebb viszi a kérdést a szerencsés megoldáshoz, s ahol aztán szépen lecsendesedhetnek a méltó ok nélkül felverődött szenvedélyek hullámai s amely épen nekünk ad igazat; s ez az, hogy midőn tudósokat hív fel a hozzászólásra, ezzel már elismeri, hogy az ilyen és ezekhez hasonló kérdésekhez, a tudománynak mégis, lázítás bűne nélkül, joga van hozzászólani. És mert minket is vezet annyi jóakarat és őszinte jó szándék, mint akármelyik fel-felajduló hitsorsosunkat, azért bizunk az ezen térre provokált fejtegetés eredményében, s őszintén mondhatjuk, hogy megnyugszunk az eredményben még akkor is, ha az teljes cáfolattal fog is reánk nézve talán végződni; mert hiszen ez az érdeklődés már életjelre fog mutatni; mert már azok előkészületek lesznek egy tudományos magyar dogmatikához, melyet ha mi sürgetünk, azért megharagudnia talán nem igen lehet oka senkinek, mert hiszen azt csak sohasem mondotta senkisem, hogy annak mulhatlanul a mienknek kell lennie.

Sajnáljuk azonban, hogy a „Figyelő“ által provokált első nyilatkozat, az ilyen kérdésekkel szintén hivatásszerűleg foglalkozók sorai közül, megint igen gyenge confessorságra mutat. Sajnáljuk ezt épen a tudomány szempontjából, melynek, mint említettük, még hacsak egy porszemmel való előbbvitelén is, minden magyar protestáns embernek őszintén örülnie kellene. Tóth Sámuel, épen dogmatika-tanár, az általa szerkesztett lapban, bizonyító érvek és cáfolatok helyett, elmondja azt, levélkivonatokban, hogy mit irtak ő hozzá barátai, mit élemedett lelkészek; de maga kényszerített kellettenséggel tér ki a kényelmetlen kérdés sulya alól, s újból is elmondja, hogy „az idők és körülmények jelen állása között“ nem tanácsos ilyen dolgokról beszélni; ő ismeri a magyar protestáns irodalom terén a 60-as évek kezdetén vívott harcokat... de magának már nincs egyetlen kisegítő, vagy, ami épen nem lenne szégyen: döntő gondolata; de már az azonkori nemes és tudományos fegyverekkel vívott küzdelemnek tanulságait nem meri levonni, s elhallgatja, hogy azok miatt egy hajszálnyira sem ingott meg a magyar protestáns egyház-társadalom élete, s fél bevallani, hogy mi, a mai kor epigonjai, több tekintetben csak pirulva nézhetünk az akkori kiemelkedő alakok birkozására, s az általuk annyi erővel forgatott nehéz és értékes tudományos fegyverekre. És én e pirhoi ataraksziát bár nem szándékozom nála meghábor-

gatni, vele szemben csak azt nem értem: ugyan mire való lesz az a Debrecenbe, annyi előszere-ttel, nagy buzgalommal és nagy áldozatok árán tervezett protestáns egyetem, s benne talán egy tudományos theologiai facultás, ha egyszer egy szaktanár már jóelőre leírja a tudományszegény vizsgálódás marsch-route-ját, s nyíltan kimondja, hogy „a theologia terén a nyomozások és vizsgálódások eredményeire nézve, nem az igazság a fő,” akkor, mikor az az egyetem, ha hivatásának magaslatán állana, s nem pusztán egy jobb és kényelmesebb tanári állomásokat nyitó intézet lenne, egyebek közt, azt is eredményezné, hogy jobbra vagy balra, de döntene a most annyira féltett kérdések felett, s végét vetné a gondolatokkal, az igazsággal és szavakkal való olynemű szemfényvesztő játéknak, aminőt űz a „Debreceni prot. lap” most is, midőn vezércikkében annak szerkesztője, egy tudományos kérdés tárgyalását nem tartja időszerűnek, s a nyomban erre következő cikknek mégis ez a hangzatos címe van: „A tudomány a keresztyénység alapköve!”
.... Gyenge confessorság az ilyen!

Mitrovics Gyula.

ISKOLAI ÜGY.

A tanítóképezdek reformja.

Kiss Kálmán úr kiemeli azon szerencsés helyzetet, hogy az eleitől fogva jóhírű körösi képezde növendékei nemcsak a képezdével kapcsolatos egytanítógyakorló-iskolában szemlélhetnek mintatanításokat, hanem a városi népiskola külön tanítógyakorló-osztályaiban is gyakorolhatják magukat. Az állami tanítóképezdek rendszerint nincsenek ily szerencsés helyzetben; azért ajánlom, hogy az *osztatlan gyakorló-iskolán* kívül egy *többtanítógyakorló mintaiskola* is állíttassék az állami tanítóképezdek mellett.

A tanítónőképezdek számára kiadott miniszteri tanterv ugyanis oly sokszorosan foglalkodtatja a képezdészeket a gyakorló-iskolában, hogy a gyakorló-iskolatanító a neki felmaradt időn alig lesz képes mintaszerűvé tenni iskoláját. Mert ha a képezdészek által elfoglalt órákon kívül akar még 24—26 órát tartani (s ennyi csak kell arra, hogy egy osztatlan népiskola mintaiskolához méltó eredményt mutasson fel), akkor a kis gyermekek lesznek tanórákkal aránytalanul megterhelve. Miután tehát az állami tanítónőképezdek részére kiadott új tanterv mellett a *gyakorló-iskola* oly *mintaiskola*, melyben ne csak egyes mintatanításokat, hanem folytonosan mintaszerű vezetés és különösen mintaszerű nevelést lássanak a tanítójelöltek, ugysem lehet: azért látom én szükségesnek többtanítógyakorló mintaiskola felállítását. S miután a pusztá gyakorló-iskolában szükséges *egységes vezetés* az igazgató elnöklete alatt, a tanítógyakorlókokkal tartott heti konferenciák is eléggé biztosítanak; s miután az új tanterv szerint a képezdészek gyakorlata ugys csaknem kiszorítja a tanítót: azért látom indokoltnak azon lépést, hogy a 4-ik képezdei osztály három csoportra osztva, mindegyik

csoportbeliek szakonként oszszák be a tanév $\frac{1}{3}$ -a alatt egymásközt a gyakorló-iskolai tanítást. Az így berendezett gyakorló-iskolában sokkal többoldalú és sokkal önállóbb gyakorlatra tehetnének szert a képezdészek. Másrészt az így berendezett gyakorló-iskola szegények iskolájává nőhetné ki magát, különböző forrásból a gyermekek taneszközökkel, talán ruhával is elláttatnának; hadd látnák a tanítójelöltek: miként kell az iskolalátogatásnak, a nép szegénységéből eredő akadályait, a társadalom munkás szeretetének felköltése által elhárítani.

Egyébiránt, hogy legyen-e az így berendezett gyakorló-iskolának külön tanítója, az leginkább financiális kérdés. *Többtanítógyakorló mintaiskola nélkül, pusztán a képezdészek vezetésére bízott gyakorló-iskolát én sem látnék helyesnek.* Annyi azonban világos előttem, hogyha továbbra is egy (osztatlan) gyakorló-iskola marad, akkor mulhatlanul korlátozni kell a miniszteri tantervben, a képezdészek számára kiszabott látogatási és próbatanítási órák számát; mert azt egy gyakorló-iskola, ha mintaiskolául is akar szolgálni meg nem bírja.

Kiss Kálmán úr abbeli aggodalma, hogy a vallástanárok talán figyelembe se vennék a felekezeti főhatóságok utasításait, alaptalan; miután azok épp a főhatóságok javaslata alapján neveztetnek ki a kormány által.

Ami a vallásoktatási tananyag beosztását illeti, szívesen beismerem, hogy Kiss Kálmán úr tervezete teljesebb; bár én a bibliai történeteknek (mint per eminentiam népiskolai tananyagnak) a képezdei tantervbe való felvételét szükségesnek nem tartom.

A német nyelv tanítását én nemcsak alakí, hanem gyakorlati képzés szempontjából is szükségesnek tartom. Hogy eddig nem értük el e tekintetben a kívánt eredményt, az nem érv e tantárgy tanítása ellen. Mi lenne az iskolákból, ha mindazon tantárgyakat kiküszöbölnék, melyekben kellő eredmény eddig nem lett felmutatva!! A német nyelv tanításának sikertelensége a képezdekben megszűnik, mihelyt kellőképp méltányoljuk annak fontosságát. Eddig az volt a vigasz némely igazgatótanácsos részéről a kellő előmenetel hiánya fölött, hogy *legálább nem fognak a tanítók germanisálni* (Factum).

A történelem tanítását a népiskola 4-ik osztályában én sem tartom helytelennek, de ne történeljé az külön tankönyv, hanem olvasókönyv alapján.

Azonban épp ezt lehetetlennek tartja Kiss Kálmán úr s hivatkozik gyakorlati férfiak tapasztalataira. (Osztatlan népiskolában tanítanak-e e jeles tanfélék: azt Kiss Kálmán úr nem mondja meg). Én is tekintélyekre hivatkozom. A múlt nyáron Budapesten tartott országos tanítógyűlés kimondotta, hogy (épp a történelem tanításánál) *a feladott leckék begyakorlására az osztatlan iskolában olvasókönyvek, az osztott (hatosztályú) iskolában kézikönyvek használhatók* *). E megállapodást a miniszter is jóváhagyta **).

Bizonyára kényelmesebb dolog a tanítóra nézve rendszeres kézikönyvek nyomán tanítani, mint oly tanmenetet állapítani meg, mely a történelmi események ismertetését olvasókönyvi darabok kezeléséhez köti. De a módszer első sorban a tanítvány szolgáltatásában áll, s annak munkáját akarja sikeresebbé tenni s az *iskola viszonyaira való tekintettel* könnyíteni. S épp ezért, mert a tanítóra nehezebb munka

*) Az 1881. aug. havában tartott országos tanítói képviselői gyűlés munkálatai. 82-ik lap.

**) Ugyanott 116. lap.

vár, szükséges a leendő tanítókat alaposabban kiképezni. Nem hogy többet tanuljanak, hanem, hogy alaposabban tanuljanak.

Szükségesnek látom e pontot kissé bővebben kifejteni. Hát én tudok képzelni oly képezdét, melyben „a tanulás és tanítás összes módjának begyakorlásán kívül minden egyéb — mint fölösleges pepecselés — elmarad.” A normalis iskolákban eszközölt tanítóképzés ilyen volt. Attól azonban a tanügyet intéző körök (helyesen-e vagy helytelenül? nem vitatom) régen eltértek s ahhoz visszatérni nem mutatnak hajlandóságot. Ámde a jelen állapot sem maradhat fenn sokáig.

Amit Baco a filozofia fölültes tanulmányozásáról mond, az, mutatis mutandis, a tanítóképzésre is alkalmazható. Hogy fiatal tanítóink egy részének nem épen erős oldala a szerénység, azt én a fölültes képzettségéből vélem kimagyarázhatónak. Kevesen voltak eddig, kik az előírt tananyagot valóban *átértették* s be is *gyakorolták*; de ezek (tapasztalásból is mondhatom) ékeskednek is szerénységgel. A másik rész azonban *begyakorolta* ugyan magát a *tanítás és tanulás összes módjában*, anélkül azonban, hogy a dolgot *mélyebben átértette* volna. S épp e rutin, az alapos megértést nélkülöző külső máz, teszi őket hiúkká, szerénytelenekké. Az alaposabb képzést én nem a „tanulás és tanítás összes módjának begyakorlásában,” hanem megértésében keresem *). S épp ezért tartom szükségesnek oly tantárgyak (algebra) tanítását is a képezdében, melyek a népiskolában ugyan közvetlen alkalmazást sohasem nyernek, de elősegítik a néptanítót a népiskolában tanítandó elemi ismeretek alaposabb megértésében.

Hála Istennek! oda mutatnak a jelek, hogy a magyar társadalom, mely rég felismerte a népnevelés fontosságát, tudja méltányolni a tanítóképzés ügyét is. És én örömmel látom lelki szemeimmel az idő közeledtét, melyben a tanítóképezdék nem lesznek mostoha gyermekei a társadalomnak.

Dezső Lajos.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Templomi szöszék.” *Közönséges, alkalmi és ünnepi egyházi beszédek. Irta Madarász Imre, n.-k.-Karcagi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, aljegyző és levéltárnok. II-ik füzet. Ára 1 frt. 20 kr. Karcag. 1882.*

Senkitől nincs jogom számonkérni, hogy minő fogalmi vannak neki az ígéhirdetésről, annak céljáról és feladatáról; de hát épen a felvett egyházi beszéddel szemben, jónak látjuk megjegyezni, hogy a templomi szónoklatnak is megvan a maga kimért határa, szoros és szigorú műszabályokhoz való alkalmazkodása. Az az egység és tervszerűség nélkül való kalandozás; az a tág mező, melynek virágait valaki széles jókedvében össze-vissza gázolja; az a sok mindenféle gizgaz, amit nehéz kalászkodás hiányában az üresség szokott összegereblyélni; az a tudományos fitogtatás; az az egynehány ájtatos ének és bibliai citatio, mely a számok száraz statisztikája közt megzendül, még nem a jó egyházi beszéd kellékei, ismertető jelei közé szokott tartozni.

*) Igen találóan jellemzi a megértés és begyakorlás közötti különbséget egyik jótollu gyakorlati tanfőúr e lapok 165-ik oldalán.

Szigoru és lelkiismeretes előkészület, jól megvetett alap, a tárgynak kellő kidomborítása, rend, tervszerűség és nyomon járó gondolkodás az, ami a szónoklatot művészetté magasztja. Szerzőnél pedig mindent inkább feltalálhatunk, csak ezt nem. Mikor az egész beszédet végig olvastam és láttam, önkéntelenül is az öreg Dobos rigmusa jutott eszembe:

„Minek ez az ének,
Paraszt menyecskének?!”

A II-ik számú beszéd Koloss. III: 16. v. alapján, egy pár adventi jó tanácsszal szolgál. Könnyű textus . . . könnyű predikáció. Nincsen ugyan olyan monumentalis botlása, mint az első számunak; de valami kiemelkedőbb jó tulajdonságokat se veszünk észre benne. Egy próféta ajánlja híveinek azt a jó tanácsot: hogy a Krisztus születésének emlékűnnepére, különösen az Isten beszédének olvasásával, hallgatásával, buzgó énekléssel és imádkozással kell készülni.

Kötekedni, kákan is csomót keresni nem akarok. Oraculum se vagyok, hogy az én ítéletem csalhatatlanul mennydörögjön. De az talán mégis csak jogos, s a homiletika törvénye által is igazolt kívánság, hogyha valaki alkalmi beszédet ír, hát az alkalmiság szempontjával is elevenítse meg azt. Mert hiszen az, amit szerző elmond, s úgy amint elmondja, még nem alkalmoszerű tanács; amennyiben bibliát olvasni, énekelni és imádkozni máskor is épen olyan *különösen* kötelessége a jó keresztyénnek, mint adventben. Hanem, igenis, egy ügyes és ahhoz értő szónok, ha már a felvett textust adventi alkalomra dolgozza fel, a szövegben általánosságban kifejezett tételt, minden bizonynyal a specialis körülménnyel hozza összeköttetésbe. S a mindennapi életben elég alkalma levén tapasztalni azt, hogy igen sok ember ama lelki ünnepre komolyan készülni vagy nem is szokott, vagy pedig, ellenkezőleg, csak a hiábavaló dolgokra fordítja figyelmét, hogy midőn eljő a nagy nap, szokás szerint szerezzon magának és az övéinek „borból lakadalmat;” épen e körülmény fogja már serkenteni a jó tanácsra: itt levén az adventi napok, készülünk ama nagy ünnepre, de ne testileg, hanem lelkileg, azon javaknak a beszerzésére fordítván figyelmünket most is, amelyeknek birtokában Jézus születésének ünnepe, igazi öröme lelkesítő ünnep lesz reánk nézve. Ilyenformán lesz már a felvett textus alapján írott beszéd, a mindennapi élet szükségéhez alkalmazott adventi tanítás.

Azután meg az a felosztás: hogy I-szor bibliát olvasunk, II-szor énekeljünk és imádkozzunk, nem is jó, nem is indokolható, voltaképen nem is felosztás. Ezen az alapon a pontosság kedvéért akár ilyen részeket is fel lehetett volna venni: I-szor Isten beszédét hallgassátok; II-szor a bibliát olvassátok, III-szor énekeljétek; IV-szer imádkozzatok. Határozott útmutatásaink vannak nekünk arra nézve: miképen állapíttassék meg a „fundamentum dividendi.” S ha még azt az alapvető szabályt sem akarjuk figyelembe venni, hogy nem a textus egyes kifejezéseiből kell a részeket megcsonátolni, hanem, igenis, a propositio által meggyújtott fény világítása mellett tárgyaljunk és részletezzünk, hát akkor legjobb lesz az egyházi szónoklattant pensioiba tenni, minek ver békót meg bilincset a szabadon tenyésző lángelmék lábára.

És még hagyján, ha az ilyen organikus bajokért legalább az eszmegazdagság vagy a kidolgozás ügyessége kárpótolna. Szerzőnél azonban ez sem egyéb, mint a túlságig vitt népszerűsködés örve alatt, alantjáró okoskodás, vagy pedig csupa szóáradat, melyből alig tud az ember kihalszni valamit. Nem rendelkezem annyi térrel, hogy minden egyes darabot a lehető legapróbb részletig bemutassak. Olvassa el azonban bárki, csak a II-ik részt, bizonyára meg fog győződni: hogyan él vissza szerző a repetitiokkal, meg a pleonázmusokkal. Amit aztán a „Debreceni prot. lap“ bírálja, ezen beszédek éig magasztalója, szépnak is tarthat, tanulmánytárgyul is ajánlhat; de popularis szépség még akkor sem lesz, ha azokat a népszerű beszédeket csak szónoki rögtönzéseknek tartjuk is.

Az adventi tanácsok után karácsoni egyházi beszéd következik a CXVIII-ik zsoltár 24-ik versének alapján. Szomszédja is, testvére is az előbbinek; s miként amaz, úgy ez is, arról tézsen bizonyosságot, hogy nem valami gondos és pontos tervelés között született, s az Ebrárd szerinti „terhességi állapotot“ szülő anyja igen kevés ideig hordozhatta. Előnyére írom ugyan szerzőnek, hogy, eddigi szokásával ellenkezőleg, szövegéből egy főtételt állít fel s azon kérdésre próbál feleletet adni: Jézus születésének napja miért öröm és vigasság napja mi reánk? De már a felállított tétel sokkal jobban illik a Lukács II. r.: 10. verséhez, mint az alapul felvett zsoltár messiatikusnak képzelt helyéhez. Azért öröm és vigasság napja e nap — mondja ugyanis szerző — mert I-szor ez a legerősebb bizonyosága annak, hogy Isten nekünk nemcsak teremtőnk és urunk, hanem szerető édes atyánk is. II-szor, mert ez a nap, ami újjászületésünk napja is egyszersmind. Nem akarom bolygatni a mások meggyőződését. Ha valakinek már csakugyan az a hite, hogy Istennek minden jótéteményei között az volt a legnagyobb, mikor *magát megüresítette*, s a világot eképen újjászülte: legyen az ő hite szerint.

Böleselkedjünk azonban bármiképen; ürgessük, forgassuk bár száz- vagy ezerféle módon valamelyik dogmatikának azt a tantételét: hogy Krisztus világrajövetele volt a legtökéletesebb revelatio, s a kárhozat sötétségéből egyedül amaz esemény szült bennünket új életre; de azért azon igazságnak, hogy Isten nekünk szerető édes atyánk, épen olyan legerősebb bizonyítéka fog maradni a legparányibb esemény, mint a karácson nagy ténye; minden nap, minden óra, minden szempillantás úgy, mint a Krisztus születési ideje; újjá is egyedül akkor születünk, mikor a Jézusnak halálból feltámadott és örök életet nyert élete lett egyszersmind a mi életünk. A főtételre adott felelet tehát nem egyéb, mint pusztá frázis, aminek súlya és nyomatéka nincs. Argumentomnak gyöngye, predicatio-résznek üres és lapos.

Amilyen kevés műgondra vall aztán a partitio, épen olyan felületes a kidolgozás is. Az egész beszéd igazán nem egyéb: „mint vízzel felelesztett ital, melynek se íze, se hatása.“ Nincs benne egy szemernyi szónoki erő, egyetlenegy megkapó vagy kiemelkedő részlet, a művészetből még csak egy parányi szikra se. Szinte sajnálja az ember azt a kínos állapotot, mikor a szónok nem tudván miről beszélni,

közbe-közbe kiabál: igenis! úgy van! elmondja legalább 15-ször, hogy Isten a mi szerető édes atyánk; most repetál, majd valami kedvenc eszmét variál, (2-ik részben a vallást) elvégre is addig gyötri, nyújtóztatja azt az egypár sovány gondolatot, míg aztán csakugyan olyan hosszú lesz, mint a Prokrustes nyoszolyája.

Én nagyon szeretem a természetes egyszerűséget, kivált egyházi beszédben. De a szerző egyszerűsége már annyira keresett, annyira túlzott, hogy utoljára hosszú lére eresztett csapongás, tartalomszegény áradozás lett belőle.

A IV-ik, V-ik és VI-ik számok alatt egy nagyobb szabásúnak és érdekesebbnek ígérkező predicatio van. Jel. könyv. VIII: 13. verse alapján.

„Vevé a tömjénezőt és megtöltvén azt az oltár szénével, leveté a földre,“ melynek következtében „lőnek mennydörgések, szózatok, villámlások.“ Igazán az írás eme szavai jutnak az ember eszébe, mikor ez egyházi beszédet elolvassa. Neki-neki esik annak a romlott emberiségnek, s nem lát egyebet, csak poklot, melyből a gúny és kárhozat vigyorg felénk. Bár elméletileg könyhullatások között kesereg; de a Hartmann ítélete szerint gyakorlatilag talán mégis egész kellemesen érzi magát abban a gonosz világban.

Én nem követelem az egyházi szónoktól, hogy ő idealista legyen; s talán ott is rózsákat lásson, ahol épen szuró tövisek teremnek. Ám ostromozza a bűnt, korholja a ferdeséget, ha kell, szórja még az íge mennyköveit is. De mikor szerző az ő lapos okoskodásaival, száraz syllogizmusával, nem is elég tapintattal, bizonyára nem is a való igazságnak megfelelőleg mondja el azokat a divatos siralmakat: hogy korunk már egészen elvilágiasodott; a családi és társadalmi élet végképen megromlott; a vallás és egyház iránti közönyösség annyira elterjedt, hogy Isten tudná, mi lenne belőlünk, ha őseink oly sok és szép örökséget nem hagytak volna reánk, s egyházi és iskolai épületeinket — mint hajdan — tisztán önadakozás útján kellene felépítenünk; hát biz az ilyen szónoklati karrikaturákat épületeseknek se tartom, gyöngyörűségeket se találom. Sőt épen ellenkezőleg, tekintve ígéhirdetésünk horderejét, azért tudom elítélni, mert tapasztalatom és meggyőződésem szerint az ilyen üres beszédek is okai szoktak lenni a jalkiáltó jelek egyikének, az üres templomoknak. Szerzőnek is szól azért az intés: „Ne mondjátok, hogy a régi napok jobbak voltak mint a maiak, mert ebben a beszédben nincsen bölcsesség.“

Homiletikai szempontból is vannak aztán kifogásaim ez ellen az „A+B+C“, predicatio ellen. Ugyanis, a mi ígéhirdetésünk magasabb értelemben vett írásmagyarázat levén, minden egyházi beszédnél megköveteljük először is azt, hogy a felvett alapigéből folyjon, tehát határozottan szövegszerű legyen. A Madarász úr praedicatioja már épen ellenkezőleg, nem szövegszerű; a felvett textus csak motto, melyben se több, se kevesebb nem levén mondva, mint ennyi: „Jaj, jaj, jaj, a föld lakosainak,“ ilyen tartalmatlan mondatról szövegszerű beszédet írni nem is lehet.

Az egyházi szónoklatnak, mint organikus műnek a természete hozza magával másodszor, hogy miután ott minden egyes alkatrésznek épenugy megvan a maga jelentősége,

mint például az emberi test részeinek: a praedicatio csak is egy kerekded, tökéletesen kifejlődött organikus test lehet. Szónoklattani merényletet követett el tehát szerző, midőn hármat alkotott az egyből s a főtételt bizonyító altételeket más-más beszédek főtételévé tette. Mert hiszen, ha már valaki jajt kiáltó jeleket akar mutogatni: I-szor az elvilágiasodás, II-szor a vallásos közöny, III-szor a családi és társadalmi élet romlottsága, mint három jel az erkölcsi élet egén, csakis a beszéd hármasság partitioja lehet; nem pedig három külön praedicatio. S e nézetemet még azon ellenvetés sem döntheti meg, hogy a szónok talán roppant fontosnak tartván a tárgyat, s nagy alapossággal is akarván eljárni, hosszúra nyújtott volna egy templomi órát, ha mondanád, mint valami regényfélé, három kötetre nem osztja. Az egyházi beszédek hosszúságát röfföl, úgy gondolom senkise méri, s bérmenyire kötve legyen is ott a szónok nyelve, egyik vagy másik fontosabb tárgy alaposabb kifejtése nincsen tiltva; de meg az a három jajtkiáltó jel is elég kényelmesen elférhetvén egyetlen egy szónoki beszéd rámájába, Madarász úr eljárása semmiképen meg nem engedhető. Volna még aztán harmadszor is, sőt negyedszer is elég kifogásom. Megjegyezhetném a többek közt azt is, hogy nagyon szegény eljárás szokott az lenni, mikor valaki az exordiumot egy bibliai fejezettel üti el, elmondván a párosszámú verseket saját szavaival, a páratlan számúakat pedig kiírván szóról-szóra a bibliából. (L. Mad. Egyh. b. 35—36. lap és Jel. k. VIII. fejezet). De hát gazdálkodnom kell a térrel, egyedül csak azt emlitem meg, ami a Jelenések könyvében ezekről a jajtkiáltó jelekről nekem is megirratott. „A szózat, melyet hallottam, szóla nekem és monda menj el és vedd el ama megnyittatott könyvecskét, mely a földön álló angyalnak kezében vagyon. Elvevém azért a könyvecskét és elnyelém azt; de mikor elnyeltem volna megkeseredék az én gyomrom.”

(Folytatása következik).

KÖZÉLETÜNK.

Az erdélyi ref. egyházkerület közgyűlése.

Egyházkerületünk folyó évi közgyűlése május 31-én kezdette meg működését. Mintha éreztük volna még a pünkösti szellem hatását! Szívünkben a közügy iránti lelkesült érdekeltséggel s a vállvetett munkálkodás öntudatában, testvéri szeretettel jöttünk megtenni a tőlünk kitelhetőt. Hittük, éreztük, hogy a szétvonás eddig nagy hullámokat vert viharaitól nincs mit tartanunk, s hogy egymással kezefogva, egyetértve fogunk valahára munkálkodhatni.

Ez érzés sugallta br. Kemény Gábor elnökünknek is, egyházkerületünk egyévi életét áttekintő s annak főbb mozzanatai gyanánt az egyetemes zsinatot és a kamarai javadalmak méltányosabb megváltását feltüntető megnyitó beszédét, melyben a zsinatról, egyebek közt, ezeket mondá:

„Végre tehát sikerült az annyi munkával, oly sok gonddal előkészített ügy, és „a magyarországi reformált egyház országos zsinata“ megtartatott a mult 1881. évben, Debrecenben október 31-től november 24-ig.

Ezt, tisztelt kerületi közgyűlés, egy igen fontos ténynek tartom. Korunk nem tűri a kis alakulásokat. Erdély maga megszűnt létezni, mint külön ország: egyesült szót. István birodalmának nagyobb felével. Egyházkerületünk pedig kereste és megtalálta a belső szövetséget a Királyhágóntól levő ref. egyházkerületekben. Nem hiszem, hogy hitünk ereje nyerne ez által; hiszen a hit ereje nem a hívők számában, hanem a hit tisztaságában rejlik. Szent hitünk pedig messze túl van az alakulás stadiumán, nincs mit tartani *szakadástól*. De hiszem igenis, hogy nyerni fogunk hitünk gyakorlatának hatalmában: kell, hogy nyerjünk azon szövetség által egyházi alkotmányunkra, szervezetünkre nézve.

Igen nagyfontosságúnak és megnyugtatónak tartom, hogy az országos zsinat az erdélyi egyházkerületnek az AC és CCI. részeiben és az 1691. évi Leopoldinum diploma 2. 3. pontjaiban biztosított jogát és a több százados különállás folytán kifejlett alkotmányos szervezetét érintetlenül hagyta, és részére fentartatik, hogy alkotmányát jövőben és a képviseleti rendszer elveivel öszhangzóan fejleszthesse, kötelessége lévén a teendő módosításokat a konventnek, illetőleg a zsinatnak bejelenteni.

Köztudomásu dolog ugyanis, hogy a mult időben és egészen korunkig, egyházunknak állása szabadabb, függetlenebb volt, mint a magyarországi ev. ref. egyházé. Amennyiben előnyökkel most is bírnak, ne azok feláldozásával válnak egyenlőkké, hanem inkább azáltal, hogy másokat is azok megszerzésére segítsünk.”

A hosszas éljenzéssel fogadott megnyitó-beszéd elhangzása után a jelen volt tagok számbavételén s a határozatképesség megállapításán, dézsi egyházmegyénk új jegyzője Pap István, ünnepélyesen feleltetett, s az új közgyűlési tagok az igazgató-tanács véleményes jelentése alapján igazoltattak. Azután segédjegyzőkké kinevezettek: Nagy Lajos, Berényi János tanárok, Borbáth Pál és Elekes Viktor, egyházmegyei jegyzők. Majd az indítványok, a kérvények, sérelmi ügyek átvizsgálására és véleményezésére, a szükséges feliratok szerkesztésére, az egyházkerületi pénztár, a püspöki kezelés alatt álló pénzek számadásának, a testvér-egyházkerületek jegyzőkönyveinek megvizsgálására, úgy az 1883. évi egyházkerületi költségvetés felülvizsgálására és a szavazatok beszedésére küldettek ki a 3—3 tagból álló bizottságok. Ez utóbbihoz tételtek át a marosi egyházmegyének azon indítványa, hogy jövőre az egyházkerületi közgyűlésnek ne legyen tagja minden középiskolai rendes tanár, hanem a tanári kar minden középtanodától 2—2 képviselőt küldjön, valamint a nagysajdinak azon — az egyházmegyei gondnokoknak egyházmegyéjük közügyei iránt tanúsított részvétlensége által indokolt — indítványa is, hogy jövőre azon egyházmegyei gondnok, ki az egyházmegye ügyeinek intézésében s az egyházmegye közgyűléseiben egy évig részt nem vesz: egyszerűen hivataláról lemondottnak tekintessék. Utóbbi indítvány különösnek fog tetszeni az erdélyi ügyekkel ösmeretlen előtt; dehát van egyházmegye, amely főgondnokát egy évtized óta, sőt sohasem látta tanácskozási termében.

A bizottságok kiküldése után, a középtanodai rendes tanárok választása módozatait megállapító 1881-iki közgyűlés

azon határozata, hogy a folyamodók képesítettségének megállapítása s a képesítettek közül leendő kijelölés végett kiküldendő, s a középtanodák előljáróságainak és az igazgatótanácsnak képviselőiből, s az egyházkerületi tanügyi előadóból álló bizottságba, az egyházmegyei gondnokai és espereseiből 4 tag választassék, foganatosított, s kétizbeni titkos szavazás útján megválasztattak B. Bánfi Dezső és Gáspár János világiak, Vályi Pál és Szabó Pál esperesek.

Következett az annyit vitatott, szellőztetett ügy, a kamarai javadalmak kérdése, a járandóságok megállapítása, s a kiosztás arányának az igazgató-tanács általi előterjesztése. Mivel véleményes jelentésében maga az igazgató-tanács kérte, hogy munkálatai s főleg a javadalomban való részesítés jogossága és aránya fölött való véleményadásra egy bizottság küldessék ki, ez Pogány György elnökle alatt az érdekelt testületek következő képviselőiből alakított meg: Zeyk József, dr. Szűcs Emil, Veress Ákos, Szacsvai Sándor, Dózsa Miklós és Kassai Ignác gondnokok, Makrai Domokos, Bód Károly és Szabó Sámuel tanárok, Solymosi István, Szylveszter D., Demeter S., Tokos S., Szakács I. és Hegedűs Lajos. E bizottsághoz tétetett át a zilahi főtanoda azon kérvénye, hogy egy Apafitól származó, s véletlenül a napokban előkerült alapító-levél értelmében, az 50 magyar forint javadalomban részesztessék, mit a főtanoda, mivel az alapító-levélről eddig senkise tudott semmit, sohasem élvezett.

(Vége köv.)

Szylveszter Domokos.

Követésre méltó példa.

„Jó a nép, óh uram, csak apja légy, magától édes gyermeked leend.“ Igaza volt a nagy költőnek, Tompának, mikor ezt mondotta. Ha találkoznak is a nép között hűtelenek, hálátlanok, de mindég lelünk olyanokat is, kik vezetőjük, oktatójuk, ugyszólván, második atyjuk iránt tiszteletet és szeretetet mutatnak. Példát adott erre Szabolcsmegyében egy kis igénytelen község, Szakoly. Volt az ottani ref. gyülekezetnek egy veterán tanítója, Balogh Antal, ki a népnek őszinte szeretetével, hivatalos szorgalmával nemcsak egyházának, de — felekezet nélkül — az egész községnek megnyerte tiszteletét és szeretetét. De eljött reá is az az idő, midőn ereje megtört s a betegség hivatalos dolgai mellől ágyba fektetvé. Másutt ilyenkor úgy tesznek, hogy tekintet nélkül a kiérdemült szolga családjára, elveszik tőle fizetése felét s oda adják a melléje rendelt segédnek. A szakolyi ref. egyház ezt nem tette, hanem módot keresett arra, hogy a tanítási ügy se szenvedjen, a beteg tanító családja se maradjon kenyér nélkül. A mód meg lett találva. A helybeli ref. lelkész úr saját felelőssége alá vállalta az iskolát, míg a kiérdemült tanító állapota jobbra fordul. Azonban félévi szenvedése után eljött érte a halál s itt kellett hagynia három apátlan és anyátlan árva gyermekét s 68 éves nagyanyjukat az emberek könyörületére. De igaza van az írásnak, hol azt mondja: midőn „legnagyobb a veszély, akkor van hozzánk legközelebb az Isten.“ Épen a kidőlt családapa temetése napján választotta meg Szakoly községe a három árva egyikét egyhangulag községi jegyzőnek. E ténnyel kezdte meg e nép leróvni háláját tanítója iránt. Azután megindul-

tak az adakozások önként a temetési költségek fedezésére. Különös elismerésünket érdemli meg e tekintetben *Veisz Lipót* úr, ki 10 o. é. frttal járult a temetési költségekhez. Az eredmény az lett, hogy a temetési költségen felül az elhalt tanító egy Debrecenben tanuló árvájának egy öltöző ruha is vásároltatott a szíves adakozásokból. Egy jószívű uraság díszes oszloppal jelölte nyughelyét. Az egyház az egész jövedelmet kiadja az árván maradtaknak a jövő sz. György napig. Addig pedig a megválasztandó tanítónak kosztját a ref. lelkész egy helybeli urasággal kegyesen megajánlották. Az egyház pedig az új tanító méltányos díjazását magára vállalta. Adja Isten, hogy a tanító mindenütt így érdemelje ki hívei háláját. Az egyházak pedig vegyennek tanulságot ebből ily tisztelettel és ily hálával kísérni sírjába a kiérdemült szolgát.

Görömbei István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** B. *Radvánszky Antal*, Zólyom megye főispánja s a magyar evangélikus egyháznak főfelügyelője, f. hó 7-ikén, délelőtt 11 órakor meghalt. Közéletünk egyik kiváló és tevékeny alakját, egyháziéletünk egyik világi fejét s legáldozatkészebb tagját vesztette el az elköltözött nagy férfiuban. Hosszu időn át volt Zólyom megyének főispánja s felügyelője a bányai ev. egyházkerületnek; Zsedényi Ede halála után pedig a közbizalom ez evang. egyház főfelügyelői díszes hivatalába emelte s hivatalát 1879. szeptember 11-ikén foglalta el s azzal kezdte meg, hogy 2600 frt. alapítványt tett egyházi és iskolai célokra. Csak alig néhány napig volt beteg, s elköltözése annál nagyobb fájdalommal hathat mindnyájunkra, mert arra távolról sem valánk elkészülve. Nyugodjanak a nagy szellem porai békével, örök hálánkkal és tiszteletünkkel környezve; áldott emléke pedig legyen nagy és nemes tettekre intő példa mindnyájunkra nézve.

— **A schwéd egyházi élet köréből.** Schwédországban még 1877-ben indult meg egy havi folyóirat, az „Igazságkereső“ cím alatt, mely azon célt tűzte maga elé, hogy egy zászló alá gyűjtse azokat, kik nem voltak megelégedve az ottani egyházi állapotokkal s mint programjában kifejezte magát: „akik már bensőleg különben is szakítottak az egyházzal s kik egy elfogadhatóbb és életrevalóbb értelmi és gyakorlati keresztyénség életbeléptetése után vágyakoztak.“ Ez irodalmi vállalat egész mostanáig egészen zajtalanul működött; most azonban odáig jutott, hogy *Bergen Károly*, hírlapíró vezetése alatt egy „Schwéd protestáns egyletet“ alakított az összetoborzott elvtársak részvéte mellett. Mi ez egylettől azonban azért nem várhatunk valami számbavehető és üdvös eredményt, mert bár protestánsnak nevezi magát, kebelébe örömmel fogad fel bármely vallásu híveket, pedig tudjuk, hogy ez az út már nálunk sem vezetett és nagyon természetesen nem is vezethetett célra, mert ilyen dolgokban a humanismus egyjelentőségű a szintelen ingatagsággal s csálhatlan bizonyossága a határozott elvek hiányának.

— **Drága győzelme a keresztyénségnek.** Schwédországról emlékeztet meg, érdekesnek látjuk feljegyezni

hogy a schwéd szabad egyház mostanában tartván meg nagy zsinatját, azon, egyebek közt, bemutattatott a zsidók megtérítésével foglalkozó missiói társulat mult évi költségei, mely összesen 6680 font sterlinget tesz. A keresztyén vallásra térítettett összesen 7 izraelita, ezek között 2 budapesti vala; amely adatból könnyű kiszámítani, hogy egynek-egynek megtérítése 11,000 frtba került. Ha e roppant összegből, mint igen hihető: a lelkiismérek különösebb meggyőzésére is fordítottat valami, nem hiszszük, hogy az ilyenek szívvel, lélekkel lettek keresztyénekké.

— **A dunamelléki ref. egyházkerület,** f. hó 5. és következő napjain tartotta meg Budapesten évi közgyűlését, Török Pál, szuperintendens és gróf Lónyay Menyhért, főgondnok elnöksége alatt. Török Pál, szuperintendens hosszasan vázolta a lefolyt év eseményeit s ezek között a zsinat vívmányait; kegyeletesen emlékezett meg Molnár Aladár elhunytáról. A vallásos buzgóság és áldozatkészség szép tanujeleként emelte ki, hogy az egyházi közvagyon a lefolyt évben, a gyülekezetek áldozatkészsége útján 72,639 frttal, egyesek adakozásából pedig 32,500 frttal, tehát összesen jóval több mint 100,000 frttal növekedett. Hosszas megbeszélés tárgyát képezte a kecskeméti jogakadémia fenntartásának vagy megszüntetésének kérdése. Többoldalu felszólalások után, végre, nagy szavazat többséggel azon határozat mondatott ki, hogy az egyházkerület hajlandó beszüntetni a kecskeméti jogakadémiát, ha erre, mint szintén egyik szerződő fél, Kecskemét városa is rááll. Bárány Miklós, mint zsinati képviselő, felkóretni határozatott, hogy a zsinati törvényeknek minél előbbi szentesítésére nézve tegye meg a szükséges lépéseket. Dobos János, ismert jelesünk, aggkora miatt, a főjegyzőségről leköszönt, de az egyházkerület, érdemei iránt való hálából és tiszteletből meghagyta nála életfogytáig a főjegyzői címet. Kívánjuk, hogy mindnyájunk közörmére, még sokáig viselhesse azt és legyen dicsekvés tárgya továbbra is protestáns egyházunknak!

— **Megjelent** és szerkesztőségünkhöz, ismertetés végett beküldetett a „Magyar Prot. egyházi és iskolai Figyelő“ május-juniusi kettős füzet. Tartalma a következő: 1. „Isten a kezdet és végezet s az ember a teremtés koronája.“ Egy bombasztikus, legnagyobb részben érthetetlen értekezés-féle, mint láthatjuk: egy igen világos és már sokképen szépen megvilágosított kérdés felett. Írója abban keresi a tudományos mélységet, hogy senkise értse meg. Ítéletünk igazolásaül, csak a következő épületes tételét írjuk ide: „Az érvek érvének legerősbike azon kétségbevonhatlan valódiság, miszerint az ember szellemi képzettségének legalsóbb fokán, mit bárgyuság neve alatt ismerünk, a nemi szaporodás lehetőségétől is megfosztatott, holott a fajoknak s így az embernek is, egy ős-pártól való leszármazása épen nem okadatolja azt, hogy az emberiségnek képességileg hátramaradt tagjai, a bárgyuk, mint még fejlődők, tehát közelebb állók az ős-alaphoz, épen a nemi tovább származás folytán miért nem tökéletesülhetnek.“ 2. „A presbyteri egyházkormányzat Sekóciában.“ Száraz paragrafusok fordítása a nevezett egyház életét mozgató szellem és elvek ismerte-

tése helyett. 3. „A fehérhegyi útközet befolyása.“ Csuthy Zsigmond derék, kiváló egyháztörténeti tanulmánya. 4. Ivánka Sámuel szigorú, de tárgyilagos és nagy szakértelemmel való bírálata az új énekes-könyvbe szánt énekkísérletek felett. 5. Külmissio. 6. Külföld. Végre Könyvbírálatok, külföldi lapok után oly könyvekről, melyeket a rovat vezetője sohasem látott, annál kevésbé tanulmányozott át, telve oly szembeeszköztető tévedésekkel, melyek egy tudományos folyóiratban kétszeresen megrovandók. Neki a „Theologische Symbolik“ „Hittani symbolika“, Mezgernek a felsőbb gimnáziumi osztályok számára készített tankönyve, az exegesisnek *segéd tudománya*; a Homiletika, Lyturgika nem gyakorlati theologia, mert erről külön cím alatt szól . . . Könyvelmő tájékoztatás az ilyen!

— **Figyelmeztetés.** „A nagy-kállói ev. ref. egyháztörténete“ című művemnek egy része már kikerült a sajtó alól s július végére, az egész mű megjelenik. Figyelmeztetem s tisztelettel kérem azokat, kiknél „felhívásaim“ még kint vannak és szerény művemet megrendelni szándékoznak, miszerint eziránt való elhatározásukat velem mielőbb tudatni méltóztatassanak. Kérem ezt annyival is inkább, mivel a f.-szabolcsi ref. egyházmegye multjáról is egybefüggő és a történelmi háttérrel is részletesen feltüntető vázlatokat kívánván nyújtani, a mű nem hét ívre — mint a felhívásban jelzém — hanem legalább is tíz nyomtatott ívre fog terjedni; és a csekély előfizetési díj (50 kr.) mellett, még tömeges megrendelések következtében is, a kiadási költségeknek csak kis részére számíthatok. N.-Kállón 1882. június 4.

Görömbei Péter, n.-kállói ev. ref. lelkész.

— **Papválasztás.** A szatmári ref. egyházmegyébe kebeleztetett kisari, elsőrendű egyház lelkészi állomása, a Kenyeresy Sámuel halálával megürülvén: arra máj. 21-ikén általános többséggel Thúry Zsigmond, porosalmi segédlelkész választatott meg, ki hivatalát azonnal el is foglalta. Sok szerencsét a jótörekvésű ifjú lelkésznek!

— **A Talmudot** dr. Klein Gyula, szigetvári főrabbi, magyar nyelvre fordítja. Fordításából az első füzet már meg is jelent, bő és a felfogást megkönnyítő jegyzetekkel. A fordító ügyesen cáfolja meg azon ellenszenvet és alaptalan vádakát, melyek e könyvvel szemben a közvéleményben szintén hagyományossá lettek. A fordításról Szász Károly is elismerőleg nyilatkozott, s mindenesetre csak üdvözlőnk lehet a derék vállalatot, már csak azért is, mert e könyvet eddig bizonyos titokzatos homály fedé el a laikus világ előtt, s most dr. Klein Gyula alkalmat nyújt arra, hogy az érdeklődők közelebből is megismerkedhessenek tartalmával.

— **Panszláv röpirat.** A hirhedt Hurbán fia Milosláv „Tátránk védelme és diésősége“ c. alatt terjeszti ismeretes gyűlöletét a magyarság iránt. A véres-szájú röpiratban a magyarokat rablóknak, testi és szellemi nyomorékoknak, koldusoknak nevezgeti; akiknek csillaga — mint ő hiszi — tűnőfélben van, a tótoké ellenben most kezd hajnalodni. Csak sast nemzenek a sasok!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sort többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Potestas ecclesiastica.“ Bierbrunner G. „Leendő néptanítóink előképzettségének mértéke.“ Kapitány J. „Templomi szószék.“ (Könyvbírálat, folytatás). „Az erdélyi ref. egyházkerület közgyűlése.“ (Vége). Szylvester D. „Vegyes közlemények.“

Azon tisztelt olvasóinkat, kiknek előfizetésük e
hó végével lejár, szívesen kérjük előfizetésük vagy
megrendelésük megújítására.

Előfizetési feltételek:

Félévre 2 frt. 50 kr.

Negyedévre . . . 1 frt. 25 kr.

Az előfizetések vagy megrendelések t. Búza János
tanár úrhoz küldendők. Kiadó-hivatal.

Potestas ecclesiastica.

Ha a „Confessio Augustana“ 7. és 28-ik fejezetét egymással párhuzamba tesszük, nyilvánvaló, miszerint a hitjavítók főtörekvése nemcsak oda irányult, hogy a reformáció hitfogalmai lehetőleg tüzetesen körvonaloztassanak, hanem céljuk egyzersmind az is volt, hogy emez új és a római kath. egyház hierarchikus jellegétől eltérő protestáns hitnyilvánulások számára a legmegfelelőbb egyházi szervezet alkottassék meg. Ez az oka annak, hogy a „Confessio“ 28-ik fejezetében, mely a püspöki hivatalról, illetőleg a püspök egyházi hatalmáról szól, majdnem töprenkedő gond fordítatik arra, hogy e hivatalról való protestáns fogalomnak a hasonló római kath. fogalomtól való eltérése szintén szembeszökő legyen. Minden itt felhozott érvek és idézett szentírási helyek azt iparkodnak ugyanis kimutatni, hogy a protestáns püspök, vagy tágasabb értelemben pap, nem hierarcha, nem oly föltétlen ura híveinek, ki azoknak jogos vallási igényeivel mitse törődven, minden egyházi intézkedéseit a „mandatum Dei“-re való hivatkozással védhetné. Ha mindazt, mi a hivatolt 28. fejezetben mondva van, összefoglaljuk, abból nyilván kitűnik, hogy a püspök egyházi hatalmának egyedüli fegyvere az isteni ige; emellett ott e hivatal arra is figyelmeztetve van, hogy az egynémely olyan

jogok élvezetében is van, amelyek már emberi törvények alapján a sajátjai; a hívek pedig intetnek, hogy még a püspöknek is felmondhatják az engedelmességet, ha átalán olyasmit követelne, mi a szentírással ellenkezik. Nyilvánvaló, hogy ezek szerint a protestantizmusban különböző egyházi rendről nem lehetett szó és hogy a „potestas ecclesiastica“ oly országokban, melyekben az uralkodó protestáns volt, a kormányra, az olyanokban pedig, melyekben ez az eset nem létezett, a hívek egyetemére ruháztatott.

De az úgy, mint a tapasztalat mutatja, ezzel végérvényesen nem intéztetett el. Mint a gyakorlati életbe mélyen bevágó minden kérdés, úgy ez is, nemcsak ismételt javítási kísérletnek volt folyvást kitéve, hanem koronkint heves eszmeharcokat is idézett elő. Egyrésztől ugyanis a katolicizmus clerusi rendszere sokkal imposansabb hatalomban tündöklött és tündöklök még napjainkban is, semhogy a protestáns papság azon tagjai, kik keneteljesebb dicsőség után vágyódtak, meg ne áhitottak volna maguk számára is egy kis kath. hierarchiát; másrésztől a protestáns papság túlnyomó része mindentől idegenkedvén, ami csak kathol. színezettel lett volna vádolható, hivatalának magasztosságát abban találta, hogy az Isten országát terjesztvén, példányképe legyen Krisztus ama szeretetének, mely a legcsekélyebb, a leggyarlóbb embertársat sem taszította el magától, hanem magához felemelve vezette azt az Isten színe elébe. Ez állásponton a protestáns pap nem parancsoló ura, hanem hű szolgája az egyháznak.

Ez ama két nézetáramlat, mely a protestáns egyházban, valahányszor csak új szervezkedésről, vagy a létező szervezetnek megváltozásáról van szó, mindannyiszor harcra kél egymással. A protestáns Németországra vonatkozólag, például szolgálhatnak e tekintetben Stahl Frigyes Gyula és Schenkel Dániel. Stahlnak minden munkája bizonyosságot tesz arról, hogy Luther nem nagyon tévedett, midőn korának egynémely protestáns

igehirdetőjére humorosan ezt jegyzé meg: „Ist das Pfäfflein noch so klein, so steckt ein kleiner Papst darein.“ Az ő: „Die lutherische Kirche und die Union“ című művében a 274-ik és a következő lapokon többek közt ezeket mondja: „Mindazáltal az egész reformáción keresztülvonul az egyház lényegének egyoldalú felfogása...“ „Luthernél is megesik az, hogy ő a hívők egyházát a tapasztalati egyházzal cseréli fel. Emez egyoldalúság folyománya aztán az, hogy hitvallási okmányainkban az egyház már mint a hívőknek oly egyeteme határoztatik meg, melyben az evangelium helyesen tanítatik és a sákramentumok szereztetés-szerűleg szolgáltatnak ki, mintha bizony az alak és tagok szerint való osztályozás lényegéhez sem tartoznának. Továbbá ezen egyoldalúságból fejlődött ki ama későbbben oly közönséges nézet, hogy kezdetben és magától Istentől csakis a láthatatlan egyház, mint a benső hitnek köteléke, keletkezett és csak aztán származott ebből a látható egyház; azaz a hittől áthatott emberek alkották meg eme látható egyházat. Végre ezen túlságig vitt egyoldalúságból fejlődött ki az a legujabb felfogás is, melyszerint a „ministerium verbi divini“-féle hivatal már nem magától az Istentől szereztetett, hanem csak az egyháztól; annak szabad átruházása folytán, a rend érdekében hozatott be; amely felfogás szerint tehát, ezen hivatal az egyháztól nyerte felhatalmazását. Ezen egyoldalúság azonban még egy másikat is szült. Azt nevezetesen, hogy az új-szövetség hivatalát csak a predikáció és a sákramentumok hivatalának tekintik... a látható egyház egész kormányzását pedig e hivatalon kívül eső oly valaminek tartják, amely kormányzás vagy az egyházat, vagy — a körülmények szerint — az államfőt illeti, vagy amit gyakran seholy tudunk elhelyezni. Általában az egész reformáció azon törekvést tünteti fel, melynélfogva a Krisztus által alapított tanítói és lelkipásztori hivatal egyszerűen „az isten ígéje körül való szolgálattá“ tétetik, azaz az egyház kormányzása tőle elválasztatik. A ref. egyházban eme törekvés egész szigorral s következetesen van keresztülvive, s szervezetének ez meghatározó elvét képezi. ... Én ellenben azt állítom, hogy e hivatal a Krisztus által szereztetett, s képes is vagyok bebizonyítani, hogy a pásztori hivatal egyszersmind a benső és külső kormányzásnak is a hivatala. Az üdvözítő hivatala — a ministerium verbi divini — és az egyházkormányzat hivatala — *κυβερνησις* — egyenlő lényeges alkatrészei emez egy és oszthatatlan hivatalnak.“

Stahlnak attól való irtózása, hogy a „potestas ecclesiastica“ a hívek egyetemére, szűkebb értelemben, az egyházközsekre szállhasson, még tisztábban kitűnik, ha „Die Kirchenverfassung“

című művének II. rész, 660. s következő lapjain található nyilatkozatait olvassuk el. Stahl itt ugyanis azon nézetben van, hogy a római kath. államfőknek a protestáns egyházra vonatkozó jogai a következőkből állnának:

1. „Az általános felségjogból.“ 2. „A legfelsőbb egyházi hatalomból — *jus episcopale* — mely azonban az ily kath. államfőket csak alaki minősége szerint illeti, de amelynek folytán azért a protestánsok számára az egyházkormányzási hivatalnokokat mégis kinevezhetik.“ Ebből természetesen, mint azt 1865-ben nálunk egy consistorialis szellemű evang. pap ki is emelte, az következne, hogy a kath. államfő jogaihoz is tartozik az, hogy az országában létező prot. egyházat oltalmazza; kanonjait helybenhagyja; megválasztott papjait, püspökeit és világi felebbvalóit vagy megerősitse vagy a megerősítést tőlük megtagadja; iskoláit inspiciálja, azoknak terveit megállapíttassa, igazgatóit megerősítse sat. Azért óhajtatott pedig ez, mert az illető evang. pap keserű panaszokra fakadt amiatt, hogy a mi hazai prot. egyházunkban is felcseréltetett a „*congregatio sanctorum*“ fogalma a „*multitudo promiscua*“ fogalmával és ennek folytán az utóbbi nemcsak alapja lett egyházi szervezetünknek, hanem birtokosa is a „*potestas ecclesiastica*“-nak. Így történt aztán — úgymond — hogy a pap nálunk ezen *multitudo promiscua*-nak hivatalnokává váltott. „A lelkész a vallási társulat mandatáriusa, legkedvezőbb esetben moderatorja, de, mint annak szolgálja, mindig alá van vetve a presbyteriumi többség határozatainak, mert őt az egyház választván és fizetvén, ő annak megbízása folytán csakis az egyházközség nézeteinek és határozatainak tolmácsa.“

Magától érthető, hogy ezen állásponton álló protestáns papok külföldön és nálunk is, azt óhajtják, hogy a „*potestas ecclesiastica*“, a kormány végelintézési hatalma és oltalma alatt, egyedül a papság kezében legyen; a nép pedig, a kath. laikus világ módjára, abból teljesen kizárva maradjon.

Egészen ellenkező álláspontot foglalnak el közülünk azok, akik a protestáns általános és egyházugyekezeti szabadságot és önmeghatározási jogot világért sem áldoznák fel, még az egész katolikus clerus hatalmának megnyerhetése fejében sem. Emez álláspontnak a külföldön Dr. Schenkel Dániel a lelkesült szóvivője. Ő „*Das Wesen des Protestantismus aus den Quellen des Reformations-Zeitalters*“ című művében, többek közt, ezt mondja: „Az a tudat, hogy a krisztusi egyháznak alapját az egyházközség képezi, jelenleg már a kath. keresztyénekénél is kezd ébredni; a reformáció e tekintetben reájok nézve is megtörtént; ők is részesülnek a protestantizmus áldásaiban. Mindezekelőtt azonban az szükséges, hogy a protestantizmus emlékezzék meg saját valódi lényegéről;

mert különben nem leend képes a várakozó népek lelkiismereti felszabadítására hivatott küldetését betölteni. Kiváltképen azon igazság teljes megismerésére kell jutnia, hogy hatalmának súlypontja nem a hivatalban, hanem az egyházgyülekezetben fekszik és hogy a hivatalnak a protestantizmusban általában csak mint az egyházközség hivatalának van értelme és értéke... „Ki vállalta magára a felelősséget, hogy egy tizenegymillió lelket számláló egyházközség élén álljon? Egynehány oly jogász és theologus uralkodik a 11 millió protestáns felett, kit, az országos egyházközség minden alkotmányyszerű hozzájárulása nélkül, az uralkodó nevezett ki. Ezek pedig a „szabad és önálló” nyilvánított egyház felett anélkül uralkodnak, hogy az országos egyházközség egy szót is szólhatna hozzájuk, vagy hogy oly közeggel bírna, mely óhajait és szükségait némiképen érvényesíthetné. A tudomást melyet ez az uralkodó által alkalmazott egyházi főhatóság az országos egyházi állapotokról nyer, az ő általa alkalmazott alattas egyházi közegek, tehát tulajdonképen önmaga által nyeri és mégis csodálkozunk, hogy ily állapotok befelé semmi tartósságot megalkotni, kifelé pedig semmi tekintélyt terjeszteni nem bírnak, s hogy azok mellett senki más nem nyer, mint épen a római katholicizmus. „Nem célzatosság nélkül terjesztetik azon aggodalom, miszerint azon esetre, ha a szabad és önálló egyházközségi élet megalkottatnék, a protestantizmus nagy veszélyeknek és megrázkódtatásoknak menend eleibe. Egy elvadult tömeguralomnak, egyházi demagogiának és világosság után hajhászó hitetlenségnek rémképei varázsoltatnak fel egész pathosszal. De itt egészen más forog kérdésben, mint rémek. Itt az egyházpolitikai igazság, valódiság és bölcsesség eszméiről van szó... és ezen eszmék kérlelhetlen szükségességgel követelik, hogy a prot. egyház lényegének bensejéből és mélyéből alkotmányyszerűleg szerveztessék... A mi német egyházi viszonyainkon legsajnálattal mérhetőbb azon kétes fény, mely felettök lebeg. A protestantizmus nevében ásatik alá a protestantizmus.”

Eddig Dr. Schenkel, s ámbár ő, mint ez magától értetlik, a német protestantizmusnak az eddig érvényben levő consistorialis rendszerből való felszabadítása érdekében szólal fel, mint már kiemelttem: mégis bizonyos az, hogy hazai papságunk azon része, mely a protestantizmus lényegéről tisztában van magával, szíve mélyében magáévá teszi a német tudós azon meggyőződését, melyszerint a protestantizmusban a papi hivatalnak csak mint az egyházközség hivatalának van értelme és értéke, és hogy a „potestas ecclesiastica” nem a papi rend-

nek kiváltsága, hanem az egyházgyülekezetnek kizárólagos joga és birtoka.

Ha futólagos pillantást vetek hazai protestáns egyházunk multjára, szerény nézetem szerint, ez a meggyőződés, ez az elv volt azon erő és hatalom, mely egyházunkat minden viszontagságok között fentartotta s képessé tette arra, hogy isten segítségével minden ellene intézett irtó-háborút szerencsésen visszaverjen. Ki nem emlékeznék közülünk például a patens időre, amidőn a papságnak oly kecsesetű hatalmi kilátások nyíltak meg?! Különösen az ágostaiaknál, nem egy papnak szíve telt el örömmel amiatt, hogy most már a kormány közegei által támogatott és kormányozott tekintélye nagyobb és szentebb leend, s hogy ő, ki hosszú időn át fáradozott a tudomány mezején, most már mentve lesz azon, szerinte: „malum necessarium”-tól, melyszerint egyszerű, földművelő presbýterekkel vagy egyháztagokkal osztsa meg egyenlő joggal az egyházkormányzási fáradalmakat? És mit tettünk a protestáns hierarchia ezen kegyadományával, amely csinos, tetszetős formában, azon ürügy alatt terjesztetett elénkbe, hogy a „potestas ecclesiastica” többé nem a „multitudo promiscuának,” hanem a „papi rendnek” leend birtoka? Visszautasítottuk azt... Győzött bennünk az az egyedül helyes protestáns meggyőződés, hogyha mi eltasztjuk magunktól híveinket, ezzel ellökjük lábaink alól egyedül biztos alapunkat s korántsem urak leszünk, hanem ellenkezőleg, méginkább mint előbb, oly szolgák, kik a világi hatalom szeszélyeitől függenek és saját népüktől gyűlöltetnek. — Éreztük, hogy a katolikus, a valódi hierarchikus egyház papjának állása korántsem magasztosabb, mint azon prot. papnak állása, kinek „potestas ecclesiastica”-ja híveinek őszinte szeretetében fekszik. És mert ezen meggyőződésnek hódoltunk, győztünk!

Távol vagyok attól, mintha ezen elmefuttatásom által azt akarnám állítani, hogy honi prot. egyházunknak semmiféle reformokra nincsen szüksége; hogy maradjon minden a réginél. Nem! De igenis, bevallom, hogy én kötelességemnek azt tartom, hogy drága egyházunknak minden körülmények között teljes szívemből azt kell kívánnom, hogy bármi reformokat létesít is, attól őrizze meg az Isten, hogy a „potestas ecclesiastica” kizárólagosan papjainak kezébe tétessék le.

Bierbrunner Gusztáv.

ISKOLAI ÜGY.

Leendő néptanítóink előképzettségének mértéke.

Pár évtized óta nagy haladást mutat a tanítóképzés hazánkban. Régebben csak az olyan ifju lépett a tanítói pályára, aki pap nem lehetett; vagy aki, bizonyos körülmények miatt, kiszorult a maga-

sabb iskolából, s más pályát nem találván, tanító lett anélkül, hogy erre a pályára különösebb benső hajlamot érzett volna magában, s különösebben előkészült volna arra. Voltak ugyan kevesen, akik hit-tani tanfolyamot végezvén, hároméves tanítóságra mentek és véglegesen is ezen a pályán maradtak. Még ezek csak értettek a tanításhoz, mert bő ismerettel rendelkeztek; de akik a gimnáziumból, vagy sokszor csak a népiskolából léptek a tanítóságra, ezek vajmi keveset tudtak a tanításhoz. Tanítottak úgy, mint őket tanították. A tanításban követendő egyöntetű eljárásról szó sem lehetett; mert mindenkinek saját módszere volt.

E bajon segitendő: állítottak fel a felekezeti és állami tanítóképezdek, amelyek, hogy mennyivel előbbre vitték a népnevelést: nem szükséges bizonyítgatnom.

Tévedne azonban, aki azt hinné, hogy napjainkban a népnevelés már tökéletes; hogy a képezdek berendezése, az abból kikerült egyének képzettsége, kívánni valót többé már nem hagyja fel; világért sem. Igen sok még itt a tenni és javítani való.

Legnagyobb baj azonban, nézetem szerint, az, hogy *nem egyenlő és elegendő előképzettséggel lépnek az ifjak a képezdébe*. Egyik felvételi vizsga, másik négy gimnáziumi osztály bevégezése után vétetik fel ezen szakiskolába és itt mindjárt az első évben tanítatják neki olyan tantárgy, p. o. észtan, a mely nem 15 éves gyermeknek és nem négy gimnáziumi vagy annyit sem végzett tanulónak, hanem a hetedik, vagy nyolcadik gimn. osztálybeli ifjunak is dolgot adna. Baj továbbá az is, hogy rövid három év alatt oly temérdek tananyagot kell, a képezdei tanterv szerint bevégeznie, melyet, ilyen előképzettség mellett, két-annyi idő alatt is elég lenne a növendéknek jól feldolgoznia s megérteni. Hiszen a tudomány megértésére idő kell. Amint a kitűnő nevelész, *Brassai* mondja: „Keveset, de jól és lassan;“ mert *Erdélyi János* költő és bölcsész közmondásszerű intése is ez: „Az elme, mint az alma, időre érik.“

Belátták a népnevelést intéző magasabb körök is, hogy három év kevés a tanítóképzésre; ezért emelték már fel ez iskolai év folytán, pl. Budapesten négyosztályúvá a képezdet és fogják felemelni jövőre valamennyit.

Az én szerény nézetem szerint, nem a képezdei osztályok számát kellene növelni, hanem nagyobb alapkészültséggel venni fel bele a növendékeket, hogy így mindazon tudományokat, melyek jövő pályájukra szükségesek, megérthessék és magukat önszorgalom útján, az idegen nyelvű irodalom termékeiből is könnyebben képezhessék tovább.

Aki a tanítói hivatal számtalan teendőit, csak távolról és részben ismeri is; aki tudja, hogy a tanítóra Istennek legnemesebb teremtménye: a szülék féltett kincse, a haza reménye, a gyermek nevelése bízatik, az belátja, hogy a tanító annál inkább megfelelhet magas szentes hivatásának, minél szélesebb ismerettel rendelkezik, s ha mindazon tudományokat már az iskolában megszerzi, melyek minden művelt embernek szükségesek. Ezt pedig csak úgy érheti el, ha az *érettségi vizsgát leteszi ő is*, mint a pap, ügyvéd, orvos, mérnök sat. Mert a ki nyolc évig járt a gimnáziumba, az bizonyosan többet tanulhatott, mint aki négy évig járt. Ha többet tanult, azután még többre lehet tanítani a képezdében; úgyszólván két

év alatt megtanítható lenne a nevelés-, módszer- és oktatástanra. A többi tudományok, kivéve a zenét és rajzot, de még ezeket is, csak a módszeres kezelés végett kellene elismételni s ismétlés közben kibővíteni. Míg a mai berendezés mellett a *mit* kell tanítani a képezdében, akkor a *hogyan* kellene. Míg most a reál-tudományokból, meg a latin és német nyelvből igen keveset tudnak képezdészeink, pedig pedagógiájuk hemzseg a latin szóktól, melyeket aligha értenek, akkor megértenék azt is, sőt hírlapolvasás közben tudnának felvilágosítást adni a népnek is, pl. a falusi olvasó-körben, míg jelen képzettségük mellett, bizony igen-igen sok kifejezést nem értenek, s igen sokszor kell pirulniok mások és önmaguk előtt is, mert fájdalom, még jelesebb magyar íróink is használják, sokszor szükségtelenül is, a latin és más idegen kifejezéseket.

Mily helyes az, hogy a pap, orvos, ügyvéd, mérnök, sőt még az erdész is, az érettségi vizsga letétele után kezdje meg a szakmájába tartozó tudományok tanulását. A néptanítótól miért nem követeljük ezt? Bizony ha ezt követelnők, akkor tökéletesebb lenne a tanítóképzés és sokkal előbbre menne a népnevelés!

Mintha hallanám, mondják sokan, hogyan lehet ilyet kívánni oly csekély fizetésért, aminő jelenleg sok tanítónak a díjazása?! Igaz, hogy sok helyen csekély a fizetés, de ezelőtt még több helyen volt csekély; a fizetést az egyénhez szabják többnyire; képzettség embernek mindig többet adnak, vagy legalább kell, hogy többet adjanak, mint a képzetlennek. A népoktatási intézetek kimutatását ha meg-nézzük, úgy találjuk, hogy a tanítók fizetése átlag már 100 frittal növekedett. A pár évvel ezelőtt létesített országos tanítói nyugdíjintézet tőkéje már meghaladja a 3 millió frtot. Az Eötvös-alap a múlt évben 2400 frtot osztott ki. A kincstár és egyházi alap után mindjárt az iskolai következik, mely nemsokára nagy anyagi hatalom lesz. Ezen tények nem elriasztani, hanem csalogatni fogják az egyéneket a bár terhes, de mégis határozott fizetéssel és nyugalmi díjjal bíró tanítói pályára. Az ügyvédi, orvosi és még számtalan más pályáknak nincsenek biztos fizetései; ottan az egyének szerencséjüktől, rátermettségüktől függ a jövedelem mennyisége, sőt sokszor a megélhetés, és mégis hány ember küzd hosszú évek során, hogy azon pályák folytatására oklevelet nyerhessen?

Ezelőtt nem volt biztos a tanító állása és fizetése sem volt ennyi és mégis hány hét-, nyolcéves deákból lett tanító, működött az anyaszentegyház veteményes kertjében, különösen a reformátusoknál és nyomorgott oly kis egyházban, melynek tanítói díjlevele alig tartalmazott 100 frtot.

Én azt hiszem: ma, midőn a tanító állása nincs a bizonytalanságnak kitéve, tekintélye, fizetése folyvást emelkedőben van, fognának vállalkozni a képezdébe lépésre akkor is, ha érettségi bizonyítvány kívántatnék tőlök, már azért is, mivel így képezdei tanárokká és tanfelügyelökké is lehetnének.

Az érettségi bizonyítványt annyival inkább meg lehetne próbából követelni, mert jelenben tanítóihiány nincsen, mivel úgy a férfi-, mint a nőtanító-képezdeből sokan kerültek ki, kik állomás nélkül vannak.

Kapitány János.

KÖNYVBÍRÁLAT.

„Templomi szöszék.“ *Közönséges, alkalmi és ünnepi egyházi beszédek. Írta Madarász Imre, n.-k.-karcagi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, aljegyző és levéltárnok. II-ik füzet. Ára 1 frt. 20 kr. Karcag. 1882.*

Ezután egy újévi egyházi beszéd jő. Jel. XIX: 6—7 v. felette.

Mint láttuk: már a karácson is örömnappja volt, az új-esztendő is az, még a tavasz is az lesz... Kérdés, hol itt az alkalmaknak új szempontból való felfogása? Ám hasonlítsa össze bárki a numero III-at, meg ezt a numero VII-et, ugyanazon hanggal és formulával fog találkozni. Amott ugyanis a textus: „Ez a nap az, melyet az úr rendelt, örüljünk és örvendezzünk“; itt „Hallelujah, Hallelujah! örüljünk és örvendezzünk.“ Karácsoni örömünk forrása onnan ered: mert Isten nekünk nemcsak teremtőnk és urunk, hanem szerető édes atyánk is; új-esztendőben azért vígadunk, mert a mindenható a mi urunk és Istenünk. Hát ez aztán nagyon kényelmes egy szónoki köpenyeg, holott a praedicatornak is szól az intés: legyen változatos és gazdag a tárgyválasztásban s ne mindig csak abban a szűk körben használja talentumait, ahova egyszer véletlenül bevetődött.

De még ha elnézem is a szerző egyoldalu eljárását, kifogásolom ez új-évi beszéd inventióját. Én ugyanis a magam részéről úgy gondolkozom, hogy ez a nap inkább a magabaszállásnak és a komoly számotvetésnek egyik legmeghatóbb pillanata. Ott áll az ember az ó- és az újév határán. Egyiknek a sírjára, másiknak a rengő bölcsőjére borulunk. S miként Dobos mondja: talán még a könnyelmű is megállapodik egy kis időre esztelen örömei között és néhány komoly gondolat nehezedik a lelkére. Miért hát különösebben öröm és vígasság napja e nap? Talán azért, hogy új számot irtunk a vén idő homlokára s az új mindig jobban tetszik, mint az ó? vagy azért, mert Isten nekünk teremtőnk és urunk, a ki igazgatja az időt és annak részeit? De hát ez meg oly általános igazság, hogy például ó-év délutánján is csak olyan öröme lelkesít, mint az új-esztendő első óráiban. Egy kemény operatíot kellene már véghezvinnünk, hogy ebből a beszédből helyes és alkalmoszerű új-évi tanítás legyen. Nevezetesen, felállítanánk propositionak e kérdést: Mire serkent bennünket az új-esztendő első napja? Aztán elhagyva az egész első részt, a szerző által adott második részből megalkotnánk a partitíot eképen: I-szor arra, hogy hálával dicsérjük Istent a multakért; II-szor legyünk hozzá bizalommal a jövőre nézve is. Próbálja meg szerző, talán jobb lesz így, csak egy alkalmas textust kell keresni.

Az egyoldalúságért és könnyelműségért a kidolgozás se nyújt aztán valami gazdag kárpótlást. Átrepül a röpke toll vagy öt levelen, folyván belőle itt-ott olyan barbár constructio, hogy egész kényelmesen megüti a rőföt. Valami újabb vagy érdekesebb felfogással és színezéssel seholsem találkozunk. Megszokott szólamok, ismeretes képek, százszor és ezerszer elcsépeelt gondolatok. Azt mondaná rá a német: „Mehl und Schmalz, aber kein Salz.“

A VIII-ik számú egyházi beszéd ama bibliai szöveget dolgozza fel, melyben az Emmausba menő tanítványok útazása

íratik le (Luk. XXIV. 13—30.). Gyönyörű textus, könnyűnek is látszik; de tökéletes egyházi beszédet írni felette, rendkívül nehéz. Embervilágunk alapos ismerete, mélyen érző lélek, drámai erő, hatalmas ecset, talán egy sokat küzdött életnek gazdag tapasztalata is szükséges volna arra, hogy valaki e textus felett egész meghatóan és meggyőzőleg tudjon elmélkedni. Az ember tragédiája van itt jelképezve, ama hosszú és fáradságos út, melyet az öröktitku gondviselés kinek-kinek kimért a bölcsőtől egész a koporsóig. S épen abban rejlik már a rendkívüli nehézség: mennyire képes a a szónok, ennek a nagy útnak kemény tusait, talán kiméletlen fergetegeit röviden és mégis élethűen leírni, egyúttal a látott tüneményekből azon igazságot megmutatni, hogy mint az Emmausba menő tanítványokat, úgy minket is kísér egy útítárs: a vallás, a mely bátorít és erősít, mikor csüggedünk, megvigasztal, mikor arcunk búra borul; amelyhez aztán a szegény halandó lelkének egész szeretetteljes melegével is ragaszkodik, midőn az életút végére eljutva, immár esteledik s a halál éjszakája ott rémlik előtte. Ugy látszik: a nehéz feladattal szerző sem tudott megbirkózni. Elmondja ugyan, hogy az élet útjának első szaka még kellemes, a férfui kor küzdelmes, s az öregség napjaiban hite egész erejével öleli át az ember a vallást; de az a remek festés, melyből mint egy tükörből láthatnánk, hogy a vallás csakugyan kísér, s az élet keserű óráiban ez a mi egyedüli vigasztalónk; azok a kézzelfogható példák, bizonylatok és felvilágosítások, amelyeknek hallattára mintegy önkéntelenül is felkiáltunk: igen! ez az, amit az életben látunk; — „ez a vigasz az, a mit ime megragadunk, ez a hit az, melyhez ragaszkodunk,“ — igen távol vannak a Madarász beszédétől.

S bizonyára magának a szerzőnek is igen kevés bizalma lehetett az általa elmondottak meggyőző erejéről, midőn célszerűnek látta kijelenteni: „ha e beszédnek nem hinnétek, kérdezzétek meg a gyülekezet tisztos véneit, majd azok egy szívvel és szájjal fogják mondani: bizony a vallás, mint égi fény kísér bennünket.“ Én elhiszem, hogy mondani fogják; de talán mégis a lekipáztornak kellett volna ezt bebizonyítania, az ő ékesszólásának egész erejével, hogy az elpredikált igazságról semmi kétség se maradjon fel. . . .

És most utazom tovább. Ki egyenesen a bércre, az erdőbe; „mert ime a tél elmúlt, az éneklésnek ideje eljött és a gerlicének szava hallatik a mi földünkön (IX. sz.). Kelj fel azért én galambom, ki lakozol a magas kőszálnak hasadékában, mutasd meg nekem a te orcádat, hadd halljam a te szódat, mert a te szód gyönyörűséges és a te tekinteted ékes“ (Énekek éneke II. 11—14.).

Valóban nagyszerű és lélekemelő az a természet templa. Lélekemelő különösen tavaszkor, midőn a madarak olyan gyönyörű hymnust énekelnek, s abból a nagy szószékből oly igazságok predikáltatnak, „melyek sebeket gyógyítanak, fájó szíveket vigasztalnak. A költőnek édes epedve zeng ilyenkor a hangja, a papnak nyitva van a biblíája és lát . . . és hall talán égi hangokat, mint Mózes az égő csipkebokorból.“

Hát a mi szónokunk vajjon mit látott? Bizony csak azt, amit minden közönséges halandó szem láthat: fát, fűvet,

virágot és szárnyas állatot; de a látottakat magába fölvenni s azoknak hatása alatt a szónoki szárnyakon egy kissé magasabbra repülni nem adatott ő neki. Községes, sokszor és sokak által elmondott tanulságok azok, amiket a Madarász tavaszi beszédében találunk; minden hangulatkeltés és megragadó varázs nélkül. Azon tételt tűzvén ki bizonyítás végett: *miért kell nekünk különösebben örülnünk tavasz kezdetén*; örömeiket énekel I-szor azért, hogy *életben megértük a tavaszt*, II-szor azért, *mert a természetnek újraébredésében, a tél halálából való feltámasztásában, a mi halálból leendő feltámadásunkat szemlélteti velünk* az úr (nagyon terjengős). Első pillanatra talán úgy tűnik fel, mintha e felosztás egészen jó és megállható volna. Komolyan megfontolva azonban a dolgot, igazán nem egyéb ez, mint hirtelenbe előrántott szokásos felosztás. Már mindjárt az első rész oly semmitse mondó, hogy a természet nagyszerű hozsánájában valóban csak úgy hangzik, „mint a lilium csövébe fuladt méhdongás.” Mert igaz ugyan, hogy az ember örülhet, ha élhet; de az ő életének téiben úgy, mint nyárban, tavasszal vagy ősszel egyformán örülhet, tehát ezzel a tavaszi alkalom jelentősége, szívet és lelket egyaránt elragadó nagyszerű jelensége, még távolról sincs feltüntetve. Inkább megállhatna már a második rész, amennyiben a tavasz csakugyan a feltámadás jelképe. Csakhogy az, amit szerző e rész firmája alatt elmond (a mag kikél, s eképen mi is feltámadunk) annyira elkoptatott dolog már, hogy nem is tudott a kicsépett kalászból új szemeket verni. Aztán lapos is, üres is.

(Folyt. következik.)

KÖZÉLETÜNK.

Az erdélyi ref. egyházkerület közgyűlése.

(Vége.)

Az igazgatótanács által készített tárgysorozat helyben hagyatván, június 1-re két nevezetes választás tüzetett ki: a Baldácsy alapítvány kezelő-bizottságába 2 tagnak, s az egyetemes conventbe 3 évre 3—3 világi és egyházi rendes s 3—3 póttagnak titkos szavazás útján megválasztása.

A május 31-iki tanácskozásokra Nagy Péter püspöki jelentése tette fel a betetőző koronát *).

Másnap délelőtt 9 órakor az ülés megnyitván, a jegyzőkönyv hitelesítése után bejelentetett a tanári kijelölő bizottság véleménye, mely szerint a kolozsvári történelem-földrajzi tanszékre kijelöltenek *Dr. Török István*, kolozsvári és *Lénárt József*, m.-vásárhelyi ref. segédtanárok; a n.-enyedi latin irodalmira *Szilágyi Gyula*, n.-szebeni állami gimnáziumi rendes-, *Fogarasi Albert*, n.-enyedi ref. collegiumi segéd- és *Dr. Boross Gábor*, n.-enyedi polgári iskolai rendes tanárok; a n.-enyedi magyar irodalmi tanszékre *Váró Ferenc*, sz.-udvarhelyi állami fő-reáltanodai tanár, *Jánosi Gábor*, sz.-szentgyörgyi ref. segédtanár és *Varga Bálint*, tanárjelölt.

A kandidáló bizottság érthetőbb körvonalozását kérvén a középtanodai tanárok minősítését megszabó törvény „2 évi gyakorlatot” követelő kifejezésére: hosszas vita után, mely-

*) Ha csak terünk engedi, jövő számunk hozni fogja ez emelkedett szellemű beszédet.

Szerk.

ben Nagy Péter püspök, Dózsa Dénes, Dr. Kovács Ödön, Székely Ferenc, Parádi Kálmán, Hegedűs István, Szabó Sámuel tanárok és Kerekes József tanfelügyelő vettek részt, szavazattöbbséggel kimondatott, hogy ez alatt „középtanodai vagy egyenrangú polgári iskolai” gyakorlat értendő.

Az állami igazgatótanács évi működését tárgyzó jelentése, az illető bizottsághoz tétetett át véleményezés végett.

Targysorozat rendén Parádi Kálmán, tanügyi előadó olvasta fel évi jelentését, mely szerint elemi, nép- mint közép- és felső-tanodáinkban egy év óta jóelőre haladtunk, bár a sokféle pusztító járvány akadályul szolgált. Megéljenek. A népiskolákról jövőre 3 évenként terjesztendő be részletes jelentés.

Az állami igazgatótanács előterjesztései közül hevesebb vitát a papi dislocatio kérdése idézett elő, melyre nézve közgyűlésünk, Demeter S., Magyarósi F., Csató F., Dr. Kovács Ö., Szász B., Benkő F., Csulak Zs., Szász D. és Bartha L. élénk s többnyire az áthelyezést ellenző hozzászólásai után kimondotta, hogy az elvtől eltekintve, az egyházmegyék véleményét küldjenek be az áthelyezés indokál szolgálatba bajok orvoslása iránt.

Ezek után elnök az eddig végrehajtott szavazások eredményét jelentette be, mely szerint megválasztottak konventi rendes tagokká: gr. Bánffy Miklós, Tisza László, Kolozsvári Sándor, világiak; Szász Domokos, Dr. Kovács Ödön, Benkő János, egyháziak; póttagokká: Szász Béla, Dr. Jenei Viktor, Mezei Albert, világiak, és Vályi Pál, Sylvester Domokos, Szabó Pál, egyháziak; a Baldácsy-alap intéző bizottságába B. Kemény Gábor főgondnok és Nagy Péter püspök; póttagnak Szász Domokos.

Az igazgatótanács azon indítványa, hogy a középtanodák megvizsgálása jövőre csak egy és ugyanazon bizottság teendője legyen, elfogadtatván, a vallás- és közoktatási miniszterhez felírat határozatott, mely szerint az anyakönyvek másolatainak a külhatóságokhoz való évenkénti beküldése csak akkor rendeltetik el, ha erre a törvényhozás országos törvénnyel kötelezni fog.

Bejelentetvén a tanárválasztások eredménye, melynél fogva a n.-enyedi latin irodalmi tanszékre *Szilágyi Gyula*, az ottani magyar irodalmira *Váró Ferenc*, a kolozsvári történelmire *Dr. Török István* választottak meg; elnök az ülést bezárja, mivel a javadalmak ügyében kiküldött bizottság munkálatával még nem készülhetett el.

Június 2. az igazgatótanács évi működésének felülvizsgálására kiküldött bizottság beadván — azt előismerőleg helyeslő — jelentését, ennek alapján a szoboki egyházközségben a lelkész és hallgatók között felmerült éles ellentétek lehető s esetleg rendkívüli eszközökkel is megkísérlendő kiegyenlítésére, a püspök, főgondnokok, egyházkerületi jegyző és közügyi igazgató küldetnek ki. A missio ügyében, minthogy az ott fölszínre jutott zavarok elenyésztetése az igazgatótanácsnak nem sikerül, közgyűlésünk a konventhez ír föl, hogy segédkezet nyújtson.

Sylvester Domokos előadó olvassa a kamarai javadalmak kiosztása sat. tárgyában kiküldött 18-as bizottság jelentését. E szerint — miután a bizottság az összes okmányokat pontról pontra átvizsgálta, a kiosztási arányra nézve számfej-

tési kísérleteket tett — az igazgatótanács véleménye, felosztási terve helyes, kifogástalan, méltányos s az adott körülmények között egyedül lehetséges. Bizottság javaslata kevés módosítással elfogadtatván, a zilahi tanoda kérvényének, hogy egy, csak a napokban előkerült alapítványlevél értelmében a javadalomból ő is részesíttessék, mivel alapítvány-levelét a kitűzött időben be nem mutatta, s a javadalmat a közgyűlés előtt fekvő okmányok szerint soha nem élvezte, hely nem adatott, azonban hallgatólagosan fennhagyatott joga a jövő évi közgyűlésben folyamodni; a javadalmazottak nem létében rendelkezésére álló javadalmakból való részesítés iránt. A gy.-fehérvári 2 tanári javadalom a n.-enyedi tanodának adatott, míg a gy.-fehérvári egykori 2 papé közül a kisebb a mostani papé, a nagyobb, az egyházmegye szegény egyházközségei fölsegélésére fordítandó. Tárgyalás végén olvastatott a kamarai javadalmak pörintező bizottságának 3 tagja: Szász Béla, Jenei Viktor és Kolozsvári Sándor által a püspökhöz letéteményezett alapító-levél, melyszerint Szász B. 2000, Jenei V. 2000 és Kolozsvári S. 500 frtot, együtt 4500 frtot tettek le, a részükbe jutott 12,924 frt. 38 kr. fáradságdíjból, különféle jótékonycélokra. A közgyűlés az alapítványokat éljenzessel fogadta, s az igazgatótanácsnak sikeres fáradozásaiért köszönetet szavazott.

Ülés közben bejelentettek a gondnok-választások. Megválasztottak: egyházmegyei főgondnokra Zeyk Károly, Br. Györfly Lajos, Timár Károly; egyházmegyei algondnokra Kispál Sándor; enyedi főtanodai algondnokra Csató Sándor.

A felszentelendő ifju papok bizonyítványai rendben lévén, felszentelésre bocsáttattak. Püspök úr megható szavakkal köti szívökre teendőiket, miknek teljesítésére van kellő idejük; ajánlja, hogy életükkel mutassák meg, hogy papok; legyenek az egyházközség szívei, melyek annak minden részébe elküldik a vért; ne higgyék, hogy már mindennel készek, tanuljanak ezután is; a politikának hagyjanak békét, s munkásságuk az egyházközségre és iskolára terjedjen! Mózes 40 évig vezette Izráelt a Kanaán felé... mert új nemzedéket akart nevelni, tegyenek így ők is: neveljenek új, buzgó, jóra való nemzedéket!...

Tárgyalás alá kerülven a főtiszteletű püspök úrnak a kameratikum ügyével kapcsolatos indítványai: elfogadtattak. Nagyobb vitát idézett fel azon indítványa, hogy a hol a kameratikum eddig is az egyházközség pénztárába folyt, ezután is oda utaltassék. Azon indokból, nehogy aztán az egyházközségek a javadalomhoz tulajdonjogot formáljanak, ellene szoltak D. Kovács Ö., Sylvester D. és Kovács A.

Majd a bizottságok tették meg jelentéseiket, javaslataikat. A kérvényi bizottság véleménye alapján Brassóban egy segédlelkézi állomás fog rendszeresíttetni, s 400 frt. javadalmának fele része, a míg az egyházközség önerején képes leendő fenntartani, a domestikából fog fedeztetni. Az indítványi bizottság jelentése következtében: az egyházmegye fel fognak szólíttatni véleményezésre, a közgyűlési tagok számarányának megváltoztatása, s a kepeváltság részletes eszközölhetése iránt; azon egyházmegyei és tanodai gondnokok, kik a rájuk bízott testületek ügyeiben egy éven át indokolatlanul részt nem vesznek, lemondottaknak tekintetnek; az állomás nélküli papjelölteket a tanodák kötelesek kebelökbe fogadni s róluk lehetőleg gondoskodni.

Szeretve tisztelt püspökünknek évi jelentésében tett indítványai egyhangulag elfogadtattak. A központban levő pénzalapok kezelése, az illető bizottság véleménye szerint, pontos, szabatos. A jövő évi költségvetésre kiküldött bizottság kifogásai nem lévén indokolva, figyelembe nem vétettek.

Junius 4., az előző ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után, a közgyűlés megapadott számu tagjai templomba mentek, hol a püspök megnyitó imája után Ignác Károly, b. hunyadi pap és egyházmegyei jegyző prédikált, Eféz. 4. 14—15. vévén alapúl; majd a püspöknek, Krisztus ama szavait: „ti vagytok a világ sava!” elragadó páratlan ékes-szólással fejtegető beszéde, s ezután a 14 ifju pap felszentelése következett. Istenítisztelet után a közgyűlés újból megnyitvatván, B. Bánffy Albert elnök bezáró s püspökünknek erre válaszaló szavai után a folyó évi egyházkerületi közgyűlés véget ért.

Szylveszter Domokos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Irodalmi körünk** erősen készül az új iskolai évhez, minden lehető igyekszik elkövetni a népiskolai és közép-tanodai tanügy emelése végett. Legújabbán sajtó alá bocsátotta a következő műveket: „Ó- és új-szövetségi szent történetek” Árvai Józseftől rövidített alakban. „Világ- és földismeret” egészen átdolgozva Gérecz Károly által. „Bibliai vallástan” a gimn. I. és II. osztályainak, Kovács Sándortól. Még szeptember hóig sajtó alá kerül: „Szám-tan” a népisk. számára. „Bibliai bevezetés” a gimn. III. és IV. osztályainak, s esetleg „Szépirási füzetek” a népiskola számára. Bírálatra kiadattak: a népiskolai „Természettan” és „Olvasó-könyvek alaptervezeteli”; a „Tornászati és Énektani” vezér-, illetőleg tankönyvek alaptervezetének megkésztetésére szakférfiak kérettek fel. „Latin nyelvtan és olvasó-könyv” a gimn. II. osztálya számára, vállalkozóra bízott s bizottság neveztetett ki az egész népiskolai tanterv átalakítására. A kör saját alapszabályait is átdolgoztatta s megerősítés végett a tanügyi bizottság útján, az egyházkerületi közgyűléshez terjeszti.

— **Borzasztó halál.** Megrázó esemény történt e f. hó 11-én főiskolánk körében. Eöry Géza, sárospataki lakos, egyszersmind főiskolánk VIII. osztálybeli tanulója, az említett napon mostoha atyjával vadászni ment ki a közeli tanyákra. Amint a rosszszerkezetű fegyver felszerelésével foglalkoztak, s amint azt átnyújtotta neki mostoha atyja, a fegyver eldőrdült s a szerencsétlen ifjút fején találva, az azonnal szörnyet halt. Az esemény kínos benyomást gyakorolt mindnyájunkra, mert a boldogtalan végzetű ifju becsületes érzelmű, jóra törekvő növendéke volt főiskolánknek s leendő fentartója igen szegény sorsu szüleinek. Temetése f. hó 12-én, délután 5 órakor, nagy részvét mellett ment véghez. Gyötrelmes volt látni, amint a szerencsétlen mostoha apa tépő fájdalmainak rohamai alatt oda-oda borult a koporsóra, s a megőrüléshez hasonló tépelődéssel mondogatta: „édes fiam, hogy lettem gyilkosoddá!” A végzetes esemény után az apa önként jelentkezett a hatóságnál, s a körülmények minden kétséget kizárólag azt mutatják, hogy itt egy oly megrendítő véletlen szerencsétlenséggel van dolgunk, melytől mindnyájunkat őrizzen meg a gondviselés s a melyben legfelebb vigyázatlanságot, de nem rosszakaratu bűnös szándékot lehet keresnünk.

— **Tanári jubileum.** A dunántúli ref. egyházkerület, legközelebb Székesfehérváron tartott közgyűlésében, elhatározta, hogy *Bocsor István*, pápai főiskolai tanár 50 éves tanári működésének emlékére és tiszteletére a legközelebbi iskolai év elején örömmünnetet fog tartani. Az az ünnep bizonyára mindnyájunknak kegyeletos ünnepünk leend s hiszszük, hogy méltó lesz a derék férfiú érdemeihez.

— **Tudomásvétel véget.** Csak épen az egész kellemetlen ügy bevégzésének, olvasóink által való tudomásvétele végett említjük meg, hogy *Szász Domokos*, lapja június 11-iki számának „Külömfélék” című rovatában már válaszolt a mi cikkünkre, s válogatott szavai ime ezek: „Én ötlet zugprókatori facsaróssággal, kvalifikálhatlan modorban támadom meg. Ez a taktika épen illik az én öntetszelgő s pöffeszkedő természetemhez. Ahelyett, hogy komolyan hozzászólottam volna a kérdéshez, s a Szász D. által felhozott érvek cáfolatát csak meg is kísértettem volna, az ő cikk-sorozatát kivonatolom és elferditem. Ilyen fékevesztett emberrel szót vesztegetni egészen hiábavaló; csak épen arra szorítkozik tehát, hogy impertinens insinuationimat visszautasítsa. Tanuljam meg, hogy aki a protestáns ifjuság oktatására s nevelésére vállalkozott, az ne szóljon hazugságot, ne denúciáljon...” Több megtisztelő címet ezúttal nem kapunk. Nekünk, azok után, melyeket cikkünkben kifejtettünk, igazán nincs okunk többet mondanunk, különösen ennyi nagyszerű cáfoló ok előtt, tiszteletteljes hallgatagsággal kell magunkat megadnunk; annyival is inkább, mert mi a polemiát sokszor üdvösnek és kikerülhetlennek tartjuk ugyan, de arra valamint eddig nem törekedtünk, úgy ezután sem fogunk, hogy mindenáron mienk legyen az utolsó szó. Mikor valaki, a vita közben már dühbe kezd jönni s dorong után lát, ezzel már elárulta, hogy nincsen igazsága s nem is bizik győzelmében... Ez a mérték az olvasó közönség kezében van s tudni fog bizonyára most is mérni vele; mi pedig polemiáink között szintén megtartjuk Erasmus mondását: „*Mikor a pók már teleszitta magát méreggel, azt eltaposni undorító arra is, aki teszi, arra is, aki nézi.*”

— **Megjelent** s köszönettel vettük, a „*debreceni helv. hitv. egyház nyolcosztályú leánynevelő-intézetének*” a most bevégződő évről szóló igazgatói jelentését. A *Dóczi Gedeon* igazgató által összeállított adatokból, örömmel látjuk, hogy ez intézet igazán példányszerű, hazai ily irányú intézeteink között, s rövid időn megváltozónak családi, köztársadalmi életünk képe igen sok irányban, ha ez intézetéhez hasonló szellemben neveltetnének leányaink, s a leendő családanyák. A nevelő-intézetben 11 tanerő működött. A tanítványok száma 171. Könyvtára, szertára szépen szaporított, s az utóbbi például egyebek közt, egy konyhával a szemléltetési oktatáshoz s negyven darab faedényvel, kis alakban. Az intézetnek eddig is igen szép helyisége, a jövő iskolai évre megnagyobbíttatik, s a már most folyamatban levő építkezés által lehetővé van téve, hogy az intézet az eddiginél is nagyobb számú növendékeket fogadhat el, s hogy a mindennapi iskolából kilépő növendékek a varró osztályba léphetnek át, hol a pipereneműek készítésében, a himzés különféle nemeiben, a fehérnemű s ruhavarrásban kézzel s gépen oktatást nyernek egy erre képesített tanítónőtől, ki a német s francia nyelven is társalog. A jövő iskolai év szept. 4-én veszi kezdetét. A beíratások vidékiekre nézve aug. 29—31. történnek. Tandíj a kezdő osztályban 20, a többi osztályokban 30 frt. s szükségletek címén 2 frt. A vidéken lakó szülők iránti tekintetből, benlakásra s teljes ellátásra is vétetnek fel növendékek, kik egy nevelőnő éjjel-nappali folytonos felügyelete alatt az igazgató derék családjának szeretettel, mindenre kiterjedő gondnal körülvett tagjai. A benlakás és ellátás díja 300 frt.

— **Adományok a szépművészeti és műregészeti muzeum részére.** *Terhes Barna*, helybeli lelkész az *Izsó Miklós-nak* 1864. nov. 4-én kelt, hozzá címzett levelét, mely a művész belvilágára s az akkori hazai művészi viszonyokra élénk világosságot vet, adta át. Ugyancsak ő adott át, „a tulajdonjog fentartása mellett” egy, *Izsó Miklós* által vörös márványból faragott s tölgylombbal díszített *sótartót*, melyet a művész még 1852-ben „kőfaragó legény” korában készített, a hírneves rimaszombati pap, *Terhes Sámuel* részére. A sótartó *Debreceni Terhes Lilla* úrhölgy tulajdona. A rimaszombati ref. egyház pedig 5 frtot küldött be a muzeum javára. Végül, épen levélből értesülünk, hogy *Munkácsy Mihály* 2—3 hó múlva rézmetszetekben is megküldi képeinek másolatát, melynek értéke felől fogalmat nyújthat nem szakértő előtt is az, hogy a „*Krisztus Pilátus előtt*” című képeinek készülöben levő rézmetszet 100 első példányát, mint illetékes helyről értesülünk, 2000 frkért előjegyezték s elkapkodták.

— **Beküldetett. Nyílt levél.** Kedves barátim! Baráti szeretettel s bizalommal kérlek benneteket, kikkel az itt Sárospatakon, 1872. jul. 4. tett fogadalmunk értelmében, *ez év jul. 4. Miskolcon a Korona* vendéglőben kellene találkozunk, hogyha lehetséges, ezen találkozást ne a kitűzött helyen és időben, hanem itt Sárospatakon, *f. évi jun. 25—26-án ejtsük meg*, akkor, midőn itt a főiskolai ifjuság énekkara és önképző-köre százados, illetőleg 50 éves fennállásának, velők együtt pedig a ref. egyház *temploma építésének* 100 éves emlékünnepejét tartandja; miről e lapok útján és a szétküldött meghívókból bizonyára már bővebb tudomással is bírtok. Én fogadalmunk ilyenénképi megváltoztatását — hogy több okot ne említsek — azért látom célszerűbbnek, mert hiszem, hogy a fent jelzett ünnepélyen, mint a főiskola egykori növendékei, az énekkarnak és önképző-körnek volt tagjai, talán mindnyájan is meg fogtok jelenni. Becses válaszokat igen kérve és várva, a viszontlátás édes reményével maradtam Sárospatakon, 1882. június 14. Igaz barátotok *Gerecz Károly*.

— **Apró hírek.** A. II. *Rákóczi Ferenc* tiszteletére f. hó 11-én rendezett ünnepélyen főiskolánk tanári kara és ifjusága szép számmal volt képviselve. Az énekkar hivatalosan jelent meg s a *s.-a.-ujhelyi* és *n.-mihályi* dalárdákkal közösen működve, jelentékenyen befolyt az ünnepély sikerének emelésére. — A főiskolai énekkar százéves emlékünnepi alkalmára írott pályaművek sorsa felett már ítélte, az e végre felkért bíráló bizottság, s a jutalmat az első számú, következő jelige alatt versenyző ódának ítélte oda: „*Ki fon fűzért az érdem homlokára?*” A jutalmazott mű szerzője: *Apostol Bertalan*. ónodi ref. s.-lelkész. — Nagy-Körösről, *Csécsei Zsuzsika* és *Lippai Vilma* kisasszonyok 1—1 forintot küldöttek az énekkar jubileumi költségeinek fedezésére. Fogadják érte szíves köszönetünket. — *Adorján Miklós*, csurgói állami tanítóképezdei gyakorló-iskolai tanító; *Mártha István*, szilvási és *Dezső Gerzson*, mezőkeresztesi ref. tanítók, irodalmi körünk tagjaivá lettek. Örömmel üdvözljük mindnyájukat. Minél több jóra való erő lép soraink közé, annál több és üdvösebb eredményt leszünk képesek felmutatni oktatásügyünk terén, amelynek tehetségünk szerint való előbbvitelére alakult épen irodalmi körünk. Különösen örvendünk, mikor épen a gyakorlati téren szerzett tapasztalatokkal rendelkező egyének is lépnek be soraink közé. — Az erdélyi ref. egyházkerület házassági főtörvény-széke, legközelebbi ülésézése alatt 212 válópert látott el, mely szám csak egy év ótai időközről való.

Hibaigazítás. Lapunk 25. számának vegyes rovatában a 447. lap első sorában „schvéd” helyett „scot” olvasandó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: „Örömnepünk.“ Mitrovics Gy. „A sárospataki főiskolai énekhar százéves örömnepén.“ (Jutalmazott pályamű). Apostol B.
„A sárospataki ref. főiskola képe hajdan és most.“ Molnár L. „Vegyes közlemények.“

A magasabb célok megvalósításáért küzdő közmiveltségi intézeteknek s ezek között egy főiskolának is élete és működése sokban hasonlít a szív veréséhez vagy a kemény sziklára hulló vízcepphez. Életében ritkán fordulnak elő zajosabb, nagyobb feltűnést keltő események, lázasabb tünetnyek s épen azért, mert csak egy eszmének, egy igazságnak is, melyet keblére ölelt s amelyet forró szeretettel ápolgat, hogy majdan átható kovásza legyen a társadalomnak, hosszú évekre van szüksége, míg megizmosodik és hódító képességre vergődik, — azért nyugalmas, hosszútűrő kitaratásban rejlik épen ereje s szívós következettsége biztosíthat csak részére győzelmet.

A közmiveltségi intézeteket, a társadalmi élet zűkségei, annak céljai és igényei teremteték ugyan, s azok annak áldozatkészségéből és fentartó erejéből táplálkoznak ma is, de jaj közülők annak, amely nem tud okosan megállni a körülte nyugtalankodó élet ostromló hullámai között, s minden gondolat, talán egy határozott eszmény nélkül élő rabszolgájává válik sokszor szeszélyes követeléseinek s könnyelmű bábujává lesz szintén divatos elvtelenségének. Én szeretem a változatosságot s csodálni is tudom az izlés és élvezetvágy leleményességét; de elszomorodik lelkem, valahányszor egy iskolába lépve be, azt divatesarnoknak találok s csak kívülről megtépett falai mutatják előttem régiségét; de bensejében, lelkében, nem látszik meg, hogy eszmékért szokott élni, s hogy nem egyszer vívott már győzelmes csatát elveiért.

Hányszor nehezkedik pedig az élet, napjainkban is az iskolákra, a társadalom, a közfelfogás által ugynevezett divatos, felkapott és még jobban felmagasztalt eszmék és irányok zaklatása által? Hányszor várja meg azt, hogy azok aszerint alakuljanak s visszhangjává szegődve a napi véleményeknek, azokat csepegtessék be a jövő nemzedék

szívébe; tehát hogy a mai kor s a jelen izlése szerint növeljenek embereket a jövő számára? Minden iskolának, minden nevelő-intézetnek az volna, egyebek közt, nemes és magasztos feladata, hogy tiszta és megvesztegethetlen tükröt tartson a társadalom elé, hogy folyvást egy magasabb, eszményibb cél felé való törekvésre eszméltesse és emelje fel az embert, s ma sokan gyakran szeretik megfordítani az iskola és élet között levő természetes viszonyt, az egymás iránt elvállalható kötelezettségeket, s talán mert félnek önmaguknak és a mai társadalomnak igaz és hű képétől, előtűk egy iskola jóra valóságának nincs is más mértéke mint ez: „életre való embereket nevel, a mai izlés szerint való erkölcsökre szoktat;“ amelynek eredménye aztán igen gyakran az, hogy az a, neveltségében, magába szívott szellemében épen csak a köznapi élet szükségéhez és igényeihez mért ember. olyan szegényes lesz magasabb eszmék- és magasabb célokért való lelkesültség, olyan szegényes gyakran jellem dolgában, hogy egymásután történt kidőlésük esetében, nem igen lehet találóbban megjelölni itt mulatásuk helyét, mint Seneca mondásával: „nem annyira élt, mint inkább csak volt.“

A protestáns tanintézeteknek s ezek között a sárospataki főiskolának, bizonyára, még ellenségei sem vethetik szemére, hogy nem élt magasztos gondolatoknak s nem boldogító emberiségi eszményeknek és céloknak állt szolgálatában, sokszor bámulatot keltő kitaratással, sokszor vére hullásával.

A protestantizmus kebelén születve, s ez viszont az emberi szívnek egy magasabb, tisztább világgal s egy fensőbb hatalommal való összekötésének természetes jogáért való küzdelemből indulván ki, ott volt mint első nagy gondolata, mint folyvást fentartandó eszményképe: a megtisztított vallásosság, a hit és lelkiismereti szabadság; az a nagy gondolat: „Keressétek először istennek országát, azután mindenek megadotnak tinéktek, s minden bölcseségnek kezdete az

úrnak félelme.“ . . . Itt, e falak között, ahol most örömnepet szentelünk, szétdúlták a fészket, melyet az újra ébredt lelkiismereti szabadság és áldozatkészség, a lélek szabadabban röpködő szárnyasainak rakott; a türelmetlenség szétverte az oltár tűzét, melyet az evangéliom az értelem és hit számára gyújtott . . . hanem azok az útra kelt, üldözött apostolok, ha nem hirdethették itt, hát hirdették másutt, hirdették a világ előtt: „Ti, atyámfiai, szabadságra hivatattatok“ s bár a hatalom megverte a pásztort, megverte rabláncsal, meggyaláztatással, meg a gályák rabságával, meg a veréppaddal, hanem az a nyáj mégsem széledt el; mert vette a biztatást: „Ne félj kicsiny sereg“ és épített oltárt, hatalmasabbat, mely körül ma már felekezeti különbség nélkül áldozunk, s örömnepet szentelünk.

Ez a gazdag de kicsiny darab föld, melynek neve Magyarország; melynek polgárai becsületet arattak hazaszeretetükért, megszentelt hagyományukhoz való hűséges ragaszkodásukért, ősi, egyszerű szokásaik fentartásáért; mely maroknyi létére is meg tudta tartani, annyi ellenséges áramlatok között is, két nagy kincsét: szabadságát és zengzetes nyelvét — szálla, irigység tárgya lett a mindent elnyelni törekvő hatalom szemében; irtó háborút kezdtek azért szívének bálványai ellen; megostromolták hazafiságát, nemzetiségét, annyira, hogy már-már idegen szívet, idegen szokásokat s „idegen nyelvet cserélt,“ s ime, főiskolánk akkor is kitartó hűséggel ölelve tartá keblén egy másik nagy eszményképét: a magyar nemzetiség, magyar hazafiság és magyar nyelv szeretetét, annak terjesztését, s ezek a negyedfélszázados falak, melyek között ma örömnepet szentelünk, még ma is dönthetlen védbástyái, szeretett hazánk ezen vidékén, a magyar nemzeti igaz érdekeknek, s zászlójára, nevelési elvei között, ma is fel van írva: „Szokásaiban s nyelvében él a nemzet . . . Itt éljed, halnod kell!“ —

Nemzeti közneveltségünk történetének évlapjai egykor bizonyára bővebben és részleteiben fogják feltüntetni a küzdelmet és a nehéz vívódást, mely a nagy közönség előtt gyakran láthatlanul folyt le, e nagy eszmék és elvek diadalra juttatása közben főiskolánk kebelében. Mi itt, csak a gondviselés iránti hálával eltelve emeljük ki, hogy erőt adott a kitartásra, hogy öröm-órákat is engedett megérnünk a küzdelmek jutalmául, s hogy főiskolánk ma is nyugalmas kitartásának, szívós következetességének s közelebből a nevelés és oktatás terén, egyebek közt, alkalmazott két elvének ülheti győzelmét s örömnepét.

Szerencsés és hivatásának magaslatán álló tanintézet az, mely meg tudja könnyíteni a tanulás, az igazság keresésének nehéz, lélekfárasztó mun-

káját; mely ki tudja választani és fel tudja használni az eszközöket, amelyek nemes irányban emelik az ifju szívet kedélyéletét; amelyek abban a tiszta érzelmek forrását fakasztják fel, s amelyek nemes gondolatoknak, az ember felséges voltaéhoz illő élvezetnek lesznek tápláló anyagai . . . Az ifju életet többnyire szívének nem eléggé jól szoktatott és kellőleg fegyelmezett szenvedélyei és vágyai ragadják a romlás szélére s a dologtalanság vagy általában a nemesebb irányú munkálkodás által le nem foglalt órák üressége csábítják gyakran végzetes következményű ballépésekre. . . . Midőn főiskolánk, már ezelőtt száz évvel felismerte e nevelési elvet s gondoskodott arról, hogy ily nemes irányú foglalkozással töltse ki növendékeinek, a tanulás által üresen hagyott idejét; midőn tantermeiben az igazság oltárának komorságát, a műsák és általában a szépművészetek derültebb egével vette körül; midőn rámutatott arra, hogy örömnep és bánatunk, isten iránt való háládatosságunk vagy kéréseink, hazafias érzéseink és nemzeti dicsőségünk, a honfiai erények dicsőítése vagy a honáruló nagy bűne, az életnek boldogsága és a halálnak fájdalma, szeretetünk és gyűlöletünk, szívnünk minden dobbanása, lelkünknek minden vágya és gondolata, mind kifejezhető az énekben, a dalban, az emberi lélek e láthatlan angyalának ajkain, s midőn már száz évvel ezelőtt oltárt épített annak falai között s azóta folyvást égve tartja annak tiszta tűzét — bizonyára ezzel is egy helyes neveléstani elvet vett fel s alkalmazott a többiek között, s ma e kipróbált elvnek méltán ünnepli diadalát, a „Főiskolai Énekkar“ százéves fennállásának emlékünepén.

„Az igazság, a nagy gondolatok és nemes érzelmek — mondja Ocam — a méhhez hasonlítanak. Tova röppennek a virágról, amely nem nyitja fel előttük kelyhét.“ A tudomány senki akaratán sem tesz erőszakot s annak kereséséhez és elfogadásához önelhatározás, égő vágy és kitartó önmunkásság kívántatik. Ez az oka annak, hogy a legjobb és leglelkesebb tanár is, csak közvetítője, tanítványaival szemben, a tudománynak s működésének sikere, jó részben attól függ: milyen fogékonny keblekre talált; mily mértékben van meg tanítványainál az önképzés vágya és ezen a téren annyira szükséges kitartás ereje? . . . Midőn félszázaddal ezelőtt, az iskolai előjáróság nemes irányu eszméltetésének engedve, néhány lelkeesebb tanítványa főiskolánknak a „Magyar irodalmi önképző-társulatot“ megalkotta s ezzel külsőleg is kifejezést adott annak, hogy érti hivatását és igaz tudományszomj hozta e főiskola falai közé, s midőn azolta e társulat annyi jeleseknek lett „szellemi bölcsője,“ ugyancsak megmutatta főiskolánk, hogy eszmék és nemes célok mozgatják életét, s ma, az „Ifjusági önképző-társulat“ ötven-

éves fennállásában is egyik helyes nevelési elvének üli diadalát...

... Ime, ezek a mi örömünk és kegyeletes ünneplésünk tárgyai. ... Legyenek szívünkben üdvözölve, kik eljöttek, hogy résztvegyenek örömünkben s megjelenésükkel óhajtották emelni ünneplésünk fényét!! ...

Mitrovics Gyula.

T Á R C A.

A sárospataki főiskolai énekhar százéves örömnepén.

— Jutalmazott pályamű. —

Dobbanjon meg a föld szíve dalomra;
Ifjabb legyen száz évvel a világ;
Hulljon harmat hegy, völgy, róna s halomra,
Viruljon rajtuk illatos virág!
Lelkünk pedig emelkedjék az égig,
— Túl messze földi térek halmain —
Hol a szabadság végtelenje kéklik,
A dal magasra szálló hangjain!
S míg a szabadság lángsugarit iszsza,
Szálljon ihlettől részegülve vissza!

Tavaszi mosoly a pázsitos mezőkre,
Virág nyílik völgyön s zöld halmokon,
Madár dalol, szellő suhog fölötté,
Lelkünk elring ez édes hangokon.
Talán az úrnak szent napját köszönti
Nyíló virág és a dalos madár?
Egyik háláját illatárba önti,
Másik ajkán a dal fohásza száll!
Vagy tán ők is velünk e napra vártak,
Üdvözlő dal szól ajkán a madárnak?...

Ünnepre gyűltünk, a dal ünnepére;
Távol vidékről, mint zarándokok
Eljöttünk, ifjú álmunk helyére,
Hogy megszenteljük s üljük e napot!
Lelkem szemével, hogyha szétekintek
S nézek két emberöltő távolán:
Az ősapák szellemárnyéki intnek,
Súgárzó fény van mindnek homlokán.
Kebünk szent ihletéstől van betöltve,
Szép nap, dicső nagy nap, légy üdvözölve!

Légy üdvözölt tápláló „alma mater!”
Im, visszatérek sok édes fiad.
Szentelt falad közt szívünk lázasan ver,
Szemünk harmatja hull, öröm miatt!
Légy üdvözölt, megtépett ősi fészek,
Szabadsághősök lakta barna vár,
Óh, rád tekintve, mély fájdalmat érzek,
Bástyád elmúlt dicsőség romja már!
Óh hát még a szabadság is mulékony?!...
Istennője meghalt ez omladékon!

Légy üdvözölt, te dalnak hű barátja,
Te ünneplő s daltól lelkes sereg!
E jó fiuk derült arcát ha látja,
Van-e a ki nem lelkesül velek? ...
De tudjuk-e, hogy a ma multon épül,
Eszünkbe jutnak-e az ősapák?
Szent ünnepünk szóljon hálánk jeléül,
Hogy a dalt ránk örökségül hagyák.
Előttünk emlékük fényvel világol,
Keressük őket fel a multba távol.

Hogy elbukott szabadságunk vezére
S vérző szívvel hazátlan bujdokolt:
Nehéz álmom szállt a magyar szemére,
— Vagy tán lassu halállal haldokolt? —
A mult dicsőség távol, messze fénylett,
Tündöklő napja alkonyatra szállt;
Félszázad tűnt el, még akkor sem ébredt,
Írígjei várták már a halált.
Hisz oly kevés magyar szívbe fényle
A mult emlék halavány síri mécse!

E múzsáknak szentelt falak körébe
Gyűltek a hős apáknak gyermeki,
A tudomány-forrás édes vizével
Vágyván lelkük szomját enyhíteni;
S szétekintve az ősi vár romjára,
Szívök fájó érzés nyilalta át,
A nemzetről csak azt látták, hogy árva;
Nem lelték fel honunkban a hazát!
Búját a szív ha már sehogyse bírja,
A tudománynak sincs rá balzsamírja!

Midőn megrezdül halkan a fa lombja,
S édes dallal ébred fel a madár:
Az éj sötét holló szárnyát bevonja,
Harmat-síró hajnal könnyűje száll.
A honfi-bú sötét, nagy éjszakája
Az ifjakkal szívén gyászszal borult,
De ébresztő daluktól nem sokára
Sötétségével lassan elvonult.
Érző lelkük hajnal reménysugára
Könyűjökön fénylett a dal szavára.

Száz esztendő repült el már azóta,
Hogy szólt az énekhar bölcsődala,
És annyi vész között az ég megóvta,
Fényes nappalra válván hajnala.
Száz év alatt óh hányszor szólt az ének:
Az áhitat dalban ha szárnyra kelt,
A végtelen urának, istenének
Nevével az ég és a föld betelt!
S hányszor zendült a dalnak hangja sírva,
Halottat kísértén a néma sírba!

Majd a midőn szépen derülni kezdett,
Megifjúlt és vidult a láthatár,
Az ifjú szív bút-bánatot felejtett,
Bujdosva járt kezükben a pohár.
Rózsás arcu szép barna lány szeméről,

Forró csókról daloltak édesen,
Hogy elhoznák a csillagot az égről,
Szerelmük mint az isten, végtelen! . . .
— Ifjuságunknak édes boldog álma,
Hogy elrepül, hideg valóra válva! —

Költészetünknek szép vadon virága:
Népdal köztük, ki tudja: hány fakadt,
Hódítólag oly sok földet bejárva,
Nyíló helyük mégis titok maradt?!
Hír és dicsőség nem volt lelkük álma,
Daloltak, mint az ágon a madár.
— A dalnokot mért várja földi pálma,
Önkeblében midőn égit talál? —
Mégis nevük a hír szárnyára ölté,
Zengő daluk az országot betölté!

Proféta támadt, napként tündökölve,
A szíveket eszméje járta át,
Ez énekkar dalával üdvözölte
A szent szabadság fényes hajnalát.
És a költő lelketrázó dalára
Nem is maradtak többé tétlenül,
A hős Rákóczyaknak ősi vára
Csak ezt viszhangzá: „*rendületlenül!*“
Lelkők vulkán lőn, s égig ére lángja,
El nem muló fényt hintvén a világra.

Orkán közelgett; aztán nem sokára
Kardot ragadt a bátor férfi-kar,
Bátran kiállt a hős magyar csatára;
Vadúl zúgott, bömbölt a harc-vihar!
A dalnokok a fészekből kiszállva,
Ott termettek megmentni a hazát,
A szent szabadság-dalnak harsogása
Túlzengé az ágyúknak szózatát.
Az ellenen, ha diadalt nyerének,
Felzendült az édes győzelmi ének.

Terhes felhő jött majd ismét egünkre;
Láttunk sötét, gyászos, nehéz napot;
Fájdalmunkban hamvat hintvén fejünkre,
Orcánk bánat miatt meghervadt.
Szívünkön óh ki tudja: hány seb égett,
És mindenik gyötrő, kínos vala,
A zord való, hitet, reményt, letépett,
Hiszen nem volt többé magyar haza.
De megmaradt, kikerülvén a vészek,
Meleg helylyel kínált, az ősi fészek.

A hős fiúk csak ujra visszatértek,
— Oltalmat óh más hely nem adhata —
Szentelt keblén az édes jó szülének
Magát kisírta lelkük bánata.
De nem sokára szünt szívök siralma,
Meghallgatá az ég daluk szavát,
Melylyel nem birt egy ezredév viharja,
Szabaddá tette a magyar hazát!
A szent szabadság gyújtó énekétől
Lehull a lánc a rabnépek kezéről.

Mert végtelen a dal bűvös varázsa;
Midőn érzéstől eltelt a kebel,
Ez a lélek szárnyának csattogása,
Mely föld porából menny felé emel!
Magasba von, hol nyílt az égi pálya,
Egy szebb tündér-világ felé ragad;
Hol fénylik a szerelem s üdv hazája,
Itt érzi lelkünk kéjjel, hogy szabad!
Virág nyílik, mosolyg a dal szavára,
Fény s illatárban áll a föld határa!

Gyakran terhes, kinzó a földi pálya;
Szívünk oly sok nehéz teherrel emel,
És életünk nyíló örömvirága
Hányszor vérző tövis között vesz el?!
De ajakunk ha édes dalra zendül,
Kebünk bár bút s égő sebet takar,
Bár könnyet ejtsünk is, — fájdalom enyhül, —
Óh régen „*sírva vígad a magyar.*“
Hisz' a dal édes ábrándokba ringat,
Szellemkarján felejtjük bánatinkat.

Hát a midőn a szép leány szerelme
Édes kinnal fájdalmasan gyötör,
Es a szívnek rabjává lesz az elme,
S a földi angyalt látni is gyönyör!?
Midőn az ifju rózsás, boldog álma,
S a képzelet tündérvárat teremt,
Őt bírva csak, kis kunyhócskára vágyva,
Nem nézve a jövőt, csak a jelen:
Feltör keblünkől a dal édes árja,
S a föld fiát a mennynek üdvé várja!

Im, mostan is az édes dal varázsa,
S hatalma vont egygyé e szent helyen.
Őszült apák s ifjak dalolni vágnak.
— Hogy összegyűlt a mult, jövő s jelen! —
És annyi szép nőt látok megjelenni,
Kiktől szép s értők édes a világ!
Itt vannak, ünnepünk fényét emelni;
Mindenik mint egy-egy nyíló virág.
Csillagszemükben tündökölni látok
A dal szavára egy tündér-világot!

De most, barátim, dalra fel; — az ének
Hódítani szívet s babért akar, —
Láttassuk a föld minden nemzetének:
Dalában is dicső, nagy a magyar!
S ez énekkar, az ősapák örökje,
Éljen soká, örök időkön át;
Szent eszméket hirdessen mindörökre:
Szeretetet, szabadságot, hazát!
Gyújtson dala hév honszerelmi lángot,
Teremtse át e megviselt világot!

Vedd fel dalunkat szárnyaidra, szellő,
Tanuld el tőlünk, énekes madár!
Legyen ez egy szebb s új életre keltő,
S zengjen belé a széles hon-határ!
A menny felé szárnyaljon, fel az üdvbe,

— Elhagyva földet s fényes csillagot, —
Teremtőnkhez, ki szentlelkét leküldte,
S szabadságot, hazát és dalt adott!
Olvadjon bé az angyalok karába
S áldásként szálljon vissza e hazára!!

Apostol Bertalan.

A sárospataki ref. főiskola képe hajdan és most.

— Rövid ismertetés. —

Épen negyedszáz esztendő forgott le az örökkévalóság homokóráján, mióta Sárospatak nyomós tényezőként szerepel a magyar prot. egyház és iskola történetében. Azóta ezek meg ezrek szívták itt a tudomány mézét, ezek meg ezek keltek innen szárnyra az élet útravalójával, a mélyen érző szív és a magasan szárnyaló lélek táplálásával. S ezek közül hányan lettek büszkeségévé, dicsőségévé nem csupán a magyar prot. egyháznak, hanem az egész magyar nemzetnek! Nem lehet itt célunk a főiskola történetét megírni. Szombathy és a híres főgondnok, Szathmáry Király György megtették ezt a maguk idejeig, most avatottabb toll vár ennek teljesítésére; de fennebbi állításom igazolására mégis meg kell említenem, hogy az iskola keletkezési évét legtöbbször az 1531-ik évre teszik. Ugyanis már a nevezett évet megelőzőleg, a pataki ferencrendi szerzetesek gvardianja, Kopácsi István s kitűnő társa, Sztárai Mihály a reformált vallásra térve, zárdájuk helyiségét, Perényi Péternek, Patak vára akkori főúrának segítségével iskolává alakították át. Az eltűnt negyedszázad borús és derűs napjai tömérdek változáson vitték keresztül ez iskola külső képét; de csak a külsőt, mert a belső, a szellemi bélyeg azóta folyvást ugyanaz maradt: erőshitű bajnokokat nevelni a sokat szenvedett magyar hazának. Milyen lehetett ez iskola első képe, arról még legrégebb adataink sem emlékeznek; de hogy az 1566-ik évi török-dúlás után az úgynevezett Trója-sor épülhetett fel legelőször, az az adatok összevetéséből bizonyosnak látszik. Trója-, Huta-, Fazekas-, Cigány-, Katona-, Belezna-, Paradicsom-, Berna-sor: ma már mind-mind csak sárgult papíron maradt nevek, melyek csak síríratai azon épület-halmaznak, melyet a szükség és a kor kívánalmainak parancsára, kegyes hívők, meleg keblű jöltevők: Dobó Ferenc, I. Rákóczy György, Lorántfy Zsuzsanna, Vay Ábrahám, Szathmáry Király György sat. építették úgy keresztül-kasúl, össze-vissza, minden stíl, rend és csín nélkül, hogy — amint azt a nagyérdemű Orbán József akad. tanár említi — Kazinczy Ferenc is így ír róluk: „a régiektől elirtózik a szem, sőt az újabbakról sem fogják elhinni a későbbi idők, hogy azok a tizenharmadik század alkotmányai.“ A most élő nemzedéknek csak igen hiányos képet nyújthat az épülettömről ama metszet, mely 1860-ban Pesten, a Werfer Károly műintézetéből, Szűcs István akkori rajztanár vázlata után került ki. Alig tudjuk képzeletben is elhelyezni az elszámolt sorokat, illető helyükre, de azért oly jól esik hallanunk s oly kíváncsisággal lessük a szót egy-egy ó-embernek ajkáról, midőn mondogatja: amott volt a prebitória, itt a mézarszék, túl nan a pokol, odébbat a cethal, melyről azt állítja, hogy börtön volt s azért nevezetett el cethalnak, mert egy Jónás

nevű diák ült benne legelőször. Milyen volt e komor, izléstelen falak közt a diákélet; milyen viszony volt a tanító és tanítványok között: mutatják azon érdekes feljegyzések, melyeket szorgalmas kutatók a főiskola gazdag könyvtárának régi íráthalmazai közül kutattak ki. Szilaj jellem, laza fegyelem tükröződik vissza azokból. „Ugyanis a nagyobb tanuló ifjúság többször kihágást követett el; s valahányszor a tanári kar szigorúbb fegyelmi eszközökhöz nyult, ellenszegült, vagy pedig tömegesen odahagyta a várost. Ilyen zavargások történtek 1621-ben, 1640. és 1648-ban,“ mondja a kitűnő jellemrajz-író Zs. M. Az ilyen zavargások feletti búsulás vetette meg síri ágát a dicső fejedelmi asszony-nak is, ki a pataki főiskolát európai színvonalra emelte, ki

„Édesgetvén: jött a tudós, böles
Elhagyta értünk dús honát;
És tudomány, rend, szellem, erkölcs
Hozták meg Tempénk fénykorát.“

Midőn ugyanis a koporsóba tették Lorántfy Zsuzsanna hült tetemeit s a fedelet Zákány András beszegezte, „sűrű könyhullatási orcáján és vén szakállán aláfolynván, keserves zokogással a környül állóknak hallatokra ezt mondotta: „Ah, átkozott deákok! ti öltétek meg, ti fosztátok meg az szegény magyar nemzetet ez drága kincstől.“ (Hegedűs Lászlónak, a főiskola mostani érdemdús világi algondnokának közleménye a Sárospataki Füzetek, 1860. évi f. 668—669. 1.) Milyen volt e szilaj szellemű deákság tanulási rendszere? Igen szépen jellemzi „A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században“ című derék könyvében nem rég elhunyt jelesünk, Molnár Aladár. A mai kor kényelemben felnőtt, mondhatnám talán, elkényeztetett múzsa-seregének fogalma sincs ama tanulási viszonyokról, melyek Patakon ezelőtt csak néhány évtizeddel is napirenden voltak. Csakúgy el-elmosolyogja magát az ember, midőn az öregebbek festegetik előttünk a fűtetlen klassziok hidegségét; amiért aztán természetesen feltett főveggel hallgatták a bölcsesebbnél bölcsőbb előadásokat, csak is a felelő s szomszédai emelvén le fővegöket, s bárha olykor megtörtént is, hogy a fizices-professor experimentáláshoz készített borszeszt megitták, mégis, ki tanulni akart, tanulhatott s tanult is temérdek. Azt tartják ugyan sokan e kor iskolájából kikerült férfiakról, hogy encyklopédikus ismereteik voltak csak, s tulajdonképen semmihez sem értettek alaposan; pedig hát a dolog egészen másként áll. Ha ma a theologus csak theologiát, a jogász csupán jogtudományt tanulmányoz, azt hiszi az ember, hogy illető szakját mindenik teljesen kimerítette. Óh, dehogy! A régi theologus, ki jogot is hallgatott, vagy a régi jurista, ki theologiát is tanult, benne volt annyira mindkét tudományban, mint a mai külön-külön szak tanulói. Igaz és azt be kell ismernünk, hogy a tudományok mezeje napról-napra tágabbá lesz s nagy a különbség azon kor- és a mainak kívánalma közt a qualificatoria nézve. De azt sem mulasztom el megjegyezni, hogy épen a különböző mértékekhez arányítva tettem előbbi megjegyzésemet. E szigorúnak látszó ítélet azonban nem csupán Patakot illeti, hanem minden efféle iskolát; sőt hogy Patakra legkevésbé illik rá, több helyt elismeri Felméry Lajos, kolozsvári egyetemi tanár is, ki egész melegen emlékezik Patakról, az „Angol iskolázás jelene“ című, nagy

gonddal s közvetlen tapasztalatok után szerkesztett kitűnő munkájában. Többféle előnye mellett megemlíti, hogy szépművészeti múzeuma, a szép érzék és tanulni vágyó ifjú elme hatalmas pallérozója, itt létesült legelőszőr. De hiszen a haladás eszközeinek feltűntetésére minek a távoliakra hivatkoznunk? Ime, a régi, alaktalan épülettömb helyett bemutatjuk lapunk t. olvasóinak a sárospataki főiskolának mai képét. Sokan vannak e becses lap olvasói között, kikben e kép látása temérdek édes emlék, még temérdekebb ifjú ábránd gazdag forrásait buzogtatja fel. A nevelő és tápláló édes anyának láttára, mely gyermeknek szíve ne dobbanna fel hangosan? mely gyermek szemében ne csillanna fel az öröm könyűje? Talán nem lesz érdektelen megemlíteni, hogy az ó épület alapja elsőben 1806. szept. 23-án, az úgynevezett *nagy porta* mellett, a főiskolai tanári kar s az összes ifjúság jelenlétében tétetett le; másodszor pedig, 1808. jul. 13-án, az északi szegleten, az egyházházkerületi gyűlés jelenlétében és nevében, amikor a szegletköbe emlékirat is tétetett. Az új épület alapja pedig 1875-ben tétetett le a keleti végen, s 1877. júniusban fejeztetett be; mely év szept. 6-án, az azon évi közigazgató, Orbán József akad. tanár a tanári kar nevében adta át az ifjúságnak; 1878. június 23-án pedig a tiszáninneri ref. egyházkerület szeretve tisztelt főgondnokai: nagyságos és főtisztelendő Kun Bertalan szuperintendens úr és idősb báró Vay Miklós úr ő nagyméltósága a legnagyobb ünnepélyességgel avatták fel s adták át a tudomány közhasználatának az egyházkerület nevében. Ime! mint a figyelő geologusnak a felásott föld különböző rétegei feltárják e roppant test fejlődési történetét: úgy a sárospataki főiskolának századokról-századokra változó phisiognómiája is mindenha homlokán hordja a korszellem kinyomatát. Ha a haladó kor minden nap újabb és újabb követelményekkel lép fel úgy az anyagi, mint a szellemi téren; ha a jó és hasznos, igaz és szép iránti érzék napról-napra többet követel a nevelés tágas mezején: a sárospataki főiskola nem maradt adósa soha a kíváncsnak; megtett úgy az egyik mint a másik irányban minden lehető. Ha a kor kíváncsa nem tűrhette meg a régi, elavult berendezésű, sötét iskolatermeket: felállított a tudomány új palotája festett tantermekkel, óriási ablakokkal s a tanulhatás minden szükséges eszközeivel ellátva. Ha a kor kíváncsa nem tűrhette tovább, hogy a százakra menő múzsasereget úgynevezett *classicus* vagy *publicus praeceptorok* vezessék be a tudományok országába a csekély számú rendes professor mellett: beállított az akadémiába 12—14, a gimnáziumba hasonlóképen 13—15 rendes tanár. Ime, a sárospataki főiskola mindenha megfelel a korszellem kíváncsnak. Midőn az új épület felállítatását elhatározta a főtiszt. egyházkerületi gyűlés, azt tartotta főleg szem előtt, hogy a tantermek mindnyájan ebben legyenek a legkényelmesebben berendezve, a régibb épületben pedig a tudományos gyűjtemények találjanak háborithatlan elhelyeztetést. A nagy áldozatokba került terv keresztül vitetett. Az újépületben van 14 tanterem, mind világos, tágas, a gimnáziumiak mozgatható, páros padokkal ellátva; ezeken kívül ebben van a párját egész országban ritkító, több teremben levő fizikum-múzeum, továbbá egy díszes tanácsterem, két

igazgatói, egy háznagyi és egy társalgó szoba. Délre néző homlokzattal kelet-nyugoti irányban fekvő, a régi kollégiumnak ugyancsak nyugot-keleti irányú s az északi oldalon fekvő szárnyához támaszkodik; mert az ó épület, homlokzatával nyugotra néz, de két szárnya van, melyek nyugot-keleti irányban húzódnak. Az északi szárny jobbra lakszobáikül használtatik; a déli egész szárnyat pedig két nevezetes intézet: a könyvtár és a tápintézet étkező helyisége foglalja el. A könyvtár helyisége két emeletet elfoglaló, nagy és díszes, oszloppozatos csarnok. A temérdek kincsről, melyet ez rejt, nem akarok e helyen bővebben szólni. Nem lesz érdektelen talán a másiktól, a tápintézetről szólanom bővebben. Hogy ezen intézmény, természetesen más alakban, a legrégibb időkben is megvolt, azt sok mindenféle adat bizonyítja. Alapját bizonyára az iskola, illetőleg a tanulók számára tett legelső kegyes adományokban kell keresnünk. Mert midőn egész Lorántfi Zsuzsánna haláláig a tanárok fizetése s az iskola enemi szükségei a várból, a földesurak által fedeztettek, az azokon felül adott tőke-vagyon, u. m. 12 szőlő, az ardói telek és malom, valamint az évi kollekták, a tanuló ifjak eltartására adattak. Általában sajtóságos az — mond Molnár Aladár, felebb említett művében — hogy Patakon az iskolai vagyon az alapítások szerint is nem az iskoláé, mint intézeté, hanem a tanuló ifjúságé volt és azt maga az ifjúság kezelte is. Így adományozta például özv. Istváni Mátyásné levelével „mézesmalé szőlőjét az oskolabeli azon becsületes deák ifjúságnak, mely elűzetve is, a pataki deákság nevét megtartotta.“ Hogy mikor szűnt meg a deák-vagyonnak deákok által való kezelése, mikor és miként alakítottatott át a természetbeli adományok összesége oly tőkére, hogy azon a mai, Magyarországon talán legnagyobb tápintézet fennállhasson és virágozhasson: azt hosszadalmas volna itt elbeszelnünk. Elég legyen annyit megemlíteni, hogy a sárospataki főiskola főképp azért érdemelte ki „a szegények oskolája“ megtisztelő címet, mert tápintézetében, melynek jelenlegi vezetője Szívós Mihály gimnáziumi tanár, tavaly is 284 ifjú nyert tisztességes ellátást. És e nagy számból a múlt iskolai évi értesítő kimutatása szerint, kilencvenkét ifjú egészen ingyen, a többi pedig felváltva 20, 40 és 60 frtért láttatott el. Nem érdektelen talán megemlíteni, hogy az 1880/81-ik iskolai évben 323 métermazsa búza és 157 m. m. gabonalisztból 19,200 darab kenyeret fogyasztottak el; húst pedig 10,908 kilogrammot. Mily sok, jelenben magas polcon ülő férfiú emlékezhethet hálásan vissza a főiskola e megbeesülhetlen jóságú intézményére!

A könyvtárral szemben, ugyancsak az első emelet 4 termében van a szépművészeti múzeum. Ennek alapját a jeles kolozsvári tanár, Felméri Lajos vetette meg, ki sárospataki tanárkodása idején, az általa felbuzdított ifjúsággal egyesülve, Tokajban, Liszván, Patakon hangversenyeket, felolvasásokat rendezett, hogy megteremtse azon intézetet, mely fejleszti az ifjúság műérzékét s nemesíti a szemléleti szép tárgyaival. Megalapításától fogva ez intézmény is folyvást gyarapodotts gyarapodik folyton, mit mutat azon körülmény is, hogy a múlt iskolai évben is 344 frt. 65 kr. fordítottatott műtárgyak vételére s felszerelésére. Jelenlegi őre Bokor József,

filozófiai tanár, a közönséghez intézett meleg hangu felhívása következtében, napról-napra érkeznek bele a szives adományozások. A szépművészeti múzeum felett, a második emeleten vannak a természetrajzi gyűjtemények helyiségei, alatta pedig a földszinten a régi főiskolai könyvnyomda. A természetrajzi gyűjtemény különösen ásványokban igen gazdag, de minden, e gyűjteménybe valóval évről-évre gyarapszik, mert lelkes öre, Búza János, gimn. tanár, a legnagyobb lelkiismeretességgel igyekszik azt rendezni, napról-napra újabb és újabb tárgyakkal öregbiteni, gazdagítani. A több mint 200 éves főiskolai nyomda is virágzó állapotban van. A benne kiállított nyomtatványok csínjáról még a fővárosi napi sajtó is mindenkor dicsérettel emlékezik meg. A múlt iskolai évben 16800 példány könyv, továbbá számos röpirat s több kisebb nyomtatvány került ki belőle. Az ó épület középrészét alul a főbejárat, felette a díszes rajzterem, legfelül pedig az imaterem foglalja el. Ez orgonával, díszes szószékkel, két karzattal s részben félkör alakulag hajlott székekkel van ellátva.

Ezeket kívül az udvaron áll még egy darab egy emeletes épület, maradványa a legrégebb épülethalmaznak; továbbá itt áll a díszfaktól s bokroktól árnyazott főiskolai kórház, mely 4 betegszobával, váróteremmel, rendelő- és fürdő-szobával van ellátva. Valóban, dicsekvés nélkül el lehet mondani, hogy ily célszerűen berendezett, rendes betegápoló nővel ellátott kórháza kevés tanintézetnek van széles Magyarországon. A dolgozatairól is ismert nevű főiskolai orvos, dr. Kun Zoltán, valóban megörökítette nevét ez intézet létrehozásával. Mily megnyugtató az a gyöngéd édes anyára, ha talán gyengélkedő gyermekétől megválva, tudja, hogy az ő szerető gondozásának hiányában is, éber szemek őrzik, gondos kezek ápolják beteg magzatát! Hát ha még azt is tudja, hogy ápolás, gyógyszer s ellátás díjában egész évre csak 1 frt. 50 krt kell fizetnie: nem tudhat elég hálát adni a főiskolát oly sok vészben, viharban megőrzött mindenható Istennek.

Erős, de barokk-stylu vasrácsozatos kerítés veszi körül az egész tágas térséget, melyen mindezek fekszenek. Az egész be nem épített udvar s környéklet, kertet van alakítva, melynek szép növények indult gesztenye és hársfái néhány év múlva már üdítő árnyékot fognak nyújtani a nyár tikkasztó hevében izzadó ifjuságnak. Egyébiránt ily üdítő helyről már régen gondoskodott a kollégium ügyeit vezető előjárók bölcsesége. Az ó épülettel szemben terül el a nagy kiterjedésű kert árnyas fáival, kényelmes padjaival s kitünően rendezett fűvészkertjével. Legszebb helyét a halhatatlan emlékü Pálóczy Horváth Mária és Simon testvérek gránit talapzaton nyugvó, díszes éreszobra foglalja el. Szép tehetségű művésznők, ifj. báró Vay Miklós műve. A magas, négyszögű alapzaton sugár, eszményi alak áll „A tudomány, hatalom“ feliratu könyvet tartva kezében; az alapzat északi és déli oldalán pedig a testvér-pár sikerült kivitelű dombormívű mellképe. A keleti oldalon ezen felírás van aranyos betűkkel bevésve: „Pálóczy Horváth Mária és Simon testvéreknek. A tudomány és egyház buzgó pártfogóinak emlékére. 1870. A nyugotin pedig ez: „Gloria, quam benefacta parant et grata nepotum mente fovet pietas, aere perennior

est. Továbbá ez: VIVIS eXeMpLo patronIs DefUnCtis benIgnitate Insignibus honorI non InterIturo sChola patakIna grata VoVIt ereXit. Épen a szobor háta megett elterülő tisztas szolgál játszó- és tornászó térül, ennek északi oldalát foglalja el a díszre és felszerelésre egyiránt kitünő tornacsarnok, mely oly tágas, hogy a 80—100 főből álló gimn. osztályok egész kényelemmel végezhetik benne gyakorlatikat. Ime, ezen helyiségek szolgálnak a szó szoros értelmében vett „gymnazon“-jául azon 660—700 magyar ifjunak, kiknek ezen számát a legközelebbi Értesítőből vettem ki. Már különben is hosszúra nyúlt közleményem kerete nem engedi meg, hogy a mai ifjuság érdekes deák életéről bővebben megemlékezzem. Talán más alkalommal inkább elmondhatom: miként omlik az ifjuság most is, mint hajdan „collatiókra“, természetesen egészen más értelemben, mint akkor; miként tartják fel s őrzik meg az ősök hagyományait; miként segítik, gyámolítják egymást szellemileg és anyagiilag az általok fentartott különböző egyletekbe oszlás által; miként vezetik ügyeit a „Magyar irodalmi önképző-társulat“-nak, az „Erdélyi-kör“-nek, a „Főiskolai akad. ifjusági könyvtár“-nak, az „Ifjusági olvasó-egylet“-nek, az „Akadémiai jogászegylet“-nek, a „Gyorsíró-kör“-nek, az „Ifjusági zeneegylet“-nek, a „Főiskolai önkéntes tűzoltó-egylet“-nek, a „Főiskolai betegsegélyző-egylet“-nek, a „Főiskolai énekkar“-nak, mely legrégebb az egész országban, s mely százéves fennállásának örömmünnepejét épen ma ünnepli. Az öregeket és ifjabbakat, kik eljöttek, hogy meglássák a külsőleg egészen megújódott iskolát; s hogy látogatásuk által is leróják a hála azon adóját, melylyel tartoznak e gondos édes anyának azért, amiért ellátta őket útravalóval az élet útjainak nehéz bevándorlására, szívesen üdvözljük azért ez alkalommal, s szívből mondjuk mindnyájuknak: Isten hozta!

Molnár Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Azon tisztelt olvasóinkat, kiknek előfizetésük e hó végével lejár, szívesen kérjük előfizetésük vagy megrendelésük megújítására.

Előfizetési feltételek:

Félévre 2 frt. 50 kr.

Negyedévre . . . 1 frt. 25 kr.

Az előfizetések vagy megrendelések t. Búza János tanár úrhoz küldendők.

Kiadó-hivatal.

— Gyászhir. Hajnal Abel, a békési ref. egyháznak 41 éven át buzgó lelkipásztora, a békés-bánati egyházmegyének érdemes s az utóbbi években már nyugalomba lépett esperese, folyó hó 18-ikán, életének 81. évében, jobblétre szenderült. A megboldogult egyik kimagasló alakja volt egyházi életünk kormányzó-testületének. Tudományos képzettsége, tiszta puritán jelleme széles e hazában tiszteletessé tette nevét, áldásos működései pedig hosszú időre hirdeti és megőrzi kegyeletes emlékét. Nyugodjanak békével áldott porai! . .

— **Ünnepi ajándék.** Péter József szállósardói (tornai egyházmegye) ref. lelkész úrtól a következő levelet vettük: „Az éneklő-kar 100 éves keresztelőjén — fájdalom! — nem lehetek jelen. Pedig szerettem volna látni az édes anya arcát, aki az éveire kissé öreg, de kedélyére örökifju gyermekének ünnepnapot rendez. Hogy is ne! Hiszen annak a borús-derős multú s a multban annyi kiváltságra méltatott éneklő-karnak én is egyik igénytelen tagja valék. Most is oly jól esik a benne átélt napok emlékein elmerengennem. No de ne merengjünk! . . Küldöm az általam forrón szeretett és mélyen tisztelt éneklő-karnak, mint volt tagja, szívélyes üdvözetem s azon édes óhajom: bárcsak *ezredéves ünnepét* is örök ifjúsággal érhetné el! Emellett felajánlom magamat, hogy míg hivatalban élek, évenként 5, írva öt forintot fogok küldeni az éneklő-karnak, minden iskolai év elején, szeptember 6-ig, amely összeg kamatjaival együtt tőkésítették mindaddig, míg a tőkének évi kamatja egy a kar által választandó dalmű partitúrájának megszerzésére elégséges nem leendő, vagy valamely énekkari ügyben üdvösen fel nem használható. Addig azonban, míg az évente fizetett díj, kamataival együtt 50 frtra nem nő, a tőke nem érinthető s arról nyilvános számadás adandó. Fentartom azon jogot, hogy az évente fizetendő összeget, ha tehetségem engedi, olykor-olykor bizonyos összegekkel szaporíthassam s ez által a célzott összeg mielőbbi elérését siettessem. Megszűnik ez ajánlatom kötelező ereje, ha papi hivatalomtól megfosztatom, vagy meghalok. Adja Isten, hogy az oly számos, nálamnál sokkal jobb anyagi körülményeknek örvendező volt kártársaim csak ily csekély éventei adománynyal is járuljanak az általunk hően szeretett s egykor annyi tiszta élvét nyújtó énekkar jövőjének felvirágoztatásához.“ Eddig a levél, amelyhez, az énekkar köszönetének s a lelkes adakozó iránt érzett őszinte tiszteletünk tolmácsolása mellett, nekünk csak annyi mondani valónk van: Adja Isten!

— **A sárospataki főiskolai akadémia pályázatok eredménye.** A most végződő iskolai évre kitűzött pályázatokon főiskolánk akadémiai ifjai közül a következők lettek nyertesek: Az egyházi beszédre kitűzött Vay-féle kettős díjból az elsőt *Hallgató János*, a másodikat pedig *Sólyom Barna*, végzett hittanhallgatók nyerték. Az egyházi beszéd irodalom történeti tanulmány jutalmazott szerzője, ugyancsak *Hallgató János*, végzett hittanhallgató. Az exegetikai értekezésre kitűzött jutalom *Vattay László*, végzett hittanhallgatónak adatott ki. A magyar irodalomtörténeti tanulmány szerzője: *Cziáky Endre*, III. éves hittanhallgató. A magyar bölcsészettörténeti díjat *Rácz István*, II. é. hittanhallgató nyerte. A jogtudományi pályadíj nem adatott ki.

— **A biblia égő csipkebokra.** A növényvilág bújárainak figyelmét mostanában egy igen érdekes növény vonta magára s ez az úgynevezett *dictamus*, magyar nevén *körisezerjő*, mely ég és tüzet hány magából. E csodálatraméltó virágot ismertetvén az „O. V.“ írja egyebek közt, hogy erre vontkozhatik az ó-szövetségben a Mózes égő csipkebokra. II. Móz. III. 2—3. E növényt később Linné fedezte fel, de csak az újabb időben tűnt fel meglepő tulajdonai miatt. Két

faja van, az egyik az úgynevezett *dictamus fraxinella*, mely vörös, s a másik a *dictamus fraxinella albus*, melynek fehér virága van. Közép-Németország több vidékén terem, de leginkább Thüringiában, hol mostanában a kerteknek egyik kedvelt és kiváló dísznövénye lett, gyönyörű fürtös virágai és kellemes illata miatt. A meleg nyári estéken meggyűl és villámláshoz hasonló tűzfolyamokat bocsát ki magából, anélkül, hogy maga elégne. Nem egyszer tettek vele próbát, hogy elhervadt fürtöit meggyújtották s azok bár lángra lobbantak, élénk lánggal égtek, melyből füst és kellemes illat terjedt ki, de el nem hamvadtak, úgy, hogy e kísérletet egy és ugyanazon virágfürttel több ízben lehet megújítani, természetesen mindig meleg, száraz időben. A növény mindaddig megtartja gyúlékonyságát, míg magvai, melyeknek igen nagy időre van szükségük, hogy kikeljenek, teljesen meg nem érnek. A növény csodálatos gyúlékonyságának oka az, hogy igen sok átheri olajat vagy gyantát választ ki.

— **Főiskolánk köréből.** Mire lapunk a tisz. olvasóközönség kezébe jut, az aratási vizsgálatoknak vége van. Ünneppel kezdtük s azzal végezzük. F. hó 11-én ugyanis a négy alsó gimnáziumi osztály tornavizsgálata, a városi értelmiség nagy érdeklődése és általános tetszés mellett nyitotta meg a vizsgálatok hosszú sorát s azóta tanügyi bizottságunk néhány lelkes tagja szakadatlanul a gimnáziumi osztályok vizsgálásával foglalkozik, s élükön főiskolánk világi algondnokával, önmegtagadó kötelességérzettel végzi nagy felelősséggel járó feladatát. Egyházi algondnokunkat — köz-sajnálattunkra — súlyos betegség tartja távol. Az előkészítő s I—VII. gimn. osztályok szóbeli vizsgálata már a mult héten lefolyt (folyó hó 12—17-ig); a most múlt hét egészen az érettségi és papi vizsgálatokra volt szentelve. Az érettségire 48 gimnáziumot végzett ifjú közül 45 jelentkezett, egy azonban a szóbeli vizsgálatról visszalépett. A papi vizsgálatok közül az elsőre 19 végzett theologus, a másodikra 20 káplán jelent meg s mindannyian szóbeli vizsgálatra bocsátattak. E vizsgálatokon elébb *Szabó András* ungi esperes, mint szuperintendensi helyettes, f. hó 22 óta maga főt. *Kun Bertalan* szuperintendens elnökölt, akit ezideig a miskolci gimnáziumi vizsgálatok miatt kelle nélkülözniünk. Sajnálattal jegyezzük fel, hogy sem az érettségi, sem a papi vizsgálatokon vidéki világi küldöttet nem láttunk. Az eredmény — úgy halljuk — megnyugtató. Az érettségiben többen javításra utasítottak ugyan, de teljesen egy sem esett el a 44 vállalkozó közül, az első papi vizsgálat pedig általános jó eredménnyel végződött s így végződik méginkább kétségen kívül a második is. A tanárok bizottságból bizottságba járva fáradoznak az iskola ügyeinek emelésén. A *tápiintézet* és *irodalmi kör* új alapszabályokat nyernek; amaz kiváló tekintettel a *nevelési* szempontokra. A gimn. énektanítás ügyében is reformok vannak tervben. A f. hó 26-án megnyíló egyházkerületi gyűlésre — főiskolánkat illetőleg — fontos tennivalók várnak.

Lapunk jelen száma, főiskolánk örömnépének emlékére, vasárnap adatott ki.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Nyílt levél e lapok szerkesztőjéhez.” Czelder M. „Az örömnünnep.” Radácsi Gy. „Templomi szószék.” (Könyvbír., folyt.)
„A dunántúli ref. egyházker. közgyűlése.” D. G. „A tiszáninneni ref. egyházker. közgyűlése.” Mitrovics Gy. „Neerolog.”
Kallós P. „Vegyes közlemények.”

Azon tisztelt olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt,
szívesen kérjük előfizetésük vagy megrendelésük meg-
újítására.

Előfizetési feltételek:

Félévre 2 frt. 50 kr.

Negyedévre 1 frt. 25 kr.

Az előfizetések vagy megrendelések t. Búza János
tanár úrhoz küldendők. Kiadó-hivatal.

Nyílt levél e lapok szerkesztőjéhez.

Kedves barátom! A „Sárospataki Lapok” 25. számában mint szerkesztő, „Gyenge confessorok” című cikkedben védelmezve a „Húsvéti igazságok” című cikkeinkben kifejezett nézetet, mely nem egyéb, mint az evangéliumi ker. vallás tényleges igazságainak cáfolata, szinte nevetségessé tétele, gúnyolódva fordulsz ellenem, hogy én, ahelyett, hogy azon cikksorozatra cáfolattal állnék elő, felszólítom a magyar prot. theol. intézetek tanárait, hogy szóljanak a dologhoz, mintha mi ahoz nem tudnánk vagy nem akarnánk szólani, s mint lelkesülés nélkül szűkölködő confessorok, ezen a szentséges téren másokra való utalásokkal megelégednénk, ahelyett, hogy férfias önérzettel elletetek síkra szállanánk.

Kérlek: légy szíves meghallgatni és kissé várakozni.

Midőn lapotok megindult, tudod, hogy én azt őszintén üdvözöltem mind a Figyelőben mind magán soraimban. De már az első számokból látván merre felé indultok, kérve figyelmeztettelek az evangéliumi elvek és igazságok tiszteletben tartására; azokra, melyek a keresztyénség sarkpontját teszik, s melyeknek tudományos tapintattal az ifjú szívekbe plántálására, illetve erősítésére ti, magyar prot. evangéliumi hittanárok vagytok hivatva.

A „Húsvéti igazságok” című cikksorozat megjelenése után úgy gondolkodtam, hogy midőn evangéliumi egyházunk alaptételei megtámadtatnak, első rendben a theol. tanári kar van hivatalosan hívatva, úgyszólván kötelezve azoknak védelmére. Halljuk hát előbb a hittanárokat. Ezért intéztünk felhívást a hittanárokhoz, a későbbi hozzászólás számunkra fennmaradván.

Tettük ezt azért, mert nézetünk szerint, a mi hozzászólásunk már nem állhat tudományosnak csillogtatott elmefuttatásokból, hanem olyan komoly feleletből, mely már számba veszi az irodalmi nézetnyilvánításoknak, az egyházra mint hívó és társadalmi intézményre gyakorlott és gyakorlandó hatását, s abból vonjuk le a következtetéseket s megállapításokat.

Barátom! te nem vártál; minden fegyvert felmarkolni akaró ifjú elhamarkodással nekem jöttél, hogy úgy mutass fel lapod eléggé ismert közönsége előtt, mint aki a közvéleményhez való ügyes alkalmazással, az opportunitás politikáját követem ezen a szentséges téren.

Az egész támadásban annyi igazad van, hogy szentséges tér a ker. vallás igazságainak vitatási tere. Szentséges tér ez, mely arra utasít, hogy ezen a szentséges téren, szentséges érzélemmel, értelemmel és tudománnyal forgolódjunk.

Ez a mi tisztünk, hittanároké s lelkeszeké egyaránt. Mindketten az evangéliumi ker. egyház szolgálatában állunk, s ezen szolgálat természetes kötelessége ellen nem cselekedhetünk. Azon egyház kebelén s melegségének tápláló erejével növekedtünk fel, melynek szívére s életszála a Jézus Krisztusban, mint Megváltóban vetett hit, minden alázatával, minden dicsőségével. Bocsássatok meg, ha őszintén kimondom, hogy az épület főköveinek kiszórása, nem az épület tökéletesítése. Avagy elfeledtetek-e amit Pál apostol mond, hogyha a

Krisztus fel nem támadott, hiába való a mi prédikálásunk, hiába való a ti hitetek?

Ti keresztyén hittudományt, dogmatikát tanítottok, erről beszéltek, s Krisztus feltámadásának igazságát, mely az örökélet hitének fundamentuma: kétségbe vonjátok.

Fennen hangoztatjuk a magyar prot. egyház virágzóbbá tételének szükségét; s mily lélek visz titeket rá, hogy e szent célra, e szentséges téren oly romboló eszközökkel, keresztyéni álláspontból oly igazolhatlan tudománnyal munkálkodjatok, mint a ti húsvéti előterjesztések?

Mert, kedves barátom! a ti ajkatokról szívja bé a hitet vagy hitetlenséget a magyar prot. egyház lelkész ifjúságának azon egy része, melynek hitére, lelkére lesz bízva, az ev. ker. egyháznak, ezen a mi magyar földünkön fenntartása, ha kell: az élet feláldozásával is megvédelmezése.

Mint vezérlitek ezen ifjúságot, a hit és lelkipásztori önfeláldozás jövő bajnokait, egyen-egyen és egyetemesen? ha mi ezt kérjük, kérdésünk nem igazolt-e akkor, midőn feltehetjük a kérdést, ha méltók vagytok-e arra a helyre, melyet elfoglaltok, midőn a ti húsvéti igazságok közrebocsátásával s még inkább védelmezésével a bennetek való bizodalmat lelkünkben megrendítettétek. Még ti gyermekek voltatok, midőn mi evang. egyházunk tudományával foglalkoztunk s küzdelmei közt verítékeztünk, s ahol törés volt, onnan nem hátráltunk, de csekély erőnket a többiekéhez tettük, s Istenben vetett hittel szívünkben, a viharral szembeszálltunk. Azért nem szolgáltunk rá méltatlan szemrehányásodra, hogy ingadozók vagyunk; bizonynyal ezt a megtiszteltetést nem érdemeltük.

En és elvtársaim, sőt némi csekély kivétellel az összes evang. prot. keresztyénség, a keresztyén vallást egy élő szent örökségnek tekintjük; élőknek, mely mint ilyen, nem zárja ki a fejlődést, dicsőbb állapotra jutást; de ezen fejlődés, mindig a gyökérből veszi erejét s táplálékát s gyarapodásának s tökéletesbülésének dicsőségét.

Mert avagy, lehet-e a gyümölcs másnemű mint a fa; lehet-e a bojtórjánról fügét szedni és viszont; lehet-e a ker. vallás tökéletesebb felfogásáról szólni, s az alaptételeket úgyszólván szélnek eresztetni. Hanem elég legyen ennyi e nyílt levelemben, melyet azért írtam, hogy megnyugtassalak arra nézve, miszerint az általam szerkesztett Figyelő nem fog kitérni a ti húsvéti igazságok cáfolata elől; sőt inkább igyekezni fog bebizonyítani azt, hogy a protestantizmus haladása örven, az, amit ti a tudomány mezében nagy kiáltással felmutattok, nem a keresztyén bölcsesség tudománya, hanem elbizakodott kevély lelkek hitetlensége!

Isten velünk! Felsőbánya, június 13. 1882.

Czelder Márton.

T Á R C A.

AZ ÖRÖMÜNNEP.

1882. jún. 25.

A hármass nagy ünnepet megültük. Aggódva fogtunk a készülődéshez; idők mostohasága, erszény üressége, emberek közönye, pincék szegénysége, 1881-nek vendégüző bora s a bajoknak és akadályoknak még annyi más neme és faja miatt, tele volt a szánk panasszal, szívünk kishitűséggel és reménytelenséggel. Tél beálltától tavasz nyílásáig alkudoztunk a sorssal és önmagunkkal; nagy- és kis-, fő- és albizottságok tűnődtek a merésznek látszó gondolat felett; lépték, mérték a készülő áradat medrét; gyúrták a tervek és javaslatokat; de a teremtető szó csak mégse hallatszott. A főiskola méltósága, a város becsülete, a hagyományos magyar vendégszeretet, ezek a mi nemes gyöngeségeink is, mind fontra kerültek és nehezíték az eszme érlelődését. A háromszázados ünnep fénye, fensége is nyomasztólág hatott, a helyett, hogy felemelt volna. Csak az ifjúság állt rendületlenül. Ő nem számított, hanem álmódott és lelkesedett. Újra és újra folyt az alku és aggatódzott a fontolkodás; miglen megérkezett a vándor eszterág s a szőlőtőkéből sarjat csalt ki a tavasz enyhe, a mezőn szétömlött a reménység zöldje és a szívek kezdtek megtelni hittel, reménységgel és bátorsággal s a komolyképű professorok ajkán elhangzott a biztató: „legyen!”

És lőn öröm az ifjú keblekben! A dal magasbbr szökkent az énekkar ajkán és lelkesebben szólt az ének. A pegazusra nyeret vetettek az önképző-kör versengő poétái és látásokat láttak és álmokat álmodoztak. Pályabér, dicsőség, tánc, zene, közebed és más fényes képzetek édes mámorban tarták az ifjúság szellemét. A lassú tervelésre gyors munka következett. Polgárok, tanárok és diákok egyes bizottságokba gyűltek és megosztottak a nagy napot előkészítő fáradoalmakon. A karelnők felnyitotta az énekkar vasas ládaát s letörölte az ős okmányokról a régi port, hogy avatott kezek megírják azokból egy hosszú század történetét. Az önképző-kör ítéletet tartott az újabb idő szellemi zsongái felett és *Emlékkönyvbe* fűzte az érdemesek alkotásait. Sürgés-forgás támadt minden ponton. Csarnok-épitető, program-készítő és szállásoló, bálrendező és tánc terem-díszító bizottságok alakultak s együttesen egy közös nagy bizottságban vitatgatták a tenni valók sorát. Lett az is, ami nélkül mozdulni sem lehetett: pénz. Az egyházkerület maga, sokfelől igénybe vett pénztáraitól nem adhatván segélyt, a májusi gyűlésen az egyesek áldozatkészségéhez folyamodott, s pár pillanat alatt — a nemes báró példaadása után — 265 frt. gyűlt össze az ünneplő egyletek számára. Ezek magok is előszedték évek óta gyűjtögetett filléreiket s az ünnepre járó ifjak önkéntes adománya által is segítettve, megindultak a tervelések. Az ifjak tüzet az öregek higgadtsága és tapasztalata mersékelé. Azt csakhamar belátták ifjak és vénék, hogy országra szóló, fényes nagy ünnepélyről, a háromszázados ünnep hasonmásáról szó sem lehet. Megalkudtak tehát a körülményekkel s a jól megvont szűkebb körben kezdtek sűrűgni-forogni, ki-ki a

neki való szerepben. Egyik a deszka-csarnok tervét rajzolta s az építővel alkudozott, a másik zene és szakács után látott; a harmadik és negyedik nyakába vette a várost s házról-házra járva, a vendégek elhelyezéséről gondoskodott; mások a zászlók és kivilágítás ügyében szaladoztak, vagy a nyomdai teendőket készítették elő. Eközben *Orbán, Ivánka* és *Szinyei Gerzson* íróasztalaik mellett munkálkodtak a nap sikereért; az egyház az új toronyóra felállításával, temploma és iskolai rendbehozásával birkozott. Főiskolán, tanári és polgári lakásokon kőművesek keze pusztította a régi szennyet és takargatta a sebeket; az egész város kezdett megifjúlani s ünnepi ruhába öltözködni. A főiskolai kert nagy tisztasán, szakértők és dilettánsok komoly léptekkel mérgegették az étkező csarnok helyét s benn a torna-csarnokban a díszítő-bizottság tündér-palotáról álmodozott.

Egyszer aztán szekerek robognak, emberek zörögnek; toronyóra kondul, deszkasátor épül; torna-csarnok új alakot ölt; minden jel azt bizonyítja, hogy az Úrnak ama nagy napja immár közel vagy. Nyomdászok, könyvkötők, nagy- és kis-bizottságok lázasan sietnek, hogy késznek és alkalmasoknak találtsanak s a nap dicsőségét be ne árnyékolja senki késedelme, senki lassúsága. Az énekkar próbát próbára tart; a pályanyertesek és felolvasók újra meg újra átfutják műveiket; itt kihúznak, ott betoldnak; olyan is akad, aki végig járja a közelfekvő városok aszú-boros pincéit és drága terhével büszkén tér haza. Így kívánja ezt a Hegyalja becsülete! Kereskedők, mézeskalácsosok, cukrászok, szivarárusok zörgetnek a bizottságok ajtaján és rimánkodnak az iskola-kertbe való bejuthatásért, s az a boldog, akit a szerencse ér.

Ily izgalmak közt értük el a pénteket, jun. hó 23-át, amikor már az előre megállapított program szerint az összeloadásokban szereplendő kartagoknak kelle szállingóznok. A szállásoló bizottság néhány tagja szalagosan s a még itt lévő ifjak egész csoportja leste az érkező vendégeket az indóháznál és fogadta szívesen, lelkesen. A reggeli vonatokon még alig érkezett néhány tagja a régi karnak; az esteliek már tiszszerezve röpitették a kedves vendégeket. Férfiak, nők vegyesen érkeztek s a kirendelt fogatokon vagy gyalog jutottak be a városba, szállásoló bizottsági tagok által vezetettve és szállás-jegyeket kapva. A vendégek nagy zöme azonban szombaton érkezett, részint vasúton, részint kocsikon. Az e napi esti vonatokat már a félváros nagyja és apraja várta; az indóház környékén ember embert ért, a fogatoknak alig lehetett közlekedniök. A vasúti kocsik ablakából kendő-lobogtatással, kinyújtott karokkal s a találkozás érdekes örömkifakadásaival igyekeztek magukról jelt adni a várva-várt vendégek, akik régi jó barátok, kedves ismerősök karján, édes visszaemlékezések hatása alatt vonultak be a fellobogózt városba és siettek a főiskolai kertbe, az ismerkedési estélyre, amely a deszka-csarnokban zajosan és a holnapi napra irányuló vérmes reménykedések között folyt le. Ott láttuk a debreceni dal-egyletek küldötteit, Bereg és Szabolcs espereseit, egész nagy számát a közléről és távolról összesereglett papoknak és világiaknak; ott egész raját a szép nemnek; hallottuk a *Lányi* testvérek tüzes zenéjét és szinte megittasodtunk

a lelkesedéstől. Az énekkar tagjait kalap körül font nemzeti szalag, az önképző-kört zöld, a rendező-bizottságot sötét-piros szalag emelte ki a néparadatból, hogy a vendégek felismerjék azokat, akikkel rendelkezhetnek.

Az ismerkedési estélyt a fáklyás zene követte. Mintha csak az ég is örömét lelte volna az ifjúságnak ilyenén hódolatnyilvánításában: az imént még ijesztően alkalmatlankodó szél egyszerre elcsendesedett s 9—10 óra között, a főiskola előtt, a tűzoltók szíves közreműködése mellett, sorakozni kezdett a fáklyás ifjúság. A főiskola s a város minden épülete fényárban úszott s egyszerre csak kigyult a 100 fáklya fénye is s megindult a roppant tömeg a *Kis-utca* felé, onnan a piacutca felé fordulva, beözönlött a főiskola udvarába, hogy főpásztorunk előtt kifejezze mély ragaszkodását és tiszteletét. A lelkes főpásztor az ó épületnek a rajzterem előtt fekvő oszlopos csarnokában fogadta az ifjúságnak, *Szalai Károly* szénior által kifejezett hódolatát és elismerését nyilvánította azon szellem iránt, amely az ifjúságot arra készíti, hogy még örömmámorában se feledkezzék meg azokról, kik szeretik és munkálják az ifjúság ügyét és előhaladását. Innen a *Kovács-utca* le az u. n. *Galgóczi* közön vonult tovább az áradat s *Hegedűs László* főiskolai algondnokot üdvözölte. Az ifjúság szónoka *Perecz Sámuel* joghallgató volt. *Hegedűsnek* az énekkarok és önképző-körök művelő hatását fejtegető beszéde után, tünnetve követelte a közönség a *Mocsári* megjelenését, ki szívesen engedett is és tüzesen beszélt az ifjúság hivatásáról. Majd innen az u. n. *Templom-közön* keresztül *Orbán Józsefet*, az énekkar történetének érdemes megíróját s a tanuló ifjúság lelkes barátját keresték fel és *Hallgató János*, az énekkar elnöke fejezte ki előtte az énekkar háláját és törhetlen ragaszkodását. Az öreg úr — mint szokott — melegen válaszolt s biztosította az ifjúságot állandó szeretete felől. Innen végre a város északi végére zarándokolt a tömeg, hogy *Szinyei Gerzson* tanárt, az ünneplő önképző-körnek régóta fáradhatatlanul működő elnökét üdvözölje. *Vattay László* önképző-köri alelnök volt az ifjúság érzelmeinek tolmácsolója s a közönség élvezettel hallgatta, még kifáradva is, a megtisztelt egyén átérzett szép válaszát.

E fárasztó vándorlás után dalra fakadt a közönség szíve, ajka és beharsogta a *Kovács-utca* északi felét, be egész az iskola kertig, a hová, mint központba ismét visszatért és áldozott a barátságnak és emlékezett régi időkről, régi szokásokról és tele volt reménnyel a holnapi nap dicsősége iránt. (Vége köv.)

Radácsi György.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Templomi szószerk.” *Közönséges, alkalmi és ünnepi egyházi beszédek. Irta Madarász Imre, n.-k.-karcagi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, aljegyző és levéltárnok. II-ik füzet. Ára 1 frt. 20 kr. Karcag. 1882.*

Általában nagyobb szónoki apparatus, elevenebb költői lélek, több fogékonyság szükséges ahoz, hogy a természet feltámadásának örömét sikerülten vissza tudja adni valaki. Két tavaszi beszédet ajánlok a szerző figyelmébe. Egyiket

azért, mert a textusa ugyanaz, a mi a Madarászé; a másikat pedig azért, mert a Madarász felosztása csakis úgy lett volna jó, ha ugyanaz lett volna, ami ezé. Az étellel hasonlítván össze ugyanis egyik szónok a tavaszt, épen olyan emelkedett szellemmel, mint amilyen ritka szép nyelven adja az oktatásokat, t. i. hogy a tavasz I-ször is csalhatatlan bizonyosága annak, miszerint mindent egy főbölcsesség igazgat; II-szor sorunk változandóságának is a tüköre (ma világos azurszín, holnap sötét boru festi az eget); III-szor a figyelmező észnek hathatós erkölcsi iskola (minden dolgozik, nem pirulunk-e a hanyagság miatt); IV-szer kezes nekünk, hogy nem álom, nem csalóka remény szívünkben a feltámadás boldogító hite. (L. Török Pál I. füzet 154. l. Baksai Dánieltől). A másik egyházi beszédíró pedig látva, hogy a hegyek és halmok is örülnek, s a mezőnek minden fája kézzel tapsolnak, kedves képekben, remek példákban mutogatja azon okokat, melyek előidézék az örömet I-ször az *anyagi*, II-szor a *szellemi világban*. (L. Gyöngyössi Sámuel. I. füzet).

Visszatérek a nagy természet templomából, abba a szegényes kinézésű kálvinista templomba, a hol nincsenek művészi képek, szemképráztató csillogások, csupán négy pusztafal, meg egy rozszant szószék. Ne szégyeneljük azért felkeresni, igénytelensége mellett is, szent az a hely, a mennyország tornáca, az imádságnak háza. S épen erről a templomról akar már predikálni Madarász is, mégpedig egy különösebb alkalommal, virágvasárnap ünnepén. Ugy hozta magával a véletlen, hogy midőn e predikációhoz eljutottam, ugyanakkor ünnepeltük a virágvasárnapját is. S fontolóra vevén azon eszmét és gondolatot, amit ez a nap jelképez, igazán nem tudtam magamnak megmagyarázni: minő jögon és minő alapon lehet ez a predikáció virágvasárnapi beszéd. Azért, hogy Krisztus ezen a napon verte ki a kufárokat a templomból, még nem lehet alkalminak keresztelni azt a beszédet, amely ilyen thémát fejteget: „*miért nevezetetik a templom imádság házának.*“ Vagy pedig ha már valaki az itt felvett textust (Lukács XIX. 45. 46.), mint virágvasárnapi tényt, mindenáron a nevezett alkalomra akarja feldolgozni, hát járjon el úgy, amint eljárt például Fejes István. (L. Fejes Egyh. b. I. füz. 56. lap). Aki épen olyan szépen, mint találóan arról beszél, hogy a Krisztus még a Hozsánnák között is rendíthetetlen és lealkuvást nem tűrő az igazságban, midőn Istenházából kiűzi a galambárusokat; de másrésről áldozékony és mindent megbocsátó a szeretetben, midőn ugyanakkor a hozzáménő sántákat és vakokat meggyógyítja. Ez aztán, igenis, alkalomszerű tanítás; de a szerző eljárása annak a könnyelműségnek a mintaképe, mely egy kiváló alkalomra is, meg egy közönséges alkalomra is egyforma kaptát és matériát használ.

Nemcsak az a baja azonban ennek a beszédnek, hogy hiányzik belőle az alkalmiság szempontja, hanem méginkább és főképen az, hogy már a felfogási alap is tévesztve van. Nézetem és meggyőződéseim szerint ugyanis az itt felvett textusnak az a veleje, hogy a gondolat és érzésnélküli buzgóság; a képmutatás és hiuság, mely a templomba csak magát mutogatni jár: abban a hitvány üzérkedésben való elmerülés, melynek porát és szennyét a világ vásárból talán ide is elhozzuk magunkkal — mint a szöveg mondja — tolvajok

barlangjává teszi az istenházát. Szövegszerűen és természetesen tehát nem arról a témáról kell itt egyházi beszédet írni: miért nevezetetik a templom imádság házának; hanem inkább arról: mi az ami a templomnak, mint imádság házának méltóságával ellenkezik.

A szöveg természetével való nem gondolásnak, a tévesztett alapeszmének, egy hatalmas partitio is lett aztán az eredménye, midőn t. i. a kitűzött főtételekre így felel a szerző: imádságháza a templom I-ször azért, *mert itt imádtatik gyülekezetiileg a mindenható*; II-szor, mert itt imádkoznak együttesen a vallásos hívek. No ez igazán remek és örökszépségű felosztás, akkurat olyan, mint az egyszeri jámbor levitáé, aki így osztotta fel a maga predikációját: beszélni fogok előttetek atyámfiai I-ször a *virtusról*, II-szor az *erényről*. Bírálaton alúl áll az ilyen eljárás, nem is szölok többet róla.

Végezetre a tárgyalásról se mondhatunk valami sok jót. Épen azért, mert a részek nem zárták ki egymást, sem egyik, sem másik nem lehetett egyéb, mint merő határozatlanság és ingadozás. Kipkedett-kapkodott a szerző; mondott sok mindent, ahol talán nem jöttek a gondolatok, előráncigálta a bibliát, meg a zsoltárt (az első rész csupa biblia- és zsoltáridézet; ez már nagyon is sok a jóból); s a templomi szószék eme bizonyos mondanivalójának egyszer aztán vége lőn. Nem ilyen rythmus szerint készülnek a jó népies egyházi beszédek. Édes Albert írt egyet minékünk példányképnek — „az istenházáról“ — (L. Édes Albert Egyházi beszéd. III. k. 33. lap). Ez az igazi cimbalmi zengés. Próbálja meg Madarász úr is eltanulni.

A következő egyházi beszéd titulusa „az élet meséje“ (XI. sz.) textusa a Sámson meséje (Bírák XIV. 12—14), propositiója lehetne az élet meséjének rébusza. Többek között Tompa Mihály is írt erről a tárgyról és erről a textusról egy predikációt (L. Tompa Egyházi beszéd. I. füzet 44. l.) s a két beszéd között, nagy ellentétök dacára is, egy kis rokonságot vettem észre. Már mindjárt az exordium — leszámítva a Madarász bőbeszédűségét — annyira összevág, mint azok a mértani ábrák, amelyeknek két-két oldaluk és a közbeeső szögük egyenlő; s tovább a tárgyalás folyamán keresztül is megzendül itt-ott egy hang a Tompa áriájából; ami világosan bizonyítja, hogy ez a beszéd az ő hatása alatt született. Kivitelre és műalkotásra nézve azonban nagyon messze maradt a tanítvány a mestertől. Tompa ugyanis azon szép és eredeti felfogás alapján, hogy az ember akkor oldja meg az élet meséjét, ha erős lesz, mint az oroszlan, de amellettedes, mint a méz, ama találó részeket veszi fel tárgyalási alapúl: találtassék tehát nálad I-ször a megtorolhatás türelemmel, II-szor a hatalom emberséggel, III-szor a jogosság engedékenységgel. S e részekben gyönyörűen is megfejtí az élet meséjét. Míg ellenben Madarász minden propositio nélkül, tehát minden elv és rendszer nélkül, először az élet küzdelmes voltát fejtegeti, másodsor az ész, szív és vallásról, mint az élet meséje helyes megfejtésének segédeszközeiről beszél. Első pillanatra is látható, hogy az adott részek egyike ama tévesztett eljárásnak a kifolyása, amely nem keresvén ki magának a szövegben rejlő főgondolatot, a lényegtelenre, ügyszólván csak a kiszínezésre alapított. Igénytelen felfo-

gásom szerint ugyanis a felvett textusnak ez a lényege: „*az evő állatból étek, az erősből édesség jöve ki.*“ A szónoknak is erre kell hát a súlyt fektetni s az ebben kifejezett eszmét venni fel tárgyalási alapul. Az, amit szerző az első részben bizonyítgat, hogy tudniillik Sámson oroszánkölyökkel találkozott, s az életben is bajokkal és küzdelmekkel, mint megannyi oroszánkölyökkel találkozunk: lehet már bevezetés, előkészítés a beszéd tárgyára; de nem partitio, a szövegből kikeresett főgondolat világosítása és bizonyítása. Madarásznál tehát egy második exordiumot is találunk, ami bizonyára megsemmisíti vagy legalább fölöslegessé teszi az első.

Még nagyobb és több a baja a második résznek. Először is ez már nem egy partitio, hanem csontostúl-bőröstül egy egész beszédvázlat, ahol a propositio így van felállítva: „*mik az élet meséje helyes megfejtésének segédeszközei*“; a felosztási iránypontok pedig im így sorakoznak: I. az ész, II. a szív, III. a vallás. Nem tudom: mi ok indította Madarászt most az egyszer erre a „csapat öszpontosítására,“ holott mint a III-ik számú beszédnél láttuk, „*argumentum ármádiáját*“ inkább nagy területen elhelyezni és szélylyelszórni szereti. Annyi azonban bizonyos, hogy ez meg már egy másik igen lényeges taktikai hiba, amiért az a nagy hadi törvényszék, a homiletika, kérdőre szokta vonni a szószéki generalissimust. Miért nem osztja el a regementet úgy és aképen, amint a viszonyok és körülmények megkívánják? S ha már egyszer a beveendő vár oly erős, hogy három positiból is ugyancsak meg kell érte harcolni, mit ér az a kevés puskaporropogtatás és pufogás??

És még hagyján, ha csak ez a taktikai baj volna itt. De én a magam részéről még azt se tudom megmagyarázni, hogy minő gondolkozási szabályok szerint született az itt adott három alrész?

Azt hiszem, szerző is el fogja ismerni, hogy az a vallás az emberi léleknek nem valami külön organuma, hanem az észnek és a szívnek, mint a lélek e két forrásának nyilatkozata együttvéve. És amit tanácsol kinek-kinek az ő meggyőződése szerinti vallása, ugyanazt fogja sugallani abban a bizonyos meggyőződésben kifejezett józan ész és szív is; azzal ellenkezőt vagy éppen rajta kívül esőt meggyőződésem és hitem szerint soha, semmiféle körülmények között se sugallhat, mert akkor vagy az egyik vagy a másik hazudni fog. Tévesztve van tehát a Madarász háromtagu kategóriája (ész, szív és vallás). S amennyiben a két elsőnek firmája alatt egész bátran elmondhatjuk azt, amit talán a harmadikban még mondhatnánk; viszont a harmadikban is csak arról levén szabadságunk beszélni, amit már különben is elbeszélünk vagy a két első vagy pedig az utolsó egészen mellőzendő. Én a magam részéről már csak azért is, mert a vallást semmiféle mesének még a nevével se szeretem összeköttetésbe hozni, a harmadikat hagyom el. A Madarász mondandóit pedig eképen renoválom: az élet meséje helyes megfejtésének segédeszközei I-szor a józan értelem, amely bölcsen fontol, II-szor a tiszta szív, amely részvételre és irgalomra buzdul, III-szor e kettőnek megfelelő cselekedet. Így aztán majd csak megfejtí az ember a Sámson meséjét ravasz Delilla nélkül is. És aki azt megfejtí, legyen annak jutalom már itt e földön, ha egyéb nem, legalább a harminc ing és öltözőruha, amit Sámson a helyes megfejtők részére kifizűzött.

(Folytatása következik).

KÖZÉLETÜNK.

A dunántúli ref. egyházkerület közgyűlése után *).

T. szerkesztő úr! Mivel hazudni nem szokásom, elsőben is őszintén megvallom, hogy én ama gyűlésen, melyről tudósítani akarom becses lapját, nem voltam jelen. Kapáltattam a most 4 hete elfagyott veteményt, melyet a majdnem két hetet igénybe vevő gyűlés tartama alatt a gaz egészen elnyomott volna. Menjen gyűlésre az esperesem, meg a Lajos kollega, azoknak megvan a 600 frt. minimum, krumpli s kukorica nélkül is. Mikor aztán megjött kilencednapra az öreg úr, leballagtam hozzá s kikérdeztem, hogy volt, mint volt? Elmondá híven s közlöm amint vettem. Hívebb ez, kérem, mint a legtöbb harctéri tudósítás, melyet az „Ellenőr“ számára ír a Szikszayban a reporter. Én, megvallom, ki-kimentem volna a gyűlésből s az alatt sok dolgot nem hallottam volna; míg a mi öregünk rendületlen bent ült mindvégig, azaz csak addig, míg az egyházmegye által számára kiutalványozott útiköltség visszamenőre szánt részletéig tartott az erszényben.

Ez idő alatt történtek a következő dolgok:

Junius 4-én, Székesfehérvárott, Pap Gábor püspök 12 ifjút avatott föl a lelkési hivatalra, kik előzőleg már az egyházmegyén s most az előtte való két napon a kerületen megvizsgáltattak. Bali Albert polgárdii lelkész, a közel peremartoni tractusból, alkalmi szónoklatot tartott, melyben semmi fölemlítésre méltó új dolog nem fordult elő. Annál nevezetesebb s szembetűnőbb azonban, hogy a saját kerületi tanodánkból kiszemelt 11 ifjú papnövendék felett, a sárospataki főtanodában végzett 12-ik ifjú, Patay Károly nyerte a fölavatási szigorlaton a legjobb bizonyítványt. Szép bizonyítvány ez Patak részére!

Azon estén conferentiát tartottak az atyák, a másnapon megnyitandó gyűlés tárgyaitól, melyek közt a püspök úr több vallássérelmet terjesztett elé, így p. o. a *tatait*, hol a rettenetes plebános már hosszú idők óta garázdálkodik, minden válogatás nélkül meg- és elkeresztelgeti a vegyes házasságból születetteket s azok anyakönyvi kivonatait megtagadja. Ezen ügy, a többi hasonlóval együtt a conventhez tétetik át. (Ó szegény convent, meddig kell neked együtt ülnöd, míg minden sérelmeinket végig nézed s orvosolni megkísérled!?)

Ötödikén püspök úr megnyitá a gyűlést. A világi elnöki széket, Tisza Kálmán helyett más tölté be ez úttal is. Ő excellenciáját már mi nem is szoktuk látni. Nem igen érdeklik a mi kicsinyes vallássérelmeink, titkos epedésünk a zsinati közügyek szentesítése után?! Püspök úr terjedelmes jelentést olvasott föl, a kerület szellemi s anyagi állapotáról, örömmel jelezve mindkét részben az átalános gyarapodást.

Hatodikát két nevezetes esemény tette emlékezetessé. Somogy, Csurgón lévő gimnáziumának 8 osztályúvá emelésére közadakozásokból alapot gyűjtött, de mely nem elég s nem fedezi teljesen a szükségleteket. Evégből évi 500 frt. segélyt kér a kerulettől. Nagy érvek szólottak mellette s erős okok ellene. Elég a kerületnek a pápai főiskola. Erre

*) Tárgyhalmaz miatt késett.

Szerk.

is alig tudunk áldozni. Ez volt ellene az ok. Ámde a somogyi esperes, logikájának nehéz ütegeivel halomra döntvén az ellentábor minden erődtívényeit, teljes győzelmet vívott ki. Megszavaztatott Csurgónak az évi 500 frtnyi subventio, oly kikötéssel, hogy e quota szerinti jog is illetendi a kerületet. Másik nevezetessége volt e napnak a főgondnok úrnak megjelenése és eltűnése.

Bocsor István, történelem tanára Pápán, félszázad óta hivataloskodik kerületi főiskolánkban. A jövő iskolai év kezdetén, október hó elején tartandja meg kerületünk e e derék veterán jubileumát, a jeles Tarczyéhoz hasonló módon, Bocsor-alapot teremtve, mely nevét annál maradandóbb emléküvé tegye. Noha állított ő már magának emléket munkáival, különösen jeles hazai történelmével, mely őt oda helyezi Szalay s Horváth mellé.

Somogyból származott amaz indítványt, hogy *kerületi gyűlés évenként csak egyszer tartassék*, az egyházmegyék többsége elfogadván, a kerület ez értelemben határozottá emelte azt. De hogy amit a réven nyertünk, a vámon el ne veszítsük, azaz, hogy az egyszeri gyűlés kétszer oly hosszú tartamu ne legyen: bizottságok fognak működni délelőttönként s ezek dióhéjba szorított véleménye tárgyalatitk délutánonként. De még így is megtörténik, hogy azon egyházmegyék esperesei s képviselői, kik nem kapnak megyéjüktől elegendő költséget az egyhetes gyűlésre, csak az első két-három napot tölthetik ott, amikor a bevett rend szerint első sorban a miniszteri leiratok, kormányrendeletek stb. tárgyalatnak, s így hallani fogják a cseh s osztrák diákok kicsapásának, vagy tömérdek elveszett iskolai bizonyítványok megsemmisítésének köröztetését, panszláv irányzatu tankönyvek kitiltását stb.; de saját felebbezett ügyeik elintézéséről csak a jegyzőkönyvből fognak értesülhetni; határoz a kerület de nobis, sine nobis. Ezen félszeg állapot csak úgy volna már kikerülhető, ha a kerület határozattá emelné, hogy az egyházmegyék adjanak képviselőik- s espereseiknek elegendő napidíjat, nem pedig, mint p. o. nálunk is, egy bizonyos összeget (30 frtot), melyből lehetetlen kijönni s vasúton is utazgatni; vagy a hárszabályokat alkossa újra s első helyre tegye saját belügyeinket s legvégül a távolabbi érdeküket.

A miniszteri leiratok tengerén átlábolván, a költségvetések, számadások, szóval a pénzügyek homoksivataga következett. Számok és ismét számok! Szép a Baldácsy-alapítvány. Sovány az államsegély. Zavaros az alapítványok állapota. Soknak szemet szúr az a zsidóskodó üzérkedés is, mely a főiskolai nyomdánál és a tápintézetnél tapasztalható. Amaz az egyházmegyék jegyzőkönyveit s egyéb nyomtatványait, sőt a kerületi nyomtatványokat is époly, sőt magasabb áron állítja ki, mint más idegen nyomda, s a correcturát senki nem teljesítvén, förtelmes hibákkal megrakottan. Emit is üzérkedő szellem vezérli az illetőket. Nem az a főelv, hogy minél jutányosabb élelmezést kapjanak ifjaink; hanem minél több tartalék-tőke növekedjék meg nem nevezett célokra. Hét frt. havi díjat fizet egy tápintézeti ifjú ebéd- és vacsoráért. Ehez járulnak különféle segélyforrások, kerülettől, egyesektől, egyházmegyéktől, supplicatiokból és az u. n. csonka hónap, midőn p. o. kétnapi élelmezésért

— legatio elvesztésének terhe alatt — épúgy meg kell fizetni, mint a rendes egész hónapi élelemért. Szóval a tápintézet oly helyzetben van, mely a havi 7 frt. díj 4-re szállítását is lehetővé tenné; és mégis nyereszkezdünk.

A zsinati törvények szentesítése „hol késik az éji homályban“?! Immáron közel egy éve lesz a debreceni zsinatolásnak, s a rég fölterjesztett törvények még mindig nincsenek szentesítve. Valjon mi nem tetszik ott fent? Bárá Vay Miklós által sürgetendi egyházkerületünk a szentesítés eszközlését.

Ezen közérdekű tárgyak után jöttek negyed, ötöd és több napra a belügyek, egyházmegyékről fölterjesztett vélemények, jelentések, panaszok, 800 frt. minimumot papjának megadni nem tudó vagy nem akaró gyülekezetek sorsa feletti intézkedés. Több van ilyen jelenben, 9 egyházmegyből álló kerületünkben. Mikép határozott e tárgyban a kerület, a mi öregünk már azt nem tudja, nem hallotta, pénze csak épen annyi maradt, amennyiért egy vasúti jegyet kaphatott. Alkalmazta-e a kerület a minimális törvényt, mint már alkalmazá több helyütt, vagy kibúvót keresett s talált és a célosabb preorantiává alakítás helyett a legcéltalanabb tanító-káplánságot engedélyezi gyülekezeteinknek? mi itt a provincián még eddig nem tudjuk. Hanem rövid időn meg fogjuk tudni. Most csak annyit tudok, hogy akár-hogy határozzon a kerület, bizonyos lehet benne t. szerkesztő úr, hogy ütetlen nem hagyja s egy külön cikkben tudósítandja a nagyvilágot:

Dunántúli Gáncsoló.

A tiszáninneri ref. egyházkerület nyári közgyűlése.

Egyházkerületünknek ezen időben megtartatni szokott gyűléseit méltán tanügyi gyűléseknek mondhatjuk. Ezeknek tárgyaúl tartatnak fel az évközben felmerült nagyobb fontosságú tanügyi kérdések, s ezért van az, hogy ezek rendszeren, ugyszólván a forrásnál, Sárospatakon szoktak megtartatni. Jun. hó 26-án, délelőtt 9 órakor az ezt megelőző napon főiskolánk körében véghezmenő ünnepélyességeknek még mindig élénk és felemelő hatása alatt gyűltünk össze a főiskola tanácstermében; ahol is Kun Bertalan, szuperintendens úr, rövid, de buzgó imával emelvén fel lelkünket az egek urához, a tanácskozást megnyitotta.

Ezek sorrendjén, mindenekelőtt azon tárgyak vétettek elő, melyeknek tárgyalását legközelebbi tavaszi közgyűlésünk jegyzőkönyvi pontjai ezen gyűlésre jelölték ki, részint végleges elintézés, részint folytonos figyelemben való tartás végett. Így mindenekelőtt fájdalmasan kelle hallanunk egy leíratból, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, egyházkerületünknek azon méltányos kérelmét, melyszerint az anyaegyházaktól távol eső állami vagy községi népiskolákba a vallástanítás céljából kiutazó lelkészek fuvardíjban részesítenek, azon oknál fogva nem teljesíti, mert a növénydekek hitoktatásáról minden vallásfelekezet maga tartozik gondoskodni, s mert az államnak ilyenmü kiadások fedezésére nincsen semmiféle alapja.

Tavaszi közgyűlésünk által, szuperintendensünknek elnöklete alatt, egy küldöttség azzal bízván meg, hogy készítsen az egyházkerületi főbb hivatalnokok számára egy

célszerű eskümintát, most jelentetett, hogy a bizottság feladatának eleget tett s a kívánt eskümintákat elkészítette. Az esküminták felolvastatván, azok néhány csekélyebb, inkább csak az egyes kifejezésekre vonatkozó változtatásokkal, elfogadtattak s legközelebb már ezen új esküminták fognak alkalmaztatni. Eddigi eskümintáink főhibája, a tartalom elavultsága mellett, különösen fárasztó és épen emiatt annak ünnepélyességét is lerontó hosszadalmasságában rejlett; az új esküminták szövege tömör, rövid, de mégis elegendő tartalmat foglal magában. Ugyancsak ezen ügygyel összeköttetésben elhatározott az is, hogy a zsinati törvények szentesítése után, szintén megállapítandók lesznek mindazon esküminták, melyekre nézve, a zsinati munkálatok, a többi egyházi hivatalnokokat illetőleg, nem intézkedtek.

Ugyancsak tavaszi közgyűlésünk azzal bízta meg szuperintendensünket, hogy az egyházkerület ügyészével együttesen, állítsák össze, az egyházi előjáróságokkal körlevél útján leendő közlés végett, az illeték-egyenértékre vonatkozó törvények kivonatát, különös tekintettel az egyházközségekre, valamint a lelkészeket, tanítókat és iskolákat illető alapokra. Szuperintendens úr jelentette, hogy a kívánt törvényeket összeállították, miért is elhatározott, hogy az 500 példányban azonnal ki fog nyomtatni s ez ügyben leendő mihez tartás végett a lelkészi hivataloknak meg fog küldetni. Tudván azt, hogy az illeték-egyenértéki adó folyvást mennyi kellemetlen zavarra szolgáltat okot és alkalmat, ajánljuk e törvénykivonat figyelmes elolvasását, sőt tanulmányozását olvasóinknak; mi, hogy lehetségessé legyen, gondoskodni fogunk, hogy *lapunk lelkész és tanító előfizetői a füzetkét melléklet gyanánt kaphassák meg lapunk mellett.*

Ezek után a felsőborsodi egyházmegyébe kebelezett hegymegi egyház ügye intéztetett el. Kérelmük az vala, hogy engedjék meg, hogy egyházuk a mostani tanító haláláig helyettes, esetleg rendes papi állomása minőségben maradjon meg. Minthogy a bemutatott díjlevél nem éri el, illetőleg nem mutatja ki az egyházkerületünkben megállapított minimumot, az egyház mindaddig nem választhat rendes lelkészt, míg díjlevelét a kívánt összegig ki nem egészíti.

A felsőzempléni egyházmegye hivatalból egy fegyelmi ügyben hozott ítéletét terjesztette fel, melyet hallván, mindnyájan csak örültünk, hogy e már-már nagyobb hullámokat verő igen kellemetlen ügy, meglepetésünkre végre mégis csak meglehetősen simasággal és nagyobb zaj nélkül intéztetett el; miért az egyházkerület is szívesen vette tudomásul az egyházmegye ítéletét s az ügyben szereplő tanítónak az ítéletben való megnyugvását.

Ezután a szőlőskei volt káplán-tanító folyamodványa olvastatott fel. Folyamodványában megváltoztatni kérte egyházkerületünknek rá vonatkozó s őt a lelkészi hivaltól véglegesen megfosztó ítéletét, anélkül, hogy azt csak leg-távolabbról bizonyítani lenne képes, azt hozván fel okul, hogy ügye nem igazságosan lett megvizsgálva s azért az újból való nyomozás céljából, egy egyházkerületi küldöttség kinevezését is kéri. Ez ügyet egyházkerületünk véglegesen elintéztetnek s bevégezett ténynek tekintvén, folyamodónak különben is méltatlankodó és nem kellő modorban

tartott kérvénye visszautasított s a felsőzempléni egyházmegye ujjal is felhívott, hogy az illetőtől lelkészi oklevelét vegye vissza s levéltárunkba leendő elhelyezés végett szolgáltatassa be.

Kellemetlen, sőt kínos hatása volt az az ügy, mely ezután következett s több órai időt vett igénybe. Az abauji egyházmegyét képviselő egyik számvevőszéki tag ugyanis a legközelebbi főiskolai számadások után hazamenvén, ott az egyházmegye tavaszi közgyűlésén jelentést adott be a sárospataki főiskola anyagi ügyeinek állásáról. E jelentésben elannyira irtóztató színekkel rajzolta a helyzetet s keresztül gázolva mindenben, oly gyanúsításokkal illette az egész ügygyel közelebbi és távolabbi összeköttetésben álló egyéneket, nagyokat és kicsinyeket, hogy az abauji egyházmegye méltán megdöbbenhetett s erkölcsi kötelessége volt, hogy képviselőjének egész jelentését az egyházkerületre tegye át s felvilágosítást kérjen az ügy valódi állásáról. Az egész ügy előleges tanulmány végett kiadatott a főiskola anyagi ügyeit kezelő gazdasági választmányának, mely aztán tételről-tételre felelt s egy nagyterjedelmű munkálatot adott be egyházkerületünk elé, a számvevői képviselő úr vádjaira. Közgyűlésünkön előbb a vádak, aztán a gazdasági választmány munkálata olvastattak fel s az eredmény az lőn, hogy a szél, melyet az illető, inkább talán csak meggondolatlanságból, mint roszakaratból vetett, oly vihart aratott, mely elsodorta őt s mely egész ügy rá nézve mindenestre vereséggel végződött. Egyházkerületünk, alaposabb ismeretszerzés és megnyugtató végett, másolatban fogja megküldeni az abauji egyházmegyének a gazdasági választmány által készített választ és részletes előterjesztést. Ha mi magunk is, valóban *igen soknak* nem tartanók azt, mi az általunk igen tisztelt abauji képviselő urat ez ügygyel összeköttetésben érte, külön is tettünk volna észrevételeket, amiért jelentését épen a „Sárospataki Lapok“ egyik rövid tudósításával kezdette, de így csak azon megjegyzésre szorítkozunk, hogy eddig még egészen szokatlan eljárás volt az, hogy irodalmi közlemények, traktualis gyűlések elé vitessenek. ahol például nekem vagy másoknak egyáltalában nincsen alkalmunk az esetleges igazolásra, vagy felvilágosítás megadására. Mi különösen ilyen természetű ügyekben, sohasem zártuk el lapunkat a cáfolatok elől, s ha a képviselő úrnak kifogása volt közleményünk ellen, talán a méltányosság is azt hozta volna magával, hogy mondja meg szemünkbe és nem olyan helyen, ahol azt nem hallhatjuk. Egyébiránt mi ezt is csak annak igazolására említettük fel, hogy az egész jelentésnél mennyi meggondolatlanságot követett el az illető!

Olvastatott ez után Idrányi Ferenc, hernád-büdi ref. lelkésznek felterjesztése, melyben különösen utalván a főiskola igen sok oldalról igénybevett anyagi helyzetére, indítványozta, hogy a jogakadémia megszüntetessék. Egyházkerületünk, jogakadémiánk fenntartása ügyében, már 1880. évi őszi közgyűlésének 20. számú jegyzőkönyvi pontjában, tüzetesen kifejtve álláspontját, most e kérdés újból való taglalását, sem időszerűnek, sem szükségesnek nem tartja, azért a tett indítvány bővebb tárgyalásába ez alkalommal nem is bocsátkozott. Nagyön természetesen mindenki által

helyesléssel fogadtatott azonban a lelkész úrnak azon második, ez ügygyel összeköttetésben tett indítványa, melyszerint a mindennapi életben leginkább szükséges jogi ismeretek elsajátítására még a hittanhallgató ifjak is utasításának, már csak azért is, mert kivált kisebb községekben, a lelkész nemcsak a lelkiekben, hanem az anyagi, polgári, jogi ügyekben is atyja, tanácsadója, sőt néha még bírása is a népnek. Amely jogi ismeretek elsajátítására egyébiránt, sárospataki főiskolánkban jelenleg is bőven meg van adva az alkalom, mikor hittanhallgatóink egyenesen utasítva vannak, hogy szaktudományaik mellett, bölcsészeti vagy jogi tantárgyakat is hallgassanak.

Már ez az ügy is iskolai levén, ezzel megnyílt a tanügyi kérdések tárgyalása.

Igy nevezetesen olvastatott a sárospataki főiskolai tanügyi bizottság f. évi április hó 22. napján tartott ülésének első számú jegyzőkönyvi fölterjesztése, melyben előadja, hogy azon régebbi felterjesztés óta, midőn a gimnáziumi új tantervre nézve tett indítványokat, az ügy oly egészen más stádiumba lépett, mely az új tanterv fokozatos életbeléptetésének már a jelen iskolai évre ígért megkísérlését nem engedhette meg. Ugyanis előttünk állt egyrészt a zsinati törvényhozástól várt tanügyi intézkedés, másrészt a még mindig függőben levő középtanodai országos törvény megalkotása; úgy, hogy ezen várakozó álláspont miatt az új tantervnek igen lényeges körülményekkel — milyen a többiek közt, új tankönyvek készítése — kapcsolatban levő, habár fokozatos életbeléptetése is célszerűnek nem mutatkozhatott, miután nem tudhattuk: vajjon e tárgyban teendett intézkedéseinket nem fogják-e a tanügy terén bekövetkező országos változások halomra dönteni.

Tanügyi bizottság, bár meg van győződve arról, hogy gimnáziumi új tantervünk komoly és beható tanulmányozás eredménye, s oly munkalat, melynek szerkesztésénél úgy a ministerialis tantervhez lehetőleg való alkalmazkodás, mint különösen saját helyi érdekeink figyelembe vétettek; mindazáltal, nehogy a mindenfelől megindult és mindeddig meg nem állapodhatott tanügyi országos mozgalmak közepett, saját tantervünk életbeléptetése folytán, iskolánk a többi tanintézetektől mintegy elszigetelve maradjon s a magunk iskolái között is megkiváncsolt bizonyos mérvű egység veszélyeztessék: ezen várakozó álláspontot, a tanári karral együttes értekezletté alakult bizottság, a főtiszteletű egyházkerületnek, az országos tanügyi lényegesebb megállapodások idejéig, továbbra is fentartandónak ajánlja, helyén látta azonban felkérni és megbizni a gimnáziumi tanári kart, miszerint figyelembevée úgy a megváltozott körülményeket, mint mindig hangsúlyozandó önkormányzati jogainkat, terjeszsen egy tüzetes javaslatot tanügyi bizottságunk elébe, az egyházkerület közgyűléséhez leendő felterjeszthetőség végett, mely javaslat szerint mutattassanak ki a tantervből mindazon részletek, melyek életbeléptetése elháríthatlan nehézségekbe ütközik, s melyek azok, a melyekmár az 188²/₃-ik iskolai évre esetleg megvalósíthatók lennének.

Egyházkerületünk a tanügyi bizottság itt kifejtett nézetét és álláspontját helyesnek találván, belenyugodott

abba, hogy a gimnáziumi új tanterv, addig, míg a zsinati és országos törvények a középoktatás ügyét nem szabályozták, életbe nem léptették; felhívja azonban a tanügyi bizottságot, hogy a tanári karral egyetértve, addig is folytatást tegye tanulmány-tárgyává e nagyfontosságú ügyet, s majdan tegyen tüzetes ajánlatot arra nézve, hogy miképen lehetne az egész új tantervet, főiskolánkban legcélszerűbben fokozatosan életbeléptetni s majdan egészben is keresztülvinni.

Ezzel összeköttetésben olvastatott ugyancsak a tanügyi bizottság f. évi április hó 22. tartott gyűlésének 7. és 6. számú jegyzőkönyvi kivonata, melyek közül az elsőben, már most kimondandónak ajánlja az egyházkerület részéről, hogy a jövő iskolai évre a gimnáziumi első osztály, lehetőleg mérsékelt költséggel, párhuzamos osztálylyal bővítésék ki, oly módon, hogy az évi 500 frttal díjazandó s ideiglenes minőségben alkalmazandó tanárjelölt vagy rendkívüli tanár, a kevésbé fontos és így könnyebben is kezelhető tantárgyakat, viszont a rendes tanár a nagyobb fontosságú tantárgyakat felváltva tanítaná mindkét osztályban. Mindkét osztályban a fegyelem fentartás kötelessége azonban a rendes tanárt illetné. A meglevő tanhelyiségek átalakításának, vagy más helyiség e célra alkalmazhatóságának ügyében való intézkedés a főiskolai gazdasági választmányra lévén bízandó, valamint a kérdés pénzügyi oldalának megvilágítása is. Az utóbbiban pedig a gimnáziumi tanári kar által, a tanóráik megtartásában akadályozott tanárok helyettesítésére nézve beadott véleményre nézve megjegyzi, hogy tanügyi bizottság azon nézetben van, hogy a tanároknak akadémiai ifjak által való helyettesítése a régebbi időkben célszerű eljárás lehetett ugyan, de a tanügy jelen színvonalán, célszerű kiegészítő módozatnak többé egyáltalában nem tekinthető. Ha megengedhetőnek találja is azt, hogy a tanári kar által jelesebbnek ismert akadémiai ifjú, ritka esetekben, a tanárt egy-két órán át helyettesíthetné is: mindazáltal célhoz leginkább vezető módozatnak látja, ha a most már feles számmal levő, oklevéllel bíró tanárjelöltek közül alkalmaztatnának bizonyos tiszteletdíj mellett ideiglenes minőségű supplensek, egyik vagy másik szakban, s az igazgatónál e célból jelentkezendők névsora nyilvántartatván, a főiskolai világi algondnok felhatalmazást nyerne a főtiszt. egyházkerülettől arra nézve, hogy huzamosabb helyettesítés esetén azonnal intézkedhetnék saját felelősségére; oly esetekben azonban, midőn a tanárhelyettesítés egy hónapi időn túl nem terjedne, az e tekintetben való belkörü intézkedés joga az igazgatónál maradjon.

Mindezen kérdések gimnáziumunknak fentebb említett új szervezkedésével lévén szoros és elválaszthatatlan kapcsolatban, azok megoldása és elintézése későbbre tartatott fel; ez ügyben is felkérte azonban a tanári kar, hogy a gazdasági választmánnyal együttesen, tanulmányozza az ügynek pénzügyi oldalát, s tegyen számítást az ajánlott módok és eszközök miként leendő keresztülvitelére nézve is.

Ugyanazon tanügyi bizottság, ugyanazon gyűlésének 3. számú jegyzőkönyvi pontjában előadta, hogy azon vádakkal szemben, melyekkel felekezeti gimnáziumaink, az érettségi vizsgák megtartása körül való eljárás tekintetében,

az állami tanintézetek hatásai részéről oly sokszor, a legméltatlanabbul sujtatnak, a nevezett tanintézetek eljárásának közvetlen megfigyelése szolgálhatván egyik legnyomatékosabb tanulság gyanánt; indítványozza azért, valjon nem volna-e célszerű, hogy tanintézetünk részéről, a tanügyi bizottság által egypár szakférfiu bizassék meg azzal, hogy tapasztalatszerzés végett valamely állami tanintézet érettségi vizsgáján évenként megjelenne, remélvén, hogy a tanintézetünk érdekében teendő ezen tanulságos kiküldetés mérsékelt költségeit egyházkerületünk viselni fogná.

Ez indítványt, tanügyünkre nézve üdvösnek találván, egyházkerületünk elfogadja s a jövő iskolai évi zárvizsgákra a szakférfiak kiküldetését elhatározta s azoknak mérsékelt költségeit utalványoztatni fogja.

A sárospataki főiskola tanügyi kérdéseinek elintézése után, a miskolci egyházkerületi főleánynevelde felügyelő-bizottságának olvastatott fel jelentése. Abból örömmel győződünk meg, hogy az intézet folyvást emelkedik s mindinkább megfelel nemes és nagy céljának. Épen ezen oknál fogva, szíves készséggel fogadta el egyházkerületünk most is, a felügyelő-bizottság azon ajánlatát, hogy a leánynevelde épülete, néhány szükséges helyiséggel, még az aratási szünidő alatt kibővítettessék.

Fájdalmasan érintett mindnyájunkat az, hogy nt. *Prágay Lajos* úr, súlyos betegsége miatt, főiskolánk egyházi algondnoki hivataláról lemondott. Bár a derék férfinak alig rövid két év alatt, még egyáltalában nem volt alkalm arra, hogy a főiskola ügyeinek vezetése körül kifejtse erejét, mi mindnyáján fájdalommal és szép emlékek hatása alatt vesszünk tőle ily minőségében búcsút s szívünkben kívánjuk, hogy a gondviselés adja vissza erejét s tartsa még meg protestáns egyházunknak. Az algondnoki hivatalra a szavazatok legközelebbi őszi közgyűlésünkre fognak beadatni.

Végül megemlítem, hogy őszi, úgynevezett lelkészszentelési közgyűlésünk, szeptember vége felé *Kassán* fog megtartatni.

Mitrovics Gyula.

NECROLOG.

A máramaros ugoesai ref. egyházmegye lelkészi karából, rövid félév leforgása alatt, három áldozatot vett ki a könyörtelen halál. Ez év első napjaiban a verbőci egyház veszté el közkedvességü lelkipásztorát, a nemes és szelid lelkü, valódi papi jellemü Ladányi Károlyt. Jun. 11-én a hosszumezői egyház lelkésze, Szabó József hunyt el.

Még fel sem száradtak a könnyek és be sem hegedtek a sebek, melyeket az enyészet angyalának romboló keze a szerető szíveken ejtett: és már ismét újabb áldozatra volt szükség. Junius 18-án a huszti reform. egyház és vele együtt az egész város közönsége öltözött mély gyászba. Délutáni 6 órakor minden felekezet tornyaiban megzendültek a harangok, jelezve mintegy, hogy a városnak nagy halottja van. Igen! 6 órakor villámgyorsasággal futott szét a város utcáin a megdöbbentő hír, hogy a ref. egyház köztiszteletben és szeretetben állott lelkipásztora, nagy *Bikky Ferenc* nincs többé!

A kebelbeli lelkészársak elfeledvén előbbi két társukról a nyilvánosság terén megemlékezni: szabad legyen nekem, mint aki bár más egyházmegye kötelékében vagyok, de aki a temetési ünnepélyen véletlenül jelen voltam, az elhunyt érdemeiről s a temetés lefolyásáról a helyszínen nyert tapasztalatok után néhány rövid vonásban megemlékezni.

Bikky Ferenc származását Ugoesamegye Forgolány községében, közrendű nemes szüléktől nyerte az 1819-ik évben. Iskolai pályáját a máramaros-szigeti liceumban kezdte és folytatta, honnan 1844-ben a huszti egyházba ment ki iskola tanítónak, hol 6 évi sikeres működés után rendes lelkésszé választatott. Ettől kezdve egész haláláig itt hirdette ő az evangéliomi tiszta tudományt páli buzgalommal és Péter apostoli lelkesedéssel. Az egyházmegye kellően méltatta érdemeit, mert előbb az al-, majd a főjegyzőség-gel, később a tanácsbírói és iskolafőfelügyelői díszes hivatallal kívánta megtisztelni. Huszt városa sem feledkezett meg a derék férfin érdemeiről, a városi képviselői hivatallal sietett őt megtisztelni. A nemes férfin hogy miként járt el hivatásában mint tisztviselő: arról az egyházmegyei jegyzőkönyv lapjai s szeretett kartársai tehetnek bizonyosságot; s hogy mint lelkipásztor miként felelt meg küldetésének: fényesen igazolta a koporsójánál nyilvánult általános köztisztelet és nagy részvét; és hogy mint családapa miként töltötte be hivatását: bizonyosága az, hogy szeretett családját kedvező anyagi helyzetben hagyta hátra. A hű szolga sokoldalú elfoglaltatásai mellett, mint jó munkás, az irodalomról sem feledkezett meg; a „Máramaros“ és a „Prot. Egyh. és Isk. lap“ hasábjai időnkint hoztak tőle jeles közleményeket. Valódi hű szolgája vala az úrnak.

Házassági szövetséget két ízben kötött, az első házasságból egy leányt, s az utóbbiból egy gyermeket hagyott hátra, kik most a bús özvegyiségre jutott édes anyával keseregnek a jó apa és gondos családfő hamvai felett.

Temetése junius 20-án ment végbe. Hogy mily általános tisztelet és szeretet tárgya volt az idvezült: az a temetési ünnepély alkalmával fényesen beigazult, mert Huszt város közönsége felekezeti különbség nélkül ily nagy számmal még talán egyszer sem gyülekezett egybe. A boldogultnak ismert vidéki görög kath. lelkészek is siettek a végső tisztelet adóját lefizetni. A város kebelében levő hivatalnokok is kimutatták tiszteletüket azáltal is, hogy a temetés napján minden hivatalt beszüntettek.

A temetési szertartást a huszti polgári dalárda kezdte meg a „Mért oly borus, oly néma e sereg“ kezdetű régi kitűnő temetési ének elzengésével. Ezután az idvezültnek egyik jó barátja, Doktor János, nagyszöllősi lelkész és esperes mondott a templomban egy keneteljes hangon írott megható imát, melynek végeztével Ladányi Pál, viski lelkész és egyházmegyei főjegyző tartott, Kir. II-ik könyve 23-ik rész 17-ik verse alapján, „a lelkipásztori szent hivatal fontosságáról“ halotti emlékbeszédet. Majd a sírkertben az idvezültnek egykori tanítványa, Törzsök Mihály tisztviselő mondott társai nevében végső Istenhozzádot. Végül pedig ismét Doktor János esperes kérte a nemes lélek poraira az ég áldását.

És most már a derék lelkész, hű élettárs és gondos, szerető családapa ott pihen a bércektől környezett huszti ref. temető csendes magányában. Legyen könnyű neki a föld és legyen emléke áldott!

Kallós Péter,
ref. lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Rövid válaszúl.** A lapunk jelen számában megjelent és hozzánk intézett nyílt levélre, igen kevés mondani valónk van. A „Figyelő” szerkesztője gúnyolódásnak, alaptalannak tartja azt, hogy mi őt első fellépése után, ez ügyben nem valami lelkesült konfessornak mondtuk, s ime, állításunk igazságát maga azzal bizonyítja be legjobban, hogy most már ugyanám sietve igyekszik magáról elhárítani e vádat, akkor, mikor húsvéti cikkünk már igen régen ismeretes volt előtte s mindaddig nem szólt róla egyetlen szót sem, míg azt nem látta, hogy a „Prot. Pap”-nak sem tetszik az. Az, amit a „Figyelő” igen tisztelt szerkesztője ezeken kívül mond, mind elég szépen írott érzékenykedés, elferdítés vagy éppen személyes dolog, melyek mind nem tisztázzák a felmerült komoly kérdés lényegét. Azért mi nyugodtan várjuk hát azt az időt, midőn a „Figyelő,” ígéretéhez képest, megírja a mi cikkünknek *cáfolatát*. Afelett vitatkozni most még, hogy melyikünknek van nagyobb, helyesebb hite, egészen cél nélkül való dolog lenne, s a velünk, szemben felvetett *bizalom* kérdése is olyan, melynek eldöntésénél igazán nem léphetünk arra a térre, amelyen a mi igen tisztelt barátunk már az ő „küzdelmei és veritékezései”-nek felemlítését is jónak látja; annyival kevésbbé, mert mi, csekély tehetőségünk szerint, jó lélekkel igyekszünk ugyan felvenni a reánk bízott ifjúság gondját, de ha talán mindenkiben meg nem felelhetnénk a hozzánk kötött várakozásnak, számítunk emberi gyöngeségünk szíves elnézésére, s némi megnyugtatósságra szolgál az is, hogy bizony rész szerint van bennünk az ismeret s mindenki van valami, amit az a színdírium, melyet a „Figyelő” szerkesztője már képzeletében össze is állított s a mely döntené fog, az ő közreműködése mellett, sorsunk felett, ha majd a hittanári karok elmondják — az ő kifejezésével élve „*csillogtatott elme-futtatásokat*” — nem találna éppen minden tekintetben szabályosnak, symbolum-szerűnek vagy mint a nyílt levél egy helyen mondja: „*tudományos tapintatú*”-nak. Nálunk talán „*elbizakodott kevély lelkünknek bölcsesség nélkül való hitetlenségét*,” a „Figyelő” szerkesztőjénél azt a tényét, *mikor még az unitárius atyafiakhoz is kiáltványt bocsátott, hogy gyűlenek össze Debrecenbe, egy kicsit megbeszélni, a zsinat mellett, a magyar ref. egyház ügyeit.* Te aki a szálkát meglátod a más szemében, nem veted-e ki a magadéból a gerendát?

— **A német prot. egyházi élet köréből.** A német prot. egyület, szász és thüringiai fiók-egylete, múlt hó első napjaiban tartotta meg nagy gyűlését. Bár a gyűlésen kevesen voltak jelen a távol vidékiek közül, az egésznek lefolyása élénk érdekeltséget tüntet fel az ottani egyháztársadalmi ügyek és nagy kérdések iránt. Már az elnöki meghívóban ki volt jelölve a cél, mely felé az együletnek jelen gyűlése

által is törekednie kellett s hangsúlyoztatott abban, hogy az nem más, mint az, hogy egyrészt ellene hasson az egyület annak a reactionnak, mely a hivatalos egyház némi köreiben, az újabb időben mindinkább szembetűnőbb módon kezdi felütni fejét, s a legnagyobb szűkkeblűséggel és türelmetlenséggel vetvén magát a valódi evangéliumi szabadság és a mai míveltség útjába, megvonni iparkodik attól mindenféle jogosultságot s teljesen elnyomni törekszik azt; másrészt az, hogy lehetőleg szelídjön, sőt lassankint kiszorítsa azon materialismust és nihilismust, mely a keresztyénségnek és egyházi életnek is egész erővel igyekszik aláásni alapját. Ilyen célból a gyűlésen *Webszky Ernő* a következő tárgy felett tartott értekezést: „A protestáns egyület pozitív keresztyénsége.” A nagyhatású beszéd után az egyület határozatilag kimondotta, hogy „A prot. együletnek távolról sem célja a pozitív keresztyénség feldúlása. A legtisztább meggyőződéssel nyilatkoztunk, hogy mi az istenfűség és az isten lélekben és igazságban való imádás a bibliai és reformatori keresztyénségének alapján állunk és azt tartjuk szent feladatunknak, hogy megküzdjünk a materialistikus hitetlenséggel, de egyszersmind a hierarchikus hit rabszolgaságával is. Mi tűzünk éppen *pozitív* célt s mi mozdítjuk éppen elő a keresztyén vallás-erkölcsi életet, amidőn az egyház minden tagjától az evangéliumi hit iránt való hűséget, a hit és lelkiismeret dolgában az emberi tekintélyektől való függetlenséget s keresztyén testvéri szeretetet kívánunk, mint amiben áll az egész törvény betöltése.” Majd ezután *Schmeidler*, lelkész tartott egyházi beszédet Máté V. 17. alapján, amelyben, egyebek közt, ezeket mondá: „A vallás nem veszteglés, hanem élet, a vallásos élet pedig nem csupán abban áll, hogy mindenre igent mondjunk, hanem abban is, hogy sok dologban ellentmondjunk; ez az ellentmondás aztán nem pusztán csak rombolás, hanem építés is, mely vallásos építés viszont nem csupán hit, hanem élet is.” Az egyházi beszéd oly hatást gyakorolt a jelenlevőkre, hogy annak kinyomatását és szélesebb körben való terjesztését azonnal elhatározta az egyület. Bárcsak mihozzánk is gyakrabban eljutnának az ilyen becsesebb művek. Sok dolog felett mindjárt nem szörnyűködnénk annyira, s nem esnénk kétségbe oly mozgalmak miatt, melyek vallásos és egyházi társadalmi életünk közös nagy kérdéseit igyekeznek lassanként tisztázni és megoldani.

— **Pályázat.** A tiszáninneni helv. hitvallásuak egyházkerületének Miskolcon levő felsőbb leánynevelő intézetében egy tanító-nevelőnöi állomásra pályázat hirdettetik. Ezen állomással össze van kötve: a német és francia nyelvnek elméleti és gyakorlati tanítása, az ezen két nyelvben tökéletes jártasság, a szabadkézi rajz tanítása, az intézetben bent lakó növendékekkel együttlakás, az azokra való felügyelet. Fizetés: készpénz 300 frt., évnegyedenként fizetve, az intézetben való teljes ellátás, mely 500 frtnak felel meg. Pályázni kívánók, fölszerelt folyamodványaikat 1882. aug. 1. napjáig, főtisztelendő Kun Bertalan szuperintendens úrhoz Miskolcra küldjék be. Pályázatnál protestánsoknak, a zongorában és kézi munkában jártasoknak előny adatik. Miskolc, 1882. június 11. Az egyházkerületi leánynövelde felügyelőbizottsága.

— **A lelkesi iktató-könyv ügyében.** Legközelebb egy esperesi körlevél jutott el hozzánk lelkeszekhez, mely a mult 1881. évi nyári egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 26. sz. a. hozott határozata alapján elrendeli, hogy minden lelkesi hivatal részére haladéktalanul megszerezessék az u. n. „Iktató-könyv,” melybe ezentúl az egyházhoz érkezett állami vagy egyházhatósági rendeletek, valamint a lelkesi hivatal kiadványai pontosan bejegyzendők. Én — e felsőbb rendelet értelmében — az iktató-könyvet azonnal megszerezvén, abban a következő rovatokat találtam: 1. Iktató-könyvi szám. 2. A beérkezés napja. 3. Az ügydarab beadója, kelte és száma. 4. Az ügydarab tartalma. 5. Az elintézés módja és tartalma. 6. Az elintézés ideje. 7. Jelentési határidő. 8. Észrevétel. Az egyes rovatoknak ezen felírataiból látható, hogy ezek alá az egyházhoz érkezett felsőbb rendeletek ugyan bevezethetők, de a lelkesi hivatal kiadványai teljességgel nem; valamint az is látható, hogy bár körülbelől mindenki gondolja, mit kell az egyes rovatokba bejegyeznie, mégis, a biztosabb tájékozás kedvéért és az iktató-könyv egyöntetű vezetése szempontjából, nem lett volna felesleges erre nézve némi utasítással látni el a lelkeszeket. Én azért a következő kérelemmel fordulok lelkesztársaimhoz: 1. Legyen szíves közülnök valaki megmagyarázni nekem, hogy mit kell hát tulajdonképen ezekbe a rovatokba nekünk bevezetnünk, s ha p. o. érkezik hozzánk egy olyan körlevél, mely csak egyszerű tudomásvétel végett küldetett s melyben semmi olyan nincs, ami további intézkedést tenne szükségessé: el van-e az intézve azáltal, ha én egyszerűen annyit jegyzek meg rá az iktató-könyvben, hogy „beíratott ekkor meg ekkor a rendeletek könyvébe.” 2. Hová, melyik rovat alá kell bejegyeznünk a lelkesi hivatal kiadványait? 3. A lelkesi hivatal kiadványai alatt mit kell értenünk? Értsük-e azt is, ha p. o. anyakönyvi kivonatot (keresztelési, esketési sat. bizonyítványt), hirdetési bizonyítványt, vagy általában bármiféle hivatalos alakban kiállított okmányt adunk ki valaki részére?

Egy ref. lelkesz.

— **Nyilvános számla és köszönet.** A sárospataki református egyház templomépítésének százéves örömnépén, az alkalmi egyházi beszédből, a három pohárköszöntőből, a templomi adakozásokból és felülfizetésekből bejött, mégpedig:

1. Egyházi beszédből bejött . . .	80 frt. 40 kr.
2. Templomi adakozásból „ . . .	23 frt. 80 kr.
3. Pohárköszöntőből „ . . .	24 frt. 30 kr.
4. Felülfizetésekből „ . . .	36 frt. — kr.
5. Lobogóra a leányoktól „ . . .	3 frt. — kr.
6. Baksay István, r.-szombati tanár külön fizetett a leánynövelére . . .	10 frt. — kr.
Összes bevétel . . .	177 frt. 50 kr.
Kiadás . . .	17 frt. 50 kr.
A tiszta jövedelem . . .	160 frt. — kr.

a ref. leánynövelde alaptőkéjéhez csatoltatott s a helybeli népbankba tétetett. Midőn ezen szép jövedelemért, mely a leánynövelés oltárára tétetett, az egyház nevében azoknak, kik ehhez pénzzel járultak, valamint a szülőknek, kik leányaikat szíves készséggel ajánlották föl az egyházi beszéd

elárúsítására, s a leányoknak, kik azt valódi belső örömmel teljesítették, köszönetemet és hálás elismerésemet fejezem ki: azt hiszem szép dolgot cselekszem, ha a leánykák neveit, kiknek e szép jövedelmet leginkább köszönhetjük, nyilvánosságra hozom. Ezek voltak: Eperjessy Erzsébet, Hubay Zsuzsanna, Hurka Erzsébet, Kérészy Emma, Mester Ilona, Morvay Ida, Pásztor Szerén, Pekáry Ilona, Pekáry Berta, Schiffmann Gizella, Somossy Borbála, Szinyei Erzsébet, Szivos Irma, Zombory Margit. A felülfizetők neveit más alkalommal fogjuk közölni. *Kérészy István, r. főgondnok.*

— **A főiskolai tápintézetbe** az 188²/₃-ik iskolai évre a következő ifjak vétettek fel: *I. Alapítványokra:* gróf Pallavicini alapítványra Szabó Kálmán I. oszt. Prinsterer alapítv. Illyés János VIII. oszt. Dr. Szabó János alapítv. Szilva Béla III. oszt. Bártfai Szabó Károly alap. Szathmári József IV. oszt. és Győri Gyula elemi oszt. Kóczán alapítv. B. Pap István VI. oszt. Ragályi alapítv. Plathi Andor II. é. jogh. Vecsei Oláh Károly alapítv. Horkai János III. oszt. Bernáth Zsigmond alapítv. Kovács Károly VI. oszt. Horváth Mária alap. Árvai Béla VI. o., Átányi József II. éves jogh., Bozsár József V. oszt., Csík Dániel VI. oszt., Csontos József VI. oszt., File Antal II. é. th., Horváth György I. é. th., Kis Tamás VIII. oszt. Komjáthi Sándor III. éves th., Kovács Kálmán VIII. oszt., Kovács István VII. oszt., Lukács Pál VII. oszt., Majos Zoltán V. oszt., Perjesi Mihály III. é. jogh., Szabó Károly VI. oszt., Szabó József VIII. oszt., Szakal Károly VII. oszt., Szőlősi József I. éves th., Vass Lajos VIII. oszt. Vighvári Mihály II. éves th. Zsarnai emlék alapítv. Kovács Dániel IV. oszt. Ferenczi Lajos alapítv. Rácz István II. éves th. Pelsüci magtár alapítv. Búzi Márton VIII. oszt. Lónyay Gábor alapítv. Péter Mihály IV. oszt. Pogány Istvánné alapítv. Szabó Gyula IV. oszt. Ragályi György alapítv. Tóth Menyhért III. oszt. Br. Vay-Geymüller alapítványra Sarudi László II. é. th., Nagy Sándor III. oszt. Összesen 37.

II. Ingyenesek osztályába: Bányai Árpád V. oszt., Belánszki Gyula IV. oszt., Bényei Dániel III. é. th., Csánfordi Ferenc IV. oszt., Hubay József I. é. th., Jakab Áron VI. oszt., Kádár János VII. oszt., Kovács János II. é. th. Kovács Károly I. é. th., Lengyel Bálint III. oszt., Márton Imre VII. oszt., Mészáros József II. é. th., O. Pap József II. é. th., Pokoly József V. oszt., Simon Mihály VI. oszt., Szőke József VI. oszt., Székely György VI. oszt., Tóth Károly VIII. oszt., Tóth Miklós VIII. oszt. Összesen 20.

III. 20 frtot fizetők osztályába: Ambrus János VIII. oszt., Balázs Sándor IV. oszt., Barla Sándor II. o., Beke Pál III. oszt., Bojtár István II. oszt., Csiszár István VII. oszt., Dula Imre V. oszt., Kastély Miklós III. oszt., Kádár István III. oszt., Kócsi Péter V. oszt., Körösi Bertalan II. oszt., Köröskényi István VI. oszt., Kónya József V. oszt., Mészáros Károly VIII. oszt., Nagy Sándor III. é. th., Ozsváth Zoltán VII. oszt., P. Pap József II. é. th., Pataki Pál IV. oszt., Rácz Lajos VIII. oszt., Sárkány József II. é. th., Sütő Károly VII. oszt., Sütő Sándor VI. oszt., Szádeczki Sámuel V. oszt., Szunyogh Dezső II. oszt., Tóth József VIII. oszt., Tóth Kálmán II. éves th., Tudja Mihály I. é. th. Összesen 27.

IV. 40 frtot fizetők osztályába: Árokháti Béla III. é. th., Átányi Lajos III. oszt., Batta József III. oszt., Béki József VI. oszt., Bényei Károly II. oszt., Bodnár István VIII. oszt., Eperjesi Lajos prog., Fejes Béla VII. oszt., Gyurkó Antal II. oszt., Hagymási Pál II. oszt., Harsányi Gyula VIII. oszt., Hanka Imre IV. oszt., Janka Károly I. oszt., Jármí József VI. oszt., Juhász László II. oszt., Kalassai Sándor elemi oszt., Kasza Zoltán elemi o., Kecskés György elemi oszt., Konyha Pál VII. oszt., Kovács Károly VI. oszt., Kun Bertalan prog., Ladányi Zoltán elemi oszt., Matolai Pál I. oszt., Márton Gyula II. oszt., Megyasszai István II. oszt., Makkai Jenő I. oszt., Nagy László I. oszt., Pazar Kálmán VIII. oszt., Pongo Imre elemi oszt., Pósa Lajos VI. oszt., Rácz Kálmán IV. oszt., Seres Lajos IV. oszt., Sére Ferenc VII. oszt., Sípos Mihály IV. oszt., Sütő Kálmán II. oszt., Szabó Dezső IV. oszt., Szabó Endre I. oszt., Szakácsi Barna I. oszt., Szabon István VI. oszt., Szúnyogh Ferenc III. oszt., Szúnyogh Kálmán III. oszt., Szügyi László prog., Tar György VIII. oszt., Terestényi István IV. oszt. Összesen 44.

V. Felszolgáló ingyenesek osztályába: Béki Endre I. oszt., Bodnár Gyula V. oszt., Eperjesi Jenő III. oszt., Farkas György V. oszt., Fejes Kálmán I. oszt., Fekete Bálint IV. oszt., Hubay Kálmán VI. oszt., Imrey Árpád III. oszt., Kecskés József V. oszt., Kiss Lajos VI. oszt., Korocz József VI. oszt., Kovács István V. oszt., Milesz Zoltán prog., Molnár József I. oszt., Ráski Mihály III. oszt., Szabó Lajos V. oszt., Szabó Sándor II. oszt., Szőke Sámuel III. oszt., Tóth Kálmán I. o., Vass József III. oszt. Összesen 20.

— **A magyar nyelv tanítása.** Egyik veterán írónktól, ki egyházi és iskolai életünket még folyvást élénk figyelemmel kíséri, vettük a következő sorokat. Közöljük azokat, mint szintén egyik tanujelét folyvást tartó érdekességének s részben mint adatot is magyar nyelvünk tanításához. — Még ma is sokan találkoznak, kik a magyar nyelv tanítását falusi tösgyökeres magyar községek iskoláiban szükségfölköttinek tartják? Minek? mondják, arra tanítani, amit születésük után nyelv s ajak első mozdulata óta tanulva úgy is tudnak. Azokat, kik ilyen véleményben vannak, jó volna meghordozni a bécsi, aztán a mosonméggyei, majd Vas megye nyugoti részén lakó, itt hieneknek, amott sváboknak nevezett s honunk több vidékein községenként található németek közt; kiknek beszédét a szepességi legtisztább németességgel szóló honfiaink, vagy nehezen, vagy teljességgel nem értenék. Mi ennek az oka? az, hogy a nagy német törzstől elszakadva, nyelvtant nem ismertek, s a nyelv köztük mind hangejtés, mind szavakban elfajult. A magyar nyelv oly szerencsés ugyan, hogy annak tudói, bármi idegen népek között elzugaolvá lakjanak is, mindenütt egyenlő magyarsággal beszélnek s találkozzék bár a székely hazafi a Vas vagy Zala, ország szélén lakókkal, minden nehézség nélkül megértik egymást. De hogy hazánkban is, több vidéken hibás a szókiejtés, a hangzat, amit csak a nyelvtan hozhat helyre, elég legyen néhány példát felhoz-

nom. Somogyban jártomban a nép ajakáról *borgyu. sar-gyu, naobb, ejdes. saó, saógor, keó*, sat. szavakat hallottam. Vas megyében Istók v. István helyett *Estuk kefü!* (kelj föl) *vakad* (vakard) *meg a luakat*. Jól megyünk-e Tömördre. *jó, de a büriköm* (hídon) *tul vigyázzanak, hogy enebolonduljanak* (el ne tévedjenek). Egy Kercajról volt tanuló társam e kérdésre hogy hívnak? felelte: *Tod Férunc* (Tót Ferenc). A Kupon lakó pór nép Pápa mellett így beszélt: *há mé ken? a kács hó, ezt a szántóvasat egnádótatnyi* (megnádoltatni). *Hát ke? Pudpudra a mizerék kalastoronjába egy pá karajcár ára falastoromér*. A felpéciek pedig e kérdésre: hol lakik? feleltek: *Füöpiécen, csieresnyit hoztam, má kiet hiet úóta ierik, má nyuakunkra is kiez d roannyi* (rohadni). Az ugynevezett Mátyus földén: *óma, szíva, szóma, gyivó* hallható, alma, szilva, dió helyett. Igaz, hogy mind ezt. ez előtt 54 évvel hallottam így. Azóta tán, az iskolákba bevitt magyar nyelvtan után megjavult a szólam. Tornamegyében is hallható volt ilyen vásári szó: *hogy ez a kravicska?* (tehenke). Tállyán, Szántón s környékén, hol különben legtisztább hangejtéssel beszélnek, nem ritkaság hallani: *gyerünk a komándl*. Abauj felső részében: *adi nem adi?* Ezt ugyan lehetne menteni azzal, hogy eredetileg úgy volna, mint teszi, veszi. De nem menthető ez a kifejezés: nem *lássunk* itt olyan embert. Még *nem együnk*.

Megjegyzendő, hogy diák koromban a szepességi iskolákból visszakérült magyar fiúk, a magyar nyelvtanból többnyire secundát hoztak. Mert abban bizva, hogy ők született magyarok, a nyelvtanba bele sem néztek, s megvénhedtek ilyen beszéddel: tesszen jöni hozzám, legyek vendégem! Szóljék hát, leszen-e szerencsém! Mennyit tanultunk s tanítottunk a feledékenységnak? tanuljanak a magyar gyermekek olyan tudományt is, mi az Amerikába költözötteknek is holtig sajátok marad. *Édes Albert.*

— **Apró hírek.** A cécei egyház (Abauj m.) Batta József, kéri lelkészt s egyházmegyei tanácsbíró választotta meg papjául, minthogy az előbbi meghívást Idrányi Ferenc el nem fogadta. Ez már a harmadik ízben történt választás egymásután s mint értesítőnk írja, még ez is eredmény nélkül való leszen. — A sárospataki ref. főiskola tanári kara akadémiai s egyszersmind közigazgatóvá a következő iskolai évre *Radácsi Györgyöt*, lapunknak szerkesztő-társát választotta meg. Gimnáziumi igazgató *Kovácsi Sándor*; szénior s egyszersmind az elemi osztály tanítója pedig *Hallgató János* leend. Szívünkben kívánunk mindnyájuknak erőt és kitartást nagy fáradsággal járó nehéz hivatalukhoz. — Kegyeletes ünnepélyt készül tartani a kolozsvári unitárius főtanóda ifjusága. Ugyanis július 30. leplezi le *Kriszta János* egykori püspöknek, a székely népballadák gyűjtőjének nagy-ajtai születési házában felállított emléktábláját. Az ünnepély alkalmával Péterfy Dénes lelkész tart alkalmi egyházi beszédet. Ezután a tulajdonképeni leleplezési ünnepélyt Kovács János, igazgató-tanár nyitja meg, Jakab Elek pedig emlékbeszédet tart. — *Buzás Pál*, a debreceni ref. főiskola derék tanára, magyar *nemesi* rangot kapott. Mi és igen számos tisztelői, érzelmei, a tanügy terén tanúsított szolgálatai miatt, eddig is nemes embernek tartottuk a derék férfit. — Mint érdekes tanügyi statisztikai adatot jegyezzük fel, hogy *Bécsnek* 131 népiskolája van 1141 tanteremmel. Ezekben 1137 férfi és 769 nő-tanító, összesen 66,825 növendéket oktatott a legközelebbi iskolai évben. A tankötelesek száma 76,353 volt s így az iskolakerülők száma bizony ott is elég nagy. — A sárospataki tanári kar, azon 22 frtnyi összeget, melyet az iskola beregszászi jóltevői a húsvéti ünnep alkalmával gyűjtöttek össze, egyhangulag *Vattay László*, végzett hittanhallgatónak ítélte oda.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az új lelkészválasztási törvények gyakorlati alkalmazása.” Kovács B. „Az örömmünnep.” (Vége). Radácsi Gy. „Templomi szószék.” (Könyvbírálat, folytatás). „Vegyes közlemények.”

Azon tisztelt olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt, szívesen kérjük előfizetésük vagy megrendelésük megújítására.

Előfizetési feltételek:

Félévre 2 frt. 50 kr.

Negyedévre 1 frt. 25 kr.

Az előfizetések vagy megrendelések t. Búza János tanár úrhoz küldendők.

Kiadó-hivatal.

Az új lelkészválasztási törvények gyakorlati alkalmazása.

Az új lelkészválasztási törvényeknek, a zsinat többsége által történt elfogadása után, bizonyára felesleges munkát s hiábavaló fáradságot tenne az, ki, még ez időszerint is, az újabb törvényeknek helyes avagy helytelen volta felett vitakoznék, annyiaval is inkább, mert ezen törvények, legyenek jók vagy kevésbé azok, mihelyt megnyerték a szentesítést, életbe lesznek léptetve azonnal.

Meg fogják-e hozni majd, a magyar ref. egyház papságának azon szellemi és anyagi előnyöket, melyeket e törvény pártolói kilátásba helyeztek? meg fogják-e szüntetni, a választásoknál eddig sok helyen tapasztalt, de többnyire, a választandók részéről elkövetett visszaéléseket? nem fognak-e zsurlódást, viszálykodást teremteni az egyes egyházközségek s azoknak törvényes felsősége, az egyházmegyék s egyházkerületek között? sőt ami több, s mégis csak legfájdalmasabb lenne: nem fognak-e gyűlölséget, szeretetlenséget támasztani, az eddig békés egyetértésben lévő, egymást egyenlőknek tartó lelkészek között? e kérdésekre, csakis az új lelkészválasztási törvényeknek gyakorlati alkalmazása után, a tapasztalat adhat helyes feleletet!

Magam részéről, megvallom, hogy a törvény betűiben, sem az itt kérdésbe tett előnyök megteremtését, sem a visszaélések megszüntetését, sem a lelkészek békés egyetértésének megszilár-

ditását nem látom, nemcsak, hanem, míg egyrészt, az egyenlőség és testvériség korában, meg fogja teremteni e törvény betűje a papi arisztokraciát, addig másrészt, az egyes családok érdeke. a nepotizmus, zajtalanul bár, de mégis több visszaélést fog teremteni, a jövedelmezőbb állomások betöltésénél, mint amennyit eddig a szabad választás teremtett; mert hiába: szomorú bár, de mégis igaz, hogy amíg az ember ember marad, lelkében az igazság előtt az önérdek áll!

De mert a ref. egyház egyeteme képviselőinek többsége által hozott törvényt, a más véleményűek tisztelni tartoznak; ma már, csakis a törvények mikénti alkalmazása lehet az, mely vitatkozás tárgyát képezheti.

Miként lehetne azért, az újabb törvény szellemét úgy alkalmazni, hogy az által minden lelkész megtalálja érdemleges helyét, s minden egyházközség magához méltó papot nyerjen, s ezenfelül az egyes lelkészek között is, a békés egyetértés fentartassék s megszilárdíttassék; vagyis: hogyan lehetne az újabb lelkészválasztási törvényeket, a gyakorlatban helyesen alkalmazni?? e kérdésre vonatkozólag szándékozom, e lapok hasábjain, igénytelen nézetemet elmondani.

Hogy az új törvény által felölelt s kimutatott három követelmény, nevezetesen: az egyházak classificatioja, a lelkészek qualificatioja s ez utóbbiak candidatioja közül, melyik eszközölhető legkönnyebben, legkevesebb sérelem nélkül, azt első tekintetre könnyű belátni; s ez nem más, mint az egyes egyházközségek osztályozása.

Ezen osztályozásra vonatkozólag, teljesen egyetérték Édes Ábrahámnak, e lapok 22-ik számában közzétett azon nézetével, hogy az egyes egyházközségek osztályozása, egy arra kinevezett küldöttség (vagy bizottság) által, a legbiztosabb alapon, tehát a földeknél, az évi haszonbér, a melles fizetéseknél a szokásos tízévi számítás után

felvett közép-ár szerint felszámíttatván pénzértékre a lelkésznek adott évi jövedelem, azok alapján állapíttassék meg az egyes egyházközségek osztályozása.

Természetes, hogy a lelkési díj felszámításánál, az egyház által fizetett adó, mindig a lelkési díj javára, s az osztályozásnál mindég az egyházközség előnyére szolgál, az oly egyházközségekkel szemben, hol különben egyenlő mennyiségű s minőségű földek, s egyenértékű mellékes fizetések mellett, a lelkész köteles a földek adóját is fedezni.

Ezeknek megállapítása végett azonban, szerintem, egyáltalán nem szükséges a helyszínén való megjelenés (azért említettem fentebb bizottságot), mert a helyi viszonyokkal nem egészen ismerős küldöttség, egyáltalán nem lesz képes a földek hasznóbérét megállapítani; s aztán, nem tételezhető az fel, hogy a szolgálatban levő lelkész és tanító, a hasznóbérek mennyiségét ne a valóságnak megfelelőleg mondják be.

A hasznóbérek alapján felszámított kimutatás mindenesetre a legbiztosabb, s míg egyrészt a gazdálkodni nem szerető lelkésznek is biztosítja a kimutatott jövedelmet, addig, másrészt, a jobb állomásra vágyakozót sem csalhatja meg; mert, míg p. o. az ábrányi 16 hold jó földnek évi árendája, holdját 10 frttal véve, 160 frt., addig a bábai 43 hold, szikes, vizes s ezért terméketlen és rossz földnek évi hasznóbére, holdankint alig lehet több mint 3 frt.; s az abból bejövő haszon 129 frt. Az Édes Á. által ajánlott figyelembe veendők: minők p. o. az egyházközség közelsége vagy távolsága valamelyik várostól; a könnyű közlekedés a felsőbb iskolákkal stb. figyelmet szerintem csak annyiban érdemelnek, amennyiben a megélhetést könnyíthetik; mert tapasztalás szerint, előnyükkel hátrányuk mindig karöltve jár.

Az egyes egyházközségek által, a lelkésznek adott fizetések mennyiségének biztos megállapítása után, magam részéről, az egyházközségeket, három osztályba soroznám és pedig: az 1-ső osztályba jönnének a 600—800 frtot, a 2-ik osztályba a 800—1000 frtot s a 3-ik osztályba az 1000 frtnál több lelkési fizetést biztosító egyházközségek*).

Ami az új választási törvények második követelményét, a lelkészek qualificatioját illeti: a fentebbiekből folyólag, épenazért, mert az egyes egyházak osztályozásánál három osztályt állapítottunk meg, a lelkészek qualificálásánál is három osztály lenne felállítandó.

Minő szempontok figyelembevétele mellett? erről egy befejező közleményben mondom el, a szerkesztő úr engedelmével, nézetemet. *Kovács Béla.*

*) A zsinati törvények 8. §-a szerint „Egyházkerületenként az egyházak, a papi jövedelem arányában, négy osztályba sorozandók.” Szerk.

T Á R C A.

AZ ÖRÖMÜNNEP.

1882. jun. 25.

(Vége).

Aztán reggel lett azoknak is, akik lepihentek, azoknak is, akik „nem aludni jöttek.” Mosolygós, szép vasárnap reggel, hogy szinte sugárzott tőle a rendezőség ábrázata. A város már pitymallatkor mozogni kezdett. A piac időelőtt megtelt adó-vevő közönséggel és hogy az ünnep méltósága ott is jelezve legyen: magasra szökött az árfolyam. A háziasszonyok Patak régi jó nevéért s a konyha becsületeért; a vendégek — még akiknek jó fekhely jutott is — hogy a tegnap megízlelt örömeket mielőbb újra éldehessék; öregjeifja, nagyja és kiesinyje, hogy multjok emlékeinek élhesse: mind talpra állottak az első kakas-szóra. 7—8 óra között már hullámozott az utcákon a nép, sőt a hölgyek is elkészültek ünnepi öltözetökhöz. A főiskola udvarán, kertjében és egész környéken élénk csoportok képződtek és boldogan magyarázgatták a diák-élet nagy élveit és apró bűneit. Itt volt a „*Pletyka-domb*,” a nagyot-mondás szószéke, a forrongások kiinduló pontja, a tréfák és legatioi élmények színtere; előtte sietve suhant el a leány, hogy el ne égjen a diák-szemek keresztűzében. Itt árulta *Szálkáné* nénénk a kiflit és gyümölcsöt . . . hitelbe; ott lakott *Bónis* a vigilek utolsó hadnagya; amott meg ni ott állott egy ódon keresztépület, tetején a csengetyű tornyával, emeletén a nagy auditoriummal. Hogy elmúlik minden!! Ott tanította *Szeremlei* átszellemült arccal a dogmatikát, meg a zsidót; juj! még most is futos a hideg, ha a hétfői diáknapokra gondolok! Ott mosolygott és dorgált *Zsarnay*; ott exegetalt *Kálmiczky*, az áldott jó öreg, aki rendesen sorba kérdezett; lenn itt szunyókált el *Pálkövi* a német nyelven s itt lelkesedett és gyujtott a forradalom történetével; e tájon meg *Csoma* daliás alakja és modora rettentgett; amott a *Molnár* szelidségével éltünk vissza; ott meg ni, a hol most az új épület alsó sora áll, a jó *Pali* bácsi törte velünk a latin ABC-t és *Apáti*-val csintalankodtunk . . . Milyen más most itten a világ!! Hát a régi diák-szüretünk itt e tájon, a hol most olyan sugárrá nő a fodros juhar; Hát az öreg *Maklári* uram és hírneves *fülesei*, a jámbor *Szálka Feri*, aki sirjában is észre veszi talán, hogy nem maga csenget! . . . Ily s efajta halott-idézősektől aztán megárad a szív, a szó, a köny és hallatszanak: édes ömlengések, merész fogadások és szent ígéretek. Mily jó, hogy el nem maradtunk, mily jó, hogy ezt a drága küszöböt még egyszer átléphetünk s ezt a jó öreg collegiumot még egyszer édes anyaként megölelhetjük!!

Majd új csoportok raja tölti be az iskola udvarát, zigét-zugát, nyitva álló tantermeit s emlegetik *Erdélyi* szigorát, *Heissler* prófétai alakát és görbe botját, *Arvai* parancsoló tekintetét s ügyes tapintatát; a kis *Somossy* szürke köpönyegét és kása-fúvó modorát, a *Bakó* kedélyeskedéseit és kozmás pipáját, a mult és jelen összes professorainak mindenféle előnyös és hátrányos tulajdonait, sőt olyan is akad, aki kathedrába ülve utánoz, vagy táblához

álva, zsidó betűk festegetésével igyekszik bebizonyítani, hogy nem hiába költöttek reá. Egyben — úgy látszott — mindnyájan egyetértettek, t. i. hogy az „alma mater“ előre halad s megérdemli fiaitól a hűséget és emlékeztetést.

Mig a hűk így áldoznak a szentelt falak között, az alatt *Ujhely* és *Liszka* felől egyre érkeznek a vendégek; a várkert, a Bodrog-híd is megtelik régi ismerősökkel, akik közül egyik kőbe vésett nevét keresi, másik kedvence tanuló helyére siet; ez lakhelyét, régi gazdasszonyát, amaz tanárját, barátait, vagy esteli örömeinek tanyáját látogatja meg; egyik nejeének, másik fiainak és leányainak magyaráz s szinte feleli, hogy évek multak, évek tuntek, úgy megifjodik diákori emlékeitől.

De ime a harang kondúl s a szerte hömpölygő áradat egyszerre ugyanazon irányba kezd tolongani: kiki az istenháza felé, hogy imádkozzék és lelke megteljen égi élvekkkel, a művészet varázshatalma alatt. Jó gondolat volt a rendezőségtől, hogy a hármasszünnepeket egy helyen, és pedig az arra legalkalmasabb városi nagy templomban kívánta megülni, valamint az is, hogy az ajtókat az első harangszóra felnyitatták, s ez által elejét vette a fulasztó és ájúlással járó ember-tolongásnak, amiről a 300-ados ünnep még ma is sokak előtt emlékeztető. Így a nagy közönség, számra nézve 4—5000 ember, a rendezőség közreműködése mellett elég korán s elég kényelmesen elhelyezkedett, s a nagy templomot, annak minden karát, székekkel és lócákkal megpakolt téreit szépen megtöltve, nyugodtan várta az ünnepélyességek megindulását.

9 órakor, midőn már az egyházkerületi küldöttség, élén a főpásztorral s az 50—60 régi tag által megerősített énekkar is helyet foglalt: felzendült előbb a „*Szent Isten noha néked,*“ majd az „*Im békjöttünk nagy örömmel*“ első pár versszak a s a nagy közönség túl-harsogta az orgona szélesre eresztett hangjait és nemesen érezte az egyszerű protestáns ének és istenitisztelet lélekre ható erejét. Még hangzott a gyülekezeti zsoltos, mikor az orgona környékén ülő kartagok között mozgás támad s egyszerre szem-fül lesz a templomi gyülekezet és lesi-várja az iskolázott hangok felesendülését, felvont idegekkel. A karnagy pálca billenésére ajak mozdul, hang megered, szív megárad és ölekezni kezd az ég a földdel. Egy derék öreg úr négy mértföldre szokott kitérni a rendes útjából egy szép karénekkért; itt is jelen volt s nem fáradt hiába. A „*Népek ura, örök felség!*“ kezdetű karének egészben is, szép bariton szólója által pedig — főleg a *Perecz Samu* olajba főtt hangján — különösen alkalmas arra, hogy hódítson és imára hangoljon. *Terhes Barna* lelkésznek, az ünneplő egyház szónokának, nem volt nehéz, ily előkészítés után magával emelni a közönséget a könyörgést meghallgató édes Atyához; de bizony oda is emelte. Imáján, hangja hullámzásán átértett, hogy ő bensőképen ünnepel s az ő lelkének igaz öröme van. Alkalmi beszédje, melyet *Máté V. 14, 15.* felett tartott, szintén ünnepi érzelmek és ünnepi lelkesedés kifolyása volt és méltó kezdete az ünnepély további folytatásának. Melegen óhajtjuk vele együtt mi is, hogy *e nap egyik legszebb emlékeül, kiki elvitte legyen magában azon szent elhatározást, hogy az Úr evangéliumi házát-*

tól s az abban égő szövétnektől, a közművelődés oltárától, senki meg nem vonandja köztünk szíve meleg érdekeltségét, buzgalmát és áldozatkészségét.

Utána — a szószék előtt rögtönzött és feldíszített emelvényen — főpásztorunk kimagasló alakja jelent meg, ki szokott szerszavasságával röviden jellemezte az énekkarok és önképzőkörök hivatását, amely hivatásnak az ünneplő kar 100, az önképző pedig 50 éven keresztül iparkodván megfelelni, megérdemlik, hogy e nevezetes forduló pontján életöknek, velük együtt örüljünk és ünnepeljünk. A lelkesedéssel fogadott beszéd végeztével újra az énekkar felé fordult a közfigyelem, amely *Ivánka Sámuel* énektanárnak alkalmi műdarabjával követelt magának nagyobb-nagyobb tért a közönség szívében. Borús-derűs, csendes merengő, majd vidáman szökellő volt az, mint az élet, mint a kedély világa, mint az elfolyt 100 esztendő története.

E dalos visszaemlékezésre jött a szóbeli visszapillantás. *Orbán József*, a rokonszenves öreg, egykori hangvezér, történettanár és író tűnt fel az emelvényen és azon a még mindig csengő hangon, amely hajdanában a kaszás csillagig kapaszkodott, általános élénk tetszés között fűzött el nem hervadó babért a 100 éves énekkar örök-ifjú homlokára. E *Visszapillantás* után, amelyet lapunk t. olvasóközönsége egész terjedelmében élvezhet, *Apostol Bertalan*, volt kartag és jelenlegi *ónodi* segédlelkész olvasta fel pályabérre méltatott alkalmi ódáját, melyet lapunk örömmel ünnepi számában (26. sz.) már bemutattunk, s amelyet az ünneplő közönség biztató tapsokkal fogadott. Ezt követte az első *őszelőadás*, az ünnepélynek egyik elragadó részlete. A *Dalünnepen* című országosan ismert és kedvelt műdarabot 80—90 öreg és ifjú kartag énekelte ünnepi lelkesedéssel és iskolázott műveltséggel. Elfojtott lélegzéssel hallgatta végig a nagy közönség *Thern*-nek ez ihletett alkotását és fényesen meg volt jutalmazva már eddig is sokképen igénybe vett türelmességeért. A kitörő tetszésnyilvánulások után, a pillanat mámorosító hatása alatt aztán felbomlott az ünnepélyes rend, s erőt kezdett venni a közönségen a beszédesség. Csoportok képződtek s a templom különböző boltívei alatt szabadon kezdték élvezni a viszontlátás örömeit és gyakorolták a kritikát és érezték, hogy a toronyóra már elűtötte a tizenkettőt. Jöves-menés, járás-keles váltotta fel az imént még komoly templomi csendet, s *Szinyei Gerzson*-nak, az önképző-kör 14 éves elnökének és ünnepi felolvasójának már ezekkel a kedvezőtlen szelekkel kelle viadalra kelnie akkor, mikor az emelvényre lépett, hogy a közös ünnepből kiviegye az önképzőt illető osztályrészt és nagy gonddal irt értekezését a zajongó nép-áradat hullámaiba beletemesse. Akik az emelvény körül voltak elhelyezkedve, szinte tüntetőleg igyekeztek azon, hogy figyelmetességgel jutalmazták a szónok fáradalmait, aki felismervén a helyzet nehézségeit, nagyokat fordítva sietett a befejezéshez, kiérdemlően a hallgató közönség őszinte elismerését. Értekezését lapunk közölni fogja s hiszszük, hogy annak irodalmi becsét velünk együtt olvasó közönségünk is érezi majd és méltányolja.

Mire egyes ember-erő alig lehet képes, azt könnyen kivitte az énekkar, a második *őszelőadással*. Csend lett

megint, mit a *Szabadságdal* izgató s tűzbe-vízbe ragadó hangjai törtek meg s viharos tetszésnyilvánulások következtek. Meg volt győződve mindenki, hogy a dal hatalmasabb és bővülőbb, mint a szó. De ime magas, nyúlánk barna ifjú lép az emelvényre és megingatja e közmeggyőződést. *Virág József*, theologus és kartag olvassa parancsoló, némaságra készítő, átható hangon, *Filep Mihály* theologusnak és önképzőkori tagnak pályanyertes alkalmi dicsőítő költeményét, amely az önképzőkör *Emlékkönyvének* első lapjára érdemesítettett. — A már megfogyott hallgatóság fülébe még sokáig fog csengeni az a hang és általa és vele az az ének. Felolvasó és szerző, akit megjelenésre hívtak fel, egyaránt szíves elismerésben részesültek. Az élvezetekben kifáradt közönség aztán hirtelen felkerekedett s a *Szózat* hangjainál, emlékekben meggazdagodva, sietett ki haza, ki a 3 frtos közebédre, hogy a szellemiek után a testnek is megadja a magáét és erőt merithessen a nap és est még hátralevő fáradaimaihoz.

Mig benn az élvezetek hosszú sora folyt, azalatt künn a templom kerítésében rögtönzött árú-asztalok körül fiatal leányok kínálva-kínálták a ki- s bejáró közönségnek az ünnepi egyházi beszédet és takaros összeget gyűjtöttek össze a helybeli ref. leányiskola sokféle szükségeinek fedezésére. Legyen érte elismerés a derék papnak, ki szellemi termékeivel már több ízben áldozott az egyre erősülő népiskolára; elismerés a lelkes főgondnoknak, ki az alkalmat áron is megveszi, hogy a szent ügyet előbbre segíthesse és a kedves ifjú leányoknak is, akik örömmel és ritka készséggel és kedvességgel vitték szerepöket és könnyűvé tették az áldozatot. De legyen elismerés az áldozóknak is, akik a leányiskolát gyámolítván, szent érdekeknek lettek gyámolaivá.

Mire a templom, egy óra után kiürült, a magánházak vendéglőkké alakultak át, hol terített asztalok várták az érkezőket; az iskola-kert pedig megtelt sátorokkal és a füstölő konyha ingerlő szagával. Szivar, mézeskalács, divatickek, pipere-tárgyak, fényképek, hűsítő italok egymást váltogatva kínálkoztak a járó-kelőknek. A csarnokhoz vezető főút gesztenyéi alatt diákok árulták az *Énekkar történetét*, az önképzőkör *Emlékkönyvét*, lapunk ünnepi számát, *Orbán*nak „Alapok és alapítványok“ című bővített kiadású ismeretes művét sat. sat. A deszkacsarnok hosszú asztalai, díszesen felterítve csak úgy mosolyogtak a 3 frtos jegyek birtokosaira, akik siettek helyöket mielőbb elfoglalni és izgatottan várták a két órára hirdetett közebéd megnyitását. Két óra tájban a rendezőség. élén a lankadni nem tudó *Nemes Ferenc*cel, a fürge *Kun Zoltán*nal és az aszúborok nagy mesterével, *Vas Imré*vel, vékony-nyakú s drága nedvű üvegekkel forditanak a hangulaton és kezd igazolva lenni az ebédjegyek sokfelől felpanaszolt ára és terjedni kezd a jó vélemény az ebéd hitele iránt. Az énekkar étvágycsiklandoztatóul rázendíti az *Étlapot*, mire aztán pont d. u. két órakor megérkezik a párolgó leves, elnémúl a követelő nyugtalanság és felharsan a *Lányi* magyar zamatú szabatos zenéje.

A harmadik tál ételnél már megindul a toasztok árja, *Dr. Lengyel Endre*, a közös rendező-bizottság köztisztletnek örvendő elnöke, az egyháznak sok éven át hű fő-

gondnoka sat., elnöktársához, *Szinyei Gerzson*hoz szállva, mély csendben, a közérzet hű tolmácsaként, őszinte sajnálattal mondja, hogy „hiányzik a mi fejünknek főfő koronája“ és lelkes szavakban poharat emel id. *Br. Vay Miklósért*, főiskolánknak s a hazai protestantizmusnak főfő büszkeségeért s annak hasonnevű és szellemű fiáért s egyúttal általános lelkesedés között sürgöny-szöveget is olvas a gyöngéledő s az ünnep fényét pénzáldozataival emelő főgondnok üdvözlésére. Alig indul el a rendelkezésre álló szolgál a sürgönynyel, mikor ifj. *br. Vay Miklós*, a sasnak sas fia, néhány meleg szóban köszönetet mond az ő drága atyja iránt nyilvánuló tiszteletért és ragaszkodásért s élteti az ünneplő közönséget. Utána mindjárt *Szinyei*, a mi fejünknek köztünk lévő s az ünnepély sikerében tetteleg is osztozkodó koronájáért, a buzgó főpásztort, *Kun Bertalan* szuperintendensért; *Orbán József* a főiskola két algondnokáért, a közsajnálatra betegen fekvő, otthon maradt *Prágay Lajosért* és *Hegedűsért*, kinek neve főiskolánknak újabbkori történetével hálára kötelezőleg van összeforrv. Majd *Béki Sámuel*, kassai lelkész és tanügyi bizottsági tag éltette az ünneplő ref. egyházat s annak előljáróit; *Fejes István*, s.-a.-ujhelyi lelkész és író, a jubiláló ifjúsági egyleteket; utána *Emödy Dániel*, jogtanár és nevezetes pohárköszöntő, a megyék díszét, *Zempléni*t s annak multbeli és jelenlegi nagy fiait, vezéregyeneségeit. *Kossuth* nevére kitört az éljen s jutott belőle a megye jelen volt jelesei és a szónoknak is, érdemek szerint. A csend helyreálltával *Terhes Barna*, helybeli lelkész, a verses toasztok atyamestere, jóízű és zamatú versben köszönti... a *chorus kulacsát*, s az általános derűtség közepett azonnal sorba jár a kinyomtatott toaszt és 10 krjával szép jövedelmet ad a leányiskola tőkéjéhez. E közben étel-ételt követve s valamennyi köz-elismerésben részesülve, emelkedni kezdett a hangulat s a deszkacsarnok környékén hullámszerűen kezdett a kíváncsi közönség. Halljuk! halljuk! szól a toaszt-jelző ige és *Kun Bertalan* álló alakát láttuk a közönség felett kimagaslani. Szólt melegen, nemesen a felekezetek között uralkodó egyetértésről, éltette azokat, akik a keresztyén testvériséget jelenlétök által, az egész ünnepélyben való részvételökkel is megpecsételték: Főt. *Prámer Lajos* r. k., *Fesztori Tamás* g. k. és *Dessewffy Sándor* r. k. espereseket. Az ebédli közönség nem színes udvariasságból, hanem lélekből osztozott a főpásztor érzelmeiben. Erre *Lengyel Imre*, a debreceni polgári dalegylet elnöke és képviselője, mint a testvér-főiskola növeltje, meleg szavakban a sárospataki és debreceni tanári kar és ifjuság hosszú egyetértéseért, köztetszés mellett üritett poharat. Őt *Hallgató János*, a helybeli énekkar elnöke követte, ki a derék debrecenieket s azoknak jelenlévő képviselőit; majd *Szerdahelyi Aladár* ág-csernői ifjú földbirtokos, ki Sárospatak városát; *Szalai Károly*, szénior, ki a nagy közönséget éltette, köszönve az ifjuság nevében annak szíves részvételét. Ekkor már a kívül állók mind sűrűbb sorfalat kezdtek képezni a csarnok körül s a hölgy-közönség egyrésze a csarnoknak még üresen maradt padjain helyezkedett el és vidámbbá tette annak bensejét. *Dessewffy Sándor*, Sárospatak közkedveltségű róm. kath. lelkésze és esperese, már ily kiegészített szép közönség előtt

emelt poharat ékes nyelven és közfigyelem mellett a *harmonidért*; *Szinyei Gerzson* az önképző-körnek még ma is élő alakító tagjaiért: *Harsányi Sámuel*, apagyai ref. lelkészért és *Mészáros József*, volt ref. lelkész és jelenlegi gazdatisztért, ez utóbbit szép ősz alakában be is mutatta a közönségnek. Ezután üdvözlő-levelek és táviratok olvasása következett. *Dóczi Imre*, körösi tanár és a körösi önképző-kör elnöke, volt pataki diák és kedvelt író; valamint a *debreceni* önképző-kör is, *Fiók Károly* és *Révész Kálmán* aláírással, *levélben*; *Kacsóh Lajos*, budapesti hivatalnok, az önképző-kör egykori buzgó tagja és *Kirdy Pál*, budapesti tanár, jeles író; *Lengyel István*, a term. tud. társulat s.-titkára; *Bodor István*, rimaszombati tanár és volt karelnök; továbbá a *n.-kőrösi* gimnázium tanári kara; *Kulcsár Sándor*, újvidéki ref. lelkész és *Kulcsár Ferenc*, mindnyájan volt pataki diákok, táviratban üdvözölték az ünneplő ifjúságot. Mire a felolvasásnak vége lett, az ebédlő közönség kedve csapongóra vált, a csarnok hullámozó alakot öltött, rendről, esendről, általános figyelemről többé képzelődni is alig lehetett. *Kóródy Sándor*, beregszászi ügyvéd, humoros író, már székre állva is csak szűkebb körben tudott a *Lukács Ödön* esperes és ismert költő szép alkalmi költeményével hódítani, mire *Erdélyi Sándor*, a kar egykori jóemlékü hangvezére, asztaltetejéről próbál szerencsét, szintén verses üdvözlétével. Majd *Czelder Márton*, pap és író távirata hangzik; *Fejes Mocsárit*; a szuperintendens a tanárokat; *Emödy*, szintén asztal-tetőről, a rendező-bizottságot, ennek elnökeit és *Kun Zoltánt*, az ezermestert s *Szinyei* a lelkesek egyik leglelkesebbjét: *Nemes Ferencet* köszönti, amikor aztán *feketét* hordanak s a csarnok benseje embergomolylyá válik; dal, zene, pohárcsengés, taps, kacaj zürzavarától, Hegyalja borától, találkozás örömétől édes mámor vesz erőt a lelkeken és fényes arccal, boldog elégteliséggel 5—6 óra tájban kezd szétszalani a csarnok 3 frtos közönsége és helyet ad új embereknek, új erőknak, új áldozóknak. Mindenki érzi, hogy ezt a napot nem lehet elfeledni és sajnálja, hogy az évtizedeket nem szokták megünnepelni.

A délutánnak még hátralevő részét látogatásokkal, újabb meg újabb barátságkötésekkel töltötte a vendégsereg, vagy erőt gyűjtött az est faradalmához. A hölgyeknek külön szerep jutott: őket az estéhez, a táncmulatsághoz való készülődés foglalta el.

7 órakor — programm szerint — megnyílt a főiskola imatermében a hangverseny, s a néhány régi kitűnő taggal erősített kar elragadta a közönség azt a részét, amely ráért az élvezeteknek ezt a poharát is kiüríteni.

A kar a *Vadász gyönyöre* és *Fohász* című műdarabokkal és egy quartettel, *Virág József* theologus komoly, *Szalai Károly* szénior pedig tréfás szavalatokkal szereztek magasabb élvezetet a szemen-szedett szép közönségnek, amely innen az előre is rendkívülinek ígérkező táncmulatságba, a torna-csarnoknak ritka ízléssel átalakított, tündér-lakká varázsolt termébe sietett megízeltetni — ha lehet — az utolsó pohárt. Aki korán érkezett, az még gyönyörködhetett a terem szépségeiben, olajfestésű képeiben, szobraiban, virágcsoportjaiban és fényes csilláraiban. A későbbben érkezőknek már ez a gyönyör sem jutott. Ember

ember mellett állva, tündödvé kérdezte: mi lesz ebből? A fiatalság volt csak megakadva. Talpában lüktetett a vér, de hely, ahol kedvét kiönthetné, alig akad egy talpalatnyi, a közönség pedig még egyre érkezik. Itt látszott meg: mily nagy és mily fényes vendégserege volt e napon Sárospataknak. 8—900-an lehettek, akik beözönlöttek a tánchelyiségbe, s köztük közel s távol vidékek női szépségei s férfi nevezetességei, az egész — így mondják — becsületére válhatott volna a budapesti *Vigadónak*. A rendezőség tanácstalanul állt, de szívében titkos örömet élvezett. Mit volt tennie: ráhúzta a csárdást és akinek bátorsága engedte megpróbálkozott és azt hitte, hogy táncol, pedig csak egy helyben tipegett. Jó volt ez is, s boldog volt, akinek ilyen is jutott. A táncra készült közönség nagy része azonban csak hallott és látott, meg talán elégedetlenkedett; de tánchoz még gondolatban sem juthatott. Négyesekről szó sem lehetett; azokat — mint táncnyelven mondják — „nem lehetett felállítani,“ kivéve egyet, úgy hajnalhasadtakor, mikor már a közönség nagyobb fele szétiramlott s még akkor is 70—80 pár járta, mintegy a türelmesség jutalma gyanánt.

Hát a deszka-csarnok? Annak éjjeli képét csak látni és csudálni lehetett; de leírni szinte képtelenség! Ahány asztal, annyi szónok és annyiféle dal és annyiféle lelkesezés. És mégis sehol semmi baj és mégis sehol semmi rendtelenség!! Itt kilenc hangvezér hangja csattog, amott a basszus für a mélybe; itt a debrecenieket, amott F.-Szabolcs és Bereg espereseit karolják; egyik ölelkezik, másik csókolózik, kiki amint lelke sugálja; ilyen igazán csak egy században történhetik és csak ifjúkori szent emlékek hatása alatt.

A reggel aztán véget vetett zenének, zajnak, táncnak, szökellő kedvnek s a közönség búcsúzott és sietett a 6 órai vonathoz, hogy otthonába repülhessen és mielőbb elregélhesse övéinek az ünnep történetét. Akik itt maradtak, azok a főiskolai gyűjteményeket keresték fel, vagy pihentek és emlékeztek.

A város még hétfőn is egész nap lobogózva állt, mintha nyújtani akarná az ünnepélyt és marasztaná a szívesen látott vendégsereget, amely — hiszszük — édes emlékekkel és szívében az „alma mater“ felújult képével és forró ragaszkodással hagyta el városunkat és főiskolánkat. Adja Isten, hogy a fiak felfrissült szeretete termékenyítő áldásban láttassék meg egyházunkon, főiskolánkon s annak szépre-nagyra hivatott ifjúsági egyletein!!

A concerti és béli bevétel, mint halljuk, 1100 forint, amely nemcsak a költségeket fedezi, hanem tiszta jövedelmet is biztosít s azt is lehetővé teszi, hogy a nemes báró főgondnok nagylelkű adománya alapítványképen őrizze meg az adományozó emlékezetét.

Radácsi György.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Templomi szószer.” *Közönséges, alkalmi és ünnepi egyházi beszédek. Irta Madarász Imre, n.-k.-karcagi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, aljegyző és levéltárnok. II-ik füzet. Ára 1 frt. 20 kr. Karcag. 1882.*

(Folytatás).

A következő XII. és XIII-ik számú beszédek közül az előbbi nagypénteki, az utóbbi pedig húsvéti alkalomra szól. Mind a kettő Korinthus I. levél XV. r. 3—4. verse alapján van írva, azzal a különbséggel, hogy húsvétkor a szövegnek eme kifejezése is felolvasandó: és „feltámadott harmadnapon.”

Komoly szemlét tartva e két beszéd értéke és belbeese felett, oly nagyszerű és magasztos ünnepi alkalmakra, ezekhez fogható gyarlóságokat igazán ritkán talál az ember. Erőszakolt tárgykittőzés, zűrzavar s a terméketlen időjárás insége jellemzi mind a kettőt.

Itt van például mindjárt a nagypénteki, melyben Krisztus koporsójának koszorújáról, illetve annak virágairól akarván beszélni szerző, azt fejtegeti, hogy ama koszoruban I-ső virágszál az *ő benne vetett hit*; II-ik a *szeretet*; III-ik a *reménység*. Nem kell hozzá valami éles szem: első pillanatra is látható, hogy amidőn szerzője így járt el, voltaképen maga sem tudta: mit, miről és hogyan kell hát neki beszélnie a felvett textus alapján? Ott ugyanis sem több, sem kevesebb nincsen mondva, mint ennyi: „Krisztus meghalt a *mi bűneinkért* és eltemettetett.” Tehát a szövegből kifolyólag készíthető talán egy orthodoxus beszéd a *váltság művéről* vagy a *helyettes elégtételről*; de az, amit szerző propositionnak állít fel, nem is a szövegből van meritve, nem is határozott és egységes, valamint a páli három nagy gondolat kaptájára készített partitio is a lehető legönkényesebben van előrántva. Mely önkényes eljárás aztán meg is boszulta magát kegyetlenül. Épen azért, mert nem volt biztos kiindulási pont; egy olyan propositio, mely a szövegből keresetetett ki; egy olyan tartalmas szöveg, amely termékenyítőleg hat az egész beszédre: a könnyedén kitalált altételek se lettek egyebek, mint fonnyadt kórók az életeleven virágok helyett.

Elmondja ugyanis szerző először, hogy ő az egyedüli üdvözítő; a közbenjáró; a megváltó; azon rendkívüli személy, kit Isten az atyáknak ősidőktől fogva megígért; akiről Ésaías próféta írt; aki az idők teljességében csakugyan el is jött. S e kicikornyázott praedicatumokra, egymásután nyomban oda vág 6 kemény bibliai idézetet és megvan az első virágszál. II-szor, egy néhány futó vonással leírja: mily végtelenül szeretett minket a Krisztus, midőn a mennyből alászállt, a testet felvette, a szidalmat, gúnyt, szenvedést, keresztet elviselte és készen van a második virágszál. III-szor kijelenti, hogyha csak egyedül a Krisztus koporsóját tekintenők, úgy könnyen elenyészhetne a mi reménységünk; de mert mi már tudjuk, hogy a nagypénteki gyászt húsvéti öröm követte, jogosult a Krisztusban való reményünk . . . és ez a harmadik virágszál.

Ráadásul aztán, hogy ezeket a virágszálakat egy drágalátos szalag kösse koszoruba, csinált a szerző egy conclusiot is, a rhétori figurának és a homiletikai szabálynak rettentő példájára. Midőn ugyanis átengedte immár a koporsót a kegyes Arimathiai Józsefnek, s hite szemével, szeretete könyeivel el is kísérté a sírba, egyszer csak előtör a váratlan szónoki fordulás: „De mit beszélek én mindig csak az úrnak koporsójáról? mit annak koszorújáról, hiszen a képzelet alkotta tárgyakra nem lehet tenni emlékkoszorút? Igaz! ámde van-e, lehet-e közöttünk valaki, akinek már nem volt szemmel látott koporsója, melyben valamely kedvese aluszik? Ó csak fűzzük hát, fűzzük a koszorút, atyámfiai! és ha vele Krisztus koporsóját meg nem koszorúzzhatjuk, vigyük ki a gyászos sírkertbe és tegyük le elhunyt kedveseink sírhalmára . . . a ma ünnepelt nagy halott koporsója koszorújának jelké-

peül“ . . . Óh te szilaj Pegazus! hova is ragadtad a te Phaetonodat? Ime szerző az emlékezet koszorúját akarta tenni a Krisztus koporsójára, utóljára széttepte azt önkézzel, mert hát az a koporsó csak olyan fictio, amire koszorút illeszteni nem is lehet. No ez aztán csattanós egy szónoki figura; maga elegendő arra, hogy ennek a beszédnek a hatását, — még ha volna is — . . . azonnal és örökre tönkretegyje.

Garzó Gyulának egyik beszédét ajánlom én a szerző figyelmébe. (L. Margócsi füzetek II. kötet, 123. lap). Ott van a páli 3 nagy gondolat nagypéntekre alkalmazva. S ama szép hasonlat alapján: miként a csillag a sötét éjben ragyog, úgy a lélek is a küzdelmek és szenvedések éjjelében mutatja meg rendithetlen hitét, szeretetét és reményét, ép-oly meghatóan, mint alkalmyszerűen van bebizonyítva, hogy Krisztus is e három lelki tulajdonság tette az élet mesterévé. Ilyenformán kísértse meg szerző a hit-, remény- és szeretetről nagypénteken beszélni, és ha már egyszer nagypénteki predikációt ír, ne feledje el azt sem, hogy az ilyen beszédnek hangja, már épen az alkalom természeténél fogva is — mégha koszorúról és virágokról beszélünk is — mindig bánatos és elegicus szokott lenni. Hogy is szól csak az a búdal:

„A koporsón piros rózsza koszorú,
Kisérőül sötét bánat, sötét bú.“

Minden tekintetben méltó társa, ennek a beszédnek a húsvéti, ahol Krisztus koporsójának záraitól s azoknak feltöréséről zeng az ének. Át-meg átolvastam ezt a praedikatiót: őszintén megvallom: nem tudtam annak intenióját magamnak megmagyarázni. Kettős zárja volt urunk koporsójának — mondja ugyanis szerző. — *Egyik az ellenség azon hiedelme, hogy Krisztus koporsóba szállásával végkép megsemmisült; s a másik a tanítványoknak félelme Krisztus feltámadását illetőleg.* Amazt jelképezte mintegy a koporsó fedelének lezárása, emezt a sír szárára gördített szikladarab. Én azt hiszem, hogyha már egyszer Krisztus koporsójának zárait ilyen eszményileg fogjuk fel, magát az egész feltámadási eseményt is eszményileg kell előadnunk, vagyis a szellemi feltámadást kell predikálnunk. Mert hiszen az itt adott felfogási és kiindulási pont alapján, természetesen nem is lehet másról beszélni, mint arról: hogy igenis, az ellenségnek ama balhiedelmével s a tanítványoknak ama félelmével záratott le Krisztus koporsója; de mert a szellemet megölni nem lehet, az örök igazság törvénye szerint az még a koporsóból is kitör és életet kér, — már a harmadik nap reggelén arra ébredt fel a világ, hogy a kiszenvedett Krisztus feltámadott; az íge, az eszme, melyért a test elvérzett, ott él a szívben, a lélekben, — sem az ellenség balhiedelme, sem a tanítványok kétségbeesése nem tudta azt elfelejtetni, örökre eltemetni. És mégis szerző a testi feltámadást írja le, s az erre vonatkozó tiszteletre méltó legendákat sorolja elő, holott bebizonyítás végett nem a koporsófedélnek és a ráhengerített szikladarabnak naturalis feltörését tűzte ki, hanem azon magasabb és mélyebb értelmű igazságot, amit nézete szerint e kettő jelképez. A kéz tehát az Ézsau keze, a szó pedig Jákób szava; de az ilyen húsvéti áldás sem sokat ér aztán. Nem elég, hogy már az alapeszme sincs tisztán és határo-

zottan kiforrva, az elocutio se egyéb, mint hevenyében összetákolts valami. Van itt össze-vissza minden, amit az iskolás bölcseségből vagy a biblia szószerinti locusaiból, a testi feltámadásra vonatkozólag egy pillanat alatt ki lehet horgászni. *Sentimentalis rajza annak*: miként nyílt meg a sírűreg szája; hogyan gördült el onnan a roppant szikladarab; hogyan állottak az angyalok dicsfénytől körözve az üres koporsónál; mily villámgyorsasággal terjedt a hír, melynek következtében barát és ellenség, tudós és tudatlan jelent meg az üres koporsónál és tusakodott a valóban csudás esemény felett. *Megdönthetetlen argumentomok arra nézve*, hogy magok a tanítványok is kételkedtek a feltámadás felől, mert különben mindaddig a koporsó mellett virasztottak volna, míg abból az úr diadallal ki nem lép. *Történeti tények, bibliai citatiók és jelenségek*. Krisztus megjelenik az ő tanítványainak zárt helyeken, szabad tereken és a tengerparton, ahol meglátván őt Péter, a habok közé veti magát és úgy úszik a lábaihoz. Előhurcoltatik végre a hitetlen Tamás is vagy 6-szor s eképen a régi dogma holtengeréből kimerítettetik egy nagymennyiségű zavaros víz és megfürösztetnek azzal a kegyes hívek, talán épen húsvét másodnapján. Hát hiszen jól van. Nekem nincsen az ellen kifogásom, ha valaki ratiotanalista vagy supranaturalista? Szellemi feltámadást vagy testi feltámadást predikál? De ha már egyszer erről a tárgyról praedikál, szónoki alaposságot, emelkedett és meggyőző fejtegetést várunk tőle. Azok a bibliai kritika és exegézis nélkül összehordott mindenfélék, azok a Madarász-fajta üres visiok, száraz tractatiók, bizony csak arra valók, hogy azokról is elmondhassuk a biblia szavait: „Mit keresitek a holtak között az élőt, nincsen az ott, hanem feltámadott.”

(Folytatása következik).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk jelen számához, lelkész- és tanító-előfizetőink részére, mint melléklet, „Az illeték-egyenérték adóra vonatkozó törvények kivonata” van csatolva.

— Egy római katolikus püspök nyilatkozata, a *katholicismusról*. *Reikens* püspök mostanában Heidelbergben járt, hivatalos teendőinek elintézése végett. A nagy fénynyel és zajos kitüntetésekkel fogadott főpásztor, a tiszteletére összegyűlt roppant nagy közönség előtt, egy hosszabb beszédet tartott, melyben a *katholicismusról*, egyebek között, a következő, a magasabb katolikus körökben méltán kínos visszatét-zést keltő szavakat mondotta: „Mión 11 évvel ezelőtt az ugynevezett ó-katolikus mozgalmak megindultak, s azok épen e városban szerveztettek legelső izben, akkor teljesen hittem, hogy a római katolikus egyháznak még van annyi ereje, hogy a nép legnagyobb része ellene fog állani a vatikanizmusnak. Azóta azonban fájdalmasan tapasztaltam: mily kevés igazságérzet van tényleg jelen ezen egyházban. Én folyvást a leggyűlöletesebb személyes megtámadásoknak voltam tárgya; de azoknak magamról való elhárításában én sohasem a személyek, hanem maga az ügy ellen küzdöttem. Ezt teszem jelenleg is. Bármennyire imponáló be-

hatást gyakorol is a római hierarchia, bármennyire művészi is annak szervezete, annak jövője azért nem lehet, mert az az igazság ellen vív harcot. A római sajtó és a vatikán politikusainak ijesztő mérvű hazugságai eléggé ismertetsek; azonban ennek alapja a római rendszerben és nem az egyéneken rejlik. Ennek a rendszernek pedig legelső tévedése az, hogy a pápák az isteni méltóság előterjesztői és az istenség harmadik megtestesülése kívánnak lenni itt e földön. Ezért van az, hogy a pápai egyház külső pompa által igyekszik elvakítani híveit és a pápa maga is megköveteli, hogy a pápák istenítettessenek. Ehez járul, mint második tévedés, a plenitudo potestas, a pápai mindenhatóságra való igénye, mi viszont a pápai mindentudóságot föltételezi. Hogy pedig e részben való hatalmát érvényesíthesse, abból a célból a pápának oly kényszerítő eszközökre van szüksége, aminek az excommunicatio, az interdictum, az inquisitio, a fanatikus tömeg felbujtogatása, s aztán a denuntiatio és dissimulatio; annyira, hogy ez a denuntiatio csakugyan az egész egyházat behálózó intézmény; jóllehet az különösen az ugynevezett congregatiókban éli divatját, melyek valóságos leskelődő intézetek ma már lényegükben fogva. Az ugynevezett „doctores romani,” azaz Rómában, a „collegium germanicumban” nevelt német klerikusok, egyenesen a denuntiatio szerepére neveltetnek, és ezeknek besugása ellen a legnagyobb egyházi érdem sem ment meg senkitsem. A dissimulatio megengedi, hogy a püspökök ma így, holnap amúgy nyilatkozzanak, aszerint, amint a római politika érdeke hozza magával. Ami ma, mint változhatatlan egyházi alaptétel érvényes, az holnap, a körülményekhez képest már, figyelmen kívül hagyható, s a püspökök feladata csak az, hogy ily körülmények között, magukviselte úgy tűnjék fel, hogy mindennek az egyház alapfogalmai szerint kell így történnie. De mert elvégre a keresztyénség az igazságnak vallása, azért a római hazudozásnak leküzdése általános keresztyéni kötelesség. Egy nagy férfiú azt mondotta ugyan, hogy azt, ami az alattvalók millióinak dogmáját képezi, a kormánynak is tiszteletben kell tartania, azonban a tévúton levő egyének iránt lehetünk türelmesek, de a hazugság iránt soha! Az igazság legyen azért a zászló, mely alatt az ó-katholicismus tovább fogja folytatni a hazugság ellen küzdelmeit!”...

— *Kitüntetés*. *Kovács Sebestyén József*, ipolypásztói ref. lelkész, s mint a legfelsőbb hivatalos kézirat mondja: „*drégel-palánkai helv. hitv. egyházkerületi esperes*,” az egyház és nevelés terén szerzett érdemeinek elismerésül, a „*Ferenc József rend lovagkeresztjét*” kapta. Bár az érdemekben megöszült férfiú, bizonyára a biblia azon mértékét tartja az érdem legigazságosabb eldöntőjének: „*dicsérjen meg téged a benső ember*,” mi vele együtt, mindenesetre örülünk annak, ha reform. egyházi és iskolai életünk hű munkásainak áldásos, de zajtalan fáradozásait, már magasabb helyen is észreveszik és elismeréssel jutalmaznak; méltán zavarja azonban örömlőnknek annak látása: mily kevésbé ismerhetik bizonyos körökben a mi magyar protestáns egyházi ügyeinket, ügyes-bajos dolgainkat, fájdalmainkat s reményeinket, ha egyszer még szervezkedésünkben is olyan könnyen történnek tévesztések, hogy egy tollvonással megszaportítják egyházkerületeink számát s *drégel-*

paldnkai szuperintendentidnk is lesz már, az eddigi *egyházmege* helyett!

— **Pozsony-vidéki missio.** A dunántúli ref. egyházkerület, elejét akarván venni azon gazdálkodásnak, melyet a mostanában annyira vérszemet kapott panslaviszmus, református híveink között is űzhet, legközelebb elhatározta, hogy a Pozsonyban és vidékén elszórt református hívek összegyűjtése és egyházközséggé alakítása végett Pozsonyban missiot szervez. Ennek élére, az erélyességéről és buzgalmáról közönségesen ismeretes *Vályi Lajos*, esperest és *Ónody Zsigmondot* állította; kik e napokban már meg is jelentek Pozsonyban, a helyzet tanulmányozása és a szükséges előintézkedések megtétele végett. A két derék férfiú közlekedéssel fogadtatott, s nekünk biztos reményünk van, hogy a jóra való eszme rövid idő alatt testet ölt magára erélyes kezek között.

— **Irodalmi körünknek** két éven át fáradhatlan buzgalmu második elnöke, *Bokor József*, másnemű számos elfoglaltatásai miatt, lemondott hivataláról, s helyette a *kör Dezső Lajos*, állami tanítóképezdei igazgatót választotta meg egyhangulag. Midőn új elnökünk szakértelmétől s ismeretes buzgalmától a legjobbat várhatjuk mindnyáján, készséggel kell elismernünk e helyen azt is, hogy távozó másodelnökünk, az elmúlt két év alatt, mozgó lelke, sarkalója és buzdítója volt minden ponton irodalmi körünk erőinek, s szintén nemes ambícióját kereste abban, ha ügyeit előbb vihette, s valami jóra való tehetett érdekében. Szintén sajnáljuk, hogy, fontos okai mellett, nem lehetett sikere szíves marasztalásunknak, s kitüntető ragaszkodásunk ezúttal meghallgatásra nem talált.

— **A zsidó vallás reformja.** A legközelebbi napok eseményeinek nyomasztó hatása alatt, a reformpárti zsidók, legalább tervben, ugyanám hozzáálltak a zsidó vallás átalakításához. Különösen Szatmáron és Debrecenben komoly tanácskozásokat tartottak ez irányban, sőt már ki is jelölték a pontokat, melyekre a tervbevett reform különösbbe irányulna. Ilyenek, egyebek között: a módosított imádságok magyar nyelven fognak szerkeszteni s kizárólag ezen a nyelven végeztetnek el. Az eddig 8 napig tartó húsvéti és sátoros ünnep két napra szállittatik le. A bizonyos szertartás szerint készített pászkák helyett, az ugynevezett „Grahamkenyér“ fog használtatni. A sátoros, húsvéti és pünkösti ünnepeken csak reggel 8—10 óráig lesz istentisztelet. A kiengesztelődés napján szintén csak ezen idő alatt tartatik istentisztelet. Az eddig szokásban levő böjtölés elmarad; az étkezésre vonatkozó törvények hatályon kívül tetetnek s ami legnagyobb: a *körülmetéltetés eltöröltetik* Hát ez tervnek mind igen szép; némely része vagy kétszáz év mulva talán életbe is fog lépni, de mi az egésznek komolyságában azért nem bizunk, mert mindez végeredményében a zsidó vallás eltörlése, ahoz pedig bizonyára sok idő kell, míg a keresztyénség azzal szemben is megülheti diadalmát. Ha már reformon törnek a fejüket zsidó honfitársaink, teljesen elég lenne egyelőre, ha általában humánusabb és hazafiasabb irányban nevelnék, kivétel nélkül

gyermeküket, a többi aztán mind megjön magától s a *tiszta mózesi* vallás is sokáig fennmaradhat, anélkül, hogy nekünk azzal bajunk lenne, vagy nekik azt meg kellene szegyezniök.

— **Abauj-Szántóról** kaptuk a következő sorokat: A szántói ref. egyház némely kiváló buzgó hallgatóinak, jelesen: a „Csizmadia ipartársulat tagjainak“ nemes cselekvényét van szerencsém nyilvánosságra hozni e lapok olvasó közönsége előtt. Ugyanis, az ipartársulat saját költségén egy értékes márvány Úrasztalt készített az Úr házába; ezen arany-körirattal: „*A szántói csizmadia ipartársulat ref. tagjai által készített. 1882.*“ Ezen sokak által méltán igen megdicsért és értékes márvány-asztal 180 frtba került. Szolgáljon az ipartársulatnak e nemes cselekvénye buzdító példának más egyházak érdemes tagjainak is. És adjon a jó Isten az ily nemesen gondolkozó s tettekben nyilatkozó tagoknak mindenben előmenetelt, szerencsét és hosszú életet. Legyen rajtuk mindenkor az isten áldása. Végül megemlítem, hogy az isten dicsőségére készített asztalt, helybeli h. lelkész, tisz. Medve Pál úr, egy szép buzdító beszéddel és buzgó imával avatta fel. Amiért vegye tőlünk édes mindnyájunk elismerését.

N. N.

— **Adakozás.** A tiszáninneri helv. hitvallásuak egyházkerületének Miskolcon levő felsőbb leánynevelője alapjára újabban következő adományok érkeztek: Miskolci takarékpénztár 25 frt., Bernáth Elemér, felsőzempléni segédgondnok úr 10 frt., Böcsi ref. egyház 5 frt. Az abauji egyházmegyéből beérkezett ajánlatok: Egyszer mindenkorra: Szántó 10 frt., Vágás 5 frt., Bakta 15 frt., K.-Kinizs 10 frt., F.-Kéres 4 frt., K.-Vajda 1 frt., Vily 2 frt., Aszaló alapítványa 50 frt., Lánç, Reste, Buzita együtt 20 frt. Szepsi alapítványa 100 frt., A.-Vadász alapítványa 50 frt., Szikszó alapítványa 100 frt., Selyeb 10 frt., Abaujvárosról a lelkész 10 frt., Novaj 10 frt., Baksa 5 frt., Szászfa 3 frt. Összesen 405 frt. Évenként ajánlanak: Beszter, Regmec, Szemere, Nyiri, N.-Kinizs, Radvány 50—50 kr. N.-Ida, Szend-Szala, Csécs 1—1 frt. Kajata 1 frt. 50 kr. Vajkóc, Seszta 2—2 frt. Kupa, Tornóy-Németi, G.-Bátor 3—3 frt. Kassa 4 frt., Bööd 5 frt. Összesen 29 frt. 50 kr. Megfelel 493 frt. 33 kr. tőkének 6%-tel. Bizonyos időre ajánlottak: Szkáros, Céce 5—5 frt. Vilmány, Korlát, Hejee 10—10 frt. Gönc-Ruszká 15 frt. Péder, Gönc 50—50 frt. Összesen 155 frt. Alsóborsodból a geleji ref. egyház hívei alapítottak 50 frtot. Ehez járultak Tóth Sámuel lelkész 10 frttal, Nagy Gerő, Miskolci Kovács József, Rozgonyi József, Kun József, Pinczés Mihály, Fekete György, Bódvay István, Tóth István, Szomódi János, Pásztor Károly, Kiss András, Kovács Ferenc, Pinczés Tamásné, dr. Vincze Jánosné, Józsa Lajosné, Bársó György, Kun Lajos, Pásztor Mihály, Kovács Károly, Szomódi György, Jóczik Károly, Menyhárt János, Pásztor József 1—1 frttal. Száztizennégy, kisebb összeget adakozóktól begyűlt 12 frt. Összesen 50 frt. A „Foncier biztosítótársaság“-tól az egyházkerület szabad rendelkezésére bocsátott 600 frtnak felét az egyházkerület e célra adja: 300 frt. Ezen összegeket a legutóbb nyugtázott 5935 frt. 20 krhöz adván, az eddigi alapgyűjtés eredménye 7378 frt. 53 kr.

Bakos Antal, egyházk. pénztárnok.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor, többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az új lelkészválasztási törvények gyakorlati alkalmazása.” (Vége). Kovács B. „Egy másik ok.” Csizi M. „Visszapillantás a sárospataki főiskolai énekkar történeti multjára.” Orbán J. „Templomi szószer.” (Könyvbírálat, folytatás). „Egy kis helyreigazítás.” Jelenvolt. „Vegyes közlemények.”

Azon tisztelt olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt, szívesen kérjük előfizetésük vagy megrendelésük megújítására.

Előfizetési feltételek:

Félévre 2 frt. 50 kr.

Negyedévre 1 frt. 25 kr.

Az előfizetések vagy megrendelések t. Búza János tanár úrhoz küldendők. *Kiadó-hivatal.*

Az új lelkészválasztási törvények gyakorlati alkalmazása.

(Vége).

Nézetem szerint, valamint a polgári életben a törvényeknek nincs visszaható ereje, úgy nem lehet azoknak az egyházi élet terén sem. S épen azért szerintem, a törvény megalkotása előtt, rendes szolgálatban levő lelkészek, egymásközt nem osztályozhatók s ez idő szerint ezek képeznék, kivétel nélkül, a felállítandó 3-ik osztályt.

Mert avagy nem képtelenség lenne-e az, ha valaki a már régen szolgálatban levő lelkészeket akarná qualificálni? Nem állana-e elő az egyik kitünő iskolai bizonyítványával? Nem emlegetné-e fel a másik, a gyakorlati élet terén szerzett érdemeit? Nem hivatkoznék-e a harmadik, az irodalmi téren szerzett, maradandó becsü munkásságára?!

Igaz, hogy ezek volnának legkevesebben, és pedig nem azért, amit Édes Ábrahám mond: „hogy a nagy világ tolongásai közt a szellemi javaknak igen sok termékeny földje begyepesedik, sőt olykor burjánt terem;” hanem, igenis, azért, mert mi, első helyen, gyakorlati lelkészek, ügyes-bajos dolgokkal elfoglalt emberek vagyunk, s igen sokszor fájdalommal tapasztaljuk, hogy a jó nevű, kitünő képességű szerzők egyház-irodalmi művei is, kellő pártolás hiányában, terhére válnak írónak és kiadónak, s ha mégis sikerült napvilágot lát-

nio, pár év alatt, mint valami becsstelen portéka, félárért árusíttatnak el.

A lelkészek osztályozásánál továbbá a 2-ik osztályba jönnének aztán a kitünően s a harmadik osztályba az egyszerűen képesített káplánok.

Ezen elmélet szerint, a harmadik vagyis 1000 frton felül jövedelmező lelkészi állomásokra lennének választhatók, a törvény megalkotása előtt már szolgálatban volt lelkészek kivétel nélkül. A második vagyis 800—1000 frtot jövedelmező lelkészi állomásokra, a jelenleg első osztályba sorozott állomásokon szolgáló lelkészek s a kitünően képesített káplánok, s végül az első vagyis 600—800 frtot jövedelmező osztályba sorozott egyházakba lennének választhatók a káplánok kivétel nélkül mindnyáján, joga levén egyszersmind a jelenleg első osztályba sorozott egyházközségekben szolgáló lelkészeknek is, a szerinte jobb jövedelmű, bár ugyan csak első osztályú állomásért kérelmezni.

E helyen legyen szabad megjegyeznem, hogy teljesen egyetértek Édes Á. úrral akkor, midőn szerinte jog lenne adandó (jövőre) a candidáló bizottságnak, a talán bizonyítványai alapján első osztályba sorozott, de a gyakorlati életben érdemeket szerzett egyének előléptetésére; sőt e jog, épen a viszonyosság szempontjából, oda is ki lehetne terjeszthető, hogy a kitünő bizonyítványu, de a gyakorlatban hanyag lelkészek lejjebb soroztassanak.

Ezzel szemben, azon ellenvetést hangsúlyozná valaki, hogy így, a jelenben szolgálatban levő s a harmadik osztályba sorozott lelkészek kidőlésével, csakis két, u. m. az 1-ső s 2-ik osztályú lelkészek maradnának; de elvégre, a törvény szelleméből önként következik, hogy az egy fokkal lejjebb sorozott lelkészek, a fentebbi osztályba sorozott egyházközségekbe pályázhassanak, s aztán a gyakorlat majd gondoskodik arról, hogy minden hely megtalálja a maga emberét.

Alig lehetne valami sérelmesebbet, az osztá-

lyozásnál, a kisebb egyházak papjaival elkövetni, mint amit Édes Á. ajánl, hogy t. i. ezek lennének a szerinte felállított másodosztály tagjai, amiből aztán helyesen nem az következik, amit Édes úr beszél, hogy t. i. a harmadik osztályt képeznék a már egyszer előléptetettek, hanem igenis az, hogy a harmadik osztályt képeznék a nagyobb egyházak papjai! Kérdem, miért? különösen miért — tekintve a multat — kivétel nélkül? Bizony azokban a rozzant, kívül-belül szegény kis egyházak parókiáiban lakó lelkészek nagy részére, épen úgy ráillik a költő mondása, hogy „a teljeseszü bölcse... megalázza magát,” mint a fényes jövedelmű és lakású lelkész némelyikére, hogy „nézd a búza kalászt... míg üres...” stb.

Ami a megyei tanácsbírák, esperesek hivatalos állását illeti, az az osztályozásnál, szerintem, nem tehet kivételt. És pedig nemcsak azért, mert ők csak első az egyenlők között, hanem azért is, mert köztük is vannak olyanok, kiket sokszor az érdemesebbek mellőzésével, baráti kéz segít, díszes állásuk elfoglalására.

Ami végül az újabb lelkészválasztási törvények harmadik követelményét, a candidatiót illeti, erre nézve igénytelen nézetem a következő:

Amennyiben a candidáló bizottság elnevezése, már magában kizárja a candidáló személy egységét, önként következik, hogy e bizottság több egyénből alakittassék. E bizottság, szerintem, egyházmegyéenként lenne alakítandó, és pedig: az esperes és segédgondnok elnöklete alatt, az egyházközségek szavazattöbbsége által választott két világi s két egyházi tagból s ugyanannyi póttagból. Ezekhez jönnének aztán a választó gyülekezetek meghatározott számú képviselői.

Itt aztán azon kérdés merül fel: vajon az egyes egyházmegyékre kebelezett egyházközségekbe van-e joga pályázni Magyarország minden képesített lelkészének? vagy csak az egyes egyházkerületekben levőknek? vagy pedig csakis a megyébe kebelezetteknek?

Szerintem, az újabb törvények életbeléptetése után is leghelyesebb lenne, ha a pályázhatási jog, az egyes egyházmegyéekben, az azokba kebelezett lelkészekre s segédlelkészekre terjesztetnék ki, és pedig nemcsak azért, mert minden ifjú, pályája kezdetén, ott keres alkalmazást, hova szíve, lelke vonzza; hanem és pedig főleg azért, mert a kijelölt bizottság is sokkal inkább ismeri a vele egy megyében lakók képességét, míg az előtte teljesen ismeretlenekkel szemben, határozott véleményt alkotni képtelen. Ez esetben aztán, kivételt képeznének az egyházkerület főiskoláiban vagy gimnáziumaiban működő, lelkészi képességgel bíró tanárok, akik a kerület minden megyéjében birnának pályázhatási joggal.

Hogy melyik lelkész milyen egyházközségbe, urak vagy nem urak, több papok társaságába, vagy egyedüliségre való, azt meg fogja határozni a lelkészjelölő-bizottság, már azáltal, midőn valakit választásra egyik vagy másik egyházközségnek ajánl, de hogy lelkészt „társadalmi csiszolatlansága miatt,” a fényesebb gyülekezetektől eltiltani szükséges volna, azt erős állításnak tartom.

Ezzel bevégeztem, e tárgyra vonatkozólag, igénytelen nézetem közlését. Még csak Édes Ábrahámnak, e lapok 22-ik számában közlött, igen erős s alaptalan beszédére, az elítelt földmivelő (s hiszem, ezzel egyrangú iparos) osztálygyermekeiből „az emelkedési lépcsőre vágyakozó, kevés vagy épen semmi munkával is megélhető, többnyire a legnagyobb adó, a legsúlyosabb kötelességtől, a véradótól gyáván irtózó” lelkészek nevében teszem azon szerény megjegyzést, hogy a kiválóbb tehetségek nem mindég „a torma baegett férgék rendében” találhatók; sőt a történelem, a mindennapi tapasztalat igazolja, hogy az elítelt munkás osztály gyermekei közül, többen nyerik halálok után a „nagy papok” elnevezését, s többen lesznek áldásai a népnek s egyházközségeknek, mint az „Áronok fiai,” s aztán ma, az általános hadkötelezettség korában, „a legnagyobb kötelességtől, a véradótól gyáván irtózás”-ról beszélni, a legszelidebben szólva, valóságos „célon túllövés.”

Kovács Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Egy másik ok.

E lapok hasábjain, egyik korábban közlött cikkemben, melyben a ref. népiskolák előhaladásának akadályairól szóltam, megemlítettem a tanítók visszaesését, elparlagosodását is. Minthogy az iskolának lelke, éltető forrása a tanító; s minthogy a népiskola mindig a jelenkor műveltségi álláspontjára helyezkedve törekszik a jövő számára embereket nevelni: innen önként következik, hogy a tanítónak, iskolai képzettségét tovább fejlesztve, magát napról-napra tovább képezve, lépést kell tartania a kor tanítási elveivel.

Neki, a közmondással élve „holtig kellene tanulnia, mint a jó papnak!” Valljuk meg őszintén: miként állunk e tekintetben.

Tekintsük meg a tanítót, ha valjon fel van-e övedezve azon fegyverekkel, melyek őt napi munkájában, a tanításnál biztossá teszik? El vannak-e látva az egyes tantárgyakhoz multhatlanul szükséges vezérkönyvekkel? Van-e a legtöbbnek könyvtárában csak egy darab könyv is, mely a nevelés, oktatás alapelveit tárgyalná? Olvasgatnak-e tanítási, nevelési módszertant?

Tekintsük meg, mondom, a tanító magán könyvtárát, s tapasztalni fogjuk, hogy a legtöbbje csak kenyeres tarsolylyal áll a csatatéren. A legtöbbje azon tanítói képzettségi fokon áll még ma is — talán

egy kis gyakorlottságot leszámítva — mint amely fokon állott, mikor az iskola falai közzül, vagy bárhonnan, a tanítói pályára lépett.

Az iparos, midőn tanulói éveit elvégzi, előbb ugyszólván csak gépiesen intézi a szakmájához szükséges teendőket, s csak önképzés, csak hosszas megfigyelés és a szebb művek szemlélése által jut majdan öntudatos cselekvéshez, jut el az önszorgalom, az önképzés legédesebb eredményéhez, az önálló alkotás erejének érzetéhez. Így a tanítónak is, az iskolai kiképeztetés után, midőn már a tanári útbaigazítás nincs mellette minden cselekvésénél, az útbaigazító tanárt helyettesítő oly könyvekről kell gondoskodni, melyekből önállóságot tanul a tanításban, útmutatást nyer a továbbképzésre, irányelveket ismer meg a korral való haladásra.

Szükséges az is, hogy olykor-olykor jó tanításokat hallgasson és figyeljen meg, melyek aztán, mint a festőnek a modell, lelki szemei előtt álljanak majdan a tanításban; nemcsak, hanem mulhatlanul szükséges, hogy át meg áttanulmányozza és ne csak olvasgassa az általa helyesnek ösmert módszertant, hogy így aztán az mintegy sajátjává váljék.

Nem mondom én, hogy a napi tanításra írásbelileg kidolgozva készüljön; ezt nem kívánom, de azt igenis, elengedhetetlennek tartom, hogy a napi tanítás tárgyait előre átgondolja; s ha elvekre építi tanítását, azt magában föl is dolgozza; mert csak így lesz tanítása tervszerű.

Ne a kézi tankönyv adja meg tanításának irányát, hanem az összes tantárgyak ügyes elrendezése s az azok tervszerű beosztásából előállott összhang.

Mindezen okoknál fogva, szerény nézetem szerint, az iskolavizsgáló bizottságnak tisztéhez kellene tartoznia, hogy midőn az az iskolai könyvtár állásáról igen helyesen számot kér, egyuttal szerezne meggyőződést arról is, hogy a tanító mily gondot fordít önképzésére, jövődelméhez képest, mily összeget áldozik neveléstani könyvekre, s ami fődolog: olvasgatja és alkalmazza-e azokat?

Ismét a szigorubb felügyeletre hivatkozom tehát; melyből azonban azért senkise következtesse azt, mintha én a tanítót gyámság alá akarnám helyezni!

Oh távol legyen!

Lássuk, miért kell a nagyobb, közvetlenebb felügyelet a tanítóra!

Egyházi életünkben papjaink minden vasárnapon nem a legszigorubb, a legszebb bírálat s felügyelet alá vannak-e vetve? Ha olykor-olykor selejtesebb beszéddel lép fel talán hallgatói előtt, már a nemtetszés hangjai itt-ott elejtetnek; sőt ha a szókézből folytonosan készületlen, érdektelen szónoklatokat tart, fölzúdul a szt. egyház s nem tetszik a pap!

Örökös felügyeletet gyakorol tehát a nép a papnak minden hivatalos működésére, miáltal aztán kényszerítve van mintegy a napról-napra való önképzésre, haladásra. Mig mi, tanítók, egy-, legfőlebb kétszer adunk munkáinkról nyilvánosan számot. A közbeeső időt, édes magunk megszorítása nélkül, kényelmes személyünk felügyelete alatt töltjük el.

Ez az egyik főoka a tanítók visszaesésének, elparlagosodásának.

Ki tagadná aztán, hogy hanyatlásunknak ez is egyik kétségbeejtő tényezőjévé válhatik, különösen még ha sokáig tart s talán nagyobb mérveket is ölt. De lássuk tovább!

Egyházmegyénkben mind a nyolc szakasz évente az aratási vizsga előtt szakaszértekezletet tart külön-

külön, mégpedig minden évben más-más tanítónál. Ez az értekezlet aztán össze van kötve a helybeli tanító által tartandó mintatanítással is. Az összes nyolc szakasz, a nyári vizsgák után való szünidőben, együtt is tart ugyan évente egy nagy gyűlést; de ezen az egyletnek kiválólág csak anyagi ügyei tárgyaltnak s az egyes szakaszokból beterjesztett jelentések olvastatnak fel.

Az egyes szakaszokban megtartott értekezlet egyik igen helyes önképzési eszköz lenne, kétségtelesenül; csak hogy ez még magában nagyon kevés.

Ez értekezletre a nagy gyűlés által egyes nevelési, tanítási, vitatkozási tételeket kellene kitűzni, s emellett kötelezni kellene mindenkit, hogy a kijelölt tételt dolgozza ki. A körök aztán e munkákat megbírálnák, a jobbakat a nagy gyűlés elé terjesztenék. hol egy e célra kinevezett bizottmány a beérkezett dolgozatokat ismét átrostálná, s a legjobban sikerült művet a nagy gyűlésen felolvastatná. Sőt az egylet ezenfelül még pályatételeket is tűzhetne ki; ezáltal is serkentené a tagokat önművelődésre.

Czélszerűnek látnám, ha minden egyházmegye a gömöri mintájára osztatnék fel, mert csak így lenne általános és egyöntetű a haladás egyházkerületünkben.

A nagy gyűléseknek lenne aztán egyik fő kötelessége, hogy pontosan és szigoruan számot vennének az egyes körök működéséről.

Mily alaposan lehetne így aztán az egyes egyházmegyék összes tanítói kara által, az *irodalmi kör részéről kiadott népiskolai tankönyveket is megbírálni, javítani, sőt készíteni!*? A tankönyvek ellen sokszor ugyanám zúgolódunk; de már azoknak hiányait, habár alkalmunk nyílt is reá, nem mutatjuk ki, mert ez tanulmányba, fáradságba kerül.

Ezen kívül a nagy gyűléseken még az iskolai dolgozatokból kiállításokat is lehetne rendezni, abból a célból, hogy meg lehessen ítélni: ki mit képes növendékeivel producalni, s hogy ezáltal is nemes versenyre lenne mindenki kényszerítve!

Szóval *önképzésünk elhanyagolása által is* csak a hanyatlás útja felé tarthat a népiskola, s ezért már a tanítói kar első sorban felelős. Csizi Miklós.

T Á R C A.

Visszapillantás a sárospataki főiskolai énekkar multjára.

Egy örökifju dálnok, a sárospataki énekkar, százéves diszruháját öltötte magára a legközelebbi napokban, hogy méltólag fogadhassa s keblére ölelhessen azon testvéreit, kiket vele ugyanazon bölesőben ringatott a dal múzsája, s lerovja kegyeletes adóját azon elődei iránt, kik főiskolánkban a dalművészet első oltárát fölépíték, s azt egy század óta az ének és dal virágaival hintették be.

Vajha művészi ecsettel bírnék, hogy látható emlékken örökíthetném meg ama lélekemelő, fenséges pillanatot, midőn az elagott életkor a derült öregséggel, az erős férfikor a vidám ifjúsággal szoritottak egymással testvéri kezét, azon édes anya szent hajlékában, kinek kebelén tanultak egykor mindannyian dalolni s énekben istenhez fohászolni!

Mennyi szép emléket, mennyi kedves órát, de egyszersmind borongó bánatot is idéz vissza az a nap mindnyájunk lelkében, kik valaha ez örökké vidámkedélyű dalegyletnek tagjai voltunk!

Az ifjukur gondatlan örömrái, az élet önző érdekeitől meg nem zavart ifjúkori meleg barátság, az elhunyt barátok után epedő néma bánat, az ének és dal lélekemelő hangjainak emlékezete, s a diadalkoszoru, mely azokért egykor halantékainkat övezte: mind, mind visszatér lelkünk elé, hogy elmerengjen azok felett még egyszer az édes emlékezet.

Mert ugyan kérdem: azok között, kiknek szerencsájök volt valaha e szívet és lelket egyiránt képző dalegyletben résztvenni, van-e csak egy is, kinek szíve meg ne mozdult volna mindig, valahányszor csendes tűzhelyének melegénél merengve, itt töltött kellemes óráit az emlékezet lelkében revelálta; van-e csak egy is, ki édesen ne emlékeznék vissza azon boldog órákra, midőn szíve, lelke s egész kedélyvilága a dal és barátság érzelmében felolvadva: gondtalanul üzte a kedves órákat, mint a gyermek színes pillangóit, semmit nem gondolva azzal, hogy azok nem térnek vissza többé soha. — Én azt hiszem: nincs senki. — Mert az emberi gondolat örömet szeret merengeni a multak azon emlékei felett, melyeket a szeretet, barátság s bizalom édes emlékei megszenteltek.

Az édes emlékezet ezen szent érzelmének áldozott a sárospataki énekkar, midőn azon határponton, mely százados életét bezárja, örömnöpet tartott, s visszatekintve a letűnt század eseményeire, szellemi emléket emelt elhunyt és élő testvéreinek hálájá s szeretete zálogául.

E szellemi emlék a sárospataki énekkar története, melyet én az énekkar nevében édes anyáknak, az „*alma-maternek*,” az élő testvéreknek s a mélyen tisztelt közönségnek lábaihoz tettem le, azon szíves kérelemmel: fogadják ezt oly szívvvel, minővel nyújtja azt a leghálásabb gyermek, a legszeretőbb testvér: a sárospataki énekkar legifjabb nemzedéke.

Szerény ugyan e szellemi emlék, nem szól bele az idő nagy kérdéseibe, nem tolja fel magát szereplőül, az uralgó eszmék s vélemények intézésébe. De mint műveltségi tényező, az is számot tesz főiskolánk és nemzetünk kulturális életének nagy egészében, amennyiben az ily különböző műveltségi tényezők egyes szálaiból alakul ugy a szellemi, mint az anyagi téren azon mozgékony élet, melyet *nemzeti műveltségnek* nevezünk; a nemzeti műveltség minden tényezője pedig mindig érdekes, mindig tanulságos, nemcsak azokra nézve, kiket közelebbről érdekel, hanem mindazokra, kik a műveltség fejlődését nagyban és kicsinyben becsülni tudják s figyelemmel kísérni érdemesnek tartják.

Az édes emlékezet ezen szent érzelmének adok én is hangot, midőn visszapillantva a sárospataki énekkar letűnt multjára, fölemelem a fátyolt, mely annak százados életét eddigelé előlünk eltakarta; s elmondom rövid vonásokban, *miként alakult a sárospataki énekkar, s mi szervezetben avatta fel első bölcsődalát az öszhangzatos ének és dal műsájának; mi hatással volt működése prot. ref. énekgyűnk s a nemzeti dalügy fejlődésére, s miként fejlődött koronként a magasabb dalművészet azon fokára, hol becsülettel állja meg helyét az országos dalegyletek díszes koszorujában.*

A sárospataki énekkar alakulása kétségkívül egykoru főiskolánk életével. Az énekkar ugyan különálló öszhangzatos

testületté csak később, 1752-ben, szerves egészsze pedig csak 1782-ben alakult. De már az előbbi századokból is vannak, részint egyes történeti nyomok, részint hitelt érdemlő adatokon nyugvó feltevések, arra nézve, hogy mihelyt tanintézetünk főiskolává emelkedett, azonnal kellett itt lenni oly testületnek, egy vagy más alakban, melynek feladata volt a vallásos éneklés ápolása és művelése s a temetési énekek tanulása és gyakorlása.

Nem fárasztom az olvasó közönség türelmét, ezen történelmi feltevések hosszas elbeszélésével, az énekkar története külföldben is kimerítőleg elbeszéli azt; hanem egyenesen átmegyek azon biztos adatokra, melyekben az öszhangzatos éneklés és öszhangzatos énekkar élete már teljes hiteli irott bizonyítványokban nyilatkozik.

Az első irott bizonyítványt főiskolánkban az öszhangzatos éneklés létezéséről, az 1621-ik törvény 2-ik cikkében találjuk. De itt is még csak annyi mondatik, hogy az egyház kántora minden hónapban kétszer, az öszhangzatos éneklésben a szükséges előkészületet szorgalmasan megtartsa. De arról még nincs említés: vajjon az ifjuság között volt-e külön öszhangzatos énekkar, vagy pedig közösen tanítottak az öszhangzatos éneklésre? Sőt azon körülmény, hogy a kor vallásos szelleme, minden ifjutól megkívánta, az éneklésben, mint a vallásos kultusz egyik fő alkatrészében való kellő kiképztetést, szükségkép azt feltételezi, hogy közösen tanítottak az öszhangzatos éneklésre.

Mikor alakult tehát egy különálló öszhangzatos énekkar főiskolánkban, biztosan meg nem mondhatjuk; hanem azt már teljes bizonyossággal tudjuk, hogy 1752-ben már volt ily különálló testület, rendes elnökkel, az esküdt deákok közül, ki a főiskolától, mint a többi prézesek, rendes fizetést húzott. Első elnöke *Vitéz Dániel* volt, de az énekkar szervezetét és tagjait nem ismerjük. Ezen együletet aztán 30 évvel utóbb *Bárczafalvi Szabó Dávid*, akkori karelnök, irott szervezett és törvények által 1782-ben szerves egészsze alkotta. Ezen szervezet mai napig megvan s legbecsesebb forrását képezi az énekkar régi történetének. Épen ezért méltán választotta az énekkar mai nemzedéke, a legközelebb mult junius 25-ikét 100 éves emlékünnepe megtartásának határpontjául. Mert habár 100 évnél régibb is az énekkar, de az kétségtelen tény, hogy e szervezet alakította azt át *szerves egészsze, rendszeres testületté.*

E szervezet oly különös, oly sajátos, annyira magán hordja irányában, berendezésében, kazuisztikus modorában, azon kor skolasztikai jellemét, hogy már mint egyedül álló kuriozumot is méltó volna azt megismertetni azokkal, kiket az ének- és dalügy története közelebbről érdekel; ránk nézve pedig annyival inkább érdekes az, mivel énekkarunk régi állását egyenesen e szervezetből ismerjük meg.

A sárospataki első énekkar állott egy elnökből és 16 kartagból. Az elnök elsőbben direktornak, később *prézesnek*, a kartagok *háromistáknak* vagy *choraleseknek*, ezek összege *öszhangzatos énekegyletnek* (societas harmonica), gyűlései *concentoriumnak* neveztettek. Maga az énekkar pedig az elnök nélkül: *chorus harmonicusnak* neveztetett.

Az elnök minden kartag felett állott s az énekkarnak közvetlen főfelügyelője volt, de maga nem énekelt.

A kartagok kétféleképen voltak osztályozva, u. m.: *szolgálati idejök és hangképességek* szerint.

Szolgalati idejök szerint voltak:

1. *Főénekesek*, kiket *procantoroknak* neveztek, kik között az első kiválólag *protocantornak* neveztetett. Az elnök és öt főénekes alkották a *procentoriumot*, mely a kartagok elsőfoku bírāja volt, honnan az ügy a köziskolai szék (amplissima sedes) elé föllebezett.

2. *Közénekesek* (concantores), kiknek kötelelességek volt, az éneklésen kívül a szereplések alkalmával preconi tisztet vinni, vagyis a halott felett imádkozni, ha szükség volt, a templomban is papi szolgálatot teljesíteni, étel előtt és után asztaláldást mondani.

3. *Subcantorok*, vagy alsóbb rendű énekesek, osztályzatra nézve a három utolsó kántor, kik az énekkarban a szereplésnél szükséges szolgálatokat teljesítették s *mercuriosoknak* neveztettek. (Folyt. követk.) *Orbán József.*

KÖNYVBÍRÁLAT.

„Templomi szószer.” *Közönséges, alkalmi és ünnepi egyházi beszédek. Irta Madarász Imre, n.-k.-karcagi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, aljegyző és levéltárnok. II-ik füzet. Ára 1 frt. 20 kr. Karcag. 1882.*

(Folytatás).

Ezután jön a XIV. sz. predikáció. Igazán azok a katonai kurta commandó szavak jutottak eszembe, midőn e beszédet olvasni kezdettem. Már az exordium is azzal kezd: miként a tapintatos fővezér éber figyelemre, kötelelességeik hű és pontos teljesítésére inti fegyverviselő népét, mikor a had földi urát, a királyi felséget szemlére várják, — ugyaneképen tett híveivel szemben a nagy apostol, Pál is, — hívén ő a parusát, várván az embernek fiát fényes felhőknek szárnyain, tűznek lángjában, nagy trombitaszóval újra eljönni. Ez alapon aztán szerző is jónak látta híveinek egy kis serkentés-félét adni; felvevén mottónak ama frappans textust: „vigyázzunk”; propositionnak pedig ama határozatlanságot: „miért és mire kell vigyázzunk.” Hajdan a lipesei, helmstadti és königsbergi iskolák versenyeztek abban egymással, hogyan lehet a szentírás egyes szavai felett predikációkat írni. Nem tudom: talán szerző is egy, a fentebbiekkel rokon új magyar oskolának akarta megvetni az alapját, midőn különben egy eléggé tartalmas bibliai szövegnek (Thess. I. levél V: 1—12. vers) egyetlen szava felett próbált írni. De vajon nem vette-e észre, hogy ily úton és módon aztán beszédünknek biztos alapot vetni, annak határát kimérni nem lehet; s amilyen joggal homlokára festettük azt a kurta, semmitmondó cégért, ugyanolyan joggal le is vakarhatjuk azt onnan. Mert hiszen, ha a textus csak ennyi: „vigyázzunk” és nem vesszük komolyan fontolóra, mit is ajánlott hát a nagy apostol a Thessalonikaiak figyelmébe, midőn a többi között ezt a szót is mondotta, per longum et latum beszélhetünk akár egy álló hétig; két rész helyett felvehetünk akár tizenkettőt, anélkül, hogy kitudnók meríteni azt a tárgyat: „miért és mire kell nekünk vigyázni.” S amint látom: szerző se amaz egyetlen szóra alapította már

a partitiot, hanem bizonyos tekintetben a fel nem olvasott szövegre reflectált, bizonyos tekintetben pedig az exordiumot vette fel alapul, midőn így osztályozott: „*vigyázzunk kell először azért, mert az ember fiának eljövetelével s az általa tartandó ítéletnek napja felette bizonytalan; II-szor vigyázzunk kell arra, hogy pályánkat jól fussuk és hitünket mindvégig megtartsuk.*” Csakhogy ezek a felosztási iránypontok se állhatnak meg a komoly megfontolás ítélőszéke előtt. Szerző ugyanis már az exordiumban előadta, miszerint nekünk is figyelembe kell vennünk az apostoli intést, mert mi sem tudjuk: *mikor jő el az embernek fia.* Tehát az első rész csak az exordiumnak viszhangja, voltaképen ilyen altételt felvenni nem is lehet, amennyiben az élet bizonytalan volta maga az alap, az axioma, amelyre építenünk kell, amelyből kifolyólag — az apostol példája szerint — olyan tanulságokat akarunk adni, amelyeket, ha valaki megtart és követ, ama nagy számadásra bármikor is előállhat. A második résznek meg már az a baja, hogy tulajdonképen nem is egy partitio az, hanem kettő, szerző csak úgy összezsapta őket. Ráadásul, kivált a mondat első része (pályánkat jól fussuk), olyan határozatlan, olyan terebélyes, hogy annak a firmája alatt, akinek kedve van, megint beszélhet, hajnali harangszótól egész addig, míg a vacsora-csillag fel nem jő. Természetesen mindez már az első tévesztett lépésnek az eredménye. Nem vetette meg szerző a biztos alapot, irtózott a nehéz és nagy fáradsággal járó tervelgetéstől, a frappans textusra rakott épület aztán nem is lehetett egyéb, mint egy rozszant alkotmány; egy gyöngye kártyavár, amit a gyöngye szellő is szétfuvall.

Végül, hogy semmi se legyen jó, a tárgyalás, a tartalom is az általánosság és felületességben vesz el. Dobos szavai szerint: „Ott repkednek a szószer körül azok a mysticizmus tojásaiból kikelt Phalénák,” s midőn ily dolgok is előhozatnak: „egykor meg fog ingani a föld; meg fog rázkódni és leomlani az ég,” mert írva vagyon: a „hitetleneknek részök a kénkövel égő tóban lészen,” mert szintén írva vagyon, lehetetlen nekünk is így nem kiáltani fel: „megvagyon írva és azután próbálj vele menni valamire.” (L. Dobos Egyhb. I. füzet. Előszó V-ik lap). S mindezeknek koronájául, még formalis tekintetben is megvan ennek a beszédnek a rendetlensége. Az exordium egy levél; a conclusio vagy tizenkét sor; az első rész alig másfél lap, míg a második két hosszú levél — tehát az egyik nagyon is hosszú, a másik nagyon is kurta — az ilyen aránytalanul összehányt részekre, azt szokta mondani a német: „zusammen gepufft.”

Elhangzott a jóra serkentő szó. Jaj annak, aki meg nem tartja, mert ime eljő a lelki aratás, vagyis a végítélet, hol a világ nagy aratója és bírāja különválasztja a gabonát polyvájától és míg amaz mennyei csűrbe takarítja, a polyvát megégeti olthatatlan tűzzel. (Máté, III: 12.). Ez ígéről elmélkedik szerző a XV-ik szám alatt, mégpedig alkalomszerűen, nyomtatás idején. Többek között, *Szilády János*-nak ismerek erről a textusról egy a maga nemében remek predikációját (L. Szilády János Egyhb. II. köt. 117. lap), melyben figyelembe vevén ő a szövegnek rejtett háttérét, a célt, melynek elérése végett — a lelki állapotot, melynek

hatása alatt ama szavak elmondattak — azt fejtegeti: hogy mint Krisztus idejében, úgy ma is, az emberiség polyvája, a világ szemete a farizeus, aki mindig azt üti dobra, ami legszentebb; akiről, habár a világ azt mondaná is reá: nagy vagy, dicső vagy, vezérnek való vagy, az örök bíró, kinek szórólapátja kezében van, úgy szokott itélni: polyva vagy, szemét vagy, égetni való vagy. Nézetem és meggyőződéseim szerint ez a textusnak legeredetibb és legtalálhatóbb fel-fogása; s épen azért is hoztam fel, hogy szerzővel szemben, a minden ízében szövegszerű szónoklatnak egyik mintaképét mutassam fel. Ő ugyanis — mint már azt a felvett bibliai helynek természete is hozná magával — nem arról beszél: ki legyen hát az emberek között is a búza és a polyva, avagy miképen kell élnünk és cselekednünk, hogy ama nagy szórás idején búzának és ne polyvának találjassunk; hanem azon igazság alapján: *a bűn büntetlen nem maradhat*, azt fejtegeti: I-szor *az oknak már a természet törvénye szerint is meg kell lenni okozatának*; II-szor *Isten sem lehet irgalmas anélkül, hogy egyszersmind igaz is (talán igazságos?) ne lenne*. Nem állítom ugyan, mintha talán az itt adott téma nem volna eszmerokon a a textussal. Elvégre a végítéletről van szó, vezérigének ama gondolat is felvehető: *a bűn büntetlenül nem marad*. De hogy a vezéreszme nem a szöveg intentioja szerint van keresztülvéve, annak elegendő bizonyossága az is, hogy az egész beszéd propositiójával, partitiojával s az exordiumban lefestett rémitő poklával együtt, sokkal jobban illik a Lukács XVI. r. 19—31. verséhez, mint az alapul vett textushoz. Ez állításom igazságát, általában a szöveg régiójából való kiröpülést, dönthetetlenül igazolják a tárgyalásnak egyes mozzanatai is. Micsoda összefüggésben vannak ugyanis a tárggyal az ilyen fejtegetések: „ha a nap elhajlik tőlünk, a lég kihűl s előáll az ősz, majd a rideg és hideg tél; ha tavasszal ismét közelebb jó hozzánk, újra virul, újra éled ismét minden és ha épen delére jut napunk a nyár idején: a kellemes regg és est szellője aranykalászkokat zizegtet a tereken.“ Hiszen ezekből talán csak nem következik, hogy egykor végítélet fog tartatni s a bűnnek meglészen a maga okozata . . . a büntetés. S ha már egyszer magasabb értelemben vett erkölcsi igazságszolgáltatásról akarunk szólni, mit keresnek beszédünkben az ilyen apró minutiák: a jó szülének jó gyermekei vannak; a nyájas tisztviselő szeretetik; a nemes emberbarát közbecsülésben részesül, míg a fukar és könyörtelen gazdag csak gúnyt és átkot szerez önnönmagának stb. Avagy ha már a bebizonyítandó igazságot azon oldalról is indokolni akarjuk: Isten az ő irgalmassága mellett egyszersmind igazságos is, mi jogon és mi alapon hurcoljuk elő a hibás hitet meg a hitetlenséget, mikor nem arról van szó: miféle indokból vétkezik az ember, hanem arról, hogy vétkeiért lakolni fog egykor. Böngészetek az ilyenek csak . . . a szegénység tarlóján. Bizonyító erő nélküli részletezések a prédikációban, addig okoskodik, addig magyaráz, míg a sok mindenféle miatt nyomtalanul enyészik el a bebizonyítandó igazság; a hallgató pedig meg-
telik, de isten ígéjével jól nem lakik.

S hogy azután a beszéd szelleméről is legyen egy kis tudomásunk, bemutatom azt a nagyszerű visiót is, amivel

szerző az exordiumot felkente. „Szinte látom lelki szemeimmel — ugymond — mily öröm és kék ül az angyalok arcán, midőn a tiszta gabnákat, vagyis a jókat, Isten meny-nyei csűrűbe takaríthatják; szinte hallok az örömeiket és víg halleluját, melylyel a boldog lelkek újabb társukat a mennyben fogadják. De másrésről úgy tetszik, mintha azon iszonyt, kint, gyötrelmet is látnám, mely a polyváknak, a gonoszoknak osztályrészük; úgy tetszik, mintha látnám amaz olthatatlan tüzet, látnám amint egy mérhetlen mélységből föl-főlemeli s messze kinyújtja tűzláng-ostorát; sőt úgy tetszik, mintha hallanám fel-felhangzani az iszonyu zsvajt, a fájó nyögést, keserű zokogást, a fájdalmas jajt, a kétség-beeső kiáltást, kacagást, sirást és fogaknak csikorgatását is onnan a mélyből, az elkárhozottak helyéről, ahol gyötörtetnek olthatatlan tűzzel . . . Óh be iszonyu! Óh be rettenetes hely ez, atyámfiai!“ Hát biz ez rettenetes egy hely, iszonyu egy visió! Én azt hiszem: ma már a józan orthodoxia se találja gyönyörtiségét abban, hogy a sátánvájta mélységnek amaz iszonyu kínaival fenyegetse a vén bűnösöket. Nincs is annak semmi hatása. Igazán úgy van vele a templomi gyülekezet, mint a madársereg az ijesztő vázakkal, először tán megbámulja, másodszor már fel sem veszi, utóljára kineveti. Ne bántsuk azért azt a sötét profetiát . . . lejárt annak az ideje; újat teremtetett a kor szelleme . . .

(Folyt. következik.)

KÖZÉLETÜNK.

Egy kis helyreigazítás

„Gáncsoló“-nak a dunántúli ev. reform. egyházkerület közgyűléséről adott közleményére.

El lapok 28-ik számában G. úr, „az átkozott diákként nagyokat köhintve,“ a gyűlés folyamára, jónak látja szabadon el nem eresztetni azon tényt, hogy a 12 főlavatott lelkészjelölt közül, a Sárospatakon végzett P. K. nyerte a legjobb bizonyítványt, mondván: „Szép bizonyítvány ez Patak részére!“ Pedig biz az a bizonyítvány Patay részére lett kiállítva, s ami benne még szebb, az a vizsgáló-bizottság elfogulatlan igazságszeretete s annak igazolása, hogy a két P. mindig rokonszenvezett; oly jó testvérek voltak, akik még az osztálykor sem igaztalanok egymás iránt. P. nevelt Barsnak egy jó káplánt. Pápa elismerte ezt P.-nak; föltevén, hogy a 12 közül nem P. lesz a Júdás, de tán Krisztus-tagadó Péter sem; itt tehát csak a reciprocitás lett megtartva.

Megköhíntette Gáncsoló azt is, hogy Tisza K. főgondnok urat „már mi nem is szoktuk látni.“ Meghiszem azt, hogy ő, ki Rómába se megy, nem látja a pápát; de mi, kiknek megvan a nem 600? hanem 800 frt. minimumunk s így közköltésen megjelenhetünk közgyűléseinken, láttuk és örvendettünk, hogy épen akkor lépett be a gyűlésterembe, amikor B.-Somogy azon fölterjesztése tárgyalatott, mely a vallási és tanulmányi alap tárgyában, a prot. kerületeket ébredésre, együttes akcióra, a képviselőházhoz beterjesztendő föllirat készítésére, esetleg (ha t. i. a képviselőház akkép döntené el — mint nem hihetjük — az ügyet, hogy e kérdés a „jus patronatus“ kérdése, mint Apponyi és Apáthy szeretnék) a korona előtti reprezentációra felhivandónak indítványozza; mert megnyugtatólag hatott optimismusunkra, azon dodonai kijelentése: „megvagyok győződve, hogy a képviselőház a törvények értelmében fog ezen ügyben határozni!“ Nemcsak „megjelent és eltűnt“ tehát a főgondnok úr, hanem ő mondotta ki azon határozatot is, hogy a belső-

somogyi indítvány átteendő a testvér-kerületekhez pártolás végett, s ennek van talán egy kis gyakorlati súlya is.

Apostrofálja „Gáncs“ barátunk azon valóban emelkedett szép tényét a közgyűlésnek, hogy hazánkban a Jelasics szobor felénk vágó kardjával szemben, legexponáltabb helyen álló végerődjét, a *csurgói* gimnáziumot, évi 500 forinttal segélyezendőnek egyhangulag mondotta ki. No hisz' haragszik is ezért Trefort, s már meg is izente Somsich P. által Körmenyinek, hogy akadályokat fog gördíteni a gimnázium VIII osztályúvá emelése ellen, aminek hiszem, hogy állandó elébe a prot. önértzet, miként maga B.-Somogy, mely ez izenetre azonnal kihirdette 2 tanári székre a pályázatot s tudtára adta urbi et orbi, hogy a VII-ik osztály már az 188²/₃. tanévvel megnyitattik.

Visszagáncsolja azonban „*jelenvolt*“, e tárggyal kapcsolatos amaz állítást, hogy „az évi 500 frtnyi subvenció oly kikötéssel szavaztatott volna meg Cs.-nak, hogy e quota szerint jog is illetendi a kerületet,“ mert ily alku fölött magasan állott a Csurgó iránt igazságosan érezni tudó kerület közszelleme. Ily caudiumi ígát az önértzetes B.-Somogy sem fogadott volna el, de a kerület is még csak nem is hangoztatott; s mi szükség is volna rá, a szentesítendő zsinati határozatokkal szemben, mely a kerületnek jogát, hatáskörét úgy is megszabta, a területükön levő gimnáziumok irányában.

A következőkben leginkább igazolja Gáncsoló, hogy oly szájesővet használt, melyből csakugyan időelőtt kifogyott a szó, vagy akinek esperese is a 30 frt. salláriumnak megfelelő quota szerint vett részt az üléseken; mert hogy az évenkénti egyszeri gyűléseket nem délelőtti ülésező szakbizottságok cuclijával akarja táplálni, délutanonként, a belső-somogyi (?), illetőleg a Körmeny-féle indítvány, hanem hogy a rettenetesen hosszadalmas gyűlések menetét, szakbizottságok szabatos előkészítései útján, délelőtti és délutáni 3—4 napig tartó közgyűlésre célozza redukálni, az a való; mert a miniszteri üres körözüvények tárgyalásának is már eleve a jegyzőség által jegyzőkönyvi tömör-rövidségben referálásával, hogy nyakára hágott a jelen gyűlés, azt a jegyzőkönyvből majd meg fogja látni — félelv mulva — G. úr. S mert hogy a házszabályok újjáalkotásáról is gondoskodott ép a jelen gyűlés, arról is meggyőződhetik, a jövő gyűlésen, a jelen nem volt referens jelen leendő esperese. És hogy a számadások homoksivatagán is egy szuezi csatornát vágott ép a jelen gyűlés azzal, hogy minduntalan megfeneklő számvevői s pénzügyi helyzet megmozdításáról s kikötőbe vezérléséről egy alszámvevő választásával gondoskodott, ez is tény; a kötelesség pedig a választóké lesz, hogy a vonatkozó gőzös olyan legyen, mint a tatai egyházmegye ismert mozgékonyasága és mélyenjáró pénzügyi vontató gőzöse, Cziike Lajos, kire sanditva hozta e határozatát is a kerület.

A zsinati törvények szentesítése tárgyában sem vezet a jegyzőkönyvbe a kerület, a szentesítésnek baró Vay útján leendő sürgetését, miután a gyűlés egy tagja által s illetékebb forrásból merítetten győződött meg arról, hogy „sem a népiskolai, sem a gimnaziális, mégkevésbé a lelkészválasztási vagy éppen a domestikara vonatkozó zsinati javaslatok (habár a lelkészválasztási javaslat éppen nem tetszik annak sem, akinek a fölterjesztés, illetve a szentesítés ajánlása kényszerű hivatalos tiszte; de mint az egyház legbensőbb autonóm ügye, saját dolga, hogyha sütötte, egye) nem képeznek akadályt“; sőt az illető ministerialis szakreferensek által szentesíthetőknek jelentettek; még a díjlapi tartozások, a domestikai jarulékok behajtása is, miként eddig, úgy ezentúl is, közigazgatóságilag, sommás úton fog eszközölni; csupán két dolog az, amihez assistentiat nem ajánl adni a kormány, de amiről ma még nem lehet nyíltan szólni; aminek megbeszélése végett a zsinatnak még össze kellend jönni.

Minthogy azonban a zsinat az ősz előtt úgysem ülhette együvé; de meg mivel a fölterjesztésre s referálásra hivatott miniszternek magának is át kell tanulmányoznia az ügyet, az ügyek lényegébe is betekinteni szerető felség elé terjesztés szempontjából, s ily tanulmányozáshoz a leginkább elfoglalt miniszternek az országgyűlés évadja alatt nem volt ideje: haladt-maradt idáig a szentesítés nem pedig mintha valami boszorkány üstben forralná a jubileum alatti Johannes sine terra, mint a ⁹⁰/₁-iki reminiscenciák után sokan hiszik.

Végre legyen kielégítve Gáncsoló kíváncsa abban is, hogy a minimum alatti egyházak ügye sincs *elejtve*, sőt ép az ő gustusa szerint lett *megejtve*, azaz praeorantiává lettek degradálva, tudván, hogy az úr akit megaláz, fölماغasztaltatik, mert az alázatosaknak adja a maga kegyelmét!

S most még annyit: hogyha Gáncs úr, kijelentése szerint („*bármint*“ határozzon is a kerület, „*ütetlen*“ nem hagyja“) ex professo gáncsoskodand „sine ira et odio“ fogja magával szemben találni, jövőre is — hogy „*helyreüsse* őt —

Jelenvolt-at.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Templomszentelés.** A *hidas-németii* ref. leányegyház folyó hó 9-én örömmünnepet ült. E napon adatott át temploma ünnepélyesen a további használatnak. Az ünnepély reggeli 10 órakor vette kezdetét. A templom már a harangozás alatt telve volt, felekezeti különbség nélkül. Majd belépett egyházmegyénk szeretve tisztelt esperese, *Fodor P.* úr, 6 lelkésznek élén, az úr házába, s az úrasztala körül négyen helyet foglaltak, s megkezdődött a gyülekezeti éneklés, „Im békjöttünk nagy örömmel“, diktálás után. Amint ez elhangzott, az esperes úr egy megható imát mondott, melyben áldást kért a templomra, az egyház előjáróira és tagjaira. Ezután *Füzi János*, gönci ref. lelkész ment fel a szószékbe, s egy rövid ima után hatásos alkalmi egyházi beszédet mondott, alapul véve II. Krón. VI. r. 8. versét. Az ünnepélyt gyülekezeti éneklés zárta be, s mindenki sugárzó arccal távozott el ez egyszerű, de megható ünnepélyről. Nem hagyhatom említés nélkül azt az igazi lelkesedést, azt az igazi vallásos buzgóságot, melyet egyesek tanusítottak s kifejtettek e kis leányegyház templomának fölvirágzásán és rendbeszedésén. Legfőbb elismerés *Tóth Albertet*, mint ezen egyház lelkészét, s *Dobozi Pált*, mint ezen egyház főgondnokát illeti. Egyházunknak nemeskeblű leányai sem feledkeztek meg templomunkról: így *Dobozi Ilona* a szószékre egy zöld posztó-takarót, fekete selyemrojtjal: *Kerekes Mariska* pedig az úrasztalára egy nagyobb és kisebb takarót ajándékozni méltóztattak. Fogadják ezek úgy fáradságukért, mint nemes tettökért az egyház összes tagjainak szíves köszönetét.

Kerekes János,
t.-németii s.-lelkész.

— „**A katolikus sérelmek**“ tárgyában, a *siklósi* római kath. alesperesség papsága, egy kérvényt intéz a képviselőházhoz, melyből a következő igen édekes és jellemző részeket közöljük olvasóinkkal: Nemzetünk ezeréves története igazolja, hogy hazánkban a katolicizmusnak nemcsak vallási és kulturális missioja van, hanem egyúttal nemzetfentartó hivatást is teljesít; úgy hogy Magyarországon a katolicizmus az *egyedüli* bástya, mely megett a magyar magyar és szabad maradhat. Dacára e ténynek, a legellen-ségesebb hangulat uralkodik Magyarország katolikusaiknak létérdeke ellen, úgy, hogy a szegény katolicizmus, mint valami elárult ellenséges intézmény ellen, formális hadjárat szerveztetik, melynek célja azt eddigi működési teréről leszorítani. Itt tenni kell valamit! A tenni valók pedig a következők: Töröltsék el az 1868. LIII. t. c. 1—18. §-a, nem-

különben az 1879. XL. t. c. 53., úgynevezett „csapda“ §-a, mert ezek a magyar törvényhozás *szégyenfoltjai*, s nemcsak számos vallási surlódás- és vizálynak lőnek forrásai, hanem a *szülők természetjogának* is megölő betűi. A buzgó ősök által, csupán kath. célokra hagyományozott s a kath. egyház legjogosabb birtokát képező alapok és alapítványok elkülönzése meg ne engedtesse, *mégpedig a „suum cuique“ jogelv örök követelménye szerint.* Ezután mellőztessék a polgári házasságra vonatkozó törvényjavaslat, mert a polgári házasság csak a francia forradalomnak torzszülöttje s *beékelése* csak az erkölcsi és anyagi romlást idézné elő. Végre kérjük, hogy a pesti m. k. egyetemnek eredeti katolikus jellege állíttassék vissza... Ime, ezek azok a dolgok, melyeket a siklósi római kath. papság, a csak per „Uraim!“ címezgetett országgyűléstől kér, s amely kérvénynek egész szelleméhez, hangjához oly jó lett volna még csattanós befejezésül ezt írni: „Protestantes autem comburantur!“... Mi nem hiszszük, hogy római kath. testvéreink elfogulatlanabb része helyeselné az eféle hangot. Ha épen vallásos üldöztetés miatt, nekik lehet így beszélniök, hát akkor hogy beszéljünk mi, protestánsok, kiktől az ismeretett felterjesztés már azt is elperli, hogy a *magyarságnak talán mi is bástyái voltunk és vagyunk!*?

— **Gyász hírek.** Zsindely János, tassi lelkész, a felső-szabolcsi egyházmegye buzgó pénztárnoka meghalt f. hó 1-én, agyszélhűdés következtében, gyermekeket hagyva maga után. Temetése f. hó 2-án közrészvét mellett történt. Lukács Ödön, esperes és Papp Károly, laskodi lelkész voltak a gyászünnepély szónokai. — Bartha Mihály, hajdúhadházi ref. lelkész, az előkelő népes egyház régi lelképásztora, a díszes vénségre jutott férfit, szintén elhunyt f. hó 10-én. Áldás emlékeztőkre!

— **Nem szabad beszélni!** Tatay Imre, székesfehérvári ref. lelkész, a mostani napok izgató eseményeiről beszélve egy társaságban, elmondotta, hogy gyermekkorában őt is megtámadták a zsidók, ritualis büntény céljából. Másnap két, galíciai zsidókinézésű gyanus egyént pillantott meg, kik nyomban követték őt. Folyó hó 6-án este 8—9 óra között hazamenet, hátulról *reálítotték* s a golyó közvetlenül a feje mellett sivitott el. A lelkész ezután egy lépést sem tehetett, hogy két üldözője lépten-nyomon ne követte volna őt. Végre jelentést tett a hatóságnál, mely is megkezdve a nyomozást, a két üldözőt elfogatta.

— **Egy kis helyreigazítás.** A „Protestáns egyh. és isk. lapban“, nemkülönben a „Debreceni prot. lap“ 19-ik számában is, a sárospataki örömmünnepről egy közlemény jelent meg, melyben ez mondatik: „Az énekkar emlékdalokat énekelt, melyek különböző korszakokban daloltattak a pataki kántus által; Ivánka Sámuel állította össze.“ Az örömmünnepe közlője nagy tévedésben volt, midőn e sorokat írta. Az „emlék-dalokat“ ugyanis a pataki kántus *sohasem* énekelte, s nem is énekelhette, mivel azok úgy szövegileg, mint dallamilag alulírott új és eredeti szerzeményei. — Az „Emlék-dalok“ kaphatók Eperjesy József könyvkereskedő úrnál Sárospatakon. Ára 50 kr. Ivánka Sámuel.

— **Figyelmeztetés!** Mivel a *Liturgikám* kiadásához szükséges 300 megrendelő eddigelé — valószínűleg a derék kiadó, Hornyánszky váratlanul közbejött hirtelen halála folytán — még nem jelentkezett: tiszteletteljesen arról értesitem a munkának mélyen tisztelt pártolóit, miszerint a *megrendelési határidőt f. é. augusztus hó 31-ik napjáig* hosszabbítottam meg. A kellő számú megrendelések esetén a munka saját kiadásomban fog megjelenni. Izléses kiállításáról gondoskodni fogok. A munkának megrendelési ára marad a régi, tehát 2 frt. 50 kr. A megrendeléseket

kérem Hörk József, coll. tanár Eperjesen, cím alatt nevemre ide Eperjesre küldeni. Számos megrendelést kérve, kiváló tisztelettel vagyok. Eperjesen, 1882. július 5. Hörk József, coll. theol. tanár.

— **A sárospataki ref. népiskolában a második félévi vizsgálatok** június 30-tól július 2-ig tartattak. Első napon a fiúk, másodikon a leányok vizsgáltattak meg, az iskolaszék tagjai s az érdekelt szülők, gyámok és tanügybarátok jelenlétében; harmadik napon az ünnepélyes vizsgálat folyt le a templomban, a szokásos formások mellett. Ugy itt, mint a két első napi szigorlatokon, örömmel győződhetett meg mindenki, hogy e népiskola a fokozatos fejlődés útján szép eredménnyel halad előre. A nagyobb leányok különösen kiténtek szorgalmuk és értelmök, valamint kézimunkáik által és méltó elismerést arattak fáradhatatlan vezetőjöknek, Marikovszky Aranka tanítónőnek. Felbívjuk e leányiskolára a helybeli és vidéki szülők pártfogó figyelmét.

— **Apró hírek.** Pápan Váli Ferenc, Kiss János, Szilágyi József és Tóth Dániel tanárokat, arcképeik acél-metszetű kiadásával készülnek megtisztelni, s evégből előfizetésre hívják fel a közönséget. — *A helybeli állami tanítóképezdében* a póttanfolyam, a felvidéki szláv-ajku tanítók részére, e napokban nyílt meg. Eddig 130 tanító érkezett. — *A ladmoci ref. egyház,* néhai Laky András, esperes helyére, Soltész Gyula, eddig kis-ráskai lelkészt választotta meg papjául. Kívánunk mindkét részre szerencsét és kölcsönös meglegedést. — *Ivánka Sámuel,* azon néhány előfizetőjét, kik „Óramutató“ című művének megjelenését jóakarattal előmozdítani szíveskedtek, tudatja, hogy a mű, közbejött s tőle nem függő akadályok miatt, csak folyó évi szeptember 20-án fog megjelenni.

Pályázat tanári állomásokra.

A csurgói ev. ref. 6. osztályu gimnáziumnak 8 osztályúvá kiegészítése elhatározatván, s a jövő 188²/₃-ik tanévben a 7-ik osztály megnyitandó lévén: egy rendes és egy segéd-tanári állásra pályázat hirdettetik:

1. A rendes tanár a gimnáziumnak 188³/₄. isk. évre 8 osztályúvá kiegészítése után tanítani fogja mint főtantárgyat a természettant, továbbá tanítani fog még mennyiség-tant, s egyik osztályban magyar nyelvet; azonban a jövő még átmeneti évben a nevezett tantárgyakon kívül tanítja a 4., 5., 6., 7. osztályban a történelmet. A rendes tanár fizetése évi 600 frt. és 200 frt. lakbér, vagy ahelyett szabad lakás, mely fizetés 5—5 évre 50 frttal 800 frtig emeltetik.

2. A segéd-tanár mint főtantárgyat tanítani fogja a négy alsó osztályban a szabadkézi és mértani rajzot, ezenkívül tanítani fog az I. és II. s a III. és IV. osztályban szépírást, s a gimnázium mindegyik osztályában éneket és testgyakorlatot, s kezeli a tápintézetet, s felügyel a bentlakókra. A segéd-tanár fizetése évi 400 frt. és az intézet épületében egy szobából álló lakás, fűtés, világítás, tisztogatással együtt; — a tápintézet vezetéséért pedig tápintézeti élelmezés. — Zenei ismeret, a zenei oktatást igénylők tanítása szempontjából, előnyös.

A pályázók tartoznak előéletük ismertetését, kereszteleési, iskolai, s netáni szolgálati bizonyítványaikat közölni, s felszerelt pályázati folyamodványukat alólírotthoz aug. 15-ig beküldeni.

A megválasztott tanár a tanári nyugdíjintézetnek kötelezett tagja; állomását szeptember 1-én foglalja el, s a két első év próbaév, 3 év alatt pedig szaktárgyából tanári oklevelet tartozik szerezni. — Kelt Hedrahelyt, 1882. július 4.

Körmendy Sándor,
esperes.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sort többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A megütközés oka.“ Bierbrunner G. „Jövők.“ Mártha I. „Visszapillantás a sárospataki főiskolai énekkar történeti
multjára.“ (Folytatás). Orbán J. „Templomi szószer.“ (Könyvbírálat, folytatás). „Vegyes közlemények.“

*Azon tisztelt olvasóinkat, kiknek előfizetésük lejárt,
szívesen kérjük előfizetésük vagy megrendelésük meg-
újítására.*

Előfizetési feltételek:

Félévre 2 frt. 50 kr.

Negyedévre 1 frt. 25 kr.

*Az előfizetések vagy megrendelések t. Búza János
tanár úrhoz küldendők. Kiadó-hivatal.*

A megütközés oka.

Úgy látszik, hogy „A husvéti igazság“ című s e lapokban megjelent cikksorozat által támasztott controversiak, mindinkább szaporodnak, nemcsak, hanem hovatovább a szenvedélyesség felé kezdenek azok hajlani. Annyi már most is észlelhető, hogy bizonyos megütközésre szolgáltatott azok okot. A tollharc — habár kicsinyben is — körülbelől oda fejlődhetik, ahova jutott az Strausz Dávid: „Jézus életének“ megjelenésekor. Tudjuk ugyanis, hogy 1836-tól 1840-ig, az ez ellen intézett védíratok egész özöne árasztotta volt el a németországi könyvpiacot és hogy az egy egész terjedelmes irodalmat alkotott meg annak idejében. Arról a nagy lelki felháborodásról, melyet a mű a theologus világ kebelében előidézett, Dr. Schwarz Károly így nyilatkozik: „Nemcsak hirneves theologusok, hanem számos igénytelen falusi papok is siettek szavukat hallatni s tudásuknak oltó-vedrét tevékenységbe hozni annál az óriási tűzvész-nél, amely, a keresztyénség történelmi alapjaival együtt, őket és falusi templomukat is porrá való égetéssel fenyegette.“

Kiemelem, hogy ez a felháborodás az akkori időben teljesen érthető. Ugyanis oly merész s kegyetlen fegyverrel addig még senkisé is ostromolta volt az ódon theologiai nézetek és a tantételek csodateljes szentélyét. Strausznak műve, Schwarz szerint, „a végzetesség rideg közönyösségével állott

a sikra; zárszámadást vont az az evangeliumi történelemnek ítészetében, s a lelet, amelyet felmutatott, határozott tönkre szólott.“ Mindazáltal Strausz elég kiméletlen volt a művére vonatkozó elleníratok legtöbbjeiről azt állítani, „hogy azok épenúgy nem veendő komolyabb tekintetbe, mint a fehérnép kiáltozása — midőn lövés történik — oly kiáltozás, mely nem azon körülménynek tulajdonítandó, hogy a lövés talán célt nem talált, hanem egyszerűen csak annak, hogy általában lövés történt.

De azóta 47 év folyt le s ezen időszak alatt nemcsak Strausznak romboló eszméi találtak számos oly fáradhatlan követőkre, kik egyre sürgetik a keresztyén hitnézetnek új alakba való foglalását, hanem még a természettudomány oly hősei is, akik valóban nagyszerű s részben kétségbevonhatlan vívmányokat is tudnak felmutatni, nagyon sűrűn hangoztatják immár, hogy mai világnézetünk már egészen más, mint aminő volt az ó- és középkorban; hogy tehát a vallásnak az elmúlt századokból származott kifejezési alakjai, tantételei az új világnézet alapján fenn nem tarthatók többé.

Ennélfogva némileg igazán meglepő az, ha mi ma, amidőn úgyszólván mindnyájan eme szünni nem akaró harcban nőttünk fel, megütközni tudunk azon, hogy valaki egyik vagy másik theologiai tantétel tarthatlanságát fejtegetés alá venni bátorodik.

Bármerre fordulunk is az utolsó öt évtized theologiai irodalmának terén — nem is érintve az idevágó bölcsészeti és természettudományi haladást — ily fejtegetésekkel bizonyára mindenütt találkozhatunk. Így akaratlanul is ajkainkra lebben az a kérdés: hol rejlik annak oka, hogy „A husvéti igazság“-féle cikksorozat, mai napság mégis megütközést idézhet elő, mégpedig épen abban a protestáns egyházban, amelynek főelvéhez tartoznék a szabad vizsgálódás és a lelkiismereti szabadság is?

Tartsunk csak egy kis szemlét! Nézzük csak

mindenekelőtt az írásmagyarázatot, mint amelytől függ az írás helyes vagy helytelen felfogása. Nézzük meg ezt annál inkább, mert tagadhatlan, hogy minden theologiai harc azon álláspont szerint származik, amelyet el foglal valaki a szentírás magyarázatával szemben, s amelyből kifolyólag különböző úton járva valaki, különböző eredményeket is fog, nagyon természetesen, elérni.

Nem tudom, de gondolom, hogy a theologiai tanintézetekben ma is elő szokták adni, miszerint közönségesen háromféle írásmagyarázatot különböztetünk meg; és pedig:

Először: Az úgynevezett egyházi vagy orthodox írásmagyarázatot, amely szerint a biblia természetfeletti módon kijelentett, úgyszólván, szóról szóra diktált „Isteni ige.” Magyarázni itt annyit tesz, mint összehangzásba hozni az egyes embernek felfogását az egyháziilag megállapított kijelentési hitszabályok egészével. Innen az a fáradságos, néha türelmetlen törekvés, amelylyel iparkodnak harmóniába hozni itt az evangeliumoknak gyakran egymástól tetemesen eltérő közléseit. Eszerint a bibliai könyvek számos szerzőinek egészen elvesznek egyéni különbségei és sajátosságai, mert hiszen ezen könyveknek tulajdonképpen csak egy szerzőjük van s ez az isteni szentlélek. Ez az egyházi írásmagyarázat tehát abban az előnyben, abban a kényelmes helyzetben van, hogy az evangeliumokat azonnal helyesen érti, mihelyest a csodákat és természetfeletti dolgokat, minden nagyobb szellemi tépelődés nélkül, valóknak tartja. Elfogulatlan ítészetnek tehát itt már csak azért sincs helye, mert eszerint az egyház későbbi századokban megállapított s körvonalozott tanai beleolvasztatnak a bibliába s megfeleltetkezvén még az idevonatkozó chronológiáról is, az mondatik, hogy a tanok az írásból merítvők, minden emberi okoskodás hozzájárulása nélkül.

Továbbá a rationalistikus vagy észszerű írásmagyarázatot, mely azon állításból indult ki, hogy az orthoxia téves feltevéseken nyugszik, azért ez hát a bibliát, mint a keresztyénség kútforrását, az észszerűség ítélőszéke elé idézte, oda törekedvén, hogy a kijelentést és az észszerűséget, az egyházat és az életet közvetítse és azokat korunk szellemével kiengesztelje. Innen származott az evangeliumok magyarázásánál azon hajhászás, amely-nél fogva mindent természetes módon iparkodtak megmagyarázni. Például: Jézus nem tengeren, hanem tenger mellett járt; ő nem valóban meghalva, hanem csak tetszholtan tétetett a sirba. Bár ez az irány sok tiszteletreméltót is létesített, mindazonáltal kicsinyeskedései által az idők folytával egészen észszerűtlenné és izetlenné vált s mai nap-ság már méltán egészen túlélt álláspontnak tekinthető. Mindazáltal innen származott az írásmagyarázatnak az a harmadik módja, amelyet szeretnek

okolni a hithű theologusok mindazon vallási zsúrlódásokért, amelyek néha talán itt-ott csak felmerülnek s amely magyarázati mód az úgynevezett:

Itészettörténelmi, melynek főszabályai a következők: Minden könyv, mint saját korának és körülményeinek szüleménye vizsgálendő és magyarázandó. Ennek folyománya aztán az, hogy az egyházi írásmagyarázat mythikusnak tartatik. Minden író saját művéből ítélendő és a maga sajátosságaiban értendő meg. Miből azt következtetik, hogy nemcsak az írás ihletettségeről szóló tan általában, hanem az evangeliumok harmoniájáról szóló tan is tarthatlan. A magyarázónak tiszta öntudattal kell birnia arról, hogy előtte történelmi könyvek fekszenek, nem pedig vallásiak oly értelemben, hogy azok vallásos tiszteletének képeznék különösebb tárgyát; mert könyvek és iratok általában nem tartalmazznak vallást, hanem csak vallásról szóló bizonyítékokat és nyilatkozatokat. Ennek következménye tehát az volna, hogy a tudományos vizsgálódás előtt, „szent és nem szent irodalom” közti különbség nem létezik és nem is létezhetik.

Nyilvánvaló, hogy az ezt tanuló theologus, szellemi arravalósága s egyéni minősége szerint aztán, vagy az egyik vagy a másik írásmagyarázási módot találja helyesnek az említettek közül, s egyiket vagy másikat követvén, aszerint formulazza magának a vallás igazságait, anélkül, hogy ezáltal szentlélek elleni bünt követne el; mert hiszen minderre neki már csak azért is joga van, mert a lelkiismereti szabadság elvén alapuló protestantismusnak ő is tagja.

Innen tekintve „A husvéti igazság” című cikksorozatot, megvallom: én azt a keresztyén vallás alapigazsága elferdítésének egyáltalában nem tartom és nem értem, hogy idézhetett az elő ez irányban megütközést.

Avagy talán azért tűnik fel oly borzasztóan rombolónak ez a cikksorozat, mert az a nyelvezet, amelyen általában Krisztusról és különösen annak feltámadásáról szól, hallatlan? Gondolom, hogy mi még különbeket s szabadabbakat is hallottunk vagy olvastunk már mindnyájan könyvekben és egyházi lapokban ugyanezen témák felett.

Vislicenus például a keresztyén vallás meg-alapításáról, ily véleményben van: „Pál nélkül a keresztyénség, annak tanát és kiterjesztését illetőleg, semmiesetre sem tett volna szert azon általánosságra, amelyre az jutott. Nélküle egyedül csak a zsidóságra szorítkozott volna az, s mindvégig megtartotta volna egy zsidó secta jellegét, melylyel eredetileg birt. Az ő egyház nem volt egyéb, mint zsidókból álló kis gyülekezet, mely azt hitte, hogy a kivégeztetett názárethbeli Jézus az Istentől küldött megváltó, ki kivégeztetésének dacára, nem sokára visszatér s országát isteni hatalom segít-

ségével fogja létesíteni. A pogányok tömeges belépését a keresztyénségbe csakis Pál eszközölte. Ő a zsidó törvényben létező korlátok áttörése által lehetővé tette, hogy a pogányok hozzáférhessenek a keresztyénséghez és ő nélküle azok valóban sohasem léptek volna abba. Azért Pál joggal nevezhető a keresztyénség második megalapítójának.

„Jézus ellenben a keresztyénségnek sötét, meg nem világítható háttere marad. . . . Mi Jézusról alkothatunk ugyan magunknak kisebb-nagyobb mértékben valószínű sejtelmet, de élettörténelmének megírására képtelenek vagyunk. Hogy Jézus galiläabeli volt, az fellépésére mindenesetre nagy horderővel bírt. Galiläa legtávolabban esett Jeruzsálemtől s attól Samária által volt elválasztva. Az assyriai fogság idején itt idegen népek telepedtek le. Mindkét körülménynek következménye az lehetett, hogy a Galiläabeliek vallása kevésbé volt orthodox, mint aminő volt az Jeruzsálemben, hol a templom állott, s az itteni vallási visszaélésekben a Galiläabeliek annál inkább megütköztek, mert ők nem voltak olyanokhoz szokva. Jézus támadásai a főváros vallásügye ellen, a hatalmasok boszuságát leginkább azért keltették fel, mert ő ama távol eső, félig pogány s gyűlölt országrész lakosa volt. Fellépése pedig a bensőség és igazság felkelése volt a külsőség és a tettetés ellen.”

„Figyelemre méltó azonban, sőt legfőbb mértékben feltűnő, hogy a két korabeli zsidótörténetíró Philo és Josephus Jézusról keveset tudnak. Az első egészen hallgat róla . . . a másiknak közlése valószínűleg későbbi becsúsztatás . . . Alkalmasint vagy semmitsem tudtak róla, vagy azt, amit tudtak, megemlítésre méltónak nem tartották.”

„Mi a bibliával szemben úgy állunk, mint a multnak bármely könyvével, messzire eltávolítva tőle egy minden tekintetben új, más idő által; s egész erővel védjük magunkat, ha talán azt mint jármot, útmutatót vagy vezért akarják reánk kényszeríteni. Azonban szabadon elismerjük történelmi nagyságát s ez értelemben épenúgy életet szívunk belőle, mint aránylag az ókor akármelyik más irományaiból is. Amit mondott a nagy Pál apostol az előtte fekvő ó-szövetségre, azt mondjuk mi az egész bibliáról, t. i.: „A betű megöl, de a szellem meg elevenít.”

(Folyt. köv.) *Bierbrunner Gusztáv.*

ISKOLAI ÜGY.

J Ö V Ő N K.

Ha valaha volt idő, midőn a papot és tanítót benső viszony kötötte össze, s egy ügy lelkesítette úgy szerintem arra most, midőn talán ismét újabb megpróbáltatások előtt állunk, midőn az ellenséges hatalmak minden követ, mindenhol megmozdítanak arra nézve, hogy a protestantismus felett diadalmat üljenek, úgy épen most van arra égető szükség, hogy

az egyház szervezetének e két főszemélye s hivatalnoka, a kölcsönös bizalomtól lelkesítve, vállvetve törekedjék egyházának jólétét s tekintélyét előmozdítani, hogy így jövänk, illetőleg a protestantismus jövéje, biztosítva legyen, s a kísértések ideje alatt, mint szirt a viharok közepette, rendületlenül állhassunk meg.

A főtiszteletű és méltóságos zsinat tudós képviselői, érezvén a fentebb említettek szükségességét, ismervén az ürt, mely a papot és tanítót — sajnos — még napjainkban is annyira elválasztja; bölcs intézkedés által igyekezett is azt betölteni, s ezáltal e két egyházi hivatalnokot közelebb hozni egymáshoz.

De szálljunk magunkba . . . Egy oly lelkiismeretes néptanítót, ki a kor szelleme által kívánt képzettség és miveltség magaslatán áll, hivatalos kötelességének megfelel, tekintélye csorbitása nélkül, avagy nem ajándékozhat-e meg valóban bizalmával minden lelkész? Én azt hiszem: igen! Mit tennie hivatalos kötelessége is, ha egyházának s általában a protestantismusnak jövéjét biztosítani akarja s annak felvirágzását óhajtja.

A prot. tanítók, már a szomorú emlékezetű pozsonyi törvényszék ideje alatt is, jelentékeny szerepet vittek. Ott szenvedtek ők is, hol örök emlékezetű papjaink. Mennyivel inkább kiállnának most minden megpróbáltatást; hiszen nem facér mesterlegényekből áll a tanítói testület, s nem falusi harangozókból választatnak többé azok. Szakavatottan képzett ifjakat adnak a tanítóképezdek a társadalomnak.

Hogy a legtöbb tanítóképző-intézet állami, arról mi bizonyára nem tehetünk; de a körülmény nem is idegeníthet el egymástól papot és tanítót, habár állami tanítóképezdeből került is ki a vele egy egyházban működő tanító. Ott voltam én is, midőn anyaiskolánktól nolle-velle el kellett válnunk; s mennél inkább kecsegtettek bennünket egyesek a jólét s ki sem gondolható kedvezmények bekövetkezésének élvezetével, annál inkább fájt elszakadni, az elviharzott sötét századokat oly dicsben átélte édes anya kebeléről; fájt, különösen azoknak, kiknek szívébe már a szülei háznál letörölhetlen betűkkel lett bevésvé Sárospatak dicső multja.

Mi tanítók vagyunk igaz; de azért csak úgy fáj nekünk, ha vallásszabadságunk legkevésbé is megsértetik, mint lelkészeinknek; s nem is mulasztjuk el, hogy a sokszor tapasztalt pressió, melyet az ellenséges hatalmak erőlködése oly gyakran szül, mi is ellensúlyozzuk.

Hogy oly nagy szükség van-e arra, hogy pap és tanító Mózes és Áron szerepét vigyék a gyülekezetben, egy cél lelkesítse őket, egyöntetűleg munkálkodjanak, s bizalom és szeretet csatolja a két egyént össze? Én arra minden habozás nélkül igennel felelhetek. Saját egyházamból indulok ki, mely e vonalon a protestantismus egyedüli védőbástyája; hiába keresnénk itt a katholikusság ősfészkeig, Egerig csak egy kicsike prot. leányegyházat is, nem találunk; de azért rendületlenül álljuk meg helyünket. S nemhogy fogynánk, de nem múlik el év, hogy egy-két más vallásfelekezettől áttért hívővel ne szaporodnánk gyülekezetünk. Pedig mi nem foglalkozunk a hittérítés terhes munkájával, tisztelvén mindenkinek saját meggyőződését. Hívőink, más egyházakat tekintetbe véve, a legjobb anyagi helyzetnek örvendenek.

S mi teszi mindezt?

Az, hogy a fölény vagy pressio gyakorlása

itt nem dívik; hanem igenis, a béke és szeretet, jó tanácsadás, ha szükség, a gyülekezet egyházi fejtől szelid atyai intés.

Pap, tanító s a gyülekezet mintegy óriás család, a szorgalom és békés együtt lakozás által rendszeresen halad a jólét s megelégedés boldogító célja felé; míg ha a visszavonás ütné fel tanyáját jelenleg tekintélyes népes gyülekezetünkben, ha a bizalom, szeretet kiköltözködnék közülünk, úgy nem sokára mint oldott kéve hullanánk szét, s keserűség napjait várhatnók magunkra.

Azért: Da nobis Domine pacem in diebus nostris, hogy boldogul élhessünk s nyugodtan nézhessünk a talán megpróbáltatást rejtő jövő elé.

Mártha István.

T Á R C A.

Visszapillantás a sárospataki főiskolai énekkar multjára.

(Folytatás).

A kar tagjai hangképességek szerint, *nyolc* szólamra vagy *fakka* voltak osztva, u. m.:

1. *Tenorok*, erős, éles és magas hangterjedelemmel, kik közül választottak a precentor vagy énekvezér. Ezen fakka a mai soprano.

2. *Bassisták*, erős és mély hangterjedelemmel Ez a mai felbassus.

3. *Subkantisták*, igen erős és igen mély hangterjedelemmel; a mai albassus.

4. *Concantisták*, erős, éles és magas hanggal, kik rendszeren a tenor tertiáját mondották, de ha a szükség kívánta, tenort is énekeltek. E fakka ma nincs.

5. *Altisták*, igen magas és éles hangterjedelemmel, kik a tenornak rendszeren felső ötödét és nyolcadát énekeltek.

6. *Discantisták*, közép-erős és közép-magas hangterjedelemmel. Ez a mai 2-ik tenor.

7. *Procantisták*, kik gyermeki vagy női hangon, elsősorban a discant, később a tenor szólam felső 8-át énekeltek; épen azért *octávistáknak* is neveztettek.

8. *Accantista*, egy kellemes hangú kántor, ki felvagy női hangon a procantistával együtt rendszeren a *solokban* szerepelt, s minthogy csak ritkán szólott bele az éneklésbe, s hangja szép, hullámzó volt, elnevezték *ringósnak*, *pittyegtetőnek*.

Ezekon kívül volt egy széphangu felbassista, vagy discantista, ki a sorok végeit két vagy három hehezettel összekötötte, ami a zeneértők figyelmét már ekkor is sértette.

A kartagok karéneklés alkalmával háromszögalakban állottak. A háromszög alapján állott hat kartag, u. m.: két tenor és négy bassista; a második sorban 2—3 *concantista* és a *procantista*; a harmadik sorban két altista és az *accantista*; a negyedik sorban két subkantista; s a háromszög csúcsán egy vagy két discantista.

Mind az elnök, mind a kartagok az énekkarba lépések alkalmával bizonyos pénzösszeget fizettek, mely *symbolának* neveztetett. Az elnök symbolája volt kétszáz dénár, vagy 2 magyar forint, a kartagoké 50 dénár. Ezenkívül *symbolának* nevezték a mulasztási büntetéspénzeket is. Ezekből fedeztettek az énekkar közös szükségletei. Az ének-

kar jövedelmei *harmonidáknak*, pénztárnoka *harmonariusnak* neveztetett.

Minden elnöknek kötelessége volt egy zsoltári éneket vagy himnust és két halotti darabot elnöksége ideje alatt az összhangzatos éneklés szabályai szerint elkészíteni, s zenei hangjegyekkel elnöki melodiáriumába beírni. Az elnökök a lekottázásnál nem öt, hanem kilenc scálát vagy vonalt használtak, ameddig t. i. az összes hangszólamok magassága és mélysége terjedt, s azokba minden szólamot együvé irtak be. A tenor-szólamok a zsoltári énekek egész és félhangjegyével, a bassusét egy ponttal és vonásos ponttal, a discantét egy x-el, az altusét egy függélyes vonallal, a concantusét egy c-vel jelölték. A zenei írásjegyek közül az emelő és visszaállító jegyeket eleinte nem használták, de a foglaló, ismétlő és végző jegyeket rendszeren feltették.

Ha az elnök zeneértő volt, mind a szöveget, mind a dallamot maga készítette. Ellenben ha zeneértő nem volt az elnök, csak a szöveget készítette el s ekkor a procantorium összeült s a kész szövegre dallamot készített, vagy a kész dallamot összhangzatos rendszerben kidolgozta. A kidolgozás egészen primitív, mechanikai modorban történt. Alaphangnak vétetett a *tenor*, ehez viszonyítottatott először a bassus, azután a discant, alt, concant és felbass, ilyforma kules szerint:

Ha a bass a tenorral egyenlő, akkor a discant felső harmad, az alt felső ötöd, a concant felső nyolcad. Ha a bass a tenorhoz alsó ötöd, akkor a discant alsó harmad, az alt felső hatod, a concant felső negyed, a felbass alsó hatod stb.

Sokszor megtörtént, hogy sem az elnök, sem a procantorok nem voltak zeneértők, vagy legalább nem oly mértékben, hogy új dallamot készíteni képesek lettek volna: ekkor vagy a nép ajkáról lesték el az új dalokat, vagy keritettek dalos deákoktól, dalos leányoktól, s azt a harmonia szabályai szerint kidolgozták, s hogy a dalmű hatásosabb legyen, a négy szólamot megtoldották concantussal, procantussal, accantussal, addig változtatták, alakították, javították, míg végre egy szép összhangzatos dalmű vált belőle.

Egyébaránt ezen régi énekekben, öröm- és búdalokban hasztalan keresnénk a mai dalművészet szabályai szerint kidolgozott műveket, vagy egy magasabb szellemű műdarabot, melyben az emberi lélek különböző eszméi, érzései, vágyai, szenvedélyei vannak a felsőbb összhangzat szabályai szerint kifejezve. Ki ezt keresné, nagyon tévesen fogná fel azon kor szellemét, műveltségi állapotát. Más világ dala, más világ zenéje volt az. A pacírtta első tavasz-dala, a természet fenségének s teremtményének magasztalására. Nem kellett még akkor sem hangkules, sem változtató, sem feloldó-jegyek, sem 8-ad vagy 16-odrészt kották, hanem elégnek tartották, ha a hangjegyek családi neveit, a dallamok kemény és lágy jellemét ismerni megtanulták. De e primitív egyszerűség mellett is volt énekeikben s dalaikban bizonyos bensőség, melegség, kellem és varázs, mely hatott, gyújtott, lelkesített, s elragadta azon kor embereit. Az ifjú hangok eleven üdésége, a férfi- és gyermekhangok kellemes vegyülete, az összhangzat összefüggő pontossága, az előadás ifjú elénksége, s a búdalok méla bánata, a hallgatók érzé-

sét oly erősen megragadták, hogy azok együtt örültek és sirtak, az énekkar öröm- és búdalaival. Ez volt oka, hogy alig volt feltünőbb öröm-, vagy gyászünnepély Sárospatakon és vidékén, hol az énekkar ne szerepelt volna.

Ha derült napjai, vagy kegyeletes ünnepélyei voltak főiskolánknak s kegyes pártfogóinak: az öröm, hála és kegyelet egyik legfőbb nyilatkozata mindig az énekkar szereplése volt; viszont ha vesztesége s fájdalma volt főiskolánk s kegyes pártfogóinak: a fájdalom és gyász áldozó-papjai között ott állott mindig első sorban az énekkar a ravatal körül, s együtt sirt a sirókkal, gyászénekeiben s búdalaiban.

De nemcsak saját körében működött, vigasztalt, lelkesített a sárospataki énekkar, hanem hatását, mint műveltségi tényező, szélesebb körre is kiterjesztette. Nevezetesen: a prot. ref. énekügy reformálásának egyik legelső úttörője volt; amennyiben legelsőbbben kiválólag az egyházi énekek kidolgozására fektette működése fűsúlyát, énekeink dallamait eredeti alakjukban visszaállította s gyakori szereplései által a művelést terjesztette.

Ugyszintén ápolója, művelője s terjesztője volt a magyar nemzeti dalnak és zenének. Vele érzett a nemzettel örömeiben, bánatában, amit érzett, azt dalban fejezte ki, s amit kifejezett, azt szépen, elragadó kellemmel tudta elmondani. Ha nehéz napok következtek a hazára, vallásra, szabadságra, sirva-vigadó dalaiban adott kifejezést a nemzet bánatos érzelmének; minők voltak: „*Ha visszanéz a bús magyar,*“ készítették Tóth Lajos és Tóth József testvér kartagok, a megyszói pap fiai. „*Hunnia nyög letiporva sirnak a bús magyarok,*“ készítette a procentorium 1825. „*Elhunytak hős eldődink,*“ készítette a procentorium 1828-ban.

Viszont, ha harcban állottak a nemzet fiai: tyrteusi szellemű harcidalokban fejezte ki buzditásait, pl. „*A tyrann érckezze büntetlen öl. kínoz rabláncáival.*“ Szövegét, dallamát készítette Fogarasi János. „*Árpád kardra szokott ivadéka,*“ készítette a procentorium 1831-ben.

Ugyszintén népies dalaiban hangot adott a nép közérzetének, örömeinek s bánatának. Az énekkar ifjú apostolai, mint lelkészek, tanítók, legátusok, supplicánsok elhordták a népdalokat a szélrózsa minden iránya felé, s mint a hajdankor hegedősei daloltak a nagyok palotáiban, épen úgy, mint a szegények kunyhóiban. És a nép elleste ajkaikról a kedves dalt, úgy hogy pár év múlva a Duna és Tisza vidékein mindenütt zengett a magyar nép ajkán: „*Nem úgy van már, mint volt régen, nem az a nap süt az égen.*“ És ennek buzditója: „*Megvirad még valaha,*“ „*A nyári folyóvíz télben megaluszik, Hajh de az én szívem soha meg nem nyugszik*“ stb. Mindkettőt készítette Terhes Sámuel, volt rimaszombati lelkész s gömöri esperes.

De leginkább kitűntek a nagyszámu halotti énekek készítésében, melyek egyszerűségökben is oly fenségesek, oly meghatóak voltak, hogy több azok közül a dalművészet mai fejlettsége mellett is megállná helyét, sőt bátran mondhatjuk azokat maradandó becsüeknek; s épen ezért csakhamar hazaszerte elterjedtek s használtattak prot. ref. közönségünk gyászünnepélyein, péld. „*Örökre fedez-e a sir*

engemet.“ Készítette Nagy József, volt cigándi lelkész 1813-ban. „*Sötét fellegek, melyek a jövődöt fedezitek be,*“ szövegét s dallamát készítette Fogarasi János 1828. „*Forró sóhajítások lelkemnek elszakgatott darabjai,*“ szövegét Csokonai, dallamát a procentorium készítette Fogarasi idejében. „*Szép hajnal emeld fel földünk felett,*“ szövegét Csokonai, dallamát pedig egy zeneértő sárospataki jogász készítette.

Az említetteken kívül a halotti énekek készítésében s összhangzatra kidolgozásában résztvettek: Gadóczy Pál, az *ezüsthangu* precentor, Árvai András, zeneértő karelnök, Váczy Pál, Gál István, Varga János, volt körösi tanár. Borsody József, Zitkey Tóth József protocántorok és Török Mózes, a szép hullámzó hangu precentor.

Ezen énekeket és dalokat használta az énekkar gyakori szerepléseinél, megannyi diadalkoszorút szerezve azokkal magának s dicsőséget főiskolánknak.

Ezen szereplések is a régi korban oly különösek, oly sajátágosak voltak, hogy aki azokat ma hallja vagy olvassa, nem csoda, ha azon kétsége támad, hogy a beszélő vagy ámitani akar, vagy maga van elámitva. Pedig azok mindig igazak! A következő alkalommal elmondok egyet a sok közül.

(Vége következik).

Orbán József.

KÖNYVBÍRÁLAT.

„**Templomi szöszék.**“ Közönséges, alkalmi és ünnepi egyházi beszédek. Irtá Madarász Imre, n.-k.-karcagi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, aljegyző és levéltárnok. II-ik füzet. Ára 1 frt. 20 kr. Karcag. 1882.

(Folytatás).

A XVI-ik szám alatt egy áldozócsütörtöki beszédet találunk, amaz igék alapján: „én vagyok az út, igazság és az élet; senki nem mehet az atyához, hanem én általam“ (Ján. XIV: 6). Örülök, hogy végre-valahára egy olyan beszéd is előkerül már ebben a füzetben, amelynek felosztása egészen jó és szövegszerű. Csakhogy a feltalálás dicsősége s a fáradtságos meditationak méltán kiérdemelt babérokoszorúja, itt sem illeti meg szerzőt, amennyiben maga a szöveg az, mely önként kínálja nekünk a felosztási iránypontokat. Csupán a kezünket kell kinyújtani, azonnal megvan a partitio: Jézus I-szor út; II-szor igazság; III-szor élet. De a könnyű győzelem feletti örömben aztán elfelejtett szerző egy bizonyos főgondolatot előkeresni s azt propositióba foglalva, az önként ajánlkozó részeket épen annak a bizonyítása és felvilágosítása végett venni fel. Mert hiszen ami itt mondatik: jertek istennek népe és a mennybenetel nagy ünnepén elmélkedjünk azon igazságról, *hogy Jézus út, igazság és élet*, még távolról sem propositio, hanem egyszerűen csak a textusnak emlegetése. Már pedig — én legalább a magam részéről — úgy gondolkozom, hogy a textus a nap, mely szétlővelli az ő sugarait; a propositio egy prizma, mely a sugarakat felfogja és egy gyúponban egyesíti; a részek a prizmának oldalai, melyek az egyes sugaraknak különböző színjátékával gyönyörködtetnek bennünket. Így a fentebbi hasonlat szerint épen az hiányzik, ami leg-

lényegesebb, maga a prizma, illetőleg az a gyúpont, melyben az igazságnak minden sugara egyesülve van. Amit pedig egy kevés figyelem mellett szintén olyan könnyű lett volna előállítani, mint az egyes részeket, ha t. i. a szöveg eme szavaira fekteti szerző a fősúlyt: „*senki nem mehet az atyához, hanem én általam*,” mert a vezérgondolat ebben van s a felvett partitio is egyedül akkor lesz találó és a mennybemenetel ünnepére alkalmazható, ha ezt a gondolatot fejezi ki egy alkalmas propositio.

Még kevesebb dicsőséget aratott szerző az egyes részek kidolgozásával, általában a beszéd tárgyalásával. Nem állíthatom ugyan, hogy az orthodox merengés talán olyan kicsapongásokra is elragadta, mint az előbbeni beszédnél; de aki a Herepei és Inczédi-féle bibliai magyarázatokat is elolvassa, ujdonságot és eredetiséget nem fog tulajdonítani szerzőnek. Ott van ugyanis a szöveg eképen magyarázva: „Jézus annyiban út, amennyiben közbenjáró Isten és emberek között; az igazság nem egyéb, mint valamely tárgy lényegének megfelelő ismeret. . . . Jézus tudományának legfőbb tárgya pedig az Isten lévén, itt az igazság az ő lényegéről való ismeretet teszi, tehát Jézus igazság, amennyiben Istenről egyedül ő általa szerezhetünk magunknak tiszta és világos ismeretet; végre Jézus élet, mivel ő szerezte meg számunkra az örökéletet, mire nélküle szintén nem juthatnánk el (L. ujtest. magy. Her. és Incz. I. köt. 618. lap). Szerző sem tett többet, mint ezeket az apró jegyzeteket kinyújtóztatta, terjengősségének eredendő bűnét beléjük fújta és az ő általánosan kedvelt lapidarizmusával kicifrázta. Szín, élet és elevenség nélküli az egész, amilyen beszédet Herepei és Inczédi után a legközönségesebb ember is összeüthet . . . akár kilo-száma minden vasárnapra. Igaz, hogy a magunk szegényes konyháján talán olykor-olykor megjárja az efajta soványabb eledel is (mikor milyen terem és kitől hogy telik!), de az irodalom sátora alatt nincsen annak absolut beese és értéke. Kár is őket oda hurcolni . . .

Az áldozócsötörtörtői tanítás után mindjárt egy ráduplicált predikáció következik a vasárnap megünnepléséről és a meg nem ünneplés következményeiről (XVII., XVIII. sz.). Nem új tárgy, nem is új nótá, erről beszél a krónika régóta. Többek között maga szerző is megfordult már ebben az eszmevilágban, midőn a „jajt kiáltó jeleket” elsírta (IV., V., VI. sz.), s bizonyára a nagymérvű erkölcstelenség és vallástalanság az oka, hogy azok a keservek újra feltámadtak szívében. Hát hiszen jól van, ha valaki éppen Zsodomában lakik s olyanokat tapasztal, hogy míg ő az üres templomnak ájtatosan predikál, addig a dorbézoló híveknek barna Jubál muzsikál és a gyülekezet vasárnapi istentiszteletébe a munkások szekérének zörgése, az ostor pattogása, meg a káromló és szitkozó szavak vegyülnek (156. lap), mint búsuló Niobe csak zokogja el az ő csendes panasztát, ha már azok ellen a fényes scandalumok ellen nem tud egyéb panaceát.

De hogy aztán ennek a témának az örve alatt a magunk kedélyhangulatát predikáljuk s abból a keresztyén szószékből ilyen prófétai sziporkákat hullassunk: Óh ártatlan gyermekkor! mily boldog is lehetnék én, ha a te keb-

leden nyughatnám; de így, midőn most az élet soknemű bajai, nehéz gondoljai, szent hivatali működésem sikerének bizonytalansága aggasztja lelkemet; majd a természeti csapások egyfelől, másfelől a lelki csapások, a szellemi nyomor, az erkölcstelenség és vallástalanság látása tépik, szaggatják életkedvem; vagy a gyakori gyász, a bánat és keserűség vérig sebezik érző szívemet, melyekre a vallástalan csak gúnnyal kacag és az istentelen hahotával felel: ugyan miben találhatnék igazi örömet, valódi boldogságot? Tán a mások örömeiben és boldogságában? Óh nem . . . mert általában mondván, sehol nem ismerek igazi örömet, sehol valódi boldogságot . . . Mikép lehetne igazi öröm, valódi boldogság a Sátán országában a Mammon uralma alatt?!“ (155. lap) hát az efajta istenigét éppen a keresztyén igehirdetés szempontjából kell elitélnünk. Annyival is inkább, „mert egy evangéliumi lelkésznek az a magasztos kötelessége, hogy bár körülesapkodják az élet zajló hullámai, s ő mégis békét, reményt, bátorságot és vigasztalást hirdet, ha szíve vérzik is . . . az a szeretet, melynek ügyét szolgálja, mindeneket eltűr, mindeneket elfedez.“ (L. Mitr. Egyh. sz. 32. lap). S az a mondvaesinált prófétai nagy fájdalom nem is egyéb, mint a Schoppenhauer philosophiájának síró csecsemője, melynek még a dajkája is azt a nótát fujja: „*das Leben ein Geschäft, das nicht die Kosten deckt*.“

A keserű alaphang, a pessimistikus világnézet mellett aztán, annak a fürge népies beszédnek a mustrája az egész, melynek hosszú levén a poráza, messzire nyúlik a lába. „Épen az a baja, hogy sok mindenfélével találkozik benne az ember.“ Most egy kis érdekes magyarázat, majd a mindennapi élet nagyon is ismeretes zajába ragad; itt egy frappans combinatio, amott egy szerencsés átmenet egyik tárgyról a másikra; most néhány pattogó mondat, majd néhány zsirpille következik; de amely az önkény hosszúra eresztett levén uszkál csápán“ (L. Mitr. Egyh. szónoklt. 98. l.). Jön először is egy kövér merengés a hajdani kegyes világról, mikor még a falu népe nem a sátán zsámolyát térdelte, hanem az Istent kereste; azután megzendül a boldogtalanság elegiája a nagy csapás és erkölesi romlottságnak miatta; lerajzoltatik egy pár karrikatura; kinyittatik az „apró miseriák“ kronikás könyve és bebizonnyittatik, hogy a vasárnap megünneplése egyrésztől a testi munkától való megszűnésben, másrésztől lelkünk üdvé keresésében áll. S amit szerző már egyszer elmondott, jóformán ugyanazon dolgokat variálja másodszor is, midőn előadja, hogy az a rossz vagy gonosz, mely a vasárnap meg nem ünneplőire várokozik: I-szor a testi erő megtörésében és a szellemi képesség eltompulásában áll, II-szor a családot, III-szor a társadalmat éri. Én azt hiszem, az ilyen hétszámra terjedő értekezések csak az árkusok számát szaporítják; de magának a beszédnek hatása és meggyőző ereje éppen azért nincs, mert a parázs apró szikrákban enyészik el s az egység és központ hiánya miatt a súly és nyomaték vész el. Bizonyára takarosabb is volna, épületesebb is lenne, ha szerző a kettőt együvé öntené olyformán, hogy az exordium kifejtené azt, amit az első beszéd két altétele olyan hosszasan magyaráz, s aztán jönne mindjárt a második beszéd propositioja és partitioja, úgy, amint azt szerző.

Péterfi Sándor után megalkotta (L. Péterfi S. Egyhb. III. füz. 63. lap és Madarász 166.). Természetesen újabb kidolgozással, egy kis gyilkos operatioval, elhagyván a sallangokat, az adott tíz levélből legalább is hatot.

(Vége következik).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Adomány és indítvány.** Főiskolánk igazgatóságához folyó hó 15-én, a következő tartalmu, nagybecsű levél érkezett: „Tekintetes Igazgatóság! *Bay Ilona* asszony ő nagysága (Debrecenből) szép történelmi ereklyéhez, egy *Rákóczy-féle asztalhoz* jutott s azt a sárospataki főiskola muzeumának ajándékozza. Az ügy közvetítésére engem kért fel, melynek következtében, van szerencsém ezt a tekint. igazgatóságnak tudomására hoznom s jelentenem, hogy az említett *Rákóczy-asztal* Sárospatakra szállításáról *Lehóczky Tivadar* úr (Munkácsról) fog gondoskodni.

Csekély véleményem szerint ez a *Bay Ilona* úrnő által ajándékozott asztal kezdetét és központját képezhetné egy *Rákóczy-muzeumnak*, melynek felállítására a legilletékesebb hely bizonyára Sárospatak, a *Rákóczyak* történetében oly nevezetes szerepvívó hely volna. Azért bátorodom a tek. igazgatóságot kérni, hogyha ez eszmét életrevalónak találja, méltóztassék azt felkarolni s megvalósításáról gondoskodni. A kegyeletes hazafias ügy bizonyára az egész nemzet rokonszenvével s érdeklődésével találkozónék. Hazafias tisztelettel Budapesten, 1882. július hó 13-án, *Szilágyi Sándor* az egyetemi könyvtár igazgatója a M. Tört. Társulat titkárja.“ — Úgy tudjuk, hogy e levél, amely önmagának fényes magyarázata, igazi benső örömet és lelkesedést idézett elő a tanári karban s az igazgatóságban, annyi is inkább, mert abban saját régóta dédelgetve ápoltt eszméjét oly helyről látja a tanári kar és igazgatóság helyeselve és mintegy szentesítve, ahol a tudományosan művelt történelmi érzék tiszta hazafias érzettel párosulva, szent érdekek hatása alatt munkálkodik. A *Rákóczy-ereklyék* gyűjtögetése eddigelé is kiváló gondját képezte főiskolánk igazgatóságának és arra rendelt hivatalnokainak; ama nagybecsű adomány s a hozzá csatolt nagyfontosságú indítvány pedig bizonyára sarkalni s egyúttal segíteni is fogja a szép és nagy eszme megérlelésében. Fogadja a nemeslelkű úrnő a lekötelező adományért, az országosan ismert tudós pedig annak közvetítéseért s hazafias indítványaért, e helyen is, tiszteletünket és köszönetünket. Adja Isten, hogy a nemzet, ennek fiai és leányai, a szent eszme megtestesítéseért, ahoz és önmagokhoz méltóan, lelkesedjenek. Felkérjük arra, már ez alkalommal is, a nagyközönség hazafias érdeklődését!

— **Szerencsétlenség és esdőszózat.** Az abauji ref. egyházmegyébe kebelezett *vajkóci* egyházközséget, múlt június 30-án, a legnagyobb mérvű szerencsétlenség érte. A nevezett napon ugyanis, az iskola tőszomszédságában levő koresmaépületben tűz ütött ki, az, pár óra alatt, csaknem az egész községet, abban az egyházi épületeket elhamvasztotta. A templomtető, harangláb leégett; a harangok lehullottak s hasznavehetetlenek lettek. A parochia tetőzete, a csűr kivételével, minden melléképület a lángok martaléka lett. A régen, egészen fából épített iskola, minden melléképületeivel együtt, *teljesen elpusztult*, s a tanító, Hollár

Endre, az iskolai felszereléseken kívül, a legnagyobb életveszély közt, csakis pár darab bútorát volt képes megmenteni, s egészen hajlék s kenyér nélkül maradt. Irtóztató a csapás, mely e szerencsétlen községet érte. Az egyházi épületek biztosítva nagyon csekély összegig voltak, úgy, hogy a biztosításért nyert összeg alig lesz elég a templomtető s parochia rendbeszedésére.

E lesúlytó szerencsétlenség közepette, mi, kiket ez ügy közelebbről érdekel, esdve kérjük a magyar nemzetséggel s a protestantizmus szent ügye iránt őszintén érdeklődőket: ne vonják meg annak idejében, e szerencsétlen egyházközségtől áldozatfilléreiket; annyi is inkább, mert a vajkóci ref. egyházközség, Abaujmegye legfelsőbb szélén, körülvéve szlávajkú néptől, csaknem az egyedüli, mely iskolájában a magyar nyelvet használja s tanítja; templomában magyar nyelven imádja Istenét; s az életben, a más vallásnak között is, a magyar nyelvet, a legnagyobb buzgalommal igyekszik terjeszteni; most pedig, különben ügybuzgó, de csaknem mindenétől megfosztott népe, önmagától, ügyei rendezésére, teljesen képtelen. F.-Céce, 1882. július 14.

Kovács Béla,

f.-cécei lelkész s a vajkóci egyház elválasztott lelkésze.

— **A csurgói gimnázium kiegészítésének ügye.** Mint lapunk legközelebbi számában említve volt, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, híret vévén a csurgói gimnázium kiegészítésére vonatkozó törekvéseknek, s ez irányban megindult lelkes mozgalmaknak, illetékes megbízottja útján, oda nyilatkozott, hogy a „800 forintos tanárokkal bírándó nyolc, osztályú gimnáziumot, mint ilyet, nem engedélyezendi.“ Most már, mint nekünk írják, szélesebb körben izgatnak *e nyilatkozat alapján*, a szóban forgó gimnázium ellen, s azzal riasztják a tanítató szüléket és tanulókat, hogy egészen kockázatos dolog lesz az illetők részéről a VII-ik osztálynak Csurgón leendő végezése. Sok szüle azért Pécsre vagy Kanizsára szándékozik vinni gyermekét, tanulmányainak tovább való folytatása végett. . . . Mi szeretjük hinni, hogy azok, kik ez iskola vezetésének élén állanak, egész erélylyel fognak fellépni ez ellenséges áramlattal szemben, annyi is inkább, mert ez izgatás, melyről itt van szó, közvetlenül protestáns önrendelkezési jogunk ellen van intézve, ami felett mi már csak azért is csudálkozunk, mert úgy tudjuk, hogy a minisztériumnak már eleve tudomása volt az egyházmegyének célzatáról, s midőn a kaposvári hatosztályú gimnáziumnak nyolcosztályúvá leendő kiegészítéseért folyamodtak, akkor az illetőket azzal utasította el, hogy „*ott van Csurgó!*“ Autonomiánk védelmezése egy kis kitartást bizonyára megérdemel, s a csurgóiak ne feledjék el, hogy ez a riasztás célzatos is lehet: ne ijedjenek meg azért tőle! . . .

— **Az alapok és alapítványok** ügyéről egy hosszabb tanulmányt kezdett meg *Fraknói Vilmos* a „Budapesti Szemlének“ már előbbi füzeteiben. Igazán kíváncsian vártuk annak befejezését, mely az említett folyóirat legközelebbi füzetében aztán meg is jelent. Fejtegetésének végeredménye az, hogy az alapok és alapítványok kizárólag a római kath. egyházat illetik jövőre is; mégpedig azon oknál fogva, mert azt eddig is ők használták. Reméli, hogy a törvényhozás is így fogja e kérdést eldönteni, már csak azért is, mert a parlamentarizmus sok mindent megtehet ugyan, de arra aztán már nincs hatalma, hogy a *multat a jövő kedvéért megtagadja*. Az egész tanulmányban, bármily szépen és nagy apparatussal van is írva különben, nekünk csak az tűnik fel nagymértékben, hogy tudós szerzője sok helyen szembeszökő módon hamisítja meg a forrásokat, melyekre hivatkozik; ahol pedig ezt nem teszi, ilyen formában bizonyít szorultságában: hogy ezt meg ezt állítsuk, ez nem ellenkezik okmányunk természetével, teljesen megfelelően arról, hogy a történetírás nem szellemes találgatásokból,

hanem világos tények felderítéséből és előterjesztéséből áll. Ily leverő és méltán elszomorító tapasztalatokkal szemben, örülnünk kell annak, hogy Orbán József, tisztársunknak, az „Alapok- és alapítványokról” szóló tanulmánya, közelebb második kiadásban is megjelent, s az elfogulatlan ítélok előtt talán részben ellensúlyozhatja a fentebbi véleménynek reánk, protestánsokra háramolható következményeit. Orbán Józsefnek említett műve, tetemesen meg bővített kiadás, melynek átlátszóságát és közérthetőségét jelentékenyen emeli az is, hogy szerzője ez új kiadáshoz egy tájékoztató fejezetet írt bevezetesképen. Ajánljuk e művet olvasóinknak nemcsak elolvasás, hanem minél szélesebb körben való terjesztés végett is. A történet meghamisítását, csak az elvitázhatatlan tényekre való hivatkozással akadályozhatjuk meg, s ezt tenni minden protestáns embernek kötelessége. Orbán J. tisztársunk műve 50 kr., s Trócsányi Bertalan bizományában kapható Sárospatakon.

— **A húsvéti cikke** bejelentett támadása Dr. Heiszler és Czelder részéről immár megjelent a „Figyelő”-ben, s e cikke írója most már azon helyzetben lesz, hogy megfélemlhet együttesen támadóinak, mihelyt tere jut e lapok hasábjain. Addig is Czelder Mártonnak csak ennyit: Komoly, tudományos kérdéseknek komoly férfiakhoz illő vitatásánál mindenekelőtt ügyeljünk arra, hogy *ne ferdítsünk*, ne csak roszakarathoz, de még csak figyelmetlenséghez se. Azt állítja Cz. M., hogy mi az úr Jézus betlehemi születését, feltámadását, mennybemenetelét *léha föltevéseknek* neveztük. Világos, hogy mi ezeket igazságoknak nem, hanem csak hitregéknek, *mythosoknak* tartjuk s mondtuk, már pedig azt csak Cz. M. úr is tudja, mi a kettő között a különbség. *Léha fölvetelnek* mi a II-ik cikk 2-ik hasábján azon fölvetelt neveztük és semmi mást, mely Jézus feltámadásának hitét azzal akarja kimagyarázni, hogy Jézust mint tetszhalottat temették el, s azért támadt fel, mert meg sem is halt voltaképpen. Nos hát Cz. úr *ezt* nem tartja velem együtt léha föltevésnek? S ha Cz. úr, ezen, tegyük fel felületes, figyelmetlen olvasásból származott *ferdítés* után így kiált fel: „*Lehet-e nagyobb léhaság és lelkiismeretlenség, mint az ily nyilatkozat?*” — eszünkbe jut az az ügyetlen hajigálódzó rosz gyerek, aki a meggondolatlanul felkapott követ társa fejét akarja bezúzni, de úgy hajít, hogy a felrepült kő saját fejére esik vissza. N—v.

— **Egy átruházási okmány.** Túl az örömnép mámorán, jegyezzünk a történelem számára. — Abban, hogy a sárospataki ref. egyház tornyában, a templomépítés százados évfordulóján, az elnémult régi órát új és szabatos nyelven beszélő óra váltotta fel: ennek az itt szóról-szóra közölt szépen írott okmánynak nem közönséges része van. Hadd álljon ez itt, az aláírottak nemes gondolkozásának bizonságául! „Aláírottak, úgy is, mint a Sárospatakon 1867—71. években létezett vadászati bérletszövetség még életben levő tagjai, úgy is, mint a jelenben is létező vadászati bérlet-társaság régi és új tagjai, mint a régi vadásztársulati vagyonok és hagyományok egyenes, jogos utazói, birtoklói, adjuk tudtára mindenkinek, akiket illet vagy illethet jelenben és jövőben, hogy mi, a körülmények számbavételével, a dolgok, viszonyok megfontolása mellett, a vadásztársaság által 1871. június 30-án a sárospataki népbankba, a még messze jövőben sem létesíthető „lövő-ház” építése és „lövész-egylet” alapítása céljából betett 217 frt. 22 kr. összeget, mely mai alólírt napig már 403 frt. 33 kr-ra növekedett, ezennel átadjuk, elajándékozuk a sárospataki ref. ecclesiának, következő meghatározások mellett: 1. A nemes ecclesia tekintetes presbyteriuma ezen 403 frt. 33 krnyi összeget, még lehető szaporulataival együtt, csatolja oda, a már tekintélyes összeget tevő toronyóra alapjához. 2. A közszükséglet képező toronyóra lehetőleg még e folyó 1882-ik

évben állíttassék fel. 3. Nyujtson segédkezet a nemes egyház és tek. presbyterium — amennyire lehet és telik — anyagilag is arra, hogy a toronyban a helybeli önkéntes tűzoltó-egylet egy tűzörségi szobát rendezhessen be. — Ezen ajándéklevelünket két eredeti példányban állítottuk ki. Egyike ezeknek betendő a nemes egyház kincses-ládájába, másika pedig a betéti könyv kicserélésekor nyugtaképen átadandó a betéti könyvet oly rég hűen őrző volt vadász-egyleti elnök, tek. Oláh Miklós úrnak. — Adja Isten, hogy eme mi segédelmünkkel is létrejövendő óra első kondulása jobb jövő jelzője legyen minden sárospataki lakosra, rang és felekezeti különbség nélkül. — Kelt Sárospatakon, 1882. esztendő január 23-án. — Németh László, id. Katona Zsigmond, Oláh Miklós, Szívos Mihály, Színyi Gerzson, Ujlaki István, Somossy Imre, Zimányi Ferenc, Somossy J., Goreczki S., Bukoveczky J., Dr. Rik G., Rácz B., Bötös J., Szabó I., Képes F., Dr. Kun Z., Dr. Lengyel E., Both I., ifj. Brzorád R., Pandák J., Kiss F., Rutay A., Kiss E., Janiga J., Both J.

— **A sárospataki állami tanítóképezdében** az 1882³/₄. iskolai évtől kezdve a tanfolyam négyéves lesz. Az 1882³/₄. iskolai év szeptember 1-én veszi kezdetét. Folyamodványok a képezdei igazgatósághoz címezve, aug. 25-ig nyújtandók be, következő mellékletekkel: a) iskolai bizonyítvány, b) keresztlevele, c) orvosi bizonyítvány, d) azok részéről, kik segélyben kívánnak részesülni: a szülők vagyoni állapotát előtűntető hatósági bizonyítvány.

Pályázat tanári állomásokra.

A csurgói ev. ref. 6. osztályu gimnáziumnak 8 osztályúvá kiegészítése elhatározatván, s a jövő 1882³/₄-ik tanévben a 7-ik osztály megnyitandó lévén: egy rendes és egy segéd-tanári állásra pályázat hirdettetik:

1. A rendes tanár a gimnáziumnak 1882³/₄. isk. évre 8 osztályúvá kiegészítése után tanítani fogja mint főtanárgyat a természettant, továbbá tanítani fog még mennyiség-tant, s egyik osztályban magyar nyelvet; azonban a jövő még átmeneti évben a nevezett tantárgyakon kívül tanítja a 4., 5., 6., 7. osztályban a történelmet. A rendes tanár fizetése évi 600 frt. és 200 frt. lakbér, vagy ahelyett szabad lakás, mely fizetés 5—5 évre 50 frttal 800 frtig emeltetik.

2. A segéd-tanár mint főtanárgyat tanítani fogja a négy alsó osztályban a szabadkézi és mértani rajzot, ezenkívül tanítani fog az I. és II. s a III. és IV. osztályban szépírást, s a gimnázium mindegyik osztályában éneket és testgyakorlatot, s kezeli a tápintézetet, s felügyel a bentlakókra. A segéd-tanár fizetése évi 400 frt. és az intézet épületében egy szobából álló lakás, fűtés, világítás, tisztogatással együtt; — a tápintézet vezetéseért pedig tápintézeti élelmezés. — Zenei ismeret, a zenei oktatást igénylők tanítása szempontjából, előnyös.

A pályázók tartoznak előéletük ismertetését, keresztelei, iskolai, s netáni szolgálati bizonyítványukat közölni, s felszerelt pályázati folyamodványukat alólírt-hoz aug. 15-ig beküldeni.

A megválasztott tanár a tanári nyugdíjintézetnek kötelezett tagja; állomását szeptember 1-én foglalja el, s a két első év próbaév, 3 év alatt pedig szaktárgyából tanári oklevelet tartozik szerezni. — Kelt Hedrahelyt, 1882. július 4.

Körmendy Sándor,
esperes.

3—2

Szerkesztői izenetek.

Az „Egy pár szó a Dunántúli Gáncsoló úrnak” című cikk írójának. Pápa. Kérjük nevének a szerkesztőséggel való közlésére; mert erre minden körülmények közt szükségünk van. Ha ez megtörténik, a helyreigazítást aztán névtelenül is közölhetjük. — K. F. úrnak. Gyűd. Csak még egy szám, s azzal sorbajön.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A megütközés oka.” Bierbrunner G. „Előkészítő heti énekeinkről.” Ivánka S. „Visszapillantás a sárospataki főiskolai énekar történeti multjára.” (Vége). Orbán J. „Templomi szószerk.” (Könyvbírálat, vége). „Vegyes közlemények.”

A megütközés oka.

(Vége).

Legkeményebb nyelvezettel találkozunk az ezen irányú művekben ott, ahol azoknak szerzői Jézus testi feltámadásáról beszélnek. Baltzer Ede például az ő „Erklärungen der vier Evangelien” című könyvében azon fejezeteket, melyek Jézus feltámadását tárgyalják, e felirattal látta el: „A feltámadás mondaja.” És a negyedik evangelium magyarázatánál e cím alatt többek közt így szól: „Az evangeliumok különféle közlései a feltámadásról oly ellenmondók és oly lehetlenségekkel vannak azok átszöve, hogy már ezáltal is kétségbevonhatlanul a monda jellemét mutatják fel azok.”

Richard von der Alm pedig e tekintetben még Pál apostolnak sem hisz, mert — ugymond — midőn ő első levelét írta Korinthusba, a feltámadás óta már 26 év múlt el; mindenesetre oly nagy időszak, melyben bő alkalom nyújtott arra, hogy a mythos kifejlődjék. A feltámadásnak fő-ellenbizonyítékát különben ő azon körülményben találja, hogy a feltámadott Jézus nem jelent meg a kilátásba helyezett dicsőséggel, nevezetesen mennyei angyalok sokaságától környezve, hanem csak mint hatalom nélküli árnyék tünedezik fel itt-ott az áhitatos képzelet előtt.

Még Dr. Kalthoff is, a „Gartenlaube” mult évi folyamában, „Der Kulturkampf in der protestantischen Kirche” feliratu cikksorozatában, Krisztus közbenjárói tisztére vonatkozólag emígy combinál: „Luther egykor lerázta ugyan magáról, az egyháznak a szentekre, mint természetfeletti üdvközvetítőkre vonatkozó hitét, de már az Isten-embernek helyettesítő érdemeiben való hiten nem birta túltenni magát. Az egyház Krisztusa az orthodox lutheranismusnál azon helyet foglalta el, melyet azelőtt az egyházi szentek foglaltak volt el.”

Mindezek Strausz nyomdokán járnak, ki tudvalóleg Jézusról a következő nézetben van: „Bár-

mily magasan álljon is Krisztus azok közül, kik az emberiségnek tisztábban és érthetőbben ábrázolták ki azt, hogy mivé legyen, e tekintetben ő mégsem volt sem az első, sem az utolsó, hanem, valamint Izraelben és Hellasban, a Ganges és Oxus partjain voltak elődei, úgy utódok nélkül sem maradt; sőt amaz eszménykép ő utána még tovább fejlődött, még többoldaluvá tétetett s annak különféle jellemvonásai még helyesebb öszhangzásba hozattak.”

Azt mondhatná azonban valaki, hogy az itt érintett egyének mind Krisztus- és Istentagadók s azért azoknak nézetök elutasítandó. Jó! Nézzük még meg hát, legalább kíváncsiságból, a finom érzetű Hasét. Ennek dogmatikájában, sok más között, a következő helyre akadunk: „Az egyházi tan, mely az ó-kornak valamennyi mythológiájában kisebb-nagyobb homályosságu típusokat talál, azon hitet, hogy az emberiség isteni természetű és hivatásu, s hogy ezen hivatás Krisztusban teljes tökéletességét érte el, az emberré lett Istenről szóló s félreértett symbolumban mégis híven megőrizte. Ideje azonban már egyszer, az emberiség közjávára elismerni azt, hogy, Krisztus példája szerint, minden ember fia, amennyire csak lehet, Isten fiává legyen. Az egyházi tan azon átmenetet, melyet egykor a világtörténelemben képezett, jelenleg még a néptanításban képviselheti. De ha az emberben egyrészt az isteni hasonmásra vonatkozó hit már felébresztetett, másrészt pedig a Jézus életében istenített emberiség, történelmileg szemünk elé állított, már ezzel magától meg van találva az átmenet arra a felemelkedett hitre, mely szerint Jézus követésében a mi isteni rendeltetésünk valósul meg, s Jézus imádása helyébe, mely az egyházban is — magasabb lévén, mint a szentek imádása — csak a Krisztusban működő istenséget illette tulajdonképen, azonnal az a vallásos szeretet fog lépni, mely szeretet volt kétségkívül a legmagasabb amaz imádásban is.”

De elég immár a hosszadalmas és talán unal-

mas idézésekből. Úgyis csak azért bátorkodtam azokat felhozni, hogy lássák, miszerint közöttük nem egy van olyan, amely sokkal merészebb beszédű és régibb is, mint e lapokban megjelent „A husvéti igazság“ feliratu cikksorozat. Azért idéztem, hogy mintegy dióhéjban észlelhető legyen, hogy mind e nézetek azt vallják, „Hogy Istennek működése a világban benső és törvényszerű, folytonos és összefüggő; olyan, amely szerint a csodáknak, ezen külső és szakadozott beavatkozásoknak, a világban nincs helye.“ Hogy belőlük is azon meggyőződést merithetjük, hogy a keresztyénség legbensőbb magva: Krisztus természetfeletti születése, csodatettei, feltámadása és mennybemenetele a történetiséti vizsgálódások által is sértetlenül eszményi igazságok maradnak, bármennyire kérdésbe van is téve különben azoknak tapasztalati valósága és külső ténylegessége. Hogy ezek is mutatják, hogy a keresztyén vallás nem holt betű, hanem lélek és élet; oly nemes élet, amelylyel karöltve jár a nemes harc az igazság keresése érdekében, és hogy a megítámadott „Husvéti igazság“ feliratu cikksorozat sem vétkezett oly mértékben, midőn e harcban részt akart venni, hogy megütközésre szolgáltatathatott volna okot.

De nem! Van a kérdéses cikksorozatban mégis valami, mi megütközésre szolgálhat okot. Az a külső körülmény, hogy, mint husvéti cikk, még nem divatos — ez az ő bűne. Nagy ünnepekre, bármi elfogulatlan s kijózanodott gondolkozók legyünk is, egyházi lapokban nem a vallási igazságok itészeteti boncolását várjuk, hanem vallásos ömlengést. Hiszen ezt teszik még a politikai napi lapok is, melyeknek feladatuk pedig egészen más természetű, mint az egyházi lapoké.

Előttem fekszik egy hazai napilap példánya, mult évi dec. 24-ről írt karácsonyi cikkével, melynek bevezetése így hangzik: „Minden ember keblében él a belső öszhangzás, azaz egy ismeretlen, kimondhatlan boldogság utáni vágy. És mit lelkének egész erejével elérni törekszik — a békét, az öszhangzatot, az eszményi tökéletességet — azt az emberiség a világtörténelemben keresi. A jelen mindig köznapi, prózai, de messze távolban feltündököl, bár homályos vonásokban, de körülragyogva mennyei világosságtól, egy tündérmű csodateljes fenségben és szépségben. A jövő ezen bűvészi képének elérése után törekszünk mindnyájan. Az emberiség egy boldogító eszményről való álma, egy elérhetlen és végetlen harmonia utáni vágya, ez képezi minden vallás és minden költészet kiapadhatlan kútforrását. Emez eszmény megvalósulása volna azon megváltás, melynek eszméje a népek vallásos öntudatában él! Ez volna Istennek amaz országa, melyről szent könyveink szólnak.“

Ime, ily hangokat várunk még most, nagy ünnepeink alkalmával, annál is inkább, mert a vallási téren, fenkölt hangon, akkor is szólhatunk, ha elfogulatlan vizsgálói vagyunk is a vallási kérdéseknek. Példa erre Dr. Schwarz Károly, kinek egyik husvéti predikációjából, bátorkodom még, befejezésül a következő szavakat felemlíteni: „S mégis, midőn Jézus magáról azt mondja: „Én vagyok a feltámadás és az élet,“ ez alatt nem pusztán az első husvét reggelén történt feltámadását, hanem egyszersmind az ő végnélküli, az egyházban folytonosan tartó életét, a tévely és babona halálából és éjjeléből való feltámadását s az emberiség szellemében való megdicsőülését érthette... Mily gyakran ismétlődött pedig az éjjeli sötétség a keresztyén egyházban, amaz első hajnalodás után! Mily sokszor szállott le ismét a feltámadottnak fényalakja a sirba! Az érzéki képzelődés és a holt betű sirjába! És mily óriási kő gördítettett arra! A papi uralom, a hitkényszer, az Auto-da-fé köve! És a kő lepecsételtetett a hitvallások által és örök rendeltettek, hogy azt őrizzék! De az Úr azért csak mindig feltámadott! De a kő azért csak legördítettetett és az örök szétfutottak! És az emberiséghez, mely sirjához zárándokolt, ez a szó intéztetett: „Mit keresitek az élőket a halottak között? Az, ki után vágyodtok, feltámadott! És a pártok kárhozzatási zaján és az egyházak és hitvallások harcán keresztül is hangzott az Úrnak eme szava: „Békeség néktek!“

Azért, ha az a „Husvéti igazság — más időre tartván fel az itészeteti boncolást — ily alakban, ily szellemben és ilyen hangulattal jelent volna meg, legfeljebb is azt gondoltuk volna, hogy nincsen baj sem Sárospatakon sem Debrecenben, sem Felsőbányán, hanem Rómában s az egész cikksorozat, szerény nézetem szerint, legtávolabbról sem adott volna alkalmat és okot a megütközésre.

Bierbrunner Gusztáv.

T Á R C A.

Előkészítő heti énekeinkről.

A magyar ref. egyház énekei között, az ugynevezett bűnbánó heti — helyesebben előkészítő heti — énekeknek kiváló szerepük és feladatuk van. E tekintetben kevés készlet áll rendelkezés alatt. A meglevő ily tárgyú énekek mind tartalomra, mind szerkezetre a középszerűség színvonalán állanak; itt-ott észlelhetők azokban az ódonszerű felfogások, melyek a mai emelkedettebb hitelvek s nézetek szempontjából tekintve, eltörpülnek, hatástalanokká válnak. Némelyikben a héber felfogás szerinti Isten, mint haragos földi lény szerepel, ki a kegyelmet, bűnbocsánatot nem a maga jóakaratából s nem is a megtérni vágyó kebel iránti könyörületből, hanem csak a közbenjáró érdemeért adja, ki sujtol, ostoroz,

ki előtt mintegy a porban csúszva, mint a földi zsarnokok előtt, lehetséges bűnbevallást tenni. Ily felfogással szemben más irányt kell követnünk az előkészítő heti énekek szerkesztésénél. A nép erkölcsi életére mindenekfelett ezen énekek szoktak kiváló befolyást gyakorolni, csak hogy a szöveg kidolgozásánál a bűnvalló ne úgy állíttassék Istennel szemben, mint az ős héber nép Jehovájával állott, hanem úgy, mint Jézus tanítá; tehát mint a megtérő bűnösöket keblére ölelő édes mennyei Atyával lehet szemben állani.

Az oly kifejezések, minők láthatók p. o. a 162. dics. 2., 4., 5., vagy a 163. dics. 3., 6., 7., 8. és a 164. dics. 1., 4. verseiben, mindenáron kerülendők. Mennyivel szerencsésebb kivitelű ezeknél a 108. dicséret? Magasztosabb tárgy a nép erkölcsi nemes érzelmeinek nemesbitésére, fokozására alig képzelhető, mint a bűnbánás szükségességének, az egyéni gyarlóságoknak éreztetése, csak hogy ez a szív mélyéből kifolyólag, meghatólag s hitelveink méltóságához illőleg dolgoztassék föl. E részben megkísérlettük gyöngye erőnköt egy pár előkészítő heti ének bemutatásával, mert vallásos költőinkkel szemben ennek szükségét tapasztaltuk. Vajha kibontakoznának azon egyéni egyoldalúságban tévedező irányból, mit az újabb énekek műfordításánál, főleg ott a bércek hazájában működő énekügyi harcosok részéről észlelünk, s mi, fájdalom, az új énekes-könyvre nézve csak eredmény nélküli, tudományosan tett szárnypróbálgatásnak tekinthető ez idő szerint.

A nép vallásos érzelmét elvont, nehéz formák sulya alatt nyögő műfordítások sohasem fogják fejleszteni — ez sohasem felejtendő — ha hatni akarunk lelkületére, ismerni kell annak szellemi látkörét, felfogását, s bele kell tudni képzelni magunkat saját helyzetébe, eltalálni annak kebelbaját, lelke fájdalmát, s viszhangoztatni azt úgy, hogy nála a szív húrjai tartós rezgésbe jöjjenek, s az eredmény biztos legyen érzelme világában. Mennyire közelíti ezen igénytelen mutatvány az itt felemlítetteket, annak megítélését a vallásos keblekre bizzuk.

Bűnbánati ének.

— Új dallamra. —

Lelkem egét bánat felleg borítja,
Mert szívemet a bűnértet búsítja;
Emésztetek gyarlóságim s a bűnök,
Bár a jóra törekedni nem szűnök.

Fáj a szívem, mert sok olyat is tettem,
Mikkel Atyám! te ellened vétettem.
Azért hozzád bűnbánattal járulok,
S bocsánatért jószágodhoz fordulok.

Kebelemből fölszáll sokszor bús sohaj,
Óh mert gyakran bántja azt sok földi baj.
Ha ilyenkor lelkem hozzád emelem,
Sok teherből megkönnyül a kebelem!

Itt e földön az lesz nyugodt, a mig él,
Óh jó Atyám, ki benned hisz és remél;
S ki törvényid tiszteli és megtartja,
Annak egykor jutalmát is aratja.

Én Istenem, könnyebbülve megyek el
E szent házból, mert tudom, hogy nem hagy sz el.
Küldd el hozzám a te áldott lelkeket,
Hogy segítsen híven élni engemet.

Én Istenem, óh én erős Istenem!
Egyedül csak téged keres a lelkem;
Téged keres, mert vigaszom csak te vagy,
Kérlek azért, hogy engemet el ne hagyj.

Sok gyarlóság terheli az én lelkem,
De nem is hagy soha nyugton az engem;
Jóra, szépre törekedném, de mit ér,
Ha erőtlén nálam a test és a vér!?

Törvényidet én sokszor nem követtem,
Gyarlóságból sokak ellen vétettem;
Nem tagadom, mert szívemet ismered;
Kérlek azért, hogy ne vond meg szent kegyed.

Hervadt virág a harmatért mint eped,
Ugy ohajtja az én lelkem Szentlelked.
Küldd el Atyám! erősítsen az engem,
Néked ezért dicséne kem elzengem.

Én Istenem! oh én erős Istenem!
Ki vigasztal, ki bátorít ha te nem?
Segíts engem a bűnöket kerülni,
Téged félni, benned bízni s remélni!

Ivánka Sámuel.

Visszapillantás a sárospataki főiskolai énekkar multjára.

(Vége).

1783-ban, november 20-án, 22 csinosan öltözött ifju alak áll a főiskola nagy kapuja előtt, mindenik kezében egy csinosan bekötött kapesos könyv van, melyet *melodiarium*-nak neveznek, melybe, ha belepillantanánk, különös alakú zsoltári hangjegyeket láthatnánk azokban. Ugy látszik valakire várakoznak s útra készülnek. Ha valaki kérdené: Kik azok? egyszerűen azon feleletet nyerné, hogy: *thronodisták* vagy temető deákok, mennek Liskára. Özv. Elek Salamonné asszony temetésére. A 22 ifju közül 16 khórustag, 6 pedig *dischoralis*, vagyis nem kartag, hanem az ünnepély díszítése végett megy a kartagokkal.

Azonban az a várt valaki megérkezik. Ez tiszteletes *Szokoljai István* uram, a *cantus prézes* és *primarius dedk*. Nagy szó, a tekintély ama korában, midőn egy theologus oly magasan állott egy gimnázialista felett, mint az árbo c a hajó pezsgő népe felett. A primariusnak pedig egy szava, egy tekintete elég volt, hogy elnémuljon előtte, még a szenvedély és makacsság is. Teljes díszben volt felöltözve.

Öltözte bokaig erő fekete tóga, fényes merino kelméből, elől fekete selyem gombokkal és selyem sinórzattal ellátva. E felett volt a rókatorkos mente, zöld kelméből, hasonló színű sinórzattal kihányva, s elől hosszú selyem sinórral összekötve, míg belésén a tógának fekete kásztort, a mentének színes vелеzdet lehetett megpillantani. Fején feltűrt fekete kalapot, ugynevezett „figarot,” lábán fényes csattos cipőt viselt. Hosszu haja farkocsba volt fonva s hátul lebocsátva. A 22 ifju mind hasonlóan volt öltözve, azon külömbiséggel, hogy tógájok és mentéjük olcsóbb kelméből volt és sinórzata nem selyem-, hanem szőrből való kötve, s lábukon nem csattos cipőt, hanem magyar sarut viseltek, s egynémelyiknek haja görbe fésűvel volt lefoglalva, s vállára szabadon lebocsátva. Később 1796-ban özv. Kálnásiné asszony, erdőbényei úrhölgy, a 16 kartag részére egyenlő tógákat csináltatott. Az ifju úde arcok eme félig méltóságos, félig nevetséges öltözettel oly sajátos elentétet képeztek, mintha a tavasz virágaira komor őszi köd borult volna.

A jelen kor, ha mai nap ily komolyan, nevetséges öltözetben, egy ifju deákot látna, kétségkívül azt mondaná reá, hogy a humanissime vagy fejbeli defectusban szenved, vagy édes bortól részegedett meg.

De akkor ez öltözet igen szépnek s méltóságosnak tetszett, s nagy sajnálattal vették, midőn azt az igazgatóság e század első tizedében betiltotta. Ekkor egyenruhái az

egyszerű fekete tógát szabták meg, a „figarót“ pedig magastetejű kalap váltotta fel.

A hatalmas férfiú megérkezvén, kiadá a parancsot, hogy miután csak egy szekér van, a protocantor, 2 procantor, és 1 mercurius vele fognak menni szekeren, a többiek pedig két procantor vezetése alatt gyalog mennek.

Az úton, mint mindenütt, hol 20—22 fiatal ember együtt van, megeredtek a tréfák és élcelések.

Egy negédes accantista, ki büszke volt szép hangjára, oda szól egy vén discantistának latinul — mert magyarul nem szabad volt beszélni, 2 kr. büntetése alatt — si vocem haberes, nulla prior ales foret: ha szép hangod volna, te lennél a madarak királya; mire a discantista elmésen visszavág: cave frater gutta ne cavet nasum; magyarul: vigyázz öcsém, mert az eső beleesik az orrodba. Hihetőleg a humanissimének rövidre volt szabva az orra. Meg van írva szórólszóra, de egy későbbi kéz talán illemtelennek találván, kitörölte. Pedig nincs benne semmi illemtelen. Legfőlebb azt mutatja, hogy az ifju ember kedélyvilága száz évvel ezelőtt épenolyan volt, mint ma.

A kitűzött helyre megérkezvén, a nem kartagok a halottas háznál a ravatalt elkészítették, s ünnepélyes öltözetben körülállották, a kartagok pedig a ravatal előtt helyet foglaltak. A gyászszertartást az énekkar nyitotta meg egy sirénekkal, azután egy subkantor egy imát mondott, azután az elhunyt a templomba vitetett, hol szónoklatok és éneklések képezték a gyászünnepélyt, míg végre az elhunyt a nem kartagok által örök nyughelyére vitetett.

Ugyaníly rendben folytak le az ugynevezett *euodiu-mok* vagy örömmünnepélyek, p. o. templomszentelések, beigatások, emlékünnepélyek, melyeken szereplő kartagok *euo-distáknak* nevezettek.

Az ily szereplésekért minden kartag, minden mértföld után, ha szekeren vitettek s ha az idő kellemes volt, kapott 10 dénárt, ha kellemetlen volt 20 dénárt. Ha pedig gyalog mentek s az út és idő kellemes volt, minden mértföldre kaptak 20 dénárt, ha kellemetlen volt 40 dénárt. A mértföldök menet-jövet számítottak, vagyis Liszka 2 mértföldnek vétetett. A protokantorok 2 annyit, az elnök 4 annyit kapott; a felmaradt pénzösszeg pedig a chorus pénztárába tétetett, melylyel félév végén szintén osztottak.

A rend felett a prokantorok örködtek, kik a kihágókat az elnöknek bejelentették, s az elnök azokat a procantoriumban a kihágás fokozatához mérten megbüntette. De erre ritkán volt szükség. A rendszeretet, erkölcsi érzet, törvénytisztelet annyira mély gyökeret vert e kis társulatban, hogy egy évtizeden keresztül alig jött elő két-három kihágási eset, komolyabb kihágás pedig, hol a törvény szigorát, az énekkarból való kitiltással kellett alkalmazni, 1782—1848-ig csupán 3 eset fordult elő.

És épen ez volt oka annak, hogy minden iskolatag, theologus, úgy mint jogász, ki képességet érzett magában az ének- és dalművészetre, vágyva-vágyott tagjává lenni azon testületnek, melynek körében oly sok szép kellemes órát, ártatlan öröm közt lehetett eltölteni, s hol működéséért az elismerés koszorúja várakozott reá.

S innen van, hogy a sárospataki énekkar annyi sok nagy férfit mutathat fel 100 éves történetében, amennyit a

hazában kétségkívül egyetlen daltársulat sem. Bárczafalvi Szabó Dávid, Váradi Gerzson, Mokri Bénéjmin, híres tanárok; Palóczy László, a régi országgyűlések élő történelme; Terhes Sámuel, a költői kedélyű tudós esperes, több közkedvességű dal szerzője; *Péchy László*, Szabolcsmegye híres alispánja; Fogarassy János, híres tudósunk, több érzelmdús dal szövegének s dallamának szerzője; Kálniczky Benedek, Molnár István, Zsarnay Lajos, híres tanáraink; Varga János, tanár és író; Pataky János, nagyhírű szigeti jogtanár; Egressy Béni, a szózat dallamának halhatatlan szerzője, ki a magyar népdalokba a magasabb művészet dallamát legelső önté be; Erdélyi János, felejthetetlen nagy tanárunk; Tompa Mihály, halhatatlan költőnk; Tóth Péter, Buj szelleműs lelkésze; Maklári Pap Lajos, Berzéte tudós lelkésze, kinek nagy érdeme van az énekkar régi darabjainak összegyűjtésében és a zsoltári énekek kidolgozásában; Finkey Pál és Finkey József, jeles tanáraink; Soós Miklós, költői szellemű hanvai lelkész. Mindezek az elhunytak közül. Az élők közül Lovass Sámuel, Torna örökké vidámkedélyű esperese; Kiss Áron, Porcsalma tudós esperes-lelkésze; Horváth István, Beregmegye főispánja; Borsodi József, Simoni tudós lelkésze; Szentpéteri Sámuel, Pelsőc híres esperes-lelkész; Dezső Lajos, képezdei igazgató; Zsindely István, Nemes Ferenc, Radácsi György, Molnár Lajos, tanárok és számosan élő jeleseink közül, kiket mind elsorolni sem hely, sem idő.

Legrégibb tagja pedig az énekkarnak Török Mózes, senyői lelkész 1821-től; Lovass Sámuel 1821. 2-ik félvétől; Vadászi István, paraszniai lelkész 1826.; Borsodi József 1827-től; Persenczki János, toronyai lelkész 1829-től; Horváth Sámuel, nemesbikki lelkész 1830-tól; Fehérváry József, vári lelkész 1831-től. Némi szerénységnak látszik ugyan, de az időrend kérlelhetlen logikája követeli kimondanom, hogy ezután én következem, ki már 1832-ben és így épen félszázaddal ezelőtt léptem be, mint gyermek az énekkar előttem bámulva csodált tagjai közzé, s midőn a szép hangú Török Mózes gyönyörűen hullámzó hangjával a fellegekben járt, én mellette, mint gyermek véghetetlen vékony hangon, mint octavista a kaszás csillagig feljártam, majd mint közkantor, majd mint precentor működtem e kedves körben s őszintén mondhatom, hogy itt töltött éveimet ifju korom legszebb emlékei közzé számítom, s azt hiszem, oda számítják mindazok, kiknek szerencsájök volt valaha eme szívet és lelket egyaránt képző eleven kedélyű társulatban résztvenni.

Háttra volna még, hogy elmondanám az énekkar életműködését *Apáthy János*, *Kriesch Ferenc* és *Ivánka Sámuel* zenetanárok alatt. De erre e lapokban nincs hely.

Híven elbeszéli azt különben is az énekkar története mindazoknak, kik nem sajnálnak néhány fillért áldozni az énekkar műveltségi fejlődésének előmozdítására. Csupán annyit említek meg, hogy Apáthy János volt az énekkarnak első reformátora, ő ismertette azt meg legelsőbben a dalművészet elemeivel. Kriesch Ferenc nyitotta fel előtte a magasabb dalművészet csarnokát Ivánka Sámuel pedig bevezette az ének- és dalművészet fenséges templomába, hol becsülettel állja meg helyét a hazai országos dalegyletek között mind e mai napig.

És még egy lényeges dolgot tartok szükségesnek az énekkar érdekében felemlíteni. Nevezetesen:

Mindnyáján tudjuk azt, hogy az énekkar élete annyi száakkal van összeszöve főiskolánk életével, hogy ha az énekkart főiskolánk köréből kiszakasztanák, egyrésről csak tetemes áldozattal tölthetné be főiskolánk kulturális hivatásának egyik leglényegesebb részét: a vallás-erkölcsi nevelés magas feladatát; másrésről egyházi és iskolai ünnepélyei sok tekintetben nélkülöznek ama magasabb aesthetikai hatást, melyet azoknak az ének- és dalművészet lélekemelő öszhangja kölcsönöz. Épenezért az énekkar műveltségi előhaladása nagy mértékben érdekében áll főiskolánknak és egyházkerületünknek is. Miután pedig az énekkar műveltségi szükségai a hazai dalművészet gyors fejlődése folytán évről-évre szaporodnak, melyek elől többé kitérnie nem is lehet: erkölcsi kötelessége főiskolánknak s egyházkerületünknek e fejlődést az eddiginél tetemesb áldozattal is elősegélni, s legalább 2—300 forintot évenként annak részére költségvetésébe felvenni, hogy ne kényszeríttessék az énekkar mindannyiszor idegen pártfogók segélyét igénybe venni, valahányszor önműveltségét egy lépéssel előbbre vinni akarja.

Mondják, a fenix madár, a letűnt és haladó századok jelképe, ha ideje betölt, megégette magát a nap templomában, de hamvaiból új fenix kelt ki, mely tovább folytatta halhatatlan életét: engedje meg a gondviselés, hogy a sárospataki énekkar, mely minden évben mintegy felémészti önmagát, de hamvaiból ismét minden újjuló évvel új életre kél, a jövő században, melynek hajnala reményteljesen derült fel fölötte, fokozott sikerrel töltse be hivatását s folytassa halhatatlan életét a messze időig, saját magának erkölcsi művelésére, nevelésére, főiskolánknak s egyházkerületünknek dicsőségére.

Orbán József.

KÖNYVBÍRÁLAT.

„Templomi szószer.” *Közönséges, alkalmi és ünnepi egyházi beszédek. Irta Madarász Imre, n.-k.-karcagi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, aljegyző és levéltárnok. II-ik füzet. Ára 1 frt. 20 kr. Karcag. 1882.* (Vége).

Végezetre — Efezeus I: 13—14. verse alapján — egy pünkössti alkalomra szóló beszéd zárja be a füzetet (XIX. sz.), melyben szerző arról elmélkedik, *hogy a szentlélek kitöltése csakugyan záloga a mi örökségünknek*, vagyis I-szor záloga annak, hogy azon isteni ígéretek, melyek együttvéve lelki örökségünket képezik, bizonynyal teljesülnek is; II-szor záloga annak, hogy a Jézustól reánk hagyott vallásunk és egyházunk nem vész el soha, hanem megmarad mindörökké. Egy kis dogmatikus elmefuttatás az egész, azon a kényelmes ösvényen, melynek rózsáit és virágait egyedül a sűrű bibliai idézetek alkotják. Se nem jobb, se nem rosszabb, mint az ő 18 testvére, nem igen látszik rajta az instructio fáradalma. Mint csaknem mindenütt, úgy itt is kiszakított szerző a bibliából egy vékony mondatot, arra aztán felépített egy egész tant, anélkül, hogy a szöveget exegetálni és medítni még csak meg is kísérelte volna.

Mert hiszen a felvett szentírásbéli helynek nem az a lényege, hogy az isteni ígéretek teljesülni fognak s ami egyházunk és vallásunk mindörökké megmarad; hanem, igenis, azt mondja Pál az Efezusbelieknek: minekutánna hallottátok az igazság beszédét és akiben (t. i. Jézusban) hittetek, elpecsételtettetek az ígélet szent lelkével; ki a mi örökségünknek záloga, az ő szerzett tulajdonának megváltására, az ő dicsőségének dicséretére. Tehát, ha talán a propositio szószerint ott van is a szövegben, de már a partitio egészen a szabad phantasia szerint született, anélkül, hogy a textusnak arra befolyása volna s magának a beszédnek szellemi iránya a szöveg intentiojából következne. Ez organikus hibán kívül aztán még alakilag sem állhat meg sem a propositio, sem pedig a partitio. Határozatlan is, bő is mind a kettő; s míg a felállított propositioban nincs kimérve az a határ, ameddig a tárgy boncolásánál menni lehet, addig a partitio tulajdonképen annak a zavaros teoriának a mutatványa, mely realis és formalis felosztást különböztet meg, a beszédet ugyan részekre darabolja; de hát a lényeg — hogy t. i. miért is záloga hát a szentlélek a lelki örökségnek — egészen érintetlenül marad. Ráadásul kíváncsi vagyok reá, vajjon hány százra is terjedhetne hát az a predikáció, mely a lelkiörökségre vonatkozó isteni ígéretek a bibliából mind egy szálígi kikeresné s azt a Madarász bőbeszédével egész kimerítőleg előadná. Általában úgy szerkezetére mint tartalmára nézve gyarlósággal teljes dolgozat ez is. A pünkössti esemény... a sebesen zúgó szél, villámlás és mennydörgés emlegettetik ugyan; de azt a lelkesítő hangot, melyen egykor Péter predikált, nem hallom; a „kettős tüzes nyelveket” nem látom; ezt a beszédet a füzet koronájának se találom.

Ime tisztelt olvasó, itt van Madarásznak mind a 19 predikációja. Nem hagytam el belőle egyet sem, többé-kevésbé mindeniket bemutattam az őket leginkább jellemző hiányokkal és fogyatkozásokkal. Amennyire szegény tárházamtól telt, saját nézetem és felfogásom alapján, igyekeztem a valódi értékét feltüntetni s ítéletemet lehetőleg indokolni. Izlésemet és meggyőződésemet a közvélemény hivatott képviselőjének tekinteni nem akarom; sem pedig e beszédek ismertetését nem azért kíséreltem meg, mintha talán az egyenes beszédért már egy izben nekem tulajdonított olesó babérokat felfrissíteni, valami rettenes nagy kedvem volna. Hanem hát elővettem és áttanulmányoztam ezt a füzetet már csak azért is, mert a „Debreceni prot. lap” kritikusa egekig magasztalta; irodalmunkra nézve nyereségnek tartotta; a lelkészi kar ifjabb tagjainak és a hittanhallgató ifjúságnak figyelmébe melegen ajánlotta, hogy tanulják meg belőle „azon bölcsesség által korlátolt tüzet, melynek az ő beszédekben is szükségképen égnie kell” (L. Debr. prot. lap 1882. évf. 4. sz.). S így némileg mintegy indittatva is éreztem magamat, az én, bár meglehetősen szegény, de annál több fáradságomba került tanulmányommal, abból az igénytelen körből adni egy őszinte visszhangot, amelynek figyelmébe a munka ajánlatott. Megvallo: azokat a jeles tulajdonokat, amiket a nevezett lap kritikusa Madarásznak tulajdonít, sem a futtában írott kritikában kimutatva nem láttam, sem pedig a füzetben sehol fel nem találtam.

Az mondottot ugyanis ezekről a beszédekről, hogy szerző mesteri ügyességet tanusít a szövegszerűségben; mind a műveltek, mind a kevésbé műveltek igényeit kielégítő, nemesen egyszerű nyelven, költői lendülettel s a hívő keresztyén lelkész áhitatával ír; beszédei kiválólag bibliai jelleműek, mert igen jól tud bibliai idézeteket alkalmazni (néhol túl is csapong); egészen gyakorlati irányuak, mivel nem félnek szembeállni a nép bűnével, ostromozzák a rosszat, hogy jót létesíthessenek sat., sat. Az egyes beszédek ismertetése alkalmával elég terjedelmesen kimutattam, hogy szerző oly mesteri ügyességet tanusít a szövegszerűségben, miszerint szövegei legtöbbször csak mottók; igazán szokásból előrántott bibliai szavak, amelyekre épített úgy látszólag és találmányra, anélkül, hogy a tervelés fáradaival, a komoly tanulmányon nyugvó műalkotás mozzanataival egyetlenegy beszédben is találkozoznánk. Tévesztés itt, tévesztés ott, tévesztés mindenütt; valóban csodálkozom: hogyan lehet azt a felületességet, amit szerző az ő szövegeivel szemben elkövet, mesteri ügyességnek nevezni. Példákkal illusztráltam továbbá azt is, hogy az a szellem, bűnösor és próféta bű, ami ezekben a beszédekben gyakorlati iránynak van keresztelve, nem egyéb, mint a templomi szónoklatnak kinövése — Dobos szerint — aborsusa és férges gyümölcse. Se vége, se hossza a kibeszélhetetlen panasznak, ajtó kiáltó jelnek, üres templomnak; az ember igazán azt hiszi, hogy olykor-olykor a kárhozat barlangjában tévelyeg, ahol ugyancsak repkednek a denevérek és lidércek, még a pokol kénköves lángja is látható s a régi zsidó ijesztő vázak is észrevehetők. Hát az ilyen bölcsesség által korlátolt tüzet aztán nem is a józan felvilágosodás szelleme gyújtotta meg; nem is a mennyei orvosság az a kor uralkodó bűneire, hanem egy kis orthodox keserűség, más gyógyszernek hiányában. Végül hetekig kerestem: vajjon hol is van hát itt az a nemes popularitas, az a szép előadás, amely magvas minden felesleges áradozás nélkül, egyszerű minden szárazság nélkül, melyről el lehetne mondani a költő szavait:

„Pengess az ezüst hurokon
Olyan igéző éneket
Mely még sok jövő századokon
Túl is olvaszson szíveket?“

Nem vonom kétségbe, hogy szerzőnek is van stylaris gyakorlata; ámde a közrebocsátott beszédekben oly sok a pleonasmus és repetitio, itt-ott olyan terjengős a magyarázat, mondatai annyira terebélyesek és laposak, hogy ezeket semmiféle homiletika sem tarthatja a népszerű egyházi beszéd minta-irányának. *Mindent összevéve, én a füzetet nem a hogy nyereségnek nem tartom irodalmunkra nézve; sőt éppen ellenkezőleg oly közönséges és mindennapi beszédek gyűjteményének találom, melynek abszolút becse és irodalmi értéke nincs.* Közrebocsátásával egyedül annyit nyertünk, hogy enemű termékeink száma egy kötetrel újra szaporodott, de értékére nézve semmivel se gazdagodott. Vajha figyelembe venné írója Köleseynek eme szavait: „a lélek csak akkor teremt bámulatraméltó művet, midőn saját fellobbanása által ragadtatik munkára, nem pedig szokás és kimért formáktól határoztatik meg,“ és követné jövőre a Göthe igen hasznos intését:

„Drum hetz' dich nicht zur schlimmen Zeit,
Denn Füll' und Kraft sind nimmer weit;
Hast in der bösen Stund' geruht,
Ist dir die gute doppelt gut.“

Szabó Imre.

NECROLOG.

Junius 11-én, vasárnap reggeli közistenitisztelet ideje alatt, épen mikor a hosszumezei ref. gyülekezet beteg lelkipásztoraért, annak ott segédlelkézi minőségben működő fiával együtt buzogta föl istenhez áhitatos könyörgését, hűnyt el Szabó József, hosszumezei ref. lelkész, atyánkfia. Két hétig tartó kinos szenvedés után elszenderült a halálharcot megvívott derék lelkipásztor, a barátság egyik példányképe, a hosszumezei ref. szent gyülekezet angyala. Kimulása mélyen meghatotta a gyászbaborult egyház nagyjait és kicsinyeit egyaránt, kik benne a szerénységben tündöklött jámbor, erélyes és fáradhatlan buzgalma lelkipásztort s kegyes lelkiatyát ismerték.

Hadd foglaljon itt helyet rövidre vont életrajza, a dicsőült, valódi papi jellemmel bírt férfiúnak.

Született Munkácsen, Beregmegyében, 1828. év elején, egyszerű iparos családból. Édes atya id. Szabó József, édes anyja Papp Anna. Négy gyermek közül őt, az idősebbet taníttatták a sárospataki ref. főiskolában. 1847-ben mint 19 éves ifjú ment ki a főiskola kebeléből szathmármegyei Matólc helységbe tanítóságra. Tanítói működésében sikerrel, a gyülekezet közóhajtásának megfelelő eredménnyel, általános szeretetet vívott ki személye iránt; tanítványaival való szelid bánásmódja, modora, nyájassága felkelté a bizalmat és ragaszkodást, s egy évig való működése után maradandó emlékezetet hagyott mind a szülők, mind a növendékek szívében. Tanulmányait tovább folytatni kívánván a minden jó és szépért lángoló ifjú visszasietett a sárospataki főiskolába, hogy az annyira szeretett s kedvelt „alma mater“ szellemi műhelyében képezze lelkét a tökéletesülés nemes pályája felé. Itt érte a magyar alkotmányos szabadság, egyenlőség, testvériség kivívásáért való erős mozgalom s országos rázkódás, az 1848-ik év elején; kitört csakhamar a forradalom, melyben hogy tevékeny részt nem vehetett, gyenge testalkatának tulajdonítható. Nyugtalanítá folyvást a fölötti aggodalma: minő életmódot keressen avagy válasszon? 1849-ben a forradalom, illetőleg önvédelmi háborúnak szomorú lezajlása után, megnyílt újra a sárospataki főiskola, s papi hivataltalra előkészítő pályája bevégeztével, máramarosmegyei Visk városába hivatott, 1853-ik évben káplán- és rektornak. 1857-ben Mátyfalva és Tisza-Ujlak választotta lelkészévé. Ő ez utóbbit fogadta el.

Majdnem 6 év alatt, Tisza-Ujlakon a rozszant egyház helyébe új templomot, iskolát építtetett, fáradalmas kitaratása folytán magtárt alapított, az egyházat virágzó állapotba helyezte, úgy hogy mai napig a tiszaujlaki szent egyház gyülekezete hálás emlékezetben tartja az egykor lelki örömmel üdvözölt s szeretett papját. Később fizetése emelésének kijelentésével igyekeztek őt a tiszaujlaki hívek holtig való maradásra bírni 1863-ik évben. Azonban a végzet újabb intézkedésének kellett elébe mennie.

A hivatolt 1863-ik évben a máramaros-ugocsai ref. egyházmegyei gyűlés Hosszumezön, lelkész és egyház közti meghasonlás elenyésztetése szempontjából, a lelkézi hivatalt üresedettnek jelentvén ki, ezen állomásra Szabó József, tiszaujlaki ref. lelkész ajánlat útján elválasztott a hosszumezei ref. egyház hívei által.

Erélyes papra volt szükség, s az egyház megkapta szerencsésen. Hosszumezei, 19 évre terjedt lelkészi hivataloskodása alatt új iskolát hozatott létre a már meglevő mellé. Két tanítóságot állíttatott fel. Híven küzdött valláserkösi-
leg szakadatlanul. De sokszor fájalta szép terveinek közöny miatt nem sikerülhetését. Szolgálatában volt a tanügynek, mint a máramarosszigeti ref. lyceum kormányzó-tanácsának állandó vidéki tagja, s a máramaros-tájéki tanítóegyletnek 4 évig volt elnöke.

1857-ben nőül vette Viski Kozák Katalint. Épen e nyári időnyen ünnepelte volna meg rendes lelkészkedése és házassága 25 éves ünnepélyét. Az Úr akarata ellenkezőt parancsolt. Hőn gondozó nejét s 6 árva gyermekeit hagyta maga után, hogy sirjanak az érzékeny veszteség fölött...

Temetése igen nagyszámu sokaság jelenlétében ment véghez. *Igazán egyszerű volt*, kijelentett akaratához képest, mint önmaga, amilyen egyszerű volt. Szeretve tisztelt jó barátja kívánságára, templomban és temetőben alant nevezett mondott könyörgést s rövid beszédet.

Áldásunk és hű emlékezetünk könnyítse a sirban porladozó lelkész hamvait. Isten vigasztalja a megkeseredett szívűeket! A boldogult lelke pedig részesüljön a dicsőültek mindenhai örömében. Máramaros-Sziget, 1882. július 16.

Szarka József,

a m.-szigeti ref. egyh. lelkésze.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Krizsa János**, volt unitarius püspök, költő és író születése házáat az unitariusok fő- és középiskoláinak tanulóifjúsága, az illetékes tanári testületek pártfogásával és az Egyházi Képv. Tanács jóváhagyásával, emléktáblával jelölte meg. Az emléktábla leleplezésének kegyeletes ünnepélye, melyre főiskolánk tanári kara s ifjúsága is meghívatott, de melyen csak lélekben lehetünk jelen, szívből adózzván mi is elhunyt jelesünk hervadhatatlan érdemei emlékének, ma, július 30-án tartatik meg Nagy-Ajtán, Háromszékmegyében. Hazafiúi s testvéri üdvözlötinket az egybegyűlt kegyeletes ünneplőknek!

— **Az újabb theologiai irány jövője.** Emlegettük lapunkban annak idejében, hogy azon erőszakoskodás és türelmetlenség miatt, melyet a hivatalos egyház Schleswig-Holtseinban a szabadabb nézetű theologusokkal szemben tanusított, egy „*Szabadelvű egyházi egylet*“ keletkezett. Ezen egylet legközelebb Eckerfördében gyűlést tartott, amelyben *Dr. Rode*, hamburgi lelkész, a roppant nagyszámu s mívelt közönség előtt, igen érdekes felolvasást tartott, a következő tárgyról: „*A protestáns egyház és a protestáns nép.*“ Ebben mindenekelőtt nagy lelkesedéssel emlékezett meg arról, hogy Németországnak épen felső részei s ezek között épen Schleswig-Holstein is, voltak azok a helyek, amelyekben a reformáció idejében, a protestáns egyház, a római kath. egyháztól elfordult nép zöméből indult ki. Maga a nép választotta, állította be s védelmezte meg mindennemű megtámadásokkal szemben, lelkészeit, annyira, hogy abban az időben az egyház reformációja

igazán a nép ügyének tekintetett. Majd ennek leírása után fájdalommal emlékezett meg *Rode* arról, hogy lelkiismeretlen kezek mennyire megváltoztatták e tekintetben az egyház és annak tagjai közt levő egészséges viszonyt. Maga az egyház, ugyanis a reformáció után csakhamar oly útra tért, amelyen kikerülhetlen volt a népnek az egyháztól való elidegenedése. A pusztán csak tudományos dogmatika kiképzése, annak az egyházi beszédekbe való bevitel, az érthetetlen tankülönbség felett való huzalkodás, az egyház tanának a természet és tapasztalati világra vonatkozó buvárlatok elől való s mindig szembeszökőbb elzárkozása, mindmennyi eszközök voltak arra, hogy szakadást idézzenek elő az egyház és a nép szelleme között, annyira, hogy ma már valóban azon megdöbbenő ponton állunk, ahol már mi sem köti többé népünket az egyházi élethez. E szomorú helyzeten segíteni — mondja *Rode* — egyedül az újabb theologia van hivatva. Ez az újabb theologia ugyanis az, mely annyi sikertelen kísérletek után, végre valahára arra vállalkozott, hogy kiszemelje és tisztán megállapítsa azt, ami a keresztyénségben örök és maradandó, szemben azzal, amit az idő már meghaladt s így enyészetnek való. Ez a theologiai irányzat van egyedül hivatva arra, hogy a protestáns népet ismét bizalommal töltse el az egyház iránt és pedig épen azon ok miatt, mert ez irány semmi olyasminak elhívására nem kényszeríti az egyház tagjait, amely talán ellentmond önmagának vagy a tapasztalásnak, sőt, épen ellenkezőleg, arra törekszik, hogy kimutassa, hogy a keresztyén hit lényegét nem érinthetik az eféle ellenmondások. Mint-hogy azonban e szabadelvű theologiai irány napjainkban, némely türelmetlen és elfogult emberek szenvedélyeskedése miatt ugyanám üldözöbe van véve, minden protestáns embernek, s ezek között különösen a világiaknak is kötelessége az, hogy védelmére keljen ez iránynak; mert nem kell elfeledni, hogy a *szabadelvű theologia ellen intézett támadás, végeredményében, a protestáns szabadság kiirtására van irányozva*... *Rode*nak ezen szavait talán a magyar protestáns egyházban is meg lehetne tartani!?

— **A legszebb jutalom.** A pápai ref. egyházmegye segédgondnokává *Baráth Ferenc*, főiskolai jogtanár és tanácsbíró választott meg. Tudva azt, hogy némely helyen mily, igazán restelni való hideg, sőt ellenséges viszony van még napjainkban is az egy és ugyanazon szent és nagy ügyet szolgáló tanári és lelkészi kar között: e kitüntetést már csak ritka voltánál fogva is örömmel jegyezzük fel, mint egy jobb és összetartóbb jövő biztató jelét s a derék tanférfinak szívükből kívánunk kitartást nagyhorderejű hivatalához és sok örömet ahoz a megtiszteltetéshez, mely teherrel jár ugyan, de egyike a legszebbeknek, melyek csak protestáns egyháztagot érhetnek.

— **Nyiregyházáról írják**, hogy az ottani ágostai hitvallásu hatosztályu gimnáziumnak, a magyar közművelődés érdekében annyira kíváncsú kiegészítése most már rövid idő alatt biztosnak tekinthető. Az illető egyház tanácsa ugyanis elhatározta, hogy a rendelkezésére álló iskolai alapok jövedelmét, iskolájának nyolcosztályuvá leendő kiegészítésére fogja fordítani, mégpedig, különösen a megye szellemi érdekeit tartván szembe előtt, anélkül, hogy a gim-

náziumnak felekezeti jellegéhez mindenáron ragaszkodnék. Ily értelemben határozott aztán Nyíregyháza város tanácsa is, amiért Szabolcs megye közönsége a közoktatásügyi minisztert már meg is kereste, hogy a Nyíregyháza városával és annak evangélikus egyháztanácsával e célból a szükséges tárgyalásokat megindítsa. A megye egyszersmind megbizta az alispánt, hogy az átalakítás költségeinek fedezésére meggyeszerzte adakozásokat gyűjtsön, s ez már tényleg meg is kezdett s az első adakozók közt a megye buzgó főispánja, *Gräffl Főzsef* áll 500 forinttal.

— **A király és a harmadik egyetem.** A napi lapok írják, hogy a magyar kormány egyik tagja mostanában előterjesztést tenni volt a királynál, a harmadik egyetem ügyében. Ez alkalommal kifogyhatatlan volt azon adatok és érvek felsorolásában, melyek a pozsonyi, esetleg a kassai egyetem mellett szólnak. Ő felsége szótlanul és türelmes figyelemmel hallgatta végig a miniszter előadását, mignem végre a következő kérdéssel szakította azt meg: „Hát az alföldnek minő tudományos intézetei vannak?” A meglepett miniszter azt válaszolta: „*A kecskeméti kollégium.*” „Az nem elég” válaszolá a király s mondanunk sem kell, hogy egyuttal nem nyerhetett királyi helyeslést sem a Pozsony, sem a Kassa érdekében tett előterjesztés. Ha ez a mindenestre jellemző dolog megtörtént, benne reánk, protestánsokra nézve a legérdekesebb és legtanulságosabb az, hogy most az egyszer tanintézeteink mégis csak jelentékeny köz-miveltségi tényezőnek ismertettek el a megszorult minisztertől, s ime azok a leguicsmolt „*refugiumok*” még mire is nem jők, mikor a miniszter zavarban van!?

— **A zsidók és a baptisták.** Ez alatt a cím alatt közöl a „B. H.” egyik legújabb számában egy igen figyelemre méltó cikket *Csilléry Lajos*, melyben előadván a baptistáknak eddig viselt dolgait, felhívja a közfigyelmet arra a roppant bajra és veszedelemre, melylyel a baptisták és nazarénusok magyar köztársadalmi életünket újabban fenyegetik. Mit lehet ugyanis várni az oly rajongóktól, kik a tudománytól irtóznak, de magukat mégis tudósoknak tartják; kik semmiféle polgári tisztviselőt nem akarnak elismerni. Mit várhat tőlük a haza, mikor ők minden tartózkodás nélkül kijelentik, hogy nekik mindegy: magyarul beszélnek-e vagy más nyelven, mert minden nemzet az istené, minden nyelvet az isten teremtett; nekik mindegy bár ki foglalja el szeretett hazánkat. Nem önállóságunk megsemmisítésére vezet-e ez a tan? . . . Mi azért emlékezünk meg e közleményről, mert örömmel látjuk, ha az eféle bajjal már tekintélyesebb napi lapjaink is kezdenek foglalkozni, s nem kicsinyelnek vagy mellőznek oly ügyet, mely vallásos ügynek látszik ugyan első tekintetre, de lényegében mélyen nyul be egész társadalmunkba s a vallást csak útvesztőtől használja fel gonosz céljainak elérésére.

— **Jelentés.** Azon *egyházi beszéd*, melyet Terhes Barna sárospataki ref. lelkész a templom építésének 100 éves örömnépén mondott, 20 krért; a *Három pohárköszöntés*, szintén fentebb nevezett szerzőtől, mégpedig a főiskolai énekkarra, Kun Bertalan szuperintendensre, idősb

báró Vay Miklós főgondnokra, a három összesen 10 krért Eperjesy József és Trócsányi Bertalan könyvkereskedésében és Kérészy István főgondnoknál kapható. A tiszta jövedelem a leánynevelő-intézet alapjához csatoltatik.

— **A sárospataki ref. leányiskolára befolyt ajánlatok.** Holdmezővásárhelyről: Az egyház 5 frt., Szeremley Sámuel ívén 1 frt. 30 kr. Miklovicz Bálint 2 frt. Napája 1 frt. Valaki 70 kr. Ungi egyházmegyéből: Tiszahát-Erdőkői járás 10 frt. 50 krt. Kaposi járás 3 frt. Ungvári járás 84 krt. Halmy Károly ívén Szepsiből: Szentpétery Andor 5 frt. Halmy Károly 5 frt. Szepsi takarékpénztár 2 frt. Lacsnai Vince 1 frt. Radácsi Károly 1 frt. Bartalus 1 frt. Zsolti egyházmegyéből Dobos László pénztárnok küldött 10 frtot. Karádról: Ifjú Kántor Mihályné, Barnóth Lidia 2 frt. Ifjú Karászy Dánielné, Barnóth Zsófia 2 frtot. Bál jövedelméből utólagosan 14 frt. Ugyancsak abból később 1 frt. 70 kr. Tiszáninneni egyházkerületi dékán küldött 10 frtot. Felsőszabolcsi egyházmegyei esperes, Lukács Ödön úr gyűjtött 7 frt. 65 krt. A 8 cím alatt összesen 86 frt. 69 kr.

— **Nyilvános számadás.** A helybeli ref. leánynevelő-intézetbe járó leányok részére a közvizsgák után a főiskolai kertben rögtönzött nyári mulatság tartatott.

Ez alkalomból bejött	23 frt. 71 kr.
Kiadás volt	13 „ 20 „

Tiszta jövedelem 10 frt. 51 kr.
mely összeg ez idő szerint a tanítónő fizetésére fordítottatott.

Kérészy István, e. főgondnok.

Pályázat tanári állomásokra.

A *csurgói* ev. ref. 6. osztályu gimnáziumnak 8 osztályuá kiegészítése elhatározatván, s a jövő 188²/₃-ik tanévben a 7-ik osztály megnyitandó lévén: egy rendes és egy segéd-tanári állásra pályázat hirdettetik:

1. A rendes tanár a gimnáziumnak 188³/₄-isk. évre 8 osztályuá kiegészítése után tanítani fogja mint főtárgyat a természettant, továbbá tanítani fog még mennyiség-tant, s egyik osztályban magyar nyelvet; azonban a jövő még átmeneti évben a nevezett tantárgyakon kívül tanítja a 4., 5., 6., 7. osztályban a történelmet. A rendes tanár fizetése évi 600 frt. és 200 frt. lakbér, vagy ahelyett szabad lakás, mely fizetés 5—5 évre 50 frttal 800 frtig emeltetik.

2. A segéd-tanár mint főtárgyat tanítani fogja a négy alsó osztályban a szabadkézi és mértani rajzot, ezenkívül tanítani fog az I. és II. s a III. és IV. osztályban szépirást, s a gimnázium mindegyik osztályában éneket és testgyakorlatot, s kezeli a tápintézetet, s felügyel a bentlakókra. A segéd-tanár fizetése évi 400 frt. és az intézet épületében egy szobából álló lakás, fűtés, világítás, tisztogatással együtt; — a tápintézet vezetéséért pedig tápintézeti élelmezés. — Zenei ismeret, a zenei oktatást igénylők tanítása szempontjából, előnyös.

A pályázók tartoznak előéletük ismertetését, keresztlelési, iskolai, s netáni szolgálati bizonyítványukat közölni, s felszerelt pályázati folyamodványukat alólirothoz aug. 15-ig beküldeni.

A megválasztott tanár a tanári nyugdíjintézetnek kötelezett tagja; állomását szeptember 1-én foglalja el, s a két első év próbaév, 3 év alatt pedig szaktárgyából tanári oklevelet tartozik szerezni. — Kelt Hedrahelyt, 1882. július 4.

Körmendy Sándor,
esperes.

3—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A prot. autonomia érdekében.” Egy prot. tanügybarát. „Az erdélyi ref. középiskolákban divó „magántanítói rendszer” rövid ismertetése. G. Miháltz Ö. „Énektörténelmi töredék a felvidékről.” Kálmán F. „Latin Mondattan.” (Könyvbírálat). Ms. „Vegyes közlemények.”

A prot. autonomia érdekében.

Azt hittük, hogy az alkotmányos aera beköszöntével, a prot. egyház autonom jogai, már csak az alkotmányosság nagy elvének szempontjából is, kellőleg respektáltak; a kormány részéről pedig, melyben időnként egy-két kerületi főgondnok is szokott helyt foglalni, védelemben is részesülnek, ha ugyan még mindig szükségesnek mutatkoznék a védelem: s ime, a számos sérelmes miniszteri rendeleteken kívül, melyekkel kerületi gyűléseink jegyzőkönyvei telvék, az elkeresztelés bíróság szabadalmazottá tételén, az alapok és alapítványok nem kecségető helyzetén, a jogakadémiák ügyében kibocsátott sérelmes miniszteri rendeleten, a gymn. törvényjavaslatoknak a prot. iskolai autonómiát annyi pontban fenyegető célzatain kívül, megdöbbenve olvassuk lapunk 30. számában a tudósítást, hogy Trefort miniszter úr, ellentétben Eötvös humanus, jóakaratu és jogtisztelő elveivel, a protestantismus iránt minden alkalommal tanusítani szokott ellenszenvével, hogy ne mondjuk: ultramontán hajlamaival, a belső-somogyi egyházmegyének valószínű hadat izen, midőn az a csurgói gimnázium kiegészítése szempontjából, oly nemes hévvel s a derék város és a nagy közönség is felekezeti különbség nélkül hozott jelentékeny áldozataival oly elismerésre méltóan működik.

Mi utánna tudakoztunk, hogy való lehet-e oly hír, hogy az alkotmányos oktatásügyi miniszter, a kinek örülnie kellene a hazai kultúra emelkedésén, hadat izen az annak érdekében hozott oly szép áldozatoknak, melyekkel egy egyházmegye egy VI osztályu gimnáziumot VIII osztályuvá kiegészíteni s még 4 tanerő beállításával emelni törekszik, s így garanciát nyújtólag járul arra nézve, hogy mint jól berendezett intézet, a miniszter úr kedvenc kifejezéseként, ne proletárokat neveljen a társadalomnak. — S a hír valónak bizonyult.

Ott a haza délnyugati sarkán, a délszláv elem

beszögelésénél, a Jellasics szobor felénk vágó kardjával szemben, az egyetlen magyar kikötő Fiume drávai kulcsánál, a mult század végén, egy fenkölt szellemű s előrelátó főúr, gr. Festetich György felállít nagy uradalma központján egy felsőbb tanintézetet, s az 1790/1. XXVI. t. c. hatása alatt, ő, a római katolikus, átadja azt a belső-somogyi ev. ref. egyházmegyének, s királyi oklevél által szentesített adományát, kimondva, hogy oly tanintézet legyen az, mely a hazának jeles polgárokat neveljen „et in philosophicis.”

A 80 gyülekezetet s 50,000 lelket számláló belső-somogyi egyházmegye felkarolja ez intézetet, s a 13 megyében elterülő dunántúli egyházkerület 225,000 lelket tevő nagy egyháztestületének ezen, a pápain kívül egyetlen gimnáziumát, újabb és újabb áldozataival főgimnáziummá erősíti; a gimnázium értesítője tanusítja, hogy a tanintézet más felekezetűek részéről is oly bizalomnak örvend, hogy a tanulók felét azok adják, mi annak bizonyítéka, hogy helyi szükségét is pótol az intézet; a kerület is elismeri a gimnázium e jelentőségét, kifejtésének szükségességét, minek jeléül évi 500 frttal segíjezi; az egyházmegye készül megindítani szélesebb körben az actiot az intézet megszilárdítása szempontjából; a miniszter jól tudja, hogy mi intentioja van az egyházmegyének; pár évvel ezelőtt, a gimnázium telkén épített ideiglenes képezdei épületek pernelküli átbocsátásával méltányolta is azt a miniszter; az egyházmegye azt várta, hogy nemcsak elismerést, de gyámolítást fog nyerni Magyarország alkotmányos oktatásügyérétől, akinek sovány tanügyi budgetét megmenti attól, hogy a délnyugati határszél erősítéseül maga létesítsen azon nevezetes ponton egy nemzeti szellemű állami gimnáziumot, s ime midőn a teljes sikert meglepően szép eredménnyel biztosító mozgalom megindul, a miniszter egy biztató, egy lelkesítő szó, egy gyámolító lépés helyett azt izeni, hogy „akadályokat fog gördíteni!”

Mi bátrak vagyunk kérdésbe tenni: vajjon ismeri-e Magyarország alkotmányos oktatásügyi minisztere a magyarországi prot. egyház iskolai autonómiáját; sőt kérdésbe tesszük: ismeri-e azzal szemben saját álláspontját, hogy ne mondjuk: kötelességét? . . .

Utánna tudakoztunk továbbá, hogy minő ürügyből tehetné a miniszter ámaz, az összes magyar prot. egyházat sérelmesen érintő enunciatot? s ime a szépen hangzó, a plausibilis ok: „mert nem hiszi, hogy 800 frtos tanárok a tanügy érdekében megfelelő szolgálatot tegyenek.“

Valóban szép! s mi részünkről köszönetet is szavazunk a miniszter e felfogásának.

De hát ez-e a módja a dolognak?

Hisz mi tudjuk, hogy a csurgói gimnázium tanárai kezdetben 200 váltó, majd 200 pengő, majd 3, 4, 5, 600 frt. fokunkint emelkedett fizetésben részesültek, s ma már 800 frtnyi oly díjazást nyernek, amihez oly díszes, egészséges 4—5 szobából, gazdasági épülettel, tágas jó kert s némi rét- és gabnafölddel kapcsolatban álló lakásuk van, aminek értéke Csurgón 4—500 frt., s úgy vagyunk értesülve, hogy ép azért szándékozik hazaszerte gyűjtést eszközölni Csurgó, hogy tanárainak fizetését s intézetének bel-berendezését még fokozottabbá tehesse.

Ha azt hiszi a miniszter, hogy a prot. tanintézetek csak úgy fognak hivatásuk magaslatára emelkedni, ha magas fizetést adnak tanáraiknak, nagyon csalódik.

Ez oly eszme, mely azért colportáltatik, hogy a szegény prot. tanintézeteket decreditálja; holott a prot. tanintézeteket a többi felekezeti, akár állami tanintézetekkel egy színvonalon, nem tanáraik aequivalens fizetése, hanem azoknak lelkesedésük és ügybuzgóságuk vezette; győztek, mint egykor győzött a zsoldos hadsereg felett az a honvéd, ki üres kézzel ment a csatába és ott az ellenségtől szerzett magának fegyvert.

Ez volt, ez lesz a prot. tanerők motora; nem a magas díjazás, hanem ügybuzgalom, mi döntőbb súlylyal bír. A béres had keres más pályát, ahol a fizetés mellett ez a szózat hallatszik: „elvetted jutalmadat!“ a prot. tanári kar eszméért lelkesedő hadsereg!

A prot. egyház pedig, mint nem volt, úgy nem lesz jövőben sem hálátlan, mint a haza honvédei iránt, megtagadván azoktól még az elismerést is; hanem amint tőkái lelkes hagyományozások, s jövedelmei szükség esetén önmegadóztatások útján szaporodnak, rögtön tanárai fizetését javítja, amire példa minden prot. tanintézet s köztük nem utolsó sorban Csurgó. S a szegény prot. egyház jobban díjazza tanárait, mint az oly roppant gazdag tanító-szerzetek az övéiket.

S mindezeket a miniszternek tudnia kellene.

Ám ha keveseli a miniszter a prot. tanárok fizetését, amint hogy kevés is, s ha hiszi, hogy a jól díjazott tanár inkább élhet hivatásának, ami nagy igazság is; ha tudja, hogy jó fizetés és jó szolgálat kölcsönhatásban vannak — bár azt is tudjuk, hogy jó fizetés nem teszi sem a papot, sem a tanárt, sem a katonát, sem a minisztert, hanem a lélek, a küldetés, az inspiratio — hasson oda, hisz módjában van, hogy a haza többi honpolgáraihoz képest kettős adóval terhelt szegény protestánsok, nyerjék meg valahára a „fundus studiorum“-ból az őket jogosan megillető részt, s majd meg fogja látni a miniszter úr, hogy mily hívek leszünk mi a kevesen s hova fogjuk fölemelni tanintézeteinket, gondos takarékoskodásunkkal megkettőzvéen filléreink hatását; meg fogja látni, hogy a prot. autonomia még ma sem fictio, hanem oly hatvány, ami számít, amit tehát egy miniszternek is számba kellene, számba kell vennie. Vagy nem akarja a miniszter a tanügy terén a szabad versenyt; avagy többnyire római kath. színezetű állami tanintézeteivel szemben a prot. tanintézetek versenyét, szabadelvűbb irányát? . . . De mennél kevésbé akarja ő, annál inkább kell akarnunk nekünk versenyképességünk fokozását.

S gondolkoztunk a fölött is: vajjon mikép fogja a miniszter Csurgó törekvését akadályozni?

Bizonyosan az érettségi vizsga adhatási jog megtagadásával . . . gondolók.

Ugyde szabad-e egy miniszternek azért, hogy egy prot. tanintézet nem akar megsemmisülni vagy csak meghunyászkodni is mogorva tekintetűl, egy a prot. viszonyoknak megfelelően berendezett tanintézettől a priori megvonni a bizalmat, tanítványaitól azon igazságot, hogy amely tanárt hallgattak, amely tankönyvek szerint, amely tanintézet szellemében, spharájában növekedtek föl, attól eltérő tantételei s más terjedelem szerint s újabb tetemes költséggel vizsgálattassanak, s a közepes tehetségek, melyeknek sok esetben annyi hasznát veszi a társadalom, annyi költség feláldozása, tanéveik elvesztése után életpályájuktól elűtessenek.

Hisz ez valóságos önkény; több, új támadás a nemzet közmiveltsége ellen, épen az oktatásügyi minisztertől, akinek minden alkalmat meg kell ragadni a tanintézetek emelése, gyarapítása érdekében; s a magyarnak s épen a jelenleginek leginkább, nehogy joggal barbárnak mondassák kivülötte mások is a magyart.

Ha a proletariatustól fél a miniszter, miután a proletariatust nem az intézetek, hanem rossz társadalmi viszonyok, nyomasztó helyzet, az állam-erőknek idegen érdekekben való kiszivattyúztatása, az ipar elhanyagolása, a kereskedelem alárendeltsége stb., tehát első sorban a rossz állami kor-

mányzat okozzák: hason mindazok megszüntetésére, állítson ipar- s kereskedelmi tanodákat; de ne a protestantismus humanus irányu nevelési jogát támadja meg, s ne a prot. autonómiát tegye illusoriussá.

E törekvésében 3 millió magyar egy érzés egy ellen akaratával fog találkozni.

Mi Magyarország alkotmányos oktatásügyi miniszterétől elismerést, alkotmányos jogaink védelmét és gyámolítást várunk. Vajjon meddig várjunk még? . . .

Egy prot. tanügybarát.

ISKOLAI ÜGY.

Az erdélyi ref. középiskolákban dívó „magántanítói rendszer” rövid ismertetése.

Többször gondolkoztam afelett, hogy mi lehet annak oka, hogy míg némely a tanügy terén néhol alkalmazásba vett intézkedések a legnagyobb eredményvel vannak egybekötve s így igazán méltók volnának arra, hogy az ország minden tanintézetébe bevitessenek, azok ezen célszerűségök dacára sem honosíttatnak meg mindenütt. Ezek közé tartozik az ugynevezett magántanítás intézménye is.

Az erdélyi ref. középiskoláknál szokásban van az ugynevezett magántanítói rendszer, melyszerint a tanuló a rendes órák pontos látogatásán felül magánórák vételére is kötelezve van, melyek egyébként nálunk már a rendes órák értékével bírnak. Ezek vezetése, egy már értelmileg fejlettebb, teszem VII—VIII-ik gimnáziumi osztályu tanulóra, avagy esetleg, ahol lehetséges, mint például Kolozsvártt és Nagy-Enyeden, tanárjelöltekre, illetve hittanhallgatókra bízatik. Ezeknek lelkiismeretes felhasználásától nagyon sok függ, miért is mindenütt a legnagyobb gond fordítatik pontos megtartásukra, mely fölügyeleti jog erdélyi ref. tanintézeteinkben a tanvezető tanárt (paedagogarcha) illeti meg.

Ez intézkedés míg egyfelől némely szegény sorsu fiatal embernek útát-módot nyújt arra, hogy anyagi gondjainak nyomasztó súlyán némileg könnyítsen s tanulását, habár szerény körülmények között is, tovább folytathassa, mivel a magántanítás vezetéseért a legtöbb helyütt megfelelő, illetve meg lehetős díjban részesül; addig másfelől a tanuló ifjúságra is több tekintetben előnyös, mivel, hogy csak egy egyszerűbb esetet említek föl, némely gyöngébb eszűek — mint ezt közvetlen tapasztalatból tudom — csak is ily módon képesek a különben is folyton sokasodó tananyaggal kellő vagy legalább kielégítő sikerrel megküzdeni.

A szaktanárnak ugyanis vajmi kevés ideje van arra, hogy tárgyának minden oldalú fejtegetésére kiterjeszkedjék, midőn az órának fele részét a kikérdezésre, másikat pedig az adandó, illetve közlendő új ismeret magyarázására vagyis jobban mondva: futólagos ismertetésére kell fordítania. Feltéve azonban, hogy az épen fejtegetendő tárgyra egész részletességgel belemélyedne is, vajon nem kétszerte nagyobb leendő az eredmény a tanuló ifjúra nézve, ha ő a már egyszer mondottakat magántanítójától ismételve hallja? Hát még mi történnék akkor, ha a szaktanár a paedagogia azon nagyon helyes elvének

akarna eleget tenni, melyszerint minden tárgy fejtegetésénél, illetve az abból megkívánható ismeret mennyiségénél mindig szemelőtt tartandó a növendék kora, értelmi fejlettsége sat. Ez rendes órán kivihe-tetlen; mulhatatlanul gondoskodni kellett tehát oly időről, mely alatt a paedagogia fenti sarkalatos elvének eleget lehessen tenni.

Erdélyi ref. középiskoláink előjárásai tehát nagyon bölcsen intézkedtek akkor, midőn a magántanítói rendszer üdvös eszméjét megpendítve, azt a tanügy nagy előnyére, életbeléptették, biztos alapra helyezték. Ennek édes gyümölcseit már századok óta élvezzi az erdélyi ref. középiskolákban tanuló ifjúság és pedig kiválóan azért, mivel a magántanítással megbízott ifjúnak így kétségtelenül alkalma nyílik arra, hogy a gondjaira bízott tanulók minde-nikét úgy szellemileg, mint jellemileg kiismerhesse, s a benne netalán fölfedezett hibákat, illetve azok csiráit, még idejében elfojthassa; pedig ettől nagyon sok függ,

A magánóra természetesen egészben a magyarázatra fordítható s igazán valódi előkészületi idő arra nézve, hogy a tanuló a rendes órán, ennek rövidsége miatt, eléggé talán sohasem tárgyalható ismeretből a kikérdezés alkalmával jó feleletet ad-hasson.

Hogy azonban főleg ez erdélyi ref. közép- és elemi iskolákban szabályszerűen fenálló magántanítói rendszer mibenlétéről annál alaposabb felvilágosítást nyújthassak, legyen szabad az itteni intézetekben működő tanférfiak hatáskörének, illetve kötelezett-ségének rövid jellemzésére is áttérnem.

Az erdélyi középiskolák az ifjúság nagyrészét a velük mindenütt szerves összefüggésben levő elemi osztályokból nyerik. Az elemi és középiskolai tanulók összesége ennél fogva egy feloldhatlan egészet képez. A tanférfiak rendes és segéd-tanárok, esküdtek (juratus) és magántanítókra oszlanak, utóbbiak az énekórákat is vezetik. A rendes tanárok közül választja az illető iskola előjárósága, a tanári kar véleményének meghallgatása után, a tanvezető és igazgató-tanárt, mégpedig két-háromévi idő tartamra, az esküdtek (köztanítók) sorából pedig, kik állandók és változók, választja a tanári kar az iskolai ellenőrt (contrascriba) és az ugynevezett seniort. Az igazgató-tanár inkább az iskolában előforduló vétségeket, kihágásokat, a tanvezető pedig az intézet szellemi ügyeit teszi figyelem tárgyává; egyébiránt e kettő együtt véve képviseli az iskolát minden irányban. Az ellenőr és senior a kisebb fegyelmi vétségeknek elintézői s a tanári kar által kiszabott büntetés végrehajtói. Ezek után jönnek aztán a magántanítók, kik a szaktanár, illetve tanítóknak nélkülözhetlen segédkezőik, úgy, hogy legtöbbször az egyes tanítók és magántanítók összhangzó működésétől függ nagyon sok ifjúnak előhaladhatása avagy ellenkező esetben tönkretétele.

A magántanító ugyanis, már csak a felügyeletére bízott ifjak csekélyebb (5—10) számánál fogva is közvetlenebb összeköttetésben áll azokkal, mint ez az osztályban tanítónak lehetséges volna. Őnekie az osztály minden egyes tagjára különös figyelem-mel kell lennie, hacsak nem akarja a paedagogiai tévedések és káros botlások egész sorát előidézni, már pedig bizony ez nagyon nehéz feladat, melynek bővebb megbeszélésére kitérnem már csak azért sem szükséges, mert a tanítással foglalkozó férfiak előtt ez különben is ismeretes.

A magántanítási idő nevezett intézeteinknél hetenkint 4—6 órára terjed. Látszólag csekély ugyan ez időmennyiség, de nem is képzelhetni, hogy mily lényegesen befoly a tanulás egész menetére, főleg, ha tekintetbe vesszük, hogy ezen néhány órányi időt a magántanítónak oly tárgyak fejtegetésére kell szabályszerűen fordítania, melyek több figyelmet s ennél fogva részletesebb magyarázatot igényelnek, s amilyen pedig a középiskolai tantárgyak között elég számmal található, hogy például a latin és görög nyelven kívül mást ezúttal ne említsek.

A magántanító tapintatos eljárásától függ tehát nagyon sokszor az ifju egész jövője. Ő benne a gyermek mintegy szülői helyettesét tiszteli egész odaadással, s épen ezért az őt azokként gondolni köteles is. Többször tapasztaltam magántanítóskodásom ideje alatt, teszem Kolozsvárott és Zilahon, hogy míg némely alig megfékezhető gyermekkel osztályfőnöke, de — tovább megyek — még maga az igazgató is, alig tudott valamire menni, ha esetleg valami kifürkészendő hiba, vétség ténye forgott fenn; addig az illető gyermek nékem, a köztünk zavartalanul fennálló benső bizalom folytán, az ügyre vonatkozólag a legőszintébb vallomásokot tette, annyira, hogy a már-már kideríthetlenné vált kihágás teljes tisztaságban állott előttünk, s így az egészet a neveléstan elveinek megfelelően intézhettük el. Ez különben abban leli magyarázatát, hogy a magántanító és tanuló közötti, kezdetben talán hideg viszony később a gyakori nyájas érintkezések folytán — mondhatni — a legmelegebb barátsággá érlelődik.

A gyermek ugyanis magántanítójában olyegyént lát, ki előtt minden tartózkodás nélkül s épen azért leplezetlenül tárja fel gondolatait, váljanak azok akár előnyére, akár pedig esetleg büntetést vonjanak magok után.

Szóval nem lehetne egykönnyen előszámlálni mindazon előnyöket, melyek a célszerűen vezetett magántanítás meghonosításából előállhatnak.

Ennél fogva többször gondolkoztam afelett, hogyan van az, hogy e teljesen sikeresnek mutakozó intézmény a magyarországi, ugy felekezeti, mint állami, közép- és elemi iskolákban egyáltalán nem ismeretes, holott nálunk — erdélyiekénél — a ref. iskolákban már régóta teljes virágzásban van s állandó becsüvé nőtte ki magát, annyira, hogy arról a világról sem tudnánk lemondani; pedig tény, hogyha Erdélyben kifogástalanul sikeresnek bizonyult be, épenúgy üdvös következményeket vonna az maga után hazánk más intézeteiben is.

Ezen általános érdekű kérdésre vonatkozó soraimnak kizárólagos célja nem más, mint az, hogy ezek által felköltsem a tanügyi körök becses figyelmét.

Mi ha megtörténnék, ugy jövő alkalommal a tanügy egy másik, szintén oly fontos ágáról kívánnék némelyeket elmondani.

G. Mihály Ödön,
okleveles tanár.

T Á R C A.

Énektörténelmi töredék a felvidékről.

Hazánk felső részén, Zemplén- s Ungmegyében (Ungvár, Gálszécs és Nagy-Mihály városok között eső vidéken) van 13 tótajku ref. vallásu anya- és 5 leányegyház-község.

E kis csoport, magyar ref. énekgyűnk történelmi

képének kiegészítéséhez, bárha igen szerény, de mindenestre jelentékeny vonással járul!

A XVIII. század első fele, melyre a magyar ref. egyházi énekgyűjtemények esik (megkezdve *Telegdi Pap Sámuel* kolozsvári derék nyomdász által), a felvidéki tótajku hívek között is támasztott lelkes és buzgó egyéneket, kik az énekgyűjtemény iránt melegen érdeklődve, a magyar szerzők nyomába léptek, s azt a haladás ösvényén elébbvinni törekedtek.

E férfiak voltak: *Spátzai András* és *Jessenius György*; az előbbi *Füzeséren*, az utóbbi *Málcán* porladozik, már több mint egy század óta! Emlékezetüket iparkodtam megőrizni a majdan megjelenendő „*Új magyar Athén*” lapjain.

Mielőtt tevékeny életük gyümölcsét bemutatnók, lássuk röviden életrajzaikat:

Spátzai András születéshelye, ideje, iskolai pályájára vonatkozó adatoknak nyomába nem juthattam, bár ez iránt minden lehetőt elkövettem (a vidéken még csak hasonló nevű család sem létezik). Lelkészi pályája, valamint működésének helye s idejére vonatkozólag azonban kellő világot derít *Jessenius Györgynek*, a *málcái ref. egyház* régi anyakönyvének 5. lapján olvasható eme jegyzése: „1743. Andreas Spátzai, Miglészino hue adventus, qui 11. annos dum complevisset coactus est a venerab. Tractu transire Bánóztinum.” E szerint 1743. előtt Miglészén volt lelkész, 1743-tól 1754-ig Málcán, azután Bánócon, s miután *Liszkay Sámuel* 1824-ben kiadott tót énekes-könyve (életrajzát lásd „Éneklőkar”-om 36—41. lapjain) előszavában róla mint *füzeséri* papról emlekezik. Bánócról *Füzesérbe* ment s itt végezte be földi életét.

Kétségen kívüli dolog tehát, hogy az alább következő tót énekes-könyv kiadásakor (1752.), *málcái pap* vala és nem *füzeséri*. *Liszkay* előszavában az ő utolsó működése helyét említi, amint azt *Jesseniusra* vonatkozólag is teszi, mint alább feltüntetve lesz.

A *füzeséri egyház*, a *felsőzemlén-ungi* (még akkor egyesülve volt) tractus 1766-iki jegyzőkönyve szerint, amelyre a *lasztoméri egyház* történelmének megírásánál, melyhez *Füzesér* mint leányegyház csatolva van — *Liszkai* is hivatkozik — nevezett évig tartotta fenn magát mint anyae gyház, amikor a *Füzeséry család* hivatali érdekből papistává levén, meggyengült s anyae gyház jellegét elveszté. Ezek egybevetéséből következtethető, hogy *Spátzai* vagy épen utolsó pap volt *Füzeséren*, vagy pedig kevéssel 1766 előtt halhatott el. Születési ideje pedig a XVII. század utolsó éveire tehető.

Jessenius György, élettörténetének vázlatát sajátkezűleg jegyezte fel a *málcái egyház* régi anyakönyvének 5. lapján, e szavakkal: „1754. Georg. Jessenius, natione Bohemus, cum 13 annos Banotzini complevissem, rixasque quorundam nobilium ob primatum sedium, et alia peccata dure arguissem: turbatus sum Banotzino; et ideo a Venerabili Tractu translocutus, ad pacificam permansionem Malzaiensem.” amelyet fia *Jessenius József*, aki mint debreceni tógátus atyja halála után *Málcára* vitetett helyettesül, így fejezett be: „Ubi bona fide ministerio per 16 annos func-

tus vita quoque beate et non sine dolore maioris partis Ecclesiae defunctus est. Anno R. S. 1770. die 21. octobris.“

E szerint a tót énekes-könyv szerkesztésekor nem málcái, hanem bánóci lelkész volt; kevéssel azután lett Spátzainak hivatali utódává. Liszkay róla mint málcái lelkésről emlékezik, amennyiben itt volt működésének utolsó helye.

Hogy valóban cseh nemzetiségű volt és pedig nem elődei, hanem közvetlen ő költözött ide Csehországból, bizony következtethető abból, hogy a magyar nyelvet tökéletesen sohse birta, amennyiben az adakozások lajstomában ily sajátkezü bejegyzése olvasható: „*Hubár Fános, hogy vasárnapon vidrát fogta égitte és adott az Istennek . . .*“ sat.

Tevékeny, figyelmes és egyháza iránt való buzgó szeretetének tanubizonyossága: hogy anyakönyvet köttetett, mely addig nem volt, abba a málcái papok névsorát s némelyiknek élettörténetét is, 1640-től koráig, tractualis jegyzőkönyvek s más iratok s adatok alapján nagy figyelemmel összeszedte és sorozta, továbbá az egyház és lelkész földbirtokát összeírta, az anyakönyv vezetését megkezdette, abba többnemű érdekes feljegyzéseket tett, például emlékezetül jegyzésbe tette, hogy az egyháznak van egy harangja 1448-ból ily körirással: „*Ladislaus de Málca anno Millesimo CCCCXXXVIII.*“

E nagyszerű régiség, amelynél Rómer Flóris úr szerint alig van emlékezetesebb a hazában, jelenleg is meg van azon egyház birtoka- s használatában.

E derék férfiak tehát a vidékbéli ref. tótok százados lelki szükségletének kielégítése tekintetéből, nemes érdeklődéssel keztfogva, egyház-irodalmi működésre vállalkoznak, mely anyagi hasznot nem eredményez, sőt inkább hasznosabb és erősebb kitartást igénylő lelki önfeláldozást von maga után!

Miután arról megbizonyosodtam, hogy ők voltak az első tót ref. énekes szerzői, a műből egy példányt kellett előkeríteni. E végből nem mondhatok elég köszönetet Böszörményi Károly málcái lelkész — ismeretlen — kedves barátomnak, ki énekügyi kutatásaimban valóban páratlan buzgósággal istápolott engem. Ő szíves volt a szó teljes értelmében ungot-berket felhajtani egy ilyen példányért. A szorgalmas keresés eredménye az volt, hogy volt ugyan egy példány, de gazdája kivándorolt Amerikába s . . . magával vitte. Már lemondtunk minden reményről, mignem egyszer véletlenül előkerült egy!

Nyomatott tehát *Debrecenben, a város költségén 1752.* Az előkerült *unicumra* bátor voltam nagyméltóságu id. báró Vay Miklós főgondnok úr figyelmét azonnal felhívni, hogy a Liszkay-félével (mely már-már kiveszendőben van), a sárospataki főiskolai könyvtár részére megszereztesék. Nem tudom tétetett-e ez iránt valami lépés?*)

Az volt már most a kérdés, vajjon micsoda énekek lehetnek e könyvben. Erre nézve Böszörményi barátom én rámtalált, nekem — úgymond — tudnom kell, hogy 1752-ben miféle énekes volt használatban? Én erre elküldém ő hozzát

*) Derék és buzgó könyvtárnokunkat megbizta az iskolai szék, hogy a szükséges lépéseket tegye meg. Szerk.

az 1736-iki debreceni kiadásu Margitay János-féle énekest, melyből meggyőződött Böszörményi barátom, hogy a Spátzai Jessenius-féle gyűjtemény nem egyéb, mint az 1736-ikinak *hű fordítása*, és pedig annyira, miszerint nemcsak az egyes énekdarabok vagy versszakok, hanem még a sorok eszméitartalma is teljesen megfelel a magyar szövegnek. Az előkerült unicumnak címlapja nincs, kezdődik a 3-ik lapon e hymnussal: „*Zjevels se nyebetzke slovo,*“ s minden egyes ének felett ott áll a magyar szöveg első sora, — e felett: „*mennyei ige jelenék.*“

És itt állapodjunk meg egy kissé. Miután ez énekes Debrecen költségén nyomtatott ki, bizonyosan akkor ajándékozta a buzgó Spátzai az ottani főiskola könyvtárának, azt az 1619-ből származó *irott Graduált*, mely jelenleg főtiszt. Révész püspök úr meghálálhatlan szíveségéből — három más társával — *itt van nálam vizsgálatra!*

Tizenhét évvel idősebb ez, mint a Rákóczy-Gelei-féle 1636-iki nyomtatott Graduál! Igazi eredeti kincs, melynél régibbet csak kettőt láttam még, egyik a n.-dobszai első része, másik a csurgói, miknek ismertetését már közlöttem.

E nálam levőnek egyik lapján Spátzai erőteljes vonásaival ez áll írva: *Incidit in manus Andreae Spátzay longa arbitror jam vetustate attritus Anno Dom. MDCCXXXII.*; egy másik lapján ez: *Librum hunc manuscriptum, seu Reformatae Ecclesiae Hungaricae antiquarum Legendarum reliquas a Rndo. Dno Andrea Spatzia Ecclesiae Slavonicae Macaiani Ministro Verbi Dei dono mihi missas, pro Bibliotheca Illustris Collegii Reformati Debrecinensis vicissim dono dedit Debrecini die 26. april 1753. Samuel Szeremley mpr.*

(Vége követk.)

Kálmán Farkas.

KÖNYVBIRÁLAT.

„*Latin Mondattan*“ *Dr. Brock L. nyomán készítette Szentimrey Tamás, gimnáziumi tanár. M.-Sziget, 1882. Ára 60 kr.*

Ha e könyv tananyagát, csak mint anyagot, a mennyiségre nézve tekintjük: azt mondhatjuk, hogy ad annyit, mint a legtöbb, ugyane célból készült kézikönyv. Adja azon főbb szófüzési szabályokat, melyek a középiskolai tanulóknak okvetlenül szükségesek a classikusok megértésére, helyes felfogására nézve, s amennyire egy középiskolai tanárnak, tanítványait tekintve, támaszkodnia kell; sőt néhol még többet is ad, mert jegyzeteiben itt-ott oly aprólékosságokra is kiterjeszkedik, melyek minden érezhetőbb hiány nélkül elmaradhattak volna. Azonban a tananyag beosztását, a kézikönyv céljának könnyebb elérhetése szempontjából tekintve, hibásnak tartom. E tekintetben a „Mondattan“ írói két elvet követnek. Vagy a casusok, ige-módok, idők s kötszők használata szerint, vagy mondattani alapon berendezve terjesztik elé a szófüzési tananyagot. Amaz régibb, kényelmesebb, emez nehezebb, de célszerűbb. Amazt szabatosabban *csak szófüzésnek*, emezt szorosabb értelemben *mondattan-nak* nevezhetem. Amazt *csak szófüzésnek* nevezem azért,

mert csak bizonyos számú szóknak inkább külső viszonyát fejezi ki szorosan össze nem függő szabályokban; emez ama mélyebb, belsőbb összeköttetésen épít, amelyben a szók, mint a gondolatok kifejezői, mint mondattagok állanak, s míg az egyszerű, alany- és állítmányból álló mondatból kiindulva következetesen halad a bővített, majd a különböző összetett mondatokon keresztül: szerves összefüggésben álló egész épületet emel a szófüzési anyag dirib-darab köveiből. Az így emelt épület alapjában erős, benne könnyebb az eligazodás, tájékozódás: mert azt a magyar nyelvtannak, már a tanítvány előtt ismeretes elvei tartván össze, ő is ezzel méri azt alapjától tetejéig. A két nyelv így minden lépten-nyomon együtt lévén, könnyebb a hasonlóságok és különbségek felismerése, az új tananyag birtokbavétele. Szerző „Latin Mondattan“-ában, — szerintem helyesebben csak „Szófüzés“-ában, — a régibb rendszert követi: mert — mint előszavában mondja — „egészen rendszeres, a philologiai bűvárlat újabb eredményei teljes felhasználásának bázisán nyugvó latin mondattant adni vidéki középiskolában csaknem lehetetlen. Mert a középiskolába lépő tanuló vagy nagyon hiányos, vagy éppen semmi ismeretet sem hoz magával nemcsak a magyar mondattanból, de *némely helyt még a magyar nyelvből is*. Ez hibás, el nem fogadható indokolás. Fordítsuk meg a dolgot. A középiskolába nem szabad belépnie olyan növendéknek, amelyik a magyar nyelvből „épen semmi ismeretet sem“ visz magával, hanem olyannak, aki már ismerős úgy az alaktannal, mint a mondattanból az egyszerű mondatnak tagjaival is, tehát a magyar nyelvnek jó részével. Ilyen mérték alkalmazása nélkül bevett tanuló hogyan képes mindjárt az első osztályban a latin nyelvtan tanulására? De ha mégis valamely vidéki középiskolába csekély vagy semmi magyar nyelvi ismerettel is bejut a tanuló: ott van még a két első év a magyar nyelv tanulására, a míg a rendszeres latin mondattan megkezdődik. Két év alatt mégis csak el kell sajátítania a növendéknek a magyar nyelvből annyit, amennyin a latin mondattanban építeni lehet. Egyébiránt legjobb orvosság s legfőbb szükség sok más tekintetből is a belépő növendékek szigorú megróstatlása, s csak az vétessék be, a ki jó búzaként ott maradt a magyar nyelvtan rostájában. Szerző tehát sokkal helyesebben cselekszik vala, ha művének rendszeressé tételével is, meg más módon is, kényszerítőleg hat arra, hogy ez az igen nagy baj a vidéki középiskolákban is, ott a hol megvan, megszűnjék. Ha szerző e baj elől ki nem tér, illetőleg ennek magát meg nem adja: célszerűbb, használhatóbb kézikönyvet adott volna. De ha már jónak látta Dr. Brock L. nyomán rendezni munkáját, legalább pár helyen tért volna el tőle; mindenesetre annyival is helyesebb „átnézetet“ adott volna „a jelenségek összefüggésére nézve.“ P. o. nem jobb lett volna-e a casustanban a prae-positiókat egészen az ablativus után hátravetni!? Nem természetesebb lett volna-e az alany, állítmány és jelző után mindjárt a közvetlen tárgyat, az accusativust tárgyalni, s így tovább?! Így az íge névszói alakjainak is inkább az imperativus után lenne helye. A rendszer hiánya különösen szembeszökő a kérdő-mondatoknál s a kötszóknál. Általában nem látszik az összekötő fonál s a részek csak úgy kedv

szerint vannak összeválogatva. E hiba különben a régi rendszerrel együtt jár.

A rendszertől eltekintve, az anyagnak feldolgozása a munkának kiváló előnye. Meghatározásai rövidségek mellett is szabatosak, helyesek, világosak. Elvértve találunk ugyan hibákat, de ezek még nem rontják le egészben véve a munka értékét. P. o. a jelző- és értelmezőről szóló cikk lehetne világosabb, helyesebb: mert ebből a gyermek bajosan fog eligazodni arra nézve, hogy mit s mikor tartson jelzőnek s értelmezőnek. A 29-ik lapon a genitivus meghatározása, hogy az „két főnévnek egymáshoz való viszonyát jelöli, *hol a magyarban határozó-raggal és „való“ szóval fejezzük ki,*“ nem is helyes, nem is szabatos: mert csak néha használunk ragot vagy névutót, de nem épen „való“ szót, s aztán melyik főnév fejeztetik ki „való“ szóval a kettő közül? Azt sem tartom helyesnek, bár nem nagy hiba, hogy a genitivus quantitativust és partitivust egy kalap alá vonja. A 63-ik §. az „általában“ vagy „leginkább“ vagy „legtöbbnyire“ szó közbeszúrásával kapná meg a szükséges helyesiséget: mert így nem illik rá mindenik ablativusra. A 43-ik lapon a mellékmondatnak ablativus absolutusra való változtatásánál nincs megmondva, hogy melyik főnév tétetik ablativusba: a mellékmondat alanya-e vagy más főnév, mely mint tárgy vagy határozó lehet a mondatban? Ugyanitt a „vonatkozással bír“ nem magyaros. A 47-ik lapon: „Az *u* végzetű supinum sok igétől nincs használatban,“ nem is szabatos, nem is magyaros. A 77-ik lapon: „Az idők használata miként az óhajtó és feltételes mondatokban,“ a rövidség miatt nem értelmes. Épenígy a 9-ik lapon: „A kezdő különösen ügyeljen a birtokos névmásokra,“ a fukarság miatt adós maradt a „miért“-tel; pedig a kezdő nem fogja tudni a közlött példákbl megtalálni az okot. Az egy pár helyen használt „épen úgy bántunk el“ kifejezés sem igen emeli a világosságot, különösen nem a 6-ik lapon levő. Végül azt sem hagyhatom említés nélkül, hogy a sajtóhibá a munka terjedelméhez képest aránytalanul sok, főleg, ha még a meg nem jegyzett „tesszük,“ „vesszük“ „mellyel“ tollhibákat is tekintetbe veszem. Igaz ugyan, hogy e hibák nagy része jelentéktelen, az értelmet nem zavarja, a jelentékenyebb kiigazítható; de mégis előnyére vált volna e munkának, ha e hibák nélkül láthatott volna napvilágot.

Azonban sem e nem épen nagyjelentőségű hibák, sem az *általam kifogásolt* rendszer nem rontják le a munka használhatóságát; sőt tekintve említett előnyeit, csinos kiállítását, olesóságát: szívesen ajánlom azt tanártársaim figyelmébe.

Ms.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A panszlavizmus *) kérdése újra felszínre került. Napi- és heti lapok foglalkoznak vele, aminek oka a *Szeberényi* püspök ismeretes körlevele, a melyet e hó folyamában tárgyaltak az esperességi gyűléseken. A nógrádi, zólyomi, sáros-zempléni esperességek java-része tiszteletreméltó önértetességgel igyekszik elhárítani magáról a panszla-

*) Mult számunkból térszúke miatt maradt ki.

Szerk.

vizmus bűnét; de a gyűlési indítványokból, határozatokból, sőt egyesek nyilvános színbevallásaiból mégis egyre bizonyosabbá válik, hogy a panszlavizmus, mint fekély, ott rágódik a testvér-egyház testén, a nemzet megrontására s a protestantizmus szégyenére. Igaz, hogy ez nem a felekezet bűne, mint testületé; nem is eltűnt nemzeti dicsőség után való áhítozás, vagy csak a legritkább esetben az; de ezzel a baj egyáltalán nem válik kisebbé, csak rejtettebbé és épenezért nehezebben gyógyíthatóvá. A panszlavizmus ugyanis — amint igen közvetlen tapasztalatok után állíthatjuk — egyesek dics- és boszúvágyán és rút, önző emberi érdekeken alapszik. Bukott nagyságok, félretolt titánok és pénzszomjas elősdiak állnak e rút intézkedés élén, akik a saját szennyes érdekeikért megzavarják a békés nép nyugalmát s hamis beszédekkel álmódzóvá s a magyar állameszmének éretlen ellenségévé teszik azt s templomot és iskolát kortes-tanyává aljasítanak. Mivel csakugyan így áll a dolog, ezért a legmelegebben üdvözljük azon testvéreinket, akik vetélkedve igyekeznek egyházukból a panszlavizmust kiirtani s attól templomot és iskolát megtisztítani. Tény az — szomorú tény — hogy a luth. papok és tanítók egyrésze valósággal panszláv és hozzá azon hamis mentéssel, hogy a népet (a felséges népet!) nem szabad vele született nyelvtől megfosztani, erősen küzd a tót nyelv mellett, s igyekszik — legalább szóval és papiroson — a tót nyelvet a magyar hazafisággal összeegyeztetni. Maga pedig a nép — és ezt szintén közvetlen tapasztalat után állítjuk — az iskolától várja a magyar nyelv terjedését és örömmel beszélne magyarul, csak tudna és taníttatnák. Az evang. papság- és tanítóságtól függ, hogy a panszlavizmus bűne ne nyomja az egyházat és ne fenyegetse a nemzet békéjét és egészséges fejlődését. Üdv ezért ismételve is azoknak kik, mint *Benyo*, ó-falvi lelkész és *Hörk József*, eperjesi tanár munkatársunk, nagyfontosságú indítványok által akarnak a bajon segíteni s még oltár előtt mondott eskü által is igyekeznek lekötölni minden evang. papot a nemzeti szent eszmék iránt való hűségre. A bűn nagyrésze kétségtől a papokat, mint első sorú iskolafelügyelőket fogja terheli, ha a magyar nyelv kívánatos hódításai az egyház körében be nem következnek. Erre nézve azonban egyház és állam részéről nagy éberségre van szükség, mert mint újabb bizonyítékok igazolják, a panszláv agitátorok leleményes alatomossággal tudnak magokon segíteni és elveiknek katonákat toborzani; most például, midőn már nyílt fellépéssel nem könnyen boldogulhatnak a „*Slavia*“-féle biztosító-társulat útján fészkeikbe magokat a jóhiszemű tót nép szívébe, s majd minden faluban ott díszleg a tanító-lakon a jellemző céger; *Nagy-Lakon* pedig a magyar színészek nem kapnak helyet, ahol fejüket lehajtanák. De hangsúlyoznunk kell, hogy ez a bűn nem csupán a luth. egyházat terheli, hanem a római és gör. kath. egyházban is, bár külön-külön formában és változatokban, szintén megvan és terjed, sőt mesterségesen tenyésztetik s a lapok igazságtalanságot követnek el luth. testvéreink ellen akkor, amikor csak őket állítják e bűnért a közvélemény ítélőszéke elé s szinte csodáljuk testvéreinket, hogy — legalább szorult önvédelmi eszköz gyanánt — nem iparkodnak e bajt

az említett egyházak körében is felmutatni, hogy aztán a gyógyítás is annál sikeresebb lehessen.

— **Két tanügyi közgyűlés** teszi emlékeztetéssé a múlt hónapot a tanférfiak és tanügybarátokra nézve. Egyik az *országos középiskolai*; másik a *tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesület* közgyűlése; amaz Budapesten, ez Kisújszálláson. Közös tulajdonuk, hogy mindkettő vajdó, beteges s mindkettő keresi a gyógyszert, amelytől felüdülhetne s ereiben a vért elevenebb löktetésre segitené. Amaz a decentralisatiótól, ez az országossá fejlődéstől várja a lendületet. Amaz sürgeti a tanárok önfegyelmzését és kitámad a magokról megfélemezett kartársak ellen s ezért a testületi tiltakozásért s a példányszerűség követeléseért megérdemli a jók őszinte tiszteletét; ez felolvasások s pályázatok által iparkodik érdekeltséget ébresztetni s ezért szintén megilleti a méltó elismerés. Sajnos és tanúságosan sajnos azonban, hogy pályázataival szerencsétlen s kiválóan fontos és szép pályatételeire nem akad munkás erő, vagy ha igen, akkor is kevés eredménnyel. Három s részben már ismételve kitűzött pályakérdése közül most is csak egyre érkezett két pályamű, kettő pedig egészen meddő maradt. A két pályázó jutalmat nyert; egyik *Homolya István*, b.-gyulai, a másik *Elek Lajos*, debreceni tanár, aki tisztújítás folytán az egyesület jegyzőjévé is választott. Előnké *Jóó István*, debreceni képezdei igazgató, pénztárnokká *Beczner Frigyes* lett. Nekik jutott a nagy feladat: az egyesületet országossá szélesíteni és feltűnőbb eredmény által kelteni bizodalmat az egyesület életrevalósága iránt. Kívánunk nekik szerencsét!

— **Tábornagy theologus.** Szabadságharcunk egyik kimagasló alakja, a velencei születésű magyar szabadsághős, a volt gráci tanár, majd magyar hadügyminiszter, *Doggenfeldi Vetter Antal*, múlt hó 26-án Budapesten, életének 79-ik évében meghalt. Táborban született, katonai akadémiában növekedett; kardja, szabadságszeretete, hadi tudománya altábornagyi rangra emelte, s midőn az erőszak kifacsarta kezéből a kardot és midőn harcragya és katonai lelkesedése nem talált többé se kedvező időt, se alkalmas mézöt: akkor borúra hajló lelke a *könyvek könyvéhez* fordult és tanult vigasztalást keresni a vallásban s a vallásos kérdések tanulmányozásában. A katonából, a hősből csendes ember lett: elkezdett theologizálni. És míg a harctéren nem ismert alkut: itt próbát tett az ellenfelek békéltetésével. Pár évvel ezelőtt megjelent s nagy feltűnést keltett ismeretes művében azt a mélységet iparkodott elsimítani, amely a gyorsan fejlődő természeti tudományok újabb vívmányai és a biblia felfogása között a világ előállása s az ezzel kapcsolatos tárgyakra nézve újabb időben támadt. Nemesen harcolt a tollal is, az ismeretes theologiai érveknek — a közvetítők módjára — egész ütegeit hordta elő; de kevés szerencsével. Műve, tekintélyes pártfogók közremunkálása mellett és az író neve iránt uralkodó tiszteletnél fogva, mihamar két kiadást ért, anélkül azonban, hogy tollal sikerült volna kardja dicsőségéig fölélnie. De hogy e téren sem volt közönséges napszámos, bizonyítja az a hír, melyszerint utolsó éveit a biblia fordításának szentelte, kétségtelenül a legnemesebb indokból s azért, mert írói fog-

lalkozása közben meggyőződött arról, hogy sem a róm. kath. egyháznak, amelyhez tartozott, sem a prot. egyháznak, a melynek pedig főfő symbolikus könyve a biblia, nincs oly fordítása, amelyre vitatkozásaink közben bizalommal támaszkodhatnánk. És ez nem közönséges írói érdeme a halhatatlan altábornagynak. Méltó, hogy följegyezzük itt is és el ne feledjük! Mult hó 30-án közrészvét kísérte sírjába, amelyet tisztelői, gyűjtés útján, a hőshöz méltó emlékkövel készülnek megjelölni. Legyen álma csöndes, emlékezete pedig tettekre sarkaló!!

— **Mindenütt úgy kellene tenni!** Beregszászban egy zsidó zugtanító egy istállóban oktatta a gyermekeket a héber vallás igazságaira. Ez embertelen kenyérkereseti mód-ról a város erélyes előljárósága értesülvén, Gottesmann Lázár mester urat előbb egy napra elzáratta, majd hazájába toloncoztatta. Ez erélyes példaadás után másutt is így kellene elbánni az efajta emberiségboldogítókkal s magának a zsidóságnak állana érdekében, hogy az ilyen törvénytudó férfiak, végre-valahára meg sem kísérlethetnék az oktatás ügyében való lábatlankodásukat, hanem oly egyének vezetnék az ifjak vallásos oktatását, kiknek e téren van legalább annyi érzékük és tisztességtudásuk, hogy a mózesi törvények nem az istállókba valók . . . Nem ok nélkül hangsúlyozzuk ezt ez alkalommal lapunkban. Ugy tudjuk, hogy a zugiskolák, ezek a lopva nősző növények, ezek a pinceházi és koresmai zsidó akadémiák, az ország minden részében, főleg pedig a falvakon és kisebb városokban még ma is egyre megtalálják közönségüket, s üzetve-kergetve terjesztik a nemzeti elfogultságot, fajgyűlöletet és butaságot. Így például, hallomásunk szerint, még *Sárospatakon* is újra meg újra akadnak zsidó szülők, akik valami vándor talmudista szárnyai alá csempésztetik gyermekeiket, azzal a meggyőződéssel, hogy a fiúnak nem szabad okosabbnak lenni az apánál és hogy a felvilágosodás kiirtja a faji jelességeket! Pedig *Sárospatakon* jeles és okleveles zsidó tanító által is taníttathatnák gyermekeiket. A tanfelügyelő — úgy tudjuk — már szét is ugrasztott eféle talmudiskolákat; ajánljuk azokat jövőre is éber figyelmébe!

— **A főváros magyarsága és a protestantismus.** Körösi Józseftől, a fővárosi statisztikai hivatal igazgatójától, e napokban egy 46 lapra terjedő füzetke jelent meg a következő cím alatt: „*Budapest nemzetiségi állapota és magyarosodása.*“ Ez érdekes tanulmányban, annak szerzője az 1881. évi népszámlálás eredményeit s az azokra épített következtetéseit teszi közé s egyebek közt, a főváros népességének nemzetiségi viszonyait tüntetvén fel, nagy részletességgel, örömmel győződünk meg, a közlött adatokból a felől, hogy ott is protestáns híveink mennek elől jó példával a magyar nemzetiség képviselésében, illetőleg a protestánsok között áll legerősebben a magyarság ügye. Ugyanis, a közlött kimutatás szerint, száz-száz tíz éven alúli és tíz éven felüli egyén között a magyar nyelvben jártas a *reformátusoknál* 96.46%, a *római katolikusoknál* pedig csak 69.64%. Hanem azért, ennek dacára, mint azt annak idejében lapunkban megemlítettük, csak nem régen egy felírat intéztetett az országgyűléshez, melyben hangsúlyozva emeltetett ki, hogy a magyarság *egyedüli* bástyája a római catholicismus!

— **Kriza alapítványok.** A nagy pap és író tiszteletére rendezett ünnepély alkalmából a székely-keresztúri gimnázium tanári kara 30, a kolozsvári unitárius gimnázium tanári kara 50 forintot szavazott meg ifjúsági pályázatok alapjául. Ugyanily célra Chalmerston angol unitárius is küldött 50 frtot. E hódolattal önmagukat is megtisztelték.

— **Uj lap.** Gyöngyösön, *Kobányi Mihály*, mint szerkesztő, új lapot indított meg, „*Kisdedóvók és gyermekkertésznők lapja*“ cím alatt. A szerkesztőségünkhöz is beküldött mutatóvényszám, érdekes, változatos tartalommal jelent meg s azon reményben, hogy az eleven szellemet többi számaiban is meg fogja tartani, ajánljuk azt a néptanítók, kisdedóvók, házi nevelők, de különösen a szülők figyelmébe és pártfogásába. Mostanában igen gyakran panaszkodunk amiatt, hogy a népiskolai oktatásnak a gyermekekre nézve nincs meg az a sikere és eredménye, melyet attól várunk; de nem igen gondolunk meg két olyan okot, mely e sikertelenségnek alapját képezi. Az egyik az, hogy gyermekeink igen sok esetben minden előkészület és a házi nevelés legkisebb nyoma nélkül lépnek a népiskolába; a másik az, hogy a családi nevelés vajhmi gyakran meg-gondolatlanul rontja le azt, mit az iskola hosszú időn át és nagy fáradsággal épített. A szóban forgó új lap, kitűzött céljához képest, épen e hiányokon is kíván segíteni s arra törekszik, hogy felkutassa az utat s módokat, amelyen s amelyek segítségével nevelésünk fonalát a népiskola küszöbéig vihetnők, gyermekeinket testben és lélekben a népiskolának előkészíthetnők s így a népnevelés feladatát megkönnyíthetnők. Ily nemes célhoz, mi szívünkben kívánunk szerencsét a „*Kisdedóvók lapja*“ szerkesztőségének, de kívánjuk azt is, hogy lapja többi számait ne érje oly katasztrófa, mint az elsőt, melynek első lapján az van megjegyezve, hogy a „lap homlokára szánt metszvény szétpattant s így a munkaleírást a jövő szám fogja illusztrálni.“ A lap minden hó 15-én fog megjelenni, s előfizetési ára júlustól új-évig 1 forint.

— **Apró hírek.** *Tompá Mihály*, koszorús költőnk tiszteletére, mult hó 22-ikén, a *feketehegyi* fürdőben, az ő emlékére 1868-ban felállított oszlopnál, a jelen volt fürdővendégek kegyeletes ünnepet ülték. — *Kassa* város közel félmilliónyi összeget volna képes áldozni a 3-ik egyetemért. — *Bencsik István*, avas-vámfalui ref. lelkész és a nagybányai egyházmegye esperese, jul. 30-án nagypaládi lelkészül egyhangulag megválasztatott. — *Indrák János*, bécsi kegyesrendi szerzetes s gimnáziumi tanár, lemondott állásáról s a feleségeül kiszemelt gazdag zsidó nővel protestánsná lett. — *Könyvárusi kellemtelenségek* miatt *Vámosi Pap István* „*A ker. vallás*“ című heid. káté-magyarázatai ára 1 frtra szállíttatott, s ezen áron Telegdi K. L. debreceni könyvkereskedőnél s a kiadó tiszaföldvári ref. lelkésznel postabérmentesen megszerezhetők.

— **Helyreigazítás.** Mult számunkban, Ivánka Sámuel cikkében a két bűnbánati ének egybeszedetett. E tévedést úgy kérjük helyreigazítani, hogy az öt első vers egy s az öt utolsó vers ismét egy ének. Akik tehát dallamot ohajtának e szép magyar méretű énekszövegre szerkeszteni, mindegyiket külön dallam alá vehetik.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Igehirdetésünk főbb elvei s a szigorú kritika érdekében.” Szabó J. „Értsük meg egymást.” Lenkey J. „Énektörténelmi töredék a felvidékről.” (Vége). Kálmán F. „Javitó és pótló adatok a sárospataki főiskolai énekhar történetéhez.” (Könyvbírálat). Novák L. „A felső-szabolcsi ref. egyházmegye számvevő-gyűlése.” Görömbei P. „Vegyes közlemények.”

Igehirdetésünk főbb elvei s a szigorú kritika érdekében.

Régi axioma, hogy minden jóra való egyházi beszédnek első, főkélléke: az épületeség. Ezt pedig csak úgy érhetjük el, ha alapjában ismerjük hallgatóink izlését, értelmi fejlettségét, lelki szükségait, továbbá a helyi viszonyokat, körülményeket, s ezeknek megfelelő themát választunk kidolgozásunk tárgyául. Önmagától értetik, hogy maga a kidolgozás, a forma, a nyelvezet is legyen népszerű, érthető.

Azt a beszédet, melyet egyszeri figyelmes elolvasásra át nem érthetünk, melynek belső kompozícióját s egyes tételeit még magunknak is latolgatnunk kell, hogy alapjában átérthessük: ne vigyük szószékre soha, még szorultságból se; mert az nem épít. Így például az értekező elemekkel, bölcsészeti, elmélkedő fejtegetésekkel szaturált beszéd, habár privát olvasmánynak, eszmeébresztőül megjárja is, népünknek nem való, mert meg nem érti. Legfőleg is bámulni fogja a hangzatos előadást, de abból ugyan semmiféle szellemi hasznot nem merit.

Ismerünk beszédeket, melyek merő szórszálhasgató boncolgatásokból, vagy mélyreható lélektani fejtegetésekből állanak; ismerünk ezekkel ellentétben olyakat, melyek tisztán frázisokból, csillogó költői gondolatokból vannak kor- és mozaik-szerűen összeillesztve. Túlhajtás, halvaszületett compositio mindenik, melyekben inkább csak az író tetszeleg önmagának, adja a bölcsészt, pszichológot, poetát; de ha helyzetét, működési terét jól megfigyelné, bizonyára lemondana az efféle dicsőségről s nem untatná vele a szegény, egyszerű nép türelmét s nem növelné vele az akadémikuskodó tudakosok számát.

Öszintén szólva: oly eszméket, tárgyakat fejtegetni az egyszerű nép előtt, melyek annak fogalomkörét, igényeit messze túlhaladják, legalább is figyelmetlenség, végletekben járó különekedés.

A magyartalan rossz nyelvezetű s gondolat-szegény beszédekről (melyeknek száma immár légió) nem is szólok. Azok nem méltók a komolyabb megfigyelésre. Csak sajnálkozunk lehet az efféle esetlenségek termelői felett, kik bár semmiféle érzékkel sem bírnak az irodalmi forma iránt, mégis elég meggondolatlanok kezdetleges kísérleteiket szószéken, sőt még a nyilvánosság előtt is szerepeltetni.

Közvetítsük tehát a dolgot akként, hogy haladjunk az arany középszer útján. A bölcselkedés, költői túlszárnyalás, vagy éppen törpe slendriánság helyett legyenek egyházi beszédeink népszerűek, érthetőek, épületesek. Legyenek minden ízében magyarok. Ne a tudós magasra vont szemöldével, hideg, fagyaló modorával, vagy a hiu üresség szemérmetlen tolakodásával; de egy gyermekeit tanítani, nevelni akaró okos apa szelidségével s komoly használhatási szándékával készített beszéddel lépünk a szószékre s a nyilvánosság elé mindenkor s működésünk bizonyára nem lesz áldástalan.

Ezen általam vázolt szélsőségek, túlhajtások rámutatására, sőt elítélésére s egyúttal a helyes, középút kijelölésére, nézetem szerint, kizárólag a kritika van hivatva. Igen, de csak a komoly, mélyreható, alapos kritika, mely nem üti el a dolgot felületes áttekintéssel, általános dicsőretekkel, hangzatos reklamszerű szólamokkal s esetleg egy-két találó alkalmi észrevétellel, hanem ügyes orvos módjára megfigyeli s komoly, beható bírálat alá vesz mindent, formát, tartalmat, irányt stb., s ekként állapítja meg a diagnoszt; a méltányolni valót méltányolva, a kontárkodó slendriánságot érdeme szerint elítélve, vagy legalább értékére alászállítva.

Bizony, bizony elkelne már nálunk is az egyházi téren is, oly irányu vállalat, mint „Lessing dramaturgiai lapjai” vagy „Börne kritikái” voltak egykoron a szépirodalmi téren Németországban.

Egyébiránt a „Sárospataki Lapoknak“ ezen komolyabb kritikai irány kultiválása is egy főcélja lévén: ime speciális kritikai szaklap nélkül is megvan adva az alkalom a működésre.

Munkára tehát! Hadd ragyogjon az ítészet villogó fegyvere az avatottak kezében!

Amily jótékony befolyást gyakorolt egykor a Vörösmarty-, Bajza-, Toldi-féle szellemes, alapos bírálat s tisztességes polemia szépirodalmunk kifejlésére s megizmosodására: bizonyára oly áldásos befolyása leend majd az egyházi kritikának is a prot. egyházi beszéd irodalomra.

Megvagyok győződve, hogy e becses lapok sorompóit, mint eddig, úgy ezután is szívesen nyitva fogják tartani a szerkesztők, nemcsak a régi gárda kimagasló alakjai, hanem minden jóra való, komoly, ifjabb törekvés előtt is.

Nyitva a tér, adva az alkalom: munkára tehát!

Szabó József.

ISKOLAI ÜGY.

Értsük meg egymást.

A „Sárospataki Lapok“ egyik közelebbi számában egy cikk jelent meg, Csízi Miklós, tanító úr tollából, következő címmel: „Egy másik ok.“

Ebben ő, a ref. tanító, nagyon szánandó teremtményekként tünteti fel ügytársait, mondván: „Tekintsük meg a tanítót, ha valjon fel van-e övedezve azon fegyverekkel, melyek őt napi munkájában, a tanításnál biztossá teszik?“

„El vannak-e látva az egyes tantárgyakhoz multhatlanul szükséges vezérkönyvekkel? Van-e a legtöbbnek könyvtárában csak egy darab könyv is, mely a nevelés, oktatás alapelveit tárgyzná? Olvasgatnak-e tanítási, nevelési módszertant? Tekintsük meg mondom a tanítót s magán könyvtárát, tapasztalni fogjuk, hogy a legtöbbje csak kenyeres tarsolylyal áll a csatatéren. A legtöbbje azon tanítói képzettségi fokon áll még ma is — talán egy kis gyakorlottságot leszámítva — mint a mely fokon állott, mikor az iskola falai közül — vagy bárhonnan — a tanítói pályára lépett.“

E hosszú *lamentatióban* az a nehéz vád van ellenünk emelve, hogy *önképzésünket* elhanyagoljuk.

Ha ez a vád csakugyan ránk illenék, szégyenérzettel kellene pirulnunk saját lelkiismeretünk és a közvélemény ítélőszéke előtt.

Igen, azon általános nézet előtt, mely minket már régen a szakképzettség és művelt tanítók osztályába sorozott.

Az irigység vádolhat; de mi nyugodt lelkiismerettel mondjuk: elvünk, az önképzés fogalmát körvonalazó ezen paedagogiai elv: „Tudjunk és akarjunk a mai kor kívánalmainak megfelelő tanítók lenni.“

Az irigység vádolhat; ha lelkiismeretünk megnyugt, mert mi ezen elvet követtük mindenha, követjük ma is. Önképzésünkben sohasem volt megállapodás, nem vesztegelünk jelenleg sem, tudván, hogy ez egyenlő lenne a visszaeséssel.

Az irigység vádolhat; de lelkiismeretünk megnyugt, mert mi ezen elvet értékesítettük s értéke-

sítjük ma is azáltal, hogy *iskolai és magán könyvtárunk* paedagogiai, didacticai és methodicai műveiben szüntelen búvárkodunk, mégpedig nemcsak olvasgatjuk azokat, mint Cs. úr ajánlja, hanem egész odaadással tanulmányozzuk, s ismereteinket szépen összeillő egészszé és elménkben soha el nem homályosuló fényes képpé idomítjuk.

Az irigység vádolhat; de lelkiismeretünk megnyugt, mert ez elvet értékesítettük s értékesítjük ma is, *olvasó-egyletek* alakítása által, hogy gyűjtött szellemi kincsünket forgalomba hozzuk a nép között, felvilágosító magyarázattal, terjesztjük a világosságot jó könyvek előolvasása s elolvastatása által, igyekszünk egyszersmind a szellemi művelődés szükségének érzetét a nép lelkében felébreszteni.

Szemlélődésünk, vizsgálódásunk tárgyává tesszük a környezetet, melyben élünk; figyelünk a haladó kor minden fontosabb mozzanataira; felkaroljuk és terjesztjük a kor új reform-eszméit; felkeressük a társadalom műveltebb osztályát, elsajátítjuk finom modorukat, jó szokásikat, hogy — a mit „könyvekből megtanulni nem lehet“ — társadalmi műveltségre tegyünk szert s minden tekintetben kiérdemeljük a szakképzett és művelt tanítói nevezetet, tiszteletet gerjeszszünk másokban a tanító és a tanítói hivatal iránt egyaránt.

Az irigység vádolhat; de lelkiismeretünk megnyugt, mert ez elvet értékesítettük s értékesítjük ma is, *énekkarok* szervezése által, hogy ezzel is, úgy magunkban, mint másoknál, a művészeti szépérzék fejlesztésére hassunk.

Nem mentegetődzések ezek, az ellenünk emelt váddal szemben, hanem a ref. tanítóság sértett *önérzetének* igazságát követelő szavai!

Azon vád éle, hogy önképzésünket elhanyagoljuk s parlagosodunk, nemcsak személyünk, de tetsületünk ellen is irányul.

Igazolják ezt a következő szavak: „Az összes nyolc szakasz, a nyári vizsgák után való szünidőben, együtt is tart ugyan évente egy nagy gyűlést, de ezen az együletnek kiválólag csak anyagi ügyei tárgyalatnak s az egyes szakaszokból betérjesztett jelentések olvastatnak fel.“

A roszakaratu rágalom ez oldalról is ellenünk támadhat; de lelkiismeretünk megnyugt, mert mi itt is megtettük s megteszszük ma is kötelességeinket. Tessék felütni jegyzőkönyveinket s ki fog derülni, hogy nálunk az anyagi ügyek előtt a szellemi teendők sohasem szorultak háttérbe. Tessék *érdemkönyvünkbe* tekinteni, s világossá leend szellemi működésünk s azon intézkedésünk, hogy a jelesebb dolgozatoknak megörökítésével, a jövő nemzedék számára, bizonyára nagybecsű történelmi emléket létesítettünk.

Szóljon helyettünk s tetteinkről, a gömörmegyei általános tanító-egylet 1874—1877-ik évi „év-könyvében“ a szerkesztő által tett s a közvélemény jóváhagyásával találkozott nyilatkozat, melyet itt szóról-szóra idézek: „E történelmi rajz után térjünk át a ref. felekezeti tanító-egylet ismertetésére. Ezen egylet 1843-ban alakult s ma már 35 esztendeje annak, hogy a művelődés magvait hintegeti. Ezen egylet nem dicsekszik százados multtal, de ha *érdemkönyveibe* tekintünk, tapasztalni fogjuk, hogy szellemi tevékenysége által fennállásának több mint negyedszázados korát meghaladta. Valamint az alakító, az úttörő tanítók, úgy utódaik is folytonos munkásság, eszmecserék váltása, felolvasások, értekezések tartása, emellett egyik vagy másik kartárs iskolájának

megtekintése s abban tartott módszertani előadások észlelete által törekedtek a művelődés nagy célja felé. Szellemi működésük sohase pangott, sohase szünetelt, sőt a kor kívánalmainak szem előtt tartásával fokozatosan, de mindig előbbre haladt. Még az ötvenes években is, midőn a Bach-rendszer minden társulati gyűlésezést megtiltott; sőt az 1862-től 1867-ig tartó provisorium alatt, midőn a tanügy terén pangás, tespedés volt észlelhető: királyi biztosok jelenlétében ugyan, de mégis évről évre megtartották hol egyik, hol másik község iskolájában értekezletüket; szóval: lankadatlan szorgalommal igyekeztek megfelelni hivatásuknak, siettek méltóképen betölteni helyüket, hogy így az egyletek hasznos és üdvös voltáról a közönséget meggyőzzék s a tanító társadalmi állását, tekintélyét, a népnevelésügy előmozdításával egyidejűleg emeljék s lehetőleg megszilárdítsák. Sok jelesek alakja magaslik ki a ref. tanítóegylet tagjai közül, kik részint az érdemkönyvbe irt maradandó becsű műveik, részint a paedagogia terén mozgó dolgozataik által igyekeztek üdvös lendületet adni a tanügy fejlődésének. Ezért emlékeztek róla elismeréssel az ország paedagogusai, ezért szóltak felőle dicsérőleg a világi nagyok, s ezért tisztelék meg a főtisztelendő tisztáninneni egyházkerület „*zászlóvivő*” címmel.

Ehez nem kell commentár. Ez elég arra nézve, azt hiszem, hogy az ellenünk emelt vád éle eltörpüljön s a rágalom szava elnémuljon.

A paedagogia ezen elve: „Tudjunk és akarjunk a mai kor kívánalmainak megfelelő tanítók lenni,“ lesz szabályozó vezérelvünk, önművelődésünk hovatovább fejlesztésében, jövőre nézve is, gondosan óvakodván, hogy önképzésünk valami módon egyoldalu, félszeg műveltséggé ne fajuljon. Mert sajnálattal tapasztaljuk, hogy már ma a tanítók közt is akadnak ilyenek. Sajnálattal tapasztaljuk, hogy már ma közöttünk is akadnak olyan szélhámosok, kik önhittségtől elvakítva, alaptalan koholmányokkal, éretlen dolgokkal ámitják a tömeget s hizlalják a könnyen-hívők szemeit. Sajnálattal tapasztaljuk, hogy napjainkban közöttünk is annyira lábra kapott az „írodalmárkodási viszketeg,“ miszerint vannak, kiket az „üres gög“ és „vezérszereplési vágy“ elragadott, s mondhatni, nem a legtisztességesebb fegyverekkel igyekeznek leverni ügýtársaikról azt a mi van, feltenni magukról azt, a mi nincs, hogy „hiúságuk bálványának oltárt építsenek.“

Ajánlom ezeknek meggondolását Cs. úr figyelmébe!

A gömörmezei ref. tanítószázados nevében:

Lenkey János.

T Á R C A.

Énektörténelmi töredék a felvidékről.

(Vége).

Az első tót ref. énekes-könyv tehát kívül-belül ilyen: kis 12-ed rét, corpus nyomásu, bőrrel borított fatáblára kötve, 149 lap, s két főrészből áll.

Az első (címlap nem lévén, Liszkay 1824-iki tót énekes szerint) címe volt: *Hlas pobožného spivany. To jest: Pobosne písnye krozlutsnim prilyezsitosztam pripravené*, azaz: *Istenes énekek, vagyis különböző alkalmi szent énekek.*

Úgy látszik: Liszkay nem idézi szószerint a címlap tartalmát, ami abból következtethető, hogy a *második* (zsol-táros) *rész* címe sokkal részletesebb.

Az első rész tartalma: adventi énekek (miként fentebb mondtam, a harmadikon kezdődnek, mindenütt a magyar szöveg első sorának felírásával, tehát bizton következtethetni, hogy az 1. „Új világosság jelenék“ és a 2. „Áldott izráelnek ura,“ szinte megvoltak).

Eltérés csak az énekek összeválasztása s beosztásánál tapasztalható, ami azonban csak kismérvű.

Azután karácsoniak, újéviak, vízkeresztiak (ezek ily címmel (magyarul): „Azon napra, melyen a bölcsek Jézust felkeresték,“ virágvasárnap, nagypéntek, húsvéti, mennybe-meneteli, pünköszt, köznap reggeli és esteli, háborúság ellen, úrvacsorai előtt és után.

Ezután van egy hálaadó ének a Krisztus haláláért. Önálló mű. Ezután az úri ima szép éneke, a „mennyei felséges Isten“ megragadó szép fordításában.

Majd következik a 10 parancsolatnál való ének, ezután közönséges énekek; végre három halottas ének, bizonyosan saját művük, az egyik felett e három betű. I. A. C.

Végül ily cím alatt: „Alia ante cantionem“ a 359-ik, továbbá két eredeti (egyik reggeli, másik esteli) s a 357. és 358. számú felálló énekek.

Tartalmaz pedig az első rész 88 éneket, s mintán abból 6 darab fordítók saját művűl tekinthető, tehát az 1736-iki magyar énekesből 82 darab van átvéve.

Megjegyzendő, miszerint a tót énekesben az egyes darabok nincsenek számozva.

A *második rész* tartalmazza a CL zsol-tárt. Erről elég legyen annyit megjegyezni, hogy mindannyi szabatos pontossággal van fordítva, úgyannyira, hogy Liszkay is egész versszakokat vett át 1824-iki énekesébe.

Ennek teljes címe a tót szöveg mellőzésével ez:

„Szent Dávid király és prófétáinak százötven zsol-tára, a francia dallamok szerint magyarról tót nyelvre fordítva, és az Isten hű szolgáinak lelki táplálékul készítve és most *legelsőben* kiadva Debrecenben, nyomatta Margitai János 1752. évben.

A zsol-tárok verssorok szerint vannak nyomtatva, míg a dicséretetek folytatólagosan.

Mottóul következő két strófa van cirádás keretbe: „Legyen dicsőítve Isten, Hogy itt ezen a vidéken, mi tótok is énekelünk, s Istennek zengedezhetünk; ki szívből egyszer énekel, Istenhez két imát emel. Zengj hát most földi társiddal, s egykor égben angyalokkal.“

E sorok hű kifejezést adnak ama közérzetnek, mely ezen könyv kinyomatását a nép szívében megelőzte, s egy-szersmind az öröme, mely ennek megjelenésével egybe-fűződött.

A zsol-tárok után mutató-tábla s két közönséges könyörgés olvasható. Kótanyomás nincs.

Legvégül pedig úrvacsorájához készítő kis katechizmus volt, apró kérdések és feleletekben, de amelyből csak 8 lap van meg. Ez hihetőleg Jessenius műve, amennyiben nyelvezete eltér a zemplénitől, s inkább csehes; ő pedig magát cseh eredetűnek mondja.

Valóban csodálatos, hogy e becses emlék, mely különben csupán helyi érdekű, s mint ilyen, semmi közfigyelemben nem részesült; mindamelllett a nép kebelén mintegy ösztönszerűleg megőve, az atyákról a fiakra, s azokról a mai kor számára maradt örökségül!

Miután a példányok teljesen elfogytak, nemesak, hanem elrongyollottak, elvesztek: 1824-ben a munkás *Liszkay Sámuel* adott ki újabb tót énekest, terjedelmes előszóval, melyben az előző könyv történetéről emlékezik, az előszó alatt állanak az ő neve kezdő betűi így: „Tvoj uprimni mi lovnjyk a szluzsebnjyk v. Panu: S. L. F. O. Z. U. a. Z. Esp.“ = Sámuel Liszkay Farar Oborinszkoho Zboru Ungvarszki a Zemplinszki Esperes. Magyarúl: szerető atyádfia és szolgálád az urban, Liszkay Sámuel abarai pap és ungzempléni esperes. Ebből egy példányt magam is láttam.

Az előbeszéd 8. pontja alatt említi Liszkay, hogy ugyanez alkalommal egy halottas ének-gyűjteményecskét is nyomtatott 100 példányban. Ebből ezelőtt húsz évvel már csak itt-ott lehetett látni néhány csonka példányt.

A Liszkay-féle énekes teljes címe ez: „Közönséges istenitisztelekre összegyűjtött szent énekek, a helyévtziai valástétel szerint alakult magyar egyház ujonnan kiadott énekeiből kiválogatva és tót nyelvre lefordítva, azon keresztényének használatára, akik a nemes Magyarország felvidékén ugyanazon vallásfelekezet rendelkezése folytán tót nyelven végzik az istenitiszteleket. Sárospatakon. Nyomtatva közköltésén Nádaskay András 1824.“

A könyv két részből áll, elől a dícséreték, hátul a zsolttárok; kótanyomás nines, hanem minden ének fölé oda van téve a magyar ének szövegének első sora, amely nótára éneklendő; áll 303 lapból.

1864-ben új tót énekest adott ki Császáz Pál, gálzécsei lelkipásztor, Sárospatakon, Forster R. nyomásában. Címe az, ami a Liszkay-féléé, egy szó különbséggel. Liszkay e szót használja: „*napraverej*“ = *alakult*; Császáz: „*obnoverej*“ = *megújított*. Jelenleg ez van használatban.

Feltűnik még a Spátzai-Jessenius korból egy nevezetes liturgiai mű, ez a *Zoványi-féle agenda* (Kolozsvar. 1733). Liszkay írja előbeszédében, hogy ez is a debreceniek költségén nyomtatott ki, következő címen:

„*Agenda ecclesiarum Reformatorum*,“ azaz „A keresztység, úrvacsora kiszolgáltatás, új házások esketése és ecclezsia-követők felmentése körüli eljárás módszere a református egyházakban. Amelyet magyar nyelven írt főtisztelendő Zoványi György szuperintendens úr és tótira lefordított egy helvét hitvallást követő tót predicator; kis 12-ed rét corpus nyomás; az agendás rész 31 lap.“

Nagyon sajtáságos e kis műnél a „motto,“ melynek értelme magyarul ez: „Én N. N., aki legtöbbet működtem abban, hogy ez kinyomassék, meghagyom mindenkinek az Isten nevében, hogy ezen könyvecskét az én halálom után is, soha senki kötetlenül ne árulja; ugyanazért nem a könyvért, hanem csak a kötésért fizess.“

E könyv első részét képezi 98 lapon néhány vasárnap reggeli, esteli és alkalmi könyörgés; a Cseh-Csúzi, Augusztini és Praxis műveiből átvéve. Ezek közt van egy versbe foglalt hálaima a „Váltság munkájáért.“ S. A. betűkkel

jelezve. Ebből következtetem, hogy Spátzai kiadványa. Végén két ének, reggeli és esteli.

Végre egy kis 55 lapból álló katechizmus csonka példánya tűnik még fel itt-amott leginkább lelkészeknél, talán a Liszkay korából.

Mint „Éneklő-kar“-omban is megjegyzém, a munkás Liszkay Sámuel megírta a felsőzempléni és ungi egyházak történetét, melyeken megosztottak az egyházmegyék, mikor szétváltak; mindenik levéltárában feltalálhatók a kéziratok; ezentúl Málcán és Abarán minden kutatónak szívesen szolgálunk okmányokkal. A vidékbéli lelkésztársaknak jó módjukban lenne amaz érdekes iratokat megismertetni.

Kálmán Farkas.

KÖNYVBIRÁLAT.

Javitó és pótló adatok „A sárospataki főiskolai énekkar történetéhez.“

A sárospataki főiskolai énekkar története, amelyet Orbán József akadémiai tanár úr meleg ügybuzgalommal és szépen írt meg, immár átadatott a nyilvánosságnak. Elmondja az, hogy mi volt a sárospataki énekkar a múltban, mi a jelenben; kiterjeszkedik annak fejlődési történetére, az ének- és dalügy terén kifejtett munkásságára; megismerteti azon tényezőket, amelyek annak haladására, felvirágoztatására közreműködtek és eközben, a történetírás követelményeinek megfelelőleg, bíráló észrevételeket közöl, véleményt és ítéletet mond ezeknek érdeme felett. Nincs szándékomban az, hogy e történetkönyvnek bővebb ismertetésébe és méltatásába bocsátkozzam; csupán két adatot akarok részint helyreigazításul, részint pótlóként nyilvánosságra hozni.

„A sárospataki énekkar története“ című könyv 157—158-ik lapjain a következőket olvassuk: „Jegyzet. Eddig terjed az énekkar történetének rendszeres följegyzése. Ezentúl a történetkönyvben csak üres lapokkal találkozunk. A következő három elnök: Kovács Lajos, Novák Lajos és Horváth János naplót és bizottsági jegyzőkönyvet vezettek ugyan, de történetkönyvet egyik sem, Kovács Lajos utólagosan elküldötte ugyan történeti följegyzéseit, de minden cronologiai rend nélkül; naplókönyvet és bizottsági jegyzőkönyvet pedig éppen nem vezetett. Elég sajnos dolog nemesak az énekkar, de főiskolánk történetére is... Kérem tehát az olvasót, nem szerzőnek róni fel hibául, ha az énekkar szereplései ezután, akár a történeti adatok, akár az időrend tekintetében, netalán hiányosak lennének. Jövőre pedig óhajtható volna, hogy fölelevenítették a régi alapszervezet azon pontja, hogy az elnök a főiskola pénztárából járó fizetését csak akkor kapja ki, ha bizonyítványt mutat elő arról, hogy az énekkar jövedelmeiről és kiadásairól beszámolt s a számadás terhe alól fölmentetett; megpótolva még azzal, hogy naplóját, a történet-, törzs- és bizottsági könyveket pontosan vezesse vagy vezettesse. *A karelnökség kétségkívül nagy kitüntetés és megbecsülendő bizalom egy ifjú emberre nézve, de kötelességgel is jár. Hogy valaki a bizalom és kitüntetésnek csak dicsőségét és hasznát élvezze, terheit pedig*

ne teljesítse: ez sem az igazsággal, sem a kötelesség erkölcsi felelősségének érzetével meg nem egyeztethető.

E jegyzetben két dolog foglaltatik. Egyik az igen tisztelt szerző úrnak az olvasóhoz intézett abbéli kérelme, hogy „ne rovassék az fel néki hibául, ha az énekkar szereplései ezután, akár a történeti adatok, akár az időrend tekintetében, netalán hiányosak lennének;” a másik az abban megnevezett három karelnöknek kárhoztatása, sőt megbélyegző elítéltetése a miatt, hogy elnökösködésük ideje alatt az énekkar történetkönyvét vezetni elmulasztották.

Az érdeemes szerző kérelmére vonatkozólag, úgy elnök, mint énekkari kortársaink, tehát a legilletékesebb tanúk nevében, azok nagyobb részének osztatlan véleménye alapján nyilvánítom azt, hogy szerzőnek, a mondott érdemben, aggodalomra és kérelemre nincs, nem lehet szüksége; mivel azok a szereplések, amelyek a mi elnökösködésünk idejéből az i. m. 158—161-ik lapjain közölve vannak, nemcsak hiány nélküliek, hanem a történeti időrendnek is teljesen megfelelők, azon csekély kivétellel, hogy az 18^{77/78}-ik iskolai év alatt történt szerepléseknek *keltezése* nincs kitéve, azért, mert az illető karelnöknek, az alább következő ok miatt, emlékezetből kellett összeállítani, az egyébként teljes, történeti hitelességű adatokat.

A dolog másik érdemére térve, el kell ismernünk azt, hogy karelnöki hivataloskodásunk ideje alatt, rendszeres történetet nem irtunk, hanem csak elnöki naplót és bizottsági jegyzőkönyvet vezettünk és vezettettünk, de ezeket aztán, mi két utóbbi elnök, annál nagyobb buzgalommal és lelkiismeretességgel; aminek hathatós bizonyossága épen az, hogy a mi tárgyilagosa naplói feljegyzéseink alapján ama 4 év története épen oly rendszerben, épen oly történeti egészben volt összeállítható, mint elődeink egészszé foglalt, de sokszor nagyon is subjektív rendszeres történeteiből. Egyébiránt, eltekintve az itt elmondottaktól, mentségünk és ezzel együtt a történeti igazság abban áll, hogy *elnökösködésünk ideje alatt, sőt részben még ezután is, az énekkar történetkönyve nem állott rendelkezésünkre, nem volt kezünk között.* Nevezetesen, egyik elnöktársunk, aki a történeti rendben közvetlen elődünk, elmulasztván a maga esztendeinek eseményeit a kellő időben történetkönyvünkbe vezetni, hogy e miatt a történetírás láncolata meg ne szakadjon, az akkori bizottság megegyezésével, a történetkönyvet Sárospatakról el- és magával vitte, igérvén azt, hogy történetírói kötelességének a következő iskolai év elejére eleget tesz. Ez történt az 1877-ik év június havának utolsó napjaiban. Hanem az ígéret beváltása, több, a tartozott kötelesség teljesítése csak *négy évi időköz után*, az 1881-ik év júniusában következett be. Ezen idő alatt nemcsak levél által kerestük meg az illető elnököt, hanem e sorok írója, személyesen is többször felszólította előbb a beírásra, majd ennek halogatása után a könyv kiadására; aminek eredménye előbbi esetekben az ígérgetés, utóbbiban pedig azon nyilatkozat lett, hogy maga sem tudja azt, hogy a történetkönyv hova lett; várjunk, míg előkerül. Végre mégis csak megemberelte magát, bevezette az előkeresett történetkönyvbe saját elnöki esztendejének történetét s az 1881-ik

év júniusában, amikor már mindhármunknak elnökösködési ideje lejárt, beküldötte azt Sárospatakra.

Ime, e négyévi időköz alatt, 1877-től 1881-ig voltunk mi hárman, hanyagság miatt a történelem ítélőszéke előtt erősen megrótt egyének, az énekkar elnökei; ime az itt előadott ok volt akadály azon kötelességnek útjában, hogy az énekkar történetkönyvét vezethessük; ez volt oka annak, hogy az énekkar történetének összeállítója, Orbán József tanár úr által, úgy jellemeztettünk és úgy örököztettünk meg, mint akik „a bizalomnak és kitüntetésnek csak dicsőségét és hasznát élveztük;” ime, e mulasztás, másnak mulasztása miatt kellett nekünk, „mint az igazság és kötelesség erkölcsi felelősségének érzetével” nem birt elnököknek, alig megkezdett életpályánk ajánlóleveleül emez áldástalan és meg nem érdemelt útlevelet kapnunk.

Egybefoglalva most már az elmondottakat, úgy a magam, mint illető elnöktársaim nevében ünnepélyesen kijelentem azt, hogy a szóban forgó jegyzetből reánk vonatkozóknak csupán annyit fogadhatunk el, hogy elnökösködésünk alatt a történetkönyvet nem vezettük, mert nem vezethettük; de nem fogadhatjuk el azt, hogy a hivataloskodásunkkal egy időben történt szereplések feljegyzései hiányosak és hézagosak volnának, mert azok részint az utólagosan beküldött feljegyzések, részint az egyidejű elnöki naplók és bizottsági jegyzőkönyvek alapján, minden nevezetesebb és megörökítésre méltó szereplést felölelnek; végül nem fogadhatjuk el azon szigorú megrovást, azon megbélyegző kifejezéseket sem, amelyeket a t. szerző úr, a dolog igazi okát illető tájékozatlansága folytán, jóhiszeműleg reánk ruház, mert azok, amint kimutattuk, alaptalanul és érdemetlenül hullanak ránk.

És ezekben a magunk részéről megtettük volna azt, amit állandó kötelességérzetünk védelmezésére, a történeti igaz kiderítésére, a rendelkezésünkre álló eszköz felhasználásával megtehettünk; de vajjon el fog-e jutni ez az igazolás a „sárospataki énekkar történetének” olvasóihoz is? vajjon be fogják-e látni azt, hogy mi a kárhoztatást meg nem érdemeltük? és ha majd eljő az idő, amikor mi már nem leszünk, amikor már nem védhetjük többé magunkat, de a történelem lapjai még mindig élni fognak, hogy vádoltjanak bennünket: vajjon ki fog akkor szót emelni helyettünk, kimondja majd el a védelmet, a felvilágosítást helyettünk? . . . Ki felel meg e kérdésre? Ki felel meg akkor, ki felel meg most? . . . Bizony, bizony nagyon kíváncsok lennénk az, ha az érdeemes szerző ama lapok megírásánál is hallgatott volna egy kissé Cicerónak eme mondására: „Historia est testis temporum, *lux veritatis*” etc., ha az ítéletmondás alkalmával szentelt volna egy futó pillantást a biblia amaz utasításának is, amely V. Móz. XVII: 8—10. verseiben áll; amaz esetben derék műve megmenekül egy oda nem illő levéltől, emebben pedig mi kiméltettünk volna meg a nem érdemelt elítéltetéstől. . . . Egyebekre nézve tiszteletünk az érdemekben megöszült szerző iránt usque ad sidera!

(Vége követk.)

Novák Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-szabolcsi ref. egyházmegye számvevő-gyűlése.

Egyházmegyénk számvevő-gyűlése tartott Kis-Várdán, augusztus 1—3. napjain, Lukács Ödön esperes és előbb Ujfalussy József segédgondnok, utóbb ifj. Gróf Lónyay Menyhért elnökök alatt.

Ezt megelőzőleg Dombrádon, július 30-án consistorialis gyűlés tartott, peres ügyekben. Július 31-én pedig a számvevőszék vizsgálta a számadásokat, melyekről alább.

A gyűlés megnyitását megelőzte (aug. 1-én) d. e. 9 órakor a kis-várdai templomba újonnan beállított orgonának felavatása. A harangok által való jeladásra úgy a gyülekezet tagjai, mint a gyűlésre megjelent lelkészek, tanítók, egyházi előljárók a templomba vonultak, hol Kutasi József dombrádi orgonista vezetése és orgonakiséréte mellett énekeltük előbb a 37. dicséretet (Jövel szentlélek úr Isten), majd a 74. dicséret (Im békjöttünk nagy örömmel) 4 első versét. Az utolsó sor elzengése alatt fentnevezett esperes úr a szószékre lépett és ősmert kenetességével imádkozott az Istenhez azért különösen, hogy ez orgonát szent házába beállítani engedte, hogy ez a híveknek buzgó érzelmeit zsámolyához emelkedni segítse. . . Majd a Koloss. III: 16. alapján a *prot. isten-tisztelet alkotó részeiről* elmélkedett, ilyenekül állítván fel a) az *imát*, b) az *igehirdetést* (praedicatio); c) az *éneklést*, melyben izlés- és művészetnek kell lenni. Mindezeket szokott ékesszólásával fejtegetvén, végül áldást kért az orgonára, a gyülekezetre, királyra, hazára, testvérfelekezetekre sat. Azután gyülekezeti énekléssel az ünnepély berekesztetett.

Nem szabad e tárgyról való tudósításomat befejezni addig, míg az orgonán látott felírásról meg nem emlékezem. Ez volt ugyanis oda felírva: „Készítette a kis-várdai csizmadia ipartársulat.” Mily szép dolog az, midőn ilyen társulatok évek alatt gyűjtögetett filléreiket ily szép, szívmesítő, lélekemelő célokra használják fel és nem eszemiszomra, mondvaesimált dinom-dánomra fordítják, mint fájdalom! a legtöbb efféle társulatok. Szolgáljon a kis-várdaiak tette intő például! Egyidejűleg engedtessek meg tudósítónak azon észrevétel, hogy a kis-várdai ipartársulat cselekedete mai napság már fehérhollói ritkaság; azonban a reformáció idején, az alakulás nehézségeivel küzdő prot. egyházakat, a céhek látták el város helyeken terítők, kannák, poharak s többeféle úrasztali s egyéb az egyházhoz szükséges készletekkel. . . . Memento

Istenitisztelet után, ugyanesak a templomban, megnyitott az egyházmegyei gyűlés.

Tárgyaltatott az esperes időszaki jelentése, a múlt gyűlés óta végzett ügyekről. Szomorúan értettük ebből meg veszteségeinket. Elhunytak e rövid időközben Bentek Pál orosi, Zsindely János tassi lelkész s egyházmegyei házi pénztárnok. Emlékezetők, Zsindely Jánosé különösen, mint az egyházmegye 25 évig volt pénztárnokaé, kegyelettel örököltetett. A tanítói karból kidőltek: Balogh Antal szakolyi, Szűcs Lajos eperjeskei tanító.

A reform. segélyegylet 145 frtot adott egyházak, iskolák, lelkészek, tanítók segélyezésére.

Következett aztán az esperesi évi jelentés, az egyházmegyében létező egyházak, szellemi, vallás-erkölcsi, tanügyi, népesedési, vagyoni sat. állapotáról. Kivánt lendület — mondja a jelentés — semmi téren sem mutatkozott; hanem azért itt-ott örvendetes, említésre méltó tények jelezhetők.

Adakozás történt 1722 frtig pénzben; továbbá egy belső telek házzal; szószéki, úrasztali terítők, keresztelő edények ajándékoztattak.

Építkezett 23 egyház; részint templomot, részint papi s tanítói lakot és iskolát építettek.

A vasárnapok kellő buzgósággal nem ünnepeltetnek. A lelkészek figyelmébe ajánlja az egyházmegyei gyűlés, hogy községekben oda hassanak, miszerint a korcsmák, kereskedések vasárnaponként legalább délelőtt 9-től délután 4 óráig zárva legyenek. Különösen az izraeliták rontják meg a vasárnapot. Egy papi ülnök nyíltan említett fel egy esetet, a hol a bíró a templom mellett dolgoztató zsidótól zálogot is vett e törvényrontásért; de a szolgabíró a zálogot visszaadatta (Bákán). Vasárnapügyi bizottságok alakítása ajánlatot.

Számos egyházban van anyagi zavar és baj. Vannak veszendőben kisebb és nagyobb összegek; vannak adóhátrányok (Ibronyban 300 frton felől). A canon visitatio eljön és el is megy. Meghagyja ezt is, amazt is; de végre nem hajt senki semmit. Az egyházmegye oly sok egyházat számlál, hogy közvetlen esperesi felügyeletről szó sem lehet. Hanem Sényő, az elvesztettnek véleményezett szegény Sényő, temérdek bajaiból (800 frt. adóhátrány s egyebek) gázol kifele. Hihetetlennek látszó dolgokat eredményez a szigorú számítás, tiszta kezelés. Az érdem Szabó Ferenc pazonyi lelkész s egyházmegyei tanácsbíró és Adorján István túrai körjegyzőé, kik a sényői egyházra való felügyelettel megbízattak.

Az adósságba merült egyházak az esperes által közvetlenül fognak felhivatni arra nézve, hogy adjanak véleményyt, miként gondolják, hogy adósságaikat törleszteni fogják. Az egyházmegye az adandó feleletekhez képest fog intézkedni.

Az iskolaügy körül is sok a kívánni való. E felett hosszas, ellaposodott s meddő vita fejlődött ki. A vita alapjául az szolgált, hogy a szolgabírók nem vonják feleletre a községi előljárókat az e téren elkövetett hanyagság s mulasztásokért.

A vallástani tárgyak és az ének nem taníttatnak oly komolysággal s buzgalommal, mint e tantárgyak nagy jelentősége méltán igényelné. Bizottság neveztetett ki a vallás-tanítási irány s a tankönyvek meg-, illetve kijelölése végett. Mindamellett vannak szép számmal kitűnő iskolák, kitűnő tanítók. Ezeknek neveit példa és buzdításul körözni fogja a jegyzői hivatal. A rossz iskolák előljárói s a rossz tanítók megintettek.

Az egyes egyházak közigazgatása körül is sok a fogyatkozás. Vannak egyházközségek, hol a gondnoki számadások a rendes időre el nem készülnek. Határozatképen kimondatott, hogy ahol jövőre ily hanyagság s mulasztás merül fel, ott a gondnok 20 frtra büntetetik s e hibáért az ellenőrként működni kötelezett lelkész és presbiterium is felelőssé tétetik.

Statisztikai adatok az egyházmegyéből e következők: lelkek száma az egyházmegyében: 62,432; anyaegyház 85 (10 évvel ezelőtt volt 93. S állítsa valaki azt — ha ugyan ad valamit a statisztikai kézzelfogható adatokra — hogy az affliálás által a protestantismus ereje nem fogy s a protestáns szellem szűkebb térre nem szorúl!); leány- és fiókegyház 32; lelkész van 81; segéd-lelkész 12; tanító 102; született 2624, ezek között törvénytelen 231; elhalt 3480; (a magyar faj pusztulása felett ismét hosszas vita kerekedett; de a baj okai oly mélyen fészkelnek társadalmi és állami intézményeinkben, hogy azokat megorvosolni egy traktualis vita által aligha lehet); házassult 665 (a vad-házasságban élők száma tetemesen apadt); confirmáltatott 1010; iskola-köteles 6037; iskolázatlan 1713.

Elhaltak a múlt egyházi évben: Béressi József zsurki, Horváth István gégenyi, Nagy János v.-megyeri, Zolnai István ó-fehértói, Zsidai Menyhért jákói lelkészek; Pálóczi István kanyári tanító.

Az esperesi évi jelentés oly nagymérvű utánjárást igénylő dolgozat, hogy az eredmény alig felel meg a ráfordított fáradságnak; mert a statisztikai adatok, vagy a bajok és hiányok feltüntetésével az egyes egyházak bajai meg-

orvosolva nincsenek. De annyit megtudtunk, hogy baj van itt, baj van ott; hiány itt, hiány ott; kívánni való itt, kívánni való ott. Ezen bajokat és hiányokat szerintünk csak úgy lehetne orvosolni, ha az esperes személyesen jelenhetné meg az ily bajokkal küzdő egyházakban. Ezt azonban oly nagyszámú egyházakból álló egyházmegye esperese nem teheti anélkül, hogy az időközben ily hivatalnál felszaporodott irodai teendőket el ne hanyagolja. Így aztán a baj, hiány, kívánni való, adóhátrálék, veszendő pénz marad továbbra is bajnak, hiánynak, kívánni valónak, adóhátráléknak, veszendő pénznek, ha ugyan mihamar tökéletesen el nem vesz. Az egyházmegyei kormányzás szakasztott mása a törvényszéki való intézkedésnek; de teljességgel nem egyházi igazgatás... E bajon az egyházmegye két részre való osztásával lehetett volna segíteni, melyet a segédgondnok indítványba tett s meg is köröztetett; azonban ez oly üdvös kezdeményezés most is, mint isten tudja hanyadszor már, leszavaztatott. Alig is lesz valaha másként keresztülvihető, mintha a convent veszi kezébe az egyházmegyei rendezését... E tárgyhöz lehet, hogy még szólunk.

A számvevőszék jelentése szerint a pénztárak állása a következő számtételekkel tüntethető fel:

1) Egyházmegyei házi pénztár (domestica cassa) bevétel 2305 frt. 73½ kr., kiadás 1585 frt. 60 kr.; készpénz készletben 720 frt. 13½ kr. A pénztár állása 7199 frt. 85½ kr.

Nagytitiszteletű szerkesztő úr! Felfogásom szerint a gyűlési tudósításnak nem az a célja, hogy szolgálai hűséggel eldarálja, hogy mi történt; hanem az is, hogy az ügyek állását a nyilvánosság, a közvélemény előtt, mint az autonóm önkormányzat ellenőre és illetékes bíróját előtt feltárja s a netaláni hibák-, mulasztásokért az illetőket felelősségre vonja. Én legalább mindig így fogtam fel tudósítói tisztemet; mert csak így számítottam hasznát a tudósítás irásából. No most már gyakoroljuk is ez ellenőrzést. Én számadataimat a számvevőszék jegyzőjétől, tehát biztos forrásból merítem. Ez adatok szerint a múlt évben volt a házi pénztár tőkében 7434 frt. 42½ kr.; most 7199 frt. 85½ kr.; és így a *tőke apadt* 234 frt. 60½ krral; mondom, a *tőke*! Már most én kérdésbe teszem, hogy micsoda gazdálkodás az, a mely a tőkét támadja meg, a tőkét apasztja?! Ez szerintem hanyatlás jele s előre ki nem számítható zavarokba keverheti az egyházmegyei pénztárt... Aztán 720 frtot én készletben egészen sohasem tartanék, kamatozás nélkül... Nem hallgathatom el azt sem, hogy a múlt évben (1881.), épen e tárgynál, a gyűlésen indítványba hoztam, hogy költségelőirányzat készíttessék az egyházmegye részére, melyben feltüntetve legyen a *szükséglet* és a *fedezet* és az itt kitűzött határon túlmenni szabad ne legyen. Ez akkor közhelyességgel fogadtatott; de én a megvalósításnak, az indítvány alkalmazásának nyomaira nem akadtam sehol. Mindezeket melegen ajánlom a számvevőszék becses figyelmébe.

2) Szeremley-féle alapítvány. Mint a bökönyi fiókegyházat illető tőkét kezeli az egyházmegye 1% jövedelemért. Állása kötvényes tőkében 2300 frt. készpénzben 143 frt. 88 kr., együtt 2443 frt. 88 kr. Kíváncs, hogy a készpénz mielőbb biztos helyen kamatoztassék; mert e tőkének rendeltetése, hogy minél nagyobb összegre nője ki magát s mielőbb! hogy Bökönyben, Debrecen közel szomszédságában, a nagyszámú orosz és kevés róm. kath. vallású lakosság közt élő híveink számára, úgy *prot.* mint *nemzeti* érdekből legalább egy tanítói állomás szerveztethessék, mint azt oly régen óhajtuk.

3) Miskolczy-féle alapítvány, a kéki ref. egyházé, kisdóvoda-alapra 6629 frt. 53 kr.

4) Tűzkár ellen való biztosítási alap 474 frt. 64 kr. Ebből kötvényen 300 frt., kötvény nélkül 174 frt. 64 kr.

5) Lelkesi özvegy-árva gyámpénztár állása 36,351 frt. 69 1/20 kr. Évi szaporulat 4010 frt. 61 kr.

6) Litkei-nyugdíjalap. Alapított a lángbuzgalmu Litkei Péter emlékére, az elaggott s szolgálatképtelenné lett, illetve leendő lelkészek nyugdíjazása végett. Állása 491 frt. 18 kr. takarékpénztárban.

7) Tanítói özvegy-árva gyámpénztár állása 10,962 frt. 25 kr.; évi szaporulat 945 frt. 56 kr.

A főjegyzőségről Görömbei Péter lemondván, a szavazást még a tavaszi egyházmegyei gyűlés elrendelte. A szavazatbontó küldöttség jelentése szerint legtöbb szavazatot nyertek: Nagymáté Albert, Szabó Ferenc, Görömbei Péter s így az újabb szavazás alá ezek bocsáttattak volna; de Görömbei Péter nevét a jelöltek közül törölni kérte; azonban helyette másat tűztek ki, de akinek nevét nem közölhetem; mert nem tudhattam meg, hogy ki az. Különbben a 3 jelölt egyházmegyénk határozatai ellenére tűzetik ki; mert az 1874. évi novemberi gyűlés 31. száma alatt azt határozta, hogy jövőre csak a két legtöbb szavazatot nyert egyén bocsáttassék, időnyerés tekintetéből szavazásra; három csak azon esetben (1876. márc. gyűl. 13. sz.), ha a második és harmadik helyen szavazatot nyert egyének egyenlő szavazatot kaptak volna; az az eset most, tudommal elő nem fordult. A határozatok szerintem azért hoztatnak, hogy meg is tartassanak. Időnyerésre ma még nagyobb szükség van, mint bármikor; mert minden gyűlésen igen sok a tenni való, a felhalmozódott ügy, nagyterjedelmű egyházmegyénkben.

A lemondások különben e gyűlésen egymást érték. Egészen váratlanul adta be lemondását Ujfalu József segédgondnok; azonban egy küldöttség kérelmére, bár kevés időre, visszavonta. Lemondtak Búzik Zsigmond egyházi, Lövey Antal világi tanácsbírák; Tóth István egyházmegyei ülnök az ellenőri hivatalról incompatibilitás következtében; azonban utóbbi az ellenőri tiszt teljesítésére továbbra is felhivatott. Ha attól nem tartanék, hogy indiscretusnak jeleztetik eljárásom, megsughatnám azon igen tekintélyes ülnökök nevét is, akik lemondásukat a legközelebbi időre helyezték kilátásba, nem egyedül előttem, hanem oly nyílt helyen, hol többen valának jelen s indokaikat is nyíltan kifejezték; de hát ezt tenni tilt a discretio... Hanem, ha egyik-másik lemondásnak indokait ösmerjük is; de az a tömeges lemondás, olyan váratlanul s a takargatott, elhallgatott indokok, arra engednek következtetni, hogy rothad valami Dániában.

Egyházmegyei házi pénztárnokul megválasztott Papp Károly laskodi lelkész, ideiglenes pénztárnok, 8 szavazattal, Tóth Gábor bogdányi lelkész 7 szavazata ellen, többszöri szavazás után. A megválasztott pénztárnokot, mint egészen arra termett embert, ezen nagy felelősséggel járó hivatalában, de melyet az ő vállalai megbírnak, szívesen üdvözlünk. Azonban, miután az egyházmegyei pénztárnokot az egész egyházmegyei gyűlés választja, szerintünk sokkal korrektebb és tapintatosabb lett volna e választást a gyűlés első napján, tehát akkor ejteni meg, midőn még harmincan s negyvenen is voltunk jelen; nem akkor, midőn már csak 15-en szavazhattunk s azoknak nagyrésze is a consistorium tagjaiból állott. Ha van joga az egész egyházmegyének ez ügghöz: illő, hogy mód nyujtassék s alkalom adassék a jognak gyakorlására; mert különben az ilyen jogélvezet illusoriussá van téve.

Tassnak a lelkészválasztásra engedély adatott. Midőn Tassról volt szó: többen felszólaltunk, hogy e jog adassék meg Karásznak és Orosnak is; mivel ezek is igen erős görög és római posititioi közé vannak ékelve; azonban úgy értettük, hogy ezek, minden további beható tanácskozás nélkül, lelkésztanítósággá minősíttetnek; holott — mint itt jelezzük — azon „különös tekintetek,” melyek miatt e jog Tassnak megadatott, itt is szemmeláthatólag fenforognak.

Talán nem ártana Karászba is, Orosra is küldöttséget nevezni ki, az egyháztagek véleménye s áldozatkészségének (a 600 frtra való emelés körül) megtudhatása végett. „Mindennáron fentartani a positiokat“!...

Voltak még bizonyosan több fontos, voltak peres ügyek is; de ezek részben nem érdeklik a közönséget, részben pedig, az esperes úr közlése szerint, a harmadik napra maradtak. Nekem meg elegendő volt két nap a gyűlésezből. Egy kerületi gyűlésre is elegendő volna három nap. De nálunk, a sok egyházzal, sok a baj, azért nyúlik így el a gyűlés; azért óhajtom én oly sürgősen az egyházmegegyének két részre osztását.

Görömbei Péter.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kecskeméty Sámuel** f. hó 1-ső napján, a tornai ref. egyházmegyében levő szilasi leányegyházban ülte meg ötvenéves tanítói jubileumát. A kegyeletes ünnepélyről a következő tudósítást vettük lapunk rendes levelezőjétől: A jubileumok tartása oly mindennapivá lett mostanában, hogy ezen különben szép és kegyeletes szokás is kezd unottá válni; de ha valaki, úgy bizonyára a népnevelés szent ügyének bajnoka érdemli meg ötvenéves hivataloskodása után az elismerést, az erkölcsi jutalmat, mert egy félszázadot bármely pályán becsületes munkában eltölteni, mindenkor elismerésre méltó, de kétszeresen az a tanítói pályán, melyen — miként egyik üdvözlő szónok Eötvössel mondá — oly sok a tövis s oly kevés a rózsza. Ezen sok tövissel s kevés rózsával hintett pályán 50 hosszú évet becsülettel átküzdött hű szolgának akarta egyházmegyénk az erkölcsi jutalmat megadni, midőn mult évi őszi gyűlésén, Kecskeméty Sámuel 50 éves tanítói hivatalának betöltését egy szerény ünnepély által emlékeztetessé tenni elhatározá. Az ünnepelt közhasznú munkássága iránti elismerésének akart kifejezést adni az örömnünnepélyen megjelent szépszámu gyülekezet, melynek soraiban az ünnepiesen öltözött egyháztagek, egyházmegyénk lelkészei s tanítói kivül jólesett ott látnunk több római kath. tanítót, a helyből és vidékről szép számmal összesereglett, jórészen más felekezetű intelligens nőket s férfiakat. Az ünnepély két részből állott. Első része az iskolában folyt le, hol egyidejűleg az egyházmegyei tanítói értekezlet is tartá gyűlését. Legelőbb is az egyházmegyei tanügyi bizottság nevében Kerekes Károly, égerszögi lelkész üdvözlölte az ünnepeltet; őt követték a tanítók közül Nehéz József, Jámbor Abrahám, Remenyik Lajos és Sipos László, mindnyájan lelkes szavakban adva örömrözetüknek kifejezést az agg pályatárs életének e nevezetes napján. Majd Verédy Károly tanfelügyelő üdvözlő levelének felolvasása után, az ünnepelt tanítványai részéről egy fi- és egy leánynövendék tolmácsolta a háláérzetet, s az iskolában befejezte az ünnepélyt egy a jubilánshoz hasonló öregkorú egyháztanácsos üdvözlöte, ki az egyház közönsége nevében kívánta neki, hogy még sokáig lehessen hű és gondos kertész a rábizott csemeték felett. Ekkor megszólaltak a harangok, s a zöld ágakkal és virágokkal ízlésesen felékesített templomba vonúlt az ünneplő gyülekezet, hol az ünnepelt, a tanítói egylet elnökei, a tanügyi bizottság elnöke, egy világi és egy tanítói tagjával az úrasztala körül foglalt helyet. A 93-ik dicséretnek a gyülekezet által történt elnéklése, s a tanítók és lelkészekből alakult énekhar által előadott alkalmi ének után az ünnepelt agg tanító mondott megható hangon buzgó hálaimát az egek urának, majd Arday F. Dániel, zsarnói lelkész Jelenések könyve XXII. rész 12. versének ezen szavai felett: „Az én jutalmam én velem vagyon“ egy minden

tekintetben kitűnően sikerült alkalmi beszédet. Kár, hogy e remek beszéd lélekemelő hatása alatt nem oszlohattunk szét, s hogy még egy hosszú lére eresztett dissertatiót voltunk kénytelenek végig hallgatni az életbölcseseg szabályairól, a tanítók közül kijelölt ünnepi szónoktól. No de ennek is vége lett, s a XXVI-ik zoltár első versének elnéklése zárta be a szép ünnepet, mely bizonyára feledhetetlen marad mindazok előtt, kik résztvettek benne. Az ünnepélyt gazdag lakoma követte, Lakatos Miklós szolgabíró úr vendégszerető házában, hol természetesen a felkészöntők sem hiányoztak az ünnepeltre, az ünnepélyt rendező tanítóegyleti elnökök, Kódi Dániel komjátí lelkész és Lakatos Miklós szolgabíróra, a tanügyi bizottság elnökére s a háziasszonyra. Záradékkul álljanak itt a jubilált tanítóra vonatkozó rövid életrajzi adatok. Született 1812-ik évben Serkén, Gömörmegyében. Tanulmányait Rimaszombatban és Sárospatakon végezvén, húszéves korában kezdte meg tanítói hivatalát Putnokon, folytatta azt Meszesen, Besenyőben, Égerszögön és Szilason, hol már 34 év óta viseli a tanítói hivatalt, agg korához mérten jelenleg is meglepő szép eredményvel. Adja Isten, hogy még sokáig nevelhessen hasznos polgárokat az egyháznak, a hazának s az emberi társadalomnak.

Gyarmathy József.

— **Utánzásra méltó.** Bécs egyik kerületében, amelynek lakosai túlnyomó számban csehek, népiskolát akartak felállítani. Evégett folyamodtak a kerületi iskolatanácsához s kérték, hogy engedtessek meg nekik, hogy a felállítandó iskolában a tannyelv a cseh legyen. A tanács határozottan visszavetette az illetők kérelmét, azt hozván fel indokolásul, hogy Alsó-Ausztriában csak egy nyelv van, a német, egy cseh iskola felállítása ellenkezik a törvényes határozatokkal. Ha mi, magyarok erélyesebbek volnánk, nekünk is így kelle tennünk, különösen ott — a felvidéken!...

— **A sárospataki állami tanító-képezdeben** a nyári szünidő alatt rendezett magyarnyelvi póttanfolyamra 140 tanító vétetett föl. Ezek közül: sármegyei 66, zemplénmegyei 47, beregmegyei 10, szepesmegyei 6, lipótmegei 6, abaujmegyei 3, ungmegei 1, árva megei 1. Vallás szerint: görög kath. 82, róm. kath. 51, ág. ev. 7. Anyanyelv szerint: tót 114, ruthen 20, német 5, magyar 1. A zárvizsgák f. hó 18. és 19. napjain tartanak. E vizsgákon a népnevelés hazafias barátai szívesen láttatnak.

— **Szombathy Jánosnak**, a sárospataki főiskola egykori hírneves tanárának és könyvtárnokának „*Jeles mondatok*“ és régi tudósok műveiből összeszedegedett „*Gondolatok tára*“ című, latinul írt kézirat-gyűjteményét, a közelebbi héten vette meg egy rimaszombati polgártól, báró Nyári Jenő, a pesti muzeumi könyvtár részére. Sajnáljuk, hogy Rimaszombaton nem akadt ember, ki főiskolánkat e gyűjteményre figyelmessé tette volna, hogy így az legilletékesebb helyére, főiskolánk könyvtárába kerülhetett volna, számos társai mellé.

— **Rimaszombatban és vidékén** nagyban folynak az előkészületek a szeptember 3—4-re tervezett gömörmegei ipar- és régiség-gyűjtemények kiállítására. A gömöri ref. egyházak közül is több részt fog venni a kiállításon, régi kelyhekkel, agyag-kancsókkal s más, az egyes egyházak birtokában lévő régiségekkel. Ugyanezen egyházmegye könyvtára pedig néhány XVI. és XVII. századbeli nyomtatványt küld a kiállításra. Ajánljuk ez ügygel összeköttetésben főiskolánk barátainak figyelmébe „szépészeti és régészeti muzeumunkat.“ Sok tárgy fordulhat ott meg a kiállításon olyan, mely minket is közelebből érdekelhet s talán megszerzésre is érdemes.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Ne rontsuk el a törvényt félrendszabályokkal.“ Új István. „A „népiskolai tanterv“ átnézése ügyében.“ Fogarasi J.
„A moldva-oláhországi missio köréből.“ Láng K. „Javitó és pótló adatok a sárospataki főiskolai énekar történetéhez.“
(Könyvbírálat. Vége). Novák L. „Vegyes közlemények.“

Ne rontsuk el a törvényt félrendszabályokkal.

Minden törvénynek a megelőző idők szükségérzetében van létoka, s ha valamely törvény előállítását akarjuk megismerni, mindenekelőtt ismerünk kell azon idők viszonyait, amelyek között az megszületett, hogy így aztán előállításának szükségességét is indokolhassuk magunk előtt.

Előttünk áll az új lelkészválasztási törvény. Ismerjük bizonyára mindnyájan azon szükségérzetet, melynek méhéből született az. Ismerjük azon sok, nyíltan és kimondott, hallgatagon pedig még sokkal mélyebben érzett panaszt, mely mostani lelkészválasztási törvényeink ellen országszerte hangzik s hangzott már; és most, midőn egyszer a gondviselés áldó keze, zsinati atyáink bölcsesége által, meghozza részünkre azt a törvényt, mely ezen sokszor panaszolt állapoton kívánt segíteni: mi legyünk-e azok, akiknek érdekükben hozatott épen a törvény, hogy félrendszabályokkal kiforgassuk azt erejéből s átmeneti eljárások által hosszabbítsuk azon interregnumot, mely alatt a törvény iránti tisztelet csak fogy és nem nő? Nem, ez nem volna hozzánk illő és nem volna célszerű magára az ügyre nézve.

Mert én legalább úgy vagyok meggyőződve, hogy félreismeri a kalvinizmus jellemét az, ki a ref. egyházat félrendszabályokra, törvényelmagarázásokra akarja építeni. A kalvinizmus jelleme szigorú, mint maga a törvény, amely mennél tisztább és egyszerűbb, annál kevésbé tűr kivételes állapotot s félrendszabályt. És az igazán szomorú lenne, ha ref. egyházunk nem önmagából fejlődne, hanem, áttérve a politikai élet sikamlós útaira s annak elveit majmolva, ily hangzatos politikai phrasisokat vallana: a „törvénynek nincs visszaható ereje“ sat., s ilyenekkel akarna már bölcsőjében bénává tenni egy intézményt s annak életképességét.

De hát életképes-e valóban új lelkészválasztási törvényünk? Én azt hiszem, hogy igen! Mert ha nézem azon siralmas állapotot, melyben a lelkési

kar egy jó része mai napság töpreng, s épen úgy várja a törvény védelmét, mint a szőlőműveltető, hogy igazi borának értékét végre valahára megővja a szalmabor mellett; ha, mondom, nézem a jelen ezen siralmas állapotát, lelkem várva várja azon jövőt, melyben e szomorú kép, legalább árnyalataiban, megváltozik; várva várja annak a törvénynek életbeléptetését, melynek védelme alatt, ha nem mind is, de legalább a nagy rész, majdan munkája megérdemelt gyümölcsét élvezhesse.

Mert az az igazság legtisztább logikája: a munkának legyen a jutalom megfelelő. S miután ezen erkölcsi igazságot nem találtam fel eddigi lelkészválasztási törvényeinkben már akkor sem, midőn először hittem magamat képesnek gondolkozni e tárgy felett, midőn gondolkozván felette s vele bensőleg meghasonlván, a hollandi lelkészválasztási rendszer feltétlen hívévé szegődtem: azóta többször gondoltam rá, hogy a lelkési promotio érdekében, e választási rendszer mellett propagandát csinállok; de mindig levert úgy tudományban, mint élettapasztalatban gazdag, volt esperes-főnököm, Dr. Ferenczy József azon lehangelő érve, hogy ő neki — egy ily nagy munkához méltó nagynak — a hollandi rendszer behozatala nem sikerült, dacára, hogy úgy irodalmilag a toll hatalmával, mint gyűléseken az élő szó hatásával többször harcolt mellette.

És ime, mintha csak a mózesi pálca varázsütésére állott volna elő, épen az idő teljességében termett elő az új választási törvény; mintha csak ezen tett tapasztalatból vonta volna el az élettapasztalat nagy mestere Jókai eme szavait: „vannak idők, midőn a bárány hányja-veti magát, midőn gyapját akarják lenyírni, hogy ne bántsák, s vannak, midőn maga bégetve kéri gazdáját, hogy nyírja meg.“ S már maga az idő szükségérzetéből folyó ezen előtermése legfőbb bizonyítéka jövő életképességének.

Nem tagadom ugyan, hogyha csekélységemre lenne bízva a választás afelett, hogy a létező bajokon segíteni melyikkel szeretnék inkább: az új

választási törvénnyel-e, mely hitem szerint szintén segitend, vagy talán inkább a célhoz sokkal egyszerűbben vezető hollandi rendszerrel: talán ma is inkább a hollandi rendszer behozatalára szavaznék. De másrésről úgy törvénytiszteletem, mint azon meggyőződése, hogy bajainkon ez is segitend, nem engedik meg, hogy a böles atyák eme munkáját akár kicsinyeljem, akár Kovács Bélával róla ily fenhangon beszéljek: „a törvény ugyan ezt mondja . . . én pedig ezt mondom . . .”, mely ha egy világreformátor szájába illett is, de nem az ő gyenge tanítványai közül egyik legkisebbnek szájába.

Az ilyen magas hang, szemben a zsinati atyák bölcseségével s ezen bölcseségre alapított törvényeivel, kiváltképen ma, midőn törvényeink szentesítését ő Felsége kezeiből oly epedve várjuk, volt az, mi engemet arra késztetett, hogy egyrésről szerény soraimban kifejezést adjak törvény iránti tiszteletnek; másrésről kijelentsem, hogy én, kicsiny, nem tartom képtelenségnek azt, mit annyi nagyok képtelenségnek nem tartottak. Értem a classificatiót.

Nem mondom ugyan, hogy én ezt a cél, a lélkészi promotio érdekében oly szükségesnek tartanám, mint amely nélkül az nem lehetne elérhető: mert itt van előttem ismét a hollandi rendszer, melynek nincs sem classificatioja, sem candidatioja s mégis eléri azon célt, hogy a jeles felküzdje magát, védve a törvénytől, a hanyag pedig lent marad; nem mondom azt sem, hogy ezen — úgylátszólag — két újszülöttje ref. egyházunknak, mai felfogásunk szerint nem eshetik a kálvini egyszerűség rovására; azonban nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy az ő kálvini egyházban, Genfben már mindkettő megvolt, úgy a classificatio, midőn a pályázók megvizsgáltattak és classificáltak, mint a candidatio. midőn a lélkészi kar candidált a tanácsnak s a tanács választott. Nem új, csak egykissé elvénült s így elfeledett intézmények tehát ezek. Mint láthatjuk: eredetileg egy szigorú jellemű kálvini egyház, egy rendezett köztársasági állam kebelében születtek azok. S egy ily intézménynek, melynek multja is ily dicső, hogyan ne vetném alá magamat teljes készséggel s amaz erős hittel, hogy védelme alá bízni magamat, csak javamra lehet. Mert miként az orvosi segélyre a betegnek van szüksége: úgy a törvény védelmére is elsősorban annak, kit talán még a sors is üldöz. És ha csak egyet is segélend és gyámolít ezen üldözöttek közül, már ez magában is eredmény leend. Hogy a classificatio sok kicsinyes hiúságot meg fog támadni, azt elhiszem. Én azonban nem habozom kijelenteni, hogyha engem, aki, feltéve, most egy negyedosztályu egyházban működöm, a classificáló bizottság nem felebb, csak a harmadik (értve legjobbnak az első) osztályu egyházak részére classificál, én

zúgolódni nem fogok, de sőt rám nézve az ösztön lesz, hogy magam tovább tökélyesítem, a törvény védelme megszilárdítván azon erős hitemben, hogy a classificáló bizottság érdemem után nem vonandja meg tőlem jövőre sem elismerését. Igen, ha mindnyájan mi érdemetlenek is, az első osztályu lelkészek közzé fogunk kívánczolni, bizonyosan az ilyeneknek lesz elég okuk a zúgolódásra.

Mindezekből folyólag, azért ez legőszintébb kérésem, hogy ne engedjük magunkat pessimismusnak át, midőn valamit alkotni akarunk; mert az alkotáshoz mindenekelőtt hegyeket mozgató hit kell; továbbá ne menjünk most már a szörszálhasogatásokba, nem kívált akkor, midőn még az élet nem igazolt semmit, sem mellettünk, sem ellenünk. A törvényalkotónak épúgy, mint a törvényéletbeléptetőnek egyet kell mélyen éreznie s ez az, hogy az a helyzet tarthatatlan, melyen a törvény segiteni akar, melyen segitnie kell. Hogy miként? Mindenekelőtt az alkotott törvények lelkiismeretes végrehajtása által. Mert ha mi magunk tiszteletlenül viseljük magunkat a törvény iránt, miként kívánjuk majd, hogy tiszteletben tartsa azt majd a nép, melynek pedig a törvény tiszteletére oly nagy szüksége van. Azért inkább ne vegyük kezünkbe sem a tollat, mintsem hogy az alig megszületett s gyöngéd ápolás nélkül soha meg sem is erősödő új lelkészválasztási törvényeink felett olyan merész egyéni nézetekkel okoskodjunk, a törvény határozott kifejezéseivel szemben egyéni gyarló javaslatainkat állítsuk fel, s így már születésénél megbénítsuk fejlődésében.

Végre nem hagyhatom megjegyzés nélkül, Kovács Béla azon szűkkeblűségét sem, melynélfogva ő akkor, midőn ma a két testvér-ország reformált egyházai, holnap talán a két protestáns testvér-felekezet is, az egyesülésben egységet, az egységben pedig erőt keresett és keres: még az egyházmegyéket is el akarja egymástól szigetelni, annyira, hogy terve szerint minden lelkésznek csak egy, t. i. saját egyházmegyéjében lehessen pályáznia. Nem hiszem, hogy ily szűkkeblű elzárkózást Kovács Béla úron kívül csak egy is akarna közülünk, azért ez ellen érvelni feleslegesnek is tartanám ez idő szerint.

Újj István.

ISKOLAI ÜGY.

A „népiskolai tanterv“ átnézése ügyében.

A „Sárospataki Lapok“ 26-ik számában valóssággal lelki örömmel olvastam, hogy az irodalmi kör által „bizottság nevezetett ki az egész népiskolai tanterv átalakítására.“ Igen, mert sok oldalról lehetett hallani panaszt a most használatban levő tantervünk ellen, s valóban nem is tagadhatni, hogy az sok tekintetben nem felel meg iskolánk jelenlegi viszonyai között a kívánalmaknak, sőt annak revideálása elodázhatatlan s égető szükségé vált!

Meg vagyok győződve, hogy a kinevezett igen tisztelt bizottsági tagok minden tekintetben meg fogják vizsgálni e fontos dolgot, s amennyire lehet, igyekezni fognak a kor kívánalmainak megfelelő tantervet létesíteni, megalkudván a körülményekkel, szem előtt tartva úgy a gyermekek fejlettségét, mint az egyes tantárgyakra fordítható időt; mindazáltal a nagytiszt. szerkesztő úr becses engedelmeiből bátor lesznek néhány észrevételt ez ügyben kockáztatni, s az igen tisztelt bizottság becses figyelmébe ajánlani.

A paedagógok hitvallásának egyik sarkalatos igazsága: „Non multa, sed multum!“ „Inkább keveset taníts, de jól; mint sokat félig-meddig!“ Ezen elv már régen kimondatott s azóta számtalanszor elhangzott a nevelésügy bajnokainak ajkain, mégis mind e mai napig számtalanszor vétkeznek ellene; „*kötésit szájjal vallják; de intését megvetik*“ (L. zs. 6. v.), s akár a miniszteri, akár az egyes felekezetek által kiadott tanterveket vizsgáljuk, óriási halmazát találjuk a tanítandó tananyagnak, úgyhogy igazat kell adnunk azoknak, kik azt állítják, hogy a *népiskola túl van terhelve tudományokkal!* Úgy látszik, hogy a természettudományok kedvelői Steffensonnak, Eddysonnak vagy Linnének; a történészek Horváthnak, Szalaynak; a jogtudósok Kautznak, Paulernek; a földrajz hívei Vámbérynak, Hunfalvynak minden tudományát; a rajzolás barátai pedig Munkácsynak minden művészetét bele szeretnék már tölteni a népiskolai tanuló fejébe! Előre is látom már a theoria embereinek grúnyos kifakadását s a visszatetszést, mely szavaimra lelkökben támad; szinte hallom a szigorú ítéletet: „ez is rossz tanító lehet!“ De szépen kérem: ne sujtssanak azonnal anathemával, hadd beszéljenek a tények! . . . Jól tudom én azt, hogy a népiskolában minden tudománynak megvan a maga alakja és tárgya, szellemképző és gyakorlati célja; de minden tudományt egész terjedelmében felölelni: a népiskolának feladata nem lehet. Ne igyekezzünk a falusi gyermeknek mindazt megtanítani, amit magunk tudunk! Ezért:

1. *A tanterv vegye tekintetbe a tanítványok tehetségét és előképességeit.* Nagy könnyelműség a tananyagot egyik vagy másik osztály számára jól megfontolt terv nélkül összeírni, nem törődve azzal, vajon azon osztály növendékei képesek-e azokat felfogni? feldolgozni? Bírnak-e a szükséges előismeretekkel, előképességgel? E tekintetben részemről nem helyeslem a II. osztályban a bibliai történetek tanítását. Az a szószegény s igen kevés fogalommal bíró hétéves gyermek nem képes azokat sem felfogni, sem a maga szavaival előadni, mint a jelenlegi tanterv kívánja; szóról-szóra pedig azokat itt betanítani: minden lelki haszon nélkül való s lélekölő szenteskedési zománc! Az egyház s a reformáció története legyen koronája a vallástanításnak; ezért nem a IV. osztály számára való az, hanem a VI-ik osztálynak ugyanam komoly tanulmánya. A nyelvtanból a mondattagok ismertetése (alany, állítmány, különféle névrágos kiegészítők, határozók, jelzők): a III. osztálytól appellálódók, felsőbb osztályoknak is munkát ad az! A nyelvtan célja a népiskolában az, hogy helyesírássra és fogalmazásra tanítsa meg a gyermekeket! Ezért sokkal inkább gyakorlati, mint elméleti legyen az. Kizárandó minden olyan szabály, mely a helyesírással nézve nem bír fontossággal. Helyesen írhat bárki is, anélkül, hogy tudná azt, hányféleké a számnevek vagy névmások? ezért szerintem az ilyenféle bő részletezések a népiskolai nyelvtanításból kizáran-

dók. Osztatlan iskolában igen szép eredményt ért el szerintem a tanító, ha tanítványai a négy alsó osztályban jól elsajátítják a négy alapszöveget. Többet kívánni lehetetlenség! Hagyjuk a közönséges és tizedes-törtéket az V. és VI. osztálynak a mértannal együtt! Igen furcsa, hogy a számtanból a IV-ik elemi osztályban ugyanazt tanítjuk, amit a gimn. I-ső osztályában. Földrajzból a III-ik osztályban a szülőhely és környéke ismertetendő csak, a megyék a IV-ik osztályban tanítandók. Ne csináljunk a megyék tanításával a III-ik osztálybeli tanuló szeméi előtt — dr. Emericzy szerint — 65 kis Magyarországot stb. Így minden tudománynál a tanítványok lelkiteljesége és előképessége figyelembe veendő!

2. Az elemi iskolák köztudomás szerint kétfélék, u. m.: osztott és osztatlan iskolák; míg amazokban 6 osztályt 6 tanító vezet, addig ez utóbbiaknál mind a 6 osztályt egy tanító tanítja. Hogy az osztott iskolában a tanítás eredménye hatszor több lehet, mint az osztatlan iskolában, igen könnyen beláthatni. A népiskolai tanítás eredményének mérlegelésénél legelsőben is az veendő figyelembe, vajjon hány osztályt tanít egy tanító. Hetenkint 30 óránál többet nem lehet tanítani. Ez a maximum. Csakhogy az osztott iskola tanítója mind a 30 órát egy és ugyanazon osztályban tölti, míg az osztatlan iskola tanítója egy-egy osztályban hetenkint csak 5 órát, hat osztályban $5 \times 6 = 30$ órát tanít. Már pedig, hogy 5 óra alatt nem magyarázhat és így nem taníthat annyit a tanító, mint 30 óra alatt: ez bizonyításra nem szorul (az u. n. „csendes foglalkozások“ a tanító helyét soha nem pótolják). Helyesen mondja Mennyei Nev. I. 195. lap: „Önként értetik, hogy az egyosztályú (osztatlan) néptanodától nem lehet méltányosan annyit követelni, mint a többosztályútól . . . s joggal követelhetni, hogy amennyire hozza a gyermekeket a jól szervezett s derék szakmüvelt tanítóval ellátott egyosztályú néptanoda, annyi taneredményt mutasson fel a többosztályú néptanoda *annál nagyobb mérvben*, minél több osztályból áll s minél több tanerővel rendelkezik.“

És az a sajátságos, hogy úgy a miniszteri, mint egyéb tantervek készítői, rendesen az osztott iskolák számára készítik tantervöket, mint ez világosan kitűnik a ^{21678.}_{1877.} sz. miniszteri tanterv III-ik szakaszából, ahol ezt mondja: „Hogy ezeket (t. i. amely tudományok itt az *osztott* iskolák számára előírtak) az egy tanítóval bíró iskolában el lehessen érni, a tanítási órákat félórákra kell osztani.“ De hogy miért osztott s miért nem osztatlan iskolák számára készülnek a tantervek, ezt felfogni nem tudom; mert ez szerintem se nem helyes, se nem jogos. Hisz Magyarország népiskoláinak *legnagyobb része osztatlan iskola*. Vizsgáljuk meg csak a tiszán-
 innen ref. egyházkerület iskoláit!

Ebben az egyházkerületben van 437 népiskola s azokban működik 509 tanító. Tehát alig több a tanító, mint a népiskola. Honnét van ez? Onnét, hogy sok szegény egyházunk nem 6, de egy tanítót sem tudván tartani, ott vagy praeorások, vagy éppen magok a lelkész urak tanítanak. Az egész egyházkerületben egyes-egyedül a miskolci lyceummal összekötött népiskolában van minden osztálynak külön tanítója (a leányiskolák itt is osztatlanok), másutt sehol. Sátoralja-Ujhelyben van aztán két fi- és 3 leánytanító. 3 tanító van *Abaujban*: Szikszón. *Alsóborsodban*: Átány, Csáth, Keresztes, Poroszlón. *Alsózemlénben*: Sárospatakon, tehát összesen 6 helységben; de az

iskola természetesen itt sincs egészen megosztva, mert az egyik tanító tanítja a 3 felső, a második a 3 alsó osztályt a fiúknál, a harmadik tanító pedig a leányokat.

Két tanító működik *Abaujban*: Aszaló, Gönc, Vadászon. *Alsóborsodban*: Ároktó, Böcs, Cserépfalva, Diósgyőr, Gelej, Papi, Igrici, Szederkény, Keszi, Nána és Tarjánban. *Alsózemlénben*: Cigánd, Gesztely, Harkány, Karád, Lúe, Megyaszó, Tarcalon. *Felsőborsodban*: Szentpéteren. *Gömörben*: Balog, Pelsőc, Putnok, Rimaszombatban. *Tornában, Ungban* sehol. Tehát az egész egyházkerületben 26 egyházban van két tanító. De ezek is csak úgy osztatlan iskolák, amennyiben (egy pár hely kivételével) egyik tanító a 6 fiúosztályt, másik pedig a 6 leányosztályt tanítja. Mindezekből pedig egészen világos, hogy egyházkerületünk 437 iskolája közül csak egyetlenegy, a miskolci, osztott iskola, 436 pedig osztatlan iskola. Nem méltányos és észszerű-e tehát, hogy a tanterv az osztatlan iskolák számára készítették?

Az osztatlan iskoláknál pedig a legelső és legfontosabb követelmény — mint ezt a miniszteri tanterv is követeli — az, hogy az osztályokat mindazon tudományoknál, amelyeknél csak lehetséges, csoportosítani kell, vagyis ugyanazon tudományra két vagy több osztályt is egyszerre kell tanítani. Az efféle kombinációkat mostani tantervünk is ajánlja, amennyiben ugyanakkor lehetetlenné is teszi a csoportosítást azáltal, hogy minden osztály számára más-más tananyagot jelöl ki. Én a vallástani tárgyakra nézve nem ajánlom a kombinációt. Ellenben célszerűen csoportosítható az éneklésnél: (I., II., III.), (IV., V., VI. osztály); rajznál, szépírásnál, testgyakorlatnál épenígy. Nyelvtannál (II., III. o.) + (IV., V., VI. o.); olvasásnál (V., VI. o.); természetrajznál (III. IV. o.); természettannál (V., IV. o.); szám- és mértannál (V., VI. o.); gazdaságtannál s női kézimunka tanításánál (IV., V., VI. o.) sat. Hogy az ily csoportosítás által a gyermek két vagy három évig is ugyanazon tananyaggal foglalkozik: ez a tanügynek csak hasznára van; mert meg vagyon írva: „Repetitio est mater studiorum.”

(Vége követk.)

Fogarasi Jenő.

T Á R C A.

A moldva-oláhországi missio köréből.

Bármennyire arra törekszem is, hogy olyan jelentést írjak e lapok olvasó közönsége számára, melyből megnyugvással láthatná, hogy négyévi szerény működésem némi áldásos gyümölcsöt hozott, a missio haladását és felvirágzását gátló akadályok elgördítették, s a missio azon magaslatra emeltetett, melyen állania kellene, hogy a hozzá kötött nemzeti és vallási szent célt feltartóztathatlanul megvalósíthassa: nem tehetem, mert még mindig megkötve tartják kezeimet azon többrendbeli nehézségek: a szellemi és anyagi erő, az erkölcsi és anyagi támogatás hiánya. Az anyagi támogatás hiánya szükségképen maga után vonja a missioban is meglevő erkölcsi gyengeséget. Mit tehetek én, minden jóakaratom mellett is, ha először egy hatalmas ellenség: a kenyér gondja, a szegénység ellen kell küzdenem; másodszor, ha a mellém adott tanerők oly gyengék, hogy midőn én a missio gyenge szekerét előretelni igyekezem, ők az előremenésben tehe-

tetlenek, azt folyvást visszatartani kénytelenek. Nem mellettem küzdő szolgatársaim ellen irányzott vád ez, hanem egy oly szomorú igazság leplezetlen kimondása, mely a körülményekben és viszonyokban leli magyarázatát. Nem egyszer volt már szerencsém említeni, hogy a missioban levő híveink mind szegény iparosok és kézi munkások, legnagyobb része egyik városból a másikba vándorló jövevény, kik félvén az egyházi adótól, csak akkor mutatják magukat a paplakon, ha valamely egyházi szertartás igénybevételére vannak utalva. Ezek tehát semmi egyházi adót sem fizetnek; akiknek pedig a huzamosabb időre megtelepedettek közül egyházi adót kellene fizetniök, szintén nem fizetnek vagy legalább keveset és kevesen és azt sem rendesen, mert a fizetés vagy nemfizetés saját önkényüktől függ, s jól tudják, hogy nem rendelkezünk itt olyan erővel, melytől tartaniok kellene, vagy amely őket adófizetésre kényszeríthetné, ami csekélységet pedig némelyek fizetnek, azt a pap személyéhez kötött olyan ajándéknak tekintik, melyet kényők kedvök szerint bármikor visszatarthatnak. A hívek áldozatkészségére tehát vajmi keveset számíthatni. A moldva-oláhországi missio eszerint legnagyobb részben azon évi alig 1300 frtot tevő segélyösszegre van utalva, melyet a moldva-oláhországi missioi alap nyújt. Ebből kellene Pitesten, Plojesten, Galacon és Szászkuuton öt tanerőt, közöttük papokat és tanítókat fentartani, a missionariust évenként négyezeri körútjáiért s a szükség és körülmények szerint való rendkívüli útjáiért külön fizetésben részesíteni. Oly csekély összeg, hogy tekintve az oláhországi viszonyokat, az itt uralkodó drágaságot, egyedül, egy pap tisztességes fizetésére sem elég, s mégis öt embert kell belőle eltartani s az egyházi épületekben évenként előforduló tetemes javításokat eszközölni.

Ily körülmények közt csodálkozhatni-e azon, ha a munkakedvet missioi tanítóinkban csökkenti vagy egészen megöli a kenyér gondja; csodálkozhatni-e azon, ha ezek, ahelyett, hogy iskoláik felvirágoztatására gondolnának, folytonosan azzal kell törődniök, hogy hová, kihez forduljanak a mindennapi kenyérért, miből táplálják és miből ruházzák magukat és családokat, miből neveljék gyermekeiket? Szomorú helyzetünk megvilágítására szabad legyen egy példát felhoznom. Plojesti énekvezértanítónk, kit nyomorúságaival együtt elődeim hagytak a missioban örökségül számomra, a missio megalapításától kezdve, tehát 20 év óta küzd, szívében egy jobb jövő reményével, ezen egyetlen vigaszával, a missioban. Volt idő, amit saját szememmel láttam 1867-ben, midőn a missio tanulmányozása végett 8 hónapot Galacon, Brailán és Plojesten töltöttem, hogy nevezett, brailai tanítóskodása idejében, olyan kopott felöltőt viselt, melyen az eredeti kelmét a szó szoros értelmében nem lehetett megkülönböztetni a főttől, s ezt a felöltőt is derült kedéllyel, vigan viselte, azzal biztatván magát s az öt lenézőket, hogy „majd ha a missio megalapítása bevégezett ténynyé válik s a missio felvirágzik, lesz jobb kaput is.” Könnyű volt akkor neki, mert a gyomra nem panaszkodott; mert abban az időben a hívek is nagyobb mértékben fölkarolták a missiot, s bármelyiknél ha megfordult, már pedig a látogatásban épen nem fukarkodott, mindig telegyomorral tért nyugá-

lomra. A viszonyok azonban megváltoztak, s a tanító úr megint csak a jobb jövő reményében feleség után vágyott s megnősült, elvett egy nőt, csekély vagyonnal; a vagyont a missió szolgálatában tán még a mézeshetek alatt fel-
emésztették s megint felütötte fejét a régi helyzet, azzal a különbséggel azonban, hogy most már a tanító nem egyedül éhezett és fázott, ketten-hárman pedig nem mehet-
tek a sokkal közönyösebbé lett hívek látogatására, evés és melegedés végett. A sors három év előtt a plojesti tanítói állomásra mellém vetette a tanító urat családjával együtt. E három év alatt, ha meg nem osztottam is vele fizetésem-
et, de legalább folyvást elláttam ruházattal, adtam neki havonként 18 frankot, s midőn gyakran az éhséget nem birta tovább tűrni, amennyire tőlem tellett, lecsilapítottam azt. E tanítónak összes fizetése havonkénti ötvenhárom frank, s a tandíj: minden gyermektől havi két frank. Egy hónap óta azonban csak két gyermek jár az iskolába, mint-
hogy a tanító nem taníthat ingyen, s a város tele van állami ingyen iskolákkal; továbbá mert ez időszerint nincs sok református gyermek, s akik vannak, oly szegények, hogy nem képesek havi 2 frankot fizetni. Emellett a tanító neje folytonosan betegeskedik, s most is annyira beteg, hogy meg sem mozdulhat ágyában. Ily körülmények között a tanító kénytelen volt arra határozni magát, hogy nejét hazaküldje; terhes kamatra jótállás mellett fel is vett e célra az én közbejöttömmel 100 frank kölcsönt, még mielőtt neje súlyos beteggé lett volna. Nejét azonban, mert nem mozdulhat, nem küldheti el, a 100 frankot pedig naponként költi élelemre s orvosságra. Végre, hogy az egész család eltartása reám ne szoruljon, megengedtem a tanítónak azt, hogy kéthavi szünidőt vegyen magának s e két hónapra fogadja el egy szomszéd fürdőben neki már előbb felajánlott állást, koszt és havi negyven frank fizetéssel mit meg is tett, s *ma a plojesti énekvezér-tanító egy fürdőben a bevételi és kiadási jegyzőkönyvet vezeti*, beteg nejét pedig mi gondozzuk s mi látjuk el a szükséges költséggel és élelemmel, s ha majd a tanító visszajön s nejét elküldheti, ígéretemhez képest ő is a mi konyhánkon fog élni, másként fenn nem tarthatván magát. De minek fesse tovább e szomorú képet; az erdélyi egyházker. igazgató-tanácsa úgy is felismerte már helyzetünket, midőn az egyházkerületi közgyűlésen kegyes volt kivívni a missio részére azt, amiért mély hálával tartozunk, hogy t. i. az egyházkerületi közgyűlés elhatározta s elrendelte minden erdélyi egyházközségnél a perselypénznek évenként egyszer a missio javára leendő beküldését. Vajha a nemes példa követésre találna édes hazánk többi egyházkerületeinél is! Ha minden hazai egyházközség évenként csak egy frtot küldene be, ami pedig egy egyházközségnek sem kerülne nagy áldozatába, a bajon segítve lenne, a moldva-oláhországi magyar missio élne és erősödnék, a szegénység szüntével szünnének a panaszok is, s a missio vezetése és kormányzása nagymértékben megkönnyítenék.

A lefolyt félév folyamán kétszer voltam Brailán és Galacon, egyszer Szászskúton, mindhárom helyen istenitisz-
teletet tartottam és úrvacsorát osztottam; Galacon ezenkívül confirmáltam is három confirmandust. Galacon és Brailán

az annyi költséget és kellemetlenséget okozott zavarok jó-
formán megszűntek. A zavargók, miután bevágtuk útjokat, többé nyilvánosan nem szerepelhetnek s egyedül arra szorí-
tkoznak, hogy egyesek előtt rágalmazzanak engem s a mis-
siot és a méltóságos igazgató-tanácsot. — Galacon pünköst harmadnapján, délelőtti istenitisztelest végeztével megjelent a parochián Molnár, azon kijelentéssel, hogy eddigi eljárásaiért és rágalmazásáért a nép előtt meg akar engem kö-
vetni. Kérését mindannyian határozottan visszautasítottuk, minthogy különben fegyvert adtunk volna kezébe, melyet ismét szereplésre s ellenünk való agitálásra használt volna fel. Pitestről, majd három hónap óta — dacára annak, hogy többször irtam oda — semmitsem tudok. E hallgatást szere-
tem annak jelül tekinteni, hogy Pitesten semmi baj sincs.

Plojesten az egyházi épület tetőzete nagymértékben meg van rongálva, úgyannyira, hogy a kémények ledőlésétől tarthatni, kerítésünk s kapunk is még mindig majd egészen a régi állapotban; a katonák gyümölcsömet mind ellopták s a mult heteken már az udvarig hatoltak s major-
ságunkat egy szálíg elvitték. Jelentést tettem a térparancs-
nokságnak, de eredménytelenül, mert dacára annak, hogy öröket állítottak fel néhány éjjel kertemben, a tolvajt nem sikerült kézrekeríteni, ami igen könnyen megmagyarázható abból, hogy egyik varjú a másiknak nem ássa ki a szemét.

Egyébiránt ez időszerint szélesend van a missioban mindenütt; adja Isten, hogy sokáig így maradjon. Az egy-
házi épületek jókarba hozatala, a papok és tanítók nyomorú-
ságainak enyhítése végett halaszthatlan segélyre levén szükségünk, a legmélyebb tisztelettel kérem az erdélyi egy-
házkerület méltóságos igazgató-tanácsát, ne terheltelessék Magyarország főtiszteletű püspökeit megkeresni az iránt, hogy egyházkerületeikben szintén kieszközölni kegyesked-
jenek azt, hogy az egyes egyházközségek évenként legalább egyszer gyűjtést rendezzenek a moldva-oláhországi missio javára, vagy legalább a perselypénzt küldjék be a missio segélyezésére, hogy az annyi nyomorúságot átélt missio végre jobb napokat is láthasson. A plojesti egyházi épület jókarba hozatala végett pedig, a nyomasztó körülmények és az égető szükség által indokoltan, méltóztassék még egyszer kérelmet intézni Ő felségéhez, nemeslelkű királyunkhoz, hogy az inség enyhítésében fáradhatlan karjait terjeszsze ki még egyszer szegény plojesti egyházközségünk felett.

Bezárom jelentésemet azon őszinte és szívből jött óhajtalal: vajha a missio még mindig borus ege végre tisztulni kezdene, s a gondviselő isten a sok szenvedés után jobb napokkal áldana meg bennünket!

Láng Károly.

KÖNYVBIRÁLAT.

Javító és pótló adatok „A sárospataki főiskolai ének-
kar történetéhez.”

(Vége).

Ugyancsak az idézett mű 29-ik lapján, az ének- és dalügynek, a főiskolai énekkarban, a mult század utolján való állására és történeti fejlődésére vonatkozólag a követ-
kezőket olvassuk: „Különösen az ének- és dalügy fejlődése

az, hol legnagyobb hiány mutatkozik. Az elnöki melodiarium is 1782—1817-ig hiányzik, ami pedig a történezt leginkább érdekelné, mert az ének- és dalügy régi állását, fejlődését ebből lehetne leginkább kimutatni. A 32-ik lapon pedig ez áll: „Sajnálatos, hogy sem az elnöki melodiarium, sem az egyes kartagok melodiariumai közül a legrégibbek nem jutottak el hozzánk, melyek az ének- és dalügy régi állására s fejlődésére, kétségkívül nagy világot vetettek volna. A legrégibb elnöki melodiarium 1817-től, az egyes kartagokéi közül a legrégibb 1826-tól kezdődik. A világi zenedarabokat eleinte nem jegyezték be az elnöki melodiariumba, hanem azokat az egyes kartagok irták be dal-könyvükbe. Ezen följegyzése is csak 1817-től kezdődik.“

Hát én meg afelett sajnálkozom jelenleg, hogy az itt feltüntetett hiányok pótlására akkor kerülnek kezeim közé némely adatok, amidőn azok a „Sárospataki énekkar történetében“ már fel nem használhatók. De minthogy abban a meggyőződésben vagyok, hogy e hiányok kipótlása végett minden legkisebb adatot szorgalmasan egybe kell hordanunk, s továbbá, hogy énekügyünk fejlődési történetének összeállítása még csak ezután fog megtörténni: nem tartom felesleges munkának a rendelkezésemre álló adatok rövid ismertetését; hadd álljanak azok feljegyezve itt, részint a sárospataki énekkar multjára, részint a hazai ének- és dalügy fejlődésére való vonatkozásukban.

A mult század utoljáról, a sárospataki énekkar két tagjának magán kottatárja fekszik előttem. Egyik 1791—92-től való; benne két évszám és egy név fordul elő, úgy az évszám, mint a név egy-egy temetési ének alá jegyezve. Az első alatt: „Végére jutottam, világi életmenek,“ ez áll: Per St. Török, 1791.; a „Hóhalmon épült világ boldogsága“ című alatt pedig ez: Opus P. G. St. Török, 1792. A másik kottatárban évszám nem fordul ugyan elő; de nemcsak a melodiák, hanem azoknak még sorrendje is teljesen megegyezik az előbbiével. Emellett tulajdonosa egy Johannes Szarka nevű kartag volt, ki a „Sárospataki énekkar történeté“-nek függelékében, az 1791—1800-ig szerepelt bassisták között ötödik helyen fordul elő, a név után eme számmal: 1791—97. A J. Szarka kottatárjának első lapján ez olvasható: „Johannes Szarka ex sepultura et consecratione templi percepit drios (denarios)“ és utánna következnek azon szereplések, amelyekben résztvett és amelyekből jövedelmet húzott, aminők például a cigándi és hejcei templomszentelések (Mellesleg megjegyzem, hogy 23 szereplésért kapott összesen 65 Rfrtöt és 60 dénárt, s hogy az ilyen feljegyzések az énekkar tagjai között ma is divatoznak). Következő lapján az összhangzatos darabok készítésének módja van leírva: „Az harmonia ki tsinálásának rövid mestersége. A bassusba tsak ezek a jó hangok, aequalis, 3-a inf, 5-a, 8-a, 10-a, 12-ma inferior. A Bassust kell a Tenorhoz alkalmaztatni, annakutánna a többi Facultásokat mind a Bassustól kell mérsékelni.“ Ezen általános szabály után jönnek a részletesek, úgy, amint azok a „Sárospataki énekkar történetén“ 48-ik lapján az 1—6. pontok alatt ismertetve vannak. Eme szabályoktól azonban, a darabok kidolgozásánál, a legtöbb helyen eltérés észlelhető.

A két kottatárban, kevés kivétellel, ugyanazon dara-

bok vannak négy hangra, u. m. Disc., Ten., Alt. és Bassusra kidolgozva; számuk 28—30. Mindenik szólam külön van kottázva, ötös vonalrendszerre; kilences vonalrendszerre csak az egyikben fordul elő, két helyen, annak is az utolján, a tenor hangjegyein kívül a concantus C betűivei. A nyolcad-rétű kottatárak átellenes lapjainak felső felén, léniázott vonalakon fekszenek a kották, tehát oly alakban, amint azt Ivánka Sámuel karénektárában találjuk. A külön szólamok nevük kiírásával, vagy azoknak kezdőbetűivel jelölve, mellé-jegyezvén ama számokat is, amelyek a kidolgozás szabályaira vonatkoznak, p. a CII-ik zsolnárnál eképen: D. 3: T. A. 4 sup.; B. 5. i. Azaz a Bassus a Tenorhoz quinta inferior levén, a Discant a Bassushoz tertia superior, az Altus pedig quarta superior. Az általános szabály szerint azonban az Altusnak a Bassushoz octava superiorinak kellene lenni.

A harmonia szabályai szerint kidolgozott darabok zenei jelleme a XVI-ik századbeli zsolnárdallamokén nyugodnék, tehát az u. n. egyházi hangnemekben volnának szerkesztve, csak hogy annyira kezdetleges, sőt esetleges modorban, hogy e hangnemek egyidejű fejlettsége mellett is messze elmaradnak, a mai magasra fejlett technika és izlés előtt pedig alig állhatnak meg. A zenei írás is nagyon kezdetleges. A hangkulcsok közül csupán a bassuskulcs látszik állandónak és ez az f. vonalára tett függélyes két ponttal jelöltetik. Az ütenyek előjegyzésével csak itt-ott találkozunk és ez is kizárólag a négy negyedes egész megrövidítése, az alla breve: $\text{C} = \frac{2}{2}$; anélkül azonban, hogy a sorok ezen ütenyek megfelelőleg lennének beosztva s így ütenyjelzők csakis a sorok végén fordulnak elő. Az ismétlődőjelek nagyon gyakoriak. Szünjelek gyanánt kiírják annak nevét: pausa; vagy pedig egy dőlt héber S-hez hasonló háromágú jegyet használnak. A hangjegyek alakja épen az a csúcsára állított kis négyszög, a mi régibb kiadású énekes-könyveinkben látható; értékekre nézve egészek és felek. A mérseklőjegyek közül egyetlenegy piano fordul elő.

A zsolnárok közül a következők vannak harmoniára kidolgozva: XXII., XXVI., XXXVIII., LXXXVIII., XCIV., CII.; részint tenor, részint bassus szólamokban megvan a XXIII., XXXIII., LXV., LXVI., LXXII., CV., CXXXVII. és CL. E zsolnárdallamokra kivétel nélkül temetési szövegeket énekeltek. A dallamra a legtöbb helyen így történik hivatkozás: Melodia eadem, quae Psalmi N. A zsolnárokon kívül ezek a temetési dallamok találhatók négyhangra: 1. Óh keserves jajszó. 2. E mulandó világban. 3. Világi éltünknek. 4. Mindnyájan csak elenyészünk. 5. Óh már hova lettél édes Jézusom. 6. Világ maradj magadnak. 7. Istenem Istenem! 8. Ébredjél fel óh én lelkem. 9. Lelkem terhe vállamon. 10. Lelkem légy kész. 11. Óh fájdalom, A sirhalom. 12. Eljött már végső óráim. 13. Imhol jó az ítélet. 14. Sárházam eldőlt már. 15. Jézus, Én tőlem el ne fuss. 16. Bizonyynal idvezül. 17. Adversa sustinere. 18. A szép virág míg zöldellő. 19. Vagyon jó reménységem. 20. Óh légy patronusom. E temetési dallamok felett sehohsem történik hivatkozás más dallamra. Ellenben a következőknél megvan nevezve a dallam, amelyre a szöveg énekeltetik: 1. Óh kimondhatatlan nagy kincs. Melodia: Sok bűneim.

2. Jézus egy reménységem. Mel.: Siralmas szó. 3. Pályafutásom elvégeztem. Mel.: Úr Jézus egy stb. 4. Terhes bajjal. Mel.: Uram hiszek. 5. Vigyázz lélek, bomlik a sátor. Mel.: Gyászos szívem. 6. Éltemnek bimbójában. Ad not: Reánk stb. Az egyszerűbb temetési énekek a következő dallamokra énekeltek: Im koporsód ajtajánál; Az úr isten nékem táplálóm; Végére jutottam; Parancsolá az Augusztus császár. Mit használ stb.; Így kell-e mégis maradnom? NB. A nem zsolnáros dallamok és temetési énekszövegek közül még ma is használtatnak ezek: E mulandó világban és Éltemnek bimbójában; továbbá Porházam már nékem is kész és Jézus egy fő reménységem.

Világi darabok a két kottatárnak az utóján és csak egyszerűbbakra írva fordulnak elő; azonban ezeknél nagyobb számban találhatók a dallamnélküliek. Amazok közül nevezetesebbek: Semper ferventer amorem servare: Trombitákat harsogtatnak (székelyek marsa); Belgrádra vitézim omoljatok; Gyászos szívem jaj mint; Égek érted kegyesem; Jaj mely rettentő szó (szövegét l. A sárospataki énekkar történetében 20. l.); Triste valedico musis; magyarul: Hogy elhagytam a másikat, szövege Édes Gergelytől; Világ haszontalanság; Ne kételkedj szavaimban. Perdite duce Deo; Nem vélt szívem panasza; Óh világi gyönyörűség; Régi magyar nagyság; Ne aludj immár drága lélek. Emezek, t. i. a dallamnélküliek közül említésre méltók: Mily keserves énnem; Mi hasznát vettem, hogy így szerettem? A Triste valedico dallamára: Szívem gyenge táblácskája, Arday Józseftől és még egy csomó e dallamra: mit csináljak szerencsétlen, boldogtalan fejemmel? Ha nem láttam volna galamb képed; A báránynak négy a lába; Ezerhat-százhatvanhétben; Behi kár, behi kár nekem a pártát viselnem stb., stb.

A szövegek cantioknak, vagy cantillenáknak nevezetnek és nagyon sokféle alkalomra valók. A nagyszámu temetési szövegeken kívül vannak keresztelei, esketési, úrvacsorázási, templomszentelési, közvizsgálati, családi és polgári ünnepélyekre való szövegek, amelyek mindmegannyi bizonyítékok arra nézve, hogy a sárospataki énekkar, az időtájban, az ünnepélyek alkalmával nélkülözhetlen volt. Az esketési szövegekből úgy látszik, hogy a tanárok esküvőjén az énekkar is megjelent és alkalmi éneket mondott. Érdekes ezek közül az, amelyet egy Szombathi nevű párnak, hihetőleg Szombathi János hires professornak esküvőjén énekeltek, amely esküvő éppen szombatnapra esvén, a nevek összehasonlítása felett a szövegíró ilyen elméskedésre bátorodik:

„Áldott Szombathi név mely szerencsés leve ma,
Két Szombathiakat összevetkepesola.
Im Szombathi Szombathijával ül,
Szombaton tőle né hogy megleül.
A sok fáradozásnak e jutalma!”

Novák Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A zsinati törvényekre vonatkozó felsőbb válasz, végre valahára e folyó hó 13-án leküldetett a zsinat elnökségéhez. E válasz a zsinatnak újból való egybehívását tevén szükségessé, úgy halljuk, hogy az elnökség

a zsinatot, még az őszi egyházkerületi gyűléseket megelőzőleg, szeptember első felében fogja egybehívni Debrecenbe. Mi a fennforgó nehézséget e tekintetben, már hónapok előtt jeleztük lapunkban.

— Egy valótlan hír. A „Protestáns egyházi és iskolai lap” legközelebbi számában Dr. Ballagi Mór kitűnő tollából egy vezércikk jelent meg, a következő cím alatt: „A tanszabadság érdekében.” E cikknek kezdő soraiban a legnagyobb meglepetéssel olvassuk e sensatio hirt: „Fájdalmasan érintett a hír, hogy a tiszáninneni ref. egyházkerület jövő szeptember 27-én tartandó közgyűlésén, több esperesség részéről, a „Husvétii igazság” írója ellen inquisitóri föllépés terveztetik oly célból, hogy őt — mert a nevezett cikksorozatban az egyház pozitív tanaival ellenkező nézeteket merészelt fejtegetni — a superintendentia theologiai tanári hivatalától megfoszsza. Értesülésünk oly kútforrásból ered, mely nem ad kétkedésnek helyet.” Nem tudjuk: hogyan és ki által jutott e hír az érdekes cikkíróhoz, de azt határozottan mondhatjuk vele szemben, hogy ez alkalommal, igen megbízhatónak vélt forrása félrevezette őt s e hír teljesen valótlan. Azok a tiszta protestáns elvek ugyanis, melyeknek Ballagi oly szépen ad kifejezést vezércikkében, már régen áthatották egyházkerületünket s az a superintendentia, mely Magyarországon első mondta ki és alkalmazta felsőbb iskoláiban a tanszabadság elvét s általában mindenkor előljárt akkor, mikor a tudomány és lelkiismeret szabadságának ügyéről volt szó, bizonyára nem fogja a XIX. század utófelében arcülvérni magasra helyezett és féltékenyen ápolgatott eszményképeit, s mint a vezércikk írója is teljesen hiszi: „a tiszáninneni superintendentia papsága bizonyára sokkal miveltebb és sokkal inkább szereti a tudományt, semhogy annak létfeltétele, a tanszabadság ellen irányzandó támadást, a protestantismust meggyalázó merényletnek ne tekintené.” Egyébiránt, hogy mennyire tájékozatlan e világgá dobott hír bemondója a mi dolgaink felől, eléggé mutatja az a körülmény, hogy esperességi gyűlések nálunk még nem is tartattak s így esperességi indítványokról még szó sem lehet, s azt mindenki tudhatja, hogy legközelebbi egyházkerületi közgyűlésünk, lelkeszszenelési gyűlés levén az, semmiesetre sem szeptember 27-én fog tartatni. A tény alkalmasint úgy áll, hogy az illető híresztelő, szíve mélyén rejlő egyéni óhajlásának próbált kifejezést adni, s mert magának verekedhetné kedve van, másoknak mutogatja a pálcát, hogy vegyék fel azt. . . . Hát erre nálunk nem fog ez időszertint embert találni! . . .

— Jól végezte a póttanfolyamot! Székely-Keresztúron, egy oláh tanító, ki a magyarnyelvi póttanfolyamot látogatta, jó napot akarván magának csinálni, fogadott egyik kollegájával, hogy megiszik egy kupa pálinkát, s abban öt kr. áru paprikát. Az újabbkori Falstaff és nagyszerű népnevelő természetesen belehalt fogadásába, s a népnevelés ügye bizonyára nem fogja megsiratni undorító és beestelen halálát.

— A szülők és gyámok figyelmébe. A sárospataki főiskolában az 188²/₃-ik tanév szeptember hó 1. napján kezdődik. A beiratások úgy a gimnáziumban, mint az akadémiában, az intézeti ágak igazgatóinál, szeptember 1—5.

napjain tartatnak; ugyanekkor a felvételi és magánvizsgálatok is a gimnáziumban. Ezt megelőzőleg, augusztus 30., 31-én lesznek a pót- és javító-vizsgálatok az előkészítő és I—VII. gimn. osztályokban; a VIII. osztály javító-vizsgálata szeptember 8-án leendő. Beíratási díj a gimnáziumban 2 frt.; az akadémiában 4 frt. 50 kr. Gimnáziumi tandíj egész évre, protestáns növendékektől 10 frt.; nem protestánsoktól 15 frt., amely két egyenlő részletben a főiskolai pénztárban előre fizetendő; akadémiai tandíj, ünnepre járó, jótéteményesektől, egész évre 3 frt. 60 kr.; nem jótéteményes bölesészethallgatóktól 10 frt. 50 kr.; jótéteményes jogászoktól 10 frt.; nem jótéteményesektől 21 frt. Magánvizsgadíj a gimnáziumban 40 frt., az akadémiában 60 frt. és 2—2 frt. a szépművészeti muzeumra. A gimnáziumi magántanulók félévénként előre jelentkeznek és köztandíjt is fizetnek. Az I-ső és II-ik gimnáziumi osztálybeliek a szépíráshoz szükséges írószerekért félévénként 50 krt; a rajzot magánúton tanulók 1 frt. 50, 2 frt. 30 és 3 frt. 60 krt fizetnek félévénként a közpénztárban. Az ifjúsági betegsegélyező-egyletnek a főiskola minden növendéke kötelezett tagja s a VII-ik osztályig évenként 2—2 frtot, azonfelül 3—3 frtot fizetnek tagsági díjúl, szintén a közpénztári hivatalban. A tápintézet 60 fírtos osztályába való felvételért a tápintézet felügyelőségéhez; tandíjfelengedésért a *tanügyi bizottság elnökéhez* szeptember hó 5-ik napjáig lehet folyamodni. A növendékek könyv- és ruhakészletökről szülői vagy gyámi aláírással ellátott pontos jegyzéket tartoznak hozni magukkal. 1882. augusztus 17.

Az igazgatóság.

— **Reformatió emlék tervezése.** König és Risch egyházi tanácsosok, több előkelő világi és egyházi férfiak nevében, egy fölhívást intéztek a protestáns hitsorsosokhoz, amelyben adakozásra hívják fel azokat, az 1529. április hó 19-én, Speierben történt világtörténeti esemény megörökítése céljából, ott építendő monumentális templom költségeinek fedezésére. Az emelkedett szellemben és meleg hangon tartott felhívás előadja, hogy a Speierben építendő emléktemplom eszméje már nem új. Első ízben az úgynevezett „Retschi egyet” pendítette azt meg, sőt gyűjtést is rendezett e célra, s jelenleg már 250,000 márka áll rendelkezésükre. Németország császára, a bajor király járultak ez alaphoz tetemes összegekkel s maga Speier, már évek óta mindent elkövet, hogy tetemes áldozataival szaporítsa azt. Hogy az emléktemplom, a nagyszerű eseménynek megfelelő s ahoz méltó legyen, a kivitelhez legkevesebb 8—900,000 márkára volna szükség. „Föl tehát, munkára — mondja a felhívás — akik csak érezzük, hogy mily drága az a hitörökség, melyet atyáink reánk hagytak. A XIX. századnak nem szabad addig letűnnie, míg a speieri protestációt emléktemplom nem jelöli meg.” Minket, magyarországi protestánsokat, ezekkel segítenek német protestáns testvéreink, illő volna azért, ha most mi is tényleg megmutatnók, hogy velük együtt dobog szivünk a nagy és lelkesítő refomációi emlékek és azok tiszteletbentartása felett. Indítványozzuk azért: vegyék ez ügyet kezükbe egyházkerületeink s gondoskodjanak, hogyha nem mindjárt is, de mindenesetre

idejében, járuljunk a nagy és szép eszme megtestesítéséhez mi is. Nézetünk szerint legszebb volna, ha minden egyházkerület adna e célra tehetségéhez képest valamit, s az így begyűlt összeg aztán együttesen, mint a „Magyar protestáns egyház adománya” küldetnék el illető helyére. Mi jól ismerjük szükségünket s ezzel szemben nyomasztó anyagi helyzetünket, de akkor, mikor nevezetesebb és bensőbben összekötő kapcsolatokat kell keresnünk külföldi testvéreinkkel, még áldozatoktól sem szabad visszariadnunk. Az ilyen célra és ilyen szellemben tett áldozat áldása egykor százszorosan térhet vissza reánk . . . *ne hallgassák el hát indítványunkat különösen azok, kik arra vannak hivatva, részint tehetségüknél, részint állásuknál fogva, hogy izgató kovászái legyenek protestáns társadalmunknak! . . .*

— **Hálanyilatkozat.** Folyó évi június 30-án, községünkben még nem is gyanítható okból, épen az iskolahelyiség nyugati szomszédságában kiütött tűz pusztított és rombolt, mely az egész községben nem hagyott maga után csak üszköt és hamut. Eme szerencsétlenségnek áldozatául esett, az egyház minden épületeivel együtt az én magánvagyonom is. Éléstáram egészben a lángok martalékává lőn, kenyér nélkül maradtam, öt tagból álló családommal egészen a könyöröltes szívek segélyére szorúlva. A keresztyén felebaráti szeretettől áthatott kegyes lelkek csakhamar megérték keserves helyzetemet, siettek könyöradományaikkal enyhíteni az iszonyú csapás fájdalmát, mely most óriási súlyllyal vállaimra nehezült. E csapás enyhítésére mult hó 30-án tiszt. Kovács Béla f.-cécei ref. lelkész úrtól vettem 32 frt. kegyadományt, mely összeget a maga körében fáradhatlan szorgalommal részemre gyűjteni kegyeskedett. Nincs szó, legalább én nem találok, melylyel szívem örök háláját jóltevőimnek. irántam, előttük ismeretlen igénytelen személyem iránti részvétökrért, s abból adott kegyadományaikért kifejezhessem. De amit az írásból tanultam, azt elmondani mulaszthatlan kedves kötelességemnek tartom: „amit egygyel az én kicsinyeim közül tettetek, én velem cselekedtetek, legyen csak egy pohár víz, amit az én nevemben adtatok, annak jutalma el nem vész.” Márk. IX: 41. De, habár tudom, hogy kegyes jóltevőim az írás ezen szellemében tették adományukat: „ne tudja a te balkezed, mit adott a jobb,” mégis legyen szabad nekem örök hálám nyilvánítása mellett lelkesítő példaként őket a nyilvánosság előtt itt névszerint megnevezni. A fent megjelölt összeghez járultak: u. m. korláti lakos tek. Meczner József úr 10 frt., tek. Téglássy József úr 10 frt., tek. Hunyor Sámuel 2 frt. F.-Cécén tek. Vécsey János úr 1 frt., Kozma István 1 frt., ifj. Szepesy István 1 frt., az egyház pénztára 1 frt., K. B. 1 frt., Jakab Pál 50 kr., id. Szepesy István 50 kr., Gecsey Judit asszony 1 frt., öz. Nánási Istvánné 20 kr., K. G. 20 kr. Alsó-cécén Baski István 1 frt., Anderko István 50 kr., özvegy Tóth Istvánné 50 kr., Cziáki Ferenéné 40 kr., Anderko András 20 kr., Jakab János 20 kr. Fogadják mindnyájan irányomban mutatott nagylelkűségükért, mivel egyebet nem tehetek, forró köszönetemet, magam és családom háláját; mely után kitűnő tisztelettel vagyok Abauj-Vajkócon, 1882. augusztus 3-án

Hollár Endre,
ev. ref. néptanító.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az igaz keresztyénség.” P. Nagy G. „A zsinati törvények szentesítése ügyében leérkezett miniszteri intézkedés.”
„A párizsi prot. theologiai facultas és a liberalismus.” (Első közlemény). Felméri L. „Egy nagynéne levelei.” (Könyv-
bírálat). Czinke I. „Vegyes közlemények.”

Az igaz keresztyénség.

That we call a rose t anyother name
whould smell so sweet. Shakspeare.

Midőn a „Husvétii igazság” című cikksorozatunkat megírtuk s közrebocsátottuk, melyben, a Jézus feltámadására vonatkozó elbeszéléseket mythicus elbeszéléseknek tekintve, ama nagy történeti igazságra mutattunk rá, hogy a Krisztus feltámadásának mythosza nem egyszerűen a tanítványok hiszékenysége, téves írásmagyarázatán s ábrándozó rajongásán alapult — bár hogy ezek rajongó ábrándozók voltak s e körülményre is szükség volt a hitrege előállításánál, azt el kellett s el kell ismernünk, mert hisz ők egy leendő nagy zsidó királyság felállítását várták Jézustól, életében s halála után is, s bizton hirdették, hogy visszajövetelével, mely még az ő életidejük alatt fog multhatatlanul bekövetkezni, ezen várakozásukat be fogja tölteni — s nem is valami külső véletlenségen, mint például azon, hogy sírja üresen találtatott s más efféléken, hanem igenis azon a kétségbevonhatatlan s tudományosan is határozottan bebizonyítható tényen, hogy a názárethi Jézus egy rendkívüli történeti nagyság volt: tisztában voltunk azzal, hogy nemcsak ezen igazság, illetőleg nemcsak azon törekvés, mely a modern öntudatra nézve absolute elfogadhatatlan dogmaticus Krisztus helyére a történeti Krisztust akarja helyezni, hanem még személyünk s hivatalos állásunk is meg fog támadtatni egyes vitézek által, kik ma is igazolni akarják Julián ama mondását — „Egy vadállat sem oly kegyetlen, mint a neki dühödt theologus,” kik, más fegyverrel tudván hogy nem lehet győzniök, a régi, rozsdamarta theologusi fringiát készek előrántani, melynek élet a megölt igazak vére ros-dásította s rága szét, mely egykor az egyedüli biztos eszköz volt a lelkiismeret meggyilkolására, a szabad szó elnémitására, de mely ma már csak

arra való, hogy ijesztgesse vele az, akinek az ilyenben passiója telik, azt, akiről gondolja, hogy hátha megijed. No, mi nem vagyunk hajlandók megijedni. Ezért szólottunk. S ezért fogunk ezután is szólni.

Mellőzve Nagy Ignác kölkedi pap curiositait, ki a „Protestáns Pap” 5-ik számában azzal igyekszik ellenünk izgatni, hogy ránkfogja, hogy mi „egy kis kétséget árultunk el Jézus valaha létezése felől is,” s hogy „Jézust tanítványaival együtt rajongónak” mondtuk, s mellőzve egyelőre Czelder Márton fringia-csörtetéseit, kinek azon a hibáján kívül, hogy N. I. nyomdokait, kevésbbé szembeszökően, de azért mégis követi, még csak egy kis hibája van, s ez: hogy előbb moldva-oláhországi calvinista pápává kellett volna lennie, s azután meghódítania a magyar ref. anyaszent-egyházat s azt pápai jogara alá vetnie, amikor aztán komolyan arra is ráadhatná a fejét, — megkísérteni, vajon melyik hatalmasabb, az ő kálvinista pápasága-e, vagy az a protestáns lelkiismereti szabadság, mely egy kissé hatalmasabb pápással is diadalmasan megküzdött egykor —: azon komolyhangú ellenvetésekkel fogunk foglalkozni, melyek a „Debreceni prot. lapban” jelentek meg Balogh Ferenc és Tóth Sámuel hittanároktól s a „Figyelőben” Dr. Heiszler József dombrádi ref. lelkésztől. A két utóbbi inkább csak opportunitási szempontból szól a kérdéshez, míg az első határozott ellenlábas állást foglal el, s az arról ellenünk felhozható vádak, fortiter in re, sed sva-viter in modo, tisztán s világosan formulázza. Természetes tehát, hogy legelőször is és kiválólag, Balogh F. „Előleges rövid nyilatkozat”-ával kell foglalkoznunk, melyről azt hittük, azért előleges, mert másik is fogja követni. Most már azt látjuk, hogy előbb ő várja tőlünk ellenvetéseire válaszunkat, s csak azután fog szerencsétlenni további nyilatkozataival. A szó egyenes értelmében mon-dám, hogy szerencsétlenni, mert, amellet hogy az

ügyre nézve egyedül hasznos, egyszersmind az egyénre nézve szerencse is oly ellenféllel vitatkozni, ki nemcsak jelenleg bizonyította be, hogy mindenkor az irodalmi tisztesség színvonalán áll, s nem nyúl ferdtetéshez s insinuatiókhoz ügye védelmében, hanem, mint lovagias ellenfél, ott is megtudja találni a kellő kifejezési módot, ahol oly kemény vádakát kell kimondania egy tisztára vallásos álláspontjával szemben, hogy az először is nem protestáns, másodszor nem keresztyén, harmadszor vészhozó. Kemény és súlyos vádak, oly irány ellen, mely keresztyén s keresztyén akar maradni, mely protestáns és protestáns akar maradni, mely a vallásos életet fenyegető veszedelemre mutat s ép ezen vész megelőzésére, elodázására törekszik. De hát vádolni lehet. Kemény és súlyos vádak kétségtelenül, melyeket vártunk is, mert hiszen arról az oldalról csakis efféle vádakát lehet felhozni, s ezeket variálják a többiek is. Felhozhatók voltak, s azt is elismerjük, hogy bizonyos joggal voltak felhozhatók, de az a kérdés: mennyit érnek? E vádakra fogunk egyenként felelni, a természetes sorrendben. A természetes sorrend pedig ez: Álláspontunk 1-ször keresztyén-e? 2-ször protestáns-e, s 3-szor vészhozó-e? Lássuk hát ez alkalommal az első vádat, megvizsgálva azt, hogy miben áll az igaz keresztyénség, mivel ha protestáns voltunkat bizonyítanók első sorban, az visszás dolog volna, mert akkor keresztyénségünket külön már nem is kellene bizonyítanunk, s mert végre az is föltehető, hogy lehet valamely álláspont keresztyén, anélkül hogy egyszersmind protestáns is volna.

Hogy pedig azonnal a pusztá szóvita színvonaláról magasabb, elvi nézpontra emelkedjünk: első, de nem utolsó feleletünk a vádra, mely keresztyénségünket tagadja, s arra is egyelőre, mely protestáns voltunkat tagadja, az, amit Shakspeare szellemétől kölcsönözve, mottóul választottunk, amit B. F., ki Shakspeare nyelvét érti és beszél, különösen is meg fog érteni: Az, amit mi rózsának nevezünk, bármi más névvel is csak oly jóillatú volna. Nos, mi a rózsát akarjuk magunknak, habár kóró névvel is. Első a lényeg, azután a név. Első a vallás, s az csak második kérdés, hogy minek nevezethetik. A keresztyénség előbb létezett, mint a keresztyén név, s bizonyára nem volna benne semmi baj, ha e név nélkül nyerné vissza azon ősz alakját, melyben még e neve nem született meg. Az volt az igaz keresztyénség, a keresztyén név nélkül, s bizonyára nem lenne valami nagy kárára az igaz keresztyénségnek, ha e név nélkül foglalná is vissza a maga királyságát az emberek között.

A vallás szolgálai vagyunk mindnyájan s nem címeké. Ugyanazért az a mi első és főkötelességünk, hogy a vallásos tökéletességre törekedjünk,

s emellett mindent mellékesnek tekintsünk. A vallásos tökéletesedés pedig az, hogy Istent s hozzá való viszonyunkat, magunkat s rendeltetésünket s boldogságunk igaz föltételeit lehetőleg helyesen s mind helyesebben megismerni törekedjünk, hogy az ez úton nyert meggyőződés által, mint élő igaz hit által vezéreltetvén magunkat, boldogsági rendeltetésünket lehetőleg el is érhessük. Tehát igaz vallásos meggyőződésre, helyes vallásos világnézetre kell törekednünk. De hát hogyan? Tán úgy, hogy bár nekünk is van szemünk, azt húnnyuk be, s csak azt lássuk, amit ezelőtt ezredekkel apáink láttak; s ha valaki figyelmeztet bennünket, hogy hátha azok nem épen jól láttak mindent, hátha vakvezetők után megyünk, hátha amellet, hogy némely dolgokat helyesen láttak, más dolgokat, az őket környező sötétség miatt, egészen rosszúl láttak, akkor kiáltunk fel: „Jaj! az Istenért! ne vedd el hitemet, mert engem csak az a hit nyugtat meg, hogy ők jól láttak, s én nem láthatok, s ha ki találnám nyitni szemeimet, attól félek, hogy semmit sem fogok látni!“ (Ime, a nihilismus réme, melylyel, behúnyt szemmel, némelyek magukat ijesztgetik!) Tán úgy, hogy a magunk eszéről lemondjunk, s csak a régiek eszével gondolkozzunk? Azért van szemünk, hogy nézzünk s lássunk vele. Azért van eszünk, hogy gondolkozzunk vele. S miért is adta volna az Isten másért az észet, mint azért, hogy vele magunkat s helyzetünket s ez úton Őt és rendeltetésünket, s boldog életünk föltételeit mind helyesebben felismerjük, felismerni igyekezzünk? Tán azért, mert az ész tévedhet is, mondjunk le róla, ha látjuk is, hogy tévedéseit be tudja látni s azok felett diadalmaskodni képes? Mondjunk le az igazságok ismeretéről, melyekre egyedül az ész vezet, mert az ész tévedésbe is vihet? Mondjunk le a vasútról, mert lehet, hogy a vonat a sínekről lesiklik! Mondjunk le lábaink használatáról is, mert megbotozhatunk velük!

A közelebb lefolyt századok az embernek s az ember helyzetének, az Isten műveinek s a világ rendjének, tehát az isteni világkormányzásnak helyes megismerésére sokszorta több adalékot szolgáltatottak, mint évezredek azelőtt. S ép a theologus mondjon le mindezen vívmányokról s húnnyon szemet ezek előtt, bár ő veheti ezeknek legtöbb hasznát? Nem, ezerszer nem. A vallás szolgájának egy kötelessége van: a vallás ügyét s nem mást szolgálni, s híven szolgálni, követve Pál apostol amaz utasítását: „Mindent megpróbáljatok, s ami jó, azt megtartsátok“ — keresni a vallásos igazságot mindenütt, ahol az található, nemcsak a bibliában, hanem a természettudományokban is, melyek Isten műveinek s világkormányzásának igaz s helyes megismerésére képesitenek. Avagy a modern tudományos vívmányok

csak arra valók, hogy az anyagi élet javítására használtassanak fel, s a szellemi élet kérdéseinél azoknak semmi hasznát nem vehetjük? Az emberi ész e drága kincseit egészen csak a materializmusnak kell-e átengednünk? és azután, kibocsátva a jó fegyvereket kezeink közül, sopánkodnunk, hogy a materializmus terjed; terjed és nem bírunk vele? Hát hogy is bírnánk vele, ha nekünk nem kell tudomány! ha nekünk még mindig csodák kellenek! S panaszkodunk, hogy Laplace látcsövével sehosem tudta felfedezni az Istent; mintha ennek Laplace s nem az a theologia volna az oka, mely látcsövével kereshetővé s keresendővé tette azt, akit az egek egei be nem fogadhatnak, annak jobbára emelvén egy embert, s így utalván arra a csillagászt, hogy keresse valahol ott az égben a Krisztust s mellette azt, akinek ez jobbán ül! Bizonyára Laplace s utódainak látcsöve jobban vezet bennünket az igaz láthatatlan Istennek s műveinek megismerésére, mint az a gyermeteg zsidó poezis, mely az Istenséget égő csipkebokorba, felhőoszlopba zárja, a Cherubok szárnyain emelkedő trónuson látja, s Mózesrel, burkolatlanul is, de csak hátulról szemlélteti (Exodus 33, 18—23.), melynek csak természetes folytatása volt az, amely a feltámadt embert annak jobbára emelte.

Nincsen annak igaz belső hite a vallás igazságában s jövőjében, aki azt akarja magával s másokkal elhitetni, hogy a vallás csak az elévült csodás világnézet mellett állhat fent, s nem lehetséges megnyugtató vallásos világnézetre jutni, a természettudományi, a törvényszerű világnézet alapján. Igenis lehet, csak egy csomó előítéletről kell lemondanunk. A természet örök törvényeiben ismerhetjük fel csak igazán az abszolút akaratú legfőbb Intelligentiát, minden anthropomorphismus nélkül, de annál dicsőbben; s az anyagvilág ez isteni törvényeiről következtethetünk arra, hogy a szellemvilágnak épúgy megvannak örök isteni törvényei; hogy az, ki törvényekkel szabályozta a csillagok útját, épúgy törvényekkel mutatta ki az emberi boldog élet útját is. Keressük e törvényeket s meg fogjuk találni. S ha megtaláltuk, meggyőződünk, hogy a természeti s a szellemvilág örök törvényeiben, nem pedig a csudákban nyilatkozó bölcs Isten, egy-szersmind szerető Atyánk nekünk, ki bennünket a boldog életföltételei közé helyezett, csak e föltételeket megismerjük s azok szerint élünk, kit ép ezért, mintszerető gyermekek, szerető atyánkat, nem lehet nem szeretnünk. S midőn e meggyőződésre jutottunk és pedig a modern világnézet alapján, lehet-e, szabad-e megfeledeznünk arról, aki bennünket legelőször így tanított? Hisz, ha megfeledeznénk is, élénk áll a mi Urunk,

Jézus Krisztusnak dicsőült szelleme s magának vindicál bennünket: Én tanítottalak először benneteket így! Én tanítottam, hogy Isten atyánk nekünk, s mi az ő gyermekei vagyunk, s ép azért „szeressed Istent teljes szívedből, teljes lelkedből és minden erődből. Ez az első és legfőbb parancsolat. A második pedig hasonló ehhez: Szeressed felebarátodat, mint tenmagadat. Ez a törvény és a próféták.“ Azaz ez a vallás, s tegyük hozzá, ez az igaz keresztyénség. S ha feltették a másik oldalról a kérdést, hogy szabad-e nekünk magunkat még keresztyéneknek neveznünk, holott nem hiszszük az úgynevezett keresztyén dogmákat, nem joggal felelhetünk-e a másik kérdéssel: — de szabad-e nekünk egyáltalán magunkat nem a Krisztus nevére nevezni? S ha ép mi is osztozkodni akarnánk a Krisztus palástján, s nem vennők figyelembe azt, hogy ha különbözőképen ismerjük is a Krisztust, s ha különbség van is iránta táplált érzelmeink között, azért mégis egyek vagyunk a hozzá való erős ragaszkodásban, nem fordíthatnók-e meg a kérdést: melyik nevezheti magát jogosabban a Krisztus nevére keresztyének (Christianus), az-e aki a Krisztus vallását követi, vagy az, aki a Krisztusból magának Istent csinált, hogy azt imádja, ahelyett, akihez maga a Krisztus is imádkozott? De hát ne osztozzunk a Krisztus palástján. Vegyük figyelembe, hogy ha egyébben nem is, de egyek vagyunk az iránta való szeretetben. Azért béke velünk, hanem mi senki kedvéért a Krisztus nevére le nem mondunk.

„Nem feljebb való a tanítvány a tanítónál, sem a szolga az ő uránál“ (Máté X, 24.). Mi sem akarunk különbek lenni a mi tanítónknál, a mi urunknál s nem akarunk különb vallást, mint a mi urunk Jézus Krisztusnak vallását.

Ime feleleteink a vádra, hogy álláspontunk nem keresztyén! Első feleletünk az, hogy de igenis vallásos, s ez a fő. A második, melyhez nem kevésbé ragaszkodunk, hogy ez az igaz keresztyénség.

P. Nagy Gusztáv.

A zsinati törvények szentesítése ügyében leérkezett miniszteri intézkedés.

A magyarországi reformált egyháznak a múlt 1881. év október hó 31-étől november hó 24-ikéig Debrecenben tartott országos zsinata által alkotott egyház-szervezeti munkálata, az Ő cs. és Apostoli királyi Felségéhez a legfelső jóváhagyást és megerősítést kérő kíséreléssel együtt a zsinat elnöksége által a kormányhoz felterjesztetvén, a kormány a munkálatot az ügy fontosságát megillető beható tárgyalás alá vette és azt minden részeiben figyelemre méltatva, mint vallás- és közoktatásügyi minisztert engem bizott meg, hogy a kormány észrevételeit — melyek az állam és egyház közötti viszony és az állam érdekei által határozottak, legalázatosabb előterjesztésben Ő cs. és Ap. kir. Felségének legmaga-

sabb színe elé juttassam; mire Ő cs. és Apost. kir. Felsége folyó év július hó 30-án Bécsben kelt legfelső elhatározásával az előterjesztés tartalmát helyeslőleg tudomásul vévén, engem legkegyelmesebben megbízni méltóztatott, hogy a zsinati munkálatra vonatkozó és a legalázatosabb előterjesztésben foglalt észrevételeket Ő Felsége nevében a zsinat elnökségével azon felszólítással közöljem, hogy azokat az e végből ismét egybehivandó zsinat elé terjesztvén, ugyanezt hívja föl, hogy munkálatát, egyelőre az iskola-ügyeket tárgyaló második rész kihagyásával, a többiekben pedig az észrevételek figyelembe vételével átalakítva, az én közvetitésemmel Ő Felségéhez helybenhagyás és megerősítés végett újra terjeszse föl.

Ezen hódoló tisztelettel vett legfelső elhatározásnak megfelelőleg van szerencsém Ő császári és Apostoli királyi Felsége nevében a legfelsőbb helyen bemutatott zsinati munkálatot a következő észrevételek kíséretében az országos zsinat elnökségének visszaküldeni.

Mindenekelőtt általánosságban tekintve a magyarországi reformált egyház alkotmányos szervezkedését, lehetetlen örömmel nem üdvözölni a tényt, hogy ezen egyház, mely Magyarországon fenállása óta századokon át csak részletes zsinatok s azokon létrejött kánonak vagy egyes egyházkerületi gyűlések s azok által alkotott szabályzatok által rendezte ügyeit, s melynél első egyetemes zsinata (1790-ben, Budán) sem juthatott el arra, hogy az általa alkotott egyházi törvények legfelsőbb helybenhagyást és megerősítést nyerjenek, most végre egy tiszteletreméltó s egészben véve sikerültnek mondható kísérletet tett arra, hogy ügyeit végre országosan szervezve, alkotmány-szervezetét egyöntetűen és állandóan megállapítsa, s egyetemes képviselőtét mind önmagában s egyes részei és egésze között, mind az állam és Ő Felsége legfőbb felügyeleti joga irányában rendezze.

Különösen öröndetes és helyeslendő azon tény, mely szerint az Erdély nagy fejedelemségnek az anyaországtól külön állása idején létrejött és szervezkedett erdélyi reformált egyház, most midőn Erdély az anyaországgal ismét törvényesen egyesült, szintén egyesül a magyarországi reformált egyházzal s közös zsinatban egyöntetűen állapítja meg egyházi törvényeit és szervezetét.

Helyeslendő a közös egyházi törvényhozó zsinatnak, valamint egy közös adminisztratív testületnek, az egyetemes conventnek, az egyházi alkotmányba való beillesztése s hatásköreiknek szabatos meghatározása, s ezek levén azon legfőbb közegek, melyek az egyetemes reformált egyházat az államhatalom irányában képviselni hivatvák.

Nem kisebb fontosságú az eddig nagyrészt határozatlan és mindenik egyházkerületben különböző eljárásokat magában foglaló törvénykezésnek olytén szervezése, hogy az alsóbb fokokon is, egyházmegyénként és kerületenként egyöntetű legyen s azonkívül egy eddig merőben nélkülözött harmadik felebbviteli fokkal birjon, a modern törvénykezés igényeinek megfelelőleg.

És végre nem lehet megtagadni a helyeslést egy egyetemes reformált egyházi közalap megteremtésére irányzott törekvéstől, melynek rendeltetése leendő szegény vagy csapások által sújtott egyházak és iskolák, lelkeszek és tanítók felsegélése, egyes helyeken új egyházak alapítása, vagy — a felekezeti és nemzetiségi áramlatokkal küzdő gyöngye egyházak megerősítése s a felekezeti jótékonyági ügy gyámolítása.

Másfelől azonban nem lehetett helyeselni azt, hogy az alkotmányozó zsinat a közoktatás ügyét is oly szoros összefüggésbe hozta az egyházi alkotmánnyal és szervezettel, hogy annak egy lényeges és elmaradhatlan kiegészítő részévé tette, s mindjárt az általános határozatok között előálló 3. §-ban kimondotta, hogy „a reformált egyház alsó- és felsőiskolái, mint a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények s az egyház önfentartásának eszközei — mindenestől az egyház testéhez tartoznak s az egyh. hatóságok alatt állanak.”

Nem lehet ugyan kétségbevonni a felekezeteknek s azok közt a reformáltaknak is iskolatartási jogát, mely részökre törvényekkel is s jelesen az 1790—1. XXVI. törvénycikkkel is biztosítva van; de ugyanezen törvénycikk, a mindkét hitvallásu evangélikusok iskoláira nézve, nemcsak a felség legfőbb felügyeleti jogát világosan kifejezi, hanem az államnak is fentartja az iskolaügy rendezésének és a tanulmányi rend törvényben leendő megállapításának jogát.

Az iskola nem különíthető el oly szorosan az államtól, mint az egyházi belélet. A törvényhozás mindig s legközelebb az 1868: XXXVIII., az 1876: XXVIII. és az 1879: XVIII. t. cikkei által is rendelkezett az iskolaügyben, még a felekezeti iskolák felett is, természetesen a felekezetek iskolatartási és szabad vallás-gyakorlati jogainak épségben tartásával; s ami az idézett törvényekkel a népiskolákra nézve történt, most a középiskolákra nézve céloztatik a gimnáziumi és reáliskolai oktatásról szóló s a törvényhozás tárgyalása alatt álló törvényjavaslattal; s megtörténhetik s a maga idejében meg kellend történnie, a felsőbb (egyetemi) oktatást illetőleg is.

E szempontból kiindulva, Ő Felsége felhivandónak rendelte az országos zsinatot arra, hogy a bemutatott alkotmány-szervezeti munkálatokból az iskolákról szóló egész második főrészt különítse el s annak idején, a többi részek legfelső jóváhagyása és megerősítése után, külön terjeszse fel. S ezzel összefüggőleg meghagyni méltóztatott Ő Felsége, hogy ahol a munkálat első és harmadik főrészében ezen egyelőre mellőzendő második főrészt történik hivatkozás, s jelesen az első főrésznek a tanárokról és tanulókról vonatkozó tizenegyedik és tizenkettedik fejezetében, a hivatkozások mellőzésével teendő szükséges átalakításra is a zsinat figyelme felhívassék.

Továbbá szintén még általánosságban, Ő Felsége mindenekelőtt arra kívánta figyelmeztetni s felhivatni az országos zsinatot, hogy valahol csak ezen munkálatban, maga e munkálat vagy annak egyes részei törvénynek neveztetnek, mint pl. a 87. és 107. §§-ban, e szó elébe az „egyházi” jelzőt illeszse be, nehogy az autonóm hatáskörben hozott, bár legfelső helybenhagyást és megerősítést is nyert egyházi törvények a szentesített országos törvényekkel összetévesztessenek.

Áttérve már az egyes §-okra, és pedig először az egyházalkotmányt magában foglaló I. részre: itt az általános határozatok között a már föntebb is említett s az iskoláknak mindezekről az egyház testéhez tartozását és az egyházi hatóságok alatt állását feltétlenül kimondó 3. §-ba a mindenektől szó elébe „a hazai törvények intézkedéseinek épségben tartásával” szavak beiktatandók.

A 4. §. második kikezdése így szól: „Amennyiben azonban a fentebb megjelölt egyházi testületek saját körükben hozott rendszabályaikat, határozataikat s intézkedéseiket önhatóságilag nem foganatosíthat-

nák, — miután az egyház önkormányzati joga, intézményei és törvényei az állam oltalma alatt állanak — azok végrehajtása végett jogosítva vannak az állam közigazgatási hatóságainak segélyét és eljárását igénybevenni (jus advocatiae).“

Ezt ily általánosságban kimondani és elfogadni nem lehet. Igenis, az egyház önmegadóztatási jogánál fogva, az illetékes egyházközségi s felsőbb egyházi hatóságok és közegek által kivetett egyházi adók, valamint az egyházi hivatalnokok (lelkészek, tanítók) megállapított fizetései és járandóságai behajtására, amennyiben azokat önhatóságilag be nem hajthatná, jogosítva van a közigazgatási hatóságok segélyét igénybevenni; azon jogánál fogva pedig, melyszerint tisztviselőit maga választhatja s alkalmazhatja és függesztheti fel s bocsáthatja el, fegyelmi törvénykezési eljárás útján, amennyiben egyik-másik felfüggesztett vagy elbocsátott egyházi tisztviselő a felfüggesztési vagy elbocsátási határozatnak nem akarna engedelmessé válni, az állam és hatóságai e végrehajtásban való segédkezést meg nem tagadhatják.

Ellenben, amennyiben az egyház nem tisztviselői, hanem egyes tagjai irányában fegyelmi hatóságot gyakorol, azokat talán pénzbírság vagy fegyelmi büntetések alá veti: ezeknek végrehajtásába az államtól segédkezést nem követelhet. Erkölcsei eszközöket alkalmazhat, de kényszereszközöket nem.

Miután pedig a jelen egyházi törvényekben számos oly szabály foglaltatik, mely csak azon esetben erősíthető meg, ha azok végrehajtására a világi hatalom segélye igénybe nem vétetik: ennél fogva a fentebb idézett 4. §. második kikezdésébe a „jogosítva vannak“ szók után a következő szavak iktatandók be: „a jelen egyházi törvényben kijelölt esetekben.“

A 7. és azzal kapcsolatban a 136. §-okban Ő császári és Apostoli kir. Felségének azon az erdélyi fejedelmektől örökölt és mindig fentartott joga, melyszerint az erdélyi ref. egyház püspöke, megválasztása után állásában a Felség által erősítendő meg és a hűségi esküt letenni tartozik, továbbra is fentartandó és az említett §-okba beiktatandó.

Ugyancsak a 7. §. harmadik sorában a zsinat által alkotott törvényekről levén szó, az „alkotott“ szó után „és Ő Felsége által megerősített egyházi“ szavak iktatandók be.

A 16. §. második bekezdésében felsorolvák az egyházközségi tagok kötelességei. Hogy ezen kötelességek nem pusztán erkölcsi kötelességek, melyeknek teljesítésére az egyháztagok csak erkölcsi eszközökkel szoríthatók, kitűnik a 417. §. 6-ik pontjából, melyszerint megfenyítendő oly cselekmény vagy mulasztás, melyből az egyház- vagy iskolának kára származik, vagy haszna elmarad, amennyiben a cselekmény a reformált egyház törvényeiben vagy az egyházi hatóságok szabályrendeleteiben tiltva, illetőleg az elmulasztott kötelesség rendelve van, és a 409. §-ból, melyszerint a fegyelmi vétséget követők pénzbírsággal is büntetendők.

Ily körülmények között nem lehet közömbös az államra nézve, hogy az állampolgárookra — mint egyházi tagokra — az egyházi törvények által mily kötelességek rovatnak.

(Vége következik).*)

*) Lapunk legközelebbi számában megkezdjük e nagyjelentőségű leírat kimerítő boncolását. Előbb alkalmat kellett szolgáltatnunk, hogy olvasóink megismerjék s maguk is tanulmányozhassák annak tartalmát.
Szerkesztő.

T Á R C A.

A párizsi prot. theologiai facultas és a liberalismus.

A magyar prot. egyház lelkipásztori karának figyelmébe ajánlva.

(Első közlemény).

Köztudomásu dolog, hogy az 1789-iki forradalom, sok régi intézménnyel együtt, Franciaországban a régi egyetemeket is tönkretette. A nagy felfordultság közepette eltűntek a közép- és népiskolák is. A rákövetkezett 18 esztendő alatt a közoktatás valóságos holt betű volt. I. Napoleon beható szellemével csakhamar átlátta, hogy mily nagymérvű értelmi és erkölcsi veszteségek járnak e helyzettel. Ennél fogva haladéktalanul hozzálátott a nemzeti nevelés újjászervezéséhez s 1806-ban megteremté az egyetemet (l'Université), az ország közoktatásügyét (felső-, közép- és elemi iskolái berendezését és kormányzását) magában foglaló nagy közoktatási gépezetet, mely az alapító indoklása szerint, első sorban arra volt hivatva, hogy „az állam életében fölmerülő veszélyes elméletek és a közrendet fölforgató tanok lábrakapását megakadályozza; de másfelől a végre lőn alapítva, hogy legyen az a politika és közérkölcseiség elveinek oly irányadója, mint a milyen irányadók e tekintetben Olaszországban a paviai, pisai és a paduai egyetemek; Németországban a göttingai és jenai egyetem; Spanyolországban a salamankai s Angolországban az oxfordi egyetem“¹⁾.

Hogy e nagy és új alkotmányból a szabad kutatás és tanítás teljességgel nem volt kizárva, arról tanuskodik egyfelől a német egyetemekre való hivatkozás, s másfelől az a tény, hogy a császár az új egyetem szervezésével oly liberalis szellemű egyéneket bízott meg, minők *Fontanes*, *Daunon* és *Cuvier*.

Igen természetes, hogy az eredetileg kath. alapelveken nyugvó császári intézet nem zárhatta ki magából a hittudományt sem, s így az egyetem nagymestere őt kath. theol. facultast szervezett újból, illetőleg kebeleztet be, de ugyanakkor két theol. facultast alapított a prot. egyház számára is.

Azonban a római kath. egyház papsága a maga állítólagos spiritualis monarchiáját veszélyeztetve érezvén az államhatalom kormányozta theol. facultásokban: papnövényedékeit a kizárólagosan püspöki felügyelet alatt álló nevelőintézetekben (petits et grands séminaires) nevelte; úgy, hogy ma valóságos kivétel az oly papjelölt, aki nem egyházi collegiumban, hanem állami intézetben (lyceum) végezte a theol. tanfolyamot megelőző s rá előkészítő tanulmányokat. Innen magyarázható, hogy a párizsi, bordeauxi és lyoni kath. theol. facultásokon éveken át egy rendes tag sem iratkozik be, s p. o. 1876-ban csupán az aixi és a roueni facultásokon találkoztunk rendes tagokkal.

A francia társadalom eleitől fogva más nézetben volt, mint a gallican egyház papsága. Az állami theologiai intézetektől sohasem idegenkedett, sőt úgy látszik: mentől meszebb távozott az egyház tőlük, mint a szabad gondolkodást és kutatást terjesztő műhelyektől, a társadalom annál jobban hozzájuk édesedett. A párizsi theol. facultason 1876-ban

¹⁾ Du Mesnil. Statistique de L'Enseignement Supérieur. Paris, 1878. 54. l.

kétszázán hallgatták a moralt, ugyanannyian az egyháztörténelmet, 80-an az egyházjogot és 50-en a dogmaticát. A bordeauxi facultasnak ugyanakkor 148 hallgatója volt az egyháztörténelemre, szintén annyi az egyházi szónoklattanra, 72 a dogmaticára stb. A lyoni facultason a mondott évben 118 volt a hallgatók középszáma ¹⁾.

Az egyház leendő papjait kivonhatta a nevezett theol. intézetekből, de a társadalmat ki nem zárhatta: azt a társadalmat, melynek gondolkodó részét, mint magok az egyháziak elismerik, „a tanárok ékesszólása és rendkívüli érdeme vonzza az állami theol. facultasokba ²⁾. S mi lőn az egyházi exclusivitasnak az eredménye? Hadd feleljenek e kérdésre a tarentaisei püspököknek 1874. szept. 8-án a párizsi bibornok-érsekhez intézett terjedelmes levelének eme helyei: „a francia papság nem az általános ismereteknek van hijával, hanem a magasabb műveltségnek. Szaporítani kell hazánkban a tudós papok és az alapos műveltségű theologusok számát Azt sem tagadhatjuk teljességgel, hogy a magas műveltségű tanárok szintén hiányzanak ³⁾. Aztán — levele folyamán — a természettudományok, az archologia és történelmi tudományok, meg a philosophia jelenkori bámulatos fejlődésére utalva, lelke egész melegével sürgeti a theologia körében is a fentebbi fejlődéssel és haladással analog munkát, ami, hogy megtörténhessék „elengedhetlenül szükséges, hogy a theol. tanárok a jelenkori természettudományok minden felfedezését ismerjék, otthon legyenek azokban a problémákban, melyek a művelt szellemeket mozgatták s résztvegyenek korunk legmagasabb törekvéseiben.“ ⁴⁾

Im egy kath. főpap, ki, midőn felekezete papságának műveltségéről szegénységi bizonyítványt állít ki, ugyanakkor elismeri, hogy az egyház theol. intézeteiben a korlátoltság éjszaki szele fujdogál; papjelöltjeik szívéből a lelketlen dogmatikák, szarító szelek módjára, minden meleget kiirtanak; szóval a kath. theol. intézetek a kiszáradt figefához hasonlitanak, mert hiányzik bennök a magasabb tudományosság-

¹⁾ Melesleg megjegyzem, hogy a cath. theol. facultasokon rendszerint 5–6 tanár működik; ellenben a párizsi és a montaubani theol. intézetben legalább is nyolc tanár. Az iskolai év Montaubanban november közepén kezdődik és július utolsó napján végződik (Párizsban november 1-sejétől július 1-ig tart.); s két félére oszlik. Minden tanár két leekét tart hetenkint Párizsban s három vagy négyet Montaubanban. Minden lecke egy óráig tart. Egy tantárgyra Párizsban középszámban évente 72 lecke esik s Montaubanban 128. Ime a párizsi tanfolyam órarendi kivonata:

Nap	9–10-ig	3–4-ig	4–5-ig
Hétfő	Írásmagyarázat	„	„
Kedd	„	„	Ref. dogmatica
Szerda	„	Ag. dogm.	Evang. moral
Péntek	Írásmagyarázat	Ag. dogm.	Evang. moral
Szombat	„	„	Ref. dogmatica

Jegyzet. Az egyéb philosophiai, philol. és történelmi studiumokat a papjelöltek — mint alább is látni fogjuk — Párizs legkiválóbb (egyetemi rangú) intézeteiben hallgatják.

E mellett tartatnak a szemináriumi gyakorlatok. A nevezett tantárgyak tanóráin kívül még következő tanárok működnek Párizsban: egy a paptanra, egy az egyháztörténelemre, egy a bibliai philológiára, egy a philologia történelmére s egy a német theol. irodalomra. Párizsban és Montaubanban is az előkészítő tanfolyam növendékei természet-tudományi, bölcseleti s class. philologiai előadásokra járnak.

²⁾ Le P. Didon. L'Enseignement Supérieur et les Universités Catholiques. Paris. 1876. 77. lap.

³⁾ U. o. 81–82. l.

⁴⁾ U. o. 83. lap.

nak az az élő vize, mely a többi tudományok gyökereit oly áldásosan, hatalmasan és termékenyítően öntözi.

Az elmondottakból kitetszik, hogy a francia kath. egyház e század eleje óta ellenséges lábon áll az egyetemmel, mely az ő régi traditióinak s tanításbeli avult módszerének sohasem kedvezett. Egyszersmind önkényt érthető dolognak találjuk, hogy a prot. egyház Franciaországban az universitasba kebelezett két theol. facultását a liberalismus és tanszabadság meleg ágyának és a protestáns tudományosság nevezetes támaszának s a francia nemzeti élet kiegészítő részének tekintette.

Valóban nemzeti intézetek azok nemcsak azért, mert az Universitas kebelében vannak, hanem mert szívvel lélekkel vallották eleitől fogva és vallják ma is azt a szabadelvűséget, mely a francia nemzetet a vezér-nemzetek sorába emelte s magát a francia prot. egyházat abba a kellemes helyzetbe hozta, hogy mostanában nevezetes államférfiakat, köztük több minisztert számíthat hívei közé. Oly annyira összenőttek a theol. facultasok hazájok közérzetével, hogy a senatusban ez ügy ékesszóló előadója, a francia-porosz háború előtt a strassburgi s azután a párizsi theol. facultas fentartását két okból sürgeti. Ugy kell azt tekinteni — ugymond — 1) mint egy nagy hajótörés maradványát, mely a hazaszeretnek annál becsesebb ereklýéje, minthogy 2) a belőle kikerült kiváló szellemű egyének nagy száma a lelkiismeret szabadság szent ügyének s vele együtt a hazának is nagy szolgálatakat tett. Hasonló értelemben s szintén meleg hangon szólalt fel a nevezett facultas állami fentartása érdekében Bardoux, volt közoktatásügyi miniszter.

Az előbb elmondottakban röviden jeleztem, hogy mik a prot. theol. intézetek Franciaországnak; de hogy mi nekik Franciaország, meg az egyetem: hadd mondja el azt maga a párizsi facultas tanári kara, mely ez év tavaszán egy kiváló érdekű emlékiratot nyújtott be a törvényhozó testülethez, s melyből a következőket emelem ki.

Felméri Lajos.

KÖNYVBÍRÁLAT.

„Egy nagynéne levelei.“ *Felnőtt leányoknak és fiatal asszonyoknak ajánlva. Irta Warga Lajosné, Rajka Teréz. Sárospatak, 1882. 134 lap. Ára 60 kr.*

Olyan megszokott szerencsétlenségünk már az nekünk, hogy mikor az irodalomnak valamely művelésre váró ágában támad egy-egy hívatott emberünk, azt rendesen akkor veszítjük el, mikor a legnagyobb reménységeket kezdjük fűzni pályafutásához; mikor a kiforrott tehetség a munkának már nekimelegedvén, a legszebben kezdi ragyogtatni szellemi tárháza sok ékes kincseit.

Csak nem rég múlt egy éve, hogy Warga Lajosnét megsirattuk s eltemettük. Eltemettük épen akkor, mikor még le sem tettük kezünkbe a „Lányok könyvét“, melyben tehetsége az igazi útát megtalálta.

Lelke melegével azelőtt a gyermekeket ölelte körül, s *Flóri könyve, Flóri és Kálmán könyve s Flóri új könyvében* nekik regélgetett, őket oktattatta.

Azután kezdett más irányt. Figyelmét a serdültebb leányok felé fordította s megírta a „Lányok könyvét,“ s benne azokat a felejthetetlen elbeszéléseket, melyeket nagy lelki gyönyörűséggel oly sokan olvastak, s melyek szerzőjük iránt olyan nagy rokonszenvet és *várakozást* ébresztettek.

Mert a mi ifjúsági irodalmunk nagyon szegény s a hivatott munkás ezen a téren olyan kevés.

Kiadóink — fukar, üzleti számításból — közrebecsültak eddig — eltekintve néhány érdemesebb olvasmánytól — egy halmaz megemészthetetlen féművet, melyek kívül ugyan szépeknek tetszenek, belől azonban minden legkisebb irodalmi értéket nélkülöznek. Feledve, hogy az ifjúságnak szánt olvasmányok kívánják meg a leglelküismeretesebb gondot s a legművészebb előadást, többnyire valamely obscurus ember által szerkesztetik egybe „mulattatva oktató“ kiadványaikat, vagy fordítatnak leginkább német termékekből, megbotránkosztató magyarsággal, a mi ifjaink kedélyéhez és gondolatvilágához teljességgel nem illő történeteket.

S mert különösen kopár mezőre jutunk el, ha nagyobb leányok számára írott olvasmányokat akarunk a magyar irodalomban felfedezni: ezért volt nagy a mi örömünk és várakozásunk, mikor *Rajka Teréz* évek óta ismert írói tevékenységét elhatározta erre a térre fordítani s megírta a „*Lányok könyvét*“ s alig egy év múlva a „*Nagynéne leveleit*,“ melynek világrajövetelét azonban — fájdalunkra — nem érthette meg.

A „Nagynéne leveleinek“ pedig nem akadt kiadója.

Nem akadt ennek a könyvnek, melyben a legegészségesebben gondolkodó főknék, a legnemesebben érző szíveknek s a legtisztább női jellemeknek egyike hagyta hátra, mintegy szent örökségképen, emberismerő lelke legdrágább gondolatait s életbölcseisége anyai aranytanácsait. Nem akadt ennek a könyvnek, amelynél jobbat én — leányok számára készített összes ifjúsági olvasmányaink között — a legtisztább meggyőződéssel mondhatom, hogy nem ismerem.

Egy egyszerű történet levelekben elbeszélve.

Egy híven festett kép a mindennapi életből kiszemelve; vonzóan festett képe egy kedves családi életnek, a minőről fiatal korunkban olyan sokan álmodozunk, s hogy meg is valósíthassuk, nem kellene hozzá egyéb, mint egy olyan házino, aminő bizonyosan a szeretetreméltó Annácska lett, kihez a gondos nagynéne e kedves leveleket írogatta.

A képnek háttére is van; sötét, szomorú háttére.

S ebből a fekete háttérből csak annál elbájolóbban emelkedik ki a főcsoport; amannak feketesége ennek a fényét emeli.

Hanem azok a háttérben mozgó alakok is felette tanulságosak, mert számuk különösen a mai társadalomban légio.

Jellemző tulajdonságaik: az üres gög, a szereplési vágy, a divatmajmolás, a könnyelműség, a kényelmesség, a dologtalanság s az üres erszény és üres lélek.

Ezt a fajt képviseli a könyvben egy másik család. Amaz vonz, emez eltaszit.

A kép, mely róluk festve van, erős, de azért nincs benne egy vonás sem a karrikatúrából. Nagyon igaz és nagyon tanulságos.

E két családnak párhuzamosan vezetett története alkot-

ja e szellemes s gondolatokban gazdag könyvnek érdekes tartalmát; ezek közé vannak ügyesen beszöve azok a kövítésre méltó böles utasítások, melyeknek elmondására a választott forma — a levelek formája — különösen alkalmas.

Ez a könyv, mint *szórakoztató* olvasmány is megállja helyét, s mint *iránymű*, a maga nemében — már feljebb mondtam, — hogy páratlanul becses.

„Szerző nem a világ hölgyei számára írta ezt, hanem azon fiatal, középosztályú, igazán házino számára, kik az élet komolyabb szakának még csak küszöbén állanak, de hamis tanoktól és érzelmektől meg nem vesztegetett eszök és szívök tisztán érti és mélyen érzi, hogy családból áll a haza s a családok boldogsága képezi rendithetetlen alapját a haza szebb jövőjének, felvirágzásának.“ (Előszó).

És a nyelv, az irány?

Amilyen volt ő maga, olyan irányja is: tiszta, egyszerű, kedvesen megnyerő és minden ízében tősgyökeres magyar. Semmi sallang, semmi keresettség, semmi nehézkesség, semmi fitogtatás.

És ezt a jellemzést igaznak fogja vallani mindaz, ki ezt a könyvet figyelemmel keresztül olvasta.

És pedig keresztül kell olvasnia. Mert ha egyszer kezébe vette valaki, nem bírja letenni mindaddig, míg csak az utolsó sorokon nem pihent meg tekintete.

S mennél előbbre haladunk e könyvben, annál erősebben érezzük azt a kipótolhatlan veszteséget, melyet enemű irodalmunk *Rajka Teréz* korai halála által szenvedett.

Az a szeretetteljesen tanító s a közvetlenség melege és az egyszerűség bája által megkapó hang; az a gazdag emberismeret, finom lélektani érzék s valódi életbölcseiség, mely e könyvnek minden lapján előmlik, felkölti bennünk újra meg újra azt a fájdalmas gondolatot, hogy miért kellett a nemes életnek oly váratlanul félbeszakadnia s mért nem folytatható tovább, neki adatott ritka buzgósággal azt a derék munkát, melyet oly igazi, benső hivatással kezdett vala el.

Mennyi fenkölt gondolat e néhány levelen! mennyi természetesség és igazság, elevenesség és változatosság, költőiség és gyakorlatiasság!

Mikor a különböző társadalmi helyzetről s a műveltség különféleiségeiről, vagy az őszinteségről, barátnék választásáról, vallásosságról, a munka becséről és leánynevelésről beszél: mintha saját lelkünkéből szedné a szót, olyan igaz és olyan meggyőző.

Mikor a konyháról, cselédekről, kínálgatásról, névnapi ünnepelekről, vendégek várásáról, ajándékadásról s több más ilyenekről ellátja Annáját böles utasításokkal, azt oly alaposan, oly elevenen s annyi szeretetreméltósággal cselekszi, hogy az egy percre sem untató, egy cseppet sem tudákos.

S mikor a régi majálisok eltűnt képét előnkbe rajzolja, az oly élethű, mintha előttünk folya le s oly költőien szép, mint egy ifjúkori álom.

S aki azt gondolná, hogy ez túlbecsülés, hogy talán csak az elhunyt szerző iránti kegyelet mondatja velem ezt az elismerő bírálatot, az tekintse meg a legjóravalóbb újságoknak e könyvről nyilvánított véleményét, amely igaz, hogy csak néhány sorból állott, de a néhány sor is nem tartalmazott mást, mint feltétlen dicséretet.

S aztán én, mielőtt hozzáfogtam volna e munka ismer-tetéséhez, átadtam azt elolvasás végett nemes gondolkodásu s meg nem vesztegetett ízlésű nőknek, kiknek ítélete egy nekik szánt olvasmány nál — azt hiszem — minden más véleménynél nagyobb figyelmet érdemel. Átadtam fiatal leányoknak, kiknél a lélek zománcát még nem törölték le idegizgató s kalandos gondolkodásra hajtó fordított regények; átadtam gondos édes anyáknak, kik éber örködéssel szokták kísérni leányaik szellemi fejlődését s nem közönyösek azok-nak lelki eledele, az olvasmányok megválasztása iránt, s ők mondták el nekem erről a könyvről azt az igaz bírálatot, azt a szépet és jót, mit a fentebbi sorokban a szives olvasó olvashatott. Én csak leírtam azt ő utánok.

Bárcsak sokan olvasnák, bárcsak sokan tanulnának belőle; és gyógyulnának meg tőle ebben a beteges, divat-kóros társadalomban!!

Czinke István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A zsinat új ülősszaka,** végleges megállapodás szerint, szeptember 10-ére fog az elnökség által, Debrecenbe összehívanni. Azt megelőző napon elérkezett fog tartatni. Amint a hangulatból lehet itélni: úgy látszik, hogy a lapunk mai számában megkezdett miniszteri leiratban kijelölt változtatások, minden nagyobb összeütközés nélkül fognak meg-tétetni s ezért a zsinat tanácskozásaira ezúttal egy hétnyi idő bőségesen elégséges lesz.

— **Gyászhir.** A legnagyobb részvétellel vettük annak idejében a hírt, hogy *Filep Mihály*, III. éves hittanhall-gató e folyó hó 16-án Miskolcon megmérgezte magát. Holt teste az nap kora reggelén, szakadó zápor által mosva talá-latott meg a Sajó partján. A balvégzetű ifju egyike volt főiskolánk legtehetségesebb, minden szép reményekre joga-sító növendékeinek. Csak a legközelebbi iskolai év végén is négy pályadíjat nyert el egymásután költeményeivel. Szeretett dolgozni s az irodalommal foglalkozni, melyre határozott tehetsége volt. Szép reményekre jogosító dolgo-zatok jelentek meg tőle a vidéki lapokban s az újabb időben a „*Prot. Pap*“ hasábjain, hol mély érzelmű, csinosan ver-selő énekei által méltán feltűnhetett. Bár szülei kora gyer-mekségében elhaltak s ő árván maradt, még szerencsés, boldog ember lehetett volna az életben, mert bár anyagilag nehéz viszonyok közt élt is, mindennel rendelkezett, mi egy törekvő embernek szerencsáját megállapíthatja a társadalmi életben. Mi vitte őt ez elborult, sötét lépésre, a felett homály borong. Mi őszinte részvétellel állunk meg a szeren-csétlennek önkezeivel megásott sirja felett s kívánjuk, hogy találjon a sír hantjai alatt nyugalmat, ha talán megunta az élet hányattatásait vagy visszariadt az élet küzdelmeitől s még nem volt elég érett, hogy átlássa e küzdelmeknek erkölcsi erőt teremtő és jellemképző hatalmát; igaz, hogy drága áron szerzett, de felülmulhatatlan édességét....

— **Néhai Radvánszky Antal báró,** ág. hitv. evang. egyetemes egyházfelügyelő elhunytá alkalmából, a legkö-zelebb mult vasárnapokon gyászistenitisztelek tartattak az ev. felekezetnek magyarhoni összes egyházaiban. Több-nyire magasztalólag hozattak fel érdemei, s hitbuzgósága s egyházszeretete követendő példányképül ajánltatott a hívek-nek. Szép és üdvös szokás az ily gyászistenitisztelek tartása. Bizonyosan míg egyrészt megtermi áldott gyümöl-cseit a hívek hitéletének fokozásában; másrészt nemes ösztönül szolgál az egyházért való nemes küzdelemre. Csupán a „*Koranhvo*“ című tót egyházi lap emelte fel Radvánszky ellen tollát, elhomályosítani óhajtván annak dicsőségét. Bizony csúnya eljárás!

— **A salgó-tarjáni ev. egyház,** mult vasárnap nyitotta meg új templomát a használatra. A felavatást Dr. Szeberényi Gusztáv végezte, oltár előtt tartott magyar beszéddel. A szószéki beszédet a főesperes, Svehla János, uhorszkai lelkész mondta, szintén magyar nyelven. Tekintve, hogy ezen egyház népe jobbára tótokból és németekből áll s hogy e fontos ünne-pélyét épen István napjára rendezte s minden más nyelvek mellőzésével magyar nyelven szentelte, azt kérdjük: miért nem tehetne így számos, hasonló nyelv-viszonyú egyház?

— **Helyreigazításul.** *Kálmán Farkas*, a ref. ének-ügy történetének szorgalmas bűvára, lapunk 33. és 34-ik számában, a többek közt azt állítja, hogy a *Spátzai András-féle* első „tót énekes“ csak egyetlenegy csonka példányban maradt fenn. E helyen közöljük vele, hogy annak egy tel-jesen ép példánya, préselt bőrrel bevont fatáblájú kötésben, a sárospataki főiskola könyvtárában is megvan. Miután ő, mint tudjuk: a nevezett énekes-könyvet maga nem látta és annak leírását más után hibásan is adja: jónak látjuk a teljes példányt könyvészetiileg megismertetni. Két része van. Az első rész címe ez: „*Svetoho Dávida králya a pro-roka szto i pedzesdtz 'Soltári. Chtoré: Vedlya Nót Frantzúzkich z Uharszkoho na szlovenszki jazik szú prelosené, a vernim Bosim szlusebnyikom k duchovnomu usitku zhotovené. A teraz; Pervi ráz vidané. V Deb-retzinye, Vitlatsil Margitai János. V Roku 1752.*“ 12 r. 356 lap és 14 számozatlan lapon mutató-tábla és két imád-ság. A második rész címe ez: „*Hlasz Pobosnoho Spévá-nya. To jeszt: Pésnye Kresztzanszke na Rotsné Svjádzki, i k jinsim Svetim Prilesitoszem szporádne. Chlore: Z Uharszkoho Jaziku na Szlovenszki prelosil S. A. V Debretzinye, Vitlatsil Margitai J. V Roku 1752.*“ 12 r. 135 l. és 5 számozatlan lapon mutató-tábla. Sz. G.

— **Az ev. egyetemes egyház felügyelői hivatalának** betöltése céljából nagy mozgalmak folynak az ev. felekezet egyházaiban. Mint az ev. egyháztársadalmi viszonyokat igen közelről ismerő munkatársunk nekünk írja, azok, a kik a kormánytól a felekezet jogainak teljes tiszteletben tartását reménylik, a kormánypart emberét, Péchy Tamást, a tiszai egyházkerület felügyelőjét emlegetik e fontos hiva-talra; azok pedig, kik határozott s a kormány ellen, ha kell, mindenkor bátran fellépni kész férfit óhajtanak e hiva-talban látni, azok báró Pronay Dezsőt, a dunántúli egyház-kerület felügyelőjét iparkodnak szavazataikkal megtisztelni. A „*Koranhvo*“ panslav irányu egyházi lap pedig Fabinyi Theofil, bányakerületi felügyelőt ajánlja elvtársainak, talán azért, hogy ez Szeberényi Gusztáv szuperintendenssel együtt tiltakozván a „*Protestantismus és panszlavismus*“ című könyv ellen, azt állítá, hogy egyházkerületében nincsenek panslavok.

— **Young, mormon proféta** első felesége a mult hó-ban halt meg 79 éves korában. Már 1831-ben tért az új hitre s három évvel később a proféta neje lett. Hazájából elűzetvén, a maga választott felekezetének hívőit követte és míg férje profétai teendőit végezte, neje a családot két keze munkájával tartotta fel. Az elhunyt nő széles körben volt ismeretes jószívűségéről és áldozatkészségéről. Midőn egykor nagy éhség állott be, Young neje, nagy fáradság-gal hüvelyes veteményeket termesztett s bár természetm-nyét, a roppant nagy szükség miatt, aranyokkal akarták mások fizetni, ő szegényeiről gondoskodott s azok számára tartotta azt fel... A derék nőnek hite sok tekintetben téves, sőt nevetséges vala; de szívével, erkölcsével sok fari-zeust megszegyenített volna; azért nem csodálkozhatunk rajta, ha azon városban, ahol életét bevégezte, istenitet-ték jóságáért.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A zsinati törvények és a szentesítés.” Mitrovics Gy. „A zsinati törvények szentesítése ügyében leérkezett miniszteri intézkedés.” „A párizsi prot. theologiai facultas és a liberalismus.” (Második közlemény). Felméri L. „A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.” Böszörményi K. „Vegyes közlemények.”

A zsinati törvények és a szentesítés.

Majdnem teljes tíz hónapja annak, mióta a Debrecenben hozott zsinati törvények, az elnökség által, az illető minisztérium útján, szentesítés végett fölterjesztettek.

Midőn a megalkotott törvények, református egyházunk nagy közönsége előtt ismeretesebbek lettek, akkorában, amint tudjuk: a lehető legnagyobb eltérés mutatkozott a felfogásban, azoknak értéke s a gyakorlati életre vonatkozó, csak később tapasztalható haszna és így az egésznek életrevalósága felett. És e különböző felfogásnál, az eltérő szempontok szerint való mérlegelésnél és méltatásnál, misem vala természetesebb. Annyi mindenféle egyháztársadalmi baj öregedett reánk s oly régi idők mulasztásait, rendezetlen viszonyait és ennek folytán előálló misériákat kelle egyszerre orvosolnunk, hogy egyáltalában nem csudálkozhatunk azon, ha kiki más-más orvosságban és intézkedésben kereste a javulást s a tömegesen fellépő bajra nézve nem mindenki látott egész üdvösséget a zsinat által megalkotott törvényekben. Az általános, mindnyájunkra egyforma súlylyal nehezedő s megoldásra váró nagy kérdések mellett, ott voltak a helyi viszonyokból eredő s majdnem felszámálhatatlan javítani valók, úgyhogy az előtt, aki a magyar protestáns egyháznak, a maga nemében egészen sajátos fejlődését és igényeit ismeri, sőt aki azokat tiszteletben tudja tartani, még az sem tűnt fel különösnek és jogtalan álláspontnak, ha némelyek még azt a kérdést is fölvetették: megfelel-e a célnak, sőt éppen üdvös hatása leend-e majd az a központosítás és szigoruan kimért egyöntetűség, mely a zsinati törvények életbeléptetésének szükségképeni következménye leend? . .

Csak egyben nem volt közöttünk véleményeltérés s a magyar református egyháztársadalom minden tagja találkozott abban a véleményben s abban a közös reményben, hogy a megalkotott törvények, minden nehézség nélkül, okvetlenül szentesítettnek fognak. Mennyire erős és közös meggyőződése volt ez a zsinatnak, mutatja az, hogy nem hivatalosan ugyan, de azért mindenki által elfogadva, abban történt megállapodás, hogy a szentesített törvények kihirdetése végett, nem lesz szükség a zsinatnak újra egybegyűlnie, mert a kihirdetés az egyházkerületek gyű-

lésein külön is megtörténhetik s a zsinat szintén megkönnyebbülve érzi magát, midőn György Endre, a zsinat egyik képviselője, visszavonta ez ügyben némi aggodalmakra mutató határozati javaslatát.

Mert ugyan mi is volt azokban a törvényjavaslatokban olyan, melyet nem lehetett volna szentesíteni s ily módon azonnal leendő jogerőre való emelkedését előmozdítani? mi olyan, mely akár az állam, akár a köztársadalom és közműveltség, akár más vallásfelekezetek jogkörét és érdekeit csak legkisebb mértékben is ellenséges kézzel érintette, vagy éppen veszélylyel fenyegette volna?

Mi magunk meguntuk, mondjuk ki világosan: megsokallottuk széleskörű szabadságunkat, mely szintén odáig mehetett, hogy sajnos és magunkra nézve is káros hatásai mutatkoztak immár itt-ott a visszaélések miatt. A szentesítés végett fölterjesztett zsinati munkálatok „Egyházalkotmányi részében” tehát nem minden zúgolódás és lemondás nélkül ugyan, de elvégre kölcsönös megegyezéssel és az alkotmányos élet által követelt megnyugvással, magunk körvonalaztuk a szigorú határokat, ameddig, eddig még így meg nem nyesegetett szabadságunk széles és sűrű hajtású ősfájának ágai kinyulhatnak. A legtisztetreméltóbb és sokak által szintén megsokalt lemondást és önfegyelmezést gyakoroltuk az egység és egyformaság kedvéért, egyedül abból a célból, hogy így, nagy kérdésekben, nehéz és válságos időkben eddig is mindig fényesen nyilvánuló testvériségünk vonásai, ezután még annál felismerhetőbbek legyenek a magyar reformált egyházon, s benső közös együvé tartozásunknak külső, kézzelfogható formája is legyen.

Elfogulatlan s hazai közművelődésünk történetét ismerő ember előtt nincs szükség arra, hogy hosszasan igazoljuk azt, hogy mit tett, mennyit áldozott a magyar protestáns egyház a közoktatás oltárán, attól a perctől kezdve, a midőn e hazában a protestantismus éppen a felvilágosodás kebelén és annak teremtő erejéből született meg, egész a jelenkorig. Ez irányban tett szolgálatai dacára, mostanában örökös kicsinylésnek, nem ritkán léha ócsárlásnak volt folytonosan kitéve, s ime, nem e jogtalan és igazságtalan nyomásnak engedve — mert hiszen azzal szemben méltán megnyugtathatta lelkiismerete — hanem egyedül természetes hivatását, azt az elvet

követve, hogy iskolái elválhatlanok az egyháztól s életfeltételei annak, a szentesítés végett felterjesztett zsinati munkálatok „iskolaügyi részében,” rámutatott a célra, melyre az oktatás, a nemzeti közművelődés ügyében törekszik, s a melyet, jegyezzük meg jól: tisztán saját erejéből, saját pénzén, véres-verejtékkel gyűjtögetett filléreire akar ezután is becsülettel előbbvinni, amellet az állam mellett, melynek közoktatásügyi élén álló legelső embere, csak legközelebb is nyíltan elismerte rendelkezését, hogy az általa fenntartott vagy segélyezett középiskoláknak tanszerekre való kiadásait nem képes másként fedezni, mintha néhány forinttal emeli feljebb a tandíjat: egyedül csak azt kötvén ki egyházunk, hogy maga határozassa meg, hogy filléreit mint használhassa fel legjobban belátása szerint s a közműveltség ügyének legnagyobb hasznára... Oh és milyen nemes, milyen magas, milyen nagymérvű áldozatokat s önmagunkat megerőltető az a cél, melyet reformált egyházunk törvényjavaslatában iskolaügyének időről-időre leendő fejlesztése elé tűz?! Lapunk olvasói emlékezni fognak rá, hogy mi egy alkalommal épen azon aggodalmunknak adtunk kifejezést, hogy ennek a szintén az idealismus magaslatáig emelkedő célnak a keresztülvitele majdan megbirhatlan terheket fog róni protestáns egyháztagjainknak különben is sok oldalról igénybevett áldozatkészségére.

Körvonalozván a debreceni zsinat egyházi és iskolai életünknek s a jövő teendőinek két legnagyobb kérdését és azoknak vezérelveit, azok, amelyek a szentesítés végett felterjesztett törvényjavaslatban még ezenkívül vannak, már csak természetesen következői az előbbieknél, nélkülözhetlen alkatrészei a munkálat szerves mivoltának s elengedhetlen föltételei és szigorú követelményei egyháztársadalmi létezésünknek. Az annyi lelkesedéssel, annyi szép reményekkel s minden református ember buzgóságára és áldozatkészségére egyaránt számító föltevésével tervezett *domestikával* ugyanis nélkülözhetlen és az eddiginél tekintélyesebb forrást igyekezett megnyitni a zsinat, amelyből pontosabban, kevesebb gondnal s bőségesebben is fedezhesse majdan újában berendezett háztartásának szükségait; az egyházi *biráskodásról* s ezzel összefüggő dolgokról szóló *alkotásaiban* pedig, mint ez egy rendezett társaságnál szintén nélkülözhetlen, arról gondoskodott, hogy minden tag megtegye kötelességét s mi sors érje azt, ki talán megfelelkezne teendőiről, vagy épen cselekedetei és mulasztásai által megzavarná talán békés együttélésünket s útját állaná kívánt kifejlődésünknek s fokozatos előhaladásunknak...

S íme, közös reményünkben, annyi tiszta szándékkal, annyi önzetlen jóakarattal alkotott zsinati törvényeinknek minden akadály nélkül leendő szentesítése iránt táplált várakozásainkban, mégis fájdalommal kelle csalódnunk!!

Mint tudjuk: a minisztérium után a zsinat elnökségéhez leérkezett felsőbb válasz értesítése szerint, zsinati törvényeink csak részben s csak bizonyos feltételek és kikötések mellett szentesítettnek, illetőleg fognak még majd a jövőben megerősítettetni, s ez a körülmény a zsinatnak újabb üléséhez és határozathozatalát teszi szükségessé.

Előttünk s olvasóink előtt fekszik a miniszteri intézmény egész hivatalos alakjában és terjedelmében. Ugy az egész tárgy, mint az azzal összefüggő létezőink megérdemlik azt, hogy afelett gondolkodjunk, sőt az ilyen nagyobb horderejű felsőbb irá-

tok iránt *köteles tisztelet* is azt parancsolja, hogy különösen az egyházi és iskolai sajtó kellő figyelemre méltassa azt s elmondja felette nézeteit, annnyival is inkább, mert a kormány egyenes sugallata alatt álló politikai lapok, így pl. a „Hon” aug. 24-ről kelt számában, ugyanám *bertalannapi hangulattal* igyekeznek ránk beszélni, hogy ilyen kegyelem, ennyi boldogság nem mindenkor érheti református egyházunkat; köszönjük meg azért s fogadjuk el szó nélkül az intézményben kijelölt javításokat s örülünk rajta, hogy a debreceni zsinat szintén *komikus* (így!) alkotása így kiigazittatik s megállhatóvá tétetik az utóvilág ítélőszéke előtt.

Tehát a debreceni zsinat alkotását *komikusnak* mondja a kellő komolyságról megfeledezett elfogultság. Mit szólhat a miniszteri intézményhez az elfogulatlan ítélet s az ügyisméret?

Több pontjában igazán jellemző, tanulságos és nagy ovatosságra intő az a válasz, melyet a korona legközvetlenebb tanácsosai a magyar ref. egyház alkotmányozó törekvéseire ez úttal legkegyelmesebben adni méltóztattak.

Gondolkodjunk csak felette egy kissé mélyebben s vizsgáljuk meg csak annak gyakorlati horderejét egy kissé közelebbről!...

A miniszteri intézmény nem tesz kifogást, sőt méltánylólag ismeri el és helyesli az alkotmánytervezet alapelveit és irányát; kiemeli Erdély politikai uniója után — még a specialitások fenntartása mellett is — az erdélyi ref. egyházkerületnek egy közös egyházi alkotmány keretében való egyesülése nagy jelentőségét; de fentartja a régi országos törvényeken nyugvó és a fejedelmi elődök által is gyakorolt megerősítési fenségjogát az erdélyi püspökre nézve. Valamint az ezen egyházi törvényeink szerint szervezett egyetemes konventnek, az előirt teendőkkel és hatáskörrel való beillesztését is szükségesnek és célszerűnek jelzi!!

Ha figyelemmel vizsgáljuk a zsinati munkálatnak az egyházalkotmányt magában foglaló részét, úgy fogjuk találni, hogy az különösen *három célra* törekedett. Az egyik az volt, hogy ebben rakja le az egyház egész és minden irányu szervezkedésének alapelveit, a további részeket átható vezéreszméket; a másik, hogy rendszerezze, kodifikálja azt a gyakorlatot, mely rendezetlen mivoltában már századok óta alkalmazásban volt közöttünk; a harmadik, hogy ezen kodifikálás által törölje azt, mi részint tényleg, részint pedig inkább csak állítólag vagy képzeletileg alkalmatlannak mutatkozott a gyakorlatban s felölleljen oly formákat, melyek üdvöseknek mutatkoztak vagy állították s azok szentesítése által, egy nyomon járóvá tegye még a külső megtapintás előtt is a magyar ref. egyház szívének érteit. Tudjuk, hogy mily emésztő kétség uralkodott több oldalon ez új életformák és intézmények tervezése ellen s mily erős küzdelembe került azoknak keresztülvitele és fölvétele a zsinati alkotmánytervezetbe, a legközelebbi zsinaton, s nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy az a belenyugvás, melyet az azóta lefolyt idő megteremtett s részben megerősített, a magyar ref. egyház tagjainak parlamentarizmus érzékében és a törvények iránt való tiszteletében rejlik és abból magyarázható ki; de ahhoz a gondolathoz, megnyugvása dacára is, sok egyházat szerető s annak jövőjét féltő ember vissza fog térni még igen sokszor, hogy a debreceni zsinat egyformásító törekvése némirészen csak a protestáns egyéni fejlődés szabadságának

kárával történhetett meg s az nehezebbé, sőt sok esetben talán egészen lehetlenné tette a magyar református egyháznak életéhez és vérrel szerzett jogaihoz való azt a szívós ragaszkodását, melynél fogva nehéz időkben, üldöztetési korszakokban, ha ellenségei meg akarták ölni szellemét itt . . . feltámadt az és követelte jogát egy másik ponton, s a hatalomnak és roszakaratnak egyenkint kellett megvívnia és leszámolnia a protestantismus minden egyes védbástyaival.

. . . *A miniszteri leirat nem tesz kifogást, sőt méltánylólólag ismeri el az alkotmánytervezet alapelveit és irányát!* . . . Vagyis az ellen, amit eddig gyakorlottunk, bár betűkkel nem volt is az megírva; az ellen, amit csak magunk számára, igazán egészen bennmaradólólag, csak mintegy háztartásunk szabályaiul elkészítettünk; az ellen, hogy az egyházi társaság élete ilyen gyűrűzetben szélesbedik kiebb-kiebb: egyházközség, egyházmegye, egyházkerület, egyetemes konvent és végre zsinat; az ellen, hogy legyen-e közgyűlés vagy ne legyen, papjai ilyen vagy amolyan ruhát viseljenek; tehát az ellen, ami a zsinati törvények alkotmányi részében olyan, ami az eddigi gyakorlatnak csak törvényalakba való foglalása, *a leiratnak nincs kifogása.* Ugyancsak ennek a résznek pedig azokat az elemeit, melyek, magában a ref. egyház kebelében is, egy tekintélyes párt által aggódva fogadtattak; a melyek a magyar ref. egyház eddigi egyéni szabad fejlődésével szemben, az egyformasággal együttjáró megszorításokat tartalmaznak; amelyek a százfejük és karu magyar protestáns egyházat egy pontra szorítják, *Magyarország alkotmányos minisztériuma szívesen látja, azoknak irányát méltánylólólag ismeri el és a célnak megfelelőnek nyilvánítja,* s bár maga elismeri, hogy itt vannak lerakva az alapelvek: hogy ez a rész át megát van szöve, a többire kiterjedő irányeszmékkel, hogy tehát, épen ezen oknál fogva, a zsinati törvényjavaslatok többi része csak szükségképen való, logikai folyományai ennek, mégis kijelöl, mint látni fogjuk, olyan részt, mely egészen mellőzendő, s több olyat, amely épen elveiben átalakítandó . . . Szabad legyen egész tisztelettel kérdésbe tennünk: mi eddig, ezen pontot illetőleg, a legfelsőbb leiratnak ránk nézve tényleges eredménye? Könnyen összegezhethetjük az egészet! Megkaphatjuk azt az igen-igen bennmaradó értékű valamit, amit eddig, még ellenségeink sem tagadtak el tőlünk; megmaradhat egyháztársadalmi életünknek megalkotott száraz csontváza, de éltető szelleme, izmai, majd csak másként fognak idomittatni, sőt némely darabjai levágnak vagy más terv szerint reáaggattatni; örömmel tekintik, hogy magunk raktunk magunkra megszorító kapcsokat, hogy a zsinat szép, rendszeres munkát végezett, de azért az a rendszer, ilyen alakjában nem nyer szentesítést s meg kell azt törni másnemű célok és érdekek kedvéért, így nem lesz az aztán a kormánylapok izlése szerint *kómikus!*

És ha a zsinati munkálat rendszerének ilyen megtörése csak ennyiben maradna s az egybehívdó zsinatnak, mint azt olyan könnyen mondogatják némelyek, nem volna más feladata, minthogy „önmaga” teheti meg a kívánt változtatásokat s örülhetünk rajta, hogy ha a zsinati törvényhozásnak alkotásai, úgy amint vannak, megerősítést nem nyerhettek is, de a kívánt változtatások és módosítások nem egyoldalulag hajtottak végre rajtunk kívül és nélkülünk. Igen, de ezek a módosítások végetlen

bonyodalmaknak teszik ki a zsinati egész alkotást, megingathatják egész törvényhozásunk biztos, világos és félremagyarázhatlan voltát és pedig épen azon oknál fogva, mert az alkotmányi résznek alig van oly szakasza, melyben hivatkozás nem volna egy további, más tárggyal összeköttetésben és más cím alatt hozott határozatra és tervezett intézkedésre, annyira, hogy épen emiatt, a zsinat új ülősszaka, azokon a pontokon kívül, melyeket a miniszteri leirat kijelöl, akár *egészen újból* alkothatja munkálatának egész alkotmányi részét, ha nem akarja kitenni egyházunkat annak a kellemetlenségnek, mely abból fog igen könnyen előállhatni, hogy mi, egy vagy másik esetben, jogaink mellett hivatkozni fogunk az alkotmány szakaszaira, válaszul pedig azt fogjuk majd reá kapni, igaz, hogy az az idézett szakasz olyan formán nyilatkozik, de az a másik meg határozottan ezt mondja. Avagy nem emlékszünk-e: mennyi összeütközésünk volt eddig is a nem világos, egymást keresztező és így jobbra-balra forgatható törvények miatt, s nem épen ennek akarta-e egyszer-mindenkorra útját vágni a zsinatnak nagy gonddal, nagy megfontolással és minden eshetőség számbavételével létrejött törvényalkotása?

Magyar prot. egyházunk nyugodtnak és boldognak érezvén magát alkotmányosan uralkodó koronás királyainak jogara alatt s nem egyszer tapasztalván azok nemesen és magasan érező szívének áldó melegségét, mindenkor szeme előtt tartotta az írás ama parancsolatát: „adjátok meg a császárnak, ami a császáré;” s szívesen érzett háládatosságának jeléül is, mindenkor a leghódolatteljesebb tiszteletet tanusította a fejedelmi jogok és azok hatásköre iránt és sohasem törekedett arra, hogy csak gondolatban is *megszorítani akarná a legmagasabb felségi jogokat s menekülni iparkodnék azoknak törvényes következményei alól:* azért a szentesítés végett felterjesztett zsinati munkálatnak épen alkotmányi része, legtávolabbról sem szolgáltatott alkalmat arra, hogy a miniszteri leiratban külön is hangsúlyozva emeltessék ki, hogy „*ő Felsége fenntartja a régi országos törvényeken nyugvó és a fejedelmi elődök által is gyakorolt megerősítési felségi jogát az erdélyi püspökre nézve,*” annyival kevésbé, mert midőn a zsinat, az erdélyi testvérek kívánatára, az isméretes 7-ik §-t közakarattal, készséggel beigtatta, ezt a fejedelmi jogot megint még csak gondolattal sem érintette s a miniszteri leiratnak ezen, ránk nézve mindenesetre megpirító, mert soha meg nem ingatható jogtisztelési kötelességeinkre emlékeztető részlete, zavarja a leiratoknál méltán megvárható magasabb és méltóságteljesebb öszhangot, s az élesebb szem előtt méltán úgy tűnik fel, mint a leírást fogalmazó minisztériumnak egyszerű frázisa, nyomatékosabb kifogásolni valók hiányában, nem vevén észre ezen, minden alkalom nélküli szólám odavetésénél, hogy azt egészen felesleges kikötni, mi a törvényjavaslatban különben is feltétlenül el van fogadva.

Tovább haladva a miniszteri intézvény lényegesebb tartalmának boncolásában, benne az mondatik, hogy „nem lehet helyeselni azt, hogy az alkotmányozó zsinat a közoktatás ügyét is oly szoros összeköttetésbe hozta az egyházi alkotmánynyal, hogy annak egy lényeges és elmaradhatatlan kiegészítő részévé tette s mindjárt az általános határozatok között előáll 3. §-ban kimondotta, hogy a „ref. egyház alsó és felső iskolái, mint a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intéz-

mények s az egyház önfentartásának eszközei, mindenestől az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak" . . . Holott az iskola nem különíthető el oly szorosan az államtól, mint az egyházi belélet, s az 1790—91. XXVI. törvénycikk mindkét hitvallásu evangélikusok iskoláira nézve, nemcsak a felség legfőbb felügyeleti jogát világosan kifejezi, hanem az államnak is fenntartja az iskolaügy rendezésének és a tanulmányi rend törvényben leendő megállapításának jogát. E szempontból kiindulva azért, a bemutatott alkotmány szervezeti munkálatokból az iskolákról szóló második főrész különíttessék el s *annak idején*, a többi részek megerősítése után, külön terjesztessék fel . . .

Ilyen, méltán a legnehezebben eső szemrehányás még ritkán érte a magyar református egyházat háromszázados fennállása óta. Magyarország közoktatásügyi minisztere *helyteleníti* az egyház apai forró és mélységes szeretetét, amelylyel ott szorongatta, féltő gonddal ápolta, a nehéz napokban pedig védelmezte édes gyermekét — *a tanügyet, az iskolákat*; amiért sietett kimondani azt, ami szíven feküdt, hogy iskolái nélkül, tehát anélkül, hogy a közmíveltség, az értelmi világosodás terjesztésének ezután is tényezője legyen, szintén nem kíván élni; hogy alsó és felső iskolái saját testéhez tartoznak s önfentartásának eszközei.

Egyébiránt ezzel a ponttal összeköttetésben kapott keserű pirongatást, már igazán köszönjük meg s használjuk fel tanulságait. Legyünk elismeréssel az iránt, hogy Magyarország közoktatásügyi minisztere, végre valahára egyszer már ennyire is félreismerhetlenül rámutatott szándékklataira s tisztában lehetünk afelől: mennyit ér előtte iskolai autonómiánk s mennyire szándékszik azt figyelembe venni a közoktatási ügynek törvény útján leendő rendezésénél. Eddig folyvást azt a panaszt hallottuk, hogy illetékes magasabb körökben, annak zárkózottsága miatt, nem ismérhetik meg eléggé iskolai életünk kezelését, nem tudhatják meg: mit akarunk, mennyire törekszünk; él-e hát lelkünkben valósággal egy, a mai kor színvonalán álló közoktatás képe, igyekszünk-e azt tettel is megvalósítani, s íme most, midőn mindezen annyira firsírozott kérdésekre határozott, nyílt feleletet adott a magyar ref. egyház egyeteme zsinati munkálatának iskolaügyi részében, a minisztérium nem tartja azt helyesnek s arra utalja az egybehivandó zsinatot, hogy ezt a részt különítse el a többitől s annak idején, a többi részek szentesítése után, külön terjeszse fel, nem megerősítés végett, hanem hogy akkor már megkaphassuk az utósó, a mostaninál is érthetőbb feleletet is . . . Addig talán már sikerülni fog az országgyűlésen keresztülvinni a hatodik ízben megpróbált középiskolai törvényjavaslatot, s mikor a mi iskolai javaslatunk felterjesztésére nézve, a mostani leiratban megjelölt *„annak idejében“* letelik: ott lesz rá a félreismerhetetlen megerősítési záradék: *„Ezt az ügyet már minden iskolafentartó hatóságra nézve országos törvény szabályozván, egy külön ref. iskolaügyi szabályzat figyelembe nem vehető és meg sem erősíthető; miért is a reformátusok iskolaügyi törvényjavaslata azon észrevétellel tétetik át az újra egybehivandó zsinathoz, hogy alkalmazkodják e tekintetben az országos törvényekhez.“* Ebben az ügyben, eddig bevehetetlennek bizonyult védbástyánk ilyen megkerülésére, autonómiánkna a tanügy rendezéséből való ilyen kitudására pedig annál inkább készen lehetünk, mert ebben a

kérdésben az előttünk fekvő miniszteri leirat szembeszökő hallgatagsága mellett is, sőt épen ezáltal, világosan és érthetően beszél . . . Ime annak a leiratnak, mely izeire szedi szét a zsinat alkotásainak még igen kicsiny jelentőségű részeit is; mely szintén styláris módosítások javallására is kiterjeszkedik, nincs egyetlen előleges tájékoztató észrevétele sem fáradságos tanügyi munkálatunkra, az abban kitűzött célra és szellemre vonatkozólag, hanem szintén megrendítő ridegséggel mutat reá a rendszer üterének azon pontjára, hol az, a *biztos elvérés szempontjából*, legcélszerűbben elmentszhető, s aztán, mintha az a toll, mely a miniszteri tanács e megállapodását leírta, maga is megrázkódott volna a vonás alatt, mely három hosszú századot és annak drága emlékeit törli ki egyszerre a magyar ref. egyház történetéből, és tépi ki annak szívéből: szembeszökő sietséggel tér át az *„egyes szakaszok“* bírálatára s azokra nézve ajánlott módosításainak megtételére.

Lapunknak szűk tere nem engedi meg, hogy mi is megtegyük a leirat minden pontjára nézve észrevételeinket. Különösen annak a perjogra vonatkozó elveit ítéljük meg és mérlegeljük majd szakembereink. Mi még csak egy pár nevezetesebb részt emelünk ki, csupán és pedig megint annak a szellemnek és irányzatnak feltűntetése végett, mely a miniszteri leiratnak ezen részén is keresztülvonul.

Mindenekelőtt méltán megragadhatja figyelmünket az a *kényszerűségről álló liberális mus*, mely a leirat ezen pontjain elének tűnik. Mintha a magyar állam és magyar társadalom vezetésének élén álló emberek maguk is belátnák és bevallanák azt, hogy az állam tagjai immár annyira el vannak halmozva terhekkel, kötelességekkel; erejük, tehetségük annyira le van foglalva a föld molochjának, hogy azokra többet rakni nem lehet, anélkül, hogy össze ne roskadjanak; hogy azok a jóra való erők semmi más irányban és semmi más életkór számára többé le nem foglalhatók. Védelmére kelnek hát a református egyháztagok egyéni szabadságának; oltalmazták azoknak megterhelhetetlen nélküli egyházi életét s bizony ránk nézve szomorú elveket is mondanak ki az egyházhoz való köteles tartozás s a szabad vallásgyakorlatra vonatkozólag, midőn reformált egyházunk azon rendelkezésére, hogy a ki közülünk kötelességének eleget nem tesz, az fegyelmi úton is elmarasztalható, s ha ez elmarasztalás talán épen pénzbüntetésben is áll, ez elmarasztalás a világi hatóság által is végrehajtandó: a miniszteri leirat úgy nyilatkozik, hogy *„leghelyesebb azon felfogás, hogy ha az egyház tagjai nem akarják viselni az egyház anyagi terheit, tehát ha nem állnak az egyház szolgálatában, ne is álljanak annak fegyelmi hatalma alatt.“* Mely ajánlott felfogásra nézve mi egész tisztelettel azt jegyezzük meg, hogy ez a felfogás, igenis, helyes lehet a római kath. egyház érdekeinek előmozdítására, mikor arról van szó, hogy ha a ref. egyháztag meg akar szabadulni egyháztagsági terheitől, ott van előtte a kevesebb költséggel járó római kath. egyház, de a szabad vallásgyakorlat egyszerre ilyen nagyon modern és túliberális elveinek hirdetése, veszélyessé válhatik magára az államra és a köztársadalomra nézve is; mert csak egy lépéssel kell tovább mennünk s annak az elvnek, melyet a leirat helyesnek mond, s a melynél fogva, ha valamely egyháztag nem áll az egyház szolgálatában, ne is álljon annak fegyelmi hatalma alatt; természetes kiebb terjesztése és következménye az, hogy

épen a szabad vallásgyakorlat jogánál fogva, lehetséges az, hogy *valaki egyik egyház, egyik felekezet szolgálatában sem áll* és senkinek sem tartozik feyelmi hatósága alá. Én nem tudom: helyeselné-e már ezt a minisztérium aztán, akár a katolikus egyház, akár az állami érdekek szempontjából??

Azt mondja a miniszteri leirat, hogy az állam szempontjából kifogás teendő azon intézkedés ellen s így meg sem erősíthető az, hogy az egyháztagek, az egyházközség és presbyterium bizalmából reájuk ruházott hivatalt elvállalni tartoznak s az egyháztageknek ezen egyházi kötelessége, sok esetben, összeütközésbe jöhetne ugyanazoknak, mint állampolgároknak kötelességeivel. . . . Kérdjük megint egész tisztelettel: ki hozta a református egyházat ebbe a kényszerhelyzetbe; mi körülmények idézték elő azt, s ki az oka annak, hogy eddig buzgó és lelkes tagjai megriadtak az egyházi hivatalok viselésétől, melyet eddig megtisztelő kitüntetésnek tekintettek? Az állam végig excváltatta gondnokaink magánvagyonát az egyház adchátrálékáért. Hasztalan hivatkoztunk arra, hogy az egyháznak, amely adós, van magának is biztosítéka. Így aztán leglelkesebb egyháztageinkban kihűlt a buzgóság tüze és mindig sürűbben merültek fel esetek, midőn az egyházakban, a fentebbi ok miatt, megriadt egyháztagek közt éveken át nem lehetett *gondnokot fogni*, s mindinkább rendezetlenebbekké váltak az egyház ügyei. Az a ref. egyház, mely jóra való, becsületes, kötelességű tagokat igyekezett nevelni mindenkor az államnak, sohasem törekedett arra, hogy a társadalmi kötelezettségek és érdekek megrovíditásával tengesse életét; hogy tagjai miatta elhanyagolják alattvalói kötelességüket, sőt inkább, hivatalait, szerény, de édes jutalmúl, mindenkor olyanoknak adta, kik minden irányban kiváltak érdekeikkel; kik sokat birtak; kikre hitfeleinek ezen kitüntetése épen sarkaló erő is volt, hogy még többet tegyenek. Az államnak nincs azért oka attól félnie, hogy a ref. egyház *elkoptatja* embereit s csak rajta áll, hogy a zsinat nemcsak elfogadja az ezen pontra nézve javasolt módosításokat, mint eddig is önként értett kivételeket, hanem örömmel törlendi szervezetéből az egész kényszer-paragrafust is, melyet bizony nem jó kedvből csinált s végszükségből fog alkalmazni csak még akkor is, ha az a maga mostani alakjában szentesített volt is.

Reformált egyházunkat, úgy a multból, mint a legközelebbi időkből, igen keserű és hosszú tapasztalatok tanították meg arra, hogy a hatalom élén álló egyének, néha a dolog nem ismeréséből, néha egyenes elpusztítási szándékból, erőszakos és veszélyes kísérleteket tettek egyháztársadalmi életünk s annak legsarkalatosabb jogai körül. Élénken élhet emlékeztetünkben a pátenesi erőszakoskodás, a jogakadémiák ügyében annyiszor megújított zaklatás, a szent István napra vonatkozó leirat, a hirhedt statárium kihirdetési ügy s számtalan más, a politikai áramlatok folytán untalan bekövetkező kormányváltás s a megállapodott elvek hiánya miatt kibocsátott rendeletek, a protestáns egyháztageot, a régibb, világos intézkedések dacára is, a római katolikus pap pénztárához hajszoló döntvények. Zsinati munkálataiban elhatározta azért, hogy egyházmegyéi csak oly kormányrendeleteket hajthatnak végre, melyek önkormányzati jogainkkal nem ellenkeznek; lelkészei csak az olyan politikai hatósági megkereséseket tartoznak teljesíteni, melyek az ország törvényeivel

megegyeznek s püspökei nem körözhetik azon *kormányrendeleteket*, melyek az egyház közjogi állását érintik, vagy az egyház hitelveivel összeütközésben vannak, vagy azokkal épen ellenkeznek, mielőtt az egyházkerület azokat nem tárgyalta. S ezzel szemben a miniszteri leirat, mintha a ref. egyházmegyei gyűlések pártszenvédelektől felkavart kortestanyák, Magyarország református lelkészei iskolázatlan, a törvényes rend ellen izgató, az egykori pórlázadást alkotó tömegeből hozzánk szakadt alattvalók, királyi tanácsos püspökeink pedig a korona ellenségei volnának: nem szentesítheti ez intézkedést s nem adhatja meg azt a jogot, hogy püspökeink s lelkészeink a *kormányrendeleteket* (jegyezzük meg jól: *kormányrendeleteket és nem országos törvényeket*) bírálat alá vehessék. Beszélni, felírni lehet ellenök, de ha a kormány, a felírás után is megmarad rendelete mellett, tartozunk meghajlani; mert hiszen mint az indokolás mondja: *„egyaltaiban csak törvényes rendeletek végrehajtásáról lehet szó.”* . . . Csak törvényes!!.. Hiszen az a hatalom, mely egykor gyűléstermeinket bezárta vagy szuronyokkal őriztette, szintén *törvényes* jogával és hatalmával vélt élni, mikor velünk ezt cselekvé s a protestáns egyház meghajlott ugyan egy percre előtte, de azért eljárását törvényesnek nem fogja elismerni történetének évlapjain soha, s nem fogadhat el megnyugvással olyan elvet most sem, melyszerint a szívós és *makacs kitaratás* egy és ugyanazon fogalom lenne a *törvényessel*; ez van pedig kimondva a miniszteri leiratban akkor, mikor annak értelmében megtörténhetik, hogyha a mostani vagy akár melyik későbbi minisztérium, egy új szent istvánnapi, vagy katolikus adózási stb. zaklatást lát jónak, már egy vagy más tekintetből, ellenünk megkezdeni s ahoz a zaklatáshoz, felírásunk után is ragaszkodik, hát az velünk szemben, az ilyen kitaratási formák alkalmazása után, már azonnal *törvényessé* válik, s ilyen módon aztán akár úgy kiforgathatnak református mivoltunkból, hogy egypár évtized mulva magunk sem ismerünk magunkra. Ha Magyarország alkotmányos minisztériumának, sajnálatunkra, nincs elég oka, hogy megbízzék ennek az igen becsületes, minden jó szolgálatra kész református egyháznak és szegény, de józan belátásu papságának alkotmányos érületében, törvény iránt való tiszteletében, s fel tudja róla tenni, hogy a törvényes rend, az ország javát célzó intézkedések ellen való aljas, becstelen izgatónak is be tudna állani s emiatt fél a zsinati szervezet szóban levő szakaszainak eredeti alakjában való szentesítés végett leendő ajánlásától: hát akkor egyáltalában nem lehet csudálkozni azon, hogy az az igen keserű leckék árán megtanított református egyház és annak papsága meg kétszeres kitaratással és óvatossággal védelmezi és fogja védelmezni jogait nemcsak azért, mert a multból „*vestigia terrent*,” hanem azért is, mert különösen a mostani politikai és társadalmi áramlatok mellett, ki állhat nekünk jót, hogy jogaink talán csak annyira is tiszteletben fognak tartatni, mint most, s nem érhetünk-e meg egy újabb pátenesi és Bach-féle korszakot.

A leirat kifejezése szerint: ő Felsége nem találta megerősíthetőnek a szervezet 174. §-át, ahol az mondatik, hogy minden egyháztagnak kötelessége, hogy azokat, kik rendetlenül járnak és a testvéri jóakaratu intést figyelembe nem veszik, a lelkipásztor útján feljelentsék a presbyteriumnak. Nem találta megerősíthetőnek, mert ez a *vádaskodásra való hajlamot terjesztené s a jellemek elaljasodására vezetne.*

Megint hivatkozunk multunkra, a szintén hagyományossá és közpéldabeszéddé lett *kálvinista egyenesszivűségre*, hogy egyháztársadalmunk bizony sohasem volt a kétszínű, titkolózó, fekete lelkű emberek és jellemek képző-iskolája, s bizony mentől kevesebb „*kémet*” és „*vádaskodót*” szolgáltatott kebeléből még akkor is, mikor keresték az ilyet, s hogy ez egészen ártatlan s az egyháztagokra vonatkozó lelki gondozói szellemtől áthatott szakaszt, mennyire bátran felvehettük, sőt fel kellett vennünk szabályzataink közé, mutatja az, hogy akik a bibliát szokták forgatni, azok tudni fogják, hogy az egész nem egyéb, mint egy bibliai helynek szóról-szóra való idézése; mikor pedig a reformált egyház elveit és törvényeit a bibliából meríti, sőt talán épen onnan idézi, akkor mindenkor igen jó úton jár, s egyebek közt, a leiratnak ezen szakaszra tett megjegyzése és ajánlott módosítása is igazolja, hogy milyen nagy szüksége van a ref. egyháznak a fentebb ismertetett, de a leírás által kifogásolt 51., 117. és 136. §-aira. . . . Ime ma egy szentírási elv mondatik a minisztérium által helytelennek és kijavítandónak, holnap meg egy ritualis szertartása fog egy miniszteri leirat által szabályoztatni s talán még symbolikus könyvei is bekértni, mert hiszen ez a kifogásolt szakasz, amint tudjuk: ezekben is majdnem szóról-szóra ott van, ahol azokban az egyházi fegyelemről van szó.

És most még csak egyet, a miniszteri leiratnak a perrendtartásra vonatkozó észrevételei s illetőleg ajánlott módosításai közül. A leirat a 429. és 435. szakasszal szemben megjegyzi, hogy az előbbiből az „*eskü alatt*” szavak kihagyandók, az utóbbi szakasz pedig egészen törölendő; mert ő Felsége, a tanúsági és eskükényszert egyházi fegyelmi bíróságokra vonatkozólag, nem tartja elfogadhatónak. Midőn a „*Pesti Napló*,” e tekintélyes politikai napi lap, ez évi augusztus 24. számában az egész leiratról vezércikkkezett, akkor a leiratnak az egész perrendtartásra vonatkozó eljárására nézve, méltán jegyezte meg, hogy „súlyos beavatkozás az az egyház szervezetébe, sőt dogmatikus és erkölcsi életébe, ha az állam akarja meghatározni, hogy az egyház fegyelmi hatalma saját hívei felett meddig terjedjen. Ez nem tartozik reá. A katolikusoknál a szerzetesek és apácák szigorú fegyelme, a böjt, a poenitentia stb. ép oly kevésbé lehet a kultuszminiszter jóváhagyásának fentartva, mintha a protestánsoknak tetszik egy perrendtartást ilyen célból készíteni.” Mi ez érvre, ez általunk is teljesen helyeselt álláspontra ez úttal nem hivatkozunk. Perrendtartásunk is fel volt terjesztve jóváhagyás végett, azért a minisztériumnak magunk szolgáltatunk alkalmat arra, hogy észrevételeket tessen rá s módosításokat is ajánlhasson. De ennek dacára is, azt már megint a méltányosság és kölcsönösség szempontjából is megvárhatjuk, hogy ami az egyik vallásfelekezethetnek szabad, az a másik, szintén törvények által biztosított felekezethetnél ne mondassék meg nem engedhetőnek, s ami a római katolikus egyház perrendtartásában nem sérti sem az államalattvalók egyéni szabadságát, sem a köztörvényt, ugyanaz a reformált egyházban ne tüntetessék fel olyannak, melyet ő Felsége, valami igen magas és sarkalatos jogi elvek megsértése nélkül, nem szentesíthet. Ez történik pedig a fenforgó esetben. Én sohasem hallottam vagy olvastam, kánonjogi tanulmányaim közben, hogy egy miniszteri rendelet, vagy akár országos törvény és ő Felségének legkegyelmesebb leírása is, tiltakozott volna az ellen, hogy

a római katolikus egyház perrendtartása összeütözik a magyar államnak ide vonatkozó törvényeivel; pedig ebben a római katolikus perrendtartásban, ugyanám pontosan körül van írva a „*tanuk*”-ra (testes) vonatkozó fejezet, s abban, mint ezt a minisztériumnak jogi tanácsosai is bizonyára igen tudják, világosan ki van mondva, „hogy szabály szerint *mindenki köteles* a bíróság előtt tanuskodni, mely kötelezettség alól *egyedül* azok mentesek, kiknek általában a kánoni törvény tiltja, hogy a tudomásokra jutottakat felfedezzék, névszerint a gyóntató atyákra nézve, mit a gyónás titka alatt megtudtak; hogy a tanuk kötelesek tudomásuk módját (modus) megnevezni és *kötelesek esküt* (fides) *letenni*.” (L. C. 11. §. 8. fin. in VI. to de rescript. I. 3. c. 1. 2. 3. X. de testis cogn. II. 21.). A miniszteri leirat több helyen hangsúlyozza, hogy a reformált egyház egyedül *erkölcsi eszközöket* alkalmazzon híveivel szemben, az előforduló fegyelmi esetekben, s csudálatos, hogy e ponttal összekötetésben az egyedüli erkölcsi fegyvert helyteleníti kezében, s nem tartja megengedhetőnek, hogy azt a míveletlen, sokszor vad szenvedélyeitől elragadt vagy megitatott és megfizetett egyháztagot, ki mert pl. megunta papját, s hogy kitétethesse őt, égrekiáltó gonoszságokat fog reá, midőn oda áll a fegyelmi bíróság elé, akár mint vádló, akár mint tanu, az őt tág lelkiismeretében azzal a kérdéssel rázhassa meg: elmered-e ezt mondani a szivedbe látó igaz Isten előtt; kész vagy-e állításodat igazolni az ő szent nevére való hivatkozással is?! . . . Mi sérelem és nehézség van abban az *igazmondóra* s minő tekintetek kívánják azt, hogy a hazug elvonassék és megmentessék az ilyen erkölcsi, lélekbevágó kérdések elől a per folyamán, megvalom: magam részéről el nem tudom képzelni; ha csak az nem indokolja az egészet, hogy ezt is az álliberalismus szempontja hozta így magával s legalább ilyen dolgokban, védelmére kellett jönni a prot. egyéni szabadságnak, hogy így aztán az egyház egyetemét illető, igen sarkalatos jogok megszorítási törekvése annál inkább elfedeztessék s megédesíttessék s beteljék *Machiavellinek* azon mondása: „az állam életében sokszor nagy és visszatetszést szülhető dolgokat azért lehet aránylag kevés nehézséggel keresztülvinni, mert ahol az egész és a nagyok veszítenek ezáltal valamit, nyerhet a rész és nyerhetnek a kicsiny, éhes emberek. . . . Ily esetekre is számítani kell pedig néha az állam háztartásában.” . . .

. . . Ime, ez a zsinati törvények szentesítése ügyében leérkezett miniszteri intézmény, eszméiben, szellemi irányzatában feltüntetve s református egyházunk történeti álláspontjával, létérdekével s törekvéseivel összemérve.

Mit szándékozik a legközelebb összeülő zsinat vele szemben tenni, azt e percben még nem tudhatjuk; mit kell vele szemben tennie, e tekintetben tanácsot adni kicsinynek érezzük magunkat egy oly testületnek, melyben reformált egyházunk egyetemének legjobbjai, tapasztalatokban gazdag bölcsei s ügyeinek szolgálatában megöszült bajnokai vannak, legnagyobbbrésben öszpontosítva.

Mi inkább csak olvasóink számára kívántuk megkönnyíteni a miniszteri leiratnak áttekintését s az afelett, minden református embertől megvárható gondolkozást és részben ítélettételt.

Annyit talán közmeggyőződésként lehet kimondanunk, hogy a zsinat jelen ülésében, határozataival több engedményt nem tehet a sarkalatosabb

elvek és jogok körül, mint amennyinek már szervezkedési munkálataiban kifejezést adott.

Mindennek megvan a maga határa s reformált egyházunk jövőjét bizonyára senkisésem fogja veszélyeztetni csak azért, hogy a szentesítés nehéz és sok küzdelmekkel járó munkáján végre valahára már túl legyünk.

Mitrovics Gyula.

A zsinati törvények szentesítése ügyében leérkezett miniszteri intézkedés.

(Vége).

A 16. §. szerint kötelességük az egyházközségi tagoknak magánéletükkel, mint közszolgálataikkal, az egyház és iskola javát előmozdítani; gyermekeik oktatásáról és vallásos neveltetéséről gondoskodni, a fennálló egyházi törvényeknek, rendszabályoknak s az egyházi felsőségeknek engedelmeskedni, az egyházközség és presbyterium által reájuk ruházott hivatásokat elvállalni; végül az egyház és iskola fentartása végett reájuk rótt terheket viselni.

Eszerint tehát amely egyháztag magánéletével vagy közszolgálataival az egyház vagy az iskola javát elő nem mozdítja, pénzbüntetésben fegyelmi úton elmarasztalható, mely végrehajtandó a világi hatóság által. De a többi kötelességek is oly szigorral és amellet oly általánosságban vannak fogalmazva, hogy a nagymérvben ruganyos meghatározások az alkalmazásnál visszaélésekre szolgálhatnak okúl.

Leghelyesebb azon felfogás, hogy az egyház tagjai tartozzanak ugyan egyházi és iskolai adó fizetése által az egyház anyagi terheinek fedezéséhez hozzájárulni és ezáltal az egyház létét biztosítani. De ha nem állanak az egyház szolgálatában, ne is álljanak annak fegyelmi hatalma alatt, s reájuk az egyháznak csupán erkölcsi befolyása legyen.

Az állam szempontjából kifogás teendő az egyháztagokra rótt azon kötelesség ellen, hogy az egyházközség és presbyterium bizalma által reájuk ruházott hivatásokat elvállalni tartozzanak.

Ezen szabály meg nem erősíthető, mert az egyháztagoknak ezen egyházi kötelessége sok esetben összeütközésbe jöhetne ugyanazoknak, mint állampolgároknak kötelességeivel.

Különben sem méltányos az, hogy meg ne engedtesék, miszerint az illetők ezen egyházi kötelességük alól való felmentésüket kellő okok miatt ne követelhessek.

Elfogadható okok lennének például: előhaladott életkor, idült betegség, katonai vagy polgári közszolgálat és azon körülmény, hogy az egyháztagoknak minden idejét kenyérkeresetre kell fordítani.

E szakasz a fentebbiek szerint a zsinat által módosítandó s ily szerkezetben megerősíthető volna.

A következőkben három §-ra együttesen teendő észrevételeimet bátorodom összefoglalni.

Az 51. §. b. pontja szerint az egyházkerületi közgyűlés intézkedik a kormányrendeletek végrehajtásáról, a mennyiben azok a reformált egyház önkormányzati jogaival megegyeznek.

A 117. §. szerint a lelkipásztorok azon megkereséseket, melyeket a politikai hatóságok a közigazgatás érdekében hozzájuk közvetlenül intéznek és melyek az ország törvényeivel megegyeznek, teljesíteni tartoznak.

A 136. §. szerint a püspök a felsőbb rendeletek végrehajtását eszközli, azon kormányrendeletek azonban, melyek az egyház közjogi állását érintik és az egyház-alkotmányval vagy az egyház hitelveivel összeütközésben vannak, vagy azokkal éppen ellenkezők, egyházkerületi közgyűlési tárgyalás előtt nem teljesíthetők és nem közzétehetők.

Ezen határozatok azon jogot látszanak adni a püspöknek, sőt az egyes lelkésznek, hogy a kormányrendeleteket

s azok törvényességét bírálat alá vehessék és pedig két szempontból: az országos és az egyházi törvények szempontjából, s ha azok egyikével vagy másikával összeütközőnek találják, azok végrehajtását is megakaszthassák.

Nem kívánja Ő Felsége megtagadni a püspöktől vagy superintendensektől és az egyházkerületi közgyűlésektől a kormány rendeletei elleni felirási jogát, ha a rendeleteket törvénybe ütközőknek találják; de kétségbe kell vonni a jogot, hogy az egyházi közegek a kormányrendeletek végrehajtását még az esetben is megakadályozhassák, ha a kormány a felírás után is megmaradt rendelete mellett és annak végrehajtását kívánja. S nem engedhető meg főleg, hogy a kormány és a közigazgatási hatóságok rendeleteinek bírálására minden egyes lelkész feljogosíttassék.

Ő Felsége ennél fogva felhivatni rendelte az országos zsinatot, hogy miután egyáltalában csak törvényes rendeletek végrehajtásáról lehet szó, s esetleg csak a törvények alkalmazásának magyarázatában lehet nézeteltérés, azon §-okat az országos törvények analog eseteinek megfelelőleg módosítsa; jelesen a püspöknek, a kormányrendelet ellenében egyszeri felirási jogát fentartva, sőt fölhatalmazva a püspököt arra is, hogy az ügyet az egyházkerületi közgyűlés elé vihesse, s esetleg a közgyűlés is az egyházi felirati jogot gyakorolhassa — oly intézkedést javasoljon, melyszerint a végrehajtás biztosíttatik, fennmaradván a netaláni kérelem ellenében az egyház központi hatóságainak — a conventnek és zsinatnak — felterjesztési joga.

A 87. §. i) pontja az országos zsinat hatáskörének meghatározásában az iskolák fölöttes hatóságáról szólván, de az országos törvények korlátait itt is, mint fentebb a 3. §-ban mellőzvéen érinteni, ennek ötödik sorába, „rendezése” szó után, beigtagatandó „az országos törvények korlátai között.”

A 174. §. minden egyháztagnak kötelességévé teszi, hogy azokat, kik rendetlenül járnak és a testvéri jóakaratu intést figyelembe nem veszik, a lelkipásztor útján feljelentessék a presbyteriumnak. E rendelkezést Ő Felsége nem találta megerősíthetőnek, mert ez a kémkedésre és vádaskodásra való hajlamot terjesztené s a jellemek elaljasodására és az egyesek közti ellenségeskedésekre vezetne; elégségesnek vélvén, ha a felügyelet és feljelentés az egyházi tisztviselőknek vagy legfőlebb a presbytereknek tétetik kötelességévé.

A 231. §-ból, mely az egyházgondnokok számadásairól, azoknak megvizsgálásáról s netaláni elmarasztalásáról szól — az utolsó két sor: „s a netaláni szükségrendő végrehajtásra a polgári hatóság segélyét a 140. §. alapján felkéri” — kihagyandó. — Az egyházi hatóságnak ugyanis, van fegyelmi birói hatalma a szolgálatában álló egyének fölött. Büntetheti őket intéssel, feddéssel, a járandóságaikból levonandó pénzbírsággal, hivatalvesztéssel, — de nem ítéltet felettök a polgári bíró elé tartozó vagyoni jogi ügyekben, tehát nem bírhat a számvevőszék elmarasztalása oly jogerővel, hogy ennek alapján a polgári bíró előtt az elmarasztalás és azon összegnek, melyben az illető az egyházi számvevőszék által elmarasztaltatott, végrehajtása kérhető volna, hanem az egyház köteles számadó tisztviselője ellen annak illetékes polgári bírása előtt pert indítani.

A 232. §-ban az „egyházi és iskolai adó s mindenféle fizetés” szavak helyesebben és szabatosabban irandók körül; jelesen az illetékes egyházi hatóságok által kivetett mindennemű egyházi és iskolai adók, valamint az egyházi tisztviselők és szolgák megállapított fizetési és járandóságai említendők fel, mint olyanok, melyeknek a fizetésben késlekedéstől való behajtására a polgári közigazgatásági hatóságtól segély kérendő; és pedig első ízben a helyi presbyterium által a községi előjáróságtól, másodízben az egyházmegyei hatóság, illetőleg az esperes által, a vármegyei

közigazgatási hatóságtól, mely a kért segílyt megadni köteles, az eddigi gyakorlat szerint is.

Attérve az egyházi törvénykezés szervezetét tartalmazó harmadik részre:

A 399. és 400. §§. azon intézkedései ellen, hogy az egyházközség tagjai az egyházközségi bírák fegyelmi hatósága alatt álljanak és hogy a fegyelmi büntetések közt a pénzbírság is felsoroltassék, csak azért tétetik kifogás, mert amint már föntebb is említve volt, a fegyelmi határozatok végrehajtására polgári jogsegély nem nyújtható, egy esetet kivéve, midőn t. i. a fegyelmi bíróság, valamely egyházi tisztben alkalmazottat hivatalától vagy szolgálatától foszt meg és az elmozdított a végzésnek ellenszegül.

Ez esetre nézve a világi hatóság segélye igénybe vehető s ez a 400. §. d) pontjában ki is fejezendő.

A 405. és 410. §§. szerint az egyházmegyei bíróság mint elsőfoku, az egyházkerületi bíróság pedig mint másodfoku bíróság ítél a presbyterium, mint testület által elkövetett fegyelmi vétség fölött. Ezen rendelkezés azért nem erősíthető meg, mert testület, mint ilyen, nem követhet el semmiféle vétséget, hanem ha vétség követetik el, azt a testület nevében mindig személyek követik el és csakis ezen személyek vonhatók felelősségre. E személyek azok, akik bizonyos vétséget magában foglaló határozathoz vagy tettehez személyesen vagy szavazataikkal hozzájárultak, vagy ha ez egyhangulag történt, az összes jelen voltak. A jelen nem levő tagok, vagy a hozzá nem járuló netaláni kisebbség tagjai nem büntethetők.

Nem lehet tagadni, hogy előfordulhat annak szüksége, hogy a presbyterium feloszlattassék és új választás rendeltessék el; de e jog gyakorlása, nem mint büntetés, a fegyelmi bíróságra, hanem mint egyházalkotmányos az egyházmegyei és felebbezésileg az egyházkerületi közgyűlésre ruházandó.

A 411. §-ban a fegyelmi vétségek meghatározása oly általánosságban van tartva, hogy ellene csak azért nem létezik észrevétel, mert mint a 399. és 400. §-oknál is felhozott, csak a hivataltól megfosztás esetében adható meg a polgári segély a végrehajtásra.

A 418. §-ra nézve felvilágosítandó, milynemű és természetű bíróságok azok, melyek a fegyelmi eseteken kívül akár törvényszéki, akár közigazgatási úton eddig gyakoroltanak mondatnak, s melyeknek érintetlen hagyása kívántatik. Bírósági eljárást, közigazgatási úton nem ismerék az egyházi életben, törvényszéki úton, az erdélyi egyházi bíróságok által ellátott házassági ügyeket igen; ha csak ezek értetnek: névszerint megemlítendő, ha mások is, vagy a §-ban elősorolandók, vagy irántok s mibenlétük iránt felvilágosítás nyújtandó.

A 429. szakasz negyedik és ötödik sorában előforduló „eskü alatt” szavak, valamint az egész 435. §. kihagyandó. A tanusági s eskükényszer ugyanis az egyházi fegyelmi bíróságokra vonatkozólag, Ő Felsége nem tartja elfogadhatónak, mert ily kényszer az egyházi házassági bíróságokra nézve sem áll fenn. Az egyházi házassági bíróságok, ha a megidézett tanu nem jelenik meg, vagy ha a vallomástételt és esküt megfogadja, a rendes polgári bíróságokat keresik meg a tanu kihallgatása végett. Az ellen azonban nem tehető észrevétel, hogy a tanu, aki önként megjelenik, önként vallomást tesz és késznek nyilatkozik az eskü letételére: kihallgatassék és megeskettessék.

A 444. §. harmadik sorából a szavak: „s a pénzbírság behajtását, vagy” kihagyassék, mert mint a 399. és 400. §§-oknál is említettett, az egyházi fegyelmi bíróságok által kiszabott büntetések közül csak a hivatalvesztésre szólnak adandó meg a végrehajtásnál a polgári jogsegély.

A 460. §-ra Ő Felsége azon észrevételt méltóztatott tenni, hogy a bűnvádi kereset megszünte nem minden eset-

ben foglalja magában egyszersmind a fegyelmi kereset megszüntetését is, ellenkezőleg bűnügyi bíróságok megszüntethetik a bűnvádi keresetet s áttehetik az ügyet a fegyelmi bírósághoz.

Ezen jogelv szerint módosítandó tehát a szóban forgó §. a) pontja.

Ezek azon észrevételek, melyek a kormány egyértelmű megállapodása szerint hódolatteljesen Ő Felsége által is helyeseltetvén, azoknak az országos zsinat elnökségével való közlése nekem legkegyelmesebben meghagyatott.

Mihez képest van szerencsém felhívni az elnökséget, hogy ezeket evégből ismét egybehívandó országos zsinat elé terjeszteni sziveskedjék.

T Á R C A.

A párizsi prot. theologiai facultas és a liberalismus.

A magyar prot. egyház lelkipásztori karának figyelmébe ajánlv.

(Második közlemény).

Az 1808. márciusi decretum a prot. theol. akadémiákat is az egyetembe kebelezte be *facultás* címen. A kath. egyháznak hozzájuk hasonló funkciót teljesítő intézetei velők párhuzamba tehető szervei nincsenek. Ez intézetek az eléjük tűzött célt, a két prot. (ref. és luth.) egyház számára való papok nevelését eleitől fogva teljesítették. A theol. baccalaureátus, melyre 4—5 évi theol. studium után tehet szert a papjelölt, mint a multban volt, azonképen a jövőben is elengedhetlen feltétele lesz a papi pályára juthatásnak. Az az 1852-iki törvény, mely újjászervezte a prot. cultust, szintén tiszteletben tartá theol. intézeteink adott helyzetét, melyet addig is csaknem félszázestendő gyakorlat szentesített.

Az 1870—1-iki szomorú események Franciaországot Elzásztól, az ág. egyházat strassburgi theol. akadémiájától foszták meg. Az 1877-iki március 27-iki rendelet azt, mint facultast Párisba helyezé át. Az 1880-iki törvény szerint, mely a közoktatási tanácsot s ezzel együtt az akadémiák tanácsát is újjászervezte, a nevezett testületbe ez intézetek, mint olyanok, képviselőkül dékánjaikat küldik: ezzel egyszersmind kimondatott, hogy a theol. intézeteknek a többi közoktatási intézetekkel egyenlő jogaik és kötelességeik vannak.

Itt hozzáveszszük a fentebbiekhez, hogy a miniszteri rendeletek a papi pályára készülőktől is a baccalaureatusi (érett-ségi) vizsgálatokról szóló diplomát szintúgy megkivánták eleitől fogva, mint a jogi vagy orvosi pályára készülőktől: nyilvánvaló, hogy a prot. intézetek az egyetembe és közoktatási traditiókba belegyökereztek. Valóban a protestantismus, ahol csak tehette, mindenütt akadémiákat és egyetemeket alapított, hol a természettudományok a theológiának könyökös bajtársai lettek.

Midőn ehez a tradícióhoz híven, a kormány a fővárosba (Páris) ültette át azt az intézetet, melynek nevezetes része volt a vallástudományok haladásában; ugyanakkor a francia protestáns egyháznak is az utóbbi félszázestendő folytán több-ízben, leghathatósabbban pedig Guizot és az 1872-iki ref. zsinat által kifejezett azt a hő óhaját teljesíti, hogy valahára emeltessék a prot. felső tanulmányoknak egy a fővároshoz méltó hivatalos világító-tornya. E restauratio által az állam első ízben állította be Párisban a prot. kritika ama képviselőit, melynek

hatására megújódott a zsidó és keresztyén ó-kor, s indította be azt a munkát, melyben rendre Renan, Littré s legújabban a mostani közoktatásügyi miniszter előde (Bert Pál) tiszteletreméltó részt vettek történelmi kutatásaik által.

Legyen szabad a strassburgi theol. facultasnak a catastrophát megelőző nyolc—tíz évi fényes eredményére emlékeztetnünk. Reuss, Schmidt, Colani s más ifjabb tudós tanárok működése, mely utóbbiak közül ma is többen sorainkban vannak, ez intézet tudományos színvonalát kiállotta a versenyt a rajnántúli bármely más facultassal. A német tudományosság eredményeit felhasználta, sőt azokat kijavította s nemzetünk geniusához találóbb alakban tette közkincsévé. Ebből a tudós körből került ki *Reuss* kitűnő műve a *Bibliáról*, mely élénk és bevégzett alakban adja a bibliai kritikát, s mely mű tudományos irodalmunkban a legnagyobb hézagot pótolta. Viszont mi is dékánunk körül csoportosulva segítettünk neki a francia prot. theológiát első ízben codifikálni az *Encyclopédie des sciences religieuses* c. vállalatban, melynek nem bibliai részében, különösen az idegen vallásokra vonatkozóan, oly kitűnőségek közreműködése, mint Boisser Gaston, Maury, A. Darenbourg, Paris Gaston, Oppert L., Maspero, Barth A., Guyard S., Decharme P., Leger sat. azt az élő kapcsolatot bizonyítják, mely minket a nem felekezeti tudományhoz fűz.

Jelenleg Párisban, a felsőbb közoktatási intézetek gócpontjában, egyedül mi vagyunk képviselői azoknak a történelmi és bölcséleti tudományoknak, melyeknek fontosságát a liberális szelleműek nyíltan bevallják.

Hangsúlyoznunk kell azt a nemzeti és valóban laikus szellemet, melybe növendékeinket bevezetjük: az egyetemhez való ragaszkodás érzetét, melylyel őket eltöltjük és ami általok a prot. népség közepette mindenütt terjed.

Köztudomású dolog, hogy az állami intézetek növendékei életpályájuk egész folyamán mindig, mint a felekezeti-ségen túllemelkedett szellemű egyének tünnek ki. Sőt pl. még a kath. theol. intézetek növendékei is, jóllehet az egyház azokat el nem ismeri s mint olyanoknak látogatására a papjelölteket nem is kényszeríti, mégis igen jótékony befolyásuk a papság egy részére annak a liberalizmusnak a ragadós hatása következtében, mely az egyetemi eszmékkel, módszerekkel és tanárokkal való szükséges érintkezés következtében rájuk tapad; az államférfiak közül is többen azon gondolkodnak, hogy azt az egészséges hatást, mely ez intézetekről a franciák állam-egyházára hárul, oly módon terjeszszék ki és erősítsék meg, hogy a magasabb állomásokra aspirálóktól ez intézetek látogatását követeljék meg.

Azt a befolyást, melyet ekként a kath. theol. facultások hivatva lennének a modern eszmemenetre gyakorolni, a prot. theol. facultások teljes erejükkel gyakorolják, vagy helyesebben mondva: gyakorolja általok az állam, bár sokkal szerényebb körben. Növendékeink az állami intézetekben való teljes folyam végzése után jönnek hozzánk s maradnak az egyetem kebelében. Legalább is egy évi solid előkészületi tanfolyam után, melyben philol. és philos. ismeretekben gyarapodnak, a tulajdonképi theol. tanfolyamhoz kezdenek, mely 3 évig tart. Ez idő alatt többen szokták kiegészíteni tanulmányaikat az *Ecole des hautes études*, *Collège de France* és a *Faculté des lettres*-beli előadásokon. Jelöltünk csak egy csoport teljes

szigorral végzett rigorozum és egy nyomtatott terjedelmes értekezés után juthat a theol. baccalaureatusi oklevélre, ami nélkül — ismételjük — a törvény tiltja a két prot. egyházban a lelkipásztori hivatal gyakorlását.

Ezeknél fogva az ifjú baccalaureus, midőn intézetünket elhagyja s a modern társadalomba lép, abba úgy beletalálja magát, mint aki abból sohasem jött ki, s akinek elegendő előkészültsége van, hogy annak a szükségait és irányzatát megértse a rendszeres és szakadatlan munka habitusa és alapos oktatás következtében a mi neveltük lelkipásztorok a szellem ama liberalis és türelmes habitusait is fölveszik, kik a vitához hozzászokván, mindenütt tudják tisztelni az őszinte véleményt.

Mindamellett a párisi facultas az-e, ami lehetne és aminek lennie kellene? Bizonyynyal nem. A tanterv és tananyag beosztása, a maga régies alakjában, többé már nem felelnek meg a vallástudományok haladásának, midőn a történelem és kritika oly nagy szerepet játszanak. Állandó tanszékeink száma csak hat, holott Strassburgban tizenhat volt; s oly lényeges tárgyakra, melyek nélkül a facultas el nem lehet, öt év óta csak ideiglenes tanárokat alkalmazunk. Fizetéseink elégtelensége s a fővárosi költséges élet drágaságával össze nem férő volta miatt, kénytelenek vagyunk időnk egy részét növendékeinktől elrabolva, az intézeten kívül keresni meg a megélhetésre okvetlenül szükséges kiegészítő részeket.

Felméri Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

A felsőzempléni ref. egyházmegye augusztus 22-én, a kis-azari egyházban tartotta meg, ez évi második közgyűlését, *Kálnicky János*, helyettes esperes és *Bernáth Elemér*, segéd-gondnok, együttes elnöklése alatt. Nem lehet ugyan mondani, hogy a gyűlés nagyon népes lett volna, mindazonáltal, miután az egyházi és világi tanácsbírák jelen voltak; továbbá több lelkész és egyházi képviselő érdeklődéssel közreműködött, ennél fogva ama nap is kellő ügy-szeretetről tett bizonyosságot.

A közgyűlés ünnepélyes megnyitásával *Laky András* esperes elhunyt elnökileg bejelentetvén, mindenekelőtt a kegyelet oltártüze lobogott fel a szivekben, mialatt elhunyt emlékezete alólirott által tartott emlékbeszédben megújítva lett. S miután a kegyelet oltáránál a szíves megemlékezés áldozata végetért, az esperesi jelentés közzététele után, a gyűlés menete a napi teendőkre tért át. Egyházi testületünk nem foglalkozott ugyan világra szóló eszmékkel, széles körben hullámzó indítványokkal, hanem csakis saját szerény háztartása belügyeinek lehetőleg célszerű rendezése s intézése körül fáradozott, mindamellett teendői között találkozunk olyanok, melyeknek nyilvánosság elé hozatala nem lesz épen felesleges. Elsőben is az üresedésben levő esperesi hivatal betöltése céljából, az egyházak szavazásra felhívása jegyzőkönyvileg elrendeltetett. Kérdés támadt afelett, hogy a felhívás a h. esperes vagy a s.-gondnok által legyen-e kibocsátva? Amennyiben a zsinati törvények szerint, ha az egyházi elnöki

szék jó üresedésbe: a világi, s megfordítva: az egyházi elnök van hivatalba a szavazatok begyűjtésére. Miután a zsinati törvények még ez idő szerint életbe nem léptek, a szavazásra felhívó körlevél kibocsátása, s a szavazatok begyűjtésével, az eddigi gyakorlat szerint, a h. esperesi hivatal lett megbízva.

A szőlőskői egyház elszikkadt anyakönyve pótlásául, a h. esperes úr által, a helyszínen gyűjtött adatok alapján, pót-anyakönyv összeállításával a zempléni lelkész megbízott.

Papi jogosítványától megfosztott T. P. az ez évi s.-pataki közgyűlés j.-könyve 39-ik pontjának értelmében, oklevelének, szeptember 10-ig az esperesi hivatalhoz leendő beküldésére felhivatott.

A Laky András esperes halálával megüresedett ladmoci lelkészi állomásra, legközelebb augusztus 20-án tartott második választás alkalmával, Komjáthy Gábor kolbásai lelkésznek egyhangulag történt megválasztása küldöttségileg bejelentett. Miután ezen választás eredménye, az idő rövidsége miatt, megválasztottal hivatalosan nem volt közölhető, bárha köztudomású is, hogy illető a meghívást vissza nem utasítja, mindamellett ezen ügy jogerőre emelése csak a jövő évi februári gyűlésben fog eszközöltetni. A lelkészi javadalom 600 frtra emelése céljából, a lelkészi földek jövedelmének tökéltetésére utalt legényei egyház, mely harmadéve betöltetlen, lelkészválasztásra kért engedélyt. Miután a betérjesztett díjlevél, a 600 forint minimumon alól, még most is 52 frt. hiányt mutat, ennél fogva az egyházközség szorgalmaztatik a mutatózó hiányt mielőbbi kiegészítésére, különben pedig a papi jövedelem tökéltetése mellett kell maradnia mindaddig, amíg a kamatok az 52 frt. hiányt nem fedezendik. A kolbásai egyház, lelkész-tanítói díjlevelét, melyet mulasztásból be nem mutatott, jelenleg három példányban betérjesztette. A példányok a legközelebbi egyházkerületi gyűlésre megerősítés végett fel fognak terjesztetni. A k.-toronyai egyházban, az egyházi tőkepénzek s kamatok biztosítása és behajtása mostanig sem eszközöltetett. A gondnok minden bekövetkező károkra nézve felelőssé tétetett. Kis-Ráskán, a hivatalától egy évre felfüggesztett R. E. és az ott ideiglenesen működő tanító között a jövedelem miként eszközölt megosztása felőli küldöttségi jelentés betérjesztetett és elfogadtatott. A kis-azari egyházban, az egyházi magtár természetbeni kezelése legyőzhetlen nehézségekkel s anyagi hátrányokkal járván, eladása s a bejövő pénznek takarékpénztárilag leendő kamatozása engedélyeztetett. Az egresi l.-egyházban, a községi iskolabeli ref. növendékek vallás- és énektanítása ügyében intézkedés tétetett, oly módon, hogy a gyermekek minden héten egy napon vallásoktatásra és énektanulásra Izséphe fognak járni.

S. G. egyházmegyei világi tanácsbíró lemondása felolvastatott. Az egyházmegye előzetes tanácskozás folytán, a tanácsbírói szék további megtartására hívta fel. Horkay Bertalan s.-a.-ujhelyi s.-lelkész és Csontos Gábor, egyházmegyénkbe kebelezettek. Komjáthy Gábor, kolbásai lelkész, a Kassán, szept. 24-én tartandó lelkész-avatás alkalmából, a felavatandók közzé leendő felvételre, kérelme folytán ajánlatni fog. Az említett lelkész-avatással egybekötött egyh. ker. gyűlésre egyházmegyénkbeli képviselőkül: Molnár István és Tóth Ferenc egyházi; Dókus Gyula, világi tanácsbíró

s Dókus Ernő, világi főjegyző küldetnek ki. Jövő gyűlésünk megtartása helyéül a mihályi egyház következik, ahol is csak azért lesz az megtartható, mivel a szomszédos Legényén lakó Dókus Ernő úr, a terhek viselésében segédkezésre ajánkozott.

Voltak még több tárgyai is közgyűlésünknek, de azokat — miután kevésbé közérdekűek — mellőzve, közlésemet bezárom.

Böszörményi Károly,
egyházmegyei főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Papválasztás.** A cécei ref. egyház, augusztus 27. *Novák Lajos*, kassai segédlelkészt választá meg lelkészeül, s e választást az abauji egyházmegye, aug. 29-én tartott őszi közgyűlésében, hivatkozván a tiszánineni egyházkerületnek az erdőbényei lelkészválasztásnál követett s lapunkban annak idejében közölt eljárására és határozatára, megerősítette.

— **Azon gyászhirre vonatkozólag,** melyet lapunk legközelebbi számában, a boldogtalan véget ért *Filep Mihály* hittanhallgatóra vonatkozólag közöltünk, illetékes kézből a következő helyreigazítást vettük. Filep Mihály nem volt készakarva öngyilkos, mert azon körülmény, hogy hullája boncolásánál morfiumot találtak gyomrában, abból magyarázható ki, hogy a gyenge testalkatu ember igen gyakran betegeskedett s egész éjeken nem tudván aludni, ilyenkor morfiummal élt. Most is kínzó betegségének gyógyítása végett ment Miskolcra, ahol ismét morfiummal akart álmátlanágán segíteni, s benső kínos fájdalmaitól üzetve, ágyon kívül maradt, egy darab ideig az utcákon járva, később szabadabb levegőt keresve, a közeleső Sajó partjára bolyongott. Lehet, hogy a mértéken túl bevett gyógyszer itt már álmra kábitotta s ott lehevervén elaludt. Azonban igen könnyű ruhában tévén meg az utat, a különben is hűvös éjén átfázott s betegsége miatt testi erejéből is végképen ki levén merülve, ott lelte halálát. Meg kell még említenünk, hogy Filep Mihálynak, most már anyagi helyzete is határozottan megjavult, mert egy régi családi perét megnyervén, jelentékeny örökségnek jutott birtokába. Szívesen közöljük e helyreigazítást, mert, bár a vesztésen ez mit sem változtat, legalább megnyugtatóbb színben tünteti fel előttünk a szépreményű és jóigyekezetű ifjú korai halálát.

— **A dunamelléki ref. egyházkerület közép- és felsőiskoláinak tanárai** aug. 27-én tartották gyámegyesületi közgyűlésüket Nagy-Körösön. Ezen egyesületet minden külső segély nélkül maguk az egyházkerület tanárai alapították 15 évvel ezelőtt, s azóta oly buzgalommal működnek annak felvirágoztatására, hogy az egyesület vagyona ez idő szerint 37,642 frt. 49 krt tesz, s az elagott tanárok, özvegyek és árvák segélyezésére évenként mintegy harmadfél ezer frtot fordít. A jelenlegi közgyűlés, mely alkalommal a nagy-körösi főgimnázium és tanító-képzőintézet tanárai szíves vendégszeretettel fogadták kartársaikat, az egyházkerületi tanárok nagyszámu jelenléte és közérdeklődése mellett folyt le; legfontosabb tárgyát a 15 éves alapszabályok revíziója, illetőleg új alapszabályzat készítése képezte. Élénk eszme-

eserére szolgáltatnak alkalmát egyfelől a nem ref. vallású növendékek által az egyesület részére fizetendő díjnak, másfelől a gyámolítandók évi segélyösszegének megállapítása. A tanulók által fizetendő összeg a ref. vallásuaknál iskolai félévenként 20 krban, más vallásuaknál, ha szüleik az iskola fentartásához hozzájárulnak (miként ez a kerület némely tanintézetében történik), ennek kétszeresében, ha pedig ahhoz semmivel sem járulnak, annak ötszörösében állapított meg. A gyámolítást és segélyezést illetően az egyesület fiatalsága folytán az eddigi gyakorlat még 10 évre fentartatik, melyszerint az elaggott tanár évi nyugdíja 400 frt., az özvegyek és árvák segélyezése pedig ehhez viszonyítva megállapított arány szerint történik. Az egyesület pénztára, mely az egyházkerület iskolái körében 3 évenként felváltva helyeztetik el, s mely a közelebb lefolyt 3 év alatt Nagy-Körösi volt, a jövő 3 évre Kecskemétre tétetik át. A gyámegyesületi ügyek elintézése után a közgyűlés értekezletté alakult át s tárgyalás alá vette a nagy-körösi tanárok által múlt évben kezdeményezett és az egyes iskolák képviselőinek folyó év tavaszán tartott gyűlése által előkészített *tanáregyesület* eszméjét. S miután a jelenlevő tanárok valamennyien élénk kifejezést adtak azon szükség érzésének, hogy az egyházkerületi közép- és felsőiskolák tanári karai az öngyámolítás eszméjének szerencsés megvalósítása után a szellemi érintkezés céljából is egyesüljenek az egyházkerületi tanügy előbbvitelére: a kérdés csak a körül forgott, vajjon ez egyesület azonnal megalakíttassék-e, vagy egy újabb értekezletre halasztassék. A többség nem bizván sem a tanácskozás folyamán emlegetett országos ref. tanáregyesület iránt tett készülődésekben, sem egy újabb értekezlettől e tekintetben nagyobb érdeklődést nem várhatván, kimondotta a megalakulást. Ennek folytán az értekezlet megalapította a *dunamelléki ref. egyházkerületi tanáregyesületet*, elkészítette alapszabályait, s elrendelvé ezen alapszabályoknak megerősítés végett az egyházkerületi közgyűlés elé terjesztését, ideiglenes bizottságot küldött ki a jövő évi közgyűlés helyének, idejének s főként programjának megállapítására. Ha ezen egyesület a szellemi téren oly szép eredményre fog jutni, mint amily gyümölcsöket érlelt rövid idő alatt gyámegyesületük: akkor jelenlegi közgyűlésükön derék munkát végeztek a dunamelléki ref. egyházkerület tanárai.

— **A huszadik ref. népiskola** nyílik meg ez iskolai évvel Nagy-Körösi, melyet a népnevelés terén már eddig is kitűnő érdemet szerzett özv. Szalay Pálné építtetett. A lelkes nő népiskolai alapítványa ezen újabb áldozatával 20,000 frtot tesz ki. Bizony megérdemli, hogy neve ne csak az általa alapított díszes iskolaépület homlokzatán ragyogjon, hanem a nagy-körösi ref. egyház történetében is áldva jegyeztessék fel. Különben a népes egyház szükséglete ezzel még nincs teljesen fedezve, mivel népiskoláinak majd felében így is felül van százon a növendékek létszáma. A múlt iskolai évben a leírt népiskolai növendékek száma 1908, a tényleg feljáróké pedig 1824 volt.

— **Keserű gyümölcsök.** Annak a szolgai meghunyászkodásnak és meglepő engedményeknek, melyeket a nagy német birodalom a legközelebbi időben a római curiával szemben és annak javára tett és tanusított, egyedül abból

a célból, hogy azok által is lekenyerezze a katholicismust a maga merev és erőszakoskodó állami céljának keresztülvitelére: már kezdenek mutatkozni keserű gyümölcsei. Mindnyájan tudjuk, hogy az 1874. május 20-iki birodalmi törvények értelmében, akkoriban és azóta mostanáig, több római katolikus lelkészi állomás töltetett be a kormány által, anélkül, hogy erre nézve a római kuria bejegyzése és megerősítése kikérlettel volna. Most, hogy Németország kath. püspökei érzik, hogy a német állam mennyire féltékeny barátságukra s mily tehetetlenül kénytelen nézni a törvény ellen való izgatásukat, a legközelebbi napokban jellemző tanujelét adták annak, hogy mennyire urai akarnak lenni a helyzetnek. Herzog püspök nevezetesen a következő fenyegető főpásztori levelet bocsátotta ki a hatósága alatt álló azon papokhoz, kik csupán állami megerősítéssel állítottak be egykor hivatalukba: „A legmélyebb fájdalommal látom, hogy ön a legnyiltabb ellentétben áll az egyházzal és a kánonok ellenére még folyvást elfoglalva tartja hivatalát. Bizonyára ismeretes ön előtt, hogy mily nagy mértékben vétkezik ön ezáltal az egyház ellen és mily nagy megbotrántoztatásra szolgáltat alkalmat. A tridentini zsinat, valamint a szentséges apostoli szék rendkívüli rendeletei meg nem engedhetőnek tekintik azt, hogy valaki egyházi kiküldetés nélkül papi állást foglaljon el s ezt a bűnt átokkal sújtják. Minthogy ön még folyvást ezen súlyos bűnben leledzik: azért intem önt és püspöki hivatalomnál fogva parancsolom, hogy azonnal tegye le bitortott hivatalát s szigorúan tartózkodjék minden lelkészi teendő végezésétől. Buzgón kérem Istent, hogy világosítsa meg önt s bírja engedelmességre püspökének intő szava iránt, s így engesztelje ki az egyházzal. Kényszerítem önt: emlékezzék meg saját lelkének üdvéről és azon kötelességeiről, melyekkel tartozik főpásztora iránt, kinek öröme telik abban, ha kegyelmességet gyakorolhat azok iránt, akik őszinte bűnbánattal és föltétlen engedelmisséggel készek eddigi nagy bűneikből megtérni“ ... Irtóztató beszéd egy ember szájában, még ha biborpalástot hord is az, s még irtóztatóbb, hogy ezt egy állam némán és tehetetlenül kénytelen hallgatni szerencsétlen egyházpolitikája miatt!

— **Egy pár szó a „Dunántúli Gáncsoló“ úrnak.*)** E lapok f. évi 28-ik számában Dunántúli Gáncsoló úr egész kedélyességgel írja, hogy nem volt ugyan a dunántúli ref. egyházkerületnek f. évi június havában tartott közgyűlésén, hanem azért híven elmondja, ami ott történt, mivel esperese azt neki híven elmondotta. Neki ezen teljesen biztos forrás szerint Bali Albert polgárdii lelkész alkalmi szónoklatában „semmi fölemlítésreméltó új dolog nem fordult elő.“ Midőn ezt Gáncsoló úr gáncsolólag megemlíti: megfélekezett bizonyosan arról, hogy az egyházi szónoklatban az igazság hirdetése a fődolog. Krisztus azért született és azért jött e világra, hogy bizonyosságot tegyen az igazságról (Ján. 18., 37.). Az egyházi szónok úr szabatos előadását, midőn a Krisztusbani hit igazságát alaposan fejtegette, oly mély figyelemmel kísérte a gyülekezet, hogy önkénytelen érezte az ember e mondat igazságát: seu vetus est verum, diligo

*) Cikkirő nevét csak most küldvén be szerkesztőségünkhez, cáfolata ezen ok miatt késett.
Szerk.

sive novum. A főiskolai nyomda és tápintézet kezelésére kigondolta Dunántúli Gáncsoló úr a nem épen ildomos „zsidószkodó üzérkedés“ kifejezést, azzal vádolván azt, hogy az egyházmegyék s kerület nyomtatványait magasabb áron állítja ki, mint más idegen nyomda. Nem nézett bele Gáncsoló úr a dologba. Az a baj inkább, hogy két nyomda keletkezvén Pápán a főiskola nyomdája mellett, az olesó nyomtatás miatt alig hogy tud valami kis hasznót adni a főiskolának. A köztartáson fő élelmi cikkek a hús és zsir. Hogy ezeknek drágasága miatt — minden segélyforrások mellett is — nem lehet oly olesó a köztartás, mint mikor a húsnak fontja 12 váltó kr. volt: azt csak Gáncsoló úr nem látja. Azt pedig nem szabad feledni, hogy a kisebb négy frtos köztartás csak a drágább nagyobb köztartás mellett állhat fenn. Nehezteli Gáncsoló úr, hogy a régibbi időből a köztartásnak egy kis tőkepenze van. Nem gondol-e, mikor ezért neheztel, arra, hogy az 1866-iki fagyos évben lehetetlen lett volna 8 frt. havi díjért nagyobb köztartást adni, ha nem áll rendelkezésére a köztartás pénztárának az a kis tőkekamat. Csak a rövidlító gáncoskodhatik abban, ha a köztartás a meglevő tőkét kamatoztatja. A nyomda és köztartás kezelésére alkalmazott „zsidó üzérkedés“ kifejezés nem illik iskolázott ember szájába. Mert minden egyházkerületi tag tudja, hogy az egyházkerületi számvevők mellett bárkinek szabadságában áll mind a nyomda, mind a köztartás számadásait előkérni és megvizsgálni. A gyanakodó és gáncsolni szerető használja fel e szabadságát, menjen el Pápára, ott csak örömmel veszik, ha a számadásokat megvizsgálja. Aki ezt nem cselekszi és mégis gáncsolódik: megérdemli az ítéletet. Azon szándékára Gáncsoló úrnak, hogy „akármít határozzon a kerület, ütetlen nem hagyja,“ legyen szabad megjegyezni, miszerint nincs könnyebb, mint gáncsolódní. Ezt akárki is meg tudja cselekedni. De erre épen Dunántúli Gáncsoló úr nem jogosult. Mert aki, mint Gáncsoló úr, saját elismerése szerint, jurat in verba magistri: az lemondott az ész szabad használatáról s nincs joga gáncsolódní.

Egy a vizsgán s gyűlésen jelen volt.

— **A sárospataki ref. főiskola hittani és bölcsészeti szakában az 188^{2/3}-ik iskolai év első felére a következő tanrend állapítottatott meg:** *A) A vallástudományi szakban:* Mitrovics Gyula, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. Az erkölcstanból: A történeti részt, vagyis az erkölcsi eszmék és erkölcstan irodalmának történetét, hetenkint 3 órán. 2. A gyakorlati theológiából: Az egyházi szónoklattant, kiváló tekintettel a magyar protestáns egyházi beszéd irodalomra; írásmű és szónoklati gyakorlattal össze kötve, hetenkint 5 órán.

Warga Lajos, rendes tanár, előadja: 1. Az egyháztörténelmet (a reformáció utáni korszak), hetenkint 5 órán. 2. A symbolikát, hetenkint 2 órán. 3. A bibliai földrajzot és régiségtant, hetenkint 3 órán.

Nagy Gusztáv, rendes tanár, előadja: 1. A vallástudományok rendszerét, hetenkint 5 órán. 2. A pozitív keresztén vallástant, hetenkint 5 órán.

Radácsi György, rendes tanár, ez évi akadémiai

igazgató, előadja: 1. Az ó-szövetségi írásmagyarázatból a Thóra ismertetését, hetenkint 3 órán. 2. Új-szövetségi írásmagyarázatból a Korinthisakhoz írott 2-ik levelet, hetenkint 3 órán. 3. A héber nyelvet és az ó-szövetség történetét, hetenkint 4 órán.

V. Krüszelyi Bálint, akadémiai tanár előadja: Az egyházjogot, hetenkint 4 órán.

B) A bölcsészeti szakban: *Orbán József*, rendes tanár, előadja: Az egyetemes történelmet (ó-kor), hetenkint 3 órán.

Szinyei Gerzson, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja. A magyar irodalomtörténetéből: A nyelvújítás korszakát, hetenkint 4 órán.

Bokor József, rendes tanár, a szépművészeti és műregészeti muzeum őre, előadja: 1. A bölcsészet történetét, középkori bölcsészet, hetenkint 3 órán. 2. A képművészetek esztetikáját, hetenkint 2 órán.

Pályázati hirdetmény.

Állami tanodába történt kinevezés folytán, a csurgói főgimnáziumnál a magyar, német nyelv és irodalom tanszéke megüresedvén, ezen állomásra pályázat hirdettetik.

Évi fizetés 600 frt., 50 frt. ötödéves pótlékkal, 800 frt. legmagasabb összeg erejéig; természetbeni lakás kerttel.

Az elválasztott a tanári nyug- és gyámintézetnek kötelezett tagja: tanóráinak száma 24. Kikötöttik 2. próbaév, amely alatt egyúttal a netáni hiányzó tanári oklevél is megszerzendő.

Pályázati kérvények, szakképzettséget igazoló okmányok, születési és egészségi bizonyítványokkal felszerelve, folyó évi szeptember 15-ig, Kaposvárra címezve, közvetlen hozzám küldendők; a később beérkezettek figyelmen kívül hagyatnak azért is, mert az állomás már folyó évi szeptember 18-án elfoglalandó lesz.

Matolcsi József,

2—1

a gimn. igazgató-bizottság elnöke.

Szerkesztői izenetek.

A „Nyiltlevél Dr. H. J.-hez, az ódon sírhoz“ írójának. A sok helyen szellemesen írott levelet méltóztassék a „Figyelőnek“ vagy a „Debreceni prot. lapnak“ beküldeni. Ott kezdtek meg a levelekkel való bizonyítást s ha önök, kik velünk ellenkező theologiai álláspontot tartanak helyesnek, maguk sincsenek megelégedve azzal a fegyverrel, melyet az illetők ellenünk használnak: mondják el a helytelenítést egymásnak; mert mi még nem vagyunk úgy megszorulva érvek dolgában, hogy örülnénk azon, hogy már önök sincsenek egy véleményben s kapva kapnánk azon, hogy már az ellentáborból is akad védelmezőnk. Derék levelének amott való fölvétele vagy mellőzése egyúttal tanujele lesz annak is: mennyire tűrik el ott a meggyőződésnek és a szabadságnak szavát. **K. T. K. Lacháza.** A derék cikket köszönöm s mihelyest az idő és sorrend engedí, közölni fogom. A lényegét illetőleg semmiben sincs közöttünk eltérés. **G. P. Nagy-Kálló.** Jövő számunkban. Most a terjeszkedés dacára sem volt lehetséges. **V. M. Nyiregyháza.** Egy hét múlva okvetlenül jönni fog. Addig talán az ígért kiegészítést is el lehetne küldeni, hogy így egyszerre végezhetnénk ezzel az ügygyel. **Felföldinek.** Le vagyunk kötelezve. Kérjük majd a koronkint való folytatást. **H. J. Eperjes.** Figyelme lekötöte. De a küldeménynek hasznát nem vehettük, mert csak egyenesen lapunk számára írt közleményeket közlünk elvünk szerint. Abban a bizonyos dologban a multkor elkéstem, de most minden esetre többedmagammal fogok beállítani. Talán csak nem lesz késő?... Sz. I. kollegának **Legenye.** M. L. úr abban a cikkben, a legtávolabbról, még csak gondolatban sem akarta sérteni s kisebbíteni a kollega úr ismeretes tehetségét, sőt inkább, a legnagyobb tisztelettel viseltetik az iránt; ezen oknál fogva, keserű kifakadása, félreértésen alapulván az, tárgytalanná válik. A kéziratot, üdvözlünk mellett, vissza fogjuk küldeni. A megvárakoztatásnak távollétünk volt az oka. **D. I. N.-Körös.** Előre is köszönjük s érdeklődéssel várjuk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sort többször
való közlésnél 5, egyszerűt
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Hallgassa meg a zsinat megbízóit is.“ Görömbei P. „Még egy szó a miniszteri leíratra és a zsinathoz.“ Zombori G. „A felső-szabolcsi egyházmegye közgyűlése.“ Vas M. „Az alsó-zempléni egyházmegye őszi gyűlése.“ s—a. „Vegyes közlemények.

Hallgassa meg a zsinat megbízóit is.

1882. szeptember 10.

A fejsze a református autonomia fájának a gyökerére vettetett s vége lesz annak, ha a miniszteri leíratban kijelölt „pontozatok“ a „szervezetbe“ beillesztetnek.

Ime! az idő mily hamar igazat adott Török Pálnak és a tiszáninneri kerület zsinatolni nem akaró „kisebbségének.“ Magam is több ízben nyilatkoztam a zsinatolás ellen; de midőn láttam, hogy hiába minden ellenzés, azt mondtam: „én a zsinatban panaceát bajaink orvoslására nézve nem látok. . . De vannak, kik azt látnak. . . tehát ám legyen“ sat. (Prot. Egyh. Isk. Lap. 1881. évi 25. sz. 796. l.). Az előmunkálatokról pedig általánosságban ezt mondtam: „Látva az ügyek menetét, megfigyelve a helyzetet s viszonyokat, ismerve a tényezőket s vizsgálva a konvent által készített munkálatokat: én részemről félek, nagyon félek, hogy ami vérrel szerzett önkormányzatunk maholnap csak üres hanggá, pusztá szóvá, a rövidlátók szemeinek kápráztatása végett hangoztatott formasággá lesz, az önkormányzat sarkalatos elveinek megtartása nélkül. Az egyes egyházak és egyházmegyék helyett beszélnek már is és nyilatkoznak majd a küldöttségek, bizottságok és zsinati képviselők.“ (Prot. Egyh. Isk. Lap. 1881. 36. sz. 1140. l.). Ezeket akkor irtam, midőn láttam, hogy oly komoly tárgyban, mint a ref. segélyalap felállítása, az egyes egyházakat, sőt az egyházmegyéket sem kérdezték meg; hanem csak küldöttségek nyilatkozatára alapították eljárásukat a kerületek. De nem hittem, hogy a tények alapjára fektetett ezen beszédem oly hamar beteljesedjék. Ime beteljesült ezen igénytelen szavaimban, hogy: „a logikai következtetés nem jöslat,“ hanem természeti törvényszerű fejlődés.

De ne rekrimináljunk. Vegyük szemügyre a tényeket s a helyzetet ma. Nézzük a miniszteri (vagy királyi?) leíratot; mert ezt is nehéz volna megmondani, hogy melyik szóval jelezhetjük tehát: miniszteri-e vagy királyi? S alkotmányos érzelmű ember el nem gondolhatja, hogy mire való volt a leíratba a királyi felség nevét belehozni; mikor úgy is mindenki tudja, hogy a miniszter a királynak is felelős s annak nevében is cselekszik.

De nézzük, mondom, a helyzetet és a leíratot. Tudjuk, hogy a zsinatolók rendezni akarták

a zsinatban az iskolaügyet; a zsinati munkálatok megerősítése által el akarták érni azt, hogy az állam a közigazgatási közegek kötelezése által segédkezet nyújtson határozataink végrehajtásához; és az egyetemes magyar reform. egyház egyesítését.

Nos?!? Látjuk a leíratból, hogy a középiskolák ügyében alkotott rész egyszerűen „félretétel“ rendeltetik. Határozatainkhoz a segédkez nyújtása, a leíratban kereken megtagadtatik. Az öt ref. egyházkerület egyesülésének örülnek odafent; de aminek ott örülnek, nekünk az afféle dolgoknak már eo ipso nem mindenkor lehet örvendezni, ide alant.

Mit nyertünk tehát eddig a zsinatolás által?! Semmit; éppen semmit. Nyertünk egy leíratot, mely autonómiánkat nem megnyirbálni, megcsonkítani, hanem teljesen megsemmisíteni akarja. Mert ha a ref. hitfelekezet akármily sérelmes rendelet végrehajtására magát önalkotta szabályokban kötelezi, akkor önkormányzati jogát már feladta. Pedig a leírat ezt köti ki, hogy a szabályzatba bele kell illesztenie a zsinatnak. Felhagyja ugyan „kegyelmesen“ a „felírat“ jogot; de kérddheti bárki, hogy mi értelme van a panasznak, a felíratnak akkor, ha egyszer én rajtam vagy valamely testületen elverték a port?! . . . Mi szükség volna ily kötelezettség a ref. egyház részéről, önalkotta szabályaiban? Hiszen a miniszternek joga van megkivánni a haza területén létező minden nyilvános társulat, testület- és felekezettől, hogy az állam érdekeit veszélyeztető határozatokat ne hozzon, nemzetellenes intézkedéseket ne tegyen; mert ha tesz, a felelős miniszter a társulatot feloszlatja, működését beszünteti, az egyházmegyei vagy kerületi gyűlést betiltja, az iskolát bezáratja (mint talán Turóc-Szentmártonban?) sat. Nekünk ezt nem kell önalkotta szabályainkban kikötni. Az alkotmányos, felelős miniszternek ezen joga a felügyeleti jog fogalmában gyökerezik.

Akkor pedig, mikor mi hazafias, nemzeti szellemenben s a parlament által hozott törvények értelmében működünk és teljesítjük kötelességeinket, valás-erkölcsi, közmívelődési, közérkölciségi tekintetben, hogy, mondom, ekkor is kitégyük magunkat, szabad önelhatározásunkból annak, hogy a miniszter velünk tetszése, belátása szerint rendelkezessék: ez a legkönnyelműbb öngyilkosság, vérrel szerzett alkotmányunk sarkelveinek szétrombolása lenne. Ezt egy református zsinat nem teheti. És ha teszi: az ősök lelke kiált fel ellene az igazságos Istenhez.

Ha tenné, elítélné minden kálvinista még azt is, aki a zsinatolást kitalálta és legközelebb szőnyegre hozta.

Ennyit a dolog és a leirat lényegére s érdemére nézve

Ami az orvoslásnak módozatát illeti: arra nézve Dr. Ballagi Mór úrnak azon nézetét tartom helyesnek, melyet ő lapjában, e tekintetben, először nyilvánított, de amelyet, mindnyájunk meglepetésére és sajnálatára, egy hét múlva visszavont.

Nevezetesen: miután a zsinati szabályzatokat az egyes egyházkerületek, sőt az egyházmegyék is átvizsgálták, észrevételekkel, módosításokkal, javaslatokkal kísérték és pótolták, esetleg a tévesnek ítélt szakaszokat ki is törölték, s az ekként — bár akkor sem elég tüzetesen — megrostált javaslatokat vette aztán a zsinati törvényhozás fel munkálata alapjául: szerény nézetem s önkormányzati megcsontosodott elveim szerint, a leiratot most is tárgyalatni kell előbb a megyéken, egyházkerületeken és úgy, ezek nézeteinek meghallgatása s módosításaik vagy javaslataiknak kikérdezése után, lehet a zsinatban ez ügyet újból tárgyalni, s esetleg a szabályzatba valamit a leiratra vonatkozólag beilleszteni.

Eredetileg a zsinat hatásköre nem is volt odáig kiterjesztve, hogy most mindjárt, az első lépésnél is, alkotmány sértést követhessen el, s egy miniszteri leiratot, a maga belátása szerint, beilleszthessen az egyházi szabályzatokba. Tudom, hogy a zsinati képviselők három évre választva és utasítás nélkül vannak elbocsátva; tudom. De arra nem bocsátottuk el, arra nem hatalmaztuk fel őket, hogy a vett miniszteri leiratban érintett, reánk s ref. egyházi önkormányzati elveken nyugvó alkotmányunkba beilleszthessék; mert ezen veszélyes elvek a konventi előmunkálatokban nem voltak benn; ezek előttük s mindnyájunk előtt még akkor ösmeretlenek, illetve tőlünk és szabályzati javaslatainktól idegenek valának. Ezekre nézve tehát a képviselők egyházmegyénk véleményét nem is ösmerhették. Miből önként és logikailag következik, hogy meg kell azt tudniok. De ime oly kevés idő volt adva, hogy nem volt mikor irodalmi téren és egyházmegyei s kerületi gyűlésekben e tárgyakat megbeszélni és féltő, hogy tájékoztatlanul menvén fel ismét a zsinati törvényhozás termébe, olyat végeznek, amivel áldás helyett átkot árasztanak magyar reform egyházunkra mindörökre.

Bezzeg, ha 1859., 1860-ban már lett volna zsinatunk és így járt volna el tisztében, most már Isten tudja: hol állanánk?! Nem kerültünk volna-e az állam gyámsága, kormányzása alá? Ha így akar eljárni a zsinat és az általa alkotott egyetemes convent: inkább szünjék meg zsinat és convent mindörökre s éljünk bajlakodva, de szabadon, függetlenül, testületekre, kerületekre oszolva, mint eddig.

Azt ne tegye fel felőlem senki, hogy én a zsinati atyák bölcsességében, autonomikus érzelmeikben s ref. egyházunk iránt való meleg ragaszkodásuk, szeretetükben meg nem bízom; vagy talán én, a porszem, a parányiség, a hegyek fölé, a protestáns egyházunk egén tündöklő fényes csillagok fölé akarnék kerekedni. Ah! dehogy. Én nagy férfainkat a legodaadóbb érzelmmel tisztetem, egekig magasztalom s becsülöm. De hát embereknek tartom őket is. Olyanoknak, akik tévedhetnek, botolhatnak, csalódhatnak; szóval négyjainkat sem tartom csálhatatlanoknak. Azután legnagyobbjaink, zsinati atyáink épen legtekintélyesebb tagjai (ha ugyan résztvénnek a

zsinatban) felfogásom szerint, nem is egészen függetlenek a kormánytól s nem is lehetnek, miután annak maguk is tagjai, tényezői; és pedig olyan kormánynak, mely az önkormányzat elveivel s mondhatni az önálló, független magyar nemzet érdekeivel, a kormányon is, merőben ellentétes politikai elveknek állanak szolgálatában. De az más dolog legalább eddig. Ha ott a nemzet többsége feladta is már önállóságát; nekünk, a magyar ref. egyháznak, ily jogfeladást végrehajtani nem szabad, hacsak a világ csúfjául kitenni magunkat nem akarjuk; hacsak az ország és a világ gyalázását magunkra vonni nincs hajlandóságunk.

Mi tehát most a teendő?!...

Első az lett volna, hogy a leirat küldetett volna le a kerületek, illetve egyházmegyékhez. De miután ezen túl vagyunk: inkább eredmény nélkül oszoljon szét a zsinat, mint a leiratban foglalt veszélyes elveket ref. egyházunk alkotmányába beiktassa. Oszoljék el, mint az 1790-iki tette. Az egyesülést alkossa meg a konvent, mint Török Pál és többen eleinte is tervezték; sőt mint az egyetemes convent, az egyetemes, *hozzá felebbezett ügyekben eddig* eljárta: úgy eljárhat ezentúl is, szentesítés és zsinati törvényhozás nélkül is. Dixi et salvavi animam meam! Videant consules! nequid respublica detrimenti capiat.

Görömbei Péter.

Még egy szó a miniszteri leiratra és a zsinathoz.

Az 1881-ik október—november havában tartott köz-zsinatunk határozataira feleletül adott királyi „leirat” minden reformatusnak, sőt, mivel három százada már annak, hogy egyházszervezetünket, nagy vér- és könyáldozatokkal kivívt jogainkat, a nemzet úgy tekinti, mint a magyar alkotmány védbástyáját, minden igaz magyar hazafinak szívét a legfájdalmasabban érintette. Még elszomorítóbb az a hír, hogy a tegnapi napon már összeült zsinat, csak úgy röviden, a leiratban kívánt módosításokat elfogja fogadni.

Nekünk, lelkészeknek, kiknek szerény helyzetünkben is, magunkat az egyházi jogok védelmezőjének kell tekintennünk: kötelességünk, hogy e módosítások ellen tiltakozzunk. Ez a leirat a legveszedelmesebb merénylet, mely valaha egyházalkotmányunk ellen megkísértetett.

A jogfeladás e szerencsétlen korszakában, már maga a zsinattartás sem volt időszerű; sőt már akkor nagy veszélyt láttunk abban, hogy a polgári kormányzatnak módot adottunk arra, hogy legbensőbb ügyeinkbe döntőleg beleszóljon. Annál kevesebbé találjuk helyesnek azt, hogy a leirat felett oly hamarosan összeült a zsinat s dönteni fog felette, anélkül, hogy a küszöbön álló egyházkerületi gyűlések hangulatát megfigyelné, a közvéleményt meghallgatná. Nagy merészség egyfelől a jelen- és utókor előtt a felelősséget ily könnyedén elvállalni; másfelől ugylátszik, hogy alatta az egyház közvéleménye iránti figyelmetlenségnek is, hogy úgy mondjuk, némi árnyalata rejlik.

Én szükségesnek láttam volna, hogy az egyházkerületek még ott is összehivassanak, ahol a gyűlésezési idő talán szokás szerint máskorra esik.

Nagyfontosságú, sőt mondhatni: életbe vágó jogok feladásáról van ott szó! A leirat a sorok közt nyíltan ki-mondja, hogy iskoláink ügyei felett már nem sokáig rendel-

kezünk önállóság. Iskoláinkban van ref. egyházunknak ereje. Tudták ezt őseink, s kiküzdött békekötések és törvény által védett vívmányaik legfontosabbikának tartották azt, hogy iskolái fölött az egyház rendelkezett. S én azt hiszem, hogy iskoláinknak a jó hírnevét s a nemzett előtt a közkedveséget, nem a tananyag jól feldolgozása, s hogy tanulóink minden időben annyit vagy többet tudtak, mint más iskolák növendékei, hanem a tanítás *szabad s humanus szelleme szerezte meg*.

Az 1790°/₁-ik törvény azt mondja: „mindkét hitvallású evangélikusoknak a tanítás és tanulás módját, szabályát és rendjét elrendelni a jövőben mindig szabad leendő,“ s mégis a leirat azt kívánja, hogy az iskolákról szóló egész második főrész, a munkákat többi részétől elkülöníttessék. Kilátásba helyezi továbbá a sorok közt azt is, hogy az alkotandó tanulmányi törvényeket egész kiterjedésében fogja egyházunkra erőszakolni. Nézetünk szerint, annyit megkövetelhet az állam, hogy iskoláink a törvény színvonalán álljanak; de hogy az eredmény minő szellemben és eszközökkel éretik el, afölött bíráskodni, rendelkezni, csak magának az egyháznak van joga. Mi nem engedhetjük, hogy iskoláink ügye egyházi alkotmányunk keretéből kivágassék, az egyház belélettétől elkülöníttessék.

Miért adnánk fel jogainkból legkevesebbet is?! Ha csak nem azért, hogy ez a leirat az egyháztól majdnem mindenütt megtagadja a végrehajtást, a polgári közegek támogatását. Az állam követeli magának az egyház fölötti fenhatóságot, a lelkészeknek közreműködését polgári s katonai ügyekben igénybe veszi, s ott, ahol az egyháznak, a lelkészeknek volna szüksége az államra: ott mindig csak az „erkölcsi fegyvert“ emlegetni: legalább is méltánytalanság. Legszembeötlőbb az, mikor azt mondja, hogy azért tagadja meg a végrehajtó hatalom közbelépését, mert lehető, hogy az egyháztagoknak egyházi köteleességeik összeütközésbe jöhetnek azoknak állampolgári köteleességeivel. Az nem ismeri a protestantizmus szellemét, aki róla ilyet feltételez. Az, hogy valaki nem akar egyházi tartozást fizetni, egyházi megtiszteltetést elfogadni, mikép mentheti magát állampolgári köteleességeinek lehető elhanyagolásával? Ha pedig, amint a leirat felhívja, valakit előhaladt kora, katonai vagy polgári szolgálatai s ilyes akadályok dacára is kényszerítenének: van két felebbezési forum: az egyházmegye és egyházkerület, hol az üldözöttek igazságot szolgáltatnak. Hát ha az egyház a gondnoki s más számadásoknál megkárosított, annak az erkölcsi testületnek, a presbyteriumnak, egyházmegyének, egyházkerületnek annyi tekintélye, hitele sem lehet, hogyha ő az elmarasztalást kimondotta, az illető állami közeget annak végrehajtására felszólíthassa! E bizony nagy megaláztatás.

Határozottan tagadom, hogy az államnak joga lenne az egyházi fegyelem és bíráskodás kérdésébe beleszólni s annak az ő elvei szerint való megváltoztatását követelni. Legyenek azok jók vagy rosszak, az a mi dolgunk. A gyakorlat majd megtanít jobbakra.

Nézetünk szerint nem áll a leirat azon felállított elve, hogy erkölcsi testület egészben nem követhet el bűnt, hibát, csak abban egyesek cselekedete jöhet büntetés alá. Mert

az élet igazolja, hogy egyes testületek, legyen p. o. a presbyterium, bizonyos dologért egyetemlegesen vállalják el a felelősséget.

A bécsi és linzi békekötéseken kívül, a Bethlen Gábor által 1625-ben kivívott gyarmati pontok 2-ikában határozottan ki van mondva, hogy a ref. papok csak felebbvalóik rendeleteinek tartoznak engedelmességni. A leirat e sarkalatos jogunktól akar megfosztani, midőn minden állami rendeletnek, legyen az törvényellenes dolog, egyházunk vagy vallásunk ellen intézve: annak végrehajtására akar kötelezni. Ez által egyházi törvényeink és szuperintendenseink jogköre hatályon kívül tétetik. E nagy jogsérelemre lehetetlen fel nem hívunk a zsinat figyelmét. Ne engedjék magokat ama csudálatos kegy, a felterjesztési jog által félrevezettetni. Hisz e jogot nemcsak alkotmányos, de józan gondolkozású embernek sem juthat eszébe egy erkölcsi testülettől megvonni. De nézzék meg a multat s meglátják, hogy az elnyomott prot. egyház kérelmeire, felterjesztéseire, minő válasz szokott jönni? Nézzék meg, hogy a mostani megyék sérelmes felterjesztéseire minő válasz szokott jönni? Semmi, vagy rosszabb a semminél.

Az 1790—1-iki törvény 26. §-a kimondja, hogy midőn egyfelől a „canonok és szabályok“ akkor léphetnek életbe, mikor azok „a királyi főfelügyeleten átmentek és helybenhagyást nyertek;“ másfelől elrendeli, hogy „mindkét hitvallású evangélikusok zsinata által maguk módja szerint alkotott „canonok“ „s az ezentúl ezen törvény által meghatározandó módon alkotandók, sem kormányzóki parancsok, sem királyi rendeletek által ne lehessenek megváltoztathatók.“ A leirat magát ezzel ellentétben helyezi. Nézetem szerint a királynak joga van ugyan a zsinat összes munkálataitól, a törvény egészétől a szentesítést megtagadni; de nincs semmi kormánynak joga ahoz, hogy a munkákat egyes pontjait kifogásolja, a maga nézetei szerint átdolgozza, s azt mondja: ezt fogadjátok el törvényül!

Az összeülendő zsinatnak tehát, ha saját méltóságát s a magyar protestantizmus jogait meg akarja védeni: nincs más teendője, mint a munkálatot, amint van, épen azon alakban és változtatás nélkül terjesztetni föl újból. Ha a megerősítés ekkor is megtagadtatnék: tegyük félre az egészet, várva jobb időket. A mi a dolgozatban fontos, annak a leirat ugyis félretételét követeli. A mi a zsinat határozataiban jó és üdvös, az az egyházkerületek által a gyakorlati életbe lassanként ugyis átmenend. Saját hatáskörünkben is életbe léptethetjük azokat. Az Erdélyielyel való egyesülés szellemileg már megvan; a szív meleg vonzalma s a szükség érzete lassanként majd jobban összeforraszt. A domesticitát, hiszem, hogy egyháztársadalmi úton könnyebben létrehozhatjuk, mint szigorú törvények által.

Gondolják meg vezérferfiaink, hogy a jelen idő nem nyújt elég biztosítékot arra, hogy jogainkat bármely alkotmányos kormány kezeibe nyugodtan letehessük. S ha azokról egyszer lemondunk: nem azok az idők járnak, hogy azokat valaha bármi áron is visszaszerezhetnők.

Zombori Gedő.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-szabolcsi reformált egyházmegye képviseleti és számvevő gyűlése.

(Helyreigazításul).

E lapok folyó évi 34-ik számában a felső-szabolcsi ref. egyházmegye képviseleti és számvevő gyűléséről egy tudósítás jelent meg, melynek kiigazítása végett — mivel az téves adatokon nyugszik — szükségesnek látom a következőket közölni: Egyházmegyei gyűlésünk augusztus 1—2. (tehát nem 1—3.) napjain tartatott meg. Előbb, július 30-án az egyházmegyei consistorium működött Dombrádon, mely egyház a csapásos évek s az abból támadt nehéz viszonyok következtében anyagilag már-már ingadozni kezdett. De látva a hívek, hogy már megelégtetett rajtok a csapás s fáradságuk immár jutalmazva leend: hálájuknak akként adtak kifejezést, hogy egyházuk megmentése végett 3000 frtot jövedelmező nehéz munkát vállaltak s az abból befolyó jövedelmet (mely már tényleg be is folyt) az egyháznak közakarattal felajánlották. Valóban ritka dicsekedésre méltó eset egyházi életünk terén! Az Isten áldása legyen az ilyen áldozatkész népen mindenkoron!

Július 31-én, már Kisvárdán a számvevőszék végezte feladatát, hogy a gyűlésnek számot adhasson. Ezekután kezdődött augusztus 1-én a tulajdonképeni egyházmegyei gyűlés. Amelyen először is a legközelebbi gyűlés óta *elnökileg végzett ügyekről beadott esperesi jelentés* olvastatott fel. Ebből láttuk, hogy nincs minden ugyan úgy, ahogy óhajtanók. Itt-ott találkozunk bajokkal, amelyek orvoslásra várnak; de hát hol van olyan test, amelynek minden kis része ép, egészséges volna? Egyházaink, néhány kivételével, anyagilag jól állanak s a szellemi élet is emelkedőben van. 24 egyházban történtek kegyes adakozások, melyek az egyházi élet iránt való meleg érdeklődésről adnak bizonyosságot. Pénzbeli adakozások 4722 forintot tesznek ki (tehát nem 1722-öt). Hogy előbbeni állításom nem a légből kapott, álljanak itt bizonyossággal a következő hiteles adatok a zilaht helyzetben levő egyházakról: Apagy tartozása: 110 frt. 8 kr., (mult évben volt 450 frt. 60 kr.); Berencs tartozása: 6 frt. 83 kr. (mult évben 163 frt. 50 kr.); Berkesz tartozása: 212 frt. 57 kr. (mult évben 160, azonban 900 forinton templomot javíttatott); Beszterec tartozása: 173 frt. 76 kr. (350 frton iskolát csináltatott); Gelse tartozása: 267 frt. (mult évi tartozása 237; azonban 767 frt. 22 kron templomot javíttatott); Gemze tartozása: 158 frt. 55 kr.; Gyulaháza tartozása: 575 frt. 78 kr. (mult évben 994 frt. 74 kr., fedezet 286 köből és 2 véka magtári gabona); Ibrony tartozása: 609 frt. 74 kr. (mult évi 676 frt. 73 kr.) Kótaj tartozása: 212 frt. 77 kr. (350 frton templomot javíttatott; fedezet 34 köből gabona); F.-Litke tartozása 420 frt. 82 kr. (fedezet 27 köből, 2 véka gabona); Mada tartozása: 289 frt. 96 kr. (mult évben 219 frt. 39 kr.; fedezet 87 köből gabona); Pátroha tartozása: 38 frt. 27 kr. (mult évi tartozása 230 frt. 21 kr.); Kálló-Semjén tartozása: 122 frt. 02 kr. (templomot javíttatott, iskolát újból építtetett; fedezet 27 köből gabona); Sényő tartozása: 168 frt. 35 kr.

(mult évi tartozása 640 frt. 71 kr.); Tét tartozása 223 frt. (mult évi tartozása 285 frt.). Letörlesztették adósságaikat: Apáti 135 frt. 60 kr.; Dombrád 2357 frt. 21 kr.; Gégény 624 frt. 85 kr.; Kis-Varsány 408 forintot. All az egyházmegye 85 anya- s 35 leány- és fiókegyházból. Lélekszáma 62432. Lelkész van 81; segédlelkész 12; tanító 102. Született 2624, ebből törvénytelen 231, tehát 8.8%; (mult évben 10.4% volt). Elhalt 3480. Születési percent 4.2%; Házasságra lépett 665. Vadházasságban él 128 pár (mult évben 163; apadás 35 p.) (Megjegyzem itt, hogy a vadházasságok számának illeten apadása annak tulajdonítható, hogy a mult évben tartott számvevő-gyűlés, az esperesi jelentés felhívása és indítványa folytán, 132. szám alatt meghagyta, hogy a lelkészek és praesbyteriumok minden lehetőit elkövessenek a törvénytelen házasságok megszüntetésére). Confirmáltatott 1010. Tanköteles 6—12 évig 6037; iskolába nem jár 1713, tehát 28.3%; a mult évben nem járók száma 36.8%; apadás 8.5%. 12—15 évig tanköteles 2715; nem járt 73.2% (a mult évben nem járt 82.8%; apadás 9.6%). Itt is lendületet látunk tehát és ezzel megelégedhetünk akkor, midőn a politikai hatóságok bármennyire sürgettetnek is, nem nyujtanak segílyt arra nézve, hogy az iskolázatlanok száma óhajtott mértékben apasztathassék. Különösen a szolgabirákat terheli itt a vád, kik nagyobb-részt — tisztelet a kivételeknek — az ügygyel mitsem törődnek. Elismeréssel emeltetett ki, megyénk főispánja Gräfl József, ki dicséretes buzgósággal karolta fel esperes úr felhívása folytán ez ügyet, s a kötelességmulasztó szolgabirákat kényszeríti, hogy a nevelésügy előmozdítása tekintéből minden lehetőit elkövessenek. Kitűnő iskola van egyházmegyénkben 14; kitűnő tanító 18; rosz iskola 12; rosz tanító 10. Levéltár nincs, vagy rendezetlen 19 egyházban (mult évben 38-ban nem volt); postakönyv nincs 26 egyházban (mult évben 56-ban nem volt); lelkészi napló nincs 28 egyházban (mult évben 48-ban nem volt). Faiskola van 40 egyházban; ismétlő iskola 42 egyházban (mult évben 25-ben volt). Az iskolai könyvtárakban létező könyvek darab-száma 834 (mult évben 692 volt).

E lelkiismeretes pontossággal feltüntetett adatok igazolják, hogy egyházmegyénkben a bajok, hiányok Isten segedelme s az erélyes kormányzás mellett évről-évre fogy-nak, s így egyházmegyénk, úgy anyagi mint szellemi tekintben, bátran kimondhatom, hogy *előrehalad*.

A *vasárnapügy* kellő felkarolása végett *esperes úr indítványba teszi*, hogy „a praesbyteriumok hassanak oda társadalmi úton, hogy a korezmák és kereskedések reggeli harangozástól délutáni istenitisztelet utánig zárva legyenek; továbbá, hogy a már célbavett intézkedések vasárnap megszentelő társulatok alakítására fogamatba vétessenek, s az év őszén már gyűjtések is eszközöltessenek, hogy a vasárnap megszentelése érdekében működő központi bizottság hova-előbb anyagi alappal is rendelkezessék a vasárnap megszentelésének előmozdítására célzó szükséges iratok és nyomtatványok terjesztésére.”

Ugyancsak *esperes úr javaslatba hozza*, hogy „a vallás-erkölesi nevelés előmozdítása céljából neveztessek ki egy bizottság, mely célszerűtlen vallástani kézikönyveink

helyett, helyesebb, módszertanilag kidolgozott vezér- és kézikönyveket készítsen vagy amennyiben ilyenek már volnának, kijelöljön.

Miután találtattak olyan egyházak, melyekben a gondnoki számadások a rendes időre el nem készítették, ebből kifolyólag *esperes úr kéri határozatilag kimondani*, hogy „a paresbyterek egyenként és egyetemlegesen felelősek minden egyházi vagyoniért. Az olyan pénzek, magtári jövedelmek, melyeket a korbéli előljárók kellőleg biztosítani vagy idején behajtani elmulasztottak, rajtok azonnal behajtandók. Úgyszintén a lelkészeket kéri utasítani (tehát nem felelőssé tenni), hogy a pénzkezelő gondnokokat legalább minden két hét végével megszámoldtassák: a netán készletben levő pénzeket az egyház kétkulcsos ládjába elzárják. A kötvények minden évben revideáltassanak; a nem biztosított pénzek, úgyszintén azok is, melyek után a kamatok pontosan nem fizettetnek, szigorúan behajtassanak. Végre kéri határozattá emelni azt, hogy azon gondnokok, kik az egyház mindennemű számadásait az évi visitatio megjelenéséig pontosan el nem készítik, 20 frt. bírsággal súlytassanak és költségre külön számvevő-küldöttség küldetik, mely napi és fuvardíjait semmi szín alatt el nem engedheti, hanem ha igénybevenni nem akarja, valamelyik egyházmegyei pénztár szükségleteire fog fordíttatni.”

E javaslatok egyhangulag mind elfogadtattak s határozattá emeltettek. A jó rend emelkedésére nézve örömmel jegyzem fel, hogy — ami eddig alig tapasztaltatott — egyetlen küldöttség sem maradt hátrányban munkálataival.

A fentebb említett tudósításban a házi pénztár részéről 234 frt. 60 $\frac{1}{2}$ kr. tökeapadás mutattatott ki. E tekintetben, hogy semmi olyat ne állítsak, ami a valóságnak meg nem felel, a pénztári ellenőri hivatalhoz fordultam hiteles kimutatásért. Azonban míg ez megérkeznék, egyelőre a következőkben némi felvilágosítást adhatok. E látszólagos deficit onnan ered, hogy a számvevő-gyűlés ez évben nem június, hanem augusztus hóban tartott, minek következtében az esperesi félévi fizetés ez évi számadásba *háromszor* vétetett fel, s így a jövő évi számadásban az esperesi fizetés csak egyszer fog kiadásba hozatni. Ennélfogva a 234 frt. 60 $\frac{1}{2}$ krból 150 frt. leüttetvén, maradna 84 frt. 60 $\frac{1}{2}$ kr. Lelkészi, számadási, levéltári naplóívek, visitationális jegyzőkönyvek nyomattak 46 frt. erejéig, mely összeg a pénztárba kamatostól vissza fog folyni; így tehát marad fel 38 frt. 60 $\frac{1}{2}$ kr. Előlegesen is megvagyok győződve afelől, hogy még ezen kis összeg is fedezetre fog találni *).

A többi pénztárakról nem szólnék, mert csak a közölt adatokat tüntethetném ki.

E gyűléshez két rendkívüli szavazat érkezett. Egyik főjegyzői hivatalra, mivel nagytiszt. Görömbei Péter úr a tavaszi gyűlésen lemondott; másik pedig az egyházmegye kettéválasztása vagy együttmaradása tárgyában. Főjegyzői hivatalra senkisésem kapott általános többséget, így a 3 legtöbb szavazatot nyert egyén: Nagymáté Albert, Szabó

*) Midőn e közlemény már teljesen készen volt, akkor érkezett meg az ellenőr úr kimutatása, mely az itt közlöttestet megerősíti, sőt 12 frt. szaporulatot mutat fel. Ez azonban csak később fog beküldetni a nagytiszt. szerkesztőséghez, midőn a számvizsgáló küldöttség tagjai hitelesítik, hogy így az minden kétséget kizáró legyen. V. M.

Ferenc és Görömbei Péter urak között új szavazat rendeltetett el. Görömbei Péter úr a jelöltek közül töröltetni kérvén magát, helyette az utána legtöbb szavazatot nyert Nagyváthy Ferenc úr jelöltetett ki.

A kettészakadás, illetve együttmaradás tárgyában beadatott 63 szavazat. Ezek közül 16 mellette, 47 ellene szavazott. A kettészakadásra vonatkozó indítvány a legközelebbi egyházmegyei gyűlésen Ujfalu József segédgondnok úr által tétetett. Ez eszmétől azonban — a szavazatokból legalább úgy látszik — nagyon idegenkedik az egyházmegye.

Meglepetve hallgattuk Ujfalu József segédgondnok úr lemondását. Meglepett ez mindenkit annyival inkább, mert eddig senkinek nem volt tudomása arról, hogy buzgó és fáradhatatlan segédgondnokunk, kinek valóban sokat köszönhet egyházmegyénk, tevékenységét immár megvonja tőlünk. Fájdalommal láttuk, hogy betegen jött a gyűlésre is, s lemondását hajlott korával s gyöngékedésével indokolta. Azonban az egyházmegyei gyűlésből e lemondás fájdalmas tudomásvétele után azonnal küldöttség küldetvén ki, sikerült rábírní, hogy székét ujlag elfoglalja; de kijelentette, hogy ezt már csak kevés időre teszi. Lemondtak továbbá nagytiszteletű Buzik Zsigmond és tek. Lövei Antal úlnök urak, kik már korábban beadták lemondásukat az elnökséghez. Buzik Zsigmond úr lemondásának okául azt hozta fel, hogy az úlnökök 6 évre választatnak, s miután ránézve ez a 6 év már letelt, kötelességének tartja beadni lemondását. De meggyőzetvén, hogy tévedésben van, mivel még ülészaka nem telt le, lemondását visszavonta. Lövei Antal úr pedig azon okból mondott le, hogy megyénkből Beregmegyébe távozott el, s igen szép levélben vett búcsút egyházmegyénktől s kormányzótestületétől. Lemondott nagytiszteletű Tóth István úr az ellenőri hivatalról, össze nem férhetőnek tartván azt az úlnökséggel. Azonban, egyrészt, mivel alkalmasabb embert aligha találna az egyházmegye az ellenőri hivatalra, másrészt miután a pénztárnok is most változott, s így 2 gyakorlatlan egyén kezébe került volna kezelésünk, kérte az egyházmegyei gyűlés, hogy tartsa meg hivatalát továbbra is, mely kérelemnek ő engedvén, az ellenőri hivatal továbbra is kezei között maradt.

A közölt tárgyakon kívül volt még számos tárgya a gyűlésnek, amennyiben 42 tételből állt a „tárgyalandó ügyek sorozata,” melyek mindenikében lett intézkedés téve. Azonban ezek nem közérdekű dolgok s így nyilvánosság elé hozásukat nem tartom szükségesnek.

Megjegyzem végül, hogy e nagyszámú s fárasztó munkával a gyűlés 2 nap alatt teljesen megbirkózott, annyira, hogy 2-án este 8 órakor már a jegyzőkönyvek is hitelesítve voltak. Az ilyen fáradhatatlan s buzgó kormányférfiaknak méltán adózhatunk elismerésünkkel. Ugyis csak ennyi az ő jutalmuk! . . .

Vas Mihály.

Az alsózempléni egyházmegye őszi közgyűlése.

Az alsózempléni ref. egyházmegye, Kopré Ferenc esperes és ifjú br. Vay Miklós egyházmegyei gondnok urak elnöklété mellett, aug. 29-én tartotta meg őszi közgyűlését, állandó helyén, Sárospatakon. Régóta nem emlékezünk ilyen néptelen gyűlésre, melyen a tanácsbírói karból is csak négy

lelkészi és két világi taghoz, tehát épen a feleszámhoz lehetett szerencsénk. Nehány lelkészen és tanítón kívül csupán a kényszerítésből bejött ügyes-bajos egyházi küldötteket láttuk. Nem akarunk e körülményből a közügyeink iránt való érdekeltségnek immár a zérusfokra lett ily rohamos sülyedésére következtetni, mert hajlandók vagyunk feltenni, hogy gyűléseink megszokott közönségének egy nagyrészt a gazdasági teendők bevégzését hátráltató kedvezőtlen időjárás tartotta lekötve otthonához. Hja, a csépelgetés, meg az a gépeltetés! Nemcsak igével él az ember! No, de annál hamarabb és könnyebben is ment az esperes úr által előterjesztett tárgysorozatnak sűrű beszédzáportól nem félhető, szakavatott elgépélése.

A nyert magot, az eredményt, alábbi rövid kivonatos szemlénk rostáján áteresztve, hadd mutassuk be a tisztelt olvasóközönségnek. Itt van mindjárt egy sötét, üszkös szem. Beh kár érte! Szegény B. F., egykor szépreményű ifjú, most egészen elzüllött, rendetlen életű s hivatalára méltatlannak és képtelennek bizonyult takta-kenézi lelkész-tanító két évre szóló hivatali felfüggesztésének consistórialiter lett kihirdetésével vette kezdetét a gyűlés. Helyettesül Bagdi István tarcali segédlelkész neveztetett ki, kimondatván, hogy őt a majd hitelesen megállapítandó lelkész-tanítói javadalomnak kétharmadrésze, a felfüggesztett lelkész-tanítót pedig egy harmadrésze illesse. Az édes anyát nélkülöző s atyjok által majdnem minden gondozás nélkül hagyott kiskorú gyermekekről segély útján való gondoskodást az egyházmegye ünnepélyesen megígérte. Az ügy helyszíni elintézésére egyébiránt küldöttség neveztetett.

A szentesi, tolesvai és szomotori egyházak ügyének tárgyalása vette kiválóan igénybe a gyűlés idejét. Szentesen a lelkész fizetése egy bizonyos fixumban van megállapítva, az egyházközség részéről azon kötelezettséggel, hogy ezen állandósított évi díj, a hívek számának netaláni fogyása esetén is a megállapított kulcs szerint az egyháztagok közt repartírozandó, s behajtásáért az egyháztanács, élén a gondnokokkal, felelős. Úgyde a lelkész folytonos szorgalmazásának dacára a hátrálékok évről-évre 1600 frtig felhalmozódtak, s most azon ténnyel állunk szemben, miszerint lelkész és egyház közt perre kerülén a dolog, a csak nem régen több nehézséggel megalakíthatott 9 tagu egyháztanács vagyona birói foglalás alatt áll. E körülmény által izgalomba hozott egyháztagok részéről most lelkész és volt gondnok eljárása ellen kérvény adatott be az egyházmegyénél. Úgy hallatszik, hogy a pro bono pacis, a lelkész méltányos követeléséből már mintegy 600 frtig való elengedést is tett, az izgatottság azonban mindig újabb és újabb táplálékot talál. A kellemetlen ügy kiegyenlítésének megkísérlése egy négytagu küldöttségre bízott.

Az anyagi erejében megfogyatkozott és épen ez okból egyházadóját némileg birtokaránylag fölemelni kényszerült tolesvai egyházból panaszos kérvény érkezett be az egyháztanácsilag eszközölt adóemelés állítólagos jogtalansága ellen. E kérvénynél azonban sokkal inkább magára vonta a gyűlés figyelmét egy botrányos eset fölterjesztése, melyszerint az egyház úrasztali készletei közül egy selyem- és aranyhimezetű, állítólag még Rákóczy-féle ajándékot képező

kendőt a lelkész kutyája szét tépve, a kendő egyes darabjai a házi nőcseléd útján egy másik szolgálólány kezeihez kerültek és annak használatában ismertettek fel, s az attól elvett foszlányok, mint a felterjesztéshez csatolt corpus delicti-k, az egyházmegyei gyűlésnek be is mutattattak. A kimenendő egyházlátogató küldöttség bízott meg úgy az adóemelés ügyének megvizsgálásával, mint az abbeli nyomozat megejtésével, hogy az úrasztali kendő botrányos ügye miben áll és annak megtörténte kinek róható fel.

Hogy a kegyes alapítványokat tevő régi jó patronusok jógutóidairól hosszadalmas és költséges per útján behajtott tőkepénzek napjainkban mint szoktak elkallódni a vigyázatlan könnyelmű kihelyezés folytán, botrányos példát nyújt erre Szomotor. Vizsgáló-küldöttség jelentése szerint a papíron 3080 frtban kimutatott s felerészben a lelkészi és tanítói fizetés javára, felerészben egyházi épületek fenntartására kamatozóknak rendelt Klobusiczky-féle alapítványból maga az egyház által illetéktelenül felhasznált ötödfélszáz frt. tőke leírása után felül levő összegnek egyharmada sem mondható kellőleg biztosítottnak, pedig a kitelhető buzgalommal működő küldöttségnek sikerült egy, évekkel azelőtt gondnokságot viselt egyén elmarasztalása által, egy oly 300 frtos elveszett tőkét visszaszerezni, melyet az elmarasztalt annak idejében egyháztanács felhatalmazás nélkül adott ki. Hogy az egyház előljárói az alapítványi pénzzel csak úgy bántak el, mint a Csáki szalmájával, kézzel-foghatólag illusztrálja azon körülmény, hogy a jelenlegi főgondnoknál (!) 1600 frt. összeg van kellő biztosítást nélkülöző kötvényen. Egyházmegyénk a legerélyesebb intézkedésekhez nyúl. Vajha késő ne lenne!

A szomotori alapítványhoz hasonlóan csak romjaiban létező Meczner-Szakácsi-féle makkos-hotykai papi alapítvány ügyének végre-valahára megkívánható tisztázására a folyó évi tavaszi közgyűlésből kinevezett küldöttség elnöke szóbeli előterjesztéssel indokolta, miért nem hívta össze eddig a küldöttséget. Ugyanis egy kis respiriumot óhajtott adni a lélekszámban és anyagi erőben igen megfogyott egyház előljáróinak, az anyagi és szellemi ügyek rendezésére netalán még elég időt nem fordíthatott új főgondnoknak, hogy az alatt gondolkodhassanak egyházuk jövője felől. A főtiszteletű egyházkerület által tíz évre megadott azon engedély, hogy az egyház lelkészi és tanítói állását egy 300 frttal javadalmazott segédlelkész személyében tölthesse be, az 1883-ik őszével le fog járni. Az egyházmegye jövő évi tavaszi közgyűlésének ez ügygyel foglalkoznia kell, s Hotykáé a választás az egyházkerületileg megszabott díj-minimum megállapítása és az affiliáltatás között. Küldöttség a nevezett egyház anyagi és szellemi állását teljesen feltűntető részletes jelentéssel óhajtott előállani a tavaszi gyűlésen.

Egészen sajátos ügy a nagy-tárkányi leányegyházé, melynek tagjai arra való hivatkozással, miszerint a kis-tárkányi anyaegyház középületeinek fenntartásához egy harmadrészben járulnak; nem csupán a perselypénznek, hanem az anyaegyház minden egyéb javadalmának ily arányban való megosztását is sürgetik. Az ügy mibenlétének megvizsgálása és jelentéstétel a kimenendő egyházlátogató küldöttség teendője lesz.

Még egy pár, kevésbé jelentékeny ügyes-bajos egyházi felterjesztvény letárgyalása után örömmel vettünk tudomást arról, hogy az egyházkerület népiskolai bizottságának kiegészítésére vonatkozó egyházkerületi felhívó határozat értelmében, a nevezett bizottság világi tagjává egyházmegyénk részéről Dr. Lengyel Endre világi tanácsbíró s egyházmegyei tanügyi bizottságunk világi elnöke neveztetett ki.

Tóth Lajos, egyházmegyei főjegyző, egyszersmind egyházkerületi pénzügyi választmányi tag, 13 évig viselt egyházmegyei dékáni hivataláról lemondván, midőn lemondása elfogadtatott s a nem csekély munkát és pontosságot igénylő hivatalban annyi éven keresztül lankadatlanul teljesített hű munkásságáért jegyzőkönyvileg is köszönet nyilvánított: az így megüresedett hivatalt a közgyűlés egyhangulag Rigó Lajos tiszalúci lelkészszel töltötte be.

Az egyházmegyei pénztár állása felől igen kedvezőtlen dolgokat kellett hallanunk. A jövedelemforrás kevés; a csekély tőke után a kamatok rendesen nem folynak be; a pénztár most is üres, úgy hogy az egyházmegye mintegy 300 frtra előirányzott közigazgatási évi szükségletét fedezni képtelen. Azért csak helyeselnünk lehet közgyűlés azon intézkedését, hogy a conferentialiter kidolgozott s közgyűlés által jóváhagyott javaslat szerint, az úgynevezett egyházmegyei gyűlés állandósítása címén még az 1844-ik évben a kebelbeli egyházakra igen aránytalanul kirótt illetékek részint arányosítottak, részint az egyházak lélekszámának és anyagi erejének megfelelőleg mérsékelten felemeltettek, úgy hogy az egyházmegyei közigazgatás szükségleteit fedezni többé nem bíró házi pénztár gyűlésállandósítási címen jövőre már az egyházlátogató küldöttség útján beszedendő 250 frtot számíthat. Ezen illeték felemelés szükséges voltára vonatkozó felvilágosítás megadására, a netalán néhol közbejöhethető kellemetlenségek elkerülésének szempontjából, ez ügynek az egyháztanácssal leendő tapintatos közlésére a lelkészek felelősség terhe alatt utasíttatni határoztattak.

Elismeréssel kell fogadnunk, hogy a specialiter egyházi ügyes-bajos dolgokon kívül az egyházmegye közgyűlése a népiskolai ügyek tárgyalására is kellő időt fordított. Mindenekelőtt egy, évek óta a jelesek közt ismert tanítónak, Kostyo Istvánnak, folyó évi június 18-án, a karosi leányegyházban történt elhalálózása jelentetett be és igttattatott a jegyzőkönyv egyik kegyelettel őrzendő lapjára. Majd olvastatott Dezső Lajosnak, a sárospataki állami tanítóképezde igazgatójának, az esperesi hivatalhoz tett jelentése, melyben tudomásul hozza nevezett igazgató úr azon egyházmegyénkbeli tanítók névjegyzékét, kik a folyó évi június 19—29. tartott képesítő-vizsgán tanítói oklevelet nyertek. A névsor, amennyire a felolvasás alkalmával utánjegyezhetjük, következő: Ablonczy László, Karád; Bagossy Sámuel, T.-Lúc; Fodor Károly, Semjén; Főző Péter, Ond; Futó Béla, S.-Hidvég; Kántor Ferenc, Riese; Melkó József, Pácini; Miskolci Ödön segédtanító, Cigánd; Nagy Károly, Örös; Ragályi Endre, E.-Bénye; Török Lajos, Megyaszó.

A folyó évi tavaszi egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyve nyomán értesültünk, hogy Alsózemplén részére a kitünőbb népiskolai növendékek jutalmazására rendelt Tolcsvai Nagy

Gedeon-féle alapítványból 20 frt. jut. Nehogy ezen jótékony-célú ösztöndíj a kebelbeli 73 népiskola növendékei közt elforgácsoltassék: esperes úr bizatott meg, hogy a megállapított sorrendben, egyelőre csupán két járásban osztassék ki az ösztöndíjnak megfelelő értékű tankönyv-mennyiség a kimenendő egyházlátogató küldöttségek útján.

A népiskolai tankönyvekhez való könnyebb juthatás és az iskolák nagyrésztében érzett tankönyv-hiány megszüntetése szempontjából, a főiskolai főbizományossal összekötésbe lépendő egyházmegyei főbizományosul Csécsy Pál, sárospataki tanító; albizományosokul pedig, lakhelyükre való tekintettel, a király-helmeci, pácini, tarcali, szerencsi, lúci, gesztelyi tanítók jelöltettek ki. Vajha ez üdvös szándékú intézkedés kivitele nehézségekbe ne ütköznék!

Ezután a népiskolák állapotának 188 $\frac{1}{2}$. II-ik félévre vonatkozó s az egyházmegyei tanügyi bizottság lelkész-elnöke által szerkesztett táblás-kimutatása, s az ennek tárgyában felvett terjedelmes jegyzőkönyv olvastatott fel, s a benne foglalt pontok elfogadása és határozatilag kimondása után a gyűlés csakhamar berekesztetett. Az egyházmegye tanügyi állapotát más alkalommal részletesen szándékunk ismertetni az 188 $\frac{1}{2}$ -ik iskolai II-ik félévi statisztikai adatok nyomán. Az egyházmegyei gyűlés alkalmából még csak azon körülményt nem hagyhatjuk megemlítés nélkül, miszerint egyházmegyénknek egy ódon faladában és fiókos szekrényben őrzött s évek óta a küldöttségi szállásul szolgáló épület egy dísztelen zugában elhelyezve volt, már túltömött és rendező kezekre váró levéltára főtiszt, szuperintendens úr szíves engedélyével ugyanezen épület gyűléstermül használt ebédlőjében elvégre tisztességes helyre került.

s—a.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon tisztelt olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, szívesen kérjük, méltóztassék tartozásukat e napokban kiegyenlíteni, hogy így a lap kiadási költségeit mi is fedezhessük.

— Gyászír. A legnagyobb fájdalommal vettük a hírt, melyszerint *Kallós Lajos*, köz- és váltó-ügyvéd, a debreceni főiskolának jogtanára s a magyar tudományos akadémia levelező-tagja, f. hó 2-ikán, életének 63., tanárságának 30-ik évében, kétheti súlyos szenvedés után, jobblétre szenderült. A veszteség, mely a nemes férfit és előkelő tudós halálában a debreceni főiskolát és az egész prot. tanügyet érte, különösebben a mi fájdalmunk is; mert az elköltözött derék férfit egykor a sárospataki főiskolának is buzgó tanára volt, s élte fogytáig szép emlékek és szíves ragaszkodás kötötték őt mi hozzánk. Gyakran kicsiny vonások és jelentéktelennek látszó cselekvények is mélyen és kiemelőleg jellemzik a nemesebb szívek kiváló tulajdonait. Kallós Lajos, körünkől történt eltávozása után is, folyvást fentartá a viszonyt tanári nyugintézetünkkel. Már eltelt az idő, mely alatt neki a törvényes tagsági díjat fizetnie kellett, s bár az elnökség mindig figyelmeztette, hogy most már mivel sem tartozik, ő csak fáradhatatlan maradt a régi kötelesség teljesítésében... Mindig azt mondta: „hadd

nőjön azzal is az a töke, mely az özvegyek és árvák terhét teszi könnyebbé." Most legközelebb is pontosan elküldé illetékét, de talán mert sötét sejtelmek szálltak meg nemes szívét, levelében oda tette, hogy „most az egyszer még csak fogadják el adományomat." Még akkor nem gondoltuk, hogy oly korán kelljen sírjára könyeket hullatnunk. Főiskolánk tanári kara, az igazgató útján, érzékeny részvétirátot intézett a megboldogultnak özvegyéhez. Emléke és élete legyen örökre áldott közöttünk!

— **A Gusztáv-Adolf egylet ünnepe.** Mire lapunk jelen száma olvasóink kezébe jutt, akkor már a Gusztáv-Adolf egylet megkezdte ötvenéves fennállásának, f. hó 11—15-én Lipcsében tartandó fényes emlékünnepe. A nevezett egylet évenként áldozik magyar prot. egyházunk életcéljainak előmozdítására, s nem egy egyházunk van, melyet ez mentett meg áldozatkészségével a végleges elpusztulástól. Haládatossági kötelesség azért tőlünk, hogy midőn ott a távol földön a keresztyén szeretet annyi nemes tényekben nyilvánuló szövetkezete üli ötvenéves diadalát, mi is áldást kérjünk az egek urától annak további fennmaradásához és erősödéséhez s mindent elkövéssünk, hogy legalább filléreinkkel fizessük vissza annak a gazdag tőkének kamatját, melynek áldásaiban oly bőven részesültünk. Az ünnepélyt rendező bizottság által szétküldött programmból, ismertetés végett, a következő részleteket emeljük ki. Szeptember 11. délután 4 órakor a központi bizottság fog előleges értekezletet tartani. Másnap, szept. 12., ugyancsak délután 3 órakor történik a küldöttek és vendégek üdvözlő fogadása. Maga a tulajdonképeni ünnepély az nap három és fél órakor kezdődik, amidőn is a Miklós templomban istenitisztelest fog tartatni, melyen az egyházi beszédet *Reuling*, fő egyházi tanácsos és drezdai pap tartandja. 6 órakor zárt ülés a könyvkereskedési börze nagy csarnokában, 8 órakor pedig lelkész-egyleti értekezlet. Szept. 13. fél 8 órakor a küldöttek gyűlése; fél kilenckor pedig istenitisztelest a Tamás templomban, hol az egyházi beszédet *Kögel*, egyházi tanácsos s berlini pap fogja tartani. 10 és fél órakor nyilvános ülés, 3 és fél órakor díszebéd. Szept. 14. reggel 7 órakor az egyleti épületben részleges lelkész-értekezlet, majd ezután a második nyilvános nagy gyűlés, este 6 és fél órakor hangverseny. Szept. 15. egyebek közt a Gusztáv-Adolf emlékéhez való kivonulás. Istentisztelest *Gerok*, stuttgarti lelkész egyházi beszédével; kirándulások, népnepünepélyek, katonazene sat.

— **Új könyvek.** *Bibliai valdistan*, a gimn. 1. és 2-ik osztálya számára. Irta *Kovácsi Sándor*, gimn. tanár. Kiadja a „sárospataki irodalmi kör" a főiskola költségén. Bírái szerint úttörő mű. Ajánljuk — addig is, míg tüze-tesebben ismertethetnők — a tanügybarátok figyelmébe. — *Világ- és földismeret*, népiskolák számára, szintén az „irodalmi kör" kiadványa. Átdolgozta *Gérecz Károly*. — *Bánat az örömben*. Beköszönő egyházi beszéd. Elmondta az erdőbényei ref. templomban 1882. május 14-én *Czinke István*, ref. lelkész. — *A nagy-kállói ref. egyház története*. Irta *Görömbei Péter*. Terjedelme 12 ív. A derék művet, mihelyt terünk engedi, ismertetni fogjuk. Addig is felhívjuk arra a prot. lelkési kar és tanügyi férfiak érdekeltségét.

— **Ungból írják** lapunknak, hogy az ungi egyházmegye, f. hó 5. Vajkócon tartott közgyűlésében, a Bernáth Zsigmond halálával megüresedett segédgondnoki hivatalra *Kovács Károly* tevékeny egyházmegyei tanácsbíró s évek óta segédgondnoki helyettest választotta meg, ki is a választást köszönettel fogadván, hivatalára azonnal fel is eskettetett... Mi szívünkbelől gratulálunk az ungi egyházmegye-nek és derék segédgondnokának. Ilyen emberek kellenek egyházkormányunk élére, épen a mostani válságos időkben!!

— **A főiskola köréből.** Az iskolai év f. hó 6-án, a főiskolai imateremben, az összes tanári kar jelenlétében, s az ifjuság részvéte mellett, ünnepélyesen megnyitott. A főiskola lelkésze alkalmi imát, *Radácsi György* akadémiai igazgató pedig megnyitó beszédet tartott. Az eddigi beiratások után itélve, főiskolánk létszáma a jelen iskolai évben, a mult évihez képest, jelentékenyen emelkedni fog. — A főiskola tanári kara távirat útján fejezte ki örömét és szerencsekívánatait a *kassai* állami főreáliskola új épületének megnyitása alkalmából.

— **Válasz az „Értsük meg egymást" című cikk írójának.** Nyugodt, higgadt gondolkodással bírálni, vajmi nehéz és ritka tulajdon; bírálni és személyeskedni, két különböző fogalom, de a leggyakrabban s legkönnyebben egyesül. — Higgadt tárgyilagossággal kezdte ön kiszakasztott tételmet, ott előadott bizonyítékaim mellőzésével bírálni, s állítja a roppant haladást, mit mi tanítók szellemileg, vagy a társadalomban elértünk, s mely tőket a nép lelkében is igyekszünk dúsan kamatoztatni. Úgy van, kamatoztatjuk, de általános mondhatjuk-e ezt!? Hány „olvasó-egyletet" tud ön felmutatni itt megyénkben?! Édes keveset! Alig van tíz összesen! Vannak egyes tanítók, s tisztelet a kivételeknek, én azokról nem szóltam; de, hogy a többség az általam mondottak szerint áll: azt most is fentartom, és amelyet belátni, nem szükséges a „simonii torony tetéjére menni." Szigorúbb felügyeletet, számonkérést, uram! ez az. amit én kérek, s amitől egyesek irtóznak. Lásza ön: céloamat értem már az első cikkem után, mint épen most tudomásomra jött; nevezetesen a nagy. tiszáninnen ref. egyház. Miskolcon tartott gyűlése jegyzőkönyvének 39. pontjában az áll, hogy ezentűl évente két ízben, télen és nyáron tartoznak a körlátogatók megvizsgálni az iskolákat. Sem „roszakaratu rágalom," sem „szélhámoskodás," nem is „irigység" (miért? mire?) nem vezette tollamat. Ha a valót mondják szemünkbe — kivált hozzánk tartozóink — bizony fájóbb érzést költ az, de hasznosabb, mintha idegen jön azon tapasztalatra! „Aki-nek nem inge, ne vegye magára!" Hogy pedig „felszeg-műveltség" nélküli s több hasonló személyeskedő bírálatainak máskor tárgya ne legyenek; „hogy tisztességes fegyverrel" harcolhassak az igaz és szent ügy mellett: mindenkitől, csak öntől nem fogok „órát" venni!! A további vitatkozást részemről befejezettnak nyilvánítom. *)

Csizi Miklós,
okl. tanító.

Pályázati hirdetemény.

Állami tanodába történt kinevezés folytán, a csurgói főgimnáziumnál a magyar, német nyelv és irodalom tanszéke megüresedvén, ezen állomásra pályázat hirdettetik.

Évi fizetés 600 frt., 50 frt. ötödéves pótlékkal, 800 frt. legmagasabb összeg erejéig; természetbeni lakás kerttel.

Az elválasztott a tanári nyug- és gyámintézetnek kötelezett tagja; tanóráinak száma 24. Kikötetik 2 próbaév, amely alatt egyúttal a netáni hiányzó tanári oklevél is megszerzendő.

Pályázati kérvények, szakképzettséget igazoló okmányok, születési és egészségi bizonyítványokkal felszerelve, folyó évi szeptember 15-ig, Kaposvárra címezve, közvetlen hozzám küldendők; a később beérkezettek figyelmen kívül hagyatnak azért is, mert az állomás már folyó évi szeptember 18-án elfoglalandó lesz.

Matolesi József,

2—2

a gimn. igazgató-bizottság elnöke.

*) Részünkről is.

Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Br. Vay M. elnök zsinatot megnyitó beszéde.” „A zsinatról.” „A f.-borsodi egyházm. közgy.” Debreczeni B. „Vegyes közl.”

Báró Vay Miklós elnök zsinatot megnyitó beszéde *).

Méltóságos és Főtiszteletű országos zsinat!

A hallottak s különben is ismert előzmények után, úgy hiszem, felesleges lenne hosszasan indokolnom, hogy miért tartottuk kötelességünknek a mult év végével elnapolt országos zsinat folytatását, s minden illetőnek erre tisztelettel történt meghívását.

A tények jelenlegi állása ugyanis röviden a következő: azon kérdések, melyek tárgyalása végett zsinatunk létrejött, a mult évi első ülésszak alatt megoldást nyertek és alkotott törvényeinkről szerkesztett munkálatunkat szentesítés végett ő felségéhez, koronás királyunkhoz felterjesztettük.

Ő felsége e felterjesztett munkálatot, megvizsgálás végett, alkotmányos közegeinek, az illető parlamentararis felelős minisztériumoknak kiadta és megbizta a vallás- és közoktatási minisztert, hogy az illetők által tett észrevételeket velünk közölje.

Igy született meg hosszabb idő jártával ezen legfelsőbb kegyelmes leírat, melyet a magas minisztérium a zsinati elnökségnek megküldvén, egyúttal a hivatalos lapban tett közzé, hogy módot nyújtson a zsinati tagoknak a tett észrevételek felett gondolkodhatni, s az azok felett hozandó határozatokat érlelni.

A minisztériumnak ezen minden kétségen felül álló loyális eljárása biztosítékul szolgál arra nézve, hogy netaláni jogos észrevételeinket kellően méltányolni fogja, és hogy alkotott törvényeink óhajtott szentesítése hova-hamarább megadatni szándékozzatik.

Ezt annyivalinkább várhatjuk, miután a leírat munkálkodásunkat általában örömmel üdvözlí és az öt superintendentia egyöntetű egyházi törvények által történendő egyesülését, az egyetemes conventnek az egyházalkotmányba való beilleszté-

sét, a törvénykezés rendezését, s a harmadik feltebbviteli fokszervezést, valamint az egyetemes egyházi közalap megteremtésére célzó határozatokat; szóval a zsinat főfeladatait illető részeket olyanoknak mondja, melyek szentesítésére nézve semmi nehézség sem forog fenn.

Munkálatunk iskolaügyi, legnagyobb szorgalommal kidolgozott része nem fogadtatik ugyan el, de nem is utasittatik vissza, hanem annak szentesítését akkoráig kívánják függőben tartani, míg a legközelebb alkotandó országos közép- és felsőbb iskolai törvény létrejövén, autonom iskola-rendezésünket az 179°/₁-iki törvény értelmében ahhoz alkalmazhatjuk.

A tett észrevételek között, igenis, több elvi jelentőségűek is vannak, de ezek elősorolása nem feladatom és meggyőződéseim szerint mind olyanok, hogy kölcsönös jóakarat mellett kiegyenlíthetők.

Általában ha nekünk érdekünkben áll egyházunkat a megkezdett úton, mentőlelőbb egyesülve, erősödve s rendezett állapotban látni: a magas kormány is — mint a leírat bevezető, felséges urunknak irántunk való, hódoló tisztelettel fogadott jóakaratáról tanuskodó szavaiból látható — nem kevésbé óhajtja, hogy mielőbb egy rendezett egyetemes reformált egyházzal legyen jövőben érintkezésben.

A dolog természetéből folyó ekként való örvendetes találkozása a mindkét részről kivánságoknak s jól felfogott kölcsönös érdekeknek, reményt nyújt tehát arra, hogy meg fogjuk azon esetben találni a formát, a módozatot, mely az egyház autonom jogainak biztosítása mellett a jogos államigényeknek is megfeleljen, ha, mint ez fel sem is tehető másként, mellőzve minden mellékes nézeteket s célokat, egyedül rendithetlen hazaszeretetünk s szent vallásunk érdekeinek szem előtt tartása lészen tiszta törekvésünk vezércsillaga. E buzgó óhajtasom mellett, ajánljuk magunkat, elnöktársammal együtt, a Méltóságos és Főtiszteletű zsinat kegyeibe.

*) E beszédet a leírat felolvasása előzte meg.

Szerk.

A zsinatról.

I.

Szeptember 9–10.

A folyó évi szeptember hó 10-re, Debrecenbe összehívott zsinat nyilvános gyűléseit, előlegesen történt megállapodás szerint, hosszas, zártkörű tanácskozások előzték meg. Már szeptember 8-án tartatott egy egészen szűkkörű értekezlet, melyben csak egyes, előkelőbb s külön meghívott zsinati tagok vettek részt, s amelynek célja a nagy-jelentőségű helyzettel szemben, az vala, hogy bizonyos megállapodás történjék a tárgyalások és általában a nagy-horderejű teendők és tanácskozások sorrendjére és módjára nézve. Ezt a szűkebb körű tanácskozást aztán még az nap, délután 5 órakor egy általános, de szintén zártkörű konferencia követte. Lehet, hogyha majd a zsinat jelenlegi gyűléseinek eredményét szükségesnek fogjuk tartani talán egy külön cik sorozatban feltüntetni és összegezni, akkor majd a zártkörű értekezletekről is elmondandunk némely igen jellemző dolgokat; de amelyek lefolyásáról és megállapodásáról, nagyon természetesen most még csak annyit közölhetünk lapunk olvasóival, mennyit az ilyen zártkörű tanácskozások iránt köteles discretio megenged, kiemelvén mindenekelőtt azt, hogy célja az ott történt megbeszéléseknek az vala, hogy az ismeretes miniszteri rendeletre nézve némely elvi fontosságú kérdések eldöntessenek, s ily módon aztán a nyilvános tárgyalások rövidebbé, sőt mondjuk ki nyilván: simábbá és egyúttal összhangzóbbá tétessenek, s mint mondatott: „a közgyűlés határozatai *imponálók*bbak lehessenek.“ Közmegegyezéssel kimondatott ott egyszersmind az is, hogy a zsinat ünnepélyes megnyitása más nap, azaz szeptember 10-én, délelőtt 11 órakor fog megtörténni. Bár a sorrendbe nem volt külön felvéve, mégis az nap a zsinati atyák nagy része, külön testületekben és több csoportba sorakozva, de szép számmal jelentek meg a városi nagy templomban tartott istenitiszteleten, amelyen egyházi beszédet *Némethi Lajos* lelkész mondott, elmékedése alapjául ezen tartalmas s részben alkalmoszerű szöveget vevén fel a Lukács szerinti evangéliumból: „*Vigyázzatok, hogy a bennetek levő világosság sötétséggé ne tétessék,*“ lelkesen vázolván azt beszéde folyamán, hogy mit tettek a multban Jézus s ő utána az ő tanítványai és a gondviselés által elhívott, kiválóbb egyének, abból a célból, hogy a keresztyénség által meggyújtott világosság el ne homályosíttassék, s ebből kifolyólag: mi a mi kötelességünk a jelenben és jövőben, hogy a protestantismus által reánk hagyott ilynemű örökség mindenkor megtartassék, sőt növeltesék közöttünk s a nekünk is meggyújtott világosság sötét és áldástalan éj gyanánt ne borúljon reánk. Bár a derék lelkész beszéde nem volt alkalmi beszédnek szánva, benne ügyesen voltak beszöve és tárgyalva oly gondolatok, melyek a magyar prot. egyház élete, sorsa és jövője felett határozó zsinati képviselőknek is szólottak s alkalmas tárgyat szolgáltatottak a komolyabb elmékedésre, sőt részben intelmeket is tartalmaztak a teendőkre vonatkozólag. *Némethy Lajos* beszéde egyébiránt a szónoki műalkotás szempontjából is méltán érdemelte ki a jelenlevő

zsinati képviselők teljes elismerését s részünkről tisztelettel hódolunk meg azon ügyessége előtt, amelylyel oly szerencsével tudta egyesíteni tárgyalásának egész folyamában a nemesen népszerűt és a magvasabb, emelkedettebb gondolatok fejtegetését.

Ezen egyházi beszéd hatása alatt vonultak a zsinati képviselők a főiskola dísz tanácstermébe, amelyben az első nyilvános ülés megnyitandó vala. „Zsinati elnökünk, nagym. báró Vay Miklós, méltán bámulatot és hódoló tiszteletet keltő pontossággal, mint mindig, úgy most is, már ott várta a gondok és érdekeltség hatása alatt gyülekező képviselőket. Elvégre a napot felkelésében és világító fényvel való előjárásában sohasem lehet semminek megelőznie!! Ott termett mellette az emelvényen nyomban, méltó elnöktársa Nagy Péter, erdélyi püspök is... Lassankint aztán a tanácsterem karzata is megtelt érdeklődő közönséggel, bár a tolongás itt most feltűnően kisebb volt ahoz képest, mint amelynek, a zsinat első megnyitása alkalmával szemtanúi valánk. A helybeli közönséget az épen küszöbön álló lelkészválasztási izgalmak tartották távol; vidéki hitsorsosaink pedig csendes otthonukban várták, azt hiszszük: méltó kíváncsisággal, de egyszersmind aggodalmak közt is, a zsinat határozatait, azoknak sorsunkra nézve döntő eredményei miatt. De meg elvégre minden megszokottá válik a gyakori előkerülés által s izgalmas jelenetek és körülmények is elvesztik érdekfeszítő voltukat, ha többször állunk hatásuk alatt. A zsinatból — mondották többen — elég száz esztendőben egy s jövőben még kevésbbé félhetünk, hogy a közönség miatt ránk melegszik majd a tanácsterem.

Egynegyed tizenkét órakor, felemelkedett székéből Nagy Péter püspök s buzgón imádkozott az egek urához, mondván, hogy mint útasok, a szétágazó útfő előtt állunk, mely azonban egy célra vezethet, ha az isteni segedelem nem vonja meg tőlünk segítő kegyelmét s a szeretet és egyetértés ereje hatja át lelkünket, amelyért buzgón esedezik is, hogy így a megkezdett nagy munka Isten szent nevének dicsőségére s reformált anyaszentegyházunknak javára és jövőben leendő boldogságára végeztessék el. Imájának szavai és érzelmek, mint mindig, úgy most is, mesterkéletlenek, természetesekek és szívből jövők valának. Nála bizonyára senkisé nem tudja jobban, mint kell a szívből a szívhez szólni.

Ezután a zsinat egyik jegyzője, Tóth Sámuel, a megjelent képviselők névsorát olvasta fel s ennek során jelentette az elnökség, hogy Gr. *Dégenfeld Imre*, a tiszántúli egyházkerület főgondnoka, gyöngékedése miatt nem vehet részt a tanácskozásokban s helyetteséül *Vállyi János*, a szathmári egyházmegye segédgondnoka bízta meg, ő a zsinati képviselők szívből jövő éljenzése közt foglalta el helyét a főgondnokok s helyetteseik asztalánál, Gr. *Lónyai Menyhért*, *Zeyk Károly* és *Beöthy Zsigmond* mellett. Ugyancsak az elnökség jelentette, hogy *Tisza Kálmán*, dunántúli főgondnok, elfoglaltatásai miatt, nem szerencséltheti a zsinatot, de szívesen üdvözlí azt maga részéről. A zsinat megalakulásának körülményei között megemlítjük, hogy a püspöki karból, *Török Pál*, szuperintendenst, most is, mint a zsinat első ülészakában, *För-*

dős Lajos, főesperes helyettesíti s hogy a zsinati képviselők közül az első alakuló gyűlésen összesen 96 tag volt jelen.

Ezeknek megtörténte után *b. Vay Miklós* a következő szavakat intézte a zsinathoz: „Méltóságos és főtisztelendő zsinat! Méltóztassék mindenekelőtt kegyesen megengedni, hogy elnöktársam s magam nevében, szívünk mélyéből üdvözölhessük a zsinat nagyérdemű tagjait. Miután az illető képviselő urak a törvény által megkívánt számmal vannak jelen, zsinatunkat megalakultnak nyilváníthatom s a tanácskozásokat megkezdhetjük. Van szerencsém ezennel legegőbb is a királyi legfelsőbb leíratot eredetiben, felolvasás végett bemutatni. „A leíratot Tóth Sámuel, ezen gyűlésre kinevezett egyik jegyző egész terjedelmében felolvasván, annak végeztével báró *Vay Miklós*, lapunk jelen számának élén közölt beszédét tartá, melynek megéljenzése után *Dobos János* állott fel s szokásos modorában, az őt jellemző, eredeti, formát *s nyelvezetet tekintve, klasszikus irányban, de a tartalmat mérlegelve* a zsinatnak szabadabb elvű részét, sőt, azt hiszszük: egyházának szabadságát féltő sok református embert méltán megrendítő szellemben, szöszes-rinti hűséggel a következőket mondá: „*Méltóságos szent zsinat!* Vannak dolgok, melyeket szükséges és tanácsos ma elmondani, már csak azért is, nehogy a holnapi nap elfelejtsük azokat. Engedtessek azért meg nekem, hogy a kegyelmes leírat felolvasása után azonnal felszólalhassak; valamint az is, hogy jegyzeteimbe (egy tenyérnyi papírt felmutat) betekinthessenek, nehogy valamit elfeledjek; pedig ez különben, máskor nem szokásom. Ezután, áttérvén azon *apostásia vázolására*, melyet, mint az mindnyájunk előtt ismeretes, a régóta vajudó zsinati törekvésekkel szemben elkövetett, így folytatá beszédét: Én a zsinati működésnek eredményében sohasem bíztam. Nem bíztam akkor sem, mikor a legközelebbi ülészak alkalmával a zsinati rengeteg törvényjavaslatok elkészítettettek, abból a célból, hogy azok, szentesítés végett fölterjesztessenek. És erre igen sok okom volt; mert én igen sokszor láttam azt a pusztító vihart, mely egyházunk testén Budapesttől egész Debrecenig végigseper. Mikor aztán a zsinati munkálatokra a királyi leírat megérkezett, nem mertem ahoz nyúlani; mert bár muszka cár nem vagyok, félttem attól, hogy az explodálni fog. Végre azonban mégis csak fel kellett törnöm a pecsétet s feltörvén azt, olvastam, igen olvastam ezekkel a szemeimmel, melyek annyi pátenst és annyi királyi leíratot olvastak már. És olvasván, alig hittem szemeimnek, különösen akkor, mikor láttam, hogy a leírat alatt, a miniszteri aláírás is ím ott van, s most kötelességem elmondani azt, amit érzetek, mert nem tehetek másképp, mint Luther, aki egykor azt mondá: itt állok, nem cselekedhetem másképen! Engem már az a *fogadtatás is meglepett*, amelyben ez alkalommal a Felsősnél részesültünk. És méltán; mert máskor ő Felsőségének még csak színelátásához sem volt szerencsénk, nem királyi leíratához. Azelőtt azon örültek oda fennt, ha minél kevesebben és minél elszórtabban jelentünk meg és mentünk fel, íme most szívesen látnak bennünket egy rakáson, egy testben is. Az uralkodó hatalom azelőtt nem szeretne látni erősbödésünket, most ez előtt gratulál nekünk ezt mondja, hogy tiszteletreméltó mindaz, amit alkottunk,

holott azelőtt egy szót sem hagyott helybe abból, amit egyszer-máskor felterjesztettünk. Mindezeket szemem látára sem hittem; de elvégre mégsem lehetett megtagadnom. A királyi leírat íme kíváncsnak, örvendetesnek mondja s fénykoszoruba övezi a Bethlen és Bocskay *emlékezetét!* Benne a képviseleti konvent királyi kézzel van beillesztve egyházkormányzatunk szervezetébe és ez a királyi kéz egyházunknak az a reliquiája, mely sokkal többet ér, mint az, amelyet Budán mutogatnak. **Mindaz, ami a legkegyelmesebb királyi leíratban van, valóban sokkal több, mint amennyit csak várnunk is lehetett.** Örömmel üdvözlük; ott van, helyben hagyják a domesticát, ezen egyházi szegénységünk gazdagságát. Ezt szeretik oda fent, mert erőt kölcsönöz nekünk. Még eddig mindig vérszegénységben szenvedtünk s íme, most megvan mutatva az út, melyen át visszatérhet egyházunk testébe a sok drága vér, mely eddig hasztalan folyt el, s többé nem fogunk arról panaszkodni, hogy vérszegények vagyunk. Azok az egyes észrevételek és kifogások, melyek ezek után némely szakaszokra tételnek a királyi leíratban, valamennyien *csak ciráddák* s azokat a zsinat mint jó fodrász, mind elegyengeti. Ami az iskolai ügyet illeti, jól hallok, hogy mint rikatják és nyígatják némelyek az egyházat, **elhitetni akarván, hogy testéből emiatt egy darab húst akarnak kivágni.** Pedig vallás, hit, értelem és iskola, akár meddig csavarjuk is a dolgot, elvégre meghasonlanak, nem férnek meg egymás mellett, ezért én az iskolát örömmel teszem le a világi hatalom kezébe, hadd ölelgesse, hadd folytogassa azt. Az egész iskola, szükségkép le fog hullani, mint *pióca* az egyház testéről, mihelyest azon jóllakott. Elvégre csakugyan le fog kelleni mondanunk iskolatartási jogunkról, mert az állami törvények e tekintetben annyi terhet fognak majd vállainkra rakni, hogy meg nem bírjuk azt. De hát hadd intézkedjék az országos törvény, ha neki ez úgy tetszik. Mi ne féljünk, mert egyházunknak egy hajaszála sem fog lehullani. Mindezen okoknál fogva lehetetlen, hogy el ne tanuljak és ne idézzek Jézustól egy mondást a bibliából: „Amen dico vobis!“ Én nagyon megnézem a helyet, a hová annyi küzdelem után leakarom fejemet hajtani; a jövőt csak Isten tudhatja, de nekem van hitem, meggyőződése s szívemen hordozom az egyház érdekeit s egy jótát sem áldozok fel azokból, hanem a kegyelmes királyi leíratot elfogadom, **annak magam részéről gratulálok** s a benne lévő dubius helyektől nem félek, mert azért van a zsinatnak rostája, tessék megrostálni azokat. . . Ne felejtsük el, hogy az időnek és sorsnak is érkezik néha jó órája (vagy háromszor ismétli) s jön idő, mikor néha *Hérodos-nek* is jó kedve van és azt mondja: most kérd tőlem birodalmam felét és neked adom azt. . . Most jó kedve van Hérodosnek, hihetőleg azért, mert a zsinat jól táncolt előtte. Ne felejtsük el azért amit Schiller mond (én magyarul fogom mondani): „Egy elszalasztott pillanatot egy örök élet sem ad vissza!“

Dobosnak e beszédét, melyet mi egész terjedelmében, híven igyekeztünk feljegyezni a történet számára is, hogy majd egykor az *igazságos ítéletet tartson protestáns szellemének minősége felett*, egypár ember ott a

zsinati díszterem északkeleti sarkában, épenugy megtapoltá, mint azt a jelenetet a budapesti főiskola tanástermében, mikor ő könyvek közt vetette magát a zsinat árjának háborgó hullámai közé; de a kínos hatás jellemzésére, melyet okozott az még a zsinat mérsékeltabb loyális érzelmű tagjainál is, a sok jellemző és a méltó visszatetszést kifejező megjegyzések közül, elég legyen csak azt felemlitenünk, melyet reá egyik zsinati képviselő tett: „*Ez a vén, fejedelmi sas hajdan röptében fogdosta el a futó nyulat, most a szemétdombon keresi a húsdarabot.*“

Dobosnak e megmagyarázhatlan indokból született s szégyenelni való szellemben tartott beszéde után, szintén megkönnyebbülve érezte magát a zsinat a lidércnyomás alól, midőn *Beöthy Zsigmond* székéről felállott s bár ő szintén kifogástalan loyális tagja a zsinatnak, mindazonáltal még a Dobos ismeretes és akkoriban nagy tetszéssel fogadott „*fekete himlőjétől*“ látásában meg nem rontott lélekkel hivatkozott arra, hogy a leíratban igen nagyfontosságú és épenazért mélyen meggondolandó elvek vannak letéve, indítványozza azért, hogy mielőtt annak tárgyalásához kezdene a zsinat, tartson előbb kimerítő konferenciákat s a jelenlegi nyitultság ezúttal zárassék be. Indítványa egyhangulag elfogadtatván, az első gyűlés délután 1 órakor véget ért s a zárkörű tanácskozás idejéül délután 5 óra tűzetett ki. Ez a tanácskozás esteli 9 óráig tartott s elmondhatjuk róla, hogy bizony-bizony majd nem „*nodussá*“ váltott már.

II.

Szeptember 11–12.

Magunk részéről kellő tiszteletet akarván tanusítani a zártulések iránt köteles discretio tekintetében, említettük fentebbi közleményünkben, hogy azoknak tüzetesebb ismeretét csak akkor fogjuk adni, ha annak kikerülhetlen szükségét érezzük, vagy pedig, ha ez, a zsinat tárgyalásainak jellemzésére multhatlanul megkívántatik. Mindkét eset sokkal hamarabb bekövetkezett, mint azt egyelőre gondoltuk. Élelmes reporterek jutottak be a napi lapok részéről, hogy sokrészből otromba és ferdített hírekkel ámitsák olvasó közönségüket, s dologhoz nem értő tudatlansággal siettek felhasználni az alkalmat, hogy meghamisítsák a történeteket. Így történt, hogy sok embernek szájába olyat adtak, melynek az illető épen ellenkezőjét mondotta, s szabadelvűnek tüntettek fel olyat, ki ugyanam vagdalta az igazság ellen a levegő-éget. Ily körülmények között tehát mellőzhetlen kötelességünkkel vállott, hogy a konferenciákról most már mi is elmondjunk némelyeket és pedig épen azon oknál fogva, hogy a zsinatról megkezdett képünk lehetőleg hű legyen, s az ott történetek is feljegyeztessenek a történet számára.

Említettük, hogy az első zárt tanácskozás szept. 9-én, d. u. 5 órakor tartatott meg. Némely formáságokon túlesve, legelsőbben is *Hegedűs László* állott fel, s hosszabb, mélyreható fejtegetését adván az ismeretes leírat által, ref. egyházunk életében beállott helyzetnek, mint megrendítő kérdést állította fel: valyon tanácsos-e nekünk, ily körülmények között, közjogi elveket feladni s lemondani azon állásponttól, melyet az iskolai ügyben eddig vallottunk és védelmeztünk annyira, hogy még a legközelebbi zsinaton is

megbíztuk főgondnokainkat, hogy mindenkor erélylyel lépjenek fel; valahányszor azt csak a legkisebb mértékben is fenyegetve látnák időközönként, s ebből folyólag: helyeseljék-e azt a felfogást, melyet a közelmúltban az országgyűlés előtt, közelebb pedig az országos tanügyi bizottságban is kifejtettek főgondnokaink? Ezeknek előrebocsátása után, indítványozá, hogy a zsinat még egyszer írjon fel ő Felsőgéhez, s felvilágosítván a korona tanácsosait, feliratában mondja ki, hogy a zsinati munkát iskolaügyi részét fel nem adhatja; kérje az egész munkálatnak ezen részzel együtt való szentesítését; ha pedig ekkor is tagadó választ kapnánk, inkább vonassék el a szentesítés elől az egész zsinati munkát, mintsem oktatásügyünket s erre vonatkozó százados jogainkat veszélyeztessük, s inkább várjuk be az egész munkálattal a ránk nézve kedvezőbb időket. Hegedűs ez indítványával szemben, *Lónyay Menyhért* ama másik indítványt terjeszté elő, hogy megtevén a zsinat a leíratra vonatkozólag a netalán szükséges észrevételeket, vétessék le tehát az iskolai ügy, mint kívántatik; de szentesítsék a többieket, különösen pedig az alkotmányi részt és pedig épen azon oknál fogva, hogyha minden kívánt jót nem lehet megnyernünk, fogadjuk el azt, amivel megkínáltatunk. Megtétetvén e két indítvány, nekiáradt a küzdelem. Különösen a leíratnál nagyobb mérvben megelégedve levők siettek első-sorban sűrű ostromot indítani. *György Endre, Dr. Ballagi Mór, Beöthy Zsigmond, Dobos János, Br. Vay Béla, Szász Béla, Ujfalussy Miklós, Lengyel Imre* valának erősebben csatározó szónokaik. Elmondották, hogy a leírat nem sérti meg az 179 $\frac{1}{4}$. XXVI. t. cikket; hogy az iskolai ügyet levenni napirendről, igazán opportunus dolog; különválasztásában nincs semmi veszedelem; az a 3-ik §., melyet a leírat helytelenít, még igazán veszedelmes is lehet a ref. egyházra nézve, mert ha az iskola oly szorosan összefügg az egyházzal, hogy, mint azt magunk mondjuk: szintén egy test az egyházzal, könnyen megtörténhetik, hogy az állam még egyházi életünket is megpróbálhatja rendezni. Alkotmányunk ellen egy szó sem hozatott fel. A kormány jóakaratában nem lehet kételkednünk, s szintén megfoghatatlan az a bizodalmatlanság, melyet a leírat ellenében némelyek tanusítanak. Alkotmányos kormányval szemben nincsen és nem is lehet okunk erőszakos megtámadtásoktól félnünk, mert hiszen annak eljárása és intézkedése felett *mindenkor dönt és ítél az országgyűlés többsége (!)*; ha pedig talán oly idők következének be, mikor a kormányon nem alkotmányos emberek állanak, azoknak támadásai és méltatlankodásai ellen úgy sem védene meg az, hogy törvényeink szentesítve vannak. Elmondották még az az ad absurdumig vitt bizonyítás is, hogy nekünk, ha jól meggondoljuk, nincs is szükségünk iskolai ügyeinkre vonatkozó új rendszabályokra; mert hiszen ott van az 179 $\frac{1}{4}$ -iki t. cikk, abban minden ott van. s mert a leírat ezt elismeri, iskolai életünk bizonyára nem lesz semmi zaklatásnak kitéve. De ezek után, abból, hogy az iskolaügyi rész ezúttal nem lesz szentesítve, már csak azért sem származhatik baj, mert az abban magunk elé írt dolgokat, ha akarjuk, különben is életbeléptethetjük; természetesen nem gondolván az ilyen érvekkel bizonyító szónokok arra, hogy ebből aztán más is következik; az

nevezetesen, hogyha az iskolai ügy olyan könnyen feladható az állammal szemben és pedig csak azért, mert azt szentesítés nélkül is életbeléptethetjük, ha akarjuk, akkor mi veszedelem sincs reánk nézve abból sem, ha a többi részek is szentesítés nélkül maradnak talán a reánk nézve kedvezőbb időig, mert hiszen az azokban tervezett hasznos dolgokat is *épen úgy* életbeléptethetjük — ha akarjuk. Midőn a leírat iskolai törvényünket ez idő szerint meg nem erősítette, csak jót tett nekünk, s így gondolkozott magában: minek erősíteném meg a ti törvényeiteket, mikor egy pár hónap múlva én is megalkotom a magamét, s akkor néktek *úgy is újra kellene dolgoznotok.*

Részben a Hegedűs indítványát egészben pártolva, részben többé-kevésbé az általa kifejtett álláspontra helyezkedve és annak szellemében szólva, a másik táborból *Kiss Áron, Kiss Albert, Fejes István, Lukács Ödön, Makray Endre, Váallyi János, Körmendy Sándor* és mások vettek részt a vitában, cáfolván a fentebbi érveket s valamennyien hangsúlyozván azt, hogy a felíratból azért nem lehetnek megelégedve, mert abban a ref. egyház sarkalatos jogait látják megtámadva és veszélyeztetve; mert az háromszázados multunkkal ellenkező irányba akar bennünket terelni; pedig nekünk elveket, jogokat, szellemet feladnunk nem szabad soha. Ezt téve, nem volnánk érdemesek küldőink bizalmára. — Lehetetlen az, hogy ő Felsége ne engedné magát általunk legkegyelmesebben felvilágosíttatni ügyeink, multunk, tiszta szándékaink mibenlétéről, annyival is inkább, mert a leíratban oly dolgok is vannak, melyek egyházi életünk nem ismeréséből vagy félreértéséből származnak. Itt nem a jóakarát iránt való bizalmatlanságról van szó, hanem arról, hogy fel kell használnunk a mult tanulságait, melyek óvatosságra intenek. De még ha ez nem intene is bennünket, nekünk a jövőre is kell gondolnunk. Azt, igenis, mindenki tudja, hogy nem alkotmányos kormány ellen, a jog, a törvény sem véd meg bennünket; de ily helyzetben nem magunk, hanem a hatalom erőszakoskodása lesz oka jogsérelmeinknek, mely ellen nem tehetünk, s nemcsak most, mikor nem ilyen helyzetről van szó, hanem még akkor is kötelességünk az, hogy tiltakozzunk azon sérelmek ellen, próbáljuk megvédeni igazainkat, *s mi magunk ne mondjunk le jogainkról soha!*

Ily szellemben és irányban folyt az ellentétes nézetű pártok mérközése szept. 9-én. Másnap, azaz az első nyilvános ülés megnyitása után tett indítványhoz képest, délután 5 órakor ismét zártkörű tanácskozás volt s ez eltartott $\frac{3}{4}$ 9 óráig. Ugyanazon elemek bírkózása, legfeljebb azzal a különbséggel, hogy nőtt a szenvedély áradata s nőtt bizonyos nyughatatlanság, sőt türelmetlenség. A figyelmes szemlélő előtt méltán feltűnhetett, hogy az ellenzék, elmondván nézeteit előkelőbb és nagyobb tekintélyű szónokai által, minden izgatottság nélkül várta a tanácskozás végeredményét; míg a másik nézeten levők, sűrűen állottak fel egymásután, s mintha maguk érezték volna, hogy itt bizony erős kapacitációra van szükség, míg a reform. egyház jövőjét féltő kedélyek csak némileg is meglesznek nyugtathatók, ugyanám ismételték érveiket, hol szónoki tüzzel, hol a kölesönös engedékenységgel szelidebb természetű melegével hivatkozván

arra, hogy hiszen nincs közöttünk elvi különbség; egy nagy és magasztos célban mindnyájan egy vagyunk, mindnyájan egyházunk javát akarjuk legjobban munkálni és biztosítani. Csak egy nem volt még, a hosszas, jóakaratu törekvés mellett sem, látható: lehetséges-e az ellentétek kiegyenlítése, a víznek a tüzzel való vegyítése, s ha igen, mikor juthat a tanácskozás valami határozottabb megállapodásra? Elvégre is a parlamenti tanácskozások döntő hatalmasságához kellett folyamodni. A felíratban megnyugvók tudni akarták: mire lehet bizonyosan számítaniok a többség és így diadal dolgában, s bár még szólani kívánók is voltak feljegyezve, s épen az egyik indítványtevője, Hegedűs László is, óhajtott volna elmondani zárbeszédét: megtörtént a szavazás s az a felírat javára látszott eldőlni.

Másnap, azaz szept. 11-én, délelőtt 9 órakor, megkezdett sorrend szerint a harmadik konferenciában, már a leírat részleteire került a sor. Az igazságnak tartozunk kimondani, hogy nyugodt, méltóságteljes modorban, sokkal protestánsabb szellemben, mint az előző napokban, az iskolai ügyi kérdéssel szemben. A tanácskozás folytán, némely pontok teljesen tisztáztattak; azok pedig, amelyekre nézve nem alakulhatott határozott és egységes vélemény, vagy amelyek tüzetesebb utángondolást igényeltek, egy bizottsághoz utasítottak, amely bizottság kinevezését, majd a leírat egészben és részleteiben való letárgyalása utánra, *gr. Lónyay Menyhért* már a legelső tanácskozásban indítványozta, s amely bizottságnak általában az tüzetett ki feladataul, hogy az készíteni majd el a királyi leíratra adandó *felírat javaslatot* is. Végetérván a részletekre vonatkozó eszmecsere, a szóban forgó felírat bizottság, az elnökség által ajánlott tagokból meg is alakult. Ha jól emlékszünk a nevek: Gr. Lónyay M., Váallyi J., Hegedűs László, Beöthy Zsigmond, Szász Domokos, Véghelyi Dezső, Tóth Sámuel, B. Vay Béla, György Endre, Fördös Lajos, Szabó János, Zeyk Károly, Ritoók Zs. lettek a bizottság tagjai. . .

És e pontnál eljött az ellenzék erősebb, határozottabb föllépésének ideje. Egy dolgot lehetetlen volt a tanácskozások folyamata és annak természete mellett, nyíltan nem látnia. Nevezzük ezt legkiméletesebben — *a zárt ülésezések előnyeivel való visszaélésnek.* Az ellenzék maga részéről attól félt, hogy ezeknek a hosszas tanácskozásoknak nemcsak az a célja, hogy lejárassa a bőbeszédűség és szóáradat gyakran messze elterjedő folyamának felszínén úszó zavargó hullámokat, hogy így aztán tisztább víz kerüljön a zsinat malmára, hanem egyúttal az is, hogy a leíratból megelégedők, védelem és kapacitáció céljából, elmondhassanak olyat is, melyért talán a felelősséget maguk sem vállalnák el a nyilvánosság előtt, s általában, hogy a zsinat nyilvános üléseinek ilyen nagyon simára való előkészítése abból a célból történik, hogy a már így előre biztosított és kitudott többség annál nagyobb mérvben hasson a nyilvánosság előtt s így annál kisebb mérvűnek tűntetessék fel az ellenzék szavának és érveinek nyomatéka. Ezt az ellenzéknek nem lehetett megengednie; gondoskodnia kellett arról, hogy elfoglalt álláspontjának, érveinek és törekvéseinek multhatlanul nyoma maradjon a jelen gyűlések történetében, s a közgyűlést arra kényszerítse mintegy, hogy ne térhessen felette oly könnyen

napirendre; de különösen, hogy rendszeresen kifejthesse a nyilvánosság előtt is, hogy az aggodalomra és óvatosságra, igen is alapos okai vannak; hogy céljai szentek és tiszták, hogy, mint ezt vezérszónoka indítványozá, igenis, lehetséges lett volna ő Felségének egy ránk nézve kedvezőbb irányban való kegyelmes felvilágosítása; hogy iskolai ügyünk levételétől, igen is okunk van tartani sat. Ecélből összetartóbb akarattal tömörülván, szeptember 11-én külön értekezletet tartott, melyben valamennyi egyházkerületből jelentek meg tagok, s mely abban állapotott meg, hogy szintén egy bizottságot nevezett ki kebeléből, abból a célból, hogy egy külön „felírat javaslatban“ fejtse ki álláspontját, s majd annak idejében e felírat javaslatot szintén a közgyűlés elé fogja terjeszteni, mint egyszersmind az ellenzék külön véleményét.

Ma, midőn e sorokat írjuk, így áll tehát a helyzet. Mindkét felírat bizottság dolgozik; mindkét párt bizonyos nyugtalanság, de a legnemesebb érdekelttség között várja a nagyfontosságú kérdés eldöntését. Vajha egyházunkra nézve szerencsével történhetnék meg az!

Hihető, hogy az eddigi többség felírat javaslatát ma készen leend; délután 5 órakor az ismét megvitattatik a zárt tanácskozásban s szeptem. 13-án a második nyilvános ülés meg fog tartatni. Erről s általában a zsinat lefolyásának további mozzanatairól következő tudósítási sorozatunkban.

Most még csak annyit, hogy szept. 12-én délután egyetemes énekügyi bizottsági gyűlés is tartatott Nagy Péter elnökle alatt. Ott jelenlevők értesítése után írjuk, hogy különösen a Kálmán Farkas által képviselt módszer és elvek megvitatása képezte a főtárgyat, mégpedig oly eredménynyel, melyszerint azok némirészben túlságnak mondatnak ki. Ezután felkérte az elnök, hogy jövőre csak irodalmi színvonalon álló művek kerüljenek nyomtatás alá, abból a célból, hogy azok aztán majd tűzetes bírálat alá kerülhessenek, s általában mindent meg kell nagyon fontolni, nehogy az elhamarkodás ártalmára legyen egy használható Énekes-könyv előállításának. A szerzői díjak meghatározásában is történtek némely előrehaladásnak tekinthető lépések.

III.

Szeptember 13.

A zsinati értekezlet által, a felírat javaslat elkészítésére és a leírat egyes pontjaira vonatkozó módosítások megtételére kinevezett bizottság elvégezte feladatát, nem egészben ugyan, mert a tulajdonképeni felírat szerkesztésébe bele sem bocsátkozott, s azt hisszük, majd csak később fog fellépni e tekintetben egy vázlattal, mint az a múlt alkalommal is történt; hanem csak részben, amennyiben nevezetesen szövegezte az egyes pontokat. Mondhatjuk, hogy szövegezésében ugyanám eleget tett loyaltásának, mert belecsúsztatott szövegezésébe oly dolgokat is, épen az iskolai ügyre vonatkozólag, melyeket az értekezleten senkisé mondott és kívánt s minő például az, hogy készséggel fog meghajlani az iskolai ügyben jövőre hozandó intézkedéseknek. Alább a szövegezést egész terjedelmében közléteszszük. A bizottság még többet is végezett. Egy

indítványt tett nevezetesen, melylyel két dolgot szándékozott elérni. Az egyik az, hogy a majdan megtartandó nyílt üléseken, lehetetlenné igyekezzék tenni a kisebbség által netalán megkezdendő általános vitát; a másik, hogy az iskolai ügy rendezése nemcsak most, hanem jövőre is kivétessek a zsinat kezéből s teljhatalmu intézővé e tekintetben a konvent tétessék. Nem bocsátkozhatunk ez alkalommal ez irányzat horderejének feltüntetésébe. Annak eljöhét majdan az ideje. Most közöljük egyszerűen magát az indítványt. Elmélkedjenek felette olvasóink.

A zsinati értekezlet által kinevezett bizottság szövegezése.

3. §. A reformált egyház alsó- és felső-iskolái, mint a vallás szabad gyakorlásának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények s az egyház önfentartásának eszközei, az 1790/91. XXVI. t. cikknek, mint alaptörvénynek értelmében — az alkotmányos úton létrejött hazai törvények intézkedései épségben tartásával — mindenestől az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak.

4. §. Mindenféle egyházi és iskolai belügyeket a fennálló egyházi törvények és rendszabályok szerint, a jelen egyházi törvényben megállapított fokozatos képviselő-testületek, kormányzó hatóságok és bíróságok, ugyancsak a törvényesen választott egyházi tisztviselők intéznek, épen maradván Ő Felségének a királynak, az ország törvényeiben meghatározott legfőbb felügyeleti joga (jus supremae inspectionis).

Amennyiben azonban, a fentebb megjelölt egyházi testületek, saját hatáskörükben hozott rendszabályukat s ítélleteiket, önhatóságilag nem fogadosithatnák, miután az egyház önkormányzati joga, intézményei és törvényei, az állam oltalma alatt állanak, azok végrehajtása végett jogositva vannak, a jelen egyházi törvényben kijelölt esetekben, az állam közigazgatási hatóságainak segélyét s eljárását igénybevenni (jus advocatiae).

7. §. Az egyházi törvényhozás jogát, az országos egyházi törvényes zsinat gyakorolja s a zsinat által alkotott és Ő Felsége által megerősített egyházi törvényeket, csak törvényes zsinat magyarázhatja, módosíthatja vagy törölheti el.

134. §. A megválasztott püspök az egyházkerületi közgyűlés által erősített meg, hivatalába az esperesi kar által ünnepélyesen igttattatik be és eskettetik fel.

Fentartatván ő felségének az erdélyi fejedelmektől örökölt azon joga, hogy az erdélyi egyházkerület püspöke megválasztása után ezen állásában ő felsége által erősített meg és a hűségesküt letenni tartozik.

16. §. második kikezdés: változatlanul marad.

Egyházi hivatalok viselése alúl azonban az egyes egyháztagok, az illető egyházi hatóságok által elfogadható okok mellett — felmentetnek. Ilyen okok: előhaladott életkor, idült betegség, katonai és oly mérvű polgári közszolgálat, hogy az illető az egyházi teendők végzésében akadályozva van és a vagyontalan szegénység.

400. §. A fegyelmi vétség büntetése, a vétség fokozatához képest:

- a) intés,
- b) feddés,

c) pénzbírság a körülményekhez képest, mely azonban 10 frton túl nem terjedhet;

d) hivataltól, szolgálattól vagy választói jogtól megfosztás. Ez esetben a világi hatóság segélye is igénybe vehető, de a többi esetekben a végrehajtásnál a polgári hatóság segélyt nem nyújt.

51. §. h) pontja a leíratban hibásan b) pont:

Az egyházkerületi közgyűlés felügyel az egyház autonómikus jogaira, intézkedik a kormányrendeletek végrehajtásáról, amennyiben azoknak végrehajtása jogkörébe tartozik s azok egyházunk önkormányzati jogaival megegyeznek, ellenkező esetben indokolt felíratot intéz a kormányhoz; kellő felvilágosításokkal szolgál a kormányhatóságoknak, valahányszor szükségét látja, felíratot intéz az államkormányhoz és országgyűléshez; átír a testvéregyházkerületekhez; fölhívja figyelemre és közreműködésre — főleg oly ügyekben, melyek a magyar ref. egyházat egyetemesen illetik, annak békekötések és országos törvényekben biztosított jogait érintik vagy épen csorbitanak — a testvéregyházkerületeken kívül az egyetemes konventet és magát az országos zsinatot.

117. §. A lelkipásztorok az egyházi és vallásos ügyekben egyedül saját egyházi hatóságuktól függnék s e tekintetben azok egyházilag törvényszerű intézkedéseinek és felhívásainak készséggel engedelmeskedni, határozataikat és végzéseiket pontosan teljesíteni kötelesek; az államkormány azon rendeleteit, melyek az országos törvények végrehajtására vonatkoznak s velők saját egyházi hatóságaik útján közöltetnek, végrehajtani; azon megkereséseket, melyeket a bíróságok és politikai hatóságok az igazságszolgáltatás és a közigazgatás érdekében hozzájuk közvetlen intéznek, szintén teljesíteni tartoznak.

136. §. változatlanul.

87. §. A zsinat jog- és hatáskörébe tartozik:

1. az egyházi törvényhozás;

i) pont: A közoktatás ügyének, a legalsó foktól a legfelsőbbig, egyházunknak törvényekben biztosított önkormányzatának és a tanítás szabadságának alapján, mind az 5 egyházkerületre vonatkozólag rendezése az országos törvények korlátai között aképen, hogy egyfelől az egyházkerületek s iskolafentartó testületek önkormányzati hatósága tiszteletben tartassék, — de másfelől tanintézeteknek és az egyes tanfolyamoknak oly szervezete és berendezése állapíttassék meg, mely ifjainknak a kor szükségai és hivatásuknak megfelelő alapos kiképzését biztosítja. Az iskolaügyet a zsinat erről szóló egyházi törvénnyel rendezi.

174. §. A 16. §-ban foglalt jogok és köteleességeken kívül, minden egyháztagnak kötelessége, a szentírás tanítása szerint inteni azokat, akik rendetlenül járnak 1. Tess. 5, 14; inteni mint attyokfiát 2. Tess. 3, 15; felépíteni alázatosságnak lelkével Gal. 6, 1.

231. §. Az egyházgondnok számadásait első fokon a presbyterium vizsgálja vagy vizsgáltatja meg saját bizottsága által és azokra a maga észrevételeit, helyesítő vagy elmarasztaló határozatát rájuk vezetteti; a számadás eredményét nagyobb községekben az egyház közönségének a szokott módon tudomására hozza és a számadást az espe-

reshez, hitelesítő okmányaival együtt, ki azt tüzetes felülvizsgálás végett az egyházmegyei számvevőszékhez átteszi, mely azt a fennálló szabályok értelmében véglegesen megvizsgálván, felettte ítéletet hoz és abban a számadó gondnokot felmenti vagy elmarasztalja.

Uj §. Az illetékes egyházi hatóságok által kivetett mindennemű egyházi és iskolai adók, valamint az egyházi tisztviselők és szolgák megállapított fizetései és járandóságai, egyházi és iskolai célokra az egyházi felsőbb hatóságok engedélyével felvett és az egyházfentartó tagokra kivetett évi járadéki tartozások, építkezések ügyében történt kivetések, a 443-ik §. értelmében kiszabott fegyelmi eljárási költségek, egyházi magtárak, országos közalap érdekében való kötelezettségek irányában, a fizetésben vagy a szolgálmanyok teljesítésében késlekedőktől való behajtására a polgári közigazgatási hatóságoktól segély kérhető; nemkülönben az egyházi hatóságok jogintézkedései elleni ellenszegülés esetében is; és pedig első ízben a helyi presbyterium által a községi előljáróságoktól, második ízben az egyházmegyei, illetőleg az esperes által a vármegyei közigazgatási hatóságtól, mely a kért segélyt megadni köteles.

233. §. A — §-ban elsorolt fizetési kötelezettségek kivétele ellen, a fizetésköteles egyháztag ha azt a törvényes gyakorlattól, szabálytól, díjlevéltől eltérőnek és így magára nézve sérelmesnek tartja, jogosítva van a kivétel megváltoztatásáért a presbyteriumhoz; s ha annak határozatában meg nem nyugodnék, az espereshez, illetőleg az egyházmegyei hatósághoz folyamodni; akik a kivételt a törvények értelmében megvizsgálják, helybenhagyják vagy módosítják. Ha valamelyik egyháztag a rá rótt fizetést még ez esetben sem teljesitené, avagy ha egyházi tartozását anélkül, hogy a felfolyamodással élni kívánna, konokul megtagadná s meg nem fizetné: ez esetben a presbyterium kötelessége, hogy a fizetést hanyagló vagy ellenszegülő tartozásainak, a polgári hatóság segélyével leendő behajtása végett, az esperesi hivatalt megkeresse.

399. §. Az ügyek, melyekben az egyházközségi bíróság ítél — a lelkipásztorok, az egyházközségi főgondnokok, segédlelkész, tanító és énekvezér fegyelmi ügyeinek kivételével — az egyházközség hivatalnokai, presbyterek, egyháztagok és szolgák fegyelmi ügyei.

418. §. A fegyelmi eseteken kívül eső, akár törvényszéki, akár közigazgatási úton eddig gyakorolt egyházi bírósági eljárásnak érintetlenül hagyásával, a tisztán fegyelmi ügyekben, az egyházi bíróságok az alábbi §-okban megállapított szabályok szerint járnak el.

429. §. Ha a vizsgálat elrendelése iránti határozat jogerőre emelkedett, a vizsgáló küldöttség a fegyelmi eset tényálladékának kiderítése céljából, kihallgatja a vádlottat, a panaszost, valamint azokat, kikre az érdekelt felek a vádlevélben és nyilatkozatban vagy a vizsgálat rendén hivatkoztak. A vizsgálatnál a tanuknak előállításáról panaszoló és panaszlott önmagok tartoznak gondoskodni.

435. §. A felek által felhívott, a vizsgáló bizottság által kihallgattatni szükségesnek talált és az elnök által tárgyalásra beidézett tanuk, a tárgyaláson megjelenni, valamást tenni, s amennyiben a vizsgáló biztosok előtt esküt

nem tettek, kivett vallomásukra megesküdni tartoznak; akik meg nem jelenének és esküt tenni vonakodnának, azok a polgári hatóságnak jelentetnek be, hogy azáltal hallgattassanak ki és eskettessenek meg.

444. §. Az ítélet jogerőre emelkedése esetében, a bíróság elnöksége az ítélet végrehajtásáról intézkedik, s a pénzbírság behajtását vagy az elmozdítást a 400. §. értelmében az illető polgári és egyházi közegek által eszközölteti.

460. §. Megszűnik azonban a felfüggesztés hatálya s a felfüggesztett előbbi hivatalába visszahelyeztetik:

a) ha vádlott a büntető bíróság jogérvényes ítélete által büntelenné nyilvánított és egyszersmind a fegyelmi bíróság is a fegyelmi eljárást megszüntette.

107. §. A lelkipásztornak azonkívül, hogy mint az egyház közvetlen tulajdonát képező iskolákra felügyeletet gyakorló iskolaszéknek elnöke, a felügyeletben az egyházi törvény értelmében részt vesz: kötelessége az úrasztalához készülő növendékeket előkészíteni s a confirmációt egész ünnepélyességgel végezni.

Tizenegyedik fejezet. A tanárokról.

162. §. A tanárok feddhetlen erkölcsűek legyenek, szaktudományaikban a tudomány fejlődésével folyton előhaladjanak.

Hivatalukba a rendes tanárok a fentartó testület által élethosszig választatnak; s ha a középiskolát — melyhez választattak — egyes egyházközség, pártfogóság vagy egyházmegye tartja fenn: az egyházkerület által erősítettnek meg. A tanárok csupán erkölcsi kihágás, súlyos kötelességmulasztás vagy büntény miatt mozdíthatók el.

Büntény esetén a polgári bíróság ítélete bevárandó, de már a vizsgálat megindítása után hivatalától felfüggeszthető az illető egyén.

Az elmozdító ítéletek mindig felebbezendők.

Ideiglenes, helyettes vagy segédtanárokként csak ideiglenesen és meghatározott időre (rendszerint legfőleg két évre) alkalmazhatók.

163. §. Hivatalukba kötelesek lelkiismeretes pontossággal eljárni, a megszabott tanórákat pontosan megtartani, az iskolai hatóságok által megállapított tanterv, tan- és vezérkönyvek útmutatása nyomán tanítani, tanítványaikkal szeliden bánni, őket a tanítási órákon kívül is atyailag gondozni; szóval az iskolai rendtartás szabályaihoz mindenben alkalmazkodni.

164. §. A tanároknak arra kell törekedniök, hogy az általuk előadott tantárgyakat növendékeikkel megkedveltesék s így azokban az előmenetelt biztosítsák.

165. §. Az oly tanárok fegyelmi ügyeiben, kik egyházközség, pártfogóság vagy egyházmegye által fentartott intézetekben működnek: első fokon az egyházmegye, második fokon az egyházkerület és legfelül az egyetemes konventi bíróság ítél.

Ezen tanintézetek közül, melyek az eddigi gyakorlat szerint, jelenleg közvetlenül az egyházkerület hatósága alatt állanak, azokban működő tanárok fegyelmi ügyeiben, továbbra is első fokon az egyházkerületi, második fokon az egyetemes konventi bíróság ítél.

Az egyházkerület által fentartott középiskolák tanárai

felett az egyházkerületi, azután az egyetemes konventi bíróság ítél.

Tizenketedik fejezet. A tanítókról.

166. §. A tanítói pályára lépő egyének szelid, feddhetlen erkölcsi életűek legyenek. Tudományos készségük igazolása végett, meghatározott vizsgáknak vettetnek alá.

167. §. Hivatalukban kötelesek kellő szorgalmat és buzgóságot tanusítani, növendékeikkel szeliden s a nevelés tan elvei szerint bánni; őket az egyházi felsőbb hatóságok által megszabott népiskolai tanterv, tan- és vezérkönyvek útmutatásai szerint oktatni. Kötelesek a népiskolai hatóságok rendeleteinek mindenben engedelmeskedni.

Új §. Az egyházközségek által fentartott kisdiedővodák és népiskolák fölött álló hatóságok: első fokon a presbyterium s az általa választott iskolaszék; második fokon az egyházmegye; harmad fokon az egyházkerület és legfelül az egyetemes konvent.

168. §. Amennyiben az egyházkerületek igen sok egyházában a tanítói hivatal az énekvezérséggel van összekötve, az énekvezérekről szóló 169—171. §§-ok a tanítókra nézve is mindenben kötelezők.

Debrecen, 1882. szept. 12. *Gróf Lónyai Menyhért*, bizottsági elnök. *Tóth Sámuel*, bizottsági jegyző.

Indítvány. Javaslatba hozza a bizottság, hogy a legfelsőbb leíratra vonatkozólag egy önálló jegyzőkönyvi számban mondja ki a zsinat határozatilag:

Sajnálattal veszi tudomásul a magyarországi ref. egyház országos zsinata, hogy Ő felsége kormánya, ez időszert nem ajánlhatja legfelsőbb megerősítésre az e célból fölterjesztett zsinati munkálatok tanügyi részét s bár legtávolabbról sem fogadhatja el a leirat azon felfogását, mintha az egyház és iskola ügye, ref. egyházunkban elválasztható volna egymástól, mely felfogás mind történelmi hagyományainkkal, mind a jelen helyzettel, mind országos törvényeinkkel s jelesül az 179%. 26. teikkal éles ellentétben van; mindazáltal tekintettel azon körülményekre, melyek sürgősen követelik ref. egyházunk organikus egységének, abban a jó rendnek, biztos és határozott célok szerinti együttműködhetésnek törvényekben kötelező megállapítását; és miután ily törvények hiánya ref. egyházunk egyetemére eddig is nagy veszteséggel járt s azok létrehozatalával és életbeléptetésével késlekedés, több magasztos cél megvalósítását veszélyeztetné és tehetné kockára; de meg a nemzetközi szerződések erejével bíró békekötések s ezeket becikkelyező országos törvények, a magyarországi mindkét evangélikusoknak iskolaügyben a teljes, tökéletes autonómiát minden tekintetben biztosítván, ezen törvényekben gyökeredző s megingatlan jogával élve az egyház, az iskolaügyre nézve belkörüleg, függetlenül intézkedhetik: tehát hajlandó az országos zsinat az iskolai törvényeket fel nem terjeszteni, hogy a legszorosabb értelemben való egyházalkotmányi törvények a legfelsőbb királyi szentesítéssel elláttatván, azok alapján egyházi életünk mezején az összhangzó rendszeres működés, egyházunk boldogítására mielőbb megkezdhető legyen; az iskolaügyi munkálatot pedig a ref. egyházunkban fennálló összes alsóbb és felsőbb iskolák mindennemű szellemi és anyagi ügyeire felügyelő hatóság-

hoz, az egyetemes konventhez teszi át, hogy mint egyházunk törvényes jogainak különben is őre és védelmezője, a szükséges intézkedéseket összes tanügyünk összhangzatos fejlődése érdekében tegye meg. — Debrecen, 1882. szept. 12. *Gr. Lónyay Menyhért*, bizottsági elnök. *Tóth Sámuel*, bizottsági jegyző.

Beadatván ezen munkálatok, szeptember 13-án általános értekezlet tartatott. Itt mindenekelőtt az elnökség indítványozta, hogy a *Gusztáv Adolf* együletet, ötvenéves fennállásának, épen mai napon tartott emlékünnepe alkalmából, táviratilag üdvözlje a zsinat. Ez indítvány közheylesléssel fogadtatott. Ezután mindenekelőtt a fentebb közlött indítvány olvastatott fel. Ami megtörténvén, épen a szándékolt törekvések meggátlása, vagy legalább ellensúlyozása céljából, *Hegedüs László* és *Vállyi János* egy ellenjavaslatot terjesztettek be. Hozzászólottak a tárgyhöz: ellenzőleg *Beöthy Zs.*, *Lónyay M.* Pártolólág *Kiss Albert*, *Kovács Albert*, *Lükő Géza*. Ez utóbbi erőteljes fellépésére aztán elhatározta az értekezlet, hogy a beadott határozati javaslat kinyomattatik s együtt fog tárgyalatni a *Lónyay* aláírásával beadott indítvánnyal. Majd felolvastatott az egyes pontozatokra vonatkozó bizottsági munkálat, s megint az ellenzék határozott föllépése után, mely kikelt a már kivárhatlan időig tartó zártkörű értekezletek ellen, elhatároztatott, hogy ez a munkálat is a szeptember 13-án délelőtti 10 órakor megtartandó nyilvános gyűlésen fog tárgyalatni. *Hegedüs L.* és *Vállyi J.* határozati javaslata a következő:

Tekintettel arra, hogyha a leirat követelményei folytán, a már megerősítés végett felterjesztett alkotmányservezeti zsinati munkálatokból az iskolákról szóló egész második főrész a betérjesztett határozati javaslat szerint elkülönítettén, levétetik és megerősítés végett újjabban is fel nem terjesztetik: ezen tény által iskoláinknak az egyház testével való szoros és elválaszthatlan egybefüggése könnyen kérdésessé válhatik, mintha azok mégis elválaszthatók volnának és így az államhatalomnak némi indok szolgáltatnék, hogy az egyház és iskoláink közt létező kapcsolatokat hátrányunkra mindinkább tágtísa. Sőt már maga az általános zsinati határozatok 3-ik §-a is erre célzólag akkép módosítatik, hogy azáltal iskoláink még a jövőben is alkotandó törvények előre nem látható korlátozásainak is kitétetnek;

tekintettel arra, hogy a leirat és ennek folytán célba vett módosítások szerint egyházi hatóságaink s bíróságaink határozatai és ítéletei is a „*jus advocatiae*”-nél fogva azt megillető pártoltatásban és végrehajtási segélyben sem részesítettnek, sőt a még eddig gyakorlatban volt támogatásnak is több részbeni megvonásával, pertárgyaiúl, a polgári bíróság felülvizsgálata s ítélete alá bocsátatnak;

végre tekintettel arra, hogy egyházi hatóságainknak, különösen lelkészeinknek, a felsőbb rendeletek végrehajtására köteleztetések is, a bizonytalanságig kiszélesbítették; mely a közelmúlt tanulsága szerint is könnyen veszélyesebbé válhatik, megerősített törvényeink is ellenünk magyaráztathatván: mondja ki a zsinat határozatilag, hogy: a benyújtott, szönyegen levő határozati javaslat mellőzésével, az általa mélyen beható higgadt megfontolással alkotott és megerősítés végett ő Felsőgéhez felterjesztett alkotmányserve-

zeti törvényeket minden lényeges változtatás nélkül fentartja és azokat megerősítés végett, indokolt felírásával ő Felsőgéhez ismételtén felterjeszti. A leíratra adandó felíratil választ elkészítése és annak mielőbb a zsinat elé leendő betérjesztése végett pedig tizenegy tagból álló bizottságot küld ki.

IV.

Szeptember 14.

Kimondatván az elnökség által az, hogy a második s egyszersmind az ügyek lefolyása, sőt a zsinat egész eredménye felett döntőleg határozó nyilvános gyűlés szeptember 14-én fog megtartatni; míg ez az idő elérkezett, izgalmas, kínos egy napot töltöttek el a zsinati képviselők, sőt mások is, kik az ügy kimenetele iránt érdeklődést tanusítottak. Minden körben, minden helyen, az ezen napi események képét igyekeztek a jelekből összeállítani . . . Az erősen mozgó falevelek rázkódásából, a fel-fel kavargó fellegek komor voltából, következtek a vihar erejére, melynek megérkeztétől már csak órák választottak el. Bizalmas, de igen komoly természetű értekezletek tartattak több irányban. Az ellenzék tagjai majdnem az egész napot munkával töltötték el, az idő rövidsége miatt megfeszített erővel dolgozván, a felíratil javaslat elkészítésével, mely 13-án estére már teljesen el is készült s a párt hívei másnap reggel írták alá. A tiszántúliak is tanácskoztak *Révész B.* püspök elnöksége alatt s úgy hallottuk, hogy nem egy szenvedélyes kifakadásnak és nagyon erős kapacitációnak voltak tanui a jelenlevők. Alkalmasint rosztul esett az illetőknek, hogy a tiszántúli küldöttek közül több igen tekintélyes egyén erősen állott lábán s az ellenzékhez csatlakozott. Érdekesekek és a kíváncsiságot csiklandoztatók valának azok a hírek is, melyek ezen időközben szárnyra keltek . . . Mondották, hogy a nagy értekezlet által kinevezett bizottságban egy tag csak ritkán vagy talán nem is volt soha jelen s fontos küldetésben járt Budapesten. Ezzel összefüggésben híre járt, azt hisszük megint inkább csak a háborgó kedélyek megnyugtátása végett, hogy a minisztérium, minden kíváncsától eláll, melyet a leíratban kifejezett, ha bele nyugszik a zsinat, hogy az iskolai ügyi rész, mint kívánva van, levétessék.

Ily körülmények között nyílt meg aztán szeptember 14-én délelőtti 10 $\frac{1}{2}$ órakor a második nyilvános gyűlés b. Vay Miklós és Nagy Péter elnöksége alatt. Jegyzők *Ritoók Zs.* és *Mitrovics Gyula* valának. A gyűlésterem karzatán szép számú közönség jelent meg s kíváncsian várta a történendőket. Az első gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítése után, az elnökség indítványára, a zsinat jegyzőkönyvileg örököltette meg a múlt zsinat óta elhalt képviselők emlékeztét, névszerint a következőket: *Tóth F.*, *Szeles József*, segédgondnokok, *Pápay I.* esperes és *Szegedi S.* tanár. Ezután bejelentettek az időközben érkezett képviselők, kikkel együtt a zsinaton megjelent képviselők száma e napon 103. Ezzel összeköttetésben *Vállyi János* különösnek és helytelennek találja azt, hogy míg másunnan behivattak a pót-képviselők, addig az ő helyének betöltése iránt nem tétetett intézkedés akkor, mikor ő gróf *Dégenfeld I.* főgondnok helyettesítésére kéretett fel. Felszólalására az volt a válasz, hogy ez az illető szuperintendens mulasztása. Majd

Gróf Lónyay Menyhért, mint bizottsági elnök bemutatta azokat a dolgozatokat, melyeket főleg már közlöttünk. Nyomban ezután Hegedűs és Vállyi is beadták határozati javaslatukat s úgy a Lónyay által beadott indítvány, mint e határozati javaslat, a gyűlésben felolvastatván, megindult az eszmeharc. *Vállyi J.* méltán különösnek tünteti fel azt, hogy Lónyay indítványát, minden parlamenti szokás ellenére, indokolás, egyetlen szó nélkül nyújtja be; Lónyay erre azt válaszolja, hogy ott van az indokolás, magában az indítványban. Majd *Balogh Ferenc* tanár állott fel s hogy lelkesen védjen egy nem menthető ügyet, bizony majd minden szavában elszólta magát s arra az eredményre jutott fejtegetésében, hogy ő azért pártolja Lónyay indítványát, tehát azt, hogy az iskolai ügy levétessék, mert azt haladásnak tekint, hogy ma már nem állunk mereven szemben az állammal; az iskolai ügygyel való ilyen elbánást helyesli, mert ezt hozza magával a tiszta kálvinizmus s ő türelemmel, bizalommal, a várakozás reményeivel bocsátkozik az alkotmányos állam tengerére. *Balogh* után *Lükő G.* tüntette fel a leíratnak ránk nézve való veszélyes voltát. *Szász Domokos* a Lónyay indítványát fogadja el, mert ha a határozati javaslatot fogadná el, minden eddigi munkánk kárba veszne; nem fogadja el a határozati javaslatot, mert az ellenzék, úgy látszik, azt az elvet irta zászlójára, hogy mi magyar ref. egyház még várhatunk, pedig mi nem várhatunk, mert ez a késlekedés manifestációja volna annak, hogy minden nagyobb alkotásra képtelen. Mikor e sorokat, ne hogy elkéssünk lapunk jelen számából, kénytelenek vagyunk bezárni, Hegedűs László kezd beszélni, előre is kijelentvén, hogy ő nem fog oly pathetikus modorban beszélni és képzeleti világban járni, mint *Balogh* és *Szász D.*, hanem nagyon is realis alapon fog mozogni. Beszédéről s a zsinat további ismertetéséről a következő alkalommal.

Kiegészítésül csak még annyit jelen közleményünkhöz, hogy ugyancsak a Lónyai elnöksége alatt működő bizottság, utólagosan egy pótlékot nyújtott be előbbi dolgozatához és a zsinaton lévő tanár-képviselők, délután 5 órakor értekezletet tartanak az országos ref. tanáregylet érdekében.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-borsodi ref. egyházmegye közgyűlése.

A felső-borsodi ref. egyházmegye folyó szeptember hó 5., 6. napjain tartotta meg Edelényben rendes őszi közgyűlését.

Csak az isten őrzött, hogy nem egy leverő hírrel kell kezdeni tudósításomat.

Ugyanis alig hangzott el az istenitiszteletet befejező éneklés után esperesünk buzgó s tanácskozásainkra áldást kérő imája, midőn egyházmegyénk szeretve tisztelt gondnoka, Ragályi György, a gyűlés megnyitásával kapcsolatban, egyszersmind hivataláról való lemondását jelenti be, majdnem negyedszázados szolgálatával indokolván azt.

Aki Ragályi Györgyöt, az ő rokonszenves táblabírói alakját ismeri, aki tudja, hogy egyházi életünk mily köztisztelőtben és szeretetben álló egyéniségévé emelte őt nyílt és egyenes jelleme, önzetlen becsületessége, protestáns ügybuz-

gósága s áldozatkészsége: az némi halvány fogalommal bírhat arról, hogy mily leverő hatással volt egyházmegyénkre ezen váratlan lemondás, — a felhőtlen égből véletlenül lesújtó villám; de teljes mértékben csak az bírja megérteni a gyűlés lehangoltságát, aki őt itthon, saját egyházmegyéjében, — hogy úgy szóljak — saját házi körében ismeri.

Ragályi György nem a nagy szavak, hanem a tett embere. Ismeri a kormánya alatt levő minden egyház belétét, ismeri bajait, segít és pedig röktönösen segít ott, hol szükség van a segítségre. Szóval az ő egyénisége a felső-borsodi egyházmegye házi életével össze van forrva.

Hiában volt a kérelem minden szava: gondnokunk megmaradt elhatározása mellett, elannyira, hogy a gyűlést azonnal el is hagyta.

De ha Ragályi György szívós ember: a felső-borsodi egyházmegye is szívós iránta való szeretete és ragaszkodása kinyilatkoztatásában. Eltávolozta után Fekete József világi tanácsbíró vezetése alatt egy 5 tagú bizottság küldetett ki avégett, hogy őt szándéka megváltoztatására s lemondása visszavételére rábírja.

A bizottság ékesszólásának sikerült meggyőzni őt arról, hogy lemondása a jelen válságos időkben, amidőn a zsinat alkotásai új viszonyokat fognak teremteni egyházi életünkben, amidőn tehát az átmenet nehézségeivel állunk szemben: egyházmegyénkre nagy veszteség; hogy azon osztatlan szeretet és bizalom, melylyel az egyházmegye minden tagja viseltetik iránta erkölcsileg kötelezi őt hivatalos állása visszafoglalására és több, mint egy órai távollét után a küldöttség élén újra megjelent közgyűlésünkben s elnöki székét a közgyűlés leirhatatlan lelkesedése között újra elfoglalta.

Micsoda belső indokok voltak rúgói Ragályi György ezen váratlan elhatározásának: azt nem tudom, s vizsgálni nem akarom; de azt tudom, hogy midőn ezen elhatározás benne megérlelődött, egy körülményt felejtett számításba venni, azt t. i., hogy valamint az egyházmegye belélete össze van forrva az ő egyéniségével: úgy az ő egyénisége is össze van forrva az egyházi élettel, s eltávolozásával nemcsak az egyházmegye „fejének koronája“ esik le, hanem az ő egyéni tevékenysége körében is olyan ür támad, melyet betölteni nem lesz képes.

Mig a küldöttség odajárt: közgyűlésünk folytatta tanácskozmányait.

Mindenekelőtt jegyzők helyettesítették, mert főjegyzőnket betegsége, egyik aljegyzőnket Vladár János radistványi veterán lelkésznek ugyane napra eső temetése tartotta távol.

Ezzel kapcsolatban elrendeltetett az üresedésben levő világi jegyzői állomásnak, az egyházak szavazata útján leendő betöltése. Majd következtek az ujonnan választott lelkészek és tanítók megerősítései. A bán-horváti egyházban lelkészül választatott Csizmadia Jenő, szendrő-ládi lelkész, helyére Almási Lajos, felső-barcikai lelkész. A választások törvényesen eszközöltetvén: megerősítették. A visnyői egyházban — melynek volt jeles tanítója a lipótmezei tébolydában várja elhomályosult szelleme megvilágosodását — Mató János. s.-kazinci 3 éves tanító a nyekéseni egyházban Osváth Bertalan okleveles tanító választatván: megerősítették.

Egyetlen tanítóság van még egyházmegyénkben: a *s.-kazinci*, mely 3 éves tanítóval töltetik be. Egyházmegyénk — a mai változott viszonyok közt — a népnevelés ügyére károsnak, de az országos törvénnyel is ellenkezőnek tartván a tanítói állomás ily ideiglenes betöltését, pár év előtt már ajánlotta a s.-kazinci egyháznak, hogy tanítóságát állandósítsa, azonban eredménytelenül. Minthogy az ajánlás nem használt: most megrendelte, hogy a kazinci egyház köteles 3 év alatt eleget tenni azon kívánalmaknak, amelyekhez köti az egyházkerület a tanítói állomás állandósítását és 3. év múlva rendes állandó tanítót választani.

Egyik világi tanácsbíránk, St. Gy. lakását egyházmegyénkből eltévén, sem gyűléseinkre nem jár, sem kiküldetéseken nem vesz részt, ami gyakran a közügy hátrányára van. E bajon segitendő, egy 7-ik világi tanácsbíró választása indítványoztatott. Ez indítvány azonban elejtetett s határozatba ment, hogy az illető szólíttassék fel, miszerint elvállalt kötelességét teljesítse, ellenben még egyszeri mulasztása lemondásnak fog vétetni.

Nézetem szerint célirányosabb lett volna az előbbeni expediens. Mert, hogy egygyel több tanácsbíránk legyen, mint eddig volt, az kánonba sem ütközik, egyházi életünk hátrányára sem szolgál s akik ismerik a viszonyokat, tudják, hogy az említett tanácsbíró éveken keresztül buzgó hivatalnok volt egyházmegyénknek, s hogy most némi mulasztás terheli, az megváltozott viszonyaiban keresendő. Ha tehát egy kisegítő tanácsbíró választatott volna, irányában az egyházmegye — tekintve eddigi érdemeire — kiméletet gyakorol, míg ily szigorú határozattal, mintegy erkölcsileg kényszeríti a lemondásra.

Jóváhagyta a gyűlés az esperes azon intézkedését, hogy a megüresedett bán-horváti egyházba Doktor Gyula segédlelkészt időtöltőtől berendelte. A szűkölködők egyházkerületi pénztárát illető papi féljövedelem kiszámítása pedig az egyházlátogatásnak tétetett kötelességévé. Egyébiránt pártolól fogja felterjeszteni annakidején, ez egyházkerületre a bán-horváti egyház azon kérelmét, hogy ezen féljövedelem építkezési célokra az egyháznak ajándékoztassék. A folyamodó egyház egy kis segílyt csakugyan megérdemel.

A templomi szék-perek is erősen kísértettek. Két-három szék-kérdés is volt. Még az egyházkerületnek is jut belőle, a d.-horváti szék-perben keletkezett határozat felebbeztetvén. Erősen kezd lábrakapni ezen templomi szék-perekben az a fogalom, hogy a templomi székek a családok tulajdonai. Olyan elv, amely végkövetkezményeiben nagyon messzire vezetne. Jó volna, ha egyházkerületünk, erőszben valami, mindenre kötelező elvi határozatot hozna.

Egy pár kisebb rendű fegyelmi ügy, s egy pár charta-kérdés is elintéztetett.

A charta-kérdés egyébiránt közgyűléseink rendes tárgya. Egy örökösen megjelenő tengeri kigyó. Az egyházbérfizetések a legtöbb egyházban a múlt századbéli chartákon alapulnak. Megváltoztak a viszonyok, de a charta nem változik. Legtöbb helyen rossz és igazságtalan a fizetési kulcs. Olyan egyházunk is van, melyben a hívek az igavonó marhák száma arányában fizetnek.

Az egyházmegyében létező lelkészi kör is megtette

kötelességét. Bemutatott jegyzőkönyvében két fontos indítvány van. Egyik, hogy a lelkészek köteleztessenek egyházaik történetének megírására. Örömmel üdvözljük ezen törekvést. Ideje, hogy a történeti adatok valahára már összegyűjtessenek. Az indítvány elfogadtatott, egy év alatt kötelesek a lelkészek e munkával elkészülni. A másik indítvány a lelkészi iktató-könyv mikénti kezelésére vonatkozik. Az egyöntetűség érdekében általános utasítást kérnek. Felterjesztetni rendeltetett az egyházkerületre.

A tanítótestület is beterjeszté egyetemes értekezlete jegyzőkönyvét. Kiténik belőle, hogy míg szellemileg igyekeznek tanítóink előmenetelüket munkálni: anyagi ügyeiket is rendezik. Gyámtárak tőkéje már felülhaladja a kétezer forintot.

Már fennebb említém, hogy az egyházmegye egyik veterán lelkésze, Vladár János radistyáni pap, épen a gyűlés napján feküdt halva. A 76 évet élt derék lelkész példányképe volt a keresztyéni szeretetnek s prot. egyszerűségnek. Pap volt a szó valódi értelmében. Temetésére szónoknak esperesünk egyik szomszédos papot rendelte, ki azonban ezen megbízást el nem fogadta. E körülmény a közgyűlés egy határozatát eredményezé, melyszerint minden lelkész köteles az esperes ilynemű felszólításának feltétlenül engedelmeskedni s lelkésztársát vagy annak családja tagjait eltemetni; egyedüli mentő okúl az ágyban fekvő betegség fogadtatván el, a határozat ellen vétő 50 frt. bírsággal bünttetetik.

Az ekként megüresedett radistyáni egyházban, a boldogult lelkész mellett választható káplán lévén alkalmazva, az onnan azonnal elrendeltetett.

Tárgyaltattak ezeken kívül több kisebb jelentőségű s leginkább helyi érdekű ügyek, melyeknek részletes felsorolásával azonban nem akarom a t. olvasók már eddig is nagyon igénybevett türelmét továbbra is próbára tenni.

Debreceni Bertalan.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon tisztelt olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, szívesen kérjük, méltóztassék tartozásukat e napokban kiegyenlíteni, hogy így a lap kiadási költségeit mi is fedezhessük.

Trefort-jubileum. Vallás- és közoktatásügyi miniszterünk folyó hó 2-án érte meg miniszterségének 10-ik évfordulóját. Ez alkalommal ő Felsége valóságos belső titkos tanácsosi méltósággal és az első osztályú vaskorona-renddel tüntette ki ő excellenciáját; a tanítók, tanárok, tanfelügyelők s számos más tisztelői pedig küldöttségek által fejezték ki előtte szerenese kívánataikat, leginkább f. hó 4-ik napján. A tanfelügyelők külön egy 400 forint értékű, 73 képpel ellátott albummal is megtisztelték f. hó 14-ikén, amikor a fővárosban mind együtt voltak, hogy hódolatukat személyesen is kifejezzék. Az a 10 év, amely alatt Trefort, annyi miniszterváltás mellett is, folyvást székében ül, kétségtelenül igen nevezetes időszak a hazai közművelődés történetében, s a mai ünnepelni szerető világtól hálátlanság lett volna, ha a nevezetes évfordulóról megfeledkezik. Trefort

bizonyára jóakarátú, szívós jellemű s tenni, alkotni vágyó és határozottan nemzeti irányú miniszter. 10 évi szereplése alatt nekünk protestánsoknak nem egyszer volt ugyan ellene s intézkedései ellen igen alapos kifogásunk; mindamellett is méltányoljuk, tiszteljük több jeles alkotásaiért, s jubileumán őszintén kívánjuk, hogy nagy előde örökségében szerencséskező gazda legyen: ad multos annos!

— **Jelentés.** A *pápai* ref. főiskolában az 1882—83-ik tanév október hó 9-én kezdődik. Ezt előzőleg 2—5-ig a magán-, pót- és javító-vizsgálatok, 6-án a tanítónövendékek képesítő vizsgálata, 7—9-ig pedig a beírások tartatnak.

A főiskolai igazgatóság.

— **Új esperes.** Az alsó-szabolcsi és hajdú-kerületi egyházmegyében, a folyó évben elhalt *Pápai Imre* esperes utódjául *Szeremley József*, tiszadobi lelkész választatott meg, a folyó hó 5-én Hajdú-Böszörményben tartatott egyházmegyei gyűlésen. E hír beküldőjével együtt hosszú életet, erőt, kitartást kívánunk az új hivatalhoz mi is, a munkabíró, kormányra termett jeles férfiúnak.

— **Főiskolánk köréből.** *Buzogány Aron*, miniszteri osztálytanácsos úr, a helybeli államképezde megvizsgálása végett városunkban időzván, f. hó 13-án főiskolánkat is meglátogatta s nagy érdeklődéssel nézte végig ennek tantermeit, muzeumait, ifjúsági kórodáját, tápintézeti étkező helyiségét (épen az ebédlés idején); továbbá könyvtárát, imatermét, a benlakásokat, a főiskolai kertet és tornacsarnokot. Tizenkét évvel ezelőtt járván Sárospatakon, óriási haladást látott főiskolánkban s nagy elismeréssel távozott körünkől. — Az akadémiában az előadások folyó hó 11-én kezdődtek. Beíratott eddigé az akadémiába 45 új tag, a gimnáziumba 134; amott 12-vel, itt 3-mal több, mint tavaly ilyenkor. — Épen most hagyta el a sajtót: „*Bibliai bevezetés.*” Középtanodai használatra. Ujlag átnézett és javított kiadás. Ára füzve 60, füzetlen 53 kr. — A *sárospataki főiskola jog- és államtudományi szakában* az 188²/₃. I. félévi tanrend a következő: *Emödy Dániel*, okleveles ügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. „A magyar magánjog rendszerét,” hetenkint 6 órán. 2. „A polgári peres és perenkívüli eljárást,” hetenkint 5 órán. *Nemes Ferenc*, rendes jogtanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. „A magyar büntetőjogot,” hetenkint 5 órán. 2. „A magyar közigazgatási jogot,” hetenkint 5 órán. *Szánthó Gyula*, jogtudor, rendes jogtanár, előadja: 1. „A római jogot,” hetenkint 8 órán. 2. „A bányajogot,” hetenkint 2 órán. *Ballagi Géza*, jogtudor, rendes jogtanár, előadja: 1. „A bevezetést a jog- és államtudományokba,” hetenkint 2 órán. 2. „A nemzetgazdaságtant,” hetenkint 8 órán. *V. Krüsselyi Bálint*, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. „Az osztrák polgári magánjogot,” hetenkint 6 órán. 2. „Az egyházjogot,” hetenkint 4 órán. *Baczoni Lajos*, államtudományi jogtudor, rendes jogtanár, előadja: 1. „A magyar állam statisztikáját, tekintettel Ausztriára,” hetenkint 6 órán. 2. „Az európai államok statisztikáját,” hetenkint 2 órán. 3. „Az európai tételes nemzetközi jogot (békejog),” heti 2 órán. *Orbán József*, akadémiai rendes tanár, előadja: „A magyar alkotmány- és

jogtörténetet,” hetenkint 7 órán. *Bokor József*, akad. rendes tanár, előadja: „A jogbölcsestszeret,” hetenkint 5 órán. *Kun Zoltán*, orvostudor, főiskolai orvos, előadja: „A törvényszéki orvostant,” hetenkint 2 órán.

— **A gömöri ref. egyházmegye.** Nagy Pál esperes és Ragályi Gyula segédgondnok elnöke alatt, f. hó 5-én Zsipeen tartotta meg őszi közgyűlését. Elsőben is az elnökség számolt az időközben végzett dolgokról, majd az üresedésben lévő világi tanácsbírói hely betöltésére beérkezett szavazatok bontattak fel s a két legtöbb szavazatot nyert férfiúra, u. m. *Hanvay Zoltánra* és *Sárközy Gyulára* új szavazás rendeltetett el. A zsinati képviselőknek feltétlen bizalom szavaztatott ugyan, de a felségi leíráttal szemben elfogalando állásukra nézve, némi irányadásul, a közgyűlés ellenzéki szellemben nyilatkozott. A munkában lévő közös új énekes-könyv ügyében gondosan készített dolgozat olvastatott fel, amely kedvezően fogadtatván, az egyházkerületre felterjesztetni határozatott. Az elnöki ügyes és szakértő vezetés mellett számos egyházi és iskolai ügy gyorsan le tárgyaltatván, a gyűlés — amely reggeli 9 órakor kezdődött — már délután 2 órára végetért s a jelenlévők nagy meglepéssel hagyták el az ősrégi templomot, hogy a fehér asztalnál folytassák a tanácskozást és töprenkedjenek a küszöbön álló zsinat alkotásai s azok következményei felett. A fehér asztal hangulatán is meglátszott a vajúdó idő nyomása.

— **Előfizetési felhívás.** Azon munkára, mit a tavasszal a békés-bánati egyházmegye lelkészi értekezletén felolvastam, s mely a *Hajnal István* orvos úr lelkes felhívására egyhangúlag kinyomatni határozatott, „*A lelkipásztor sikeres működhetése főbb alapfeltételei*” címmel e napokban fogja elhagyni a sajtót; ára 40 kr. — Ugyancsak *Sziroművelő* című munkám is, 4 1/2 ív terjedelemben. Ára csinosan füzve 20 kr. Megrendelhető mindkettő Dr. Csécsy Miklós, ref. lelkipásztor úrnál, mint a vallásos iratokat terjesztő egyesület titkáránál. Mindkettőnek tiszta jövedelme a nevezett egylet javára fordittatik. — N.-Beeskerek.

Szalay József, lelkipásztor.

Apró hírek. A tiszáninneni egyházkerület őszi közgyűlése, papszenteléssel összekötve, Kassán, f. hó 24—25-ik napjain fog megtartatni. A derék kassaiak, élükön a lelkes főgondnokkal, mindent elkövetnek, hogy az egyházkerület küldötteinek Kassán töltendő napjai feledhetetlen ünnepnapok legyenek. — A helybeli állami tanítóképezdében 42 ifjú vétetett fel egyházkerületi jótéteményre. A képezdei növendékek létszáma jelentékenyen növekedett. — *Czékus I.*, evang. szuperintendens külföldre tervezett útjában, Losoncon kiszállván, az ev. egyház ünnepélyesen fogadta s a tiszteletére rendezett két estélyen a város előkelősége és polgársága valláskülönbőség nélkül vett részt s szívből éltette a kitűnő férfiút, többi közt a panszlávok fékezése által szerzett érdemeiért. — *Bartholomaeidesz* kálnói ev. papnak egy 18 éves leánya, az ottani földbirtokos kertjében történt esőlnakázás közben, a földbirtokos hasonlókori leányával vízbe fuladt. *Svehla* főesperes és *Margócsi* losonci lelkész végezték a gyászszertartást. — Sárospatakon még mindig léteznek zsidó zugiskolák. — A tanítók országos tanítói árvaház létesítésén fáradoznak. — A csurgói ref. gimnázium létszáma emelkedőben van; a tervezett VII-ik osztály megnyílik. — A *Bocsor-ünnepély* Pápan okt. 10-én; a *Petőfi* szoborleplezés Budapesten ugyanazon hó 15-én fog megtartatni.

— **A zsinatról.** Lapunk zártakor vesszük e távirati hírt: „Hetven szavazattal harminckettő ellenében, Lónyay indítványa elfogadtatott.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sort többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Hegedűs László beszéde.” (Szept. 14.). „A zsinatról.” „A gömöri egyházm. közgyűlése.” Kovács L. „Vegyes közlem.”

Hegedűs László beszéde.

— Szept. 14. —

Midőn elolvastam azon leiratot, melyet az államkormány, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a felség nevében a zsinathoz intézett, mindekelőtt magamra kellett gondolnom. Beteljesedett, amitől tartottam s aminek mindjárt az előkészítő konventen határozott kifejezést adtam: megnyitottuk az egyház kapuját, hogy azon bejöjjön az államhatalom, mint egyházi törvényhozásunknak egyik factora, erősebb és hatalmasabb mindnyájunknál, de mégis szerencsére nem erősebb a protestáns keresztyén lelkiismereténél. Ezért elleneztem én ez idő szerint a zsinattartást, nem mint ilyet, mert én is a zsinat presbyteri alkotmányelvét vallom s ennek fejlődésén munkálkodtam szerény tehetségem szerint évtizedeken keresztül s ezt védelmeztem a veszély idején. Elleneztem a zsinattartást azon közjogi alapon, mely az 179°/₁. vallásügyi törvényben le van téve, s azon korlátok között, melyeket az egyházi törvényhozások elé állít; mert én a legfőbb felügyeleti hatalomból nem tudom kivonni azt, de mint protestáns keresztyén nem is engedhetem meg azon elvet, hogy a királyi felség épenoly factora lenne egyházi törvényhozásunknak, mint a világi törvényhozásnak.

Elismerem én, hogy az 179°/₁-iki vallásügyi törvény annak idejében az annyit zaklatott ref. egyháznak bizonyos megnyugvást szerzett; de azt is tudom, hogy ezen törvény azon kornak felfogását és jellemét hordja magán. Elismerem azt is, hogy ezen vallásügyi törvény, egyházunk és iskoláinkra nézve bizonyos autonómiát biztosított, de nem biztosította azon teljes önkormányzati jogot, melyet a békekötések s az azokat becikkelyező törvények s az élet megadott még ott is, ahol a nemzeti fejedelmek nemcsak védői, hanem gyámolai és fentartói voltak az iskoláknak; nem biztosította azon autonómiát, melyet az erdélyországi 1790-iki törvény az erdélyi ref. egyháznak teljes épségében meghagyott. Épenazért álmélkodással hallottam, midőn egyik tudós barátom s zsinati képviselőtársam azt mondotta: egyházunk azon tagjai, kik az 179°/₁. XXVI. törvény-cikk alkotásába befolytak, nemcsak jó protestánsok, hanem jó hazafiak is voltak; mert míg egyrésről biztosították egyházunk és iskolánk autonómiáját, másrésről megőrizték az állam és törvényhozás részére úgy a legfőbb felügyelet, miként a közoktatás rendezésének jogát. Ha más valaki mondja ezt, azt mondtam volna: járatlan a történelemben, de ő

igen jól ismeri ezen törvény keletkezésének körülményeit és vájudásait; tudja miképen jött be a törvénybe amaz ismeretes két záradék; azt is jól tudja, hogy épen ez azon vitás tér, amelyen miként a multban, úgy jelenben is oly sokszor állt egymással szemben az államkormány és az egyház; azért vagy elhagyta őt egy pillanatra emlékezete vagy elragadta az öröm.

De azt kérdezhetné valaki: mikor jött volna el a zsinattartásnak alkalmas ideje? — akkor, midőn előbb vagy később, de megalkotta vala az országgyűlés törvényhozása azon vallásügyi törvényt, amelyet mi is többször követeltünk, amely mig egyrésről az állam és egyház, úgy másrésről a vallásfelekezetek közötti jogviszonyt az 1848. XX. törvénycikkben kifejezett jogegyenlőség és méltányosság alapján positiv törvénnyel meghatározta volna. Hogy ezen törvény magasabb álláspontra helyezkednék és a legfőbb felügyelet jogát a kellő mértékre szállítaná alá, szemben az egyház törvényhozásával, arra már eleve zálogul szolgálhat azon vallásügyi törvény, amely már a közelmultban az országgyűlésnek benyújtott.

De ami megtörtént, azt nem lehet többé meg nem történné tenni, s a baj megvan, amit még azoknak is el kell ismerniök, akik bizonyos megnyugvással fogadják a leiratot. Épenazért lehet-e csudálkozni azon, ha én újra felteszem azon kérdést: megnyugvással fogadhatja-e a t. zsinat a leiratnak ezen kijelentését: nem lehet helyeselni azt, hogy az alkotmányozó zsinat a közoktatás ügyét is oly szoros összefüggésbe hozta az egyházi alkotmánynyal és szervezettel, hogy annak lényeges és elmaradhatlan kiegészítő részévé tette, s mindjárt az általános határozatok közt kimondotta, hogy a ref. egyház alsó és felső iskolái... mindenestől az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak, s ezt csak úgy erősíthetné meg, ha beiktattatnak ezen szavak a törvény szövegébe: „a hazai törvények intézkedéseinek épségben tartásával.” Kértem továbbá: talál-e kellő biztosítékot a t. zsinat a leirat azon kijelentésére, hogy a ref. felekezet iskolatartási jogát nem lehet kétségbevonni, mert azt törvények biztosítják, de másrésről a legfőbb felügyeleti hatalom és az iskolaügy rendezésének jogkörét oly mérvben akarja kiterjeszteni, hogy végre is nem marad fenn részünkre más, mint az iskolatartásnak nem joga, hanem terhe és kötelezettsége? Kértem végre: helyesli-e azon álláspontot s magáénak vallja-e most is azon elveket, nézeteket, amelyeket épen legközelebb is a zsinat megbízásából az egyház főgondnokai és püspökei a

kormányhoz és az országgyűléshez benyújtott petitiókban és memorandumokban elfoglaltak és kifejeztek? Ha ama kérdésekre nemmel, ez utóbira igennel kell felelni, aminthogy másképp nem is lehet, kérдем végre: megnyugvással fogadhatja-e a tisztelt zsinat a felíratnak ama követelését, hogy a bemutatott alkotmány szervezeti munkálatból az iskolákról szóló egész második főrészt különítse el, s annak idején, tehát bizonytalan időben külön terjeszse fel?

Ezért nyújtottuk mi be határozati javaslatunkat, szemben a bizottság többségének határozati javaslatával, mert mi nem látjuk magunkat kellőleg biztosítva azáltal, ha — amint a többség felírata akarja — az alkotmányos törvénybe beiktatjuk az 179°/₁-iki alaptörvényt; még kevésbé, ha akár a leírat által követelt ezen szavak: „a hazai törvények intézkedéseinek,” akár amint a bizottsági többség akarja, „az alkotmányos úton létrejött hazai törvények intézkedéseinek épségben tartásával;” mert amint az 179°/₁-iki törvény meggyengítette az előbbeni törvényeket, úgy az országgyűlés jövő *alkotásai is meggyengíthetik* a most alaptörvénynek nevezett 179°/₁-iki törvényt. Mi nem fürkészszük a kormány intencióit; nekünk azokat nem kell a sorok között olvasni; azok nyíltan állanak előttünk, azokat ő maga is világosan kifejezte. Hiszen éppen az 179°/₁-iki törvények ama két ismeretes záradéka az, amely felett a vita foly. A kormány a főfelügyeleti hatalom jogkörét a mi iskoláinkra nézve is azon határig akarja kiterjeszteni, hogy azokban a tankerületi főigazgatók, ha nem oly teljhatalommal is, mint a kormány iskoláiban, de mégis igen határozott kormánybiztosi minőségben időről-időre megjelennek, a törvényjavaslatban kifejezett oly határozott utasítással, amelyről már eleve elmondhatjuk, hogy az sok sajnálatos félreértésnek és összeütközésnek szolgálhat alapul; mi ellenben ma is elegendőnek tartjuk a főfelügyelet gyakorlásának azon törvényes módját és mértékét, amelyet éppen maga a királyi felség 1818-ban inaugurált, midőn leíratában a helytartótanács által tudtára adta a két evangélikus felekezetnek, hogy iskoláikat szabadon rendezhetik és kormányozhatják, csak azt kötötte ki magának, hogy iskoláinkról kimerítő tudósítást küldjünk fel évenként kétszer, a helytartótanács útján. Ez a főfelügyeleti jog gyakorlásának azon jogos módja, amely mind e mai napig életben maradt, s mi, amint magunkra nézve megnyugvást, úgy az államra nézve kellő garanciát látunk azon iskolai hatóságokban, amelyeket éppen ezen zsinati iskolai törvény által akartunk szervezni. Ami a *coordinatio litterariae institutionist* illeti: a kormány nem elégszik meg azzal, hogy a törvényben ki legyen fejezve: mi egyik vagy másik iskolának feladata, melyek azon tantárgyak, melyeket ezen feladat megoldása érdekében szükségképpen minden iskolában tanítani kell, s a cél, amit ezen tantárgyak által el kell érni, valamint az évfolyamok és osztályok száma; hanem a miniszter részére tartja fel azon jogot, hogy ő határozza meg időről-időre az osztályonként tanítandó tárgyak egész terjedelmét és mértékét, ő emelje avagy szállítsa alá azon mértéket, amelyet minden iskolának meg kell ütni, s csak ezen kereten belül készíthet el az egyházi hatóság iskolái részére tanrendszert és tantervet. Mi ellenben a *coordinatio litterariae institutionist* úgy értelmezzük, amint azt úgy 1791-ben, miként 1827-ben kiküldött országos bizottságok értelmezték, amelyeknek feladata volt a köznevelés és oktatás alapelveit meghatározni, s azt

kérdjük: mi marad fel az iskolatartó felekezeti hatóságok számára, ha a miniszter éppen azt tartja fel magának, ami éppen a tantervnek lényegét alkotja? De hát tulajdonképpen mi is az, amit mi megerősíteni kérünk? az csak azon keret, amelyben mi részünkről azokat iktattuk be, amelyek már vagy a közep-tanodákra nézve a miniszter törvényjavaslatába foglaltatnak be; sőt azon teendők, melyeket a legfőbb felügyelet érdekében teljesíteniünk kell, mondhatni, a törvényjavaslatból csaknem szószerint vannak átvéve.

Ismerem, t. zsinat, korunk azon főtörekvését, hogy a nevelés és oktatás ügyét, minden jogával és kötelességével együtt, az állam és annak törvényhozása vegye át, s ez egy nagy elv, melynek megvan a maga jogosultsága, sőt közelebb ezen elv Magyarország speciális viszonyai közt nagyon indokolt lehet; de nem erről van szó. Az állam és törvényhozása még mindig a történeti alapon áll s azon elvet vallja, melyet 1868-ban kimondott, midőn a népoktatás ügyét szervezte, hogy iskolákat nemcsak az államnak, felekezeteknek, hanem társulatoknak, sőt egyeseknek is van joga tartani; azért én, legyek bármi radicalis gondolkozású, mint protestáns, a törvényhozás által elismert alapon kell megítélnem a kormány által benyújtott avagy benyújtandó törvényjavaslatot, mondjanak bár reactionariusnak, mint ezt már megtették. Megengedem azt is, hogy eljő az idő, midőn az iskola az egyház kebeléről leválik, de nem úgy, mint pióca, mely teleszívta magát vérrel az egyház testén, amint azt tisztelt barátom, Dobos János mondá, de amit én úgy veszek, mint az ő humoros elméjének felvillanását; s nem is oly célból, amint szinte ő mondá: hogy az állam és iskola fogtogassák egymást, — dehát, mint mondám, nem erről van ma szó.

Ami engem illet, én abban sem látnék valami nagy veszélyt, ha a zsinati munkálatok általában letétnének, mert én nem tápláltam soha, ma sem táplálom azon vérmes reményt, amelylyel sokan a zsinat elé néztek, s amelynek teljesedését a zsinati törvényektől várják. Kijelentem azt is, hogy én azt óhajtottam s célosnak is csak azt tartottam volna, ha az iskolákra vonatkozó általános határozatok iktattattak volna be az egyházalkotmány szervezetébe, a részletesen kidolgozott szabályzat pedig adatott volna át a megalkotandó konventnek; de a zsinat bölcsesége másképp akarta, sőt általában nagy súlyt fektetett arra, hogy a zsinat által kidolgozott iskolai törvények megerősítenek. Ha valaki megütköznék kijelentésemnek első részében, attól azt kérdem: megakasztotta-e az egyház és iskola fejlődését az, hogy a budai zsinat törvényei nem erősítették meg. Hasonlítsa össze bár ki is az egyháznak akkori állapotát a maival s látni fogja, hogy a consistorialis rendszer miképpen alakult át idővel lassanként presbyteri rendszerre, s az ugynevezett világiak és lelkészek közti rideg feszültség testvéries szép viszonynyá. Avagy hasonlítsa össze az iskolák azon korbeli állapotát a mai állapottal, s látni fogja, hogy ahol akkor 2—3 tanár működött, ma 20—25 tanár működik, ha nem fényes, de mindenesetre tisztességes dotatioval; s ami az iskola benső szellemi fejlődését illeti, a haladás óriási. Mi nem szüntünk meg iskoláinkat reformálni s szegény nélkül állhatunk meg a világ előtt, habár úgy látszik, hogy sokan elfeledték azon nagy szolgálatokat, amelyeket iskoláink századokon keresztül a civilisationak, a nemzetiségnek, a tudományos

mivelődésnek tettek, hanem sárral dobálóznak, sőt még maga a miniszter is nem átalította törvényjavaslatának indokolásában iskoláinkat refugium asinorumnak nevezni. Mi nem állítjuk, hogy iskoláinknak ne volnának hiányai; hiszen a zsinat ezen általa alkotott iskolatörvénynyel is iskoláink reformját és javítását akarta eszközölni, de azt is kénytelenek vagyunk kimondani, hogy azon iskoláknak is, amelyek a tanterületi főigazgatók vezetése alatt állanak van, mit ajtajok előtt seperni. Ezzel összefüggésben bátorkodom egy konkrét példát felhozni: ugyan kérdelem: melyik azon királyilag megerősített egyházi törvény, mely feljogosította a testvér evangélikus felekezetet, hogy szervezetébe iktassa az egyetemes értekezletet (convent), mely megőrizte azon egyháznak egységét s felruházta azon képességgel, hogy egyházának és iskoláinak anyagi és szellemi ügyeit oly bámulatos erővel és sikerrel előmozdítsa. S kérdelem: megakadályozott-e bennünket az egyes egyházkerületeknek mondhatni csaknem abszolút önállósága abban, hogy ne egyesüljünk, ha szükség volt rá, a közös védelemre s a közös munkára. Ki ne tudná, hogy az egyházkerületek által alkotott egyetemes tanügyi bizottmány mily erélylyel és szorgalommal működött ugy általában, miként különösen a népnevelés és népoktatás ügyében, s akkor, midőn még az államkormány és a törvényhozás ezekkel távolról sem foglalkoztak. De amint mondtam, most nem erről van szó, hanem arról, nem látja-e szükségét a t. zsinat, hogy a zsinati törvények ugy annak alkotmányi, miként iskolai része együttesen újra felterjesztessenek a kormányhoz, azon kéressel, hogy azoknak megerősítését eszközölje. Mi ezt kérjük azon határozati javaslatunkban, melyet a bizottság többségének határozati javaslatával szemben beterjesztettünk. Kövessük azon eljárást, amelyre gr. Lónyay Menyhért főgondnok úr mutatott, midőn a régi országgyűlési gyakorlatra hivatkozott. Például a vallás ügyében üzenet üzenetet váltott s csak miután minden kísérletet kimerítettek, akkor tették le az ügyet, Beöthy Ödönnek amaz emlékezetes szavaival: „A leányzó nem halt meg, csak alszik!”

Ajánlom az általunk benyújtott határozati javaslatot elfogadás végett!

A zsinatról.

V.

Szeptember 14–17.

Ott szakítottuk félbe a legutóbbi alkalommal, a zsinatról megkezdett ismertetésünket, midőn az általános vitánál, vagyis tulajdonképen azon kérdésnél: kiszakittassék-e az iskolai ügy a zsinati munkálat szerkezetéből, Hegedűs László állott fel és beszélni kezdett. Hegedűs Lászlót mindig nagy figyelemmel hallgatta és méltán a zsinat, valahányszor csak egyik vagy másik tárgyhöz hozzászólt; de most kétszerezett, feszült érdekeltséggel fordult felé mindenki. Valóban érdekes, tanulságos is az, mikor az ilyen nagyobb, életreható kérdésekben, kiemelkedőbb alakok szállnak a síkra; érdekes: az arcokból olvasni ki, egy kis lélektani tanulmánnyal, a reménykedést, melyet kötnék az ilyen vezérszónok beszédéhez *elvtársai* és a nagy kérdőjelt, a fürkésző nyugtalanságot az *ellenpártiak*, s a durcás mozgolódást, ezen utóbbiak közül, azok részéről, kiknek nem lesz

most alkalmuk erőteljes, néha feltűnő gépiességre valló hangon ismételtetniök; „*úgy van!*“ „*helyes!*“ „*igaz!*“ „*éljen!*“

Mikor Hegedűs megszólalt, még mindig érces, csengő hangjával, síri csend uralkodott a tanásteremben. A főgondnoki és püspöki asztal mellett ülők, a többség zöme, ott a tanásterem északi karzata alatt s a szőlőtől jobb kézre, valamennyien arccal fordultak a szóló felé; akik pedig a tanásterem bejáratánál jobbra ültek (ez volt a teremben a legkényelmetlenebb hely, mert a beszédet itt alig lehetett hallani), kíváncsian állottak fel és nyomultak előre, hogy mitse veszítsenek el a szónok által mondottakból.

Hegedűs László beszédét, lapunk mai számának élén egész terjedelmében közöljük olvasóinkkal; gondolkodjanak afelett és ítéljék meg maguk tartalmát; különösebben abból a szempontból, hogy lehetett-e arra a többségnek döntő, érveken nyugvó cáfolatot adnia?

S bizony nem is adott! Szónokai, névszerint *Lengyel Imre, Ujfalussy Miklós, Dobos János*, ki iparkodott igazolni magát vasárnapi beszédeért, s kérte, hogy engedje meg neki, mint gyermeknek a zsinat, hogy felkaphasson a zsinat *fapapirpájára*; továbbá *György Endre, Ballagi Mór*, ismételték, kibővítették, az ál-páthosz hangján elmondották azt, mit a hosszantartó zárt tanácskozások alatt bémértékben volt alkalmunk hallani. Három főérvök volt most is, melylyel a párhíveket megnyerni igyekeztek; de amelyet az ellenzék előtt be nem bizonyítottak; az egyik az, hogy a dologból nem kell politikai pártkérdést csinálni; a másik az, hogy veszély emiatt semmi szín alatt sem fenyeget, s csodálkoznak azon, hogy némelyek a kormánnyal szemben aggságoskodnak és olyan bizalmatlanok, s végre ne adjuk ki kezünk közül azt a jót, melyet megnyerhetünk. Ezen javak közt, mindig első helyen szerepelt a *domesztika*, melyről más is, de különösen Lónyay mindig úgy beszélt, mintha már meglenne, százazrekből állana az; sőt élénken rajzolta azt a boldogságot — s ilyenkor mindig az előtte ülő lelkészekre mutatott s azok rámondták: „*igaz!*“ „*úgy van!*“ — amely már a közel jövőben osztályrészünk lesz, a mostani nyomor és kínlás után. Elmondták, hogy a terjedelmes királyi leírat semmi jogesorbitással nem fenyeget; az iskolai ügy ne a zsinat, hanem a létrejövendő konvent útján szabályoztassék; ha változatlanul felküldjük a határozatot, nem lesz törvényünk; csak ha a középtanodai törvényjavaslat elkészül, lehet szólni ref. iskolákról; az ő indítványuk sokkal határozottabban mondja, mint az ellenzékieké, hogy egyház és iskola egymástól elválhatnak. Az oppositio a zsinat egész működése ellen irányul. Feltéve, de meg nem engedve, hogy a kormány ellensége egyházunknak, akkor meg kell most ragadni az alkalmat, hogy szentesíttessenek azok a határozatok, amelyeket kivíni lehet sat. Ezekre, az ellenzék szónokai, s közöttük *Makkay Dániel, Kiss Albert, Béki S., Csider K., Fejes István*, elmondották, hogy a ref. egyház mindenütt ott volt eddig a kormánnyal, ahol veszély volt; méltán megvárhatta tehát attól, hogy épen a jórend és közérköcsiség s miveltség érdekében is hozott törvényeket megerősítette volna. Nekünk statisztikai adatokkal lehet kimutatni, hogy a katolikusok túlsúlylal bírnak a képviselő-házban, az egyetemen, tudós-társaságban

sat. Ez az a tábor, mely ellen küzdenünk kell, azokkal az iskolákkal, melyeket most némelyek oly könnyen odadobnak az állam karjai és annak hatalma alá; az 179°/₁-iki 26. t. c. jogállást biztosít az egyháznak, s ha most nem terjesztetik fel a közoktatási törvény, ez a jog kisiklik a ref. egyház kezéből. Így és ilyen téren folyt a küzdelem szept. 14-én, a délelőtti és délutáni, egész késő órákig tartó gyűlésekben. A többség, mikor már látta túlnyomó számbeli voltát, elkezdett nyugtalanzkodni, szenvedélyeskedni és mint rendesen történni szokott, zsarnokoskodni. Mikor az ellenzéknek egyik kiválóbb szónoka felállott, megint közel ott Lónyayhoz, az első székben, elkezdte kiabálni: „eláll!” „szavazzunk!”... az egész sor számára ezzel ki volt adva a jel, utánmondta tehát hatalmas hangon. Természetesen az ellenzéki szónok kerekén kijelentette, hogy ily felkiáltásokkal nem lehet az ügyet siettetni, s elmondta szép beszédét; a többség pedig azzal ítélte maga felett s árulta el méltánytalanságát, hogy még, az elébb már leültetni szándékolt ellenzéki szónok után, türelemmel hallgatott ki *négy* szónokot; pedig azok fűlsértő hangon, akadémiai elmélkedés alakjában tartott, órákig kínuló beszédek valának ám; de hát jegyezzük meg jól — *a többség mellett tartattak*. Ily jelenetek után valóban nagymérvű bátorság volt az *Kovács Alberttől*, hogy még ezen gyűlésen, mint utolsó szónok jelentkezni is merészkedett; annyiival is inkább, mert előre kijelenté, hogy a szóban forgó kérdésben, egészen külön álláspontot foglal el, s egy szépen átgondolt és jól is elmondott beszédben, élénken színezték ki azt, hogy a leírat legsarkalatosabb jogaink feladását s készséges engedelmisséget kíván ugyan, de üres marokkal jön a reform. egyház elé s a kívánt áldozatokért mitsem hajlandó adni, s rámutatván arra, hogy a zsinat milyen nagy hibát követett el akkor, mikor a leírat egészét átható szellemnek bírálatát és boncolását mesterségesen kerülgette: egy külön indítványt terjesztett elő, oly irányban, hogy csakis az erdélyi egyházkerülettel való unióra, továbbá a konvent beillesztésére és a közalapra vonatkozó törvények terjesztessenek fel királyi jóváhagyás végett; a többi valamennyi rész pedig adassék át a konventnek, azzal az utasítással, hogy az intézkedjék a maga kebelében oly módon, hogy azok, mint egyházkerületi rendszabályok lépjenek majdan életbe. Mondanunk is alig kell, hogy külön indítványa alig részesült oly méltányos fogadtatásban, melyet az ügy komolyságától és a vélemény szabad nyilvánításától várnunk lehetett volna.... A kárhoztatásra, sőt illetlen gúnyos kicsinylésre elég bűne volt az, hogy *önálló véleményt mert nyilvánítani*.

Igy végződött a szeptember 14-iki gyűlés a késő esteli órákban. Másnapra már csak a külön indítványt és határozati javaslatot benyújtóknak zárbeszédei és a szavazás maradtak fel. A kisebbség tagjai, a megtett kötelesség megnyugtató érzetével, a többség a bizonyos diadal mámorának előre átélte élvezetével távoztak el a tanácssteremből s közülök azok, kik elfogulatlanabbak vallának, mikor megszabadulva érezték magukat a párt nyomasztó szellemétől, elismeréssel vallották be, hogy az ellenzék viadala egyike vala a legszebb parlamenti vitáknak, s reformált egyházunk tanácstermében ritkán nyilatkozott a meggyőződés és protestáns

elvhűség ily szívós kitartással s ennyi összetartó következetességgel.

Egybegyűlvén a zsinat tagjai szept. 15-én, délelőtt kevéssel 10 óra után, mindenki nyugtalansággal várta a néhány percet, mely a szavazás eredményétől választott el. A rövid jegyzőkönyv hitelesítése, *Farkas Antal*, pót-képviselőnek időközben történt behívása és igazolása, mind nyugtalan zajongás közt történhetett meg. Lónyay Menyhért, az indítvány beadója, már régen felállott, meg is kezdte vagy kétszer zárbeszédét, még folyvást kellemetlen zaj uralkodott a teremben, még folyvást igyekeztek a tagok, hogy kiki elfoglalja szokott helyét. Elvégre harmadszor is előlről kelle kezdenie, hogy semmi elveszteszen szavaiból. Olyan nagy szükség volt a kölcsönös megértetésre még ekkor is, hogy egyetlen érvnek, egyetlen szép szónak sem lehetett meghallgatás nélkül elhangzania!! Elmondotta, hogy nem szándékozik ez alkalommal cáfolatba ereszkedni. Kiemelte, hogy nagyfontosságu ez a nap, mert arra van hivatal, hogy döntőleg határozzon a zsinat eddigi összes alkotásai felett. Szépet is, elismerőt is mondott, a dolog megédesítése céljából, az ellenzéknek; elmondotta, hogy két javaslat áll előttünk; mindkettőt a meggyőződés, az ügy iránti őszinte szeretet és buzgóság terjesztette elő, mindkettő egy célra törekszik, de eltérnek a módra, a kiviteli eszközök felhasználására nézve. Ezután a szép remények, biztató kilátások, kiszínezett profécia, az egység hatalma, a domesztika bőségszaruja adták szájába az ügyesen, csinosan, megédesítve folyó szót. Elmondotta a frásist, hogy az ellenzék negatív, ők a pozitív alapon állanak; a kisebbség hajlandó inkább várni, mint a bizonytalanság kedvéért jogokat feladni, ők pedig nem várhatnak, mert emeli reményük szárnyait a gondtalan bizalom. Ilyen expectoratiók után aztán *Vállyi János* mondta el, röviden, a meggyőződés hangján s összegezve pártja álláspontjának érveit s beszéde közben egy kellemetlen incidens jött közbe. Felémelte, hogy őt méltán aggodalomba ejtheti és tartózkodásra intheti, egyebek között, már az a körülmény is, hogy a püspöki kar ez ügyben még nem emelte fel szavát s nem hallott tőlük útbaigazító, felvilágosító tanácsokat. Ez aztán, természetesen, védelemre hívta fel a püspöki kart s az ebből származó zaj és nyugtalanzkodás nagyban befolyt arra, hogy ezután meg az elnökség által, különben elég világosan feltett kérdés felett támadjon húzavona.... Az összegyűlt, terhessé vállott felhőtömeg még egyszer felkavargott, rendezetlen alakokban gomolygott, míg aztán a villám felhasította nyugtalanzkodó kebelét s megkönnyítette terhétől.

Mindkét párt névszerinti szavazást kért s a szavazás megkezdett s rövid időn végetért. Összesen 104 képviselő volt jelen. Lónyay indítványa mellett szavazott 70, ellene 32. Az elnökök nem szavaztak.

Elvégre a sokáig megvárakoztatott remény és vágyakozás, a reményekkel túlesigázott öröm, nem szokott zajos és kitérő lenni, mikor céljához ér. A hosszú küzdelemben túlfeszített idegek nem képesek szembetűnő hévvel keblökre szorítani szeretetüknek végre valahára már elért tárgyait... ez okozta azt, hogy a zsinat rideg, komor ünne-

pélyességgel, szóval örömmel vette tudomásul, hogy a reformált egyház autonómiájának első védőbástyája ez alkalommal bevételre került. A többi aztán könnyebben is, hamarabb is, biztosabban is mehet!!

Megtörténvén az itt ismertetett szavazás, tárgyalás alá vétetett a Lónyay indítványának most már részletes, pontonkénti vitatása. Erre vonatkozólag azonban *Szilágyi István*, tanár és képviselő egy módosítványt adott be; de mert módosítását nem foglalta írásba, az indítvány és módosítás tárgyalása más alkalomra tűzött ki, s napirendre a Lónyay által benyújtott s lapunkban egész terjedelmében közlött „bizottsági szövegezés” vétetett fel.

E „szövegezés” 3. §-ában megint egyik nagyfontosságú, lehet mondani: még az előbbinél is mélyebbre ható életkérdésünkről volt szó. Amott, még ha indokolt is lehetett talán valami részben az opportunus politikája, itt az a kérdés, mily mérvű és mennyire biztos iskolai ügyi autonómiánk, az államkormány beavatkozásával és rendelkezési jogával szemben. Mint olvasóink láthatják: a bizottság szövegezése maga rontja le az 179°/₁. XXVI. t. c.-nek, mint e részben való alaptörvénynek erejét, s illusoriussá tevén azt, szabad kezét ad a kormánynak a beavatkozásra, annak örve alatt, hogy az a kormány *most* alkotmányos. Sőt többet tesz. Kész engedelmisséget ígér meg és iktat törvénybe oly törvények iránt is, melyek ez időszert még nem léteznek, hanem amelyek csak majd ezután fognak részben meghozatni; természetesen mindig azon ígérettel, hogy azok is mind alkotmányos úton létrehozott törvények leendenek.

Idáig már, egy könnyen az előbb diadalmat nyert zsinati többség sem mehetett. *Papp Gábor*, szuperintendens, egy módosítványt adott be, mely abban állott lényegében, hogy kihagyni kérte a 3. §. két zárjele közé fogott mondatból az „az” szócskát. *Kiss Albert* pedig egy másik módosítást nyújtott be, melynek értelmében azt kívánta, hogy elégséges ezen szakaszban csak annyit kitenni, hogy „az 179°/₁. XXVI. t. c., mint alaptörvény épségben tartásával;” mert ez iskolai autonómiánkat is kifejezi, az általunk soha kétségbe nem vont legfőbb felügyeleti jogot is teljesen biztosítja. Ily módon már három szövegezés feküdvén a zsinat asztalán, ismét egy hosszú, erős elvi küzdelem kezdett meg. A többség nevében, a bizottság szövegezése mellett szállottak síkra: Szász Domokos, Jenei Viktor, br. Vay Béla, Révész Bálint, Mezei Albert, Beóthy Zsigmond, Kolozsvári S., dr. Ballagi Mór és Kántor Sámuel. Elmondották, hogyha nem fogadtatik el a bizottsági szövegezés, nem erősítik meg a törvényeket. Nyíltan kimondották, hogy nem kívánatos az, hogy az 179°/₁. törvény értelmében szerkesztessenek a szabályok; nem lehet hinni, hogy a kisebbség szövegezését alkotmányos kormány elfogadhassa; nem lehet érteni, hogy miért tartanak a protestánsok az alkotmányos törvények létrejöttétől, mikor ez csak VII. Gergely idejében járta meg; sőt akadt oly szónok is, ki gúnyolódva kérdezgeté: mi az autonómia... ezt is, meg ezt is az autonómia hozza magával? aztán gúnyosan mosolygott a kiereszkedett példákhoz. Az ellenzék közül Kiss Áron, Szentpéteri Sámuel, Lukács Ödön, Joó István, Dr.

Kovács Ödön és mások emeltek szót álláspontjuk védelmére. Mondották szónokai, hogy a miniszternek azért nem tetszik a zsinati munkálatnak eredeti 3. §. szakasza, mert ez feszélyezi őt a kormányzatban. Mondjuk hát meg neki nyíltan, hogy mi saját iskoláinknak az egyházhoz való tartozását az 179°/₁. XXVI. t. c. értelmében veszszük. Ez kielégítheti a kormányt. Mi azért vagyunk a zsinaton, hogyha egyházunk jogait nem szélesbíthetjük, legalább őrizzük meg és szilárdítsuk. Miért akarnánk azok korlátozására még nem is létező kapesokat beiktatni. Mondják sokan, hogy az 179°/₁. alaptörvénynek előbb-utóbb el kell enyésznie, a kultúr, a jogállam eszméjének követelménye miatt. Lehet, hogy ezen államelméletek tovább tartanak, mint a Jézus szava; de most a jelenben élünk és kötelességünk, hogy megtartsuk, védjük az életet, míg végóránk nem üt. Ne emlegessük azért e jognak elenyészését, hanem védelmezzük iskolai ügyünket mindaddig, míg csak lehet. Elvenni lehet azt tőlünk, de magunk legalább ne adjuk oda, hogy meggyilkoltassék benne az a szellem, mely eddig éltető sat.

Mig a tanácssteremben így foly az eszmék és elvek küzdelme, a terem előszobájában, bent a kis teremben és kívül az emelet folyosóján csoportokra szakadtak a többség és a Papp Gábor-féle módosítvány emberei. Mindenik csoportnak volt egy különösebb bölcsé, ki élénken színezte a helyzet nehézségeit, ki egyenes összeköttetésben állott a miniszteri irodával s élénk taglejtéssel magyarázta annak, aki kételkedett, hogy a miniszter nem erősíti meg, de hogy is erősítené meg törvényeinket, ha a bizottság szövegezését el nem fogadjuk. Aztán ha már idáig eljutottunk, csak ne engedjük, hogy ez a *boldogtatan* (szóról-szóra idézek) *semmi 3. §. legyen az útunkban*. Igazán olyan kapacitatio, mint mikor valakit arra biztatunk, hogy már szerencsével átlépte az árkot, azért a tátongó mélységbe is beleléphet, nincs mitől irtóznia. De hát erre a biztatásra nagy szükség is vala. A még egészen el nem aludt protestáns szabadságérzet, már az előtt az áldozat előtt is megrázkódott, melyet a zsinat a Lónyay „indítványának” hozott. . . . Többre most egyelőre nem volt hajlandó. Olyan érzés, az akarat olyan ereje szállott meg sok, előbb még ingadozó embert, mint mikor valamit megszágyenelvén, emelkedni érezzük keblünket arra, hogy hibánkat mulhatlanul kiakarjuk javítani; mi jót is képesek vagyunk még cselekedni.

Már ³/₄ 9-re járt este az idő, beszélő még mindig akadt, pedig mindenki érezte, hogy az ilyen úton való kapacitálásnak e tárgyban, már túl van az ideje. Meglátott ez a tanácssteremben is; ha az elnökség megszámláltatja a jelenlevők számát, a gyűlést rég fel kellett volna függesztenie. Mikor Szász Béla megvagdalta szavaival Kovács Albertet, ez pedig lefejtette amarról a „királyi palástot,” már csak alig volt a teremben néhány ember; mikor meg a derék, öreg Kántor Sámuel mondta el röviden mondani valóját, senkisem ült helyén, hanem patriarchalis módon körbefogták s lelkesen megéljenezték, midőn azt mondá, hogyha megszorítanak, ő is tudna hosszú, cifra diktiót írni és itt elmondani, de ilyen haszontalansággal nem vesztegeti a drága időt.

Mikor máskor a zsinat tagjai egy ilyen hosszú ülés

után megszabadulnak, még sokáig élénk eszmecsere foly egymás között a holnapi nap eseményei felől, különösen, mikor az a holnap épen szavazás napja is, s ilyenkor rendszeren szellemes, kedélyes, szíves és előzékeny az, ki szerencsés azon párthoz tartozni, melynek kilátása van a diadalra. Most mikor a zsinati tagok este 9 óra után távoztak a tanács-teremből, bizonyos nyomasztó hangulat szállotta meg közülök épen az elébb diadalt aratott többséget. . . . Jó számvetők feljegyezték s szájról szájra járt a hír, hogy a bizottság szövegezése a holnapi szavazásnál 38-cal fog kisebbségben maradni. . . . Ez meggondolni való volt! Ezen természetesen lehetetlen volt örülni! Ez ellen tennie kellett valamit! . .

. . . A szept. 16-án délelőtt 10 órára kitűzött gyűlésen pontosan, de megint izgatottan jelentek meg a képviselők. Előbb Papp Gábor, majd Kiss Albert, végre Lónyay tartották meg zárbeszédüket. Hogy valaminek történnie kell, azt a figyelmes szemlélő azonnal észrevehette abból, hogy míg máskor Lónyay, lehet mondani: körömszakadtáig szokott ragaszkodni saját nézetéhez, sőt amikor alkalma akad, mindenkor figyelmezteti a zsinatot arra, hogy ekkor meg ekkor ő ezt mondta, s ime most a következőzés igazat ad neki: most meglepetésünkre kijelenté, hogy ő nem ragaszkodik az általa védett szövegezéshez, elfogad mást is, csak az ő két gondolata legyen benne; kíváncsian lenne, ha egyesülnék. . . . S megtörtént az, ami a válogatós, finnyás beteggel szokott történni: nem akarta bevenni a közvetlen keserűségű orvosságot, bevette hát cukorral.

A három zárbeszéd megtartása után, br. *Vay Miklós*, mint elnök állott fel, s hivatkozván multjára, valamint arra, hogyha indítványa elfogadtatnék, majdnem jót mer állani, hogy újra felterjesztett törvényeink meg fognak erősíttetni, egy közvetítő javaslatot terjesztett elő, melynek értelmében a vitatott 3. §. így alakíttatnék át: „Az alkotmányos úton létrejött hazai országos törvények, jelesen az 179°/₁. XXVI. t. c., mint alaptörvény intézkedéseinek épségben tartásával.”

Kínos, a parlamenti tanácskozások történetében ritkán előforduló jelenet volt az, mi e percben következett. A többség, s e közvetítés által elsodort Papp Gábor párt, zajosan kiáltozó: „elfogadjuk”; Kun Bertalan, szuperintendens pedig, megható szavakban jelenté ki, hogyha valaki, úgy ő tisztelet és ismeri a nagym. elnök érdemeit és hálával hajlik meg azok előtt, de javaslatát el nem fogadhatja s tiszteletből ez alkalommal nem fog szavazni. Ezután Hegedűs László állott fel s így szólott: „Én ismerem elnök ő nagyméltóságának érdemeit, de el nem állhatok az általam tett módosítástól s nem engedhetem meg, ami engemet illet, hogy ezen elv: „a reformált egyház alsó és felső iskolái, mint a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények s az egyház önfentartásának eszközei, mindeztől az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak” közbeszúrás által kettészakíttassék, s valódi jelentéséből s erejéből kivetkeztessék. Ezen elv régiebb, mint az 179°/₁-iki t. c., ezt használták őseink már azon feliratokban, melyekben a protestáns egyház szabadságát s iskoláink autonómiáját védelmezték. Ha a 3. §. így megváltoztatik — legyenek rosz próféta — félek, hogy az autonómia épületének boltozatából kiveszszük az ékkövet s az lassankint

megegerszkedik és romlásnak indul. Nekem úgy tetszik, mint-ha a mostani és legközelebbi zsinat ülése s tanácskozásai közt nem hónapok, hanem évek folytak volna el. Ma különösen két jelszó vezeti a zsinat többségét: az idő változott, tágitanunk kell az autonómián; a másik: fogadjuk el, ha csak lehet, a kormány módosításait, mert különben nem fognak a zsinati *törvények* megerősíttetni. Én nem bírom felfogni, miért nem elégítheti ki a kormányt az, ha kizárólag az 179°/₁. XXVI. t. c. 5-ik §-ára hivatkozunk; hiszen ez míg egyrészt megadja a ref. egyháznak azon jogot, hogy alsóbb és felsőbb iskolákat állíthat sat.; másrésztől biztosítja úgy az állam legfőbb felügyeleti jogát, miként a törvényhozásnak az oktatásügy rendezését (*coordinatio litterariae institutionis*); s miért akarja az általa felállított tételt épen ezen szakasz elé iktatni: „mindenestől az egyház testéhez tartoznak.” Nem állíthatjuk mi, hogy az iskola általában az egyház tulajdona, s ahhoz az államnak semmi köze; mert hiszen ki állíthatna ilyet anélkül, hogy meg ne tagadná az államnak fenségi jogát; hanem csak azon felsőbb és alsóbb iskolákról szólunk, melyeket a reformált egyház tart fenn nagy áldozatokkal.”

Hegedűs László szavai néhány másodpercre sok ember ajkán megfagyaszták az elébb már elragadtatással kiabált „elfogadjuk!” „szavazzunk!” szavakat. Megrendíthetetlen kitartása meglepte, zavarbahoza az embereket. Az történt a ref. egyház tanácstermében, amiről nehéz csatákat átélő hadastyánok szoktak beszélni. . . . A megindult, megdőlni kezdők sorából esés közben is visszaneztek arra, aki még ott áll folyvást a sorban, sérthetetlenül, rendületlenül. Dehát a legurítani szándékolt követ legnehezebb csak feltolni a lejtő tetejére; az, ha egyszer megtaszított, megállhat ugyan pár percre siklása közben, de, a természet törvénye szerint, okvetlen alá kell hullania. . . . A Lónyay szövegezése ellenében előbb még szilárdan állók, kizavartatván álláspontjukból, a közvetítő indítvány meglepetésének lőnek áldozataivá, s együtt kiáltották a többséggel, melylyel pedig előbb megvívni szándékoztak: „elfogadjuk!” „szavazzunk!” . . . Kívánságuknak elég lett téve. A szavazás megkezdett, irtóztató zaj és mozgás közt. A teremből többen kivonultak s aztán nyomban különféle magyarázatra szolgáltatott alkalmat, s nagyon természetesen, elvonta a szavazat eredménye iránt való érdekeltséget. Némelyek tüntetésnek, mások az elnökség iránt tanúsított gyöngédségnek tekintették azt. Alig öt perc múlva már kihirdettetett az eredmény. Igennel szavazott 71, nemmel 7 képviselő: távol volt 24, s a jegyzőkönyvben rideg nyugalommal vétegett tudomásul, hogy a magyar ref. egyház autonómiájának az ellenzék által annyi kitartással védett *második védbástyája* is bevételre került. Azok, akik ez ügyben legyőzettek, megnyugodhattak abban, hogy ily nagy életkérdésben is szavazat döntött. A történet majd annak idejében, ebből a körülményből is le fogja tudni vonni következtetéseit.

Idáig jutva a zsinat, már könnyen végezhetette munkáját, s tette is azt meglepő gyorsasággal. Előbb letárgyalta *Szilágyi Istvánnak* ekkorára már írásba foglalt módosítását a Lónyay „indítványához,” s határozatilag kimondotta, hogy a zsinatnak jövőre vajmi kevés tenni valója marad az

iskolaügygel, a teljhatalommal felruházott konvent mellett; aztán áttért a „bizottsági szövegezés“ 4. és következő szakaszaira s még szeptember 16. délelőtti óráiban ezen szövegezés 16. §-áig jutott el, természetesen elfogadván valamennyit, úgy, mint a bizottság ajánlotta. Ugyanaz nap délután 5 órakor folytatott a tárgyalás s igen csekély, leginkább csak kifejezési módosításokkal, valamennyi pont el lön fogadva a 233. §-ig. Csakis ezen szakasz előtt álló új pont helyett vétetett fel egy újabb szövegezés, oly alakban, mint azt *Ritók Zsigmond* elfogadásra ajánlotta.

A szeptember 17-én délelőtt 11 órakor megkezdett gyűlés már zárulása volt a zsinat jelen ülésszakának. Gyorsan, majdnem minden észrevétel nélkül tárgyalattak le a következő szakaszok. Elfogadtatott Beóthy Zsigmond indítványa, melyszerint, szükség esetében, legközelebb a zsinat Budapesten fogja tartani üléseit s Debrecen városának szíves vendéglátásáért és előzékenységeért jegyzőkönyvileg köszönet mondassék. Ezen nap jegyzőkönyve még az ülés folyamában hitelesített; a felirati javaslat felolvasatott, s erre az elnökség rövid búcsúszavai s *Nagy Péter* püspök és társelnök bezáró imája következtek s délután 2 órakor az 1882. évi szeptember 10—17-ig, Debrecenben megtartott zsinat második ülésszaka végetért.

Bár mi a jelenlegi zsinatnak eddig is, inkább szellemét, mint külső, száraz történetét igyekeztünk olvasóink elé tárni jelen ismertetésünkben, mégis nyugodtabb percekre, az események és adatok hosszabb át gondolására és rendezésére van szükségünk, abból a célból, hogy a zsinatnak horderejét és egyháztörténetünkben való jelentőségét majd méltóan kimutathassuk. Annyit azonban már most is tényként állapíthatunk meg jellemzésére, hogy ha a protestáns egyháznak, önállóságához való eddigi szívós ragaszkodása és kitartása annyit hanyatlik egy év alatt, mint 1881. október 31-től 1882. szeptember 17-ig, nagyhatalmi állásunk napjai a társadalmi tényezők sorában meg vannak számlálva.

Ezt érezték a zsinat tagjai közül azok is, kik bár a győzők közé tartoztak, de nem voltak elfogulva. Erre mutatott az az emelkedettség nélküli hangulat, melylyel a búcsúzó képviselők, az elválás pillanatában egymásnak kezét nyújtottak s egymásnak istenhozzádot mondtak. . . .

KÖZÉLETÜNK.

A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyénk őszi közgyűlését folyó év és hó 5-ik napján *Zsibben* tartotta meg *Nagy Pál* esperes és *Ragdlyi Gyula* segédgondnok iker-elnöklété alatt, szép számú közönség jelenlétében, melynek közérdekű tárgyai im ezek voltak:

Az üresedésben levő egyházmegyei világi tanácsbírói hivatalra beadott szavazatból kitűnt, hogy általános többséget senkisémet nyert, hanem a két legtöbb szavazatot nyert egyén, névszerint *Sárközy Gyula* és *Hanvay Zoltán*, új szavazásra tüzettk ki.

Szentpétery Sámuel, tanácsbíró, mint az országos énektügyi bizottság tagja, az új énekek két első füzetéről szóló véleményes jelentését, illetve bírálatát beterjeszté. Egyházmegyénk az e jelentésben foglalt főbb elveket magáévá tette, s a jelentést, figyelembevétel végett, egész terjedelmében a kerületre terjesztetni határozta. Ugyanő, a maga és zsinati képviselő-társa nevében, az ígért „Zsinati Album“-ot beküldötte. E kedves zsinati emlék, adományozóktól köszönettel fogadtatott, s az egyházmegyei könyvtárba tételni határoztatott.

Egyik lelkészársunk azon tapintatlanságot követte el, hogy egyházának pár ezer forintra menő s eddig takarékpénztárilag biztos helyen kezelt tőkepénzét a pénztárból, a

főgondnok és egyházi előjáróság híre, tudta és beleegyezése nélkül, saját felelősségére kivette s egyeseknek, részint kötvényekre, részint jelzálogokra, nagyobb percent-fizetés mellett, kiadta, azon indokból, hogy nagyobb százalék nyerése által az egyház jövedelmeit szaporítsa. Azonban most a kikölesönzött összegek nagyrésze veszendőben van; a jelzálogok vagy nem fedezik eléggé a kölcsönvett összegeket, vagy ha fedezik is, az egyháznak saját híveit kell költséges perrel megtámadni, s csak azon esetben nyer végkielégítést, ha vagyonaikat elárvereztetni és maga megveszi. Fokozza az elkövetett hibát az is, hogy a megvásárolt ingatlanságokat, a helyi viszonyoknál fogva, értékesíteni nem lehet. Lelkész az általa okozandó károkért természetesen felelőssé tételét, s tavaszi gyűlésünkön oda utasított, hogy számadását e gyűlésünkre terjeszse be. Be is terjesztette azt azon kérelemmel, hogy egyházmegyénk az adósoknak egy évi haladékot engedélyezzen, a számadást pedig erősítse meg. Kérélmé teljesített, egyszersmind az egyházmegyei ügyvéd küldetett ki, hogy az egyház követeléseit kötvényekre vegye s lehetőleg biztosítsa, a lelkésztől pedig vegye el az egyház anyagi ügyeire vonatkozó okmányokat, kötvényeket, takarékpénztári könyvecskéket s azokat főgondnoknak adja át. Ebből pedig az a tanúság, hogy a lelkész ne legyen pap és gondnok egy személyben, s ne igyekezzék maga kezelni az egyház anyagi ügyeit, mert úgy magának, mint egyházának bajt és kárt okozhat.

A sok sürgetésre, a nyári szünetidő alkalmával, 9 tanító vizsgát tévén, tanítói oklevelet szerzett. Ez oklevelek bemutatása örvendetes tudomásul szolgál, melynek alapján az illetők a rendes tanítók közé soroztattak.

Felemlítettett, hogy miután egyházaink nagyobb része adóssággal van terhelve, mely után, szegénységök s anyagi segélyforrásaik elégtelensége miatt, a kamatokat is alig képesek fizetni, s így anyagi sanyarú helyzetök miatt szellemi fejlődésükben és virágzásukban is nagymérvben gátoltatnak: célszerű lenne, ha egyházaink az általuk felkölesönzött tőkéket valami úton-módon törlesztenék. Ez ügy beható megvizsgálásával s a törlesztési módzatokra vonatkozó javaslatok tételével az egyházmegyei gyámoldai választmány bizott meg, véleményes jelentése jövő tavaszi közgyűlésünkre bevarátván.

1882. ápril 25. s következő napjain Miskolcon tartott egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyvének 78. d) pontja értelmében, ezentúl a népiskolai tankönyvek elárúsítására minden egyházmegyében egy főbizományos, minden iskolalátogató körben pedig egy albizományos levén kinevezendő: egyházmegyénk főbizományosul *Nagy Pál* esperest kérte fel s egyszersmind megbízta, hogy minden iskolalátogatói szakaszban, saját belátása szerint, egy albizományosot nevezzen ki s nyerjen meg e fontos ügynek.

Az egyházkerületi tanügyi bizottságban egyházmegyénkből egy világi tag hiányozván, abba egyházmegyénk részéről *Ragdlyi Gyula* segédgondnok választatik meg.

Egy egyházi tanácsbíró, a zsinati leírásban egyházunk autonómiáját nagy veszélylyel látván fenyegettetni, azt indítványozta, hogy egyházmegyénk a kerület útján írjon fel e tárgyban a kormányhoz, de ez indítvány, azon okból, mert ez a képviseleti alapon álló zsinat dolga, mellőztetett.

A magyar nyelv terjesztése végett alakított megyei nemzeti pénztárból leendő jutalmazásra ez évben egyházmegyénkből *Szóllósy István* és *Fülep Bénéjám* rimaszombati, *Fűkőh Adolf* pelsüci és *Vajányi János* páskaházi tanítók ajánltattak.

Vattay László tornallyai, *Keresztúry Károly* pelsüci, *Szabó István* putnoki és *Szük Gyula* beretkei segédlelkészek egyházmegyénkbe kebelezettek s helyeiken megerősítették. Velök a káplánok száma egyházmegyénkben 17-re szaporodott, mely szám — 44 rendes lelkész mellett

— azt mutatja, hogy egyházmegyénk segédlelkészekkel bőven el van látva.

Magyar István, pelsőci volt s.-lelkész, balogi; *Csabay József* héthi; *Litkey György* tornallyai rendes tanítóként megerősítették.

Mint hogy tavaly a hazaellenes üzemekkel gyanúsított „Szlavia” biztosító-társulat ügynökségét néhány tanító inkább tudatlanságból, mint rosszakaratból elvállalta, egyházmegyénk azon határozatot hozta, hogy lelkész vagy tanító valamely biztosító-társulat ügynöke csak akkor lehet, ha arra az egyházmegyétől engedélyt nyer. Ily engedélyért néhány lelkész s tanító most is folyamodott, melyet az illetők meg is nyertek.

Ragályi Gyula, segédgondnok, áldozatkészségét ezúttal is bebizonyította azáltal, hogy a majomi leányegyháznak iskolai épület és belsőség megszerzésére 100 frtot adott; az egyházmegyei jegyzőkönyvek lemásolásáért pedig főjegyző segédlelkészét 15 forinttal díjazta. Ez adományokért neki köszönet szavaztatott.

Törvényszéki ügyünk is volt. Egyik, magáról megfélemedezett lelkésztársunk, részegeskedése és botrányos magaviselete miatt, hivatalától egyévi idő tartamára oly módon tiltatott el, hogy ez idő alatt semmi papi teendőt nem végezhet, hanem birtokban maradván, mellé félfizetés s általa adandó teljes ellátás díjazása mellett segédlelkész rendeltetett. Egyháza ez ítélettel meg nem elégedvén, az ellen a kerületre felebezett. Ez ügy tehát a kerületen fog véglegesen elbíráltatni.

A folyó év és hó 24-ik s következő napjain Kassán tartandó egyházkerületi gyűlésre, egyházmegyei képviselőkül, az *esperes*, *segédgondnok*, *Szentpétery Sámuel*, *Balogh Béla*, egyházi; *Lörinczy Endre*, *Tornallyay Zoltán*, világi tanácsbírák és *Terhes Pál*, aljegyző küldettek.

A jövő tavaszi közgyűlésünk a *berzétei* egyházban fog megtartatni.

Kovács László,
e. m. főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Tornából** írják lapunknak: egyházmegyénkben folyó hó 11-én megalakult a lelkési értekezlet. Elnökévé Vajányi Lajos perkupai, jegyzőjévé Kerekes Károly égerszögi lelkész választott. Az elfogadott alapszabályok a legközelebb B.-Vendégiben tartandó egyházmegyei közgyűlés elé fognak terjesztetni. Az értekezlet már ez első alakuló gyűlésén is több, a gyakorlati lelkészet körébe vágó fontos tárgyat tett eszmecsere tárgyává, így többek közt a vasárnap megünneplésének kérdését is. Kimondatott, hogy minden lelkész szent kötelességének tartsa gondosan felügyelni arra, hogy a vasárnap mindenütt igazán megünnepeztessék, s a vasárnap munkálkodók ellen, ha kell, a bíróság előtt is tegye meg a szükséges lépéseket. Ugyancsak e hó 11-én tartá Tornán, az egyházmegyei tanügyi bizottság is gyűlését. Az egyházmegyei népiskolák tanügyi állapotát feltüntető jelentés szintén az egyházmegyei közgyűlés elé terjesztetik.

— **Templomújítási örömnapp Pányokon.** Kegyeletes, de egyszersmind követésre méltó, az egyház iránti meleg szeretet és áldozatkészségre mutató öröm- és háláünnepe volt e hó 10-én a pányoki ref. leányegyháznak. Rég óhajtott s célbavett szándékát kilenc hosszú év lefolyása után, isten segédelmével végre beválthatá! Templomát, melyet 1873-ban egy szerencsétlen tűzvész elharmvasztá, még a következő 1874-ik évben felépíté, de rendes ülőszékekkel, a vállára nehezült többnemű költséges építkezések, u. m. a kor kívánalmainak megfelelő iskola, tanítói

lak és más melléképületek készítése miatt, csak most láthatta el s csak e hó 10-én tarthatta meg a közbejött akadályok miatt a felszentelési ünnepélyt. Az ünnepélyen igen nagyszámu közönség jelent meg. Az egyházi beszédet Budaházy Soma, p.-színyei lelkész tartotta, kivel a templomon Oláh Péter prédikált, úrvacsoráját Pédery Ferenc osztott. Az ünnepély emléke sokáig élni fog a pányoki hívek lelkében.

— **Értesítés.** Többfelől hozzám intézett tudakozódásra, van szerencsém az illetőket ez úton értesíteni, hogy a jelentkezők csekély száma miatt, a rendkívüli tanító-képesítési vizsga nem fog megtartatni. *Dezső Lajos*, állami tanító-képezdei igazgató.

— **Apró hírek.** A „Nemzet” újságolja, hogy a zsinati törvényeket a minisztérium most már minden megjegyzés nélkül fogja a Felsőházhoz megerősítés végett felterjeszteni. Bizonyára hálára kötelező gyorsaság és kegyesség a minisztérium részéről!! — A debreceni ref. egyház *Révész Imre* utódjául, folyó hó 17. *Kiss Albert*, bagaméri lelkészt, országos képviselőt és a legközelebbi zsinatnak is egyik kitűnő tagját választotta meg. Mi szívünkkel üdvözljük a derék férfiút e magas álláson s hiszszük, hogy működése áldásosan fog hatni arra is, hogy a debreceni egyház megzavart benső élete és békéje végre valahára helyreálljon. A másik lelkési állomásra úgy hallottuk: *Lukács Ödön*, nyiregyházi lelkész és esperes fog megválasztatni. — A tiszántúli ref. egyházkerület őszi közgyűlése október 11-én fog megtartatni, szokott helyén, Debrecenben. — A nyiregyházi ág. ev. VI osztályu gimnázium kiegészítése végett a város és egyház a minisztériumhoz kérvényt intézett. A kérvény a készülöben levő középiskolai törvényjavaslatra való hivatkozással, várt eredmény nélkül küldetett vissza. Az iskola kiegészítése céljából egyébiránt igen szép adakozások történtek eddig is. — A tasi ref. egyház *Kajati Mihály* pircsei lelkészt választotta papjául e hó 17-én. — Az ág. ev. egyházi főfelügyelői hivatalra beadott szavazatok e napokban bontattak fel; a három jelölt, névszerint br. *Prónay Dezső*, *Péchy Tamás* és *Fabinyi Theofil* közül egyik sem nyervén általános többséget, újabb szavazásra br. *Prónay Dezső* és *Fabinyi Theofil* tűzettek ki. — A bánáti ág. ev. esperesség, folyó hó 21. tartá Temesváron gyűlését, br. *Ambrózy Béla* és *Kramár Béla*, főesperes elnöksége alatt. A gyűlési bizottság ítélete szerint *Abaffy*, nemzetiségi izgatások által elkövetett kánoni vétség miatt, 200 frt. pénzbírságban és a perköltségekben marasztaltatott el. — A főiskolai ifjuság *Kossuth Lajost*, 80-ik évfordulója alkalmából, táviratilag üdvözölte.

1—1.

Pályázat.

A miskolci reformált főgimnáziumban a latin és görög nyelv tanszékére a négy felső osztályban ezennel pályázat hirdettetik.

A tanári fizetés áll 622 frt. készpénzből és a Horváth Mária-féle alap jövedelmének egykilencedrészéből, ami ez idő szerint 140—150 frt.

A pályázóktól megkívántatik, hogy a latin és görög nyelvből tanári képesítéssel bírijanak, vagy ezen nyelveket annyira tanulmányozták, hogy a tanári képesítést két év alatt e tárgyakból megbírják szerezni.

A felszerelt kérvények folyó évi október 5-ig Bizony Tamás egyházi főgondnok- és iskola-kormányzóhoz küldendők. A megválasztott tanár a nyugdíjintézet tagja, s állomását a tudósítás után 10 nap alatt tartozik elfoglalni.

Miskolcon, 1882. szept. 15. *A ref. egyháztanács.*

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Br. Vay Miklós, főgondnoknak az egyházkerületi gyűlést megnyitó beszéde.“ „Joó István zsinati beszéde.“ (Szept. 15.).
„A tiszáninneni egyházkerület őszi közgyűlése.“ Mitrovics Gy. „Vegyes közlemények.“

Br. Vay Miklós főgondnoknak az egyházkerületi gyűlést megnyitó beszéde.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Midőn azon szerencsét tartá fel a gondviselés számomra, hogy ezen szabad királyi Kassa városa kebelében létező ref. egyház által körébe fogadott hagyományos vándor-gyűlésünk alkalmával én is résztvehetek még anyaszentegyházunk javára és dicsőségére szolgáló tanácskozásainkban, mindenekelőtt az e célból ily szép számmal megjelent egyházi és világi tagokat sietek szívem mélyéből tiszteletteljesen üdvözölni; de nem odázhatom el azon köszönet nyilvánítását sem, melylyel Kassa nagyérdemű polgárainak s a helybeli ref. egyház buzgó előjáróinak s minden egyes kedves tagjainak, hitrokonainknak, szíves fogadtatásunkért s eddig is már tanusított magyar vendégszeretetükért tartozunk; hálás elismerésünk illeti végre magát Abaujmegye mélyen tisztelt közönségét is, amiért, hogy tanácskozási termét használatunkra átengedni kegyeskedett.

Ezek előrebocsátása után immár áttérek a szerintem mindenekelőtt megfigyelendőire jelenlegi tanácskozásunknak.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés! A folyó év tavaszán tartott, e maihoz hasonló összejövete-lünkör, megnyitó beszédemben alkalmam volt, mint legújabb s egyetemés magyar reform. egyhá-zunkat akkor leginkább érdeklett fontos eseményt, a debreceni zsinatnak szerencsésen lett befejezését emlitenem fel, eléadván egyszersmind az azon hoz-zott törvényeknek főbb pontjait s mindazt, amit azok megerősítése esetében egyházunkra nézve jót s üdvöst várhatánk.

Felséges urunk, koronás királyunk, nem késett ezen szentesítés végett hozzája hódoló tisztelettel felküldött munkálatunkat, szentesítés végett, alkot-mányos közegeinek, a parlamentaris felelős minis-teriumnak kiadni, a vallás- és közoktatási minisz-

tert különösebben is megbízván az illetők által tett észrevételeknek velünk leendő közlésével; ki is hódolván a legfelsőbb meghagyásnak, hosszabb beható tárgyalás után, mult augusztus hó 7-ikén megküldé a zsinat elnökségének, a jelzett legfel-sőbb meghagyás alapján létrejött leíratot, mely egyszersmind a hivatalos lapban is közzététetvén s abból minden jelentékenyebb újságba átvétetvén, a nagy közönségnek is már rég tudomására jutott, úgyhogy alig lehet bárki is ma közöttünk, ki annak tartalmát bőven ne ismerné.

Az illető elnökség mentőlelőbb érvényesíteni kívánván a mult évi zsinat ide vonatkozó végzéseit, kötelességének tartotta azt újból egybehívni s ta-nácskozás alá bocsátani mindazon észrevételeket s részben ellentéteket, melyek az eredeti szöveg s a miniszteri leírat között léteztek; aminthogy több napokig tartott hosszabb. komoly, igen beható tanácskozás után csakugyan meg is állapítottak mindazon változások, illetőleg módosítások. melyek-nek az eredeti szövegbe lett átvétele s ennek ekénti újból lett átidomítása s ismét lett felterjesztése után óránként várhatjuk az egésznek jóváhagyását; mi ha megtörténend, el lesz érve azon cél, mely után egyházunk hosszú idők óta törekedett; testté fog ugyanis válni mindenekelőtt, a magunk által önkormányzatilag alkotott egyházi törvények paizsa alatt, azon együvértartozás ösztönszerű érzete, amit eddig szétszaggatottságunk miatt teljesen utólréni képesek nem valánk, s ennek, ha fel tudjuk fogni anyaszentegyházunk valódi érdekét s létfeltételét, az lesz első üdvös következése, hogy az egyházi közalap létesítése által kivergődhetünk azon szé-gyenítő, eddig minden tevékenységünket megzsib-basztó szegénységből, melynek nyomasztó súlyát első vonalban szegény egyházaink, nyomorral küzdő lelkeszeink, tanítóink és ezek özvegyeik s árvaik kénytelenek érezni.

Amiről még röviden említést kívánok tenni. abból áll, hogy mindazon panaszos, részben sérel-mes kérdések, melyek állásáról fentebb említett

tavaszi gyűlésünk alkalmával jelentést tettem a főt. egyházkerületnek, ma is várják még a parlament s kormány által leendő megoldásokat; hogy pedig mindezek felelősségbe ne menjenek, sőt kedvező véget érjenek, de különben is meghozott törvényeink életbeléptetésére nézve a szükséges előintézkedések haladékokat ne szenvedjenek: zsinatunk, közelebbi feloszlása előtt, azon határozatot hozta, miszerint egyházi új törvényeink, a leérkezendő szentesítés után, kihirdetés végett, azon felszólítással küldessenek azonnal meg a zsinati elnökség által az egyházkerületnek, hogy ezek oly módon gondoskodjanak az immár egészen más jelentőségű conventre küldendő tagok megválasztásáról, hogy maga a convent, melynek régóta kilátásban volt a miatt temérdek tárgyak vannak egyházunkban függőben, még ez évben megalakulhasson s haladéktalanul hozzákezdhesse törvényszabta működéséhez.

Ezeket tartottam az igen tisztelt gyülekezetnek részemről tudomására hozni, nem maradván eként jelenleg már más teendőm, mint a gyűlést megnyitottnak nyilvánítván, magamat kegyeikbe ajánlani.

ISKOLAI ÜGY.

Joó István zsinati beszéde *).

— Szept. 15. —

Az általános tárgyaláshoz fontos okoknál fogva nem szólottam; azért most a részletes tárgyalás alkalmával adok kifejezést azon nézetemnek, hogy a zsinati tanácskozás egész más irányt és színezetet nyer vala akkor, ha magát a leirat szövegét vesszük tárgyalás alá, nem pedig a bizottsági többség szövegezését, mely a leirat által a zsinati törvényekre tett észrevételeket az összefüggésből kiszakasztva terjeszti elő; az indokolást és magyarázatot pedig, melylyel az észrevételek kísértetnek elhallgatja; a tett nehézmények okadatolásáig mellőzi. Szerintem e magyarázatok és okadatolások úgy tekintendők, mint valódi hátterek, melyek magokat a vita tárgyat képező pontokat kiemelik, kidomborítják.

Épen azért, mert úgy gondolkodom, mert úgy vagyok meggyőződve, most, midőn az alkotmánytervezet 3. §-áról, illetőleg a leirat által abba beigtatandóként követelt szavakról vitatkozunk, én alkalmat veszek magamnak ide vonatkozólag felolvasni a leirat illető helyeit.

Hogy magamat és álláspontomat annál inkább megértethessem, felolvasom a szóban forgó 3. §-t is, mely így hangzik: *„A reformált egyház alsó és felső iskolái, mint a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények s az egyház önfentartásának eszközei, mindenestől az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak.”* E §-ra a

*) A kitűnő szakférfi szíveségéből közöljük e beszédet, mely egy nagyfontosságú tanügyi kérdéssel foglalkozik alkalmilag ugyan, de amelynek megvan a maga általános és maradandó értéke és becsé. Szerk.

királyi leirat szóról-szóra azt az észrevételt teszi, hogy nem lehetett helyeselni azt, hogy az alkotmányozó zsinat a közoktatás ügyét is oly szoros összefüggésbe hozza az egyházi alkotmánnyal és szervezettel, hogy annak lényeges és elmaradhatatlan kiegészítő részévé tette stb. „Nem lehet ugyan kétségbevonni a felekezeteknek, s azok közt a reformáltak is, iskolatartási jogát, mely részökre törvényekkel is, s jelesen az 1790/91. XXVI. t. cikkel is biztosítva van; de ugyanazon törvénycikk a mindkét hitv. evangélikusok iskoláira nézve nemcsak a felség legfőbb felügyeleti jogát, hanem az államnak is fentartja az iskolaügy rendezésének és a tanulmányi rend törvényben leendő megállapításának jogát. Az iskola nem különíthető el oly szorosan az államtól, mint az egyházi belélet“ stb. stb.

Én mindig bizonyos kultuszszal viseltettem egyházam autonómiája iránt, melyet az iskolára is kiterjesztettem, s épen ezért a királyi leirat felolvasott szavai némi aggodalmat okoztak nekem. S bár az én meggyőződésemet, mely talán a zsinat nagy többségének is meggyőződése, tekintélyes gondolkozók csak a közelebbi napok tárgyalásai alatt is megingatni igyekeztek, én az ő elméleteket elfogadni nem vagyok hajlandó. Készséggel megismerem ugyan, hogy az ő elméletek divatosabb, újabbszerű; megismerem, hogy álláspontjuk tetszősebb azok előtt, kik államjogi abstract elméletek magaslatáról szeretik vizsgálni és elbírálni a közügyeket általában, s különösen az egyházi és iskolaügyi politikát. S meglehet, hogy e nézet és álláspont hovatovább több híveket nyer meg; meglehet, hogy valamikor általánosan elfogadva lesz. Sőt magamra nézve is megengedem, hogy lehet ilyen idő, de azt is tudom, hogy engem akkor sem a divat fog vezetni. Nem ismeretlenek előttem az Európa országaiban uralkodó közoktatásügyi politikát illető törekvések és elméletek, melyek az állami szabadelvűségtől illetve keletkeztek, s a tényleges viszonyokkal nem számolnak. Én leszek, tudok, sőt akarok szabadszelleme lenni akkor, midőn a jogállam egyenlő igazsággal méri reánk nemcsak a terheket, hanem a javakat is; midőn az egyenlőség nemcsak papíron demonstrálható, hanem tényekkel is igazolható lesz. De még ma Magyarországon távol vagyunk ettől.

Bármily csekély tagja vagyok e nagytekintélyű testületnek, szabad legyen egyre figyelmeztetnem.

Az a felfogás, hogy az egyház és iskola egymással lényeges kapcsolatban állanak, s elválaszthatlanok, századokon át fejlődött ki s él a magyar prot. világban; át van hatva attól a mi egyházunk egész egyetemében, s átment az a mi népünknek szívébe és fejébe; s épen azért nem lehet, nem szabad e felfogást s e kapcsolatot mesterségesen gyöngíteni, ha a nagy közönség bizalmát birni, s e bizalom által erősek lenni akarunk. Mi ugyan első sorban lelkiismeretünknek vagyunk felelősek, de felelősek vagyunk küldőink iránt is, kik azon bizalommal és reménnyel küldöttek ide, hogy százados gyakorlat által is megszentelt jogait megvédjük, s e jogaikon belül építendjük fel az egységes magyar ref. egyház épületét.

S én örömmel és büszkeséggel ösmerem meg, hogy a múlt évi november hónapban tartott zsinat az egyház és iskola közti benső viszonyoknak s az egyház autonóm jogainak,

épen a 3. §-ban oly találó, mondhatnám imposans kifejezést adott.

Az egyház és iskola közti benső viszonynak meghatározása a 3. §-ban, tisztán és egyedül az egyház szempontjából jött létre, mely meghatározás az egyház köztudatában élő és az egyházi élet gyakorlatában szerzett és bírt jogoknak szerencsés codificálása.

S im most mi történik? A kir. leirat szerzője azt mondja, hogy nem lehetett helyeselni azt, hogy a zsinat a közoktatás ügyét is oly szoros összefüggésbe hozta az egyházi alkotmánynyal és szervezettel, hogy annak egy lényeges és kiegészítő részévé tette stb.

Én ellenkezőleg azt hiszem, hogy a zsinat épen akkor nem tett volna helyesen, ha a közoktatás ügyét nem nyilvánította volna az egyházzal oly lényeges kapcsolatban állónak. Nálunk az egyház és iskola folytonos kölcsönhatásban állottak eddig. Az egyház a maga szellemét mintegy átlehelte iskolájára s az iskola megújította, felfrisítette és megtermékenyítette abban az életet. Az emberi szervezetben kettős vérkeringést különböztetnek meg, nagy és kis vérkeringést; de voltaképen a kettő egyet tesz. A nagy vérkeringés a szívből mint központból indul ki, s öntözi meg az egész testet, s midőn pályáját elvégezte, megfrisulni a kis vérkeringésbe megy át, hol a tudón át a szabad körléggel érintkezésbe jöve, valóban megtisztul s így tér ismét a szívbe vissza. Az egyház a nagy, az egész testet átható, tápláló vérkeringés, az iskola a kisebb.

Ha az egyház ily benső és szoros viszonyban kíván élni iskolájával, ez lehet terhére neki, s igazán elmondhatjuk: volenti non fit injuria.

De hát injuriát követ-e el ez által a magyar ref. egyház a magyar haza ellenében, a magy. követett el a multban? Sőt követhet-e el injuriát az oly egyház, amely az evangelium örökre szent és magasztos elveit hirdeti; mely az igazságon és szereteten épült, melyet a szabadság hozott létre és nevelt fel, mely mióta létezik, a szellemi felvilágosodás és haladás zászlóvivője; mely minden ízében magyar, mely a haza és vallás szeretetét egymástól ellentétben gondolni sem tudja, azért is méltán nevezi a nép ajaka magyar egyháznak.

A királyi leirat fogalmazója sem tagadja ezt, gondolom. Hanem kényelmetlennek találja a kormányra a zsinat ama meghatározását, melyszerint az iskolák az egyházhoz tartozóknak és az egyházi hatóságok alatt állóknak mondatnak; ugyanis az aggazthatja, hogy így az iskolaügyek mélyebbre ható érintésében az egyház igen könnyen a maga vallása szabadgyakorlatának megsértését fogja látni.

A kényelmetlenségtől azáltal vél megszabadulni a leirat szerzője, vagy a kormány, hogy a 3. §-ban a „mindenestől” szó elibe ezt a pótlékot kívánja beiktatni: „a hazai törvények épségben tartásával.”

Én megvallom, hogy az eredeti szöveget igen szabatosan találtam s belőle semmi aggodalmat nem tudok kiolvasni az államra és a kormányra; épen azért teljesen meg vagyok elégedve vele.

A kormány által követelt pótlékról szándékosan nem szólok, mégpedig azért, mert azt a zsinati értekezlet sem

fogadta el. Előttünk a bizottsági többség szövegezése állván, erre kell bővebben kitérnem, erre teszem meg észrevételeimet.

A bizottság szövegezése csonkítatlanul így hangzik: „a reform. egyház alsó- és felsőiskolái, mint a vallás szabadgyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények s az egyház önfentartásának eszközei, az 179°/₁. XXVI. t. cikknek, mint alaptörvénynek értelmében — az alkotmányos úton létrejött hazai törvények intézkedései épségben tartásával — mindenestől az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak.”

Mindnyájan jól tudjuk, hogy a zsinati értekezlet általában nem fogadja el a leiratban követelt pótlékot, hanem igenis határozatilag kimondta, hogy a „mindenestől” szó elibe ez igtattassék be: „az 179°/₁. XXVI. törvénycikknek mint alaptörvénynek értelmében.” Ha a mi részünkről a 3-ik §-ba a kormány megnyugtató végett valamit beiktatni lehetett, ugy csak ez alaptörvényre való hivatkozás volt az. Azonban az értekezlet által kiküldött bizottság a hivatkozás után zárjelek közé jónak látta beiktatni e záradékot is: „az alkotmányosan létrejött hazai törvények intézkedései épségben tartásával.” E záradék hangzatosabb, mint a leiraté, mert oda van téve e jelző: *alkotmányosan létrejött*.

E jelző ugyan a multban áll, de azért a valóságban jövőt jelent, ha meggondoljuk, hogy először a népoktatásra vonatkozó 1868. évi XXXVIII. törvénycikkben s némely ezt pótló törvénycikkeken kívül, a közoktatásügy egyéb ágaira szerves törvényünk nincs, s másodszor meggondoljuk azt, hogy a leirat világos szavai szerint most a gimnáziumi és reáliskolai oktatásról szóló s törvényhozás tárgyalása alatt álló törvényjavaslattal ugyanaz céloztatik, mint az idézett 1868. XXXVIII. stb. törvénycikkkel.

Nekem úgy tetszik, hogy mi sohasem adtunk arra alkalmat, hogy a kormány a mi törvénytisztelőtünk iránt bizalmatlan legyen, mert hiszen mi harcoltunk is, ha kellett, a törvényekért, de nem a törvények ellen. De másfelől úgy tetszik, hogy ha mi a még meg sem hozott törvényekre is előre lekötjük magunkat, akkor, habár a legloyalisabb, legparlamentarisabb módon fejtenénk ki actiót egy jogainkra nézve sérelmes törvény ellen, eljárásunk már eleve megbélyegeztetik; úgy tetszik nekem, mintha mi magunkat előre megkötözve tétlenségre kárhoztatóknak. Épen azért én a záradékot elfogadni nem tudom. De még azt is gondolóra vehetjük, hogy e záradéknak az alaptörvény mellé állításával annak ereje és érvénye gyöngítettetik, amit pedig én nem óhajtok. Az állítottat ugyan, hogy az 179°/₁. XXVI. törv. cikket sok későbbi törvény módosította, s így arra, mint valami állandó érvényű alaptörvényre, hivatkozni nem lehet. Azonban e módosítások vallásügyiek lévén, ez állításnak cáfoló erőt nem tulajdoníthatunk.

Különösen három szempontot kívánok kiemelni, a miért én egy jövődöben hozandó közoktatásügyi törvényre sem kötelezném el egyházamat és annak szabad tevékenységét. Ugyanis:

1. Egy országos középiskolai törvényjavaslat okvetlenül szabályozni fogja a főfelügyeleti jog gyakorlatát. Én a kormány által beterjesztett törvényjavaslatokból és némely

prot. iskolákban tapasztalt üzemek után s az állami szempontoknak különösebb érvényesítésére vonatkozó törekvések észlelése után, meg vagyok arról győződve, hogy a kormány nem fog megelégedni a főfelügyelet azon módjával, melyszerint jegyzőkönyveink felterjesztése által a kormány tudomást vehetett a mi egyházunk és iskoláink körül történtekről. Arról is meg lehetünk győződve, hogy a főfelügyeleti törvény reánk is alkalmaztatni fog. De hogy milyen lesz ez valóban, senkisé tudhatja. S minthogy középiskoláink nagy része egyházi főbb hatóságaink felügyelete alatt állanak, nem fog-e az az állami felügyelet ezen hatóságaink tekintélyének és eljárásainak nagyon derogálni stb.?

Vajon lehet-e pedig reánk nézve közönyös, hogy a főfelügyelet mily mérvben és módon fog például középiskoláinkra kiterjesztetni. Én azt hiszem, nem.

2. Minden szerves törvény intézkedik a tanárok fizetéséről, ezek létszámáról valamely tanintézetnél; intézkedik osztályonként a tanulók létszámáról s több efélékről. Megengedem, hogy ezen intézkedések a tudomány és iskolai tapasztalatok által valóban helyeseltetnek; megengedem, hogy a kor színvonalán álló s például a tanárok érdekeire nézve kedvező határozmányok foglaltatnak amaz alkotandó törvényben; de nagyon lehetséges, hogy a törvény által felállított méretek oly nagyok lesznek, melyeknek mi legbuzgóbb törekvésünkkel sem tudunk megfelelni, eleget tenni; s mert arra sem lehet kilátásunk, hogy az egyes iskolák hatóságai egyhamar tetemesen nagyobb áldozatokat tessenek az oly hűn ápolt iskolaügy oltárára, az állam sem siet terheiken segíteni: annál fogva félni lehet, hogy középiskoláink jó része rendre elhull, megsemmisül. Szerintem minden nagyobb iskolát egy-egy világító toronynak lehet tartani, mely maga körül kisebb-nagyobb erővel terjeszti a tudományt és felvilágosodást. Döntsük le a világító tornyokat, sötétség támad körülöttök, sok ezer lelkeknek, a társadalomnak és egyházunknak kárára. Vagy lehet, hogy mások világot gyujtanak ott, de a melyben nekünk nem sok örömünk leszen. De

3. Egy jövőben alkotandó középiskolai törvényre nézve nekem legfőbb aggodalmam az, amit itt most fogok mondani.

Tekintélyes tudósok és államférfiak azon, különben igen helyes nézetben vannak, hogy az alkotandó középiskolai törvényben csak néhány általános határozmányra van szükség; az időnként változó s nem épen elsőrendű, vagy törvényben elő nem sorolható ügyekre nézve a miniszter rendeleti úton fogna intézkedni.

Alázattal kérdelem: ki tudja azt előre megmondani, hogy abban a senki által nem ismert törvényben mily széles körű intézkedési jogot nyer a közoktatásügyi miniszter? Ki tudja megmondani, hogy a miniszteri hatalom nem fogja-e absorbeálni autonómikus jogainkat elannyira, hogy nekünk csakugyan nem marad egyéb, mint amit a leirat is kifejez, hogy szabad lesz saját pénzünkön iskolákat építeni, azokat felszerelni s a tanárokat fizetni, egyszóval az iskolákat fentartani?

Ily bizonytalan s nem kevés sérelmet s még megaláztatást is magában rejtő törvény lehet az már a közel jövő-

ben, melynek egyházunk és iskoláink szabadságát előre lekötölezzük.

Az magától értetik, hogy az alkotmányosan hozott törvénynek minden hazafi engedelmeskedni tartozik, de hogy már előre esküdjék meg a legjobb hazafi is a még meg sem született törvényekre is, az szinte szokatlan.

Ha pedig oly testülettől követeltetik az előleges lekötölezés, mely két millió lélek törvényhozása, akkor lehetetlen észre nem venni az elrejtett, de meg nem érdemelt diffidenciát. És én ezért sem vagyok hajlandó a záradékot a bizottság szövegezésében elfogadni.

Nem fogadom el végre azért sem, mert volt már nekünk két záradékunk, mely annyi keserves emléket újít fel, valahányszor reá emlékezünk; az egyik az ubique tamen praejudicio religionis r. c.; a másik a salvo jure dominorum terrestrium. Ne szaporítsuk ezeknek számát.

Az eredeti szöveg mellett részemről szívesen megmaradnék, de ha már az a maga épségében meg nem tartható, akkor elfogadom, hogy a *mindenestől* szó elibe az értekezlet megállapodásához képest ez igttatassék be: „az 1790/91. XXVI. törv. cikknek mint alaptörvénynek értelmében,” mert ez úgy a mi jogainkat, mint a felség és állam jogait biztosítja. S minthogy alaptörvény, a benne biztosított jogok nincsenek kitéve a törvényhozás változó jóakaratainak.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

Egyházkerületünk folyó évi szeptember hó 24—26. napjain, Kassán tartotta meg őszi közgyűlését. Úgynevezett szentelési gyűlés lévén ez, a 24-re eső vasárnapot egészen az ifjú lelkészek felavatására vonatkozó ünnepélyességek vették igénybe. Már reggeli 9 óra előtt nagy közönség gyűlt össze a kassai ref. lelkészi lakon és a ref. templom előtti téren, midőn pedig féltíz órakor elhangzottak az isteni tiszteletre hivatató harangok szavai s az ünneplő közönség br. Vay Miklós, főgondnok, Kun Bertalan, szuperintendens és számos előkelő egyéniség vezetése alatt, elindult a közeli templom felé, lélekemelő, megható volt látni a fekete ruhába öltözött embertömeget, mely az utcát mindenütt elözönlé. A templom hajója aztán csakhamar megtelt közönséggel, s hogy nem nagy kiterjedése mellett is több ezerre menő embert tudott magába fogadni s minden érdeklődő szemtanuja lehetett a szép ünnepély lefolyásának, abban kétségenkívül az egyház előjáróságának van legnagyobb érdeme, mely csakugyan bámulatot keltő ügyességgel tudott felügyelni a jó rendre, s szintén csudaszerűleg tudott azon a kis téren még a később jövőknek is elég kényelmes helyet kimutatni. A szokásos gyülekezeti éneklés után Komjáthy Gábor, ladmoei ifjú lelkész állott fel, a felavatandók közül a szószékre egyházi beszédet tartott a Máté szerint való evangélium XI: 29—30. verse alapján, sok ügyességgel, a legtöbb helyen emelkedett szellemben, azon alkalmi tárgyat fejtegetvén, hogy a Krisztus igája úgy lesz könnyű és gyönyörűsége az ő szolgálaira nézve, ha szelíd lemondással és

hitteljes alázatossággal hordozzák azt. Ezen beszéd végzetével és a sárospataki főiskolai énekkar éneklése után, Kun Bertalan, szuperintendens lépett a szószékre s mondotta el ott főpásztori beszédét, a neki adatott meleg lélek egyszerűségével, de meggyőző és megnyerő erejével, azt fejtegetvén beszédében, hogy az ev. ref. lelkésznek minő viszonyban kell állani a maga gyülekezetével? A feltett kérdésre ezen hármass feleletet adá: Azon viszonyban, melyben áll a *tanító* az ő tanítványával; a *barát* az öröm és bánat napjaiban az ő szívének választottjaival és az *anya* az ő gyermekeivel. Ezek után, még egyszer megállítva főpásztorunk mintegy az ifjú lelkészeket pályájuk e nagyfontosságú pillanatában, őket a következő kérdésekre való feleletre szólította fel: Meg vannak-e győződve a keresztyén vallás isteni eredetéről, annak hasznos és boldogító voltáról? Jó lelkiismerettel, benső, igaz hivatásuknak engedve, vállalják-e magukra az isteni szolgálatnak terheit és kötelességeit s végre, készek-e megesküdni arra, hogy szent vallásunk elveit, evangéliumi alapon, a hely. hitvallásra való figyelemmel hirdetik? Amely feltett kérdésre valamennyien igennel felelvén s időközben a jegyzői kar által életrajzi adataik is felolvastatván, a „Jövel szentlélek úr isten“ kezdetű énekből énekeltek egy versszakot, előbb csak maguk a felszentelendő lelkészek, de már a második, harmadik dallamsornál bele-sodorta a buzgóság árja a nagy közönséget is s oly lélekre ható gyülekezeti énekléssé nőtte ki magát, hogy e pillanatban igazán ott volt a szentlélek, minden ember szívében, minden ünneplő ember nyelvén és érzelmeiben. Magát a felszentelési aktust, Nagy Pál gömöri esperes felavatása előzte meg s ily módon egészítettén ki általa a „vének gyülekezete“, történt meg a következő ifjú lelkészeknek felszentelése: Sallai Sándor, Varga János, Kiss József, Kerekes József, Farkas Lajos, Kolozsvári István, Bartha Mihály, Komjáthy Gábor, Futó János, Magyar Bertalan, Czinke István, Fűrjész Tamás, Oláh Péter, Szakal István. A szép ünnepélyt főpásztorunknak rövid zárbeszéde és megható imája s a sárospataki főiskolai énekkar hatásos éneke rekesztette be.

Másnap, azaz szeptember 15. délelőtt $\frac{1}{2}$ 10 órakor, Kun Bertalan, szuperintendens úr, buzgó és jelen gyűlésünk teendőire, egyházi és iskolai életünk ez időszertint előkerülő ügyeinek elintézése céljából folytatandó tanácskozásaira, istennek áldását és segítő kegyelmét kérő imája után, idősb br. Vay Miklós, főgondnok úr ő nagyméltósága, a gyűlést a lapunk jelen számában közlött beszéddel nyitotta meg. E beszéd, a gyűlésen jelenlevők osztatlan tetszésével és élénk lelkesültségével fogadtatván, egész terjedelmében jegyzőkönyvbe iktattatni határozottat s nagyméltóságu elnökünk, magyarországi ref. egyházunk ügyeinek, évek hosszú során át, annyi hálára és hódoló tiszteletre kötelező buzgósága és fáradhatatlan áldozatkészsége, e helyen ujjal is méltó elismeréssel kísértetvén, jelen gyűlésünk megkezdette a sorrendszerint előkerülő ügyek elintézését.

És pedig, az elnöki beszédben is felemlítettén az, hogy a zsinat által alkotott törvények, most már hihetőleg, rövid idő alatt szentesítettnek fognak, kérdésbe tetetett: mimódon fog majd legcélszerűbben megtörténhetni eme szentesített törvényeknek, egyházkerületünkben leendő-

kihirdetése, melyre nézve a Debrecenben, legközelebb megtartott zsinat, mindenik egyházkerületre nézve fentartá a szabad rendelkezés jogát, annyit mondván ki csak a zsinat ez alkalommal határozatilag, hogy a megerősített törvények, majdan az egyházkerületeknek saját körükben, külön-külön lesznek kihirdetendők. Egyházkerületünk e tekintetben az elnökséget bizta meg, hogy a mutatkozó szükséghez képest, úgy az említett törvények kihirdetése, mint azoknak életbeléptetése és alkalmazása végett szükséges előleges lépések és intézkedések megtétele végett, egy rendkívüli egyházkerületi gyűlést hívhasson egybe, azon esetben, ha egy ilyen rendkívüli gyűlésnek, legközelebbi tavaszi gyűlésünk előtt leendő megtartása talán mellőzhetlennek és szükségesnek mutatkoznék.

Ugyancsak ezen ügygyel összeköttetésben, felemlített az is, valjon, tekintetbevéve azt, hogy a testvéregyházkerületek közül, már többen megválasztották az egyházunk alkotmányában most már törvényesen beillesztett konventnek tagjait: nem volna-e időszerű, ha egyházkerületünk is megtenné e tekintetben a szükséges intézkedést, s megválasztaná már most a tagokat, abba a konventbe, melyre ez időszertint annyi nagyfontosságú ügy megoldása és elintézése várakozik. Egyházkerületünk a konventi tagok megválasztását, jelenleg még nem tartotta maga részéről szükségesnek, s azért azt egy későbbi alkalomra tartotta fel; annyival is inkább, mert szívesen belenyugodott a zsinatnak, már az első ülészakában hozott azon határozatába, melynek értelmében az egyházkerületek főgondnokai és szuperintendensei bizattak meg azzal, hogy a netalán időközben előforduló egyházi és iskolai ügyek elintézésében legjobb belátásuk szerint járjanak el, s folytonosan figyelemmel kísérvén létérdekeinket, azoknak megőrzése és legcélszerűbb elintézése végett, tegyék meg mindenkor a legszükségesebb intézkedéseket.

Jelen évi, Sárospatakon tartott nyári közgyűlésünknek 17. számú jegyzőkönyvi határozatának értelmében, Hegedűs László elnöksége alatt egy bizottság azzal bízott meg, hogy nézze át a nevezett főiskola kormányzati szabályait s megtevéen azokra nézve a szükséges módosításokat, ez ügyben mostani gyűlésünk elé terjeszsze fel javaslatait. Erre vonatkozólag olvastatott a bizottság folyó évi szeptember hó 22. napján Sárospatakon tartott részleges tanácskozásának 1. számú jegyzőkönyvi felterjesztése, melyben előadatott, hogy a bizottság küldetésében azért nem járhatott el, mert a tanügyi bizottsági ülésnek az iskolai év kezdetén, szept. 8-ára kitűzött szabályszerű megtartása a zsinatra való indulás miatt elmaradván, a főiskolai kormányzati szabályok kidolgozására kinevezett küldöttségnek ugyanez alkalomból szándékolt egybehívása is elmaradt; másfelől pedig, a körülményekben történt oly nagy változás, melyszerint a legfelsőbb helyen szentesítettnek várt zsinati új alkotmányszervezetnek, éppen főiskolánk kormányzati szabályainak végleges megállapíthatásával is a legbensőbbben összefüggő iskolaügyi része bizonytalan időre elejtve lőn; azért jelenleg azon indítványt terjeszti elő a főtiszteletű egyházkerületi közgyűléshez, hogy miután a változott viszonyokhoz képest, egyházkerületünk belkörüleg lesz hivatva arra, hogy saját

főiskolája szervezetében a szükségeseknek bizonyult s tovább nem halasztható módosításokat és javításokat bölcs belátása szerint eszközölje: ezen szervezkedésre vonatkozó munkálatok elkészíttetését és fölterjesztését a főiskola körében tartandó jövő évi nyári közgyűlésünk idejéig elhalasztani, az eddigi szervezet szerint összealkotott bizottságokat pedig, melyek hat évre szóló megbízatása immár lejárt, folytatólagosan fölhatalmazni, illetve utasítani méltóztassék, hogy hivatalukat addig is folytassák és a szükséges teendőket teljesítsék. Bár egyházkerületünk, a felterjesztett jegyzőkönyvből indokolva látta is azt, hogy a kinevezett bizottság, a közbejött körülmények miatt, megbízatásának ez idő szerint eleget nem tehetett, minthogy azonban a főiskola kormányzati szabályainak átnézése és a szükséges módosítások megtétele immár halaszthatatlanul szükségessé váltott, utasította a tanügyi bizottság elnökét, Hegedűs Lászlót arra, hogy a kinevezett bizottságot mulhatlanul hívja össze, s azzal együtt tanácskozáva a nagyfontosságú ügy felett, az erre vonatkozó munkálatot legközelebbi tavaszi közgyűlésünkre mindenestre terjeszsze fel.

A Prágay Lajos lemondásával megüresedett, főiskolai egyházi algondnoki hivatal betöltése ezen gyűlésünkre levén kítűzve, a beadott szavazatok felbontására, Ragályi György és Debreczeni Gábor elnöksége alatt egy küldöttség nevezetett ki, mely is az eredményről még ezen gyűlés folyama alatt beadta jelentését s ennek értelmében a beérkezett 356 szavazatból 198-at Fejes István, sátoralja-ujhelyi lelkész nyervén, főiskolai egyházi algondnokra megválasztatott s esküjét azonnal letette s nagyfontosságú hivatalában a gyűlés által szívélyesen üdvözöltetett. Azt már lapunkban régebben örömmel jelentettük, hogy az ungi egyházmegye Bernáth Zsigmond helyére Kovács Károlyt választotta meg segédgondnokul. E választás közgyűlésünkre bejelentetvén, Kovács Károly úr letette az esküt s benne kormányzó testületünk egy páratlan buzgóságu, tántorithatlan jellemű tagot nyert. Mondotta felavatása után, hogy programot nem adhat, hanem hivatkozik multjára és eddigi magatartására s a gyűlés méltán zajos örömmel és nagy megelégedéssel nyugodhatott meg e multa való hivatkozásban, amely Kovács Károlynál valóban kezessége lehet a jövőnek.

Hosszas tanácskozásnak képezte tárgyát, az egyes egyházmegyéből beadott felterjesztések között, az Abaujmegyében fekvő Rásony, Léh, Berencs, Kázmárki egyházak affiliáltatására, illetőleg célszerű csoportosítására vonatkozó tervet. Eddigi beosztásuk szerint a lelkészi szolgálatok sem voltak célszerűen teljesíthetők, a népiskolai oktatás is nehézségekbe ütközött s a terhekben való osztozás is méltánytalan vala. Végre minden szempontokat megvitátván az egyházkerület, névszerinti szavazással döntött a kérdés felett s elfogadta az abauji egyházmegye azon javaslatát, melynek értelmében Kázmárk Léh-hel, Rásony Berencscsel fog jövőre egy lelkésséget képezni.

A dunántúli testvéregyházkerület, folyó évi június 4. s következő napjain, Székes-Fehérváron tartott közgyűlésének 92. számú jegyzőkönyvi határozatát megküldvén, abban pártolásra és támogatásra hívta fel egyházkerületünket, azon törekvéseire vonatkozólag, melynek értelmében a Horvát-

Szlavon-Dalmátországban levő protestáns testvérek egyházi életének szervezését, némely ellenséges indulatu törekvésekkel szemben, a konvent egyik nagyfontosságú teendői közé jelöli ki s illetőleg ez ügynek rendezésére s annak, a testvér ágostai egyházkerületekkel együttes támogatására és gyámolítására, a konvent kiváló és éber figyelmét felhívni kéri. Egyházkerületünk ez indítványt elfogadta és magáévá tette s annak támogatásához, képviselői által a konventen a legkészségesebb örömmel hozzájárul.

Ugyanazon egyházkerület, ugyanazon közgyűlésének 93. számú jegyzőkönyvi pontjában, az alapok és alapítványok ügyében közösen teendő föllépésre hívta fel egyházkerületünket. Minthogy e nagyhorderejű kérdés eldöntése iránt a konvent fog tenni az illető helyre felterjesztést, a testvéregyházkerület megkeresése tudomásul vétetett.

Olvastatott ezek után a sárospataki főiskola tanügyi bizottságának, folyó évi június hó 27. napján tartott tanácskozása jegyzőkönyvének 1. számú fölterjesztése, melyben jelenti, hogy az említett főiskolai tápintézetnek, az e célból kiküldött bizottság által készített új alapszabályait tüzetes tanácskozás alá vette s azokat általában helyeseknek találván, némely, egyes szakaszokra tett észrevételekkel, illetőleg javításokkal, elfogadásra és megerősítésre, a legnagyobb örömmel ajánlja. Felolvastatván ezen alapszabályok és a tanügyi bizottság által ajánlott módosítások, egyházkerületünk által elfogadtattak és megerősítettek. Egyszersmind elhatároztatott, hogy ezen megerősített szabályok kellő számú példányban kinyomattassanak s mihez tartás és az illető tápintézeti tagok által leendő szigorú megtartás végett, közöttük majdan kiosztassanak.

Majd tárgyalás alá vétetett, a miskolci egyházkerületi főleánynevelde felügyelő-választmányának jelentése, melyben számot adott azon intézkedésekről, melyeket az intézet érdekében időközben tett: a választmány ezen kimerítő jelentése tudomásul vétetvén, a leánynevelde ügyének fejlesztése végett tett intézkedései helybenhagyattak.

Ezzel összeköttetésben az ungi egyházmegye, folyó évi szeptember 5. napján, Vajkócon megtartott őszi közgyűlésének 35. számú jegyzőkönyvi pontjában, tudatta, hogy miután az egyházmegye saját kebelében szándékozik már a közeljövőben egy, a helyi érdekeknek megfelelő felsőbb leányneveldet felállítani; ezen okból az egyházkerületi főleánynevelde gyámolításához tetemesebb segélylyel nem járulhat, azonban a nevezett tanintézetre, az egyes egyházakban évenkénti hirdetések útján begyűlendő s az egyházlátogatóság által beszédendő összeget, mindenkor szíves készséggel be fogja szolgáltatni. Az ungi egyházmegye ez értesítése tudomásul vétetvén, egyházkerületünk elvárja, hogy az egyházmegye készséggel fogja teljesíteni felterjesztésében tett ígéretét s a megnevezett módon hozzájáruland egyházkerületi főleányneveldei intézetünknek gyámolításához.

A felsőborsodi egyházmegye, közelebbi közgyűlésének 24. számú jegyzőkönyvi pontjában, hivatkozván arra, hogy az egyházkerület által legközelebb kiadott lelkészi iktatókönyv rovatai között csak a beérkezési okmányoknak és ügyeknek van rovata, de a kiadásra vonatkozóknak nincs kijelölve illető helyük s így a nyomtatvány e tekintetben

hiányos és nem világos; kéri azért, hogy adassék kellő utasítás arra nézve, hogy az egyöntetűség céljából mimódon használhassa a szóban forgó iktató-íveket minden lelkész? A kívánt utasítás, illetőleg felvilágosítás megadására szuperintendensi hivatalunk kéretett fel.

Ivánka Sámuel, sárospataki főiskolai zenetanár és Szentpéteri Sámuel, betérjesztették az új énekes-könyv számára kézirat helyett, nyomtatásban megjelent s az egyetemes énekügyi bizottság elnöke által megküldött énekpróbák felett írott bírálatot. Szuperintendensi hivatalunk kéretett fel, hogy e bírálatot és kimerítő észrevételeket tartalmazó, nagy szorgalommal és szakavatottsággal készült munkálatokat, tanulmányozás és figyelembe vétel végett, terjessze az énekügyi bizottság elé.

Messze vezetne célunktól s azt lapunknak igen sok, fontos közleményekre váró szűk tere sem engedi meg, ha mindazon ügyeket s azoknak elintézését akarnók elszámolni, ezek után, melyek gyűlésünk asztalára kerültek, s melyek számszerint 100 darabnál jóval többre rúgtak. Mellőzve azért a helyi érdekű s inkább csak egyes egyházak belkörü ügyesbajos dolgaira és azoknak elintézésére vonatkozó határozatokat, ismertetésünk kiegészítése végett csak még néhány közérdekű határozatot kell megemlítenünk. Ezek között első helyen emeljük ki azt, hogy a Szikszó-vidéki papi értekezlet, felterjesztésében elősorolván azon bizonytalanságot, melylyel az áttérők anyakönyvezésénél találkozunk a gyakorlati életben, indítványozá, hogy e tekintetben leendő egyöntetűbb eljárás céljából, határozza meg egyházkerületünk: mily rovatok lennének az ily esetekben legcélszerűbben betöltendő, s általában melyek azon adatok, melyeknek feljegyzése mulhatlanul szükségesnek mutatkozik? E tekintetben szuperintendensi hivatalunkat bizta meg a közgyűlés, hogy egy rovatos minta-ívet készíteni sziveskedjék.

Pénzügyi dologba vágó, nagyfontosságú indítványnak tekinthető az, melynélfogva az egyházkerületi pénzügyi választmány és a sárospataki főiskolai számvevőszék azzal bizattak meg, hogy tavaszi közgyűlésünk elé terjesszenek egy kimerítő javaslatot arra nézve, mimódon lehetne mindkét pénztár tőkéit, az eddigi kamatnál kisebbre kihelyezni s így a mostanában már, épen a más pénztárakénál magasabb kamat miatt kevésbé keresett kölcsönökben nagyobb elevenséget előidézni, kimutatván az előterjesztésben részletesen azt is, hogy minő különbség állana be az esetleg leebb szállítandó kamatok miatt, mindkét pénztár bevételeire nézve?

Előterjesztetvén és jóváhagyatván az egyházkerületi különféle pénztárakról szóló dékáni évi számadás, ennek alkalmából szintén indítványoztatott és az indítvány el is fogadtatott, hogy, miután a papi özvegy-árvatár, a kimutató adatai szerint, jelenleg már eléggé kedvező helyzetben van, ideje volna, ha egy újabb, a mostaninál magasabb segélyezési kulcs állapíttatnék meg, hogy így az ezen pénztár gyámolítására szorultak sorsa mindinkább megkönnyíthessék. A pénztári bizottság legközelebb erre vonatkozólag is be fogja adni véleményes jelentését.

Indítványokról levén szó, megemlítjük azt is, hogy szuperintendensi hivatalunk és az egyházkerületi jegyzői kar

megbíztattak, hogy nézzék át a felszentelt lelkészek részére kiadatni szokott s már régebbi idő óta használatban levő felszentelési oklevél szövegét, s ha talán, különösen annak alakjára nézve, némely módosítások lennének szükségesek, tegyenek ez irányban javaslatot.

A peresügyek sorában, nagymértékben szerepeltek a templomi szókperek. Ezek közül egy véglegesen elintéztetett, helybenhagyatván a felsőborsodi egyházmegyének egészen tapintatos és méltányos ítélete; de vagy kettő visszatétt az illető egyházmegyékhez, azon ok miatt, mert a beadott folyamodványok nem valának kellőleg fölszerelve, s az illető első bíróságnak mintegy megkerülésével adattak be. Mint mindig, mikor ily természetű ügyek kerülnek elé, úgy most is leverő hatású volt azon két fegyelmi ügy, mely felett az egyházkerületi consistorium mondott ítéletet. Két, magáról és hivatalának magasztos voltáról megfélelmezett lelkész, Z. J. és B. F. fosztattak meg, illetőleg függesztettek fel hivataluktól. Az előbbire nézve, az egyházkerületi consistorium súlyosbította az egyházmegye ítéletét, az utóbbira vonatkozólag csak megerősítette és helybenhagyta az első bíróság által kiszabott büntetést.

Ezeknek elősorolása után, lehetetlen, az egyházkerület nevében is, a leghálásabb elismeréssel fel nem említenünk a kassai reform. egyháznak kifogyhatatlan, igazán elhalmozó szivességgel és előzékenységgel teljes vendégszeretetét, melylyel a napokig tartó s bőszerű gyűlést és annak minden tagját elárasztani kegyeskedtek, annyira, hogy ennek a gyűlésnek kedves emlékezete, bizonyára sokáig élni fog mindnyájunk lelkében, s arra kedvesen gondolván vissza emlékeztünkben, hálás tisztelettel környezve fog eszünkbe jutni úgy a kassai egyház presbyteriuma, mint különösen annak élén *Mesko Sándor*, főgondnok úr, kiről el lehet mondani, hogy egész életét az egyház ügyeinek szenteli; továbbá *Béki Sámuel*, Kassának közszeretben álló derék papja, aztán az egyháznak algondnoka; valamint *Juhász Mihály* és mások, kik a kassai egyházkerületi gyűlést hagyományos emléküvé tették, nemcsak a gyűlésen megjelent hitsorsosok, hanem Kassa városának művelt közönsége előtt is, s ezzel emelték ref. egyháztársadalmi életünk jó hírnevét más valásfelekezetűek ítélete előtt is.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon tisztelt olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, szívesen kérjük: méltóztassék tartozásukat e napokban kiegyenlíteni, hogy így a lap kiadási költségeit mi is fedezhessük. Egyszersmind tudatjuk, hogy az új évnegyed beálltával lapunkra új előfizetést nyitunk. Előfizetési ár október—december hóra 1 frt. 25 kr. Az előfizetési pénzek Buza János, tanár úrhoz küldendők.

— A zsinati törvények szentesítése ügyében a következő legfelsőbb leirat adatott ki: „Vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterem jelen előterjesztését helyeslő tudomásul vevén, s a magyarországi helvét hitvallásuak országos zsinata által az egyházszervezeti javaslaton tett módosítá-

sokat előlegesen jóváhagyván, megengedem, hogy az eképen megállapított szövegü egyházi törvény, az általam egyúttal szintén helybenhagyott jóváhagyási és megerősítési záradékkal ellátva, nevezett miniszterem által aláírásom alá terjesztessék. Kelt Budapesten, 1882. szept. 25. Ferenc József, s. k. Trefort Ágoston, s. k.

— **A tornai egyházmegye legközelebbi őszi közgyűléséről** szépen írt és kimerítő jelentést küldött be szorgalmas levelezőnk, de amelyből térszűke miatt, engedelmevel, röviden csak a következőket emeljük ki. Mindenekelőtt Lükő Géza segédgondnok tett jelentést a legközelebbi zsinatról és ottani magatartásáról. Jelentése helyeslőleg tudomásul vétetett. *Wohl Ede*, előkelő izráelitának, az egyházmegye jegyzőkönyvileg mondott köszönetet, amiért 126 frtot adományozott iskolai célokra. Megerősített az egyházmegyei lelkészi egyesület alapszabálya s az egyházmegye elhatározta, hogy nagyérdemű esperésének, *Lovass Sámuel* úrnak, a jövő tavaszi gyűlés alkalmával, megünnepeli 50 éves lelkészi hivataloskodásának emlékünnept. Az ünnepély rendezésére egy bizottság nevezetett ki.

— **Felhívás!** Alulírott teljes tisztelettel hívok fel mindenkit, ki a magyar prot. egyházirodalom története iránt érdeklődik, miszerint, ha csak egy *levelező-lapon* is kegyeskedjék tudtomra adni azon *neveket*, mik — tudomása szerint — az „Új Magyar Athenas“ II. füzetéből kimaradtak (Bogyó Mihály, Fekete János). Gyűd, u. p. Siklós, 1882. szeptember 22.

Kálmán Farkas.

— **A „Középiskolai Szemle,”** legközelebbi számában, néhány gimn. „Értesítő“ felett elmélkedvén, azt mondja: „A sárospataki, mind az 542 tanulót magyar nemzetiségűnek mondja, pedig a *vallási táblázat ezt kétségbevonhatóvá teszi*;“ miért azon vádat emeli, hogy „a kálvinista iskolák a magok jó magyarságában csekélységnek veszik az egypár más ajkú, más nemzetiségű tanuló statisztikai kimutatását“ s hozzá teszi figyelmeztetésül: „pedig a hiteles tanügyi statisztika megköveteli a pontosságot minden tekintetben.“ Először is a szigorú pontosság tekintetéből megjegyezzük, hogy az „Értesítő“ 574 tanulóról szól s nem 542-ről; másodsor ezeknek magyarságát illetőleg alaptalan a vád, felesleges a kétkedés és figyelmeztetés: mert — legalább mi — a magunk „jó magyarságában“ nem tartottuk „csekélységnek“ a statisztikai pontosságot, sőt készségesen elvállaljuk a felelősséget „minden tekintetben.“ Nagyon szerettük volna, ha a tiszt. Szemlész úr megnevezte volna azon felekezetet, melynek magyarságát a vallási táblázat után „kétségbevonhatóvá teszi;“ mert az így általánosságban kimondott gyanu mindegyiket terhelheti s így nem tudjuk, hogy melyik mellett hozzunk fel részletes bizonyítékokat Szemlész úr megnyugtatóására, s így mi is csupán általánosságban kételkedünk. A helv. hitvallásnak alig hiszszük gyanusíthatóknak: mert hiszen a kálvinista vallás „magyar vallás;“ az ágostai hitvallásnak között volt ugyan két, erőszakosan „német“-nek minősíthető szepességi; de hát miért kényszerítettük volna mi őket arra, hogy „német“-ek legyenek, mikor nekik úgy esett jól, ha magukat „magyar“-

nak mondhatták; római katolikusainkat a világért sem sérténénk meg azzal, hogy kifogástalan magyarságukban kételkedjünk. Vagy talán a görög katolikusok közt lehetnek a kifogásolhatók?! Bizony nem köszönné meg a szomszéd Ardó derék görög kath. lelkésze, ha tudta nélkül, két fiát, Kis Gyulát és Jenőt, akik a magyaron kívül más nyelven nem is beszélnek, a magyar nemzetből kitagadnók! S a többi is ilyen. Vagy mózes vallású, nagyrészen pataki és ujhelyi, jó magyarsággal beszélő tanulóinkat gondolja Sz. úr kitagadhatóknak?! Lelke rajta! Nekünk már csak maradnak ők ezután is „magyar zsidók.“ Legyen nyugodt Sz. úr, majd ha más nemzetiségű tanulóink is lesznek, azokról is megemlékszünk; addig pedig minket tartson minden kétkedés nélkül „legmagyarabb“-nak s ne Székely-Udvarhelyt. Mi is szolgálhatunk igen szép magyar névsorral!

— **Apró hírek.** *Lukács Ödön*, nyíregyházai lelkész és felsőszabolcsi esperes, szept. 24-én 732 szavazattal 144 ellenében, nagy lelkesedéssel, debreceni lelkészszé választatott. Fogadja t. barátunk és lapunknak is kitűnő munkatársa, szíves üdvözlötünket. — Nyíregyházáról értesítik lapunkat, hogy az ottani ref. egyház szept. 24. örömmünnepet ült; feltette 50 ezer frtba kerülő templomának tornyára a gombot és csillagot. Mintegy ötezer ember gyűlt össze az ünnepélyre, a templom előtt levő tágas téren, felekezeti különbség nélkül, hogy osztozzék az egyház örömeiben. Ugyanott a „felső polgári leányiskola“ II-ik osztályának tanítójául Tanos Irmát választották meg. — A „Nemzet“ című kormánypárti lap kassai tudósítója otromba dolgokat írt a tiszáninneni egyházkerület legközelebbi gyűléséről. Csak úgy tajtékozván szájából a pártszenvédély, leckéztet oly férfiakat, kik többet tettek a protestáns tanügy terén, mint a tudósítóhoz hasonló emberekből egy egész generatio. Nagyon jól tenné a „Nemzet“, saját lapjának érdekében, ha elverné magától az ilyen tudatlan tudósítót, aki *Mocsáry Lajost* még segédgondnoknak is megteszi, csak hogy szidhassa őt; vagy figyelmeztetné őt, hogy előbb tanulja meg ismerni egyházi életünket és embereinket, s addig tartsa meg azon bölcs mondást: „ne sutor ultra“ stb. — A „Debreceni prot. lapnak“, egy idő óta a mi lapunk folyvást szálka a szemében. Amikor csak teheti, mindig kegyeskedik rólunk megemlékezni és folytogatott dühhel vagdalkozni. Legközelebbi számában is egy G. K. értésünkre adja, hogy neki nem tetszik lapunk zsinati tudósítása; hogy az csak pártszenvédély, ha mi némely, az ő szája íze szerint való „öreg“ szónoknak beszédét elítéltük. Szegény, sárgaságban szenvedő vezércikkező! azt hiszi, hogy, mert őt ott Debrecenben fojtogatja a politikai pártoskodás lidérenyomása s akarva nem akarva oda hajszojják a szavazó urnához, hát mi is kortések vagyunk. Higyje el, hogyha valakinek úgy ez nekünk nem kenyerünk, s ugyan ne tolja úgy fel magát, mintha csak neki és a Debr. prot. lapnak volna a történeti igazság iránt érzéke, s engedje meg, hogy mi is irhassunk saját legjobb és legbecsületesebb belátásunk és meggyőződésünk szerint az ilyen dolgokról, mert különben az jut eszünkbe, hogy G. K. elvből ellensége minden ujságírásnak, amelyet nem ő vezet és dirigál.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „A kritika teendője s jogosultsága az egyházi beszédnél.” Könyves Tóth K. „A Népiskolai tanterv átnézése ügyében.” (Vége). Fogarasi J. „A párisi prot. theologiai facultas és a liberalismus.” (Befejező közlem.). Felméri L. „Dunántúli dolgok.” Dunántúli G. „Templomi szószék.” (Könyvbírálat). „Vegyes közlemények.”

A kritika teendője s jogosultsága az egyházi beszédnél.

Szabó József kartársunk igazán életrevaló eszmét pendített meg. Nem új eszme ez. Láttuk itt-ott valósulni nem egyszer; mint villám sújtott és égetett. Ugy nézett ki, mint valami boszúló angyal lángpalossal s jajj volt annak, ki közelébe mert menni. A kritikától rettenetesen féltek egyesek, s ha az szigorúan bánt el műveikkel, jött s jön maiglan is a replika, néha öt-hat számban. S ennek is megvan a maga jó oldala: tisztulnak a nézetek. A baj sokszor csak az, hogy a vita-harc személyeskedésbe vág át, s a tárgyilagosság rovására esik. Ha az ítéző ki tud bontakozni a személyeskedés pókhálójából: akkor jótékony orvoshoz hasonlít; meglehet az, kin először a műtétet elvégzi, belehal, de megtanítja az élőket, mint éljenek s munkálkodjanak, hogy ama műtét alá ne kerüljenek. Higgyék el, volt annak az ódon céhrendszernek némi gyakorlati haszna. A legény mesterré nem lett, míg szabatos remeket nem állított elő. Most, az iparszabadság korszakában, annyi a kontár, hogy igazi mestert csak elvéve láthatni. Így van ez az irodalomban is. Ambitio sokakat visz arra, hogy nevöket s címöket nyomtatva lássák. Hiszik is, hogy a mivel a világ elé lépnek, nagy sensatiót ébreszt. És megjelennek a „versfüzerek,” „beszélyek,” „egyházi beszédek.” S kritika — az nincs. Megjelent a mű, néhány szóval egypár fölkiért jó barát ajánlgatja . . . elkél ötven-hatvan példány, a többi jó lesz sajtakarónak. De ha kritika szigorú volna, sok ember fájdalmas sohajjal némitaná el ambícióját s keserűen tekintve íróasztalában heverő szellemi termékeire, így szólna: „nonum prematur in annum.”

Csak hogy az ám a bökkenő, hogy ez a kritika is olyas valami, melyre méltán ráillik: „fac me talem, talis ero.” Katona József „Bánk-bánját” úgy tönkrezúzta, hogy a mester vérkönyeket sírt. Arany Jánost döcögő tollú írónak, Petőfit szellemtelen semminek nevezte. Mindig attól függ a kés használata, aki azt kezébe fogja. A hentes húst vág, a borbély borotvál, a szakácsné laskát szel azzal, s így tovább. Más szemmel nézi a természettudós a rovar, mint egy paraszt gyerek. Darwin eszméitől saturált egyén még Renant is ósdinak tekinti, Moleschott tanítványai a racionalistákat épen úgy elitelik, mint a positivistákat. Csak Kraft und Stoff, ami ezenkívül esik, arra rákiáltják a „pereát”-ot, az ő szerintök az

index librorum sat. — van. Épen oly makacsok ebben a tekintetben, mint ellenlábasaik, a csallhatlanság jogmájának bajnokai. Így van az mindenütt. Wagner Rikhardot, a modern zene teremtetjét, egy tábor az ígig magasztalja, a másik sereg a pokolba tasztítja. Ha valahol, leginkább az itészetnél érvényesül az egyéniség. Láncaitól oly nehéz szabadulni s azokat csörgetjük, mikor mást ütünk.

De jogosan nem is kívánhatjuk azt, hogy mindenki ugyanazon nézetben legyen műveinkről. Jól mondja Coquerel „Gyakorlati észrevételek a predikációról” irt művében: nemcsak a reformátorok, de Charénton, sőt Saarin nagyszabású egyházi beszédei sem elégítenek ki bennünket maiglan. Az egyházi szónok alá van vetve nemzedékről-nemzedékre a hallgatóság igényeinek, vagyis minden kornak más-más színezete van, melyhez alkalmazkodnunk kell. Azonban van egy általános igazság, melytől eltérni nem szabad s ez az, hogy a predikáció *Isten ígétjét* hirdesse; az, hogy a predikáció nemcsak Krisztus tudományát, de magát az emberiség eszményképét, a Megváltó Jézust hirdesse. Itt léphet aztán föl éles fegyverével a kritika. Ha pusztán erkölcs-bölcsészeti elveket htingetünk el a szószékben, erkölcsi tanárok lehetünk, de nem isten ígéinek hirdetői, evangéliumi szellemben. Szeretném, ha minden lelkészársam olvashatná Beyer Ferenc lelkésznek a „Kereszttyén predikáció lényege az apostoli predikáció nyomán” című művét. 600 lapon nem azt fejtegeti, hogy mi legyen a főtétel, milyen hosszú legyen a predikáció, milyen szóvirágokat kerülünk, milyen legyen a conclusio, hanem boncolgatja a predikáció lényegét, apróra kimutatván minden parányiságot, hogy miként kell összeegyeztetni az erkölcsi elveket a hitcikkekkel. Miként dicsöitük meg a hitcikkek az erkölcsi elveket. Elösmerem s nem vonom kétségbe, hogy az egyházi beszéd külszerkezete, technikája, irályi s előadási modora nagy, igen nagy súlylyal bir; de legyen bár egy épület minden kellékel ellátva, ha annak alapja hiányzik, hiába működtek azon mesterkezek, minden pompássága mellett sem mernék beleköltözni. Eljő a vihar, megütközik benne s menthetlenül összedől. Az élő Krisztus, kit Péter első pünköszt napján predikált, az legyen alapja egyházi beszédeinknek, s a melyikből ez hiányzik, azt méltán kivetheti a kritika. Ez az én nézetem. Meglehet, hiszen ugyis akadtak már, kik e nézetemért pietisticusnak neveztek, meglehet, mondom, találkoznak,

kik a mai modern eszmékkel ezt incompatibilisnek tartják; de erre azt válaszolom: voltak ezelőtt is ilyenek. A XVIII. században a német bölcsek racionalis predikációi hová lettek? Gyujtottak, lelkesítettek-e azok? Építettek-e? Semmit. Olvassuk csak Kulifay Zsigmondnak az asztalmozgatásról, az üstökös csillagokról, egy másik újabb egyházi írónak „Hazárdjáték bűne és veszedelme” című egyházi beszédeit, kellemes olvasmánynak találjuk, de a kereszténység eszményképét hiába keressük benne. Engem az aztán nem bánt, hogy a dogmatica miként értelmezi ez vagy ama hitcikket. Ha beösméri Krisztus égi küldetését, ha hirdeti az ő szellemének világot átalakító csodás erejét, ha föltárja önzetlen jellemének tiszta vonásait: nem félek én, hogy egyes nézeteltérés csorbát üssön az anyaszentegyház testén és fején.

Az egyházi kritika teendője s jogosultsága tehát megbírálni azt, ha vajjon az egyházi szónok egyházi evangéliumi beszédet ad-e; vagy valami bölcsezi oktatással áll elő. Mindjárt aztán következik az irány, s nézetem szerint legutóljára jó a technika. Az irány igen fontos tényező. Az olyan beszéd, melyre azt mondhatjuk: „olyan szép volt, hogy meg sem értettük,” minden bölcsezeti tartalma mellett is untató, száraz és altató. Az olyan irány, mely egy lapon keresztül kinez egy körmondatot s keresve-keresi a közbeszúrásokat, indokolásokat, megemészthetetlen s a szó teljes értelmében elkapkodják a madarak. Az egyszerűség, nemes egyszerűség nem mesterkél. Nem azt értem ez alatt, hogy minden szóvirágot, alkalmas hasonlatot kerüljön; csak azt akarnám sejtetni, hogy a szóvirágokat ne hajhászsa, a hasonlatokat ne halászsa. Azonban van egy megjegyzésem. P. o. Madarász beszédeinek különben igen alapos bírálataban Sz. I. megróvja szerzőt azért, mert az egy bibliai képet rajzol s látja lelkében a kénkövel égő tavat. Ez nemcsak megengedhető, de szükséges szónoki forma, mely nélkül egyes alkalmakkor el nem lehetünk, s ha talán sötét az a kép . . . de bibliai s a lelkiismeret háboruját jelképezi. Ilyen képeket racionalis egyházi szónokoknál is találhatni; sőt mikor Széchényi borult kedélylyel nézi hazája jövőjét, sötétebb látományok gyötörték. Néha tulhajtott képek alkalmazása is szükséges. Attól függ aztán minden, hogy miképen értjük. Az a szegény koldus asszony ott a szögletben, bizonyosan másképen érti azt, mint az iskolát végzett rector úr ott fenn a karban. Még pár szót a technikáról s aztán végzek. Utalok mindenkit a jobb, újabb egyházi szónoklat tanok olvasására. Aki predikációt akar írni, vegye meg az e nembe tartozó műveket. Én tizennyolcéves pap vagyok, de azért még most is olvasgatom azokat; de azért azt is bevallom ám, hogy néha-néha eltérek a rideg szabályoktól s merev forma által mindenkor nem hagyom lekötni magamat. Az egyéniség néha még hibával is menthetőbb, mintha a korlátok közt esetenül mozog s nem meri kinyújtani lábát. Ezt tartja Coquerel is, mikor javasolja, hogy az olyan erőtetett fel- s alosztásoktól a lelkész, amennyire csak lehet, őrizkedjék. Legfőbb a szöveg-választás, az alkalmasság, a gyülekezet lelki szükségleteihez való alkalmazkodás. Ezekről azonban térhiánya miatt nem szólok. Lehet, majd máskor, alkalmasszerűleg.

Tehát csak bíráljunk szigorúan, de mindig tárgyilagosan. Hadd hulljon ki a rostán a konkoly. Az ítések azonban vigyázzanak, mert nem egyizben

tapasztalhattuk már, hogy száz aranyat nyert színművet a közönség kipiszegett, míg azt, melyet a tudományos ítéset máglyahalálra ítelt, fölkarolt s előnyben részesített. Fiat applicatio.

Könyves Tóth Kálmán.

ISKOLAI ÜGY.

A „népiskolai tanterv” átnézése ügyében.

(Vége).

3) A tanterv ne jöjjön ellenkezésbe a „heti óratervvvel,” sőt a kettő közt a legnagyobb összhang uralkodjék, máskülönben kockára van téve a tanítás sikere. Mennél nagyobb eredményt akarunk valamely tantárgyból felmutatni, annál több időt kell arra hetenkint fordítani és viszont. Hogy az olvasás-írásra legtöbb gond fordítandó: az kétséget sem szenved! Erre nézve mondja Bárány Olv. Tan. 260. l.: „Akárhány osztályú legyen a tanoda, naponként kell minden osztályra egy-egy olvasási leckét számítani, habár e leckék csak félórások legyenek is. És ez a netovább! Ezen túl sem földrajz, sem természettan, sem más egyéb tantárgy kedvéért nem helyeselhető az olvasási leckék kevesbitése!” Mármint, ha mindennap olvastatunk minden osztálylyal, 6 osztálynak naponként 6 félóra = 3 óra kell legalább az olvasásra: így minden délután olvasás-írással telik el! Hittanakra 3 órát, szám- és mértanra 6 órát számítva hetenként (egy-egy osztályra egy óra egy héten: ez is kevés; de több nem jut!), ugy a többi összes tantárgyakra (beszéd- és ért. gy., nyelvtan, földrajz, történet, alkotmánytan, természetrajz, természettan, ének, rajz, testgyakorlat, gazdaságtan = 11) jut hetenkint 3 óra, vagyis egyre-egyre $\frac{1}{4}$ -ed óra hetenkint! Mit lehet akár egyik, akár másik tantárgyból $\frac{1}{4}$ -ed óra alatt tanítani? majdnem semmit! Ezek szerint mégis kénytelenek vagyunk az olvasási leckékből lopni el (Bárány ellenére is) legalább annyit, hogy minden tantárgyra jusson legalább hetenkint $\frac{1}{2}$ óra, vagyis egész év alatt 40 félóra = 20 óra!!! Ennél több idő semmiesetre sem jut! Hogy aztán 20 óra alatt mimódon lehet megtanítani az állatország 19 seregét, meg még a növények óriási birodalmát a IV-ik osztályban? (mint a mostani tanterv kívánja!) ráadásul még az ásványokat is; hogy 20 óra alatt mimódon lehet a 49 §-ból álló Magyarország történetét még csak elolvasatni is, nem „maradandó tudatává” tenni a gyermekeknek? mindezekkel az eddigi tanterv-készítők — úgy látszik — egyáltalában nem törődtek! A tananyag minden tantárgynál így nagy halmazban áll!

Azért lelkiismeretesen megfontolandó most, hogy vajjon egyik vagy másik tantárgyból 20 óra alatt mennyit lehet jól megtanítani, s kiválasztván a legszükségesebbeket, határozottan körvonalozni kell az elvégzendő tananyagot!

4) E célból inkább a minimum, mint a maximum állapítandó meg! Igenis, szerintem — miután osztatlan iskolákkal bővülködünk — a minimumot kell megszabni, amennyit minden tanítónak elvégezni kötelessége, aminél kevesebbet tanítani nem szabad! Mert a maximalis tanterv végén az efféle jegyzet: „Ezen tantervben minden tantárgy beosztásánál számos tananyagok vannak elősorolva betanítás végett; de azokat nem úgy kívánjuk tekinteni, mintha azoktól eltérni, vagy azokból valamit kihagyni ne lehetne,

hanem az okos tanítóra bizzuk, hogy válaszsza ki azokból a legérdekesebb és legszükségesebb tárgyakat stb., igen jó kibúvó ajtó lehet esetleg; amint csakugyan néhol még ma sincs híre se alkotmánytannak, természettannak stb.; míg ellenben ha a minimum lesz megállapítva: minden tanítótól megkövetelhető, hogy azt elvégezze! E tekintetben szintén nem ártana izmos és vértorlódásban szenvedő népiskolai tankönyveinken itt-ott eretvágni! Ami a tantervben nincs meg, arról szó se legyen a kézikönyvekben; mert jó lélekkel nem kívánhatjuk, hogy a szegény gyermek vegye derűre-borúra a sok könyvet csak azért, hogy $\frac{1}{5}$ -öd részét betanulja, a többit pedig át se lapozza!

Még csak egyet említek meg!

Olyan egyház-községekben, ahol két tanító működik, nem helyes az iskolának olyatén beosztása, hogy az egyik tanító a fiúkat, a másik pedig a leányokat tanítja, mert így mindenik tanító 6—6 osztályt tanítván, a terhen könnyítve nincsen. Mert a tanítás sikere nem attól függ főképen, vajjon hány tanítványa van egy tanítónak, hanem igenis sokkal inkább attól, hogy hány osztályt tanít egy tanító! A tapasztalás eléggé bizonyítja, hogy sokkal könnyebb 120 gyermeket tanítani, ha azok mind egy osztályba járnak, mint 40 gyermeket, akik 6 osztályba vannak sorozva. Ugy kellene tehát a bajon segíteni, hogy ahol két tanító van, az egyik tanítaná a 3 alsó osztályt, fiukat és leányokat együtt, a másik pedig a 3 felső osztályt; így mindjárt felényi lenne a tanító munkája s kétannyi eredmény volna elérhető. Az ily beosztás ellen felmerülhet aggodalmak egészen alaptalanok! Nézzük meg az életet! . . . A szülei háznál a fiuk és leányok együtt növekednek; ugyanazon szobában, ugyanegy udvaron élvezik gyermeki ártatlan örömeiket; sőt egymáshoz közel lakó gyermekek együtt játszanak: fiúk, és leányok. Kikerülvén az iskolából, legények és hajadonok ismét együtt járnak dolgozni, egyik arat, a másik markol! „Ha ő kaszál, én meg gyűjtök” — mondja a népdal. Igen! és együtt edesebb a munka, feledí a fáradalmakat mind „Pesta” mind „Örzse,” ha együtt dolgozva, együtt csevegve olykor-olykor egy ártatlan tréfát „megeresztenek.” De ha együtt dolgozik, hát együtt is mulat aztán! A minden vasárnapi labdázás, fonóka, keresztele, névnap, kézfogó, lakodalom minduntalan összehozza őket. „És egymás karjában szerelmét mondja el, midőn az estalkony szelid szellőt lehel!” — mondja Szász K. Majd eljő az idő, midőn „Te az enyém — én a tied, ásó-kapa mind a sírig!” (Arany L.)

A két nemet sorsa e földön szorosan egymás mellé rendelte; együtt élnek le egész életüket, úgy iskolázás előtt, mint után, a sírig. Mért volna éppen az iskola azon veszedelmes hely, ahol őket egymástól el kell választani, holott folytonosan a tanító szemei előtt vannak! Talán ha külön épületben oktattatnak, az iskolából hazatérve nem csakugy együvé mennek-e játszani? Próbálja meg akárki, s tiltsa vagy akadályozza meg, vagy birja rá a szülőket arra, hogy ne vigyék gyermekeiket a lakodalmakba vagy éppen bálba (mely csakugyan nem gyermekeknek való hely!); meglássa mindenki, hogy nem vérig sérti-e az örvendő szülőket, ha károsnak, helytelennek meri mondani azt, midőn felpiperézett kis Julcsa leánykájok „a gyócsinges Jóskaival” táncol! Hogy is ne? mikor „milyen ügyes mind a kettő, a lelkem!” Bizony ha a tantermekben külön választjuk is a gyermekeket, iskola után csakúgy, sőt annál inkább együvé

húzódnak fiúk s leányok! Vagy az nem baj? csak az a cél, hogy a tanteremben együtt ne legyenek? S miért? Oh! a köznépnél itt-ott sajnosan tapasztalható szemérmertlenség, trágár beszédek, aljas cselekmények egyáltalában nem irthatók ki azáltal, ha a tantermekben a kétnemű gyermekeket külön választjuk; nem az iskolában tanulja ezeket a gyermekek, hanem oda haza! S erre a tapasztalatból olyan példák állanak rendelkezésemre, melyeket e helyen elmondani nem lehet; de amelyek ellen a gyermekeket tökéletesen megóvni csakis a „szeretet-házak”-nak lehetséges, ahol a gyermek semmiféle idegen s erkölcsrontó elemmel nem érintkezik!

Ugyanezért én nemhogy károsnak, sőt inkább nagyon is szükségesnek tartom, éppen az erkölcsiség tekintetében azt, hogy fiúk és leányok egy tanteremben oktattassanak, ahol a tanító ügyes és tapintatos vezetése, jó példája, a kétnemű gyermekekkel való sajátzerű bánásmódja, továbbá az ő felügyelete alatt a fiúk és leányok folytonosan együttléte tanteremben és iskola udvaron, a jó erkölcs megszilárdítására csakis jótékonyan hathat! S ezt nekem több évi tapasztalat, nem száraz theoria diktálja! Távol legyen tőlem, hogy azt akarnám állítani, miszerint ily iskoláztatás után az erényesség és erkölcsiség a lehető legjobb fokon áll; hanem, hogy viszont olyan helységekben sem magasabb, sőt igen gyakran feltűnően alacsonyabb fokon áll az erkölcsiség, a hol fiuk és leányok külön termekben oktattatnak: ez tény! Avagy vizsgáljuk meg lelkiismeretesen az egyházkerületünkben levő 437 egyházközséget s lássuk meg, hogy mennyivel áll az erkölcsiség magasabb fokon ama 26 egyházban, ahol fiúk és leányok külön oktattatnak, mint a többi 411 egyházban, hol mindkét nemű gyermekek egy és ugyanazon teremben hallgatták 6 évig az igét? S ha itt-ott szomorú példák tűnnek elénkbe, azoknak oka nem a két nem együttes oktatásában, hanem igenis az életben, az előre haladó divatban, a mai társadalmi viszonyokban s a gyermek közvetlen környezetében rejlik!

Értelmileg és erkölcsileg hasznos dolgot cselekszünk azért, ha iskoláinkat úgy osztjuk be, hogy az A tanító a 3 felső osztályt fiúkat és leányokat, a B tanító pedig a 3 alsó osztályt vezesse, s bizonyára 3 osztályt sokkal sikeresebben lehet tanítani, mint 6-ot!

Ezek azok, melyeket én a revideálandó tanterv-nél figyelembe venni óhajtanék! A tanterv mindenestre egy olyan fontos és nagy horderejű mű, amelyet minél több s számosabb tanférfiúval s tanítóval építtetni nem látszik feleslegesnek!

Fogarasi Jenő.

T Á R C A.

A párizsi prot. theologiai facultas és a liberalismus.

A magyar prot. egyház lelkipásztori karának figyelmébe ajánlva.

(Befejező közlemény).

Mindeme fogvatkozások mellett is, melyeket a jóakaratú kormány bizonyára el fog enyésztetni, bizvást elmondhatjuk, hogy munkánk nem volt kézzelfogható eredmények híjával. Mi a társadalomnak évenként bizonyos számú theol. baccalaureust, azaz lelkipásztort szolgáltatunk, ezenkívül magasabb színvonalú vizsgálatok letevése után theol. licentiátusi és tudori oklevelet adunk, melyek magasabb rendű tanulmányokról tesznek tanubizonyosságot, természetszerűen elsősorban a praxisra irányuló lelkipásztori karban.

A montaubani facultas eszerint ugyanannyi óvatossággal, mint erélylyel szolt minapában, midőn Bert Pál miniszter úrhoz intézett levelében azt mondá: a facultas úgy hiszi, hogy a theol. facultások széleskörű programjára támaszkodva állithatja, hogy oktatásuk a kritikai és tudományos módszernél fogva a tudományoknak egy ágát alkotja. Különböző tantárgyaiknak történelmi, philol. és bölcseleti oldaluknál fogva a többi pl. hist., természettudományu facultasokkal közös gyökereik vannak, melyeket nem metszhetnének el anélkül, hogy saját oktatásukat, sőt talán az egyetemi oktatás egészét szegényebbé ne tegyék.

Azt a módszert, melyet használunk, dékánunk emigy jellemezte egy ünnepélyes alkalommal Ferry Gy. miniszter jelenlétében: az a theologia, melyet mi itt tanítunk, bizalomteljesen fogadja el a modern tudomány módszereit s gyermekes dolognak tartanók azt magunknak érdemül tudni fel. A tudomány egy: nincs sem két philologia, sem két psychologia. *A történelem köréből, ami ellenmondásban van a kellően megállapított tényekkel, ma már semmit sem lehet a vallás támogatására felhasználni s így mindazt minden veszteség nélkül el is lehet dobni.*

Ha az egyháznak az államtól való teljes elválasztását sürgetőket megszedítette az a gondolat, hogy az állami felső oktatás fájáról levágjanak egy ágat a tisztán tudományos tekintetek, meg a prot. egyházi hagyományok és a közvélemény mellőzésével, minket a cultus miniszteriumhoz való kapcsolással laikussá tesznek: elmerjük mondani, hogy ez helytelen út, s hogy egészen ellenkező célt érnek el, mint amit akarnak. A symmetria és geometriai szabályszerűség ürügye alatt levágnak egy ágat, melynek útján eddigelé az állam a maga módszereivel és befolyásával behatolt egyik (concordatus) egyház papságának egész a szívéig; az egyetem hatásköre alól kivonnak egy kört, mely hozzátartozott alapítása első napjától fogva.

Ime a mi egyházunk és különböző árnyalatai kérvérik az államhatalmat, hogy ne sülyeszze le lelkipásztorai szellemi színvonalát azzal, hogy kevesbitse a rájuk nézve szükséges követelményeket, melyek az elhamarkodott tanulmányozás ellenségei; ma is, mint a Restauratio korában, minden erejéből rajta van, hogy az irodalmi baccalaureatust előleges feltételként fenntartsa. Mi is elmondhatjuk montaubani kartársainkkal, kiknek a nézetét nevezetes egyházi testületek támogatták és összes testületeink bizvást egyhanguan elfogadnák: „jövendőbeli lelkipásztoraink előkészítésének becses biztosítéka az a kényszerűség, melyszerint nekik okvetlenül szert kell tenniök egyetemi oklevélre. Ez oly üdvös kényszer, melyet a facultas egyetemi színvonala a lehető legkönnyebben tart fenn.”

Nem tudjuk: micsoda következménye lehetne belső szervezetünkre a Cultus minisztérium körébe való áthelyezésünknek s a nagy kath. növeléssel való kisebb-nagyobb mérvű assimilationknak; annyival inkább nem, mert nem körvonalozott javaslattal van dolgunk; de bátran kimerjük mondani, hogyha az egyetem testületével való benső kapcsolat tudata minket többé nem támogat, aligha lehetünk elég erősek oktatásunk elméleti és valóban magasabb oldalait az egyszersmind gyorsabb és gyakorlatibb lelkipásztori, egy-

házi előkészítés túlsúlyra jutásától megóvni. Másfelől a nemzet protestans részében a hiány érzetét keltené fel már maga az a gondolat, hogy lelki vezérei többé nem az egyetemi intézetekből kerülnek ki, ellentétben régi hagyományainkkal és a külföldi országok ama gyakorlatával, melyekben a protestantismus a nemzeti egyházak mintájára alakult; az ily lelkipásztorokban ők is, de magunk is oly degradatiót látnánk, melyet minduntalan felujtana a genfi egyetem theol. facultasáról kikerült és nálunk jogosan alkalmazott jelöltek szellemi fensége. Ez ránk nézve egyet jelentene ama prot. theol. facultások szerepének félreismerésével, melyet a német és hollandi egyetemek a mult százban oly diadalmasan oldottak meg azzal, hogy az *új-szövetség eredeti okmányaira alkalmazott szigorú kritikáikkal* a történelmi és irodalmi tanulmányok megújulására megadták az első lökést. Az ily emlékek sokkal becsesebbek, mintsem ok nélkül feláldozhatnók, kivált ma, midőn az idegen országok intézményeivel való ismerkedésből nagymértékben megtanuljuk, hogy az egyetemi szervezetünkben való hiányokat minő úton-módon pótolhatjuk.

Most ejtessék-e meg tehát a veszélyes műtét theol. facultasunkon, midőn az a strassburgi *császárvágást* még mindig nem birta kiépülni? Nem lenne-e az kiáltó igazságtalanság akkor, midőn a lelkipásztori pályára szándékozók száma sohasem volt nagyobb, mint épen ma, s midőn a theologus címmel együtt járó tisztelet csékély vigasztalás azokért a valódi hasznokért, melyeket a hosszú és fárasztó előkészület nyújt? Ma, midőn a kormány a leghathatósabb intézkedéseket teszi a felső oktatás, jelesen az irodalmi és természettudományi facultasok olyatén megújulása érdekében, hogy valahára a tanároknak rendes tanítványaik legyenek: nem nagy igazságtalanság lenne-e épen azokat az intézeteket szüntetni meg, melyek a most említett úton régen megelőzték a többi facultasokat?

Aztán mondhatja-e valaki, hogy mi akadály vagyunk az Egyetemnek oly tudományok felvételében, melyeket különben mi saját szempontunkból tanítunk? Útját álljuk-e például, hogy az irodalmi facultasokba bevigye a valláséleti tünemények studiumát, mely nélkül a világtörténelem lepecsételt könyv marad? Megkötjük-e kezét pl. vallástörténelmi tanszékek felállításában? Sőt megfordítva, mint Bert Pál (volt) miniszter úr nem régiben nyilvánítá, az egyetem épen a protestans tudományosságnak kitartó úttörése és becsülettel végzett kutatásai következtében gondolhat rá, hogy e tért is gazdagítsa. Részünkről mi csak helyeselni fogjuk, hogy a társadalmak történelmében a vallást megillető helyet hivatalosan elismerik, s az államra hagyják a vallásoktatásra szükséges szakműveltségű tanítóknak minden dogmatikai előítéllettől menten történő megválogatását. S ha az irodalmi facultasoknak a vallástörténelmi tanszékekkel való kiegészítése bekövetkezik, akkor is ingatlanul maradna a mi facultasunk, mert hiszen akkor a theol. intézetek lesznek az az egyetlen hely, hol a vallástudományi kört alkotó disciplinákat egy csoportba gyűjtve találhatjuk.

Ujra meg újra ismételjük ezt az alternatívát: vagy azt kívánják, hogy az egyetemen nevedekjék a prot. lelkipásztori-kar; vagy pedig inkább csak a szemnek tetsző

symmetria kedvéért széttépik azokat a kötelékeket, melyek a prot. papságot a nemzeti közoktatáshoz fűzik. Nagyon is érthető, hogy az állam az esetben, ha minket az egyetem-től elszakítana, készakarva lemondana ama befolyásának egy részéről, s örönek-erejével meggyöngytené azt a laikus elemet, melyet az egyházakban terjeszteni és fentartani nagyon is érdekében álló dolog; mert hiszen a nemzet egy részének traditioi szorosan hozzájuk fűződnek. Mi, akik a *lelkiismeret szabadságához* és a *politikai szabadsághoz* egyformán ragaszkodunk; kik a törvény előtti egyenlőségben és a nemzeti nevelés áldásaiban polgártársainkkal egyaránt részesedünk: nemcsak nem panaszkodunk az egyetembe történt bekebelezésünkért és tőle való függésünkért, sőt örvendünk és rá büszkék vagyunk. Tőle való elválásunkat kétszeresen fájlalnók: érte és magunkért is; mert hiszen az esetben régi és kedves kötelékeket tépnének szét s egyszersmind megcsönkítenék azt a testületet, melynek mi kiegészítő tagja óhajtunk maradni. Semmisem lehetne kinosabb a világi állam és egyetem buzgó fiaira nézve, mint azt látni, hogy megfosztják őket attól a támasztól, mely eddigelé erejüknek egy részét alkotta, s egyszersmind azt tapasztalni, hogy hazánk szellemi élete egy nagy eszközzel szegényebb lett.

Egyébiránt nem is birjuk magunkkal elhitetni, hogy az államhatalom ma tépjen ki minket abból a földből, melybe tegnap ültetett; hiszen csak imént igtatott be az egyetem tanácsába; csak imént erősítette meg újból az államnak azt a jogát, mely őt a prot. theol. tanári székek betöltésénél a közoktatási államtanács beavatkozása címén megilleti.

A rebesgetett változtatásnak azért is lehetetlen megtörténni, mert hiszen azóta a helyzet nem változott, s az emberek is ugyanazok. A helyzet az, hogy az állam rettenetes harcban áll egy párttal, mely kétségbevonja a gondolat és lelkiismeret ősi jogait, melyeken a modern állam sarkallik. Ily körülmények közt bizonynyal nem akarhatják egy ildomtalan rendszabálylyal hitét venni azoknak, kiket multjok a fentemlitett küzdelemben az állam oldala mellé állított; lehetetlen, hogy megszorítsák Franciaország ama prot. népségét, mely szívből fakadó lelkesedéssel üdvözölte a liberalis kormány uralomra jutását; nem fognak új szomorúságot szerezni elzászi testvéreinknek, kik a párisi theol. facultásban a strassburginak örökösét látják.

Fent elősorolt indokainkat Ferry Gyula közoktatási miniszter 1879 november 7-én a párisi facultas épülete megnyitásakor oly erélyes hangon fejezte ki, mint ahogy mi elmondani nem birtuk volna, midőn így szólott:

„Midőn az egyetem nevében a párisi theol. facultásnak új épületét átadom, melyet a köztársaság kormánya emelt számára, nem felejtkezhetem el arról, hogy honnan jó s minő szoros kötelékek fűzik történetét a mi balsorsunk és újraéledésünk történelméhez. Az 1870-iki vihar önöket gyökerestől kitépte a földből. Önök a nagy hajótörésnek egy fennmaradt darabja, s így annál becsesebb ereklyéje hazafiságunknak. A császárság önöket, mint minden egyébét, elvesztette, a köztársaság — s azt el ne feledjék — a szabadelvű köztársaság önöket összeszedte, helyreállította, a szellem és tudomány eme nagy tűzhelyébe hívta, ott önöknek elsőben ideiglenes menedéket adott, ma pedig ez

egyszerű, de téres épületet nyújtja, mely méltó rá, hogy az önök állandó lakhelye legyen. Az 1877-iki (márc. 27-iki) decretum, mely önöket alapítá, szándékosan hivatkozik intézetök jellemvonásaira. Önök vegyes facultas, ami azt akarja jelenteni, hogy ez intézet növendékei széleskörű liberalismus és egészséges türelmesség légkörét szívják.

Az egyetem fenn is akarja tartani a párisi prot. theol. facultásnak ezt a jellemét, mely már is több izben vallott becsületet. Facultásaink nem felekezeti facultások, hanem államiak. Így akarták azt a X-ik év törvényhozói és szerzői annak a törvénynek, melyen önök intézete alapszik. E törvényhozók, kik a forradalom viharát átérték és az 1789-iki hagyományokat szívők mélyén megőrizték, a hatalmasan védett, de kitartóan ostromolt modern társadalom sorsát szívőkön hordva, a gyakorlati bölcseségű és nagy tapasztalatú férfiak úgy találták, hogy lehetetlen az új államban, melyben az új társadalom testet öltött, oly jelentékeny következményű társadalmi tényről lemondani, minő a lelkipásztori hivatal betöltése. És e szükségképi viszonyokat — egyfelől a tiszteletteljes fensőség, másfelől az önérzetes függés viszonyát — jelen esetben könnyen fentarthatjuk. Hisz az állam és önök közt hogyan fordulhatna elé egyenlenség? A protestantismus volt a modern történelemben a szabadság legelső formája. A mi politikai evangeliumunk az önöké is; az 1789-iki forradalom, melynek a mi köztársaságunk logikai fejleménye és szükséges következménye, egyrészt az önök érdekében történt; az önökre nézve a végleges felszabadulás kiindulás pontja.

Mi tehát önöket úgy üdvözljük, mint barátságos hatalmat, s mint szükséges szövetségest, a ki nem ejt csorbát sem a köztársaságon, sem a szabadságon. Önök számíthatnak ránk, mint ahogy mi önökre számítunk; s bizonyosak lehetnek afelől, hogy nálunk nemcsak igazságot, hanem mély rokonszenvet is fognak találni mindenkor.“ —

Mit adjunk e valóban érdekes memorandumhoz, melyet a mély meggyőződés meleg hangja oly ékesszólóvá tett? Erősen érzem, hogy valóságos merénylet lenne annak classikus szépségét vizenyős fejtegetések árjába fulasztani. Befejezésül azonban legyen szabad csak egy pár szót szólnom.

Lehetetlen, hogy az oly sokáig üldözött magyar prot. egyház szívében visszhangra ne találjon a párisi nagy tudományú testvérek szava, kik a theologia facultast *világító toronynak* tekintik, hol a leendő lelkipásztorokat magasabb rendű tanulmányok útján egyfelől a tudományok többi ágával élő kapcsolatba hozzák, másfelől a modern társadalom életföltételeivel és rugóival megismertetik. Nem tévesztik ugyan szem elől a lelkipásztori pálya gyakorlati oldalát sem; de fő-fő gondjokat „a theol. oktatás elméleti és valóban magasabb oldalára fordítják,“ s *császárdógnak* neveznék, ha intézetökben valami módon a magasabb tudományos színvonal megszűnnék.

Francia testvéreink a mi szájunkkal is beszélnek, midőn a kormánnyal szemben hangsúlyozzák, hogy a lelkiismeret szabadságához és a politikai szabadsághoz egyformán ragaszkodnak. Hiszen Ferry remek értelmezése szerint „a *protestantismus a szabadság legelső formája*,“ s így elengedhetlenül szükséges, hogy a protestáns egyház intézeteiben

s par excellence papnevelőiben „széleskörű liberalismus“ és „egészséges türelmesség“ levegőjét találjuk.

A kik tehát a theologiai tudományos kutatásnak bármennyű dogmákkal vagy végzésekkel, mintegy császárvágással akarják útját állani, azok a protestantizmus esküdt ellenségei, a theol. tudományosság színvonala alásülyesztői s a lelkiismeretnek, ennek az örök ifjú isteni csemete szabadságának Herodessei akarnak lenni. Rajtuk okvetlenül beteljesedik, amit eddig a történelem mindig igazolt, hogy akik egetverő zajjal kiabálnak a hitetlenség ellen, azok annak a legderékabb promotorai, s ha kivihető lenne, hogy törvénnyel fölfegyverkezve keljenek eszméik védelmére: a hitetlenséget öröklő nyavalyává ők tennék.

Valóban, a tudomány minden terrenumon a régen megállapított szabványoknak és dogmáknak forradalmi, tehát megújító eleme. A tudomány és tudományos kutatás mindig új világnézetnek a kovásza, ámha a kovászt tönkreteszszük, keletlen marad a tészta; ha a sónk megizetlenül, nem lesz mivel megsózunk.

Felméri Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Dunántúli dolgok.

Mondtam, hogy ütetlen nem hagyom. Azért minden „jelenvoltak“ kegyes engedelmeivel bátorkodom gáncsoskodni. Nem rossz; hanem jóakarattól. Ne tessék idézni erre amaz ismeretes refraint: „a pokol útja is jóakarattal van kikövezve.“ Ha már ki kell kövezve lennie: hát inkább ez utóbbival legyen, mint amazzal. A gáncsnak is megvan a maga jó eredménye, t. i. figyelmezteti az önfeledeket hibáikra, mely nélkül pedig ember és emberi intézmény nincs.

Tulajdonkép valami szarvas nagy hibák nem estek kerületünkben. Egypár nyomorult szegény gyülekezetet, mely a 800 frt. minimalis összeget nem tudta s akarta lelkészének megadni, affiliáltak; de *nem az én guszatusom* szerint. Ezért gáncsoskodom.

Én, Görömbei barátommal szemben, rendületlen híve vagyok azon elvnek, hogy minden egyházat, mely a 800 frt. minimumot meg nem adhatja, affiliálni kell; mert ez idő szerint ez az egyedüli mód, mely által a magyar kalvinista papi purgatoriumok megszűnnek, mégpedig a felekezeti s nemzeti érdekek veszélyeztetése nélkül, mint azt a tapasztalat, a tolerantiakor affiliált gyülekezeteinknél igazolja. Ennélfogva minden oly intézkedést, mely a már megállapított szabályrendeletek hatását gyöngíti, gáncsolunk, sőt kárhoztatunk méltán lehet. Ilyen pedig a legközelebb tartott kerületi gyűlés azon intézkedése, melyszerint két oly gyülekezetet, mely a minimalis lelkészi díjt megadni nem tudja, *administratúrává* tett.

Mi az az administratúra? Lelkészválasztási statutumaink a Görömbei-féle positiókat első sorban praeorantiává vagy esetleg tanító-káplánsággá alakíttatni rendelik; de administratúráról egy hang sem beszél. Administrátornak, az eddigi gyakorlat szerint, különben is egy *végleg meg nem ürült* gyülekezetben, erkölcsi vagy fizikai okok miatt hivataloskodásra képtelenné vált *lelkész mellett* van helye. Mi szükség

ség adminisztrátorra oly gyülekezetben, mely a rendes lelkészi állomást fentartani nem képes? Az adminisztrátor még a tanító-káplánságnál is veszedelmesebb portéka. Mert amaz legalább állandósított rossz, emez pedig ideiglenes. Azon, míg a tanító-káplán fölteheti, hogy valószínűleg ugyanazon helyen kell nagy időig vagy tán életfogytig is hivataloskodnia s ennél fogva több lelkiismeretességgel viszi hivatalát: addig az adminisztrátor tudja, hogy csak ideiglenesen van oda rendelve, s e tudat nem nagy ösztönül szolgál az önfelelőző munkásságra. Azok, kik a positiók mindenáron való fentartása mellett sok furcsa sofismát hoznak fel, nem gondolnak-e a népnevelés, az iskolaügy egyetemes nagy érdekeire, mely administaturák és tanító-káplánjogok által a legnagyobb mérvben van veszélyeztetve? Láttak-e valaha önök jó iskolát adminisztrátor vagy tanító-káplán vezetése alatt? — Akkor láttak önök fehér hollót is. — A tanító-káplánságok s administaturákkal csak a rossz iskolák számát szaporítjuk. Erre nincs szükség. Hanem van igenis a lelkészi pálya anyagi emelésére, melynek — a jelen körülmények közt — egyedüli módja a silány lelkészi állomások beszüntetése s más anyaegyházhoz való csatolása. A polgári hatóság a jegyzői intézményt nem látta veszélyeztetve azáltal, hogy beszüntette a minden faluban létező silány fizetésű s kontár kezekben levő községi jegyzőségeket, s szervezett u. n. *körjegyzőségeket*, az eddigi 4—5 állomás javadalmából tisztességesen dotálva egy-egy szakembert. Épen így nem járna semmiféle veszélylyel, ha az egyházi hatóság 4—5 nyomoruságos lelkészi állomásból szervezne egyet, a lelkész nélkül maradt gyülekezetekbe egy-egy szívelhetően díjazott preoránst, képzett tanítót állítva be. A mi egyházkerületünk — úgy látszik — igen óvatos e tekintetben s az administaturában valami középútat, mentő-eszközt, olyan „kecske is jól lakik, a káposzta is megmarad“-féle expedienst vélt föltalálhatni. De „pejor medicina morbo!“

Mindjárt gondoltam, hogy ilyesmi sül ki a kerületi üstben. Politikusok voltunk mindenha. Az egyenes határozottság sohasem volt tulajdonságunk. Tétovázó tapogatódzás jellemzi legtöbb intézkedésünket. Bocssássanak meg a t. e. „jelenvoltak“, hogy az ily természet nincs guszatusára

Dunántúli Gáncsolónak.

KÖNYVBÍRÁLAT.

„Vasárnapi, ünnepi s alkalmi imák, szószéki használatra.“

Készítette Lukács Ödön, nyiregyházi ref. lelkész, felsőszabolcsi esperes. Nyiregyháza. 1882. 8. r. 307. l.

Az imádságra nem istennek, nekünk van szükségünk. Hánykódó lelkünk megnyugtatóására, búbamerült szívünk megnyugtatóására, könybeborult szemünk kiderülésére, felvidülésére: imádkozunk.

A léleknek vannak komoly, ünnepélyes pillanatai, mikor szárnyra kel és egy hatalmas lendülettel emelkedni kezd egyre fölebb... egyre fölebb; és míg fent száll a végtelen magasban, megkönnyül és „megszentelődik.“ A léleknek vannak nehéz, csüggeteg órái, amikor az életküzdalemtől mintegy fáradtnak érzi önmagát, s a világ szelének hideg

lehelletétől szinte összerendül. És akkor odaborúl az imádság zsámolyára s míg az ajk szót rebeg, a szem könyet hullat: lelkünkben mennyei *erő* kél s szívünkben édes *melegség* árad el. A szív úgy fáj sokszor s fájdalmát úgy vágyik kiönteni. (Természetében fekszik, hogy kiöntse). És kiönti annak, ki meggyógyíthatja; és hogy kiönthette, már az megkönnyíti. A szív oly boldog sokszor s boldogságát oly jól esik neki kibeszélni. (Természetében fekszik, hogy kibeszélje.) S kibeszéli annak, ki azt neki adta; s hogy kibeszélhette, kétszerte nagyobb lett az ő boldogsága.

Az imádságra nem istennek, nekünk van szükségünk.

Tehát az imádság legyen olyan, hogy azon *lelki szükségeket*, melyek ötet szülték s a melyek az embert az imádkozásra mintegy *redkényszerítik*: mind kielégítse. Azért az imádság legyen *emelkedett*, hogy lelkünket repülni segítse; legyen *meleg*, hogy felmelegítse; legyen *igaz*, hogy megnyugotthassa. Ezeknek a törvényeknek pedig csak úgy felelhet meg, ha 1) a nyelv, az irány, a melyen megszólal: szép, méltóságos, költőies; s ha 2) olyan önkénytelenül fakad a lélekből, a milyen önkénytelenül támad sziklából a forrás, tengerből a felhő, virágból az illat. Ha így születik az imádság, akkor közel jár nagy céljához; akkor el fog maradni belőle: a) a hideg okoskodás, a száraz elmélkedés, mely úgy ellenkezik az emelkedettséggel és a melegséggel; b) elmarad a bombaszt, a sok üres frázis, ríktó szóvirág és a boszantó álpáthósz, mely a költői szépségtől és az igazságtól mind olyan távol áll. Hanem ott lesznek helyettök a bensőség, a hangulatosság, a természetesség és a zengzetesség. Ezeknek ott kell lenni. Nem kell pedig ott lenni az imában a dogmának, az imairóban a theologusnak. Az imádkozás a *szív* dolga teljesen, annak kizárólagos szent joga és öröksége. Épen azért, megvallom, én nem szeretem, ha valaki imában is dogmatizál, s a felgerjedt buzgóság szárnyaira rákötözi a hitcikkelyek földrehúzó ólomdarabjait. *Hit és bizalom*: ezek a lélek szárnyai. Hadd emeljék őt, az imázót istenhez, s mi óvakodjunk felöltöni vele a tudós tantételek nehéz fegyverzetét, hadd olvadjon át akkor egész lényünk sóhajj, imává s hadd szálljon az, mint szabad röptében a kőszáli sas, hadd szálljon az a fényes égre föl.

Szállj, imádság, szállj az áhitatnak

Fényes szárnyán az egekbe fel.

Téged, túl e setét csillagzatnak

Gőzkörén az égi hit emel.

Szabadon szállj! szárnyadat ne kösse

Földi gond s a test nehéz köntöse;

Szállj az égbe, ott a te urad,

Aki mindig kegyelmes marad. (Szász Károly).

Aligha szolgálhat örömünkre, hogy újabb időben megjelent imakönyveinknek nem mindegyike tartotta tiszteletben a fenti óhajokat, az imaszerzés jogos követelményeit.

Nem szólok Borsodi és Révész könyveiről, mert azok már régiek s a legújabb (1881. évi) kiadásban rajtuk úgy szólván semmi legkisebb változtatás nem eszközöltetett. Nem szólok Szász Károly és Könyves Tóth Kálmán halotti imáiról, mert sem időm, sem célom ezúttal, hogy velök foglalkozzam.

Hanem a Czelder halotti imakönyvére nem kerülhetem el, hogy egy-kétszó megjegyzést ne tegyek. Mire én ezt a

könyvet végig olvastam, akkorra azt veres, kék és fekete ceruzával össze is húzgáltam, tele is jegyezgettem annyira, hogy alig tudtam benne eligazodni. Olyan sok volt rajta a kifogásolni valóm. Azt nem tagadhattam el — de nem is akartam — hogy helylyel-közzel akadnak benne sikerült gondolatok, megüti füleinket egy-egy őszinte hang, s jól esik szívünknek, mikor az igaz érzelemnek húrja benne egy pillanatra megrezdül. De általában sok benne a felesleges áradozás, a kusza mondat szerkezet, a szóvirág, képtelen kép és az ismétlés, ugyanazon gondolatnak és hasonlatnak számtalanszor előforduló variációja. A költőiség révén tele van fénnyel, csillaggal, bimbóval, virággal, tavasszal, hervadással. A bensőséget, a buzgóságot, ha magától nem jó, hát erőszakolja, s a folytonos Uram! Uram! féle felkiáltásoknak és az „Ó Isten!“ megszólításnak, vagy kell vagy nem kell (tehát sokszor a legszerencsétlenebb helyen alkalmazott) közbeszúrása által akarja elhitetni az olvasóval, hogy ő most lélekből imádkozik.

Néhol egy kicsit naiv is, másutt meg tulságosan száraz és logikus. Nem imádkozik, hanem elmélkedik, sőt néha búcsúztat. Egész hosszú kikezdéseket találunk nála, amelyekből egy szó sem ima, s amelyekben nem is Istenhez beszél, hanem egyenesen a megszomorodott felekhez. Bizony nem könnyű dolog az: imádságot írni szépet, buzgóságot, nem többet, csak egyet, hát még egész könyvet! Születni kell arra, mint a költészetre. A költő és az imairó egy anyának gyermekei, mint ahogy egymástól elválaszthatatlan fogalmak: *Isten* és *szeretet*. Az ima tulajdonképen nem is egyéb, mint egy költői műfaj, mely bár prózában iratik, de amelynek azért épenúgy, mint minden más költői műfajnak, megvannak a maga egészen *sajátos* s a közönséges kötetlen beszédétől teljesen eltérő szabályai. S nekem határozott meggyőződése, hogy a kiben nincs költői lélek, az sohse is fog írni sikerült imákat. Valamint határozott meggyőződése az is, hogy senkise cselekszik tévesztetebb dolgot, senkise végezhet értéktelenebb munkát, mint aki határozott hivatás nélkül imairásba fog. A leggyarlóbb predikációban is lehet valami, ami épületes, ami használható; de imákat írni mindenáron annak, aki nem arra született, épenolyan bűn az irodalom ellen, mint a fűzfapoétaság. A lélek nem gyönyörködik benne, hanem boszankodik miatta. Azért az imának (épúgy, mint a versnek) csak akkor van joga a nyilvános megjelenéshez, ha külső és benső összhang egyesül s ha, mint egy valódi költemény, klasszikusan szép s minden irodalmi igényeknek teljesen megfelel. Mert az ima és vers csak így élvezhető s rendeltetését csak így tölti be, mely abban áll, hogy fölemel, *nemesít* s az élet küzdelmei között lelkünket — egy ideális világ-régióban — megnyugtatólag ringatja el.

Lukács költő és pedig lyrikus. Gondoltam, hogy aki mint ő, ha nagyobb jelentőségű művet létre nem hozott is, de a nemes lelkesedésnek, az igaz érzelemnek húrját lantján nem egyszer pendítette meg; s aki annyi melegséget tud dalaiba önteni, mikor házi szentélyéről, boldog otthonáról s boldog otthonában szerető övéiről énekel s akinek mint neki, hite *erős és tiszta*, hogy mondom, ő nem közönséges imákat bocsátott könyvében világgá. És jól esik kije-

lentenem, hogy igazán nem csalódtam. Ó, nem kell hinni: ő sem tökéletes s némi fogyatkozás ő benne is van, de ha közelebb lépünk hozzá, észre fogjuk venni, hogy azok az erények, amiket én egy jó imádságban szükségeseknek gondolok, kisebb-nagyobb mérvben nála mind megvannak.

(Vége következik).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon tisztelt olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, szívesen kérjük: méltóztassék tartozásukat e napokban kiegyenlíteni, hogy így a lap kiadási költségeit mi is fedezhessük. Egyszersmind tudatjuk, hogy az új évnegyed beálltával lapunkra új előfizetést nyitunk. Előfizetési ár október—december hóra 1 frt. 25 kr. Az előfizetési pénzek Buza János, tanár úrhoz küldendők.

— Gyászhir. Őszinte részvételt vettük a miskolci ref. liceum tanári karának gyászjelentését, melyben tudatja, hogy *Solymosi Sámuel*, a leceumi tanári kar legidősebb tagja, életének 66-ik, tanárságának 37-ik évében, folyó évi szeptember 30. napján, délután 5 órakor, hosszas szenvedés után elhunyt. A megboldogult csendes, feltűnést nem kereső, buzgó munkása volt a magyar protestáns tanügynek s ezáltal hazai közmiveltségünknek. Maga is édes örömmel mulatott a klasszikus írók emelkedett szellemű világában s nem egy, most már jónevű íróvá lett tanítványának szívébe csepegtette be azoknak szeretetét, az örök igaznak, jónak és szépnek eszméit. Emelkedett gondolkodásmódja, szívének nemes érzése eredményezték, hogy egy *Tompának*, *Lévaynak* megtisztelő barátságával dicsekedheték; családja pedig, mely legközvetlenebbül érzé szívének melegét, benne őrangyalát, a példányszerű családfőt vesztette el. Temetése folyó hó 2-ikán ment véghez számos tisztelőinek részvéte mellett. Kun Bertalan szuperintendens mondott feletle gyászimát; Halmy Gyula pedig tisztársai nevében búcsuzott el. Sárospataki főiskolánk tanári kara levélben fejezte ki részvétét, elhunytá felett. Nyugodjanak csendesen drága hamvai, emlékezetét pedig sokáig őrizze meg közöttünk a halás tisztelet és kegyelet!...

— A szatmári egyházmegye köréből írja levelezőnk: Egyházmegyénk őszi közgyűlését szept. 26-ikán, Kiss Áron esperes és Vályi János segédgondnok elnöklete alatt a szatmár-németi egyház tanácstermében tartotta meg. A gyűlés a szorgos munkaidő miatt elég néptelen volt. Legnevezetesebb ténye a Kenyeressy Sámuel halálával megürült egyházmegyei pénztárnoki állomás betöltése volt. Azonban minthogy az első szavazásnál legtöbb szavazatot nyert négy egyén közül általános többséget ezúttal senkisémet nyert: a legtöbb szavazattal megtisztelt Kiss Lajos és Tabajdy Lajos lelkészek újabb választás alá ismét kijelöltek. Sárkány Dániel Sárospatakon vizgázott lelkészjelölt egyházmegyénkbe bevezetett s esperes úr megbízott, hogy fölmerülő szükség esetén alkalmazásáról gondoskodik. Egyházmegyénk

folyó évi ápril. 18. s következő napokon Szatmáron tartott közgyűlése 113-ik számú végzésében kimondotta, hogy a szatmári egyháznak, mely egyházmegyénkben úgy is a legelső és legnépesebb, kimagasló és reánk ható érdekei, mind saját közönségének, mind gimnáziumának tekintetéből igen fontosak, kormányzói pedig buzgóságukra, képességeikre s szakértelmükre nézve közgyűléseinknek mindenkor méltó diszei: időnkinti főgondnokait gyűléseink zöld asztalánál egy székkal mindenkor megtisztelti és őket elnökeink körébe mindig szívesen fogadja. Most a jelenlegi főgondnok, Böszörményi Elek úr, a gyűlésben megjelent s az eskü letételére fölhívott; amit is készséggel letevén: székét a gyűlés jókívánatai között elfoglalta. A gyűlés többi tárgyai magán panaszos ügyek voltak, amelyek békésen elintéztettek. Végül az államsegélyért folyamodó egyházak, lelkészek és tanítók sorrendje megállapítván: a gyűlés délutáni egy órákor szétoszlott.

Kallós Péter,
egyházmegyei főjegyző.

— A sárospataki főiskolai ifjusági magyar irodalmi önképző-társulat, mely a múlt iskolai év végén ülte meg félézázados fennállásának emlékűnnepét, 32 taggal ismét megalakult. Szervezkedésében első lépés volt hivatalnokainak megválasztása. Elnökül a már 15 éven által fáradozó atyai gonddal örködő Szinyei Gerzson tanár lett megválasztva: alelnökké pedig Bényei Dániel IV. éves theológus, titkárrá Tolnai Miklós IV. éves theológus, jegyzővé Ráczy István III. éves theológus, pénztárnokká Gyarmati Sándor IV. éves joghallgató, ellenőrré O. Papp József III. éves theológus, aljegyzővé Szöllösi József II. éves theológus választottak meg. Hogy a drága időből semmire muljék el, mit munkára nem fordított volna a társulat, a második ülésen már előterjesztett az előlegesen kiküldött bizottság javaslata a pályakérdésekre vonatkozólag. A társulat a bizottság ajánlása folytán a jelen iskolai évre a következő pályakérdéseket tűzte ki: 1. A Prófétá díjra (12 frt.) „Szabadon választott tárgyú komoly vagy vig elbeszélés.” 2. A Katinszky díjra (10 frt.) „Tompá Mihály emlékezete” (Óda). 3. Bölcsészeti pályakérdésül: „A protestáns autonómia történelmi fejlődésében Magyarországon.” Jutalma a társulat pénztárából 20 frt. 4. A múlt iskolai évben ki nem adott bölcsészeti díjra (szintén 20 frt.) „Arany János: *Buda haldála* című naiv eposának széptani fejtegetése és méltatása.” 5. A nyelvészeti pályakérdésre vonatkozólag még most nem juthatott végleges megállapodásra a társulat. Végül említést érdemel, hogy a titkári hivatalnál egész éven át megjelentendő munkák közül a legértékesebb mű jutalmazására 6 frtot szavazott meg a társulat.

— Értésítés. Azon ígéretet, hogy az „Óramutató” szeptember 20-án még fog jelenni, be nem válhattuk, mivel közbejött akadályokkal kelle küzdenünk; most azonban ezek véglegesen elhárítván, a munka rövid időn napvilágot lát. Hátrányára volt még az „Óramutató” megjelenésének az is, hogy az „Énektanmódszer” című részben, sok hangirati példák — énekek, dalok — lévén, azok szedése időt igényelt. Egyébiránt aggodásra nincs ok, mert a nyomás folyamatban van, és őszintén mondhatjuk, hogy az illető előfizetők és megrendelők, várakozásaikért eléggé kárpótolva lesznek *).

Ivanka Sámuel.

*) Kérem a budapesti, debreceni, kolozsvári Protestáns lapok mélyen tisztelt szerkesztőit ennek közlésére. I. S.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

— Megjelen minden hétfőn. —

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: „Az igaz protestantismus.” (I.). P. Nagy G. „Az énekügyi bizottság legújabb dolga.” Kálmán F. „Vasárnapi, ünnepi s alkalmi imák.” (Könyvbírálat, folytatás). „Tudósítás a tiszántúli ref. egyházkerület folyó évi okt. 11. s több napjain Debrecenben tartott közgyűléséről.” „Vegyes közlemények.”

Az igaz protestantismus.

I.

Non patimur nos in controversiis Religionis,
vel Fidei causis, urgeri nudis Patrum sententiis,
aut Conciliorum determinationibus; multo minus
receptis consuetudinibus, aut etiam multitudine
idem sententiarum aut longi temporis praescriptione.

Confessio Helvetica II. 2, 2.

Sok mindenféle meghatározásával találkozunk a protestantismus lényegének a különböző prot. íróknál, de oly különös meghatározást, oly furcsa körülírását a protestantismus mérvének még nem olvastam, s azt hiszem: más sem olvasott, mert alig olvasható, mint amilyen B. F.-é, az „Előleges rövid nyilatkozat”-ban.

„A XVI. századi főreformátorok, írja B. F., az isteni kijelentésen alapuló evangélium talajáról nem léptek le, Krisztus isten-fiuságát s ebből folyó kapcsolatos tanokat s igazságokat, tehát a feltámadás tanát, hévvel megtartották, s azon túlzó újítókat (a XVI. század moderneit), kik kisebb vagy nagyobb mérvben (értsd mértékben) hadat izentek a Krisztus személyéről szóló sarkdogmának, amint tettek az olasz és spanyol földről menekült unitarius nézeteket fogalmazók, eretnekeknek nyilvánították, velük minden hitközösséget s solidaritást megtagadtak s a szélsőséggel való ezen bátor szakítás mentette meg a reformációt; a túlsó szélsőség lassankint szűkebb mederbe szorult vagy elenyészett. Aki tehát mai nap a túlzók álláspontját foglalja el, sőt azoknál is tovább menve, Krisztust ép oly elporlott s végkép meghalt egyénnek hirdeti, mint bármely más embert, az lelépett a XVI. századi dicső reformáció sziklaalapjáról, a bibliáról (??), nem jogutóda a reformátoroknak és így nem igazi protestáns, mert épen azon elveknek (??) hódol, mely elveket az első protestánsok és azóta a protestáns köztudat kifejezői, folytonosan elvetettek, bibliával ellenkezőknek nyilvánítottak.” Azaz röviden és világosan mondva: a protestantismus lényege a megfeneklés s a Servétet megégető türelmetlenség, vagyis, tekintve, hogy a reformáció

ép az ellenkező elveknek volt a szülőtte, a legvastagabb elvtagadás. B. F. szerint a protestantismus jellemző lényege az, mert csakis ezt emeli ki, hogy miként tagadták meg az idősb protestáns felekezetek az ifjabb testvért, az unitarismust, mint Jákób fiait öcsösüket, Józsefet, s mikép szakítottak bátran ezen szélsőséggel; bizonyára a legbátrabban akkor, mikor Kálvin máglyára hurcoltatta Servétet; azt a Servétet, aki ép azt a lelkiismereti szabadságot vindicálta magának, melyet Luther és Kálvin igénybevettek a katolicizmussal szemben; azt a Servétet, aki ép azon bibliára hivatkozott, mint a keresztyénység egyedüli történeti alapjára, alaki elvére, melyre Kálvinék, s ugyanazon szabad írásmagyarázási elveket követte, melyeket Kálvinék; de, mert merészelt ugyanazon alapon, ugyanazon joggal s ugyanazon elvek alapján mást hinni, mint amit Kálvin hitt, méltó volt Kálvin szemében a halálra. Miért? Mert eszerint, ahol a hatalom, ott az igazság. Hiszen Kálvint milliószor több joggal s több okon égethették volna meg Rómában! Mi joggal? Egyszerűen az erőszakos ökljog jogával. No ha ez volna az igaz protestantismus: nem az, hogy a protestáns névért küzdenénk, de kitepnők testünkben azt az ért, melyben még egy csep vér ehez az ilyen protestantismushoz húz. Nem a protestantismus lényege ezen égrekiáltó igaztalanság, mely másnak vérebe fojtja azt az emberi s isteni jogát, melyet ő maga is Isten és ember előtt követel magának, hanem a protestantismus szennyfoltja, gyalázata. Gyalázata volna, ha a protestantismus valaha valóban annyira azonosította volna magát létrehozóival, a reformátorokkal, hogy azoknak emberi gyarlóságait, korukkal járó ferde nézeteit, átalán tévedéseit is magáévá tenné. De ezt nem tette soha, s a reformátorok sem igényeltek maguknak soha ily képtelen tekintélyt. Mind a reformátorok, mind a különböző protestáns confessiók a Krisztus s az általa alapított egyház igaz megismerésére s az eredeti tiszta keresztyénség visszaállítására, a keresztyénség eredeti és alakjának visszaadására, refor-

málására törekedtek, s nem valami új vallást adni, melynek ők maguk lennének kriteriumai. Ép ezért elvetették a hosszú századoknak s a pozitív egyháznak és zsinatainak, mint emberi s téves hagyományoknak tekintélyét, s tisztán az apostoli iratokra helyezkedtek, mint alapra, mint melyekből egyedül lehet a keresztyénség helyreállítandó igazi eredeti alakját megismerni. S bizonyára az apostoli iratokra is csak azért helyezkedtek, mert régibb s közvetlenebb adatokra már nem akadhattak, és ha lettek volna s maradtak volna fent magának a Krisztusnak iratai, épugy elvetették volna az ezektől eltérő tartalmu apostoli iratokat, mint ahogy elvetették az apostolok utódainak, az egyházi atyáknak iratait, s tisztán csak az Úr iratait ismerték volna el, s az apostolokét annyiban pusztán, amennyiben amazokkal egyeznek. Azaz, az apostoli iratokra is csak annyiban helyezkedtek, amennyiben azok a Krisztust igazán tanítják.

Nem képtelenség volna-e az: nagyobb tekintélyt tulajdonítani a reformatoroknak s XVI. századbeli confessióinknak, mint amennyit azok maguk igényelnek? s azok világos tiltakozásai dacára, a Krisztus tekintélye helyébe a reformatorokét s a biblia helyébe a confessiókat tenni?

Nem adhatunk nagyobb tekintélyt a reformatoroknak, a Krisztus ezen szerény szolgáinak, mint amennyit azok adtak az egyház tekintélyes, derék, régi atyáinak, s aminél többet nekik sem volt eszük ágában sem igényelni. „Nem vetjük meg, mondja a Helvét hitvallás, a görög és latin szent atyáknak magyarázatait, s azoknak vitatkozásait és a szent dolgokról való értekezéseit el nem vetjük, ha azok az Írásokkal egyeznek. Akiktől azonban szerényen elfordulunk, amikor azt vesszük észre, hogy az Írásoktól idegen vagy azokkal ellenkező dolgokat adnak elő.“ Sem a confessiókat nem ruházhatjuk fel nagyobb tekintéllyel, mint amilyennel azok felruházták a zsinatokat. „Ugyanezen sorba helyezzük — folytatja a Helvét hitvallás — a zsinatok végzéseit vagy canonait is. Miért nem tűrjük el, hogy a vallás vitás kérdéseiben, vagy a hit dolgaiban, bennünket az atyák pusztá mondásaival vagy a zsinatok határozományaival kényszerítsenek; még sokkal kevésbé, hogy a bevett szokásokkal, vagy éppen az egyvéleményűek számának nagyságával, vagy a hosszú idő szentesítésével.“

Nos, mi is csak ezt felelhetjük önöknek ott az ellentáborban. Azok bátran szembe állottak a magát csalhatatlannak tartó s ezen csalhatatlansági tekintélyről soha le nem mondó egyetemes anyaszentegyházzal (ez volt az ő bátorságuk, uram, s nem az, mikor Servétet égették!), s annak nem kurta háromezrednyi, hanem több, mint ezred-

éves tekintélyével, és mi ne álljunk bátran szembe, abban a prot. egyházban, mely magát soha csalhatatlannak nem tartotta, s melynek efféle tekintélyigényei sohasem voltak, azokkal, akik ebben az egyházban a katholikust nem átalják játszani? Mi, a reformatoroknak, elveken s nem azok egyéni véleményeiben, törvényes jogutódai!

Igenis elveken s nem azok egyéni véleményeiben, nem abban, hogy ez vagy ama specificus hitkérdésben miként vélekedtek.

Legalább is méltánytalan dolog az, mikor B. F. a protestantismus dogmáit össze-vissza zavarja a protestantismus alapelveivel, hogy azután nagy hanggal s egész apodictice ránk mondhassa, hogy mi eléptünk a reformáció sziklaalapjáról, a bibliáról, s oly elveknek hódolunk, mely elveket az első protestánsok és azóta a protestáns köztudat kifejezői folytonosan elvetettek, bibliával ellenkezőknek nyilvánítottak. S egy árva szó nem sok, de még annyit sem szól a protestantismusnak sem anyagi (a szabad vizsgálódás vagy lelkiismeretszabadság), sem alaki (a biblia) elvéről, hanem igenis csak egy dogmáról, melyet illetőleg igenis más nézetet nyilvánítottunk, mint az első protestánsok, ha nem is éppen mint azok, akiket B. F. az „azóta a protestáns köztudat kifejezőinek“ nevez; mert hála Istennek, ezen köztudat kifejezői között régideje, hogy sokan vannak velünk hason-véleményen levők. Az ilyen eljárás egyszerűen nem járja. S nem is ér semmit, mert senkisem okúl belőle semmit. Legfőlebb annyit, de ezt ugy is tudjuk, s jobb volna, ha nem kellene látnunk, hogy a legjóravalóbb embert is hogyan elragadja néha túlbuzgósága, annyira, hogy ez a nagy buzgólkodás saját álláspontja mellett egészen elvakítja más ember álláspontjának józan megítélésénél. Hiszen, ezen az úton mindenkire, és bizony még B. F.-re is rá lehet sütni, hogy nem protestáns. Hát kötelesek vagyunk, ha protestánsoknak akarunk tartatni, mindazt hinni s ugy hinni, amit s amint az első protestánsok hittek? Bizonyára, ezt B. F. sem akarta állítani, mert hisz akkor nem a Krisztuséi, hanem Kálvinéi és Lutheréi volnánk, s nem a biblia, hanem a helvetica s augustana s más efféle confessiók alapján állanánk.

Reformatoraink s az első protestánsok, s tegyük hozzá, hogy ezek között még azok a veszedelmes „olasz és spanyol földről menekült unitarius nézeteket fogalmazók“ is, kik ellenében ugyancsak bátor fellépéssel menthették meg (?) elődeink a reformációt, még ezek az eretnekek is, még ezek a XVI. század modernei is, szentül hitték, hogy ez a föld erős fundamentumokon épült, fölötté kifeszítve az égbolt, rajta függő csillagaival, s ez égbolt alatt járják körútjokat a föld körül a nap s a hold és bolygótársaik, fölötté meg a mennyország angylaival s az Atya jobbán a fiú. Nos? ki hiszi ezt ma már? Csak az utóbbit akarják megtartani az előzmények

nélkül? Nem kevesebbet, csak ezt a kis csekélységet: a pohár vizet, a porrá törött pohár nélkül, a pohárban! De hát ám tartásák, akik azt hiszik, hogy ez jó nekik, hanem hát a többit ugy-e nem tartják már sem Nagy-Bányán, sem Debrecenben? Tehát megszűntek protestánsok lenni, mert egy ily lényeges hittételben már másként vélekednek?

Amint nem szüntünk meg protestánsok lenni egyönnk sem, azért, mert más nézeteket vallunk s tanítunk már népiskoláinkban is az égről és a földről, mint melyeket egyezőleg vallottak és pedig a biblia alapján vallottak, nemcsak a főreformatorok, hanem, hogy eleget tegyünk B. F. classificatiójának, még az alreformatorok is, minők Socin és a többi, úgy bizonyára akkor sem szűnünk meg protestánsok lenni, ha egy oly sokkal kisebb fontosságú kérdésben, mint a Krisztus feltámadásának kérdése, más nézeteket vallunk, mint reformatoraink vallottak. Nem szűnünk meg mindaddig, ha minden egyes specificus kérdésben mást vallunk is, míg ugyanazon elvi alapokon állunk, melyeken ők állottak. Mi pedig a protestantismus alapelvein állunk. Azaz, helyesebben mondva: nem állunk, hanem élünk s haladunk, míg önök állanak ugyan, de nem a protestantismus alapelvein, hanem háromszáz esztendő elévült egyéni nézetei mellett.

Nem szívesen mondjuk ki e kemény szavakat, s nem is azoknak mondjuk, akik, bár más nézetten vannak mint mi, de nem oly vakmerők, hogy föltegyék a csatlakozhatlansági tiarát, s elég ildomosak arra nézve, hogy egyszerűen opportunitási s más efféle szempontokat hangoztassanak, nem pedig azt, hogy ki a keresztyén? ki a protestáns? hanem azoknak, kik elég meggondolatlanok fölvetni a keresztyénség és protestánság kérdését, mintha csak pápák volnának. Az ilyenek igenis rászolgáltak arra, hogy megmondassék nekik: ti nem vagytok az igaz keresztyének, ti nem vagytok az igaz protestánsok.

Valóban handabandázni az elvekkel, mikor csak dogmákról van szó, méltó lehet a „Figyelő“ tudós szerkesztőjéhez, kinek nem kell tudomány, ami meg is látszik rajta, vagy egy oly boldogtalan boldog naivitáshoz, minő kölkedi Nagy Ignác, ki a kerteszből vett rettenetesen sántikáló hasonlatnál magasabbra nem tudja vinni, de egy B. F.-nél valóban bámuljuk. Bátorságot vett B. F., hogy leckéztessen bennünket azért, hogy Krisztust pusztán tanítónak mondtuk, mondván: „Illik-e ez egy keresztyén lelkészhez?“ Mi is bátorságot veszünk hát magunknak megkérdezni őt: illik-e az afféle zagyva beszéd egy theologiai professorhoz, mint amelyet fent idéztünk. Nem inkább illenék-e hozzá, a protestantismus elveinek alapján támadni meg bennünket? Hjah! De az nehéz dolog. Könnyebb ennél a frázis. S ebben igaza van. Nekünk azonban annyi nagyobb igazunk van, midőn az efféle frázisra rámutatva, azt

egyszerűen visszautasítjuk, s elvi szempotra emelkedve, azt kívánjuk megvitatni, melyik írásmagyrázat az, mely a protestantismus alapelveihez hű, s épeztért igazabban protestáns? De erről a jövő alkalommal.

P. Nagy Gusztáv.

T Á R C A.

Az énekügyi bizottság legújabb dolga.

Mindjárt akartam szólni, amint e t. lapok 39. számában ezt olvastam: „Szeptember 12-én délután egyetemes énekügyi bizottsági gyűlés is tartatott... ott jelenlevők értesítése után írjuk, hogy különösen a Kálmán Farkas által képviselt módszer és elvek megvitatása képezte a fő tárgyat, mégpedig oly eredménnyel, melyszerint azok némirészből tulságnak mondattak ki,“ de mivel a zsinati tudósítások vették akkor leginkább igénybe a tért, várni akartam addig, míg bevégeztetnek a zsinat szerencsétlen kimeneteléről szóló referádák. És jó, hogy vártam, mert a kolozsvári „Protestáns Közlöny,“ most, a 39. számban nyilvánosságosan kiírja az általam képviselt módszer és elvek megvitatását eképen: „*sem az énekek versmértékére, sem a dallamok nemére nézve nem kíván a bizottság a magyarossághoz, mint elengedhetetlen feltételhez ragaszkodni.*“

De hát mit akartam én? azt, ami a bizottság tavalyi jegyzőkönyvében, az 5. pont alatt szóról-szóra így áll:

„*Az új darabokra nézve a bizottság azon nézetet emelte határozattá, hogy semmiféle külföldi énekes-könyvből nem óhajt átültetni sem dallamot, sem szöveget, hanem csak eredeti magyar verseket és magyar dalokat kíván felvenni; hogy énekelje a mi népünk is saját lelkének szüleményeit, mint a többi protestáns népek, s szűnjék meg már végre a magyar nemzeti egyház a külföldinek filiája lenni.*“

A 6-ik pont pedig így van: „*A felveendőkül jelölt zsoltárok és dicsérek szövege is részint teljes átdolgozást, részint kisebb vagy nagyobb javítást igényel, mind nyelvi, mind verselési tekintetben.*“

Azt predikáltam én már évek óta, s valóban nagy örömmel örvendeztem, midőn elveimet s módszeremet így elfogadva tapasztaltam, s megsokszorozott erővel és kedvvel munkálkodtam énekügyünk előbbvitelén, mert már-már megvalósulni láttam azt, hogy *jövendő új énekes-könyvünk teljes ízében magyar leend!*

Most azonban a t. bizottság jónak látta nagy bölesen mást határozni, mint tavaly; azaz, hogy lesz majd az új énekes-könyv „piszli ungrisch, piszli dájts!“ Lesz benne magyar nyelven írott német, meg skót vers, pápista német mise-ének, meg a „Gott erhalte!“

Ha már a t. bizottság az általam képviselt elveket és módszert elvetette, legalább ismerte volna meg *előbb azokat*, de elvetette anélkül, hogy csak egy szóval is felhívott volna azok előterjesztésére!

A tiszántúli bizottság nagybuzgalmú elnöke felkért, hogy arra az alkalomra, midőn majd a zenészek is be lesz-

nek híva, készítnék egy munkátot, hogy legalább egy-öntetűleg lehessen dolgozni. Elkészítém, s előlegesen közöltem a hozzáértőkkel. Egy betűig aláírták. Ezt a munkátot ítélte el *látatlanban* a t. bizottság, vagyis néhány jelen volt tag, csupán csak azért, mert egyéni hiuságukat elég merész voltam megsérteni azáltal, miszerint bírálataimban kimondám, hogy átírt zsoltáraikon valami oly idegen hangulat ömlik el, hogy még olvasni is nehéz, hát még énekelni?! s az ajánlott javításokra azt mondá egy igen tisztelt nevű poéta: „*foltozó munkára nem vállalkozom!*“

Az igazi ügybuzgóság így nem szokott beszélni! Tudnék nevezni egy országos híru egyént, ki mint pap, mint költő, mint irodalmi tudós egyaránt kimagasló büszkesége egyházunknak, s ez a kitünőség felkért engem, hogy 1877-iki *kisérleteire* (így nevezé legragyogóbb hymnusaikat) javítási utasításaimat küldjem meg, hogy aztán kijavítva a központba küldhesse, s egyszersmind ígéré, hogy rövid időn többeket is irand, s azokat is előleges átnézés végett hozzám küldi! Mert hát, ha olyan nagyfontosságú gyűjteményt akarunk létrehozni, mint egy énekes-könyv, bizony le kell ott oldozni lábainkról az egyéni hiuság saruit — toldozni, foltozni kell ott — így készült még eddig a világon minden gyűjtemény; helyt kell adnunk a jóakarató útbaigazításnak, felvilágosításnak, különben haszontalanul munkálkodunk! Mennyit toldoztak-foldoztak a franciák 1862-ben, hanem van is olyan énekes-könyvük, hogy kiállhatnak vele bátran a világ elé!

Mit akartam én? elmondám az egyházi lapokban számtalanszor; hogy a nemzeti kötelesség szentül parancsolja, miszerint az elfeledett, eltemetett reformációkori magyar gyöngyöket — miket 1808-ban a járatlan redactio kihagyott — vegyük vissza, s énekeljük, őrizzük meg nemzetségről-nemzetségre, ugyis azt vetette nem rég szemeinkre egy róm. kath. zenetudós, *hogy mi kálvinisták erőszakot tettünk az egészséges magyar természetben, midőn idegen énekeket erőltettünk magyar népünkre!* Hát most, minő erőszak lesz ismét elkövetve az egészséges magyar természetben, ha német s skót formákon kell a kálvinista embernek énekelni azokat az 1—10 arannyal díjazandó hymnuszokat, melyekkel *ez úton* aligha úgy nem járnak, mint a zsinati munkálatokkal, *hogy midőn meg kellene erősíteni, visszaküldik!* Mert teljesen hiszem, hogy lesz a magyar kálvinistaságnak anyi józan értelme és magyar érzéke, hogy az idegen nézeteket vissza fogja utasítani! bármilyen irodalmi színvonalon álljanak is. Mig ellenben örök becsben fogja tartani a modern irodalmi színvonalon ugyan épen nem álló, de azért örökszép magyar éneket:

Örül mi szívnk | mikor ezt halljuk | a templomba mégyünk,
vagy a Nagy Ignác ódon szép szárazsági énekét:

Ne vedd el a földmivestől drága reményét,
Oltalmazd meg nagy inségtől szegény föld népét;
Ne törd el a kenyér botját, adj bő harmatot;
Ne sujsz tovább szárazsággal embert, állatot.

Megismeri a magyar nép, hogy mi neki való. Ime, itt nálunk Baranyában már több helyütt nagy örömmel éneklék a Szász Béla szép magyar énekét:

Im nagy Isten! előtted kitárom
Mély bánatba borult lelkemet stb.

S vidékünkön szét van terjedve a nép között, hogy *magyar énekes-könyvünk lesz*, nemcsak, sőt több helyekről jöttek már hozzám buzgó kántor-emberek (ilyenek itt minden ecclesiában számosan vannak), kérdezvén: ha igaz-e, hogy nálam már kapható az új énekes-könyv? s midőn a kézirat helyett kiadott füzetekből egyik-másik szép magyar éneket, vagy magyarul átírt zsoltárt nekik felolvastam, bizony mondom: sírva fakadtak örömlükben. Nini! — szolt egy öreg kántor nagy örömmel — ez olyan, mint a Petőfi Sándor úr verse. Ilyen énekes-könyvet adjatok, uraim, a nép kezébe, *hogy legyen az saját véréből való vér, hogy ismerje fel azonnal saját lelke szüleményét!*; ne erőtessetek rá idegen alakzatokat, odaicus fellengzéseket, mert az sohase lesz a *nép bibliája*, mint a nagyemlékü Révész Imre szokta mondani.

Az olyanféle — ha jól nevén akarom szólítani — gyerekeskedéseket pedig, hogy az idén ezt határozzuk, esztendőre pedig mást, nem hiszem, hogy a convent helyben hagyja, sőt bizonyosan a kerületek is tenni fognak ellene! Dixi et salvavi animam meam!

Kálmán Farkas.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Vasárnapi, ünnepi s alkalmi imák, szószéki használatra.“
Készítette Lukács Ödön, nyiregyházi ref. lelkész, felsőszabolcsi esperes. Nyiregyháza. 1882. 8. r. 307. l.

(Folytatás).

Hamar végezhetünk a kezünk alatti munkával, mert a jó könyvnek az a szerencséje, ami a jó asszonynak, t. i. hogy kevesebbet lehet beszélni róla, mint a roszról. Ez pedig határozottan jó könyv. Amit semmisem bizonyít határozottan, mint az, hogy önkénytelenül kihívja az összehasonlítást nagy elődeivel: Révészszel és Borsodival, s az összehasonlítás eredménye az lesz, hogy ő önmagához hasonlít (hogy így szóljak) leginkább, anélkül, hogy érdekességben és figyelemreméltóságban ezáltal veszítene. Ami határozottan tehetség jele, s oly eredmény, melylyel szerző és olvasó közönség egyaránt meg lehetnek elégedve.

Van tehát benne először is *önállóság*, eredetiség hangban, gondolatokban és kifejezésekben. Itt-ott akadunk ugyan reminiscenciákra, s úgy rémlik, mintha egyik-másik mondatát már hallottuk volna valahol; de hát ez imában kikerülhetetlen, s a szerző akarva sem tudna tőle szabadulni. Különben e kevés számú reminiscenciák is többnyire egyes közkedvességű bibliai mondásokra vihetők vissza. — Van benne bizonyos *vonzó egyszerűség*, kedves közvetlenség, melyre annyi remek példát lehetne idézni, s melytől csak néha távozik el. Mert megesik nála is, hogy ily fellengve beszél: „lelkünk bátran és szabadon áttöri a véges lét korlátait, s fölszállva a végtelenbe, gyönyörrel élvezi annak szabadságát és boldogságát“ (51. l.). Nemde ez egy kicsit erőltetett? Akarom mondani, inkább szónoki styl, mint imaszerű, s inkább kvalifikált ember *fülének* van szánva, mint egyszerű földmíves rebegő *ajakának*. Már az igaz, hogy ebben a dologban csak Révész a tökéletes mester, aki mikor legmagasabban repül is, akkor sem téveszti

egy percre sem szem elől az odalent nyüzsgő földmívét. Vannak azonban Lukácsnak is *magas szárnyalású imái*, melyekben egy hajszálnyira sem marad a mester mögött, s melyekben a fenségesség és közérthetőség, a lelkesedés és az igazság oly szerenésével egyesül, hogy azok gyöngyeit alkotnák bármely imakönyvnek. Legyen elég ezúttal csak az 55., 81. és 85-ik lapon található imákra felhívnom a szíves olvasó figyelmét.

Általában Lukácsnál kétféle imákat különböztetünk meg, u. m. a szorosabb értelemben vett költői imákat, hova tartoznak nemcsak versei és rithmusos prózái, hanem mindazok, melyekben a nyelv és gondolat a fenségesség magaslatán jár; s az egyszerűbb, mondjuk: népiesebb imákat, melyek kedvesen igénytelenek, könnyen folyók, melegek és Borsodi kifejezése szerint igazán „istennel való beszélgetések.” Nem könnyű dolog, így irván, megoltalmazni magát az írónak attól, hogy nagyon is prózaivá, szárazzá ne váljék s ha mégis megoltalmazta, jelét adta annak, hogy erre a munkára valóban hivatott. S hogy szerzőnek e kétféle imák közül melyek sikerültek inkább, nehéz dolog volna megmondani. — Az ő imáirói sikerének különben, a neki adatott tehetségen kívül, az a másik titka, hogy van nála *hit*, mondhatni pietismusra hajló mély vallásos érzés. Van oly fajta pietismus, amilyen szükséges sajátság egy imáiróban, mert nála nélkül sohasem írhatta volna meg Révész azt az imádságot, hogy: „Nincsen nekünk több istenünk, nincs több atyánk rajtad kívül, mindenható felség!” — nem azt, hogy: „Isten, kinek nagy neved csillagok fényiben tündöklék!...” s nem született volna meg Dobos lelkében az a sok buzgó könyörgés, melyeknél fenségesebbeket és csodálandóbbakat nem hiszem, hogy ismerne valaki. Lukács tud hinni s hitében van mélység és igazság, s csak elvétve használ olyan kifejezést, melyet talán nem várna tőle mindenik olvasó, s amelyről azt állíthatná valaki, hogy ügylátszó bensősége inkább csak költői lelkesedés, mint igaz meggyőződés; hogy az inspiráció verőfénye ragyog rajta inkább, mint a hit lobogó lángolása.

Ezen általánosságban tartott jellemzés után most már az lenne kötelességem, hogy állításaimat okokkal támogassam, s azoknak valóságát az egyes darabok részletesebb fejtegetése, a jó és rossz tulajdonságoknak határozottabb körvonalozása s esetenként való feltüntetése által szemléltessem. Csakhogy imakönyv bírálatánál ez majdnem lehetetlenség. Itt az ismertető nincs abban a kedvező helyzetben, mint aki predikációkat bírál, amidőn az egyes beszédek témája, alapszövege, főtétele, felosztása, tárgyalása, bizonyításai, iránya, szelleme s szónoki figurái stb., mindmegannyi alkalmas anyagul kínálkoznak a lelkiismeretes kritikusnak. Az imánál nincs más teendőnk, mint általánosságban mondani ki ítéletünket, s az érdeklődő olvasót magára a könyvre utalni, hogy maga meríthessen onnan magának biztos meggyőződést állításainknak részreajlatlanságáról. Ha másként járnánk el, bizonyosan beleesnénk az unalmas egyhangúság megbocsáthatatlan hibájába. De mindemellett is — miután egyes kiválóbb szépségű darabok mintegy kényszerítenek, hogy rájuk külön is hivatkozzam — legyen szabad, ha csak egynehányra nézve is, pár szó megjegyzéssel

élnem, már csak azért is, hogy ami kevés kifogásom vagy az imádság ellen, esetleg azokat is előbeszélhessem.

Itt van mindjárt az első szakasz közönséges vasárnapi imái között a 2-ik számú (a 10-ik lapon), mély vallásos érzésből, gyöngéd gyermeki szeretetből fakadó imádság, szép költői nyelven, rithmusos prózában. Itt van a 9-ik számú (a 21. lapon), mely oly egyszerű, keresetlen és fokozatosan nekimelegedő hangon beszél s melyben semmi tetetés nincs. semmi affektálás. Vagy megemlítem a 14-ik számút (29. l.), nemes egyszerűségével, őszinte hangjával, igaz buzgóságával, mely különösen a kérő részben — mikor a hazáért könyörög — olyan benső, lelkes és szívhez szóló, hogy könyvet fakaszt szemeinkben. A 19. sz. (37. l.) hangban milyen emelkedett, nyelvben milyen választékos s mégis minden ízében milyen nemesen népies. A 6., 11., 20., 22., 23., 24., 25., 29. számúak mind közreműködnek e könyv érdemének és közhasznosságának előmozdításában. Az időszaki vasárnapiak (tavasziak, nyáriak, ősziak, téliek) mind szépek, költőiségre és igaz bensőségre törekvők s különösen a nyári imák a már említett nemes egyszerűségre és őszinte vallásos hangra nézve igen dicséretes és elismerésre méltó példákat szolgáltatnak. De nekem mégsem ezek szereztek a legnagyobb örömet, hanem az őszi imádságok. Csodálatos egy szakasza ez az esztendőnek. Kedves borongásával, szelid sugarával, hulló levelével oly megható, olyan megihlető. Egy érző embert — az évszakok közül — mindenbizonyval leginkább megindít s a gondolkodónak is legtöbb anyagot ad. És feltűnő, hogy míg minden valódi költőt eddig a természet haldoklása ihletett a legérzőbb dalokra, s míg Tompa, a hervadás örökeletű dalnoka, oly édes bájosan zengi a kedves bánatot, mely lelkünkön „hervadásból, fényből támad,” addig nekünk, magyar reformátusoknak — őszi alkalomra — sem énekünk, sem imádságunk nem volt olyan, mind e mai napig, mely megtudta volna ragadni szívünket s miként az szükséges: *hangulatba* birta volna ejteni a buzgólkodót. Lukács őszi imái engem meghatottak s különösen az 1-ső és 3-ik számú, oly kiválóan sikerült, hogy ezek magukban is kiérdemelhetnék szerzőjük számára legteljesebb elismerésünket.

De mint mondtam: ő sem tökéletes s vannak hibái is, bár *nem lényegbe vágók*, mert nem annyira az imádság egészét, mint inkább annak egyes kikezdéseit, némely kifejezéseit, sőt gyakran csak egyes szavait érdeklik. Így igen sokszor előfordul nála az a megszólítás: „Szerető és szeretett Atyánk! „Nekem ez sehogyssem tetszik. Igen pedáns s nem a buzgóság szüleménye, hanem a nagyon is körültekintő és elemző értelemé. Kifogásolandóknak tartom továbbá az ily szavak használatát, mint „csáb” (156. l.), vagy „világegyetem” (37. l.), valamint az alábbiakhoz hasonló kifejezéseket: „a félelem ónsúlylyal nehezedik magasba jutni óhajto érzéseink szárnyaira” (21. l.); „tűlfeszített ábrándok csalfaképei” (34. l.); „a mi szívünknek mélyéről a te fénysugaradnak: a szeretetnek visszfénye kél s áradoz trónod számolyához” (62. l.); „nem csillog ez áldozat, nem ékesíti ezt pompás színvegyület, mint a természet ezer bűbájú tarkaságát, hiszen mindazt, mely imánknak némi értéket kölcsönözhet, te töled vettük” (76. l.); „hálával telt keblünk érzéssel óhajtozzák

neved dicséretét" (78. l.). Ezek részben keresettek, nehézségek s némelyikök inkább regénybe való, részben pedig közönséges ember által fel nem foghatók. Pedig imában egyetlen nem érthető szó is sokat tesz. Egyházi beszédben még a legnépiesebb nyelvezetűben is inkább megengedhető, hogy helylyel-közzel olyan újabb szók is helyet találjanak, melyeket a nép nem használ s értelmét is csak homályosan sejtí, mert elvégre is ott a közönség hallgat s a hallott szó felett egy kevéssé el is tűnődhetik. De az imát után kell mondania, s épen azért nem szabad abban olyan szónak előjönni, ami őt csak egy percre is megakasztja s buzgósága kiöntésében megzavarja. Ilyen szók vagy kifejezések műveltek számára készült házi imakönyvben előfordulhatnak, de gyülekezeti imában — melynek közönsége mindig vegyes — semmiesetre sem.

(Vége köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Tudósítás

A tiszántúli egyházkerület folyó évi okt. II s több napjain Debrecenben tartott gyűléséről.

Püspök úr szívből jövő, buzgó könyörgés, Isten szentlelkének segítségül hívása után elnöki megnyitó-beszédét olvasta fel, melyben röviden indokolván, hogy miért lett ily későn összehíva a gyűlés, bejelenti a múlt évben történt halálozásokat, jelesül Pápay Imre alsó-szabolcsi esperes, Kallós Lajos debreceni jogtanár, Hajnal Ábel nyug. esperes, Bartha Mihály hadházi lelkész haláláról tesz érzékeny említést.

Ezután megemlékezik a szeptemberi zsinatról, annak körülményeiről s jelzi, hogy a megerősített zsinati munkálat még talán a gyűlés folyama alatt le fog érkezni.

Ezek után a gyűlést megnyitottnak nyilvánítja.

Veszprémi Gáspár alsó-szabolcsi segédgondnok soron kívül szót emel, s előadja, hogy Pápay Imre halála után Bakóczy, böszörményi lelkész lett esperesül helyettesítve, azonban a másik lelkész halála után az egész egyház terhe nevezett lelkészre sulyosodván, az esperesi terhes hivatalnak meg nem felelhetett; minélfogva ezen körülményt püspök úrnak jelenté, s kérte az esperesre beadandó szavazatok elrendelését, annyival is inkább, mivel az üresedés nem lemondás, hanem halálozás által történt. Püspök úr a szavazatok beadását elrendelte, minélfogva a beérkezett szavazatok közül 8 Pákozdi Lajosra, 16 Szeremlei József dobi lelkészre esett. Szeremlei József elválasztatott esperest bemutatja, s kéri, hogy a gyűlés eljárásukat hagyja helyben. Az eljárás helybenhagyatván, Szeremlei József az esküt leteszi s székét áldáskívánások között elfoglalja.

A Heves-nagy-kunsági egyházmegye egyik segédgondnoka, Illésy Imre lemondó levele oszvatatott, melyben nevezett eljöttnek látja az időt, hogy a heves-nagy-kunsági egyházmegye is csak egy segédgondnokot válasszon, mivel megszűntek azon okok, melyek a két segédgondnok választását tették szükségessé. Ezzel egyidejűleg nevezett egyházmegye is teljes indokolással ugyanez ügyben kérvényez; az egyházkerületi gyűlés e kérelmet indokoltnak találta.

Ugyancsak a heves-nagy-kunsági egyházmegye esperese,

segédgondnoka, sőt az egész tiszti-kara lemondott, lemondását azzal indokolván, hogy akarja látni: helyesli-e az egyházmegye azon álláspontot, melyet a Turgonyi-féle esetben elfoglalt. Az egyházkerület az indokot nem helyesli ugyan, de a lemondást elfogadja s az üresedésben levő esperesi és segédgondnoki szék betöltése céljából elrendeli a szavazást.

A beregi esperes és segédgondnok is beadták lemondásukat, mivel azon idő letelt, melyre választva lettek.

E lemondásokkal szemben Ujfalussy Miklós egy kis vitát provocált soron kívül, kérdésbe tévén, hogyha a zsinati törvények leérkeznek, lemondjanak-e hivatalukról az egyházmegyei s kerületi előjárók vagy nem? Többen szólottak a kérdéshez, míg végre a kérdés függőben hagyatott, a zsinati törvények leérkeztéig.

Varga Lajos főiskolai pénztárnok, hivatkozva egészségi állapotának megváltoztára, hajlott korára, hivataláról lemond, melyet 22 év óta becsülettel s buzgósággal töltött be. Ez ügyben előleges értekezlet tartására felhívja püspök a segédgondnoki és esperesi kart, valamint a gazdasági választmány tagjait d. u. 6 órára.

Illyés Bálint, egyházkerületi aljegyző, családi sulyos körülmények miatt jelen gyűlésen meg nem jelenhetvén: jegyzőül, tekintve a tárgyalandó ügyek nagy számát, Elek Lajos gimn. tanár helyettesítettet.

A legközelebbi zsinatnak utóhangja még megrezdült egyházkerületi gyűlésünkön is, nevezetesen az *érmelléki* egyházmegye *óvást* adott be a zsinati többség magatartása és határozata ellen, mely különösen amiatt, hogy az emlékirat több alaki hibában szenved, majd 2 órai heves vitát idézett elő. Az alaki hiba különben az volt, hogy ez emlékiratféle Nagy István által a papi értekezlethez volt szánva, de az áttette a tractushoz, s ugyanazon alakjában, változtatás nélkül elfogadta az egyházmegye s a kerületre terjesztette. Az emlékirat főbb pontjai a következők:

„Nem lehet célom ezúttal a zsinati többség véleményének támogatására előrántott okok cáfolatába mélyebben ereszkedni, hiszen a kisebbség eléggé megcáfolta azokat, hanem csak néhány feltűnőbb mozzanatra kívánom szerény észrevételemet megtenni“ . . .

„Magának a mostani zsinatnak összehívása annyira rögtönzött, annyira elhamarkodott volt, hogy ilyenek a zsinatok történetében csak akkor fordultak elő, midőn valami szokatlan s az egyházi közvéleménnyel összeütköző dolog szándékoltatott keresztülvitetni; azért történt itt is azon rejtőzködés, azon titkos konferenciázás, hogy a zsinati többség mindenáron előteremtessék, elannyira, hogy ezen eljárás engemet legalább a vaticani zsinatra emlékeztet.“

„De meg a zsinati atyák, ami itt legfőbb, túlléptek hatáskörükön, amennyiben ők az *alkotmányozó*, nem pedig az *alkotmány felett megalkudó zsinatra voltak elbocsátva*; ők akkor járnak el helyesen, ha a módosítást kívánó leirattal szemközt mandatumaikat letéve, küldőikhez visszatérnek; napfénynél világosabb ugyanis, hogy a leirat intentioja „divide et vinces“-féle elv vala; a zsinati atyáknak tehát már papi esküjüknél fogva tiltakozni kellett volna minden oly intentio ellen, mely az iskolát az egyháztól bárminő okoknál fogva elválasztani szándékozik.“

„Azon legfőbb elv, hogy a modern állam eszméje tőlünk is megkívánja az áldozatot, ami sajátlagos állásunkkal szemközt magától elesik; ennek csak olyan államban volna helye, hol a teljes tökéletes viszonyosság élő és mindenkit egyaránt kötelező törvény, mely nálunk csak a kegyes ohajtások közé tartozik; de meg a mi részünkről egy már meglevő és nekünk az iskolaügyekben önállóságot biztosító törvényről, az 179°/₁-ről van szó; ezen törvény felett alkudozni, ezt bármi tekintetben is módosítani, a prot. egyház egyetemének beleegyezése nélkül, még a zsinati atyáknak sem vala szabad és pedig annyivalinkább nem, mert a püspöki és főgondnoki kar, nem abban állapodott meg, hogy az 179°/₁ felett jó alkut csinálnak, hanem abban, hogy attól, mint alaptörvénytől el nem távoznak; és így amely percben a zsinati atyák és azok között főleg a püspökök és főgondnokok letértek az alapról, abban a percben megszűntek a magyar ref. egyház akaratának kifejezői lenni elannyira, hogy ha pl. a magyar prot. egyház csak sejtelemmel birt volna is arról, hogy a püspöki és főgondnoki kar a maga által vallott és ünnepélyesen nyilvánított elvtől eltérő: azonnal megvonta volna a bizodalmat és a püspöki és főgondnoki kar megszűnt volna az lenni, ami lett.“

„Messze vezetne bennünket minden nekünk nem tetsző mozzanatra kiterjeszkedni; elég legyen csak annyit említeni meg, hogy a mindenáron való alkudozás oly sikamlós térre vitte a zsinati többséget, hogy valóságos jezsuita záradék beiktatására is vállalkozott, feledvén azt, hogy a „salvo jure dominorum terrestrium“-féle záradékok valának minden időben a magyar prot. egyház szenvedéseinek kiapadhatatlan forrásai.“

Ezek után felveti a kérdést: „mit kell most tenni?“ Erre így felel: „önnönmagunkban találhatjuk fel a gyógy-szert; a lelkeszi értekezletek vannak hivatva arra, hogy a magyar prot. egyház meg nem hamisított közvéleményét hangosan nyilvánítsák.“

Berekesztésül felhívja az értekezletet, hogy a zsinati kisebbség véleményét magáévé téve, *a mesterkéltségek többség véleménye ellen tiltakozzék*, s hívja fel a testvér értekezleteket hasonló eljárásra.

Mint említve volt, ezt az emlékiratot az érmelléki egyházmegye magáévé tette s a kerületre terjeszteni határozta. Ezen *óvástétel* felett a következő érdekes vita folyt le:

Gr. Ráday: Megvallja, abban nőtt fel, hogy tanulja tisztelni mások véleményét, s az egyenes őszinte szó kimondását; de azt is állítja, hogy bizonyos határa van mindennek. Nem helyeselheti, midőn egy erkölcsi testület megfélejtkezik azon kompetenciáról, mely őt megilleti, s arról a méltóságról, melyre számot tarthat.

Szomorúan érinti, hogy a zsinat által jogérvényesen hozott határozat ellenében egy ily óvást nyújt be az érmelléki egyházmegye, melylyel mitsem lehet elérni; valamint azt is, hogy nevezett egyházmegye oly valamit irt össze s terjesztett a világ elé, ami a lapokban és zsinaton számtalanszor lett elmondva, melyben nincs egyetlen új eszme vagy gondolat; quodlibet ez a zsinat elleni nyílt vagy nem nyílt törekvések hangjaiból.

De ezt túrni végtére sem lehet, hogy egy testület, mely kiegészítő része egy felsőbb testületnek, ily indoklatlan s nem helyén levő szavakkal beszél, s igyekszik sujtani a zsinatot; ugyanazért, ha már ez tárgyalás alá vétetett, mondja ki a kerület *roszalását a tractus eljárása felett*.

Kántor Sámuel: Alkotmányos életben mások véleményét tisztelni kell; de éppen azért elvárta volna a tractustól, hogyha szereti a szabad szót, tisztelte volna a többség véleményét is; az ellen van észrevétele, hogy nevezett tractus izgat, annak pedig büntetése van. Nem kívánja a *roszalás kimondását*, elégedjék meg a kerület azzal, hogy az egész iratot visszautasítsa.

Veszprémi G.: Nem egyházmegyei határozatról van szó. (Ellenmondások: „hát miről?“). Akkor nincs egyéb szólni valója, minthogy óvja meg a kerület tekintélyét a tractus ellen; nem lehet eltérni, hogy ily méltatlanul gyanúsítsanak a püspökök s főgondnokok; nem lehet eltérni azt, hogy az egyházmegye felsőbb hatóságok ellen izgat. Illetéktelen helyre adatván be a memorandum, egyszerűen visszautasíttatni véleményezi azt.

Ujfalussy Miklós: A tárgyalás alá vétel által, mely ellen szavamat fölemeltem, egy oly circulus vitiosusba estünk, melyből kibontakozni nehéz. Az írás elfogadására sem a kerület, sem a zsinat nem competens; egyedüli forum a tudomány vagy irodalom tere, hol ez kellőleg pertractálható. Szó volt arról, hogy a memorandum rosztaltassék; ő ehhez nem járulhat. Alkotmányos fogalmak szerint, a törvények korlátai között, szabad a szó, szabad a nyilatkozat. Ha már csakugyan belehoztuk magunkat e circulus vitiosusba, mást nem mondhatunk, minthogy egyszerűen adjuk vissza azt az egyházmegyének, mint amelyre nem érezzük magunkat hivatva nyilatkozni.

Szabó János: Előtte szólóval egyetért abban, hogy tisztelni kell a szabadszót, de nem az olyat, minőnek az érmelléki egyházmegye hangot adott. Az szabadon van mondva, de nem méltányosan. Megtámadni a püspöki s főgondnoki kart? Vatikáni zsinatnak nevezni zsinatunkat? Ilyen kifejezésekkel élni, hogy Jezsuita záradékkal éltek, hogy jó alkut csináltak stb., stb., oly kifejezések, melyeket a kerület szó nélkül nem hagyhat. Azon remény táplálta, hogy a zsinat után beáll a békeség, mely, hogy áldás legyen rajtunk, egyedül szükséges. Hiszen mindkét párt szíve teljességéből jót akart; megvolt ugyan a nézetkülönbség, de a többség győzött, látta, hogy vége van a torzalkodásnak, s ezután mindnyájan egyek leszünk. De most, miután látja, hogy egy értekezlet ír egy méltánytalan hangú óvást, s azt elfogadja s ide terjeszti egy egyházmegye: látja, hogy reményében csalódott. Épen ezért kívánja, hogy tárgyalassék; meg kelle tudnunk, mi van az előterjesztésben, s kellett, hogy egymást megismerjük. Ő is amellett van, hogy vissza adni, de visszaadni azon rendreutasítással, hogy illető egyházmegye tanulja meg kell tisztelni a törvényt és felsőséget.

Kiss Albert: Kötelessége az egyházmegye részéről épen e nyilatkozat után némelyeket elmondani, nem a maga védelmére, mert komoly megfontolás után szokott tenni valamit, s a mit tesz, afelel csak Istennel s lelkiismeretével számol. Teszi e felszólalást történeti hűség és az igazság kedvéért. A pótzsinat (közbeszólások nem pót), tehát a legközelebbi zsinat alkalmával nagyon feltűnő volt, hogy a legfontosabb dolgokban magunkat tájékozni nem engedtetett elég idő; rohamosan haladtunk mindenben. Hogy e memorandumnak vannak alaki hibái, megengedi, de itt is az volt a baj, hogy itt se volt az alaki hibák elenyésztetésére kellő idő. Külső formáját ő sem helyesli, de a dolog meritumával teljesen egyetért. Jól tudta, hogy ezen irat tárgyalása alkalmával kellemetlen helyzetben lesznek sokan, mert a kerület némely tagjai a többség tagjai is voltak; elismeri ezt, de épen mert elismeri, azért kötelessége ezt kijelenteni.

Tudja, hogy a megalkotott törvények után ezen felépésnek azonnali eredménye nem lesz, s az alkotott törvény előtt, mint alkotmányos ember ő is meghajlik; de tudta ő s tudták társai, hogy actiot kezdeni jogukban van, s ez valamikor az idők folyamán érvényesülhet; oda céloztak, hogy mint ohajtja hinni, az intéző körök az áldozatokkal eddig is megelégedtek, ha amint várható, több áldozatok is követeltetnének: ébredjünk mindnyájan jogaink megvédelmezésére; mert hiszen látszott az úgy is, hogy a zsinat után a többség nem örömmel, a kisebbség pedig valóban megrendülve távozott. E beadvány inkább a jövőre szól tehát. Különbözn őszintén kívánja, hogy a jövő a több-

ségnek adjon igazat s sujtja a kisebbséget. Őt küzdelmében nem a személyes tekintet, hanem az egyház iránti féltékeny szeretet vezérelte.

Révész Bálint: Kiss Albertnek felel a beadvány módosataira nézve.

Balogh Ferenc: Úgy hiszi: abban egyetértünk, hogy e beadvány tulajdonképpen nem tudható, hogy mi? Ennél fogva bírálatába nem bocsátkozhatunk, csak azt az egy tételt nehezményezi a történeti igazság szempontjából, hogy az angol, skót egyházak minden zsinat nélkül lettek szabad és boldog egyházakká. Ez történelmileg nem áll. Ami már a szóban forgó iratot illeti, miután a zsinat határozatai még ma törvényerővel nem bírnak, az nem annyira megrovandó, lázításnak sem lehet mondani; ugyanazért ő roszalást sem mond afelett, hanem indítványozza, hogy a kerület vegye „egyszerűen” tudomásul, s tegye levéltárba a memorandumot.

Ritoók Zs.: Talán felesleges is mondania, hogy ő a betérjesztett óvásnak sem alakjával, sem tartalmával nem ért egyet, mindamelllett sokkal magasabban áll előtte a szabad szó joga, mintsem afelett roszalást mondjon. Ő elitéli a stylt, de nem az egyházmegyét, mert a styl, az ember, mint a francia közmondás tartja, nem járulhat ahoz, hogy roszaltassék; de nem ahoz sem, hogy levéltárba tétessék tudomásulvétel mellett, mert ez levéltárba nem helyezhető. Hanem van valami, melyet alkotmányos testület nem fogadhat el, hogy t. i. egyes tag a törvényhozó testület eljárása ellen óvást tehessen; az egyházkerület előtt az egyházi törvényhozás ellen óvásnak helye nem levén: az emlékiratot vizszoautasíttatni indítványozza.

Ki levén meritve e tárgy: szavazás útján döntetett el a kérdés. Ritoók indítványa mellett 18-an, ellene 9-en szavaztak.

(Vége következik).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon tisztelt olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, szívesen kérjük: méltóztassék tartozásukat e napokban kiegyenlíteni, hogy így a lap kiadási költségeit mi is fedezhessük. Egyszersmind tudatjuk, hogy az új évnegyed beálltával lapunkra új előfizetést nyitunk. Előfizetési ár október—december hóra 1 frt. 25 kr. Az előfizetési pénzek Buza János, tanár úrhoz küldendők.

— **Gyászhir.** Olvasóink bizonynyal fájdalommal és megdöbbenéssel tapasztalják, hogy e szomorú rovat majdnem állandóvá válik ez időszert lapunkban, s egymásután kell feljegyeznünk a veszteségeket, melyek oly sűrűn és sokszor egész váratlanul érik protestáns tanügyünket. Csak lapunk legközelebbi számában emlékeztünk meg Solymossy Sámuel haláláról s most ujabban ismét egy másik, ehhez hasonló gyász esetet kell feljegyeznünk. A nagykőrösi dunamelléki ref. egyházkerületi tanító képző-intézet tanári karának gyászjelentéséből ugyanis megilletődve olvassuk, hogy *Magyar Antal*, igazgató-tanár, életének 45, tanárságának 21. évében, folyó hó 7-én, 3 órai rövid szenvedés után, egészen váratlanul meghalt. A megboldogult még a férfikor javában élő munkása volt protestáns egyházunk tanügyének s egész lelkesedéssel csüggött a tanító-képzés nagyfontosságú ügyén, s ma már csak ily megdöbbentő váratlansággal élénk boruló sírján áldozhatunk, köztünk hagyott jó emlékeinek.... Halálára nem voltunk, nem lehetünk elkészülve; azért, mig egyrésztől a váratlan fájdalom nyugta-

lankodásával veszünk búcsút derék kartársunk poraitól, másrésztől buzgón óhajtjuk: vajha minél ritkábban kellene ily leverő híreket feljegyeznünk!...

— **A csurgói ref. gimnázium igazgató-bizottsága,** egy meleg hangon tartott esdő szöveget bocsátott ki a közmívelődés érdekében, annak barátjaihoz, melyben adakozásra hívja fel a nagy közönséget, abból a célból, hogy az említett gimnázium kiegészítésének megkezdett nagy munkáját befejezhesse. Lapunk már előbb, több ízben rámutatott a csurgói gimnáziumnak nemzetiségi és közmíveltségi tekintetekből való nagyfontosságára; melegen ajánljuk azért az esdő szöveget lapunk olvasóinak figyelmébe és áldozatkészségébe. A belső-somogyi egyházmegye mely e gimnáziumot fenntartja, mindenütt az *első között* szerepel jótékonyágával, midőn a magyar prot. egyház hasonló célú ügyekben fordult a közönség jó szívéhez, s ő maga *száz év óta most először* kér másoktól támogatást.... Fizesse azért közölünk mindenki vissza a háladatosság filléreit s ily módon segítse eljutni a derék egyházmegyét abbéli céljához, hogy a csurgói gimnáziumot a magyar nyelv és míveltség erődjévé s áttörhetlen táborhelyévé tehesse, ott a magyar Fiume drávai kulcsánál!... Az adományok *Máté Lajos*, darányi lelkész úrhoz küldendők. U. p. Darány.

— **Rabbi lelkiismeret.** Az izraelita ifjak vallásos oktatása sok tekintetben megbotránkoztató, legalább egyes helyeken s főleg a gimnáziumokban. Amellett, hogy az egyházközség előljárói nem gondolnak vele, még a rabbik is könnyelműen vetik el annak terhét. Tapasztalatokra építve mondhatjuk, hogy sok eset volt rá idáig, amidőn a gimnáziumba járó izraelita ifjú egész éven át egy óráig sem foglalkozott vallása tárgyaival, mégis, mire a félév vége elérkezett s a vallás-tanjegyet felmutatására utasították, mindig tudott itt vagy ott tanjegyet keríteni. Most egyik, majd másik rabbi aláírásával és pecsétjével. Arról is van tudomásunk, hogy a tanjegyekért rendszeren alku foly a felek között, 1—2 frttól fel 5—10 frtig, s a tanjegyet ahoz képest lesz *kielégítő* vagy *jeles*, amint a vásárló ifjú többé vagy kevésbé bírja a fizetést. Ezt a lelkiismeretlenséget fel kellett jegyeznünk épen most a tanév elején, s intjük a rabbi urakat az eféle lélek-vásártól és saját vallásukat és felekezetüket megbélyegző üzérkedéstől!!

— **Apró hírek.** A legújabb statisztikai kimutatás szerint, Magyarországon összesen 565 *baptista* van. És pedig Budapesten 450, Szalontán 40, Liptó-Szent-Miklóson 30, Kis-Oroszin 25, Újvidéken 12, Fekete-Hegyen 5. Promontoron 3. Éber vigyázat és az elámitottak felvilágosítása még e számot is lejjebb szállíthatja: annyival is inkább, mert örömmel tapasztalhatjuk, hogy azok közül, kik a mi egyházunkból csábítottak el, többen maguk átlátják, hogy mily zsarolásnak vannak kitéve az új szekta követői az új próféták részéről. — A sárospataki főiskolai akadémiai önképzőtársulat tagjai díszes babérkoszorút küldöttek a Petőfi szobrára, s annak feltételére egy Budapesten lakó régibb önképzőtársulati tagot kértek fel. Így is illik ez egy nemesen gondolkodó ifjusághoz, mely becsülni tudja a nemzet nagyjait. — Ugyancsak főiskolánk akadémiai ifjusága, *Bocsor István* ötvenéves tanári működésének ünnepélye alkalmából táviratilag fejezte ki tiszteletét; a tanári kar pedig külön levélben üdvözölte az ünnepelt férfit. — Irodalmi körünk legközelebbi közgyűlésében *Dezső Lajostól „számítási példatár”* fogadott el kiadás végett, a népiskolák I. és II. osztályának használatára. Egyszersmind megbízta szerzőt, hogy a többi népiskolai osztályok számára is készítsen ilyen példatárt.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— Megjelen minden hétfőn. —

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: „Az igaz protestantismus.” (II.) P. Nagy G. „Az új énekes-könyv.” Czinke I. „Tudósítás a tiszántúli ref. egyházkerület folyó évi okt. 11. s több napjain Debrecenben tartott közgyűléséről.” (Vége). Lukács Ö. „Vegyes közlemények.”

Az igaz protestantismus.

II.

Itt állok, mást nem tehetek; Isten engem
úgy segítjen. **Luther.**

Ami a Krisztust nem tanítja, az nem apos-
toli, ha mindjárt Péter vagy Pál tanítaná is;
viszont ami a Krisztust predikálja, az apos-
toli, ha mindjárt Júdás, Annás, Pilátus vagy
Herodes tenné is. **Luther.**

Bizonyára senki kétségbe nem vonhatja, hogy a protestantismusnak két, egymást kiegészítő s egymással állandó ellenmondásba nem jöhető, egymással mindenestre, minden ponton összeegyeztetendő alapelve: *a lelkiismeret szabadsága s a bibliai alap*, melyen a protestantismus létrejött, mely annak alakját a XVI. században megszabta s azután is folyton alakította, s mely minden jövőző században is *egyedül* hivatott arra, hogy a protestantismus mindenkor alakját meghatározza. E két elv képezheti tehát *rednk nézve* is azt a próbakövet, mely az *igaz protestánsság* próbaköve.

Ez döntsön hát köztünk: melyönk teheti tisztább önérzettel szívére kezeit, hogy igazán hű-e a protestantismus szelleméhez, s igaz protestáns minden törekvése? M ia protestantismus szellemében ismer-vén fel az igazság szellemét, nem ismerünk magunk előtt más feladatot, mint épen fentartani e szellemet, kívülre és belülré egyaránt, s lehetőleg teljesen ki is fejteni e szellemet, a protestáns elölitéletekkel szemben is. Készek vagyunk tehát minden dogmát feladni s átalakítani vagy újjal helyettesíteni, mely a protestantismus két alapelvéhez, mint próbakövhöz mérve, nem állja meg sem az általános igazság (= lelkiismeret), sem a specialis protestáns igazság (= a biblia) mértékét. S erre a szabadságot követeljük magunknak, s élni is fogunk vele, akár tetszik az némelyeknek akár nem. Mert az igazságnak lelke parancsol velünk; *mert* — Pál apostollal szólva, 2 Kor. XIII. 8. — „nem cselekedhetünk semmit az igazság ellen, hanem az igazságért.” S ha ép e szabadságunkat valami hatalom, szenvedély, izgatás korlátozni akarná, bizony nem tehetnénk mást, mint Lutherrel mondani: „Itt állok, mást nem tehetek, Isten engem úgy segítjen.”

Bizonyára a vallásos öntudat, a lelkiismeret szabadságának elvi szempontja, olyan, melyről bennünket alig lehetne megtámadni; mely, minden vita nélkül, előre is nekünk ad teljes igazságot. Pedig

hogy ez volt a XVI. századi reformatio fő-fő elve, mely még a másik felett, a történeti felett is uralkodott, azt tudja minden egyháztörténethűvár, aki tárgyilagosan tud ítélni. Mi hát az *egyén eme felségjogára*, mint Ballagi találóan nevezi, bátran hivatkozhatnánk még a másik elvvel, a történetivel szemben is, mert erre *bent* a protestáns egyházban is jogunk volna, anélkül, hogy bárki az egyházból való kilépésre utalhatna bennünket; *de mi nem élünk ezen jogunkkal*. Mi elismerjük teljes érvényében a másik elvet is, a bibliai elvet, s engedjük magunkat *ennek a mérlegén is megmérteni*.

Mily bálás, tágas tér az ellenfélnek! Bizonyítani a Krisztus testi feltámadását a bibliával, mely azt kétségkívül tanítja, ellenünkben, kik annak történeti igazságát kétségbe vontuk. Ugy látszik, hogy ezen a téren nekünk kell lenni a veszteseknek, mert *a látszat* egészen ellenünk van. De csakis a látszat. Mert ha ők a bibliából bizonyítják, hogy a Krisztus feltámadása történeti tény, mi is a bibliából bizonyítjuk, hogy az csak *hittény*, de nem történeti tény, s amint mi nem vagyunk kötelezve arra, hogy az apostoloknak *egyéni* s nem a krisztusi tényeknek megfelelő hitét valljuk, hanem csak azt, ami a Krisztusé s ami történetileg krisztusinak bizonyul be, úgy fel vagyunk jogosítva arra is, hogy az apostolok ez egyéni hitével leszámoljunk. *Minden attól függ, hogy melyönek az írásmagyarázata a helyes; melyönk írásmagyarázata a protestáns.*

Menyhárt úr megkimélhette volna magát s a közönséget attól, hogy hosszú cikksorozatban bizonyítsa azt, *amit senki kétségbe nem vont*, hogy az írássok általán bizonyítják a Krisztus feltámadását; habár, mint Pál apostol iratainak különös tanulmányozója, hozzátehetette volna azt is, hogy *ha nem is mind az ő testi feltámadását* (amit Ballagi már valamikor a magyar közönség előtt is igen derékül kimutatót); mely hosszú cikksorozatának végén ezen oraculum-szerű vizsgálódási eredményt olvassuk: „Ha lehet valamely állítólagos eseménynek valóban megtörtént volta felől, a róla szóló historiai adatokból meggyőződést nyernünk: akkor arról, hogy Krisztus föltámadott a halálból, az új-szövetség bizonyágtétele után, rendületlen meggyőződésben lehet lennünk.” Ha! . . Ha? Hiszen *így* afelől is rendületlen meggyőződésben lehet M. úr, hogy Romulus az egész senatus szemelättára mennybement, amint erről Livius római történetíró határozottan bizonyoságot tesz. De

hát más a biblia s más Livius, ugy-e? Jó, de hát a római patriótára nézve, ki a császárok istenségében hitt, nem ugyanolyan értékű volt-e Livius bizonyosságtétele? Vagy szükség mindjárt arról disszertálnunk, hogy Livius s a senatus család volt-e? Livius s a vele együtt hívók együgyűek voltak-e? Hát ha így vesszük az együgyűséget, bizony Menyhárt úrral együtt mindketten együgyűek vagyunk sok dologban; de meg még nálunk sokkal okosabb emberek is azok ma, amiben egy jövő század iskolás gyermeke már felvilágosodott lesz. De hát azért csak nem érdemeljük meg *korunkban* az együgyű nevet, s mégis csak különbek vagyunk a magunk korában, mint amilyen az a jövő századi iskolás gyerek lesz a maga korában. Fiat applicatio.

Már *Bierbrunner* igen helyesen reá utalt derék cikkében „A megütközés okáról” arra, hogy minden attól függ: mely írásmagyarázati elveket követünk.

Önöknek oda át, úgy látszik, az az elvük, hogy meg vagyon írva, tehát ne okoskodjál tovább; mintha az is nem volna megírva, hogy „a betű megöl, a lélek az, ami megelevenít” — 2 Kor. III. 6. — mintha önök is azon mód mindent kész igazságul fogadnának el a bibliából. Avagy, kérdem Kiss Jánost, aki minket önkénnyel vádol, azért, mert különbséget teszünk valódi s ál-jézusi mondások között, hogy hát ő valódinak tartja-e amaz állítólagos jézusi mondást, Máté XV. 26.: „Nem jó a fiaknak kenyerét elvenni s az ebeknek vetni,” melyben a nem zsidók csak per ebek tractáltatnak? vagy valóban Jézustól származottnak tekinti a Máté XIX. 11–12-ben adott utasítást? vagy Jézusénak azt a csalékonynak bizonyult várakozást, azt az apodicticus állítást, hogy visszajövele még azon nemzedék életidejére esik: „Bizony mondom néktek: vannak némelyek ezek közül, kik itt állanak, kik a halált meg nem kóstolják addig, míg nem látandják az embernek fiát eljönni az ő országában.” Máté XVI. 27–28. „Bizony mondom néktek: e jelen nemzedék el nem enyészik, míg mindezek meg nem lesznek.” XXIV. 33–34. Nos? mit csinálnak önök e helyekkel? Meg van írva, tehát valódi, tehát igaz, mondják? Hát akkor önök azt állítják, hogy Jézus, midőn visszajövetelét az angyalokkal (! Máté XVI. 27.) határozottan az akkor élő nemzedék idejére tette, *csalódott, ebbeli hite illusio volt*; de így ugyancsak *ember* volt, mégpedig nem is *olyan*, mint aminőnek *mi* tartjuk. Vagy azt mondják: miután e mondás nem felelt meg a valóságnak, tehát nem származhatott Jézustól. Jól van, mi sem tartjuk tőle származottnak. Csakhogy mi tudományos kritika alapján s történeti okadatolással vetjük el, míg önök egyéni elővéleményből, merő önkénnyel. Mi jögon vetik el önök *ezt*, mikor a többi *ezzel egyenmű* mondásokat meg minden nehézség nélkül elfogadják, t. i. azokat, melyekben állítólag Jézus nemcsak halálát, hanem feltámadását s visszajövetelét is előre megmondja? Ez aztán az önkényes válogatás! Mi pedig elvetjük azért, amiért minden más *ezzel egyenmű* jézusi mondást elvetünk; mert valamennyi ellentétben van Jézusnak azon evidenter valódi mondásaival, melyek egészen más képet nyújtanak a Messiásról s az általa alapítandó Isten országáról, melyek egészen *másneműek* mint az apostolokéi. A belkritikai okokon kívül azonban mi még külső történeti érvekkel is tudjuk indokolni eljárásunkat. Nevezetesen azzal, hogy Jézus az utolsó pillanatban is menekülésre gondolt. Máté XXVI. 46., Márk XIV. 42. Az *utolsó pillanatban!* jegyezze meg magának Czelder M. és

így semmis az ő kibuvója, hogy Jézusnak „kimélnie kellett volna magát mindaddig, *míg* el nem jött az ő órája,” mert már nemcsak az órája, hanem pillanata is eljött. Továbbá azzal, hogy az apostolok az ő elfogatásakor szétfutva, megtagadták őt, ami világosan mutatja, hogy nem voltak, nem lehettek előkészítve. *Ezekre kellene felelni. Kimutatni, hogy ezen írásmagyarázat nem tudományos, nem alapos, nem történeti, nem protestáns.* De könnyebb ennél szavazatra bocsátani, szavazatokat szedni, s mégpedig kölkedti Nagy Ignác-féle tekintélyektől, mint a Debreceni prot. lap valamelyik szerkesztője egész naivitással teszi (bizonyosan nem az a szerkesztő, aki tud a theológiához, hanem amelyik belekontárkodik), hogy vajon tudomány-e a mi tudományunk? Mintha a tudatlanság a tudományt megítélhetné!?

Bizonyittatik ellenünk, hogy az apostolok és új-szövetségi írók mind hitték a Krisztus feltámadását (de azt persze elhallgatják, hogy nem egyformán hitték, mert hisz már Pál világosan kimondotta, I. Kor. XV. 50., 51., „*hogy a test és vér nem öröklheti isten országát, sem a rothadás a rothadatlanságot nem örökli*”). Hitték. Ebből aztán minden további okoskodás nélkül azt vonják ki, hogy *tehát valósággal fel is támadott*. Mi pedig azt mondjuk, hogy az exegesiseknek nem szabad megállani itt, mert nem az a kérdés, hogy mit hittek az apostolok, hanem az, hogy mi a keresztyén igazság, mi az, ami valóban az egyedüli alapra, a Krisztusra vihető vissza; mert továbbá azok az írások nemcsak arról tesznek tanubizonyosságot, hogy az apostolok hitték, hanem arról is, hogy *miért, mi alapon hitték, s hitüket mivel bizonyították*. Tehát nem arrogáltak maguknak isteni tekintélyt, csalatkozhatlanságot, hanem *érveikkel igyekeztek meggyőzni*. És így teljesen az ő intentioiknak felelünk meg, mikor mi is *csak* az ő érveik által engedjük magunkat meggyőzetni, s ha meg nem tudnak győzni, semmi méltatlanságot rajtuk el nem követünk. Lássuk hát érveiket. Általában Péter is s utánna a többi is, két bizonyítékkal élt, melynek értéke határoz hitünknek értéke felett is, s e két bizonyítékkal, mint *akkor* teljesen eléggé meggyőző bizonyítékkal, teremtték meg a pozitív keresztyéniséget. Az első bizonyíték az írás, mely szerintük világosan jósolja a Krisztus feltámadását, az Atya jobbára ülését s leendő visszajövetelét. Meggyőző-e bennünket is ez a bizonyíték? Nem, mert azok az állítólagos jóslatok — helyes magyarázattal — nem is vonatkoznak a Krisztusra, s általán még csak nem is jóslatok. A második bizonyíték az, hogy *látták* a feltámadtat. *Látták!* jól értsük meg: látták. Tehát az a kérdés, hogy ez a látás való látás vagy látomás, *visio* volt-e, testi, avagy szellemi látás? Kérdezzük meg magát az írást. P. o. a Cselekedetek szerint Pálnak a Krisztus Damascus előtt mennyei fényben jelent meg e szavakkal: „Saul, Saul, miért üldözel engemet?” s IX. 7. szerint a körüle levő férfiak „jöllehet hallják vala a szót, de senkit nem látnak vala,” s ugyanezen könyvben XXII. 9. „a fényt látták és megrémültek, de annak szavát, aki velek szól vala, nem hallották.” Maga Pál pedig Gal. I. 15–16., ezen látomásról csak így szól: „midőn az Istennek tetszett, hogy bennem (*ér éuol*) az ő fiát kijelentse.” Benne! Azaz a jelenés nem külső, hanem *belső* volt. Vagyis már ebből is tisztán látható, amit a többi előadások is megerősítenek, hogy mindezen látások lélektani tünetek, a hitből természetesen származott pusztá látomások voltak, azaz, nem bizonyi-

tanak. Tehát az apostolok csatlakoztak. Hanem hát szabad-e ezt mondani? Hogyne volna, mikor az Írás maga fényesen bizonyítja, hogy igenis csatlakoztak az apostolok abbéli hitükben is, hogy az Úr még az ő életükben fog visszajönni. Ha *ebben* csatlakozhattak, csatlakozhattak *abban is*, ami ezzel együvé tartozik. S végre is mi nem vagyunk se Péteré, se Pálé, se Lutheré, se Kálviné, hanem a Krisztuséi. Ez végre is mindennek a vége.

De hát *protestáns* is-e egyszersmind ezen mi szabad, tudományos, oknyomozó írásmagyarázatunk, mely bátran keresztültör a hit előítéleteinek kódén is, vagy csak *tudományos*?

Igenis, protestáns, s csak is az a jogosult a protestantismus kebelén belül. Amikor a protestantismus hitünk történeti kútfejévé egyedül a bibliát tette, gondoskodott arról is, hogy a magyarázat által az az egyéni s egyházi erőszaknak oda ne dobassék, s megvédessék az abban rejlő igazság. Meghatározta a protestáns írásmagyarázatnak *törvényeit* is, kimondván az elvet, mely egy a biblia tekintélyének elvével, hogy *az írás önmagának magyarázója* — scriptura scripturae interpret. — Persze ez nem valami kényelmes azoknak, akiknek nem kell tudomány, akik azt hiszik, hogy mert megtanulták a kis kátét vagy a nagy kátét, vagy valamely dogmatikai compendiumot, hát már ők ezzel, *protestáns elvek szerint s a helv. confessio értelmében* magyarázzák az írást. Mintha bizony nem magának a confessionnak értelme határozná afelett, hogy mit tekint a confessio a maga értelmében való magyarázatnak. Nevezetes, hogy nekünk kell a confessionalistákat arra tanítanunk, hogy mi a confessionalis? „Csak azt ismerjük el az Írások igaz és megfelelő (orthodoxa et genuina) magyarázatának, mely magukból az írásokból vétetik,” mondja a helvét hitvallás II. része, tehát nem ami magából a helvét hitvallásból vétetik. Valóban kérdésbe lehetne tenni: melyik fél áll igazán a helvét hitvallás alapján, mi-e vagy a másik rész? Nevezetes az is, *miként ült fel Czelder* Ballaginak, aki „A tanszabadság érdekében” című cikkében, a confessiókról szólva, kétségkívül a Helv. hitvallás előszavának végét akarta idézni, de más rokon passus jött tolla hegyére. Czeldernek, ha már confessionalistának csapott fel, kellene nemcsak esküdni tudni a confessiora, s arról ellenünk lázítani, hanem tanulmányoznia is, ismerni is azt a confessiot; tudni kellene, hogy mit mond a *mi confessionk*; a helvét hitvallás.

Ante omnia vero protestamur, végzik a helvét hitvallás aláírói előszavukat, nos semper esse paratissimos, omnia et singula hic a nobis proposita, si quis requirat, copiosius explicare, *denique meliora ex Verbo Dei docentibus, non sine gratiorum actione, et cedere et obsequi in Domino*. Tehát a helvét hitv. nemcsak bővebben kész kifejtetni amit mondott, hanem helyt adni és engedelmeskedni is azoknak, akik az Isten igéjéből jobbakra tanítanak!

Az Írás önmagának magyarázója. Tehát maga az írás határoz afelett is, hogy ép-e a szövege; s bizony maga megmondja, hogy nem épen ép; maga határoz afelett, hogy minden irata authenticus-e, s maga megmutatja, hogy van bizony a drágakövek között nem egy hamis kő is, élő bizonyosságául annak, hogy a catholicismus abban sem volt épen megbízható, mikor az apostolok nevei alatt költött hamis iratok özönéből a valódiakat s azoknak látszókat kiválasztotta; maga az írás mutatja meg azt is, hogy egyeznek-e a különböző iratok egymással s a Krisz-

tussal és igen is evidenter megfelelnek, hogy más a Jánosénak nevezett IV. evangelium, mint Pál; más Pál, mint Péter és mindegyik más, mint a Krisztus. S ezzel megfelelnek arra is, hogy melyik mennyiben tanítja igazán azt, akit tanítania kellett, a *Krisztust*, és így melyik mennyiben canonicus, azaz mennyiben mértéke a keresztyén, protestáns hitnek.

Biz ez nagy tudomány, kiterjedt, sok tanulmányt kívánó — a protestáns bibliai tudományok rengeteg gazdag, dicső irodalma! — melyet úgy látszik: *Felső-Bányán* igen vékonyan *), *Kölkeden* meg tán hiréből sem ismernek, de azért bírák akarnak lenni abban, hogy a tudományok hirdetésével, terjesztésével és fejlesztésével megbízott theol. tanároknak mi a kötelességük, ha *becsületes, jellemes* emberek (!), mit kell hivatalos *esküjük* értelmében tenniök. Mi tudjuk kötelességünket; s tartsák meg önk is a magukét, s ne felejtsek el, hogy midőn másokat ily szavakkal leckéztetnek, ez minden elfogulatlan embernek a Példabeszédes könyv eme szavait juttatja eszébe: „ami a tudatlanban vagyon, magát hamar megesmérteti.” Pél. XIV: 33.

De hát szabad-e nekünk, a tudomány embereinek, még a bibliai iratok canonicitását is kétségbe vonni, vagy megszorítani? *Bizony, bizony nem mi kezdjük*. Már az első reformátor, a különben legconservatívabb Luther, ugyancsak osztályozta a bibliai könyveket. Három könyvet tartott minden könyvek magvának s velejének; ötöt nevez meg, mint melyekben minden megvan ami szükséges, „melyek a Krisztust mutatják,” melyek mellett *mindegy, ha a többről nem is halottunk volna*. Antilegumenákat, sőt *hamisakat* különböztet meg, melyek ellen ugyan keményen nyilatkozik. A Jakab levelét „szalma-levelnek” nevezi, s kimondja, hogy az nem apostolé. A János Jelenése in sehogysem érzi a szentlelket, s még a bibliából is kizárja: „us Apokalypsi nemend wir kein kundschaft an, dann es nit ein biblisches Buch ist.” Luther ez eljárása lehetett önkényes történetileg, habár nem volt is önkényes a lelkiismereti szabadság, a regula fidei alapján, s *mi közel sem megyünk ennyire*, de elvi jelentőségű maga a tény s elvi jelentőségű az, amivel szabad eljárását indokolja. Neki azok a *főkönyvek, amelyek a Krisztust világosan és tisztán tanítják*, die mir Christum hell und rein dar-

*) És lelkiismeretlenül! Mert, hogy egyebeket ne emlitsék, valóban lelkiismeretlenség az, mikor a „Figyelő” tudós szerkesztője Schenkelt egy kalap alá fogja Straussal, s tudományos, a közönséget tájékoztató folyóiratának 370. lapján Schenkeltől is azt mondja: „ő egyszerű nem helyeslésre vagy kérdőrevonásra, nem tartotta-e becsületbeli kötelességének, hogy tanári székéről lelépjen?” „Hol vette ezt a „Figyelő” tudós szerkesztője? Miért tette volna ezt az a Schenkel, akiről, ha nem olvasta is műveit Cz. M., megtanulhatta volna Schwarz K. „Adalékok a legújabb theologia történetéhez” című művének magyar fordításából is, hogy „korának erőtlen politikai, egyházi radicalismusa, amint az Svájcban durván és rombolólag lépett fel, őt a mérsékelt conservatívek táborába vezette; noha azért nem tartózkodott a esendben aláaknázó ultramontán törekvések ellen szavát felemelni. . . Ő, az élet felé fordult szellem, nem volt doctrinaer. Volt érzéke a nép s ennek erős és egészséges ösztönei iránt. Utálta a fondorlatokat az egyházban. . . Nem vonakodott a községhez fordulni, hogy azt észszerű mérséklet által vezérelt belátását fogva eredményre vezesse. Ezért jutott neki a legtokéletesebb és a legtisztább győzelem osztályrészéül, melyet valaha kivívtak, amelyért a bádeni egyház még hosszú időn át hálás fog iránta maradni.” (L. i. mű 537—538. l.). . . Dehát a „Figyelő” szerkesztőjének példa kellett, ha mindjárt az a példa egy tiszteletreméltó külföldi tudós életét, hamisítja is meg a magyar olvasó közönség járatlanabb része előtt! En, mint Schenkelnak egykori hallgatója, tartozom annyi hálával iránta, hogy számtalan magyar tanítványai nevében is, kik iránt ő annyi figyelmet és szíveséget tanusított, ne hagyjam ezt szó nélkül s tiltakozzam a derék tudós élettörténetének köztünk való meghamisítása ellen. Szerkesztő.

geben. Egy apostolnak, az ő nézete szerint, az a kötelessége mindenekelőtt, hogy a Krisztust tanítsa. Elve: „Auch ist das der rechte prüffestein alle Bücher zu tadeln, wenn man sihet, ob sie Christum treiben oder nit.“ „Was Christum nicht leret das ist nicht apostolisch, wenss gleich Petrus oder Paulus leret, wiederum was Christum predigt das ist apostolisch, wenss gleich Judas, Annas, Pilatus oder Herodes thet.“ Luther classificatiója felett napirendre tért a tudomány, a Lutherék által megállapított írásmagyarázat s bibliai tanulmány alapján, s egészen más-ként, tárgyilagosan classificálta a bibliai könyveket, nem vetvén meg azokból egyet sem egészen, de elve, mely szerint a *bibliai iratok csak annyiban mértéke hitünknek, amennyiben a Krisztust igazán hirdetik vagy nem*, ez elv él és élni fog, míg lesz igaz protestantismus.

Ki hát az igaz protestáns?

Soh' se húzalkodjunk. Mi elismerjük azt, hogy önök is protestánsok, mert míg az egyház hivatalosan meg nem változtatja a részletekben hitvallását, addig az önök álláspontja is jogosult a protestáns egyház kebelében; de nem *csak az* a jogosult, hanem *csak az is*. Mert hát *azok a confessiók a mi confessióink is, s mi is azokon állunk*, csak hogy míg mi azok lényegéhez, az elvekhez ragaszkodunk s a többit kérdésessé tesszük, addig önök azok esetlegességeihez, azok betűjéhez ragaszkodnak, de ahoz sem egészen, s amit kérdésessé tesznek, az épen a lényeg, az elv. Melyönké a jövő, azt a jövő mutatja meg. A jelenhez is, érez-zük, erősebb jogunk van.

Conservatív elemre minden haladásnál szükség van, s mi ez elemnek szükségét elismerjük, míg az csak hivatását követi, *míg mérsékel*, s szívesen nyújtjuk békejobbunkat; de: ne quid nimis! mert ha valami nemcsak tartóztat, hanem lábunk elé fekszik, inkább rátíporunk, mintsem hogy benne felbotoljunk.

P. Nagy Gusztáv.

T Á R C A.

Az új énekes-könyv.

Az énekügyi bizottság ismét ülésezett; régebbi megállapodásait továbbra is fentartandóknak mondotta ki, s amennyiben szükségesnek látta, újabb határozatokat is hozott, újabb elveket is állapított meg, illetőleg egyik-másik régebbi utasítását, miután az sokaknak félreértésre szolgáltatott alkalmat s az érdeklődőket a munkálkodásban feltartóztatta: némi magyarázattal toldotta meg.

Igy nevezetesen a többek között azt is kimondotta, hogy az új énekes-könyv számára, a művelt protestáns nemzetek gyülekezeti énekeiből eszközölt *fordításokat* is elfogad, ha azok magas irodalmi beccsel bírnak s a műfordítás nehéz feladataival sikeresen megküzdöttek.

Azt hiszem: ez örvendetes határozat ellen senkisémm fog kifogásokat emelni, már csak azért sem, mert nem tudná azokat elfogadható okokkal támogatni.

Mert eltekintve attól, hogy a zsoltárok sem eredeti magyar énekek, hanem fordítások, s így a következetesség azt hozza magával, hogyha ezeknek helyt adunk azon az alapon, mert a bibliából vannak véve, hát akkor adjunk helyt azoknak is, amelyek szintén a bibliából vannak véve,

csak hogy nem az ó-, hanem az új-testamentomból, a Krisztus evangéliomából és ezen evangéliom szelleme által megihletett keresztyén költőknek lelki tárházából; eltekintve — mondom — ettől, számos és igen alapos okokat lehet felhozni e határozat helyessége mellett.

Természetesen nem az én kötelességem, hogy ezeket az okokat sorban előszámláljam. Az énekügyi bizottság, mely ezt határozta, majd bizonyára azt is meg fogja tudni mondani, hogy miért határozott így.

Én a magam részéről csak annyit kérdezek, hogyha egy remek szépségű éneket — íratott legyen az eredetileg bármiféle nyelven — valaki zengzetes nyelvünkre úgy át tud ültetni, hogy az a sikerült fordítás minden kívánalmainak kifogástalanul megfelel: miért ne adhatnánk annak helyet idehaza készült énekszövegeink között? Sőt ha dallama is olyan örökbecsű, minő a szövege, miért ne vennők át még a dallamot is? Vagy mit veszítettünk azáltal, hogy a több protestáns országban használatban lévő gyönyörű éneket: a „Mennybéli felséges istent“ mi is énekeljük? Vagy mit veszíténénk azáltal, ha Luthernek történeti érdekességben s költői értékben egyaránt kiváló énekét, az „Erős várunk nekünk az istent“, Szász Károly, vagy épen Arany János szépen le találná fordítani s mi bevinnők azt templomainkba?

Bizonyára új énekes-könyvünk csak nyerne ezáltal s bece nem lenne kevesebb, mint lenne akkor, ha kizárólag csak eredeti, de talán harmad- vagy negyedrangú szerzeményekkel töltenők meg.

A vallás és a művészet eszméi elvégre is közösek, nemzetköziesek, melyek hivatva vannak arra, hogy a különböző nyelvek és érdekek által száz meg száz részre szakasztott emberiség nagy családja között a testvéri kapcsolatot képezzék. S mi igen szűkkörű felfogásról tennénk bizonyosságot akkor, ha épen ilyen dolgokban zárkoznánk el teljes merevséggel idegen ajkú hitfeleinktől, szakítanánk meg velök minden közösséget (ahelyett, hogy az érülködési pontokat szaporítani igyekeznénk) s vonnánk erős nemzetiségi választó falat egyházunk és más országokban lakó testvéreink között.

Az énekügyi bizottság továbbá azt is kimondotta, hogy az új énekes-könyv megalkotása körül *óvatossággal* fog eljárni, azaz a jelenleg használatban levő könyvön nem fog egészen gyökeres átalakításokat tenni, részben azért, mert nem lehet, részben pedig azért, mert attól tart, hogy azt a nép nem venné jó neven s talán itt-ott még revolúciót is támasztana.

Az énekügyi bizottságnak ez az aggodalma tiszteletre-méltó, de ha megtekintjük ezen aggodalomból kifolyó megállapodásait, akkor meg bennünk laikusokban kél fel az az aggodalom, hogy így aligha lesz nekünk még egy évtizedig új énekes-könyvünk s akkor sem olyan lesz, minőt óhajtánánk.

Csak lassan, nem kell sietni — mondották. Az új énekeket jól meg kell vizsgálni, az észrevételeket a szerzőkkel közölni, hogy azokhoz képest a kívánt módosításokat munkájokon megtehessek. Ez hosszú munka lesz, igaz, de célhoz-vezető. Lehet, hogy az lesz. A következtetés majd meg fogja mutatni.

Hanem az a megállapodás már, azt hiszem, nem kevés embernek fog meglepetést szerezni, hogy a zsoltárokon csak

igen kevés változtatást tart megengedhetőnek a bizottság, mert — ugymond — azok jelenlegi szövegük és dalaikkal, a hosszas használat folytán, teljesen átmenvén a nép véribé, a feltünőbb átalakítás bizonyosan visszatetszést támasztana minden gyülekezetben, s ha pl. a XIX-ik zsoltárt bármilyen művésziesen fordítaná is le valaki a mai fejlettebb irodalmi nyelvre, a nép azt felelné reá, hogy nem kell neki, mert nem a XIX-ik zsoltár az.

Sőt konzervativizmusában a bizottság annyira ment, hogy még a hebraizmusokat, sőt a legvastagabb antropomorfizmusokat is megtartandóknak nyilvánította ki, mert azok a zsoltároknak lényegéhez tartoznak, s antropomorfizmus nélkül vallás és szent-költészet nem képzelhető, s a bizottságnak különben sem lehet szándéka, a zsoltárokat legjellemzőbb tulajdonságaikból kiforgatva, „keresztény énekek” idomítani át.

Legelőször is azt vethetné ennek ellenébe valaki, hogyha a bizottság a zsoltárokat annyira szépeknek, szükségeseeknek s tartalmuk- és alakjukra nézve annyira sértetleneknek és változtathatlanoknak tekinti, miért törölt a 150 darabból maga is egy jókora mennyiséget s miért óhajt az új énekes-könyvbe csak 83 darabot felvételni? Nemde azért, mert a többi 67 ellen maga is lényeges kifogásokat tudott emelni, s egyáltalán nem találta azokat egy keresztény templomi gyülekezetre nézve valláserkölcseileg épületeseknek s lelki szükségzeit kielégítőeknek? De hát miképen a kimaradt 67 darabot nem találta kielégítőnek, miért nem engedi meg, hogy épenúgy a felvett 83 sem lehet minden részében tökéletes s helylyel-közzel azokban is lehetnek keresztény szempontból kifogás alá eshető részletek? És ha attól nem tart, hogy a kiküszöbölt darabok miatt a nép békételenkedni fog, miért állítja ezt a megmaradt darabokon megejtendő módosításokra vonatkozólag?

Én részemről nem tartom a szabad átdolgozást valami rettenetes bűnnek. Hiszen a költeményeknél az — mint mindnyájan tudjuk — mindig szokásban volt s a világirodalomban nem egy példát találhatnánk arra, hogy egyik nyelvből a másikra szabadon átvittettek valamely nagyhirű költeményt, anélkül, hogy az *ezáltal* szépségéből és értékéből csak legkevesebbet is elveszített volna, míg *élvezhetőségben* nagyon sokat nyert általa.

Vagy a Szecezi Molnár-féle átdolgozás, illetőleg az a francia szövegtár, amely után ő fordított — talán hű a bibliai szöveghez? Mint az ég a földtől, annyira jár tőle. Egész versszakokat szőtt közbe, melyek a bibliában nincsenek s amellet az eredetinek sok helyt rövidegét ellaposította, képeit meghamisította, sőt a verselés kedvéért a magyar nyelven is nem egy helyen erőszakot követett el. Nos, ami szabad volt Bézának, Maróthnak és Szecezi Molnárnak, miért ne legyen szabad a mai protestánsoknak? Hiszen műfordítás úgy sem lehetséges, mert az megköveteli az *alaki hűséget* is; azt pedig bizonyára a bizottság sem akarja, hogy az eredeti parallelisztikus sorokban énekeljük mi is Dávid zsoltárait, mint zsidó őseink a szent Sion hegyén.

Azt bizonyára mindenki szívesen elismeri, hogy *történeti szempontból*, mint egy valláserkölcseileg nálunk fejletlenebb nép és korszak érzésének és vallásos gondolkozá-

sának tükröi, mint mustármagjai a később nagygyá növekedt keresztényiség előfájának: a zsoltárok úgy volnának előttünk kiválóan érdekesek, ha teljes tartalmi és alaki hűséggel fordíttatnának le, mint ez más művelt nemzeteknél már meg is van. Csakhogy ez esetben nem templomi énekes-könyvünkben, hanem a bibliában van helyök, ahol senkit meg nem botránkoztatnak azáltal, hogy fejlettebb vallásos világnézete dacára őket református templomban énekelni kényszerítették.

(Vége követk.)

Czinke István.

KÖZÉLETÜNK.

Tudósítás

A tiszántúli egyházkerület folyó évi okt. II. s több napjain Debrecenben tartott gyűléséről.

(Vége.)

Olvastatott az alsó-szabolcsi egyházmegye határozata, melyben jelentést tesz a Polgár város határában szétszórta élő nagyszámú reformátusok hovatartozásáról. E hívek, már előbbi megállapodás szerint, a csegei egyházhoz fognak tartozni. Érdekes vita fejlődött ki a nagy-peleskei leányegyház hovatartozása kérdésében. A nagy-peleskei egyház, mely a szatmári egyházmegyébe van kebelezve, egy ottani földbirtokos ösztönzésére Kis-Peleskéhez kérte magát csatoltatni, mely a nagybányai egyházmegyében fekszik. Nagy Peleske eddig *Atyához* tartozott, s jövedelme az atyai pap fizetésének kiegészítését képezé. Hosszas vita után az egyházkerület engedve a n.-peleskeiek kérelmének, K.-Peleskéhez, tehát más egyházmegyéhez csatolását kimondotta.

Jelentés tétetett a fegyverneki ref. vallású lakosoknak egyházközséggé alakulásáról. Örvendetes tudomásul vétetett.

Szöbáhozatrán a szegedi templomépítés ügye, tudomásra jött, hogy a szegedi templom igen diszes tervét Tisza Lajos úr saját költségén készítette, s egyébként is nagy buzgóságot s áldozatkészséget fejtve ki az ottani kisdéd egyháznak újraalakítása körül, Tisza Lajos úrnak az egyházkerület jegyzőkönyvéleg hálaköszönetet szavaz.

Olvastatott s tárgyalatott a dunántúli ref. egyházkerület átirata, a vallás- és tanulmányalapok tárgyában; hosszas tanácskozás után határozattá lett, hogy az ügy a convent elé tétessék, melyről nevezett egyházkerület hasonló eljárás végett értesíttetni rendeltetett. Pár leányosítási ügy után a délelőtti gyűlés d. u. 2 órakor berekesztetett.

Délután 5 órakor ismét megnyitvatván a gyűlés, az „Andaházi-Szilágyi-alapítvány” két üres helyére való felvétel intéztetett el. 7 folyamodó közül Szegedi Lajos és Matolcsi Sándor választattak meg titkos szavazattal, mint szegény jó tanuló nemes fiúk az alapítvány természete szerint.

Ezután a „Fráter-alapítvány” üres helyének betöltése következett; azonban az eldönthető nem volt, mivel két egyenlő mértékben jogosult szüle: Fráter András és Fráter Béla folyamodott gyermeke felvételéért, s ez utóbbi később beérkezett folyamodványában oly körülményeket említett fel, melyek felett komoly megvizsgálás nélkül az egyházkerület nem dönthetett.

Ezután értekezlet tartatott az üresedésbe jött főiskolai pénztárnoki hivatal miként leendő betöltése céljából. Azonban az értekezlet megállapodásra nem juthatván, kimondatott, hogy a mostani pénztárnok vigye hivatalát a hivatal rendezése betöltéséig.

Okt. 12. 9 órakor pontban megnyitván a gyűlés, a „magyar ref. segély-egylet“ választmánya választatott meg titkos szavazattal. Elnök Gr. Degenfeld Imre, jegyző Dr. Kovács Sándor lett. A „Baldácsy-féle alapítvány“ intéző bizottságába Ujfalussy Miklós választatott meg.

A közelebb tartott zsinat jegyzőkönyve bemutatván az egyházkerületünket közelebről érdeklő pontok olvastattak fel. Érdekes vita fejlődött ki a 308-ik szám felolvasása után, mely a leérkezendő törvények kihirdetéséről szól, s a conventi tagok megválasztását hozza az egyházkerületek figyelmébe; némelyek azon vélekedésben voltak, hogy a conventi tagok már most megválasztandók lennének. Résztvettek a vitában Révész püspök, Ujfalussy M., Gr. Degenfeld, Ritoók s többen. Elfogadtatott Vályi János azon indítványa, hogy a zsinati törvények kihirdetésére egy „ad hoc“ gyűlés hívassék majd egybe, ez intézkedjék a törvények kihirdetéséről, s majd akkor választassanak meg a conventi tagok is. Indítványa alapos indokaiból csak a következőket közöljük: felhozta ugyanis, hogy vannak egy alkotmányos törvény életbeléptetésénél oly átmeneti intézkedések, melyekre nézve irányt kell adni a kerületnek, ilyen pl. az a kérdés, hogy vajjon az egyházmegyei tisztikaroknak le kell-e mondani sat., továbbá, hogy a gyűlési meghívóban a conventi tagok megválasztása meg se lett körözve, s végre, hogy ezen igen nagyfontosságú ügyben az egyházmegyék még magukat nem is tájékozták.

Olvastatott *Báró Vay Béla* úrnak alapítványi levele, egy a csegei határban felállítandó iskola ügyében. A nemes báró ugyanis saját költségén egy iskolát állított fel, s egyzersmind a tanító díjazását is magára vállalja. A legnagyobb méltánylásban s elismerésben részesült e nemes keblű intézkedés, s báró Vay Béla úrnak jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatott.

E napi tanácskozásnak legfontosabb tárgya volt mindenbizonnyal a debreceni főiskola „szellemi s anyagi ügyeinek megvizsgálásával megbízott küldöttség“ jelentése, melylyel összefüggőleg döntetett el, habár némileg ideiglenesen, az 5-ik theol. tanszék mikénti betöltése, s Csák János ideiglenes exegesis tanár folyamodása. A legközelebbi egyházkerületi gyűlés ugyanis, a pénztárnok jelentése folytán, mely a kamatláb csökkenése folytán előállott jövedelem-apadás s netaláni deficit mikénti elenyésztetésére hívta fel a kerület figyelmét, egy bizottságot küldött ki. E bizottság jelentéséből kitűnt, hogy *a már részben foganatosított, részben célba vett megtakarítás után is 1191 forint deficit mutatkozik.* A bizottság által jövőre javasolt megtakarítások a következők lettek volna: két parallel osztály vezetésére rendes tanárok helyett segéd-tanárok alkalmazandók; itt megtakarítás lett volna 920 frt., azonban a gimn. tanári kar kérelmére még egy ily segéd-tanár levén mulhatlanul alkalmazandó a III-ik túlnépes osztályba évi 500 frt. fizetéssel, valódi megtakarítás 420 frt. Az ásványtan tanítása

a gimnáziumban Dr. Török Józsefre bízassék, s az ember-élettan tanítása a gimnáziumból az akadémiába tétessek át, szintén Dr. Török előadása mellett, ezáltal megtakarítás = 300 frt. Hogy a gimnáziumban a gyors-írást Lévay Mihály ideiglenes tanár végezze, ezáltal megtakarítatik 150 frt. Küldöttség indítványozta, hogy a 4. rendszeresített pedell állomás szüntetessék meg s annak teendőit lehetőleg szegény jótéteményes tanulók által végeztessék; ezáltal megtakarítás lett volna 300 frt., de ez hosszas vita után, a képezdei s akadémiai igazgatók kértére, elejtetett. A főiskolai cselédek számának leszállítása által megtakarított 392 frt. Megtakarítás történt még a könyvtári költségénél, rendkívüli javításoknál az angol, francia nyelv tanításánál, úgyszintén a vallástudomány előadásánál a gimnáziumban, amennyiben ez utóbbit két gimnáziumi tanár adja elő, a tananyagot egymásközt felosztva. A tápintézet és szegény tanulók élelmezésére fordított költség-kiadások szintén megszorítottak, mely utóbira az alappénztár eddig tetemes összeget adott évenként; *mind e rendkívüli megszorítások után is 2155 forint deficit mutatkozik.*

Csák János, ideiglenes exegesis tanár, miután állomása éveken keresztül nem rendszeresített, egy kiméletlen hangon irt hosszú emlékiratot intézett az egyházkerülethez, azonban azt tárgyalás előtt visszavette. A küldöttség ezen állomásra nézve 1000 frt. állandó fizetést hozott javaslatba, mely a gyűlés által elfogadtatott és mivel Csák János az iskolai év elején az ideiglenes tanári állomásról lemondott, a 4 theol. tanár az általa előadott tudományokat maga között felosztotta, de most már az 1000 frt. állandó fizetés megszabtván, a jövő félévben ez állomás is betölteni fog.

Okt. 13. *Csák János* tegnapi napon beadott emlékiratát visszavevén, ma egy új kérvénnyel, illetve nyilatkozattal lép fel; mindenekelőtt megköszöni, hogy a kerület alkalmat adott neki e nyilatkozatra, értesülvén püspök úrtól, hogy nem ejtetett el egészen ügye. Kijelenti, hogy miután az 1000 forint folyóvá tétetett, hajlandó elfogadni a tanári állást, ha csak a jövő iskolai év elején kell állomását elfoglalnia, ha az 1000 forint 300 frt. évi lakbérrel megpótoltatik, ha címe rendes tanár leendő, s végre ha az iskola pénzereje megengedi, fizetése fokozatosan 1800 forintig felemeltetik. Csák e nyilatkozatszerű kérvényével lehangoltságot idézett elő, tegnapi memorandumát hajlandó volt a többség ifjúkori elhamarkodásnak tekinteni; mai nyilatkozata úgy tűnt fel, *mint alkuvás időnap előtt „filius ante patrem“*; mert hiszen még az sincs elhatározva, hogy állandó tanárral töltesse-e be ez állomás, s ezen esetben is kérdés, hogy ő lesz-e megválasztva. Csák János kérvénye a theol. tanárikarhoz tétetett át véleményadás végett. — Most már azt hiszem: láthatja, hogy miképen áll dolga? —

Kallós jogtanár helyének mikénti pótlására nézve a tanári kar azon javaslatot adta be, hogy a megboldogult tanár által előadott tudományokat, jelesül a magyar polgári jogtant *Liszka Nándor* adná elő hetenkint 5 órán; a törvénykezési peres és perenkívüli eljárást Dr. *Papai Imre* jogtanár tanítaná, szintén hetenkint 5 órán; előbbi 500 frt., utóbbi 400 forinttal s némi deputatumokkal javadalmaztat-

nék. Az özvegynek a rendes tanári fizetés járna az 1883-ik év január haváig; a január 1-ső napjától szeptember 1-ső napjáig járó fizetésből telnek ki a helyettesítő tanárok honorariuma. A tanári kar véleménye elfogadtatott; a jogtanári állomás rendszeres betöltése a jövő évi tavaszi gyűlésre tűzetett ki.

A gimn. tanterv és berendezés, ezzel összefüggőleg a vallásitanítás és vallástani kézikönyvekről szóló terjedelmes jelentés, miután az iskolai év már különben is előrehaladt, áttétetett a közelebb összeülendő tanügyi bizottsághoz; érélyes felszólalás történt e tárgynál az iránt, hogy a gimnáziumban ne csak bibliai történet, hanem rendszeres vallástan is taníttassék.

A gazdasági tanács jegyzőkönyvéből kiemelendők a következők: A főiskola átalakítási költségéből hátrányban van 25,000 forint, ennek egy része azonban már csak névleges, mert az ajánlattevők közül némelyek meghaltak, mások elpusztultak anyagilag. Erélyes határozattal hivatott fel az esperesi kar, hogy megyéikben az alapítványozók vagyoni helyzetének utána járván: tüzetes jelentést adjanak az egyházkerületre. Továbbá javasoltatik „alapítványi aranykönyv” készíttetése, célszerű rovatokkal. E javaslat elfogadtatott, s ez aranykönyvnek egy példánya a pénztárnoki, másik a levéltári, harmadik a számvevői hivatalban határozottat elhelyeztetni.

Tóth Sámuel, kerületi levéltárnok érdekes jelentést tett a papi értekezletek s a magyar protestáns történet-írás megírására vonatkozólag. Előadja, hogy azon 1875-ik évben történt felhívásnak, hogy a papi értekezletek működésük eredményéről időről-időre jelentést tegyenek, semmi eredménye nem lett; s azon körülmény, hogy csak egyetlen értekezleti kör tett eleget e felhívásnak, azt mutatja, hogy ez gyakorlati értékkel nem bír. A magyar prot. történet megírására nézve csak annyi történt, hogy az 1879-ik évben értekezlet tartott; Révész Imre, ki ezen az értekezleten részt nem vehetett, egy ismert röpiratot adott ki, tájékozással; egyesek munkálkodtak e szakmában, de az nem tüntet fel egyöntetű intézkedést. Révész Imre vállalkozott az egyházkerület történetének megírására, de munkája közben érte a halál. Mult évben a magyar prot. történeti társulat segélyezése céljából „Révész emlék” címén adakozás indított meg, melynek eredménye még nem tudható. Javasolja, hogy várja meg a kerület e gyűjtés eredményét, addig választatnék egy bizottság, mely e nagyfontosságú ügyet folyvást eleven figyelemben tartsa; figyelje meg a jeleket, gyűjtse az adatokat; e bizottság tagjául *Révész B.* elnökle mellett *Tóth S.*, *Balogh F.*, *Kiss Á.*, *Géresy K.*, *Jóó I.*, *Nagy E.*, *Szeremlei S.* és *Szeremlei J.* választattak meg. Javasolja továbbá, hogy a pátens korszak története iratnék meg s nyomtatnék ki elárusítás végett. Ez indítvány is elfogadtatott.

Indítvány folytán elfogadtatott „*esketési jegyek*” nyomtatása avégett, hogy a lelkészek hiteles adatok nyomán jegyezhessek be a gyermekek törvényes vagy törvénytelen voltát.

Október 14. E napon a díjlevelek és a fellebbezett ügyek intéztettek el. Egyszersmind a rendkívüli szükségletekre visszatartott állam-segély, 1600 forint osztatott ki.

Szomorúan jellemzi általános szegénységünket az a tény, hogy 53 egyház, 33 lelkész és 17 tanító adta be segélyt kérő folyamodását, s e töméntelen folyamodó közül alig volt egy kettő, mely segélyre ne volna szorulva. Segélyre ajánlva lett 17 egyház, 14 tanító és 22 lelkész.

A gyűlés utolsó napján olvastatott fel a világi kerületi főjegyzőre beérkezett szavazatok felbontásával megbízott küldöttség jelentése, melyszerint világi főjegyzővé Dr. Farkas Antal, kerületi aljegyző lett elválasztva. Kaptak még szavazatot: Ritoók Zsigmond, Gr. Ráday, Dr. Kovács Sándor, Lengyel Imre, Pilisy László, Szesztay Károly stb. A Farkas Antal megválasztása által üresedésbe jött aljegyzői hivatal betöltése végett a szavazatok beadása elrendeltetett.

Ugyane napon tudomásra hozatott, hogy a zsinati törvények megerősítve Debrecenbe leérkeztek püspök úrhoz. Az ad hoc gyűlés november utólján vagy december elején fog, a zsinati törvények kihirdetése s az ezzel összefüggő szükséges intézkedések megtétele végett, összehivatni.

A fellebbezett ügyek közül különösebb érdekléssel bír a debreceni egyházmegyébe kebelezett danesházai templomi botrányügy. Itt ugyanis confirmatio alkalmával egy Harangi L. nevű egyháztag, az ünnepélyes szertartást a tanító elleni kifakadásával megzavarta s a lelkész többszöri felszólítása dacára is folyvást insultálta annyira, hogy a lelkész végre anélkül kénytelen volt elbocsátani a gyülekezetet, hogy az ünnepélyes szertartást befejezhette s a gyermekeket megáldhatta volna; emiatt az egyházmegyei gyűlés, nevezett rakoncátlankodó egyháztagot 3 évre presbyteri hivatalától megfosztotta, dorgálásra ítélte, s 25 forint perköltségben elmarasztalta. Valóban botrányos volt azon fellebbezés, melyet az illető előterjesztett; törvényekre való idétlen hivatkozás és factiós ügyvédi fogások egymást érték benne. A kerület az egyházmegye ítéletét helybenhagyta.

Elvi jelentőségű volt Benyiczky Alajos besztereci kath. vallású földbirtokos fellebbezése Papp János, kéki kiskorú földbirtokos, mint gyámfia ügyében. A kéki egyházban az egyházi adók s egyéb egyházi terhek régi gyakorlat s díjlevél szerint is földbirtokaránylag s templomszék jogilag voltak s vannak kivétel nélkül a földbirtokosok kis- vagy nagykorúságára. Így vettetett ki Papp Jánosra is az egyházi teher; akkor Benyiczky Alajos az egyházi felsőség mellőzésével a szolgabíróhoz folyamodott, hogy gyámfiát az egyházi teher alól feloldozza; az illető szolgabíró elég tapintatlanul az egyház autonóm jogkörébe avatkozva, nevezett a fizetés alól feloldozta; az ügy az egyházmegye elé kerülván, a kéki egyház intézkedése helybenhagyatott, a szolgabíró az alispánhoz, rendreutasítás végett bejelentetett. Ezt az intézkedést fellebbezte Benyiczky úr; azonban sikertelen, mert az egyházkerület a megye végzését hagyta helyben, kimondván, hogy a besztereci lelkész a jogtalanul felkezelte papbért a kéki lelkésznek visszatéríteni tartozik.

Négy napig tartó gyűlésünkön több mint 100 tárgy nyert elintéztést, s ezek között oly huzamos időt igénybe vevők is, mint a gazdasági tanács, s a főiskola anyagi s szellemi ügyeit felülvizsgáló küldöttség terjedelmes munkálata; s hogy ily gyorsan letárgyaltattak az ügyek, annak okait abban találhatjuk, hogy elmaradtak ezúttal a gyakran

szokásos szóterjengések, s az elnökség úgy előkészítette a fontosabb tárgyakat, hogy rövid tanácskozás után ki lehetett mondani a határozatokat. A fürdői idényt külföldön élvezett főgondnokunk eleven éberséggel s növekvő tevékenységgel vezette a tanácskozásokat, magyar vendégszeretettel vendégelte naponként a gyűlés tagjait; s a kedélyes ebédekről, hol a szívből jövő pohárköszöntések nem hiányoztak, felfrissülve sorakozott délutánonként is a közönség a zöld asztal körül, amaz elvet tartva szem előtt, amit ma elvégezhetesz, ne halaszd holnapra. Püspökünk szelid és rokonszenves lélekkel, de még mindig erős karokkal kormányozta a tanácskozás hajóját; főpásztori diszes állásának teljes nagyságában tűndökölt, midőn Osák J. ideiglenes tanárnak az általa benyújtott, sok részben meggondolatlan röpiratban foglalt sérelmekért megbocsátott, sőt az illetőnek szelid atyai tanácsokat adott. A gyűlés tagjai emelkedett hangulattal távoztak a gyűlés befejezte után, a közeli viszontlátás reményében.

Lukács Ödön.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Dóczi Imre, nagykörsői főgimnáziumi tanárt és lapunknak kitűnő munkatársát, súlyos vesztés érte. Forrón szeretett neje, Papp Róza, folyó hó 17-én, életének 23-ik, boldog házasságuknak 2-ik évében, kétheti súlyos szenvedés után elhunyt. Ilyenmő csapás alatt minden ember lelke méltán megrendül, de bizonyára kétszeres fájdalommal szakad az rá olyféru, ki mint barátunk is, két helyen érzi magát az életben legboldogabbnak: az iskolában és szeretett családjá körében. De hát a fennkölt, emelkedett lelkeknek sokat kell tudni elbirniok az élet fájdalmiból, azoknak könyveiből is s tanítaniok kell másokat még a csapások hordozásával is. Találjon azért megszorodott barátunk némi enyhülést nemes szívének kincseiben, elköltözött nejének kedves emlékeiben s tisztelőinek őszinte részvételében, a korán elhunyt nő és édes anya porai pedig nyugodjanak csendesen s övéinek áldásaitól környezve!!

— **A zsinati törvények.** folyó hó 11-én király ő felsége által véglegesen megerősítettek. A királyi megerősítő záradék szóról-szóra a következő: „A magyarországi helyét hitvallásu evangélikusoknak legfelső királyi engedelmmükkel az 1881. évi október hó 31-én s folytatólag az 1882. évi szeptember hó 10-én és következő napjain, Debrecen szabad királyi városunkban tartot országos zsinata által, az egyház szervezetére nézve alkotott és vallás- és közoktatásügyi magyar miniszterünk útján legfelső jóváhagyásunk és királyi megerősítésünk alá hódolattal felterjesztett jelen egyházi törvényt ezennel jóváhagyjuk és megerősítjük. Kelt Schönbrunnban, 1882. évi október hó 11-én. Ferencz József, s. k. Trefort Ágoston, s. k.

— **A panszlavizmus ellen.** Ágostai testvéreink a folyó hó 18-ikán kezdődő egyetemes gyűlésükön Budapesten, három indítvány közül, az Ivánka Imre által előterjesztett közvetítő indítványt fogadták el a panszlavizmus kiirtása végett: 1. a panszlavizmus terjedése az egész magyar ágostai hitvallásu egyházban minden rendelkezésre álló eszközökkel akadályozandó és a polgári hatóság, előforduló esetekben, a panszlavizmus terjedésének megakadályozására irányuló hazafias eljárásban, az egyház részéről támogatandó; 2. kik magukat magyárellenes tüntetésekkel kompromittálták, egyházi hivatalt, továbbá lelkészi, felügyelői, tanári vagy tanítói hivatalt, az ev. ág. hitv. egyházban akkor sem viselhetnek, ha máskülönbben ily egyházi hivatalra okmányilag képesítve volnának is; 3. bebizonyított panszlavizmus az ev. ág. egyházi hivatalok betöltésénél választási akadályul lesz tekin-

tendő és panszlav üzelmek miatt megrótt theologusok lelkésszé választhatók nem lesznek; 4. más alkalmazásban levő tisztviselők ily hazafiatlan üzelmek miatt konzistorium elé állíttassanak és felelősségre vonassanak. A szuperintendenseket utasítja az egyetemes közgyűlés, hogy ezen határozatnak fogamatot szerezni kötelességüknek ismerjék. — Üdvözljük az egyetemes gyűlés hazafiságát. Üdvözljük testvéreinket a protestáns név tisztaságának megmentéseért!

— **A sárospataki ref. főiskolában az akadémiában** a jelen iskolai évre a következő pályakérdések tűzettek ki: A) *A vallás-tudományi és bölcsészeti szakban:* 1. Irassék egyházi beszéd Jakab III. 17. következő helye felett: „Amely bölcsesség onnan felülről vagy, először tiszta az, annakutána békeséges, mértékletes, engedelmes, teljes könyörületességgel és jó gyümölcsökkel, ítéllettel nélkül és tettetés nélkül való.“ Jutalma a *Vay-féle kettős díj:* 25 frt. 20. és 16 frt. 80 kr. 2. „Adassék elő az egyetemes conventnek, mint egyik egyház-képviselési és kormányzati hatóságnak, a magyar ref. egyház szervezetébe való törvényes beillesztésére irányult mozgalmak története s jellemzősségek főbb vonásaiban: mit tettek az eddigi konventek, egyházi és iskolai életünk fejlesztése végett.“ Jutalma a *Vay-féle nagyobb díj:* 33 frt. 60 kr. 3. „Fejtessenek ki azon nemzetközi elvek, melyeket a westpháliai béke megállapított, s mutattassék ki: mi eredményeket hoztak létre ezen elvek 1-ször a politikai, 2-szor a társadalmi életben.“ Jutalma az ez idei *Tóth Fischer-féle díj:* 30 frt. 4. Kazinczy Ferenc mint nyelvújító.“ Jutalma a *Péczei díj:* 42 frt. — B) *A jogi és államtudományi szakban:* 1. Fejtessék ki kútfők nyomán: a. „Mi viszonyban volt Erdély Magyarországhoz alkotmányos és jogi tekintetben, 1-ső Istvántól kezdve a nagyváradi békéig, 1538-ig. b. Mi különbség volt a független Erdély és Magyarország alkotmánya között, a fejedelmválasztást, kormányzást, rendi jogokat, országgyűléseket és törvénykezést illetőleg, 1660-ig. c. Mi viszonyban volt Erdély Magyarországhoz a leopoldi diploma kiadása után, 1848-ig.“ Jutalma a mult évi *Tóth Fischer díj:* 30 frt. 2. „Adassék elő a törvényes osztályrész intézményének jogi természete, illetőleg azon benső ok, melynélfogva az az örökületi jogban helyet foglal; fejtsék meg: mi legyen az oka, hogy ezen intézmény hazai magánjogunk rendszerébe csak újabb időben lett átültetve, s melyek a főelvek, melyeken az nálunk nyugszik; a hazai kútfő idevágó jogtétellei hasonlítottassanak össze az osztrák polg. törvénykönyv köteles részével, s ezen összehasonlítás nyomán mutattassék ki: vajon nálunk ki van-e építve az egész intézmény? vagy nem maradtak-e megoldatlanul némely arra vonatkozó lényeges kérdések, melyeket a bírósági gyakorlatnak kellett eldönteni és ha igen, miképen történt az eldöntés?“ Jutalma a megkettőztetett *Okolicsányi díj:* 48 frt. 3. „A községi háztartás alapelvei és tételes intézményei, valamint a községi és állami háztartás egymáshoz való viszonya, Angol-, Francia- és Németországban s különösen hazánkban.“ Jutalma az ez évi *Okolicsányi díj:* 24 ft.

— **A lapunk jelen számához mellékelt „Téli újság“** előfizetési felhívását ajánljuk olvasóink figyelmébe, s lelkész-társainkat és a tanító urakat különösen is felkérjük annak leendő terjesztésére. Protestáns hiveinknek nagy szükségük van az ilyen lélektápláló s erkölcsnemesítő olvasmányra, s ha ilyet nem adunk kezökbe a téli hónapok csendes óráiban, a ponyvairódalom lélekölő mérgével üzik el majd azoknak unalmait. A „Téli újság“ kiadó lelkészi kör és annak derék szerkesztője, Csécsi Miklós, jelentékeny anyagi áldozatokkal tartják fel e vállalatot; segítse azért őket minden lelkész buzgólkodása által.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Panszlavizmus a Felföld családi életében.“ Felföldi. „Az új énekes-könyv.“ (Vége). Czinke I. „Vasárnapi, ünnepi s alkalmi imák.“ (Könyvbírálat, vége). „Észrevételek V. M. úr „helyreigazítására.“ Görömbei P. „Vegyes közlemények.“

Panszlavizmus a Felföld családi életében*).

„A mi küzdelmeink végzettszerűleg önfentartási s nemzeti természetűekké lettek.“ E szavakkal fordult hallgatóihoz tudományos akadémiánk volt elnöke, néhai gróf Desseffy Emil, az ötvenes évek végén tartott s a közgyűlést megnyitó beszédében.

De ha a fönnebbi szavakban foglalt igazság megdönthetetlennek bizonyult be azon *germanizálási* áramlattal szemben, mely fajunkat évek során át igyekezett akkor nemzeti jellegéből kivetköztetni és sirja föltött öröm-diadalt ünnepelni, úgy szeretett hazánk, különösen felső részeiben lakó minden egyes hű fiának, megváltozhatlan elv gyanánt kell a mostani viszonyok s körülmények között is elfogadnia, hogy: „a mi küzdelmeink végzettszerűleg önfentartási s nemzeti természetűekké lettek.“

Felesleges, úgy hiszem, részleteznem; könnyen eltalálhatja e lapok minden olvasója, hogy soraimmal a „Felföldön“ dúló „panszlavizmusra“, azon útlatos rákfenére célzok, mely nemcsak a családi élet szentélyében, de az iskolában, sőt az Úr hajlékaiban is felütötte sátorát; azon útlatos rákfenére, melyet néhány év előtt *Grünwald*, az utolsó időkben pedig *Felvidéki* s pelsőci *Hámos Gyula* igyekeztek leleplezni, s melyet a kerületi elnökség protestálásával elpalástolni, vagy püspöki irodából kikerült három ponttal — mint az a bányai kerületben is történt — s ama pontokra adandó válaszszaal kiirtani, lehetetlen.

De csak a „Felföldről“ akarok soraimban megemlékezni, s nehogy azt gondold t. olvasó, hogy hiába verdesem a levegőt: ez alkalommal megkezdem közleményeimben nemzeti szempontból s rövideden, a „*családi körre*“, az „*iskolára*“ s az „*egyházi hivataloskodásra*“ terjeszteni ki figyelmemet, hogy így menyire annyira győződjél meg s lásd be, hogy „a panszlavizmus rákfenéje csakugyan létezik s irtani kell azt minden módon.“

Ha a „*családi kört*“ nemzeti állásponttról s így mint a magyar haza gyermeke veszem tekintetbe, önkénytelenül jönnek eszembe elbúsult dalnokunk eme szavai: „Romlásnak indult hajdan erős magyar!“

*) Az élet és a viszonyok közvetlen megfigyelése után írott eme cikk, már régen kezeink között volt. Most, midőn az ágostai testvérek egyetemes gyűlése oly határozottan lépett fel a kérdéses ügyben, szívesen tesszük azt közzé, már csak annak bizonyítására is, hogy lapunk derék munkatársa s e cikksorozat írója ugyanam jó nyomokon jár s a közhangulatnak kifejezője a veszélyes baj orvoslására vonatkozó tennőkre nézve.

Szerk.

Mert tagadhatlan ugyan, hogy a földbirtokosok, illetőleg nemes családok ismerik is, beszélnek is hazánk édes nyelvét; tagadhatlan, hogy ifjú sarjadékaikba már gyermekkorukban csepegtetik be a magyar haza s nyelve ismeretét és szeretetét; tagadhatlan végre, hogy nem egy úri család van olyan, amelynek körében még a szolgaszemélyzet is magyar, vagy legalább annyira elsajátította nyelvünket, hogy a mindennapi dolgokról folyékonyan beszél.

Ámde, ha mellőzöm is azon rossz szokást, melyszerint az úri rend számos tagja, különösen barátságos összejövetelek alkalmával, oly kedvvel s oly örömmel mondogatja el hallott, vagy pedig kigondolt éleceit szláv nyelven, mintha az édes magyar nyelv arra alkalmatlan s meg nem felelő lenne; azon rossz szokást, melyszerint az úri rend nem egy tagja valóban sallangós s a Túróc-Sz.-Mártonban nyomtatott iratokban előforduló kifejezéseket használja akkor, amidőn tényleg közeledik a különféle választások napja: lehetetlen hallgatnom azon fájdalomról, mely a honpolgár keblében annyiszor újul meg, ahányszor csak a polgárság küszöbét lépi át, s mely fájdalom akkor a legsajgóbb, midőn a haza édes nyelvének terjesztésére hivatottak körében jelenik meg olykor-olykor. Igen, az érintett életkör küszöbének átlépése s a megemlített családi körben való megjelenése alkalmával érzi leginkább nemzetünk hű fia, hogy „a mi küzdelmeink végzettszerűleg önfentartási s nemzeti természetűekké lettek;“ hogy nemzetünk őreinek nemcsak a tárogatón kell hangoztatniok: Romlásnak indult hajdan erős magyar! hanem az ébrenlét mellett serénykedniök, munkálkodniök, küzdelmet küzdelem után folytatniök, hogy így majd a panszlavizmus rákfenéjének kiirtása után, nemzetünk költőjével kiált-hassuk fel: „*új nap fényle radnk, annyi viszály után!*“

Hogy azonban mi ébreszt sajtó fájdalmat a honfi szívében, akkor amidőn a felföldi „*családi kört*“ nemzeti szempontból veszi tekintetbe? Mikép lesz nyilvánvaló, hogy a „felföldi családi körben;“ már legyen szó akár a polgárságról, akár a magyar nyelv terjesztésére hivatottakról, tényleg létezik a panszlavizmus rákfenéje? e kérdésekre sajnálattal ugyan, de határozottan felelhetek: nem cseng ott nemzetünk édes nyelve, nem hallasz t. olvasó az említett körökben magyar szót; legfeljebb csak akkor, ha egyik vagy másik, magát előkelőnek tartó család, magyar látogatójával folytatott társalgás közben akarja az illem szabályait megtartani, vagy ha az állami isko-

lába véletlenül járó gyermeke fenhangan olvas valamit kézi-könyveiből.

Mert mi tagadás benne: a polgári szülők nagy része *nem tud*, a másik része épugy *nem akar tudni*, azaz beszélni magyarul: amint *nem akar különösen a prot. lelkészek és tanítók nagy, sőt legnagyobb része*, s valamint amazok inkább a „szlavizmus“ mázával bíró felekezeti iskolába küldik gyermekeiket ott is, ahol ma már állami iskola van; ugy ez utóbbiak, felnőtt fiaikat leginkább a beszercebényai, s általában oly gimnáziumokban neveltetik, a melyekben vagy nyilvános vagy magán, s így titkos önképző-körük van. Ne csodáld azonban t. olvasó, hogy a nevezettek körében oly ritka a magyar szó, amely ritka a fehér holló; hogy a nevezettek köréből nemzetünk nyelvvel egyszersmind a magyarok iránti szeretet is kiküszöböltetik. A szlávosság ugyanis saját — s a felföldön nagyon is olvasott — lapjai által eléggé gondoskodik, hogy magyar nemzetünket s magyar nyelvünket az iskolás gyermek épugy, a mester-séggel és gazdászattal foglalkozó polgár, az iskolában működő tanító épugy, mint az úr hajlékaiban szolgálatát végző lelkész, ne kedvelje, de sőt inkább gyölölje meg, mivel, míg az iskolás gyermekek ártatlan szívét a „Vielka“ (magyar nyelven méhecske), című gyermek-lap közleményeivel, s a „Reinovanka“ (magy. „Verselő“) egyes darabkáival mételtyezik meg, addig a „Korouhev na Sionu“ (Sionzászlója), „Hlásnik“ (Éjjeli őr), „Obzor“ (Figyelő), „Národnie noviny“ (Nemzeti ujság), „Cernoknaznik“ (Garaboncás diák) cím alatt megjelenő egyházi, politikai, gazdasági és humorisztikus lapok, a magyar nemzetet, magyar nyelvet, magyar alkotmányt, s a prot. egyház hazafias érületű főembereit folyton piszkoló cikkeikkel és sületlen élceikkel iparkodnak magyar nemzetünk s nyelvünk iránt az ellenszenvet felkölteni s irányokban oly megvetést táplálni, hogy nemcsak gúnyszóval fordulnak a polgárok s ezek nejei a tűzoltók felé akkor, amidőn a magyar vezényszó mellett végzik munkájukat, vagy midőn a keresztyén adakozó magyar nyelven kiállított névjegyet csatolja az egyház felsegélésére küldött adományához; hanem az alig nyolcéves leány, nem átalja magyar anyelvünket „*útálatosnak*“ bélyegezni, s a 12 éves pedig nyíltan megmondani: „*inkább kivágatom nyelvemet, mintsem hogy magyarul beszéljek.*“

A panszlavizmus rákfenéje tehát csakugyan fellelhető itt a „Felföldön“, fel a polgárság, fel nemzetünk nyelvének oktatására, s a hon iránti szeretet ápolására hívatottak családi körében, s ép azért mely módon s úton eszközölhető annak orvoslása, illetőleg irtása?

Elhomályosúl a hazafi lelki világa, vérzeni kezd szive akkor, amidőn a fennebbi kérdést hallja. Mert áll, hogy ami a nehány évtized mulva beállandó jövőt illeti, sok szép és célszerű elvet lehetni föl Felvidékinek általánosan ismert — noha kissé hibás elnevezéssel bíró röpiratában — amennyiben nem protestantismus, hanem lutheranismus elnevezést kellett volna használnia. Ámde, ami a legközelebbi jövőt, vagy éppen magát a jelent illeti, alig van más, kívánt sikerhez vezető út, alig van más kecsegtetőbb mód, mint „nemcsak nyomtatva, hanem a szláv lapok mellett lépésről-lépésre alkalmazva látni“, büntető törvényeknek ócsárlás s lázítás ellen hozott szakaszait, mivel a nevezett lapok csepegtetik épugy az ifju, mint a családbeli felnőtt tagok keblébe a panszlavizmus öldöklő mérgét; mivel a nevezett lapok a

legáltalánosabban s a legmerészebben terjesztik a felföldi családi körben a panszlavizmus rákfenéjét.

Igen, ha drága hazánk kormánya csakugyan tiszteletben tartja az akadémiánk volt elnöke által kimondott eme jelszót: „A mi küzdelmeink végzet-szerűleg önfentartási s nemzeti természetűekké lettek;“ ha tetteleg szíven fekszik fajunk erősítése, ha valóban célul tűzte ki a hazafias szellemnek itt a felföldön való ápolását: akkor fel kell ébrednie azon szunnyadozásából, mely a szláv lapok hallgatagon tűrt ócsárlásai s bujtogatásai tekintetbevételével ma mai napság oly szembeötlő; akkor törvényeink szigorát kell éreztetni azokkal, kik a panszlavizmusnak a családi körben való terjesztése által hazánk nyelvét, s nemzetünk jogait lábbal tiporják, nehogy későn kelljen tapasztalni: „*Tekintélyvesztett kormány hiába hetvenkedik. Nem imponál.*“

Felföldi.

T Á R C A.

Az új énekes-könyv.

(Vége.)

Vannak — mint azt e hecses lapok hasábjain elmondani már volt szerencsém — vannak a zsoltárok nagy csoportja közt oly kiváló becsű darabok és e kiváló darabokban oly öröksépségszerű tulajdonságok, hogy azokat elmellőzni hátrazott hiba volna, annival is inkább, mert tartalmuk általánosabb érdekű lévén, a keresztyén gondolkozással is teljesen megegyeznek, s századok óta mintegy lelki eledélét s gyógyító vigaszt képezték a protestáns embernek. (Ilyenek különösen az 1., 8., 15., 19., 23., 26., 33., 34., 61., 65., 67., 90., 138. zsoltárok). Ezeket el lehet, sőt el kell fogadni. A többire nézve azonban megengedhetne a bizottság némi módosítást — ha már azokat elmellőzni egyáltalán nem akarja — annival is inkább, mert míg e módosítás által a költemény csak nyerne külső szépségekben, izlésességben, kerekdedségben és egyetemesebb érdekekben: addig annak tulajdonképeni lényege, t. i. *alapeszmeje* és gondolatmenete semmi csorbúlást nem szenvedne, s így a Szenczi Molnár Albert fordításánál az eredeti zsoltárszerző költői intenciói nagyobb tiszteletben részesítették.

Attól szerintem nincs mit tartanunk, hogyha a művelt izlés a mai irodalmi színvonalra találja emelni új énekes-könyvünket, gyülekezeteink meg lesznek háborítva azon kegyeletes érzésükben, melylyel a mostani énekes-könyv iránt viseltetnek, s következésképp ellene fognak szegülni az új behozatalának.

Hiszen igaz, hogy mi magyarok az újításokat nem igen szeretjük, s természetünkönél fogva konzervatívek vagyunk, de azért hallgatni szoktunk az okos beszédre, s ha valaki meggyőz bennünket az újításnak szükséges voltáról és célszerűségéről, meg tudunk az előtt hajlani, ugyancsak a nemzeti sajtáságunkhoz tartozó haladási, művelődési képességnél fogva.

De a visszahatás nem következhetik be azért sem, mert nálunk, magyarországi reformátusoknál, az énekes-könyv nemcsak a templomi istentiszteletnél használtatik, hanem az egyúttal házi olvasmány is, és ami fő s amire különös súly helyezendő, *népiskolai tankönyv* is, mint a vallástanítás-

nak kiegészítő része. S ebben van már biztosítéka annak, hogy az új énekek elfogadtatása nem fog járni megrázkódásokkal.

A népiskolában kell azokat először meghonosítani. S az a gyermek, aki már az új énekek ismeretével növekedik fel és kerül ki az életbe, nem állván a régihez szokottság s az abból folyó elfogultság hatalma alatt, nem fog lelki szükségének kielégítése végett ahoz fordulni többé, sőt épen úgy megmosolyogja majd annak eltagadhatatlan gyarlóságait, mint ahogy mi megmosolyogjuk a reánk nézve régi s e század elején kimúlt énekes-könyv sok furcsaságait.

Lassanként aztán majd megszokja azt a felnőtt egyháztag is. Mert kötelezve lévén iskolába járó gyermeke számára megszerezni, odahaza, már csak kíváncsiságból is, ő is lapozgatni fog benne s apródonként megszereti. Így aztán a templomban is mind több-több helyet lehet neki hódítani. Hiszen legtöbb falusi gyülekezetünkben úgyszólván uralkodik még mai nap is, s a gyülekezet olyan szöveget énekel, amelyet a kántor diktáltat neki. S bizonyára, ha lesznek abban a létrejövendő könyvben olyan szép énekek, aminő pl. a Tompa „Esteli éneke“ („Hálaadásnak szent oltáraként“ sat.): meglátja akárki, hogy annak az egyszerű földműves embernek könnyű fog serkedni szemében, mikor azt a templomban meghallja, s hazamenvén, kikeresi az új énekes-könyvből, hogy még egyszer elénekelje. S csak egyet megszeressen belőle, ezért az egy igazért meg fog bocsátani a többi eretneknek.

A fő csak az, amire kiváló figyelemmel kell lennünk, hogy azok az új énekek ne legyenek *fellengősek*, poétai cikornyával felsúlytásozottak s általában, együgyű falusi emberek által fel nem foghatók, mert akkor nem fogja az útát lelkünkhez soha megtalálni s elhódítani a megszokott régítől.

Szóval, ha olyan lesz az új énekes-könyv, aminőt mi az énekügyi bizottság bölcseségébe és irodalmi izlésébe vetett teljes bizalommal várunk: akkor a gyülekezetek visszahatásától nincsen mit tartanunk. De nem is szabad. Hiszen elvégre is mi volnánk talán a népnek vezetői és irányadói s nem a nép a mienk. Nekünk kell megértenünk a kor haladását s annak elodázhatlan követelményeit.

Egy további fontos határozat — ami szintén meglepetést fog kelteni — az, hogy a bizottság nem tartja megvalósíthatónak, miszerint az új énekes-könyvnek mind szövege, mind dallama kizárólag magyaros rythmusú legyen. Nem pedig azért, mert képtelenségnek találja a régiből meghegyezett szövegeket és dallamokat mind így átalakítani, mely ha még lehető volna is, nem akadna ember, ki ezt a favágó munkát magára vállalja. De meg a költőre sem lehet ráparancsolni, hogy milyen méretben írja verseit. Csak írjon azért mindenki úgy és fordítsa a zsoltárokat olyan lábokban és cezurákkal, amint az neki legkönnyebben esik.

Hogy ilyenformán a fordítók és szerzők munkáját nagyon megkönnyítették, annyi bizonyos, s hogy a régi zsoltár-dallamok csakugyan nem tűrik-e meg a magyaros beosztást, azt döntsék el a zenei szaktudósok (amilyen — közbe legyen mondva — a bizottsági gyűlésen egy sem volt). De ha már meghozta is nevezett bizottság e határozatot, véleményem szerint egy kivételt meg kellett volna

engednie. Azt nevezetesen, hogy azok a magyar szerzemények, melyeknek mind szövegük, mind dallamuk teljesen új lesz kizárólag magyar méretben készüljenek.

Mert az határozottan nem áll, hogy egy emelkedett hangú és tartalmú költeményt ne lehetne magyar méreten is készíteni. *Ódát* talán nem lehet, de *éneket* igen. Mert feletébb nagy különbség van egy szavalásra szánt költemény és egy megzenésítésre készített szöveg között. Jó énekszöveget írni nagyon nehéz s a költő nem mindenben járhat el szabad tetszése szerint. Bizonyítja ezt épen a gyűlésen Szász Gerő által felhozott eset is, a Meyerbeer életéből, ki annak a költőnek, aki nem tudom melyik operájához szöveget készített, fejéhez vágta a kalamárist, mivel rövid szótagot tett oda, ahol a zeneszerzőnek hosszú szótagra lett volna szüksége.

Az az állítás is kifogás alá esik, hogyha az új énekek jámbusokban készülnek is, nem baj az, azért a dallam lehet magyar, mert lehet jámbusokra is magyar dallamot készíteni, mint ezt a „Szózat“ s más szerzemények is igazolják. Hiszen lehet, lehet; de akkor épen az a furcsaság fog beállani, ami a szózatnál s más ilyes szerzeményeknél, hogy a dallam a sort a legszerencsétlenebb helyen vágja met-
szetekre, pl.:

Hazádnak ren|dületlenül . . .

vagy: Fiúk az is|ten áldjon meg stb.

Miért nem irnak — vagy csak igen ritkán — dallamot magyar zeneszerzőink újabb költeményeinkre, holott pl. csak Endrődi Sándornál is nagy mennyiségben találjuk a gyönyörűbbnél gyönyörűbb dalokat? S miért mennek szövegért — sokszor tartalmi tekintetben gyarlóbbért — a régebbi időkbe? S miért viseltetnek olyan nagy előszere-ttel Tóth Kálmán dalai iránt, melyek közt alig van már egy is, melyet meg ne zenésítettek volna? Azért, mert Tóth Kálmán az egyetlen poétánk, aki dalaiban a magyaros mértéket mindenütt szigorúan megtartotta, s innen azoknak zengzetességök és nagy népszerűségök. Mig újabb költőink a magyaros mérettel nem sokat törődnek, s ha hozzájuk hasonló szabadsággal fogják megírni szent poétáink is az új énekszövegeket, bizony nem fognak kapni embert, ki nekik azokra dallamot készítsen.

Czinke István.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Vasárnapi, ünnepi s alkalmi imák, szószéki használatra.“
Készítette Lukács Ödön, nyíregyházai ref. lelkész, felső-
szabolcsi esperes. Nyíregyháza. 1882. 8. r. 307. l.

(Vége).

A 172. lapon ez mondatik: „még a rövid életű buborékok is alkotó elemeikre oszlanak és egyesülnek a rokon elemekkel.“ Igen fizikai szagu beszéd. Lelkünk az idősség előízét élvezte“ (77. l.); „tisztátalanságba mártjuk kezeinket“ (80. l.); „mi vagyunk szeretetnednek legközvetlenebb tárgyai“ (167. l.). Nagyon költőietlen, visszatetsző kifejezések. Vannak szavak és mondások, melyek nem imába valók, melyeket az emelkedett irány meg nem tűr.

Pár helyen hamis képet, fonák összetételt is találtam. Ilyen ez: „csak hirtelen elenyésző buborékok vagyunk az

idő nagy folyamán, kik még ma *virágzunk*, holnap elhervadunk“ (172. l.); vagy ez: *szemeid* gyönyörködhetnek a világ *öszhangzó* dicséretében“ (43. l.). A szem hogy gyönyörködhetik az öszhangban? Igaz ugyan, hogy színek is lehetnek öszhangzók, de itt nem színekről, hanem *dicséretéről* van szó.

Egyik verses imájában pedig azt mondja a szerző istenről: „kit tündökölve cherubok karának tisztel, dicsőít zengő éneke.“ Költőnek ugyan lehet így beszélni, de mikor az a költő templomi imát ír, még ha az az ima versben van is, nem szabad. Hála isten: ma már a keresztyének sem annyira zsidók, hogy az istenséget zengedező cherubok által körülbelegve képzelnék magoknak, s azt hiszem: itt szerző is inkább költői képzeletének, mint az általa is hangsúlyozott hitnek és „meggyőződésnek“ engedett.

Az első adventi imában használva van az óh Jehova s mindjárt utána az óh jó Atya megszólítás. Pedig ez a kettő sehogysem állhat egymásmellett. Hiszen nagyon jól tudja azt szerző, hogy két külön vallásos világba vezetnek azok bennünket, két egymással lényegében ellenkező istenfogalom jelölésére használtatnak azok. S a Jehova megszólítás különösen adventi imádságban lehetetlen, amikor épen annak az eljövételéhez készülünk, aki a Jehova rettegett királyi pálcája alól a szerető mennyei atya megnyugtató karjai közé vezérelt bennünket.

De mint említettem, ezek csak amolyan apróbb tévedések, melyek ilyen nagyobb terjedelmű könyvnél nem sokat vonnak le a különben irodalmi magaslaton álló s többféle szépségekben bővölködő műnek benső értékéből. S aki velem együtt ezeket szintén kerülendőnek tartaná, tegye egyszerűen zárjel közzé, azért azok az imák semmitsem fognak veszíteni sem benső teljességükből, sem külső szépségükből.

Nagyobb kifogásom van nekem ezeknél, az ünnepi imák egynémelyikében található ama két jelenség ellen, melyeket már lényeges hibáknak tarthatunk.

Én ugyanis nem tartom sem protestáns szempontból megengedhetőnek, sem az imáírás művészeti törvényei által megengedettnek azt, hogy könyörgésünkben istenen kívül máshoz is fordulhassunk. Isten a mi teremtőnk, akiben s aki által lettek és lesznek mindenek. Isten a mi irgalmas, kegyelmes jó atyánk, aki egyedül adhatja meg nekünk a mire szükségünk van, s mint Lukács maga mondja igen szépen egyik imájában: „az ő tökéletességének fénysugára vonja *egy pont* felé lelkünket.“ Azért azt az egy pontot ne téveszszük mi szem elől: *elég nekünk az ő kegyelme*. Ez az igaz protestáns felfogás, ez a tiszta keresztyén álláspont. Technikai szempontból pedig kárhoztatandó ez azért, mert az ima *egysége, folytonossága és öszhangja* szenved általa. S hogy eme profán hasonlattal éljek: olyan hatással van az emberre, mint mikor a zenész egy megragadó akkordot a közepén abbahagy s minden átmenet nélkül egyszerre csak más hangba vág belé.

Ezekkel pedig azt akarom mondani, hogy Lukács sem tudta magát egészen felszabadítani ama helytelen eljárás alól (amj talán csak Baksainál nincs meg), hogy vasárnapi imáiban is egy párszor, gyakrabban pedig ünnepi imáiban Jézust is meg ne szólítsa, hozzá is ne esedezzek, s ezáltal

szépen indult imáinak értékéből le ne vonjon (l. 163., 165., 193. lapokat).

A másik megjegyzésem pedig az, hogy épenazért, mert az imádság istennel való társalkodása a léleknek, egy percre sem szabad annak a figyelmet, istenről eltérítve, elvont, okoskodó elmélkedésekbe mélyeszteni, vagy a szónoki beszédből átesempészett vízió léghajóján szélnek eresztetni.

Az ilyen ömledések: „Jer, jer szívékre húsvéti hit, te a szenvedés sötét éjjelének megvilágosítója: vigasztalj, dicsőíts, emelj fel bennünket s fokozd emberi méltóságunk érzetét“ (216. l.); vagy eme lelkesítés: „jertek, ti istennek öntudattal fölékesített, nemes érzéssel megáldott földi gyermek! nyissuk fel kebelünket, mint feltárult a természet kebele...“ sat. (l. 63—64. lap), gyönyörűek, megragadók s az embert hangulata magasáról egy percre sem ejtik le, csak hogy egyházi beszédben volna illő helyök és nem imádságban, mert nem az egyetlen központhoz: istenhez vannak intézve. Az olyan tudós fejtegetések pedig, minőket a 4-ik számú húsvéti imában is találunk: „hogy ránk nézve csak egy halál létezhetik, az erkölesi halál, és az, melyet közönségesen halálnak neveznek, nem egyéb, mint tökéletesebb lételre való átváltozása, átdicsőülése az ember jobb részének“ (209. l.), nagyon földrehúzó, s ugyanazért nem is igen melegítik fel lelkünket.

Óh mennyivel szebbek adventi és pünkösti imái, melyek „istenhez, a békeség országába vezetik lelkünket,“ s általán mindazok, melyekben már az igaz úton jár s valóban istennel társalog. A 139., 149., 168., 170., 177., 184., 221., 230. lapon található s minden fellengés és álbuzgóság nélkül való remek könyörgések, maradandó becsű kincseit fogják képezni imairódmunknak mindenkoron. És azt fogja képezni az a megható befejezés is, mely (a 223. lapon) az áldozócsütörtök vigasztalásáért esedezik, s melyet gyönyörködésül és élénkítéssel e száraz kritikának, nem tudom megállani, hogy ide ne jegyezzek: „Isten, jó Atyánk! eljő az idő, midőn nekünk is el kell válni e földi hazától, midőn majd nemesebb részünk, kibontakozva a test kötelékéből, fölszáll keresni mennyei hajlékotat. Óh nyisd meg akkor a mi számunkra is szent országodnak ajtaját s fogadj be örök dicsőségbe! Eljő az idő, midőn mi is — mint az idvezítő kivitte tanítványait az olajfák hegyére, hogy tőlök búcsút vegyen — majd mi is összegyűjtjük családunk tagjait haldokló ágyunk körül, hogy búcsút vegyünk tőlök; midőn majd ezek is, mint a tanítványok, könyező szemekkel, bús zokogással bocsátanak bennünket égi hazánk felé. Óh a te vigasztalásod ne maradjon el akkor se! A mennyből alászállt boldogító hit hadd enyhítsen, vigasztaljon bennünket akkor is! Hadd, halasék ama szózat: ne féljetek, nem hagylak titeket árván, a vigasztaló szentlelket elküldöm hozzátok! És akkor nem félünk az élet bajaitól, nem a halál gyötrelmeitől, mert a te közelléted bátorsággal vesz körül bennünket, s imádsággal telt szívére felett a te lelkednek mennyei békesége pihen meg.“

Alkalmi imái is mind bensőségteljesek, valamint a vasárnapi, húsvéti és bűnbánatra hívó néhány verses imádság is. Csak a 215. lapon kezdődőből nem ártana törülni az öszhangot zavaró 6-ik versszakot, mely nemesak tartalma közön-

ségességével, hanem külseje prózaiságával is nagyon kikívánczozik a többi közül. Az egész ima csak nyerne szépségben és kerekdedségben, elhagyása által. A 10., 149., 184., 53., 67., 81., 85. és 281-ik lapokon kezdődő imák pedig nem azáltal válnak ki a többiek közül, hogy tartalmuk igaz, hangjok emelkedett, nyelvök szép — mert ez társaiknál sem szokatlan sajátság — hanem, hogy az első betűtől az utolsó sorig mindenütt erősen érezzük bennök a rithmus lüktetését.

Általában lendület és hangulat: két iker-sajátság Lukács imáiban. Emellett megszólításaiban — nagyon csekély kivétellel — mindig tárgyyszerű, dicsőítéseiben a legtöbb helyen ódai magaslaton jár, s költői lelkületét és megtisztult ízlését legerősebben itt érezteti. És mikor gyarlósága érzetében, az isteni tökéletesség előtt magát megalázza, bűneit töredelmesen megvallván, azt teszi anélkül, hogy ember voltát teljesen elfeledné s magát a porban csúszó féreggel helyezné ugyanazon színvonalra. „Nem dicsekszünk előtted, jó Atyánk, sőtinkább a publikánus szavaival eképen kiáltunk hozzád, lelkünket megalázva: légy irgalmas nekünk, bűnös gyermekeidnek! Ugy tanultuk igéből, jó Atyánk, hogy egyedül a lelki alázatosság mélységeiben találhatják meg lelkeink a hozzád emelkedés erejét, s a bűnbánat könyveiből kelhetnek magasra megtisztult érzéseink.“ Ő így imádkozik, mert tudja, hogy ez az imádság illik a bűneit beismerő *keresztény ember* szájába, aki ha gyarló is, mégis csak *legnemesebb* teremtménye a könyörgést meghallgató édes Atyának. Kérésében nem áradoz, nem unalmaskodik, hanem aszerint, amint a tárgy és alkalom kívánja: rövidebben vagy kissé részletezve, esedezik buzgón, bizalommal, de a figyelmet soha ki nem fárasztva s imamondói szabadságával vissza nem élve.

Használhatóságát azután még az a külső körülmény is emeli, hogy az imák — igen helyesen — úgy vannak beosztva, hogy a beszédelőtti és utániak nem külön-külön osztályban vannak csoportosítva, mint az eddigi könyvekben, hanem egy beszédelőtti után nyomban következik egy beszédutáni; aztán ismét egy beszédelőtti s rá újlag beszédutáni és így tovább, mindig váltakozva. Hogy van egypár imája oly alkalomra is, aminőre sem Révésznel, sem Borsodinál egyet sem találunk. Ilyen pl. ó év utolsó vasárnapjára délutáni beszédelőtti és beszédutáni. Pedig, kivált ha az utolsó vasárnap az év utolsó napjára esik, ilyen délutáni imára még nagyobb szükség van, mint a délelőttiekre. A figyelmes olvasó hamar észreveszi, hogy Lukács vasárnap reggeli imái, bár felíratot az egyes darabok nem viselnek, többnyire témásak és pedig úgy beosztva, hogy amely tárgy körül forog az előimádság, ugyanazzal foglalkozik a beszédutáni is, ami a predikátorra nézve megbecsülhetetlen. Így pl. a 9-ik számúnak (21. l.) alap gondolata: a „béke, megbocsátás“; a 11-iké (24. l.): a „benső tisztaság“; a 15-iké (31. l.): a „reménység“; a 17-iké (34. l.): „a nyomorultak vigasztalása: az örökélet hite“; a 21-iké (40. l.): „az örökélet“; a 23-iké (43. l.): „legyünk emberszeretőbbek“; a 25-iké (47. lap): „Isten mindenütt velünk van“; a 27-iké (50-ik lap): „az istenházának áldásai,“ sat. — Egyik jó tulajdonsága az is, hogy rövidek és könnyen imázhatók. S ha valaki ezek után még azt is megkérdezné, hogy milyen szellemben vannak tartva

e szép imádságok, őszintébben szólva: modern avagy orthodox gondolkodású ember látszik-e belőlök? annak azt felelném, hogy már megfeleltem, még mikor azt mondtam, hogy az imádságban én nem szeretem, ha valaki dogmatizál. Ugyanazért ezt nem is vizsgáltam, hanem csak azt kutattam: vajon ezek a fohászok igazságnak és meggyőződésnek gyermekei-e? S úgy találtam, hogy valóban azok. *Igaz meggyőződésnek, tiszta gondolkodásnak, emelkedett világnézetnek és a leghamisítatlanabb evangéliumi szellemnek édes gyermekei.* És bizony mondom: akár modern, akár orthodox legyen valaki, ha igaz hite van, ebben a munkában sok lelki gyönyörűséget találанд.

KÖZÉLETÜNK.

Észrevételek V. M. úr „helyreigazítására.“

Midőn e becses lap 38. számában Vas Mihály úr cikkének a homlokán megpillantottam e sokat mondó kifejezést: „*helyreigazításul*,“ kissé megütődtem s gondolkodóba estem a felett, hogy: vajjon én, aki egyházmegyénkben az ügyek menetét, a viszonyokat s tényezőket 14 év óta szemlélem, ösmergetem, tanulmányozgatom s az egyházmegye kormányzásába éveken át befolytam, mimódon tévedhettem, botolhattam gyűlési tudósításomban oly szembeszökően s oly nagyot, hogy egy segédlelkész atyámfia, ki még akkor három hetet sem töltött egyházmegyénkben, indítva érzi magát közléseimet „helyreigazítani“?! . . Elővettem a V. M. úr cikkét s gondolkodva átolvastam s láttam, hogy mentegetőzni akar. Az olvasás alatt azonban azon kétség támadt bennem a cikk felől, hogy: olyanféle ez a „helyreigazítás,“ mint volt az elmúlt nyár folyamán a szultán „üzene“ Arabi pasához. A szultánnak ezen üzenetét t. i. egyik elsőrangú képes élelapunk akként tette érzékelhetővé, könnyen felfoghatóvá, hogy a főszemélyeket: a szultánt, Arabit lerajzolta oly módon, hogy az előtérben állott, a haremazon Arabi; közepén a szultán, amint „üzene“ kiabálja Arabi felé; de a szultánnak a nyakszirtjén át egy beszélő-cső úgy volt a képen a fejébe illesztve, hogy a cső a szultánnak a száján jött ki; a „nagy úrnak,“ t. i. a szultánnak, a háta megett állott az angol külügyminiszter s az „üzene“ a szultán háta mögül, a szultán szájába illesztett hangcsőn át angol miniszter fújta Arabinak. Ezt a fura dolgot nevezték aztán el a „szultán üzenetének.“ Ez a kép ötlött az eszembe, mikor V. M. úr „helyreigazítását“ átolvastam. Lehet, hogy csalódtam; de Isten bocsá! azon gondolatom támadt, hogy ezt a „helyreigazítást“ is alkalmasint valaki diktálja amúgy angolosan és Vas Mihály atyámfia nem egyéb ez ügynél, mint a hangcső.

Tegyük fel most már, hogy a dolog így van; tehát legyen, hogy Vas Mihály atyámfia a közvetítő beszélő-csőt képviseli s kiáltunk bele a csőnek a vastagabb, nyiltabb végébe; hátha meghallja a viszhangot a diktáló is, s a közvetítés által Vas Mihályra is ragad valami és az ügyeket is tisztázzuk, melyek miatt V. M. úr felszólalt.

Miután ekként vettük szemügyre a helyzetet, a tényezőket, szóljunk most magához az u. n. „helyreigazításhoz“ érdemileg.

Ha a Vas Mihály úr helyreigazításának indokolatlan voltát akarnók bebizonyítani, ezt ugyan nagyon könnyedén megtehetnők; mert csak az én igénytelen, de tényeken nyugvó gyűlési tudósításomat kellene a V. M. úréval összehasonlítani s mindjárt kitűnnék, hogy én többet, bár rövidebben, kevesebb tömjénfüsttel keverve közöltem a végzett ügyek közül, emlékezetem és a gyűlésen tett jegyzeteim után, mint ő „diktálás“ után elkürtölt; de hát ezzel sem a tért foglalni becsesebb s értékesebb és közérdekűbb közlemények elől nem akarom, sem a t. olvasó türelmét azon dolgok ismétlésével, miket e lap 34. számában közöltem, fárasztani nem bátorkodom. Aki komolyabban érdeklődik: hasonlítsa össze a V. M. úr és az én tudósításomat*). A mi a V. M. úr felvont szemöldökkel ejtett vagy „elfujt“ ítéletét illeti, hogy t. i. „egyházmegyénk, úgy anyagi, mint szellemi tekintetben, bátran kimondhatom (t. i. ő, Vas Mihály mondhatja), hogy előrehalad“: eltekintve attól, hogy valót mond-e vagy nem, efelett gondolom, minden olvasó nevetni fog, ha határozottan kimondom, miszerint e bíráló szavakat az a Vas Mihály ejti, ki még csak 1882. jul. 10. óta van és szolgál egyházmegyénk kebelében, mint segéd-lelkész. S így minden komoly, gondolkodó ember beláthatja, hogy nevezett ifjú atyámfia, egyházmegyénknek sem multját, sem jelenét nem ismerheti és így azt mondani, hogy „egyházmegyénk szellemi és anyagi tekintetben előrehalad“ Vas Mihály nem jogosult. Lassan a testtel, akarám mondani ítélettel, atyafi!!.. Madách szavaival élve: „sok iskolát kell még addig kijárnod, sokat csalódnod, míg mindent megértesz“... Az élet iskoláit a gyakorlati életben való forgolódást érzi Madách is, én is úgy vonatkoztatom V. M. úrra az idézetet. Vannak dolgok s mily rengeteg azok száma, melyeket az iskolában nem lehet sem tanítani, sem megtanulni; mert nem lehet; mert azokra csak az élet, e nagy alakító mester: a gyakorlat tanít. Hát én V. M. urat is e mesterhez útasítom; figyeljen rá és tanuljon és csak azután, ha sokat tanult, sokat tapasztalt, sokat csalódott, csak azután mondjon egy egyházmegye állapota és ügyei felett ítéletet. De idáig még sokat, nagyot kell ám önnek nőlni, édes atyámfia!

Afelől, hogy V. M. úr akart mondani, helyreigazítani az én tudósításomban valamit: tisztában vagyok. Akart; de az akarat, a szándék nem elegendő ám magában! És ha akarata, szándéka szerint mérlegelem hebehurgyán való belekottyánását egyházmegyénk ügyeibe, a helyreigazítást ekként analysálhatom: vannak benne 1) oly dolgok, melyeket V. M. úr helyreigazításnak vesz; de az igazítás nem sikerült; 2) kellett volna az én tudósításomban közlött némely tényeket igazítani; de miután a tényeket, a megtörtént dolgokat meg nem történné tenni még V. M. úr sem képes, hát bele sem fogott.

Akarta pl. V. M. úr a 234 frt. 57 kr. pénztári fogyást igazítani; de minő kezdetleges járatlanságát tanúsító módon! Azt mondja, hogy a „deficit látszólagos.“ Én pedig beküldöm a nt. szerkesztő úrhoz egyházmegyénk nyomtatásban megjelent jegyzőkönyvét, melyben a házi pénztári számadás

*) Az igazság érdekében ki kell jelentenem, hogy V. M. eikkéből több olyan részletet kihagytam, térkimelésből, amiben a két közlés közt nem volt eltérés.

Szerk.

végén ez áll: „pénztári fogyás: 234 frt. 57 kr.“ Méltóztassék igazolni: jól idéztem-e?*) És ott semmiféle esperesi fizetés s felülkivételről szó sincs; hanem a „fogyást“ határozottan jelezi nem V. M., hanem az arra illetékes számvevőszék. Ezt pedig talán még V. M. úr is elismeri e részben illetékesnek, még „helyreigazításai“ felett is, gondolom. A számvevőszék ily jelentésére aztán az egyházmegyei gyűlés is rányomta a helybenhagyás pecsétjét, midőn ezt mondta ki határozatában: „a számvevő-bizottság véleménye az összes pénztári ügyekre vonatkozó megjegyzésekkel együtt az egyházmegye által magáévá tétetik“ sat., s az esperes három félévi fizetéséről szó sincs. De ki is hozta ezt fel?! Én efelől egyedül a V. M. helyreigazításából értesülök. Nem is örömet szólok ez ügghöz; de ha felhozattott, ki kell mondanom e tételre véleményemet, s ez az, hogy az évi szükségletnek évenként meg kell állapítva lenni. Ott kell lenni annak is, hogy esperes fizetése pl. 300 frt. És ennél az előirányzatnál egy évi számadásba többnek, 300 forintnál többnek előfordulni nem szabad. Ez állítás olyan szabály, mely mellett több szót vesztegetni felesleges volna. Aztán azt mondja V. M., hogy „a számvevő gyűlés ez évben nem június, hanem augusztus hóban tartatott s az esperesi félévi fizetés ez évi számadásba háromszor vétetett fel“ sat. Hát június 15—20-tól (mikor tudomásom szerint is tartatni szokott a számvevő gyűlés) aug. 1-ig, egy félév V. M. úr szerint?! Hm! Még genialis egy pénztárnok válhatik önből idővel; de én egyházmegyénkbe házi pénztárnokul nem óhajtom, engedjen meg! Majd meg az ellenőr úr kimutatására hivatkozik. Hagyja el kérem! Mondtam már, hogy itt döntő a számvevőszék és az egyházmegye. Azok pedig nekem adnak igazat és azt mondják, hogy „pénztári fogyás: 234 frt. 57 kr.“ Hát az ellenőr felől azt képzei ön, hogy ezt megmáshatja, elboronálhatja, mint ön akarja?! Sokkal tapintatosabb, szakavatottabb embernek szeretem tartani az ellenőr urat, minthogy e részben önnel kezdet fogjon. És ha tenné?.. engedjen meg az ellenőr úr is, neki is azt felelném, hogy: kételkedve nyúlok kimutatásai, illetve biztató irataihoz; mert az 1881. évi júniusi számvevő gyűlésen is állított össze egy kimutatást, melyben azzal biztatta az egyházmegyét, hogy nem kell félni semmitől, deficit nem lesz. És ime ennek dacára, alig egy rövid év alatt, „pénztári fogyás = 234 frt. 57 kr.“ Ez aztán nem szó; hanem tény. Azután V. M. úr még a jövő évi számadás eredményével is érvel. Igazán hatalmas kapacitás! szörnyű egy talentum! Az 1882. évi számadást az 1883. évi számadás eredményével igazolni. Jó lenne V. M. úr magyar pénzügyminiszternek; de egyházmegyénkben már csak maradjon Papp Károly. De hát ő leüti, igen leüti a 234 frt. 57 krt, az egyházmegyei számvevőszék és az egyházmegye felett képzelvén magát, leüti mondom 38 frt. 60 1/2 kr-ra, s „előlegesen is meg van győződve (a hitelesítést kimondó egyházmegyei gyűlés után!), hogy még ezen kis összeg is fedezetre fog találni. Tehát csak fedezetre legyen a kiadás elég. Hahó! hát az évenkénti gyarapodás?! Ugyan, édes atyámfia! hát tudja ön: mi annak az egyházmegyei házi pénztárnak a rendeltetése?!.. Úgy-e, hogy nem

*) A jegyzőkönyvben csakugyan így áll.

Szerk.

tudja, mint ahogy sokan nem tudják. Elmondom röviden, miután mint levéltárnok, az egyházmegye levéltárában való kutatásaim közben, egyszer-máskor erre nézve nyomokra találtam. Elmondom; mert állítom, hogy ön az egyházmegye levéltárába, mely kezelésem alatt van, még soha bele sem tekintett. Na, igaz, nem is volt reá ideje, miután még a mai napig is alig pár hónap óta van ön egyházmegyénkben. Annak az egyházmegyei házi pénztárnak az a rendeltetése, hogy 10,000 frtra növekedvén, kamatai fedezék az egyházmegye szükségleteit, s az egyes, a sok mindenféle teherrel megrakott egyházak a domestica további fizetésétől mentessenek fel. Ily célból alapított e pénztár 1859-ben, a tassi egyházmegyei gyűlésen. Kérdezze meg érdekben megöszült öregeinket. Megmondják ezt önnek.

„A többi pénztárakról — u. m. V. M. — nem szólok; mert csak a közölt adatokat tüntethetném ki.“ . . Mintha csak mondaná: az előbbi pénztárt, t. i. a házit, hol 234 frt. a fogyás, rendbehoztam: a becsúsztott hibákat kiigazított . . . re bene gesta . . . a többihez nem szólok sat. Tehát csakugyan azon hitben él V. M., hogy ő több a számvevőszéknél, egyházmegyénél s a nyomtatott jegyzőkönyvben kimutatott „pénztári fogyást, 234 frtot,“ az egyházmegye jóváhagyása után és felett, ő 38 frt. 60 1/2 kr-ra redukálhatja? . . Szép, akinek maga felől, kezdő ember létére ilyen nagy hite van! . .

Hanem az olvasót remélem sikerült meggyőzőnöm afelől, hogy a „pénztári fogyás = 234 frt. 57 kr.“ még eddig fenn van. Hogy egy év múlva mi fog e részben történni, azt már csak ismét a számvevőszéktől vagy annak jegyzőjétől s nem V. M. úrtól fogom megkérdezni, ha az Isten addig éltet.

Ez volt a legfontosabb azon dolgok közt, melyeket V. M. úr „helyreigazítani“ akart; de ami nem sikerült. Voltak még az adakozásokra vonatkozó egyes apróbb tételek, melyeknél én csak azt mondtam meg, hogy mennyire ment az adakozások főösszege, mert ismeretlen, igénytelen nevekkel tölteni e becses lap hasábjait nem akartam; egyrésztől azért, mivel az olvasók e buzgó, de ismeretlen kegyes jöltevőket úgy sem ismerik; másrésztől, lelkési szaklapban közölván tudósításomat, az adakozó egyháztagok közleményemet s abban nevüket úgy sem olvasták volna; végül azért sem, miután az adakozásokra vonatkozó egyházmegyei jegyzőkönyvi határozat minden egyes jöltevőnek, egész terjedelmében megküldetni rendeltetett, s így ők, a buzgók s áldozatkész kegyesek, egymást, itt szűkebb körünkben, az egyházmegyében megismerhetik. V. M. úr pedig azt emlegeti fel, hogy melyik községben mi történt . . . Hogy az általam közlött 1722 frt. miként csúszhatott be 4722 frt. helyett, arra magam is nagyot néztem, midőn nyomtatásban olvastam; de nem tartám oly világraszóló nagy eseménynek, hogy e becses lapban „helyreigazítással“ vesztegessen a tért; tudva, hogy az olvasók nagy része nem sokat aggódik egy ily kisszerű s eredményére nézve közömbös számtétel miatt. S lehet, hogy én is 4722-öt irtam; de talán a szedő szedett 4 helyett 1-et; mert a többi számtételeim ugyanazok, mint V. M. úréi. De lehet az is, hogy csak 1722-öt irtam. Hjah! hiába! én csak felolvasás után, emlékezetemre

támaszkodhattam; nekem nem volt aki *diktáljon*, mint talán V. M. úrnak . . .

Iskolázás, vasárnapügy, gondnoki számadásokra nézve ugyanazokat irtam, mint V. M., csak hogy néhol más szavakkal és röviden, kivonatban. Sok olyan dolgot is közöltem, melyeket V. M. úr elfeledett; pedig inkább „részletezés“ vagy „pótlás,“ mint „helyreigazítás“ akart lenni felszólalása, mely, mint már jelzém, egészen indokolatlanul s alap, cél és haszon nélkül látott világot.

Azt mondtam felebb, hogy „kellett volna még az én tudósításomban némely tényeket igazítani, pl. hogy nem három, hanem két egyént kell vala az egyházmegyei gyűlésnek a jegyzőségre szavazás alá bocsátani; és a pénztárnok választását a gyűlés első napján kellett volna megejtenni, mint az a vármegyéken sat. történni szokott; tehát akkor, midőn még számosan vannak jelen; és ezek komoly, fontos dolgok, elvijelentőségűek is részben; de ezekről V. M. úr hallgat; miután maga is látja, hogy én itt is jegyzőkönyvi határozatokra támaszkodva szólok s a közérzületet tolmácsolom. Azután én gyűlési tudósításomban említettem azt is, hogy Tass állítólag nem üti meg a 600 frtot s mégis megadta neki az egyházmegye a lelkészhivatási jogot. Én a gyűlésen azt kértem, hogy e jog a Tass mellett felhozott indokok alapján, adassék meg Karásznak és Orosnak is. Sem a jegyzőkönyv, sem ön, a jóhiszemű helyreigazító, nem reflektált ezen szerintem és nagyon sok egyházat szerető s a ref. hitelvek és a reformatio eszméinek terjedését óhajtó református ember szerint életbevágó kérdésre egy szóval sem. Kértem, hogy küldjenek oda legalább küldöttséget, mint az a dolog természete követeli. Ez égetően fontos kérdéstről ön egy hangot sem ejt. Pedig nézze meg V. M. úr az 1881. évi júniusi egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyvének 173. sz. a. az affiliatio kérdésében hozott határozatát, ott ezt olvashatja: „amely megüresülendő egyházak, lelkészválasztás előtt ezen fizetési minimumot (600 frt.) előmutatni nem tudnák, mindazok esetről-esetre affiliáltatni fognak“ sat. Hát ez azt hiszem másként nem értelmezendő, mint úgy, hogy midőn megüresedik valamely lelkési állomás, az esperesnek küldöttséget kell oda nevezni, mely felveszi s számítja a fizetési tételeket s csak így tudható meg: vajjon megvan-e a 600 frt. Ezt kértem Karászra és Orosra nézve. És ön ezekről hallgat. Pedig jobban tudja, hogy Tassnak miért adatott meg a lelkészválasztási jog, mint én . . . No de nem provokálom ez ügyet; mert ha még egyszer kellene védekeznem, majd nagyon is őszinte találnék lenni. De azt hiszem, hogy az egyházmegyének s minden prot. embernek az a célja, hogy a kis állomás jövedelme is 600 frtra egészítettessék s a positio fentartassék. Elvégett kell a küldöttség.

A lemondások?! . . . Talán jobb erről is hallgatni. Mondtam tudósításomban, hogy „egyik-másik lemondás okait ösmerjük; de . . . vannak takargatott, elhallgatott indokok is.“ . . most is azt mondom, hogy mind a lemondott egyének némelyike, mind akik lemondásukat a közel jövőben kilátásba helyezték, valódi indokaikat eltakarták, elhallgatták. Persze! ön előtt nem is fogják feltárni; de ha keil, én az illetők előleges kikérdezése után, tehetek leleplezéseket. . .

Nagyjainkat, felsőbbjeimet, ha valaki, én tiszteltem.

De ez sohasem tart vissza attól, hogy a közügyek intézése körül való tévedéseiket, ha kell, nyilvánosan is, fel ne tárjam, Aztán aki oly nagy tehernek tartja azt a közszolgálatot, mint egykor (1869.) az ujfehértói egyháztanács kifejezte, „nem muszáj vele.“ Tegyen pl. úgy, mint én is tettem, „ha teher: viselje más is; ha tisztesség: jusson másnak is.“ De engem nem olyan bordában szöttek, nem oly bölcsőben ringattak. Nem olyan szellemet szittam be hajdan Patakon, hogy tányérnyaló mameluk válhatnék belőlem, ki mindenre „igent“ bólint, mindenre „dobzse“ és „Amennel“ felel. Én emberi, egyéni jogaimat és meggyőződésemet csak az igazságnak, de nem emberi tekinteteknek rendelem alá. Szabad akarok maradni és nem skláv. . .

Azt hiszem: belátta a t. olvasó, hogy Vas Mihály atyámfiának, ki még a gyűlés előtt csak két hetet töltött egyházmegyénkben és csak egyetlenegy egyházmegyei gyűlésen volt jelen s így sem viszonyainkat, sem közügyeinket, sem embereinket nem ösmeri, s egészen tájékozatlan, nem volt joga az én hiteles számadásokon nyugvó gyűlési tudósításaimra „helyreigazítás“ cím alatt válaszolni; nem volt még azért sem, mivel amit akart helyreigazítani, az, azt hiszem kimutattam, hogy nem sikerült; amit kellett volna, mint szabályellenest igazítani, abba bele se mert fogni; mert azokban nekem igazam volt, habár hibának tüntettem is fel a hibát.

Úgy vélekedem már ezek után, miszerint mondhatok annyit Vas Mihály atyámfiának, hogy a közügyekhez való hozzászóláshoz a bátorság magában véve nem elegendő; ahhoz egyéb is kívántatik, t. i. elméleti és tapasztalati úton szerzett ösmeret, az ügyek körül való alapos tájékozottság. Ezt két hét alatt meg nem szerezhette; de akkor kár volt szólnia is. Tehát gondolkozzék a maga fejével; lásson a saját szemeivel s azután mondja azt, amit igaznak, jogosnak tart; mondja felfele, lefele, mint most bátran. Madách szavaival végzem: „sok iskolát kell még addig kijárnod, sokat csalódnod, míg mindent megértesz.“ S fontolja meg az ember mindenkor: „quid valeant humeri. . .“ Dixi. *)

Görömbei Péter.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Arany János meghalt!** Ez a gyász híré dobhentette meg f. hó 22-ik napján a magyar haza összes értelmiségét. Az akadémia palotájában, hol utóbbi időben hű neje és bálványozott unokája körében, még folytonos haldoklás mellett is, boldogan élt és megtörtén is munkált, alkotott, megmegújuló aszthma-rohamok oltották ki teremő szellemét. . . Az egyiknek csak imént emelt szobrot hálás nemzete s ime már sírt kelle ásnia a másiknak. Amazt csak imént emlegettük büszke emlékezéssel, s ime már gyászban járunk emezért és tünődve, hitetlenkedve kérdjük: „Szegény hazám, szegény hazám, te! Lesz-e neked több ilyen csillagod?“ . . . Maga sem gondolta, hogy a hosszú szenvedés-

*) E vitásügyben, a V. M. által ígért bizonyító iratokat és nyilatkozatokat, legközelebbi számunkban teendjük közzé. Szerk.

nek oly közel a vége. Folyó hó 15-ikén még új ruhában akarta kifejezni hódolatát szellem-rokonának földi képe előtt, s abból a díszöltönyből halotti ruha lett. Azóta összeölelkeztek szellemeik, mint két elsőrendű üstökös. . . Ha a nagy lelkeknek, a költők álma szerint, túl e por-világ ködös tájékain, külön hajlékaik vannak és ha talán nekünk kicsinyeknek, múló porszemeknek, elérhetne szemünk lát-ereje a dicsőültek ama fénylakái: bizony megvakulnánk attól a ragyogástól, amely a két szellem-óriás összeölelkezéséből támadna. . . ! A reformált egyházzal, melyben született s mely boldog, hogy őt repülni tanítá; a Kisfaludy-társasággal, hol első babérait aratta; a tudományos akadémiával, melynek dicsősége volt; a hazai sajtóval, mely ünnepet ült, ha lelke szikráival fényeskedhetett; a tanintézetekkel, melyekben alkotásai gyűjtő, nemesítő, sarkaló, nevelő eszközök gyanánt hódítanak; az ifjúsággal, mely bálványozá, s az egész nemzettel, melyre lelke fényét oly pazarul szórta s mely méltó gyászban áll koszorúkkal halmozott sírja felett: „leomlunk mi is színed előtt nemes, s a jókkal együtt könyeket áldozunk.“ Emlékezete legyen áldás e hazára, mint volt élete!!

— **Miklovicz Bálint**, holdmező-vásárhelyi ref. lelkész, Révész Imrének különös tisztelője, kivel egy városban született, azt tervezi, hogy Uj-Fehértón, Révész Imre születési házára, emléktábla tétessék a közel jövőben. . . . Nagyon helyesen; Révész Imre méltán megérdemli, hogy minden reá vonatkozó emlék megörökíttessék és tisztelet tárgya legyen.

— **London közérkölciségéből.** Szintén hozzá vagyuk szokva, hogy Angliára, s abban annak fővárosára, Londonra, mindenkor úgy gondolunk, mint a vallásosság és tiszta erkölcsiség példányképére. Néha aztán közelebbről tekintvén meg annak életét, azt kell tapasztalnunk, hogy az emberi természet itt sem tagadja meg önmagát, s hogy a nagy, mély-séges tengernek, gyöngyei mellett, megvan a maga iszapja is. Mostanában adatott ki ugyanis Londonnak, a múlt 1881. évre vonatkozó statisztikája. Ebben lapozgatván, a következő jellemző adatokat találjuk a bűnök krónikájából: az említett évben 103,578 font sterling értéket loptak el a fővárosban, különböző tolvajlások alkalmával; 154 teljes korú és 23 gyermek *tűnt el* titokteljesen; 54 *holt* testet temettek el, anélkül, hogy felismertetett volna; 253 embert *megölve*, 3400-at *megsebesítve* találtak az utcákon; *betörés* volt 470; *részeg*, öntudatlan állapotban 22,228 embert találtak fetrengeni. Bizony igen nagy percent ez a 4.788,657-re, mint amennyit tesz, a legújabb kimutatás szerint, a nagy világváros lakosainak száma!

— **A bécsi egyetemnek**, fennállása óta, még sohasem volt annyi hallgatója, mint a legközelebbi iskolai évben. Beiratott összesen 9027 hallgató; ezek között 2090 jogász, 1260 orvos, 576 bölcsész, 120 *hittanhallgató*. Tizzel több, mint sárospataki főiskolánkban. Alkalmilag megemlítjük, hogy ugyanezen évben 254-en tettek *tudori* szigorlatot, mégpedig 208 jogász, 100 orvos, 39 bölcsész és 7 theológus.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Videant consules.“ Édes Á. „A régi nagy-kőrösi ref. gimnázium.“ H. Kiss K. „Búza J. Növénytana.“ (Könyvbírálat).
Dr. Czákó K. „Bizonyításul.“ „Vegyes közlemények.“

Videant consules.

A legközelebb szentesített zsinati törvények azon határozata, amely szerint ezentúl úgy az egyházak, mint a lelkészek is osztályozandók lesznek, bizonyára azon kóros állapotot szándékozott orvosolni, amelynélfogva ezideig korlátlan választói joggal élt egyházaink igen sok esetben megfélekeztek képzetebb papjainkról s általában azokról, kik hű szolgálatuk által jobb sorsra tették magukat érdemesekké; nemcsak, hanem előrehaladt koruk miatt, sokszor szándékosan is, mellőztették.

Egyházi legfőbb képviseleti alkotmányozó gyűlésünk ezzel a méltányosság és osztó igazság elvének hódolt kétségenkívül, még ha különben tény is az, hogy a protestáns egyház, mintegy benső ösztönétől vezettetve, eddig is eléggé törekedett meghajolni az érdem előtt, s részint jövedelmezőbb egyházba való hívással, részint azzal jutalmazta a kiválóbb egyéneket, hogy az egyházi élet kormányzatának vezetésére, vagy épen annak élére állította azokat, noha különösen ez utóbbi jutalmazásnál tény az, hogy az inkább csak az erkölcsi elismerésnek kifejezése, mint egyúttal anyagi jutalmazás is, az ilyen megtiszteltetéssel együttjáró újabb nagy terhek mellett.

Most már azon égető kérdés fölvetetésének kellene valamelyik közelebbi konvent egyik tárgyául következnie: „mimódon díjaztassanak ezentúl az egyház szolgálói?“ Mert nézetem szerint nagyon is ütött már a tizenkettedik órája az egyházi téren is annak, hogy végre valahára megszüntessék a jobbágyi szolgálat. Valóban itt volna az ideje, hogy mindent elkövessünk arra nézve, hogy a legfenségesebb hivatalok egyike, a lelkész-tanítói állomás, még érzékeny, annyivalinkább finomabb érzékű, mívelt emberre nézve is óhajtottá, keresetté váljék, a fizetés korszerű módosítása által is.

A többek közt a tiszáninneri egyházkerület belátta azt már néhány évvel ezelőtt, hogy a lelkészek és tanítók helyzetét felette lealacsonyító

rendszer az, miszerint a hivatalnok maga szedje, vegye — sokszor a roszminőség miatt perlekedve — hallgatói kezéből illetményeit. Annálfogva az határozatott, hogy jövőre az előljárók tartoznak beszédni a párbért és tartoznak azt sommásan át is mérni a lelkészeknek s tanítóknak. Ámde ez az intézkedés sem bizonyult életrevalónak, mert a népesebb egyházaknak, s különösen a sík földön levőknek nincs oly helyiségük, hová az átmérendő gyűlédek leönthető lenne. A legtöbb parokhián még a pap számára sincs magtári épületrész, de még ha volna is ilyen, a parokhiális föld termése által már elfoglalt rekeszbe nem önthető le az, mi a községtől gyűlik be. Tehát a párbér-szedés ily modozatához azt is meg kellett volna rendelni, hogy minden egyház először magtárt teremtsen.

A tiszáninneri egyházkerület párbér-szedésre vonatkozó rendeletének életrevalósága ellen bizonyít egyfelől az is, hogy a bérszedők: gondnok, egyházi, harangozó, kocsis és lovai, minél tovább tartó élőködés szempontjából, gyors eljárás, serény sürgés-forgás helyett, nemcsak az, hogy a papot, tanítót terhelik számtalanszor, hanem az egyház-hívek házában is bort, pálinkát zaklatván, elfecsérik az időt, s megittasodva búzát, árpát, kukoricát, rozst összevissza öntenek a zsákokba, nemcsak, hanem a bérfizetőkkel gorombáskodnak; másfelől a pénzt, amelyet talán gabona-váltságul fizetnek, zsebre dugják, s ha később a pénzzel fizetők exequálándóként mutattatnak ki, azzal számolnak az ellopott pénzből együtt korcsmázó párbér-fizetők, hogy nincs ennek és ennek semmije, nincs mit foglalni náluk. De ebből még a legjobb esetben is azon hátrány hárul az egyházi szolgákra, hogy a fizető tagokkal atyafiság-, sógorság-, komaságban levő előljárók, mindenféle szemetes rostaalját elvesznek, azon ürügy alatt, hogy „olyan termett,“ vagy az adófizető maga is olyat kapott gazdájától, földesurától; amiben egyébiránt van is annyi igaz — tapasztalat szerint — hogy a gazdák, urak, többminőségű terményeik közül, a leghitványabbal fize-

tik alárendeltjeiket; amidőn aztán a papot is cselédekül tekintő parasztok hasonlóval elégitnek ki minket is.

Eléggé nem kárhoztatható mulasztást követett el az egyházi hatóság már akkor is, amikor a méterrendszer szerint átalakított ürmértékek bejövetelekör nem rendelkezett akkép, hogy a súlyban és minőségben történt veszteség kárpótoltatott volna legalább a mennyiség által. Nem is említve azt, hogy a hátrálék kiszámításánál, mily irtóztató kellemetlenséggel jár a régi mértékrendszernek újjá való átszámolása, épen az ebből előálló törtszámok miatt.

Ily körülmények között már igazán tarthatlanná vált az eddigi fizetési módozat. Dehát mivel és miként lehetne ezt mással helyettesíteni, az a kérdések kérdése, mely felett komolyan gondolkoznunk annyivalinkább sürgősen szükséges, mert sajnálattal kell tapasztalnunk, hogy valóban a fizetés miatt támadt kellemetlenség és perpatvarkodás az, mi a különben legfelségesebb hivatású lelkészi pályát az újabb időben már sok előtt annyira utálatossá teszi, s épen ez az egyik oka annak is, hogy ma már igen sokszor vagy olyanok vállalkoznak csak e pályára, kik ezáltal valamely magasabb állást remélnek elérni, vagy pedig olyanok, kikben a hivatásnak még csak árnyéka sincs meg, s azért lépnek erre, mert másutt már alkalmazást nem igen találhatnának, vagy mert szülei szegény földművelők lévén, azoknak szemében távolból a papi hivatal mégis valami magas állásnak színében tűnik fel, azért az ilyenek erre praedestinálják gyermeköket. És mindez a tapasztalat még szomorúbbá válik, ha azt is hozzávesszük, hogy a lelkészfiak nagy többsége csakugyan örömeztőbb néz más életpályák felé.

Én már régóta gyötöröm elmémet afelett, hogy mimódon lehetne a párbér-fizetést megváltoztatni?

Ha a pénztelenség általános országos nyavalyánk nem volna, vagy jobban mondva: ha közgazgatási közegeink méltóképen érdeklődnének a felnőttek és gyermekek oktatásával foglalkozók irányában, s a kormány hajlandó lenne jóakarattal tanusítani a nemzet eme napszamosai iránt, úgy legüdvösebb lenne, ha a párbéri szolgálmányok pénzre változtatnának át, s a lelkész fizetése községi vagy állami adószedés útján fedeztetnék, már csak azért is, mert a pénzzel csalni nem lehet. Ha pedig a pénzzel való fizetés talán sokak szerint nem látszik kíváncsnak, vagy pontosan beszédhetőnek: jónak látnám a díjakat fixumra redukálni, mégpedig úgy, hogy maga az egyház egyeteme garantírozza a jóminőségű s tisztára rostálendő mennyiséget, az egyház magtárába történhető hiányos bevétel esetében, még pótkivetéssel is. Ily kötelezettség mellett aztán gondja lenne nemcsak a gondnoknak, hanem minden egyesnek arra, hogy a hanyag s roszakaratú adós miatt ő felülfizetni ne kényteleníttessék.

Eljöttek látom az idejét annak is, hogy a vagyonos osztálybeli — felhagyva arra való hivatkozásával, miszerint „neki is csak egy lelke van, mint a szegénynek“ — birtokarányos, vagy legalább méltányosabb adókulcs szerint való fizetéssel enyhítné a valóban nyomasztó terhet emelő egyháztagok sorsát. Azt kellene tenni, mit a Mózes vallásúak tesznek évenként. Ők ugyanis a vagyonban gyarapulót, időről-időre nagyobb teher viselésére kötelezik, az alább-alább szállónak pedig terhet évről-évre könnyebbitik, anélkül, hogy a lelkész és tanító fizetése ezáltal csak legkisebb mértékben is csorbúlna.

Nem volna időszerűtlen az sem, ha a hanyag fizetők késedelmi kamattal büntettetnének, már csak azért is, mert ezt, a gyülekezeti tagok hanyag fizetése miatt kölcsönre szoruló pap és tanító irányában való méltányosság is indokolja, annyival is inkább, mert a legújabb, 1881-ik évi törvény értelmében, a hivatalnok fizetése 800 frtig adósság miatt lefoglalható nem lévén, ezentúl a papok, tanítók, nehezebben jutandnak ám kölcsönhöz!

Igazán, szintén a nevetségig furcsa most már az egyházi hivatalnokoknak helyzete! Midőn a legutolsó szolgáló vagy szolga is méltán követelheti hűsége jutalmát s a szolgálati évek szaporodásával arányban emelkedő bérfizetést: a lelkészek s tanítók ellenkezőleg díjmelés helyett, a fokozatos, sokszor rohamos díjapály veszélyének vannak kitéve, azon körülménynél fogva, mert az ingatlan birtokoknak más vallásúak kezére való szálltával és a cselédekül jövő-menő néphullámmal, jövedelme napról-napra bizonytalanabbá és csekélyebbé válik, amire a felületesen ítélő városi pap, vagy fixumfizetést húzó hivatalnok ugyan azt mondja, hogy a vagyonosság és népség apályával egyenközz a dagály is, de amely valóban csak úgy látszik; mert hiszen mit ér az árdagály arra nézve, aki csak az apály korszakát érte meg s annak nyomása alatt sinlett és nyomorgott?

Azonban van még ennél nagyobb veszély is, mely ajtónk előtt leselkedik!

Nagy kérdés, hogy az 1881. évi 60. törvény-cikk nem fog-e úgy magyaráztatni, kivált ha egy kis roszakarat is járul hozzá, hogy a párbéri kivetés is adósságnak tekintetvén, az nem foglalható le „az iparosnak a feldolgozás alatt lévő 50 frt. értékű anyagából; nem az egy tehén vagy 4 juh, 4 kecskével s havi időtartamra elég takarmányt bírótól; nem az állami, törvényhatósági, községi szolgálatban lévő tisztviselők, hivatalnokok, véderőhöz tartozó személyek, vasúti hivatalnokok, börtönőrök, vasúti hivatalszolgák illetékeinek 500, illetőleg 800 forint alól eső részéből; nem a nap- vagy 1 hétszám szerint fizetett munkások 1 frt. 50 krnál kevesebb bérösszegéből; nem a gazdasági cselédek bére s élelmi cikkeiből, azoknak

szolgálati időtartamuk alatt; holott, mint nyilván tudjuk: a legtöbbje gondoskodik arról, hogy az év végéig minden fizetését kivegye, s amit talán a gazda, eshető kárja megtérítéseül betart, azt az a cseléd azonnal korcsmatartozásának törlesztésére fordíthassa; nem is említvén azt, hogy a bagatell ügyeknek községi bíró elibe való utalásával különben is oda jutottunk, hogy a községi bírák felette lanyhán vagy éppen sehogysem segínek a kisebb követelések behajtásánál; a szolgabírák pedig, felhalmozódott dolgaik miatt, nem érnek rá az ilyenekre.

Én például már évek óta hajszolom a tiboldaróci egyház párbéri, építkezési és magtári adóseit, 50—60 kr., 1—2 frtnyi követelések miatt és mégsem tudok célhoz jutni. Hat esztendeje sürgetem az árvaszéknél az egyház 600 forintnyi követelésének, oly apa ellenében való érvényesítését és kiegyenlítését, kinek neje elhalt s kiskorú gyermekei maradtak. A közös vagyont, nevezetesen házat és szőlőket, az apa és anya aláírásával terhelő adósság behajtása mindezideig sem sikerült, pedig a ház immár napról-napra pusztul, a szőlők pedig a felében való dolgoztatással szemlátomást értéktelenednek.

Tény az, hogy nem tud boldogulni az ember sem a nagyobb, sem a kisebb követelések ügyében! Gondoljuk már most ezekhez a körülményekhez azon fatalitást, hogy a más vallású, de sokszor velünk egy hitet valló jegyző urak is — tisztelet a kivételeknek — az egyház és hivatalnokai iránt nem igen érdeklődnek; azért nem is szívesen tétetnek szolgálatot, a hatáskörük alatt álló közegekkel, s ily sajnos állapotban a lelkész és tanító, a párbéri adósokra, mint a zshiványokra, nem ritkán pandúrt kénytelen kérni s uszítani; mert nem ritkaság mai napság már az sem, hogy az adós a végrehajtó közegeket késsel fogadja, sőt azokat meg is vérezi; az meg éppen gyakori eset, hogy erővel ellentáll, vagy ha ez meg nem történik, akkor trágár és becsületsértő kifejezésekkel szidalmazza a magáét követelő félt, meg azt is, aki a törvényes követelés behajtására nyújt segítséget. Ezeken kívül megtörténik másrésről még az is, hogy a bírák, kedvezésből, ott sem találunk foglalni valót, ahol van. Megtörténik, hogy a roszfizető, szomszédja házában rejtegeti el gabonaműit, csak azért, hogy hajlékánál semmitse találjanak. Megtörténik, hogy a cseléd gazdája, elhazudja azt, hogy szolgájának van még ki nem adott bére, holott pedig, mint tudjuk, éppen a cseléd az, aki minden körülmények közt fizethet; mert hiszen az övét nem teszi ám tönkre sem a víz, sem a tűz, sem a szárazság, s az övének elengedhetlenül meg kell lennie!

Ezeknek előrebocsátása után, azért a következőket ajánlom az intéző körök figyelmébe: az

első mindenekelőtt az, hogy a lelkészek és tanítók díjazása más, korszerűbb alapra fektetessék, vagy ha az talán kivihetlenné mutatkoznék, akkor a régi módszer szerinti fizetések a fentebb említett irányban módosíttassanak s bizonyos, minden esélyek ellen biztosított átalányban állapíttassanak meg; végre pedig az 1881. évi LX. törvénycikk, a minisztérium útján, minden eshetőleges félremagyarázások ellenében, szabatosan értelmeztessék és írássék körül. Általában, akik hivatva vannak egyházi életünk vezetésére, örködjének ez irányban is: „nequid respublica detrimenti capiat!“ Mert az idők gonoszok s szunyókálván, nem tudjuk: mire fogunk majd felébredni? *Édes Ábrahám.*

T Á R C A.

A régi nagy-körösi ref. gimnázium.

Nagy-Körös multjáról, úgy egyházi mint polgári tekintetben, keveset tudunk, s Balla Gergely krónikája s az akadémia kiadványa (Okmánytár a Hódoltság történetéhez Magyarországon, Nagy-Körös stb. levéltáraiból. Pest, 1863.) sem nyújt régmultjáról elég bő tájékozást, s így reformációkori életéről, egyháza s iskolája alakulásáról sincs semmi biztos adat kezeink között. Sajnos, hogy a kecskeméti ref. egyházmegye régi jegyzőkönyvei is elpusztultak s az 1840-iki „Liber matricularis vener. distr. Kecskemétiensis“ csekély kárpótlást nyújt a multakért. Magának Nagy-Körös városának régi jegyzőkönyvei meglepőleg hallgatnak az egyházzal s pár adatot kivéve az iskoláról is: pedig ha valahol — itt volt az egyház, város és iskola úgy összeszőve, fonva, miként sehol másutt! — Egy időben kilátás volt reá, hogy a kecskeméti ref. egyházmegye monografiája létrejöjjön s a n.-körösi ref. egyháztanács egymaga 300 forintot szavazott meg e célra és így reméltük, hogy a n.-körösi ref. egyház és iskola multját illetőleg is többet fogunk tudni; de fájdalom — mielőtt a nagyobb mérvű kutatások megkezdődtek volna — a terv megsemmisült... Most itt közlünk a tervezett monografiából egy forgácsot, szólna a régi nagy-körösi ref. gimnáziumról aminő következik:

a) Alapítás és tanári névsor.

Köztudomású, hogy a reformátorok ahol egyházat alapítottak, ott iskolát is fundáltak, s ha az egyháznak s iskolának, vagy maga a község, vagy a földesúr pártját fogta: úgy az egyház és iskola gyorsan felvirult, valamint alá is szállott az azonnal, amint ezek elhagyták; sőt ahol a földesúr ellenségévé lett, teljesen el is pusztult, mint számtalan esetek bizonyítják. A nagy-körösi egyház reformációját újabbkori följegyzések Szegedi Kis István és Kálmánsehi Sánta Márton reformátoroknak tulajdonítják, s ugyanezek alapították volna a nagy-körösi gimnáziumot is, 1530 és 1540 közt. Nem tudjuk: mennyiben megbízható ez állítás; annyi tény, hogy az egyház a földesuraitól elhagyott városban, gyorsan fölvirágozott az iskolával együtt.

Nagy-Köröst a török a budai császári kamarához csatolta; földesurai nem mertek mutatkozni s a városi kö-

közönség, mely oly szoros jobbágyi kötelékben talán soha nem állott földesurával szemben, mint más szolgajobbágy községek: ügyes circumspectus politikával, a budai basa, a német generalisok s a Füleken székelő Pestvármegye s a néha-néha mutatkozó földesurakkal szemben, fönn tudta magát tartani; tűrhető helyzetet, sőt az azonkori „jó időkhöz” képest, jólétet szerzett magának s pártfogása alatt virágzott az iskola. Mi erről fogunk itten szólni.

Molnár A., a XVII. századi hazai iskolázásról írván, alig szól valamit a nagy-körösi ref. gimnáziumról. Megelégszik azzal, hogy az 1836-iki dunamelléki e. kerületi almanach után a debreceni ref. kollégium egy partikulájának tartja. Ez nem egészen áll. Nagy-Körös nemcsak Debrecenből, hanem Sárospatakról, sőt Kecskemétről is hozott „mestört”, amint meglátjuk.

A XVI. századi n.-körösi „mestörök”-ről (hát bizony akkor még a gimnáziumok igazgatói is megelégedtek e névvel) mitsem tudunk. Veresmarti Mihály (lásd Ipolyi A. Veresmarti M. élete 27 lap) konvertita azt mondja magáról, hogy iskolai végezte után 1593. itt is tanárkodott, majd néhány év múlva n.-körösi pap lett s a törökök elől körösi hallgatóival együtt Ürménybe (Nyitra m.) menekült s odavaló pap lett.

1626-ban a város akaratából a deáknak (tehát már akkor deákjaik is voltak Körösnek!) a halasi püspök ittlétekor adtak oda 7 frtot. 1630-ban, predikátor uramnak, hogy Döbröcönből mestör uramat hozta, költség költ el 9 frt. 33 denár. 1632-ben *Dániel* volt a mestör. (Vajjon nem azt hozták-e Debrecenből?) 1635-ben szintén Debrecenből hozta Szabó István expressus a mestört; költsége 8 frt. 33 den. Ugyanezen mestördolmánya — foldozni Budáról hoz bíró uram posztót 35 denárért. 1636. — midőn a templomot kitöltték — szintén Debrecenből hozzák a mestört, ahová egy rókabőrt küldtek ajándékkul.

1637-ben alkalmasint Sárospatakról hozzák a mestört; mert ekkor a Gradualért járatnak oda, mit I-ső Rákóczy György fejedelemtől ajándékkul kap Nagy-Körös. Ugyanez — hogy a predikátort fogadják — a deákoknak 10 denárt adnak.

1639., 1640—1644. ismét Debrecenből jő a mestör; de már 1645-ben *S.-patakról* hoznak, amidőn Gyüge István és Pál Mihály egy rókabőrt visznek ajándékba. 1647. Fekete Márton *Debrecenbe* megy mestörért, vivén a döbröcöni mestörnek ajándékba egy papucsot kapcástól. 1649. Pálvi Lukács és Gyüge István egy rókabőrrel mennek *Patakra*, hihetőleg mestörért. 1655. Beregszászi Istvánt hozza Kállai Ferenc és Meleg Miklós Debrecenből. Ez első volt, ki magát az anyakönyvbe jegyezte s innen Angliába ment tanulni.

1656. Buskei András. 1658/59. bizonytalan kicsoda. 1660. Szentgyörgyi István. 1661. Decsi János. 1662. Szentgyörgyi György. 1663. Patai Sámuel (talán Debrecenből). 1664. Vácsi Mátyás. 1665. Halászi Mátyás. Ezt Pap János, körösi lakos megütén: a török vizsgálat fejében harácsot zsarolt volt a városon 1661. febr. 1. 1666. Deáki András. 1667. Decsi Gergely. 1668/69. Csernátoni István Debrecenből; de 1669. május 5. meghalt. Ennek a kihozásakor exitusra elköltöttek 10 frtot s még ezenkívül Oszmántól

Szolnokban fölvettek 1 frt. 80 denárt. (Volt hitele Körösnek a szolnoki török előtt is!)

1669/70. Gyarmathy István Kecskemétről. Ez meghalt 1670. ápr. 24. 1670/71. Kiskállai? 1672/73. Uj mestör(?) 1673/74. Némedi János. 1675. K. Vecsei István. 1676—77. Kecskeméti Szabó János — ki a papság üresedésben levén — a papi hivatalt is vitte. Jött Debrecenből. Ugyanonnán hozták 1678. Polgári Györgyöt, amikor is a bíró így számol: „1678. Mányoki Istvánt Debrecenben küldtem schola-mesterért, adtunk itthon 7 frtot. Debrecenből Oláh György urunktól vettünk fel 25 frtot, kinek 5 frtján a csaplárnak vettünk posztót. Ment az exitusra 10 frt. Kocsisoknak adtunk 5 frtot. A többi mire ment: ignoro.”

1679/80. Váji Mihály, ki innen külföldi akadémiákra ment. 1680/81. Füzesgyarmati Mihály; talán Debrecenből. 1682/83. Bányai György. 1683/84. Pápai Mihály. 1684/85. Fülöpszállási Gergely. 1685/86. Bányai Gergely. 1686/87. Szkárosi Ádám. 1687/88. Kömlei Miklós. 1688/89. Bölcseki György. 1690/91. Sziládi György rektor. 1692/93. Pati Miklós. 1694/95. Debreceni Sartoris István. 1696/97. Borosjenei István. 1698. Földvári T. István. 1701/2. Egri István. 1703/4. Csekei P. Miklós. 1705. Szőnyi Gergely. 1708/9. Kecskeméti Zakri György, majd városi jegyző, tanácsnok és többbizben város bírója. 1710. Dabi Sámuel, majd dömsödi pap. 1712. Udvardi János, később városi polgár és tanácsos. 1714/15. Debreceni Magvas István, később solti pap. 1716. Pápai Ferenc. 1718. Gyöngyösi János. 1720. Keresztesi Pál, ki innen akadémiákra ment, aztán n.-körösi, majd debreceni ispotályi pap lett s ott meghalt. 1722. Csáti György. 1723. Komáromi Dallos Albert, később nagy-körösi városi tanácsos. 1725/6. Debreceni István. 1727/28. Ercsei Zsigmond. 1731. Bozó Mihály, később senator. 1732/33. Zsámbéki Török János, később sen. 1734/35. Laskoi János, később senator. 1736/37. Mocsi István, később körösi pap. 1738/39. Liskai Miklós, előbb akadémikus, majd szalk-sz. mártóni pap, aztán konvertita és váci polgár.

1739/40. praeceptorok: Angyal János, Király János, Joannides Márton. 1740. febr. 29. Simonyi András, majd kíséri pap; † 1756. Kelecsényi György.

1741—1768. Rektor: *Hányoki Losonczy István*, a „Kis tükör” hírneves írója, kinek most sírját sem tudjuk! 1741. Praeceptorok: Gyurits András, Keresztesi Mihály. 1742. Syntaxisták s grammatisták preceptora: Losonczy Kovács Ferenc. 1743. pr. Becse János. 1747. fitanító Mádi János. 1750. A gyermekeket tanító praeceptorok voltak 4-en s 40—40 frtot kaptak fizetésül. 1751-ben a 4 praeceptor fizetése ugyanaz.

1770—1782. az önként nyugalomba lépett jeles Losonczy helyett *professzor* lesz Halász József akadémikus, később nagy-harsányi, koci pap s dunántúli püspök.

„1772. A syntaxisták és grammatisták, kiket eddig Bartók István együtt tanított, kétfelé választattak; az utóbbiakat a német nyelvvel együtt Kulla uram tanítván.”

1773. első praeceptor Kocsis István, előbb komáromi rektor. Tanította a syntaxistákat s a német nyelvet. A grammatisták praeceptora Bartók István, ki 1774. resignál Mosonyi Józsefnek.

1775. jan. 20. Szélesi Pál és Halász József rektor tantervet írtak, mely el is fogadtatott.

1782—1793. *professor* Meggyesi Pál, ki nagy-kőrösi pappá s mint ilyen, a kecskeméti egyházmegye es-peresévé lett.

1793—1815. *professor* Nánási Fodor Gerzson, ki szintén kőrösi pappá s dunamelléki egyházkerületi főjegyzővé lett.

1808—1836. Balogh Mihály és 1815—1837. Mészáros Bénéjám voltak a tanárok; az utóbbi állásáról lemondott.

1834—1847. Szigeti Warga János tanárkodott. Született Kovács-Vágáson. Tanult Sárospatakon, Göttingában s Berlinben. Előbb a természettudományok, később a bölcsészeti tudományok tanára volt s több ízben igazgató. Tagja volt a magy. tudományos akadémiának; írt gimnáziumi és népiskolai tankönyveket. Kezdetül fogva — midőn tanárrá lett — sürgette a népisk. tanítóképző-intézet megalapítását, s végre meg is érte, hogy az előbb a gimnáziummal kapcsolatban s később külön is létesült. Warga ugyanis nem maradt a puszta sürgetésnél, hanem megnyerte az eszmének Patay Sámuel nagy-kőrösi birtokost és nejét, Beretvás Évát, kik a nagy-kőrösi ref. tanítóképezdére 150 hold földet hagyományoztak. Így őt az általa szerzett pátrónusokkal együtt méltán említhetjük. Halála előtt kevéssel nyugalmába lépett s meghalt 1847.

1837—1854. egyik tanár volt Fitos Pál, ki történelmet s bölcsészetsé tanított főkép. Meghalt 1854.

1837—1849. Karika Pál a gazdaságtan tanára. 1849. élelmezési biztos lett a magyar seregnél.

1837—1840. a poéták és rhetorokat tanította Hegedűs Ferenc, ki aztán polgári pályára lépett s most N.-Kőrös város hivatalnok.

Hegedűst követte 1840—1849. Sánta Lajos, ki lemondván hivataláról, városi tisztviselő lett s most magánzó.

A Sánta lemondásával ideiglenesen Fazekas Lajos lett a poéták s rhetorok tanítója (ki később Kőrösön halt meg, mint képezdei segédtanár); de ez elmenvén a forradalmi seregekhez: 1850. Ozsváth József, jelenleg kecskeméti tanár, foglalta el helyét.

Ezek szerint: a régi n.-kőrösi gimnáziumban előbb csak egy fő-„mestör“ vagy rektor működött, aki mellett az alsóbb osztályokat több kevesebb nagyobb deák tanította; 17³⁹/₄₀. óta a rektor-professor mellett a syntaxisták-, poéták- s rhetoroknak rendszeresített tanáraik vannak, s a deákok közül választott praeceptorok csak is az elemi s az algimnáziumi osztályokban tanítanak. 1850. után teljesen megszűnik a régi-módi gimnázium s az „Entwurf“ elfogadásával újjá alakul, s megnyeri 1858. aug. 3-án a nyilvánosságot is. (Folyt. köv.)

H. Kiss Kálmán.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Növénytan. A középtanodák V-ik osztálya részére, készítette Búza János, sárospataki tanár. Kiadja a „sárospataki irodalmi kör“ a főiskola költségén. A szöveg közé nyomott 170 ábrával. Sárospatak. 1882.“

Talán egyetlen tudományszakban sem jelent még meg magyar nyelven annyi munka, mint a növénytan terén, úgy, hogy a nyelvünket beszélők számára mértén, irodalmunk e tekintetben igazán gazdagnak mondható. S nemcsak hogy

van elég botanikánk, köztük tankönyv is több rendbeli, hanem egynehány valóban igen jó is. Hogy csupán a legújabbakat és legkiválóbbakat említsen, itt vannak a Borbás, Roth, Simkovics könyvei, melyek bármelyike vételkedhetik a külföldi hasonnemű munkákkal, s bármelyiket is jólélekkel ajánlhatom a tanuló ifjúságnak. Most aztán, mikor ezekre még megjelent a Búza Növénytan is, hajlandó az ember azt kérdeni: vajjon volt-e szükség emezek mellett még egy újabb botanikára? Ha csak futólagosan lapozzuk is át a Búza könyvét, mindjárt megkapjuk a feleletet: hogy ez bizony igen szépen elfér mellettök és épen nem volt fölösleges munka ennek a megírása. Mert míg amazok inkább csak a legfontosabb tudnivalókra szorítkoznak, s a súlyt kiválóan ezen tudnivalók könnyebb elsajátítására vezető, ügyesen választott módszerre fektetik: addig a Búza munkája egész rendszeres kézikönyv, mely dióhéjban felöleli az összes modern botanikát, s különös előnyét épen az képezi, hogy a systematikában nem szorítkozik csupán egyes, bennünket közelebből érdeklő representansaira a családoknak, hanem kiterjeszkedik a nevezetesebb exotikus növényekre s a díszkertészet termékeire is. De még az általános részben is eléggé szemelött tartja a praktikus tekinteteket (pl. a papír- és cukorgyártás, pergamen-papír készítése, különféle tárgyak előállítás celluloséból, stb.). Valóban nem csekély dolog egy ily kisded könyvbe annyi mindent beszorítani. És ezen tekintetben a Búza könyve az újabb magyar növénytanok közt egyedül áll. Ez a — hogy úgy szóljak — sokoldalúság, a kis terjedelem mellett, természetesen a methodika rovására történt. De hát hiszen nem is alsóbb osztályok számára van a munka írva; a felsőbbek növendékei pedig így is megértik. Ha már a megértést hoztam szóba, mindjárt ki is emelem, hogy az említett rövidség az érthetőségnek nem ártott; általában az egész mű jó folyékony modorban és — egy pár szokatlanabb ragozású szót (pl. szíromja, burokja, érülködik) kivéve — becsületos magyarsággal van írva. A műszók is többnyire elég magyarosak, némelyik határozottan leveri az elődei által használtakat, mint pl. a „portartó“ a portok, porhon, poredény stb. kifejezéseket. Ezzel pedig van valami mondva. Egyik legkitűnőbb fűvészeti kézikönyvünket a „nyelets“, „virat“, „esőte“, „csacsöröm“ stb. teszik olyan idegenszerűvé, hogy az ember sokszor hajlandóvá lesz e miatt a magyar florát német botanikák segélyével ismergetni meg.

A munkának azonban megvannak a maga hibái is. Habár ezek inkább csak a kiállításával való keveset törődésre vezethetők vissza, s teljességgel nem a lényegre vonatkoznak. Így nevezetesen a könyv külső kiállítása, papírosa, talán a tulságos takarékoság és olcsóbsága miatt szegényesnek mondható. Nagyobb hiba azonban ennél az, hogy a szöveg közé nyomott ábrák közül nem mindenik pontos és világos, a minek egyébiránt, mint tudjuk, az is egyik oka, hogy e kézikönyv utolsó nyomása a főiskola hosszú időn át használt, de akkoriban már nagyon megrongált sajtójának. Hogy csak egy pár példát említsen egymás szomszédságából: a 161. ábráról senki rá nem ismer a Ricinusra; a 166. ábra akár Galium is lehet; a 167. ábrán sem a virág alkatát, sem a termés alakját, sem pedig

a *Cicuta* formáját kivenni nem lehet; legfőlebb azt, hogy az *Umbelliferáknak* ilyenforma termetök van. De a 141. és 142. ábrák, különösen pedig a 129. túltesznek mindenikén. Nem sokkal különbek a 145. és 146. ábrák sem. Hozzájárul még, hogy némely rajzon az egyes részek jelzéseinek a magyarázó szövegben ugyanazon betűk nem felelnek meg. Így pl. a 133. ábrán az **sh** jelzés a szövegben nincs megmagyarázva, a magyarázat **t** betűje pedig nincs meg a rajzon. A 145. ábra **v** betűjének a magyarázatban **w** felel meg (persze, a németben *Wasserblätter*). Kárba veszték: a 14. ábrán **b** és **d**, a 20. ábrán **EE** és **a**, a 24. ábrán **st** és **ov**, a 35. és 36. ábrán **a** és **b**, a 47. ábrán **ca** és **cx**, a 49. ábrán **a** és **b**, a 67. és 68. ábrán **a**, **b** és **c**, a 83. és 84. ábrán **a** és **b**, a 132. ábrán az **l** betűk, a 134. ábrán **c** és a szövegben **a**, a 135. ábrán **u**, **x** és **y**, a 170. ábrán **b**, **c**, **d**, **e** betűk. Olyan szakaszokhoz, melyeknek megérthetése kissé nehezebb, elérne még egynehány rajz. Egy pár példát később majd fölemlítek. Az egyes családok jellemzéséhez csatolt rajzokon fontosabbnak tartanám inkább az egyes szerveket, mint az egész növény termetét tüntetni elő, ha már mindkét dolog együtt nem volna lehetséges.

Emellett a sok toll- és sajtóhiba, ha nem is nagymértékben, de mégis rontja az olvasási kedvet, a tanulókat pedig hibás orthographiára szoktatja. Sárospatakon, hol a híres latin s még híresebb görög szótárt írták, nem szabad a latin és görög műszók s növénynevek leírásában annyi hibát ejteni; ha pedig a hiba a nyomdában esett meg, ki kell korigálni a kefe-levonaton. A nagy és kis kezdőbetűk használatában is a lehető legnagyobb keveredést látunk: mind a nemi, mind a faji név, minden rend és elv nélkül, hol kis, hol nagy kezdőbetűvel, a magyarban úgy, mint a latinban, s ugyanazon név egyik helyen nagy, másik helyen, sokszor épen mellette, kis kezdőbetűvel van nyomtatva. Erre vonatkozólag csak egynehány példát idézek. Így: **procambium** és **Cambium** (mivel érdemel az apa kevesebb tekintetet mint a fia?), **sacharose** és **Glucose**, **pitypáng** és **Pitypáng**, **árvaesalán**, **Fehér-akászfű**, **Nadálytő**, **császárkorona**, **Nefelets**, **carex** és **Carex**, **scirpus** és **Scirpus**, **oryza**, **orchis**, **sparganium**, **Myristica Moschata**, **Batatos Edulis**, **Physalis alkekengi** (38. lap.) és **Alkekengi** (140. lap), **Solanum lycopersicum**, **Nicotiana tabacum**, **Corolla** és **corolla**, **Calix** és **callix**, **pistillum** és **Stamen** (ez nagy tiszteltetlenséget fejez ki a nőnem iránt) stb. stb. De többnyire lényegesebbek ezeknél a következő hibák, melyeket sorrendben idézek:

4. lap. **Centaurea Cyamus**. Már a legelső növény név is duplán hibás. — 5. lap. sem szála (szára helyett), — 2. §. A protoplasma leglényegesebb voltát az még nem magyarázza meg eléggé, hogy nélküle élő sejtet még nem találtak. Kémiai alkata, áramlásai, összehúzódás, alakváltoztatás, kettéoszlás stb. szintén sokat nyomnak a latban. — 6. lap. A parenchym és prosenchym sejtek nincsenek correcte megmagyarázva, különösen pedig a rajzokkal nem egyeztetetők össze. Így a 2. ábra gömb- és nem kockás sejtekből áll; az 5. ábra **e** sejtjei, vagy akár az **a** alattiak is, sokkal hosszabbak mint szélesek, s végeikkel (az **e** szó

ki van maradvá) mégsem ékelődnek egymás közé. A 14. ábra sejtjei sem kockaformák, mégis parenchym sejtek. — A 3. §. úgy is értelmezhető, mintha a $C_6H_{10}O_5$ csupán a cellulose képlete lenne. — 10. l. 6. b). Mivel *Chlorophyll* és levélzöld ugyanegy, a mondatot így kellene megfordítani: mely anyagot *chlorophyll*nak vagy levélzöldnek nevezünk, mivel legállandóbban stb. — 11. lap. *Krystaloidok* hibás. — 12. lap. A mézgák, míg a sejtekben vannak, még nem szilárd anyagok, csak kiizzadásuk után szilárdulnak meg. — 15. lap. A 10. ábra nem nyújt elég tiszta képet a sejtek osztódásáról. — 20. lap. A középső kikezdés utolsó pontja ellenmondásban látszik lenni az előbbi kikezdés végén mondottakkal. — 21. lap. A rostedényköteg szót, habár correctebb is mint az edénynyaláb vagy edénypamat, complicáltabb volta miatt nem használnám. — 22. lap. hosszsmetszetnél és harántsmetszetnél. Erős germanismus. — 23. lap. A leánysejtek helyett én a fióksejtek kifejezést használnám, mert magyarosabb. (V. ö. fiókveréb). — 24. lap. Ide kellene a 17. lapon levő 13. ábra. — 25. lap. *Bercencei szilva* (az 52. lapon is). *Tájszó*; másutt besztercei. — Ha a csalán fulánkjai vékony hegyben végződnek, miféle gömb az akkor, mely letörik róluk? — Itt van egy harmadfél soros mondatrészen három **s**, egész erdélyiesen. — 26. lap. A var nemesak kevéssé izléses, de nem is találó hasonlat; mert ez nem sejtekből képződik, mint a paraszövet, hanem csak egyszerű beszáradás útján. — 28. lap. 17. §. A bélszövet csak a kétszikűeknél húzódik „mindenkor” a szár közepén végig. — A *vögy* szót, mint fölösleges tájszót, én kiküszöbölném. (Bodzabél és nem bodzavögy). — 30. l. Ha a vilány szót megértik, akkor a phosphor fölösleges ott a zárójelben, ha pedig nem értik, akkor szükségtelen odairni; a phosphort úgyis megérti minden falusi ember is. Ugyanezt mondhatom a 8. l. (spirál) és 31. (kovany) zárójeleire vonatkozólag is. Részemről legalább az *ilyenféle* zárójeles szószaporításnak nem vagyok barátja. Vagy az egyik szó, vagy a másik, mindig a jobb vagy ismertebb. — 32. lap. Vegybontani. Nehogy a „Nyelvör” meglássa! — 36. lap. Ha a virágokról csak úgy akarnánk szólni, mint a szaporodás szerveiről, akkor fölösleges volna azoknak oly sokféle alakját leírni. — A 25. ábra egy virág diagramját mutatja, csak hogy ez a szó még eddig nem fordult elő. — 38. lap. *Sarkvirág*. Szarkalábnak hívja ezt minden magyar ember. Az nem tesz semmit, hogy nem az igazi szarkának a lába. Más nyelvekben is van ilyen elég, pl. *pied d'alouette*, *Hahnenfuss*, *Crows-foot* stb. — A *pitypáng*nak nem pelyhes, csupán szőrös bőbitája van. — 39. lap. *Corolla* *monopetala*, *orgona*, *campanula*, *folyóka* — így írva synonymáknak látszanak — (*Erica*, *áfonya*) és (*csudafa*, *Datura*). Az utóbbi után ítélve, az előbbi zárójelben *Erica* *áfonyát* jelentene. — 40. lap. „Legfeltűnőbb a pillangós virág.” A rózsáé feltűnőbb, mert nagyobb. — *Corolla papilionaceae*. — A szárnyak illenek a pillangós virágra, de a vitorlásra jobban illenek az evezők. — 41. lap. „Ide sorozhatjuk a füvek pelyváját is.” Egy sorral előbbre való. „Virágporokat.” Por collectiv szó. — 42. lap. A maghon szó helyett sem ártana egy olyan sikerült szó, minő a „portartó.” A magnak nem hona az, csak a petének (ha ugyan ily szűk viskó honnak nevezhető). A magnak

hona (vagy talán csak háza) a gyümölcs. — 43. lap. Szekfü. Előbb már helyesen szegfünek volt írva. — Hypogina. Ad captam Regina? Alább már epigyna áll. — 44. lap. Közös kocsan. Eddig csak virágyélről volt szó. — Gabona, tájszó rozs helyett. — 46. lap. A kocsanok és kocsanák közti különbség nincs megmagyarázva. — Az 52. ábrán a sátorvirágzat nincs elég jól feltüntetve. — A sárga répa ernyője nincs mindig kézuél; rajz kellene ide. — Az ernyő alatt a gallér többször nincs meg, mint megvan. (V. ö. a 152. l. is). 47. lap. Calyx communis fölösleges fordítása az ügyis eléggé érthető közös csészének. — Az 57. ábrán a virágokat nem lehet kivenni. — 49. lap. Embrionalis. — Maghonnélküliek. Itt már csakugyan helyén lenne a Gymnospermae zárójelben, annyival inkább, mivel közönségesen Nyitvatermőknek vagy Fedetlen magvúaknak nevezetnek (V. ö. az 52. l. is). — 50. lap. „Sokszor az embernek is sikerül egyik virágból a másikba átvinni a himport.“ Már t. i. eredménnyel átvinni. Itt meg lehetne említeni, hogy ezt a kertészek sokszor előnyösen fel is használják. — Az ugorkával üzőt babonáról levén szó, eszembe jut itt, hogy épen a Hegyalján és környékén szokás a Trifolium arvensét és Filago arvensist is az ugorka indái közé rakni, hogy több termést kössenek. — 51. lap. Az átellenes sejtekről eddig még nem volt szó. — 52. lap. Külső magburok. Az epicarpium még nem a magnak, csak a gyümölcsnek a burka; habár a szerző később (56. l.), szintén igen helyesen, magbőrnek, vagy maghéjnak nevezi a mag burkát. — 53. lap. A táska neve után hibásan áll a siliqua. — Capsella, capsula helyett. — Hyoscyanus, a sajtóhibák közt is rosszúl van corrigálva. — Szilvafa, szilfa helyett. (Vége köv.).

Dr. Czako Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Bizonyításul.

I.

Nagytszeteletű szerkesztő úr! A „Sárospataki Lapok“ f. évi 34-ik számában t. Görömbei Péter, kállói ref. lelkész s egyházmegyei levéltárnok úr, a felső-szabolcsi egyházmegye f. évi augusztus 1-ső s 2-án tartott gyűléséről egy oly tudósítást tett közzé, mely mig egyrészt téves adatokon nyugszik, másrészt egyházmegyénket, illetve annak kormányzó testületét, oly váddal sújtja, mely — ha igaz volna — méltán érhetne bennünket megrovás.

Nevezett tudósító úr — azon téves közleményének cáfolatául — mintha az egyházmegye gondatlansága következtében a házipénztár tőkéjéből 234 frt. költetett volna el, tisztelettel kérjük a mellékelt számvevőszéki hiteles kimutatást szóról-szóra közzétenni.

Azon másik beburkolt vádjára nézve, mintha *szokatlanul tömeges lemondások történtek volna*; miután Vas Mihály úrnak, ugyanezen lapok 38. számában teljes valósággal írott közleménye kellő cáfolatot nyújt, ezúttal nem reflektálunk. Azonban következő tételére nézve: „ha egyik-másik lemondásnak indokait ismerjük is, de az a tömeges lemondás olyan váratlanul történt a *takargatott, elhallgatott indokok* arra engednek következtetni, hogy *„rothad va-*

lami Dániában“ és arra: „hogy *tekintélyes ülnökök, lemondásukat a legközelebbi időre helyezték kilátásba*“, határozottan kinyilatkoztatjuk, hogy egyházmegyénkben úgy anyagi, mint erkölcsi tekintetben, a mostani nehéz körülmények dacára is, öröndetes előmenetel és emelkedés mutatkozik. A Görömbei úr által jelzett *„takargatott,“ „elhallgatott“* indokokról s ilyen vagy bárminémű indokok következtében célbavett *„tekintélyes ülnökök“* lemondásáról semmit nem tudunk. Úgyszintén egyházmegyénk anyagi és erkölcsi ügyeinek vezetésénél és ellátásánál semmi *„rothadást“* nem észleltünk és ha olyat látnánk, vagy láttunk volna, legyen meggyőződve felőle a tudósítás közlője, hogy épen akkor nem lemondani, de teljes lelkiismerettel és kétszeres erővel a dolgok élére állani tartanók elmulasztatlan erkölcsi kötelességünknek.

Kelt Nyír-Bátorban, 1882. október 2-án.

Ujfalussy Főzsef, a f.-szabolcsi ref. e. m. segédgondnoka. Szikszai Főzsef, e. m. tanácsbíró. Tóth István, e. m. tanácsbíró s pénztári ellenőr. Szabó Ferenc, e. m. tanácsbíró, számvevő-bizottsági tag. Elek Dániel, e. m. tanácsbíró. Papp Károly, e. m. pénztárnok. Pilisy László, e. m. tanácsbíró. Szalánczy Endre, e. m. tanácsbíró s számvevő bizottsági tag. Ifj. gr. Lónyay Menyhért, e. m. tanácsbíró. Buzik Zsigmond, e. m. tanácsbíró. Lukács Ödön, esperes. Nagymáté Albert, e. m. aljegyző.

II.

A fentebbi nyilatkozat kiegészítésül, az igazság érdekében kijelentem, miszerint én többek előtt nyilatkoztam ugyan, hogy az egyházmegyei tanácsbírói állásról leköszönni szándékozom; de ezen szándékom nem valami *„takargatott“* vagy *„elhallgatott“* indokon alapult; részemről az egyházi ügyek vezetése körül semmi oly visszaélést nem ösmerek, mely miatt lemondani akartam volna, sőt ha ilyenek léteznének, azok ellen küzdeni erkölcsi kötelességemnek ösmerném. Kelt Nyíregyháza, október 24. 1882.

Szesztay Károly.

III.

A felső-szabolcsi ref. egyházmegyei házipénztár számadási főkönyvének kivatalos kivonata az 1881 $\frac{1}{2}$. évről.

Az 1881-ik évi június 26-án tartott számvevő-gyűlés alkalmával a pénztár összes állása tett 7434 frt. 42 $\frac{1}{2}$ krt. Az 1882. évi augusztus 1—2-ik napjain tartott számvevő-gyűlés alkalmával a pénztári összes állás 2199 frt. 85 $\frac{1}{2}$ kr. Tehát fogyás mutatkozik 234 frt. 57. kr.

Ezen fogyás azonban látszólagos, mert:

1-ször: a számvevő-gyűlés nem rendes idejében, június havában, hanem aug. 1-ső napjain tartatván meg, a házipénztárnok esperesi díjba, már az 1882 $\frac{2}{3}$ -ik év első felére kiadott, a 99. fők. sz. alatt, 150 frtot;

2-ször: a segédgondnoki hivatal részére a pénztárnok előleges perköltségekre, 38. fők. sz. a. kiadott 56 f. 9 krt; ezen összeg a folyó perekből visszakerül;

3-szor: az ellenőri hivatal részére, fuvar- s napidíjak fedezésére s betáblázásokra kiadatott, a 33. fők. sz. alatt, 50 frt.; az ellenőr ezen 50 frtról számadását az augusztusi egyházmegyei gyűlésre beadta;

4-szer: egyházmegyei határozat nyomán, új számadási minta-ívek nyomtatván, nyomdai költségekre kiadatott, a 96. fők. szám alatt 20 frt.; ezen összeget az egyes egyházak visszafizetik;

5-ször: levéltári táblákért nyomdásznak kiadatott, a 9. fők. sz. alatt, 6 frt.

Összes kiadás 282 frt.

A fentebb kitüntetett 234 f. 57 kr. úglátszó fogyás, a szintén ott kimutatott 282 f. részben előre kiadott, részben hivatalos célokra felhasznált s még visszatérülő összeggel egybeazonlítva, 47 frt. 43 kr. különbözet áll elő.

Melyről adjuk ezen hivatalos főkönyvi kimutatást.

Ujfalussy József, s.-gondnok. *Papp Károly*, e. m. pénzt. *Tóth István*, pénzt. ellenőr. *Szikszai József*, számv. elnök. *Szabó Ferenc*, szv. biz. tag. *Szalánczi Endre*, szv. biz. tag.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Az egri érsek beszéde.** Dr. Samassa mult hó 25-ik napján, az egri főegyházmegyei papság nyugdíjintézeti gyűlésén „időszerűnek és főpásztori gondjaihoz méltónak” találta, hogy alkalmilag nagy beszédet tartson papi alattvalói előtt, „*irányadóból és tanácsképen.*” És tartotta azt a *magyar főpap latin nyelven.* A napi sajtó közölte s részben megjegyzésekkel is kísérte az érseki nyilatkozatot, lefordítván azt elébb magyarra, hogy a nagy közönség is hozzáférhessen. Mi is olvastuk, s úgy találjuk, hogy méltó versenytársa s nagyrészen hű visszhangja az a IX. Pius és XIII. Leó-féle encyklikáknak, hazai viszonyokra való alkalmazással és pótlékokkal. Époly önző, panaszkodó, kárhoztató és lelkesítő, mint amazok. Más egyházakkal szemben hangsúlyozza a róm. kath. egyház isteni eredetét; az államfővel szemben a pápa örök és mindenható hatalmát; az államformák változékonyságával szemben az egyház alkotmányának és szervezetének változhatlanságát; amannak tökéletlenségével szemben ennek tökéletességét. Elragadtatással szól az egyház hivatásáról; a szeretetről, amelylyel az az emberiséget keblére öleli; a szabadságról, amelyet hű fiainak biztosít; a milliokról, amelyeket jótékony intézetek emelésére fordít, s midőn így kidicsérte az egyedül üdvözítő egyházat: figyelmezteti egyúttal az államhatalmat, hogy bár a róm. kath. egyház istentől nyert jogánál fogva, parancsolólag is felléphetne: ezúttal azonban mégis megelégszik azzal, hogy karöltve működjen az állammal, mindkettőjük dicsőségére. A viszonyokkal való ily megalkuvás oka az, hogy a társadalom beteg, vésztes irányt követ, vallás és egyház ellenségek által ostromoltatik. Miért is, az államhatalommal való szövetkezésen kívül, azt is szükségesnek vallja — épen mint a *Leó* téli encyklikája — hogy katolikus társulatok alakuljanak, a sajtó katolikus elvekért küzdjön és pedig a katolikus egyház legjobbjai által, akik teljesen értik az egyház célját és képesek hatni, mint valódi tekintélyek. Tiltakozik az ellen, hogy az egyháznak, más felekezetek példájára, autonomia adassék s elítéli azokat, kik azt botorúl sürgetik. Ilyesmi nem fér össze az egyház változhatatlan

alkotmányával, s azt csak azok kívánhatják, „kik tért akarnak nyerni saját vallási érzületek megvalósítására.” E beszédre, mely az érsek saját szavai szerint „*az egyház hamisítatlan forrásából van merítve,*” amely a reformációban semmi egyebet nem lát, mint bűnös támadást a pápaságban rejlő isteni ellen; amely az állammal csak azért alkuszik, mert muszáj; amely szép szavakban meghamisítja a történelmet és a bibliát . . . e beszédre, amely tiltakozás a modern világ minden szabad lépése ellen . . . lapunk legközelebbi számában visszatérünk.

— **Arany János halálának alkalmából,** főiskolánk közigazgatója levélben fejezte ki az elköltözött nagy férfiú családjá előtt a tanári kar mély részvétét. E részvét-iratra *Arany László* a következő választ küldötte az igazgatósághoz: „Hálás érzellemmel fogadtam a kegyeletes megemlékezést, melyet a sárospataki ref. főiskola tanári kara nevében nt Igazgató úr, a bennünket lesújtó családi gyász napjaiban, hozzám intézett becses levele által tanusítani méltóztatott. Mély bánatom fájdalmai között is enyhületül szolgált oly testület részéről, melynek feladata a jövő nemzedék szellemi képzésének irányt adni, nemcsak részvételének venni meleg nyilatkozatát, hanem tapasztalnom azt is, hogy boldogult atyám műveit az ifjuságra nemesen ható, eszméket ébresztő és lélekemelő nevelési eszközöknek tekintti. Fogadja nt. Igazgató úr és legyen szíves a tisztelt tanári kar előtt is tolmácsolni, legőszintébb köszönetemet. Budapest, 1882. október 31. Arany László.”

— **A tud. akadémia** mult hó 30-iki összes ülése nagyfontosságú volt a művelt közönségre általában, sárospataki főiskolánkra pedig még különösen is. Nevezetesen abban a *Kazinczy Ferenc* széphalmi mauzoleuma ügyében kinevezett bizottság a következő javaslatot terjesztette elő: a) „A mauzoleumban a K. F. márványszobra felállítatik. b) Díszes üvegszekrényekben a K. F. munkái, levelei, kéziratjai közszemlére tételnek. c) A mauzoleum előcsarnokában a K. F. kész domborművé arcképe elhelyeztetik. d) A mauzoleum felírata: „Kazinczy Ferenc emlékének a hálás utókor.” e) A sír díszes vasrácsosattal vétetik körül. A Kazinczy-alapból a *sárospataki kollégium* és *ujhelyi gimnázium* tanulói részére jutalmak tüzetnek ki, oly módon, hogy azok kiosztása a mauzoleumban történjék.” E javaslatot az akadémia elfogadván, végre bekövetkezik, hogy a *Széphalmi mauzoleum* méltó lesz a „hálás utókorhoz” és a Kazinczy nyelv-teremtő szelleméhez, s ráadásul még arról is gondoskodva lesz, hogy az ifjúság szívében is örök emlékeztető jelek őrizzék meg a *Kazinczy* nevét és figyelmeztessék nagy alkotásaira. Üdvözljük az Akadémiát!

— **Apró hírek.** *Simor* hercegprímás 30000 frt. értékű fehér márványszobrot készíttetett Pázmán Péternek, Olaszországban (!). — A sárospataki főiskola tápintézetének új alapszabályai elhagyták a sajtót. — A tiszáninneri egyházkerület folyó hó 21-én rendkívüli gyűlést fog tartani, a zsinati törvények kihirdetése s konventi tagok választása végett Sárospatakon. — Ackenben, *Leding* szuperintendenst leánya kegyetlenül meggyilkolta. Ollóval hasította fel hasát. — *Hörk József* „Liturgikája” e napokban már elhagyja a sajtót, tisztelettel kéri azért a megrendelési felhívásoknak folyó hó 15-ig leendő elküldését.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Dr. Samassa beszédének olvasásakor.” Radácsi Gy. „A régi nagy-kőrösi ref. gimnázium.” (Második közl.). H. Kiss K. „Búza J. Növénytana.” (Könyvbírálat, vége). Dr. Czákó K. „A felső-szabolcsi reformált egyházmegyei papi egylet értekezlete.” Vas Mihály. „Vegyes közlemények.”

Dr. Samassa beszédének olvasásakor.

Mióta az alapok és alapítványok ügye napi kérdéssé lett: a róm. kath. egyház előkelőségei — érsekek, püspökök, apátok — nagy éberséggel és szokatlan hűséggel kezdenek őrt állani a Sionon. Itt is, ott is fel-felhangzik a vezényszó „irányadóul és tanácsképen.” Az egyik burkolva beszél s tanult finomsággal capacitál; a másik nyíltan, merészen szól, fenhéjázva követel és fenyeget; okmányokra, ősi jogra apellál; vagy ahol ez nem segít, beleöltözik a sophismák sokszínű köpenyegébe . . . kinék, mint engedi istene. Óh azok a milliók. . . ! „Ezen a kösziklán épitem fel az én anyaszentegyházamat. . . !”

Haynald, Schlauch, a szerzetesrendek már mérlegbe veték kardjaikat s szavukat bizonyára meghallotta a kormány és a korona. Hallottuk mi is és eszünkbe jutottak a letűnt idők bús emlékei: a zivataros századok, mikor a krisztusi szeretet nevében olyan kétségbeejtő volt az isteni béke e földön. . . Fraknoi is nyilatkozott s mint a tudományos akadémia titkárához illik, bemerült tanácsért a multak könyvébe s mire előhordta a drága tanúságokat, az okmányok porától-e vagy a tömjén füstjétől, nem ismertük fel benne az akadémikust. . . Csudálatos a milliók hatalma. . . ! Sőt tanácsba gyűltek immár a róm. kath. egyház világi fiai is: az országgyűlési képviselők, hogy keressék és megtalálják a legegyszerűsebb utat, amely a milliókhoz s általuk az üdvösséghez vezet. . . Még nem tudjuk, ha megtalálták-e . . . ? Hogy zörgetni fognak a megnyitvatásért, azt a jelek hatalmasan bizonyítják.

De mindezek felüláll és messzebb hangzik a Dr. Samassa érsek főpásztori parainesise. Fényes nagy beszéd; csupa külső ragyogás, csupa szónoki mesterkéeltség; csak mélyébe pillantva veszed észre, hogy ez is a milliókért rajongó szeretet forrásából buzog. Mennyi önistenítés és

milyen keserű ítélet a mások igazai és az egész modern világ ellen. . . ! Már megszokhattuk volna ezt a sokszor fel-felsíró hangot; de nem tudjuk megszokni . . . szívünkbe nyilallik tőle és kedvünk támad sajnálkozni a századok felett, amelyeknek a tanúsága nem ér fel az érseki és püspöki paloták kerítéseig.

Elmélkedjünk kissé a fenhéjázás és igazságtalanság egri apokalypsise felett. . .

Latin nyelven tartatott. . . Ha Krizsán, a treneséni esperes, ágostai vallású léte, Ágosta nyelven talált volna szót emelni Szvatopluk nyelve helyett, az ágostaiak egyetemes gyűlésén . . . bizony akkor is lehurrogatták volna lelkészársai és hitsorsosai; . . . Samassát, a római katolikus főpapot ellenben szent áhitattal és hívő odaadással hallgatták az ő alárendelt testvérei, midőn ellenünk és az egész modern világ ellen, a régi Róma kiholt nyelvén, olyan bámulatos dolgokat beszélt. . . De hát különbség van Róma és Ágosta között s minek egyenlő mértékről ábrándozni ezen a tökéletlen földi világon? ! Ne méltóztassék azért megharagudni érte oda át, ha olykor egyesek, vagy a sajtó, vagy a kormány is bátorkodik észrevenni, hogy az egyedül üdvözítő egyház súlypontja túl esik a dajkálkodó haza határain. . . !

Ő Eminenciája — mint illet — a bibliával kezdte. . . Óh az a biblia türelmes egy könyv; nyúzhatsz, zaklathatsz kiki a maga szája íze szerint. . . A Péter vallomásaiban és a Krisztus ismeretes válaszában nem volt nehéz bebizonyítani, hogy a róm. kath. egyház — és csak is az! — isteni eredetű, „minden hatalom néki adatott mennyen és földön.” Szegény Péter, szegény együgyű apostolok! Ha ma oda állhatna egyik-másik közülök az egri érseki palota elé és betekinthetne annak csillogásaiba s a bazilikának isten dicsőségét tükröző fénytengerébe és ha láthatná ott az Úrnak felkent szolgáit: miként igyekeznek megtagadni önmago-

kat és megöldökölni önmagokban az érzéki embert: talán szégyenkezve s az önvád terhe alatt roskadozva futnának el onnan, amiért olyan gyarlók, voltak, hogy nem értették meg a Krisztust és nem bírták élvezni a nekik adatott hatalom fényét és dicsőségét! Szegény együgyű apostolok. .! nekik még az ezeréves uralom álmodott édességéből és boldogságából sem jutott semmi. No de kárpótolták magokat azok, akik utódaikül szerepelnek. .!

Majd ügyes exegesissel s még ügyesebb logikával sikerül bebizonyítania, ama krisztusi ígélet alapján, hogy a keresztyénség három nagy tévedéstől szabadította meg a pogány világot azáltal, hogy az imént pusztán emberi jogon alapuló tekintély helyére isteni tekintélyt emelt a Jézus Krisztusban s hogy felszabadította a zsarnokilag elnyomott lelkiismeretét és megszüntette a hatalmi önzést. . . Csábos szavak, nagy vívmányok kétségtelenül. .! És azok a világ-gyógyító szerek ma mind a róm. kath. egyház kincses házát díszesítik; mert hát természetes, hogy keresztyénség és róm. kath. egyház azonosok. Így tudja ezt minden igazhívő, annyival inkább az, aki ama drága szereknek egyik főbizományosa.

Tehát isteni tekintély, lelkiismereti szabadság és önzetlen hatalom . . . ezek az üdvezítő egyház főfő ismertető jegyei! Óh mi is láttuk e világra szóló tekintély hódításait. .! Láttuk amint öldöklő angyal képében szerte járt a tartományokon és birodalmakon és pallosát megforgatta a gondolkozni merészlő szerencsétlenek szívében s elnéptelenített városok romjain, máglyák egetverő lángjaiban mutogatta isteni erejét és ülte diadalát; . . mi is láttuk annak dicsőségét és elfogja lelkünket a borzalom, ha rágondolunk, hogy a róm. kath. egyház ma is sóvárog ama tekintély után. .! Láttuk Gallilei üldöztetését, a Gutenbergek háborgatását; halottuk énekelni Huss Jánost a tűzben és papjainkat a nápolyi gályán és amaz isteni tekintély nagyságától nem bírjuk felfedezni a lelkiismeretnek azt a szabadságát, amelyet Krisztus és az ő apostolai körvonaloztak. . . Láttunk föld- és korona-vesztett fejedelmeket; láttuk Henriket Canossában; láttuk a Krisztus helytartóit civódní a Krisztus palástja felett és egymást gyalázní és átkozní a koncért; láttunk harcba rohanó Gyulákat, perosztó Incéket és — isten bocsássa meg nekünk! — bámulunk az egyház önzetlensége felett és a mi eretnek eszünkkel nem vesszszük észre abban az istent.

Egy lépéssel odább, mint az isteni tekintély egyik birtokosa, bátor leckét tart ő Eminentíája a királyoknak a tekintély-gyakorlás törvényeiből, s eléjük állítván mintaképekül a mi első Istvánunkat és Lászlónkat, egyúttal emlékezteti őket a trónok ingatag természetére, a birodalmaknak oly gyakran ismétlődő rázkódásaira s oda

állítja velök, a múltó bizonytalan hatalmasságokkal szembe, a pápaság örök hatalmát, amely saját fensége által megvédelmezve, tizenöt századon át ingatlanul állott; de amely a XVI-ik századbeli hitújítók által „keserű hévvel“ megtámadtatott.

Tehát a királyok mintaképei: István és László, akik szentek lettek az egyház kegyelméből; jöllehet László nem tudott meghódolni a VII-ik Gergely caelibatusi követelése előtt s nem volt rávehető, hogy oda lovagoljon a keresztes hadak élére és elveszzen céltalan harcban, idegen földön. . . Ugy látszik, hogy ezt a hibáját elnézte neki a róm. katolikus egyház, amely úgy tiszteli a lelkiismereti szabadságot, hogy hitújító elődeinkben nem tud egyebet látni, mint lázadókat a pápa tekintélye, tehát az isteni tekintély ellen. .! És így a reformáció nem is volna hát egyéb, mint a pogányság újra ébredése s a pogányvilág tévedéseinek ismétlődése. ?! Sőt tovább is megy ő Eminenciája . . . egy sorba állít minket a XVIII. század istentagadó bölcsészeivel és nekünk róvja fel bűnül a modern társadalom minden egyház- és vallásellenes nyilatkozatát és államfelforgató törekvéseit. . . És teszi ezt a keresztyén szeretet nevében, „az egyháznak Krisztus által megállapított változhatlan alkotmánya“ érdekében; no meg — mondjuk ki a mi elátkozott nyíltságunkkal — a kérdésben forgó milliók miatt, a melyek ama változhatlan alkotmány összetartó eszközei és a papi és pápai tekintély alapkövei. . . Óh azok a bűbajos milliók megérdemlik, hogy egy kicsit lepiszkoljuk értök embertársainkat és meggázoljuk a történelem igazságait és így lehetetlenné tegyük az osztozkodást. .!

Nem tagadjuk — hiszen feljegyezte a történelem — hogy a reformáció támadás volt a pápaság ellen; de nem az isteni tekintély ellen. .! Wikliff Avignonban, Luther Rómában utálta meg a pápaságot, s akkor még mindketten hívő katolikusok voltak s nem is akartak egyebet később sem, mint épen az isteninek visszahelyezését az egyházba, amely nélkül az oly igen szűkölködött. . . De hát ezt nem hiszi el nekünk sem Haynald, sem Schlauch, sem Samassa; még talán a tudományos akadémia titkára sem!

Az is igaz, hogy a bölcsészet újabb nyilatkozatai is mind összeköttetésbe hozhatók a reformációval, mint a lelkiismereti és gondolat szabadság előharcosával; de épen úgy a pápasággal is, amely az emberi lélekre gyakorolt zsarnoki nekézkedése által szülőjévé lett a reformációnak s a bölcsészet csapongásainak is. . . Ha a Szent Ferenc tilalma ma is érvényben volna: aligha beszél az érsek úr olyan ékes nyelven, sőt aligha tud közölünk ma valaki csak olvasni is. . . és nem volna helye annak a dicsekedésnek, ami az iskolákra költött ezereket olyan boldogan hánytorgatja.

Engedje meg azért az érsek úr, hogy mégis csak többre tartjuk azt a reformációt, vak indulatú bűnös támadásnál és az irigyelt pápai dicsőség ellen irányult vagdalkozásnál. . . Anglia meg Hollandia, meg Poroszország még ma is áll és lakóik alatt nem süllyed el a föld, mint hajdan Koráh, Dátán és Abirám alatt; pedig nem gyűjtögetik a Péter-filléreket és nem járnak bünbocsátó kegyelemért a Vatikánba.

Hogy ő Eminenciája el van ragadtatva az egyház alkotmánya által és azt változhatatlannak vitatja, azon nem csudálkozunk; hiszen ő látja hasznát! Dehogy azt „tökéletesnek s ugyanolyannak is vallja, aminő volt az 18 század előtt, amikor alkotója — a Jézus — kezéből kikerült“: engedje meg, hogy ezen kissé szörnyűködhessünk! Méltóztatik összetéveszteni a századokat. . .! Mi úgy tudjuk, hogy Ál-Izidor nem Péter apostol és hogy a tridentinai szinodum nem egy ugyanaz az apostoli conventus. De lehet, sőt úgy is van, hogy mi nem vagyunk csalatkozhatlanok és talán nem jól tudjuk a történelmet. . .

Különben mi értjük ő Eminenciájának azt a lángoló lelkesedését, a változhatatlanságnak és ugyanazonosságnak azt az erős hangsúlyozását; mert hiszen maga mondja — és pedig nem minden aggodalom nélkül — hogy „számosan vannak és pedig az egyház jámbor, hű fiai közül, kik ugyanazon cél felé törve, más felekezetek szervezetének és szokásainak behozatalát sürgetik.“ Ez ellen a trójai ló ellen; az idegen, talán bomlasztó, talán reformáló elemek becsempészése ellen kellett annyira kardoskodni „az alkotmány megmásíthatatlansága“ mellett. Nemde azt méltóztatik tartani, amit Lainez, a híres jezsuita generalis: „a juhok állatok, melyeknek nincsen értelmük s következőleg az egyház kormányzásában sincs részök; a legelvetemedettebb pap is magasabb méltósággal bír, mint a legkegyesebb világi“ . . .?!

Hogy a modern társadalomban itt-ott körjelek mutatkoznak, azt mi is hirdetjük, s gyógyításukról, a nekünk adatott erő mértéke szerint mi is gondoskodunk; de azt, hogy azok ellen a felfeltűnedező körjelek ellen az egyedül biztos gyógyszer a róm. kath. egyháznak az államhatalommal való szoros szövetkezése volna — azt megint csak nem bírjuk elhinni, s nem ingadozunk bevallani azt sem, hogy félünk is attól a szövetkezéstől; mert vérnyomok jelzik annak útját és bitó és keresztvet árnyékot arra a szövetkezésre a múltban. — Krisztusnak csak apostolokra volt szüksége és nem szuronysegezve hódító katonaságra; az a fegyver és az a háború, amelyet Jézus hozott és ő indított, bár megzavarta a békeséget; de nem erőszakoskodott; se vért, se pénzt nem követelt és mégis . . . mégis csak újjá tudta teremteni a megvénült világot.

Aztán abból a szövetkezésből talán kárja is

volna a modern államnak; mert — legalább mi úgy látjuk az érseki nyilatkozatból — hogy az egyház „isten hatalmától fogva“ a diktáló szerepét fogná játszani, az állam pedig maradna a fiúi engedelmesség. . . „Az egyház a fejedelmeknek, a népeknek s az egyeseknek a vallás isteni szentségével mind jogait megvédi, mind kötelességeit megszabja“ — így szól a főpap és bár állítja, hogy „távol van tőle még látszata is a törvénysértésnek“ s az állam jogaiba való avatkozásnak: nekünk mégis csak eszünkbe jut a „timeo Danaos!“ Mi láttuk ama szövetkező hatalmak viselt dolgait; a Rudolf, I. Lipót, Pázmán, Kolonics és annyi más név emlékét még nem tudtuk elfeledni. . . Jaj akkor, mikor olyan igen sűt annak a „kettős tekintélynek, méltóságnak és dicsőségnek fénye“ . . .!

Van azonban a mutatkozó nyavalyák ellen más óvszer is . . . „katholikus társulatok alakítása és katolikus sajtóval való hódítás“ — mondja a körültekintő főpap. Ennek az óvszernek a mérgét is ismerjük már. Mária Terézia korát élte ez a nemzet s az üdvezítő egyház fiai közel voltak már a teljes diadalhoz; az eretnokség nyögött, mint a beteg galamb. A királynő nem hallhatta meg az elnyomottak szavát. Anyai szívét elbástyázták a Jézus-rend tagjai a Jézus nevében; ők találták ki azt is, hogy az egyház diadalát kipróbált hitű és istenes célú társulatok biztosíthatják legbiztosabban. . . És csakúgy termettek a társulatok: „Societas stellata, mariana, sancti Stephani, sancti Josephi,“ mind hozzáálltak a szent munkához a szentek nevében. Árva protestáns gyermekeket fogdostak össze, hogy Jézushoz vezessék, épen mint hajdan az apostolok. . .! Gazdagon megjutalmazták az összerakott ezerekből azokat, kik engedték magokat kiváltani az eretnokség bűnéből . . . óh mi emlékszünk a katolikus társulatok tényeire . . . de azt is tudjuk, hogy a szellemet kioltani azért azoknak sem sikerülhetett . . .! Nem kicsinyeljük a kath. főpapság, közelebbről pedig az egri érsek szavának és törekvéseinek súlyát; elismerjük, hogy az a majdan sikra szálló katolikus sajtó is nagy hatalmassággá emelkedik, mert háta megett a milliók állanak; de e mellett is bízunk a XIX-ik század szellemében; bízunk az emberiség történetét vezérlő istenségben és szegénységünkben sem esünk kétségbe a róm. kath. egyház gazdagsága miatt; sőt megengedünk neki, aki hogy könnyebben hozzáférhessen a milliókhoz, oda állít minket a bűnösök sorába s nem lát rajtunk semmi becsülni valót.

Pedig — vezérlő nagyjai az üdvezítő egyháznak! — mégsem vagyunk talán mi olyan szennyesek, olyan elítélni valók. . . Talán mi is csak lendítettünk valamit az emberiség ügyén, annak javára; mégsem érdemeljük talán, hogy ellenünk

egyház és állam, társulatok és sajtó — mint valami ragályos nyavalya ellen — fegyverkezzenek és óvszerekről gondoskodjanak. . ! Egy kicsit a világosodásnak, egy kicsit ennek a szegény hazának mi is használtunk már . . . az a kormány, amelylyel ti szövetkezni akartok ellenünk, megesküdtött jogaink tiszteletére; ne ítéljétek el bennünk a korona bölcsességét is . . . nem érdemes arra az a néhány millió!!

Radócsi György.

T Á R C A.

A régi nagy-körösi ref. gimnázium.

(Második közlemény).

b) A tanító-személyzet fizetése a múlt században.

a) *Salarium rectoris scholae Körösiensis ab anno 1784.* 1) Kézpénz 100 ft. 2) Szőlő (azaz egy darab föld a szőlőskertben). 3) 30 véka búza. 4) 1 mázsa só. 5) 25 font faggyu. 6) 50 fő káposzta. 7) 2 sajt. 8) 2 gomolya. 9) 4 itce vaj. 10) 2 itce méz. 11) Sertés helyett 12 ft. 12) 10 öl fa. 13) Fűtő (Talán szalma vagy nád). 14) Lusus véka: 2. És lakás.

β) *Salarium praeceptorum Syntaxistarum et grammatarum.* 1) Kézpénz 50 forint. 2) 12 akó bor. 3) 24 véka búza. 4) 25 font faggyu. 5) 2 sajt 6) 2 itce vaj. 7) 3 öl fa. 8) 1 mázsa só. 9) 1 mázsa hús. 10) 50 fő káposzta. 11) 2 gomolya. 12) 1 itce méz. 13) 100 kéve nád. 14) A német nyelv tanításáért 15 ft. (Liber matricularis ven. distr. Kecskemetiensis p. 119 et 120).

c) Törvények; fegyelmezés.

A nagy-körösi ref. gimnázium — most már — legrégibb törvényeit „*Leges scholae Körösinae . . . 1701.*“ című legrégibb anyakönyv foglalja magában. E törvények körülbelül nem 1701-ben keletkeztek, hanem vagy a XVI. vagy a XVII. századból valók. Ezek tanúsága szerint a philosophia és theologia, a héber és görög nyelv a nagy-körösi iskolában rendes tantárgyak voltak (II. IV. t. c.); a deákoknak szónokolniok s vitázniok kelle (III. XII. XIII. t. c.). Ezen iskolai törvények azt is bizonyítják, hogy ama kor ref. főiskolának tudományos és növelési iránya Nagy-Körösön is otthonos volt.

Ami a fegyelmezést illeti: ezen törvények a törvényszegőt pénzbírságra büntetik vagy elutasítják. Például az útcán kóborlók 3 dénár, 15 tanítványtól megfosztásra; a templomba vagy épen nem járók, vagy oda nem párosával menők 3—4 dénár; akik a temetéseknel nem énekelnek, nevetkéreznek, illetlenkednek, a sz. igére nem hallgatnak, megintetnek, 25 dénár bírsággal megróvatnak, 10-zel alább tétetnek s kitiltatnak. Épen ez a büntetésök azoknak is, kik ünnepnapokon a mezőre, kertekbe vagy az erdőre mennek. Akik az iskolában, a nagy auditoriumban tartott könyörgésre nem mennek, 3 dénárt fizetnek. Szabályozzák e törvények a haj- és ruhaviseletet is, nevezetesen a fodrozott és hosszas hajviselést, törökös borotválkozást, a nagy karimájú kalapot, magas nyakravalót, u. n. *miszri gallért*, a

tatár-keztűt, katona-köpenyeget viselni egyenesen eltilták. Tóga nélkül sem a tanterembe, sem a templomba s az igazgatóhoz menni nem volt szabad; sőt az iskolaépületből kilépni sem. Evés előtt és evés után a tanulónak imádkoznia kelle. Részegeskedés, krákogás, névnapok tartása tiltva volt; bort ugyan lehetett venni, de csak a város korcsmáján s kézpénzért. Fegyveresen kimenni, összejövetelt tartani vagy összeesküdni, boszútállani nem volt szabad. Étkelés végett (ebédre vagy vacsorára) korán kelle elmenni. A késő és lámpás nélkül járó diák a városi öröknek adatott át. Az iskola kerítésén átugrás, kártya, kocka, zene, tánc szükségtelen s hamis esküvés és káromkodás szigorúan tiltva volt.

Igy büntették meg pl. 1705-ben S. Tabajdi Jánost, ki ezt mondá: „veszett atta“ az iskolából kitiltással és később Szentiványit egy gyermek megveréseért egy heti szolgáltatételre s nyilvános megkövetésre; Szabadszállási Istvánt az iskola kerítésén való átmászásért 20-al lejjebbételre; Szőnyi Istvánt és Mányi Mihályt kertpusztításért 25 dénár; Kocsi Istvánt, ki 1723-ban népdalt (profán) dalolt egy éjjel, amelyen táncoltak, aztán kalapját kieserélve ivott a városban, 4-el tették lejjebb s egy heti szolgáltatatra s nyilvános imádkozásra büntették. 1724. Baki Gergelyt ezen mondásáért: „eb a lelke“ 5-tel tették lejjebb. Petri János, ki 1725. Szoboszlai Jánost így szidta: „eb a lelke hitvány emberei“ kizárták az iskolából, s csakis nagy esedezés után maradhathott meg. Dömsödi Pétert, ki tanítványait ekként szidta össze: „Láncos teremtetted; láncos menkö üsse meg a lelkedet; kurvanyád ebadta“ megvesszőzték s aztán kitilták. Szoboszlai Józsefet, ki az igazgató tilalma ellenére haját leborotváltatta s leckét mulasztott, 25 dénár bírsággal meg s illetlen dallásáért nyilvános imádkozásra büntették. Szintén nyilvános imádkozásra büntették s 5-tel lejjebb tették Kunhegyesi Györgyöt, ki saját anyját kutyanak nevezte.

d) A növendékek pályafolytatása, segélyeztetése, rektóriákra menetel.

A körösi iskola növendékei, miután itteni pályájukat bevégezték, leginkább azon hazai főiskolába mentek, ahonnan „mestör“-ük hozott. Így Debrecenbe és Patakra, de mentek Kolozsvárra, Szatmárra, sőt külföldre is. 1689.; 1695—1698. minden körösi növendék Debrecenbe ment. 1698-ban Ujfalusy Pál Kolozsvárra ment; 1704-ben Debreczeni Miklós Londonba, Deák Péter — később püspök — S.-Patakra; 1716-ban Kis István Szatmárra ment tanulni. Ugy látszik azonban, hogy a legtöbb körösi növendék mégis Debrecenbe ment. sőt az iskolai törvények némely része is onnan importáltatott, mint ezt a 2-ik törvény I. cikke után tett eme jegyzet: „ex lege debreciniensi“ is igazolja.

A pályafolytatás végett távozó deákokat Nagy-Körös városa — az egyház és iskola eme kiváló pátrónusa is — segélyezte. Így 1661. Ungvári Gergely predikátor fiának, midőn Debrecenbe mennek, 2 tallért ad a város. 1679-ben (midőn a városi tanács 30 dénárért pipákat is hozott), a felső akadémiákra menő Debreczeni Istvánnak és Kecske-méti Jánosnak 9 frtot ad garasul. 1680-ban Váji Mihály, az időszerinti rektor-prof. kér a várostól segítséget.

Mig a diákság Kőrösön tanult, az apróbb — elemi és középiskolai — növendékeket is tanította részint privatim, részint nyilvánosan, mint ez az alábbiakból is kitetszik. A kőrösi növendékek legnagyobb része helybeli volt; de más vidék szülöttei is tanultak itt.

A felsőbb iskolákba távozáson kívül szokásban volt a rektóriákra menetel is. A legelső rektóriára menés 1695-ből van följegyezve, midőn H. Szőnyi György Turra, Várkonyi Mihály Némedire megy rektornak. 1697-től 1722-ig a következő rektóriái voltak a n.-kőrösi iskolának, u. m.: Jász-Kisér, Veresegyháza, Ráckeve, Szentés, Fülöpszállás, Kis-Kun-Szent-Miklós, Makó, Solt, Dömösöd, Szabadszállás, Turkeve, Nagy-Rév, N.-Harsány, Gyón, Veresmart, Ócsa, Tószeg és Monor. A rektóriára menetel 1722. után sem szünetelt, csak hogy a rektória neve följegyezve nincs.

A szupplikálás szintén szokásban volt. Az 1725-iki „Leges scholae Kőrösiensis“ című könyv szerint a dunamelléki ref. egyházkerület 1796. ápr. 7—8. Pécelen tartott gyűlésében nyert engedély folytán, rendesen 8 pár szupplikánszt küldött ki az isk. igazgatóság a dunamelléki 8 egyházmegyébe. 142 frt. 22 kr. volt az, amit az 1796-iki szupplikálás jövedelmezett. A számoltató rektor pro memoria följegyzé, „hogy jövendőben a sparták kiosztásában választást lehessen tenni; magok részére mit vettek be a szupplikánsok, amint magok vallották és ami meg is hagyódott nálok. T. i. az 1-ső pár 5 frt. 54 krt., a 2-ik 4 frt. 15 krt., a 3-ik 6 frt. 12 krt., a 4-ik 4 frt. 10 krt., az 5-ik 6 frt., a 6-ik 8 frt., a 7-ik 4 frt., a 8-ik 5 frt. 25 krt.“

H. Kiss Kálmán.

KÖNYVBIRÁLAT.

„Növénytan. A közléptanodák V-ik osztálya részére, készítette Búza János, sárospataki tanár. Kiadja a „sárospataki irodalmi kör“ a főiskola költségén. A szöveg közé nyomott 170 ábrával. Sárospatak. 1882.“ (Vége).

54. l. A makkocska termés még nincs megmagyarázva azzal, hogy „rendesen négyesével áll a csésze alapján“ (fenekén). — Asszmag helyett jobb a „szem,“ mint ez a 119. lapon már így is van. — Kétfelé hasadó „magvaeska.“ A termés nem mag; bizonyára makkocska akart lenni. — 55. l. Kabak. A 158. lapon tökgyümölcsnek van nevezve. — 56. l. „A csiralevelek közt találjuk a tökéletlen növénykét.“ Jó lenne itt mindjárt megmondani, hogy ezt csirának hívják; pár sorral alább úgyis minden kommentár nélkül fordul elő a csira szó. — 59. l. Hogy a csontárgyümölcsnek magva csakis a magrejtő elrothadása után lesz szabaddá, nem egészen áll; mert az endocarpium is a magrejtőhöz tartozik, ez pedig szétválk magától, elrothadás nélkül is. — 61. l. „A növény magból fejlődött részei.“ Hiszen valamennyi a magból fejlődik. — 62. l. A 16. ábrát reá utalás helyett mindjárt ide kellett volna tenni. Ki fogja azt újra fölkeresni? — 64. l. A szár (legalább a fiatal) a gyökértől a bél jelenléte által is különbözik. — 65. l. „A hagyma hagymája.“ Jó, de kissé furesán hangzik, s az ilyen a figyelmet tanuláskor kelletténél tovább vonja magára. — 67. l. Kőkény-

szilva. Egyszerűen csak kőkény; mert van némely vidéken igazi szilva is ilyen nevű (L. 161. l. is). — 69. l. Vörös, fehér stb. „növények.“ levelek helyett. — A 89. ábrán a felhám ugyancsak egyenes egy vonal. — „Finomabb vagy durvább szőrök, u. n. füláncok.“ Nem mind fülánc az. —

70. l. A jérikói lone levele. Rajz kellene ide, mint szintén a következő példához (levélállás) is. — 73. l. A mélyebb bevágások „után.“ (?) — 74. l. Összetett levél, Itt is fölösleges a latin fordítás. — 75. l. A zárójelbe tett bükköny rossz helyen áll, mert közös levélnyele nem hegyben, hanem kocsban végződik. — 81. l. Nem Linne, hanem Linné. (A 82. és 143. lapon is.) — 84. l. De Candolle. rendszerében a Levelesek csoportja a szokottól kissé elütő izléssel van megmagyarázva. — Amphybria. Acramphybria. Dialipetalae. Mind hibásan vannak írva. — 85. l. Ophiaglossae. Licopodiaceae. Szintén hibásak. — 87. l. Waucheria. Vaucher nem is irta w-vel a nevét. — 88. l. Spirogira. Bulboc-halta. Artheridiumok. Hibásak. — Úzásra rendelt (inkább úzásra szolgáló) hólyagok. — 90. l. Nemcsak a gombák légzése hasonló az állatokéhoz. — 94. l. Penicilium. — 99. l. Odium. Claviceps purpurea. Sclerocium kétszer is egymásután. — 101. l. Rocella. Hibásak. — 102. l. Egy pár jó rajz ide is nagyon elkelne. — 107. l. A Pteris aquilináról van elmondva az, mit az előtte levő Aspidium Filix maesról kellett volna mondani, hogy t. i. tökéjét a pántlika-giliszta ellen használják. (A galandféreg szó is elég magyaros és mégis jobb hangzású). — 109. l. Rhizicarpeák. Rizit nem ismerek, hanem Rézit, vagy Ricit. — 112. l. Hogy a Toboztermők levelei nem hullnak le minden évben, ebből még nem következik, hogy örökzöldek, mert pl. minden 3-ik évben lehullathatnák egyszerre összes leveleiket. — 113. l. A fenyők közt nem ártana fölemlíteni a Pinus nigricanst (austriaca) is, mint a mely síkon, sőt futóhomokban is jól tenyész. — Ha valahol, úgy a jegenye- és lúcfenyő latin nevei után célszerű lett volna az autor nevét kitenni, minthogy itt a synonymák tudvalevőleg értelemzavarók. — Vizépitésnél, ételkészítésnél, pálinkakészítésnél használják. Inkább készítéshez. (V. ö. még a 131. lapon is: bőrkészítésnél és festésnél). — „A Thujákat gyakran lehet látni egyes kertekben.“ Ha t. i. az ember gyakran jár ezekbe a kertekbe. — 115. l. Mocsáriak, tulajdonnév. — 116. l. Hydrocharides (deae). — 117. l. Gyíkényfélék. Odaváló szó, ahol ímelygést mondanak. — 119. l. A 153. ábrán hiányzik a száлка, pedig utalás is történik reá. — 120. l. Egyik helyen kalászt, másik helyen füzért használ a szerző, de nem mondja meg, hogy a két kifejezés egyjelentésű. — „Néha a maggal a virágpelyva is összenő s ekkor a mag szálkás.“ Előbb már az arista volt szálkának mondva; a palea nem lehet szintén száлка. — 121. l. Fragmites. — Palkafélék. Előbb Sásféléket mondott (119. l.) — „Megkülönböztethetők a füvektől éphüvely(ü) leveleik által.“ De a füvekről nem mondta meg, hogy hasadt hüvelyűek. — Papirus. — 123. l. Allium Schoenoprassum, A. Porum. — Zásza vagy őszikikirics nem mindegy. — 126. l. Ananas(sa). — „A Banánok levelei koronát alkotnak.“ Nem eléggé érthető. — 128. l. A „fürgé“ számos faja . . . „ágyümölcs.“ Jó hogy nem ürge és ágyügyümölcs (= kartács). — 129. l.

Atrocarpeae és Atrocarpus. Arto . . . helyett. 130. l. Felfutó komló. Lefutó úgy sincs, tehát egyszerűen csak komló. — Épen úgy a Csértölgy maradhatna Cser vagy Cserfa. — 132. l. Babilon a pataki bibilában y-nal van írva. — 133. l. Nepentheak (-thes). — Ceratophillum. — 135. l. Phytolacca bogyoit a vörösbor festésére is használják; a budaiak mindjárt a szőlők közzé is ültetik, hogy hamarabb kéznél legyen. — Víz nemü nedv nemcsak az Ebtej-félékben van, hanem mindenféle más növényben is, azért nem characteristicum. — 137. l. Cinnamomum Ceylonicum (zeylanicum). — Mese-reum. — 138. l. Lysimachi(a). — Stiraceae. — 140. l. Dulcamare. Ad normam: Miramare? — 141. l. Fraxinus ornus (Ornus). De nem a nálunk termő adja a mannát. — Az V. Rend általános jellemzésében és az 1. Családjában a porzók számára nézve ellenmondás van. — 142. l. Börvén meténg. Még Diószeginek sem hiszem el, hogy ezt a debreceni ember így nevezi. — 143. l. Lavendula verax. Jó lesz rímnek a Phormium tenax-ra. — Origonum. — Majoránna mellől a murvapikk elmaradhatna. — 144. l. Symphitum. — Lythospermum és Miosotis, kölcsönösen kijavíthatják egymás hibáit. — 145. l. Papucs virág (Calceolaria). Előbb már a Cypripedium volt Papucs virágnak nevezve. — A csormoja, valamint a himboly (136. l.) írásbeli hibáját csakis református ember ejtheti, ki a j-ét és ly-et egyformán mondja ki. — Az Orobanchékról röviden meg lehetne említeni, hogy élőködők, legalább az O. ramosáról, hogy a kendert stb. satnyítja. — Bicornes(s) kétszer is egymásután. — 146. l. Rhododendron maxicum. Fogadni mernék, hogy a Rhododendront legalább tízszerannyi magyar ember ismeri, mint a ragyaburát.

147. l. Vitis ideae. Keine Idee! — 148. l. Loncfélék helyett jobb lenne talán: Bodzafélék. — Ebulis. — 149. l. Caffein. A Csoportos virágnak termése „egymagú szem.” Alább (150. l.) kaszatnak van mondva, s ez helyesebb is, mert már előbb a füvek termése kapta amazt a nevet. — 150. l. Scolimus. — Tárkony üröm helyett csak tárkony. — 151. l. Cineraria és Xeranthemum nem ugyanegy. — Búzavirág csükkülő helyett is csak búzavirágot használnék. — Dialipetalae. — 152. l. Coccinelifera. Nelli biz az. — 154. l. De Candole. Ennek a névnek pechje van; minél hátrább fordul elő újra, annál több betűje vesz el; csak úgy hagyogtatja el maga után. (L. a 180. lapot is.) Jó, hogy nem hosszabb a munka, különben a végén már nem maradna a szegény tudós nevéből semmi. — Édes kömény, főnnebb fénik volt. — „A Cicuta gyökerét már többször használták tévedésből az emberek.” Mire? — Oenanthe, Choerophyllum, hibásak. — 155. l. moschatallina. — 158. Staphilea. — Cytrullus, kétszer is egymásután. — 159. l. Málna-szeder helyett csak málna. — Rubus ideus. — A „kék zománcu” szó a hamvas szeder után való. — 160. l. Spirea. — A csábair szó a szerzőt is elcsábította. — 161. l. Oxiantha. — Cseresznye-meggy, ellenmondás; vagy cseresznye vagy meggy. — Cerasofora. Minek ez a szokatlan szó, még ha helyesen volna is írva? Ott van a Cerasus vagy a Prunus, az egész világ megelégszik velök. — 162. l. Az itt idézett 39., 42. és 43. ábrákat újra kellett volna nyomtatni. — Több magvú hüvelytermés helyett egy- vagy több magvú

kellene; pl. a Trifolium, Anthyllis, Melilotus, Onebrychis, egymagvúak. — 163. l. Trifolium incarnata. — 164. l. Catacha (Catechu). — Az itt következő kikezdést jobban el kellene különíteni az előbbiektől. — A Punica Granatum gyökerének kérge híres szer galandféreg ellen. — A második Rhus után ki van maradva a faji név. — 165. l. Schle-ranthaceák. — Gypsophilla, alább pláne Gypsophylla. — A szegfűfélék tokja „4 foggal nyílik fel.” Nem áll. — Calcedonia, chalcedonica helyett. — 168. l. Becőke helyett jobb a táska. — Orrtekerő torma helyett csak tormát mondanék. — 172. l. A 170. ábrán a bokréta inkább a Convolvulusé mint a mályvái. — Althea. Ennek virága és a mályvának gyökere nem officinalis. — A Hibiscusok közül a kertiek is említést érdemelnek. — Abutilon avicennae. No már Avicenna mégis csak ember volt. — 173. l. Teobroma. — A hársfa különös murvája említésre méltó. —

174. l. Hypericum perforatum. — A Gummi guttit inkább megfordítva: festéknek használják, de gyógyszerül is lehet. — A Sokterműjűek rendének a legtöbb családjá annyira egyformán van jellemezve, hogy e szerint nem volna indokolva a különválasztás. Különben is kissé erőltetett ez a szétválasztás. — 175. l. Delphinium ajacis. Ajax is ember volt, ha igaz. — Iszalag bérce helyett csak iszalag. „Virágai fehér bogernyőt alkotnak,” megfordítva. — 176. l. Nymphaea cherminalis. Erős hiba N. thermalis helyett. —

Távol van tőlem, mintha ezen hibák felsorolása által a szerzőt legkevesebbé is oktatni akarnám. Aki ilyen jó könyvet tud írni, az nincs rászorulva, hogy dilettansoktól leckéket fogadjon el. De szükségesnek láttam rámutatni a hibákra azért, mert a szerző, úgy látszik, a különben nagy gonddal és bő szakismerettel megírt munkát nem nézte át újra figyelmesen sem a kéziratban, sem a levonatokban; már pedig az valóban kár lenne, ha egy várható újabb kiadásba ugyanezek a hibák szintén belé találnának csúszni. Igaz, hogy ezek elenyésznek a könyvnek sok jó tulajdonsága mellett, de azért mégis csak hibák, amelyeket pedig egy kis figyelmes utánanézésessel könnyen el lehet kerülni. A tetszősebb kiállítás és különösen a rajzok csinosítása és szaporítása, már, mint pénzkérdés, természetesen nehezebb dolog; de meg vagyok győződve, hogy a sárospataki főiskola egy kis költség-többlet miatt nem fogná engedni, hogy egy ilyen munka veszítsen a becséből.

Szívemből óhajtom, hogy az az újabb kiadás minél előbb napvilágot láthasson.

Dr. Czako Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-szabolcsi reformált egyházmegyei papi egyesület értekezlete.

A „felső-szabolcsi ref. egyházmegyei papi egyesület” folyó évi okt. 31-én közös tanácskozást tartott Nyíregyházán. 81 lelkész közül csak 14 volt jelen. Elnöke volt Vitéz Mihály, kemecsei lelkész; helyettes jegyző Balogh Ferenc, demecseri lelkész.

Először a pénzügyi ügyek foglalták el az értekezletet. A pénztárnok, Nagyváthy Ferenc, kéki lelkész, kérte a pénz-

tár megvizsgálását, mire időkimelés tekintetéből küldöttség neveztetett ki. A főbb tételek azonban köztudomásra hozat-
tak, s ezek a következők: Mult évi pénztári maradvány
268 frt. 75 kr.; folyó évi bevétel 118 frt. 25 kr.: az
előbbi tételnek kamata: 12 frt. 36 kr. Összesen 399 frt.
36 kr. Kiadás könyvekért 99 frt. 85 kr., kötésért 14 frt.
45 kr. Összes kiadás 114 frt. 30. kr. Ez levonva a 399
frt. 36 krból, marad 285 frt. 6 kr. Ha még ehhez hozzá
számítjuk a hátrányban kint levő 527 frt. 63 kr. tagsági
díjat, lesz a pénztár vagyoni állása 812 frt. 69 kr.

Alapított az egyesület 1874-ben. Hogy az értekezletek-
ben való részvétel megkönnyíttessék már kezdetben 3 cso-
portra osztott, s alakulása után pár év múlva létesített könyv-
tárát is 3 helyre osztotta el, úgy azonban, hogy egyik kör
könyvei a másikéval időnkint kicseréltetnek. Jelenleg mintegy
210 műből áll e könyvtár, mely művek nagyrészt olyanok,
amelyek egyesek által csak nagy erőmegfeszítéssel volnának
megszerezhetők.

Megindulván a tanácskozás, a tagsági díjak lejobb
szállítása vétetett tárgyalás alá. Eddig minden pap lelkési
fizetésének $\frac{1}{2}\%$ volt kötelezve befizetni papi egyleti tag-
sági díj címen. Ennek lejobb szállítása végett 3 indítvány
tétetett. 1) Elek Dániel őri lelkész indítványozta, hogy
állapíttassék meg egy minimum, melyet minden pap meg-
terhelhetés nélkül befizethet, s 50 krt javasol megállapítani
2) Görömbei Péter n.-kállói lelkész azt javasolja, hogy amint
különböző kulcs szerint fizettetik az annaticum, úgy külön-
böző kulcs szerint fizettessenek a tagsági díjak is. Azok,
akik 400 frt. után fizetnek annaticumot, fizessenek 50 krt;
akik 400 frttól 600-ig fizetnek annaticumot, fizessenek 80
krt; akik 600 frton felül levő összeg után fizetnek annati-
cumot, fizessenek 1 frtot. 3) Lukács Ödön, nyíregyházai
lelkész és esperes pedig azt javasolta, hogy maradjon meg
a régi kulcs, csak hogy kisebb % legyen fizetendő. A nt.
Görömbei Péter úr indítványa fogadtatott el.

Ezután nt. Lukács Ödön úr azon szóbeli kérelemmel
járult az értekezlet elé, hogy miután az alapszabályok értel-
mében a könyvtár egy részének állandóan Nyíregyházán
kell lenni, s a mostani paplakban nincs olyan hely, ahol
az jól elhelyezhető legyen, a templomépítés alkalmával a
templom helyiségben alakíttatott egy könyvtárnak igen
alkalmas, boltozott szoba. A beboltozást azonban költség-
kimelés tekintetéből elakarták hagyni. De azon kecségető
reménynek adván kifejezést, hogy a *papi egyesület* belátva
azt, hogy ez az egyház igen nagy teherrel küzd, s ily
módon egy teljesen biztos és célnak megfelelő könyvtári
helyiség megszerzésére nyújtatik alkalom, némi segedelem-
ben részesíteni fogja az egyházat. Ebből kifolyólag kéri az
egyesületet, hogy azért a jogért, hogy ott örök időkre biztosan
elhelyezhesse könyveit, valami csekély díjjal járuljon az
egyház terheinek fedezéséhez.

Némi szóváltás után 50 frt. szavaztatott meg, azzal
a kikötéssel, hogy az egyház adjon egy kötelező iratot az
egyesület részére, melynek alapján fentérintett joga fenntar-
tathassék.

A hátrányok behajtására nézve azon intézkedés történt,
hogy jegyzőkönyvileg hívassék fel esperes úr, hogy a visi-

tátoroknak adja utasításul, hogy ezt a legnagyobb szigorral
hajtassák be; azoknak pedig, akik megtagadnák, adják tud-
tokra, hogy hátrányaik a segédgondnok úrhoz tételnek át
behajtás végett. Kimondatott, hogy az özvegyektől a hát-
rányok ne követeltessenek.

Majd nt. Görömbei Péter úr tartott ilyen című fel-
olvasást: „*Vázlatok egyházmegyénk multjából.*“ E nagy
fáradtsággal összegyűjtött adatok a „Nagy-kállói ev. ref.
egyház története“ című művében már fel vannak használva,
de ezért a közönség figyelemmel hallgatta. Végül felhívást
intézett az egyházmegye lelkészeihez, hogy az egyházaik
történelmére vonatkozó adatokat írják össze s küldjék be
az egyházmegyei levéltárba; kéri ezt annál inkább, mert
eddig tett kutatásai s azon adatok alapján ohajtáná megírni
az egész egyházmegyének történetét.

Nagytiszteletű Görömbei Péter úrnak e nemes törek-
vése öröndetes tudomásul vétetett, határozatilag kimonda-
tott, hogy minden lelkész tartsa erkölcsi kötelességének az
egyházára vonatkozó történelmi adatokat összeírni s az egyház-
megye levéltárba elhelyezés végett beküldeni.

Megrendelés végett több könyv ajánlatba hozatott.
Ezek kiválasztása elnökre, pénztárnokra és esperes úrra
bízott.

Nagytiszteletű Lukács Ödön úr a debreceni zsinatról
tett jelentést, melyben inkább a nyilvánosság elé nem hozott
dolgozokról beszélt érdekes történeteket. Jelentését nagy éljen-
zéssel fogadták s azt a könyvtárba elhelyezni határozták.
Jelentéseért s a zsinaton tett magatartásáért az értekezlet
jegyzőkönyvileg köszönetet mondott.

Megbeszélés tárgyát képezte az, hogy a visitator urak,
ha a lelkész teendőiben szabálytalanságot vagy mulasztást
találnak észrevételeiket, figyelmeztetéseiket a jelenlevő egy-
háztagnak előtt teszik meg többnyire, ami a papi tekintély-
nek tagadhatlanul hátrányára szolgál. Esperes úr felhívást
határoztatik, hogy a visitator uraknak adja utasításul, hogy
vizsgálatuk folyamából eredő észrevételeiket figyelmeztetési-
ket soha ne tegyék meg egyháztagnak jelenlétében.

Felmerült az a körülmény is, hogy a kiskorú árvák-
nak az anyakönyvi kivonatokat a lelkésznek díj nélkül kell
kiszolgáltatni akkor is, midőn a hagyaték tetemes összeget
képez, s abból minden más hivatalnok, kinek ez ügyben
valamit tennie kell, részét dúsan kiveszi. Ennélfogva indít-
vány gyanánt az egyházmegyei gyűlés elé felterjesztetni
határoztatott, hogy a lelkész csak azon esetben legyen
kötelezve díj nélkül kiadni árvaügyben az okmányokat, ha
a hagyaték 300 frtot meg nem halad.

Egyéb tárgy nem lévén, az értekezlet $\frac{1}{2}$ 1 óraker
befejeztetett.

Vas Mihály.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Dessewffy Sándor, sárospataki római kath. espe-
res-plébánost, ő Felsége címzetes apátnak nevezte ki. Öröm-
mel jegyezzük fel, kivételesen, mi is e hírt, [mert az igaz
érdem előtt mindenkor szíves tisztelettel hajlunk meg, s
mert készséggel osztozunk a testvér római kath. egyházköz-
ségnek azon örömében, mely őt szeretett főpásztorának ilyen

kitüntetése alkalmából érte. A derék főpásztor, előbb mint tanár, hosszú időn át szolgálta a tanügyet, a közmíveltséget s most is elsőrangú munkása a köztársadalomnak; mindenki örömmel látja azért a kitüntetést, mely őt érte, s melyet ő nem keresett, s amely kitüntetés rá nézve, bizonyára az leendő, ami szokott az lenni kiválóbb férfiakra nézve: újabb, bővebb forrása a közjóra irányzott buzgóságának, tágasabb munkatér fáradhatlan szorgalmának. Fogadja a derék főpásztor mindnyájunk üdvözlését!...

— **Szerkesztői nyilatkozat.** Bokor József úr, lapunknak volt szerkesztő-társa, múlt hó 16. egy rövid levelet küldött hozzám, amelyben kijelentette, hogy lapunk szerkesztőségéből kilép. A társszerkesztőség nekem, mint szerkesztőnek, egészen egyéni dolgom lévén, azt hittem: semmi nagyobb hibát nem követek el, ha azt nem közlöm s a magam dolgairól nem beszélek. Nehogy azonban félreértésekre adjak alkalmat, ime jóváteszem mulasztásomat s utólagosan tudatom Bokor József úr visszalépését, nem mulaszthatván el, hogy legőszintébb köszönetemet ne fejezzem ki a fáradozásért, melylyel a szerkesztés gondjait megosztani szives volt.

Szerkesztő.

— **Nazarénus erkölcsök.** Gyarmatán, Temesmegyében, Jovda Ignác és Jovda Mihály, nazarénusok ellen, e napokban lakáskiűritési végrehajtást kellett foganatosítania Gyertyánfi Béla városi végrehajtónak. Midőn e célból a bíróval és egy Ebner nevezetű esküttel az említett két nazarénus lakásán megjelent, ezek előbb a bírót szűrták meg, majd Ebnernek torkát metszették el. Midőn a két gazembert Temesvárra vitték, hetykén és önelégülten hordozták meg tekintetőket a néző közönség felett, s szemébe nevettek a közönségnek, mely méltán utálattal gondolhatott arra az elvadult vallásfelekezetre, mely ily erkölcsű embereket nevel, s amely, amint tudjuk, nyilván hirdeti, hogy tagjaira nézve a világi törvények nem kötelezők.

— **Válasz Sz. G. úrnak.** E lapok 36-ik számának „Vegyes közlemények“ rovatában, Sz. G. a Kálmán Farkas által — ugyane lapok 33., 34. száma szerint — a Spátzai András és Jessenius György-féle első „Tót énekes-könyv“ ismertetéseül, „Énektörténelmi töredék a felvidékről“ című tárcacikkben tett közlésre, „helyreigazításul“ ezeket mondja: hogy nevezett „Tót énekes“ egy teljes ép példánya a sárospataki ref. főiskola könyvtárában is megvan és hogy annak leírását K. F. — miután maga nem látta — hibásan adja. — Miután e sorokat olvastam, ama magyar példabeszéd jutott eszembe: „Ángyomnak szólok, néném-asszony értsen róla!“ Vagyis: akitől az adatokat vetted, az vezetett félre.... Miután pedig az adatokat én szolgáltatottam Kálmán Farkasnak, hivatva érzem magamat, habár nem nagy kedvvel is, a Sz. G. úr helyreigazítására pár szerény észrevételt tenni. Egy évvel ezelőtt szükségem lett volna a Liskay-féle tót zsolttára. Hol kereshettem azt inkább, mint épen a főiskola könyvtárában? Onnan azonban azt a választ nyertem: hogy nincs.... Ha már a Liskay sincs — gondolám — akkor a Spátzai-féléről szó sem lehet. Midőn tehát fáradtságos utánjárással a Spátzai-félének nálam levő példánya kezembe

került, úgy tekintettem arra, mint „unicum“-ra, egészen a mai napig, annyivalinkább, mivel annak a főiskolai könyvtár részére való megszerzéséről említés volt téve, s a könyvtárból szó sem érkezett. Ez tehát — azt hiszem — nem volt hiba tőlem. Most azonban, midőn a főiskolai könyvtárban egy egészen ép példány jött szem elé: azon, mint újabb felfedezésen, csak örülni tudok. De nem is ez itt a fődolog, hanem az, hogy Sz. G. úr azt mondja, miszerint K. F. a könyvet — más után — hibásan ismerteti!.... Ehez már több szavam van, amennyiben ez annyit tesz, hogy én adtaimat légből kaptam!... Aki a K. F. és Sz. G. ismertetését figyelmesen egybeveti, látnia kell, hogy a kettő részben egyezik, részben eltér egymástól. Hogy a könyv két részből: „zsolttáros“ és „énekes“ részből áll; mind a kétfő rész után mutató-tábla; az egyik rész után két imádság van; hogy 12. rét fatáblájú bőrkötésben legelőször Debrecenben, a Margitai János nyomdájából 1752-ben került ki: ezekre nézve a két ismertetés közt nincs különbség, hanem az mutatkozik a könyv lapösszegére, az „énekes“ rész címére és a két főrész elhelyezésére nézve. Az elsőre röviden azt jegyzem meg, hogy a K. F. ismertetésében a lapösszeg számai felvannak cserélve. A nyomda 491 helyett 149-et mutat. Ez sem az én hibám!... A második különbségre vonatkozólag, a K. F. ismertetésében határozottan jelezve van, hogy a nálam levő példányban, az „énekes“ résznek címlapja hiányzik; a cím tehát Liskay után van közölve, aki azt — mint látszik — nem egész szószerinti terjedelmében tette jegyzésbe. Itt sem követtem el hibát, mert a címet nem magamtól állítottam össze, hanem Liskay után közöltem azt.... Most következik a legislegfőbb! K. F. ismertetése szerint, a könyv első része a „dicséreteket“, a második a „zsolttárokat“ foglalja magában. Sz. G. pedig épen megfordítva: az első részben a zsolttárokat, a másodikban a dicséreteket mutatja be. Kinek van hát e pontnál igazsága? — Azt hiszem, szerénytelenséget követnék el, ha Sz. G. szavaival élve, így szólnék: K. F. a nevezett énekes-könyvet maga nem látta, mindamellett annak leírását más után helyesen adja, Sz. G. úr pedig saját szemeivel látta s mégis hibásan adja. Ezt én nem teszem, hanem ahelyett felkérem Sz. G. urat, legyen szives még egyszer a kezei közt levő példányt megtekinteni: valóban a zsolttárok képezik-e abban az első, s a dicséreteket a második részt? mert a nálam levőben épen megfordítva van. S ha csakugyan úgy lenne, ez annyit jelentene, hogy a könyvkötő szeszélye idézte elő e pontnál a két ismertetés közötti különbséget, és hogy én e tekintetben sem követtem el hibát. *Böszörményi Károly.*)*

— **Hibaigazítás.** Lapunk legközelebbi számában, a tiszáninneni egyházkerület gyűlésének idejéül hibásan volt november 21 szedve, *november 28 helyett.*

*) Midőn Sz. G. úr a szóban forgó és neheztelt helyreigazítást tette, senkitsem vádolt és senkitsem sértett; sőt inkább, mint szakértő, az egész helyreigazítást a könyvészet iránt tanusított meleg érdeklődéssel tette, s ezért csak köszönettel tartozik neki a szakközönség. Ami azt a kérdést illeti: ha jól nézte-e ő meg a könyvtárunkban levő énekes példányát, azt felelhetjük, hogy igenis, saját szemeinkkel győződünk meg, hogy közölt leírása hű és pontos, s elől csakugyan a zsolttárok állanak s ezután következnek a dicséreteket. A B. K. úr kezei közt levő példány, úgy látszik: az „erdélyi énekes-könyv“ mintájára van bekötve az elhelyezést illetőleg; a mi példányunk pedig a magyar reformált egyház énekes-könyve szerint.

Szerkesztő.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

— Megjelen minden hétfőn. —

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

TARTALOM: „Az igazi veszedelem.“ I. P. Nagy G. „A régi nagy-kőrösi ref. gimnázium.“ (Harmadik közl.). H. Kiss K. „Egy pár megjegyzés dr. Czákó Kálmán úr bírálatára.“ (Könyvbírálat). Búza J. „A felsőzempléni reform. egyházmegye köréből „Vegyes közlemények.“

Az igazi veszedelem.

„Tágas kapu az és széles út, amely
veszedelemre viszen és sokan vagynak,
kik azon járnak. Szoros kapu és keskeny
út, amely viszen az életre és kevesen
vagnak azok, akik azt megtalálják.“

Máté VII. 13—14.

I.

Vészthozónak mondatott álláspontunk: azon irány, mely a vallásnak a tudománynyal leendő kibékítésére tör; mely a reformátorok által reánk örökségkép hagyott szent feladatnak, a vallásos reformationnak folytatására, az igaz jézusi kereszténység helyreállítására, illetőleg ennek a maga útján, az irodalmi megbeszélés útján való előkészítésére törekszik. . . Lássuk hát, hogy veszedelem-e ez? Lássuk: hol az igazi veszedelem?

Az emberiség szelleme soha, semmi téren, egy lépést sem tett előre, anélkül, hogy a gyenge lelkeknek rémlátásai ne lettek volna, s rettenetes veszedelmekről ne beszéltek volna. Mikor Stephenson gőzmozdonyának utazási célra alkalmazásáról volt szó, borzasztó veszedelmektől féltek az emberek, hogy fognak a gulyák s ménesek s minden állat neki vadulni, annyira, hogy a vasútnak mentében a földet művelni lehetetlen lesz; hogy fognak még a madarak is elvadulni azon vidékekről, melyeken a vasúti mozdony tüzskölve végig robog, s hogy lesznek ezen vidékek a hernyók s kártékony férgek telepei, s hogyan változnak át vadonokká. Mindebből természetesen semmisen lett; ember és állat hozzászokott a félelmes szörnyhöz, s ott, hol lakatlan vadonokat hasított keresztül a vasúti vonal, nyüzsgő élet keletkezett és földművelés, ipar s jólét emelkedett. Ki ne riadt volna vissza valaha a merész gondolattól: megfogni a villámot, sőt mesterségesen előidézni s egy haszon-talan vékony szál drótra bízva, elbocsátani az emberlakta földön a messze tájra, hogy gyorsabban vigyen hírt oda, ahova a lovas-posta csak csigamódjára érne el? Nem a vallást fenyegető

veszedelem miatt állították-e fel a szent inquisitot? Nem ezért égették-e meg Husszot? Nem ezért hurcolták-e a Golgotára a legszentebbet is? Nem e félelemnek áldozatai-e az újabb időkben Galilei s Giordano Bruno, s annyian? S mit értek el mindezen riadozásokkal s erőszakos védelemmel? Semmit, mert már Gamaliel jól mondotta: „Ha emberektől van e tanács és dolog, felbomlik; ha pedig Istentől van, tífel nem bonthatjátok azt.“ Az igazság ellen hasztalan a küzdelem. Minden vészkiáltozás dacára, az emberiség lépésről-lépésre előbbre haladt, s minden lépés a rettegett veszedelem helyett, az emberiség javát s üdvét mozdította elő. Miért? Mert igazság volt, s aki az igazság ellen harcol, az az Isten ellen tusakodik. S ha tévedés, egyéni, emberi tévedés az, amit mi az emberiség javára gondolunk: füsttélesz, elenyész; mint a szappanbuborék, lehellet nélkül is szétpattan, habártán a gyermek megijedt is tőle, mikor feléje repült.

Bizonyára jórészt naiv félelem az, melyet husvéti cikkeink némelyeknél létrehoztak, s a komoly aggodalom sem indokolt, melyet az némely komoly férfiaknál előidézett.

Mi is az hát, amitől félnek? Én úgy gondolom: kettő az, amiben veszedelmet látnak. Ha több van, lesznek szívesek megmondani, hogy reflektálhassunk reá. Az első az, hogy nemcsak a testi feltámadásnak, hanem általán a jövő életnek bármi alakjában jelentkező hitét gondolták a husvéti cikkeiben megtámadottnak, s tudván, érezvén azt, hogy tán nekik is, de különösen a nagy többségnek, valóban végtelen szüksége van e hitre; hogy sokaknál a vallásos hitnek mintegy quintessenciája a jövő élet ezen reménye, féltek, hogy a népnek vallásosságát fogja alapjában aláásni ezen hitnek elvétele. A másik, amitől félnek, amint ez ki is fejeztetett, az egyházi szakadás veszedelme.

Ami az elsőt illeti, valóban nem csudálkozunk rajta, hogy különösen papjaink között akadtak olyanok, kik így félremagyarázták husvétii cikkeinket; mert hisz ők, husvétii predikációikkal, nagyon hozzászoktatták magukat a gondolathoz, hogy a husvétii harmadnapii feltámadás az üres sírral, elválaszthatatlan a jövő élet hitétől, egyre a Krisztus feltámadásának tényével(?) bizonyítván azt, hogy tehát reánk is egy más, jobb élet vár; mintha bizony nem megfordítva volna a dolog; mintha bizony azért hinné mai napság valaki a jövő életet, mert előbb meg volt győződve azon történeti igazságról, hogy a Krisztus feltámadott s sírja üresnek találtatott, s nem megfordítva, azért hiszi el történeti ténynek a husvétii hitregét, mert hívén a jövő életet, azt lehetetlennek nem tartja. Filius ante patrem. Nem azért hitték az apostolok a testi feltámadást, mert a Krisztus feltámadásáról meggyőződtek, hanem azért hitték s hihették a Krisztus feltámadását, mert előbb már határozottan hitték a testi feltámadást a Messiás eljövételével, s miután Jézusban látták a Messiást, mi volt természetesebb, mint hinni, hogy ő volt a feltámadtak zsebéje. A történeti igazság az, hogy a husvétii hit nyugszik a már azelőtt létezett jövő életi s közelebből feltámadási hiten és nem megfordítva. A kettőt tehát úgy összefoglalni, hogy az egyiknek megtámadását nemcsak a másiknak, hanem mindenféle jövő élet hitének megtámadásául tekinteni, nem lehet, nem szabad. Tanuljunk a történelemből, mely megtanít arra, hogy a jövő élet hite különböző alakban megvolt s megvan különböző vallásokban s különböző philosophoknál, mely vallások részben Krisztus előttiék, részben olyanok, hogy a Krisztust nem is ismerik, s mely philosophusok szinte vagy a keresztyénségen kívül állanak, vagy annak egész dogmatikájával leszámoltak, s mégis hiszik a lélek halhatatlanságát, ha nem is a testi feltámadást. Tanuljunk a történelemből s megfogjuk tudni, hogy létezett első rangú vallás absolute, minden jövő élet hite nélkül, aminthogy a zsidóság, nagy prófétaival, hosszú időn át beérte a nem jobb jövőjének, a genus fenmaradásának hitével, az egyénnek nem igényelvén semmit a síron túl; s meggyőződhetünk arról is, hogy vallás lehet jövő élet hite nélkül is, csak legyen hit az Isten igazságszolgáltatásában. A történelem tehát azt mutatja, hogy a jövő élet hite, vallásos szempontból, nyílt kérdés, mely nem határoz a vallás léte vagy nem léte felett. Így higyük vagy úgy higyük, vagy sehogyse higyük, azért még mindig lehetünk vallásosak, ha Istenben s az ő igazságszolgáltatásában különben hiszünk.

Legyen bár akármilyen a mi egyéni hitünk a jövő élet kérdésében, egy bizonyos, hogy midőn mi a testi feltámadás hite felett egyszerűen napi

rendre térve, a husvétii igazságot keressük, egyáltalán nem szándékoztunk s nem szándékozunk ma sem a jövő élet józanabb hitének, például a lélek halhatatlansága hitének hadat izenni, mert tudjuk e hitnek értékét sokakra nézve becsülni, s mert nem szégyeneljük bevallani, hogy a reménységet mint reménységet, persze nem naiv érzéki alakjában, de még tán magunk is fentartjuk. Nem feltjük a vallást a jövő élet hitének megszűnésétől sem, s jobb szeretjük, különböző okokból, e kérdést a vallás szempontjából nyílt kérdésnek tekinteni; de azért nem tartjuk lehetetlennek, hogy ép az az empirikus tudomány, mely ma visszatétesszel viseltetik a jövő élet hite iránt, tán épazért, mert nagyon is érzéki, elfogadhatatlan alakban állítatik eléje, hogy ép ez a tudomány fogja egykor a bizonyítékokat szolgáltatni a lélek halhatatlansága, illetőleg a lélek jövő élete hitének.

Mi tehát nem támadtuk meg a jövő élet hitét; hanem, igenis, annak azon alakját, mely tarthatatlan; melyet akik vallanak is mai napság, általában csak szájjal vallanak, akármit beszéljenek is. Legalább is Czelder Mártonra nézve ezt bizonyosan állíthatjuk, mert ugyancsak erősen kiemeli, hogy tudnom kellene, már mint nekem, a husvétii igazság írójának, kellene tudnom, „hogy az eszmei dolgok, a hitnek tárgyai, a vallásnak tényei s történelmi igazai a kézzelfogható tárgytól eltérő természetűek.” Tehát neki a Krisztus feltámadása, amiről szó volt, pusztán eszmei dolog, a kézzelfogható tárgytól eltérő természetű, azaz a Krisztus nem kézzelfoghatóan támadt fel, nem kézzelfoghatólag ment a mennybe s nem kézzelfogható égbe ment — azaz az egész testi feltámadást nem szószerint kell érteni. — Tehát ámulj é! bámulj föld! Czelder Márton, ki nemcsak irodalmilag, hanem élőszóval s magánlevelekkel is lázított ellenünk, velünk egy véleményen van! Vagy tán nem? No, akkor meg igen fényesen illusztrálta: milyenek a kálvinista jezsuiták s a keresztyén farizeusok.

A jövő élet reményéről s annak értékéről lehet, hogy valamikor külön cikkben fogunk értekezni; itt a kérdésre csak az tartozik, hogy mi azt, józan, a tudomány előtt is annyira-mennyire igazolható alakjában, egyáltalán nem támadtuk meg, s nem akarjuk elvenni senkinek ebbeli reményét, aminthogy még magunktól sem vettük el, hanem igenis, elvetettük annak azon alakját, mely egyáltalán nem eszmei dolog, hanem, igenis, érzéki: a testi feltámadást. Így hát indokolatlan a vészkiáltás erről az oldalról.

S ha vannak, akiknek nem elég a jövő életnek alakilag közelebből meg nem határozott reménye, hanem a valóságos, kézzelfogható testi

feltámadás kell, azokat figyelmeztetjük arra, hogy habár, az idői körülmények tekintetbe vételével, a XVI. századbeli reformatio nem szakított is nyíltan a testi feltámadás tanával, de, igenis, szakított hallgatólag, amikor a kath. purgatoriummal szemben kimondotta, hogy a halál után azonnal eldől kinek-kinek sorsa üdvre vagy kárhozatra (Lásd a többek között a Helvét Hitvallás XXVI. 37.), vagyis, hogy a protestantismus már kezdetben is tulajdonképp a lélek halhatatlanságát, s nem az utolsó ítéletkor leendő testi feltámadást s az akkori ítéletet hitte. Figyelmeztetjük továbbá arra, hogy a Jézus korabeli zsidóság hivatalos vallása, a papság vallása tagadott minden jövő életet, s hogy csak a farizeusok, a Krisztus által annyira ostromozott farizeusok s az azok által vezetett nép hitték a testi feltámadást; míg az essenusok, kikhez számitandó Keresztelő János, akivel való szoros összeköttetése Jézusnak mindnyájunk előtt ismeretes, a tiszta lélekhalhatatlanságot hitték, úgy, hogy ezt s nem a feltámadást, kell Jézus hitének is tartanunk. Ezt bizonyítja Jézusnak a sadduceusok azon fogós kérdésére adott felelete, hogy kié lesz a jövő életben az asszony, aki egymásután hét testvérnek volt felesége: „Tévelyegtek, mondá, mert a feltámadáskor se nem házasodnak, se férjhez nem mennek,“ azaz, nem lesz nemi különbség és így tovább, vagyis a feltámadás nem testi lesz.

Nem itt van hát a veszedelem, ahol azt keresték, a husvéti igazságban, hanem abban, ha a jövő élet hitét azonosítják a testi feltámadással, amelynek nem kell egyéb, csak egy kis okoskodás, s mint a kártyavár, egy leheletre összeomol. Ne beszéljünk, mint a geológok, százezer évekről, mióta ember él a földön, s még csak a zsidó hatezer évről se, csak azt képzeljük el, ha ma feltámadna mind az a magyar ember, aki Árpád óta e három halmos országban élt s itt akarna együtt örökre boldogul élni, bizony-bizony egymás hátán sem férnénk el, s ha, mint a testi feltámadással gondolkunk kell, mert hisz állítólag Jézus is evett feltámadása után tanítványával, gyomruk is volna, bajos képzelni, hogy a testi gyomor beérné puszta szellemi eledellel. Nem gúny ez, uraim! hanem komoly megfontolni való kérdés. Vagy azt hiszik: a nép nem okoskodik? Legyen; de okoskodik az a kaputrokkos, aki vele a pap mögött is érülködik. Vagy azt mondják: elvettetik rothadandó s feltámasztatik rothadatlan test stb., akkor vonjuk is ki a következtetéseket: a lélek halhatatlanságának tanát a test feltámadása helyett, s akkor a Krisztus testéről is csak azt lehet és kell mondanunk, amit minden testről, s őrizkedjünk az üres sírtól, a sebhelyek tapintásától, a tanítványokkal együtt evéstől sat. S ha az ifjú nemzedéknek már az iskolában Kepler egét tanít-

juk, bajos lesz a szószerkből majd ugyanezen nemzedéknek az apostolok cselekedetének egét, az oda testileg felmenő Krisztussal predikálni. Nem látják ezt az igazi veszedelmet? Vagy nem akarják látni a kárhoztatnak, amiért reámutatunk? Ám kárhoztassanak, de lelkiismereti kötelességünk szólani, ha szavunk kiáltó szó is a pusztában; lelkiismereti kötelesség különösen szólnunk azon nemzedéknek, mely önök után átveszi a mindinkább zilált örökséget.

P. Nagy Gusztáv.

T Á R C A.

A régi nagy-kőrösi ref. gimnázium.

(Harmadik közlemény).

e) Az 1792-iki tanterv és isk. rendtartás.

1792-ik év január 15-ik napján, Nagy-Kőrös városa közönséges házánál megjelenvén T. Professor Meggyesi Pál és T. Préd. Kovács József, Zsigray István, pesti táblabíró, Patay József, n.-kőrösi főkurátor stb. stb., a következő rendelkezéseket szabták:

1-ször A tudományra nézve:

Hogy minden classisokban a tanulóknak elmebeli tehetségeikhez képest e következő tudományok taníttassanak, u. m.:

1-ször. A sexta classisban.

a) ABC betűk. b) Betűzés és syllabizálás. c) Olvasás. d) Könyörgések. e) Némely zsoltárok és dicséretnek nótáinak tanulása. f) Kiskáté és az Osterwald szent históriája; de ne memorizáltassanak, hanem csak szóval oktattassanak reája a tanítványok a tanítók által. g) Római számok. h) Írásmódja.

Ennyi tudományt a sexta classisban taníttatni elegendőnek ítéltetett, úgy mindazáltal, hogy a tanuló míg az olvasást tökéletességre nem vitte, más classisba át nem vitetik, ha 3 esztendő kellene is neki e classisban tölteni. Mely végre a tanulónak feljebb való classisba leendő átvitele mindenkor a curatoratus előtt essék meg; a tanító pedig a promotionális pénzt, a curatoratus hire nélkül, annyivalinkább előre, büntetés alatt a tanulótól felvenni ne bátorkodjék.

E classisban egy *dedék* fog Galgóczi tanítónak superinspectioja alatt tanítani. Exament tenni kötelessége leszen.

2-ször. A Quinta classisban.

a) Ezen classisban eddig a Nagykaté taníttatott, mint-hogy mindazáltal ezen classisban tanuló gyermekek értelme gyenge ezen tudományhoz, tehát e helyett a kiskátának és Osterwald szent históriájának repetálása rendeltetik. b) Imádságok. c) Hübner szenthistóriájából az új-testamentom. d) A zsoltárok első versei, számjaikkal együtt. e) Számvetésben a Fabula-Cebetis és Additio. f) Írás. g) A kis Cellariusból a csillagokkal megjegyzett szók. h) Declinatio, motio és comparatio egészen. i) Magyarország geographiája.

Legfőbb kötelessége pedig a tanítóknak mindazon, mind pedig több classisokban tanítványukat az isteni félelemben és tudományban s a felebaráti szeretetben oktatni.

A promotiora való nézve azon cautela tartassék meg, amely a sexták iránt tétetett más classisokban is.

3-szor. *A Quartában.*

a) Az öreg káté helyett a kiskáté probatiostól együtt, egy kis summás és értelmes magyarázattal. A probatiók pedig úgy taníttassanak, hogy a gyermek elméje annak megtanulásával: hanyadik vers, ne terheltesék, hanem csak úgy tanulja, amint van sz. Pálról, vagy sz. Jánosnál. Itt mondja el aztán a szentírásbeli helyet. b) Hübner historiája egészen. c) Conjugatiók. d) Az egész kis-Cellarius. e) Langii Tyrocinium. f) Addition kívül subtractio és multiplicatio. g) Geographia generalis. h) Zsoltárok és dicséretesek nótáikkal együtt. i) Német betűknek, olvasásnak és írásnak ismerete. k) Könyörgések.

4-szer. *A Tertióban.*

a) Az új-testamentom helyett egész Hübner repetitioja. b) A nagy Cellarius a P betűig cum derivatione. c) A Kis-tükörben levő Magyarország históriája. d) Grammatica, melyben is csak a regulákat memorizáltatni, az erre szolgáló verseket pedig csak magyarázni lesz szükség a tanítónak. e) Magyar és deák levelek írásában való gyakorlás, de mennél együgyűbb és megérthető stylussal. f) Langii Colloquia. g) A nagykáté fele, probatio nélkül, tudakoztatnak is a tanulók, aszerint apróbb feleletekben megtudjanak felelni. h) Európában foglaltató minden ország rövid geographiája. i) Arithmetica egész a composita speciesekig. k) A zsoltárok nótái és az éneklés mestersége. l) Német declinatio és comparatio. m) Gotschéd Grammaticában levő exercitiumok a 113. laptól 135-ig. n) Könyörgések.

5-ször. *A syntaxisban.*

a) A nagy katechesis a szükségesebb szentírásbeli helyekkel, úgy mindazáltal ne kellessék a tanulónak memorizálni, hanyadik részben vagy versben legyen a szentírásbeli hely, hanem csak akképen, amint Jakab apostolnál vagy Máté evangyélistánál van; itt osztán elmondja a sz. írásbeli helyet. b) Rövid és értelmes *dogmatica theologia*, a melyet tiszt. Prof. úr (talán Meggyesi Pál) manuductioja alatt a syntaxeos praeceptor, Sebestyén Gábor úr fog nervose et synoptice continualni. c) A Magyarország Tükörében, Magyarország polgári állapotáról való szakaszok, úgy, hogy deákra fordítsák, a tanulók is deákiul mondják el tanítójuk előtt úgy, amint fordították. d) Az Arithmeticanak 4 speciesei az aurea regulával együtt. e) Európának generalis mappái. f) Syntaxis, kihagyván az ornatat. g) Phaedrus és Cornelius helyett Hübner Enucleatus Históriáinak fele. h) Stylusok mellett minden héten egy levélnek concipiálása, vagy feltevése úgy, hogy coopertába tétetvén, annak rendje és módja szerint, mintha valahova kellene küldeni, egészen elkészíttessék. i) A német declinationak, motionok, comparisonak és conjugationak repetálása; mellette pedig Muzéliusnak magyarra és deákra leendő exponálása. k) A periodus csinálásnak inkább szóval való előadása, mintsem memorizálás által megtanulható methodussa. l) Historia reformationis. m) A nagy Cellarius egészen.

A Poesis ennekutánna rendes tudományt és különös classist continuálni nem fog, hanem a Syntaxeos praeceptor tanítsa mellesleg syntaxista tanítványinak minden héten

csak egy óráig, mivel is, hogy ezen tudomány levén inkább az elmének kevés hasznu gyönyörködtetésére, mintsem épületes pallérozására, az ifjunak idejét elhúzza és azt más hasznosabb tudományoknak tanulásától elfogja.

6-szor. *A primában vagy az u. n. togatus diákok classisában.*

a) *Oratoria*, oly meghatározással, hogy a figuráknak hosszas definitiói a tanulók által ne memorizáltassanak, hanem nevezeteik megtanulása mellett csak magyaráztassanak meg tisztelendő professor úr által. Az oratoriának a chriáról és periodusról szóló részét se memorizálják a tanulók, hanem azoknak módját a tanító csak szóval magyarázza és tanítsa tanítványainak. Ezentúl pedig ezeknek csinálásában practice gyakorolja őket. Aki mindazáltal Debrecenbe vagy más iskolába menni készül, az, hol ezeknek is szórószóra való tudását megkívánják tőle, magános szorgalmatossága által megtanulhatja memoriter is.

Közönséges megegyezésből jönnek és előmeneteles esz-köznek találtatott . . . hogy egy értelmes deák, kit a t. professor úr alkalmasnak fog itélni, 4 óraker délután, minden gyengébb tehetségű laborait . . . minekelőtte a professornak bemutatnák revideálják . . . a hibákat megjobbitsa és micsodahibák ellen vétettek, azoknak megmagyarázza . . . ezenkívül velők korrepetáljon.

b) *Logica*, úgy mindazáltal, hogy ebben csak a leg-generalisabb s a legépületesebb notiok memorizáltassanak. A többi tanulja privative, aminthogy rendeltetik is: hogy minden tanuló a grammaticától fogvást inclusive, minden tanuló privative valamely hasznos könyvet olvasson; abból amely szép és épületes feljegyezze, s minden hónap elején a valóban megesendő visitationak és provocationak alkalmatosságával a visitor uraknak, minden héten pedig tanítójának pro superrevisione bemutassa.

c) *Polemica és dogmatica theologia*, néhai nagy-emlékeztű tisztelendő n.-kőrösi professor, Losonczy István úr által készített compendium szerint.

d) *Mathesisben a Geometria.*

e) *Hübner Enucleatusnak expositioja* németre és deákra, minekutána pedig exponálta a tanuló, a maga stylusával mondja el az exponált dolog értelmét t. professor úr előtt.

f) *Usus globi terrestis.*

g) Tisztelendő professor Meggyesi Pál úr által compendiose készített *Magyarország históriája*.

h) *Statistica* Antimachiavellus szerint, amely Fridericus, borussiai király munkája.

i) *Metaphisica, jus naturae, theologia et philosophia naturalis* igen summásan, nagyeml. tiszt. Losonczy István úr munkája szerint.

7-szer és utóljára. Az examenek tárgyául minden classisban csak a feljebb említett tudományok fognak szolgálni, azokból pedig annyi, amennyit a szorgalmas tanítás és tanulás által examenig megtanulhatnak a tanulók. Dicséretet és praeclarumot érdemel azonban az a tanító, aki ezeken kívül többekben is megmutatja maga szorgalmatosságát, kivált ha tanítás, nem pedig tanulatás által igyekszik tanítványainak tudománybeli ismeretségét és tehetőségét nevelni.

H. Kiss Kálmán.

KÖNYVBIRÁLAT.

Egy pár megjegyzés dr. Czákó Kálmán úr bírálatára.

Nagy köszönettel tartozom dr. Czákó Kálmán úrnak Növénytanomra írott s a „Sárospataki Lapok“ 46. és 47. számában közölt bírálatáért; mert megjegyzései által több olyan hibára tett figyelmessé, amelyet én még eddig nem vettem észre. Vannak azonban bírálatában olyan kárboztató pontok, melyekre már csak felvilágosítás végett is kell egy pár megjegyzést tennem.

A nyomási, vagy ha úgy tetszik: tollhibákra mentségül nem hozok fel semmit, mert hiszen abban teljesen igaza van dr. Cz. K. úrnak, hogyha a hiba a nyomdában esett is meg, azt mégis nekem kellett volna kijavítanom. Azt sem hozom fel mentségül, hogy a felsorolt hibák között olyan is van, amely már a kefelevonat kijavítása után csúszott be a könyvbe. Mondhatom, hogy a hibák kijavításán lehetőleg igyekeztem, s hogy könyvemben mégis annyi betűhiba maradt, az csak azt bizonyítja, hogy a correctorsághoz nagy gyakorlat kell. Különben, hogy nagy figyelem és gyakorlottság mellett sem lehet mindig megmenekülni a bosszantó bajból, amellet bizonyít az is, hogy az újabban kibocsátott egy forintos bankjegyek között is van olyan, amelyekben nyomdahiát találtak, pedig ezek kefelevonatát bizonyosan többen átnézték.

A könyv kiállítását és papirosát is hasztalan munka volna dicsérni. Ez a tankönyv nemcsak a már megrongált sajtónak volt utolsó terméke, hanem ezzel végződött be az olcsóbb fajta nyomás kora is. Hogy az ábrák közül sok nem épen díszes és pontos, annak ismét az az egyszerű oka, hogy a metszvények nagy része megvolt főiskolánk nyomdájában s ezek közül válogattam ki a használhatókat. A különösen megrótt 161., 166. és 167. ábrát feltalálhatja dr. Cz. K. úr a m. tud. akadémia által jutalommal kitüntetett s az „Athenaeum“ nyomdájából 1873-ik évben kikerült munkában. A méginkább megrótt 129., 141., 142., 145., 146-ik ábrák metszvényeit pedig épen egyik leghíresebb fametszőnk Morelli metszette, s hogy az ábrák annyira homályosak, annak oka a sajtó romlottsága mellett valószínűleg az olcsóbb fajta papiros, melyhez ilyen finom metszés nem igen való. Azoknak a hibáknak a legnagyobb része, amelyeket a rajzok jelölésénél felsorolt, onnan eredt, hogy amint már említettem: a metszvények készen voltak s azokon olyan betűk voltak, amelyeknek felemlítését feleslegesnek tartottam. Hogy a nemi és faji név leírásánál egy pár helyen elnézés folytán kis betű helyett nagy, vagy megfordítva, csakugyan található könyvemben, az igaz; de talán mégsem olyan nagy számmal, hogy a „minden rend és elv nélkül“ megjegyzést méltán megérdemelje.

Most már én is áttérek azokra a megjegyzésekre, melyeket könyvem lényegesebb hibáira tett dr. Cz. K. úr.

A 2-ik §-ban a sejtek részeiről lévén szó, én a protoplasmát azért neveztem a sejt leglényegesebb részének, mert az az élő sejtől sohasem hiányzik, míg a többi részek bármelyike hiányozhatik. Dr. Cz. K. úr ezt a magyarázatot nem tartja kielégítőnek, mert szerinte még annak „chemiai

alkata, áramlásai, összehúzódás, alakváltoztatás, kettéoszlás stb. szintén sokat nyomnak a latban.“ Szerintem bárminek az a leglényegesebb alkotó része, amelyik sohasem szokott hiányozni. Azok, amelyeket dr. Cz. K. úr felsorol, már a protoplasma jellemző tulajdonai, s ezek könyvemben a 8-ik lapon, hol a protoplasmáról részletesebben van szó, fel vannak említve.

Kifogást tett ugyanezen §-ban a parenchym és prosenchym sejtek megmagyarázása ellen is, állítván, hogy amit könyvemben mondok, az a rajzokkal nem egyeztethető össze. Így p. o. a 2-ik ábra gömb és nem kockás sejt. Én nem mondom azt, hogy a parenchym sejtek mindig kocka-alakúak, hanem azt, hogy azokat a sejteket, melyeknél a hosszúság nem sokkal múlja felül a szélességet, parenchym sejteknek nevezzük. Könyvemben nem is a 2-ik ábrára van hivatkozás, hanem az 1-re. A 2-ik ábra már csak a parenchym sejtek főcsoportjába tartozik. Szintén ide tartoznak az említett 14-ik ábra sejtjei is. Az 5-ik ábrán sem az e és a-val jelzett sejtekre van hivatkozás, hanem a c és f alattiakra. A prosenchym sejtek meghatározásánál véleményem szerint annyi hiba van, hogy a „többnyire“ szó kimaradt.

Könyvem 6-ik lapján az van felemlítve, hogy a sejt-fal anyagát, mely $C_6H_{10}O_5$ -ből áll, *sejtanyag*nak vagy *Cellulosenak* nevezzük. Dr. Cz. K. úr erre azt jegyzi meg, hogy ez úgy is értelmezhető, mintha $C_6H_{10}O_5$ csupán a Cellulose képlete lenne. Hogy hasonló képlete más anyagnak is van, arról meggyőződik a tanuló a 10-ik lapról, ahol a keményítőről az van feljegyezve, hogy „vegyi szerkezetét tekintve, egyenmű a sejtanyaggal; ez is $C_6H_{10}O_5$ “.

Azt az ellenmondást, mely a 20-ik lapon a középső kikezdés utolsó pontja s a megelőző kikezdés végén mondtak között van, sehogysem tudom észrevenni. A 21. l. használt „*rostedényköteg*“ szó helyett a nem annyira correct *edénynyaláb* vagy *edénypamat* elnevezést ajánlja, mert amaz complicáltabb. Könyvemben a kérdéses pont vége így hangzik: „*rostedénykötegeknek* vagy *edénynyaláboknak* is szokás nevezni.“ tehát azt tarthatja meg a növendék, amelyiket akarja. Én az előbbi tartom helyesebbnek. Hogy a „hosszmetszetenél,“ valamint a 32. lapon „*vegyibontani*“ és „*harántmetszetenél*“ kifejezés nem épen magyaros, azt beismerem; de hiszen az orvosi és természettudományi kifejezések között ezeket és az ezekhez hasonlókat annyiszor halljuk és olvassuk, hogy a legnagyobb vigyázat mellett is megtörténhetik, hogy magunk is használjuk.

A 23-ik lapon olvasható „*lednysejtek*“ helyett a „*fióksejtek*“ kifejezést ajánlja. Állítása erősítésére például hozza fel a *fiókverebet*. Ezen megjegyzésével szemben mindenekelőtt utalok könyvem 14-ik lapjára, hol az általa helyesebbnek tartott *fióksejteket* is feltalálhatja bárki. Ott világosan ki van mondva, hogy az anyasejtből keletkezett sejteket *ledny-* vagy *fióksejteknek* nevezzük. Ezt az utóbbit azért említettem fel, hogy ha a növendék kezébe egy olyan növénytan kerülne, melyben fióksejtekről van szó, tudja magát tájékozni. A „*fiókveréb*“ példa pedig semmiesetre sem győzhet meg arról, hogy az általa ajánlott kifejezés magyarosabb annál, amelyet én használtam, mert hiszen a magyar ember

különböző szavakat használ a kisebb, illetőleg fiatalabb élő testek jelölésére. Igaz, hogy van *fiókveréb*, sőt *fiókgalamb* is, de már *fiókkutyáról* nem igen hallunk beszélni, hanem azt *kölyöknek* mondják. Több példát is tudnék felhozni, de mellőzöm térkimelésből s csak egy olyat említek fel, amely amellett bizonyít, hogy az én általam használt kifejezés bizonyára van olyan magyaros, mint az, amelyet dr. Cz. K. úr ajánl. Teljesen megfelel az *anyasejtnek* és *leánysejtnek* az *anyaegyház* és *leányegyház*. Valamint leányegyházból lehet idővel anyaegyház, úgy lehet a leánysejtből is anyasejt.

A 26. lapon a paraszövet és var összehasonlítását izléstelennek mondja s amellet találónak sem tartja, mert hiszen „a var nem sejtekből képződik, mint a paraszövet, hanem csak egyszerű beszáradás útján.“ Ha könyvemben csak egy szóval is érintve volna a kettő képződésének összehasonlítása, akkor teljesen úgy állana a dolog, amint dr. Cz. K. úr mondja; de mert én csak azt állítottam, hogy a paraszövet a *növény megsértett helyén olyanforma szerepet visz, mint a var az állatok sebei felett*, t. i. védi a külső kártékony behatások ellen, azt hiszem: igazat mondtam s így talán a hasonlat is elég találó. Hogy a var szó használata nem valami izléses, azt megengedem, de hiszen a seb sem valami izléses és mégis beszélünk róla, s az aztán mindegy, akár *varnak*, akár finomabb orvosi kifejezéssel *pörknek*, *hegnek* vagy éppen *izzagnak* nevezzük is a felette képződő anyagot. A 28-ik lapon a *bélszövet mellett* azért említettem fel a *vögyyszövet* szót is, mert van olyan növénytannunk, amelyikben ez a kifejezés van használva.

Nem helyesli azt sem dr. Cz. K. úr, hogy a 30-ik lapon a *vilány* mellett a *phosphort*, a 8-ik lapon a *szalagos* mellett a *spirdlt*, s a 31-ik lapon a *silicium* mellett a *kovanyt* zárójelbe tettem, mert szerinte ez szószaporítás. Én is azt tartom, amit Cz. K. úr, hogy t. i. vagy az egyik vagy a másik szót tartsuk meg s mindig azt, amelyik ismeretebb. Hogy mégis könyvemben egy pár helyen az elemek neve után használtam a zárójelt, annak oka az, hogy a középiskola növendékei évközben is átléphetnek egyik tantézetből a másikba és így könnyen megtörténhetik, hogy az egyik intézetben csak a magyar nevét tanulván meg az elemnek s a másik intézetben pedig ugyanazon elemek latin nevét hallván a tanártól említeni, a növendék zavarba jöhetne. A 36. lapról azt jegyzi meg dr. Cz. K. úr, hogy ha a virágokról csak is mint a szaporodás szerveiről van szó, akkor felesleges azoknak olyan sokféle alakját megismertetni. Nem mondom, hogy nem lehetett volna rövidebbre szabni e fejezetet, de én sokkal célszerűbbnek tartottam az egyes virágrészekről egyszerre elmondani mindent, mint azoknak egy új fejezetet szentelni. Különben is a virágrészek különböző alakja és szerkezete szintén igen fontos a növények szaporodásánál. Igaz, hogy a 25. ábra alá egyszerűen ennyi van jegyezve, hogy „egy virág diagrammja“ s magyarul nincs utána téve *zárjel közé*, hogy „*alaprajza*“, mert hiszen ezt a növendék megérti ez ábrára utalásból, melyet a szövegben talál így: „A virágrészek elhelyezését mutatja a 25. ábra.“

A 38. lapon nem helyesli a *sarkvirág* nevet, mert

hiszen azt szarkalábnak hívja minden magyar ember. Ezt én is jól tudom, s könyvem 175. lapján fel is találhatja dr. Cz. K. úr, hogy a sarkvirág és szarkaláb (*Delphinium*) egy és ugyanazon növény. Ezt felemlítve, a *D. consolidát* egyenesen *mezei szarkalábnak* is nevezem. A sarkvirág nevet azért tartottam célszerűnek felemlíteni, mert a növénytani neve „szarkaláb sarkvirág.“ Az is igaz, hogy a *pitypangnak* nem pelyhes, hanem csak *szőrös bóbítája* van s ez könyvemben a 150. lapon fel is van említve. Hogy én a 38. lapon azt mégis pelyhesnek mondtam, azt nem tévedésből tettem, hanem egyenesen azért, hogy ezzel a kifejezéssel annak rendeltetését könnyebben megérthetőnek gondoltam. Így szoktuk nevezetesen mondani: „*könnyű, mint a pelyhely*“, „*viszi a szél, mint a pelyhet*“ s nem így: „viszi a szél mint a szőrt“ s „*könnyű, mint a szőr*.“ Tisztábban állhat tehát a gyermek előtt a bóbít feladata, ha azt pelyhesnek, mintha szőrösnek mondom. A 40-ik l. tett azon megjegyzésére, hogy a rózsa virága feltünőbb, mert nagyobb, mint a pillangós virág, azt hiszem: elég annyit mondanom, hogy a természetben nem mindig a nagyság teszi a testeket feltünőbbekké, hanem néha azok szerkezete is.

Az bizonyos igaz, hogy a *maghon* nem valami helyes szó, már csak azért is, mert ebben nem a magvak, hanem csak a peték vannak elhelyezve. Igen derék lett volna, ha dr. Cz. K. úr egy más alkalmat ajánlott volna elfogadásra. Én *petetartónak* akartam nevezni, de tartózkodtam ennek az általánosan használt szónak is egy újabb felesereselésétől. A *gabonát* tájszónak mondja, mert azt másutt *rozsnak* hívják. Az igaz! Csak az a kérdés, hogy melyik magyarosabb. Ha *gabonapiac* van, akkor gabonának is kell lenni, s ha „*búzavirág*“ helyesebb, mint „*buzavirág* esükküllő“, „*kökény*“, mint „*kökény-szilva*“ stb.; akkor azt lehetne mondani, hogy „*gabona*“ helyesebb és magyarosabb mint „*rozsa*“, mert növénytani neve: „*gabona rozsa*.“ Különben könyvem 120. lapján meg van mondva az is, hogy a *gabona rozsa* elnevezés egy növényre vonatkozik.

Helyteleníti azt is, hogy az 52. lapon az *epicarpiumot* külső magburoknak, az *endocarpiumot* belső magburoknak nevezem, azt mondván, hogy az *endocarpium* csak a gyümölcs burka. Én magburoknak a „*magzat burok*“-nak megfelelőleg neveztem a termés azon részét, mely a magvak befedésére képződött, s azt mondtam, hogy a magvak védelmére egy háromrétegű burok fejlődik, melyek közül egy az *epicarpium*. A 61. lapon, „A növény magból fejlődött részei“ főcímmel azt jegyzi meg, hogy valamennyi a magból fejlődik. Én úgy tudom, hogy a virág és gyümölcs, melyet már előbb megismertettem, nincs meg a magban. Igaz, hogy a 69. lapon vörös, fehér, sárga és másféle színes *növényekről* van szó, s az is igaz, hogy helyesebb volna vörös stb. levelű növényekről szólni, de hát a levél színét rendszeren a növény színének szoktuk venni. Nem mondjuk, hogy szép zöldlevelű fa, hanem egyszerűen: szép zöld fa. A *Toboztermőket* éppen azért szokták örökzöldeknek nevezni, mert leveleiket nem hullatják le minden évben. A Thujákról sem mondtam én azt, hogy egyes kertekben mindenki, talán még a vak is látja; hanem, hogy *láthatók*, t. i. azok által, kik azt megnézni elmennek.

Ezen megjegyzések után, megköszönve dr. Cz. K. úrnak szíves figyelemztetéseit, biztosíthatom arról, hogyha könyvem valaha csakugyan új kiadást érne, az minden tekintetben jobb lesz, mint a mostani.

Búza János.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye köréből.

Lelki örömmel hozom köztudomásra, hogy a felsőzempléni egyházmegye körében a legközelebbi hó lefolyása alatt két rendbeli iskolaszentelési ünnepély történt. Az egyik a bánóci anya-, a másik a szalóki leányegyházban.

Mind a kettő, de különösen a szalóki, hatásosan folyt le, mire nagy befolyással volt, hogy nt. Kálniczky János helyettes esperes úr az ünnepélyt személyes megjelenésével szerencsétlenné és templomi istenitisztelet után a felszentelési actust a tanteremben szívemelő imával teljesítette; s továbbá, hogy az abarai tanítói énekkar, Erdélyi Sándor m. jesztrebi lelkész vezetése mellett, szép alkalmi darabjaival a nap ünnepélyesítéséhez testületileg hozzájárult.

Jelen közleményemnek célja azonban nem az, hogy ezen két rendbeli ünnepélyes nap lefolyásának külözzanaira vonatkozólag hangoztassak magasztaló szavakat, vagy hogy az egyes jelenetek hatását rajzolgassam; mert bárha nem tekintem is ezeket egészen felesleges külsőségekné, mindamellett nem oly fontos és lényegbe vágóknak, hogy ezek mellett meg ne találjam azt a magasabb szempontot, melyből az ilyes napok jelentősége tekintendő.

Midőn ref. egyházunk körében egyik vagy másik gyülekezet iskolát épít: a protestantizmusnak és a nemzetnek hozza meg áldozatát. Minden ilyes iskolaszentelési ünnepély tehát kettős jelentőségű: egyházi és nemzeti jellegű.

Hogy az iskola a protestantizmusnak létfeltétele, ez oly axioma, mely az én bizonyítékaimra nem szorul; megdönthetlensége mellett három század tesz tanubizonyságot. Ha a prot. egyháznak s az egyes gyülekezeteknek nem lettek volna iskolái, most nem volna multjában öröm s ha nem törekednék jelenben is azokat egész erővel feltartani, nem lenne jövőjéhez remény, különösen itt e vidéken, hol a különböző felekezeti elemek áramlatként fogják körül egyházi életünk kisdéd szigetét, s még most is ezen fennen hangoztatott vallásos jogegyenlőség korszakában kiméletlenül szaggatják annak partjait.

Minden egyes ref. felekezeti iskola tehát: a prot. jövőjének egy-egy sarkköve.

De nemzetiségi tekintetben is fontos szerep jut az e vidéki ref. felekezeti iskoláknak.

Nem akarom én az e vidéki más vallásfelekezetűek nemzeti érzületét latolgatni, annyival kevésbé kétségbevonni, mert arra okot nem találok; csupán annyit jelezek, hogy úgy látszik, miszerint a magyar nyelv e vidéken csak azon helységeken maradt fel mindekkorig, melyekben a ref. gyülekezet erősebben van képviselve, s iskolát tart fenn; a többiek részint egészen tótok, részint annyira eltótosodtak, hogy mai napság alig akad egy-két magyarul beszélő a faluban. Ha már a nemzeti érzület emelése s szilárdítása, a nemzeti nyelv terjesztésére s fentartására hatással van: akkor az azon vidéki ref. iskolák a nemzetnek is nagy szolgálatot tesznek, amennyiben az eltótosodás elleni küzdelemnek zászlóvivői.

Ily szempontból tekintve a fentemlített két rendbeli iskolaszentelési ünnepélyt: azt hiszem, minden református

és minden hazaszerető magyar ember lelki érdeklődéssel örvendhet azon, hogy itt e vidéken is igyekeznek a ref. egyházak a vallásnak és a hazának áldozataikat meghozni.

De van még itt egy megfigyelni való dolog.

E két iskolai épület, egészen kőből és téglából, zsindelyfedél alatt, szép, tágas tantermet s a tanító részére két-két kideszkázott lakszobát foglal magában. Aki az e vidéki ref. egyházak anyagi állapotát ismeri, s ehhez hozzá tudja gondolni a jelen idők minden egyes emberre ránehezülő viszonyait, meglepetve áll meg úgy egyik, mint másik mellett, s önkénytelenül is azt kérdezi: miként volt képes ezen vagyontalan egyház ily jelentékeny építkezést végrehajtani?! A bánóci egyházban megfelel e kérdésre Kazinczy János úr.

Aki néhány évvel ezelőtt a bánóci templom építésénél sajátjából 4000 forintot költött, most sem volt fukar az iskola építése körül. Ott volt ő biztató szorgalmazásával, de erszényével is.

Ha minden egyes egyházunknak itt a felvidéken egy-egy ilyen oszlop-embere volna, még akkor nem félhetnének egyhamar a feloszlástól.

Nemes áldozatkészségeért fogadja a bánóci egyház s az e vidéki közönség őszinte elismerését! . . .

A szalóki leányegyházban a nép kitartó szorgalma s készsége hozta meg a szép sikert. Az alig 130 lélekből álló maroknyi gyülekezet, melynek tagjai között csak 12-nek van igavonó ereje, 500 fuvar és 785 gyalognapot teljesített az iskola körül. Azonban ezen egyháznak is volt éltető szelleme: Tóth Lajos tanító és Vajda Mihály gondnok személyében, akik ezen nehéz feladat megoldásánál oly fáradhatlan odaadással jártak el, miszerint, hogy az iskola meglepő gyorsasággal s a nép pénzbeli megterheltetése nélkül épült fel, csakugyan nekik, különösen Tóth Lajosnak tulajdonítható, aki az építkezési ügyeket vezette; többrendbeli segélyt eszközölt, s az egyház követeléseit — ami nem csekély feladat volt — nagyrésztben behajtotta, s a népet oly tapintatosan tudta napról-napra serkenteni s munkára buzdítani, hogy az egész építkezés külerőszak igénybevétele nélkül fejeztetett be. Valóban megérdemli, hogy neve a nyilvánosság előtt mindnyájunk elismerésével találkozzék! Különben az adományozók között Lónyay Gábor úr neve mintegy 50 frt. értékű épületfa adománnyal; Tatár Erzsébet, néhai Tamaska András férjével együttesen tett 150 forintnyi végrendeleti hagyományával; a főt. egyházkerület első ízben 95, legközelebb 100 frt. államsegélyből nyújtott osztalékkal és Zemplénmegye bizottsága, a szalóki ref. lakosokra eső úti munka elengedésével szerepel.

Valóban a megyei bizottság nem járhat el nemesebben, mintha az ily építkező egyházakat az úti munka elengedésének jótéteményében részesíteti. Igaz ugyan, hogy a közlekedési utak jókarban tartása egyik kelléke az állam emelkedésének, hanem az is elvitázhatlan, hogy a népnevelés főtényezője a haladásnak.

A szives adakozók fogadják az egyház köszönetét. Én pedig kívánom, hogy a szalóki gyülekezet új iskolájában növekedjenek az egyháznak és a hazának minél több hasznos tagjai! . . .

Böszörményi Károly.

málcai ref. lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A főiskola köréből.** *Fejes István*, főiskolánknak legközelebb megválasztott egyházi algonok, f. hó 13. jelen-vén meg közöttünk hivatalos minőségben első ízben, ez alkalommal őt a tanári kar ünnepélyesen fogadta a főiskolai tanácsteremben. Az algonok úr hosszabb, egész programmszerű beszédben választott közigazgatónknak üdvözlő szavaira. Beszédében megjelölte, főiskolánk minden intézeti ágára nézve azon legmagasabb célt, melyre igyekeznünk kell s amelynek elérésére készséggel ajánlja fel ő is a tanári kar-nak közreműködését. Ilyen célnak említé fel a vallástudományi szakban a lehető legmagasabb lelkészképzést, a jogi szakban pedig azon bizalmatlanság elenyésztetését, melylyel viseltetnek némelyek, egészen indokolatlanul, joghallgatóink készsége iránt, dacára annak, hogy alaposan megismer-vén később ifjainkat, készek elismerni azoknak ugy értelmi, mint erkölcsi erejét és megbízhatóságát. A középiskolai oktatásra térvén át, rámutatott ama tulságos és még mindig növekvő követelésekre, amelyekkel zaklatja az újabb kor igénye az ezen körbe eső oktatást s amelyből kifolyólag már szintén megbírhatalanná válik a tanulóra nézve az újabb meg újabb tananyagoknak roppant halmaza; kérte azért a tanári kart, hogy e bajon, amennyire lehetséges, helyes és tapintatos methodika alkalmazása által igyekezzék segíteni. . . Az algonok úr beszédét a tanári kar szívéből éljenezte meg, mindenki azon kívánság hatása alatt távozott a teremből, hogy az isteni gondviselés folytonosan adjon erőt és kedvet új algonokunknak, hogy így sokáig vehessen részt főiskolánk ügyeinek vezetésében és annak felvirágoztatásában. — Ugyancsak főiskolánk köréből említjük fel azon nagyfontosságú hírt, melyszerint az iskola *kormányzati szabályainak* átnézése végett kiküldött egyházkerületi bizottság folyó hó 13—14. napjain itt, Sárospatakon elvégezte feladatát. Munkálataból, tájékoztatás végett, a következőket emeljük ki: Hogy az iskola anyagi és szellemi ügyeinek vezetése egységesebb legyen, az eddigi, egészen külön működő „*tanügyi bizottság*”-ot és „*számvevőszéket*” a bizottság megszüntetni kéri s helyére egy „*igazgató-tanácsot*” kíván állíttatni. Ez igazgató-tanácsnak elnökei: az egyházi és világi algonokok; tagjai: az egyházkerületi gyűlés által hat évre választott 6 egyházi és 6 világi képviselő, ezeken kívül az akadémiai és gimnáziumi igazgató, a köziskolai szék által választott egy akadémiai és egy gimnáziumi tanár, végre a gazdasági választmány elnöke. A tervezet szerint a számvevőszék csak mintegy alosztálya lenne az igazgató-tanácsnak. Az igazgató-tanács évenként legalább háromszor tart gyűlést. Az eddigi kormányzati szabályok más pontokra nézve nagyobb részben meghagyattak s csak itt-ott tételtek rajta javítások, pótlások; hanem jelentékeny módosulás alá esik, a bizottság szervezete szerint, a *gazdasági választmány* megalakítása. Ennek élén az egyházkerület által választott (eddig maga választotta tagjai közül), 400 forint tiszteletdíjjal ellátott elnök állana. Szavazati joggal bíró tagjai: az egyházkerület által, hat évre választott 3 tag, továbbá a tanári karnak szintén 3 tagja s a főiskola

ügyvédje. Jegyzője a főiskolai ellenőr; tanácskozási joggal bíró tagjai: a pénztárnok, az akadémiai és gimnáziumi igazgató, tápintézeti felügyelő, könyvtárnok s az irodalmi kör megbízottja. Mindenesetre az egyházkerület lesz hivatva, hogy e nagyfontosságú ügyfelett behatólag tanácskozzék, s mert itt egy életbevágó dologról van szó s mert egy intézetre nézve mi sem lehet inkább megrázkódtató, mintha intézményei minduntalan újabb kísérleteknek tételnek ki, azért a mi szerény nézetünk szerint kívánatos lenne, ha a tervezetet minél több szem s minél több illetékes és érdeklő kör megtekinthetné, s mielőtt az egyházkerület döntene felette, kiadtnék az a tanügyi bizottságnak, számvevőszéknek és a tanári karnak. A kassai gyűlés e tárgyat ugyis a legközelebbi tavaszi gyűlésre tűzte ki, sietségre azért e tekintetben sincsen ok.

— **A sárospataki jogász-segélyző egyesület**, a következő pályakérdéseket tűzte ki: 1. *Római jogból*: „Miként fejlődött történetileg s mely alapelveken nyugszik a *végrendelet tartalma elleni örökösödés* (szükség-örökjog) rendszere, különös tekintettel a *köteles rész* (legitima portio) intézményére?” Jutalma 25 frt. — 2. *A polgári peres eljárás köréből*: „Számáltassanak elő, illetőleg nagyobb vonásokban állíttassanak egybe azon hazai alkotmányos törvényeink és törvénytöltő jogszabályaink, melyekből kitűnik, hogy a reform. korszak feltűnte óta a *szóbeliség* a polg. peres eljárásban nálunk is mindinkább tért foglal; s egyszersmind kellő indokolással jelöltessenek meg azon reformok, melyeknek behozatala megkívántatnék arra, hogy a polg. peres eljárás ezen alakja, a mai európai értelemben, nálunk is teljes alkalmazást nyerjen.” Jutalma 30 frt. — 3. *Egyházjogból*: „Az egyház bíraskodási jogáról. A legrégibb időktől fogva a multban és jelenben.” Jutalma 30 frt. — Egy kis statisztikai számítást téve, most már a közlött adatok alapján, főiskolánkban, *csupán csak* az akadémiai ki van tűzve a jelen iskolai évre 17 pályadíj; ezek összesen 412 f. 60 krt. s így körülbelül 7000 frt. tőkének a kamatját képviselik. Mindenesetre tiszteletreméltó eszköze növendékeink önképzésének, s reméljük, hogy mint máskor, ugy ez iskolai évben is, az erősebbek sietni fognak felhasználni a bő alkalmat.

— **Apróhírek.** *Lukács Ödön*, a debreceni papságot nem fogadta el. Nyiregyházi hallgatói majdnem könyezve kérték a maradásra; engedett azért a szíves ragaszkodásnak és a régi édes megszokott viszony hatalmának. — Bánátujfaluban *Bontilovics* nevű, derék néptanítórá rálöttek. Hihetőleg azért, mert erélyes védője és terjesztője volt a maga körében a magyarságnak. Szerencsére azonban nem történt baja, mert az embertelen orgyilkos golyója a tanító feje felett repült el. — A Debrecenben lakó, számszerint mintegy 340 intelligens ágost. hitv. evangélikusok, e napokban kimondották, hogy saját kebelükben anyaegyházat alakítanak, s missionárius lelkészül *Czékus Gyulát* választották meg. — A tiszamelléki egyházkerület folyó hó 27-én tartja meg rendkívüli közgyűlését. — *Kerkapoly Károlyt*, a solti egyházmegye segédgondnokául választotta meg. — A sárospataki főiskola akadémiai ifjúsága folyó hó 19-re tűzte ki Arany János halálának emlékűnnepét. Ezzel összeköttetésben megemlítjük, hogy a tanári kar saját körében gyűjtést indított meg az elhunyt nagy költő szobrára.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az igazi veszedelem.” II. P. Nagy G. „A qualificatio.” Sörös J. „A régi nagy-kőrösi ref. gimnázium.” (Negyedik közl.). H. Kiss K. „A latin nyelv szótára.” (Könyvbír.). Zsoldos B. „Templomszentelés.” „Nyilvános köszönet.” „Vegyes közlemények.”

Az igazi veszedelem.

II.

A másik dolog, amitől félnek: a szakadás veszedelme. Ne féljenek, mi nem akarunk szakadni, s mindaddig, míg mi nem akarunk, módjukban áll önöknek a félt szakadást kikerülni, ha valóban szívükön hordozzák s nem csak nyelvükön az egyház egységének érdekét; mert egyszerűen csak annyit kell tenniök, amennyit mi teszünk: nem akarni, hanem inkább egy kis türelemmel lenni, s a többit várni az időtől, amit mi teszünk. De ha önök nem várnak, ha önök türelmetlenkednek, ha önök erőszakoskodnak: Isten és ember előtt önök lesznek a felelősek a veszedelemért, mely okvetetlenül be fogna következni. Hanem nem fog bekövetkezni. Mi nem félünk tőle. Mert mi tudjuk, hogy mi akarjuk az együttmaradást, s ez bizonyára többet számít, mint az önök esetleges nem akarása, mivel az csak rajtunk áll, ez pedig már kettőnkön áll. Mert mi tudjuk, hogy ha önök csak szájjal hirdetik is a békét, szívben pedig a szakadáson munkálkodnának, akkor sem bírnák a szakadást létrehozni, mivel, ha mi nem vagyunk is többségben, de önök, a maguk türelmetlenségével, még sokkalinkább kisebbségben vannak az egyházban. Köztünk a várakozó nagy többség se nem modern, se nem orthodox, inkább ez vagy inkább az; az egymásba fűződő láncszemek sorozata, melyek a két végső szemet összetartják, akár tetszik nekik, akár nem. Hogy lehetne itt szakítani? Hol szakadna meg ez a lánc? Jobb bizony önöknek is belenyugodni a kényszerhelyzetbe, s együttmaradni velünk, ha nem is nagyon szeretjük egymást és elfogadni a tisztességes békét, melyet mi őszintén felajánlunk, s a többit bizni Istenre s a jövőre.

Valóban nem tudjuk: bámuljunk-e vagy neves-sünk, látva, mint akarja a macska játszani a mesebeli oroszlánt: megeszlek, mert felzavartad a vize-

met! Boszankodjunk-e vagy neves-sünk, látva a híres túladunai kertészlegényt, mint tűrközik neki vitében, hogy tiszamelléki pajtásával miként fogja ő azt a botránykozás követ az egyház kertjének kerítésén áthajítani, hogy csak úgy repül, s mikor észreveszi, hogy gyenge legények ők e kő megmozdításához, hogyan fordul e köhöz: nem méltóztatnék maga jószántából átrepülni!?

Jajveszékelnék a szakadás veszedelméről, s ugyanők mindenmódon provokálnak, hogy szakítsunk, alkossunk magunknak külön egyházat, lép-jünk ki, csapjanak ki. Tűzzel játszó gyerekek... Nem nagy meggondoltság kell hozzá, csak egy parányival több, mint amilyen gyermekekben van (*νηπιος εν Χριστω*, 1. Kor. III. 1., s tegyük hozzá: *εν φιλοσοφία*), belátni azt, hogy mi lehetünk véghetetlen csekély pont, semmiség az önök szemében, ha mi zsarátnokot akarnánk gyűjteni önök fejére, de vannak viszonyok, melyek között —, s épületek, melyekben nem jó a leghaszontalanabb kis szikrával is játszani, mert az is elég arra, hogy ott, ahol a gyúanyag oly igen fel van halmozódva, lángbaborítson. Ne féljenek: mi nem vagyunk gyújtogatók; mi a tűzzel nem gyújtani, hanem világítani akarunk. S persze, ha önök félnek is és riasztgatnak is bennünket, látva, hogy mi gyertyát gyújtunk, hogy, jaj! felgyújtjátok a házat: engedjenek meg, de mi azért az önök kedvéért, az önök kislelküése miatt, sem el nem oltjuk a meggyújtott világot, sem véka alá nem rejtjük, mint önök szeretnék, hanem a gyertyatartóba teszszük, hogy világítson mindenknek, kik a házban vannak (Máté V. 15.). Majd belátják önök is, hogy nemhogy ártana, de jó az a világosság.

Önök is magukat tartják, s mi is magunkat tartjuk e ház legitim örököseinek, s amint haszontalan munka volna tőlünk, önöknek mondogatni: ha nem tetszik, menjenek önök — oda, ahol nincs szabadság, de van egység, nincs egyén, de van testület; oda, ahol önök inkább otthon volnának, — époly hiábavaló dolgot művelnek önök, minket

öszönözve az apai ház elhagyására, mert mi itt hon vagyunk.

Dehát, ha nem akarjuk a szakadást, miért nem nyugszunk békével? miért nem hallgatunk? miért hozunk szőnyegre kérdéseket, melyek meghasonlást eredményeznek? Azaz, miért vagyunk? s ha vagyunk is, miért viseljük a magunk ábrázatát s miért nem festjük be magunkat? miért nem tagadjuk meg magunkat s miért nem öltünk álarcot, mintha csak önök volnánk? Épolyan követelés, mint mikor a német az állami egység, a békés együttélés szempontjából követelte tőlünk, magyaroktól, hogy legyünk előbb németekké s akkor szent lesz a béke, s viribus unitis boldogok leszünk. Hanem nekünk nem kellett ez a béke, ez a boldogság; megmaradtunk magyarok, s mégsem szakadt szét a monarchia, s ha nem szeretjük is valami nagyon egymást, de azért együtt vagyunk, fogjuk egymást és nem eresztjük, s megvan az egyesült erő is. Tout comme chez nous. S ha érezzük is, mi magyarok, hogy most sokszor tán mi húzzuk a rövidebbet, s most még tán saját külön szabadságunkból többet kell is feláldoznunk, mert mi vagyunk tán a gyengébbek, de biztatjuk magunkat a jövővel: lesz az még másként is, leszünk mi még szabadabbak, hatalmasabbak. Tout comme chez nous, — mintha csak az egyházzal beszélnénk.

Ha önök jobb szeretnének nálunk nélkül, legyenek meggyőződve, hogy mi is jobb szeretnénk türelmetlen, hátramosztató emberek nélkül lenni az egyházban. Ezzel különösen tisztában lehetünk. De miután egyikünk sem adhatja a maga szívét s a maga eszét a másiknak, mégis csak meg kell valahogy együtt férnünk, mert mindegyikünknek közös érdeke követeli azt tőlünk. Egyikünk sem állhat meg jól magában; egyikünk sem elég erős arra, hogy magától a másikat eltaszítsa; egyikünknek sem áll érdekében a protestantismust még több apró felekezetre szétszakgatni; mindegyikünknek érdeke az, hogy a mi anyaszentegyházunk egységben maradván, kívülre erősebbé legyen, sőt hogy annak szétszakadt tagjai is lehetőleg újra egyesíttessenek. E közös érdek közös kötelességeket ró reánk. Tartsa meg kiki a maga individualitását s vívja ki annak szabadságát — a közös érdeknek, az egyház békéje s egysége érdekének szem előtt tartásával, — de miként önök nem, úgy mi sem vagyunk kötelesek mindent e közös érdeknek feláldozni. Nemcsak mi vagyunk kötelesek áldozatokat hozni, hanem önök is kötelesek a maguk részéről meghozni áldozataikat, s ha ezt nem ismernék el, mindent el fogunk követni, hogy önök kénytelen-kelletlen is meg hozzák ez áldozatokat, ezzel legyenek tisztában. Mert ha mi kényszerhelyzetben vagyunk, kényszerhelyzetben vannak önök is, mely parancsolni fog önökkel.

Mi szívvel, lélekkel akarjuk kikerülni a szakadást. Megmondjuk azt is, miért. Mi nem magunknak akarunk egyházat alapítani, mert mi nem magunkat tekintjük, hanem a Krisztus egyházát akarjuk helyreállítani, épazért a mi hivatásunk az egyházban van. Mi nem egy-két lelket akarunk magunknak megszerezni, s nem egy-két egyházközséget; nekünk önök mindnyájan kellene, együl-egyig, s mieink is lesznek, ha nem is maguk önök, de utódaik; nekünk kell az egész egyház, minde-destől; több, az egész protestantismus; sőt nekünk kell az egész egyetemes anyaszentegyház, mi nem akarunk többé proselytákat adni a római egyháznak, hanem inkább mi akarunk lenni az áradat, mely egyesítvén magában az egész protestantismust, lassankint ellepje azt az egész földet, mely nekünk Istentől örökségünk. Ime, mi elég nagyra látunk arra, hogy kevéssel be ne érhe-ssük. Ne féljenek: mi nem fogunk szakadni, mert mi terjeszkedni akarunk.

Ép, mert ily messze cél, ily magas és szent cél lebeg előttünk, s mert e célt, ha nem is egyedül, de a leggyorsabban, a legbiztosabban s a legtermészetesebben a protestáns egyházban s a protestantismus által véljük elérhetni: fölötte nagy áldozatokra is készek vagyunk, melyeket magunk szabunk magunk elé, s nem ma, hanem eleitől fogva, melyeket ügyünk érdeke s az egyház békéjének érdeke, mely a mienk is, parancsol reánk. Avagy nem fölötte nagy áldozat-e az, hogy mi beérjük a tudomány és irodalom terén való szabad működéssel, s az egyházi téren az alkalmazkodás súlyos igáját vetjük önnön nyakunkba, ott beérvén azzal a mérsékelt szabadsággal, melyet eddig is élvezett a korral haladó derék papságunk, szelíd, óvatos, békés és lassú előremenetellel?

De önök telhetetlenek. Önöknek több kellene. Többet pedig mi nem adhatuk és nem is fogunk semmiesetre sem adni. Más dolog, ha mi figyelembe nem vennők a gyakorlati élet követelményeit, az egyház egységének s békéjének érdekét, mely egyáltalán nem követeli a tespedő stagnatiót, hanem csak az óvatos, igazi veszedelmet nem okozó, meggondolt, lassú és fokozatos haladást; ha figyelembe nem vennők az általunk vallásosan nevelendő népnek igényeit, kétségtelenül a miénknél alacsonyabb fokon álló értelmi fejlettségét s képességeit; ha Hübele Balázs-módjára akarnánk nekimenni az egyháznak, s még mielőtt egyéni tudományos hitnézeteinket capacitatio útján az önök köztudatába igyekeztünk volna átvinni, s az irodalmi téren, a megvitatás által megérlelni, egyszerűen az egyház terén igyekeznénk a maga teljességében megindítani az egyház gyökeres reformatióját: már akkor volna mit beszélni a veszedele-

lemről, volna min fentakadni. De így? Mikor mi minden, józanon felvethető nehézséget már eleve figyelembe vettünk; mikor mi tisztán a capacitatio terén állunk, s mással mint tudományos érvekkel nem küzdünk; mikor mi, mint tanárok is, nem pusztán a magunk nézeteit adjuk tanítványainknak, hanem a bibliai íróknak, a confessióknak tanait s a különböző theol. irányokat is mind, történeti méltánylással, tárgyilagossággal s lehető kimerítően igyekszünk velök megismertetni, hogy tanulmány és saját gondolkodás útján válaszszák meg szabadon, akár itt bent, akár kint az életben követendő irányukat; mert mi nem tekintélyre esküvő majmokat, hanem gondolkodó, tanulmányozó s minden viszonyok között helyüket megálló férfiakat akarunk az egyháznak nevelni; mikor mi csak kétségbe nem vonható jogunkkal élünk, s mint a tudomány emberei, a tudományszabta kötelességünket teljesítjük: akkor tanári állásunkat s tudományos írói szabadságunkat támadni, annyi, mint merényletet intézni a gondolkodás s a tudomány szabadsága, a protestantismus éltető lelke, létének alapelve ellen — s ez volna az igazi veszedelem.

De hát mi ettől a veszedelemtől sem félünk, mert tudjuk azt, hogy miként egy fecske nem csinál nyarat, s két fekete holló sem csinál telet: úgy az a türelmetlen szellem, melylyel szemben még a legszélsőbb türelem is kimerül, melyet világ csudájára, önszégényeinkre, amiért azonban mégis másoknak, a jóra valóknak kell pirulni, Czelder és Nagy Ignác e világra hoztak, e türelmetlen szellem nem a mi egyházunk szelleme; mert tudjuk, hogy kárba vész Czelder minden alattomos bujtogatása lent, s tolakodó tanácsolgatása fent; mert mind oda lent, mind oda fent egész más szellem az, ami él és uralkodik, mint az ő csudálatos szelleme. Szegény tudós szerkesztő, ki nem tudta feljebb vinni a tudományos vitában egy farizeusi frázisnál, s íráshelyeknek, tanulatlanságát eláruló, zagyva felhordásánál! arra, hogy a tudomány szabadságát megtámadjuk, egy kissé több tudománynyal kell rendelkezünk, mint amennyi a „Figyelő“ szerkesztésére képesít. Szegény missionarius, ki azt hiszi, hogy most is van, de másféle missioja — nem az akolbahajtás, hanem a kiakolbolítás. — Don Quijote harca a szélmalomok ellen nem volt az első, de nem is az utolsó.

Mi látjuk az igazi veszedelmet, de vigasztal s megnyugtató bennünket az, hogy ott, ahonnan a veszedelem fenyeget, a rettenetes dárda után Don Quijote és Sancho Panza alakjai azok, melyek legelől feltűnnek. Aligha van más hátuk mögött.

De ha lenne mégis, s jönne, amit nem lehet

hinnünk, az igazi veszedelem, nyugodjék békén Cz. M., mi nem megyünk hozzá tanácsot kérni, hogy milyennek kell lenni ily viszonyok között a jellemes férfinak, mert mi már megkaptuk Petőfitől a helyes tanácsot:

Légy tölgy, melyet a vihar ki képes dönteni,
De méltóságos derekát meg nem görbítheti.

* * *

És most hadd végezzem be e vitát egyik elődömnem, Dr. Szeremlei G. szavaival: „A protestantismus addig nyugtot nem találhat, míg a hitet a tudattal összhangzatban nem bírja és épen ezen való igyekezet, a protestans dogmatikának, mint vallástudománynak, fogalmával mindenben egyező föladata. . . Valóban, többé nem oly időben élünk, hogy szolgálatot tehessen a vallásnak az, ki egyre csak tejételével kívánja táplálni, a csecsemő korból, vallásos tekintetben is felseledült emberiséget; vagy a dogmai megmutatás rozsdás fegyverével száll síkra, küzdendő a hitetlenség élesre fent szablyájával; vagy ne tán, hogy ment lehessen a fölvilágosodás zaklatásaitól, a hit válaszfala mögé vonúl és midőn minden buvó helyeiből kiszoríttatik, kegyelet-esdeklésre szorúl a vallás részére, amit férfiasan, az ész és igazság minden fegyvereivel felkészülten kellene oltalmaznia.“ (L. Szeremley G. „Keresztén Vallástudomány“ I. k. 1—2. lap).

... Ne gyalázzák meg önök a multak szellemét!! ...

P. Nagy Gusztáv.

A qualificatio.

Csak néhány hét vagy hónap van már hátra azon időből, melyben az ő Felsége által szentesített zsinati törvények életbeléptetése fogja igénybevenni, úgy az egyházkerületek, mint az egyházmegyék hatalmát és idejét. Tudjuk mindnyájan a konvent és zsinat egész lefolyását, történetét; hallottuk, úgy egyházi, mint világi jelesb férfainknak is, a már megerősített zsinati törvények felett tett megjegyzéseiket, vitatkozásait.

A kritika, nem lehet tagadnunk: sokat változtatott, módosított a szentesítés előtt azokon. Most fog már jönni a leghatalmasabb kritikus: maga az idő; ugyanazért legkevésbé sem akarom a tervbevett 187. §-t bonckés alá venni; ezt az általam érintett nagy kritikusra bízom.

Csak is egypár észrevételt akarok tenni e jelzett szakasz felett, mely köztudomás szerint, nem csak az egyházak, de a lelkészek classificatioját is kimondja.

„Méltó a munkás a maga bérére“; úgy látszik, hogy a zsinati atyák ezen régi igazságtól voltak áthatva, akkor, midőn az egyházak és lelkészek négy osztályba sorozását mondták ki a zsinaton. Vegyük most már tekintetbe azt, hogy azok a segédlelkészek, kik a zsinati végzések szentesítése előtt nyertek, második lelkészképeségi vizsgáról bizonyítványt, választhatók voltak Magyarország bármelyik ref.

egyházába és most igen sokan közölők elzárattatnának eme törvény szigorú véghezvitele által; pedig tudjuk, hogy a törvénynek, még ha országos is az, visszaható ereje nincs.

Ugyanazért óhajtható volna, ha az egyházkerületek úgy intézkednének, sőt határozottan kinyilvánítanák, hogy „miután a törvénynek visszaható ereje nincs és miután az eddig hivataloskodó második lelkész-képességi vizsgán nyert bizonyítvánnyal bíró segéd-lelkészek úgyszólván választhatók voltak a magyarországi reform. egyházak bármelyikébe: ennél fogva a zsinati törvények 187. §-ban érintett classificatio rájuk ki nem terjeszthető, sőt a már ez idő szerint megválasztott rendes lelkészekre sem.” Csakis a méltányosság és igazság szeretetétől lesznek áthatva és vezéreltetve egyházi és világi férfaink, ha a kérdéses szakasz követelményeinek ez idő szerinti megoldása általok így módosítatik.

Ez ügyre vonatkozólag nem tartanám célszerűtlennek, ha a segédlelkész urak, Magyarország minden egyházkerületében testületileg folyamodnának a classificatio ez idő szerinti elhalasztásáért, illetőleg annak ki nem terjesztéseért, az itt fentebb tett indítvány alapján.

Ugyde azt mondhatná valaki: mikor lesz akkor végrehajtva a zsinat minden törvénye, melyet oly régóta vártunk? . . . Idő szükségeltetik mindennek elvégzésére; valamint nem egyszerre szülemlettek meg a zsinat végzései, úgy nem egyszerre lesznek azok végrehajtva sem; de nem is szükséges a rohamos haladás e tekintetben sem. A „Debreceni Prot. Lap” egyik legközelebbi számának vezércikkében így szól a szerkesztő úr: „A lelkészválasztási törvények is sok tekintetben igényelik a gondos körültekintést és intézkedést, úgy az egyes egyházkerületek, mint az egész egyetemes egyház részéről. . . Ezen törvények életbeléptetésénél nagy figyelemmel és óvatossággal kell eljárni; igazság és méltányosság, hű kísérei és biztosítékai legyenek a teendő intézkedéseknek és megállapodásoknak.”

Feltéve, hogy az egyházkerületek szigorúan ragaszkodnak a jelzett szakasz végrehajtásához, akkor szükségesnek látom végzésben kimondani azt is, hogy első osztályú egyházban harmadik vagy negyedik osztályba sorozott segédlelkész már jelenben sem lehet káplán; úgyde, ha az illető lelkész maga tart káplánt? . . . annyi jog talán megilleti őt, hogy szabadon választhasson az úgy is szép számmal levő ifjú káplánok között. No de hiszem, hogy az igazság keresése nem fog így elragadni egy ref. egyházkerületet sem; sőt atyáskodó jóindulatát kimutatni igyekezik különösen a mai korban, még a legkisebbek iránt is.

Amilyen nagy munkát követel az egyházak négy osztályba sorozása — már pedig ez lesz az első teendő a fentebb jelzett szakasznál — épenolyan nagy munkát igényel a lelkészi kar 4 rendbe való osztályozása is. Ez utóbbi munkát az egyházkerületek könnyen kikerülhetik ez idő szerint, ha az igazság és méltányosság útján haladnak, miután a törvénynek visszaható ereje nincs. A classificatio csak is azokra alkalmazható igazságosan, kik még ezután lépnek ki az iskola falai közül a gyakorlati élet mezejére.

Sörös János.

T Á R C A.

A régi nagy-körösi ref. gimnázium.

(Negyedik közlemény).

II-szor. Azok iránt, amelyek a tanulóknak erkölcsüket s más egyéb iskolai rendtartásokat illetik.

1. Az iskolában lakozó deákok és szolgák minden reggel 5, estve pedig télen 8, nyáron 9 órakor az auditoriumban imádságra összegyülekeznek. Ez pedig következő renddel essék meg: Minden reggel 4 órakor az aeconomus fölkelésre csenget, a kamarákat eljárja, a diákokat és szolgákat felszerkenti s gyertya gyújtásra kényszeríti. Ezek tartoznak egyszeriben felkelni s minden kamarában legelőször is egy imádságot a „Lelkihódolásból” közönségesen elmondani, melyet a kamarák lakosi naponkint, sorban fognak a többi előtt élőlőszóval elimádkozni. 5 órakor az aeconomus a könyörgésre csenget s mindenki az auditoriumba gyülekezik; a szénior vagy contra scriba névsort olvas, a hiányzókat a professornak beadja. Ekkor egy deák a pulpitusra fölép s a többi előtt egy imádságot s a bibliából egy részecskét felszóval elmond. Ezután mindenki kamarájába visszatér, olvasáshoz fog és így elkészülve 6 órakor professiora megy.

A szénior és a contra 4 óra után reggel a könyörgésig s a könyörgés után a professiora csöngetésig köteles a deákok kamaráit megvizitálni és arra szorosan felvigyázni, ha eljárnak-e köteleességekben.

Estve hasonló könyörgés tartatik, hasonló felvigyázás mellett; a hiányzók feljegyeztetve beadatnak a szénior vagy contra által, aki azonkívül, amidőn nem is reménylenék, lopva elfogják járni a kamarákat a könyörgés után: ha nem szöktek-e ki a deákok a városba, vagy más erkölcstelen-ségbe nem törnek-e fejöket? Ha kiket pedig ezekben tapasztalának, feljegyzik s minden héten a professor úrnak, ez pedig minden hónapban a provocationak alkalmával a nemes patronatusnak számot ad róla. Az aeconomus esteli könyörgés alkalmával az ajtót bezárja, a kulesot a széniorhoz beviszi és kemény büntetés terhe alatt senkit ki nem bocsát.

2. Nem kis bámulással tapasztaltatván, hogy némely lakosok éjszaka az iskolába bemennek s féléjszakáig is ott korhelykednek, a deákok idejét lopják, erkölcsüket vesztetik: . . . az ilyenek templomi publicatio által az iskolából kitiltatnak; de a deákok is kötelesek az ilyeneket büntetés terhe alatt meg nem szenvedni.

3. A pipázás az iskolában és iskolán kívül tiltatik, s a szénior és contra köteles a t. professor úrnak a tilalom ellen vétőket bejelenteni, hogy ez őket a provocatio alkalmával feladhassa.

4. A togatus diákok szintugy, valamint a több classisokban levő tanulók, a grammaticaig inclusive mind az iskolában, mind azon kívül deákul beszéljenek egymásközt. A kamarában levő első deák eskü alatt köteles lesz erre fölvigyázni s a tilalom ellen vétőket a t. professor úrnak, hogy róluk a provocatio alkalmával számolhasson, beadni. A classisokban pedig a tanítók *signumot* tartsanak s ugy azokat, kiknél a *signumot* találják, ugy azokat, akiknél a

signum előbb volt, a magyarul beszélésért először megint-sék, másodszor lefektessék, mintha megakarnák verni, harmadszor pedig okos mértéklés szerint meg is vesszözzék. *Azonban, minthogy a deák nyelv tanulása legtöbb időt elvon a tanulótól, úgy hogy amiatt más hasznosabb, az értelmet s elméleti tehetséget gyakorlás által is, úgy ezen mint hazánk nyelvén kipallérozható tudományoknak esmeretségiben huzamosan és igen csekélyen juthatnak, legdrágább idejeknek vesztegetésével, tehát ezen deák nyelvnek tanítására oda feljebb ügyelő rendelkezések is ellent nem állván, kötelességök lesz a tanítóknak mind a felsőbb, mind pedig az alsóbb classisokban nem annyira a cifra és a mesterséges deák-ságot, mint más hasznosabb tudományokat, amelyek a tanulónak elméleti tehetségét nevelik, erkölcsét jobbitják és a világgal megismertetik tanítani; mert nem szükség s kevés haszon is van benne, hogy a tanuló deák nyelvére való nézve Cicero legyen: elég, ha érteni és beszélni tud azon a nyelven. A szorgalmatos olvasás és deák nyelven való könyveknek tanulások által anélkül is megtanulhatja ezen nyelvet.*

5. T. Professor úr minden héten egyszer mind a deákok szobáit, mind pedig a classisokat rendről-rendre megjárni, a tanulók tanítatásoknak módját s magokviselésüket megvizsgálni, az Isten s felebarátjuk éránt való kötelességökre és szeretetre oktatni és serkentetni fogja. Mint-hogy pedig minden hónap elein a nemes patronatus vizitálni fog: t. professor ur, úgy a szenior és contra jelentéseit, mint saját tapasztalatait a nemes patronatusnak orvoslás végett felfogja adni.

6. Micsoda becsülettel és tisztességgel tartozzanak a deákok patronusaikhoz és minden lakosokhoz, az iránt tartsák meg azon sinórmértéket, amely az iskolai rendelkezések közt de moribus az 1-ső articulushoz ki vagyon szabva, hozzátevéen azt, hogy társaikhoz és tanítványaikhoz is illendő szelidséget, becsületet és mérsékelt magokviseléseket, egy-szóval emberiséget mutassanak és gyakoroljanak, mocskos szókkal társaikat, tanítványaikat, vagy őket feddeni akarván, azok szüleit ne illessék.

7. A poetica classis, mint fenntebb a tanítás módjának rendiben 5. szám alatt láthatni, el levén törölve: az üresen maradó classis a publicus condescensiojára rendeltetik; hogy midőn a szükség úgy hozná magával, oda gyülekezhesse.

8. Jónak ítéltetett, hogy a deákok s más tanulók számára, értelmek szélesítésére s hogy ők is tudhassák a világgal forgandó dolgoknak mivoltát, kurátor úr deák ujságot járattasson, melyet a tanítók renddel a classisok gradusaihoz képest megmagyarázzanak. Itt találhatnak a tanítók útra abban is, hogy a históriát és geographiát practice alkalmazhassák. Ezen ujság ára a classisokra proportionálisan adrepartialtassék, ami pedig innen ki nem telik, fizesse a kurátor ur az iskola jövedelméből.

9. Meghatározatott, hogy a kamarák fűtésére 8 öl fát vegyen kurátor úr esztendőnként; az árát pedig fizessék a deákok és publicusok proportionate, mivel a volt poetica classis is a publicusok számára fűtetni fog. A classisok fűtésére pedig hordjanak fát a tanulók onnan hazul.

10. Amely első deák a kamarákban megeskettetett arra, hogy a deákul beszélőket följegyezze, ugyanaz fog a kamarákban levő ablakokra, kályhákra s más egyéb kamarabeli eszközökre is vigyázni, azokat, akik kárt tesznek benne, feladni, hogy a kártételért való elégtétel a kártevőre hár-molhasson. Hogyha pedig a kártevőt a kamarabeliek feladni nem akarnák, fizetessék a kár az egész kamara divisiora menendő pénzéből.

11. A tisztatlanság s más eféle környüállások eltávoztatására rendeltetik, hogy egy ágyban két deák ne feküdjék; az ágyban nem férők csináltassanak be és kitoló nyoszolyákat.

12. Kurátor úr a kamarában gyakran megvizsgálja a károkat és tisztatlanságokat megjegyezze s orvosolja és ha szükség kívánja, a patronatusnak bejelentse. *Gubody János*, vnotarius által.

(Lásd „Leges Scholae Körösiensis. . . Anno 1725.“ című törvénykönyvben, honnan kivonatosan közöltük, *H. K. K.*).

f) Rövid kivonatok az 1803. febr. 17-ki törvényből.

I. Községes törvények, melyek a tanulást vagy tudományt tárgyalják.

Mivel a tanítás módját a vener. szuperintendentia meghatározta, nem szükség előhozni a tudományokat, melyeket a n.-kőrösi deákok és poeták tanulni kötelesek, hanem csak az eszközöket kell megszabni, amelyek által amazokban célt lehet érni.

1. A rhetorica, logica és poesis tanulására, — mint minden magyar ref. gimnáziumban, úgy — Kőrösön is 3 év szükséges; de mivel itt még arra is szükség van, hogy a kőrösi deákok közül classicus praeceptorok is tétessenek, rendeltetik: hogy a deákok a convictusban 3 évet töltsenek s midőn 3-ad évesek lesznek, akkor tétessenek classicus praeceptorokká; a többiek és tanulótársaik díszére váljanak. Ezt a rendeltetést pedig úgy kell érteni, hogy mikor az ifju a syntactica classisból promovealtatik, még az első rhetoricus évben a convictusba be nem lép és ezt az első évet még nem úgy tölti mint deák, hanem mint rhetor primarius és ezen az időn felül kívártatik, hogy 3 évet töltsön a convictusban. Mert mind ez ideig a poeticus esztendőn kívül kellett deákjainknak 3 esztendőt a convictusban tölteni, hanem mivel tetszett a vener. superintendentiának azt rendelni, hogy a poesis a 2 rhetoricus év után taníttassék: a különbség csak az, hogy akik ezelőtt poeták voltak, azok most 1-ső éves rhetorok. Aki a 3 évet kitölteni nem akarja, annyi 12 rhfrtot fizet az ekklának, ahány évig részesült a convictus beneficiumában.

2. Leckét senkisémmulasztthat, hacsak óra előtt $\frac{1}{4}$ -del a rektornál vagy személyesen vagy írásban mulasztását nem igazolja. A mulasztó az iskolai szék elé (egy pap, egy magistratus úr s a rektor) idéztetik, aztán reggeli 5 órától estig bezáratik; aki 5-ször mulaszt, megcsapatik s végre kitiltatik.

3. Mivel a tudományok kulcsa a latin, minden rhetor és poeta úgy az iskolán belül, mint kívül tanulótársaival latinul beszéljen; különben úgy fenytetik, mint az a lecke-mulasztóra (1726. máj. 18.) előírva van.

4. Minden évben a 2 exament előző héten szoros censurát fog tartani a professor és minden tanítványt 3 osztályba soroz. Az I. osztályba nem a triennisek, hanem a legjobb tanulók s legjobb erkölcsűek jönnek. Akik a convictus beneficiumával élnek, a divisiót ezen osztályzás szerint veszik, olyan proportioval, egyedül a temetésből és a lakadalmi közöntségből bejöni szokott jövedelmet, ami azután is úgy fog kiosztatni, mint eddig. A II. osztály lesz az, amelyben kinek-kinek az iskolában töltött ideje tekintetik. A közönséges exameneken az I. classificatio a hallgató t. urak kezébe fog adatni, akik közül, akinek tetszik, a köz. exament előző censurán is jelen lehet. (A III-ik természetesen az ennél is selejtesebben. Közlő.)

5. A professor hallgatóinak sem szabad leckét mulatni vagy későn menni az auditoriumban. A helyes ok nélkül késedelmező 1) az iskolai szék előtt megintetik; 2) deák chiát ír, melyben hibáját előadja s azt könyörgés után estve elmondja; 3-ad ízben arestommal büntetetik.

6. Bizonyítvány nélkül az iskolába senki be nem vétetik; viszont sem az alsóbb classisokból a rektor által, sem a professor tanítványai közül a professor által irt bizonyítvány nélkül elmenni ne merészeljen; mert ha holléte megtudatik, a nemes patronatus, mint szökevény után, utánna ír.

7. A professor tanítványai közül a leckét meg nem tanuló s írásbeli dolgozatot nem készítő az isk. szék elé idéztetik s ismételt esetben a körülményekhez képest büntetetik.

8. A vacatio: minden héten szerdán, szombaton délután; 4 vásárkor két nap; nyári vásártól kezdve 4 hét; szüretkor 2 hét.

9. Amint az alsóbb classisokból a gyermekek nem promoveáltatnak, ha nem méltók: úgy a professor tanítására járó 4 gradusból sem, ha csak legalább a 2-ik classis-hoz illendő előmenetelt nem tesz s deákul nem tud úgy, hogy hibát nem ejt. A készületlen a collegiumokba testimoniummal nem bocsátatik, de máshová érdeméhez illő testimoniummal elmehet.

H. Kiss Kálmán.

KÖNYVBIRÁLAT.

„A latin nyelv szótára.“ *A kútfőkből, a legjobb és legújabb szótáriródlomra támaszkodva, összeállította dr. Finály Henrik, a kolozsvári kir. Ferenc József egyetem nyilv. rendes tanára. I. füzet. Budapest, 1883. Ára 80 kr.*

A címben megjelölt mű jelent meg közelebb a Franklin-Társulat kiadásában. Ezen füzet az 1858-ban megjelent jó nevű kolozsvári szótár második kiadásából A-tól archon-ig terjedő latin szótári anyagot tartalmazza. E második kiadás azonban az író által közölt program szerint már magasabb feladatot tűzött maga elé, mint aminő az első előtt lebegett. Míg ugyanis ez utóbbi főképp az ó-kori classicus irodalommal foglalkozó tanuló ifjúság szükségét igyekezett kielégíteni, e második már a tulajdonképeni nyelvészre, a történészre, a jogászra, az egyházi férfira, s általában a szaktudósokra is tekintettel van, akik az ó-kori irodalomból nem-

annyira nyelvtudományt, mint inkább szaktudománybeli adatokat kívánnak meríteni. Ennélfogva felöleli az ó-kori latinság egész nyelv-kincsét, amint az ó-kori irodalomban egészen a 6-ik század végeig és az eddig felfedezett és közzétett összes feliratokban fenn van tartva. Felöleli továbbá az összes ó-kori földrajzot, a régészetet, a sajátneveket, a jog-, orvos- és természettudományi műszókat, az egyházi irodalom sajátosságait: szóval oly teljességre törekszik, hogy az ó-kori latin irodalommal foglalkozó vele magával hozzá juthasson mindennek a megértéséhez, ami magyarázatra vagy értelmezésre szorúl.

Aki tudja, hogy közművelődésünk minden ága mily sokféle száakkal fűződik azon időszakhoz, amelynek szótári kincsét e mű összefoglalni s felmutatni igyekszik; akinek továbbá közvetlen tapasztalásból van alkalma ismerni azon sokszor a legkomolyabb igyekezetet is nehéz próbára tevő nehézségeket, amelyekkel minden lépten-nyomon küzdenie kell az olyannak, aki a classicus irodalommal foglalkozni kezd: annak lehetetlen e nagy hézagpótló irodalmi vállalatot a legőszintébb örömmel nem üdvözölnie. Azonban azon nagy feladattal szemben, amelyet mindnyájunk javára maga elé tűzött, még azon kötelesség is vár reánk, hogy vegyük szemügyre, vajjon teljesen, minden fogyatkozás nélkül van-e az megoldva s nincs-e még valami, amit a nagy cél érdekében szintén fel kellene karolnia?

En, midőn evégből ezen füzet tartalmát szemügyre veszem, ezt kizárólag a classicus latin irodalomra való tekintetből s főképp a latin írókkal foglalkozni kezdő ifjúság érdekében cselekszem. Ha ezekre vonatkozólag a kíváncsalak teljesen ki vannak elégítve, akkor a feladat, meggyőződés szerint, legjava részében meg van oldva.

Ami már a szótári anyag eddig közlött részében a teljességet illeti, e tekintetben a mű kifogás alá nem eshetik. Csupán egy közönségesebb földrajzi kifejezésre nem akadtam benne, s ez: Aquae Sextiae. Van azonban egy más gyöngéje, amely a tanuló ifjúság előtt már tisztos elődje, az első kiadás nagy érdemeiből is sokat levont a használhatóság tekintetében.

Mielőtt erről szólanék, bizonyos, különben általánosan ismert körülményt kell emlékeztetbe hoznom. A kezdőnek, de gyakran még annak is, aki már nagyobb jártassággal bír a latin irodalomban, nem annyira az egyes szók okoznak a művek olvasásánál különös nehézséget, mint inkább azon kifejezések, amelyekben a római szellem a maga egész eredetiségében nyilatkozik. Hogy e nehézséggel mennél sikeresebben s mennél gyorsabban megküzdhesen, e végből nem csupán annyira van szüksége, hogy minő összeköttetésben, épen magának az illető szónak minő jelentése van, hanem még arra is, hogy az egész kifejezésnek a helyes magyar fordítása melyik. E tekintetben tehet a szótár megbecsülhetetlen szolgálatokat, mivel így helyes fordításra vezérlő kalauzzá, mesterré válik a latin írókkal szorgalmasan foglalkozó kezében. Ami már ezt a kíváncsalat illeti, tagadhatatlan az, hogy ennek a kezünk alatt levő füzet is igyekszik megfelelni; csak az a kár, hogy nem mindenütt. Emliti például az *aestus* alatt: *aestus consuetudinis nos abripit*; az *agito* alatt: *iubet equitatum pro castris agitare*; az *advenio* alatt:

literae aa.: az apud alatt: verba facere a. senatum; queri a. aliquem; fuit a. eum magnus iuris civilis usus stb. anélkül, hogy fordítaná. Pedig ezek oly kifejezések, amelyekkel a kezdő maga, pusztán csak egyszerű felemlítésre, boldogulni nem fog. Ez oly fogyatkozás, amely a könyvnek hasznavehetőségét épen azokkal szemben csökkenti, akiket első sorban kellene szem előtt tartania, s ha ezt a következő füzetek elenyésztetni igyekeznek, a mű csak nyerni fog vele.

Végül még egyet kell megemlítenem, ami elűt ugyan a szótár-szerkesztés általánosan elfogadott elveitől, de egy oly segédkönyvvel szemben, amely a külföldi legkitűnőbb szótárak hiányait is pótolni s minden más segédeszközt nélkülözhetővé tenni igyekszik, szinte önkénytelenül jó tollam alá. Aki a latin írókkal, főképp pedig egy oly latin íróval, mint Cicero, különösebben pedig ennek leveleivel egész rendszeresen foglalkozik, olvasás közben számos helyen talál görög kifejezésekre. Nem azon idézeteket értem itt, amelyeket ez Homérból, a tragikusokból, vagy más görög íróból merít; sem nem azon célzásokat, amelyeket ezek szebb, tehát ismertebb helyeire tesz, hanem azon görög szokat, amelyek sajátos gondolat-árnyalattal vannak nála a szövegbe beszöve. Ime itt van például egy a sok közül. Cicero leveleiben egy helyen (Att. X. 11, 5.) ezt olvassuk: Vettienum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse; cum eo, quod ἀποτόμως ad me scripserat de nummis curandis, ἀντιμίσθως eram iocatus etc. Az ily szavaknak sajátos sorsuk van; a latin szótár-szerkesztő nem ügyel rájuk, mivel csak a latin betűs kifejezéseket tekinti latin szótárba való szóknek, a görög szótár-író ismét azért nem méltatja kellő figyelemre, mivel ő csak a görög írókat magyarázza; ekkép az ily latin szövegben elszórtan előforduló görög szó két szék közt a pad alatt marad. Ha valamelyik latin író a littera vernaculával irt le egy görög szót, az rögtön bejut a latin szótárba. Pedig egy görög szót a latin szókincs kiegészítő részévé nem annyira a latin betűs alak, mint inkább az a sajátos gondolat-árnyalat teheti, amelyet neki egyik-másik latin író művében adott, s amely által irodalma számára mintegy meghódította. Félreértés kikerülése végett meg kell említenem, hogy csak latin szótári anyagra vonatkozólag értem ezt, s egy oly segédkönyvvel szemben látom helyénvalónak megemlíteni, amely oly teljességre törekszik, hogy az ó-kori latin irodalommal foglalkozó vele, magával hozzájuthasson mindannak a megértéséhez, ami magyarázatra vagy értelmezésre szorúl. Ohajtásom tehát a művel szemben, hogy céljának mennél jobban megfelelhessen, az volna, hogy ha a latin betűs szók sorában nem is, de legalább egy pótfüzetben függelék-képen sorolja elő, s magyarázza azon görög szokat s kifejezéseket, amelyek a latin classicusok szövegében elszórtan fordulnak elő, s amelyekre a görög szókönyvek kitűzött céljuknál fogva tüzetesebben ki nem terjeszkedhetnek.

Egyébiránt ismételtelen ki kell fejeznem, hogy e mű nagy hézagot pótló irodalmi vállalatot képez s főleg az említett fogyatkozás elenyésztetése után csak a legnagyobb örömmel tekinthetünk folytatása elé. *Zsoldos Benő.*

KÖZÉLETÜNK.

Templomszentelés.

A gömöri ref. egyházmegyében, Rimaszombathoz közel fekvő, két halom-sor közé szorított *szűtori* reform. egyháznak, folyó hó 5-ik napján nagy ünnepe volt. Sírok felett épült régi templomának bomló falai már több idő óta fenyegetőleg néztek az imádkozni óhajtozóra. A kis egyháznak isten szerint való papja, a tudományos, erélyes és barátság-szerető *Simon Sámuel*, mindent megpróbált, a rábeszélés minden fegyverét felhasználta, hogy templomában az istennel való társalkodást kívánatosná és bátorságossá tegye. Sikerült is jókora összeget összegyűjtenie, illetőleg megajánlatnia; de mire az íge testet ölthetett volna, az ő temploma összeomlott, elment a másik roskadozó templom oldalába — hű munkás módjára, — megpihenni. Ör helyére fiát *Istvánt* rendelte a gondviselés és a gömöri esperesség tapintata. Így a család gyásza sem vált kétségbeeséssé, a templom-építés eszméjének is hű örököse maradt a fiában. Még el sem vegyült a jó pásztor sárháza az édes anya földdel: a templom íme újulni, nőni kezdett s madár-költözésre, levél-hervadásra készen állott az úrnak új hajléka dicsősége legyen nagyobb, mint volt az első! . . .

A közhasználatnak, a kálvinista modorú szentelési szertartásnak, a nevezett napon, adatott át. A későre maradt ünnepélynek — szerencsére — kedvezett az idő, s a szomszéd falvak bátor szívé és sárba fuladástól sem rettegő lakói siettek a szűtoriak örömét megosztani. Mire 10 órakor megcsendült a harang, egész tarka csoportozat fogta már körül a domboldalra kitett új templomot, s az őszi verőfényben az Isten jó tetszését látták a szűtoriak munkája iránt. A hivatalos személyzet közeledésekor felhangzott az „*Örül mi szívünk*” és a hang buzgósa bizonyosság volt a száj vallomása mellett. *Molnár József*, rimaszombati ifjú ügyvéd, az ünneplő egyház főgondnoka s a templom-építés Nehémiása, átadta gömöri egyházmegyénk lelkes esperesének a templom-kulesot, az Úr hivatalos szolgája pedig kinyitotta azt az Úr nevében. Az volt boldog, kinek az új templom falai között hely jutott. Csak úgy tódult a nép; látni és hallani akart mindenki. Az „Im békjöttünk” hangjai aztán túlharsogták a tódulók zaját . . csend lett, azaz hogy összeolvadtunk a buzgóságban. A fenálló és alkalmi főének után az ifju helyettes pap által ügyesen szervezett és gondosan betanított néphorus, a *szűtoriak és bellényiek* (Bellény leányegyháza Szűtornak) közös chorusa emelte lelkünket ég felé; majd pedig esperes úr, az Úr asztala előtt rövid tájékoztató előbeszéd után, buzgó áldást esdett az új templomra, annak lelkes építtetőire; azokra, akik abba — áhitattól vezettetve — be és kijárnak; azokra, akik ott frigyre lépnek az egyházzal, egymással, a Krisztus szellemével vagy az éggel a halálban . . áldást esdett a hű pásztor haló porára, kinek sírhalmát koszorúzott sírkő emelte ki a templom oldalán a közönséges halottak közül; aki — ha van élet a halálban — bizonyára *Simeonnal* örvendezett e napon. Szerepeltek még *Terhes Pál*, rimaszombati lelkész, kedvelt szónok, 1. Kir. VIII. 27—30. felett tartott egyházi beszéddel; *Tóth Sámuel*, az édes szavú serkei lelkész, mint úrvacsoraosztó; *Ruszkay Gyula*, jánosii lelkész, mint keresztelő. Agendája csattanós záradéka volt az egyszerűségében is oly lélekemelő ünnepélynek. Az egésznek hatását nagyban fokozta a közben-közben felzendülő khorusi ének. A templom — mint hallottuk — 4000 egynehány forintba került. Egyszerű, csinos hajlék, két bejárattal; mennyezete két ívezeten nyugszik; talapzata mélyre eresztve, úgy látszik, dacolni fog a romboló idővel. Adja is a gondviselés, hogy közel a panszlavizmus határvonalához, sokáig lehessen a kálvinista magyarság egyik bevehetetlen védvára! Hogy nagy lakoma követte a szente-

lési szertartást, azt említenem sem kell. Benn a paplakon az előkelőbbek, kívül pedig a nép tett eleget a bibliai útasításnak: „Az úr rendelte e napot, örüljünk és vigadjunk ezen!”

Nyilvános köszönet.

Nagytiszeletű Édes Albert, alsóborsodi nyugalomba lépett esperes-lelkész úr megírván tanulságos életrajzát s azt saját költségén kinyomatván, példányait a sárospataki tanári nyugintézet javára ajánlotta.

E jótékony intézet negyven évi fennállása óta ez a *második eset*, hogy valaki, a tanári kar körén kívül, arról megemlékezett.

Ezreket áldoztak ez idő alatt kegyes jöltevőink főiskolánk más jótékony intézeteire, csak a tanári nyugintézet az, melyről mindenki megfeledezett, s melyet mindenki főiskolánk mostoha gyermekének tart. Pedig ha van jótékony intézet főiskolánkban, mely egyházkerületünk s kegyes jöltevőink atyáskodó pártfogását megérdemli: bizony-bizony sokszorosan megérdemelné az, melynek tagjai egész életüket emésztették fel a tudomány szolgálatában, s nem ritkán hírt, nevet, dicsőséget szereztek főiskolánknak; megérdemelnék azok özvegyei és árvái, kik között — mint sajnósan tudjuk — vannak olyanok is, kik napi kenyerőket a nélkülözés keserű könyeivel öntözik.

Annyival jobban esik lelkünknek a tudat, hogy most egy oly érdemekben gazdag, tudós főpap emlékezik meg intézetünkről, ki nyugalomba lépése után nem is áll már közvetlen viszonyban főiskolánkkal, de annak sorsát mindenkor szívében viseli; s ki midőn tapasztalatokban dús életrajzát megírta, egyrésztől erkölcsi tanulságot adott, különösen szegényebb sorsú ifjainknak arra, hogy az erős akarat s kitartó munkásság az élet minden körülményei között kiküzdje magát; másrésztől arra, hogy az isteni gondviselésben vetett hit sohasem csalta még meg azokat, kik tanácsért s vigasztalásért hozzá folyamodtak; midőn pedig azt nyugintézetünknek ajánlotta, nemes lelkének azon érzelmét tüntette ki, hogy a tudomány munkásainak érdemét nemesak becsülni tudja, hanem azért munkás szeretetével áldozni is kész.

Fogadja nagytiszeletű esperes úr nagybecsű adományaért a sárospataki tanári kar halás köszönetét: fogadja azon őszinte szívből kelt kívánságát, hogy a gondviselés, mely őt az élet annyi küzdelmei után elvégre biztos révpartra vezette, örködjék felette hanyatló élete alkonyán is, s tartsa meg becses életét az emberi kor legvégső határáig, protestáns egyházunk és iskolánk javára, dicsőségére.

A sárospataki tanári kar nevében Orbán József,
nyugintézeti elnök.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A vallás- és közoktatásügyi minisztérium, közelebb egy leíratot intézett az iskolakormányzó főhatóságokhoz s így szuperintendensi hivatalainkhoz is, melyben, hosszabb indoklás után „egyenesen felhívja azokat, hogy a hatóságuk alatti papnöveldében a közegészségstan tüzetes előadásáról gondoskodjanak, s a minisztérium teendő intézkedéseikről értesítsék.” Minthogy a protestáns főiskolák eddig is mindent elkövettek arra nézve, hogy növendékeik s ezek között a leendő lelkészek, minél több gyakorlati s a tiszta humanismus érdekében felhasználható ismeretekkel kerüljenek ki az iskolából, s különösen a lelkész pályára készülőknek mindenkor emelték azt a tudatot, hogy ők a társadalom savai s így sokféle teendőik és köteleességeik is vannak az iránt minden irányban: iskoláink előjárásai bizonyára mindent el fognak követni, hogy a miniszteri leirat-

ban kifejezett kérelemnek, a körülményekhez képest elégtétessék. Az ilyen s ezekhez hasonló s a protestáns papság irányában felülről formált igényekkel és követelésekkel szemben azonban nem hagyhatjuk megemlékezés nélkül azt a visszásságot, sőt méltánytalanságot, amelynélfogva mindenkor a papi hivatalra utalunk ugyan nagy szívesen, amennyiszer csak fontosabb társadalmi célok megvalósításáról van szó, s az állam is minduntalan újabb, szintén már az ezermesterkedéshez hasonló teendőket követel tőle, de jutalma aztán a szép szavakon kívül, nem igen megy egyébre, s az tény, hogy protestáns papságunk igen mostohán jutalmazott hivatalnok a társadalomnak és különösen az államnak. Mikor mi egymásután kapjuk a miniszteri rendeleteket, hogy tanítsuk (mert csakugyan így történt) a *lelképásztort*, a *kertészetet*, a *méhészetet*, most meg legújabbán a *közegészségst*, tanításunk sikeresebb tétele végett mindenestre szükség volna arra is, hogy abból a tanszékből, buzdításul arra is lehetne hivatkozunk, hogy az állam sokat vár és követel ugyan a lelkésztől, hanem aztán meg is becsüli őt... dehát ezt most bizonyára nem tehetjük; hanem igenis, ismertetnünk kell tanítványainkkal az *egyenértékadó*, meg ehhez hasonló, lelkészt és egyházat egyaránt lesújtó intézményeket, s nem tudjuk: hogy midőn a közoktatásügyi minisztérium fentebbi leírata egy újabb tantárgyat kíván róni a hittanhallgatóra, ugyanakkor a minisztérium egy másik osztályából nem bocsátat-e ki oly rendelet, mely lelkészeinknek még eddigi stólját is érinti. Ezen a visszásságon kellene valahogy segíteni!!

— A dunántúli egyházkerület a múlt hét első napjain tartotta meg rendkívüli közgyűlését, Pap Gábor, szuperintendens és Tisza Kálmán, főgondnok elnöksége alatt. Kihirdetvén a megerősített zsinati törvényeket, hála felíratot intézett a kormányhoz, amiért a törvényeket megerősítésre ajánlotta. Megválasztotta ezután a konventi tagokat, névszerint egyházi rendes tagúl: Csonka Ferencet és Körmeny Sándort; póttagúl: Vályi Lajost és Páli Lajost; világi rendes tagúl: Beöthy Zsigmondot és Véghegyi Deszót; póttagúl: Molnár Bélát, Szűcs Sándort és Csépn Antal. Majd egy küldöttséget nevezett ki, mely véleményt adott arra nézve, hogy mimódon lehetne legcélszerűebben keresztülvinni az új törvények intézkedéseit s ennek ajánlata folytán elhatározatott, hogy a presbyteriumok haladéktalanul átalakíttassanak; a *közgyűlés* életbeléptetessék stb. Addig is, míg lapunk levelezője talán tüzetesebben ismertethetné e közgyűlés lefolyását, csak annyit jegyzünk meg egész tisztelettel, hogy nézetünk szerint a *zsinat*, igenis, intézhetett volna, ha épen jónak látja egy külön hála felíratot a kormányhoz, aminthogy ki is fejezte felíratában mély köszönetét, de, hogy ezenkívül még az egyes egyházkerületek külön is kimutassák haláljukat, megvalljuk: ezt feleslegesnek tartjuk, annyival inkább, mert ez részben ítélet is mintegy a zsinat eljárása ellen, s az *egység után* az ilyen nem is inponál.

— Arany János emlékünnepe, főiskolánk tanuló ifjúsága az összes tanári kar és igen szép számú közönség jelenlétében ünnepelte meg e f. hó 19-én. Az ünnepély műsorozata a következő vala: Szécheny himnus, „eládta az énekkar; „Emlékbeszéd, „Cziáky Endrétől; „Tetemrehívás, „szavalta Virág József; „A dálnok, „eládta az énekkar; „Alkalmi költemény, „Szuhai Benedektől; „A dálnok bűja, „szavalta Józsa Antal; végre „Dalünnepe, „eládta az énekkar. Ez ünnepe túl, tisztelje meg főiskolánk ifjúsága a nagy költő emlékét azzal, hogy magas jelleme, tiszta és fennkölt gondolatai és nagy eszméi folyvást kiváló példakép ragyogjanak előtte.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „B. Vay Miklós, főgondnok, gyűlést megnyitó beszéde.“ „A protestantismus és humanismus érdekében.“ Zsoldos B.
„Széttétekintés az énekügy terén.“ Ivánka S. „A tiszáninneni ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.“ Mitrovics Gy.
„Tudósítás a tiszántúli ref. egyházkerület ad hoc gyűléséről.“ „Vegyes közlemények.“

B. Vay Miklós, főgondnok, gyűlést megnyitó beszéde.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Méltóztatik reá emlékezni, hogy a mult szeptember hóban, Kassán tartott közgyűlésünk alkalmával, elnöktársammal együtt, azon megbízást nyertük, melyszerint azon esetre, ha zsinati törvényeinknek, már akkor közel kilátásba helyezett szentesítése megtörténnék és azt látnók, hogy azok kihirdetése s azokkal kapcsolatban levő egyéb kérdések megoldása azt kívánnák, hogy — majd csak öt hónap elteltével egybejövendő, rendes tavaszi gyűlésünket megelőzőleg — egy rendkívüli ülésnek egybehívása válnék szükségessé: ez esetben — mondom — kötelességünknek ismerjük az ez irányban való célszerű intézkedések megtételét.

Amint ma már országSZerte tudva van: Fel-séges Koronás Apostoli Királyunk, felterjesztett törvényeinket — egyetemes egyházunk iránti s részünkről hálás elismerést érdemlő kegyelme s jóindulata csalhatlan jeléül — a mult október hó 11-én csakugyan — minden legkisebb változtatás nélkül — jóvá is hagyta, megerősítette, s ennek folytán azok, minden további késedelem nélkül kinyomattatván, néhány hét óta már közkézen is forognak. Ezenkívül nekem, jelenleg még az eredeti szöveg egy hitelesített írott másolatát is szerencsém van e jelen alkalommal a főtiszt. egyházkerületi közgyűlés asztalára letehetni.

Mindezek megtörténvén s ezek mellett testvér-egyházkerületeink elnökségei által már korábban az is tudomásunkra jöven, hogy már csak a konvent mentől-előbbi egybehívhatása miatt is, szükségesnek elismert rendkívüli gyűléseket egyú-l-egyig, még e hó folyamata alatt, ők is okvetlenül meg fogják tartani: azért mi sem véltük kikerülhetőknek, hogy hasonlóan járjunk el, s ezért nem késtünk a főtiszt. egyházkerületi közgyűlés általam

ezennel szívesen üdvözölt tagjait e mai napra, ide Sárospatakra meghívni; azt kérvén most már ez alkalommal, hogy méltóztassék, szokott böles belátása szerint, rendelkezni a legközelebbi és legszükségesebb teendőink felett, annyival is inkább, mert én csakis a könnyebb tájékozás és a tanácskozások eként reménylhető gyorsítása céljából leszek bátor némelyeket felemlíteni.

Tagadhatlan, hogy ha szentesített törvényeink még együtt találják vala Debrecenben zsinatunkat, amint ez, kezdetben, lehetők is mutatkozott, azok kihirdetésének, parlamentáris gyakorlat szerint, ott lett volna helye; minthogy azonban az ily módon végbe nem mehetett, annak, zsinatunk határozata folytán, de a dolog természetéből folyólag is, az egyházkerületi gyűlések által, illetőleg ezek alkalmával kell megtörténni.

Nemkevesbbé ezen egyházkerületi gyűléseknek feladata: megállapodásra jutni, mind azon egyes pontokra nézve is — mint aminők például az egyházi közalap (domestika), lelkeszválasztás, praesbyteriumok, egyházi közgyűlések, egyházi törvénykezés szervezete sat., — melyek a kihirdetett új törvények fokozatos életbeléptetése szempontjából a lehető legnagyobb óvatosság mellett lesznek, összhangzatosság tekintetéből, szabályrendeletek útján rendezendők.

Itt merül fel továbbá, már a kassai gyűlésünkön szőnyegen volt, de akkor későbbi időre halasztott kérdése a konventi tagok megválasztásának is.

Ami pedig a köznevelés és közoktatás szervezetéről szóló törvényeket illeti: ezekre nézve, a mi egyházkerületünk eddigi határozatával szemben, következőképen áll a helyzet:

A folyó év június havában Sárospatakon tartott egyházkerületi gyűlés alkalmával, tanácskozás alá vétetvén tanügyi bizottságunknak ápril hó 22-ik napján keletkezett, e tárgyra vonatkozott jelentése, ennek alapján s ennek értelmében a gyűlés

azt határozta, hogy a tanügyi bizottság által megállapított s bárha csak fokozatosan is behozatni javalt új tantervet, addig, míg a zsinati és országos törvények a középoktatás ügyét nem szabályozzák, vizsgálat alá venni s annyival inkább életbeléptetni nem fogja.

A zsinat e tekintetben is eleget tett feladatának s illetőleg ezen egyházkerület kívánságának, mert, ime, szerencsém van az általa alkotott s a múlt év novem. 24-én többi törvényjavaslataival együtt s egyszerre szentesítés alá bocsátott köznevelés és közoktatás szervezetéről szóló törvényjavaslatait a főtiszt. egyházkerületnek felmutatni s használat végett általadni.

Erre nézve azonban, mint tudva van: Felsőges Urunk, Királyunk rendelete folytán, a közoktatási miniszter úr folyó év augusztus hó 7-én kelt leírata által, oda lett zsinatunk utalva, hogy iskolai törvényeink újból való felterjesztését azon okból halasztjuk későbbi időre, mivel a gimnáziumi és reál-oktatásról szóló törvények megállapításával az országos törvényhozás szándékozik közelebbről foglalkozni. Célszerűbb lesz tehát bevárni a parlamenti tárgyalások eredményét; aminthogy ezen tárgyalások — tudvalevőleg — immár küszöbön is állanak.

A cultus-miniszter úr tehát, mint látjuk: ugyanazt tette a zsinat ebbeli munkálataival, amit mi magunk is határozánk mult juniusi közgyűlésünkön, tanügyi bizottságunk tervezetére vonatkozólag. Mindemellett is azonban nem mulasztá el a zsinat, folyó évi szept. hó 17-én kelt válaszfeliratában, a kormány ebbeli eljárása ellen óvást tenni, kimondván, hogy azon elvtől, melyszerint iskolai ügyeinkre nézve, alaptörvényeink adta jogunknál fogva, önállólag és szabadon rendelkezhetünk, elállani semmi körülmények között sem fogunk soha, s ennél fogva az elhalasztott szentesítést sem tekintjük akadályul arra nézve, hogy magunk által alkotott s a köznevelés és közoktatásról szóló törvényeinket, a függőben maradt 7. §. jóváhagyása nélkül is, életbeléptessük, kinyilatkoztatván egyszersmind azt is, hogy azokat evégből által is teendjük az egyetemes konventhez, ez lévén jövőben az alkotmányszervezeti törvények egyúttal újból kikért szentesítése után, azon hatóság, mely összes tanügyünket függetlenül intézi, s amely azokra felügyelni fog.

Ezen legfelsőbb helyen tett nyilatkozatunk után tehát s az időközben bekövetkezett sanctio által, konventünk intézménye is kötelező törvényvé válván, ezen egész ügy ahoz lenne következően utasítandó; hanemha a főtiszteletű egyházkerület efelett maga részéről még szükségesnek látná többször említett juniusi határozatát módosítani, s a zsinati iskolai törvények időközben lett

létrejötte után most már némi összhangzásba hozni az eként változást szenvedett helyzettel s tanügyi bizottságunk tervben levő újbóli szervezetével.

Imé, ezek azok, melyek mai rendkívüli gyűlésünk főtárgyait képezik s melyekre nézve a főtiszt. egyházkerületnek határoznia szükséges. Méltóztásuk tehát ezekre vonatkozólag véleményüket nyilvánítani s nekem még csak azt megengedni, hogy a jelen ünnepélyes gyűlésen ily szép számmal megjelent tagokat mégegyszer üdvözölvén, magamat szíves indulatukba ajánljam.

ISKOLAI ÜGY.

A protestantismus és humanismus érdekében.

Az utóbbi évek folyamán némely protestáns gimnáziumra nézve az az intézkedés lépett életbe, melyszerint most már ezekben, *a nem protestáns vallású növendékek nagyobb tandíjt fizetnek, mint a protestáns vallásúak.* Azok, akik ezen intézkedésnek előzményeit s indító okait ismerik, tudni fogják, hogy ez szorosan s pusztán abból eredt, hogy a haladó korszellem s ennek folytán a mind erősebben fokozódó tanügyi kíváncsalom, mind több-több terhet rótnak a fenntartó testületekre, s ezek, miután mindenfelől csak a követelés hangzik feléjük, de senki sem ad, kénytelenek oly intézkedéshez folyamodni, amely némi könnyebbedést ígér. Miután azonban az említett intézkedést a nagy közönség, barát úgy, mint ellenség, sokképen, mégpedig nem pusztán anyagi, pénzügyi szempontból fogja fel és bírálja meg; s miután annak a tanuló ifjúságra neveléstani tekintetből mélyreható fontossága is van: úgy tartom, nem lesz felesleges a vele szemben támadt aggodalmaknak hangot adni s más, célszerűbb módosítását keresni.

Az első, ami ez intézkedést illetőleg leginkább szembe szökik, az, hogy meg van vele sértve más felekezetekkel szemben a viszonzosság elve. Félreértés kikerülése végett s részben e cikk végén mondandók igazolása céljából is megjegyzem, hogy itt csak azon felekezetet értem, amelyek tanintézeteket tartanak fenn. Azok iskoláiban, tekintve számukat, a mi felekezetünkhöz tartozó növendékek aránylag nagyobb számban, tanulnak, mint az ő felekezetünkhöz tartozók a mieinkben. Ha már azon elfogultságnál fogva, amelylyel felekezet felekezettel szemben állani szokott, amaz intézkedést ferdén ítélik meg s megtorló rendszabályokat vesznek miatta velünk szemben alkalmazásba, csak mi fogjuk a rövidbet húzni.

De még sokkal fontosabb itt az, hogy a más felekezetűek tandíjának felemelése határozottan retrograd színezetű s a szigorú felekezeti zárkózottság színét viseli magán. Pedig a protestantismusnak, szerény nézetem szerint, soha, semmi körülmények között, még csak látszólag sem szabad egy pillanatig sem hűtlenné lenni azon forráshoz, amelyből fakadt. A protestantismust pedig az az újraéledő humanismus szelleme szülte s nevelte hirtelen nagyra, amely a történelem új korát is megkezdi. Igaz, hogy e szellem ma már nemcsak a mi kizárólagos tulajdonunk, — aminthogy már kezdettől fogva sem tarthattuk

különösen a magunkénak — de azért nekünk minde-
nütt, minden téren, ahol csak e szellemnek kifejezést
lehet és kell adni, folyvást a fülünkbe kell csengeni
azon intésnek, amelyet Homérnál az apák a trójai
hadba induló fiaiknak adnak, hogy igyekezzünk
magunkat „mindig a legderekasabban forgatni s
másoknál különbek lenni.“

Továbbá más felekezethez tartozó honfitársaink
gyermeküket nagyobb számban épen azért küldik
tanintézeteinkbe, mivel ezek nagyon olcsón, aránylag
csekély anyagi áldozat mellett részesítenek a tudomá-
nyos oktatás áldásaiban. Ha már más felekezetük-
ekre nézve ridegen megnehezítjük e tekintetben
iskoláinkban a helyzetet, ezek elfordulnak tőlünk s
elviszik gyermekeiket a saját felekezetük tanintéze-
tébe. Mindazon intézkedés, mely a más felekezetükre
nagyobb anyagi terhet rak, többé-kevésbé egyjelen-
tű a protestáns tanintézeteknek azok előtt való
elzárásával. Pedig az a körülmény, hogy a közműve-
lődés leendő vezéregyéniségei a középiskolákban több-
kevesebb számban nemzedékről-nemzedékre együtt
nevekedtek s nevekednek, nagyon sokat tesz a magu-
kat ugyanazon nemzet fiainak valló különböző fele-
kezetbeliek békés együttlakozására nézve. Az pedig
nagyon szomorú dolog volna, ha a magyar faj, amely
oly csekély számban áll az öt irigylétekenységgel
körülvevő roppant számú idegen népségek között,
egykor, épen talán midőn az erős összetartásra nagy
szükség volna, a tulságosan erős felekezeti szellem
megosztaná.

De egyszersmind a más nézetűek iránt való
türelem, az ellenkező, sőt ellentétes felfogásoknak
elfogulatlan méltatása, ezek azok legfőképen, amelye-
ket a protestáns tanintézetek növendékeik lelkébe
beleoltani, mintegy életök vezérelveivé emeltetni
törekeshetnek. Ezt azok sem tagadják, akik a tudomá-
nyos alapvetés tekintetében hiányokat látnak náluk;
tehát bátran, dicsekvés vádjá nélkül felhozható. Ezen
elvek érdekében más felekezethez tartozó honfitársai-
nkat intézkedéseikkel nem elidegeníteni, hanem közü-
lők mennél többet megnyerni kellene igyekezniök.
Oly fontos e tekintetben a közművelődést illető sze-
repők, hogyha azon kérdés vettetnék föl: vajjon mi-
által teljesítenek a protestáns középiskolák nagyobb
feladatot, azáltal-e, ha a saját egyházuk számára igye-
keznek művelt egyéneket képezni, vagy pedig azáltal,
hogy más felekezetek fiainak protestáns szellemben
való kinevelése által azok kebelében a türelmesebb,
elfogulatlanabb gondolkozásmód magvait hintegetik,
bajos volna egyszerre kielégítő feleletet adni. Mond-
hatni: nincs az az anyagi nyereség, mely e szerepnek
legcsekélyebb csorbulása folytán a prot. egyházra
háramló erkölcsi veszteséggel felérne.

Végül, köztudomású dolog, hogy a tanintézetnek,
hogy életre hasson, életrevaló legyen, minden intéz-
ményeivel együtt azon nagy elvek által kell áthatva
lenni, amelyek a társadalmat mozgatják; mivel nem-
csak a tanító nevel példájával, összes eljárásával,
hanem az iskola is összes intézményeivel. Az iskola
ma a demokratikus szellemű társadalom előiskolája
akar lenni. Épen ez okozta azt, hogy a közelebbi
évtizedek alatt ország-, sőt Európaszerte könyörtele-
nül kiküszöböltek minden oly intézményt az iskolából,
amely tanuló és tanuló között különbséget tenne,
közéjük mintegy válaszfalat vonhatna, s csak azon
természetes különbség maradt meg, amelyet a szor-
galom, tehetség, magaviselet különböző volta mindig
s minden körülmények között elő fog idézni. S mi

most teszünk egy veszélyes hátralépést növendéke-
inkkel szemben? Behozzuk a legtöbb félreértést invol-
váló felekezeti különbségtételt tanítványaink közé.
Mert nem kell egy pillanatra sem szem elől tévesz-
tenünk azt, hogy a tanító-testület, többé-kevésbé fej-
letlen s sokszor nagyon is éretlen gyermekekkel áll
szemben, kiket csak nehezen, húzamos rájuk hatás
mellett lehet, ha lehet, megnyerni a művelt társada-
lom tagjai közé. Minél éretlenebb gondolkozású pedig
valaki, annál hajlandóbb saját csekélységének túlbe-
csülésére. Ha már csekélyebb teherrel rójuk meg a
saját felekezetünk gyermekeit s ekkép anyagi előny-
ben részesítjük, az ilyeneket szükségképp maguk össze-
hasonlítására készítjük más felekezet tagjaival s egy
gyöngye fejletlen ítélőtehetségű gyermek nagyon ritkán
juthat el a valódi okhoz, s nincs is mindig módjában,
hogy annak alaposan utánajárjon, hanem ítél felülete-
sen; veszi azt, amit legközelebb talál, hogy például ő,
mivel mint protestáns felekezetű, más felekezetű
gyermekkel szemben egy ily nagy intézet kebelében
meg van különböztetve, valósággal különb is, mint
az; ő mintegy felsőbb lény áll amazzal szemben. S
ezzel a rossz mag a jóra rosra egyaránt fogékony
szívbe elhullott. Hogy pedig ily felekezeties elfogult-
ságra az erős hajlandóság valamint mindig megvolt,
úgy ma is megvan, arra, úgy hiszem: nem szüksé-
ges példákat felhoznom.

Az intézkedés megnyugtatóbb formát öltene,
ha úgy módosulna, hogy a tanintézet minden növen-
déke felekezeti különbség nélkül teljesen egyenlő
tandíjt fizessen, s csak azon felekezet növendékei
járuljanak a rendes tandíjon felül bizonyos összeggel
az *iskola-fenntartási alap növeléséhez*, amely tanintéze-
tet nem tart fenn az összes javára s használatára.
Ezt ma, midőn az iskola-tartó felekezetek vállaira a
haladó korszellem mindig több-több anyagi terhet
rak, mindenki méltányosnak tarthatná s ekkép min-
den félreértés lehetetlenné válnék. *Zsoldos Benő.*

T Á R C A.

Széttekintés az énekügy terén.

Az erdélyi „Prot. Közlöny“ 39-ik, s a „Sárospataki
Lapok“ 44-ik számában, az új énekek érdekében tett nyilat-
kozata az egyetemes énekügyi bizottságnak, váratlanul jött
s azok, kik az énekügynek valódi barátai, bizonyosan nem
is fogadták rokonszenvvel, sőt mint tapasztalni lehet, meg-
botránkozásukat eléggé kifejezték a felett. Én, ki a lazulás
felé siető énekügynek jövőjén már kétségeskedem, szintén
nem titkolhatom el abbéli aggodalmamat, hogy ily eljárás-
nak — minőt a bizottság legközelebb tanusított az új éne-
kekre nézve — az eredménye vagy az leendő, hogy az új
énekes-könyv pium desiderium marad egy időre, vagy pedig
az egyházkerületekben e dologra nézve szakadás fog bekö-
vetkezni, mert már nem vagyunk egy akaraton s a quot ca-
pita tot sensus, sohasem szült jót és biztost semmi téren sem.

Az egyetemes énekügyi bizottság túl lőtt a célon ama
nyilatkozatával és sajátságos elv vezérelhetette, mikor az ének-
szerzőket jutalmak kitűzése által lelkesíti s hevíti a munkás-
ságra. Talán észrevette, hogy a kerületek hidegen és mereven
járnak el megbízatásukban! Tagadhatatlan, hogy az énekbi-
zottsági tagok nagy része kevés lelkesedést tanusít a rábi-

zottakban: de azért oly díjt ígérni, minő ígértetett egy alkalmasnak bizonyult énekért: igen szokatlan dolognak tűnik föl, s úgy tetszik, mintha ezzel a bizottság bizonyos tekintetben az úzérkedés terére lépett volna. Tehát a magyar ref. egyházban oda jutottunk már, hogy új énekekre csak úgy volna lehetséges szerttteni, ha azok szerkesztését üzleti ággá tesszük? Tudjuk, hogy a munkásság jutalmazást érdemel és méltányos díjazás ellen kifogásunk nincs, csak az ellen van, miért kellett azt világgá bocsátani? Talán csak nem azért, hogy ezáltal feltűnést keltsünk s bőkezűségünkért az elismerés babérkoszorúját nyerjük el? Nem emlékezünk reá, hogy valamelyik külföldi prot. egyház ily úton jutott volna új énekes-könyvéhez!

A díj kikiáltásának immár az lesz biztos eredménye, hogy a műénekek özölni fognak, kivált miután kimondatott, hogy ezután a kolozsvári énekbizottság jegyzőkönyvének 5-ik pontja hatályon kívüli lett és mintegy szabad kéz engedtetett az énekek tetszés szerinti szerkesztésére; — de ez mit fog szülni? azt, hogy az új énekes-könyv lesz egy csudaszület, melyben mindenféle versidom s dallamu énekek fognak csoportosíttatni, ha ugyan a sors előbb utól nem éri őket!

Megvalljuk: nagy reményeket sohasem kötöttünk az olyan ügy diadalához, szerencsés kimeneteléhez, hol az intezők közt a szakértők száma a legkevesebb. Nem vonjuk kétségbe, hogy az egyetemes énekbizottság határozottan jót akart; csak az a baj, hogy az énekügyet általában úgy vette már kezdete óta, mint magánügyet; kevés vagy talán semmi tekintettel sem volt a népre, az egyházakra, azok beléletére, szokásaira, vallásos felfogásaira nézve. Azt lehet mondani, hogy e tekintetben minden egyházkerületben eltérő szokások s fokozatok észlelhetők, s épen azért felesleges a művészi belbecsessel bíró énekekre való concurrentia. Minden egyházkerületnek megvan a maga vallásos költője is, ki feltudja fogni: minő tartalmúnak kell valamely éneknek lenni, hogy annak a nép érzelmeire döntő hatása legyen. Mi az egyszerű föld népének felfogását túlszárnyalja, az annak vallásos érzületét, buzgalmát legkevésbé sem fokozza; már pedig amely ének ily tulajdonsággal nem bír, az nem templomi, hanem műénekgyűjteményekbe való.

Igy látván a vélemények és nézetek szétágazását, azon kérdést kockáztatjuk: nem volna-e jó és célszerű minden egyházkerületet énekügyi teendőire nézve saját szabadságára hagyni? Vegyük figyelembe csak, hogy az egyházak általában mily változó számarányú népességűek! Mig némelyekben a gyülekezeti tagok tekintélyes számmal vannak s anyagi tekintetben is kiváló, addig nagyrészen olyanok is találhatók, kik csekély mérvű lélekszámmal rendelkeznek s fentartani magukat alig képesek, s ez utóbbiak közt is hányan vannak, hol az énekes-könyvet csak a lelkész és tanító ismerik! Az ily egyházak mindenbizonygyal idegenkedni fognak a száma nélkül való énekekkel bővölködő drága énekes-könyvtől s nem fognak hajlamot mutatni arra, hogy a diktándó éneklést abbahagyják! Az ily esetek csak olcsó s kisebb tartalmú énekes-könyvek kiadásával s terjesztésével volnának megelőzhetők és meggátolhatók; de kérdés ismét: mikép lehetne olcsó oly énekes-könyv, melyben az egyes

énekek oly tiszteletdíjba fognak kerülni, minőt az egyetemes bizottság följánlott?

Itt csak a particularismus segíthet, t. i. ha minden egyházkerület saját körülményeinek figyelembevételével készített új énekes-könyvet, s azt a legkisebb népességű egyházakba is fölvétetni elrendeli; másként csak ott leszünk, hol voltunk, t. i. a népes s gazdag egyházaknak leendő új énekes-könyvük, az ellenkezők pedig csak hírből fogják ismerni, de meg nem szerzik, hanem a régi ferde szokást megtartva, a szövegeket ordító gyermekek által fogják a jobb ízlésűek ingerlésére s az idegen hallgatók mosolyára diktáltatni. Ha pedig az egységet, egyöntetűséget, ugyanazonosságot ohajtjuk kivétel nélkül minden egyházainkban az énekes-könyvre nézve: akkor annak jutányos árának, tartalmilag csak legszükségesebb s leggyakrabban használható énekekkel teljesnek kell lennie; ekkor s így célt érünk. De ha a felveendő énekek műszerkezetűek, s kiviteliüknél fogva felsőbb régiókba fognak mozogni, s inkább a költők tehetségének nagymérvűségét fogják csak föltüntetni: nem lehetünk felelősek az eredményről.

A magyar versmérték, egyházi téren, szokatlan voltánál fogva, tagadhatatlan, hogy nem örvend közkedvességnek, s mindamellett, hogy több válfaja van, eléggé képes korlátozni a gondolatok tetszésszerinti sorakoztatását. Gyakran csak egy szó is, ha nem a maga helyén áll, súlytalanná, erőtelenné válik; ez azonban nem zárja ki azt, hogy a magyar versmértékeket ignoráljuk, mert ha azt fogjuk tenni, a szövegek szoros zenei méretre való alkalmazásánál sok nehézséggel kell annak idején megküzdni.

Sokan ellenzik — s bizonyos tekintetben helyesen is — hogy a külföldi művelt prot. egyházak énekkészletének fölhasználására s igénybe vehetésére is utasítottak szerzőink. Nem tagadhatjuk, hogy ők is cselekedtek így; de nem kell felednünk, hogy még azon időben egyházi költészetünk mondhatni kevesek által műveltetett; most azonban ez azt is tanúsíthatná, hogy szellemileg, felfogásban, kivitelenben talán nem állunk ott, hol az angol, skót stb. egyházak; de másrésről az is fontolóra veendő, hogy a prot. elveknél fogva a szellemi rokonságot, vonzalmat nemcsak magunk közt, hanem a távoliakkal is szép dolog föltartani. Én tehát legkevésbé sem venném zokon, ha oly énekek, minők pl. a 137. vagy a 190. dicséret nálunk is meghonosíttatnának, természetesen vérünkhöz alkalmazva a szövegeket. Hadd buvárolja hát a költő a külföldi egyházak énekes-könyveit is, csak hogy azt méhszorgalommal tegye és akként használja föl, miként a méh a különböző virágok kelyhéből szedett anyagot egy közös célra fölhasználja.

Nagyobb dolog ennél még az, hogy a tapasztalt hangulatnál fogva, a zsolnároknak újbóli nagymérvű átültetése észlelhető. Az eddigi áttételek nagy része azt igazolja, hogy a zsolnároknak igen kevés része használható valódi templomi éneknek; nem is fog az a nép vérébe soha átmenni. Ám foglaljanak vele tért az illetők; nehánynak kivételével az leendő sorsuk, ami a meglevőknek: t. i. nem fognak használtatni. Azért tehát, hogy csak a könyvet tömörítsék és drágítsák azon ős héber észszülemények, kár nagy súlyt fektetni rájuk. Ott a példa erdélyi hitsorsosaink énekes-könyvében! Miért

ne lehetne azt követni, s ha ők meglehetek néhány szoltár-énekekkel, most miért volna többre szükségünk? Ne a szoltárookra fektessük hát a fösúlyt, hanem az alkalmi énekekre.

Az énekbizottság az illető kerületeket is figyelmezteti, hogy a reájok kirótt énekek átdolgozásával siessenek! Nem tudjuk, lesz-e eredménye e jogos kívánságnak; de meggyőződésünk, hogy így e tekintetben soká érünk végett. Legcélszerűbb volna a munkafelosztás. Nem minden költőnek van hajlama és kedve többféle jellegű, irányú és tartalmú énekek szerkesztésére; azért főhivandóknak vélném a vállalkozókat: tudatnák, kiknek van hajlamok a szent szoltárokkal foglalkozni, vagy kik szeretnék inkább az alkalmiakat, s a szerint kiosztani köztük a munkaanyagot. A kerületi énekbizottsági tagok nagy része úgy sem dolgozik; kár volna őket erőltetni. Azonban megeshetik, hogy az 1—10 arany tiszteletdíj megteendi hatását, ami igen jellemző egyrészről, másrészről pedig elszomorító. *Ivanka Sámuel.*

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.

Elnök, szuperintendens ur. buzgó és a rendkívüli alkalom természetéhez illő imában emelvén fel a jelenlévő képviselők és szép számu közönség lelkületét az egek urához s egyszersmind hálát adván a gondviselésnek az örömet, melynélfogva megengedte érnünk, hogy reform. egyházunk végre valahára egy század óta táplált reményét látja teljesedésbe menni és megvalósulni: B. Vay Miklós, főgondnok úr a tanácskozást, a lapunk élén álló, részint a jelen rendkívüli gyűlés célját, részint a legközelebbi és legszükségesebb teendőket és intézkedéseket megvilágosító beszéddel nyitotta meg. Főgondnokunknak ez irányadó és a szentesítést nyert új egyházi törvények fokozatos életbeléptetése végett szükséges átmeneti intézkedések megtételére nézve tájékoztató beszéde, élénk lelkesültséggel fogadtatván: az, egész terjedelmében, jegyzőkönyvünkbe vétetni határozottatott.

Jelen, rendkívüli közgyűlésünknek fő és kiváló feladata a királyi megerősítést nyert új egyházi törvényeknek kihirdetése levén, mindenekelőtt felolvastatott, a legközelebb Debrecenben tartott zsinatnak erre vonatkozó abbéli határozata, melynek értelmében az említett törvények kihirdetése az egyes egyházkerületekre bízatik, összefüggésben ugyanezen zsinatnak azon jegyzőkönyvi pontjával, mely a törvények kinyomtatása és általában ezeknek kiadása iránt intézkedik. A zsinat ez irányban tett intézkedései tudomásul vétetvén, részint ezeknek értelmében, részint ezzel összefüggésben, külön is tett indítvány folytán, felkérte az egyházkerületünk elnöksége, hogy gondoskodjék afelől, hogy a kiadott törvények elegendő számban álljanak egyházkerületünk rendelkezése alatt, már csak azért is, mert arra nézve, hogy a beállott új helyzettel szemben mindenki megtehesse reá váró köteleességeit, az első, mulhatatlanul szükséges lépés az, hogy a törvény által megszabott köteleességeket és általában azoknak szellemét mindenki részletesen tanulmányozhassa és pontosan megismerhesse.

Ezek után az új törvények felolvasatván: azok ünne-

pélyesen kihirdetettnek tekintetnek s azoknak b. Vay Miklós főgondnokunk által eszközölt hiteles és díszes kiállítású másolati példánya, tiszteletteljes megőrzés végett, egyházkerületi levéltárunkba elhelyeztetni határozottatott.

Az egyházi törvények kihirdetése után előállott szükségése annak, hogy egyházkerületünk ezen törvények életbeléptetése, s a törvényben az egyházkerületek hatásköréhez utalt s az életbeléptetéssel szoros kapcsolatban álló szabályrendeletek módozatairól tanácskozzék. E tekintetben először is, minden félreértés és zavarok kikerülése szempontjából elhatározta egyházkerületünk, hogy mindaddig, míg ezen törvények a szabályrendeletek megkésztése után fokozatosan életbeléptetethetnének: az eddig fennálló törvény és gyakorlat fog zsinórmértékül szolgálni és alkalmaztatni. Egész praesbyteri rendszeren nyugvó egyházi szervezetünk alapját az egyházközségek és azok praesbyteriuma képezvén: közgyűlésünk mindenekelőtt az egyházközségeknek s azok praesbyteriumainak a törvénynek megfelelő újra szervezését tarja szükségesnek; azért határozatilag kimondja azt egyrészről, hogy a törvényt az egyházközségek nézve haladéktalanul életbeléptetni, s másrészről az egyházközségeket és praesbyteriumokat újra szervezni szükséges, s e részben az egyházi törvények 21-ik §-ában jelzett szabályrendeletnek még e gyűlés folyama alatt leendő megkésztésére, Fejes István elnökle alatt Dókus Gyula és Szinyei Gerzson tagokból egy küldöttséget küldött ki, utasítván a küldöttséget, hogy a törvény 26. §. értelmében, az egyházkerület által megállapítandó eskümintát is dolgozzanak ki, s terjeszszék be munkálatukat megerősítés végett még e gyűlés folyamán egyházkerületünk elé; elrendelvén egyszersmind azt is, hogy ezen szabályrendelet figyelembe tartásával az egyházközségek újév után válaszszák meg a törvényben megjelölt számu praesbytereiket s ekként alakítsák meg praesbyteriumaikat.

Az egyh. törv. I., második fejezete életbeléptetésére vonatkozólag elhatározottatott, hogy miután az egyházmegyék eddig is az ott jelzett alapon állanak, e tekintetben teljes szabadságukban van, hogy amellet továbbra is megmaradjanak.

A III. fejezet életbeléptetésére vonatkozólag a 48. §. b) pontja alapján elhatározta egyházkerületünk, hogy tekintettel az eddigi gyakorlatra, minden egyházmegyét, ez esperes és egyházmegyei gondnokon, mint az egyházkerületi gyűlés hivatalból való tagjain kívül, 3 egyházi és 3 világi egyházmegyei képviselő fogja az egyházkerületi gyűlésen képviselni.

Ugyanazon §. e) pontja értelmében, az egyházkerületi tanácsbírák számát 8-ban állapítja meg, kiknek felerészben egyházi, felerészben világi egyének közül leendő választása azon időre hagyatik, midőn az egyházkerületi kormány által erre felhivatnak. A d) pontra vonatkozólag rendeli, hogy főtanodánkat, úgy főgimnáziumainkat is szintén egy-egy választott képviselő fogja közgyűléseinken képviselni.

Ugyanazon §. e) pontja értelmében, a segédlelkészek kibocsátásáról és elhelyezéséről, s a rendes lelkészek felavatásáról szabályrendelettel intézkedni, tekintettel a 94-ik §-ra is, az egyházkerületek jogköréhez tartozván, egyházke-

rületünk Kun Bertalan püspök és ifjú b. Vay Miklós elnökelete alatt, Ragályi György, Csider Károly, Teleki Péter, Farkas József, b. Vay Béla, Kovács Károly, Dókus Gyula, Debreczeni Gábor, Nagy Pál, Béki Sámuel, Vajányi Lajos, Tóth Dániel, Terhes Barna, Kálniczki János és Makkai Dániel tagokból egy bizottságot küld ki, avégett, hogy ezen, valamint az alább pontonként megjelölendő tárgyakban szabályrendeleteket készítsen, s azokat terjeszsze be jövő tavaszi közgyűlésünkre; ugyanazon §. f) pontja alapján utasítván ezen küldöttség arra is, hogy adjon javaslatot arra nézve, miként lehetne egyházkerületi levéltárunkat a jelenlegi s a célnak meg nem felelő helyről egy alkalmasabb helyre áttenni, s esetleg egy megválasztandó levéltárnak személyére és díjazására nézve is tegyen javaslatot.

Ugyanazon §. g) pontja értelmében egyházkerületi tanügyi bizottság lenne választandó s hatásköre és eljárási módja megállapítandó. De mivel egyházkerületünkben eddig is működő tanügyi bizottság ezen törvény rendeletének megfelelően van alakítva s hatásköre és eljárási módja is meg van állapítva: közgyűlésünk az eddig is működő tanügyi-bizottságot jelen szervezetében, eddigi hatáskörével továbbra is meghagyta.

A II. rész 1-ső fejezetének 99. §-ára vonatkozólag, melyszerint csak hittanszaki tanfolyamon levő tanulók küldhetők ünnepi követségre, a más szakiskolák növendékei, valamint a gimnázialis növendékek a szószerkekre nem bocsáthatók: elrendelte egyházkerületünk, hogy a főiskolánkban fennálló eddigi gyakorlat a folyó iskolai év végéig fentartassék.

Jövőre nézve pedig útasította egyházkerületünk a főiskolai széket, hogy jövő tavaszi közgyűlésünkre adjon véleményt ezen törvény életbeléptetésének módozataira nézve.

Ugyanezen §. értelmében az iskola-tanítók is rendszerint csak akkor bizhatók meg az istenitiszteleteken az egyházi beszédek tartásával, ha hittanszaki tudományokat végeztek, s enélkül a tanítók csak rendkívüli esetekben bocsáthatók fel a szószerkekre. Ámde az egyházkerületünkben levő leányegyházak iskolái rendesen nem ily hittant végzett tanítóval vannak betöltve, a lelkész pedig, az anyaegyházzal levő viszonyát tekintve, a leányegyházban az isteniszolgálatot rendszerint nem végezheti. Egyházkerületünk áttette ezen kérdést véleményezés végett a fennebbi pontban kiküldött bizottsághoz, megbízván azt, hogy adjon véleményt arról, miként lehetne ezen törvényt a mi anyai és leányegyházaink viszonyaihoz alkalmazva életbeléptetni.

A 116. §. a temetési szertartást az egyházkerületek által rendelve megszabhatni: útasított a fennebbi pontban kiküldött bizottság, hogy egyházkerületünkben a temetési szertartás egyöntetősége érdekében szabályrendeletet készítsen.

Miután az egyh. törvény III. részében szabályozott lelkészválasztási törvények az egyházkerületünkben eddig fennállott viszonyokat egészen megváltoztatják, s azok egyházi községeink előtt idegenszerűnek tűnven fel, életbeléptetésük nagy nehézségekbe ütközik: megbizta egyházkerületünk a fennebbi küldöttséget, hogy a lelkészválasztási törvényeket tanulmány tárgyává tévén, adjon kimerítő indokolt véleményt: miként lehetne ezen törvényt egyházkerületünkben nagyobb rázkódás nélkül életbeléptetni.

Az V. rész 231. §-a szerint, egyházi adókönyvek lévén használatba veendő: megbizta egyházkerületünk a bizottságot, hogy ily adókönyvhöz mintát készítsen.

Ezen intézkedések megtétele után a konventi és tanügyi bizottsági tagok választattak meg, mégpedig konventi rendes tagokul, egyházi részről: Fejes István és Szentpétery Sámuel; világi részről: Hegedűs László és Mocsáry Lajos; Pótképviselőül: Makay Dániel, Béki Sámuel, Lükő Géza és Orbán József. Tanügyi bizottsági tagokul a konventhez: Dr. Lengyel Endre, Terhes Barna, Szinyei Gerzson, Mitrovics Gyula; póttagokul: Radácsi György és Dókus Gyula.

Ennek megtörténte után, az elnökség jelentette, hogy azon bizottság, mely a sárospataki főiskola kormányzati szabályainak átvizsgálására volt kiküldve, beadta terjedelmes dolgozatát. E dolgozat kinyomatni rendeltetvén, legközelebbi tavaszi közgyűlésünk tárgyaúl tűzetett ki, hogy így addig mindenkinek alkalma legyen e nagyfontosságú ügyet tanulmányoznia, s ily módon egy lehetőleg jó kormányzati szabályzatot megállapítani.

Végül, az ecélből kiküldött bizottság, beadta a „Praesbyterium megalkotására vonatkozó szabályrendeletet,” mely is, némi csekély módosítással elfogadtatván, 600 példányban kinyomatni s mihez tartás végett kiosztatni határozatott.

Mitrovics Gyula.

Tudósítás a tiszántúli ref. egyházkerület ad hoc gyűléséről.

Révész Bálint, püspök, buzgó alkalmi ima után, következő beszéddel nyitja meg a gyűlést:

A mult októberi egyházkerületi gyűlés végzése értelmében, a zsinati törvények kihirdetése, az életbeléptetés módozatainak megállapítása s a konventi tagok megválasztása végett, világi elnöktársam beleegyezésével, a gyűlést a mai napra hívtam össze; üdvözlöm a szép számmal egybegyűlt tagokat. — Ime tanácskozásunk asztalán fekszik a szervezet, királyi jóváhagyással s megerősítéssel ellátva nincs egyéb hátra, mint kihirdetni és életbeléptetni azt. Hadd legyenek feledve, eltakarva ama küzdelmek, melyek talán késleltetni vagy talán megakasztani akarták a munkát. Vége van a zsinati gyűléseknek, hol talán a küzdelem hevében erősebb nézeteltérések is voltak. Hadd legyenek elfeledve az ellentétek, melyeknek küzdelmeiből eredett végre a királyi szentesítés.

Most már nincs egyéb hátra, minthogy Sámuel profétaként emeljünk oszlopot s annak multba néző oldalára írjuk fel ama jelmondatot: „*mindedig velünk volt az úr!*” A jövőbe néző oldalára pedig ezt: „*Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?*”

Nincs egyéb hátra, minthogy az apostollal amaz ígéket írjuk mi is zászlónkra: „*azokat, melyek hátul vannak, elfeledjük*” sat.

Ne legyünk olyanok, mint akik azt mondták: „*Én Péteré vagyok, én Apollósé;*” sőt mondjuk azt: sem aki plántál, sem aki öntöz valamit, hanem Isten adja a növekedést!” Tekintsük olyannak a küzdőtér, mint az olajfák

hegyét, hol ama szózat hallatszott a tanítványokhoz: „menjete vissza Jeruzsálembe, mígnem felöltöztettek mennyei erővel!” Maradjunk együtt mi is és ruháztassunk fel a szeretet, egyetértés és békeség mennyei erejével.

Ezek után a gyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

A zsinati törvények, a szakasz címeinek felolvasatása után kirdettetteknek vétettek.

Révész: Most teendőnk lenne egyenként felvenni tanácskozás alá azon pontokat, melyekben intézkedést kell tenni; vagy, miután a főjegyzővel tanulmányoztuk a törvényeket, talán jó volna beleegyezni, hogy a főjegyző úr jegyzetei szerint haladnánk, s azután határoznánk a kivitel módozataira nézve, némely pontok felett; némelyeket pedig intézkedés végett az egyházmegyékhez utasítanánk.

Kántor S.: Célszerűbbnek találná, ha a munkálat vétetnék fel.

Veszprémi: Vegyük tanácskozás alá a főjegyző úr munkálatát, fentartván, hogyha a munkálatban némely pontok, melyek felett intézkedni kell, elő nem fordulnának, azok felveendők lehessenek. Ez indítvány elfogadtatván:

a 11. §-nál kimondatott, hogy az esperesek utasítatnak, hogy ennekutánna a névtár számára e szakasz utasítása szerint vétessenek fel s osztályoztassanak a leány- és fiók-egyházak.

A 17. §-nál, miután megtörténik, hogy némelyek huzamosabb ideig tartózkodnak bizonyos egyházközségekben, anélkül, hogy magukat jelentenék: kimondatott, hogy az ilyenek kipuhatolandók, minden egyháznak belkörü intézkedéseül hagyatván fel, hogy az ellenőrzést miként gyakorolja. A 20. és 21-ik §§-nál hosszabb vita fejlődött ki, melyben résztvettek: Vályi J., Ritoók Zs., Ujfaluassy M., Kiss Áron, Kiss A., Bánffy, Soltész stb. s kimondatott, hogy a nagyobb gyülekezetek még egyszerannyi tagot választanak, mint amennyiből áll a praesbyterium, s ezek gyakorolják az ellenőrzést és intézkedést a §-ban megállapított esetekben. A 2000 lelken alóli gyülekezetben pedig a közgyűlés.

A képviseleti gyűlés tagjai úgy választatnak, mint a praesbyterek.

A 22-ik §-nál kimondatott, hogy ahol 2 tanító van, ott hivatalára nézve az idősebb leend a praesbyterium tagja; ahol 3 van, ott már választanak magok közül. A tanítónők is választók, de nem választhatók. A tanítók minden 3 évben új választás alá jönnek.

A 27. §-nál kimondatott, hogy póttagok azok lesznek, kik a rendes praesbyterek megválasztásakor ezek után legtöbb szavazatot nyernek.

A 38-ik §. értelmében elhatározatott, hogy a kettős egyházmegyei gondnokságok megszűnnek. E §. e) pontja értelmében kimondatott, hogy a 8 osztálylyal bíró középtanodák, akadémiák, képezdék egy-egy tanár-képviselőt küldenek a ker. gyűlésre, a 8 osztálylyal nem bíró gimnáziumok pedig együtt egyet; a költségeket az illető tanintézetek fedezvén.

A 48-ik §. b) pontjánál olvastatott a debreceni egyház folyamodása, melyben a régi gyakorlatra, s a general conv. intézkedésére hivatkozva, az kéretik, hogy a debreceni ref. egyh. gondnoka birjon ezután is széket az egyházkerület gondnokai között. E folyamodás tárgyalásánál, Kiss Áron

indítványba tette, hogy Debrecen emeltessék egyházmegyévé; azonban ez nem levén most napi renden, rövid vita után a tanácskozás asztaláról levétetett. A debreceni egyház kérelme megadatott. Az esperesítés ügye pedig nemsokára külön indítvány útján fog kezdeményeztetni.

Ugyan-e §. c) pontjára nézve azon intézkedés tétetett, hogy választatni fog 6 egyházi, 6 világi tanácsbíró, kik azonban a maguk költségén fognak megjelenni a gyűléseken.

Az egyházmegyei képviselők száma a következőkép szabott meg: 9 egyházmegye, jelesül: a máramarosi, nagybányai, nagykarolyi, beregi, érmelléki, bihari, szatmári, f.-szabolcsi, n.-szalontai egyházmegye küld egy-egy; a debreceni, heves-nagykunsági, a.-szabolcsi és békés-bánáti egyházmegye két-két képviselőt, tehát összesen 34 képviselőt.

Érdekes és hosszantartó vita folyt az 53-ik §. f) pontjának értelmezése s az ebből folyó intézkedések megtétele felett. A tanácskozás alapjául szolgáló munkálatban egyszerűen javasoltatik, hogy a conventi tagok választassanak meg. Először szót emelt:

Vályi János: Nincs a felolvasott javasiattal egyértelembe. Az f) pont csak az intézkedés jogát adja meg a kerületnek. Indokul felhozatik az 56-ik §., holott az sem mondja, hogy a conventi tagok a kerületi gyűlés által választatnak, csak arról szól: minő arányban választassanak. Maga a zsinat sem vonhatja ki a törvényből, hogy a conventi képviselők a kerületek által választandók, csak arra hív fel, hogy nem lehet késlekednünk, s azok megválasztására nézve az intézkedéseket tegye meg.

Arra kéri a közgyűlést, hogyha most megválasztja a conventi tagokat, mely ellen, tekintve a dolog sürgős oldalát, neki sincs ezúttal kifogása, mondja ki, hogy a zsinati törvények értelmében a conventi tagok választása az egyes egyházközségek joghatáskörébe tartozik.

Gr. Ráday G.: Az f) pontra nézve egyetért előtte szólóval. Ő nem tudja kiolvasni a törvény szövegéből, hogy a conventi tagok kik által választandók. Egyetért abban, hogy a conventi tagok most a kerület által megválasztassanak, de már a consequentiára nézve nem ért egyet. A superintendencia nem magyarázhatja a zsinati törvényeket; nem akarja kimondatni, hogy a superintendencia tudva, törvény ellenére cselekedett.

Peterdi K.: A provincian nyugtalansággal fogadta, hogy az egyház szervezetébe a konvent oly jog- és széles hatáskörrel felvétetett; ez már törvény; előtte meg kell hajlani, de legalább engedtesse meg, hogy annak tagjai a közbizalom választottjai lehessenek; kívánja ennélfogva, hogy azok a praesbyteriumok által választassanak.

Révész B.: Ne menjünk túl azon a határon, melyet a törvény elénk mutat, nem kívánja, hogy most a kerület által kimondassék, hogy jövőre a praesbyteriumok által választassanak a conventi képviselők. Válaszszuk meg most a képviselőket, a jövő intézkedését hagyjuk nyílt kérdésnek; majd megmagyarázza a törvényt az a testület, amely készítette.

Ujfaluassy Miklós: A két nézet között nem lát nagy különbséget, ő belenyugszik abba, hogy a conventi képviselők „ad hoc” választassanak meg, jövőre pedig legyen gondoskodva arról, hogy ily kétértelműségek elő ne forduljanak. Nem pártolhatja Vályi indítványát, mert ő nem szeretne oly törvény alá kerülni, melyet most így, majd úgy lehet magyarázni; azt óhajtja, hogy akként legyen az intéz-

kedés, mint a törvény szelleme tartja; a majoritás előtt meghajlik, de kimondja őszintén, hogy nem szeretné azt mondani, hogy ad hoc megválasztjuk, talán opportunus szempontból a képviselőket, de jövőre ez a praesbyteriumok által történjék. Ami szerény véleményét illeti, kijelenti, hogy előtte a törvény dispositioja világos; ő azt látja a törvény szelleméből, hogy a konventi tagok a superintendentia által választandók; azért adta ezt elő, hogy világosan kitűnjék nézete. Jövőre is azt óhajtja, hogy a konventi tagok itt választassanak.

Révész B. szavai magyarázata végett emelt szót.

Kántor J.: A superintendentia által való választást pártolja.

Várady Gábor: Ha arról van szó: mi van a törvényben? tisztában van magával. Előtte világos az f) pont; abban ki van mondva, hogy a kerület „a püspök, főgondnok, konventi tagok, egyházkerületi tanácsbírák és jegyzők választására nézve intézkedik“, s ennek ellenébe van téve mintegy ez: „levéltárnokot, pénztárnokot, ügyvédet, számvevőt, s minden más egyházkerületi hivatalnokot választ. Nem zárhatjuk el azonban figyelmünket a 308-ik számú zsinati határozat előtt, mely nem tudja: hogy jöhetett létre, mennyiben az az 56-ik §-ra hivatkozik; ha a zsinat kombinálta volna a két §-t, lehetetlen, hogy át ne látta volna, hogy ez fizikai képtelenség. Miután azonban két egyházkerület már megválasztotta a konventi képviselőket, ez a kerület se maradjon hátra, ejtse meg a választást.

Kiss Bertalan: Nem fogadja el előtte szóló véleményét; kijelenti, hogy a 308-ik számú határozat involválja ugyan, hogy a választás történjék meg, de módjáról nem szól. Méltóztatott mondani, hogy a konventi tagok megválasztására a praesbyteriumok útján már nem is volna idő; maga a határozat mutatja, hogy ezt a választást nem a kerület által kívánta végrehajtani, mert kimondja, hogy még ez évben választassanak, ha remélhetőleg akadály nélkül és gyorsan jönnek vissza a megerősített törvények. A zsinati törvények pedig soká késtek (közbeszólások: „nem áll“; a szeptemberi zsinatról van szó). Ha ez a határozat nem volna, vitatkozni nem is kellene, mert a §. f) pontja annyira világos, hogy az minden kételet kizár. Nincs egy véleményben azokkal, kik azt mondják, hogy a conventre bizassék e vitás kérdés eldöntése; hiszen ez in ultima annalisi oda vezetne, hogy a convent maga egészítse-e ki magát. Szükségesnek látja ő is, hogy a konventi tagok megválasztassanak; csatlakozik Vályi indítványához, azzal a csekély különbséggel, hogy ő nem mondaná ki, hogy ennekutánna a praesbyteriumok által választassanak, hanem indokolná, mi oknál fogva tért el a gyűlés ezúttal a törvény világos szavaitól.

Gulácsy Dezső: Igen fontos kérdésnek tartja a szönyegen forgót. Azt tartja: nincs elvesztve az idő akkor, ha a törvény megtartatik. A törvény előtte is világos, s abból nem jöhet arra a consequentiara, mint előtte némelyek. A 308. számú határozat nem prejudicálhat a törvénynek. Ezúttal a szup. hatásköre oda terjed, hogy rendelje el a választást.

Hegyesi Márton: Ha az ide vonatkozó §§-at együtt kombináljuk, látni fogjuk, hogy a szövegezés nem egybevágó, mondhatni pongyola, az f) pont hiányosan van szövegezve, contradictorice az 56-ik §. sat. A választásba ezúttal ő is belenyugszik, egyébként járul a Vályi indítványához.

Révész Bálint: Ő úgy tartja, hogy a törvény nem világos, de nagyon is homályos. De bármiként legyen is, méltóztatnék megítélni, miben lesz nagyobb veszedelem, abban-e, ha most választunk, vagy a választást a praesbyteriumokra relegáljuk? Nem lesz-e nagyobb kár, ha kimaradunk a konventből? Abban a nézetben nem lehet, hogyha egyszer nem egyformán fogjuk fel e törvényt, azt a kerület

magyarázza. Óhajtja, hogy választassanak meg a konventi tagok, a Vályi indítványának utórsze ejtessék el.

Tabalydi L. A választás mellett szól.

Lukács: felszólítása után szavazásra bocsátatott s döntetett el a kérdés 26 szóval 15 ellenében; Vályi J. indítványa elfogadtatott.

Folyt. köv.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon tisztelt olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, szívesen kérjük: méltóztatassék tartozásukat e napokban kiegyenliteni, hogy így a lap kiadási költségeit mi is fedezhessük. Egyszersmind tudatjuk, hogy az új évnegyed beálltával lapunkra új előfizetést nyitunk. Előfizetési ár október—december hóra 1 frt. 25 kr. Az előfizetési pénzek Buza János, tanár úrhoz küldendők.

— **Gyászhir.** Abauj-Tornából értesitenek bennünket, hogy *Panyicza Mátyás*, komjátii derék tanító meghalt. A megboldogult, sok bajok között, oda küzdötte fel magát, hogy egyike volt az egyházmegye legjobb tanítóinak, s egy egyházi előjárósága, mint a tanfelügyelő is, mindenkor a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak érdemei felől. Alig 27 éves korában halt meg. özvegyet és árvát hagyva maga után. Egyik áldozata ő is a boszniai hadjáratnak, melyben mint katona vett részt, s onnan hozta magával a betegség csiráját, mely hosszas szenvedés után végre sirba fektet. Nyugodjanak békével a szerény, de hű munkás porai!

— **Irodalmi körünk** november 25. közgyűlést tartott, amelyben *Dezső Gerzson*, helybeli állami tanítóképezdei s.-tanár, ajánlat folytán, rendes tagül felvetetett. *Kovácsi Sándor*, gimnáziumi tanár megbízott, hogy helyesléssel fogadott előterjesztése alapján, készítsen „Egyháztörténelmet“ az V-ik és VI-ik osztály számára. Színtén megbízás útján fog irodalmi körünk készíttetni „Hit- és Erkölcstant“ a VIII-ik osztály használatára. A „Népiskolai olvasókönyv“ készítése végett beadott három tervezet közül, a bírálók többsége, a III. számú „Az olvasókönyv legfontosabb népiskolai könyv“ jellegű tervezetet találván a legjobbnak, e tervezetnek az elnök által ismért készítője bízatik meg az olvasókönyv összeállításával; melyet azonban az irodalmi kör csakis akkor fogadhat el, ha azt a bírálat célszerűnek találja, amikor majd a tervezet jellegű levele is fel fog bontatni.

— **A dunamelléki egyházkerületben**, konventi rendes tagokul: Baksay Sándor, Filó Lajos, Kovács Albert, Kerkapolyi Károly, Szilágyi Dezső és Balogh Imre, póttagokul pedig: Konecz Imre, Sipos Pál, Ballagi Mór és Jordán István választattak meg. Egyházi főjegyzővé, a leköszönt Dobos János helyére, nagy többséggel Filó Lajos választott; a nagy-körösi egyházkerületi tanítóképezde igazgatótanára H. Kiss Kálmán, lapunknak is derék, szorgalmas munkatársa lett.

— **A debreceni ref. egyház főgondnoka**, mint a főiskola helyi gondnoka, régi jog szerint, segédgondnoki ranggal bírt. Ezt a specialitást azonban a legújabb törvények nem ismerik. Az egyház előjárósága folyamodott tehát az egyházkerülethez, hogy régi jogát megtarthassa. Az egyházkerület teljesítette is kérelmét, hivatkozván a „történelmileg kifejlődött viszonyra.“ Igen helyesen! A zsinat kisebbsége mindig ezt a történelmi kifejlődést hangsúlyozta, s örülünk rajta, hogy most már a gyakorlatban is rájövünk lassankint, hogy a protestantismus nagy, bensőre ható vonásokból áll és nem merev egyformaságban. Lesz még ilyen eset, mint a debreceni, több is, mihelyest belemegyünk a régi gyepük elhanyásába.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Miként lehetne az egyházmegyei gyűléstartás terhei alól egyházainkat felmenteni?” Szabó J. Egy keletkezében levő nyílt kérdés a gimnázium körében.“ Zsoldos B. „A régi nagy-kőrösi ref. gimnázium.“ (Ötödik közlemény). H. Kiss K. „Tudósítás a tiszántúli ref. egyházkerület ad hoc gyűléséről.“ (Vége). Lukács Ö. „Vegyes közlemények.“

Miként lehetne az egyházmegyei gyűléstartás terhei alól egyházainkat felmenteni?

Talán mondanom is felesleges, hogy az egyházmegyei gyűléstartás költségei immár valóságos lidérenyomásként kezdenek egyes egyházaink pénztárára nehezülni.

Van rá eset akárhány, hogy sok egyház csak kölcsönpénzből képes a közgyűlést megtartani. Az sem épen példátlan, hogy ha a gyűlés, idők multával ismét visszakerül, több egyház még az előbbi kölcsönét sem volt képes letörleszteni, s csak szerencse, ha a kamatfizetéseket pontosan teljesíthette. A pénztár üres, a hívek szegények, újabb áldozatok hozatalára képtelenek. A gyűlés pedig immár az ajtó előtt. . . Quid tunc? Hol az a finánc-kapacitás, ki itt az Ariadne fonalát megtalálja?

Mondjuk ki őszintén: alig van egyház oly virágzó, melynek pénztára kisebb-nagyobb mértékben meg ne sinlené egy népes közgyűlés megtartását. Sok helyt pedig hosszú évek meggazdálkodott gyümölcseit kell e miatt — rendeltetése céljától elvonva — feláldozni. S azután csodálkozzunk rajta, ha jobbjainkban is lehül a megtakarítási hajlam! A pénztár állandóan üres; egyházi épületeink a szégyenletességig rongyosak; az adóhátrálék felszaporodik s beköszönt lassankint sáppadt arcával a nyomasztó inség. . . . Szóval in ultimo analísi kimondhatjuk, hogy pusztulásunknak a gyűléstartás is egyik főtenyezője.

Önként következik tehát, hogy gondoskodjunk oly közvetítő módozatokról, melyeknek segítségével egyházaink ezen kellemetlen s vészthozó tehertől végrevalahára megszabaduljanak.

Én erre nézve semmiféle más tervet nem bírok képzelni, mint azt, hogy állítsanak elő egyházmegyéink oly gyűléstartási tőkét, melynek 6% kamat-jövedelméből a két gyűlés költsége fedezhető legyen.

Hogy egyházmegyéinknek ilygyűléstartási tő-

kére kikerülhetetlen szükségök van, az kétségtelen. Ezt tehát indokolni is felesleges. Ugyde lehetne-e ily tekintélyes összeget, különösen most, a mai mostoha viszonyok közt, előállítani? Igenis lehet. S miként? Egy kis jóakarattal, ügybuzgósággal. Precedens is van reá. Ott van pl. a felsőborsodi egyházmegye. Itt előállott akként, hogy kitünőbb világi uraink, ügybuzgóságuk s tehetségük mértéke szerint meghozták az első áldozatokat; a hiányzó összeget aztán lélekszám arányában egyszerűen kivette az egyházmegyei kormányshé az egyes egyházakra. A jobbmódu egyházak azonnal kifizették a rájuk kivetett tőkét; a szegényebbeknél pedig ott van ma is, mint kölcsöntőke, melynek csak 8% kamatait kell évenként az egyházlátogatásnak beszolgáltatni. Ha aztán a gyűlés ily adós egyházra következik, a gyűléstartási összegből elsősorban levonják a tőkét (ami többnyire 25, 60, 70 frt. közt változik), s példák igazolják, hogy még az ekkénti levonás után nyerendett összegből is — természetesen okos gazdálkodással, vagy legalább némi csekély pótlékkal — tisztességesen ki lehet jönni; az egyház pedig — ami legfőbb — mindenkorra megszabadul a tehertől.

Felsőborsodban tavaszi gyűléstartásra kap az illető gyűléstartó egyház 200 frtot, az őszire 100 frtot. Az egyházmegye nagyságához viszonyítva, nem nagy ugyan ez összeg, de ha túlterjeszkedni nem akarunk, a tisztességig elégséges.

Megjegyzem mellesleg, hogy itt oly tőke szerepel, melynek kamataiból nem csupán az évi két gyűlés tartható meg, hanem a feleslegből tanácsbíráink s jegyzőink fuvardíjai is fedeztetnek.

Íme itt a példa. Ez nem terv, nem illusio, nem kétes kísérlet többé, hanem tény. Legyen szabad mindezeket az ügy iránt melegebben érdeklődő nt. Édes Vince kartárs úrnak — ki az ügy érdekében közelebb a „Borsod“ hasábjain szólalt fel — becses figyelmébe ajánlanom.

Miért ne lehetne ez így másutt is? Hiszen

Felsőborsod sem Eldorádó. Itt is ismerjük a szűk-séget, a nélkülözést, elemi csapásokat, adó-executiót sat., de a mostoha viszonyokkal szemben, ismerjük kormányférfiaink erélyét s ügybuzgóságát is. Csak egy kis erély, egy kevés jóakarat s én hiszem: keresztülvihető az másutt is. Itt nem a néppel, nem éretlen tömeggel, hanem művelt, kapacitálható emberekkel, lelkésztársainkkal van dolgunk. Vettessék ki minden egyházra a megalapítandott tőkéből a competens összeg. Az egyház vezére, a lelkész által, a presbyterium az intézkedést egyszerűen tudomásul veszi, s a gondnok annak $\frac{1}{10}$ -ait évenként pontosan kifizeti. Megengedem, hogy egyes elmaradtak vagy viszketeg vérűek, eleinte zúgolódni fognak, később hallgatólag belenyugosznak s idő múltával, áldásait élvezve, áldandják a kormányzék intézkedéseit.

Igy történt nálunk is. Most már csak elismerőleg szólhatunk vezérférfiaink ezen életrevaló, hasznos intézményéről, mely 12 év óta terjeszti közöttünk áldásait. Itt a gyűlés többé nem teher; sőt van reá eset, hogy különösen a tavaszt némely egyház még kéri is. S miért? Mert a 200 frtból még megtakarítani is remél valamit.

Hogy pedig ez intézmény létesítése másutt is minél könnyebben sikerüljön, saját egyszerű tapasztalataim alapján melegen ajánlom, hogy a gyűlések ne állandósíttassanak, hanem mint eddig, úgy ezután is legyenek vándorok. Ennek oly sok előnyös oldala van, hogy elősorolására egy külön cikket kellene szentelnem.

Eszmeébresztőül, mintegy odavetőleg, legyen szabad felemlítenem a sok közül: a közös érdekeltséget, az egyháziasság felfrisítését, az avult épületeknek két-három évtizedre szóló kijavítását, s egy kis anyagi hasznót s a régi jó emlékek felújítását sat.

S végül, hogy még egy más, képzelt ellenvetést se hagyjak szó nélkül, a kisebb egyházmegyékre nézve tisztelettel megjegyzem, hogy azoknak igen elég lenne oly tőkéről gondoskodniok, melynek $\frac{1}{10}$ -aiból évente egy nyilvános gyűlést képesek megtartani. Köztapasztalás szerint a kisebb egyházmegyékben az ügyforgalom is kevesebb. Két gyűlés tehát felesleges. Példa reá X. egyházmegye, hol 1872-ben az őszi gyűlés azért nem volt megtartható, mert egyetlen elintézését igénylő ügy sem merült fel.

Ime, szerény nézetem szerint, elmondtam rövid vázlatban mindazt, mit a kérdéses ügyre vonatkozólag elmondani célosnak véltem. Ha igaz az, hogy a jó példa kétszeres vonzerővel hat: legyen szabad ily példa gyanánt a f.-borsodi egyházmegye intézkedését ismételve figyelmébe ajánlani mindazoknak, kiket ez ügy közelebbről érdekel s kik szeretnek is, akarnak is egyházaik ügyei felett elmélkedni. Szabó József.

ISKOLAI ÜGY.

Egy keletkezében levő nyílt kérdés a gimnázium körében.

Mindnyájan örömmel értesültünk e lap legközelebbi számából afelől, hogy a ref. egyházkerületeknek rendkívüli közgyűlésén a királyi szentesítést nyert új törvények kihirdetettek, egyszersmind azon legsürgősebb intézkedések is megtétettek, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a dolgoknak ama törvények által követelt új rendje életbelépjen.

Sajnos azonban, hogy ezen öröm nem volt egészen ürömtelen; hogy itt is igazolva kellett látnunk azon horatiusi mondás igazságát, hogy „nihil est ab omni parte beatum.”

En midőn ennek itt ezennel nyilvánosan kifejezést adok, azon elvre célozok, amely az egyetemes konvent tagjainak, közelebbről tanügyi bizottságának a megválasztásában kifejezést nyert; mert sietek a leghatározottabban hangsúlyozni, hogy ez alkalommal tisztán és egyedül elvi szempontból emelek szót, nem a jelenre nézve, hanem a jövő érdekében, s hogy a jelenleg megválasztott konventi tanügyi bizottság tagjainak személyisége e megjegyzéseknek felette áll.

Igaz, hogy úgy érzem magamat jelenleg, mint a görög mythologia azon útasa, akinek hajója Scylla és Charybdis között haladt; de nagyfontosságú érdekek, amelyek elvégre is mindnyájunknak felette állanak, valamint az a viszony is, amelyben e laphoz állók, súlyos erkölcsi felelősség terhe alatt azon komoly kötelezettséget rója rám, hogy a bajjal szemben, amelyet körünkben meglátok, első keletkezése pillanatában aggodalmaimnak hangot adjak. Már pedig a baj megvan; mert az az elv, amely a konvent tanügyi bizottsága tagjainak eddig megtörtént választásában nyilvánult, a ref. egyházkerületek keletkezésében levő gimnáziumokra nézve jövőre egy oly nyílt kérdést helyez kilátásba, amely, tekintve az egyházkerületeknek tanintézetéhez való viszonyát, a megoldásra váró nyílt kérdések sorát egy olyannal szaporítja, amely a többi veszélyességben jóval túlhaladja. Szellőztetnünk kell ezt most nyomban; mert meggyőződésem szerint az ily bajok keletkezésök pillanatában orvosolhatók leggyorsabban s legkönnyebben.

De hogy valahára tárgyamra már egyenesen rátérjek: az az elv, amely a konvent tanügyi bizottságának választásában eddig revelálta magát, ha évszázadok szentesítette hagyományos elveink szempontjából tekintjük, egészen arra vall, mintha az egyházkerületeknek gimnáziumai egyáltalában nem volnának.

Pedig, hála istennek, vannak. Ott van, hogy például csak saját egyházkerületünkben maradjak, a miskolci, a rimaszombati és a sárospataki gimnázium. Azt kérdelem, hogy vajjon abban az egyetemes konvent tanügyi bizottságában nem fognak-e oly kérdések felmerülni egykor, amelyek a gimnáziumok életét s fejlődését specialiter érdeklik? Vajjon nem volna-e jó ily kérdések felmerülése esetén, ha volna jelen oly tag is, aki kezét ott tartja azok sajnó sebei felett; aki, mert közte él, közvetlen tapasztalásból ismeri, mintegy a saját életének a szükségai, nyomorúságai gyanánt érzi azon bajokat, amelyek azok fejlődését gátolják? Vajjon ama testület irányozó, a tanügyi életet fejlesztő működésére nézve nem volna-e szükséges, ha mennél több ily tag működne benne tevékenyen közre?

Azt, hogy a középiskolai tanárok ott, ahol csak középiskolai ügyről van szó, ne mellőztessenek, sür-

gető kíváncsisággá teszi már csak az is, hogy a kivitelenben az erkölcsi felelősség oroszlánrésze az övék, s hogyha valami legkisebb hiba történik is, ezeket sújtja a közvélemény kemény kritikája. Igaz, hogy ennek a logikai consequentiája az volna, hogy tehát miután különben is a tanító tudhatja a legjobban, hogy mi az, amire törekednie kell, s hogy ezt minő eszközök segítségével érheti el, — mert ha ez nem tudja, hát senkisé is tudja, — a tervet s a kivitel módzatait is állapítsa meg maga, s tudom, hogy a haladás iránya ez is, nem ugyan a tényekben, hanem, ha a jelek nem csalnak, a gondolatok fejlődésében: de ez egy tisztultabb felfogással bíró jobb jövő számára van feltartva. Annyi azonban már most is egész méltányossággal megkívánható, hogy ott, ahol középiskolai oktatásügyről van szó, középiskolai tanárok közreműködése semmi körben ne mellőztessék.

E kíváncsiság elől épen mi, protestánsok nem vonhatjuk félre magunkat anélkül, hogy önmagunkhoz hűtlenné ne váljunk; mégpedig annál kevésbé, mivel a tapasztalás eléggé megtaníthatott bennünket arra, hogy a létezésünk feltételeit képező elvektől való legkisebb eltérés súlyos lakolással jár.

Mielőtt tovább haladnék, kötelességem constátálni azt, hogy például a mi főtiszteletű egyházkerületünk minden lehető alkalommal siet kifejezést adni annak, hogy tanintézeteit, tehát közöttük gimnáziumait is, drága kincseinek tekinti, s hogy rájuk mindig az apai büszkeség érzetével tekint. Azonban, midőn ezt itt örömmel ismerem el, egyszersmind kénytelen vagyok azon meggyőződésemet is kimondani, hogyha ez intézeteket mennél szorosabban ohajtja magához fűzni, arra nézve, azonkívül, hogy ezeket a hazai legjobb hasonló tanintézetekkel versenyképesekké igyekezik tenni, szükséges még az is, hogy velők szemben elveit minden téren, minden körben következetesen alkalmazza.

Az önkormányzati alapokon nyugvó testületekben ott, ahol az önkormányzat elvét minden intézményben szigorúan, következetesen keresztülviszik, — amint már maga az önkormányzat szó is elég érthetően kifejezi, — amellet, hogy mennél többeknek van alkalom adva a testület élete minden oldalának beható megismerésére, minden érdekkörnek megvan a kormányzati teendők intézésénél a maga képviselője. Ezáltal lesznek azok szíves élettel bíró organismusokká; ennek köszönik erejüket. Ha ellenben e testületeknél valamelyik tag a közélet ügyének intézésénél a körből kiszorítottatik s csupán annyit szabad tennie, hogy teljesítse azt, amit megrendelnek, ezáltal az oly szerepbe jut, mint aminőben vannak az összes tagok a centralisticus életkörben. Ez pedig egy sereg oly bajnak lesz a szülőjévé, amelyeket csak a centralisatio ismer, s amelyekkel csak az tud küzdeni több-kevesebb sikerrel. Ezekhez az önkormányzati alapokon nyugvó szervezetek szokva, természetesen nem lévén, lassan-lassan azt kezdik érezni, hogy talán jobb is volna, ha az a tag meg sem is volna.

De sietek végezni e kellemetlen ügygyel. Céлом most csak az volt, hogy rámutassak a bajra, hogy feletle gondolatokat ébreszszek. Sapientibus sat. Az az élénk alkotmányos érzület, amely egyházkerületeink minden egyes tagjának keblében él, meg fogja találni az utat arra, hogy a bajnak kellő időben való elhárítása által a jövőben fenyegető számos nehézségnek elejét vegye. Csak azt kell még ismételnem, hogy közéletünk alapelvei szerint, oktatásügyünk más

avatott képviselői mellett, mindenütt, ahol csak középiskolai tanügyről van szó, középiskolai tanárnak szintén kell lenni, mégpedig, ha az oktatásügynek virágzását komolyan, őszintén óhajtjuk, mennél többnek; ez az, amit a protestáns egyháztól multja sürgetőleg követel, a jövő pedig teljes joggal megvár.

Zsoldos Benő.

T Á R C A.

A régi nagy-kőrösi ref. gimnázium.

(Ötödik közlemény).

II. Dedkók öltözete.

Mind a kollegiumbeli hosszú, mind a világi rövid ruhánál a kőrösi deákokhoz illőbbnek ítéltetett a kételejű kabát, melyet nyárbán ki- s télen begombolni s megbélelni is lehet. Ennek színe olyan legyen, mint van a „Pfeffer und Salz“ nevű posztónak. A mellény és nadrág szintén ilyen színű legyen. A kalap felkötött. A nyakravaló — tisztaság végett — fehér. A csizma nem hegyes. A haj nyírott, de nem előre homlokra hajtott legyen. Köpenyegét esőben s nagy hidegben lehet csak viselni. Ki e forma ruha nélkül megy könyörgésre, leckére vagy ki: az 1. megintetik, 6—7 napi oeconomusságra, 3., 4., 5., stb. áristomra fog büntettetni.

III. Elegyes törvények.

1. Vasárnap és innepnapokon mind délelőtt, mind délután mind a 4 gradus templomba megy; hétköznap pedig a rendes templomisták, az oeconomus csengetésére szépen párosan s ugyanugy jó vissza. A mulasztó 1 hétig; a rend ellen vétő $\frac{1}{2}$ hétig jár templomba.

2. Aki az esteli könyörgést elmulasztja, akkor sem eresztetik ki egy hétig, midőn szabad lenne kimenni. A tilalom ellen vétő áristomba tétetik.

3. Temetésre oly renddel kell menni, mint a templomba. A mulasztó 3-szor fog elmenni, s a rend ellen vétő egyszer — büntetésből.

4. Noha a ker. kötelesség teljesítésére senkit sem illik kényszeríteni; de mivel az éretlen ifjakat kiváltképen emlékeztetni szükséges: az úrvacsorájával élésre ker. módon nógassa a rektor tanítványit. Aki mulaszt, az iskolai szék elé idéztetik, még ha az iskolában nem lakik is.

5. A városra egyenként, — még a helybeliek sem bocsáttatnak ki, a visszaélés miatt, — hanem párosan és mindig könyvet vigyenek magukkal, hogy e címerrel megkülönböztessék magukat a mester-legényektől.

6. Hogy a fel- s alájárással a deák idejét ne veszítse, csakis hétfőn, kedden, csütörtökön s pénteken bocsáttatik ki, továbbá szerdán, szombaton d. u. a privata lecke után, úgy szintén vacatióban mindig a széniornál való jelentés után; de ha a városon kívül akar valaki menni, a rektornak kell jelenteni. A tilalom ellen vétő 1. a szabad órákon sem bocsáttatik ki egy hétig; 2. oeconomusságra; 3., 4., áristomra büntettetetik; aki a városból engedelem nélkül elmegy, legalább is 6 pálcát kap.

7. Aki a szénior és kontra rendeletének nem engedelmeskedik, lakolni fog; ezen felül azokat a köz. könyörgés után deák dictioval megköveti.

8. Esti könyörgésre mindenki visszatérjen a városból, mert az iskolát bezárják. Aki a kerítésen jő be: 1. egy napi áristomot, 2., 3., 4., verést kap. Ha pedig vagy koresmán vagy fogadóban, bálban, kávéházban vagy gyanús helyen volt: 1-ször 6., 2-szor 10; 3-szor 15 palcaütést kap tanulóársai előtt az auditoriumban; 4-szer testimonium nélkül elcsapatik.

9. Aki az iskolában vagy azon kívül részegen vagy józanon lármáz: áristomot kap.

10. Aki tanulóársát vagy városi embert megver, megvérez, bűnéhez mért verést kap.

11. Aki kurta kocsmáról bort hozat vagy ott iszik: büntetése 12 pálea.

12. Aki kárt teszen, fát, gyümölcsöt, szőlőt lop, a kártérítésen kívül veréssel büntetetik. Aki az iskolán belül lop, 12 palcaütés után testimonium nélkül elcsapatik.

13. A parázna vagy gyilkos a competens juris dictionak kiadatik.

14. Akinek városi ember ellen van panasza, jelentse a rektornak s annak kötelessége elégtételt sürgetni.

15. A táncon kívül szabados az ostábla, schack, muzsika, feltéve, hogy lakótársának vele nem alkalmatlankodik. Pénzre semmiféle játékot sem szabad játszani. Aki ez ellen vét: árestomot ül.

16. Pipázni csak a szobában szabad; de csak úgy, ha társának a dohányfüst nem árt. Ki ez ellen vét, árestáltatik.

17. Senki tilalmas könyvet vagy írást ne olvasson; ha olyat talál vagy lát, a széniornak jelentse be.

18. Minden osk. esztendő idején 25 benntlakó deák lakása rendeltetik el; több nem lehet. Az első szobában 5 lakik, a többiben 4—4. Helyét a rektor tudta nélkül senki sem változtathatja.

19. A beteg még az nap a városra menjen a rektor engedelmével.

IV. Szénior kötelességei.

A széniornak kétféle kötelessége van: a deákok pénzének gondviselése és a deákokra való fölvigyázás. Ehez képest:

1. A deákoknak mindenféle beneficiumát a széniornak percipálja, könyvébe írja s esztendő végén arról a rektornak számol, aztán kiosztja ily formán:

a) A pünköshti beneficiumból az 1-ső és 2-ik classisbeliek egyformán mindketten 4 annyi portiot vesznek, mint a 3-ik classisbeliek. b) A szüretiből az 1-ső classisbeliek 2 annyi, mint a 2-ik classisbeliek; ezek ismét 2 annyi, mint a 3-ik classisbeliek. c) A báránybeli beneficium is úgy osztatik el, mint a szüreti. d) A karácsonyi ugyanígy osztatik el. e) A husvéti végre, melybe számlálódik az egész esztendei temetésből és lakadalmi köszöntésből bejövő summa, egyenlőképen osztatik fel mind a 3 classisok közt.

2. Hogy a deákok summásabban kapják az ekkla beneficiumát, a divisio csak az iskolai esztendő végén egyszer legyen. Ha valakinek időközben halaszthatlan szüksége van, a temetésbeli jövedelemből a rektor írásbeli commissiojára adhat a széniornak.

3. A ládát, melyben a pénzt tartja, tegye be a széniornak a rektornál; a kulcsot pedig magánál tartsa. Ha hűtlensége

vagy vigyázatlansága által kárt tesz, azt megtéríti s ezen felül az iskolaszék érdeme szerint bünteti.

Ami a deákokra való fölvigyázást illeti:

4. Hivatalbeli kötelessége a széniornak minden hibát, amit csak a törvény tilt, röktön bejelenteni a rektornak. Ha azt elmulasztja: az isk. szék által megintetik, aztán degradáltatik; ha a mulasztással többet vét, hibájának mivoltához képest büntetetik.

5. Soha a városra sem mehet ki a széniornak az iskolából, ha csak a contra scribával magát nem helyettesíti. Büntetése különben az előbbeni.

6. Ellenőri s jó példájával előmozdítja a deákok beszédét. Ha elnézné, hogy magyarul beszélnek a deákok: ő szenvedti azt a büntetést, amely a magyarul beszélésre szabva van.

7. Napról-napra bejegyzik az oeconomusokat, vigileket, janitorokat, coquusokat, a könyörgésen elől imádkozókat, az éneklőket, a templomban diktálókat. Kik közül az oeconomus 7 napra kineveződván, a többi rendszerint ő teszi, valamint a temetésre menőket s a templomistákat, ezeket nevezetesen szombaton estve. Itt is az a büntetés, ami a 4. sz. a. föl van téve.

8. Jóllehet a vigileknek és oeconomusoknak is kötelességök a deákok otthonlétére vigyázni: mindazáltal a széniornak is kötelessége hetenként legalább egyszer, esti könyörgéstől 12 óráig éjjel megvizsgálni, otthon vannak-e a deákok? az ajtót pedig mindenesetre megnézni, igazán bezárta-e az oeconomus? Ugyanez a kötelessége 12 órától 3 óráig a contrascribának.

9. Hogy a köz-épületekben, szobákban, azok ajtajai-ban, ablakaiban, záraiban stb. kár ne essék, arra is a széniornak vigyáz.

Ezekért meghagyatnak eddigi commoditásai, u. m.: a 3 ünnepi publicatióból gyűlt summákból, a maga rendes portioján felül 6 rhenes frt. s a rendes iskolai szolgálattól való mentesség, kivévén ha szükség van reá is.

H. Kiss Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

Tudósítás a tiszántúli ref. egyházkerület ad hoc gyűléséről.

(Vége).

A november 28. gyűlés első tárgya a konventi tagok megválasztása volt. Megválasztattak *egyházi részből*, rendes tagokul: Kiss Áron 44, Tóth Sámuel 43, Szabó János 25, Peterdy Károly 14 szavazattal; póttagokul: Szeremlei József 30, Lukács Ödön 24 szavazattal. *Világi részből*: Vályi János 36, Ritoók Zsigmond 43, Kántor Sámuel 26, Gr. Ráday Gedeon 25 szavazattal; póttagokul: Kovács Ferenc 25, György Endre 24 szavazattal. Szóba hozatott, hogy minő alaphoz fognak fedeztetni a konventi tagok költségei s napi díjai? Határozatilag kimondatott, hogy a lélekszám arányában kivetett $\frac{3}{5}$ kr. agentialis költség ennek utánna 1 egész krajcár-ra emeltetik, mely $\frac{2}{5}$ krajcáros kivétel fogja képezni

a konventi pénztárt, így 817,500 lélek után leend évenként a jövedelem: 8175 frt., melynek $\frac{2}{5}$ -e leend a konventi költség. E tárggyal összefüggőleg kimondatott, hogy a még hátrányban levő egyházmegyék a zsinati költségek hátralevő részét fizessék be.

Ezután tovább folyt a tanácskozás; az 54-ik §-ban meghatározott házszabályok és ügyrend létrehozásával Kiss Áron, Vályi János és Tóth Sámuel megbizattak.

A II. rész 92-ik §-ában a lelkészképeségi vizsgákról gondoskodni a zsinat hatáskörébe tartozván, a konvent figyelembe felhívatni határozatott, hogy ezen ügyben tegye meg az intézkedést.

Hosszabb vitát idézett elő a 99-ik §., hol arról van szó, hogy a lelkész gátoltatása esetében kik bízhatók meg az istenitisztelek végzésével? A tanácskozás alapjául szolgáló munkálatban az javasoltatik, hogy még ezen iskolai évben engedjék meg a jótéteményes jogászoknak is az *ünneprmenetel*; ez ellen, hivatkozva a törvény világos szavaira, többen felszólaltak; végre is elfogadtatott a javaslat Váradi Gábor felszólalása után; a tanári kar pedig megbizott, hogy állapítsa meg és terjessze a kerület elé az átmeneti intézkedések módzatait.

A 112-ik §. megengedvén, hogy poenitentialis hét vasárnapján is megengedtetik a 3-adszori hirdetés *sürgős* esetekben: e *sürgős esetek* megítélése a lelképászorok eszélyességére bízott; egyszersmind kimondatott, hogy esketni szombaton és vasárnapon csak rendkívüli esetekben lehet.

A 114. §. a lelképászorok köteleességévé tevén a betegek, foglyok, törvényesen halálraítéltek meglátogatását, vigasztalását: a szükséges agendák elkészítése s megállapítása az esperesi karra bízott.

A 129. §-nál, mely az esperesek választásáról szól, felmerült azon kérdés: miként történjék tulajdonképen a jelen törvény életbeléptetése? A *munkálatban* az javasoltatik, hogy a presbyteriumok mindenütt újra szervezendők a törvény alapján; az egyházmegyei hivatalnokok pedig maradjanak a választási cyculus leteléseig ott, hol a tisztújítás van szokásban; ott pedig, hol élethossziglan van a választás, maradjanak hivatalaikban a tisztviselők. Hosszas és érdekes vita folyt e kérdésnél. *Ujfalussy Miklós* szólott elsőben a kérdéshez: Már volt alkalma — ugymond — a mult gyűlés alkalmával is szólni ezen kérdéshez, most újabban előadja szerény nézetét. A mai tárgyalásnál azt tapasztalta, hogy a törvény nem minden pontja magyaráztatott kellőleg; észlelt bizonyos eltéréseket a törvény szellemétől és ez megingatta az iránti hitét, hogy elfogadtatik-e jelen nézete, melyet azonban kötelessége elmondani.

A presbyteriumoknál úgy intézkednek, mint a törvény megkívánja, s miért nem az egyházmegyei hivatalokra nézve? Autonom életünk a presbyteriumoknál kezdődik; az új alkotmány csak ennek alapján állhat erősen. Kívánja, hogy azt tegyük, mit a törvény szelleme megkíván. Nem szereti egyházi ügyekben a politikai életet még például se említeni, mégis hivatkozik a legalkotmányosabb államokra; jelesül Anglia és Belgium életéből merít alkalmas példákat, s ezekkel igazolja, hogy az új törvények kihirdetésénél ren-

desen új aera veszi kezdetét. Kérdi: honnan vesszük a támpontot arra, hogy a régi rendszer szerint kimért cyclust kitöltsük? Ő ezt azzal a logikával, melyet bir, összeegyeztetni nem tudja. Kívánja, hogy mindazok, kik választva voltak, mondjanak le, amennyiben egy új élet kezdődött a tények által.

Gr. Ráday: Nincs egy véleményben az előtte szólóval. Ő kiindult azon felfogásból, hogy a törvények által új élet kezdődött; ő ezt csak akkor ismerné be, ha rövidebb időtartamot szabott volna a zsinat a választásra; de hosszabbat szabott, mert 6 év helyett 10, sőt 12 évet vett fel; a törvény maga se kívánja, hogy választás legyen ott, hol az eddig nem volt szokásban. már pedig, ha a tisztújítás kimondatik, ezekre is alkalmazandó lenne az. Ragaszkodik a javaslatához.

Gr. Dégenfeld, elnök: Időnyerés tekintetéből kéri, hogy a kérdés választassék külön, s először a presbyterek választása vagy nem választása döntessék el, azután legyen szó az egyházmegyei hivatalnokokról. (Helyeslés).

Peterdy Károly: A meghozott törvények mikénti keresztülviteléről szól; óhajtja, hogy az új törvények a látogatóságok által magyaráztassanak meg az egyházközségekben, megértetvén, hogy ennek alapján újra kell szervezkednünk. A szóbanforgó kérdésre vonatkozólag azon véleményben van, hogy csak úgy lesz tekintélye a törvénynek, ha a tisztújítás alólól felfelé következetesen keresztülvitetik.

Ritoók Zsigmond: Nézete szerint azon elv a határozó, hogy alkotmányos törvénnyel állunk szemben; ez maga alakítja át az egész szervezetet; ha mi azt szervi részében nem alakítanók, annak szellemével tennők magunkat ellentétbe.

Nagyon nehéz volna, majdnem lehetetlen, ennek alkalmazása, ha nem ragaszkodnánk a tisztújításhoz, melyet a törvény elénk ir. Ime községi gyűlést vagy képviselőket is szab meg a törvény; minő testület volna az, melynek egyik része az új, másik a régi törvény alapján áll?

Mi, kik a régi törvények alapján állunk, a földet elvesztettük lábunk alól; új alapon kell felépíttetni most az alkotmánynak.

A törvény szerint a presbyteriumnak $\frac{1}{4}$ -e minden 3-ik évben kilép; valjon melyik részből lépne aztán ki az egynegyed?

Ellenkezésbe jön a javaslat maga magával, amennyiben a presbyterekre kimondja az új választás szükségét; de már az egyházmegyei hivatalokra nézve nem; holott a törvény annak szellemében egyikre, mint másokra alkalmazandó. Ő jogosultan nem állhat azon törvény alapján, mely többé nem létezik. Szükséges szerinte utasítani az egyházmegyéket, hogy a községi gyűléseket s presbyteriumokat alakítsák. Kívánja, hogy az így megkezdett törvényes és alkotmányos alapon folytattassék alólól felfelé a szervezkedés.

Gr. Ráday: Azokról, melyeket előtte szóló némely kisebb jelentőségű dolgokra nézve előhozott, nem vitatkozik; de ami az elvi álláspontot illeti, azokra van megjegyezni valója. Kész volna előtte szólóval egyetértetni, ha a törvény a censusban a legkisebb változtatást tett volna. Tagadja, hogy az alap megváltozott volna; a zsinati törvények megtartották a régi alapokat, csak egyes elavult kérdésekben tettek divergens változtatásokat; úgy az activ, mint a passiv

census ugyanaz; csak azért szólalt fel, hogy ezeket előbbi beszédéből kifelelde.

Kiss Aron: Azon állítást, hogy az alapot elvesztettük volna, nem fogadja el; mi most is ugyanazon alapon állunk; Isten mentsen meg bennünket attól, hogy, mert a presbyteriumot újra kell szervezni, egy tabula rasát csináljunk. Sohasem volt, nem is lehetett ez a törvény intentiója; meghagyta minden factorát ugyanazon hatóságban, melyben volt. Csak ott, hol a tisztújítás volt életben, látta szükségesnek kiterjeszteni 10 évre azt; hogy jogos alapon állunk, azt kétségbevonni nem szabad; ha valakinek úgy tetszik, hogy lemond, hagyassék szabad tetszésére, ez magától függ (Ujfalussy Miklós megmozgatja fejét).

Kiss Aron: Hijában nem tetszik méltóságodnak; én csak kimondom véleményemet.

Ujfalussy: Engedelmet kérek, én oda se néztem.

Kiss Aron tagadólág intett.

Ujfalussy: Eszem ágában sem volt semmi insultus.

Kiss Aron: Nem azért szól ő a tisztújítás ellen, mintha valami érdek sugallata alatt állana; hanem mert lehetetlennek látszik előtte a kivitel; pártolja a javaslatot.

Hegyesy Márton: Ritoók indítványát pártolja.

Várady Gábor: Nem az a törvénynek a dolga, hogy választásoknak vesse alá a népet; az csak szabályozta az időt, a 3—6 évet eltörölte s tett helyette 10 évet; ha a javaslatból azt látná, hogy a zsinat rendelkezéseit korlátozná, ellene lenne a javaslatnak. Nem állhat érdekünkben a választásokkal előállható zavargásokat inscenírozni. Felfogása nem praejudicál sem a törvénynek, sem az alkotmányos érületnek, annyival is inkább, mivel az általa pártolt referensi javaslat azonnal rámutat, hogy ahol eddig szokásban volt a választás, ott új választásnak kell bekövetkezni; ennek következtében csatlakozik a referádához.

Madarász: A tisztújítást pártolja.

Lukács felszólalása után, ki szintén az újra szervezésnek következetes keresztülvitelét pártolta alúlról felfelé, kimondatott, hogy az egyházmegyeék megbíznak a tisztújítás keresztülvitelével az új törvény alapján; tehát a lemondásnak ott is meg kell történni, hol eddig a tisztújítás nem volt szokásban.

December 29. A jegyzőkönyvi hitelesítés után következett a napirend. A tanácskozási fonalúl szolgáló munkálatnak a 138-ik szakaszig nem volt megjegyezni valója; azonban Gróf *Dégenfeld*, elnök kívánja, hogy a III-ik fejezet, mely a *püspökökről* szól, vétessék tárgyalás alá; miután tegnap kimondatott, hogy a tisztújítás általános, kívánja, hogy ez a püspökre és főgondnokra is mondassék ki.

Kiss Aron: Kijelenti, hogy ő ezt nem akarja; tegnap is kijelentette véleményét, hogy ott, hol élethossziglan történt a választás, ne legyen lemondás; még kevésbé levén ez alkalmazható a püspökökre s főgondnokokra, kéri az elnökséget, hogy ne kívánják oly határozat kimondását; a tisztelet s pietásnál fogva is kéri, hogy maradjanak.

Révész Bálint, püspök: Midőn hallotta, hogy a dunántúli egyházkerület gyűlésén kimondatott, hogy a püspök s főgondnok újra választassanak, nem helyeselte azt; de most, miután tegnap oly határozat hozatott, hogy a szer-

vezkedés új alapon legyen általános, többé nem ülhetne az elnöki széken orca-pirulás nélkül; ő tehát visszaadja a bizalmat választói kezébe, s kívánja, hogy az egyházkerületi elnökség is újra választassék.

Gr. Ráday G.: Tegnap azon elv mellett harcolt, hogy a lemondások ne követeltessenek, hiszen tulajdonképen csak a presbyteriumok esnek gyökeres változtatás alá, minden egyéb, mondhatni, a régi alapon marad; ma azonban más véleményben nem lehet, minthogy a következetesség azt hozza magával, hogy a tegnap kimondott elv tovább fejlesztessék; ez a helyes logika.

Kántor S.: Nem kívánja az elnök újra választását, maradásra kéri őket.

Ritoók Zs.: A törvény szellemében a püspök s főgondnok nem esik az egyházmegyei elnökséggel, különösen a világi elnökkel egy kategóriába; az egyházmegyénel szükségesnek tartja a lemondást, mert hiszen ezelőtt *egyházmegyei gondnokság* nem is létezett, hanem létezett *s.-gondnoki hivatal*; ime tehát még a neve sem az; nem gondolja, hogy az előbbi hivatalból az új, mint lepke a gubóból kibujhatna; azért nem látja szükségét annak, hogy a püspöki s főgondnoki hivatal újra választassék, annyival is inkább, mivel a törvényben ki van mondva, hogy élethossziglan viselik hivatalukat; ezért tehát a tegnapi határozatból logikailag nem foly, hogy a kerületi elnökség lemondjon. Méltóztassék bármiként határozni, de ő ismétli, hogy a lemondásnak szükségét nem látja.

Gr. Ráday: Kénytelen tenni néhány megjegyzést Ritoók gondnok úr beszédjére, amennyiben ő azt állítja, hogy a tegnapi határozatból nem foly az, hogy a kerületi elnökség is választásnak vettessék alá, s beszédjének tenorját erre alapította, s ezt úgy magyarázza, hogy a s.-gondnoknak azért kell lemondani, mert ezután egyházmegyei gondnoknak fogják hívni; ezt hát bár nem osztja, mindamellett hajlandó megengedni, hogy előtte szólónak legalább egy concessiót adjon; de már azt, mit az esperesekre mondott, el nem fogadhatja, sem azt, hogy a tegnapi határozatnak más alapelve lett volna, mint az, hogy új törvény van, a régi alapot elvesztettük lábaink alól, tehát ez új alapon újra kell építeni; minden más nyilatkozat, mely előfordult csak mellékes volt, azért ezt nem gyengíti előtte szólónak sem az esperesekre, sem a gondnokokra tett nyilatkozata; ő tehát nem tágíthat véleményétől, csak is a tegnap kimondott elv logikáját követi, midőn kívánja, hogy határozatunkban legyünk következetesek s a kerületi elnökség is választás alá essék.

Révész Bálint felszólalása után határozatilag kimondatott, hogy a szervezkedés alúlról egészen a legfelső fokig keresztülviendő; tehát a püspök s főgondnok is újra választandó.

A 138-ik §. a) pontjára nézve kimondatott, hogy a püspöki látogatások költségei az agentialis pénztárból fedezendők. A 4-ik fejezet §-aira nézve meghagyatott a presbyteriumoknak, hogy saját egyházi viszonyaik szerint válogassák külön azokat, melyek a fő- s melyek az algondnokokra vonatkoznak. A 186—188. §-okra vonatkozólag megbízták az egyházmegyeék, hogy az egyházak osztályo-

zását és a lelkészek minősítését állapítsák meg, illetve erről véleményt készítsenek, s azt az egyházkerületi gyűlés elé terjesszék. Addig is kimondatott, hogy a lelkészválasztási törvény azonnal életbelép; a presbyteriumok újra alakítása után a presbyteriumok megválasztandják a candidationalis bizottságba a 3 tagot, az egyházmegyeik pedig átmeneti intézkedés gyanánt megválasztják az egyházmegyei tagokat, s ideiglenesen, a törvény alapján létrejövendő új választások megejtéseig, ezek fogják a függőben levő lelkészválasztásokat intézni.

A 224-ik §. e) pontjára vonatkozólag utasítatnak a lelkészek, hogy október hó utolsó vasár napján, mint a reformatió évfordulatán, az országos domesztikát hirdessék a szószékből adakozás végett.

A 231-ik §-ban foglaltakra nézve megbizattak az illető hatóságok a szükséges szabályrendeletek elkészítésével s „egyházi adókönyvek” összeállításával.

A 238-ik §-ra nézve kimondatott, hogy ahol 12 tagnál többen vannak a presbyteriumban, ott már a törvény értelmében külön bíróság szervezendő.

Ezzel a törvények felett való intézkedés befejeztetett.

Ezek után néhány sürgős tárgy vétetett még tanácskozás alá, Jelentetett, hogy Debrecen város, miután már nem sok példány van az énekes-könyvből, az 52-ik kiadást rendezte sajtó alá.

Olvastatott a vallás- és közoktatási minisztériumnak felhívása a debreceni főiskola igazgatóságához, melyben javaslatlag kérdésbe tétetik, hogy tekintve az ország népességének fogyását s egészségi állapotainak hanyatlását, nem lenne-e az iskolai igazgatóság hajlandó az akadémiában és a képezdében a közegészségtannak népszerű előadásáról gondoskodni? Olvastatott e tárgyban úgy az akadémiai, mint a képezdei tanári karnak véleménye. Az akadémiára nézve javasoltatik, hogy Dr. Török hetenként 2 órán tanítsa a közegészségtant; a képezdei tanári kar véleménye pedig oda irányul, hogy mint az már másutt, t. i. az állami képezdében szokásban van, 4 évre emeltetnék a képezdei tanfolyam, mikor is elégséges idő lenne a közegészségtan előadására is. Dr. Török megbizott, hogy hetenként 2 órán ez évben ideiglenesen adja elő a közegészségtant az akadémiában. A képezdei tanári kar véleménye tekintetében, való rendszeres intézkedés alapjául szolgáló véleményadás végett, a tanügyi bizottságnak adatott ki.

Olvastatott a tanügyi bizottság jegyzőkönyve, melyből egyrésztől örvendetesen értesültünk, hogy a népiskolai tanfolyamokra kihirdetett pályázat nem volt sikertelen, de másrésztől fájdalommal vettük tudomásul, hogy épen a vallástani kézikönyvekre nem pályázott senki, minélfogva a vallástani kézi- és vezérkönyvek megbízás útján állíttatnak elő. Nemkülönben a kézimunka vezérkönyve is, melyre szintén nem érkezett pályázat.

Ugyanez jelenté, hogy a tanügyi bizottság 8 egyházmegyében, jelesül: a beregi, bihari, debreceni, érmelléki, máramarosi, ugocsa, f.-szabolcsi, n.-szalontai, n.-bányai egyházmegyékben szervezve van. A többi egyházmegyeik felhívtak, hogy a tanügyi bizottságot haladéktalanul szervezzék.

Olvastatott a dunántúli egyházkerület jegyzőkönyve, melyszerint a theologus ifjak is köteleztetnek tanítói oklevél megszerzésére. Egyházkerületünk hasonló szellemben határozott, szükségesnek látván többféle nyomatékos indokból, hogy a theologus ifjak a didacticai elvekben, sőt a módszerben is jártasok legyenek, mert erre nemcsak mint papoknak leendő szükségök, hanem az affiliálások nem vezetvén sikerre, a szegényebb egyházak ennekutánna segédlelkész vagy lelkész-tanítók által lesznek célszerűbben ellátandók.

Főtantárgyak lesznek, melyek a theol. tanfolyam első évében lesznek kötelezők: *neveléstan, módszertan, neveléstörténet, gyakorlati tanítás, írásbeli dolgozatok, bírdalok készítése*; a többi képezdei kötelezett tantárgyak az illetők egyéb bizonyítványaiból iratnak át. A tanítóképesítési vizsgát a második év elején teendik le, s miután a paedagogikumok kötelező erejűek lesznek, ha valaki az egész theologiai tanfolyamon le nem tenné a tanképesítési vizsgát, bizonyítványa kiszolgáltatni nem fog.

A tananyag célszerű beosztására a tanári karok bizattak meg. Jelen határozat a konventhez áttétetni rendeltetett egyöntetű intézkedés céljából.

A közoktatási miniszter a f.-bányai templom tervét felülvizsgálat után jóváhagyva visszaküldte, s kimondatott, hogy a f.-bányai egyház templomépítését jövő tavasznál tovább nem halaszthatja.

Ez ügyek letárgyalása után püspök úr meghatva emelkedett fel székéről s érzékeny szavakban vett búcsút az egyházkerületi gyűlés tagjaitól. Eljenzéssel fogadott beszéde után Kiss Áron szólt, szintén melegen, érzékenyen az elnökséghez, azután a világi tanácsbírókhoz; beszéde nagy meghatást idézett elő, alig maradt egy-két szem szárazon; ily emelkedett hangulatban oszlott szét a gyűlés, biztosítva egymást öszinte jóakaratról és szeretetről. Ki tudja: vajjon üdvözölhetik-e egymást mindnyájan ismét a zöldasztalnál? Avagy talán új erők lépnek a régié helyére?!

Lukács Ödön.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon tisztelt olvasóinkat, kik az előfizetési díjjal hátrálékban vannak, szívesen kérjük: méltóztassék tartozásukat e napokban kiegyenliteni, hogy így a lap kiadási költségeit mi is fedezhessük. Egyszersmind tudatjuk, hogy az új évnegyed beálltával lapunkra új előfizetést nyitunk. Előfizetési ár október—december hóra 1 frt. 25 kr. Az előfizetési pénzek Buza János, tanár úrhoz küldendők.

— Öszinte fájdalommal közöljük a lehangoló hírt, melyszerint szeretve tisztelt főgondnokunk, b. Vay Miklós, a közelebbi hét folytán megbetegedett. Csak néhány nappal előbb, még odaadó buzgalommal, lelkének egész hevével vezette közgyűlésünkön egyházunk ügyeit, s hihetileg a nagy munkával járó izgalmak, s a hosszú utazás fáradalmai támadták meg drága egészségét. Szeretjük azonban remélni, hogy e baj talán csak múló természetű leendő, s kérjük a gondviselést, hogy a nagy férfit még sokáig tartsa meg protestáns egyházunknak. A beállott új helyzet nehézségein

és küzdelmein, csak az ő értelmének fénye és szívének szeretete vezethet át bennünket legtöbb szerencsével.

— **Templomszentelés.** A hernád-petrii ref. leány-egyház, folyó hó 3-án örömnüpet ült, a vallásos buzgóság s az egyház iránt érdeklődő hívek áldozatkészségének örömnüpetét. E napon adatott át ugyanis temploma a közhasználatnak, mely ezelőtt csak deszkából épült volt; tízévvvel ezelőtt pedig talapzatig lángok martaléka lőn. Azon idő óta, ezen maroknyi nép, élén derék, fáradhatlan lelképásztorával, Molnár József, hernád-szurdoki lelkész úrral, annyira jutottak, hogy ma már egy csinosan s teljesen kőből épült templomban imádkozhatják az Urat. Az ünnepély reggeli 10 órakor vette kezdetét, s dacára a kemény hideg időnek, a közeli falvakból is számosan jöttek vallás-felekezeti külömbiség nélkül s a nép örömtől sugárzó arccal csoportosult az iskolaépület körül. Majd az utolsó harangszó elhangzása után, a menet elindult a templom felé, s az „Örül mi szívünk“ ének pár versét énekelvén, itt, egyházmegyénk szeretve tisztelt esperese, nt. Fodor Pál, röviden, lelkesen buzdította a híveket, az igazi vallásos buzgóságra, annak gyakorlására; majd kinyitván a templom ajtaját, 5 lelkésznek élén az úrasztala körül foglalt helyet. Ezután megkezdődött a gyülekezeti éneklés, az „Im bejöttünk nagy örömmel“ diktálás után. Amint ez elhangzott, az esperes úr megható imát mondott, abban lélekemelő hangon szólott szívből a szívekhez, s áldást kért a templomra, az egyház előjáróira és annak tagjaira. Ezután Tóth Albert, tornyos-németi ref. lelkész úr lépett a szószékre, s rövid ima után hatásos alkalmi beszédet tartott Máté 17. r. 4. v. alapján. Majd, mivel az ünnepély újbóli úrvacsoraszentséggel volt összekötve, az úrasztalához egyházmegyénk egyik szeretve tisztelt lelkésze, Veress Sámuel, szesztai ref. lelkész úr lépett, s a szent vendégséget kiosztotta. Végül az ünnepélyt gyülekezeti éneklés zárta be, s örömtől sugárzó arccal s örömtől dobogó szívvel távozott el mindenki. Lehetetlen, hogy említés nélkül hagyjam a szurdoki ref. egyház derék, szorgalmas tanítójának, Baksi Istvánnak azon szakavatottságát, melyszerint helybeli földművesekből, már pár évvel ezelőtt szépen összhangzó énekkart alakítván: az, az igen egyszerű, de magasztos s megható ünnepélyt tetemesen növelte közreműködésével. Dicséret s köszönet úgy a derék tanító szakavatottságának, mint a tagok buzgalmának.

Kerekes János, ref. s.-lelkész.

— **A tiszáninneri ref. egyházkerület,** az új év után azonnal megejtendő presbyterek és gondnokok választására nézve, a következő *szabályrendeletet* állapította meg: A tiszáninneri ev. refor. egyházkerületben az egyházközség tagjai közvetlenül gyakorolják választói jogukat a presbyterek és egyházközségi gondnokok választásánál. Ezen választás módja és rendje a következőleg állapittatik meg: 1. Választói jogot gyakorolnak mindazon egyháztagok; akik az „Egyházi törvények“ 195. §-a értelmében lelkészválasztásra jogosítvák; nevezetesen az egyházközségnek mindazon önálló, apai vagy gyámi hatalom alatt nem levő, egyházi közterheket viselő, 24 évet betöltött vagy nagykorúsított férfi tagjai, valamint özvegy és férjetlen nők is, kik az előző évekről egyházi tartozásaikat a választást megelőzőleg, lerótták s kik az egyházi hatóság által, a fegyelmi törvények értelmé-

ben, egyházi vétség miatt szavazási joguk elvesztésével büntetve nincsenek. 2. A választók névsora a presbyterium által előre elkészítendő és megtekintés végett alkalmas helyre kiteendő. 3. A választás napja, azt megelőzőleg egy héttel, vasárnap, a templomi szószékből kihirdetendő. 4. A kitűzött napon és órában a szavazatképes egyháztagok a templomban vagy más alkalmas helyen gyűlnek össze, hol a lelkész az ünnepélyes cselekmény fontosságához képest, rövid beszédet tart, mely után a lelkész, vagy ahol főgondnok is van, a kettős elnökség, az egyházközségi választó-gyűlést megnyitottnak nyilvánítja és az összes választókat szavazásra felszólítja. 5. A szavazás megkezdése előtt, az elnökséghez szavazatszedő-bizottság is választható. 6. A szavazás, a helyi körülmények vagy a választók számához képest, felkiáltás útján vagy névszerinti szavazás által történik. A jelenlevők szavazata beadása után az elnökség még egy negyedórai határidőt tűz ki a szavazók jelentkezésére. A negyedóra elteltével a szavazás berekesztetik. A szavazatok az elnökség, illetőleg a szavazatszedő-bizottság által, összeszámoltatnak és a legtöbb szavazatot nyert egyháztagok presbytereknek jelentetnek ki. 7. Az újonnan választott presbyterek, a választási nap után következő vasárnapon, délelőtt istenitisztelet után, a rájuk vonatkozó egyházi törvények felolvasása után, a templomban ünnepélyesen feleskettetnek, ezen eskümintá szerint: *Én. N. N., esküszöm az élő istenre, hogy elvállalt presbyteri tisztemet, az egyházi törvények értelmében, hűven és igazán betöltöm.* 8. Az egyházközségi gondnok választása is hasonló módon történik.

— **Pályázati hirdetés *).** A tiszántúli ref. középiskolai tanáregylet, az 188²/₃-iki egyleti évre a következő pályakérdéseket tűzi ki: 1. „Tapasztalás szerint a latin nyelv és irodalom tanítása a jelenben nem mutat fel annyi eredményt, amennyit attól, akár a ráfordított idő, akár a tudomány érdeke szempontjából, megkívánni lehet és kell. Ennélfogva kutattassanak fel e tünemény okai; továbbá jelöltesse meg a módok, amelyek által a bajon segíteni lehessen, s a középiskolai képzés ez ágának eredménye biztosíttassék.“ Jutalma 100 frank aranyban. (Egy névtelen tanügybarát adománya). A beadandó pályamunkák terjedelme — a folyó évi közgyűlés 16. sz. határozata szerint — ne haladja meg az 1 1/2—2 nyomott ívet. — 2. „Valóságosság s protestáns érzület dolgában mit várhatunk a gimnáziumtól? Miként használhatók fel e célra a gimnáziumi oktatás és fegyelem tartás általában, s különösen a vallástanórak anyaga, tanmenete, tanmódja?“ Jutalma 100 ft. o. é. (A szatmári ref. egyház adománya). A pályamunkák terjedelme — az 1-ső sz. pályakérdésnél hivatolt közgyűlési határozat szerint — ne legyen három nyomott ívnél terjedelmesebb. — 3. „Fejtsék ki a magyar nyelv és irodalom elméleti és gyakorlati tanulásának, az egész gimnáziumi tanfolyamon keresztül — főleg pedig a felsőbb osztályokban — követendő legsikeresebb és célravezetőbb módja.“ Jutalma 100 ft. o. é. (A kis-ujszállási egyház és város adománya). — A pályaművek idegen kézzel tisztán leírva, bekötve és lapszámozva s a szerző nevét rejtő jelíggel levéllel ellátva, 1883. Május 1-ig, az egyesületi elnökhöz küldendők. — Csak egyleti tagok pályázhatnak. Joó István, egyesületi elnök.

*) Tárgyhalmoz miatt késett.

Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az olvasó közönséghez.” „A kvalifikáció.” F. Varga Lajos. „Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.” Búza J. „A régi nagy-kőrösi ref. gimnázium.” (Hatodik közlemény). H. Kiss K. „A nagy-kállói ref. egyház története.” (Könyvbírálat). Radácsi Gy. Vegyes közlemények.

Az olvasó közönséghez.

Midőn a „Sárospataki Lapok” 1883-ik évi folyamára ezennel előfizetést nyitunk s olvasóink újabb és nagyobb körü pártfogását kérjük, azt hisszük: nem volna illendő, sem hosszú dicsekedő visszapillantást tennünk egy éves, rövid pályafutásunkra, sem nagyhangú, szokásos ígéretekkel állani elő a jövőre nézve. Annyit azonban talán szerénységgel nélkül mondhatunk, hogy mi szeretettel, buzgalommal csüngtünk lapunk szellemi sorsán és annak érdekein, s ez irányban megtettünk annyit, amennyit csekély erőnk s mai irodalmi viszonyaink megtenni engedének. Így történt meg, hogy lapunk talán állt azon színvonalon és magaslapon, melyre társai emelkedtek, s munkatársainak nevével, azoknak hosszú, szép sorával, valamint egész évi folyamának tartalmával, nincs oka pirulnia, még erősebb igényű olvasó közönsége előtt sem. Különösen prot. egyháztársadalmi és iskolai életünknek nem igen volt a lefolyt és pedig eléggé zajos évében oly mozgalma, oly komolyabb kérdése és érdeke, mely lapunkban kisebb-nagyobb mértékben képviselve, megvitatta nem lett volna, és pedig mindig oly szellemben, mely ha néha élesen kivált is, egy vagy más tárgy körül, s elütött is attól a hangtól, melyet a hagyományos politika, vagy a külön érdek szempontjai hallattak, de tiszta protestáns voltát, meggyőződésének erejét, gondolatának független irányát, tanulmányainak alaposágát, elismerésre méltatták még a más meggyőződésűek, még ellenségeink is.

A küszöbön álló évsorok a rendezkedés, az új alkotások nehéz, sok tekintetben válságos pontjai elé fogják vezetni prot. egyházi és iskolai életünket, s bizonyára igen fontos és életérdekeinket közlő érintő kérdéseket s számos, még csak ezután eldöntendő elveket állítanak majd előtérbe, annyira, hogyha valaha, úgy napjainkban van igazán szükség a nyilvánosság, a kölcsönös szellemi érintkezés organumára: az idők jeleit és annak szükségait megértő lapirodalomra.

Mi, mint eddig, úgy ezután is igyekszünk felölelni minden kérdést, melyet az egymásután következő napok eseményei, vagy az elvek küzdelme élénk állítanak, s irányunk, szellemünk is az marad, amelynek eddig szolgáltunk. keressük az igazságot legjobb lelkiismereti meggyőződésünk szerint, tanulmányaink alapján, egyházi és iskolai életünk javára és felvirágoztatására s a protestáns szabadság izmosítására, folyvást szemünk előtt tartva azon elvet, mely lapunkat életre hívta: „én azért jöttem, hogy tanubizonyosságot tegyek az igazságról.”

Szívesen kérjük azért az olvasó közönség pártfogását, melynek szembetűnő növekvését örömmel tapasztaltuk ugyan lapunknak már második félévi előfizetéseinél is, de amelynek még nagyobb mérvű gyarapodását épen azért óhajtanók, hogy lehetségessé válának ránk nézve az, amire oly nagy szükségünk volna s amire törekszünk, t. i. lapunk terjedelmének növelése. Nekünk nem megélhetési forrásunk az ezen a téren való foglalkozás; azért bátran ígérhetjük, hogy mi a lap anyagi oldaláról való erősödését a nagyobb pártfogás által, mindenkör annak szellemi növelésére használjuk fel.

Előfizetési feltételek:

Egész évre 5 frt.
Félévre 2 frt. 50 kr.
Évnegyedre 1 frt. 25 kr.

Elfogadunk megrendeléseket is, a későbbi pontos fizetés kötelezettsége mellett. Az előfizetési pénzek vagy megrendelések, legcélszerűebben postai utalvány mellett Buza János tanár úrhoz küldendők.

Kelt Sárospatakon, 1882. dec. 15.

„Az irodalmi kör,”

mint kiadó.

Mitrovics Gyula,

felelős szerkesztő.

Radácsi György, Zsoldos Benő,
szerkesztő-társak.

A kvalifikáció.

A zsinat által alkotott, ő Felsége által szentesített s immár kihirdetett „Egyházi törvények“ végre tehát kezeink között vannak. Ez a körülmény most már lehetségessé teszi, hogy minél többen és minél több oldalról hozzászólhassunk egy és más oly intézkedéséhez az új törvényeknek, melyek ref. egyházunk életérdekeit érintik s melyeknek okos és tapintatos keresztültvitelétől függ egyháztársadalmi életünk oly régi idő óta várt jobb jövője. Ennek az érdekeltségnek köszönhetjük ama felszólalást is, melylyel e lapok egyik legközelebbi számában Sőrés János tollából találkoztunk s ezen érdekeltség mentse ki azt is, ha én ez alkalommal szintén elmondom a klassifikációra nézve észrevételeimet, szemelőtt tartván mindenütt, Sőrés Jánosnak erre vonatkozó nézeteit. Ő nem akarja, ugymond, kritizálni e szakaszt, majd megkritizálja azt egy, ő nálánál hatalmasabb kritikus, az idő. Azért egypár észrevételt fűz a fent címzett szakaszhoz, mely, tudvalevőleg, az egyházak klasszifikációját s a lelkipásztorok megfelelő kvalifikációját rendeli el.

Egy futó pillantás után bárki észreveheti, hogy S. J. a zsinati törvények által exmissusi helyökön talált segédlelkészek érdekében szólal föl, s ezekkel szemben igazságtalannak tartja a 187. §. rendelkezését; mert elejti őket azon aspirációtól, hogy Magyarország bármelyik ref. egyházában megválasztathassanak lelkipásztorul. Ez igaztalan rendelkezéssel szemben kérvényezésre hívja föl a hazai ref. káplánságot, amikor is okadatoltan kifejténék, hogy a klasszifikáció (inkább talán kvalifikáció) csak azokra alkalmazható igazságosan, kik még ezután lépnek ki az iskola falai közül a gyakorlati élet mezejére, s ez alapon esedeznének a kvalifikációnak ő reájok ki nem terjesztéseért.

Semmiesetre sem rovom föl S. J.-nak, midőn pályatársai érdekében tollat ragad, s intéző körünk figyelmét arra a testületre igyekszik fordítani, melyért ugyan soha senkisem teszi tűzbe a kezét, s ha ottan-ottan szerény gárdájából nem emelkednék szó mellette, azt se tudnók: élnek-e, halnak-e?! Akkor meg aztán, úgy szép hegedűszóban tudtokra adogatják, hogy az ő nevük: hallgass; s ők el is hallgatnak, nehogy a jupiteri villámok hallgattasák el őket.

Hanem, engedjen meg S. J., a 187-ik §-sal szemben téved; soraiból kilátszik a nem egészen jól takargatott tendencia: biztosítani maguk számára a kiszemelt tőkét, melyre a szénégetővel szemüket vetették.

Igaztalanannak tartja a 187-ik §. rendelkezését; de vajon az-e? Aligha. Ime S. J. fölteszi, s úgy is van, hogy zsinati atyáink a lelkészválasztási

törvény megalkotásánál ama szép elvet tartották szemök előtt: „méltó a munkás a maga bérére,“ s e principiumot úgy vélték praktikussá tenni, ha a törvényben biztosítják; nem akarván továbbra is jutalmazatlanul hagyni egynémely lelkipásztor nehéz igáját. Biztosították is. De nem ide céloz S. J., midőn a 187-ik §-t kifogásolja; ő neki nem azért nem ízlik a 187-ik §., mert az érdemes lelkipásztorokat jobb jövővel kecsegteti, hanem mert az ő szája ízéhez nem talál. Dehát miért nem? Mert, állítása szerint a kvalifikációs törvény elfújja a segédlelkészek légvárát: a honi, bármely ref. egyház lelkipásztorává lehetni. Ez merő fallácia.

Hiszen ha végig futotta S. J. a lelkészválasztási törvényt, olvasnia kellett a 191-ik §-t is, mely szerint: „az esperes értesíti a püspököt az üresedésben levő egyház javadalmáról, ki azt az egyházi lapokban az egész magyarországi ref. lelkész karnak tudomására hozza,“ tehát a sorompó nem leendő elzárva; Királyhágón innen, Királyhágón túl nyitva lesz a tér bárhol, bármely honi ref. parokhiáért versenyezni. S ez a törvény igaztalan, mely ily széles mezőt nyit az ifjú Timotheusok előtt; melynél fogva Efézustól Rómáig, Korinthustól Káthágóig patet via ad honores ecclesiae!?

Igaz, hogy e törvény nem kedvez azoknak, kik a második lelkészképeségi bizonyítványt „az örök heverés diplomájaként“ őrzik; de impulsust ad minden jövőjét szívén hordó fiatal lelkészjelöltnek előre és mindig előre törni. S ebből a szempontból a 187-ik §. csakugyan lehet, ha igaztalan nem is, kissé kényelmetlen, de nem mindenekre nézve; mert higye el S. J., hogy kollegái egyrésze készszívvel tűri e kényelmetlenséget, s a világért sem állna egyházkerülete színe elé azzal a petitioval, mely szegénypírnál egyebet nem szerezhetne számára.

Dehát mi jogon is petitionálnának? Erre nézve megelégszik S. J. ez általános tétellel: a törvénynek nincs visszaható ereje, ergo nem kötelezheti a már tényleg szolgáló segéd- és rendes lelkipásztorokat a kvalifikációs törvény. Ily okoskodással azt is bátran el lehetett volna mondani, hogy a klaszszifikáció nem alkalmazható a most fennálló, hanem csak a majdan keletkező új egyházakra. És ez nem játsziság, amit ezzel mondok; csak azt akarom frappansabban feltüntetni általa, hogy a zsinat a tényleges, türethetetlen helyzettel és viszonyokkal akart egyszer mindenkorra leszámolni, különben a 187-ik §. alinéája körülbelől így hangzott volna: „Jelen szakasz intézkedései a törvény életbeléptével hivatalban talált rendes s tényleg szolgáló segéd-lelkipásztorokra ki nem terjeszthetők.“ Azaz teremtetett volna egy átmeneti cyklust, melyben a törvény szárnyai alól kivettek

síralmas panasza tartott volna még egy emberöltőn keresztül s csak az ifjabb nemzedék élvezte volna a törvény áldását. „Alii sementem faciunt, alii metent.“ Egyszóval lett volna igen szép ázsiai állapot; érvényben állott volna a régi, meg az új választási rendszer, természetesen ad majorem dei gloriam!

De minden ízében oly sajátságos a S. J. okoskodása. Ő ugyanis azt tartja, hogy a kvalifikációs törvény mellett nem engedhető meg, hogy első osztályú egyházban harmadik vagy negyedik osztályba sorozott segédlelkész fungáljon; igen, de az illető lelkész szándokát e tekintetben a törvény nem alterálhatja, mert talán: aki fizet, az az úr! Természetes. De S. J. egy kissé túl lő a célon. Ha ugyanis egy kissé széttekintőbb, látni fogja, hogy káplánok inkább első és másod osztályú egyházakban vannak, mint harmad vagy negyed osztályúban, s a választásra szükséges kvalifikációt nem úgy hozzák magokkal az iskolából, hanem a 186-ik §. követelménye szerint ott szerzik meg — ha igyekezet van bennök — az első s másod osztályú egyházakban inkább, mint harmad, negyed rendűekben; s épen a 186. §. mellett nem lehet képzelni segédlelkészt, ki egyháza osztályának megfelelő kvalifikációra szert tenni ne törekednék, vagy ha ezt el nem érheti, minden egyházkerületi közbeszólás nélkül másutt ne keressen alkalmazást.

Mindezekből az tűnik ki, hogy én részemről nem perhorreskálom a 187-ik §-t, s kishitűségnek tartom a törvény keresztülvitelénél kifejtendő egyházkerületi szigorúságtól is rettegni. Ha törvény, legyen törvény. Bár garantírozná — ha már életbe lép — a szigorú igazságot és méltányosságot minden oldalról. De — és ez nyugtalanítóbb lehet némelyekre nézve — oly nézetek kezdenek felszínre kerülni egynémely törvényt magyarázóink részéről, melyek, ha általánosan elfogadtatnak, kiölik a káplánság kebeléből a legnemesebb ambíciót; közönyössé teszik jövője iránt és ezt a magyar-honi ref. egyház érzi meg első sorban.

Nyíltan és leplezetlenül kezdik ugyanis emlegetni, hogy kvalifikációnál fogva első osztályba egyetlen káplán sem léphet; tehát első osztályú egyházakra, ha megannyi Révész Imrék lesznek is, per absolute nem számíthatnak, az ilyen üresedések alkalmával szóba sem jöhetnek stb. Az érdemekben megőszült, tudományos apparátussal ékeskedő öregek falánkzsába törni balgatag erőlködés is lenne az ifjú káplánságnak; de arra igényt tarthat, igenis, hogy törvényellenes glossákkal ne bénítsák meg munkakedvét, ne gyűlöltessék meg vele pályáját; hanem inkább ösztönözzék ifju erejének hatványozására, egyháza ügyein élni-halni kész lelkesedésre, munkásságra, kitartásra. Ama tendenciosus nézetek

praejudikálni akarnak az alkalmazandó törvénynek; a zsinaton olyasmikről szó sem volt, legalább a §-ok mit sem tudnak rólok. És ha mégis érvényesülni fognak? . . akkor, nem mondom, hogy in corpore kontradikáljon a káplánság; hiszen merő nevetség a két fogalom így egymásmellé állítva: káplánság és opposíció; hanem azt nem hallgathatom el, hogy akkor ekklatansúl be fogja bizonyítani a honi ref. egyház egyeteme, hogy: summum jus summa injuria és hogy a káplánság előtte olyan semmi, amiből püspökség is válhatik ugyan, de addig nem is érdemel figyelmet sem.

De ilyet nem tételezünk föl azokról a tisztas atyákról, kik a 187-ik §-t megalkották; ők amit kodifikáltak, annak akarnak is, tudnak is érvényesítői lenni. Annálfogva nézzünk bizalommal a jövő elé; sohse opponáljunk, sohse akarjunk a kvalifikáció alól kibúvni. A mi tisztünk: excelsior és mindig csak excelsior, a többi bölcs atyáink dolga; ők tudnak igazságosok is, méltányosok is lenni a törvény korlátain belül. Legyenek azok! F. Varga Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.

Jó ideje már annak, hogy nemcsak hazánkban, hanem más műveltebb országokban is általánosan panaszkodnak arról, hogy a gimnáziumokban túl vannak terhelve a növendékek. Gyakran lehet ilyen s ehez hasonló kifakadásokat hallani, hogy a *gimnázium, a mai rendszer mellett úgyszólván nem egyéb, mint egy olyan intézet, amelyben a túlságos szellemi munkával béndvát teszik az ésszt és satnydvát a testet.* Ez a vád, melyet legelőször az orvosok indítottak az iskolák, illetőleg azok szervezete és az azokban uralkodó egyes szokások ellen, nem az, hogy gyengülne, hanem mindig erősebben hangzik. Az orvosok vészjelző hangját örömmel utánozta a nagy közönség, különösen pedig a szülék, kik közül sok szívesen ragadja meg a kínálkozó alkalmat, hogy részünt a szülei elkényeztetésből, részünt a nem kellő szellemi fejlettségéből származó bajok forrásául is az iskolákat kiálthassa ki. A tanügygyel foglalkozó férfiak egyrésze erős ellenállást fejtett ki a megtámadók ellen; de végre ezek közül is sok annyiszor hallotta hangoztatni e panaszt, hogy tapasztalaton épült meggyőződését feladva, a baj hirdetői közé állott. Ma már annyira alaposnak tartják a gimnáziumok ellen emelt ama vádat, hogy néhány évvel ezelőtt maga a közoktatási miniszter nyilvánosan, a képviselőházban úgy nyilatkozott, hogy a *gimn. most nem készíti elő a gyermeket az egyetemi oktatásra, de el-tompítja elméjét.* Ma már sokan annyira túlhatják a dolgot, hogy még az ujoncozások alkalmával is, midőn felhangzik a panasz, hogy a magyar nép testi fejlődésben mindig alább-alább száll, a sok mindenféle ok között szeretik felemlíteni az iskolák mostani szervezetét is.

Ebben az ügyben a lapok hasábjain is megindult a háboru pro et contra. Voltak, akik a bajt nem látták olyan óriásinak, minőnek azt egyesek igyekeztek rajzol-

ni és meggyőződésüknek a közoktatási miniszter nyilatkozatával szemben is kifejezést adtak. A megkezdett erős és eddigelé eredménytelen harc még most sincs befejezve, mert a támadások kisebb-nagyobb erővel meg-megújulnak. Hiszen csak néhány hete annak, hogy a közoktatási miniszter, jubileuma alkalmával a gimn. igazgatók üdvözlő beszédére válaszolván, a túlterhelésről beszélt, s csak pár hónapja, hogy a budapesti tudományos egyetem rectora, az ifjúság előtt elítélte a gimnáziumot, mely a növendékeket túlterheli s képzetlenül bocsátja át az egyetemre. A „túlterhelés kérdése” tehát annyi vita után még most is valóságos nyílt kérdés, mely megérdemli, hogy vele minél többen foglalkozzanak. Így levén meggyőződve, én is elmondom rövideden véleményemet. Mindenekelőtt el fogom sorolni azokat a vádak, melyekkel mai nap a középiskolákat, különösen pedig a gimnáziumokat illetik. Aztán igyekezni fogok kimutatni azt, hogy ezen vádak nem egészen olyan alaposak, minőknek azokat a nagy közönség tartja. Megkísérlem feleletet adni arra a kérdésre is, hogy ez annyiszor emlegetett bajon lehet-e jelenleg könnyűszerrel segíteni? Végül pedig igyekszem kimutatni, hogy érheti-e jogosan e vád a sárospataki ref. főgimnáziumot?

A vád, melyet olyan gyakran hallunk, a legtöbb esetben egyszerűen így hangzik: „a gimnáziumban túl vannak terhelve a növendékek.” Sokan s ezek között a közoktatási miniszter úr is, már bővebben kifejtették e vád értelmét, amennyiben kimondták, hogy a túlterhelés miatt a növendék elméje eltompul s a gyermek testileg is gyenge, fejletlen, beteges lesz. Mások a részletezésben még tovább mennek s egyenesen kijelölik azokat a betegségeket, illetőleg rendellenes fejlődési állapotokat is, melyeket a növendékeknél az iskola idéz elő. Ezeket aztán elnevezik „iskolások betegségeinek.” Ilyen bajok: a gyermekek csontvázának elferdülése, különösen pedig a meghajlott tartás és a ferdén álló váll; továbbá: a rövidlátóság s a szemnek több másféle betegsége, melyek igen valószínűleg éppen a rövidlátásból erednek, valamint a gyermekek gyakori főfájása és orrvérzése, sőt többek szerint a mindinkább gyakrabban előforduló vérszegénység, görvélkór és tüdőgümőkór is. Ezen bajok mellett, igen sok ember véleménye szerint, az ész eltompulásának és különböző elméleti zavaroknak is főforrása a gimnázium, illetőleg annak túlterhelő rendszere.

Lássuk ezeket a vádak egyenkint, valamint azokat az okokat is, melyektől az említett bajokat szokták származtatni.

A gerincoszlop elferdülése nem tartozik éppen a ritkaságok közé, mert hiszen kisebb községekben is gyakran lehet látnunk, úgy a gyermekek, mint a felnőtt emberek között, hajlott hátú s ferde vállú egyéneket. Azok, kik e baj forrását az iskolákban keresik, okúl a célszerűtlenül készített ülőhelyeket hozzák fel, melyek gyakran még háttámasztékkal sincsenek ellátva. Ezek a padokon a gyermek naponként több órán keresztül meggörnyedve ül, mert testét minden erőlködése dacára sem képes hosszabb ideig egyenesen tartani; ha pedig papirosára vagy palatáblájára írnia kell, már csak azért is kénytelen előre hajolni, hogy a tőle távol álló asztalon úgy ahogy dolgozhassék, különösen ha a tanterem sötét, vagy a tanítás a délutáni sötétebb órákon történik. A test ilyen rendellenes tartását annyira megszokja csak egy év alatt is a gyermek, hogy

gyakori figyelmeztetésünk dacára is mindig előre hajolva olvas és ír.

Szintén az iskolát kárhozzatják igen sokan a rövidlátóságért (myopia) is, mely mai időben már majdnem divatos betegségnékinthető. Az orvosok véleménye szerint, a szem ezen baját az iskolában uralkodó hiányok idézik elő. A célszerűtlenül készített ülőhelyek s asztalok, valamint a sötét tantermek és az apró betűvel nyomott tankönyvek, melyekből naponként több órán keresztül kénytelen a gyermek olvasni, továbbá a sok házi dolgozat készítése különösen azok a tényezők, melyek szerintők a gyermek szemét megtámadják, s létrehozzák a közellátóságot. Állításuk bizonyítására azon előttük megdönthetetlen tény hozták fel különösen, hogy a közellátóság a középiskolák felsőbb osztályaiban sokkal gyakoribb, mint az alsóbbakban, de itt is gyakoribb, mint a népiskolákban.

Az iskolákat kárhozzatják a gyermekek főfájásáért, orrvérzéseért, valamint a mindinkább gyakoribb vérszegénységért, tüdőgümőkórért és görvélkórért is, mint ezt a fővárosi közegészségi tanácsnak egyik legközelebb ismertetett véleményéből is láthatjuk. Az orvosok véleménye szerint ezeket a bajokat részint az agy túlhatott működése, részint a tantermek egészségtelen zárt levegője s a vérkeringésre és lélekzésre gátolólag ható, rossz szerkesztett ülőhelyek és asztalok idézik elő.

Ezek különösen azok a szervi bajok, melyeket a gyermek az orvosok véleménye szerint az iskolában a túlterhelés folytán szerez. Ezekhez járul aztán még, mint szintén a túlterhelés következménye, az elme eltompulása, vagy legalább különböző idegbajok és elméleti zavarok, melyek, mint a közegészségi tanács említett felterjesztésében is mondja: „ha nem éppen mindjárt egy év alatt, vagy a gimnáziumban, de később elszomorító alakban jelentkeznek.” A középtanodai tanulónak — szokták mondani — hogy feladatát rendesen elvégezhesse, az iskolában töltött időn felül még lakásán is hosszas ideig kell foglalkozni, s gyakran idegrendszere megfeszítéséig küzdeni, hogy a felhagyott feladatokat megfejtse. A túlterhelés hirdetői állítják, hogy az iskolai túlterhelésnek lehet tulajdonítanunk azt is, hogy éppen azok, kik az iskolában a legszorgalmasabb növendékek voltak, idővel felfogási gyengeségben szenvedtek és szellemi munkára képtelenné lettek. Majdnem határozottan kárhozzatják ezek a szigorú zárvizsgálatokat is, mert az az izgatottság, melyet ezek előidéznek, rossz hat a tanuló elméjére, sőt gyakran még öngyilkossá is teszi a gyermeket, mint ezt számos példa igazolja.

Vegyük most már sorba a vádpontokat s nézzük meg, hogy valóban olyan alaposak-e azok, minőknek első tekintetre látszanak?

Azt el kell ismernünk, hogy a gyermek csontvázának elferdülésére a tantermek célszerűtlen berendezésének, különösen pedig a rossz készített ülőpadoknak és asztaloknak, nagy befolyása lehet. A meghajlott testtartás s a váll ferdén állása lassanként egészen megszokottá lesz a gyermeknél s a csontok is mintegy igyekeznek ebbe a már eléggé kényelmessé lett helyzetbe jutni. Azt is beláthatja bárki, hogy a hátgörbülés erősebb fokánál a mell- és hasizsigerek rendes helyükből némileg kiszorúlnak, miáltal a vérnek a tüdőben való keringése gátolva van és ez emésztési zavart s nehézlégzést vonhat maga után. Elismerem tehát, hogy a csontváz rendellenes fejlődésére befolyással lehetnek az iskolák rossz

berendezett tantermei, épenugy, mint a juhászsgot és baromörzést kivéve, talán a legtöbb foglalkozás; de másrésről igazságtalannak, méltánytalannak tartom azok beszédét, akik e baj majdnem egyedüli forrásául az iskolákat jelölik ki. Igazságtalanságnak tartom már csak azért is, mert a vád *általánosságban van kimondva*. Az az érv, hogy ez a baj különösen a középiskolákba-járás idejével esik össze, előttem csak annyit bizonyít, hogy ez a kor az, melyben a test leginkább növekszik, s a tartás szerint könnyen fejlődik jó vagy rossz irányba. Eltekintve attól, hogy a gerincoszlop elferdülésének okai különböző betegségek is lehetnek, minők az angolkór, csontlágylulás, csigolyalob sat., én nem annyira az iskolát, mint inkább a gyermekek szülét, illetőleg gondnokait, felügyelőit vagyok hajlandó e bajért kárhoztatni; mert hiszem, hogyha ezek a gyermekeket otthoni munkájuk alkalmával elég gyakran figyelmeztetnék a rendes, egyenes testtartásra, akkor ez az annyszor hánytorgatott „iskolai baj“ igen ritkán következne be. Hogy ez nagyrészen a szokástól, illetőleg figyelmeztetéstől függ, eléggé bizonyítja az, hogy az az ifju, aki a gimnáziumban kissé talán görbehátú vagy egy kicsinyt ferdevállú volt is, mert nem igen figyelmeztették reá a szülék vagy azok helyettesei rendesen, mihelyt jogászszá, orvosnövendékké, theologussá sat. lett, tehát elérte azt a kort, midőn a tükörbe tekingetve, saját maga előtt is kezd feltűnni, nem épen szép testtartása, mire azelőtt semmit sem adott, kevés idő alatt egyenessé változik. Sok szüle határozottan maga e baj okozója, illetőleg előmozdítója. Hányszor nem tapasztaljuk azt, hogy a szülék, ha épen vissza nem tartják is gyermekeiket a rendszeres testgyakorlástól, de elnézik, hogy a tornászati órákon nem jelennek meg rendesen; sőt igyekeznek különböző ürügyek alatt, legtöbbnyire pedig a gyermek gyenge szervezetére hivatkozva, a kedvezményes „*felmentést*“ kieszközölni, nem gondolván meg, hogy ezáltal a baj gyógyító forrásától tartják őket távol. Az ilyen gyermekeket ritkán találjuk a játszótéren, hol az eleven, pezsgő élet mulat, mert hiszen a túlságos gondos szülék szobába zárják, féltvén az üde levegő hatásától s talán egy-egy labda-ütéstől. Ha aztán az ilyen gyermekek gyengék, véznák maradnak; ha talán a petyhüdt izomzat nem képes a gerincoszlopot egyenesen tartani, bizony nem gondolnak a szülék sohasem magokra, hanem saját hibájokat a tanintézetre hárítják.

(Folyt. köv.)

Buza János.

T Á R C A.

A régi nagy-körösi ref. gimnázium.

(Hatodik közlemény).

V. A *contrascriba* kötelességei.

A *contrascriba* kötelességei épen azok, amik a széni-oréi. Jutalma az iskolai szolgálatoktól való mentesség.

VI. A *privatus praeceptor* kötelességei.

1. Minden deák saját szolgájának priv. praeceptorra s ezt tanítani köteles; köz vagy magán lecke-órán küldözgetnie nem szabad. Ha ezt teszi: megint az iskolai szék, aztán még itt marad, szolgát nem kap.

2. A priv. tanítványokat a rektor rendeli és azokat a rektor tudta s megegyezése nélkül sem fölállalni sem elcsapni

nem szabad. A büntetés arestom s az elcsapott visszafogadása.

3. Az olvasást is különösen szorgalmasan s jó lelkiismerettel kell tanítani. Ha a gyermek soká mulasztana, tartozik a praeceptor utána küldeni (legalább egyszer). A hanyag praeceptor minden isk. beneficiumát veszti.

4. A priv. praeceptornak sem szolgáját, sem tanítványát nem szabad vesszővel fenyíteni; ha erre szükség lesz, a publicus praeceptor végzi azt, a vener. superintendentia tanításmódja szerint. A szolgák fenyítése a rektor dolga. Aki vesszővel fenyít, azt az isk. szék is vesszővel fenyíteti meg.

5. A tanítványokat szidni, moeskolni, kurvanyázni, káromolni s átkozni is tilalmas. E tilalom áthágóját az isk. szék fogja érdeme szerint megbüntetni.

6. A priv. praeceptorok fizetése a főzetés; de minden 3 hétben csak egyszer főzethetnek tanítványaik szüleivel.

7. Aki vagy betegség vagy más ok miatt rektori engedéllyel kimegy a városra tartózkodni, priv. tanítványai tanítását és gondviselését ez idő alatt más házbéli társára bizza.

8. A priváta tanítás idején senki ne illetlenkedjék, másnak ne alkalmatlankodjék és ne dohányozzék.

VII. A szolgák curátorának kötelessége.

Amely deákot az isk. szék szolgák curátorának tesz, annak kötelessége a szolgák tanulására és erkölcsére föl-vigyázni.

1. Reggel 5 órakor gyűjtse össze a szolgákat s rövid éneklés és könyörgés után minden classisbeli szolgától kérje ki a mult napi leckét és azokat tanítsa. Ugyanekkor a beállott napra szükséges rendelkezéseket tegye meg.

2. Minden classist visitáljon meg, a hiányzó szolgák neveit jegyezze föl s járjon végire: miért mulasztottak s az ok nélkül mulasztók neveit jelentse be a rektornak megbüntetés végett.

3. Eddig ugy volt szokásban, hogy a 3 templomi publicatióból s a lakadalmi köszöntésekből bejönni szokott pénz a szolgák szolgálati idejéhez képest osztatott ki, úgy, hogy a triennis 4 annyt kapott, mint a novitius, a biennis pedig 2 annyt; de hogy ez a beneficium a tanulásra és a jó erkölcsökre ösztönül szolgáljon: a rektor kinek-kinek a tudományban a maga idejéhez képest tett előmenetelét és jó erkölcsét tekintvén, 3 osztályra fogja osztani a szolgákat is; eszerint fogják azok kapni divisiojukat.

4. A köz- vagy priv. leckék idején semmi dologra ne ereszsze a curator a szolgákat; evégből ételért is délelőtt nem 10, hanem 11 órakor menjenek.

5. Vacatio idején, hogy a szegény szolgák ruhára és könyvre költséget szerezhessenek, munkára elmehetnek pénzért; de fizetés nélkül még a rektornak vagy publicus praeceptornak se.

6. Minden este a deákok könyörgésén a szolgák is megjelenjenek az auditoriumban és könyörgés után ott bennmaradjanak s az egész napi jegyzések ekkor vétessenek elő, hogy más nap reggelre csak a tanítás és rendelés maradjon.

7. Az auditoriumot, classisokat s deákok szobáit minden reggel első lecke s minden délután 1 óra előtt ki kell

a szolgálknak seperi, az iskola elejét és udvarát minden szerdán és szombaton délután. A szolg. curátorának meg kell azért evégből a rendeléseket vagy egy napra vagy egy egész hétre előre tenni, aztán a mondott helyeket megvizitálni.

8. A fűtő fára való felvigyázás a curátor kötelessége.

Ezekért a szolg. curátorának jutalmul az első classis-beli szolgák positiojának duppluma jár.

VIII. A vigilek kötelességei.

1. Az első vigil esti 9 órától 12-ig; a 2-ik attól reggeli 3 óráig gyertyával és felöltözve fennlenni, a szobákat s az udvart lámpással minden óra alatt egyszer körüljárni köteles. Ha valamelyik deák otthon nincs, akkor mindjárt a rektort felkölteni s a deák távollételét tudtára adni tartozik. Hasonlókép ha valamely vendég vagy bennmaradt vagy bejött volna, azt is hírüladni.

2. Vigyázzon arra is, hogy a deákok vagy szolgák az iskolának tiszta helyeit el ne ocsmányítsák, vagy az épületben kárt ne tegyenek.

3. Az 1-ső vigil a 2-ikat, e pedig az oeconomust, mindenik a maga idejének eltelése előtt egy fertályval, lámpással menvén hozzá, felköltse; addig el ne hagyja, míg az maga gyertyát nem gyújt és föl nem kél.

4. Ha a városon, amit az Isten ne adjon, tűz támadna, hacsak a tűz közel nincsen, addig ne csendítsen a vigil, míg a rektort fel nem költötte. Hasonlóképen, ha az iskolához közel, vagy az iskolában láрма, erőszakoskodás, veszedés esnék, első dolga a vigilnek, hogy azt a rektornak hírüladja.

5. A reggeli első lecke előtt $\frac{1}{4}$ -del mind a két vigil a rektorhoz tartozik menni referálni.

Ha a vigil kötelességét nem teljesíti, 1-ször kétszer egymásután lesz rajta a vigilség, aztán árestáltatik s 3-szor az isk. szék bünteti meg. Ha kár esnék éjjel az isk. épületben, arról a vigil felel.

IX. Az oeconomus kötelessége.

Az oeconomus kötelessége általában a rektor és a szénior rendeleteinek végrehajtása, nevezetesen:

1. Három órakor reggel a vigil által felköltetvén, gyertyát gyújt s felöltözik s vigyáz akként, mint a vigil; a deákokat — ha megbízzák, — korán; de az első lecke előtt 1 órával mindenestre felkölti; 5 órakor a rektortól az iskola ajtajának a kulcsát elhossa és ajtót nyit; a leckéket csengetéssel jelzi.

2. A szénior utasítása szerint hétköznapra templomistákat, temetésre menőket, a köz. könyörgésen előkönyörgőket, éneklőket s a templomban diktálókat rendel, s midőn templomba vagy temetésre mennek, az iskolaajtóba áll, hogy akiknek kell, jelen vannak-e, megnézi s a rektornak referál.

3. Mikor a professor az auditoriumba leckére bemegegyen, az oeconomus a catalogussal ott várja s akik jelen nincsenek, följegyezi.

4. Nyáron esti 9, télen esti 8 órakor az iskola ajtaját bezárja, a kulcsot a rektorhoz viszi, aztán csenget; gyertyával az auditoriumba megy, s 3-ik versnek bemenőre eléneklése után az auditorium ajtaját bezárja, catalogust olvas és megjegyzéseit azonnal a rektorhoz viszi, hogy az utánajárhaszon rőktön: miért nem voltak könyörgésen a megjegyzettek.

5. Estveli könyörgés előtt $\frac{1}{4}$ -el járja be a deákok szobáit, s úgy a városi, mint vidéki vendégeket távozásra becsülettel intse meg, hogy a könyörgés ideje itt van s kötelessége szerint az ajtót be fogja zárni; ha bennmaradnak: jelentse a rektornál.

6. Az oeconomus, míg hete tart, az iskolából még temetésre sem mehet ki, kivéven, ha betegség vagy más szükség miatt kényszerül; de ekkor is a rektor engedelmével mást kell tennie.

7. A vasárnapi templommulasztók és iskolában maradókat templom után azonnal köteles a rektornak bejelenteni. Ha senki el nem marad, azt is jelentenie kell.

8. Az iskola udvarán vagy közelében lármázó, hajigáló, játszó gyermekeket is megint, ha szót nem fogadnak a publicus praeceptorának bejelent, s mind délelőtt, mind délután — jó tova az iskolától — elejökbe megy s azokat a csöndesen menetelre inti.

Ha ezek ellen vét: 1-ször 24 órával megtoldják hiv. rendes idejét; ha többet vét: árestálják.

X. A Coquus kötelessége.

1. A coquus minden reggel és délután a városba kimegy avégre, hogy a lakosokat a főzésre kérje. Minden házba bemegy, becsülettel köszön, a gazdát vagy gazdaszszonyt tisztelettel kéri, hogy a deákok számára ételt készíteni vagy készíttetni ne terheltelessék. Mikor az ételt elhozzák, azt emberséggel kell megköszönni. Az edényeket ugyanaz nap délután, az estvelieket pedig már más nap a főzető szolgák által hazaküldje; mert ezekről felel.

2. A coquus kötelessége addig tart, míg a főzetés az egész városon végigmegy, ami 3 hétbe kerül.

3. Hogy a coquus a főzetéssel tanulási idejét ne vesztse: márc. 21-től szept. 21-ig a főzetésre való kerülést reggel 6 óra előtt, délután 2 óra előtt végezze. Télen pedig reggel 8 óra előtt; délután úgy, mint nyáron. Az ételért d. e. 11 órakor induljon.

4. A coquusi kötelességet vinni egész esztendőn át a novitiusok tartoznak.

5. Semmit abból, ami közönségesen a deákok számára adódik, a coquus a maga részére ne fordítson.

A büntetés itt is kisebbekben az árestom.

(Vége következik).

H. Kiss Kálmán.

KÖNYVBIRÁLAT.

A nagy-kállói ev. ref. egyház története. Irta Görömbei Péter, n.-kállói ev. ref. lelkész. Ára 1 frt. Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref. főiskola betűivel. 1882.

Imé egy derék egyház tanulságos története, egy kötelességszerető embertől. „Homokszem“ a készülöben lévő nagy épülethez; kép a multból, leginkább csak a kállói egyháztagok számára, hogy őseik példáján okuljanak és lelkesedjenek.

Tüzes predikáció helyett — amely könnyen elszalad a fül mellett — egy egész komoly könyv, amelyet a kállói kálvinista már csak illedelemből is oda méltat a biblia, énekes-könyv és a Szikszai uram „Keresztyén tanításai“ mellé,

s nem teheti, hogy azt a mindig látott könyvet hébe-hóba ki ne nyissa, néha-néha bele ne kóstoljon. . . . Ha aztán ilyenkor itt egy rokonnév, amott egy hagyományos emlékü nagyság tűnik szeme elé, . . . nem oltható tudvágy hatalmába esik s lassan-lassan, úgy ünnepi órákban, hosszasan is megül a mult idők tüköre előtt, s a beszédes századok szavától szinte észrevétlenül is belopózik keblébe a jóra hajló gerjedelem és — „titkon, ajtóját behajtva“ — felesküszik, néma fogadással, az egyház hűséges katonájának. . . . Eközben egyúttal nőni is kezd lelkében a tisztelet és hálaérzet a jó pásztor iránt, aki a felidézett lelkek segélyével, saját otthonukban, könyvbe barázdolt betűkkel hódítja meg azokat, akiken nem fog a templomi predikáció. Igazán nemes fajtája a kortes-fogásoknak!

De túl Kállón, túl a tevehátú Nyírségen, Szabolcs-megye valamennyi papjához és tanítójához, sőt — ha olvasnók (!) — édes mindnyájunkhoz is szól e mű és mindnyájunkban is okozhatna némi lelki megmozdulást. Egyikünket helyeslésre, elismerésre, másikunkat a jó példa követésére, önbecsérzetre, erőink megpróbálására, egyházi és iskolai dolgaink tüzetesebb megfigyelésére nógathatna; általában növelhetné bennünk a protestáns érzület erejét, a szegényes hivatal becsét; a multnak annyi meggyőző tanulsága által ízebbé tehetné kenyerünket és elhitethetné velünk a prot. papi és tanítói állás gondviselészerű fontosságát. És az ilyfajta hatás volna a *Görömbei*-féle vállalkozások valódi tartalma. . . . !

Részemről, mivel az e fajta műveknél ilyféle eredményről álmodozom, úgy tudok örülni minden ilyen jelenségnek, amily szívesen szánom a dicső multnak annyi jegyzetetlenül maradt nagy eseményeit s amily szerencsétlenségnek tartom magunkra nézve, hogy a feljegyzett adatok elkallódtak a gondatlanság miatt, vagy elpusztultak a hatalomra kapott ellenfél kezén, akivel szemben úgy lehetne most, egy és más kérdésben, azokkal a jól feljegyzett eseményekkel imponálni. *Kezünkben a hazai reformatio kikerekített, teljes jelentőségű és meghamisíthatlan történet-könyvével* — ha nem tévedek — *messzebbre hangzanék ma szavunk és erősebb és győzedelmesebb tudna lenni igazmondásunk és igazságunk. . . .* Azért örülök én a kérdéses mű létrejvetelének is, mert feltettem róla előre, hogy ezzel is elébb leszünk egy lépéssel a nagy cél felé; hazai ref. egyházunk története ezzel a „homokszem“-mel is gazdagabb s ettől a „kisdud mécs“-től is tisztább képű leend.

De lépünk közelebb s lássuk: van-e méltó okunk az előlegezett örömré? Megérdemli-e a *Görömbei* műve, hogy *Kállón* túl is észrevegyük és kiadjunk érte egy forintot, akkor, amikor *nekünk mindennél előbbvaló a politika, s akkor, amikor olyan szépen sorra buknak a mi csökönyösségünk, vagy idegen oltárokon való füstölésünk miatt, a protestáns irodalmi vállalatok. . . .*?

Egyháztörténeti monografiával van dolgunk, amely — természete szerint — túlnyomóan helyhez-kötött okmányokon s részben a nem is mindig teljes bizonyosságú adatokból levont következtetéseken épül. Alap-elemeihez tehát nem férhetünk hozzá; az okmányok hitelessége, ilyen vagy amo-

lyan volta felett nem bizonyozhatunk. Ehelyett meg kell elégednünk a műalkotási képességnek, az írói ügyességnek, tehát magának az írónak vizsgálásával s fel-feltűnedező tulajdonainak s netaláni sajátosságainak mérlegelésével. De így is meglehetősen tiszta képet adhatunk magáról az egész műről s annak értékéről is; mivel az író sajátosságai, annak, például élesen mutatkozó lelkiismereti szigora, vagy pedig léhasága, adataival való könnyelmű elbánása, következtetni enged az egész mű megbízható voltára, vagy hasznavehetlenségére is.

Görömbei szerényen, igények nélkül lép a világ elé; nincsenek nagyszavú ígéretei, nem handabandáz, sőt inkább majdnem engedelmet kér, hogy ő is szót emelhessen s a multakat fedő homály felett egy kisdud méccsel ő is világíthasson. Csupa jóakarát, tiszta kötelességérzet hajtja a tollhoz; miért már előre is megnyeri rokonszenvünket, anélkül, hogy elfogultságra bírta. Látjuk, hogy használni akar; hogy gondolatok vezérlik s ezért előre is becsülni kezdjük. Saját szűkebb körében próbál világot gyűjtani, mint aki érzi az emberi erőknél a vágyakhoz mért elégtelen voltát s tudja *Kölcsével*, hogy „az emberi tehetség parányi lámpa, mely egyszerre keskeny kört tölthet meg fényével.“

A n.-kállói egyház történetét írván, a leghelyesebben először is magát a várost ismerteti meg egy rövid vázlatban, amely éppen elegendő arra, hogy a tervezett műnek biztos alapul szolgáljon. Kálló e vázlat szerint (1—8. l.) a tatárpusztítás után, IV. Béla akaratából, védvár gyanánt építtetett, s mint ilyen, később sokszor igazolta alapítója bölcsességét jelentékeny szolgálatai által. Ősbirtokosai még ismeretlenek, de a XV. század első felében már kétségtelenül a *Kállay* család jobbágysága volt s ugyanekkor hetivásárokat is tartott. A mohácsi vész után, az 1574. 5-ik törvénycikk értelmében *végvárrá*, lakossága pedig *városséggé* lett s mint ilyen szerepelt egész 1711-ig, miközben, az országos viszonyok ingadozásához képest, többször cserélt urát. A szathmári békekötés után beolvasztatott a vármegyébe s szabadalmait nem sikerült többé visszaszereznie. A 18-ik század második felében megyei székhelylyé emeltetett, s mint ilyen gyorsan emelkedett s fényes napokat látott; 1876-ban *Nyíregyháza* tétetvén megyei székhelylyé, *Kálló* vesztett korábbi előkelőségéből; de máig is jelentékeny kereskedelmi és közművelődési pont. Ennyi a városról, érdekes jegyzetekkel kísérvé, gondosan felsorolt okmányok alapján, bevezetésül, az egésznek természetes kiindulási alapja gyanánt. Egy jegyzetből (3. l.) megtudjuk, hogy szerzőnk készül kimerítően foglalkozni „N.-Kálló város és végvára történetével“ s kedvünk jön neki szerencsét kívánni.

Az így rakott alapon kezdi aztán felépíteni a kállói ref. egyház történetét, öt korszakot különböztetvén meg annak máig terjedő folyásában. Az első „*a reformatio s alakulási küzdelmek*“ (9—35 l.), a másodikat „*a megerősödés és szélesebb alapon való szervezkedés*“ (35—63. l.), a harmadikat „*a teljes virágzás*“ (64—90. l.), a negyediket „*a hanyatlás és tespedés*“ (90—96. l.), az ötödiket pedig az „*ujraébredés korszakának*“ (96—117. l.) nevezi s mindeniknek határait évszámokkal is megjelöli. Mindenik korszakban az országos reformatiónak nagy vonásokkal rajzolt

keretébe igyekszik beilleszteni a kálói egyház történetét, így akarván élvezhetővé és kétszeresen is tanulságossá tenni művét, kevésbé szakavatott olvasóira nézve; de egyúttal ki is mutatni a kálói egyház viszonyát az általános reformatiohoz és szerepét és helyzetét abban a nagy szellemi forrongásban és az ellentétes elemeknek egymás ellen vívott küzdelmeiben. Főleg az említett okból ezt az eljárását is helyeselnünk kell s úgy tekintenünk, mint alkalmazkodási bölcseséget; jölehet, a magunk szempontjából el tudnánk egy némelyeket engedni az általánosból s úgy éreznük, hogy az érthetőség csönkülása nélkül.

Ami illeti az egyház történeteinek korszakokra való feldarabolását, az ellen némi kifogásunk van, annyiban tudniillik, amennyiben az a bizonyos öt korszak nem öleli be magába az egyház és iskolai élet mindenoldalú jelenségeit, nem terjed ki részletesen azoknak külső-belső történetére, hanem még az 5 korszakon kívül újra 5 szakaszban szól szerzőnk a *valláserkölcsei életéről* (III.), *iskolaügyéről* (IV.), *díjlevelekről* (V.), *belhivatalnokokról* (VI.) és végül az *adományozásokról és egyházi vagyonról* (VII.) úgy, hogy ez utóbbi szakaszok a műnek felét foglalják el (117—189. l.) s szinte úgy tűnnek fel, mintha kívül állanának amaz öt korszak határain. Beolvasztatva ez utóbbi szakaszok az előbbiebe, vagyis odaillesztve ezekből az illető részlet az egyes korszakok keretébe — úgy tetszik nekünk — hogy tisztább lehetett volna az egyes korszakok képe s megóvhatta volna ez esetben magát szerzőnk az előre és hátra való utalásoktól. Az első 5 korszakot — úgy amint írva van — az egyház és iskola merő külső történetének nem fogadjhatjuk el; mert azokban az egyház és iskola külső belső sorsa, a városhoz s az országos mozgalmakhoz való viszonya, kormányzás, adományozások, szellemi fellendülés, általában a külső és belső viszonyok kölcsönös egymásra hatása, a haladás és hanyatlás mindenféle tényezői érintve, sőt ismertetve vannak. A magunk ízlése szerint tehát *úgy rendeztük volna be e művet, hogy az öt jelzett korszak külön-külön, minden irányban hű képet nyújtson a kálói egyházzal s annak iskoláiról; ölelte volna fel tehát magába az utóbbi szakaszok tartalmát is.* Nem állítjuk, hogy ezáltal a mű anyagának talán nagyobb lehetne hatása az olvasóra, azt sem, hogy a mi felfogásunk az egyedül célravezető; de azt, igenis, hogy a mű, mint mű, inkább magán hordozta volna a műalkotás bélyegét.

Ezt azért mondjuk meg így Görömbeinek, mert megérdemli, hogy magasabb mérték alá állítsuk a mindennapinál, s mert tőle jogunk van még sokat reményleni.

(Vége követk.)

Radácsi György.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Azon t. olvasóinkat, kik az előfizetéssel még mindig hátrálékban vannak, szívesen kérjük: méltóztassék tartozásukat e napokban kiegyenlíteni, mert az év végével nekünk is tisztában kell lennünk a lap kiadási költségeivel.

— B. Vay Miklós, konventi elnök, a legközelebbi konventi tanácskozások megkezdési idejéül 1883. évi januárius hó 23-ikát tűzte ki; mely értesítést bizonyára a legbensőbb örömmel fog fogadni a magyar ref. egyház minden tagja, annyival is inkább, mert a gondviselés, ime, meghallgatta buzgó kérésünket, s távortartá ő nagyméltósága drága életétől a komolyabb veszélyt, hogy így legyen to-

vábbra is megszokott bölcseségű vezére ügyeinknek s méltán annyi tisztelettel környezett tárgya szeretetünknek s dicsekedésünknek.

— Irodalmi körünk kezelő-bizottsági gyűlésében közelebb elintéztést nyert a népiskolai „Természettan“-ra beadott „Tervezet“-ek sorsa. A bírálók: *Fűkö Adolf*, *Makai János* és *Szivos Mihály*, az I-ső számú „Tervezet“-et találták olyannak, melynek alapján egy, a népiskola követelményeinek megfelelő „Természettan“ készíthető; miért is ennek szerzője: *Zsindely István*, tanár bizatik meg a munka megírásával. Fent nevezett bírálóknak, valamint az Olvasókönyv „Tervezet“-e bírálóinak: *Fejes István*, *Tóth Pál* és *Kapitány János* uraknak, lelkiismeretes, szakavatott bírálatukért a kör szíves köszönetét nyilvánítja — Ezzel összekötöttesben említjük meg, hogy *Kiss Ernő* és *Dr. Kapossy Lucian*, pápai tanárok, irodalmi körünknek tagjaivá lettek. Örömmel üdvözljük e derék tanfériakat soraink között s mindenkor csak szerencsének tartjuk, ha ily jóra való erők csatlakoznak irodalmi körünkhöz, melynek nemes célja az, hogy egy és más úton tisztázza a tanügy fontosabb kérdéseit, mivelje a *tankönyvirodalmat*, s ily módon, a maga szerény körében, zajtalan, csendes munkálkodással és kölcsönös támogatással, tehetségéhez képest emelni igyekezzék nemzeti közműveltségünket.

— Egy kiváló értékű szakmunka. *Ivánka Sámuel*, „Óramutató, a magyar ref. énekügy terén“ című műve e napokban elhagyta a sajtót. A derék szerző, magyarországi református egyházunk énekügyének ez elsőrangú reformátora, negyvenévi tapasztalatának és lelkiismeretes tanulmányának eredményét foglalta össze e nagyterjedelmű munkában. Lesz-e csak valamennyire is számbavehető és áldásos eredménye, mostani énekügyi mozgolódásunknak, az, bátran mondhatjuk, jórészen attól függ: mennyire veszik figyelembe e mű szerzőjének minden irányban kifejtett irányadó elveit, azok, kiknek kezébe tétetett le ez idő szerint énekügyünk újraalkotása. Mert e könyvben valóban mindaz megvan, amit a szóbanforgó kérdésben, a reformált egyházban, annak javára, bármely körben működő tagjának csak tudnia szükséges. Mint a szerző maga is mondja: e jelen dolgozat célja, énekügyünk terén kellő és biztos tájékozást nyújtani mindazoknak, kik vallásos éneklésünk korszerű fejlődését, előhaladását, tökélyesbülését krisztusi ihlettséggel s lélekkel, igaz, benső meggyőződéssel kívánják és óhajtják. Kimutatja: mily ponton áll mai éneklésünk a vallásos élet kívánalmaival szemben; mi akadályozza haladását. Eléadja, hogy a felekezet alsóbb és felsőbb megbízottjainak mi a teendőjük az énekügy terén, hogy így mulasztás vagy hanyagolás esetében, az egyházi hivatal minden ágában ki-kifelismerje a hűtlenséget vagy a buzgalmat s fáradozást. Az összes bő anyagot a mű 5 részben és LXXIX fejezetben tárgyalja. A munka Kálmán Farkasnak, a magyar ref. énekügy e kiváló harcosának van ajánlva. Ára 2 frt. Ajánljuk e becses dolgozatot olvasóink pártfogásába, annyival is inkább, mert e könyvben kifejtett ismeretek nélkül, azt az eleven mozgalmat, mely ref. egyházunkban az énekügyre vonatkozólag épen napirenden van, megérteni, vagy e nagyfontosságú kérdést megítélni s az egymással küzdő elvek harcában épen részt venni, majdnem lehetetlen.

— Gyászhir. Lapunk zártakor vettük a gyászjelentést, melyszerint *Váli Ferenc*, pápai ref. főiskolai tanár és tanítóképződei igazgató, folyó hó 13., esti 9 órakor, életének 73., tanárkodásának 50-ik évében, 13 napi szenvedés után, agyszélhűdéssel meghalt. Nyugodjanak békén, tanügyünk e félszázados munkásának porai; emlékezete pedig legyen áldott közöttünk!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre, postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt., félévre 2 frt. 50 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

4 hasábos petit sor többször
való közlésnél 5, egyszeriért
7 kr. sorja.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— Megjelen minden hétfőn. —

TARTALOM: „Az olvasó közönséghez.“ „A karácsonyi öröm.“ Pereszlényi J. „Néhány szó a túlterhelés kérdésehez.“ (Vége). Búza J. „A régi nagy-kőrösi ref. gimnázium.“ (Befejező közlemény) H. Kiss K. „A nagy-kállói ref. egyház története.“ (Könyvbírálat, vége). Radácsi Gy. „Vegyes közlemények.“

Az olvasó közönséghez.

Midőn a „Sárospataki Lapok“ 1883-ik évi folyamára ezennel előfizetést nyitunk s olvasóink újabb és nagyobb körü pártfogását kérjük, azt hiszszük: nem volna illendő, sem hosszú dicsekedő visszapillantást tennünk egy éves, rövid pályafutásunkra, sem nagyhangú, szokásos ígéretekkel állani elő a jövőre nézve. Annyit azonban talán szerénytelenség nélkül mondhatunk, hogy mi szeretettel, buzgalommal csüngtünk lapunk szellemi sorsán és annak érdekein, s ez irányban megtettünk annyit, amennyit csekély erőnk s mai irodalmi viszonyaink megtenni engedének. Így történt meg, hogy lapunk talán állt azon színvonalon és magaslapon, melyre társai emelkedtek, s munkatársainak nevével, azoknak hosszú, szép sorával, valamint egész évi folyamának tartalmával, nincs oka pirulnia, még erősebb igényű olvasó közönsége előtt sem. Különösen prot. egyháztársadalmi és iskolai életünknek nem igen volt a lefolyt és pedig eléggé zajos évében oly mozgalma, oly komolyabb kérdése és érdeke, mely lapunkban kisebb-nagyobb mértékben képviselve, megvitatva nem lett volna, és pedig mindig oly szellemben, mely ha néha élesen kivált is, egy vagy más tárgy körül, s elütött is attól a hangtól, melyet a hagyományos politika, vagy a külön érdek szempontjai hallattak, de tiszta protestáns voltát, meggyőződésének erejét, gondolatainak független irányát, tanulmányainak alaposágát, elismerésre méltatták még a más meggyőződésűek, még ellenségeink is.

A küszöbön álló évsorok a rendezkedés, az új alkotások nehéz, sok tekintetben válságos pontjai elé fogják vezetni prot. egyházi és iskolai életünket, s bizonyára igen fontos és életérdekeinket közlelő kérdéseket s számos, még csak ezután eldöntendő elveket állítanak majd előtérbe, annyira, hogyha valaha, úgy napjainkban van igazán szükség a nyilvánosság, a kölcsönös szellemi érlelődés organumára: az idők jeleit és annak szükségait megértő lapirodalomra.

== Lapunk jelen számához a „Franklin-társulat“ hír- és egyéb kiadványainak jegyzéke van csatolva. ==

Mi, mint eddig, úgy ezután is igyekszünk felölelni minden kérdést, melyet az egymásután következő napok eseményei, vagy az elvek küzdelme élénk állítanak, s irányunk, szellemünk is az marad, amelynek eddig szolgáltunk. keressük az igazságot legjobb lelkiismereti meggyőződésünk szerint, tanulmányaink alapján, egyházi és iskolai életünk javára és felvirágoztatására s a protestáns szabadság izmosítására, folyvást szemünk előtt tartva azon elvet, mely lapunkat életre hívta: „én azért jöttem, hogy tanubizonyságot tegyek az igazságról.“

Szívesen kérjük azért az olvasó közönség pártfogását, melynek szembetűnő növekvését örömmel tapasztaltuk ugyan lapunknak már második félévi előfizetéseinél is, de amelynek még nagyobb mérvű gyarapodását épen azért óhajtanók, hogy lehetségessé váljanak ránk nézve az, amire oly nagy szükségünk volna s amire törekszünk, t. i. lapunk terjedelmének növelése. Nekünk nem megélhetési forrásunk az ezen a téren való foglalkozás; azért bátran ígérhetjük, hogy mi a lap anyagi oldaláról való erősödését a nagyobb pártfogás által, mindenkor annak szellemi növelésére használjuk fel.

Előfizetési feltételek:

Egész évre 5 frt.
Félévre 2 frt. 50 kr.
Évnegyedre 1 frt. 25 kr.

Elfogadunk megrendeléseket is, a későbbi pontos fizetés kötelezettsége mellett. Az előfizetési pénzek vagy megrendelések, legcélszerűebben postai utalvány mellett Buza János tanár úrhoz küldendők.

Kelt Sárospatakon, 1882. dec. 15.

„Az irodalmi kör“,
mint kiadó.

Mitrovics Gyula,
felelős szerkesztő.

Radácsi György, Zsoldos Benő,
szerkesztő-társak.

A karácsonyi öröm.

Majdnem két ezredév választ el bennünket azon kortól, azon naptól, melyen a megváltó született; mely feltűnni látta a népek egén, a szellemvilág mennyboltozatán ama fényes csillagot, a Jézus Krisztust, kihez hasonló még a földön nem született; kinek eszméi világító lángsugaraként lobognak azóta a történelemben, s mint isteni igazságok jutnak valósulásra és dicsőülnek meg az emberiség egyéni, szellem-erkölcsi életében, állami és köztársadalmi rendszereiben.

És ezen két ezredévnek legsúlyosabb viszonytagjai, viharos és véres küzdelmei, az emberi gyarlóságok és szenvedélyek földének legbódítóbb kipárolgásai sem valának képesek elhomályosítani ezen fényes csillagot. Egyik így, másik amúgy vélekedett a Krisztusról, a világ megváltójának szellem-erkölcsi és történelmi értékéről; lobogtak a máglyák, csikorogtak az inquisitio kerekai, ropogtak a hívők csontjai; de azért a szellemvilág amaz állócsillaga csak ragyogott; fénye, a vívódó idők s különnézetű elmék harcai közt, egyre tisztult, és arról a keresztyén világ minden tudósa meg van lelkében győződve, hogy más alapot nem vethet senki, mint amely egyszer vettetett a Krisztus Jézusban.

Hát, hiszen, ma is folyik egyre a harc. Két tábor áll egymással szemközt; egyik a betűhöz tapadó párt, másik a vallás külalakulataiban csak a lényegét kereső és respektáló okos liberalismus tábor. Amaz a maradás és tespedés, emez a haladás és örök szellemfejlődés elve. Az egyházi ósdiság irtózik minden kis szélfúvástól, mely az eszmék lombozatát olykor-olykor megrázogatja; az okos liberalismus pedig az örökké fejlődő szellemvilág tüneteiben, a haladó eszmék, a folyvást előretörő gondolatok örök mozgalmában, magának az Isten lelkének megdicsőülését látja.

Melyik vélemény, melyik nézet a jogosultabb; az-e, mely örök tespedésre kárhoztatja az emberi szellemet, vagy az, mely a folytonos fejlődés emelkedő fokozataiban véli megtalálhatni az emberi nem legmagasabb missióját? Arról most nem akarunk vitatkozni, sőt bátran kinyilatkoztatjuk, hogy bizonyos határig az egyházi s vallás-erkölcsi konzervatív irányt is jogosultnak tartjuk; jogosultnak tartjuk pedig azért, hogy a szellemi fejlődés sokszor visszaesést szülő rohamosságának ezáltal is gát vettessék, s az eszmék forrongó harcában a célravezető helyes út ez által is biztosíttassék.

De már azt egyáltalában nem ismerjük el, hogy a szellemvilágban, közelebbről az egyházi s vallás-erkölcsi életben joga legyen bárkinek is azt mondani, hogy itt a haladás, a reformeszmék egyáltalában fölöslegesek s inkább kárral, mint haszonnal járnak. Aki így beszél, annak nincs

fogalma a történelmi és tudományos fejlődésről; nincs fogalma azon igazságokról, melyek épen a folytonos fejlődés törvényeinél fogva váltak az embervilág közkincesivé. A haladást úgy kell tekintenünk, mint az emberi szellem éltető levegőjét, melynek lényege épen a haladás és szabadság.

Határozottan elítéljük és kárhoztatjuk azért azon haremodort, melyben némelyek a szabad theologiai irányzat hívei ellen még ma is kikelnek és ajtót mutogatnak azoknak, kik az egyházi élet holt formáiba életet, az elavult hitágazatok betűjébe szellemet akarnak lehelni. Ugy beszélnek a jámborok, mintha ők már teljesen birtokában volnának az abszolút igazságnak; úgy beszélnek, mintha a krisztianismus már eljutott volna a két ezredév folyamában azon magaslatra, melyen állott amaz egyetlenegy, ki a szellem és igazság, a jog és szabadság uralmának vetett alapot a földön.

Ha az ilyen felfogású embereknek igazuk volna, akkor többé a szellem-erkölcsi élet fejlődéséről még csak szó sem lehetne. Sőt ha az volna törvénye a szellemvilágnak, hogy haladni, vagy más szóval: az igazságot keresni bűn, akkor magának a Krisztusnak történelmi fellépése sem jogosult; hanem, igenis jogosult azon vérbírák álláspontja és kárhoztató ítélete, kik a merész újítót és szellemvilági forradalmárt Golgothára hurcolták. Mert mit tett a mi urunk, a Krisztus? Merész kezekkel benyúlt a történelem kerekai közé; elkárhoztatta s halomra döntötte korának mind vallás-erkölcsi, mind társadalmi rendszereit; latrok barlangjának nevezte azt a templomot, melynek papjai nem az Istent, hanem önmagukat imádták, s a népámitást s szellemfojtogatást ismerték egyedüli mesterségüknek.

Helyesen cselekedte-e ezt Urunk? Nézetünk szerint helyesen; mert a szellemvilág örök, pozitív törvénye a haladás és szabadság. Senkinek sincs joga a lelkiisméret szentséges templomának saját földies céljaira való kizsákmányolására és elfoglalására; senkinek sincs joga arra, hogy észellenes tanokat, semmi reális alappal nem bíró dolgokat örök igazságok gyanánt árulgasson és tukmáljon valakire. Ellenben joga van minden felvilágosult embernek arra, hogy a szellem-erkölcsi élet mezején észlelhető anomáliákat, tehetségéhez képest, ostrom alá vegye; joga van minden emelkedett szellemű embernek arra, hogy meggyőződését szabadon nyilvánítsa, s nem testi, hanem szellemi fegyverekkel a sötétség és lelki vakság várait, ha lehet, földig rombolja.

Erre példát adott maga amaz egyetlenegy, kinek szelleme ma is az útvezér; aki a világ többi vallás alapítói közül épen azáltal válik ki, hogy ő egyetlenegy hitcikket sem alapított; mert nem kívánta holt betűkkel rabláncokra fűzni

az emberiség végetlen haladásra, szabadságra és boldogságra alkotott szellemét.

S ez az egyik karácsonyi öröm, mely keblünket e napon áthatja; ez a szellemvilág amaz elévülhetlen igazsága, mely nélkül az emberiség egyetemes kifejlődésére, boldogabb jövődjére még csak gondolni sem lehet.

Mi azért, ismerve a tényleges viszonyok hatalmát s kulturai befolyását, nem kívánunk szakítani az egyházi dogmák rendszerével; mi nem kívánjuk, mint Hartmann cselekedte volt, a philosophiai, philologiai és historiai kritika elveit a maguk me-revségében alkalmazni a bibliára; mert úgy tekintjük azt, mint azon erkölcs-vallási eszmék okmányát, melyek már ott lobogtak a Krisztus lelkében, és ezen eszmék hódították meg az egész világot s alakíták át az egész társadalmi élet organismusát.

A szabadelvű, tehát az egyedül jogosult protestantismus elvetette a tekintély elvének utolsó maradványait is és egész bensőséggel fordult az evangyéliomi hitélet éltető forrásaihoz. Jogunk van hát nekünk is, sőt kötelességünk keresni az igazságot, a Krisztusnak az evangyéliomokban letett örök eszméit, és nincs joga senkinek azért minket kárhoztatni, vagy az igazság keresését eretnekségnek bélyegezni, mely egyedül teheti szabaddá a lelket.

Nagyon itt az ideje annak, hogy ezen igazságoknak a mi betű-embereink is meghódoljanak és belássák végezetre azt, hogy az első keresztyén századok áldott emlékü hithősei nem a confessiók hívése által lettek történelmileg nagyokká, hanem azért, hogy abban hittek, éltek, hatottak és mozogtak, aki megfeszítettett, tudniillik a Krisztusban.

Ezen kijelentésünkkel mi nem kívánjuk csökkenteni a confessiók s hitcikkék vallás-erkölcsi értékét; csak azt mondjuk, hogy azok egyáltalában nem teszik feleslegessé az evangyéliomi szellem szabad fejlődését; elismerjük, hogy a confessiók nagyon szükségesek voltak abban a korban, melyben alkottattak, s úgy tekintjük azokat, mint a keresztyénség merengő korszakának kedves emlékeit; de azt már nem ismerjük el, hogy a keresztyén szellem ezen több százados alkotásait, a mai kor világosultabb szellemének reformálni, érthetőbbé tenni nem lehetne.

Azért hát tisztelet az ilyen és ezekhez hasonló szabadabb eszmék hirdetőinek. A tudomány gyémánt, melyet csak gyémánt karcolhat meg, s szent lélek elleni bünt követnek el azok, kik a tudományos szellem lüktetését megfojtani akarják prot. egyházunkban.

Próbálták a szellemet megfojtani már a farizeusok és írástudók is; próbálták Vikklef és Hussz hóhérai; de nem lehetett, mert maga a Krisztus megmondotta, hogy azt megölni nem lehet.

Ez a másik karácsonyi öröm, mely mindnyájunknak öröme. Nincs ma már oly bárgyú theologus, ki a paradicsomi tiltott almára vinné vissza a Krisztus eszméiben felépült vallás-erkölcsi világrend keletkezését; de azért az első karácsony angyali éneke ott zeng ma is minden hívő kebelben; ma is örömmel szívjuk a szent költszet ezen első virágainak édes illatát. De meg kell adnunk a tudománynak is a magáét, mely az élő Krisztust keresi s hittani tudatunkat a tisztultabb világnézlettel összhangzatba hozni törekszik; mert ezen szellemé a jövő, s ezen az alapon kell felépülni a jövő egyházának.

Azért, theologus urak, ne bántsátok egymást; hanem keressétek a Krisztust; azt, aki megfeszítettett; más alapot nem vethet senki; de ezt az alapot sem találták még fel azok, kik a szellem helyett betűt imádnak. Adja isten, hogy feltalálhassák. Ez a mi karácsonyi jókívánságunk!

Pereszlényi János.

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.

— Második közlemény. —

Sokkal súlyosabb ennél a második vád, mely szerint a gimnázium, mostani rendszerével megtámadja a növendék szemét s létrehozza a *közellátóságot*. Az előbbinél súlyosabbnak tartom ezt azért, mert egy olyan szervről van szó, melyre, bármiféle pályára lépjen az ifjú, szüksége van. Előbb már felsoroltuk az iskolának azon hiányait, melyekből a myopiát származtatják. Ezek: a célszerűtlen padok, a nem kellő világosságú tantermek, s a rozg papírosra apró betűvel nyomott tankönyvek. Be kell ismernünk, hogy ezek a felhozott okok mindenesetre olyanok, hogy a legtöbb ember, különösen pedig a szülék, kik az iskolák ellen kezdett harcban rendesen a támadó félhez tartoznak, hajlandók határozottan az iskolákat jelölni ki e baj forrásául. Ha azonban egy kevésse gondolkozunk e tárgy felett: ítéletünk lényegesen fog módosulni. Azt nem lehet még csak kétségbe sem vonni, hogy az olyan iskolában, amelyben az említett hiányok csakugyan megvannak, bő alkalom nyílik a szem megrontására; de véleményem szerint az orvosok eddigi vizsgálatai s adatai nem jogosíthatnak fel bennünket arra, hogy a szem-bajok majdnem egyedüli forrásául az iskolákat, ezek között pedig különösen a gimnáziumokat jelöljük ki. Nem jogosíthatnak fel már csak azért sem, mert az orvosok nem valami régen fordították ez ügyre figyelmüket. Csak az újabb időben kezdik tanulmányozni a tanulók látóképességét, szintévesztését sat., s így nem tudják kimutatni azt, hogy régebben is megvolt-e ez a baj a tanintézetekben, vagy talán akkor, midőn a túlterhelésről nem igen beszéltek az emberek, ennek híre sem volt; nem tudják kimutatni, hogy émelkedőben vagy sülyedőben van-e jelenleg ez a beteges állapot. Az orvosok véleményét nem lehet teljesen alaposnak tartanunk azért sem, mert csak az iskolába került gyermek szemét teszik vizsgálatuk tárgyává, míg a szüléket kénytelenek figyelmen kívül hagyni, s így nem állapíthatják meg a legtöbb

esetben, hogy valjon nem a szüléről, illetőleg nem a nagyszüléről maradt-e e baj örökségképen az utódokra!

En hajlandó vagyok inkább azt hinni, hogy e baj a legtöbb esetben öröklött, s csak az olyan gimnáziumban myops a tanulók nagyobb százaléka, amelyik növendékeit nagyobb városokból nyeri, ahol a szülék között is feltűnő nagy a rövidlátók száma. A szüléktől eltekintve, még a lakóhelynek is nagy befolyása van a gyermekek látszervének tökéletes vagy tökéletlen voltára, s e tekintetben is hátrányosabb a nagyobb városokban lakás, mint a kisebbekben vagy mint a falukban, mert a nagyvárosi közép-sorsú szüle gyermeke nagy jótéteménynek tekintheti, ha szüléivel hetenkint csak egy párszor is néhány órára a szabadba rándulhat; míg a hét többi idejét az emeletes épületekkel szegélyezett keskeny utcákon vagy pedig éppen négy fal közé zárva a szobában tölti el, tehát szeme nem szerezheti meg azt a gyakorlottságot, amely a távolabbi tárgyak felismeréséhez szükséges, mert mindig csak közeli testeket látott. A kisvárosi vagy falusi gyermek ellenben gyermekévének nagyobb részét a szabad természetben tölti el, hol a szem szabadon tekinthet a végtelen távolba s gyönyörködhetik a környék hegy-csoportjaiban, vagy messze eső községek karcsú tornyainak szemlélésében. Ebben a hitemben meg-erősít éppen a sárospataki ref. főgimnázium, melynek tanulói leginkább falusi vagy kisvárosi szülék gyermekeiből állanak, mert ezek között a rövidlátóság még eléggé ritka eset, úgy, hogy 70—80 főből álló osztályban alig találunk 3—4 myops növendéket s ezek is inkább más tanintézetből kerülnek ide.

Az az érv, hogy a gimnáziumok felsőbb osztályaiban sokkal nagyobb a myopsok száma, mint az alsóbbakban, s ezekben ismét több, mint a népiskolákban, nem szolgálhat kellő bizonyítékul az iskola ellen, mert ha egyszer a baj csirája megvolt a gyermek szemében s fejlődni kezdett, akkor természetesen az az évek számával növekedett. Ilyen logikával sok mindent be lehetne bizonyítani. Egyszer még meg fogjuk azt is érni, hogy valaki statisztikai adatokkal kimutatja, hogy a középiskolákban igen sok gyermeknek rossz a foga, általában igen sokkal többnek, mint a népiskolákban és minél felebb halad a gimnáziumban, annál inkább feltűnő e baj; miből azt a következtetést fogja kivonni, hogy a középiskolák tulajdonképeni okai a fogromlásnak. Azért is bajos egyenesen az iskolákat kárhoztatni, hogy a szemnek időközben is keletkezhetnek némi fogyatkozásai, épen úgy, mint akármelyik más testrésznek. Különben, sok esetben a myopiának a szülék gyengesége is az oka, mert megengedik, hogy IV. vagy V-ik osztálybeli gyermekek orrukra nyomják a szemüveget, noha nagyító-üvegre semmi szükségök sincs; de a kor szelleme, a divat, a gavalléria azt követeli, hogy a csinosabb állású ruhához legalább is zvikker lógjon a zsinóron; kiskorában pedig nem figyelmeztetik, hogy a könyvet vagy táblát kellő távolságra tartsa magától.

A gyermekek gyakori főfájását és orrvérzését, valamint a vérszegénységet, görvélykört és tüdő-gümőkört is egyenesen az iskolák keserű gyümölcsének szeretik igen sokan tekinteni, mint ezt a fővárosi közegészségügyi bizottság egyik újabb emlékiratából is kivehetjük. A főfájásról és orrvérzésről nem szö-
lok; nem azért, mintha talán ezeknek még gyakori ismétlődését is kis bajnak tekinteném; nem is azért,

mintha talán az iskolák is nem lehetnének ezeknek keletkezésére befolyással, hanem azért, mert úgy az egyiknek, mint a másiknak annyi-féle oka lehet, hogy éppen e miatt egyenesen az iskolákra gondolni jogosan nem lehet. Hiszen ezeket a bajokat feltaláljuk az iskolába nem járó gyermekeknél, felnőtteknél, aggoknál egyaránt. Sokkal fontosabbnak tartom már a vérszegénységet, tüdő-gümőkört és görvélykört, mert e betegségek az újabb időben mindinkább ismeretesebbek s általánosabbak kezdenek lenni. Hiszem, hogy 4—5 órát ülni naponként a növendéknek egy olyan tanteremben, melyben a gyermekek nagy számmal vannak összezsúfolva, nem egészséges; mert hiszen a levegő szénsavval és egyéb gázalakú terményekkel meg van fertőztetve. Azt is hiszem, hogy a rozslú szerkesztett padok mellett a meggörnyedve ülés befolyással van a tüdő fejlődésére; de mégis túlságos bátorságnak tartom még a fővárosi közegészségi tanácstól is, hogy határozottan kimondja, miszerint az említett bajok forrása az iskola. Ezen véleménynyel szemben én e betegségeket sok esetben öröklötteknek hiszem, s a gyermek otthoni viszonyait gondolom olyan kedvezőtleneknek, melyekből a baj származhatik. Különösen nagyobb városokban, a szegényebb néposztálynál, az egészségtelen lakás és a nem kielégítő táplálkozás, már az intőző körök figyelmét is magára vonta. Az ilyen lakások fulasztó levegője támadja meg inkább a lélekző szövet halálosan, melyhez még ha a rozslú táplálkozás is járul, igen sok esetben létrejö a görvélykór és vérszegénység. A jobb módú családok gyermekeinél pedig a vérszegénységnek és gyengeségnek sok esetben magok a szülék és különösen az anyák az okai, kik az elkényeztetés minden módját megkísérlik, csak-hogy a divatos sápadt színt s a finom bőrt csodálhassák gyermekeiken; mert hiszen sokan vannak, akik az erőteljes, piros-pozsgás gyermeket már nem is tartják szépnek. Több esetet tudnék arra is felhozni, hogy a szüle éppen azért adja fiát a gimnáziumba tanulóknak, mert vérszegény, gyenge, tehát nem volna alkalmas más pályára, nem bírná meg a munkát. Az ilyen gyermekekben aztán benne van igen sok baj csirája, melyet kiirtani az iskolának bizony nehezen sikerül; de azért az ilyen esetek mindig a tanintézetek ellen bizonyítanak a nagy közönség előtt.

Ime, ezeket láttam szükségesnek, ez alkalommal s ez oldalról elmondani ama, mint láttuk: egészen alaptalan vádakkal szemben, melyeket mostanában annyian szeretnek hangoztatni a túlerheltetés kérdésével összeköttetésben. Ugyanezen kérdést egy másik, inkább *szellemi oldalról* tekintve, legközelebb egy *külön cikksorozatban* teszszük tanulmányunk és vizsgálódásunk tárgyává.

Buza János.

T Á R C A.

Karácsonyi ének.

— Új dallamra. —

Szálld meg lelkünk e nagy napon,
Mennyei szent ihletség!
Hogy örömmel zenghessük ezt:
„Jóakarát, békeség.”
Óh dicsőség legyen neked
Mind a földön, mind mennyen,
Égi Atyánk! s minden hű szív
Most öröme serkenjen.

Ma született Jézusunk, az
Emberiség barátja,
S eljöttével meggyújtott
Általa a hit-fáklya.
Lelke fénye sugarával
Minden homályt elűze,
S így szívünkben és lelkünkben
Lángra gyúlt a hit tüze.

Tőle tudjuk, égi Felség!
Hogy te lettél Atyánkká;
És mi lettünk te általad
Elfogadott fiakká.
A haragos, boszúálló
Égi Atya többé nincs;
De van benned lelkünknek egy
Örökbecsű drága kincs.

Ő tanítá, hogy az igaz,
Nemes lélek s nemes szív,
Ez életben csak úgy boldog,
Ha tehozzád marad hív.
Örök jószág! lelkem, szívem
Ilyen legyen, míg élek;
Tudom: nyugodt úgy leszek, ha
Benned hiszek s reménylek.

Óh dicsőség legyen ott fenn:
Áldás, béke itt alant,
E földön az embereknek,
Míg elfedez a sírhant.
Égi Atyánk! e nagy napon
Arra kérünk tégedet:
Jézusunkat követhessük:
Add hát te szent lelkedet!

Ivanka Sámuel.

Téli ének.

Elnémult a nagy természet zengő ajka,
Általment a pusztulásnak szele rajta.
Mezeinken elhervadt a lomb s virulat;
Bölcseséged, óh nagy Isten!
Téli földre havat hullat.

Úgy végeződ: egymást váltsák az évszakok,
S dérré fűttad asszú fűvön a harmatot;
Megkötötted a folyókat, földre, fára
Szád lehelvén, — pusztá lett az,
Zúzmarázzá vált a pára.

Óh nagy Isten! idők ura, alkotója!
Mi az ember, ha leveszed gondod róla?
De te annyi jóval áldasz, Uram, minket. —
Óh mily érzés, mily melegség
Folyja által szíveinket!

Megérhettük örömét az aratásnak,
Kenyért adtál hosszú télre a munkásnak.
Hála neked, főbölcsesség, az áldásért:
Nyár magváért, ős boráért,
S jószágodból a mi más ért.

Óh ne hagyj el, boldogságnak édes Atyja!
Melegítsen szereteted fényes napja,
Akkor is, ha inség tele lesz mirajtunk:
Mikor szemünk könnyűt hullat,
S bús sóhajást ejt csak ajkunk.

És a halál bús telét ha reánk hozza,
Koporsónkra akkor is hadd sugározza
Szereteted: fényességét, melegségét;
S mi lelkünknek add meg örök
Boldogságát, üdvösségét!

Czinke István.

A régi nagy-körösi ref. gimnázium.

(Befejező közlemény).

XI. A janitor kötelessége.

1. Janitornak rendeltetik a biennisek elsőjétől sorba, a novitius utolsóig mindenki. Kötelessége reggeli 5 órától esti ajtózárásig az ajtón állani; kivéven a telet, mikor nov. 1-től március 1-ig az ajtó melletti első szobában áll az ablaknál és onnan vigyáz. Ez a kötelesség egy hétig tart. Midőn leckére, ebédre és vacsorára megy a janitor: helyét a szolgál-janitor foglalja el.

2. Kötelessége a ki- és bemenő deákokat feljegyezni, a szolgálakat és gyermekeket ki nem bocsátani. Az iskola előtt lármázókat, hajigálókat és játszókat inteni.

3. A janitor kimegyen a gyermekek elé, úgy mint az oeconomus.

Büntetése: szolgálatának 1 nappal megtoldása s nagyobb hibáért árestom.

XII. Cantorok kötelessége.

Minden deák és classista, ha a rektor által az éneklők laistromába íratik, köteles az auditoriumban éneket tanulni és ahol valamely solemnitáson szükséges, énekelni köteles. Az éneklésért járó fizetésnek fele az éneklő chorusé.

Hogy az éneklés tanulása által más tudományoktól senki el ne fogódjék: az énekórák télen, nyáron, szerdán, szombaton d. u. 1 órakor, vasárnap d. u. 1 órakor és déli esti templom után tartatnak az auditoriumban, amelyen tartozik megjelenni, aki a cantorok laistromába fel van írva.

Mínthogy pedig az éneklés nemannyira theoriából, mint praxisból áll: erre a gyakorlásra a rektor cantusprae-sest teszen, aki a nevezett órákon mindig jelen lesz. — Jutalmat a rektor rendel neki, mikor valamely felesleg való discretiót kap a chorus. A többi egyenlően osztozik ha deák, vagy ha a rhetor primi anni és classista a tenoron kívül más hangra alkalmas; de ha csak tenor és nem deák, $\frac{1}{2}$ portiót kap.

Aki a convictuson élő deákok vagy szolgálak közül nyakasan nem akarna cantorságot vállalni, minden beneficiumát veszti. A ki csak mulaszt 1-ször megfeddetik, aztán árestaltatik.

XIII. A deák-szobákban lakó első vagy gazdák kötelességei.

1) A deák-szobákban lakó első vagy gazdák kötelesek lakbeli társaiknak minden rendetlenségét a rektor tudtára adni; a magyar beszédet röktön bejelenteni. A mit ha elmulasztanak, duplán büntetődnek azon büntetéssel, ami a magyar nyelv ellen határozottatott.

2) A szobák épségéről is caveálnak.

Ezen törvények kisebb-nagyobb módosítások mellett, egész 1848-ig lényegileg érvényben állottak.

g) Z á r s z ó.

A dunamelléki ref. egyházkerület 1836-iki 7-ik számú végzésében tervbe vette a *paedagogiai és gazdasági tudományoknak, a philosophiai tudományok egész kiterjedésében való tanítása mellett* való előadását. E tervet örömmel üdvözölte a n.-körösi ref. egyháztanács is;

sőt maga Nagy-Kőrös város is, mely a gazdasági intézet céljaira 25 hold földet adott, s a felszerelés költségeit is fedezte. 1839-ben 73. sz. végzéssel egy választmányt is nevezett ki a dunamelléki egyházkerület, mely egy iskolatanítókat-képző és gazdasági intézet tantervéről s felállítása módzatairól javaslatot készítse. A nagy-kőrösi ref. egyháztanács e választmányhoz, 1839. okt. 17. egy javaslatot terjesztett be, amelyből közöljük a következőket:

„Az egész tanítás nálunk (nagy-kőrösi ref. gimnáziumban) fennálló háromévi philosophicus cursusban így alakuland:“

„Vallástudományt hallgatnak mind a három évek együtt, hetenként egy órán, Fitos Pál prof. úrtól.“

Az I. évesek tanulnak a téli félévben: psychologia purat és logicat, prof. Fitos Pál; tiszta mathesis algebrai részét, prof. Warga János; oskolatanítás tudományát gyakorlatokkal, prof. Karika Pál uraktól; a nyári félévben a historiát, metaphisica universalist, Fitos Pál; tiszta és gyakorlati geometriát, Warga János; oskolatanítás tudományát és gyakorlatokat folytatva és természetleírást Karika Pál, prof. uraktól.

A II-od évek: a téli vagy I-ső félévben specialis metaphysicát, philosophia historiáját, Fitos Pál; a physica, mechanica részét alkalmazott mathesis-sel, Warga János; mezei gazdaság tudománya chemiai és physiologiai részét, földismeretet, földtelkesítést, földművelést, Karika Pál, prof. uraktól; a nyári vagy II. félévben specialis metaphysicát, új historiát és statisticát, Fitos Pál; physica chemiai részét mathesis-sel, Warga János; gazdasági természet és tenyésztéstudományt, Karika Pál, prof. uraktól.

A III-ad évek: az I-ső félévben moralis philosophiát, Fitos Pál; nevelést, mint a philosophia részét, Warga János; gazdasági technológiát, Karika Pál, prof. uraktól; a II-ik félévben politicát, Fitos Pál; jus naturae-t, Warga János, prof. uraktól; a gazdasági gyakorlatok folytatásában prof. Karika Pál úr felügyelete alatt részt vesznek.

A literaturák így taníttatnak: I-ső éveseknek görög és magyar nyelv; a II-od éveseknek deák és német nyelv; a III-ad éveseknek francia nyelv.

Rajz és hangászat magános órákon taníttatnak. Önként értetődően, hogy akik egész philosophicus cursusnak elvégzése után jönnek ide a paedagogiai és gazdasági intézetekbe tanulni, azok csak éppen prof. Karika Pál úrtól tartoznak leckéket hallgatni. Kelt Nagy-Kőrösön, octob. 17. 1839. „A n.-kőrösi hely. hitv. t. ekklezsia consistoriuma.“

A nagy-kőrösi intézetek fölvirágzásának útjában állt, vagy talán éppen előmozdította — mert versenyt idézett elő — a szomszéd Kecskemét. Elég az hozzá, hogy a két szomszéd egyház közt versengés támadt a felett, hogy melyiké legyen a dunamelléki egyházkerületi főiskola? Maga a kerület — aszerint, amint Kecskemét vagy Kőrös pártja lett erősebb — hol ide, hol oda hajlott, majd egyesíteni is megpróbálta a két iskolát, de siker nélkül. Az ide vonatkozó per-iratokat majd talán később — ha az Úr akarandja és élünk! —

H. Kiss Kálmán.

KÖNYVBIRÁLAT.

A nagy-kállói ev. ref. egyház története. Irta Görömbei Péter, n.-kállói ev. ref. lelkész. Ára 1 frt. Sárospatak. Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref. főiskola betűivel. 1882.

Nincs terünk arra, hogy az egyes korszakok és szakaszok érdekes tartalmát bővebben ismertessük; de nem is kivonatozás, hanem jellemzés a célunk. Elég legyen azért a tartalom ismertetéséül csak annyit elmondanunk, hogy a kállói ref. egyház, amely szerzőnk szerint 1552—1580-ig alakulhatott, kétségtelenül hazánk elsőrangú és kiválóan szerencsés sorsú gyülekezetei közé tartozik; amennyiben a Bocskay-, Bethlen-, Rákóczy-mozgalmakban, a kuruc-labancz ellenségeskedések között, a „Leopoldina explanatio“, „Carolina resolutio“ és Mária Terézia-korabeli helytartótanácsi zaklatások mellett is, mindig, mindenféle viharok dúlongásai közepett is, rendületlenül megállt. s hanyatlási és tespedési korszaka csupán 8 évi időre terjed (1852—60.), s még e rövid hanyatlást is kiválóan az országos viszonyoknak és nem a kállóinak kell betudnunk.

Az egyház szerencsés fejlődésére nem csekély befolyással volt maga a város; annak földrajzi helyzete; a várossal szövődött viszonya; a lakosok, illetőleg egyháztagok értelmessége; mindennekeftt pedig lelkes papjai és tanítói, akik a legnehezebb körülmények között is nemcsak hogy megőrizték a rájuk maradt szent örökséget, hanem állandó lelkesedéssel egyre előbbre mozgatták az egyházi és iskolai életet, s azzal együtt a józan felvilágosodás ügyét. Így a kezünk alatt lévő munka, ha mélyébe tekintünk, nem egyszerűen a kállói egyház története, hanem a hű lelkipásztor tennivalóinak tárháza s áldásos hatásának fényes bizonyítványa. Megelevenednek előttünk azok a nemes harcban hősködő férfiak; látjuk őket egyik kezükben vakoló kanállal, másik kezükben karddal, az építés és védekezés nehéz munkáiban előljárni és osztani bátorságot és gyújtani buzgalmat és támasztani áldozatkészséget a szívekben. Folytonos építkezés, javítás, átalakítás, szóval: elevenség, életrevalóság mindenütt, s majdnem szünet nélkül. Templom, iskola, paplak... mintha mindig mesteremberek zaja környezné, hogy az idő meg ne viselje őket. Ehez még folytonosan jut gond a vallás-erkölcsi élet figyelemmel kísérésére. Néha úgy érezzük, mintha a Kálvin szelleme s a genfi egyháztanács komoly alakjai lebegnének előttünk, amint ostort fonnak a hiúság, hivalkodás s a bűnnek mindenféle fajtája ellen. Itt alapgyűjtés, amott törvényalkotás által építik a jövőt; általában ritka egészséges szellem az, amely a kállói egyházat s annak intézményeit eleitől fogva áthatotta, úgy, hogy szinte csekélységeknek tűnnek fel, ama szellem jótékony nyilatkozatai mellett, az itt-ott felmerülő bajok, amelyek pedig a kállói egyházból sem hiányoztak s a kezünk alatt lévő műből sem maradnak ki.

Nagy gond volt — a prot. szellem természetéhez képest — az iskolákra, s azokban nemcsak a fiúk, hanem a leányok neveltetésére is. A leányokat egy 1754-iki jegyzőkönyv szerint „hol férjfi, hol asszony-ember“ tanította. Elvből-e vagy csak szükségből: azt nem látjuk eldöntve,

Volt az egyháznak — mint általában a városi egyháznak — gimnáziuma is (városi vagy latin iskola), amelynek érdekes, tanulságos, kor-festő törvényeit s abban a szokásokat, tanításmódot stb., szerzőnk nemes előszeretettel gyűjtötte össze művében, *amelynek fénypontját épen ez a szakasz képezi; nemcsak azért, mert leginkább általános érdekű; hanem azért, mert leginkább kidomborodott képet mutat.* Jó gondolat volt: ki nem feledni a díjleveleket; mert azok a száraz számok igen erős bizonyosság-levelek a prot. tanügy és tanfériak önfeláldozó munkássága mellett. *Az egész mű — így amint van — kiterjeszkedve az egyházi és iskolai élet minden oldalára, minden irányú nyilatkozataira, kicsiben az egész protestáns egyház története, annak ezer-féle bajaival és ezer küzdelmeivel.* Görömbei nemesen megfáradt azért, hogy a rajzolt kép hű legyen s hogy abból semmi nevezetes és semmi érdekes el ne maradjon.

Abba az általános keretben — amelyet az érthetőség követel s az írói érzék parancsol — hangyaszorgalommal összehordott kövekből építi fel a kálói egyház és iskola történetét; kezei között érdekessé válik minden homokszem; minden adatot megbecsül, mindeniknek talál helyet s tud belőlök okoskodni, következtetni. Épen az is egyik baja, mint írónak, hogy nem akarván semmi adatot elejteni, meg-esik rajta, hogy kicsinykedővé válik s súlyt fektet másod-harmadrendű okmányokra s véletlenül eléje került jegyzetekre. Az adatok halmazzá gyűlvén kezei alatt, nem sikerült — főleg műve első felében — mindenkor uralkodnia az anyag felett. Némelyik más helyen, másik más összeköttetésben illőbb lehetne. Néha ismét, néha felvesz a cím alá csak félig oda tartozó dolgokat is (39., 174., 175. l.); mert fél, hogy mostoha irodalmi viszonyaink miatt, a szeme elé került adat elveszhetne egyháztörténetünk kárára. Épen e miatt is, szerves tagoltságra törekvésében nem mindig éri célját; de azért sohasem zsufolt, sohasem érthetetlen. Ellenkezőleg nagy gondja van reá, hogy mindig vonzó, érdekes legyen. Evégből füszerül készen állnak nála az érdekesnél-érdekesebb művelődéstörténeti adatok; szó- és kifejezés-magyarázatok. Most egy furesa idézettel világot vet az anyakönyvek kezdetbeli gyalogságaira (123. l.), majd egy beszéd-részlettel megismertet egy ily intézményt, elénk állít egy jellemet (44. l.). Néha belevegyíti saját alanyiságát: vágyait érzelmeit. Most dorgál, majd lelkesít, vagy elmélkedővé s tanácsadóvá válik; miközben theologiai álláspontjára is következtetni enged. Általában azonban többnyire háttérbe vonul s úgy vezeti az események fonalát, hogy azok mintegy magok beszéljenek a letűnt idők tarkaságairól. Tiszta protestáns tudattal működik, de nem pártos érzelmmel. Elfogulatlan, türelmes, pártatlan író; aki épúgy elítéli a r. kath. egyház túlságoskodását, mint a *Bocskay*hoz intézett prot. felirat türelmetlenségét (21. l.). *Megvannak benne a jó történet-író kellékei.*

Van még egy sajátossága, amit különösen ki kell emelnünk: a *túlzó lelkiismeretesség*. Ő ugyanis, amit sajátjául adhatna is, vagyis a köztudatban élő ismereteket is, forrásokból idézi s e természetéhez képest kész elfogadni másod-, harmadrendű műveket is források gyanánt, semhogy *plagiatornak* láttassék csak pillanatra is. E vonását nem

tartjuk ugyan előnyös írói tulajdonnak, de a körülmények miatt mégis becsülni tudjuk. Ma ugyanis egész bandákat lehet összeírni a szellemi tulajdon elorzóiból; terem az író s könnyedén hajigálják az imádott név alá az „irta“ igét. Ily körülmények között a *Görömbei*-féle szorongó lelkiismeret — már csak azért is, mert jellemez — megérdemli, hogy feljegyeztessék. Ohajtjuk azonban, hogy nála se hajtson túlságba s ne tűnjék fel a kicsinyeskedés színében.

Igy áll ami lelkünkben *Görömbei*, mint író. Nagy előnyei mellett eltörpülnek gyöngeségei. Lehet, hogy ezek a gyöngeségek is ami gyöngeségeink. Itéljen felettünk az olvasó közönség azáltal, hogy olvassa el a kálói egyház történetét.

Radácsi György.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *Greguss Ágostont* is eltemették; *Arany* után el az *Arany* magyarázóját is. Folyó hó 13-án hosszas szenvedés után úgy halt meg, mint egy böcs. „Csókolj meg“ — susogá hű nejének — „a viszontlátásig“ s elaludt, mint aki jól végezte dolgát és nem fél oda állani az örök bíró elé. A nagy szellemek tanulmányozásában tölté életét s szinte átszellemült maga is még e halandó testben. Élete szünetlen munka volt s általa tudóssá, a tud. akadémia és Kisfaludi társaság elsőrendű tagjává emelkedett. A maga érdemeért lett nagy és közkedvességű. Tanári hivataláért sem folyamodott soha, s midőn a bizalom az egyetem egyik bölcsészeti tanszékére emelte, tanítványainak bálványa és a tanár eszményképe lett. Lelkét hirdeté, eszményi irányt terjeszte, „tisztá igét, fedhetetlent,“ aminő lelke volt. Midőn a hosszú munka megtörte a gyöngeséget s reászakadtak a Jób-szenvedések: ő tűrte a Jób zúgolódása nélkül. Nagy hite volt, mint a legnagyobb vértanúnak. „Oly erősen hiszem az istent — mondá egyik barátjának — oly végtelenül imádom nagyságát, hogy nem is merek eléje menni nyomorommal s könyörögni, hogy enyhítsen rajta; ő tudja miért teszi; neki nincs szüksége reá, hogy feltárjam előtte sebeimet s én sem szorulok vigasztalásra, az ő kezében tudva magamat.“ Folyó hó 15-én országos részvét kísérté sirjába. Vajha hite, eszményi iránya ne halt volna meg vele. Hanem művei és tanítványai által hódítva járná át a mai beteges társadalom rétegeit!! Jól esik nekünk — könyekkel szemünkben — elmondanunk sirhalma felett: ő a mienk volt; őt a protestáns egyház növelte e hazának. Emlékezete legyen áldott!!

— *Gyászhir.* *Rácz Lajos*, a köztisztviselőben állott mádi ref. lelkész s az alsószempléni egyházmegye érdemes tanácsbírája, folyó hó 14-ikén, életének 58-ik, lelkészkedésének 25-ik évében, 12 napi szenvedés után, agyszélhűtésben meghalt. A boldogultat özvegyén, Turányi Klárán kívül, kivel azelőtt 24 évvel kötött házassági frigyét, gyászolja egy felejthetetlen, gondos jó atyát vesztett héttagú család. Temetése Mád város összes vallásfelekezeti nagy közönségének fájó részvéte mellett, folyó hó 17-én ment végbe. Gyászbeszédet tartottak: az udvaron Terhes Barna sárospataki, a templomban Nagy Ignác tállyai, a sírnál Abaházy József o.-liskai lelkészek. Legyen áldás az elhunyt derék, humanus lelkipásztor emlékére, s a vigasz szentlelke itt hagyott szeretteivel!

— **Az országgyűlés** a múlt héten (14—16.) tárgyalta a vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetését. Főleg az ellenzék szónokai siettek rámutatni a közoktatásügyi hiányokra. A népiskolától fel az egyetemekig, sőt a keleti akadémiáig, az iskolák minden fajtájának hiányai sorra kerültek. Tanfelügyelők, tanárok, tanárjelöltek, anabaptisták, nazarenusok, vallásszabadság, polgári házasság, alapítványok, kassai convictus, mind interpellatio tárgyát képezték és indítványokra adtak alkalmat. Magasan kiemelkedő részlete volt a tárgyalásnak az *Irányi Dániel* felszólalása és javaslata a *vallásszabadság* érdekében. „Nem fogok nyugodni mindaddig — mondá ő, kit már annyiszor leszavaztak e kérdésben — míg a vallásszabadságot vagy törvénykönyvbe ígatva nem látom, vagy érte küzdve ki nem dőlök... sem az ismételve szenvedett vereségek, sem újabb vereségek lehetősége nem riaszt vissza, sőtinkább újabb erőfeszítésre indít, a költő tanácsát követve: „Tu contra audentior ito!“ Védelmébe vette az anabaptistákat és nazarenusokat s elítélte azoknak itt-ott felmerülő s adatokkal is igazolt üldöztetését... Hogy a vallásosság úgy az egyes embereket boldogító hatással bírjon, mint társadalmi és államfentartó erejét kifejttesse, szükséges, hogy szabadságon alapuljon... *Szabadság nélkül a hit vagy babona, vagy képmutatás*... Utasíttatni kérte a minisztert a vallásszabadság tárgyában törvényjavaslat benyújtására... *Helfi* elítélte a középiskolai tandíjak felemelését, a községi iskolák körül mutatkozó visszaesést s a kassai convictusra nézve tudni akarta: mit ért a miniszter azon kifejezése alatt: „eredeti rendeltetésének visszaadja.“ Nevezett convictus ugyanis a reformatio haladásának egyik akadályozójául alapított Balassa Zsuzsanna által, az áttértek visszatérítésére s a lutheránus ifjaknak katolikus hitben való neveltetésére... *Hegedüs László* az egyetemek és középiskolák körül tanúsított kapkodás ellen támadt nyomósan, mély szakértelemmel. Egész és rendszeres reformatiót ohajt a felsőbb oktatás terén; a középiskolákra nézve pedig azt a rendszert ismeri el legjobbnak, amely egyformán vezet úgy a tudományos, mint a műszaki egyetemekre. Melegen pártolja *Irányi* javaslatát. Nagyon becsüli azt a szívósságot, mit *Irányi* a vallásszabadság kérdésében tanusít s hiszi, hogy elébb-később célt fog érni. A jelen pillanatot azonban nem tartja alkalmasnak; mert bizonyos idő óta visszaesést tapasztal e téren, annyira, hogy amit csak kevésel ezelőtt a ház osztatlan tetszéssel helybenhagyott volna, azt most sokan hidegen veszik, avagy kigúnyolják. „Ez sajtóságtól symptomá,“ mondja ő, s hogy mennyire igaza volt, bizonyítja az, hogy az *Irányi-javaslat*, a miniszter válasza után, 57 szavazattal bukott el. *Néhány évvel ezelőtt pedig csak 4 szavazata hiányzott a diadalhoz*...! A kassai convictusra s majd minden felvetett kérdésre megnyugtató ígéretekkel tett a miniszter, akiben kétségkívül sok a mozgékony és jóakarát; de nincs elegendő bátorság szembeállani azzal a reactionarius szellemmel, amely Romából táplálkozik és mindenáron uralkodni akar. Voltak a vitának még más nevezetes részletei is; például a *Zichi Jenő*

12,000 ftos ajánlata az ipariskolák fejlesztésére... de mi, lapunk szűk teréhez mérten csak annak szellemét igyekeztünk kimutatni és csak sajnálkozni tudunk az országgyűlés többségének a szabadságtól való iszonyodása felett.

— **Igy már mi is bezárhatjuk a vitát.** Csak épen, hogy olvasóinknak tudomásuk legyen a köztünk és a Figyelő szerkesztője között folyt vita végleges lebonyolításáról, említjük meg ez alkalommal, hogy *Czelder M.* az általa szerkesztett tudományos folyóirat legutóbbi számában „Nyilatkozatot“ tett közé, melyben kijelenti, hogy „*velünk tudományosan (!) vitatkozni nem lehet*“; hogy „*De Gusztibus* (kérjük olvasóinkat: legyenek szivesek észrevenni a nagyszabású élcezt, melyre a tudós szerkesztő a latin szó leírása által célzott) *non est disputandum*; hogy ő már némely dolgokat régen olvasott, s most nem volt módjában utánnézni; a *Krisztus*, látható, tapintható és hallható lény... azért hát az úr kegyelme velünk.“... Na hát ezen a ponton már mi is szívesen zárjuk be a vitát, mert még ellenfelünknek sem szeretjük látni szánandó fuldoklását, azt, amit *Lessing* egykor a tudatlan kontárkodónál tudományos csuklásnak nevezett. Mi is szívesen kívánjuk, hogy az úr kegyelme velünk s őrizze meg a magyar protestáns egyházat attól, hogy tudományos vitáiban olyan ember akarjon fellépni irányadóul, ki, mint *Cz. M.*, beáll izgatónak s mikor látja, hogy azok a kért, bármily hosszú cikkek sehogysem akarnak jönni abba a Figyelőbe, — mely tudományos akar lenni s vezércikk gyanánt most is egy fordított predikációt közöl, meg más lapból vesz át régen megjelent cikkeket — hát akkor maga ilyen nyilatkozattal áll odább a tudományos kérdés sulya alól s kijelenti, hogy *velünk nem lehet tudományosan vitatkozni*... Nos hát mi szívesen engedjük futni a Figyelő tudós szerkesztőjét, ha már csak úgy menekülhet, hogy ő kiabálja, hogy minket kell megfogni!...

— **Hibaigazítás.** „A régi n.-kőrösi gimnázium“ című cikk első közleményében, egypár hiba csúszott be; kérjük azokat ekként kiigazítani: 798. lap: „az 1840-ki Liber matricularis“ stb. olv. 1740-ki „Lib. stb.“ 801. l.: „1834—1847“ helyett olvasd 1874. Ugyanazon lapon (Sz. W. I.) „Halála előtt kevésel nyugalomba lépett s meghalt 1847“ helyett olv. „1874.“ Ugyanazon lapon a 9. kikezdésben... „Sánta Lajos most helyett már (1882.) meghalt. (Sánta szeptemberben halt meg.) Ugyanazon lap 10-ik kikezdésében... Fazekas Lajos, mint képezdei segédtanár helyett: mint orvosnövendék. (Ez lett ugyanis segédtanárkodása után.) Ugyanazon lap 11-ik kikezdésében utolsó sor: „megnyeri a nyilvánosságot 1858. stb. helyett 1853. stb.“

— **Apróhírek.** A pápa f. hó 14-én 1800 gyermeket fogadott, akiket a katolikus érdekek ápolására alakult egyletek növeltetnek és mutattak be ő szentségének. Mindenik gyermek érmet kapott emlékül s ezzel a küzdő egyház iránt való hűségre, örökre leköteltetett. — *Simor* primás Rómába utazott. — A *nagyszombati apácákat*, a pozsonymegyei tanfelügyelő, mint *germanizátorokat* vádolta be a bizottsági gyűlés előtt. Azokat az apácákat a magyar r. kath. egyház feje hozatta *Bajorországból*!!

